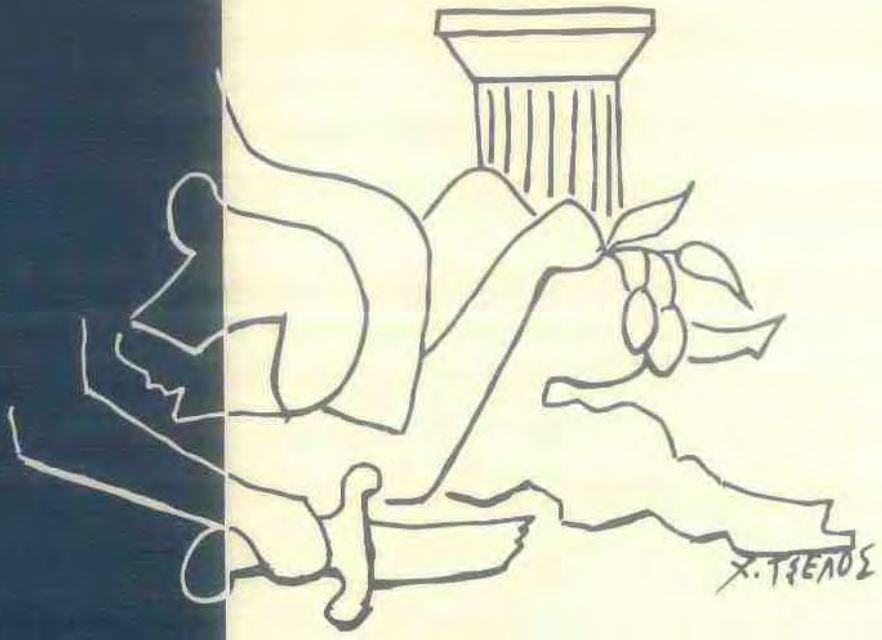

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΑΑΜΙΕΩΝ

ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Φθιωτική Ιστορία

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

4ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΦΘΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

(Ιστορία - Αρχαιολογία - Λαογραφία)

9, 10 και 11 Νοεμβρίου 2007

ΛΑΜΙΑ 2010

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΛΑΜΙΕΩΝ
ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

ΦΘΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

4ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΦΘΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

(Ιστορία - Αρχαιολογία - Λαογραφία)

9, 10 και 11 Νοεμβρίου 2007

ΛΑΜΙΑ 2010

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου:

Πρόεδρος: **Κοτρωνιάς Γεώργιος,** *Δήμαρχος Λαμιέων*
Αντιπρόεδρος: **Καραναστάσης Απόστολος**, *Αντιπρόσωπος ΤΕΔΚ Φθιώτιδας*
Γραμματέας: **Καραναστάσης Αναστάσιος**, *μέλος του Δ.Σ. του Π.Κ. Σταυρού*
Ταμίας: **Κουνούκλα Στέλλα**, *υπάλληλος Δήμου Λαμιέων*
Μέλη: **Μακρής Ιωάννης, Κυροδήμος Ηρακλής** και **Γαλάνης Χρίστος**

Διοικητικό Συμβούλιο του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού:

Πρόεδρος: **Κοτρωνιάς Γεώργιος,** *Δήμαρχος Λαμιέων*
Αντιπρόεδρος: **Σαγιάς Γεώργιος**, *Αντιδήμαρχος*
Μέλη: **Οικονόμου Τζένη** και **Ρούλιας Γιάννης** *Δημοτικοί Σύμβουλοι*, **Γαλάνης Χρίστος, Καραναστάσης Αναστάσιος, Μακρής Γιάννης** και **Κουνούκλα- Παλιαλέξη Στέλλα**

Σύνθεση εξωφύλλου: **Μπάμπης Τσέλος**

Επιμέλεια έκδοσης:
Μακρής Ιωάννης, Κύπρου 89, 35100 Λαμία - Τηλ.: 22310 32709
Καραναστάσης Αναστάσιος, Διάκου 26, 35100 Λαμία - Τηλ.: 22310 21959
Γαλάνης Χρίστος, Νέα Βράχα-Σαυρού, 35100 Λαμία - Τηλ.: 22310 33501

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας
Νοέμβριος 2007

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού βρίσκεται στην ευχάριστη θέση να παραδώσει σήμερα τα πρακτικά του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας που διεξήχθη το Νοέμβριο του 2007 στο Συνεδριακό Κέντρο του Κάστρου Λαμίας.

Τώρα πιστεύουμε ότι περατώθηκαν οι εργασίες του 4ου συνεδρίου, αφού ένα συνέδριο αρχίζει με την προκήρυξή του και ολοκληρώνεται με την έκδοση των πρακτικών του.

Για τη διοργάνωσή του είχε συσταθεί οργανωτική επιτροπή από το Νοέμβριο του 2008, η οποία εξέδωσε σχετική προκήρυξη, που δημοσιεύτηκε στον τοπικό τύπο, αναρτήθηκε στο διαδίκτυο και ανακοινώθηκε από τα τοπικά ραδιοτηλεοπτικά μέσα.

Υπήρξε μεγάλη ανταπόκριση και δηλώθηκε η συμμετοχή 52 επιστημόνων. Οι προταθείσες εισηγήσεις τέθηκαν στην κρίση τριμελούς επιστημονικής επιτροπής.

Ο ανά χείρας τόμος περιλαμβάνει σε πλήρη ανάπτυξη τις 48 εισηγήσεις, που ανακοινώθηκαν στο συνέδριο κατά τις διεξαχθείσες επτά συνεδρίες του.

Τα πρακτικά του 4ου συνεδρίου, μαζί με τους τρεις εκδοθέντες τόμους των πρακτικών των προηγούμενων συνεδρίων, πιστεύουμε ότι αποτελούν μια δεξαμενή γνώσεων, απ' όπου μπορούν να αντληθούν χρήσιμες πληροφορίες, από όσους επιθυμούν να μελετήσουν τη φθιωτική ιστορία.

Το συνέδριο διοργάνωσε το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού σε συνεργασία με την Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων (ΤΕΔΚ) νομού Φθιώτιδος.

Όπως είναι γνωστόν, στις 16,17 και 18 Απριλίου 2010 διεξάγονται οι εργασίες του 5ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας στο Συνεδριακό Κέντρο του Κάστρου Λαμίας.

Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού

Το 5ο Συνέδριο
Φθιωτικής Ιστορίας
θα πραγματοποιηθεί
στις 16, 17 & 18 Απριλίου 2010

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Χαιρετισμοί - Προσφωνήσεις

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας που διοργανώνει το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού και η ΤΕΔΚ, σας καλωσορίζουμε στο 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας και ευχόμαστε να έχετε μία καλή διαμονή. Μη θέλοντας να καταναλώσω περισσότερο χρόνο, γιατί ήδη καθυστερήσαμε, παρακαλώ τον Αντιδήμαρχο Λαμέων, τον κ. Βασίλη Κουτκιά, να έρθει στο βήμα για έναν σύντομο χαιρετισμό. Εκπροσωπεί τον κ. Δήμαρχο, ο οποίος βρίσκεται εκτός Λαμίας .

Βασίλειος Κουτκιάς: Καλημέρα σας. Η οικονομία του χρόνου μου επιβάλλει να είμαι ολιγόλογος. Εκ μέρους του Δημάρχου μας, του Γιώργου του Κοτρωνιά, εκφράζω τα θερμά μου συγχαρητήρια προς τους οργανωτές του συνεδρίου, του οποίου η θεματολογία και οι έγκριτοι ομιλητές συνηγορούν στην βέβαιη ευόδωσή του.

Θερμά συγχαρητήρια στο Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, το οποίο επί σειρά ετών επιτελεί ένα σημαντικό έργο στο πνευματικό γίγνεσθαι της περιοχής μας. Είναι γεγονός ότι στις ημέρες μας είναι επιτακτική ανάγκη να μάθουμε όλοι μας την τοπική μας ιστορία, που συμπίπτει να έχει όχι μόνο πανελλήνιο ενδιαφέρον, αλλά και παγκόσμιο.

Γι' αυτό θα παρακαλέσω το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, που κατ' ευτυχή συγκυρία έχει ό,τι εκλεκτότερο υπάρχει, και σε συνεργασία με τους άλλους ερευνητές επιστήμονες, που υπάρχουν στην πόλη μας, να συντάξουν ένα εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας, που την άλλη φορά δεν θα γίνει στο Κάστρο, να γίνει στο Κλειστό Γυμναστήριο, όπου εκεί εισηγητές θα είναι οι μαθητές του δημοτικού και του γυμνασίου, διότι το θέμα μας είναι όχι μόνο να διαβάσουμε το Σταυροδρόμι ή τα πρακτικά, που απευθύνονται σε όσους ξέρουμε πού φθάνουν τα γραπτά αυτά, αλλά να φτάσουν στους νέους. Γιατί έτσι, θα θυμούνται οι παλιοί και θα μαθαίνουν οι νέοι.

Εγώ προσωπικά, θέλω να ευχαριστήσω από την θέση του Προέδρου της Επιτροπής ονοματοθεσίας των οδών, τον Πρόεδρο του Τοπικού Διαμερίσματος, τον Γιάννη Μακρή, και τον Τάσο Καραναστάση, οι οποίοι δεν αρκούνται μόνο να γράφουν στο Σταυροδρόμι, ή να οργανώνουν τα συνέδρια, έκαναν και πράξη τον τοπικό τους πολιτισμό, την ιστορία τους. Ύστερα από επαφή και συνεννόηση, έκαναν οι ίδιοι τα τοπωνύμια, ονόμασαν δηλαδή τους δρόμους και τις πλατείες τους, σύμφωνα με αυτά τα οποία υπαγορεύει η τοπική τους ιστορία και η εισήγησή τους αποτελεί πρότυπο προς όλες τις γειτονιές, προς όλες τις συνοικίες της πόλης μας, για την ονοματοθεσία.

Θερμά συγχαρητήρια και εύχομαι το μεράκι τους να μεταδοθεί και σε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

άλλους και να αποτελέσουν πρότυπα προς μίμηση. Ευχαριστώ.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Παρακαλώ τον επικεφαλής της Δημοτικής Κίνησης Παρέμβασης Πολιτών και Δημοτικό Σύμβουλο κ. Βασίλη Κυριακάκη, να έρθει στο βήμα.

Βασίλης Κυριακάκης: Κύριοι Πρόεδροι, εκλεκτοί προσκεκλημένοι, κυρίες και κύριοι, ευχαριστώ κατ' αρχάς την Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου, για την πρόσκληση να παρακολουθήσω τις εργασίες του, καθώς και για την πρόσκληση να απευθύνω έναν σύντομο χαιρετισμό.

Είναι ιδιαίτερη τιμή για μένα, να παρευρίσκομαι σε ένα Συνέδριο ιστορίας του τόπου μας. Μ' αυτή την ευκαιρία, θέλω να εξάρω την μεγάλη συμβολή του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού και ιδιαίτερα των μεγάλων δασκάλων μας, του κ. Μακρή και του κ. Καραναστάση, των εμπνευστών αυτού του Συνεδρίου, που εδώ και χρόνια πρωτοστατεί στην έρευνα και καταγραφή της ιστορίας του τόπου, στην διατήρηση της ιστορικής μνήμης, αλλά και για την γενικότερη συμβολή στον πολιτισμό του τόπου μας.

Κυρίες και κύριοι, η ιστορία δημιουργείται εδώ και χρόνια, εδώ και αιώνες, από την προσπάθεια του ανθρώπου να αλλάξει τις συνθήκες της ζωής του προς το καλύτερο. Δημιουργείται όμως από την προσπάθεια εκατομμυρίων απλών ανθρώπων, και από τα αντίθετα συμφέροντα υπάρχουν μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Ενώ όμως δημιουργείται από όλους αυτούς, από τον απλό κόσμο, δεν γράφεται εξ ίσου με την αντικειμενικότητα που επιτάσσει η επιστήμη, από όλους. Συνήθως, την συγγραφή της ιστορίας την κάνει κάθε φορά η κοινωνική τάξη που κυριαρχεί σε κάθε ιστορική φάση.

Εμείς πιστεύουμε ότι όλοι μας πρέπει να προσπαθήσουμε στην όσο γίνεται πιο αντικειμενική έρευνα και καταγραφή της ιστορικής αλήθειας, στην αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας, που σήμερα πάσχει. Και βλέπουμε πολλές και συστηματικές προσπάθειες, από διάφορες πλευρές στην κοινωνία μας, να διαστρεβλωθεί και να αλλοιωθεί η ιστορία του τόπου μας, όχι μόνο της Φθιώτιδας, αλλά γενικά η ιστορία της χώρας μας, αλλά και η παγκόσμια, προς τις κατευθύνσεις που οι κυρίαρχες δυνάμεις θέλουν.

Γι' αυτό λοιπόν, θεωρούμε σημαντική την συμβολή του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, που πιστεύουμε ότι χρόνια τώρα προσπαθεί, σε μία κατεύθυνση αντικειμενικής ιστορικής έρευνας. Και βλέπουμε και από την θεματολογία του συνεδρίου, να είναι πλούσια και να μη διστάζει να θίξει, ακόμα και την πρόσφατη ιστορία που τόσο έχει διχάσει στο παρελθόν τους Έλληνες.

Επίσης, σαν δημοτική κίνηση θα είμαστε πάντα στο πλευρό όσων πραγματικά ενδιαφέρονται για την διατήρηση της ιστορικής μνήμης και γι' αυτό παλεύουμε, ώστε το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού όπως και τα άλλα νομικά πρόσωπα του Δήμου, να διατηρήσουν αυτή την αυτονομία,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

να διατηρήσουν την δημοκρατική τους λειτουργία, για να μπορούν να συμβάλλουν το μέγιστο στους δημότες μας.

Ευχαριστώ και πάλι και εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Παρακαλώ τον Γραμματέα της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ Ανατολικής Στερεάς, πρώην Πρόεδρο της Κοινότητας Σταυρού και ένα από τα ιδρυτικά μέλη του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, τον κ. Αποστόλη Καραναστάση, να έρθει στο βήμα.

Αποστόλης Καραναστάσης: Παρ' ό,τι δεν ήταν προγραμματισμένη η δική μου παρέμβαση και χαιρετισμός, εγώ θα ήθελα να ξεκινήσω με κάτι πάρα πολύ σημαντικό και συγκινητικό. Όταν το1992 σαν τότε Πρόεδρος της Κοινότητας Σταυρού, αποφασίσαμε όλο το Κοινοτικό Συμβούλιο να κάνουμε μία προσπάθεια για να αναβαθμίσουμε τον τόπο και η πνευματική κίνηση να πάρει έναν χαρακτήρα οργανωτικό, και κάναμε τότε το Πνευματικό Κέντρο, δεν μπορούσα να περιμένω, σας το λέω ειλικρινά, ότι σήμερα θα ήμασταν σε μία συνέχεια, να χαιρετίζω το 4ο Συνέδριο της Ιστορίας μας.

Και μ' αυτό θα ήθελα να τελειώσω, ότι είναι πάρα πολύ συγκινητικό, είναι πια ένας θεσμός. Εγώ να ευχαριστήσω όλους αυτούς, οι οποίοι σταθήκανε δίπλα μας από το 1992 και μετά, βοηθήσανε την προσπάθεια αυτή, όλους τους φορείς, όλες τις υπηρεσίες. Και πραγματικά, είναι συγκινητικό ότι φαίνεται και από τον τρόπο με τον οποίο αυτή τη στιγμή αρχίζουμε και χειριζόμαστε την τοπική μας ιστορία. Ανέφερε πριν και ο κ. Κυριακάκης, ότι γίνονται και τολμηρές παρεμβάσεις, όσον αφορά και την νεότερη ιστορία μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πιστεύω ότι τα αποτελέσματα θα είναι πάρα πολύ σημαντικά, θα έχουμε συνέχεια, και αυτό το οποίο αναφέρθηκε, ότι κάποια στιγμή θα πρέπει η τοπική ιστορία, μια και έχουμε και εκπροσώπους της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εδώ, ότι η τοπική ιστορία θα πρέπει να διδαχτεί και στα δημοτικά, με έναν τρόπο φυσικά που πολύ καλύτερα το ξέρουν αυτοί από μένα, για να μπορέσουμε να διατηρήσουμε την ιστορική μνήμη.

Να ευχαριστήσω για μία ακόμη φορά το Πνευματικό Κέντρο και ιδιαίτερα την οργανωτική επιτροπή και όλο το Δ.Σ. για την τιμή που μου κάνανε να με προσκαλέσουν.Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη:. Παρακαλώ την Προϊσταμένη του 3ου Γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, κα Χριστίνα Αντζουλή, να έρθει στο βήμα. Εκπροσωπεί και τον Δ/ντή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τον κ. Τσώνο.

Χριστίνα Αντζουλή: Κύριοι εκπρόσωποι φορέων και θεσμών, εκλεκτό Προεδρείο, αξιότιμοι κυρίες και κύριοι,

Εκ μέρους της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης χαιρετίζω το 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας και εύχομαι οι εργασίες του να στεφθούν από πλήρη επιτυχία. Συγχαίρω θερμά το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, για την πολύχρονη προσφορά του στο τομέα της τοπικής ιστορίας. Η τοπική ιστορία μέχρι πρόσφατα, αποτελούσε ένα στενό κύκλο λαογράφων, αρχαιολόγων, ερευνητών, οι οποίοι ανακοίνωναν τα προϊόντα της έρευνάς τους σε συνέδρια και εξειδικευμένες περιοδικές εκδόσεις. Η εκπαίδευση αντιμετώπιζε το θέμα ακροθιγώς, είτε με τη μορφή της πατριδογνωσίας, η οποία δεν ήταν ακριβώς τοπική ιστορία, είτε με μία συνοπτική και ευκαιριακή αναφορά σ' αυτό, επ' ευκαιρία επισκέψεων, εκδρομών, τοπικών επετείων και εορτασμών.

Τα τελευταία όμως χρόνια, όλο και περισσότεροι παιδαγωγοί έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην εισαγωγή της τοπικής ιστορίας στην εκπαίδευση. Το θέμα βέβαια δεν ήταν δυνατόν να αφήσει αδιάφορο και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, του οποίου ο Σύμβουλος, ο κ. Βώρος, με ανακοινώσεις σε συνέδρια και με άρθρα του, υπήρξε θερμός συνήγορος της εισαγωγής της τοπικής ιστορίας στα σχολεία.

Σήμερα στα σχολεία μας, στα πλαίσια του ωρολογίου προγράμματος που σχετίζεται με την διαθεματικότητα, διδάσκεται η τοπική ιστορία. Οι λόγοι δε που την επιβάλλουν, είναι πρωτίστως εκπαιδευτικοί. Γνώση της ιδιαίτερης πατρίδας, αλλά και εθνικοί και πολιτισμικοί. Η τοπική ιστορία με τις πλούσιες εποπτείες, επιτρέπει καλύτερη μεθοδολογική προσέγγιση γεγονότων που διαδραματίστηκαν στο πρόσφατο ή στο απώτερο παρελθόν. Οι μαθητές θεωρούν ότι τα γεγονότα αυτά συνδέονται με την ζωή τους, με τους προγόνους τους, με το τόπο όπου ζουν.

Η έρευνα της τοπικής ιστορίας φέρνει τον μαθητή σε επαφή με τα προ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

βλήματα του τόπου του, του επιτρέπει να ενδιαφέρεται γι' αυτά και να συμμετέχει στις κοινωνικές διαδικασίες. Εισάγει ακόμη τον μαθητή βαθμιαία στην μέθοδο σκέψης και διερεύνησης των ιστορικών γεγονότων. Και αυτό, πιστέψτε, είναι ένα καλό γύμνασμα για να μελετήσουν αργότερα με αντικειμενικότητα την γενική ιστορία, ανατρέχοντας στις αιτιώδεις σχέσεις των γεγονότων και υποβάλλοντας σε κρίση τα αποτελέσματα.

Τέλος, ο κίνδυνος μέσα στην Ενωμένη Ευρώπη να χάσει την ταυτότητά της κάθε επιμέρους χώρα, είναι ένας επιπλέον λόγος για τον οποίο η τοπική ιστορία και τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού, πρέπει να πάρουν την θέση που τους αρμόζει στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Για τον νομό Φθιώτιδας, που είναι ο τόπος των θρύλων και της ιστορίας, που είναι το γεωμετρικό κέντρο του Ελληνικού χώρου, η έρευνα και η μελέτη της τοπικής ιστορίας αποκτά συγχρόνως και πανελλήνιο ενδιαφέρον. Γιατί έχουμε χρέος να δώσουμε μέλλον στο ιστορικό μας παρελθόν.

Σας ευχαριστώ. Καλή επιτυχία στις εργασίες σας.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Παρακαλώ και την Προϊσταμένη της ΙΔ' Εφορίας Αρχαιοτήτων, κα Παπακωνσταντίνου, να έρθει στο βήμα.

Μάνη Παπακωνσταντίνου: Καλημέρα σας. Εκ μέρους της ΙΔ' Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, της οποίας προϊσταμαι, θα ήθελα να συγχαρώ θερμά το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, για το σημαντικότατο έργο το οποίο προσφέρει όλα αυτά τα χρόνια, με την πολυσχιδή δραστηριότητά του σε θέματα που σχετίζονται με την τοπική ιστορία, την λαογραφία και τον πολιτισμό, αλλά και την συνέπεια και υπευθυνότητα που επιδεικνύει σε κάθε διοργάνωσή του.

Το Υπουργείο Πολιτισμού και η Εφορία Αρχαιοτήτων Λαμίας στηρίζουν ενεργά το Συνέδριο με την συμμετοχή εκπροσώπου τους σε όλες τις διοργανώσεις. Φέτος συμμετέχει με 4 ανακοινώσεις νέων αρχαιολόγων της υπηρεσίας, οι οποίοι θα παρουσιάσουν θέματα τα οποία σχετίζονται τόσο με το ανασκαφικό μέρος της υπηρεσίας, όπως είναι η παρουσίαση ενός πολύ πρόσφατου ευρήματος, το οποίο προέκυψε μετά από ανασκαφή, στο πλαίσιο κατασκευής του πετάλου του Μαλιακού και βρίσκεται στο τμήμα Σκάρφεια – Θερμοπύλες. Πρόκειται για μία αγροικία υστερορωμαϊκών χρόνων, την οποία έχει προτείνει στο Υπουργείο Πολιτισμού η Εφορία μας, να παραμείνει ορατή και επισκέψιμη, να αναδειχθεί. Βρίσκεται σε επαφή με την Εθνική Οδό και πιστεύουμε ότι θα είναι ένα σημαντικό στοιχείο του ευρύτερου χώρου των Θερμοπυλών.

Επίσης, παρουσιάζονται ευρήματα από ανασκαφές στο Νοτιοανατολικό νεκροταφείο της Λαμίας, με ιδιαίτερη σημασία, εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας, όπως το αγαλμάτιο Αρποκράτη, το οποίο εκτίθεται στον προθάλαμο του α' ορόφου και επίσης, οι λατρείες και τα ιερά σε έναν σημαντικό αρχαιολογικό χώρο της Βόρειας Φθιώτιδας, την Μελιταία, όπως προκύπτουν τόσο από ευρήματα ανασκαφών,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

όπως το Ασκληπιείο το οποίο έχει ανασκαφεί παλαιότερα στην περιοχή της Μελιταίας, ή το ιερό της Αρτέμιδος Ενοδίας, αλλά και επιγραφές και από νομίσματα, από τα οποία τεκμηριώνεται η λατρεία του Διός στην περιοχή, του Ερμή, του Ποσειδώνα, της Δήμητρας. Πιστεύουμε ότι όλες αυτές οι ανακοινώσεις θα έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, είναι ενδιαφέρον και πολύ σημαντικό και κάτι το οποίο πρέπει να χαιρετίσει και το Συνέδριο, το ότι οι νέοι αρχαιολόγοι πλέον της εφορίας, παίρνουν την σκυτάλη, βγαίνουν και παρουσιάζουν το έργο της υπηρεσίας, το οποίο πρέπει να γίνει κτήμα του κοινού.

Ευχαριστώ πάρα πολύ το Δ.Σ. για την πρόσκληση, να απευθύνω χαιρετισμό στο Συνέδριο. Εύχομαι η προσπάθεια του Πνευματικού Κέντρου να βρει συνεχιστές αλλά και μιμητές σε όλο τον νομό Φθιώτιδας και καλή επιτυχία στις εργασίες του.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Ο λόγος στο Προεδρείο. Παρακαλώ, ο κ. Καραναστάσης και ο κ. Μακρής. Ευχαριστώ.

Αναστάσιος Καραναστάσης: Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής σας καλωσορίζουμε στο 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας που διοργνώνει το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού σε συνεργασία με την ΤΕΔΚ Ν. Φθιώτιδας το τριήμερο 9 – 11 Νοεμβρίου 2007.

Στόχος του συνεδρίου, όπως και των τριών προηγουμένων, είναι να ερευνηθεί, καταγραφεί, αναδειχθεί και να γίνει ευρύτερα γνωστή η μακραίωνη ιστορική και πολιτιστική διαδρομή της Φθιώτιδας και των κατοίκων της, που χάνεται στο βάθος του χρόνου και στο μύθο. Η οργάνωση του συνεδρίου μας δίνει το ερέθισμα να ερευνήσουμε γεγονότα και καταστάσεις, να αξιολογήσουμε τα αποτελέσματά τους και την επίδρασή τους στην πορεία του τόπου. Όσο καλύτερα και βαθύτερα γνωρίζουμε το παρελθόν και την ιστορία μας ,τόσο καλύτερα προχωράμε στο παρόν και ατενίζουμε το μέλλον.

Ο Ιρλανδός Έντμοντ Μπούρκ (1729 – 1797) λέει «Οι λαοί που δε βλέπουν τους προγόνους τους, δε βλέπουν και τους απογόνους τους».

Η γνώση της τοπικής μας ιστορίας μας βοηθά να αναγνωρίσουμε τις ρίζες μας , να εντρυφήσουμε στο παρελθόν, να εξάγουμε συμπεράσματα και διδάγματα απ' αυτό για να ελέγξουμε το παρόν και να χαράξουμε το δρόμο για το μέλλον. Η ιστορία θα λέγαμε είναι το φως στα χέρια του παρόντος, που φωτίζει και καθοδηγεί το μέλλον. Η ιστορική γνώση εξασφαλίζει τη συνέχεια και την ενότητα της παρουσίας ενός λαού μέσα στο χρόνο. Η Φθιώτιδα με την μακραίωνη, την συνεχή και πάντα ενεργό συμμετοχή της στο ιστορικό γίγνεσθαι, με μια κληρονομιά που ξεπερνά τα στενά όρια της περιοχής μας οφείλει να γνωρίζει και να κάνει κτήμα της την ιστορία της. Η ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά είναι η καλύτερη επένδυση για το μέλλον του τόπου μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Στο τριήμερο των εργασιών του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας θα ανακοινωθούν ενδιαφέροντα ιστορικά, αρχαιολογικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά, λαογραφικά στοιχεία από ένα αξιόλογο δυναμικό επιστημόνων, ερευνητών, ιστοριοδιφών, που με φροντίδα και μεράκι έχουν ετοιμάσει τις αξιόλογες εισηγήσεις τους. Επίσης στα πλαίσια του συνεδρίου και ως παράλληλη εκδήλωση θα λειτουργήσει, στην αίθουσα «Αλέκος Κοντόπουλος» της Δημοτικής Πινακοθήκης Λαμίας, έκθεση με θέμα «150 χρόνια Φθιωτικού Τύπου» σε συνεργασί , με τα Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Ν. Φθιώτιδας. Η έκθεση αυτή πραγματοποιείται για πρώτη φορά στη Λαμία και αφορά τις εφημερίδες που εκδόθηκαν στη Φθιώτιδα από το 1856 με το «ΦΑΡΟ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ» μέχρι σήμερα.

Η έκθεση περιλαμβάνει πλαστικοποιημένες τις πρώτες σεςλίδες όλων των τίτλων των εφημερίδων που κυκλοφόρησαν στη Φθιώτιδα τα τελευταία 150 χρόνια. Η έκθεση θα διαρκέσει μέχρι 17 Νοεμβρίου και στη συνέχεια θα μεταφερθεί σε αίθουσα του ανακαινισθέντος παλαιού διδακτηρίου του Δημοτικού Σχολείου Σταυρού.

Μαζί μας σήμερα είναι και μας τιμά με την παρουσία του ο Καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Αγάθωνος Πανοσιολογιότατος Δαμασκηνός Ζαχαράκης, τον οποίον ευχαριστούμε.

Επίσης παρευρίσκεται και ο Δήμαρχος Ξυνιάδος κ. Κοντονάσιος τον οποίο και καλωσορίζουμε.

Πριν δώσουμε το λόγο στον πρώτο ομιλητή της πρωινής συνεδρίασης θα ανακοινώσουμε, για να καταγραφούν στα πρακτικά δύο χαρετισμούς, αυτόν του Δημάρχου Πελασγίας, του συναδέλφου Τιμπλαλέξη Χρήστου, ο οποίος εύχεται επιτυχία στο Συνέδριο μας και εκφράζει τη λύπη του διότι λόγοι ανεξάρτητοι της θέλησής του τον εμποδίζουν να είναι σήμερα μαζί μας. Και του Δρα Χρήστου Οικονομόπουλου, παιδοχειρουργού, Προέδρου της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας, ο οποίος απευθύνεται στον κ. Δήμαρχο ως Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής και χαιρετίζει το 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας. Θυμάται παλιές επισκέψεις του, επί δημαρχίας Παπασιοπούλου, που είχε κάνει εδώ διαλέξεις και ανακοινώνει ότι το 5ο Ονοματολογικό Συνέδριο, της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας, με μοναδικό θέμα «Ονοματολογικά Φθιώτιδας», θα πραγματοποιηθεί στην Λαμία στις αρχές Οκτωβρίου του 2008 στον φιλόξενο Πνευματικό Φάρο της Ρούμελης. Εύχεται πλήρη ευόδωση των εργασιών.

Ευχαριστούμε θερμά τόσο τον κ. Οικονομόπουλο όσο και το Δήμαρχο Πελασγίας τον κ. Χρ.Τιμπλαλέξη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Καραναστάσης Αναστάσιος - Μακρής Γιάννης

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Σταυρόπουλος Βασίλειος
«Η Ιστορία του Δημ. Σχολείου Μοσχοκαρυάς
μέσα από το διασωθέν αρχειακό - φωτογραφικό υλικό
και τις αφηγήσεις της ζωής»

Καλλιώρας Γεώργιος
«Περί ορίων Λαμιέων και Υπαταίων ο λόγος και άλλα ιστορικά
στοιχεία του γεωγραφικού Διαμερίσματος Λυγαριάς»

Σπυρόπουλος Ηλίας
«Οι μπαρουτόμυλοι του Μαυρίλου»

Δελημπούρας Χρήστος
«Η αποξηραμένη λίμνη της Ξυνιάδας. Ωφέλειες - Βλάβες»

Αποστολόπουλος Θεόδωρος
«Οι θυσίες της Ομβριακής κατά την Ιταλογερμανική κατοχή»

Ζήση Ιωάννα
«Η Λαμία στις περιγραφές ξένων περιηγητών. Έντουαρντ Σάρτον»

Καραγεώργος Νικόλαος
«Οι Έλληνες είναι αυτόχθονες, άμεσοι απόγονοι των Πελασγών»

Ερωτήσεις – απαντήσεις - απόψεις
επί των εισηγήσεων της 1ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Σταυρόπουλος Βασίλειος
Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής

ΘΕΜΑ

«Η ιστορία του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοκαρυάς Φθιώτιδας, μέσα απο το διασωθέν αρχειακό, φωτογραφικό υλικό και τις αφηγήσεις της ζωής. Από το χθες στο σήμερα. Το αύριο, το "πρέπει"».

Το Δημοτικό Σχολείο Μοσχοκαρυάς αντικατοπτρίζει την εξέλιξη του κοινωνικού ιστού της χώρας από την αγροτική οικονομία, στην αστυφιλία και τη μετανάστευση. Το αρχειακό υλικό που διασώζεται στο χώρο του σχολείου εξετάζεται ως προς τα σημαντικά γεγονότα που τυχόν έχουν καταγραφεί. Το φωτογραφικό υλικό που διασώζεται κυρίως στο χώρο του σχολείου, σε συνδυασμό με τις προσωπικές αφηγήσεις, εμπλουτίζουν την έρευνα του αρχειακού υλικού. Οι αφηγήσεις σχετικά με τη σχολική φοίτηση και ζωή, αποδίδουν τόσο το εκπαιδευτικό, όσο και το κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό συγκείμενο εκείνης της εποχής.

Πριν τα χρόνια της Κατοχής και του εμφυλίου πολέμου, το σχολείο στεγαζόταν σε μια διώροφη πέτρινη οικία στο κέντρο του χωριού, ιδιοκτησίας κ. Δημητρίου Χανή. Σήμερα το οίκημα διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση από τους απογόνους του ιδιοκτήτη. Μετά τον εμφύλιο πόλεμο, περί το 1948-1949, το σχολείο στεγάστηκε στο ανατολικό τμήμα του χωριού, σε απόσταση 500 περίπου μέτρων από τη σημερινή του θέση. Για τη στέγαση χρησιμοποιήθηκε στρατιωτικού τύπου αποθήκη, γνωστή ως «τολ», την οποία οι κάτοικοι αποκαλούν ακόμα και σήμερα ως «παράγκα». Οκτώ περίπου χρόνια μετά, το 1957, με κρατική δαπάνη, επί προεδρίας της κοινότητας κ. Κουβέλη Γεώργιου και διευθύνσεως του σχολείου, κ. Κιούση Κων/νου, άρχισε η ανέγερση του υπάρχοντος διδακτηρίου στην κεντρική πλατεία του χωριού, το οποίο αποπερατώθηκε ένα χρόνο αργότερα, το 1958. Το διδακτήριο αποτελείται από δύο αίθουσες και ένα βοηθητικό χώρο μεταξύ των αιθουσών.

Στο χώρο του διδακτηρίου διασώζονται τα πιστοποιητικά σπουδής των μαθητών κυρίως από τη δεκαετία του '50 και μετά, καθώς επίσης και τα πιστοποιητικά σπουδής των μαθητών εκείνων που φοιτούσαν στη νυχτερινή σχολή. Ο θεσμός της νυχτερινής σχολής λειτουργούσε στο πλαίσιο αναπλήρωσης των τάξεων για τους μαθητές εκείνους που δεν πήγαν σχολείο λόγω της Κατοχής και του εμφυλίου πολέμου. Η ευαισθητοποίηση σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, της πρόληψης από τις δασικές πυρκαγιές και των ενεργειών αναδάσωσης, είναι τόσο σημα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ντική και επίκαιρη το 1957, όσο και μισό αιώνα αργότερα, αφού η χρονική στιγμή της έρευνας του αρχειακού υλικού συνέπεσε με τις καταστροφικές πυρκαγιές του Αυγούστου του 2007. Σε εγκύκλιο με θέμα την προστασία δασών από πυρκαγιές στο φάκελο εγκυκλίων και διαταγών ετών 1955 έως 1957, γίνεται εκτενής αναφορά στους τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης από τις πυρκαγιές. Στην ίδια χρονική περίοδο, η αξία και οι πρακτικές αναδάσωσης αναφέρονται εκτενώς στο «Βιβλίο Αναδάσωσης» το οποίο εκδόθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Δασών, η οποία ανήκε τότε στον Τομέα Γεωργίας του Υπουργείου Οικονομίας. Στο Βιβλίο Πράξεων της Μαθητικής Κοινότητας Μοσχοκαρυάς, προάγεται το αίσθημα του κοινοτισμού και της κοινωνικής προσφοράς μέσα από δραστηριότητες, που στοχεύουν στην ευημερία και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής όλων των κατοίκων του χωριού. Περιποίηση εξωτερικών χώρων, καθαριότητες εκτός αυλείου χώρου και συνδρομή σε εκδηλώσεις του χωριού, αποτελούν μερικές από τις δραστηριότητες της Μαθητικής Κοινότητας Μοσχοκαρυάς.

Επίσης, στο χώρο του διδακτηρίου, διασώζεται ένα αξιόλογο σε ποιότητα φωτογραφικό υλικό, το οποίο, με μέριμνα των υπευθύνων του Εκπολιτιστικού Συλλόγου, έχει ρετουσαριστεί και κοσμεί το χώρο της αίθουσας εκδηλώσεων του συλλόγου. Η παλαιότερη φωτογραφία με όλους τους μαθητές και το δάσκαλό τους, τον κ. Παπασταθόπουλο, χρονολογείται αμέσως μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, περί το 1948-1949 έξω από το «τολ». Στα παιδικά εκείνα πρόσωπα της σημερινής γενιάς των 70αρηδων, αντικατοπτρίζονται η ανέχεια, η στέρηση και οι δυσκολίες ως απόρροια δύο συναπτών πολέμων που σημάδεψαν τη νεότερη ιστορία της πατρίδας μας. Το σκηνικό γίνεται πιο χαρούμενο στη χαρακτηριστική και ευρέως γνωστή στους κατοίκους του χωριού φωτογραφία των μαθητών του σχολείου, στις αρχές της δεκαετίας του '70 στην κεντρική πλατεία, γύρω από την καμήλα με το δάσκαλό τους κ. Ζαχαρία Πράπα. Σαφώς λιγότεροι αριθμητικά είναι οι μαθητές του σχολείου στον εορτασμό της επετείου της 25ης Μαρτίου στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80, συγκριτικά με την προηγούμενη δεκαετία, σε φωτογραφία από το αρχείο του αείμνηστου κ. Θωμά Γώγουλου, προέδρου της τότε Κοινότητας Μοσχοκαρυάς. Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με το μαθητολόγιο που βρίσκεται στο Δημοτικό Σχολείο Δειανοκλαδίου, το σχολείο λειτούργησε για τελευταία φορά κατά το σχολικό έτος 1989-1990 με δασκάλα και προϊσταμένη τη συχωριανή και εν ενεργεία εκπαιδευτικό κ. Σίμου Αικατερίνη. Έκτοτε, οι μαθητές του χωριού φοιτούν στο κοντινότερο σχολείο, το οποίο εδρεύει στο Λειανοκλάδι, έδρα του σημερινού ομώνυμου Δήμου.

Από το 1990 έως και το 1996, υπήρξαν πολλές σκέψεις και πληθώρα διαβουλεύσεων για το τι μέλλει γενέσθαι με το κτίριο του σχολείου. Οι δύο κύριες απόψεις αφορούσαν στη δημιουργία ή λαογραφικού μουσεί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ου, ή αίθουσας εκδηλώσεων του Συλλόγου Απανταχού Μοσχοκαρυωτών «Ο Άγιος Νικόλαος». Τελικά, το 1996, το Συμβούλιο της τότε Κοινότητας Μοσχοκαρυάς απεφάνθη να λειτουργήσει η μία αίθουσα ως χώρος εκδηλώσεων του Συλλόγου και η δεύτερη ως λαογραφικό μουσείο. Οι εργασίες για τη δημιουργία λαογραφικού μουσείου δεν έχουν αποπερατωθεί. Η αίθουσα εκδηλώσεων του Συλλόγου έχει διαμορφωθεί με τον απαραίτητο εξοπλισμό για τη διεξαγωγή εκδηλώσεων, όπως ο εορτασμός της Αγίας Παρασκευής και του προστάτη του χωριού, του Αγίου Νικολάου και για εκδηλώσεις συχωριανών οι οποίοι διαμένουν εντός και εκτός του χωριού.

Το Δημοτικό Σχολείο Μοσχοκαρυάς του σήμερα, αποτελεί παράδειγμα σωστής πρακτικής όσον αφορά τη σύνδεσή του με την πορεία του χθες: Από χώρος γνώσης και μάθησης αποτελεί πλέον χώρο πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Η πραγματικότητα της μετανεωτερικής περιόδου που διανύουμε, αποδίδει δυο διαφορετικές όψεις του αύριο: Από τη μια πλευρά διαφαίνεται ο μαρασμός ως συνέχεια και συνέπεια του κύματος αστυφιλίας και της στροφής στις αξίες της νέας οικονομίας και του ανταγωνισμού, από την άλλη ωστόσο η προσπάθεια κοινοτισμού μέσα από πολιτιστικές δραστηριότητες καθιστά το χώρο του διδακτηρίου σημείο όπου το χθες 'δένει' αρμονικά με το σήμερα.

Το χθες, το σήμερα και το αύριο συναντιούνται στο χώρο του «πρώην» Δημοτικού Σχολείου Μοσχοκαρυάς, διδάσκοντάς μας το «πρέπει» της σχολικής εκπαίδευσης, σε μια εποχή που οι φωνές για παιδεία, προσανατολισμένη σε πανανθρώπινες και πολιτισμικές αξίες, γίνονται ολοένα και περισσότερο στεντόρειες. Η ιστορική πορεία του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοκαρυάς μας διδάσκει ότι εκπαίδευση και πολιτισμός, δύο συστατικά στοιχεία και όψεις της έννοιας «Παιδεία», μας δείχνουν το δρόμο του 'πρέπει' για ένα αύριο που σφυρηλατεί τη μνήμη και τη γνώση για τις γενιές που ακολουθούν.

Βιβλιογραφία

Ανδρέου, Α. (1999). *Θέματα Οργάνωσης και Διοίκησης της Εκπαίδευσης και της Σχολικής Μονάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»-Α.Α. Διβάνη.

Κανάκης, Ι. (1995). *Η εσωτερική οργάνωση και λειτουργία του νεοελληνικού δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Πασιαρδής, Π. (2004). *Εκπαιδευτική ηγεσία: Από την περίοδο της ευμενούς αδιαφορίας στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σαΐτης, Χ. Α. (2005). *Οργάνωση και Λειτουργία των Σχολικών Μονάδων*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Saiti, A. (2005). The staffing of small rural primary schools in Greece. *Management in Education, 19* (4), 32-36.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Silverman, D. (Ed.), (1997). *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications.

Πηγές

Αρχειακό Υλικό

Διασωθέν αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοκαρυάς, φυλασσόμενο στο χώρο του διδακτηρίου

Μαθητολόγιο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοκαρυάς, που φυλάσσεται στο Δημοτικό Σχολείο Λειανοκλαδίου.

Φωτογραφικό Υλικό

Αναπαλαιωμένο υλικό στο χώρο του διδακτηρίου

Επιπλέον υλικό που αντλήθηκε από τα αρχεία των:

κ. Γώγουλου Θωμά †. τέως προέδρου Κοινότητας Μοσχοκαρυάς, με ευθύνη των οικείων του

κ. Καραγιάννη-Δροσοπούλου Δήμητρας

κ. Σταυροπούλου Δήμητρας.

Αφηγήσεις

Στη διαδικασία συμμετείχαν οι εξής κύριοι/ες:

Γώγουλος Φώτιος του Ιωάννη, τέως πρόεδρος Σχολικής Επιτροπής.

Καραγιάννη-Δροσοπούλου Δήμητρα, αντιπρόεδρος του Δ.Σ. του Συλλόγου Απανταχού Μοσχοκαρυωτών «Ο Άγιος Νικόλαος»

Σταυρόπουλος Ιωάννης του Σπυρίδωνος, τέως πρόεδρος Κοινότητας Μοσχοκαρυάς

Σταυρόπουλος Νικόλαος του Δημητρίου, τέως πάρεδρος Κοινότητας Μοσχοκαρυάς

Σταυροπούλου Δήμητρα, τέως ταμίας του Συλλόγου Απανταχού Μοσχοκαρυωτών «Ο Άγιος Νικόλαος»

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στη διαδικασία συλλογής δεδομένων για την εκπόνηση της παρούσας εισήγησης, καθοριστική υπήρξε η συμβολή ατόμων και φορέων, στους οποίους εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες. Συγκεκριμένα: στο Δ.Σ. του Συλλόγου Απανταχού Μοσχοκαρυωτών «Ο Άγιος Νικόλαος» και την τότε πρόεδρό του κ. Καραγιάννη-Δροσοπούλου Δήμητρα, στο Δήμο Λειανοκλαδίου, στην κ. Άντζουλή Χριστίνα τ. Προϊσταμένη 2ου Γραφείου Π.Ε. Φθιώτιδας, στον κ. Χαλδούπη Εμμανουήλ τ. Διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου Λειανοκλαδίου, καθώς επίσης και σε όλους όσους παρείχαν πολύτιμες πληροφορίες μέσα από αφηγήσεις και αρχειακό/φωτογραφικό υλικό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Σχολικό έτος 1948-49: Μετά το τέλος του Εμφυλίου πολέμου έξω από το «τολ» οι μαθητές με το δάσκαλο τους Παπασταθόπουλο.

Αρχές δεκαετίας του '70 οι πολλοί λιγότεροι μαθητές του σχολείου με το δάσκαλο τους Ζαχαρία Πράπα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Βασίλειος Σταυρόπουλος γεννήθηκε το 1975 στη Λαμία, όπου μεγάλωσε και ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Η Μοσχοκαρυά Φθιώτιδας αποτελεί τόπο καταγωγής και των δύο γονέων του. Σπούδασε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης και συνέχισε σε μεταπτυχιακές σπουδές στην Ειδική Αγωγή στο Πανεπιστήμιο του Λιντς της Αγγλίας. Με υποτροφία του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ) ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στην Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης και εκπονεί διδακτορική διατριβή στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Τα τελευταία επτά χρόνια υπηρετεί στη δημόσια εκπαίδευση ως Δάσκαλος στην Ειδική Αγωγή. Υπήρξε ιδρυτικό στέλεχος και διετέλεσε για δυόμισι χρόνια προϊστάμενος στο Κέντρο Διάγνωσης Αξιολόγησης και Υποστήριξης του Νομού Σάμου, καθώς επίσης και πρόεδρος (2008-2010), αντιπρόεδρος (2007-2008) και μέλος του Δ.Σ. (2006-2007) της Πανελλήνιας Ένωσης Ειδικών Παιδαγωγών.

Διαμένει στη Λαμία και υπηρετεί στο 2^{ο} Ειδικό Δημοτικό Σχολείο της πόλης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Καλλιώρας Γεώργιος
συνταξιούχος στρατιωτικός- ερευνητής

ΘΕΜΑ

Περί ορίων μεταξύ Υπαταίων και Λαμιέων ο λόγος και αλλά ιστορικά στοιχεία στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Λυγαριάς.

Πριν ξεκινήσω θα ήθελα να ενημερώσω τους αναγνώστες ότι τα παρακάτω αναγραφόμενα στοιχεία είναι αποτελέσματα ερευνών ενός μη αρμοδίου προσώπου σε ιστορικά θέματα. Σκοπός μου είναι η προβολή τους στους νεότερους, Λυγαριώτες και μη, για τη δημιουργία ενδιαφέροντος πάνω σε ιστορικά θέματα που αφορούν το χωριό μας, με σκοπό τη συλλογή και παράδοση περισσοτέρων ιστορικών πληροφοριών στους ερευνητές του μέλλοντος.

Στους ιστορικούς χρόνους στη γεωγραφική περιοχή της σημερινής Λυγαριάς, ως γνωστόν, επικρατούσαν δύο πόλεις κράτη[1], η Λαμία πρωτεύουσα των Μαλιέων και η Υπάτη πρωτεύουσα των Αινιάνων.

Τα όρια των δύο πόλεων ήταν περίπου στην γεωγραφική περιοχή της Λυγαριάς και απ' ότι μαθαίνουμε από σπασμένη πλάκα[2] με λατινικούς χαρακτήρες που βρέθηκε το 1855 στις Μεξιάτες οι δύο πόλεις επί εποχής του αυτοκράτορος Αδριανού είχαν έρθει σε σοβαρή έριδα για το θέμα των ορίων. Η έριδα δε ήταν τόσο σοβαρή που ο ίδιος ο αυτοκράτορας έδωσε εντολή να μεταβεί επιτόπου ο ανθύπατος της Μακεδονίας Κόϊντος Γέλλιος Σέντιος Αυγουρίνος για να διαλύσει την έριδα που είχε ξεσπάσει ανάμεσα στις δύο πόλεις.

Απ' ότι φαίνεται ο Ανθύπατος σύμφωνα με το διάταγμα εργάστηκε επί πολλές ημέρες , για το θέμα των ορίων που έφερε τις δύο πόλεις σε ρήξη. Συζήτησε με τους συνηγόρους των δύο πόλεων και στο τέλος κατέληξε στο παρακάτω διάταγμα.

Κατά τον μήνα Μάρτιο αναγνώστηκε διάταγμα του ανθύπατου Κόϊντου Γέλιου Σέντιου Αυγουρίνου το οποίο προκύπτει από επιστολή αυτού.

[Επειδή ο άριστος και μέγιστος αυτοκράτωρ Τραϊανός Αδριανός Αύγουστος μου έγραψε να πάρω γεωμέτρας και να κρίνω τη διαμάχη μεταξύ Λαμιέων και Υπαταίων, και να βάλω εγώ τα όρια και επειδή εγώ βρέθηκα επί τόπου πολλές φορές και για πολλές μέρες και έκρινα με τους συνηγόρους και των δύο πόλεων παρόντες, όρισα τον Ιούλιο Βίκτο-

1. Έτσι πιστεύαμε έως τώρα διότι όπως θα δούμε παρακάτω η αλήθεια είναι διαφορετική.

2. Η αναφερόμενη πλάκα βρίσκεται σήμερα στην αρχαιολογική υπηρεσία στο κάστρο της Λαμίας (φώτο1).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρα ως ανάκλητον γεωμέτρη του Αυγούστου και καταλήγω στις εξής αποφάσεις.

Φώτο1, αλιεύθηκε από το internet.

Αρχή των ορίων να είναι από αυτόν τον τόπο για τον οποίον έμαθα ότι υπήρξε σίδη, η οποία είναι πιο κάτω από τον περίβολο που έχει καθιερωθεί για τον Ποσειδώνα και από εκεί κατεβαίνουν για να τηρείται ευθεία γραμμή μέχρι την πηγή Δέρκινα, η οποία είναι πέρα από τον Σπερχειό ποταμό έτσι ώστε να οδηγεί από τα αμφίσπορα των Αλμιέων και Υπαταίων η ευθεία γραμμή στην πηγή Δέρκινα που έχουμε αναφέρει και από εκεί στο λόφο Πήλιο μέσα από τον ρου του Σπερχειού , και από εκεί στο μνημείο του Εύρυτου, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των συνόρων των Λαμιέων ,των Ευρυκανίων και των Προερνίων.]

Στο παραπάνω διάταγμα δεν αναφέρεται αν τα όρια ξεκινούσαν από το βορρά ή το νότο , αλλά μας λέει ότι ξεκινούσαν από το σημείο από το οποίο υπήρξε σίδη και ότι κατά μήκος της οροθετικής γραμμής υπήρχε τέμενος του Ποσειδώνος.

Εκτιμούμε ότι ο γεωμέτρης, για να δώσει λύση στο πρόβλημα περί ορίων, εκμεταλλεύτηκε τη μορφολογία του εδάφους και τα παλιά όρια των δύο πόλεων.

Έτσι, για να μπορέσουμε να εντοπίσουμε από πού ξεκινούσε και πού κατέληγε η οροθετική γραμμή και πού ήταν το τέμενος του Ποσειδώνος, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τα εξής.

Ιχνη παλαιών οικισμών

1.Δυτικά του σιδ. Σταθμού στη Θέση Τρυπιολιθάρι και Μαγούλα υπάρχουν υπολείμματα μεγάλου οικισμού , με το βασικότερο αρχαιολογικό εύρημα μία επεξεργασμένη πέτρα ύψους ενός μέτρου περίπου. Στο πάνω μέρος ήταν σκαλισμένη και σχημάτιζε μία κοιλότητα διαμέτρου εξήντα έως εβδομήντα εκατοστών. Από την παραπάνω πέτρα έχει λάβει το όνομά της η γύρω περιοχή (Τρυπιολιθάρι).Το παραπάνω αρχαιολογι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κό εύρημα δυστυχώς σήμερα δεν υπάρχει.

Στο ίδιο σημείο η χάραξη της νέας σιδηροδρομικής γραμμής, έφερε στο φως υπολείμματα αρχαίας πόλης.

Ο Ι.Γ. Βορτσέλας γράφει ότι δυτικά της Λαμίας μεταξύ Σπερχειού και Όθρυος ήταν κτισμένη η πόλη Κολάκεια. Η Κολάκεια καταρχάς ήταν πόλη των Οιταίων, πού αργότερα αποσπάστηκε από τους Μαλιείς .

Κατά τον Θεόπομπο η Κολάκεια γνώρισε μεγάλη ακμή στα χρόνια του Φιλίππου του Β΄ και του μεγάλου Αλεξάνδρου ,κατεστράφη δε ολοσχερώς από τους Θεσσαλούς διότι έκανε φιλομακεδονική πολιτική και συνεχίζει ο ίδιος : **[όπως φαίνεται ήταν μέγας κόλακας και οι Θεσσαλοί πολύ καλά κάνανε και κατέστρεψαν την πόλη καλούμενη Κολάκεια].** Για να έχει αλλάξει δύο φορές χέρια η παραπάνω πόλη θα πρέπει να ήταν κτισμένη στην αμφισβητούμενη από τους Οιταίους και Μαλιείς περιοχή.

Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει επίσης και την πόλη Ερυθραί, η οποία ήταν αποικία της πόλης Ερυθραί από τη Μικρά Ασία. Η παραπάνω πόλη ήταν κτισμένη Ανατολικά ή νοτιοανατολικά της Υπάτης . Για την πόλη Ερυθραί ξέρουμε ότι ήρθε σε έριδα περί ορίων με την Υπάτη. Από επιγραφή μαθαίνουμε ότι, για να διαλυθεί η έριδα, κλήθηκαν δικαστές από την πόλη Οιχαλία.

Με κριτήριο το θέμα περί ορίων που δημιουργήθηκε μεταξύ των Λαμιέων και Υπαταίων και σαν δεύτερο κριτήριο ότι οι δυο πόλεις σε κάποια ιστορική στιγμή βρέθηκαν σε αμφισβητούμενη περιοχή. Θα τολμήσουμε να υποθέσουμε ότι οι πόλεις Κολάκεια και Ερυθραί, ίσως ήταν κτισμένες στην γεωγραφική περιοχή της Λυγαριάς. ;;;;

2. Σε σχετικά μικρή απόσταση ανατολικά από το Παλιόκαστρο υπάρχουν υπολείμματα παλαιού οικισμού[3].

Παλιόκαστρο

Ανατολικά της Λυγαριάς στην θέση Παλιόκαστρο[4] υπάρχει ακόμη σήμερα ένα πέτρινο κάστρο γνωστό σαν το κάστρο της Λυγαριάς για τους ιστορικούς και σαν Παλιόκαστρο για τους ντόπιους.

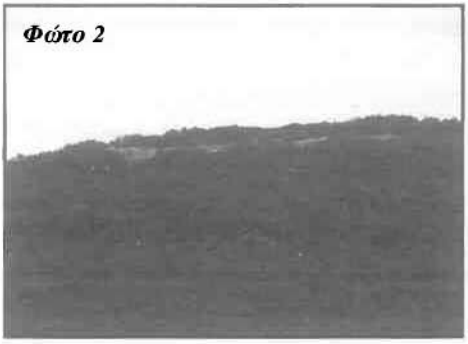
Ας δούμε πώς περιγράφει το κάστρο της Λυγαριάς ο Γάλλος αρχαιολόγος Yves Bequignon πού πέρασε από την κοιλάδα του Σπερχειού γύρω στο 1930.

[Το αρχαίο οχυρό που βρίσκεται στο ανατολικά του χωριού Τσοπαλνάτες είναι σχεδόν άγνωστο στους κατοίκους ... ωστόσο, δεν είναι καθό-

3. Αρχαιοελληνικό κάστρο ανατολικά της Λυγαριάς. Θα ασχοληθούμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

4. Με απόφαση του υπουργείου προεδρίας υπ' αριθμόν 894528-11-63 (της διευθύνσεως υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και αναστηλώσεως) τα λείψανα αυτών των τειχών έχουν κηρυχτεί αρχαιολογικοί χώροι. ΤΡ. Παπαναγιώτου ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ σελ.106.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Φώτο 2

λου μακριά παρά 20 λεπτά ,αλλά δεν κτυπά στο μάτι σαν επιβλητική όψη. Είναι περιτριγυρισμένο από ένα τοίχο από ταιριαστές πέτρες. Η μορφή του είναι ελλειψοειδής . Ο μεγάλος άξονας είναι 200 μέτρα ενώ ο μικρός 45 μέτρα και η περίμετρος του περίπου 800 μέτρα. Το πρόχωμα είναι καλά διατηρημένο κυρίως δυτικά, όπου διατηρούνται κομμάτια πού έχουν μέχρι 20 μέτρα μήκος.

Το μέσο πάχος του τείχους ποικίλει από 1.85-1.40 μέτρα. Το ύψος φτάνει νότια 1.60-2 μέτρα, άλλοτε 1.40 μέτρα.

Το τείχος είναι χτισμένο πάνω σε χοντρές πέτρες και πάνω στις οποίες έχει τεθεί ένα διπλό τοίχωμα εσωτερικά και εξωτερικά με μπλοκάρισμα από πέτρες.

Στην ανατολική πλευρά υπάρχουν διάσπαρτα μπλοκ και τείχη ύψους 1.60 μέτρα και πάχους 1.65 μέτρα.

Φαίνεται ότι κάποια πόρτα υπήρχε στο ανατολικό σημείο, όμως ίσως να μην ταιριάζει στην κλασική θεωρία. Στο εσωτερικό αυτού του οχυρού παρατηρούμε σωρούς από πετρώματα, τα οποία όμως δεν έχουν αναγνωριστεί χωρίς την απαραίτητη δειγματοληψία.

Από το φρούριο, η θέα στην κοιλάδα αγκαλιάζει όλη τη δεξιά όχθη του Σπερχειού και τα γύρω χωριά από δυτικά προς ανατολικά Υπάτη, Μεξιάτες, Κομποτάδες, και μέχρι τη θάλασσα.]

Οι ιστορικοί και περιηγητές που ασχολήθηκαν μέχρι σήμερα με την εξερεύνηση της περιοχής πιστεύουν ότι το Παλιόκαστρο ήταν αμυντικό έργο των Μαλιέων απέναντι στους Αινιάνες. Αν όμως κάποιος προσέξει καλύτερα κάποιες λεπτομέρειες, θα δει ότι τα πράγματα δεν είναι έτσι ακριβώς.

Π.χ. Η θέση της εισόδου[5] θα ήταν διαφορετική, αν το κάστρο ήταν έργο των Μαλιέων, τότε η είσοδος θα ήταν από την ανατολική πλευρά, αντίθετα όμως η είσοδος του κάστρου είναι φτιαγμένη στη δυτική-βορειοδυτική πλευρά και, αν δεν με γελάει η μνήμη των εφηβικών μου χρόνων, η είσοδος είναι καθαρά στη δυτική και μάλιστα υπήρχαν πετρόχτιστα σκαλοπάτια που ξεκινούσαν από το χείμαρρο δυτικά του Παλιόκαστρου και οδηγούσαν στο κάστρο.

Αυτό που επίσης είναι άγνωστο και έχει περάσει απαρατήρητο από όλους τους περιηγητές είναι τα ίχνη από πέτρινες πλάκες που πιθανόν

5. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι η είσοδος στην οποία αναφέρεται ο Bequignon δεν είναι στη ανατολική αλλά στην δυτική πλευρά, όπως πολύ σωστά την τοποθετεί ο Τρ. Παπαναγιώτου ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

είναι υπολείμματα αρχαίου δρόμου που οδηγούν βόρεια -βορειοδυτικά.

Φώτο 3

Επίσης άξια παρατήρησης είναι και η τεχνοτροπία που είναι πελεκημένες οι πέτρες, τεχνοτροπία που μας παραπέμπει στη μυκηναϊκή εποχή, ίσως και παλαιότερη.

Άξια επίσης προβληματισμού είναι η θέση που είναι κτισμένο το Παλιόκαστρο. Αν ήταν έργο των Λαμέων με σκοπό την παρατήρηση των στρατιωτικών κινήσεων των Υπαταίων, τότε το κάστρο θα ήταν κτισμένο πιο χαμηλά στον πρώτο λόφο πάνω από την Τρατσιέρα. Αντίθετα όμως το κάστρο είναι κτισμένο ψηλά στον τρίτο λόφο της ίδιας λοφοσειράς. Μπορούμε να πούμε πως από εκεί είναι δύσκολες οι στρατιωτικές επιχειρήσεις από το κάστρο, εάν αυτό ανήκε στους Λαμιείς.

Επομένως το Παλιόκαστρο κτίστηκε και χρησιμοποιήθηκε σαν έσχατο παρατηρητήριο και όχι σαν πολεμικό οχυρό από κάποιους δυτικούς ή βόρειους γείτονες με σκοπό την παρατήρηση της κοιλάδας του Σπερχειού, στην οποία, απ' ότι φαίνεται, εκείνη την εποχή δεν είχαν τον έλεγχο.

Επίσης κάποια σοβαρά στρατιωτικά πλεονεκτήματα του Παλιόκαστρου είναι και τα παρακάτω . Από την ανατολή ελέγχει από απόσταση ασφαλείας τη νότια είσοδο - έξοδο του Δερβένι Φούρκα.

Έχει ορατότητα από τη θάλασσα έως τα περάσματα βόρεια-βορειοδυτικά της Υπάτης.

Αλλη μια λογική εξήγηση που δικαιολογεί τη θέση του κάστρου τόσο ψηλά είναι η εξής: Το κάστρο δεν αποκλείεται να ήταν η ακρόπολη της πόλης που ήταν κτισμένη ανατολικά του κάστρου όπως προαναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Οι κάτοικοί της, ίσως είχαν φτιάξει την ακρόπολη της πόλη τους ψηλά, για να μπορούν να αντιμετωπίζουν καλύτερα τους αντιπάλους τους.

Κάστρο της Αγίας Άννας[6] (Τοπωνύμιο Πέτρες)

Φώτο 4

Βόρεια βορειοανατολικά του μοναστηριού της Αγίας Άννας υπάρχουν υπολείμματα μικρού αρχαίου κατεστραμμένου κάστρου από πέτρα και πολύ νεότερο από αυτό του Παλιόκαστρου. Ανατολικά του κάστρου υπάρχουν υπολείμματα οικισμού.

Το κάστρο της Αγίας Άννας πιθανόν να χρησιμοποιήθηκε σαν σημείο

6. Παλαιοημερολογίτικο γυναικείο μοναστήρι βόρεια-βορειοανατολικά της Λυγαριάς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ελέγχου για τα περάσματα που υπάρχουν δυτικά του και ανατολικά του τα οποία χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα ενώνοντας το πέρασμα Δερβέν Φούρκα με την κοιλάδα του Σπερχειού.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι ο χείμαρρος που περνάει εμπρός από την Αγία Άννα έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν σαν πέρασμα ενώ είναι ο ίδιος χείμαρρος (ξεριάς) που διασχίζει το χωριό της Λυγαριάς.

Σ' αυτόν θα αναφερθούμε στις τελικές εκτιμήσεις περί ορίων Υπαταίων και Λαμιέων .

Το δεύτερο πέρασμα ξεκινάει από το Δερβέν Φούρκα περνάει ανατολικά από την Αγία Άννα, δυτικά του Παλιόκαστρου και καταλήγει στην Λυγαριά.

Τοπωνύμια

Το τοπωνύμιο Τσιλλάδις.

Το τοπωνύμιο Στις Ελλάδες προήλθε πιθανών κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους ή κατά τον μεσαίωνα και αναφερόταν σε μια συγκεκριμένη περιοχή που καθόριζε τα όρια της παλιάς Ελλάδας. Με το πέρασμα των χρόνων και τον ερχομό των διάφορων κατακτητών η ελληνική γλώσσα άρχισε να ξεφτίζει και το παραπάνω τοπωνύμιο από Στις Ελλάδες έγινε σιγά - σιγά Τσ' Ελλάδες, Τσελλάδες και σήμερα ονομάζεται Τσιλλάδις, Τσ'Ελλάς - Σελάς.

Είναι ο γλωσσικός όρος που καθόριζε τα γεωγραφικά όρια της παλιάς Ελλάδας. Το παραπάνω τοπωνύμιο τις Τσελλάδις ή Σελλάς αναφέρεται σήμερα σε ένα οροπέδιο στη γεωγραφική περιοχή του Καλαμακίου και σε ένα συγκεκριμένο χείμαρρο με το ίδιο όνομα που ξεκινάει από το ίδιο οροπέδιο , κατεβαίνοντας στα ριζά του βουνού, συναντάει μία δασώδη περιοχή γεμάτη πλατάνια, που σήμερα ονομάζεται Πλατάνα, ο χείμαρρος συνεχίζοντας την πορεία του για αρκετά χιλιόμετρα περνάει μέσα από μία θαμνώδη περιοχή γεμάτη λυγαριές, καλάμια και διάφορα δέντρα,(αγριαχλαδιές, κορομηλιές, ροδιές κ.λ.π.) ,συνεχίζοντας περνάει έξω από τον σιδηροδρομικό σταθμό της Λυγαριάς και από εκεί σε σχεδόν ευθεία γραμμή χωρίζει την κοιλάδα και καταλήγει στον Σπερχειό ποταμό.

Αν κάποιος σταθεί στην μέση της γέφυρας πάνω από τον χείμαρρο, έξω από τον σιδ. Σταθμό και τραβήξει μία νοητή γραμμή παράλληλα με το χείμαρρο, θα δει ότι αυτή η γραμμή τον βγάζει απέναντι στις Μεξιάτες.

Αν τον παραπάνω χείμαρρο (Τσιλλάδις) τον συνδυάσουμε τοπωνυμικά με το Σπερχειό, που το μεσαίωνα ονομάζονταν Ελλάδα ή Ελλάδας, αποκτάει ιδιαίτερη ιστορική και γεωγραφική σημασία.

Πρέπει όμως να αναφέρουμε και την εξής πιθανότητα. Σήμερα, όταν αναφερόμαστε στο τοπωνύμιο Τσιλάδις εννοούμε το οροπέδιο και το χείμαρρο που αναφέραμε. Όμως στο παρελθόν τα πράγματα μπορεί να μην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ήταν έτσι. Ίσως, όταν οι κάτοικοι που κατοικούσαν ανατολικά ή δυτικά των χειμάρρων (Πλατάνα , Βαθύρεμα), όταν αναφέρονταν στο τοπωνύμιο Τσιλάδις να εννοούσαν την έκταση ανάμεσα στο Βαθύρεμα και στο χείμαρρο της Πλατάνας, που λέμε σήμερα, ή τη νότια Ελλάδα γενικότερα. Με τον καιρό ίσως η ονομασία να περιορίστηκε μόνο στο συγκεκριμένο οροπέδιο και χείμαρρο.

Βαθύρεμα είναι ο μεγαλύτερος χείμαρρος της περιοχής, σε κάποια σημεία μάλιστα θα μπορούσε κάποιος να τον χαρακτηρίσει και σαν χαράδρα.

Ξεκινάει από την κορυφή της Όθρυς χωρίζει την κοιλάδα και καταλήγει στο Σπερχειό ποταμό. Σήμερα αποτελεί το γεωγραφικό όριο που χωρίζει τη Λυγαριά από τη Στύρφακα.

Απ' ότι φαίνεται, το Βαθύρεμα έχει χρησιμοποιηθεί πολλές φορές κατά το παρελθόν σαν πέρασμα από το πέρασμα Δερβέν Φούρκα προς την κοιλάδα του Σπερχειού και αντίστροφα.

Είναι ιδιαίτερα ευρύχωρος σαν χείμαρρος και βοηθάει στη μετακίνηση στρατευμάτων, κοπαδιών κλπ.

Εκτιμούμε ότι ο συγκεκριμένος χείμαρρος δεν έχει σχέση με τα παραπάνω όρια αλλά σε κάποια ιστορική στιγμή[7] τα όρια ανάμεσα στις δυο πόλεις μεταφέρθηκαν δυτικότερα από αυτά που καθόρισε ο ρωμαίος γεωμέτρης και ο χείμαρρος χρησιμοποιήθηκε γ' αυτόν τον σκοπό.

Εκτιμούμαι ότι το Βαθύρεμα χρησιμοποίησε ο ρωμαίος στρατηγός Αχίλλειος κατά την κάθοδό του το 191 π.Χ., όπως γράφει ο Τίτος Λίβιος.

«Ο Αχίλλειος για να αποφύγει την Ξυνία (Ξενιάδα), η οποία είχε προετοιμάσει την άμυνά της προς τα δυτικά, πέρασε από το Δομοκό στην κοιλάδα του Σπερχειού μέσα από κάποιο πέρασμα παράπλευρα του Δερβέν Φούρκα, στράφηκε νότια και βγήκε στην κοιλάδα της Λυγαριάς, αλλά, αντί να κατευθυνθεί ανατολικά προς την Λαμία και να την κυριεύσει, στράφηκε σε σχεδόν ευθεία γραμμή προς την Υπάτη».

Ο ίδιος συγγραφέας περιγράφοντας την κάθοδο των Ρωμαίων στην περιοχή λέει ότι πιθανόν να μην υπήρχαν ποτέ μεγάλες πόλεις αλλά μόνο οχυρά και ότι η πορεία τους ήταν σχετικά γρήγορη και εύκολη[8].

Η πόλη Ερυθραί

Όπως αναφέραμε παραπάνω οι εργασίες για την κατασκευή της νέας σιδηροδρομικής γραμμής στην θέση Τρύπολιθάρι (κακώς αναφέρεται ότι βρίσκεται στην θέση Παλιοχώρια), έφεραν στο φως απομεινάρια

7. Θα αναφερθούμε αναλυτικά στα τελικά συμπεράσματα.

8. Η κάθοδος του Αχίλλειου από το Δερβέν Φούρκα στην κοιλάδα του Σπερχειού κατέληξε στο Βαθύρεμα δυτικά της ανασκαφείσας πόλης . Από εκεί ο Αχίλλειος κατευθύνθηκε προς την Υπάτη, γι αυτό πιθανόν ο Τίτος Λίβιος γράφει ότι δεν συνάντησε μεγάλες πόλεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αρχαίας ελληνικής πόλης .

Αναφέραμε επίσης την πόλη Ερυθραί.

Η σπουδαιότερη πόλη των Υπαταίων σύμφωνα με τον Σταίλιν ήταν οι Ερυθρές (-αί). Από τον ίδιο συγγραφέα μαθαίνουμε ότι η πόλη συνόρευε με την Υπάτη, φιλονικούσε μάλιστα μαζί της για ένα βουνό (Πεν.....) μια χαράδρα (Χαα.....) και μια ράχη βουνού. Για να λυθεί η έριδα ανάμεσα στις δυο πόλεις, κλήθηκαν δικαστές από τη πόλη Οιχαλία. Τελικά οι δικαστές αποφάσισαν ότι οι αμφισβητούμενες περιοχές ανήκουν στην Υπάτη και δόθηκαν σ' αυτήν.

Ο Staehlin γράφει ότι η πόλη ήταν κτισμένη σε περιοχή που υπήρχε κοκκινόχωμα (γι' αυτό Κόκκινη πόλη).

Εκτιμούμε ότι η ανασκαφείσα πόλη στο Τριπιολυθάρι ήταν η πόλη Ερυθρές (-αί), η οποία όντως είναι κτισμένη σε κόκκινο χώμα και συνορεύει γεωγραφικά με την Υπάτη.

Η χαράδρα (Χαα....) για την οποία φιλονικούσε με την Υπάτη ήταν το Βαθύρεμα[9] (δυστυχώς δεν έχει σωθεί όλο το όνομα της χαράδρας για να ξέρουμε πως ονομάζονταν το Βαθύρεμα στην αρχαιότητα) και το βουνό για το οποίο επίσης φιλονικούσε με την Υπάτη ήταν τα Ντρεμάρια (Πεν..... επίσης δεν έχει σωθεί η αρχαία ονομασία του βουνού).

Σύμφωνα με τον Staehlin από αυτή την πόλη επίσης καταγόταν και ο περίφημος στρατηγός των Αιτωλών με το όνομα Λύκος.

Οι επίσημες εκτιμήσεις μέχρι σήμερα έλεγαν ότι η πόλης Ερυθραί ήταν κτισμένη κοντά στο Φραντζή, αλλά όλες οι αρχαιολογικές έρευνες στην παραπάνω τοποθεσία αποδείχτηκαν άκαρπες.

Αρχαία Πρόερνα

Φώτο 5 αλιεύθηκε από το internet.

Όπως είδαμε στο διάταγμα περί ορίων ανέφερε τα παρακάτω:

(από εκεί στο μνημείο του Εύρυτου το οποίο βρίσκεται μεταξύ των συνόρων των Λαμιέων, των Ευρυκανίων και των Προερνίων.)

Ο Στράβωνας έγραφε (IX 434) ότι η πόλη Πρόερνα τοποθετείται στην περιοχή ανάμεσα στα Φάρσαλα και στο Δομοκό με την ιδία άποψη συμφωνεί και ο Λίβιος .

Σήμερα πλέον γνωρίζουμε ότι η αρχαιολογική σκαπάνη έχει αποδείξει ότι η αρχαία Πρόερνα ήταν κτισμένη βόρεια της κοιλάδας του Σπερχειού κοντά στο χωριό Νέο Μοναστήρι Δομοκού.

Ιστορικές περιγραφές.

Κάποιοι ιστορικοί πιστεύουν ότι η Σίδη ήταν αρχαία πόλη. Ο Ι. Βορ-

9. Αναφερθήκαμε σε αυτό στο κεφάλαιο τοπωνύμια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τσέλας πιστεύει ότι πόλη με το όνομα Σίδη δεν υπήρξε ποτέ αλλά η σίδη ήταν η ροδιά (ροιά).

Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ λέει ότι εκείνα τα χρόνια σίδη εννοούσαν κάποια δασώδη και θαμνώδη περιοχή, λέει επίσης ότι πολλά μέρη ονομάζονται Side εξ αιτίας των δέντρων που βρίσκονται εκεί, και ο Fr. Stahlin υποστηρίζει ότι η λέξη σίδη σημαίνει ροδιά η οποία συναντάται ακόμη στην περιοχή και ότι η βλάστηση ελάχιστα έχει αλλάξει από εκείνη την εποχή έως σήμερα και είναι δυνατόν το όνομα της αρχαίας τοποθεσίας να έχει δανειστεί από την όψη του τόπου. Συνεχίζοντας πιστεύει ότι το όνομα δεν είναι προγενέστερο του 5ου αιώνα. Ο ίδιος τοποθετεί τη Σίδη στην περιοχή της Μπεκής(Σταυρός) και το ναό του Ποσειδώνος στην Τσοπαλνάτα(Λυγαριά).

Το διάταγμα γράφει[10].

Αρχή των ορίων να είναι από αυτόν τον τόπο για τον οποίον έμαθα ότι υπήρξε σίδη **(εδώ βλέπουμε ότι ο Ρωμαίος ανθύπατος λέει ότι έμαθε ότι υπήρξε σίδη στο σημείο που όρισε σαν αρχή των ορίων. Άρα μπορούμε να υποθέσουμε ότι πήγε και έμαθε ότι στο συγκεκριμένο σημείο κάποτε υπήρξε η σίδη η οποία δεν υπάρχει πλέον και πιθανόν να είναι η αιτία της ρήξης ανάμεσα στις δύο πόλεις),** η οποία είναι πιο κάτω από τον περίβολο που έχει καθιερωθεί για τον Ποσειδώνα (**εδώ βλέπουμε ότι η σίδη και το τέμενος του Ποσειδώνα ήταν στην ίδια γεωγραφική πλευρά σχετικά με τον ρου του Σπερχειού ποταμού) και από εκεί κατεβαίνουν για να τηρείται ευθεία γραμμή μέχρι την πηγή Δέρκινα, η οποία είναι πέρα από το Σπερχειό ποταμό (το πέρα από τον Σπερχειό ποταμό είναι σχετικό και προσδιορίζεται από τη θέση που έχει εγκατασταθεί ο Ρωμαίος ανθύπατος)** έτσι ώστε να οδηγεί από τα αμφίσπορα των Λαμιέων και Υπαταίων **(τα παλαιά όρια των δυο πόλεων[11])** η ευθεία γραμμή στην πηγή Δέρκινα που έχουμε αναφέρει και από εκεί στο λόφο Πήλιο μέσα από τον ρου του Σπερχειού (εδώ βλέπουμε ότι τα όρια ή είναι παράλληλα με τον Σπερχειό ποταμό ή τον διαπερνούν σε κάποιο σημείο και καταλήγουν στον λόφο Πήλιο. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι και η πηγή Δέρκινα ήταν και αυτή στον ίδια γεωγραφική πλευρά με την σίδη και το τέμενος του Ποσειδώνα σε σχέση πάντα με τον ρου του Σπερχειού ποταμού) , και από εκεί στο λόφο Πήλιο και στο μνημείο του Εύρυτου το οποίο βρίσκεται μεταξύ των συνόρων των Λαμιέων, των Ευρυκανίων(εδώ εκτιμούμε ότι έχει γίνει λάθος στην μετάφραση και **ο σωστός όρος είναι Ευρυτανίων που προέρχεται από το μνημείο του Εύρυτου και**

10. Οι παράγραφοι με υπογράμμιση και εντός παρένθεσης είναι οι προσωπικές μας εκτιμήσεις

11. Εδώ βλέπουμε ότι ο ρωμαίος ανθύπατος σέβεται και διατηρεί στη συγκεκριμένη περιοχή τα παλαιά όρια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αναφέρεται στους κατοίκους που κατοικούσαν γύρω από αυτό και σύμφωνα με τα παραπάνω θα πρέπει να κατοικούσαν βόρεια βορειοδυτικά των Λαμιέων και νότια νοτιοανατολικά των Προερνείων. Η προσωπική μας εκτίμηση είναι ότι το μνημείο το Εύρυτου θα πρέπει να ήταν ανατολικά του Παλιόκαστρου στην περιοχή που κατοικούν σήμερα η οικογένειες Πολίτη και Ζησόπουλου) και των Προερνίων (εδώ οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το μνημείο του Εύρυτου και τα όρια μεταξύ Λαμιέων , Ευρυτάνων και Προερνίων είναι στη βόρεια - βορειανατολική πλευρά του Σπερχειού ποταμού.)

Για πιο ασφαλή συμπεράσματα εκτός από τα παραπάνω θα πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη μας και τα εξής.

• Γνωρίζουμε ότι στη θέση Καστράκι στη δυτική πλευρά του Σταυρού υπήρχε ισχυρό τείχος για να την προστασία της Λαμίας από την δύση. Το ερώτημα είναι γιατί το τείχος ήταν κτισμένο μόνο στη θέση Καστράκι και πιο βόρεια δεν υπήρχε τίποτα; Το παραπάνω ερώτημα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι από το Καστράκι και βόρεια ήταν η χώρα των Ευρυτάνων ή ότι η περιοχή εκείνη την εποχή ήταν βαλτώδης, δύσβατη και δύσκολη για στρατιωτικές επιχειρήσεις.
Οδηγούμαστε έτσι σε ένα άλλο συμπέρασμα ότι, αν η περιοχή ήταν βαλτώδης πριν την αναφερόμενη εποχή για κάποιον λόγο, κάποια στιγμή καθάρισε και ο έλεγχος της οδήγησε τις δυο πόλεις σε ρήξη. Πρέπει επίσης να θυμηθούμε ότι η νότια περιοχή της Αγριελιάς μέχρι τη δεκαετία του εξήντα ήταν βαλτώδεις και απροσπέλαστη. Πιθανόν έτσι να ήταν και κατά τους ιστορικούς χρόνους.
• Εκτιμούμε ότι η χώρα των Ευρυτάνων θα πρέπει να ξεκινούσε ανατολικά του Παλιόκαστρου, στο σημείο που είναι σήμερα τα γεωγραφικά όρια Λυγαριάς- Αγριελιάς, όπου λογικά θα πρέπει να ήταν το μνημείο του Εύρυτου και η πρωτεύουσά[12] τους, να καταλάμβανε την περιοχή της σημερινής Αγριελιάς τη νότια πλευρά της Όθρης και να έφτανε έως τη σημερινή Αγία Παρασκευή πίσω από το Σανατόριο.

• Τα όρια ανάμεσα στη Λαμία και την Υπάτη σύμφωνα με τον Staehlin στην αρχή ήταν ασαφή και είχαν φέρει πολλές φορές τις δυο πόλεις σε ρήξη.
• Όπως αναφέραμε παραπάνω, ο Ανθύπατος διάλεξε τη χώρα των Ευρυτάνων για να εγκατασταθεί και να έχει τις επαφές του με τους συνηγόρους των δυο πόλεων, για να κρατήσει ίσες αποστάσεις ανάμεσα στις δυο πόλεις που ήταν σε ρήξη. Όπως ήδη αναφέραμε οι Ευρυτάνες κατοικούσαν στη βορειοανατολική πλευρά της κοιλάδας του Σπερχειού ποταμού ανάμεσα στην Πρόερνα, η οποία ήταν κτισμένη στο σημερινό χωριό Νέο Μοναστήρι Δομοκού (αλλά απ' ότι φαίνεται είχε υπό τον έλεγχό της τη νότια Όθρη) και τη Λαμία (**οποίο**

12. Στα υπολείμματα της αρχαίας πόλης που προαναφέραμε στην παράγραφο ίχνη αρχαίων οικισμών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

βρίσκεται μεταξύ των συνόρων των Λαμιέων, των Ευρυκανίων και των Προερνίων). Επίσης από τη βόρεια πλευρά της κοιλάδας, που απ' ότι φαίνεται έκανε τις παρατηρήσεις του, από εκεί έλαβε και τις τελικές του αποφάσεις.

• Ο ίδιος στο διάταγμα αναφέρει **(από εκεί κατεβαίνουν για να τηρείται ευθεία γραμμή μέχρι την πηγή Δέρκινα, η οποία είναι πέρα από το Σπερχειό ποταμό)** εδώ αντιλαμβανόμαστε ότι αφού ο Ρωμαίος ανθύπατος ήταν στην βόρεια πλευρά της κοιλάδας του Σπερχειού τότε η σίδη ,το τέμενος του Ποσειδώνος και η πηγή Δέρκινα ήταν (πέρα) στην δεξιά πλευρά του Σπερχειού ποταμού και τα όρια καθόρισε ανάμεσα στις δυο πόλεις ξεκινούσαν από τον νότο.

• Εκτιμούμε ότι το Παλιόκαστρο ήταν έργο των Προερνίων ή των Αινιάνων και ήταν το έσχατο σημείο ελέγχου της επικράτειάς τους προς τα νοτιοανατολικά για τους Προέρνιους ή το έσχατο σημείο ελέγχου της επικράτειας των Αινιάνων προς τα βορειοανατολικά.

• Οι αρχαίοι κάτοικοι της περιοχής λάτρευαν το ελληνικό πάνθεον, όπως όλοι οι Έλληνες, αλλά πάνω απ' όλους τους θεούς λάτρευαν τον Πετραίο Ποσειδώνα, θεό όλων των ποταμών, των θαλασσών, ιδρυτή της πόλεως της Λαμίας και πατέρα των περίφημων θεσσαλικών ίππων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω το τέμενος του Ποσειδώνος θα πρέπει να κτίστηκε από τους Λαμιείς και θα πρέπει να ήταν κτισμένο στην δεξιά πλευρά του ρου του Σπερχειού ποταμό και μέσα στην χώρα των Λαμιέων.

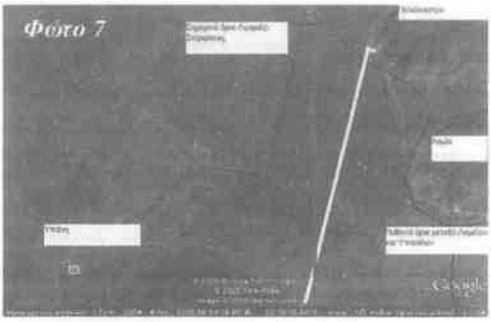
• **Τελικές εκτιμήσεις**[13]

Σύμφωνα με τα παραπάνω εκτιμούμε ότι ο όρος σίδη είναι γεωγραφικός προσδιορισμός αναφέρεται στην χλωρίδα της περιοχής και ο έλεγχος της πιθανόν ήταν η αιτία που έφερε τις δύο πόλεις σε ρήξη.

13. Είμαι υποχρεωμένος να αναφέρω την άγνοια μου για την μορφολογία του εδάφους στη δεξιά πλευρά του Σπερχειού ποταμού. Οι αναγνώστες πρέπει να έχουν υπόψη τους ότι οι γεωγραφικές τοποθετήσεις μου δεν είναι ακριβείς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Άποψη πρώτη. Τα όρια ξεκινούσαν από τη δεξιά πλευρά του Σπερχειού κάπου στα ριζά της Οίτης (φώτο 6), ανάμεσα από τα σημερινά χωριά Μεξιάτες και Κομποτάδες σε ευθεία γραμμή, έφταναν στο Κεφαλόβρυσο, περνούσαν το Σπερχειό ποταμό, έμπαιναν στην βόρεια πλευρά της κοιλάδας του Σπερχειού και κατέληγαν στη θέση Καστράκι έξω από το χωριό Σταυρός και από εκεί στο μνημείο του Εύρυτου, που, όπως προαναφέραμε, πιθανόν ήταν στη θέση που έχουν εγκατασταθεί σήμερα οι οικογένειες Πολίτη και Ζησόπουλου[14].

Εκτιμούμε ότι η παραπάνω άποψη είναι η πιθανότερη.

Άποψη δεύτερη[15]

Ενδέχεται τα όρια ανάμεσα στις δυο πόλεις να ξεκινούσαν από τον νότο, όπως και στην προηγούμενη άποψη, αλλά από την στιγμή που περνούσαν το Σπερχειό ποταμό να κατέληγαν στην Καμζόραχη[16] και από εκεί στον ξεριά που χωρίζει σήμερα το χωριό στην μέση. Αν είναι έτσι το μνημείο του Εύρυτου θα πρέπει να ήταν στην Παναγίτσα.

Άποψη Τρίτη[17].

Αλλη μια άποψη είναι ότι τα όρια ανάμεσα στις δύο πόλεις ξεκινούσαν από το νότο όπως και παραπάνω αλλά κατέληγαν στην Μαγούλα[18]

Αν είναι έτσι, τότε το μνημείο του Εύρυτου και η πρωτεύουσα των Ευρυτάνων ήταν στο σημείο που οι τελευταίες ανασκαφές έφεραν στο φως αρχαιοελληνική πόλη.

Προχωράμε στις επιλογές μας περί ορίων από ανατολικά προς τα δυτικά αν τα όρια ξεκινούσαν από το βορά.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της παρούσας έρευνας κρίνουμε αδύνατη την εκδοχή ότι η αρχή της οροθετικής γραμμής ήταν στην βόρεια πλευρά της κοιλάδας του Σπερχειού ποταμού όπως υποστηρίζουν έως τώρα διάφοροι ερευνητές. Αλλά από σεβασμό απέναντι τους κρίνουμε απαραίτητο να αναλύσουμε και αυτή την εκδοχή.

Έχουμε δεχτεί την άποψη ότι η σίδη είναι γεωγραφικός προσδιορισμός που αναφέρονταν στην χλωρίδα της περιοχής. Αν πάρουμε σαν δεδομένο ότι η οριοθέτηση που καθόρισε ο ανθύπατος Κόϊντος Γέλιος

14. Η κόκκινη γραμμή στον δορυφορικό χάρη που παραθέσαμε

15. Η κίτρινη γραμμή στον δορυφορικό χάρτη που παραθέσαμε

16. Είναι ο λόφος που δεσπόζει στην δυτική πλευρά του χωριού Λυγαριά πάνω από το εκκλησάκι της Παναγίτσας.

17. Η πράσινη γραμμή στον δορυφορικό χάρτη που παραθέσαμε

18. Δυτικά της Λυγαριάς και σε ελάχιστη απόσταση από την νεοανασκαφείσα πόλη στην θέση Τρυπολιθάρι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Σέντιος Αυγουρίνος ξεκινούσε από το βορά, θα δούμε ότι στην περιοχή της Λυγαριάς από το Βαθύρεμα έως το Μπεκιόρεμα υπάρχουν πολλοί χείμαρροι και όλοι έχουν πολλά δέντρα, και θαμνώδη βλάστηση (λυγαριές, βάτα κλπ) που ταιριάζουν με τα χαρακτηριστικά της αφετηρία των ορίων, τα οποία θα μπορούσαν να είχαν ξεκινήσει από οπουδήποτε.

Κρίνουμε όμως απίθανη την εκδοχή ότι η οροθετική γραμμή να ξεκινούσε από τον βορά για τους παρακάτω λόγους .

Όπως είδαμε η σίδη το τέμενος του Ποσειδώνος και η πηγή Δέρκινα ήταν στην ίδια γεωγραφική πλευρά σύμφωνα με τον ρου του Σπερχειού ποταμού. Οι πηγές που υπάρχουν στην γεωγραφική περιοχή της Λυγαριάς είναι οι παρακάτω:

1. Στον ξεριά έχουμε την Μούτσου, η οποία δεν υπάρχει πια ,την Κουτσομήτα που ήταν κάτω από την Παναγίτσα και την πηγή που ήταν στη αρχή του χειμάρρου, τη λεγόμενη Μεταλλεία. Στην Πλατάνα έχουμε την Αλαμπασίνα και το Κουτλίκι και στο Βαθύρεμα έχουμε την Καλαντζίνα. Καμία από της παραπάνω πηγές δεν ήταν τόσο αξιόλογη όσο είναι το Κεφαλόβρυσο για να μπορέσει να χρησιμοποιηθεί σαν σημείο οριοθέτησης ανάμεσα στις δυο πόλεις.
2. Όπως είδαμε στο διάταγμα, το τέλος της οροθετικής γραμμής κατέληγε στο μνημείο του Εύρυτου που ήταν ανάμεσα στα σύνορα των Λαμιέων, Ευρυτανίων και Προερνίων **(στο μνημείο του Εύρυτου το οποίο βρίσκεται μεταξύ των συνόρων των Λαμιέων ,των Ευρυκανίων και των Προερνίων.)**

Σήμερα πια γνωρίζουμε ότι η αρχαία Πρόερνα ήταν βόρεια της κοιλάδας του Σπερχειού ποταμού στην κοιλάδα του Δομοκού

1η επιλογή

Σε αυτή την άποψη θα στηριχτούμε στην αρχή του διατάγματος που λέει: **Αρχή των ορίων να είναι από αυτόν τον τόπο για τον οποίον έμαθα ότι υπήρξε σίδη.** Όπως ήδη έχουμε αναφέρει ότι ενδέχεται η περιοχή βόρεια από το Καστράκι να ήταν βαλτώδεις και κάποια στιγμή να καθάρισε για κάποιον άγνωστο για εμάς λόγο. Ίσως αυτή να ήταν η αιτία που οδήγησε τις δυο πόλεις σε ρήξη για τον έλεγχο της. Αν είναι έτσι, τότε τα όρια ξεκινούσαν από το βορά από την βαλτώδη περιοχή της Αγριελιάς κατέβαιναν παράλληλα με το Μπεκιόρεμα έφταναν στην πηγή Δέρκινα, η οποία θα πρέπει να ήταν στην αριστερή πλευρά του Σπερχειού ποταμού. Στη συνέχεια περνούσαν το Σπερχειό ποταμό και κατέληγαν σε κάποιον λόφο στη δεξιά πλευρά του Σπερχειού ποταμού.

πως ήδη έχουμε αναφέρει η παραπάνω άποψη δεν μπορεί να έχει ισχύ, διότι γνωρίζουμε ότι η πόλη Πρόερνα ήταν κτισμένη στην κοιλάδα του Δομοκού βόρεια της κοιλάδας του Σπερχειού. Εκτός και αν υπήρχε άλλη πόλη με το ίδιο όνομα στα ριζά της Οίτης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2η Επιλογή: Αν αποδεχτούμε ότι τα όρια ξεκινούσαν από τον χείμαρρο που ξεκινάει από το Δερβέν Φούρκα περνάει έξω από το κάστρο της Αγίας Αννας κατεβαίνοντας συναντάει τη θαμνώδη περιοχή γεμάτη λυγαριές, βάτα, δέντρα κλπ. και στην πορεία του χωρίζει τη Λυγαριά στη μέση, συνεχίζοντας χωρίζει την κοιλάδα και καταλήγει στο Σπερχειό.

(Αρχή των ορίων να είναι από αυτόν τον τόπο για τον οποίον έμαθα ότι υπήρξε σίδη). Ξεκινούσε από την θαμνώδη περιοχή που υπάρχει ακόμη και σήμερα στην αρχή του χειμάρρου χαμηλά μετά την Αγία Άννα και πριν το χωριό (η οποία είναι πιο κάτω από τον περίβολο που έχει καθιερωθεί για τον Ποσειδώνα), περνούσε έξω από το τέμενος του Ποσειδώνος που πιθανόν τοποθετείται στη θέση που είναι κτισμένο σήμερα το εξωκλήσι της Παναγιάς (Παναγίτσα), (και από εκεί κατεβαίνουν για να τηρείται ευθεία γραμμή μέχρι την πηγή Δέρκινα, η οποία είναι πέρα από το Σπερχειό ποταμό) και από εκεί σε ευθεία γραμμή ακολουθώντας την κοίτη του χειμάρρου όπως προαναφέραμε χωρίζει την κοιλάδα φτάνει στο Σπερχειό ποταμό και καταλήγει στο Κεφαλόβρυσο δυτικά του χωριού Μεξιάτες. έτσι ώστε να οδηγεί από τα αμφίσπορα των Λαμιέων και Υπαταίων η ευθεία γραμμή στην πηγή Δέρκινα που έχουμε αναφέρει και από εκεί στο λόφο Πήλιο μέσα από τον ρου του Σπερχειού, και από εκεί στο μνημείο του Ευρύτου, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των συνόρων των Λαμιέων, των Ευρυκανίων και των Προερνίων.]

3η Επιλογή: Αν υποθέσουμε ότι τα όρια άρχιζαν από τον χείμαρρο που ξεκινάει από το Δερβέν Φούρκα συναντάει τις Τσιλλάδις κατεβαίνει στον χείμαρρο της Πλατάνας, περνάει τη θαμνώδη περιοχή του χειμάρρου, περνάει έξω από τον σιδηροδρομικό σταθμό, χωρίζει την κοιλάδα και σε ευθεία γραμμή συναντάει το Σπερχειό.

Αν η οροθετική γραμμή να ξεκινούσε από τις Τσιλλάδις, και τη θαμνώδη περιοχή που σήμερα ονομάζεται Πλατάνα (Αρχή των ορίων να είναι από αυτόν τον τόπο για τον οποίον έμαθα ότι υπήρξε σίδη), και συνεχίζει μέσα από το χείμαρρο που είναι γεμάτος από λυγαριές , αγριαχλαδιές, ροδιές κλπ. φτάνει (η οποία είναι πιο κάτω από τον περίβολο που έχει καθιερωθεί για τον Ποσειδώνα) στο ύψος του σιδηροδρομικού σταθμού της Λυγαριάς, που πιθανότατα να ήταν κτισμένο το τέμενος του Ποσειδώνος.

(και από εκεί κατεβαίνουν για να τηρείται ευθεία γραμμή μέχρι την πηγή Δέρκινα, η οποία είναι πέρα από τον Σπερχειό ποταμό) και από εκεί σε ευθεία γραμμή, ακολουθώντας την κοίτη του χειμάρρου όπως προαναφέραμε περνάει, το Σπερχειό ποταμό και καταλήγει στο Κεφαλόβρυσο δυτικά του χωριού Μεξιάτες, έτσι ώστε να οδηγεί από τα αμφίσπορα των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Λαμιέων και Υπαταίων η ευθεία γραμμή στην πηγή Δέρκινα, που έχουμε αναφέρει, και από εκεί στο λόφο Πήλιο μέσα από τον ρου του Σπερχειού, και από εκεί στο μνημείο του Εύρυτου, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των συνόρων των Λαμιέων, των Ευρυκανίων και των Προερνίων.

Ανακεφαλαίωση

Σύμφωνα με τα παραπάνω στην κοιλάδα του Σπερχειού την εποχή του αυτοκράτορος Ανδριανού επικρατούσαν τρία ελληνικά φύλα και όχι δυο όπως γνωρίζαμε έως σήμερα. Οι Μαλιείς με πρωτεύουσα τη Λαμία, οι Αινιάνες με πρωτεύουσα τη Υπάτη και οι Ευρυτάνες, οι οποίοι κατοικούσαν κοντά στο μνημείο του Εύρυτου, αλλά και άλλο ένα οι Προέρνιοι, που, απ' ότι φαίνεται, είχαν υπό την κυριαρχία τους το τμήμα της Όθρης στη βόρεια πλευρά της κοιλάδας του Σπερχειού.

Από το διάταγμα μαθαίνουμε ότι στην εποχή του αυτοκράτορος Ανδριανού τα φυλετικά ονόματα είχαν καταργηθεί και οι κάτοικοι αναφέρονται με τα ονόματα των πόλεών τους .

Απ' τι γνωρίζουμε οι Λαμιείς και οι Υπατείς είχαν έρθει πολλές φορές σε ρήξη για το θέμα των συνόρων, αλλά η πιο σοβαρή ήταν αυτή επί αυτοκράτορος Ανδριανού. Φαίνεται ότι η κατάσταση ανάμεσα στις δυο πόλεις ήταν τόσο σοβαρή που ο ίδιος ο αυτοκράτορας έδωσε εντολή να μεταβεί επιτόπου ο Ανθύπατος της Μακεδονίας Κόϊντος Γέλιος Σέντιος Αυγουρίνος, για να διαλύσει την έριδα. Ο ανθύπατος επί ημέρες συζήτησε με τους συνηγόρους των δυο πόλεων, πριν καταλήξει στα τελικά συμπεράσματα.

Από το διάταγμα μαθαίνουμε ότι σε κάποιο σημείο των ορίων υπήρχε θαμνώδης ή δασώδης έκταση, πριν έρθουν οι δυο πόλεις σε έριδα, η οποία δεν υπήρχε πλέον. Εκτιμούμε ότι η παραπάνω δασώδης έκταση ίσως ήταν η αίτια που έφερε τις δυο πόλεις σε ρήξη[19], εκτιμούμε επίσης ότι η παραπάνω έκταση ήταν κάπου στη δεξιά πλευρά του ρου του Σπερχειού ποταμού, όπως επίσης και το θέατρο των συγκρούσεων ανάμεσα στις δυο πόλεις ήταν πάλι στη δεξιά πλευρά του ρου του Σπερχειού ποταμού. Συνεχίζοντας ο ανθύπατος στο διάταγμα γράφει ότι τα όρια περνούσαν έξω από τον περίβολο του Ποσειδώνος και από εκεί στην πηγή Δέρκινα. Εκτιμούμε ότι το τέμενος του Ποσειδώνος ήταν έργο των Λαμιέων και παραχωρήθηκε μετά το διάταγμα πάλι στους Λαμιείς, η πηγή Δέρκινα ήταν ίσως το σημερινό Κεφαλόβρυσο έξω από το χωριό Μεξιάτες, όπως αναφέρει ο Ι. Γ. Βορτσέλας .

Από εκεί τα όρια περνούσαν το Σπερχειό ποταμό και κατέληγαν στη βορειοανατολική πλευρά της κοιλάδας του Σπερχειού στο Καστράκι[20],

19. Και κατά συνέπεια τα όρια ανάμεσα στις δυο πόλεις ξεκινούσαν από τον νότο και όχι από τον βορά

20. Δυτικά του χωριού Σταυρό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

όπως προαναφέραμε, και από εκεί στην περιοχή όπου έχουν εγκατασταθεί σήμερα οι οικογένειες Πολίτη και Ζησόπουλου, όπου ήταν και το μνημείο του Εύρυτου και πιθανόν η πρωτεύουσα των Ευρυτάνων.

Τα τελικά όρια για τους Υπατείς προς νότο ξεκινούσαν από την δεξιά πλευρά του ρου του Σπερχειού ποταμού κάπου στα ριζά της Οίτης ανάμεσα στα χωριά Μεξιάτες και Κομποτάδες από εκεί σε ευθεία γραμμή έφταναν στο Κεφαλόβρυσο περνούσαν το Σπερχειό ποταμό και από εκεί πηγαίνει στο Καστράκι και καταλήγει ανατολικά του Παλιόκαστρου στο μνημείο του Εύρυτου.

Τα τελικά όρια για τους Λαμείς ξεκινούσαν από τη βορειοανατολική πλευρά της κοιλάδα του Σπερχειού στο ύψος στο οποίο η σιδηροδρομική γραμμή δημιουργεί καμπύλη, νότια των κατοικιών των οικογενειών Πολίτη και Ζησόπουλου, περνούσε το Σπερχειό ποταμό, έφτανε στο Κεφαλόβρυσο, περνούσε έξω από το τέμενος του Ποσειδώνος δίνοντας το έτσι στην χώρα των Λαμέων και από εκεί κατέληγε στα ριζά της Οίτης ανάμεσα στα χωριά Κομποτάδες και Μεξιάτες .

Τα γεωγραφικά όρια που καθόρισε ο Ρωμαίος ανθύπατος ανάμεσα στους Λαμείς και τους Υπατείς είναι ακριβώς τα ίδια γεωγραφικά όρια που χωρίζουν σήμερα τα γεωγραφικά διαμερίσματα Λυγαριάς-Σταυρού και Λυγαριάς-Αγριελιάς.

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι η Τσοπλανάτα την εποχή της οθωμανικής αυτοκρατορίας ανήκε διοικητικά στο Πατρατζίκι, αλλά η εκκλησία της Τσοπαλνάτας ανήκε στην επισκοπή της Λαμίας.

Τα παραπάνω όρια διατηρήθηκαν επί χιλιάδες χρόνια αμετάβλητα έως την τελική διάσκεψη του Λονδίνου[21], που αποφάσιζε οριστικά για την οροθετική γραμμή Παγασητικού-Αμβρακικού και την παραχώρηση της επαρχίας Ζητουνίου στην Ελλάδα, αντί χρηματικής αποζημίωσης 40.000.000 γροσιών.

Με την παραχώρηση της Λαμίας στην Ελλάδα τα γεωγραφικά όριά της μεταφέρθηκαν δυτικότερα στο σημείο όπου είναι σήμερα, στα γεωγραφικά όρια από τα γεωγραφικά διαμερίσματα Λυγαριάς -Στύρφακας, στο χείμαρρο -χαράδρα που αναφερθήκαμε παραπάνω με το όνομα Βαθύρεμα.

Πηγές: Ιστορικό αρχείο του κράτους
Ιωάννης Γ. Βορτσέλας, «Φθιώτις»

Στην παραπάνω έρευνα ελήφθησαν υπόψη η σημερινή μορφολογία του εδάφους, τα τοπωνύμια, και η βιβλιογραφία που αναφέρεται στο κείμενο.

Τελειώνοντας την τοποθέτηση στο «Περί ορίων μεταξύ Υπαταίων και Λαμέων ο λόγος» Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους:

Δημήτριο Νάτσιο τέως διευθυντή του ιστορικού αρχείου του κράτους για την επί χρόνια βοήθεια που μου παρείχε είτε σε πληροφορίες είτε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εγχειρίδια είτε σε συμβουλές και πολλές φορές και σε καθοδήγηση απέναντι μου.

Το καλό μου φίλο από τον Σταυρό Γιάννη Μακρή για τη βοήθεια και τη συμπαράσταση που μου έδειξε καθ' όλη την διάρκεια της έρευνας.

Επίσης τον παλιό μου φίλο και συμμαθητή από τη Λυγαριά Γιάννη Κουκούλη για τις πληροφορίες που μου έδωσε σχετικά με τα τοπωνύμια και τη μορφολογία του εδάφους της Λυγαριάς.

Υ/Γ. *Θα ήθελα να επισημάνω για άλλη μια φορά ότι τα παραπάνω αναγραφόμενα είναι απόψεις ενός ανθρώπου μη αρμοδίου σε ιστορικά θέματα. Πολλά από αυτά ίσως κάποια στιγμή να επαληθευτούν και κάποια ίσως να διαψευστούν . Οι μόνοι αρμόδιοι για να δώσουν ασφαλή συμπεράσματα για τα ιστορικά στοιχεία της περιοχής μας είναι μόνο οι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Γ. Καλλιώρας κατάγεται από την Λυγαριά Λαμίας. Είναι απόστρατος αξιωματικός Π.Ν. Είναι παντρεμένος και έχει δυο κόρες. Είναι μέλος της εραλδικής γενεαλογικής εταιρίας Ελλάδος .

Ιδρυτής και τέως πρόεδρος του νεοσύστατου πολιτιστικού συλλόγου Λυγαριάς. Ιδρυτής και υπεύθυνος της εφημερίδος του πολιτιστικού συλλόγου της Λυγαριάς «Η φωνή της Λυγαριάς».

Δημιουργός και διαχειριστής της ιστοσελίδας της Λυγαριάς: http://clubs.pathfinder.gr/Lygariaclud .

Δημιουργός και διαχειριστής της ιστοσελίδας της μεγάλης σαρακατσάνικης οικογένειας των Καλλιωραίων http://clubs.pathfinder.gr/Kalliorasclub .

Δημιουργός του περιοδικού της οικογένειας των Καλλιωραίων «Το περιοδικό μας»

Ιδρυτής και διαχειριστής του blog των Σαρακατσαναίων με τίτλο :Τα sarakatsanika http://blogs.pathfinder.gr/sarakatsanika/

Ιδρυτής και διαχειριστής του blog με τίτλο τα syneidisiostalamata, http://olykos.pblogs.gr/

Σχολιαστής και αρθρογράφος σε πολλά blogs και ιστοσελίδες της χώρας.

Αρθρογράφος, ερευνητής με εξειδίκευση στα γενεαλογικά δέντρα και την λαογραφία. Συνεργάζεται με πολλά τοπικά περιοδικά και εφημερίδες.

Επικοινωνία
Τηλέφωνα
Κιν. 6946850705
Σταθ. 2231050967
mail:olykos2000@yahoo.com
messenger :olykos@msn.com

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ηλίας Σπυρόπουλος
συνταξιούχος δάσκαλος

ΘΕΜΑ
«Οι μπαρουτόμυλοι του Μαυρίλου»

«ΝΑΙ – Καυχώμαι διότι εγεννήθηνεπί του Τυμφρηστού
και ανέπνευσα εκεί τον αέρα της ελευθερίας»
Δημήτριος Αινιάν.

Το πανέμορφο χωριό Μαυρίλο που το αγκαλιάζουν ατελείωτοι βαθυπράσινοι λόγγοι, με τα άφθονα νερά του, τα ολόδροσα περιβόλια του, τα γραφικά σπίτια του, τους λιγοστούς, σήμερα, κατοίκους του, δεν θα ήταν κάτι το ξεχωριστό στο ανθολόγιο των όμορφων ελληνικών χωριών, σε τίποτα δε θα ξεχώριζε, αν δεν υπήρχε η σπάνια, η ιδιαίτερη συνεισφορά του στον ένδοξο αγώνα του '21.

Διότι το χωριό αυτό υπήρξε το εργαστήρι της πολεμικής ύλης, του μπαρουτιού, το εργαστήρι της φωτιάς που κατέκαψε τον τύραννο και χάρισε λευτεριά στον τόπο.

Οι περασμένες γενεές με σεβασμό μιλούσαν για το Μαυρίλο, αφού στον τόπο αυτό και μόνο σ' αυτόν και πουθενά αλλού σ' όλη την περιοχή της Ρούμελης, ως την Αττική, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τα νησιά, δεν λειτούργησαν ποτέ μπαρουτόμυλοι, ως τα μαυριλιώτικα μπαρουτσίδικα όπως αποδίδονται στην τοπική προφορά. Για πάνω από δυο αιώνες μαστόρεψαν την καλή μπαρούτη (τη μαύρη ύλη) όπως αναφέρεται σε κρυπτογραφική ονομασία. Μ' αυτή γέμιζαν τα καριοφίλια τους και τις πιστόλες τους, τα κανόνια τους, οι ξεσηκωμένοι για λευτεριά σκλάβοι. Δεν υπήρξε μόνο πρώτη ύλη για τον απελευθερωτικό αγώνα, το μπαρούτι ήταν πόρος ζωής, ήταν πλούτος και για τους παραγωγούς και για όλο το χωριό.

Σήμερα κανένα σημάδι δεν απομένει από τα ένδοξα και πρωτότυπα εκείνα εργαστήρια. Ένας – δυο ηλικιωμένοι 90ρηδες και πλέον θυμούνται κάποιες θέσεις μπαρουτόμυλων στην ήμερη ρεματιά που ξεκινάει από το Κεφαλόβρυσο της Γκούρας. Αν σε ωθήσει η έντονη περιέργεια και ανασκαλέψεις υπομονετικά κάτω από πυκνά και χοντρά βάτα, στη ρίζα ενός πλάτανου ή καστανιάς, ίσως βρεις κάποιες μαύρες πέτρες ή ένα σάπιο ξύλο από κάποιο χτίρι, απομεινάρι από τα τότε σύνεργά του.

Κανείς δε μιλά για τους μπαρουτόμυλους. Η λησμονιά σκέπασε εκδικητικά θα έλεγε κανείς, τα χρόνια της μπαρούτης.

Ευτυχώς και προς τιμήν του ο Δήμος Αγίου Γεωργίου τα τελευταία χρόνια κάνει μια προσπάθεια ώστε και στην τοποθεσία να δώσει κάποια μορφή εκείνης της εποχής και να αναστηλώσει τους μπαρουτόμυλους

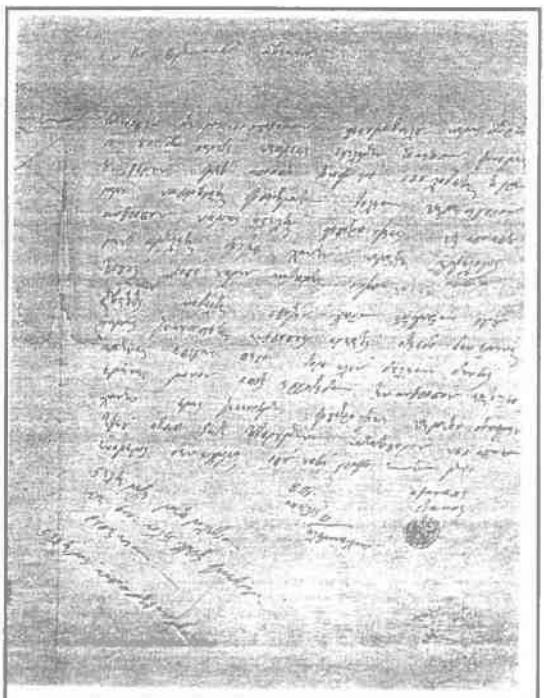
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σύμφωνα με σχέδια που βρέθηκαν αλλά και θύμησες των ελαχίστων επιζώντων υπερηλίκων.

Ήδη στη θέση του τότε κεντρικού μπαρουτόμυλου κτίστηκε εξ' αρχής μπαρουτόμυλος, όμως κατά την ταπεινή γνώμη του ομιλούντα το κτίσμα αυτό απέχει από την κτιριακή δομή των τότε μπαρουτόμυλων.

Εκείνο που προξενεί εντύπωση στον ερευνητή των μπαρουτόμυλων του Μαυρίλου, είναι η σιωπή της επίσημης Ιστορίας. Σε κανένα βιβλίο ιστορικού, χρονικογράφου, ερευνητή, περιηγητή, δεν αναφέρεται ούτε μία λέξη γι' αυτήν την στρατηγικής σημασίας βιοτεχνία. Ιδιαίτερη απορία προξενεί το γεγονός ότι εξέχοντες Μαυριλιώτες, αγωνιστές του '21, διανοούμενοι, συγγραφείς όπως οι Γεώργιος και Δημήτριος Αινιάν που άφησαν πληροφορίες για θέματα ιστορικά, κοινωνικά ακόμα και γεωργικά, δεν άφησαν την παραμικρή πληροφορία για τούτο το μοναδικής αξίας θέμα. Αλλά και ο απομνηματογράφος αγωνιστής του '21 Κασομούλης που πέρασε από το Μαυρίλο τον Οκτώβρη του 1822, δεν αναφέρει τίποτα για την παραγωγή μπαρούτης στα πολυσέλιδα ¨Ενθυμήματα στρατιωτικά¨.

Αν έλειπαν οι δυο γνωστές επιστολές του ήρωα της Αλαμάνας Θανάση Διάκου, δεν θα είχαμε κανένα γραπτό ντοκουμέντο. Σε μια δημοσιευμένη επιστολή του που είναι άγνωστο αν και που διασώζεται, γράφει ο ήρωας της μάχης του Σπερχειού: «Ο προσκυνητής προς τους άρχοντας της Λεβαδείας. Απέκρουσα Ομέρ Βρυώνην εις Πατρατζίκι, ήδη μεταβαίνω εις Λαμίαν. Αποστείλατε δυναμένους κρατήσουν όπλα και βόλια άφθονα. Μαύρην ύλην επρομηθεύθην εκ Μαυρίλου». Στα αρχεία χειρόγραφα των αγωνιστών του '21 της Εθνικής Βιβλιοθήκης, σώζεται ευτυχώς η άλλη επιστολή που απευθύνει και πάλι στους άρχοντες της Λειβαδιάς λίγες μέρες πριν από την ιστορική μάχη της Αλαμάνας στην οποία γράφει: «Γράφεται ως το πρωτότυπο». «Τιν ευγένειάν σας προσκυνό. Σας ηδοποιώ ότι μας υποσχέθηκαν εις στου Μαβρίλου να μας προφτάσουν 80 οκά παρούτη και

Η επιστολή του Διάκου όπου αναφέρεται η μπαρούτη του Μαυρίλου (Αρχείο Εθνικής Βιβλιοθήκης).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σήμερα εστήλαμεν τα ασπράδια να μας την φέρουν, δια τούτο αποαυτού την ίδια όρα όπου λάβεται το γράμμα μου να φορτόσεται διο φορτόματα βόλησα και με σίγουρον ανθροπον να μας τα στήλται εις Παρατζήκη και από αφτού μην αμελήται δια τζεμπαχανές επί τούτοις βάλτε σφήξιν χώρα και χωριά όπου να μας ξεκινίσετε ανθρώπους αρκετούς, ότι εδό δεν έμηνε κανένας έφυγαν πήσου. Τόρα άλην δουληάν δε σας έμειναι μόνο αφτή η φροντίδα τον ανθρόπον και του τζεπχανέν. Εμής ξεκηνίσαμεν διαπρατρατζήκη και μαι τη δίναμην του θεού άβριο Τρίτη το βαρούμεν κατά το παρόν νέο από κανένα μέρος δεν έχωμεν όπου να σας γράψω ταυτάμενο στήλται μαζί με τα μολήβια και 600 κόλες χαρτί διαναδέσουμε φουσέκια στήλται μας κάμοσι μελάνι ξερί. Αθανάσις διάκος (σφραγίδα) 821 απρίλις 11 αλαμάνα Χάνι (ορθογραφία, σύνταξη, κλπ. όπως στο πρωτότυπο)».

Πρώτοι κατασκευαστές της πυρίτιδας ήταν οι Κινέζοι κατά τους 1ο και 2ο αιώνα μ.Χ. απ' αυτούς πήραν την τέχνη οι Άραβες, την τελειοποίησαν και την διέδοσαν.

Οι Βυζαντινοί απ' ότι γνωρίζουμε χρησιμοποίησαν την εκρηκτική ύλη υγρό πύρ.

Στη Δυτική Ευρώπη πρώτος κατασκευαστής εκρηκτικής ύλης αναφέρεται ο φραγκισκάνος καλόγερος Μπάκον το 1242, που την προόριζε να προκαλεί εκκωφαντικό κρότο. Κατασκευάστηκαν τηλεβόλα όπλα, πυροβόλα κλπ. και η μορφή του πολέμου άλλαξε ριζικά με τη χρήση και διάδοση της μπαρούτης (πυρίτιδα), διότι οι πόλεμοι άρχισαν πλέον να γίνονται με πυροβόλα όπλα.

Οι πρώτοι συστηματικοί υδροκίνητοι μπαρουτόμυλοι της Ευρώπης χρονολογούνται από το 1340 μ.Χ. ενώ στη Θεσσαλονίκη λειτουργούσαν στα 1660 μπαρουτόμυλοι υδροκίνητοι από τους μεγαλύτερους στην Ευρώπη που απασχολούσαν ως 300 εργάτες.

Στη Νότια Ελλάδα η Παρασκευή μπαρούτης άρχισε στα τέλη του 17ου αιώνα και είναι καρπός ιστορικών συνθηκών, διότι τότε ξεφύτρωσε ό πόθος για εθνική αναγέννηση, με την απαλλαγή από την σκλαβιά. Απ' ότι είναι ιστορικά βέβαιο η παραγωγή μπαρουτιού άρχισε στη Δημητσάνα και στην Στεμνίτσα Αρκαδίας το 1668, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Βενετσάνου διοικητή Κόρνερ, στη ρεματιά του Λούσιου ποταμού της Δημητσάνας, απολύτως κατάλληλη περιοχή για να κινούνται οι μύλοι.

Αργότερα άρχισαν να λειτουργούν μπαρουτόμυλοι στην Πάτρα, τη Ζήτουνα και τη Λάλα. Αποτέλεσμα των ιστορικών συνθηκών και των σχετικών αναγκών, ήταν η ίδρυση και λειτουργία των μπαρουτόμυλων του Μαυρίλου.

Ας δούμε την κατάσταση που επικρατούσε εκείνα τα χρόνια στο γύρω χωρο. Οι κάτοικοι των Αγράφων, αυτής της ιδιόμορφης και πολυκόρυφης αλλά και δυσπρόσιτης ορεινής περιοχής, που κυριαρχεί στην κεντρι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κή Ελλάδα και τη Νοτιοδυτική Θεσσαλία, αυτοί οι σκληροτράχηλοι, λιτοδίαιτοι, νευροδεμένοι άνθρωποι, πατριδολάτρες και ανυπότακτοι, ποτέ δε δήλωσαν υποταγή, ούτε στους Βυζαντινούς, ούτε στους Βενετσάνους και Αρβανίτες, πολύ δε περισσότερο στους Τούρκους. Από την εποχή του Μουράτ 1446, που πρωτοπάτησε τον τόπο τους, διατήρησαν πολλά δικαιώματα, που κατακυρώθηκαν με την συνθήκη του Τουμασίου (Μάιος 1525). Πήραν προνόμια και με μικρούς φόρους δεν είχαν τον Τούρκο στο κεφάλι τους.

Αυτά τα προνόμια επεκτάθηκαν στα γύρω μέρη και όταν άρχισε να αναπτύσσεται η κλεφτουριά, οι Τούρκοι επέτρεψαν να ιδρυθούν και σ' άλλα μέρη τα αρματολίκια και οι τσιφάδες (ένοπλα τμήματα), με τους γνωστούς σ' όλους σκοπούς και στόχους. Μέσα σ' αυτή τη ζύμωση ο εξοπλισμός των αρματολών και των ασκεριών τους με όπλα και πυρίτιδα, ήταν επιτακτική υποχρέωση των ίδιων. Μόνοι τους έπρεπε με πολλές δυσκολίες να φροντίζουν γι' αυτά.

Όταν όμως το κίνημα της κλεφτουριάς φούντωσε και τα' αρματολίκια έγιναν πολλά, με συγκεκαλυμμένους εθνικούς στόχους, η ανάγκη για μπαρούτι έγινε πολύ πιεστική. Τότε λοιπόν οι ξύπνιοι Ρωμιοί, οι Δημητσανίτες στο Μοριά κι αργότερα οι Μαυριλιώτες στη Ρούμελη καταπιάστηκαν και μαστόρεψαν την ακριβή αυτή πραμάτεια.

Δεν γνωρίζουμε ποιος δασκάλεψε τους γεωργούς και κτηνοτρόφους του Μαυρίλου σε τούτο το δυναμικό και κερδοφόρο επάγγελμα.

Είχε προηγηθεί η Δημητσάνα, μακριά όμως από το απόμερο τούτο χωριό του Τυμφρηστού. Μάλλον οι πολλοί μετανάστες Μαυριλιώτες στην Πόλη, έφεραν από εκεί την τέχνη και δίδαξαν τους ντόπιους να παράγουν μπαρούτη.

Με τη λογική των ιστορικών γεγονότων οδηγούμαστε στο πιθανό συμπέρασμα, ότι κάπου αρχές του 1700, πλάι στους πολλούς αλευρόμυλους και νεροτροβιές (μαντάνια), που κινητήρια δύναμη είχαν το νερό της Γκούρας, κατασκευάστηκε και ο πρώτος, αυτοσχέδιος, ατελής μπαρουτόμυλος (μπαρουτ' τσίδικο) στη λαγκαδιά μέσα στα πυκνά πλατάνια και τις λεύκες, κρυφός και αξεχώριστος ανάμεσα στους άλλους μύλους και ας αφήσουμε τη φαντασία μας να τρέξει και να βρει τον τρόπο που για πρώτη φορά γύρισε ο ξύλινος μηχανισμός του, κι έβγαλε το νέο προϊόν, τη μπαρούτη.

Η παράδοση δεν διέδωσε τα ονόματα των πρώτων μπαρουτ' τσίδων, μας αναφέρει όμως ότι την εποχή του Αλή – Πασά, σπουδαίοι μπαρου' τσίδες ήταν οι Καλέτζος και Τσιάκας. Αυτό το αναφέρει και ο Δημ. Δουκόπουλος στο βιβλίο του «Στα βουνά του Κατσαντώνη» τονίζοντας ότι ο Αλή – Πασάς δεν άκουσε με καλό αυτί την καινούρια φάμπρικα που άνοιξαν οι Μαυριλιώτες, τους κάλεσε στα Γιάννενα και τους φυλάκισε. Όμως γρήγορα τους αποφυλάκισε, δεν γνωρίζουμε το λόγο γιατί, και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τους έδωσε άδεια να συνεχίσουν τη λειτουργία του μπαρουτ' τσιδικό τους.

Παράδοση, ιστορικά στοιχεία, καταγραφές της εποχής εκείνης διίστανται σε πολλά σημεία, ως βέβαιο μπορούμε να λάβουμε ότι η παραγωγή μπαρουτιού στο Μαυρίλο άρχισε γύρω στα 1700, στην αρχή μάλιστα με άκρατο συνωμοτισμό, για να μη γίνει τούτο γνωστό στους Τούρκους, εφοδιάζοντας τα αρματολίκια και προετοιμάζοντας τον αγώνα για τον αργότερα ξεσηκωμό.

Σύμφωνα με δημοσίευμα του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (το 1896), οι μπαρουτόμυλοι του Μαυρίλου ήταν 4, κατά την ντόπια όμως παράδοση περισσότεροι. Ο Δημ. Λουκόπουλος που αναφέραμε, όταν πέρασε από το χωριό το 1929, αναφέρει ότι το Μαυρίλο ήταν η δεύτερη Δημητσάνα στη Ρούμελη, ότι οι μπαρουτόμυλοι ήταν 12, στη γραμμή ο ένας κοντά στον άλλον, όλοι πλέον ερείπια, ο τόπος μαύρος μύριζε ακόμη μπαρούτη και είδε ένα κρηνί κάτι σαν γουδί, που δεν είχε ακόμα σαπίσει και μέσα σ' αυτό έτριβαν το κάρβουνο. Τονίζει ακόμα ότι πριν την επανάσταση, το χωριό ζούσε πλούσια χάρι στην τέχνη να φτιάχνουν μπαρούτι. Και συνεχίζει: "Θυμάμαι μικρό παιδί τους Μαυριλιώτες μπαρουτάδες, να γυρίζουν από χωριό σε χωριό με φορτωμένα στα μουλάρια την πραμάτεια τους και διαλαλούσαν τη μαυριλιώτικη μπαρούτη, γιατί και αργότερα διατηρούνταν δυο-τρία εργαστήρια, μια και είχε πέραση η μπαρούτη για το κυνήγι, που γινόταν με μπροστόγεμα τουφέκια, μονόκανα και δίκανα. Ο Μαυριλιώτης Χαράλαμπος Παπαγεωργίου στο βιβλίο του στις Πλαγιές του Τυμφρηστού αναφέρει 11 μπαρουτόμυλους που άρχιζαν από το Κεφαλόβρυσο Γκούρα και τελείωναν στη θέση Τούρνια, αναφέροντας και τα ονόματα των ιδιοκτητών με την εξής σειρά: 1. Σπύρου Τσιάκα και Κώστα Κοτόπουλου, 2. Γεωργίου Ζωρόπουλου και Θεοφάνη Σκιαδόπουλου, 3. Ιωάννη Σιούλα, 4. Φιλίππου Τσιάκα, 5. Ιωάννη Σταυρακάκη, 6. Δημητρίου Τσιάκα, 7. Γεωργίου Παπαγεωργίου και Κωνσταντή Τσιάκα, 8. Γεωργάκι Τσιάκα, 9. Κων/νου Σκιαδόπουλου και Γεωργίου Οικονόμου, 10. Ιωάννου Σιούλα, 11. Γρηγορίου και Αθανασίου Καλέτζου. Δεν αναφέρει όμως την εποχή που λειτούργησαν όλοι αυτοί οι μπαρουτόμυλοι, ποιοι ήταν οι αρχαιότεροι, υπολογίζοντας ότι ή ετήσια παραγωγή τους έφθανε τις 10.000 οκάδες.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω υπάρχει ένα μοναδικό επίσημο στοιχείο για τη βιοτεχνία της πυρίτιδας στο Μαυρίλο, όμως δεν αναφέρεται στην εποχή της ακμής της, αλλά στα τέλη του περασμένου αιώνα. Είναι μια έκθεση του Στατιστικού Γραφείου του Υπουργείου Οικονομικών με ημερομηνία 2-11-1896 προς τον τότε Πρωθυπουργό και Υπουργό Οικονομικών Θεόδωρο Δεληγιάννη για τα λειτουργούντα στη χώρα πυριτιδοποιεία. Αναφέρεται ότι στο Δήμο Τυμφρηστού λειτουργούσαν 10 μπαρουτάδικα, τα ονόματα των ιδιοκτητών τους και άλλες λεπτομέρειες.

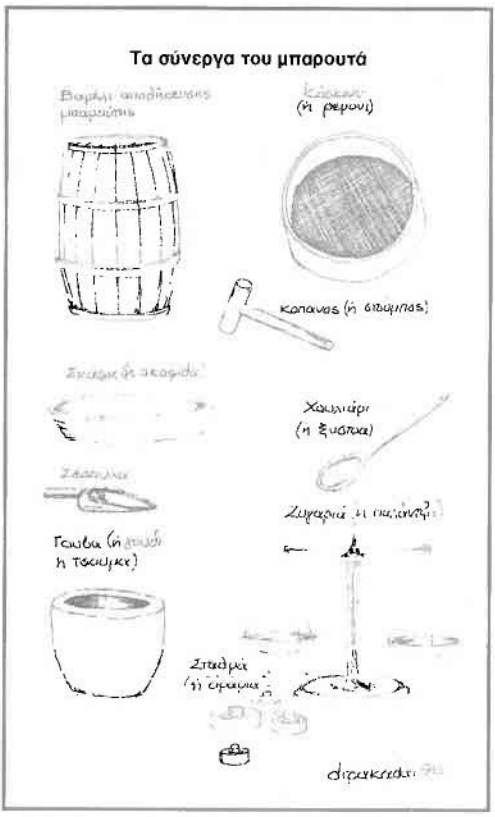
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η έκθεση εξαίρει την σημασία των μπαρουτόμυλων του Τυμφρηστού, τους θεωρεί ίσης αξίας με αυτούς της Δημητσάνας και προτείνει να παρθούν μέτρα προστασίας των εργαζομένων αναγνωρίζοντας ότι το ημερομίσθιο είναι μικρό και η δουλειά λίαν επικίνδυνη.

Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, η αξία κτιρίων και μηχανημάτων του κάθε μπαρουτάδικου ξεπερνούσε τις 2.000 δρχ. της εποχής εκείνης και η ετήσια παραγωγή έφτανε τις 300 οκάδες από τον καθένα. Η έκθεση αυτή πουθενά δεν αναφέρει το χωριό Μαυρίλο, αλλά αναφέρει σε πολλά σημεία της τον Δήμο Τυμφρηστού. Τούτο δημιουργεί ερωτηματικά και απορίες.

Στην απογραφή του 1907 στα επαγγέλματα αναφέρονται πυριτιδομυλωθροί οι: Καλέτζος Αθανάσιος, Μητσάκος Λεωνίδας, Οικονόμου Γεώργιος και Ευθύμιος, Τσάκας Κων/νος.

Ας επιχειρήσουμε όμως ένα λίαν περιληπτικό οδοιπορικό στη διαδικασία κατεργασίας και παρασκευής της μαύρης ύλης, της μπαρούτης. Κύρια υλικά παρασκευής είναι το νίτρο, το θειάφι και ο ξυλάνθρακας. Το νίτρο ήταν γνωστό στο Μαυρίλο ως "τσερβιτσιλές" παραγόμενο από Τουρκική λέξη. Οι μπαρουτόμυλοι του Μαυρίλου χρησιμοποιούσαν καθαρό βιομηχανικό νίτρο. Το πώς έφτανε εδώ το νίτρο δε γνωρίζουμε. Η παράδοσή μας λέει ότι προερχόταν από την Κεντρική Ευρώπη, κυρίως από την Αυστρία, από παραγωγές περιοχών των Βαλκανίων και κυρίως από την Πόλη, στην οποία διαβιούσαν πολλοί Μαυριλιώτες με αξιόλογες επιχειρήσεις οι οποίοι πρωτοστατούσαν στα τότε οικονομικά δρώμενα αυτής. Ίσως αυτοί διευκόλυναν την αποστολή του νίτρου το οποίο ερχόταν με καράβι στην Στυλίδα και από εκεί με μουλάρια στο Μαυρίλο. Το θειάφι (θείον), υπάρχει στην Ελλάδα σε ηφαιστιογενή πετρώματα, ήταν βέβαια κάτω από τον έλεγχο των Τούρκων, αλλά η διακίνησή του ήταν ευκολότερη διότι το χρησιμοποιούσαν και οι αμπελουργοί για το ράντισμα των αμπελιών τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Τέλος, ο ξυλάνθρακας (ξυλοκάρβουνο), ήταν υλικό που παράγονταν με ανεξέλεγκτη αφθονία στο Μαυρίλο από σκληρά ξύλα. Το ξυλοκάρβουνο έπρεπε να είναι ελαφρό και αμέσως να πυρακτώνεται.

Όπως προαναφέρθηκε οι μπαρουτόμυλοι βρίσκονταν όλοι στις όχθες της ρεματιάς που σχηματίζουν τα πλούσια νερά του κεφαλόβρυσου αρχίζοντας πολύ κοντά από την πηγή και κατά σειρά έφθαναν στη θέση 'Τουρνια'.

Το κτίριο του κάθε μπαρουτόμυλου ήταν κτισμένο σε λίαν κατηφορικό μέρος, όπου το νερό έφτανε από υψομετρική διαφορά και ανέπτυσσε μεγαλύτερη δύναμη. Είχε μήκος 6-8 μέτρα, πλάτος 5 μέτρα και ύψος 3 μέτρα και δίπλα του αποθήκη για τα υλικά και κάποτε και ένα μικρό σπιτάκι για να διανυκτερεύουν οι μπαρουτ' τσίδες.

Προς την όχθη της ρεματιάς μια όρθια μεγάλη φτερωτή στερεωμένη στο κέντρο επάνω σ' ένα μακρύ οριζόντιο δοκάρι, τον άξονα (αδράχτι). Το αδράχτι τρυπούσε τον τοίχο της μικρής πλευράς του μύλου, είχε μάκρος 4-5 μέτρα, πάχος 20-25 εκατοστά και ήταν κορμός δέντρου, άλλοτε στρογγυλός, άλλοτε τετράγωνος, 60-70 εκατοστά πάνω από το έδαφος και στερεωνόταν επάνω σε οδηγούς (κουζινέτα), στις στρογγυλεμένες άκρες του ώστε να περιστρέφεται από την φτερωτή. Το νερό οδηγούνταν από το κανάλι στην κάδη, η οποία στένευε προς τα κάτω και τελείωνε σε κωνικό πρόσθετο ξύλο, το σφούνι (σιφούνι). Ξεπετιόταν το νερό από το σφούνι, γέμιζε την ακριβώς από κάτω του χουλιάρα της φτερωτής κι εκείνη περιστρεφόταν με ταχύτητα και δύναμη. Η περιστροφική κίνηση της φτερωτής μεταφερόταν στο αδράχτι που γύριζε κι' αυτό στο ρυθμό της φτερωτής. Επάνω στο αδράχτι, σε αποστάσεις περίπου 80 πόντων, ήταν μπηγμένα 5-6 έκκεντρα, ξύλα μήκους 30 πόντων και τελείωναν σε πελεκημένη σφήνα (απαλαΐστρα). Ένα μακρόστενο ξύλο πίσω από το αδράχτι υψωνόταν κατακόρυφα προσαρμοσμένο σε δοκάρι της στέγης, ονομαζόμενο παλληκάρι. Δακτύλιος (θηλειά), μεταλλικός ή ξύλινος, προσαρμοσμένος σε δοκάρι της στέγης και άλλος σε οριζόντιο δοκάρι, επέτρεπαν στο παλλη-

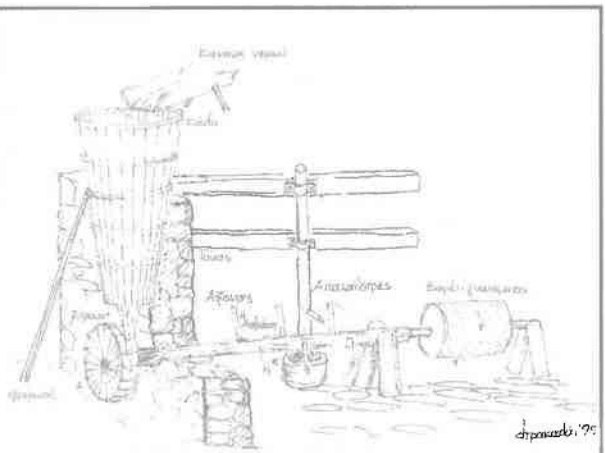
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κάρι να κρατιέται σε σταθερή κατεύθυνση κίνησης επάνω-κάτω. Το δοκάρι (παλληκάρι) είχε ένα δικό του έκκεντρο, το τουμάκι, και συναντιόταν με το άλλο έκκεντρο με τις σφηνοειδείς απολήξεις.

Όταν περιστρεφόταν ο κεντρικός άξονας (αδράχτι) το δικό του έκκεντρο χτυπούσε στο έκκεντρο από κάτω, το ανέβαζε επάνω και με την συνέχιση της περιστροφής το άφηνε να πέσει κάτω. Στο σημείο που τελείωναν τα παλληκάρια υπήρχαν οι αντίστοιχες «τσούμες» ή «γούβες» ή «χαβάνια» ή «κρινιά» χωμένα στο δάπεδο. Ήταν ξύλινα ή πέτρινα ή μαρμάρινα σε βάθος 30 περίπου εκατοστών. Σα μεγάλο γουδοχέρι χτυπούσε το παλληκάρι τη δική του «γούβα» θρυμματίζοντας και ανακατεύοντας τα υλικά της μπαρούτης.

Η όλη διαδικασία προετοιμασίας των υλικών απαιτούσε μεγάλη προσοχή, όπως και η επιμελημένη κατεργασία του χαρμανιού, το στέγνωμα, το γυάλισμα, η συσκευασία, κλπ. Η ακριβής αναλογία του μίγματος ήταν 12,5% θειάφι, 12,5% ξυλοκάρβουνο και 75% νίτρο, τηρούνταν σχολαστικά και ο μπαρουτζής τα έριχνε σε κάθε γούβα με λίγο νερό, λαμβάνοντας και μέτρα ώστε να μην έχουμε ξαφνική ανάφλεξη κι έκρηξη. Έβαζε μπρος το μηχανισμό του μπαρουτόμυλου, γύριζε η ρόδα με τη δύναμη του νερού, γύριζε ο άξονας (το αδράχτι), που διαπερνούσε οριζόντια στο μάκρος του μπαρουτόμυλου.

Έτσι αναγκάζονταν να κινούνται όλα ρυθμικά και η στρογγυλή ημισφαιρική κάτω άκρη των παλληκαριών (στούμπος), κοπάνιζε ασταμάτητα στις τσούμες το χαρμάνι. Σε 5-6 ώρες το χαρμάνι είχε τριφτεί, ζυμώθηκε και έγινε σα ζυμάρι ψωμιού. Ο μπαρουτζής με τους βοηθούς έβγαζε το χαρμάνι σφιχτό σαν ζυμάρι, το έκοβαν σε μικρούς σβόλους και το άπλωναν πάνω σε μπαρουτόπανα για στέγνωμα. Ύστερα έτριβαν με τα χέρια τους στεγνούς σβόλους, όσο το σιτάρι, και τους έριχναν σ' ένα δερμάτινο κόσκινο με ψιλές τρύπες. Με το κούνημα πέρα-δόθε του κόσκινου οι ψιλοί κόκκοι της μπαρούτης έπεφταν σε μια σκάφη και ότι χοντρό έμενε επάνω το ξαναέτριβαν. Αφού κοσκινίστηκε η παρτίδα, την έβαζαν σ' ένα ξύλινο βαρέλι που

Σχηματική παράσταση εσωτερικού του μπαρουτόμυλου

Σχηματική παράσταση του μηχανισμού του μπαρουτόμυλου (κινητήρια δύναμη - πρωταρχική κίνηση - μεταβίβαση κίνησης - τελική ενέργεια).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ήταν στην άκρη του άξονα και περιστρέφονταν και έριχναν ένα δράμι γραφίτη για κάθε οκά μπαρουτιού.

Με το στριφογύρισμα που κρατούσε 3-5 ώρες, οι άκρες των κόκκων της μπαρούτης στρογγυλοποιούνταν και με το γραφίτη έπαιρναν γυαλιστερή όψη και προστατεύονταν από την υγρασία. Το προϊόν ύστερα από 5 μέρες δουλειά ήταν έτοιμο. Ο μπαρουτάς για να βεβαιωθεί για την ποιότητα της πραμάτειας του τη δοκίμαζε με απλό τρόπο, τύλιγε μία πρέζα σ' ένα χαρτί και την πλησίαζε σ' ένα αναμμένο καρβουνάκι. Η καλή μπαρούτη έπρεπε να εκραγεί αμέσως χωρίς να κάψει το χαρτί και χωρίς να αφήσει καπνιά.

Η μπαρούτη τοποθετούνταν σε βαρέλια 30 οκάδων, σε τενεκέδια 9-10 οκάδων και σε σακιά αδιάβροχα, κερωμένα, που οι Μαυριλιώτες τα νεώτερα χρόνια φορτωμένα στα ζώα την πουλούσαν στα παζάρια ή από χωριό σε χωριό. Η παράδοση λέει ότι και το εργοστάσιο Μαλτσινιώτη στο Αιγάλεω γύρω στα 1900 συμπλήρωνε την παραγωγή του με ποσότητα των Μαυριλιώτικων μπαρουτόμυλων. Τα μέτρα ασφαλείας όπως και πιο πάνω αναφέραμε, λόγω του εύφλεκτου υλικού, πρέπει να τονιστεί ότι ήταν δρακόντεια για να μην αναφερόμαστε λεπτομερώς.

Μαρτυρίες ανεβάζουν την ποσότητα της μπαρούτης την εποχή της μεγάλης ζήτησης στις 10.000 οκάδες το χρόνο. Η έκθεση του 1896 μας λέει ότι κάθε μπαρουτόμυλος είχε παραγωγή 300 οκάδες το χρόνο. Βέβαια η άνοιξη και το καλοκαίρι βοηθούσαν για μεγάλη παραγωγή ενώ ο βαρύς χειμώνας και η υγρασία μείωναν κατά πολύ την παραγωγή διότι ήταν δύσκολο το άπλωμα και το στέγνωμα.

Η ίδια έκθεση του 1896 αναφέρει ότι η τιμή της ήταν 3 δρχ. όταν το σιτάρι πουλιόταν 20 λεπτά με μέτρο βέβαια την οκά.

Ένας γέρος Μαυριλιώτης, που πέθανε τα τελευταία χρόνια σε βαθειά γεράματα, διηγούνταν στα εγγόνια του, τα ίδια μας το εξιστόρησαν και το γράφουμε λίαν περιληπτικά, ότι ο κάθε μπαρουντζής λογαριάζονταν τρανός νοικοκύρης και μύριζε αρχοντιά.

Κάθε ακμή έχει και το τέλος της. Έτσι και στο Μαυρίλο ήρθε το τέλος μιας εποχής.

Το 1909 το κράτος αποφάσισε να μονοπωλήσει την παραγωγή αυτής της πολεμικής ύλης. Επιβλήθηκε το 1910 βαρύς φόρος και οι παραγωγοί έπρεπε να δηλώνουν την παραγωγή στην εφορία και να αγοράζουν ειδικές ταινίες, πράγμα ασύμφορο. Μέχρι όμως το 1925 μερικοί μπαρουτάδες στα σπίτια τους, με ξύλινα γουδιά και άλλες αυτοσχέδιες συσκευές, κρυφά έφτιαχναν και διακινούσαν μικρές ποσότητες μπαρούτης.

Ένα θέμα που συζητήθηκε και γράφηκε είναι τούτο. Πουλούσαν ή έδιναν οι Μαυριλιώτες μπαρούτη στους Τούρκους. Μάλιστα χρονικογράφος καυτηριάζει την στάση αυτή των Μαυριλιωτών. Άλλος πάλι υποστηρίζει ότι θεωρούσαν προδοσία να πουλήσουν τη φονική ύλη στον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εχθρό. Η αλήθεια είναι μία και μόνη. Όταν οι μπαρουτόμυλοι λειτουργούσαν με την άδεια των Τούρκων, όταν το Μαυρίλο ήταν διαβατικό στρατόπεδο των Τούρκων προς Καρπενήσι, ήταν δυνατό να αρνούνται προμήθεια μπαρούτης σ' αυτούς;

Εκείνο που πρέπει να αξιολογηθεί είναι ότι με κάθε τρόπο, με κίνδυνο ακόμα και της ζωής τους, οι μπαρουτάδες προμήθευαν στους οπλαρχηγούς τις ποσότητες που είχαν ανάγκη.

Καταγράφονται όμως και περιστατικά που φανερώνουν τα μύχια πατριωτικά αισθήματα των μπαρουτάδων, όπως το ότι παρέδιδαν στους Τούρκους κακής ποιότητας μπαρούτη, κοπρισμένη, που δεν είχε τη δύναμη να στέλνει μακριά στον στόχο τα βλήματα.

Στη μάχη που έγινε στο Πάτωμα του Βελουχίου, η παράδοση μαρτυρεί, ότι οι μπάλλες των τουρκικών κανονιών έπεφταν κάτω αμέσως μόλις έβγαιναν από τη μπούκα του κανονιού, λόγω της κακής ποιότητας της μπαρούτης.

Συμπερασματικά πρέπει να υπερτονιστεί η μεγάλη προσφορά τούτου του χωριού της Ρούμελης στην επανάσταση του '21 , που μόνο με την προσφορά της Δημητσάνας μπορεί να συγκριθεί. Προσφορά στον αγώνα, στην ευημερία της περιοχής, την ευημερία των κατοίκων που λίγο πολύ είχαν μερίδιο απ' αυτή την επικερδή απασχόληση.

Το φανερώνουν οι Πύργοι που υπήρχαν και κατοικούσαν οι προύχοντες επί Τουρκοκρατίας, το φανερώνει η ανάπτυξη του τόπου, το μαρτυρεί η σημερινή εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, με τον σπάνιον και απειρόκαλλον εσωτερικό διάκοσμο.

Κλείνοντας ο γράφων θέλει να καταθέσει ότι με τις όποιες του ιστορικές γνώσεις, αλλά με μεράκι, προσπάθησε να φέρει στο φως αυτή την απόμακρη μνήμη, που σβήνει στα όρια της λησμονιάς, να φέρει στην επιφάνεια ένα καίριο κομμάτι της ιστορίας του χωριού αυτού, αλλά και του ευρύτερου κεντροελλαδικού χώρου.

Ένα κεφάλαιο της ιστορίας της ελληνικής βιοτεχνίας που ήκμασε τα χρόνια του αγώνα του ελληνικού έθνους, με σκοπό και στόχο, την παλιγγενεσία και την ελευθερία της πολύπαθης πατρίδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στο χωριό Πιστιωτά Φθιώτιδος και τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο Μεγάλης Κάψης όπου υπηρετούσε ο δάσκαλος πατέρας του. Φοίτησε στο Α' Γυμνάσιο Λαμίας απ' όπου απεφοίτησε από το κλασσικό τμήμα αυτού και στην συνέχεια κατόπιν εισαγωγικών εξετάσεων επέτυχε στην Παιδ. Ακαδημία Λαμίας απ' όπου έλαβε το πτυχίο του με βαθμό «λίαν καλώς». Υπηρέτησε στις τάξεις του στρατού ως Εφ. Αξιωματικός και ήδη έχει το βαθμό του Εφέδρου Ταγματάρχου Πεζικού.

Ενεγράφη στη Ν.Ο.Ε., σχολή Νομικών και Οικονομικών Επιστημών Θεσσαλονίκης όπου φοίτησε στο 1ο & 2ο έτος αυτής.

Παρακολούθησε ετήσια μετεκπαίδευση στη Σ.Ε.Λ.Δ.Ε. Λαμίας, Σχολή Επιμορφώσεως Λειτουργών Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Υπηρέτησε ως δάσκαλος και μέχρι της συνταξιοδοτήσεώς του σε πολλά σχολεία της Φωκίδας, της Φθιώτιδας και ιδιαίτερα της Λαμίας όπου συνυπηρετούσε με την σύζυγό του Ασπασία Σπυροπούλου, υπάλληλο της Δ.Ε.Η.

Εκλέγεται επί πολλά χρόνια Πρόεδρος του Συνδέσμου Συνταξιούχων Δημοσίων Υπαλλήλων και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Συνταξιούχων Δημοσίων Υπαλλήλων, Π.Ο.Π.Σ.

Αρθογραφεί με άρθρα και δημοσιεύσεις ποικίλου περιεχομένου σε εφημερίδες και περιοδικά της Φθιώτιδας και πέραν αυτής.

Είναι πρωτεργάτης και βασικός αρθρογράφος της εφημερίδας ΒΕΛΟΥΧΙ του Πολιτιστικού Συλλόγου των απανταχού Νεοχωριτών Τυμφρηστού Φθιώτιδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δελημπούρας Χρήστος
Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε.

ΘΕΜΑ
«Η αποξηραμένη λίμνη της Ξυνιάδας. Ωφέλειες-Βλάβες»

Μια σπάνια και από τις λίγες στον κόσμο λίμνες πάνω σε οροπέδιο, όπως ήταν η λίμνη Ξυνιάδα, έπαυσε πριν από πολλά χρόνια να υπάρχει.

Αποξηράνθηκε και στη θέση της βρίσκεται σήμερα καλλιεργήσιμη έκταση, γόνιμα χωράφια με ποικίλη καλλιέργεια και σχετικά μεγάλη απόδοση. Την αποξήρανση είχε αναλάβει αρχικά η γερμανική εταιρεία Καντζούχ το 1930, αλλά απέτυχε και το έργο ανέλαβε να ολοκληρώσει η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας.

Η αποξήρανση άρχισε το 1940, διακόπηκε το 1941 κατά την κατοχή και αποστραγγίστηκε μετά την κατοχή.

Η λίμνη καταλάμβανε έκταση τριάντα χιλιάδων (30.000) στρεμμάτων περίπου και εκτεινόταν ανατολικά μέχρι τις παρυφές του χωριού Ξυνιάδα, δυτικά μέχρι το σιδηροδρομικό σταθμό Αγγειών, βόρεια έβρεχε τον κάμπο των χωριών Ομβριακής και Παναγιάς και νότια μέχρι τα χωριά Κορομηλιά και Αγιο Στέφανο.

Περιέπλεε όλα αυτά τα χωριά και δρόσιζε με τα δροσερά νερά της τα πόδια τους και πρόσφερε τα πολύτιμα αγαθά της στους κατοίκους των χωριών αυτών και σε όσους κατέβαιναν για ν' απολαύσουν τη λίμνη, τις χαρές και τις λαχτάρες της, τα παιχνίδια της αλλά και τα πλούσια δώρα της. Το όνομά της το πήρε από τις Ξυνίες Νύμφες της μυθολογίας, οι οποίες κατέβαιναν από τα γύρω για να λουστούν στη λίμνη.

Για όσους ταξίδευαν για πρώτη φορά με το τρένο για την Αθήνα και έφταναν στο σιδηροδρομικό σταθμό Αγγειών ή τον περνούσαν ταξιδεύοντας για Λάρισα- Θεσσαλονίκη ξετυλιγόταν μπροστά τους μια ευχάριστη έκπληξη και διερωτώνταν ποια θάλασσα είναι αυτή, τι ωραίο θέαμα, τι όμορφη λίμνη!

Και ήταν όμορφη η λίμνη, γιατί ήταν μοναδική στην Ελλάδα λίμνη πάνω σε οροπέδιο- το οροπέδιο της Όθρυος- και από τις λίγες σε ολόκληρο τον κόσμο.

Ακόμη, γιατί τα νερά της δεν ήταν θολά, δεν είχε βούρκο, ήταν κατακάθαρα και συνεχώς ανανεώνονταν από τις πολυάριθμες πηγές που υπήρχαν στο βυθό της, τα λεγόμενα μάτια και από τα όμβρια ύδατα που κυλούσαν από τα γύρω βουνά του οροπεδίου. Από τη λίμνη Ξυνιάδα είχε τις πηγές του ο μικρός ποταμός Ονόχωνας και τις εκβολές του στο θεσσαλικό κάμπο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το μεγαλύτερο βάθος της λίμνης ήταν περίπου δεκαπέντε (15) μέτρα. Το σχήμα της ήταν ελικοειδές, το μήκος ήταν περίπου 10.000 μέτρα και το πλάτος στο κέντρο της λίμνης 4.000 μέτρα περίπου.

Στις ακτές της λίμνης και σε μεγάλη έκταση υπήρχε βάλτος και καλάμια και άλλα υδροχαρή φυτά που αποτελούσαν πολύτιμη τροφή των ζώων αλλά και υλικό για την κατασκευή διαφόρων ειδών.

Ο βάλτος π.χ. χρησίμευε για την κατασκευή καλυβιών, μαντριών κ.τ.λ. Με τα καλάμια κατασκεύαζαν τα καλαμωτά που χρησίμευαν στην κατασκευή των σπιτιών (στέγες, διαιρέσεις κ.τ.λ.)

Με το ρηγάζι κατασκεύαζαν τις ψάθες, που τότε χρησιμοποιούνταν ως στρώματα των λαϊκών τάξεων.

Όλα αυτά αποτελούσαν πηγές εισοδήματος για τους παραλίμνιους, που ασχολούνταν με την κατασκευή και πώληση των προϊόντων αυτών. Πάρα πολλές οικογένειες αποζούσαν από τη δουλειά αυτή και άλλοι ακόμη συμπλήρωναν το εισόδημά τους με το εμπόριο των ειδών αυτών. Το σπουδαιότερο αγαθό της λίμνης ήταν τα ψάρια της. Είχε αφθονία ψαριών, μεγάλη ποικιλία και εκλεκτή ποιότητα.

Τα κυριότερα είδη ψαριών με τα οποία ήταν εμπλουτισμένη η λίμνη ήταν: α) οι ουγγλιές, μικρά ψαράκια σαν τη μαρίδα της θάλασσας., β) οι πλατίτσες, που έμοιαζαν με τις γόπες της θάλασσας, γ) οι χάνοι, που ήταν ανώτεροι από τα θαλασσινά μπαρμπούνια, γίνονταν ψητοί, τηγανιστοί ή βραστοί, δ) τα γλίνια, που είχαν χρώμα χρυσοκίτρινο, ήταν παχιά, μεγάλα, σχεδόν χωρίς αγκάθια.ε) οι τούρνες, ήταν μεγάλα ψάρια μέχρι έξι (6) κιλά περίπου. Οι ψαράδες όταν γύριζαν το βράδυ στα σπίτια τους, καβάλα στα άλογά τους, κρεμούσαν τις τούρνες από τα κουτσάκια των σαμαριών και οι ουρές τους σχεδόν ακουμπούσαν στο έδαφος, στ) τα χέλια, ήταν νοστιμότατα και πολύ ακριβά ζ) τα κυπρίνια, ήταν λίγα αλλά εξαιρετικής ποιότητας και νοστιμάς.

Είχε και άλλα ακόμη είδη ψαριών αλλά υποδεέστερης αξίας. Το χειμώνα με μεγάλο κρύο η επιφάνεια της λίμνης πάγωνε και με πολύ μεγάλο ψύχος πάγωνε σε μεγάλο βάθος και όταν τύχαινε να χιονίζει, όταν ήταν παγωμένη , τότε καθόλου δεν ξεχώριζε από ένα χιονισμένο χέρσο τοπίο.

Η εκμετάλλευση της λίμνης γινόταν από τους παραλίμνιους κατοίκους και κυρίως απ' αυτούς, τους πιο ειδικευμένους ψαράδες τους λεγόμενους « μακαράδες » δηλ. απ' αυτούς που είχαν όλα τα εργαλεία ήτοι: βάρκες, δίχτυα,κ..τ.λ.

Οι ψαράδες πλήρωναν φόρο στο Δημόσιο για τα ψάρια που πουλούσαν. Ο φόρος έφτανε τα 25-30% επί της αξίας των ψαριών που πωλούνταν. Γι' αυτό είχε υπαλλήλους που εισέπρατταν τους φόρους και άλλους που φύλαγαν τη λίμνη από τη λαθραλιεία καθώς και υπάλληλο επόπτη. Μόλις τελείωνε η δημοπρασία, ένα ολόκληρο καραβάνι από άλογα φορ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τωμένα με ψάρια ξεκινούσε για τις αγορές του Δομοκού, της Καρδίτσας, των Φαρσάλων, του Λιανοκλαδίου, της Λαμίας, της Αθήνας κ.τ.λ. Οι κερατζήδες (ιχθυοπώλες) μοσχοπουλούσαν τα ψάρια και γύριζαν στα σπίτια τους με αρκετά κέρδη.

Πόσος αλήθεια θησαυρός χάθηκε με την αποξήρανση της λίμνης! Πόσο χρήμα δε στερήθηκε ο πληθυσμός των παραλιμνίων και πόση εκλεκτή, υγιεινή και πολύτιμη τροφή δε στερήθηκαν οι κάτοικοι της περιοχής! Άφθονη τροφή και εκλεκτή που κανείς δεν τη στερούνταν . Και όμως η λίμνη αποξηράνθηκε και αυτός ο πλούτος και η απαράμιλλη ομορφιά χάθηκε.

Τώρα αν η αποξήρανση ωφέλησε ή έβλαψε την περιοχή και γενικά την εθνική οικονομία , ο καθένας μας κρίνει και κάνει τις διαπιστώσεις του. Μπορεί με την αποξήρανση να δόθηκε γόνιμη γη στους ακτήμονες των παραλιμνίων χωριών αλλά και απομακρυσμένων ακόμη χωριών της Φθιώτιδας. Μπορεί να αποζημιώθηκαν ως ένα βαθμό οι εργασθέντες στη λίμνη ψαράδες κ.τ.λ., όμως στερήθηκε η περιοχή μιας φυσικής καλλονής, μιας εκλεκτής και άφθονης τροφής, μιας ψυχαγωγίας κ.τ.λ.

Τώρα τα χωράφια της λίμνης , για όσους βέβαια πήραν , έγιναν όπως και τα εξωλίμνια από ποιοτικής άποψης.

Οι ουγγλιές, οι πλατίτσες, οι χάνοι, τα γλίνια, οι τούρνες κ. ά. είναι όνειρα που έσβησαν. Αντί γι' αυτά οι άνθρωποι τώρα τρώνε κατεψυγμένα ψάρια. Ό,τι ψυχαγωγία προσφέρει σήμερα η θάλασσα, προσέφερε τότε η λίμνη. Στο διάστημα της μαύρης κατοχής (1941-1944) τότε που η πείνα θέριζε τους υπόδουλους Έλληνες , πολλοί κάτοικοι των παραλιμνίων σώθηκαν κυριολεκτικά από την πείνα, τρώγοντας ψάρια χωρίς λάδι αντί για ψωμί, που τα ψάρευαν στα λίγα νερά που είχαν απομείνει από τη λίμνη που πλησίαζε να αποστραγγιστεί.

Το νερό της λίμνης διοχετεύτηκε μέσω βαθιάς τάφρου που ανοίχτηκε στον παραπόταμο Ονόχωνα (Πεντεμύλη) και στη συνέχεια στον Ξηριά για να καταλήξει στον Πηνειό και από εκεί στη θάλασσα.

Τα κτήματα αυτά οι κυβερνήσεις των Ν. Πλαστήρα, Αλ. Παπάγου και Κ. Καραμανλή, ύστερα από απαλλοτρίωση, τα διένειμαν σε παραλιμνίους και άλλους κατοίκους των γειτονικών κυρίως χωριών της Φθιώτιδας.

Η λίμνη Ξυνιάδα έπαψε πια να ζει και να προσφέρει το θησαυρό της, την ομορφιά της, τις χαρές και τις λαχτάρες της. Υπέκυψε στη μοίρα της όπως τόσα άλλα δημιουργήματα της σοφής φύσης. Ανήκει πλέον στην ιστορία . Αποτελεί μια γλυκιά ανάμνηση.

Ο άνθρωπος έμελλε να καταστεί ικανός για να διαταράξει τη γαλήνη και την ηρεμία των πάντων. Ο χρόνος θα δείξει αν ήρθε στη ζωή για να συμπληρώσει και δοξάσει το έργο του δημιουργού του ή αν ήρθε για να γίνει ο νεκροθάφτης αυτού του αριστουργήματος που λέγεται φύση.

Ο χρόνος θα δείξει ακόμη αν ο σημερινός άνθρωπος αξίζει της εμπι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στοσύνης του δημιουργού του ή αν αφέθηκε στην αυτοκαταστροφή του.

Αλήθεια, κατά την άποψή μας, αν ήταν σήμερα η λίμνη θα είχε αξιοποιηθεί και αυτή και η περιοχή . Θα μπορούσαν εδώ να γίνονται οι πανελλήνιοι κωπηλατικοί αγώνες που γίνονται σήμερα στη λίμνη των Ιωαννίνων, που υπολείπεται μπροστά στην αποξηραμένη λίμνη της Ξυνιάδας, γιατί , ούτε νερά καθαρά έχει η λίμνη των Ιωαννίνων, ούτε μεγάλη είναι, ούτε το σχήμα της είναι κανονικό, όπως είναι της λίμνης Ξυνιάδας και τέλος ούτε έχει το θησαυρό των ψαριών που είχε η λίμνη της Ξυνιάδας.

Αν παραλείψουμε τις αρνητικές επιδράσεις που είχε επί της υγείας των παραλίμνιων κατοίκων, οι οποίοι, όπως αναφέρει ο Θεόδ. Καρατζάς « εμαστίζοντο κυριολεκτικώς υπό της ελονοσίας », ως προς τα άλλα υπήρξεν ευεργετική η παρουσία της λίμνης.

Τούτο, άλλωστε, αποδεικνύεται και από μαρτυρίες ανθρώπων των τελευταίων αιώνων, οι οποίοι αναφέρουν ότι οι κάτοικοι των γύρω χωριών ζούσαν με την αλιεία. Ακόμη, τα προϊόντα της περιοχής τα οποία εμπορευματοποιήθηκαν και δεν ήταν μόνο για αυτοκατανάλωση από τους κατοίκους.

Ο περιηγητής **Αργ. Φιλιππίδης** από τις **Μηλιές** του Πηλίου, επισκέφτηκε την περιοχή της λίμνης και μας άφησε ένα άριστο οδοιπορικό κείμενο, τόσο αξιόλογο για την κεντρική Ελλάδα.

Μεταξύ των άλλων γράφει « Εμβαίνοντας μέσα εις τον κάμπον του **Νεζερού**, αφήνεις αριστερά σου την λίμνην. Αυτή η λίμνη βγάζει ψάρια χρονικώς.... Ευγάνει γολιανούς, τούρνες.. και μικρά, πλατύζαις πλήθος. Εδώ έρχονται τον χειμώνα πλήθος πάπιες και χήνες, και άλλα. Αριστερά της λίμνης είναι το **Νταουκλί..** πλησίον αυτού αριστερά είναι το χωρίον **Παλαμά...**Πλησίον αυτού, δυτικά της λίμνης είναι η **Παναγία,** χωρίον και αυτό χριστιανικόν... Εδώθεν της λίμνης επάνω εις την τραμουντάνα είναι το χωρίον **Νομβριακή.**

Έπειτα γυρίζεις δυτικά και έρχεσαι επάνω εις την κορυφήν του βουνού έως τρία τέταρτα και εμβαίνεις εις τον **Δουμοκόν.** Δουμοκός , το πάλαι **Θαυμακού,** είναι αριστερά του δρόμου εις την κορυφήν του βουνού. Έχει εκκλησία μία, Αγία Παρασκευή. Έχει και άλλα παρεκκλήσια, όμως αδιόρθωτα. Έχει ένα γύρω της χώρας φρούριον παλαιόν αδιόρθωτον .» Και άλλες γραπτές πηγές μαρτυρούν ότι τα ψάρια της λίμνης έβγαιναν απ' τα όρια όχι μόνο της επαρχίας , αλλά και του τουρκικού κράτους κατά τους περασμένους αιώνες. Τα χειρόγραφα « Πρακτικά» του δήμου Λαμιέων του έτους 1862, αλλά και αργότερα μαρτυρούν ότι η Τουρκία επέτρεπε την εξαγωγή ψαριών προς την Ελλάδα. Έτσι, λοιπόν, οι κάτοικοι των χωριών που ήταν γύρω από τη λίμνη εξήγαγαν ψάρια στην Ελλάδα (η επαρχία Δομοκού ήταν στην Οθωμανική Επικράτεια μέχρι τον Αύγουστο του 1881) και τα πωλούσαν στην αγορά της Λαμίας.

Ολα τα παραπάνω μαρτυρούν ότι η συμβολή της λίμνης της Ξυνιάδας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής ήταν όχι ευκαταφρόνητη.

Τα ψάρια, οι χήνες και οι πάπιες, τα καλάμια και ο βάλτος που γίνονταν καλαμωτές και σκεπές των αχυρώνων και πολλές φορές των κατοικισιμων χώρων και τα φουσκίδια που γίνονταν ψάθες στρωσίματος , έδιναν στους κατοίκους προσοδοφόρα επαγγέλματα και μ' αυτό δεν ήταν μόνο αγρότες αλλά και έμποροι των φυσικών αγαθών της λίμνης.

Η αποξήρανση της λίμνης της Ξυνιάδας, βέβαια, αποφασίστηκε από τους αρμοδίους για έναν καλύτερο σκοπό, για την εξοικονόμηση καλλιεργήσιμης έκτασης, αλλά με το μέτρο αυτό ωφελήθηκαν λίγοι και ζημιώθηκαν πολλοί.

Ο άνθρωπος αποξήρανε την πανέμορφη λίμνη, τη μετέβαλε σε χωράφια και στέρησε από τους συνανθρώπους του ό, τι ο πανάγαθος και πάνσοφος Θεός με απλοχεριά είχε προσφέρει ήτοι: ομορφιά, χαρά, πλούτη, θησαυρούς, απόλαυση. Η φύση είναι όμορφη.

Βιβλιογραφία

1. Χρονικά επαρχίας Δομοκού, τόμος 3ος, 1987.

2. Γενικά Αρχεία του Κράτους

3. Εφημερίδες : α) Ελεύθερον Βήμα , β) Αγροτική Ελλάς, γ) Πανθεσσαλική (Βόλου), δ) Λαϊκή Φωνή (Λαμίας)

4. Περιοδικά : α) Τεχνικά Χρονικά, β) Έργα

5. Εφημερίς της Κυβερνήσεως 1926-1953

6. Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής 1908-1953

7. Πρακτικά της Βουλής 1908-1953

8. Πρακτικά της Γερουσίας 1929

9. Υπουργείο Γεωργίας, Δ/νση Υδραυλικών Κατασκευών: Προμελέτη κατασκευής αποστραγγιστικών έργων (Μελετητής Αιμ. Βογιατζής) 1957

10. Βιβλία: α) Κλ. Στυλιανίδης « Ανασκόπησις των αποξηραντικών έργων της Ξυνιάδος », 1940

β) Π. Λοπρέστης: « Περί της μελέτης αποξηραντικών έργων της λίμνης Ξυνιάδας», 1937

γ) Αθ. Δολιανίτης: « Αι αποξηράνσεις των ελών και ενίων λιμνών και λιμνοθαλασσών της χώρας » , 1947

δ) Θεόδ. Καρατζάς: « Ιστορία της επαρχίας Δομοκού» 1962

11. Εγκυκλοπαίδειες: α) Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια
β) Νεώτερον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν « Ηλίου»
γ) Μεγάλη εγκυκλοπαίδεια Γιοβάνη
δ) Εγκυκλοπαίδεια Δομή

12. Φυλλάδια: Επιχειρήσεις λίμνης Ξυνιάδος: « Σύμβασις δια την αποξήρανσιν και εκμετάλλευσιν των υδάτων της λίμνης Ξυνιάδος», 1926

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στις Καρυές Δοµοκού Φθιώτιδας, όπου έµαθα τα πρώτα µου γράµµατα και έζησα τα παιδικά µου χρόνια.

Αποφοίτησα από το Γυµνάσιο – Λύκειο Δοµοκού και σπούδασα στην Παιδαγωγική Άκαδηµία Λαµίας µε υποτροφία, απ' όπου έλαβα πτυχίο µε βαθµό « Άριστα».

Υπηρέτησα στο Στρατό Ξηράς (ΠΖ) ως υπαξιωµατικός ΑΡΒΧΠ. Διορίστηκα ως δάσκαλος (ΦΕΚ 517/ 31-12-76) στο Ν. Φωκίδας.

Μετεκπαιδεύτηκα στο Μ.Δ.Δ.Ε., Τµήµα «Μείζονος Διαρκείας», µε βαθµό « Άριστα»¨.

Στη συνέχεια, κατόπιν εισιτηρίων εξετάσεων, φοίτησα στο Πανεπιστήµιο Αθηνών Φιλοσοφική Σχολή-Τµήµα Φιλοσοφικό, απ' όπου έλαβα πτυχίο µε βαθµό«Άριστα». Είµαι ακόµη, πτυχιούχος Παιδαγωγικού Τµήµατος Δηµοτικής Εκπαίδευσης, Σχολής Επιστηµών Άγωγής Πανεπιστηµίου Ιωαννίνων µε βαθµό «Άριστα» και έχω σπουδές στο Πάντειο Πανεπιστήµιο.

Υπηρέτησα και υπηρετώ στη Δηµόσια Εκπαίδευση από τη θέση του Δασκάλου, του Υποδιευθυντή (1984-85), του Διευθυντή(1988-92) και του Σχολικού Συµβούλου(1992-2007).

Εκτός από το διδακτικό και παιδαγωγικό έργο, ασχολούµαι µε τη Λογοτεχνία, τη Λαογραφία και την Ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας µου.

Έχω γράψει πολλές εργασίες- άρθρα που έχουν δηµοσιευτεί σε περιοδικά και τοπικές εφηµερίδες και βιβλία σχετικά µε την ιστορία του Ν. Ξάνθης.

Επίσης, έχω κάνει πολλές οµιλίες και διαλέξεις και έχω εκφωνήσει αρκετούς πανηγυρικούς λόγους.

Είµαι στη Δηµόσια Εκπαίδευση αφοσιωµένος και επιτελώ ολόψυχα το καθήκον µου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δρ. Θεόδωρος Ν. Αποστολόπουλος
Πρόεδρος Ασφαλιστικής Εταιρείας ARAG

ΘΕΜΑ
Οι θυσίες της Ομβριακής κατά την Ιταλογερμανική κατοχή

Κυρίες και Κύριοι,
Με την σημερινή μου ομιλία θα αναφερθώ στις θυσίες σε ανθρώπινα θύματα της ιδιαιτέρας μου πατρίδας ΟΜΒΡΙΑΚΗΣ κατά την ιταλογερμανική κατοχή.
Εκτός από τα μεμονωμένα θύματα, τρεις ήταν οι αποφράδας ημέρες κατά την σκοτεινή εκείνη περίοδο.

01 Δεκεμβρίου 1942. Την ημέρα του Ανδριός του 1942, λίγες ημέρες μετά την ανατίναξη της γέφυρας Γοργοποτάμου, μια ομάδα από 30 – 35 αντάρτες έφτασε στην Ομβριακή, με σκοπό την ανάλυση των στόχων της αντίστασης και την εξιχνίαση μιας κλοπής. Κατά την ημέρα δε αυτή, έγινε η τελετή ορκωμοσίας 15 – 20 νέων του χωριού, που προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ.

Μόλις τελείωσε η ορκωμοσία, άρχισε το γλέντι στο μαγαζί της πλατείας. Ξαφνικά χτύπησε το τηλέφωνο και κάποιος που το σήκωσε, άκουσε από την άλλη μεριά:

Τι κάνετε εκεί; Είστε καλά;
Ναι, μόλις άρχισε το γλέντι
Σε λίγο θα γίνει κι άλλο γλέντι…
Τι είπες, δεν σε κατάλαβα; Και το τηλέφωνο έκλεισε.

Κάποιος ειδοποίησε την Καραμπινερία των Ιταλών στο Δομοκό και σε λίγη ώρα μια δύναμη 50 – 60 Ιταλών εισέβαλε στο χωριό μαζί με την γελαδαριά, που γύριζε από την βοσκή.

Μόλις οι αντάρτες αντελήφθησαν τους Ιταλούς πετάχτηκαν έξω από το μαγαζί, φωνάζοντας: Ιταλοί ! Ιταλοί ! Σε λίγο το τουφεκίδι άναψε για τα καλά και κράτησε μέχρι το σούρουπο, οπότε οι Ιταλοί έφυγαν για τον Δομοκό και οι αντάρτες για την Ανω Αγόριανη. Κατά την διάρκεια της συμπλοκής σκοτώθηκαν 4 Ιταλοί και ένας χωριανός πολίτης, ο Γρηγόρης Χατζόπουλος, που πήγαινε να επισκεφθεί την κόρη του.
Την άλλη μέρα το πρωί 01.12.42 ήρθε μια μεγαλύτερη ομάδα Ιταλών από την Λαμία, κύκλωσε το χωριό και μάζεψε στην πλατεία, όσους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δεν πρόλαβαν να φύγουν. Διάλεξαν δέκα παλικάρια μεταξύ των οποίων και τους αδερφούς Δ. και Ι. Παπαιωάννου. Κάποιος ανέφερε στον επικεφαλής Ιταλό αξιωματικό, ότι μεταξύ των μελλοθανάτων υπήρχαν δύο αδέλφια και ότι ο πατέρας του προσεφέρετο να μπει στη θέση τους. Ο Ιταλός αξιωματικός πρότεινε στα δύο παλικάρια να διαλέξουν μόνοι τους, ποιος από τους δύο ήθελε να φύγει. Κανείς όμως δεν σκέφτηκε ούτε στιγμή, ότι θα μπορούσε να γλυτώσει τον εαυτό, του αφήνοντας τον αγαπημένο αδερφό στα χέρια των φονιάδων. Έτσι ο θάνατος βρήκε σφιχταγκαλιασμένα τα δύο αδέρφια, όταν μετά από λίγο οδηγήθηκαν όλοι και εκτελέστηκαν στην θέση Παπατράχη.

Μετά την απελευθέρωση στήθηκε στον τόπο της θυσίας ένα μνημείο για να θυμίζει στις νέες γενιές, ότι η Ελευθερία αποκτάται μόνο με θυσίες. Τα ονόματά τους είναι: Κων. Πανάρας, Αθ. Μακαρές, Κων. Καραούσος, Ιωαν. & Δημ. Παπαϊωάννου, Αθ. Φαράντος, Ιωάν. Ρίζος, Κων. Θέος, Ανδρ. Μόσχος, Ηλίας Ντάλας

Για να συμπληρώσουν οι Ιταλοί φασίστες το έγκλημά τους, φεύγοντας, έβαλαν φωτιά και έκαψαν το μαγαζί που γινόταν το γλέντι, την αστυνομία, ένα δεύτερο μαγαζί και ένα σπίτι.

Μετά την τραγωδία αυτή ο ΕΛΑΣ συνέθεσε τούς ακόλουθους στίχους, που διεκτραγωδούν την μεγάλη συμφορά:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ομβριακή πανέμορφη, που ήσουν όλο κέφι,
σαν τι κακό που έπαθες στο τέλος του Νοέμβρη.

Του Αντριός ξημέρωσε, μην είχε ξημερώσει,
καραμπινιέρηδες Δομοκού με τον προδότη Λάκη,
ήρθαν για να συλλάβουνε τον καπετάν Γιαννάκη.

Όταν εμπήκαν στο χωριό, είχε πυκνή αντάρα,
ο Νάκος τους κατάλαβε, τους έκανε μαντάρα.

Την άλλη μέρα το πρωί, ενίσχυση μεγάλη,
μές στο χωριό εμπήκανε ωσάν ανθρωποφάγοι,
βάλαν φωτιά στις εκκλησιές, σε σπίτια κι αχυρώνες.

Σε μια ραχούλα του χωριού τα πολυβόλα στήσαν,
δέκα λεβέντες διαλεχτούς στο αίμα τους βουτήξαν.

Κλαίνε μανούλες κι αδερφές, γυναίκες για τα παιδιά τους,
κι ετρέξαν και αγκάλιασαν, τα άψυχα κορμιά τους.

13 Ιουλίου 1943. Την νύχτα 11ης προς 12η Ιουνίου του 1943 το αρχηγείο ΕΛΑΣ παράρτημα Δομοκού, αποφάσισε να υπονομεύσει μια αφύλαχτη γέφυρα της σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών – Θεσ/νίκης στο ρέμα Δερελιώτη νότια των Αγγειών, δυτικώς της λίμνης Ξυνιάδος για να ανατινάξει αμαξοστοιχία που μετέφερε πυρομαχικά στον Πειραιά. Έτσι, μια ομάδα ανταρτών από την Παλαιά Γιαννιτσού έφθασε στο Περιβόλι. Έκανε τις σχετικές αναγνωρίσεις την ημέρα και σε συνεργασία με δύο Αγγλους σαμποτέρ, παγίδευσαν την γέφυρα με εκρηκτικά.

Ήταν μεσάνυχτα, όταν αντήχησε το αγκομαχητό της ατμομηχανής, που ανέβαινε τις ανηφόρες της Αγόριανης, σπρώχνοντας τρείς – τέσσερις δεκάδες βαγόνια γεμάτα πυρομαχικά. Σε λίγο έφθασε στο Δερελιώτη. Τα πρώτα βαγόνια πέρασαν την γέφυρα κι ένας εκκωφαντικός θόρυβος τάραξε την γαλήνη της νύχτας. Η μηχανή σπρώχνει όλο και περισσότερα βαγόνια στο σημείο της έκρηξης και τα πυρομαχικά τινάζονται στον αέρα προς κάθε κατεύθυνση. Φλόγες και καπνός υψώνονται παντού. Η νύχτα γίνεται μέρα και οι τεράστιες φλόγες αντικατοπτρίζονται μέσα στα ήσυχα νερά της λίμνης.

Έντρομοι οι κάτοικοι των γύρω χωριών σηκώνονται μές στην νύχτα και προσπαθούν να κρυφτούν. Η συγκοινωνία διακόπηκε για μια εβδομάδα, το ίδιο και ο ανεφοδιασμός των ναζιστικών δυνάμεων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Δεν άργησαν όμως τα αντίποινα. Το ίδιο βράδυ μια ομάδα Γερμανών που είχε έδρα τα Μεταλλεία, πήρε παγανιά την σιδηροδρομική γραμμή του Ντεκωβίλ με κατεύθυνση προς Αγγείες, πραγματοποιώντας συλλήψεις αθώων γεωργών, που κοιμόνταν στα χωράφια για να βοσκίσουν τα ζώα τους και να σηκωθούν πρωί – πρωί για δουλειά. Αφού πραγματοποίησαν τις συλλήψεις που ήθελαν, έφθασαν μέχρι το κλειδί που γινόταν η διασταύρωση των τραίνων και σήμερα είναι αποθήκες πυρομαχικών και μετά επέστρεψαν στα Μεταλλεία μαζί με τους αθώους συλληφθέντες, τους οποίους έκλεισαν στην εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας. Ο διευθυντής των Μεταλλείων Κογιαβίνας που γνώριζε Γερμανικά, έκανε συνεχείς προσπάθειες για την απελευθέρωση συλληφθέντων, χωρίς αποτέλεσμα. Τελικά μετά από πολλές προσπάθειες έσωσε κάποιους πού ήταν γνωστοί στους Γερμανούς, γιατί δούλευαν στα Μεταλλεία. Οι μελλοθάνατοι έμειναν όλη την βραδιά στην εκκλησία και την άλλη μέρα 13 Ιουλίου 1943 οδηγήθηκαν με την βία και τις κάνες των όπλων, με φορτηγό, στον τόπο του μαρτυρίου στην Μαγούλα, νότια των μεταλλείων.

Μόλις αποβιβάστηκαν από το φορτηγό, ένας κρατούμενος ο Θοδωρής Χαντζιάρας ή Σαϊτούρας, άρχισε να τρέχει γρήγορα και με διάφορους ελιγμούς πήδησε σε μια σούδα και κατόρθωσε να διαφύγει. Οι Γερμανοί έβαλλαν με τα όπλα εναντίον του, αλλά δεν τον πέτυχαν. Τότε κατευθύνθηκαν σ΄ ένα τσαρδάκι που κοιμόνταν δύο παιδιά από το Καλαμάκι, ο Γιώργος και ο Βασίλης Τσιάκας, βοσκοί ενός κοπαδιού αγελάδων, και τους εκτέλεσαν επί τόπου.

Σε λίγο έφθασε μία πλαγιοφυλακή Γερμανών μαζί με τον Κογιαβίνα, που με νέες προσπάθειες κατόρθωσε να σώσει την τελευταία στιγμή κάποιους που δούλευαν κοντά του. Τους άλλους τους έστησαν στο εκτελεστικό απόσπασμα και σε λίγο άφησαν την τελευταία τους πνοή από τις ριπές των γερμανικών πολυβόλων. Στο τέλος η χαριστική βολή. Η θηριωδία είχε συντελευτεί Για άλλη μια φορά η αιματοβαμμένη Ομβριακή πλήρωσε βαρύ φόρο αίματος 12 παλικαριών μαζί με το Γιώργο Κούτρα από το Περιβόλι. Οι Ομβριακίτες ήταν:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μιλτ. Κόκκινος, Ευάγ. Παπαποστόλου, Αθ. Κόγιας, Γεωρ. και Μιλ. Ζαχαρής, Αθαν. Καραπετσάνης, Ανδρ. Καργιώτης, Ιωάν. Βαϊόπουλος, Κων Παπαποστόλου, Κων. Κάκος, Αθ. Κυριαζής και Απ. Παπαποστόλου

Η είδηση έπεσε σαν βόμβα στο χωριό κι ο κόσμος αλαφιασμένος έτρεχε προς τον τόπο του μαρτυρίου. Η ταφή των νεκρών έγινε στον τόπο εκτέλεσης και μετά την απελευθέρωση στήθηκε ένα μνημείο των ηρώων, δίπλα στην δημοσιά λίγο πριν τα Μεταλλεία, πηγαίνοντας προς Δομοκό.

09 Απριλίου 1944. Στην επαρχία Δομοκού στην κτηματική περιφέρεια Ομβριακής λειτουργούσαν από την δεκαετία του 1910 ως το 1961 τα Μεταλλεία χρωμίου. Το εξωρυσσόμενο μετάλλευμα μεταφερόταν μέσω μιας στενής σιδηροδρομικής γραμμής κατά μήκος της Λίμνης Ξυνιάδος με Decauville (Ντεκωβίλ) τραινάκι, στον σιδηροδρομικό σταθμό Αγγειών και μεταφορτώνονταν στο τραίνο Σ.Ε.Κ. (Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους) για να φορτωθεί στα πλοία στην Αγία Μαρίνα Λαμίας, για το εξωτερικό.

Στις 7 Απριλίου 1944 δύο Αγγλοι σαμποτέρ, χωρίς να έλθουν σε συνεννόηση με τον τοπικό ΕΛΑΣ, τοποθέτησαν μία βόμβα σ ένα μικρό γεφύρι στα Αμπέλια Ομβριακής και ανατίναξαν το διερχόμενο τραινάκι. Από την ανατίναξη αυτή που δεν είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο, σκοτώθηκαν ο μηχανοδηγός Μιχάλης Βαρδής, ο Κώστας Λαϊνάς και ένας Γερμανός.

Επειδή ο Κώστας δεν είχε πεθάνει αμέσως, τόσο ο κόσμος που έσκαβε τα αμπέλια του, όσο κι αυτοί που έτρεξαν από το χωριό, σχημάτισαν μια ανθρώπινη «τηλεφωνική» αλυσίδα: Ενα γιατρό ! Ενα γιατρό ! φώναζαν. Το μήνυμα έφτασε σύντομα στον γιατρό Γρηγόρη Τσιακατάρα, που έσπευσε στον τόπο του σαμποτάζ. Δυστυχώς ήταν ήδη αργά. Όλοι κείτονταν νεκροί κι όπως οι Γερμανοί κατακτητές συνήθιζαν, για αντίποινα έφεραν 15 Έλληνες πατριώτες 17 – 53 ετών από τις φυλακές Λαμίας, τους οποίους εκτέλεσαν στις 9 Απριλίου 1944, Κυριακή ημέρα των Βαΐων στον τόπο του σαμποτάζ, όπου σήμερα βρίσκεται ένα μνημείο. Η ταφή τους έγινε στο Νεκροταφείο Ομβριακής και τα ονόματα τους ήταν: Αλεξίου Απόστ., Γαϊτάνος Πέτρος, Γιαννακόπουλος Π., Δαρδιώτης Γεωργ., Καραναστάσης Γ., Κοματάς Γρ., Μίγκας Χρ., Μπαξεβανάκης Αν., Ριζοκώστας Δημ., Σιώκης Κων., Τασσόπουλος Αλ., Τουτουντζής Δημ., Τραχανάς Κων., Τσικνής Κων. και Τσιφτσής Νικ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εκτός από τις ομαδικές εκτελέσεις η Ομβριακή είχε και άλλα θύματα σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, όπως ο Γιάννης Κόγιας, Παναγιώτης Καραούσος και Αντώνης Παντίδος στο Αλβανικό μέτωπο, ο Αντώνης Κάκος στην Λειβαδιά, ο Λοχαγός του 5/42 Χαρίλαος Λαϊνάς στις Καρούτες Δωρίδος, ο Δημ. Λαγογιάννης στα πέντε μίλια Μακρυρράχης, ο Σιούλας Αποστολόπουλος και Βαγγέλης Μάνθος, στην γέφυρα Πλάκας Αράχθου, ο Πάνος Αποστολόπουλος στο Λειβαδάκια Δομοκού, ο Θανάσης Ματσαδές στις αποθήκες πυρομαχικών Ομβριακής, ο Θωμάς Παντίδος από νάρκη και ο Αθαν. Καϊνάρης από βομβαρδισμό αεροπλάνων στα Μεταλλεία.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Θεόδωρος Αποστολόπουλος γεννήθηκε το 1937 στην Ομβριακή Δομοκού.

Τις τρεις πρώτες τάξεις του Δημοτικού τέλειωσε στην Ομβριακή και τις υπόλοιπες στο Δομοκό και στην Λαμία, γιατί λόγω του Εμφυλίου πολέμου έκλεισε το σχολείο στην Ομβριακή. Το 1955 αποφοίτησε από την Μέση Εμπορική Λαμίας.

Μετά τις ανώτατες σπουδές του στην ΑΣΟΕΕ, σήμερα Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, υπηρέτησε δύο χρόνια σαν έφεδρος αξιωματικός.

Συνέχισε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στην Γερμανία και αναγορεύτηκε διδάκτορας των Οικονομικών και Κοινωνικών επιστημών του Πανεπιστημίου της Κολωνίας.

Το 1970 προσλήφθηκε από την γερμανική ασφαλιστική εταιρία, όπου εργάστηκε δύο χρόνια στην Γερμανία και Ιταλία και το 1972 ίδρυσε την ARAG HELLAS, όπου ήταν Γενικός Διευθυντής μέχρι την συνταξιοδότηση του το 2004. Σήμερα εξακολουθεί να είναι Νόμιμος Αντιπρόσωπος και Πρόεδρος.

Είναι επίσης Νόμιμος Αντιπρόσωπος της UNIVERSA Ασφαλιστικής Εταιρίας. Είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Ινστιτούτου Ασφαλιστικών Σπουδών και πρώην μέλος Δ.Σ. του Συνδέσμου Εκπροσώπων Ασφαλ. Επιχειρήσεων και Ελληνογερμανικού Συνδέσμου ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ.

Είναι παντρεμένος με την Ηβη Κυρίτση και έχει δύο παιδιά, την Αλκηστη και τον Νίκο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ιωάννα Κ. Ζήση,
Πτυχιούχος Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
(Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών)

ΘΕΜΑ

Η ΛΑΜΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ ΞΕΝΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ ΕΝΤΟΥΑΡΝΤ ΣΑΡΤΟΝ: «Ο Γύρος του κόσμου, Ταξίδι στην Ελλάδα, 1877»

Οι περιγραφές του περιηγητή Xentri Belle, για τη Φθιώτιδα - Λαμία

*Στην πορεία των ερευνών, γύρω από τα ιστορικά ενδιαφέροντα μου, ήρθε στα χέρια μου ο 13ος Τόμος του Έντουαρντ Σάρτον «**Γύρος του Κόσμου**» έκδοσης 1877.*

Το δημοσίευμα που αφορά την Ελλάδα και ιδιαίτερα τη Ρούμελη το μετάφρασα και το παρουσιάζω στο παρόν Συνέδριο, ως ελάχιστη συμβολή στη γνώση της Ιστορίας της ιδιαίτερης πατρίδα μας.

Στον αριθμό 10 της οδού Έντουαρντ Σάρτον στη Σαιν, μία πλάκα τοποθετημένη στον τοίχο του πατρικού του σπιτιού περιλαμβάνει σε λίγες γραμμές τη βιογραφία του : «Σ' αυτό το σπίτι γεννήθηκε στις 11 Μαΐου 1807 ο Έντουαρντ Σάρτον, γερουσιαστής της Yonne, μέλος του Ινστιτούτου και πέθανε στις 27 Φεβρουαρίου 1890».

Ο Έντουαρντ Σάρτον, δικηγόρος στο επάγγελμα, Βουλευτής και μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας, για περισσότερο από πενήντα χρόνια, συγκέντρωνε και έγραφε κείμενα, συγκέντρωνε γκραβούρες, επέβλεπε την εκτύπωση και τη μετάδοση αυτού που αποκαλούμε μία εγκυκλοπαίδεια. Μύησε τη Γαλλία στην εικονογραφημένη εκλαίκευση και συμμετέχει στην *Εγκυκλοπαιδική Έκδοση*. Επικεφαλής δημοσιογράφων, περιοδικών εκδόσεων και συλλογών ποιοτικών έργων, ιδρύει το 1860 μία εικονογραφημένη εφημερίδα με σύγχρονα ταξίδια, το ***Γύρο του Κόσμου*** και το 1864 τη συλλογή της *Βιβλιοθήκης των Θαυμάτων*.

Αποσταλμένος του στην Ελλάδα ο HENRI BELLE μας άφησε ενδιαφέρουσες περιγραφές για την κεντρική Ελλάδα (Θερμοπύλες-Λαμία) και ωραιότατες γκραβούρες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Un moulin aux Thermopyles (voy. p. 83). — Dessin de Taylor, d'après un croquis de M. H. Belle.

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΠΟ ΤΟΝ Κ. HENRI BELLE

1861 – 1868 – 1871 – ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Κενούρι – Ένα γαλλικό εργοστάσιο ζάχαρης – Το σχολείο της κοινότητας – Ένας μύλος που λειτουργεί με ζεστό νερό – Το στενό των Θερμοπυλών, Κλέφτες και Σπαρτιάτες

Η κοιλάδα του Σπερχειού – Σχέδια για το σιδηρόδρομο στην Ελλάδα – Οικονομικές συνθήκες της χώρας – Η Λαμία και τα σύνορα – Οι φύλακες των συνόρων – Το θέμα των ληστειών – Ένας Πολωνός πασάς

«...Μπροστά μας η όμορφη κοιλάδα του Σπερχειού χάνεται προς τα δυτικά, ανάμεσα σε δύο κανάλια των ψηλών γραφικών βουνών, της Οίτης και του Όθρυ. Ένας άσχημος δρόμος τη διασχίζει και οδηγεί μέχρι τους πρόποδες του βουνού Όθρυ στην πόλη της Λαμίας, όπου βλέπουμε τα σπίτια εγκατεστημένα σε ένα λόφο στεφανωμένο με ένα παλιό οχυρό. Είναι εδώ που θα έφτανε ο σιδηρόδρομος από την Αθήνα μέχρι τα σύνορα, μετά από μία διαδρομή εκατόν σαράντα χιλιομέτρων και αφού θα είχε διασχίσει τη Βοιωτία, τη Λιβαδειά και τη Λοκρίδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Le défilé des Thermopyles. — Dessin de D. Lancelot, d'après un croquis de M. H. Belle

Οι κύριοι των υποθέσεων, οι πωλητές αξιών που δεν αντιπροσωπεύουν τίποτα, οι ενθουσιώδεις αλλά χωρίς εμπειρία πατριώτες εκθείαζαν, από τη μια στα διαφημιστικά τους φυλλάδια από την άλλη στις εφημερίδες τους, τη δημιουργία ενός σιδηροδρομικού δικτύου, χωρίς να υπολογίζουν το ρόλο που έχει η γεωγραφική θέση της Ελλάδας στο ευρωπαϊκό εμπορικό και βιομηχανικό κίνημα. Η φιλοδοξία τους ήταν να ενώσουν το δίκτυο αυτό με της Τουρκίας και να δημιουργήσουν μία μεγάλη εμπορική αρτηρία ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή. Όμως η Ελλάδα βρισκόταν έξω από τις εμπορικές αυτές γραμμές είτε της θάλασσας είτε της ξηράς. Οι μεταφορές έπαιρναν πάντα κατά προτίμηση το δρόμο της θάλασσας παρά της ξηράς, γιατί κόστιζε λιγότερο, κι ένας αποστολέας δε θα έκανε ποτέ την αφέλεια να αποβιβάσει τα εμπορεύματά του στον Πειραιά για να τα κάνει να κάνουν ένα μεγάλο γύρο στην τιμή των πέντε λεπτών ανά τόνο και ανά χιλιόμετρο, όταν έχει τη δυνατότητα να τα οδηγήσει στην Τριέστη, τη Θεσσαλονίκη ή τη Μασσαλία σε λιγότερο χρόνο και πληρώνοντας μόνο ένα λεπτό. Όσον αφορά το σιδηρόδρομο, αφού διασταυρωθεί με αυτόν της Λαμίας, θα διέσχιζε τα επικίνδυνα κανάλια από την Πίνδο μέχρι την Αυλώνα για την Αδριατική. Αυτή θα ήταν μία καταστροφική τρέλα για την οποία κανένας άνθρωπος του Κράτους δε θα ήθελε να είναι αλληλέγγυος. Μία εμπορική γραμμή με μία τόσο δαπανηρή κατασκευή που θα απαιτούσε τρεις μεταφορτώσεις, δεν είναι καθόλου πρακτική.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι άνθρωποι που πιστεύουν στην αναγέννηση της Ελλάδας με το σιδηρόδρομο αναφέρουν το παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών, όπου οι σιδηροδρομικές γραμμές προώθησαν και ανέπτυξαν τον πολιτισμό. Είναι τελείως αληθινό. Αλλά με ένα σιδηρόδρομο που δεν κόστιζε παρά μόνο εκατόν είκοσι χιλιάδες φράγκα το πολύ ανά χιλιόμετρο, οι Γιάνκηδες έκαναν περισσότερα από εκατό εκατομμύρια έργα και πετούσαν χιλιάδες μετανάστες σε εδαφικές εκτάσεις τεράστιες και με υπέροχο πλούτο. Τίποτα από όλα αυτά δεν είναι εφικτό σε μία χώρα λίγο εξαπλωμένη και της οποίας οι παραγωγές θα είναι πάντα περιορισμένες. Δεν είναι οι λίγες μπάλες βαμβακιού που παράγουν τα περίχωρα της Λιβαδειάς, οι μερικές μπάλες δέρμα που παρέχει η Φθιώτιδα, οι οποίες θα τρέφουν την κίνηση του σιδηροδρόμου. Το να καταστρέφει κάποιος οκτώ ή δέκα χιλιάδες μετόχους για να ικανοποιήσει τα ενδιαφέροντα μιας εκατοντάδας ιδιοκτητών, δε μου φαίνεται ότι είναι μία κερδοσκοπία πολύ ευνοϊκή για τη χώρα. Ένα δίκτυο από καλούς αυτοκινητοδρόμους, κάποιοι σιδηρόδρομοι πολύ σύντομοι, που θα είναι κατασκευασμένοι οικονομικά και θα ενώνουν τις πόλεις του εσωτερικού με τα λιμάνια, φαίνεται ότι είναι ο συνδυασμός που θα αναπτύξει πιο σίγουρα τις πηγές και τον πλούτο του βασιλείου.

Διασχίζουμε τα μεγάλα λιβάδια που είναι σπαρμένα με μικρά δασάκια και γεμάτα με κοπάδια βοδιών ή άλογα. Όλη αυτή η κοιλάδα, των πενήντα χιλιομέτρων μήκος και των δέκα με δώδεκα χιλιομέτρων πλάτος, είναι πολύ γόνιμη. Τα αποτελέσματα θα ήταν καταπληκτικά αν με τις κατάλληλες εκτροπές χρησιμοποιούσαμε τα νερά του Σπερχειού και των παραποτάμων του για να ποτιστεί αυτό το όμορφο λιβάδι. Δυστυχώς, μία από τις πιο απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ιδιοκτησίας και της γεωργίας λείπει από εδώ : η ασφάλεια. Επιμένουμε στο ποιος ζει και είμαστε λιγότερο ήρεμοι απ'ότι στην Άγρια Δύση. Τα σύνορα δεν είναι μακριά. Βρίσκονται εκεί ψηλά, στην κορυφή των βουνών που κυριαρχούν στη Λαμία και την κοιλάδα και σε λίγες ώρες από αυτή την περιφέρεια, στην τούρκικη περιοχή, οργανώνονται ομάδες ληστών, οι οποίοι πέφτουν απροσδόκητα στην Ελλάδα, λεηλατώντας τους κατοίκους, απαιτώντας λύτρα από τους ιδιοκτήτες, αρπάζοντας τους ταξιδιώτες, κοροϊδεύοντας κάθε επίβλεψη με την ταχύτητά τους.

« Και οι χωροφύλακες;» θα φωνάξει αφελέστατα ένας απλός πολίτης του Παρισιού. Υπάρχουν χωροφύλακες στην Ελλάδα και είναι και άριστοι στρατιώτες που δεν υπολογίζουν ούτε τον πόνο τους ούτε τη ζωή τους. Υπάρχουν επιπλέον και φύλακες των συνόρων, πολύ γενναίοι ορεσίβιοι καλά οπλισμένοι, που μπορούν να έρθουν αντιμέτωποι με ευκινησία με τους ληστές, των οποίων είναι οι μανιώδεις εχθροί.

Η κυβέρνηση ξοδεύει γι'αυτό δύο εκατομμύρια το χρόνο και χίλιοι άντρες της υψηλής κοινωνίας προσλαμβάνονται γι'αυτό το σκληρό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Γυναίκα της Λαμίας.
Σχέδιο του E. Ronjat σύμφωνα με τις φωτογραφίες

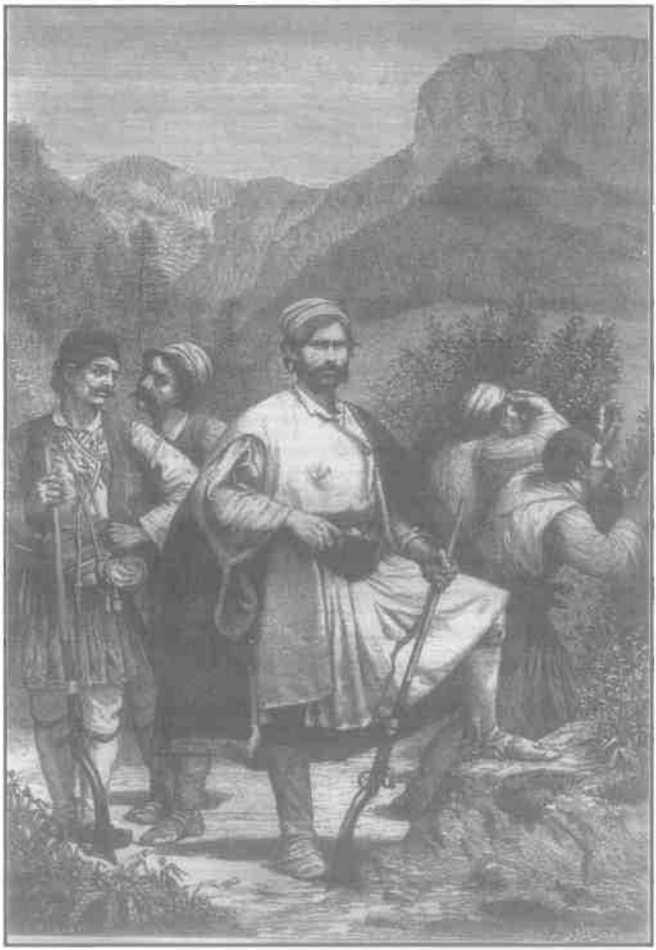
καθήκον. Αλλά δεν είναι ακόμη αρκετό, και οι ληστές ξεφεύγουν όπως μέσα από τις θηλιές από ένα φαρδύ δίχτυ.

Ο λοχίας που μας συνοδεύει μαζί με οκτώ άντρες είναι ειδικός σ'αυτό το ανθρωποκυνηγητό και μας διηγείται τις περιπέτειες, την κούραση και τους κινδύνους. Με ένα τέτοιο μήκος συνόρων να περνούν και να επιβλέπουν, είναι ζήτημα τύχης, αν δε γίνει κάποια καταγγελία, να μπορέσουν να πιάσουν επ'αυτοφώρω μία ομάδα ληστών. Όσο φυλάνε ένα πέρασμα, ξεφεύγουν από ένα άλλο, για το οποίο τους έχουν προειδοποιήσει και καθοδηγήσει οι βοσκοί. Και δεν είναι κάπου δίπλα που θα τους βρούμε την επόμενη μέρα αλλά οχτώ και δέκα περιοχές πιο πέρα. Είδαν να ξεπερνούν τα εξήντα χιλιόμετρα σε μία νύχτα μέσα από σχεδόν αδιάβατα μονοπάτια. Όταν συναντιούνται, δεν προσέχουν τον εαυτό τους καθόλου. Και αν μερικές φορές σκοτώνονται οι ληστές, συμβαίνει το ίδιο συχνά να πέφτουν θύματα του καθήκοντός τους και οι χωροφύλακες. Ένα μήνα πριν το ταξίδι μας, δύο στρατιώτες εμφανίστηκαν αιφνιδίως μπροστά στην καλύβα ενός βοσκού, σε ένα φαράγγι του βουνού Όθρυ, ψαχνοντας ένα ληστή που κυνηγούσαν από την προηγούμενη μέρα. Ο βοσκός σκότωσε τον έναν από τους στρατιώτες με μία τουφεκιά, όσο ο ληστής, αφού πετάχτηκε από την κρυψώνα του, έπιασε τον άλλο από το λαιμό και του έχωσε το μαχαίρι στην κοιλιά. « Ξέρω ποιος πυροβόλησε, μας είπε ο λοχίας μας, θα μου το πληρώσουν» είναι μία βεντέτα θανάτου ανάμεσα σ'αυτό το γενναίο άντρα και αυτούς τους ληστές, και δε θα είναι χαρούμενος αν δεν τους καρφώσει μία σφαίρα στο κεφάλι.

Αν θέλουμε να εξηγήσουμε την ύπαρξη των ληστών στην Ελλάδα, δεν πρέπει να ξεχάσουμε ότι αυτή η χώρα, όπως και οι γειτονικές τουρκικες επαρχίες, είναι χωρίς δρόμους και έχουν λίγες πόλεις και χωριά. Τεράστιες εκτάσεις είναι ακατοίκητες. Περισσότερα από τα τρία τέταρτα του βασιλείου καλύπτονται από άγρια βουνά, γεμάτα με βράχους και θαμνώδη βλάστηση, στοιχειωμένα μόνο από ανόητους βοσκούς και ορνια. Οι ληστές ζούσαν εκεί σε μικρές ομάδες, κρυμμένοι σε όλη τη διάρκεια της μέρας σε απρόσιτες σπηλιές ή κάτω από αδιάβατους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θάμνους όπως οι ύαινες, των οποίων έχουν την όψη και την αγριότητα. Κατά τη διάρκεια της νύχτας, μετακινούνται για να παραπλανήσουν τη χωροφυλακή. Και όταν πεινούν, βασίζονται απροσδόκητα στα απομονωμένα αγροκτήματα, όπου τους δίνουν τρόφιμα και ρούχα, εξασφαλίζοντας και τη διακριτικότητα του αγρότη με απειλές, τις οποίες ο δυστυχής γνωρίζει καλά ότι δεν είναι μάταιες. Οι βοσκοί, από ένστικτο κι από ανάγκη, είναι οι συνένοχοι τους και συχνά οι βοηθοί τους. Είναι αυτοί που τους ενημερώνουν για τις κινήσεις της ομάδας, τους προειδοποιούν για το πέρασμα ενός εμπόρου, για το ταξίδι ενός πλούσιου ιδιοκτήτη, είναι αυτοί που παρακολουθούν κατά τη διάρκεια της επίθεσης στο θύμα. Ως αντάλλαγμα αυτής της καλής συμπεριφοράς, οι ληστές σέβονται τα κοπάδια που οι βλάχοι φυλάνε στα ψηλά οροπέδια και συχνά τους δίνουν ένα μέρος από τα λάφυρα.

Ληστές και βοσκοί. Σχέδιο του E. Ronjat σύμφωνα με τις φωτογραφίες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Όταν ένα άτομο με καλή λεία συλλαμβάνεται, μεταφέρεται στο πιο σίγουρο και το πιο απομακρυσμένο κρησφύγετο και οφείλει να συζητήσει το ποσό για τα λύτρα. Μετά το πέρασμα λίγων ημερών ή κάποιες φορές και λίγων εβδομάδων, κατά τις οποίες δεν κακομεταχειρίζονται το φυλακισμένο, οι ληστές αποδέχονται μία μείωση, και με τη μεσολάβηση ενός συναδέλφου, πιο συχνά ενός βοσκού, δίνουν στον όμηρο να υπογράψει τη δέσμευση. Αλλά δυστυχία σ'αυτόν που θα αρνηθεί την πληρωμή του συμπεφωνημένου ποσού. Σύντομα ακολουθεί μία δεύτερη προειδοποίηση, που στέλνεται προσεκτικά στην οικογένεια και απαιτεί την καθυστερημένη συνεισφορά. Σε περίπτωση άρνησης, τον σφάζουν ως παράδειγμα. Από τη στιγμή που θα φτάσουν τα λύτρα στο στρατόπεδο, ο φυλακισμένος απελευθερώνεται ,αφού ορκιστεί να μη μιλήσει σε κανέναν για ότι είδε ή άκουσε. Αρκετοί ιδιοκτήτες της Φθιώτιδας, εκτεθειμένοι σε συχνές επισκέψεις αυτού του είδους και λίγο προστατευμένοι από την κυβερνηση, προτίμησαν να συμφωνήσουν με τους ληστές και να τους πληρώνουν ένα ετήσιο ποσό σα φόρο υποτελείας που εξασφαλίζει σ'αυτους και τα αγαθά τους κάθε ασφάλεια. Ένας μεγάλος ιδιοκτήτης, που κατοικεί στην Αθήνα, έλεγε μπροστά μου σε έναν από τους μισθωτές του αγροκτήματος : « Όταν σου ζητήσουν ένα πρόβατο, θα τους δώσεις δυο.» Και είναι αυτό ηθικό; Δεν ξέρω πάρα πολλά αλλά σε παρόμοια κατάσταση, θα τα είχατε κάνει όλα φίλε αναγνώστη, γιατί το να αρνηθείς η να καταγγείλεις τους ενόχους, είναι σα να εκτίθεσαι αναπόφευκτα στη λεηλασία, την πυρκαγιά ή τη δολοφονία.

Επιπώθηκε ότι οι κάτοικοι της χώρας ήταν συνένοχοι των ληστών, ληστες δηλαδή και οι ίδιοι. Αυτό είναι μία αληθινή συκοφαντία. Οι Έλληνες αγρότες, εκτός από κάποια σπάνια χωριά που κατοικούνται από Αλβανούς, δεν υποστήριξαν ποτέ τους ληστές αλλά τους φοβόντουσαν και τους ανέχονταν από φόβο. Δε θα δώσουν το χέρι σ'εσάς, θα σας κανουν παράπονα επίσης, αλλά δε θα σας προειδοποιήσουν για την ενέδρα που σας περιμένει στην επιστροφή σας από το μονοπάτι, δύο βήματα από το χωριό τους. Εδώ και καιρό η κυβέρνηση δεν έκανε τίποτα για την καταστολή. Κι όταν έχουν γυναίκα και παιδιά στο σπίτι, κατσίκες και γαιδάρους στο στάβλο, μικρό κομμάτι γης στα περίχωρα, δεν εξεγείρονται με χαρά ενάντια στους ληστές οι οποίοι βρίσκονται παντού όπου δεν τους περιμένεις και πουθενά όπου τους ψάχνεις. Τους εκμεταλλεύονται λιγο αλλά αντέχουν. Οταν τα χωριά προσπάθησαν να αντισταθούν, τα αντίποινα ήταν τόσο άγρια που ο τρόμος βασίλευε για πολύ καιρό σε ολοκληρη την περιοχή. Οι ένοχοι δεν είναι οι αγρότες αλλά οι αρχηγοί της εξουσίας που δε δραστηριοποιούνται, και άλλα πρόσωπα τα οποία λιγο διστακτικά στα μέσα για να πετύχουν, υπηρέτησαν τη ληστεία σαν ένα μέσο εκφοβισμού για να πάρουν τις εκλογές.

Μετά το ολέθριο επεισόδιο του Μαραθώνα το1870, η ελληνική κυβέρ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νηση, κυνηγημένη από ντροπή και ταπεινωμένη από την παύση που της δόθηκε από την κοινή γνώμη στην Ευρώπη, αποφάσισε να δράσει με σθένος. Ολόκληρος ο στρατός χρησιμοποιήθηκε για να καταδιώξει τους ληστές.

Τα ενεργητικά μέσα που πάρθηκαν παντού και η σύμπραξη των τουρκικών αρχών της Θεσσαλίας είχαν μεγάλη επιτυχία. Σήμερα οι ληστείες έχουν εξαφανιστεί. Αλλά δεν πρέπει να εξαπατηθούμε, τα στοιχεία δεν έχουν καταστραφεί εντελώς. Υπάρχουν πάντα σε λανθάνουσα κατάσταση. Και τη μία ή την άλλη μέρα που μια πολιτική κρίση θα ξεσπάσει στην Αθήνα, που η εχθρότητα των τουρκικών φυλών θα οδηγήσει σε μάχη και σε ξύπνημα του ανατολικού ζητήματος, που ο πασάς της Λάρισας θα διαθέτει όλο και λιγότερα, θα δούμε τους ληστές να ξαναεμφανίζονται και να πετούν την γκλίτσα του βοσκού για να ξαναπάρουν τα τουφέκια που είχαν κρυμμένα στους ακανθώδεις θάμνους του βουνού.

Όση ώρα ο αρχηγός της συνοδείας μας διηγείται τα επεισόδια των οποίων οι σκισμένες κορυφές και τα σκοτεινά φαράγγια που υψώνονται εκεί μπροστά μας ήταν το θέατρο, εμείς πλησιάζουμε στην πόλη. Προχωράμε σε ένα καθαρό ποταμάκι με λεύκες στις όχθες του, και φτάνουμε σύντομα στα πρώτα σπίτια, που είναι όμορφα βαμμένα κι έχουν τριγύρω κήπους, όπου οι κυρίες της πόλης επιβλέπουν τη μπουγάδα τους. Οι απότομοι δρόμοι ανεβαίνουν μέχρι την παλιά πόλη, της οποίας τα τούρκικα σπίτια και οι χωρίς κορυφή μιναρέδες θυμίζουν την μακρά παραμονή των Οθωμανών. Στην κορυφή ενός απόκρημνου βράχου βρίσκεται ένα τουρκικό οχυρό με τις πολεμίστρες του σε μία αρχαία βάση, αλλά η μικρή σημαία με τον κόκκινο φόντο και οι σειρές από άλογα αντικαταστάθηκαν από μία γιγάντια μπλε και άσπρη σημαία που ανέμιζε στον αέρα.

Όταν επισκέφτηκα το διοικητή της επαρχίας, βρήκα σπίτι του μία από τις παλιές μου γνωριμίες, τον κυβερνήτη της Θεσσαλίας Οσμάν-Πασά, Πολωνός στην Υπηρεσία της Υψηλής Πύλης, διοικητής δραστήριος όσο και στρατηγός ικανός ο οποίος ήρθε στη Λαμία για να σχεδιάσει από κοινού με τις ελληνικές αρχές τα μέτρα ενάντια στους αρχηγούς της συμμορίας που βρήκε καταφύγιο στην Πίνδο. Ο αρχηγός του επιτελείου ήταν ένας Τούρκος από την Κονία, έντιμη φιγούρα στρατιώτη, της οποίας το κύριο γνώρισμα είναι αυτή η περίλυπη απάθεια που δίνει η μοιρολατρία και αυτή η σιωπηλή υποταγή του υπηρέτη που δεν έχει πληρωθεί εδώ και δεκαοχτώ μήνες. Όσο εμείς δοκιμάζαμε το συνηθισμένο καφέ, προκαλούσαμε φυσικά τους ληστές και ο Οσμάν-Πασά δεν έβλεπε άλλο μέσο να τους εξαρθρώσει παρά μόνο μία πλήρη και ειλικρινή συμφωνία ανάμεσα στις δύο χώρες. 'Έτσι ώστε οι συμμορίες να μη βρίσκουν καταφύγιο ούτε από τη μια ούτε από την άλλη πλευρά των συνόρων. Απομονώ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στε στα σπίτια σας τους βοσκούς. Εμείς στη Θεσσαλία και την Ήπειρο, θα κρατάμε ομήρους τις γυναίκες και τα παιδιά τους και τον πρώτο από αυτούς που θα προστατεύσει ένα ληστή, θα τον επιβιβάσω σε σαράντα οχτώ ώρες για το Μοσσουί.'

Ήταν στα σχέδιά μου να διασχίσω τα βουνά στα Αγραφα που είναι τόσο επικίνδυνα από τον πληθυσμό τους. Αλλά ο Πασάς και ο διοικητής με αποθάρρυναν έντονα. Αυτός ο λαβύρινθος χωρίς διέξοδο είναι το γραφείο στρατολόγησης και το κρυφό μέρος των ληστών. Με το να εισχωρήσω εκεί, θα εξέθετα τον εαυτό μου και το λιγότερο που θα πάθαινα ήταν να με ληστέψουν ή να με προσβάλλουν. Ενοχλήθηκα έντονα από αυτό το απροσδόκητο εμπόδιο και δεν επέστρεψα χωρίς λύπη στα επιχειρήματα των δύο συνομιλητών μου. Μιλήσαμε για τις προόδους της Ελλάδας για τις οποίες ο κυβερνήτης φάνηκε να ενδιαφέρεται και συζητήσαμε για τα σχέδια του σιδηροδρόμου που αυτή τη στιγμή ήταν στην ημεωησια διάταξη της Αθήνας.

Φύλακες συνόρων. Σχέδιο του E. Ronjat σύμφωνα με τις φωτογραφίες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο Οσμάν-Πασά φαινόταν κι αυτός επίσης δύσπιστος για την αξία μιας τέτοιας ιδέας από οικονομικής πλευράς. 'Εξάλλου, έλεγε αυτός, απαραίτητο συμπλήρωμα αυτού του έργου θα ήταν η επιμήκυνση της γραμμής μέχρι τη Θεσσαλονίκη και μην πιστεύετε ότι η οθωμανική κυβέρνηση θέλει να το παραχωρήσει ή να το κατασκευάσει. Από εμπορικής πλευράς αυτό το τμήμα δε θα μπορούσε να αποφέρει τίποτα. Από πολιτικής πλευράς, μπορεί να έχει σοβαρά μειονεκτήματα, διευκολύνοντας τις σχέσεις και τις ανταλλαγές ιδεών ανάμεσα στους Ελληνες του βασιλείου και του πληθυσμού της ίδιας φυλής που υπόκεινται στο σουλτάνο.' Κατά τη διάρκεια της συζήτησής μας, ο αρχηγός του επιτελείου Σουλεϊμάν-Μπέη, που δεν άκουγε λέξη ελληνική ή γαλλική, ήταν ξαπλωμένος σε ένα κρεβάτι και κάπνιζε ένα τσιγάρο, με τα μάτια κενά και χαμένα, δε ξέρω μέσα σε κάποιο μπερδεμένο όνειρο. Στο δρόμο, οι ιππείς της συνοδείας, καθισμένοι τούρκικα κόντρα στο τείχος, ονειρεύονταν ακολουθώντας με ένα μάτι θαμπό και βαρύ τον καπνό από τα τσιγάρα τους. Την ίδια στιγμή στο γιαλό του Βοσπόρου, οι πασάδες ονειρεύονταν παίζοντας το κομπολόι τους, αφήνοντας τους εαυτούς τους να πάνε σε εκστάσεις νωθρές που ενισχύονταν από το θόρυβο των φτερών των τρυγονιών και από τον ήχο της θάλασσας κατά μήκος του ποταμού. Το να ονειρεύονται πάντα, να κάνουν την απόλυτη ανάπαυση όπως έλεγαν, φαίνεται να ήταν η μόνη απόλαυση αυτού του λαού που ήρθε από την κεντρική Ασία. Αλλά το να ονειρεύεσαι είναι να χάνεσαι και το να χάνεσαι είναι δειλία.

Απέναντι από τη νομαρχία, στο κεντρικό καφενείο της πόλης, αξιωματικοί της φρουράς, δημόσιοι υπάλληλοι, περίεργοι γέροι και νέοι, πλούσιοι και φτωχοί ρητόρευαν με έναν αέρα και χειρονομούσαν. Συζητούσαμε σχέδια εξάπλωσης ή σχολιάζαμε συζητήσεις, συζητήσαμε με πολλά λόγια για τις επόμενες δημοτικές εκλογές.

Η αντίθεση ανάμεσα στις δύο φυλές ήταν έντονη και ο Οσμάν-Πασά μάντεψε τις σκέψεις μου. 'Προσέχετε την εμφάνιση, μου έλεγε αυτός, δείχνοντας με το δάχτυλο τους ιππείς που ήταν αποκοιμισμένοι στον ήλιο. Βλέπετε αυτούς τους άντρες : είναι στρατιώτες ισχυροί και πιστοί σε κάθε δοκιμασία. Εξάλλου αυτοί εδώ πιστεύουν στο Θεό τους, ενώ αυτοί εκεί συνέχιζε αυτός, δείχνοντάς μου με το βλέμμα τις ομάδες στο καφενείο, πιστεύουν όλο και περισσότερο στο διάβολο. Κι έπειτα το να μιλάς δεν είναι δράση.'

Μετά από μια μακρά πολύ φιλική συζήτηση με το νομάρχη και τον αρχηγό της χωροφυλακής, ο πασάς σηκώθηκε, μας έδωσε μία χειραψία καθαρά στρατιωτική και ανέβηκε στο άλογο. 'Γνωρίζετε, μου είπε αυτός, ότι στη χώρα μου, είναι σύνηθες να δίνουν μία συμβουλή όταν αφήνουν κάποιον. Επιτρέψτε μου να σας δώσω δύο. Πρώτα απ' όλα μην πάτε να κάνετε βόλτα στα βουνά των Αγράφων. Η δεύτερη συμβουλή μου, πρό-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αυτός παρακάτω, σκύβοντας προς εμένα :μην ξεκινήσετε ενέργειες για τη σιδηροδρομική γραμμή Αθήνας-Λαμίας.' Χαιρέτισε με το χέρι τους Έλληνες αξιωματικούς και απομακρύνθηκε με τον αρχηγό του επιτελείου να τον ακολουθεί, ο οποίος για τρεις ώρες δεν είχε ανοίξει το στόμα του.

Τα σχέδια μας βρέθηκαν εντελώς αλλαγμένα μετά από τις συστάσεις του φίλου μας του πασά, ο οποίος ήξερε καλά τι έλεγε.

Ο Περικλής ήταν χαρούμενος. Η προοπτική μιας επίσκεψης στους Βλαχοποιμένες στα Άγραφα και την Πίνδο δεν του ήταν παρά μόνο ευχάριστη. Για να είναι απόλυτα σίγουρος ότι δε θα ξαναγυρίσουμε στην απόφασή μας, ήθελε να μας κάνει να φύγουμε αμέσως και να ξαπλώσουμε στις Θερμοπύλες, μέσα στο έλος και τα κουνούπια. Αλλά εμείς προτιμήσαμε να δεχθούμε τη φιλοξενία που μας προσέφερε με πολύ αγάπη ο διοικητής της Λαμίας και μετά από ενδιαφέρουσες συζητήσεις για την κατάσταση της χώρας, ανεβήκαμε στο κάστρο για να παρακολουθήσουμε το ηλιοβασίλεμα που εξαφανιζόταν, συνοδευόμενο από κατακόκκινα σύννεφα, πίσω από αυτά τα ψηλά, σκοτεινά και μυστηριώδη βουνά που τα εγκαταλείπουμε χωρίς να τα εξερευνήσουμε. Κάτω από τα πόδια μας οι κήποι κρύβονταν από τη σκιά και την ησυχία, οι δρόμοι και οι πλατείες σχεδιάζονταν από φώτα. Στις έξι ακριβώς μία κανονιά τράνταξε τον αέρα και η ηχώ του βουνού απάντησε. Παραδοθήκαμε και οι σάλπιγγες της φρουράς διέσχισαν την πόλη σημαίνοντας την υποχώρηση και εναλλάσσονταν με τις τρομπέτες των ιππέων με ήχο πιο σοβαρό και πιο αυστηρό. Οι τελευταίες αναλαμπές είχαν εξαφανιστεί. Ήταν η ώρα που μέσα στο σκότος οι ληστές σήκωναν το κεφάλι και με την πονηριά και τη διορατικότητα του μεγάλου άγριου ζώου που βλέπει μέσα στη νύχτα, γλιστρούσαν κατά μήκος της χαράδρας, για να βγάλουν από το δρόμο τους τους κυνηγούς, δηλαδή τους χωροφύλακες, ή κατέβαιναν στο λιβάδι παραμονεύοντας για λεία ή για εκδίκηση...»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Ιωάννα Κ. Ζήση γεννήθηκε το 1985 στην Αθήνα, από γονείς εκπαιδευτικούς. Αποφοίτησε από το 4ο Λύκειο Λαμίας. Είναι πτυχιούχος της Σχολής Βαλκανικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Reading της Αγγλίας.

Γνωρίζει Η/Υ, Αγγλικά, Σέρβικα και λίγα Ιταλικά.

Έχει λάβει μέρος ως εισηγήτρια σε συνέδριου του Κέντρου Ευρυτανικών Σπουδών. Ενδιαφέρεται για θέματα τοπικής ιστορίας. Είναι κόρη του αείμνηστου Σχολικού Συμβούλου και ιστοριοδίφη Κων/νου Ι. Ζήση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Νικολάου Β. Καραγεώργου
Ερευνητής

ΘΕΜΑ

Οι Έλληνες ειναι αυτόχθονοι, άμεσοι απόγονοι των Πελασγών

1. Εισαγωγή

Κύριοι Σύνεδροι,
Ίσως φανούν ελληνοκεντρικά όσα θα αναπτυχθούν, όμως αποτελούν την ιστορική πραγματικότητα.

Η υπόθεση της Ινδοευρωπαϊκής Θεωρίας πρωτοεμφανίσθηκε τον 16ο αιώνα στις Ινδίες, από τον Ιταλό μοναχό Fillipo Sasseti, με την δήθεν ανακάλυψη ομοιότητος στην Σανσκριτική-Ινδική και Ιταλική γλώσσα. Ακολούθησε ο Άγγλος ιησουΐτης ιερέας Coedous, προσθέτοντας την ομοιότητα και της ελληνικής. Το 1778 ο Άγγλος Hehed στις Ινδίες, παρουσίασε με υποτυπώδη μελέτη, ομοιότητος των γλωσσών Σανσκριτικής, Περσικής, Λατινικής και Ελληνικής.

Το 1786 ο Άγγλος δικαστής στις Ινδίες, William Joanes, διατύπωσε την υπόθεση κοινής πηγής της ομοιότητος των τεσσάρων γλωσσών και το 1813 ο επίσης Άγγλος Αιγυπτιολόγος Thomas Yung, πρότεινε τον όρο «Ινδοευρωπαϊκή ομογλωσσία».

Αυτή είναι η απαρχή της μυθοπλασίας της Ινδοευρωπαϊκής Θεωρίας, την οποία ακολούθησαν Γερμανοί και άλλοι Ευρωπαίοι. Δημιουργήθηκε τυχαία από πλάνη ή φαντασία Λατίνων κληρικών ή από σκοπιμότητα αγγλικών συμφερόντων στις Ινδίες, ή το πιθανότερο, από σύμπλεγμα κατωτερότητος, κάποιων Ευρωπαίων, έναντι των Ελλήνων και του πολιτισμού τους, παρουσιάζοντας τον μύθο ότι, οι Έλληνες προήλθαν από την Ευρώπη το 1800-2000 π.Χ. και όχι από τον ελλαδικό χώρο.

Κανένας από τους πρωτοπόρους μυθοπλάστες, τους συνεχιστές ή τους θιασώτες και συνοδοιπόρους τους, δεν παρουσίασε ούτε ένα κατάλοιπο των Ινδοευρωπαίων, ούτε προσδιόρισε την γεωγραφική τους κοιτίδα. Ο δε Ιρλανδός Μάλορυ έγραψε στο βιβλίο του «Ινδοευρωπαίοι» ότι: «Δεν υπάρχει κανένα πρωτο-ινδικό κείμενο, ή ταυτότητα των φυσικών καταλοίπων των Ινδοευρωπαίων». Όσο για την κοιτίδα τους γράφει: «Δεν ρωτάμε πλέον πού είναι η κοιτίδα των Ινδοευρωπαίων, αλλά πού τοποθετείται τώρα!»

Ο δε M. Meiers, στο Συνέδριο του Όλσταν της Βαυβαρίας, τον Δεκέμβριο 1994, ερωτηθείς από τον Διαμαντή Κούτουλα, ποια στοιχεία υπάρχουν για τους Ινδοευρωπαίους, απάντησε: «Δεν υπάρχει κανένα εύρημα ή άλλο αρχαιολογικό τεκμήριο για τους Ινδοευρωπαίους».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Κάποιοι Έλληνες, μεταξύ των οποίων πρώτος ο Κ. Παπαρρηγόπουλος, αποδέχθηκαν αναντίρρητα και άκριτα τον μύθο της διαστρεβλώσεως της Ελληνικής Ιστορίας, για να μην υστερήσουν στον ευρωπαϊκό συρμό.

Όμως, πολλοί ξένοι και Έλληνες, σεβόμενοι εαυτόν, νοημοσύνη και ιστορική αλήθεια, αντιτάχθησαν στην ψευδοθεωρία, παραθέτοντας πραγματικά ιστορικά δεδομένα και αρχαιολογικά ευρήματα.

Στην ανάλυση του θέματος, θα παραταθούν κάποιες απόψεις αυτών.

Για να γίνει κατανοητή η καταγωγή των Ελλήνων και του πολιτισμού τους, πρέπει να ανατρέξουμε στον σχηματισμό της Γης.

Όπως γράφει ο καθηγητής Γεωλογίας του Πανεπιστημίου κ. Ι. Μελέντης, στην «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» της (Εκδοτικής Αθηνών ΑΕ), 140.000.000 χρόνια πριν από σήμερα, η υδρόγειος σφαίρα ήταν μια πανθάλασσα.

Η πρώτη ανάδυση ξηράς ήταν η οροσειρά της Πελαγονίας, που περιλαμβάνει τον ελλαδικό χώρο από τη Β. Εύβοια μέχρι την νότιο Βαλκανική χερσόνησο στον Αίμο. Μετά από 115.000.000 χρόνια, αναδύθηκαν οι οροσειρές των Πυρηναίων, των Αλπεων και των Ιμαλαίων.

Συνεπεία αυτού του γεωλογικού γεγονότος, λογικό είναι να δεχθούμε ότι, αφού ο ελλαδικός χώρος της Γης σχηματίσθηκε 115.000.000 πριν από τον σχηματισμό κάθε άλλης περιοχής, να εμφανίσθηκε η ζωή και ο άνθρωπος στην Ελλάδα, μερικά εκατομμύρια χρόνια νωρίτερα, από τις άλλες νεότερες περιοχές.

Λογικό είναι επίσης, να δεχθούμε ότι, εκεί που πρωτοεμφανίσθηκε ο άνθρωπος, να δημιουργήθηκε και ο πρώτος πολιτισμός.

2. Οι Πελασγοί

Οι Πελασγοί στην Ελλάδα και στον κόσμο ολόκληρο, αναφέρονται ως αρχαιότερος επώνυμος λαός με αυτή την ονομασία, ή ως προέλληνες.

Οι ονομασίες των διαφόρων αρχαίων ελληνικών φύλων που αναφέρονται στην Ιστορία, προέρχονται από τους γενάρχες οικογενειών ή από τοπωνύμια περιοχών που ζούσαν.

Επειδή οι έννοιες των ελληνικών λέξεων κυριολεκτούν, σε σχέση με το περιεχόμενό τους, η ονομασία πελασγός-πελασγοί, προήλθε από την δεύτερη περίπτωση, την περιοχή της Γης στην οποία έζησαν, από τις λέξεις «πέλιος» που σημαίνει: παλαιός-γέρων και την λέξη «άργος» που σημαίνει: Γη-τόπος διαμονής και διερμηνεύεται ως: «ο παλαιός άνθρωπος, της παλαιάς Γης».

Η αλλαγή της ονομασίας των Πελασγών, σε Έλληνες, προήλθε από τους κατοίκους της πόλεως Ελλάδα του Αχιλλέα, που λεγόταν Έλληνες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και επικράτησε σε όλον τον ελλαδικό χώρο και στο έθνος, από την μάχη των Πλαταιών.

3. Αρχαίοι Έλληνες και νεότεροι, είπαν για τους Πελασγούς

Ο Όμηρος, ο αρχηγέτης των φυσικών δογμάτων – όπως είπε ο Ηράκλειτος – των πρωταρχών των φυσικών στοιχείων, των επιστημών, της ιστορίας κλπ. αναφέρει στην Ιλιάδα ότι: Ο Δίας ήταν Πελασγός. Η Θεσσαλία ονομαζόταν Πελασγικό Άργος, καθώς και πόλη του Αχιλλέα στη Φθιώτιδα. Θεωρεί δε πολλούς λαούς της Μικράς Ασίας πελασγιακής καταγωγής.

Στην Οδύσσεια, αναφέρει ότι, και στην Κρήτη υπήρχαν Πελασγοί και στις περιπλανήσεις του Οδυσσέα στον Ατλαντικό, αναφέρει νησιά, βασιλείς κ.α. πρόσωπα με ελληνικά ονόματα.

Ο Ηρόδοτος λέει ότι η Ελλάδα πριν από αυτό το όνομα λεγόταν Πελασγία. Ότι οι Δωριείς ήταν πελασγικής καταγωγής. Ότι οι Πελασγοί ήταν φυλή, ιδιαίτερα κατασπαρμένη στον κόσμο και άλλα πολλά.

Ο Στράβωνας γράφει για τους Πελασγούς ότι: Όλοι συμφωνούν πως σε όλη τη Θεσσαλία, τα μέρη της Ηπείρου, την Πελοπόννησο, τα νησιά Λέσβο, Λήμνο, Ίβρο, σχεδόν σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο και στη Θρακη βρισκόταν Πελασγοί, καθώς και στον Δούναβη, τον Πόντο, την Μικρά Ασία κυριαρχούσαν οι Πελασγοί, κατονομάζοντας περιοχές και πολλά ελληνικά-πελασγικά φύλα.

Γράφει επίσης (ΙΕ.6) ότι, οι Ινδοί ποτέ δεν έστειλαν στρατό έξω από την χώρα τους, ούτε εισέβαλαν ξένοι, εκτός από τις εκστρατείες του Ηρακλη, του Διονύσου και του Αλεξάνδρου.

Ο Παυσανίας κ.α. λένε ότι αρχικά η Πελοπόννησος ονομαζόταν Πελασγία και ότι οι Θεοί: Ποσειδώνας, Αθηνά, Ερμής, Ήρα, Πάνας και Λημητρα γεννήθηκαν στην Πελοπόννησο, ήταν Πελασγοί.

Ο Πλάτωνας στον Κριτία λέει ότι, όταν ο Δίας με τους αδελφούς τους μοιράσθηκαν την περιοχή που κυβερνούσαν, ο Ποσειδώνας πήρε την Ατλαντίδα, στην οποία βασίλευσε ο ίδιος και οι απόγονοί του. Έγινε γενάρχης των Ατλάντων.

Ο Αισχύλος στις Ικέτιδες αποκαλεί παλαίχθονα Πελασγό τον βασιλιά του Άργους που εξουσίαζε και την χώρα των Περαιβών, μέχρι τον Στρυμώνα.

Ο Ευριπίδης στο έργο Ερεχθεύς, αποκαλεί τον λαό της πατρίδος του αυτόχθονα.

Ο Ισοκράτης στον πανηγυρικό λέει: Είμαστε αυτόχθονες και την γη που γεννηθήκαμε την κατέχουμε μέχρι σήμερα χωρίς διακοπή.

Ο Πλούταρχος αναφερόμενος στο πατρικό γένος του Θησέα λέει ότι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φθάνει έως τον Ερεχθέα και τους πρώτους αυτόχθονες.

Το ίδιο λένε και ο Ησίοδος και ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ότι οι Πελασγοί ήταν αυτόχθονες.

Ο Οβίδιος ταυτίζει τους πανέλληνες Πελασγούς του Τρωϊκού πολέμου, με τους Φρύγες Πελασγούς κ.α.

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης λέει ότι, στην Παγχαία της Πολυνησίας υπήρχε ναός του Πελασγού Τριφυλιου Διός και πως ο Λίνος και ο Ορφέας χρησιμοποιούσαν την πελασγική γραφή.

Ο Θουκυδίδης γράφει ότι, οι Έλληνες είναι απόγονοι των Πελασγών. Όλοι σχεδόν οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, μιλούν για τους προγόνους των Ελλήνων, τους αυτόχθονες Πελασγούς.

Και οι νέοι Έλληνες συγγραφείς αναφέρονται στους Πελασγούς:

Ο Γιάννης Κορδάτος γράφει στον Β' Τόμο της Ιστορίας της Ελλάδος ότι: Στις δύο πλευρές του Αιγαίου, στον Ελλαδικό χώρο και την Μ. Ασία, ζούσαν διάφορα πελασγικά φύλα και πως το πανάρχαιο πελασγικό ιερατείο είχε γραφή.

Ο καθηγητής Ι. Κούμαρης έγραφε ότι, οι Έλληνες, πανάρχαιος λαός, προήλθαν από τους Πελασγούς.

Ο Κλεάνθης Γιουράκης, στο έργο «Έψιλον», αναφέρει πάνω από εξήντα φύλα πελασγών γεναρχών σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, Μ. Ασίας κ.α.

Ο αρχαιολόγος καθηγητής Θ. Σπυρόπουλος στην ανακάλυψη του ανακτόρου του Μενελάου στην Λακεδαίμονα, βρήκε επιγραφή αφιερώματος στην επιστροφή των Δωριέων Ηρακλειδών. (Τρίτο Μάτι Τ. 114, Αεροποί Τ. 53, σ. 13).

Ο Σ. Δωρικός και ο Κ. Χατζηγιαννάκης, στα βιβλία τους: «Αϊνού» και «Ετρούσκοι, οι Πελασγοί της Ιταλικής Χερσονήσου», αποδεικνύουν με επιστημονικές γλωσσικές μελέτες ότι, η γλώσσα των Αϊνού στην Ιαπωνία και των Ετρούσκων στην Ιταλία έχουν πελασγική προέλευση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

4. Ξένοι συγγραφείς έγραψαν για τους Πελασγούς

Ο Γερμανός ιστορικός Όθωνας Απελ, στο έργο του: «Μακεδονία πριν από τον Φίλιππο» γράφει: «Οι πρώτοι κάτοικοι της Ελλάδος, από την Μακεδονία μέχρι το Ταίναρο και από τα νησιά του Αιγαίου μεχρι του Ιονίου Πελάγους ήταν Πελασγοί».

Ο καθηγητής Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ C. Refrew, στο βιβλίο του «Αρχαιολογία και Γλώσσα» γράφει: Φύλα από την Ηπειρωτική Ελλάδα και τα Μικρασιατικά παράλια μετανάστευσαν από την εβδόμη χιλιετία π.χ. προς Βορρά, μεταφέροντας τον πολιτισμό και τη γλώσσα τους στην Ευρώπη». (καταγωγή Ελλήνων Δ. Δημοπούλου σελ. 72-73).

Στην «Ιστορία των Ανθρωπότητος» της ΟΥΝΕΣΚΟ (Τ.Β. σελ. 793) αναφέρεται ότι: «Ο πολιτισμός της λιθίνης εποχής στην Ελλάδα είναι εργο αυτοχθώνων κατοίκων του Αιγαίου και όχι φερμένων».

Στην Αρχαία Ιστορία του Καίμπριτζ αναφέρεται ότι: «Στην άνω πλευρά του Τίγρη στην Μεσοποταμία βρίσκεται η χώρα των Πελάσκι, που ταυτίζεται με τους Πελασγούς».

Ο Norths Josepson, Γερμανός καθηγητής στην Χαϊδεμβέργη, στο βιβλίο του «Αρχαϊκός Ελληνικός Πολιτισμός στη νήσο του Πάσχα», μετά από δεκαετή επιτόπια έρευνα και μελέτη διαφόρων τοπικών διαλέκτων των νήσων του Ειρηνικού, της Ν. Αμερικής και Πολυνησίας, διαπίστωσε ότι στο λεξιλόγιο τους υπάρχουν χιλιάδες πελασγικές-ελληνικές λέξεις.

Ο Charles Berlitz, στα έργα του: «Μυστήρια από ξεχασμένους κόσμους» και «Το μυστήριο της Ατλαντίδος», αναφέρεται στην παρουσία των Πελασγών σε όλα τα μέρη της Γης. Στο (Χάρτη 13)* βλέπετε τις μετακινήσεις τους προς όλα τα σημεία της υδρογείου.

Εντοπίζει την Ατλαντίδα, στην οποία βασίλευσε ο Πελασγός Ποσειδώνας και οι απόγονοί του, στο μέσον του Ατλαντικού και δείχνει την Αυτοκρατορία των Πελασγών Ατλάντων σε τέσσερις ηπείρους. Στον (Χάρτη 11)* που βλέπετε, με το λευκό, διακρίνεται η Ατλαντική Αυτοκρατορία.

Ο δε Σοβιετικός καθηγήτς Φεντόρωφ υποστηρίζει ότι, όλοι οι πολιτισμοί στον κόσμο, προέρχονται από τον πανάρχαιο πολιτισμό των Ατλάντων, Πελασγών Ελλήνων.

Διερωτάται κανείς: ποιος αρχαίος συγγραφέας, Έλληνας ή ξένος, έγραψε κάτι για την ύπαρξη των Ινδοευρωπαίων, πέραν από τους μυθοπλάστες αυτής της αναπόδεικτης θεωρίας; Κανένας!

Κάποιοι Ινδοευρωπαϊστές, θιασώτες και συνοδοιπόροι, αφού δεν μπόρεσαν να παρουσιάσουν κανένα ίχνος ινδοευρωπαϊκού καταλοίπου και να προσδιορίσουν την κοιτίδα της καταγωγής τους, κατέφυγαν στην αναζήτηση της προελεύσεως των Ελλήνων, για να προσδώσουν υπόστα-

* Όλοι οι χάρτες στο τέλος της εισήγησης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ση στην ψευδοθεωρία τους, φάσκοντας και αντιφάσκοντας, όπως ο Β. Drews, ανακριβολογώντας λέγοντας ότι: την εποχή του Χαλκού, το 1900 π.Χ., κατήλθαν οι Ινδοευρωπαίοι-Έλληνες, ενώ τα κρητικά πλοία, όργωναν τον Ατλαντικό στα Βρετανικά νησιά, για να προμηθευτούν τον κασσίτερο, χιλιάδες χρόνια πριν.

Ο Μάλορυ, διαπιστώνοντας το αδιέξοδο της ανατραπείσης ήδη Ινδοευρωπαϊκής θεωρίας, απαντά στο τιθέμενο ερώτημα: «Γιατί οι Έλληνες πρέπει να προήλθαν από αλλού;» Απαντά ο ίδιος: «Διότι στερούμαστε τεκμηριώσεως για τους Ινδοευρωπαίους».

Ο ευσυνείδητος ερευνητής, Kari Brihton είπε για την Ινδοευρωπαϊκή ψευδοθεωρία:

«Ξένοι δημιούργησαν, καλλιέργησαν και διέδωσαν ανθελληνικές απόψεις από παλαιότερη εποχή, διαστρεβλώνοντας την ιστορία». Διερωτώμενος δε: «Τι έκαναν οι Έλληνες ιστορικοί, φιλόλογοι, γλωσσολόγοι και πανεπιστημιακοί, για να ανατρέψουν τις ψευδείς σκοταδιστικές ιστορίες;»

Η απάντηση είναι τίποτα! με εξαίρεση ορθοφρονούντες μελετητές και κανόνα τους εκπαιδευτικούς.

Αντιθέτως δε, κάποιοι έσπευσαν ασθμαίνοντες, να αποδεχθούν και επικροτήσουν την διαστρέβλωση της ελληνικής ιστορίας, συνοδοιπορούντες με τους ξένους διαστρεβλωτές.

Θα γίνει μια πολύ σύντομη δειγματοληπτική αναφορά για κάποιους Έλληνες θιασώτες της Ινδοευρωπαϊκής θεωρίας.

Στις 9 Δεκεμβρίου 1994 έγινε στο Ολσταν στη Βαυαρία ένα Διεθνές Συνέδριο, με θέμα την Ελληνική Προϊστορία, στο οποίο πήραν μέρος και οι Έλληνες πανεπιστημιακοί: Δ. Μαρωνίτης, Φ. Κακριδής και Σ. Ιακωβίδης, σύμφωνα με δημοσιεύματα στο Δαυλό Τ. 1583, σελ. 9369.

Ο ακροατής στο Συνέδριο Λυκούργος Γιαννουκάκης, σε σημείωμά του έγραψε ότι, ο Δ. Μαρωνίτης συμπεριφερόταν στο Συνέδριο, ως ανώτατος αρμοστής των Ινδοευρωπαίων!

Ο Ευάγγελος Μπεξής γράφει ότι, κατά την ομιλία του για το Ελληνικό Αλφάβητο, αναπτύσσοντας ότι δεν έχει καμία σχέση με το φοινικικό, ο Θ. Κακριδής άρχισε να παίζει παντομίμα, χασκογελώντας, με διάφορες κινήσεις και μορφασμούς.

Ο Σ. Ιακωβίδης που προέδρευε, όταν ο Μπεξής αναφέρθηκε στην χρονολόγηση του αμφορέος του Ορχομενού με την γραφή, του 2000 π.Χ. τον διέκοψε λέγοντας ότι, είναι του 1200 π.Χ. διότι δεν τον βόλευε η χρονολόγηση του 2000, διότι οι Φοίνικες εμφανίσθηκαν το 1200-1000 π.Χ. στον Λίβανο.

Επιμένει ακόμα ο κ. Ιακωβίδης και μετά την αποκάλυψη της Επιγραφής της Καστοριάς με την Γραμμική Γραφή, που χρονολογήθηκε στο 5250 π.Χ., 7.250 πριν από σήμερα! ότι το ελληνικό αλφάβητο προήλθε από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

το φοινικικό!...

Ο δε Μαρωνίτης, τελειώνοντας την ομιλία του ο Μπεξής, με ύφος θλιμμένης Μάρθας Βούρτση – όπως γράφει ο Μπεξής – αφού πήρε το λόγο, ζήτησε συγνώμη από τους ξένους συνέδρους διότι ο Μπεξής «υθαδίασε», μη σεβόμενος τις δικές του απόψεις περί της καταγωγής του ελληνικού αλφαβήτου.

Άλλος θιασώτης της Ινδοευρωπαϊκής θεωρίας, ο Β. Κυριακίδης στην επίτομη εικονογραφημένη Ιστορία της Ελλάδος, υποστηρίζει ότι οι Ινδοευρωπαίοι ήρθαν στην Ελλάδα το 1900 π.Χ. και αυτοί οι νεοφερμένοι μιλούσαν την ελληνική γλώσσα, όχι δική τους ινδοευρωπαϊκή, έφεραν μαζί τους τον ίππο κ.α. Σημειώνει δε, πως ο Όμηρος τους ονόμαζε Αχαιούς, Αργείους, Δαναούς κλπ. Λέει δηλαδή ότι οι Αχαιοί ήταν Ινδοευρωπαίοι!

Τα ίδια περίπου γράφει και ο Μ.Ζ. Κοπιδάκος, στο ένθετο 7 ημέρες της Καθημερινής της (3-10-1999), χωρίς την παράθεση κανενός στοιχείου. Γράφει ότι, μεταξύ Ουραλίων και Κασπίας, διαβιούσε μία φυλή που είχε έλθει σε μεγάλο επίπεδο πολιτισμού την 6η π.Χ. χιλιετία, η φυλή των Ινδοευρωπαίων που έφερε στην Ελλάδα τον ίππο κ.α. πολλά.

Οι Κυριακίδης και Κοπιδάκος φαίνεται πως αγνοούν ότι ο ίππος υπήρχε στην Ελλάδα από εκατομμύρια χρόνια πριν, όπως μαρτυρείται από τα παλαιοντολογικά ευρήματα στο Πικέρμι, του 1835, 53 ζώων, μεταξύ των οποίων και του ίππου, που χρονολογήθηκαν 9-13 εκατομμύρια χρόνων.

Επειδή δεν υπάρχει χρόνος να γίνει αναλυτική αναφορά σε όλα τα παλαιοντολογικά ευρήματα της Ελλάδος, θα παρατεθούν χάρτες που τα απεικονίζουν.

Στον (Χάρτη 2)*, από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους βλέπετε ευρήματα ζώων σε όλη την Ελλάδα, καθώς και τον έμφρονα άνθρωπο της Χαλκιδικής.

Στο απολιθωμένο δε δάσος της Λέσβου, βρέθηκε το αρχαιότερο εύρημα στον κόσμο, μαμούθ 20.000.000 χρόνων.

Στον (Χάρτη 3)* του Υπουργείου Πολιτισμού, βλέπετε 59 νεολιθικούς οικισμούς στην Ελλάδα και τον ευρύτερο χώρο 8-7.000 χρόνων.

Στον (Χάρτη 5)* βλεπετε 168 νεολιθικούς οικισμούς της Θεσσαλίας.

Στην (εικόνα 4)* βλέπετε τις ακροπόλεις νεολιθικής εποχής 8-7.000 π.Χ. αρχιτεκτονικής του χάους, θεωρίας του τελευταίου αιώνος, του Σέκλου και Δημήνι Βόλου.

5. Και μια επιστημονική μαρτυρία

Οπως γράφει ο Στέφανος Μυτηλιναίος στο βιβλίο του «Έλληνες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αυτόχθονοι», ο Γενετιστής Μάρτιν Ρίτσαρντς, του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, ο οποίος συμμετείχε σε ομάδα ερεύνης, με την χρήση μιτοχονδρίου DNA, για την καταγωγή των Ευρωπαίων, διαπιστώθηκε ότι: Οι Ευρωπαίοι έζησαν πριν 14-11.000 χρόνια και η τελευταία ομάδα πήγε στην Ευρώπη από την Μεσόγειο πριν 8.000 χρόνια.

Ο δε Γενετιστής Μπράιαν Σάικς, καθηγητής Μοριακής Ιατρικής του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, ερευνώντας και αυτός μιτοχόνδριο DNA, έδωσε τις χρονολογήσεις εμφανίσεως των Ευρωπαίων.

Στην Ελλάδα πριν 45.000 χρόνια. Στον Καύκασο πριν 25.000. Στα Πυρηναία πριν 20.000. Στην Τοσκάνη και τη χώρα των Βάσκων πριν 17.000. Στην Β. Ιταλία πριν 15.000. Και στην κοιλάδα του Ευφράτη, πριν 10.000 χρόνια.

Το 20% του πληθυσμού της Ευρώπης, κατά τον Σάικς, προέρχεται από την Μεσόγειο, που μετανάστευσε το 9-6000 π.Χ.

Και τα αποτελέσματα των γενετιστικών ερευνών, θέτουν την Ινδοευρωπαϊκή θεωρία εκτός ιστορικής πραγματικότητας.

Από όλα όσα αναφέρθηκαν και πολλά στοιχεία που παραλείφθηκαν, λόγω χρόνου, καταδεικνύεται και συνάγεται ότι:

Οι Έλληνες είναι αυτόχθονες, απόγονοι των Πελασγών.

Ο πολιτισμός τους είναι πρωταρχικός, αυτοδημιούργητος, οικουμενικός και διαχρονικός.

Η Ινδοευρωπαϊκή Θεωρία αποτελεί ιστορικό ψέμα!

Ινδοευρωπαίοι και Ινδοευρωπαϊκός πολιτισμός, ουδέποτε υπήρξαν!

Ο Ρόμπερτ Σαρρού, στο έργο του: «Ξεχασμένοι κόσμοι» γράφει:

«Οι Κέλτες, πρόγονοι των Βίκινγκς, ήταν απόγονοι των Πελασγών, οι οποίοι είχαν κατακτήσει την Ευρώπη, εγκαταστάθηκαν στο οροπέδιο του Ιράν, έφθασαν στις Ινδίες, κατάκτησαν την Ιβηρική, την Ιρλανδία, διέσχισαν τον Ατλαντικό, δίδαξαν τους αυτόχθονες αμερικανούς, δημιούργησαν τον πολιτισμό των Μάγιας και Ίνκας, αλώνισαν τον Ειρηνικό και κατέκτησαν τα αναρίθμητα νησιά της Πολυνησίας και κάθε γωνιά της Μου».

Αυτοί ήταν οι παλαίχθονες Πελασγοί-Έλληνες, οι οποίοι δημιούργησαν την πρώτη Κορμοκρατορική Αυτοκρατορία.

Συνεχίζοντας ο Σαρρού γράφει: «Μέχρι το 1939, ο εκπαιδευτικός παραλογισμός, δίδασκε στους μαύρους της Σενεγάλης, ότι είχαν προγόνους τους Γάλλους... Στις μέρες μας στα σχολεία διδάσκουν ότι ο πρώτος πατέρας μας είναι ο Αδάμ. Ότι όλοι οι λευκοί είμαστε απόγονοι κάποιου κυρίου Υάφεφ, γιου ενός Εβραίου πατριάρχη του Νώε».

«Κανένας επιστήμονας, ιστορικός, πανεπιστημιακός κλπ. δεν τολμάει να διατυπώσει άλλη γνώμη, από αυτή του κατεστημένου, της πλάνης και της φαντασίας! Μ' αυτόν τον τρόπο γράφθηκε η Ιστορία».

Ναι, μ' αυτόν τον τρόπο γράφθηκε και ο Ινδοευρωπαϊκός μύθος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Έτσι ακριβώς γράφθηκε και η Ιστορία της ΣΤ' Δημοτικού, που διαστρεβλώνει όχι μόνον την ιστορική αλήθεια, αλλά και έννοιες ελληνικών λέξεων. όπως την λέξη ΣΦΑΓΗ, που νοείται συνωστισμός, επιστροφής εκδρομέων!

Βιβλιογραφία

Ομήρου, Ιλιάδα π. 324, Β. 681, 840, Υ. 213-241. Οδύσσεια Ζ' 175-77. Εκδ. Κάκτος
Στράβωνος Γεωγραφικά: Α, Ε, Ζ, Η ,ΙΑ, ΙΒ, ΙΕ. Εκδ. Κάκτος
Ηροδότου Ιστορία: Α. 5, 7, 56, Β. 51, 52, 56, 154, 171. Ζ. 94, 95. Εκδ. Κάκτος
Πλάτωνος Κριτίας 106, 103 c, d, e. 113c. d. e. 114. Εκδ. Κάκτος
Ησιόδου Άπαντα-Αποσπάσματα 161. Εκδ. Κάκτος
Πλουτάρχου, Βίοι Παράλληλοι – Ρωμύλος 15, 16, Ε-13. Εκδ. Κάκτος
Αισχύλου, Ικέτιδες. 240-260, 540. Εκδ. Κάκτος
Παυσανία, Αρκαδικό. Εκδ. Κάκτος
Ευριπίδου, Εριχθεύς. Εκδ. Κάκτος
Ισοκράτους, Πανηγυρικός. Εκδ. Κάκτος
Θουκυδίδου, Α.3, Ζ.27. Εκδ. Κάκτος
Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Εκδ. Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.
Ιστορία του Πολιτισμού ΟΥΝΕΣΚΟΥ. Εκδ. Ελληνική Παιδεία
Ι. Πασσά, Η Αληθινή Προϊστορία. Εκδ. Ήλιος
Ι. Πασσά, Εγκυκλοπαίδεια Ήλιος. Εκδ. Ήλιος
Ι. Σαμαντάκου, Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Εκδ. Ι. Σιδηροφάγος & ΣΙΑ
Δ. Θεοχάρη, Νεολιθικός Πολιτισμός. Εκδ. Εθνική Τράπεζα
Άρη Πουλιανού, Το σπήλαιο του Αρχανθρώπου Πετραλώνων. Εκδ. Ανθρωπολογική Εταιρία
Άρη Πουλιανού, Προέλευση των Ελλήνων. Εκδ. Ανθρωπολογική Εταιρία
Άρη Πουλιανού, Οι Σαρακατσάνοι Αρχαιότερος Λαός Ευρώπης. Εκδ. Ανθρωπολογική Εταιρία
Άρη Πουλιανού, Η καταγωγή των Κρητών. Εκδ. Ανθρωπολογική Εταιρία
Δ. Βαρδίκου, Εμείς οι Έλληνες. Εκδ. Δ. Βαρδίκου
Δ.Π. Δημοπούλου, Καταγωγή των Ελλήνων. Εκδ. Ελεύθερη Σκέψις
Αθ. Αγγελόπουλου, Προϊστορικές Αποικίες των Ελλήνων. Εκδ. Ελεύθερη Σκέψις
Σ. Δωρικού – Κ. Χατζηγιαννάκη, Αϊνού. Εκδ. Εύανδρος
Σ. Δωρικού – Κ. Χατζηγιαννάκη, Ετρούσκοι Πελασγοί Κάτω Ιταλίας. Εκδ. Κάδμος
Γ. Γεωργαλά, Ινδοευρωπαίοι ή Αιγαίοι; Εκδ. ΤΟΤΕ
Άννα Δημητρίου, Πελασγοί Προπάτορες των Ελλήνων. Εκδ. Ν. ΘΕΣΙΣ
Κ. Ποταμιάνου, Πελασγοί Προπάτορες Ελλήνων. Εκδ. Ελ. Αγωγή
Ι. Φοράκη, Προμηνύματα των Δελφών. Εκδ. Ταλώς
Στεφάνου Μυτιληναίου, Έλληνες Αυτόχθονες. Εκδ. Ν. ΘΕΣΙΣ
Διοδώρου Σικελιώτου, Ιστορική Βιβλιοθήκη Απαντα. Εκδ. Κάκτος
Νίνας Κυπαρίσση-Αποστόλικα, Σπήλαιο Θεόπετρας Τρικάλων. Εκδ. Υπ. Πολιτισμού
Γιάννη Κορδάτου, Ιστορία της Ελλάδος Τ.Β. Εκδ. Αθήνα
Κλεάνθη Γιαννουδάκη, Έψιλον. Εκδ. Απολλώνιος
Εριέττας Μερτζ, Οίνοψ Πόντος. Εκδ. Ν. Θέσις
Εριέττας Μερτζ, Ατλαντίς. Εκδ. Ν. Θέσις
Robert Charroux, Ξεχασμένοι Κόσμοι. Εκδ. Ωρόρα
Charles Berlitz, Μυστήρια Ξεχασμένου Κόσμου. Εκδ. Ωρόρα
Charles Berlitz, Το Μυστήριο της Ατλαντίδος. Εκδ. Ωρόρα
Robert Drews, Η Έλευση των Ελλήνων. Εκδ. Οδυσσέας
North Josephson, Αρχαϊκός Ελληνικός Πολιτισμός στη νήσο του Πάσχα. Εκδ. Ν.

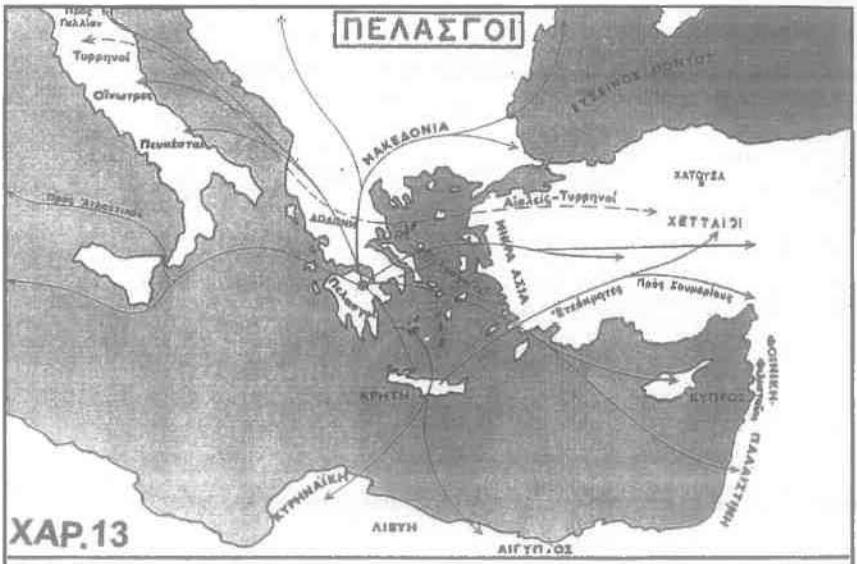
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Θέσις

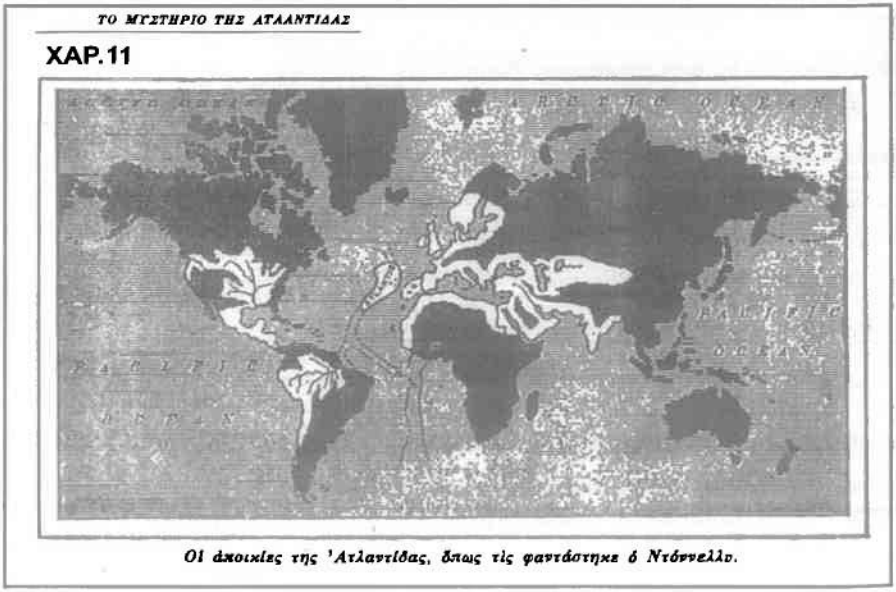
Νικολάου Β. Καραγεώργου, Στερεοελλαδική Εστία, Τ. 1, 8 9/10. Εκδ. Νομαρχία Λαμίας

Νικολάου Β. Καραγεώργου, Ελλάδα και Αχιλλεύς, υπό έκδοση

Περιοδικά: Δαυλός, Αεροπός, Ιχώρ, Ελληνόραμα, Ελληνική Αγωγή, Τρίτο Μάτι

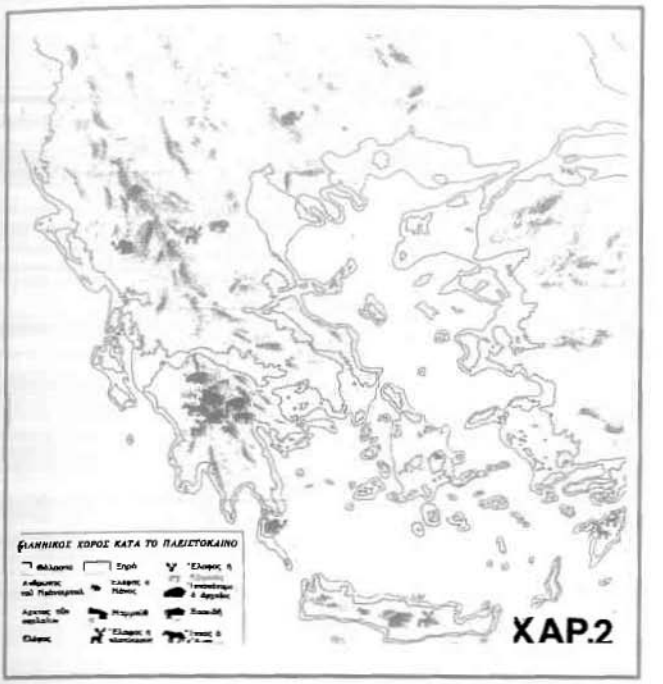

Ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῶν Πελασγῶν, βάσει τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων, τῶν ἱστορικῶν κειμένων καὶ τῶν διαπιστώσεων διά τῆς γλωσσικῆς ἀναλυτικῆς ἀπό διαλέκτων τοῦ χθόνιου Ἀνάκτος. Ἡ ἀκτινοβολία τῶν τόξων δεικνύει τήν ἐποχήν, κατά τήν ὁποίαν ἐπραγματοποιήθησαν τά ἀνωτέρω. Τά τόξα καὶ τήν διακεκομμένην γραμμήν συμπίπτουν τήν ἐποχήν τῶν ἐκστρατειῶν καὶ ἐξάπλωσιν τῶν Πελασγῶν, ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τήν ὁποίαν ἔδωσαν καὶ αὐτοὶ τό ὄνομα εἰς τούς κατοίκους.

Οἱ ἀποικίες τῆς Ἀτλαντίδας, ὅπως τίς φαντάστηκε ὁ Ντόννελλυ.

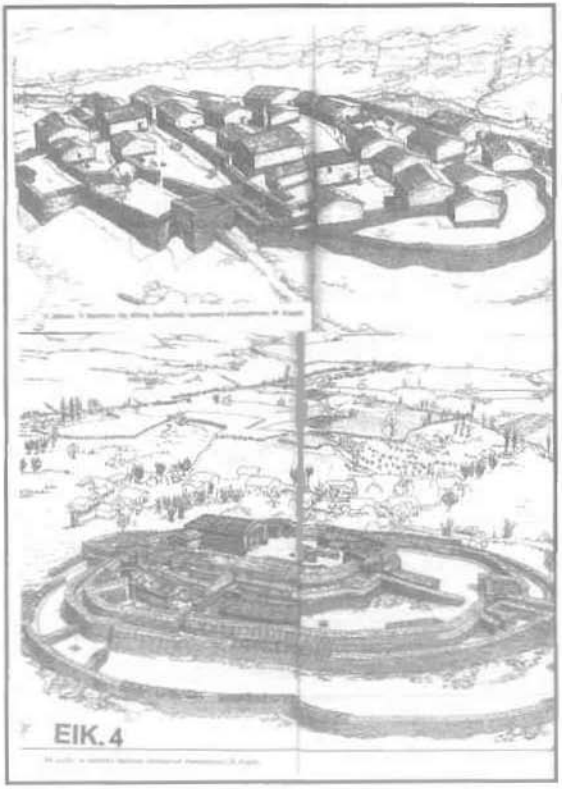
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις - απόψεις
επί των εισηγήσεων της 1ης Συνεδρίασης

Αναστάσιος Καραναστάσης: Στο σημείο αυτό ολοκληρώθηκαν οι εισηγήσεις της πρώτης συνεδρίασης .Ευχαριστούμε τους κ. εισηγητές για τις ενδιαφέρουσες εισηγήσεις τους και μπαίνουμε στη διαδικασία των ερωτήσεων – απαντήσεων – απόψεων. Μέχρι να ετοιμαστούν οι ερωτήσεις, θα έχουμε μια μικρή ολιγόλεπτη παρέμβαση εκ μέρους του Κέντρου Εκπαίδευσης Ενηλίκων Φθιώτιδας, επειδή η τοπική ιστορία έχει μπει σαν διδακτέα ύλη και στα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Έτσι, θα δώσουμε – να χρησιμοποιήσω έναν όρο αθλητικό – την «πάσα» στον κ. Τζωρτζόπουλο, που είναι ο πρωτος ομιλητής της 2ης συνεδρίασης, που θα μας αναπτύξει το θέμα «Η τοπική ιστορία στην εκπαίδευση».

Παρακαλώ τους κ.κ. Σερ. Ντέλλα και Χρ. Γαληρόπουλο, να έρθουν στο βήμα για την παρέμβασή τους. Εν τω μεταξύ ας ετοιμάζονται όποιες ερωτήσεις υπάρχουν για τους ομιλητές της 1ης συνεδρίασης.

Σεραφείμ Ντέλλας: Θα ήθελα να ευχαριστήσω το σεβαστό προεδρείο του 4ου Φθιωτικού Συνεδρίου Ιστορίας, για την αποδοχή του αιτήματός μας, να κάνουμε αυτή τη σύντομη παρέμβαση.

Τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι μία δομή της δια βίου εκπαίδευσης, μέσα στα πλαίσια της Δια Βίου Εκπαίδευσης, και θα θέλαμε να σας παρουσιάσουμε μία μικρή εμπειρία που έχουμε από τα προγράμματα της τοπικής ιστορίας, πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο, την οποία θα καταθέσει ο εκπαιδευτής μας, ο κ. Γαληρόπουλος. Θα καταθέσει την εμπειρία του από τα μαθήματα της τοπικής ιστορίας στον Δήμο Οπουντίων στο Μαρτίνο, τα προηγούμενα 2-3 χρόνια, όπου δουλεύουμε στα προγράμματα αυτά.

Τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων ... και σ' αυτά χορηγούνται στους ενήλικες πιστοποιητικά εκπαίδευσης σύμφωνα με το άρ. 5 του συγκεκριμένου νόμου. Η Δια Βίου Εκπαίδευση υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και εποπτεύεται από την Γ.Γ. Εκπαίδευσης Ενηλίκων και υποστηρίζεται από το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, τα οποία στην Ελλάδα είναι 56 τον αριθμό, στηρίζονται στην υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών, σε ένα δίκτυο Δήμων που λέγεται «Δίκτυο Δήμων Ευκλείδης». Στο νομό Φθιώτιδος, το δίκτυο Ευκλείδης έχει συνδεθεί με όλους σχεδόν τους Δήμους και τις κοινότητες του νομού μας και σε κάθε Δήμο υπάρχει ένας υπεύθυνος Δημοτικός Σύμβουλος, ο οποίος υποστηρίζει τα προγράμματα των ΚΕΕ και ένας συνεργάτης υπάλληλος του Δήμου. Ειδικά το πρόγραμμα της τοπικής ιστορίας, το οποίο ήρθε σαν συμπλήρωμα στο έλλειμ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μα το οποίο υπάρχει στην ενημέρωση της τοπικής ιστορίας, στους ενήλικες, από τα προηγούμενα χρόνια, δεν είναι αυτόνομο, μόνο αυτό το πρόγραμμα, αλλά συνδέεται και με άλλα προγράμματα, τα οποία συμπληρώνουν τις γνώσεις σ' αυτούς που ενδιαφέρονται περισσότερο.

Δηλαδή, από την αρχαία τοπική ιστορία υπάρχει και ένα άλλο πρόγραμμα 50 ωρών, «Οι σημαντικοί σταθμοί από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα». Επίσης, για την σύγχρονη τοπική ιστορία υπάρχει ένα άλλο πρόγραμμα «Λαογραφία και παραδοσιακός πολιτισμός». Όλα αυτά τα προγράμματα, με τα οποία οι ενήλικες έχουν την δυνατότητα να επισκέπτονται τα διάφορα μουσεία της περιοχής και να ενημερώνονται επί τόπου για τα ευρήματά τους, υπάρχει και ένα ειδικό πρόγραμμα με τα μουσεία.

Σε συνδυασμό Λαογραφίας – Μουσείων, υπάρχει ένα πρόγραμμα που λέγεται Πολιτικός Τουρισμός. Ακόμα δε περισσότερο, γι' αυτούς που τους αρέσει η Λαογραφία και η Τοπική Ιστορία, υπάρχουν ειδικά προγράμματα στις ΝΕΛΕ, τα οποία αναφέρονται στις παραδοσιακές στολές, στους παραδοσιακούς χορούς και στην παραδοσιακή μουσική. Όλο αυτό το παζλ συνδυάζει αυτές τις γνώσεις που αναφέρονται στην τοπική ιστορία και την λαϊκή παράδοση.

Ειδικά όμως θα σας ενημερώσει ο εκπαιδευτής μας, ο κ. Γαληρόπουλος, ο οποίος είναι πτυχιούχος του τμήματος της Ιστορίας του ΑΠΘ και μεταπτυχιακός ερευνητής του τομέα Βυζαντινών και Μεσαιωνικών Σπουδών, πάνω στην εμπειρία του στον χώρο αυτό και στους κατοίκους αυτούς, τους οποίους συγχαίρουμε πάρα πολύ για το ενδιαφέρον τους και το επίπεδο των προγραμμάτων τα οποία υλοποιήθηκαν.

Χρ. Γαληρόπουλος: Καλημέρα σας. Θα ήθελα να σας καταθέσω ορισμένες σκέψεις και εμπειρίες, από τα μαθήματα ιστορίας και πολιτισμού που πραγματοποίησα στο πλαίσιο των μαθημάτων των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Αποτελεί γενική διαπίστωση ότι η πνευματική, η νοητική, η συναισθηματική και αισθητική καλλιέργεια του ανθρώπου, διαμορφώνονται μέσα από μία ανοιχτή, ελεύθερα προσβάσιμη διαδικασία μάθησης, που οδηγεί στην βιωματική αποδοχή των ιδανικών, των αντιλήψεων και των αξιών που διέπουν την ζωή ενός έθνους. Έτσι, παιδεία και εκπαίδευση, φτάνουν συχνά να συμπίπτουν, μολονότι η έννοια της παιδείας καθαυτή, είναι πολύ ευρύτερη, αποτελεί ένα διηνεκώς ζητούμενο, που ουδέποτε ταυτίζεται με την πεπερασμένη έννοια της εκπαίδευσης, σχολικής και εξωσχολικής, υποχρεωτικής και μεθυποχρεωτικής, γενικής και ανώτερης ή ανώτατης.

Η παιδεία του ανθρώπου είναι κατ' εξοχήν έργο ζωής, συνεχίζεται δια βίου, νοείται δηλαδή πραγματικά ως αεί παιδεία και ενυπάρχει ως παιδαγωγικό και πολιτιστικό ιδεώδες, στην σκέψη των Ελλήνων, από την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

...ση του αρχαίου φιλοσόφου Σωκράτη, ο οποίος με σοφία διακήρυττε «γηράσκω αεί διδασκόμενος», περικλείοντας στις τρεις αυτές λέξεις, τον χαρακτήρα της μαθησιακής διαδικασίας σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου.

Γνήσιο και αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού είναι η παιδεία, η οποία προπάντων είναι ζήτημα λόγου και διαλόγου, ζήτημα λογικής ή διανοητικής ανάπτυξης και μαζί ζήτημα έκφρασης του κόσμου των ιδεών και των πραγμάτων. Μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία της δια βίου μάθησης, οι ενήλικες επιβεβαιώνουν την διαφορετικότητά τους, ενατρέχοντας στις πολιτιστικές τους αναφορές και ενισχύουν μ' αυτό τον τρόπο την αλληλεγγύη στο εσωτερικό της εθνοτικής ομάδας που ανήκουν, φθάνοντας σε μία θετική και απελευθερωτική πνευματική πορεία.

Η εκπαίδευση, κατά συνέπεια, κάνει το άτομο να συνειδητοποιήσει τις ρίζες του, έτσι ώστε να μπορεί να βρίσκει σημεία αναφοράς, που θα του δίνουν την δυνατότητα να καθορίζει την θέση του στον κόσμο. Στις μέρες μας, η εκπαίδευση αποδεικνύεται περισσότερο από ποτέ άλλοτε, αναντικατάστατος παράγοντας για την ανάπτυξη κριτικής ικανότητας του ατόμου. Ευνοεί την πραγματική κατανόηση των συμβάντων, υπερβαίνοντας την απλοποιημένη ή παραμορφωμένη εικόνα που δίνουν γι' αυτόν μερικές φορές, τα ΜΜΕ.

Ιδανικό για την εκπαίδευση θα ήταν να συντελέσει ώστε ο άνθρωπος να γίνει συνειδητοποιημένος πολίτης αυτού του ταραχώδους και διαρκώς μεταβαλλόμενου κόσμου, που δημιουργείται μπροστά στα μάτια μας. Η δια βίου εκπαίδευση, ως η φυσική συνέχεια του υποχρεωτικού εκπαιδευτικού συστήματος, αποτελεί την μαθησιακή διαδικασία που διευρύνεται και εμπλουτίζεται συνεχώς, μέσα από τον σχεδιασμό νέων μορφωτικών προγραμμάτων και την παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών σε ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων, ανεξαρτήτως ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου.

Στη Φθιώτιδα, το Κέντρο Εκπαίδευσης Ενηλίκων δημιούργησε εκτός των αλλων τμήματα τοπικής, ελληνικής, ευρωπαϊκής ιστορίας, καθώς επίσης λαϊκής παράδοσης και πολιτισμού, τόσο σε Δημους όσο και σε τοπικά διαμερίσματα της περιοχής μας. Ειδικότερα, στον Δήμο Οπουντίων, στο Δ.Δ. Μαρτίνου Φθιώτιδας, από όπου φέρει τις εμπειρίες του ο ομιλων, άνθρωποι που αγαπούν την ιστορία και την παράδοση του τόπου μας, προσήλθαν με κέφι, ζωντάνια, πνεύμα οξύ και μάτι καθαρό στα μαθηματα, για να καταθέσουν τις σκέψεις τους, τις εμπειρίες τους, τις γνώσεις τους, και να αναζητήσουν τις ρίζες της ιστορικής ακρίβειας και της ελληνικής παράδοσης.

Η μαθησιακή διαδικασία βασίζεται όχι στην από καθέδρας διδασκαλία του εκπαιδευτή, αλλά στην αμφίδρομη ανταλλαγή γνώσεων και απόψεων, πάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα. Πρώτα οι εκπαιδευόμενοι καταπιάστηκαν με την έρευνα και την καταγραφή της τοπικής ιστορίας, από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

την αρχαιότητα ως σήμερα, μέσα από τις γραπτές πηγές και μαρτυρίες. Αυτό αποτέλεσε και το έναυσμα για την προσπάθεια σύνδεσης των τοπικών ιστορικών γεγονότων, με τους σημαντικότερους σταθμούς της ελληνικής ιστορίας.

Ακολούθως ασχολήθηκαν με την παράθεση διαφόρων εκφάνσεων της λαϊκής μας παράδοσης, που σχετίζονται με θέματα της καθημερινής ζωής, όπως την ενδυμασία, τα τραγούδια, τη διατροφή, τα γνωμικά, τις παροιμίες, τις ρίζες του Χριστιανικού εορτολογίου και άλλα. Στο τέλος της θεματικής ενότητας, ακολούθησε μία προγραμματισμένη επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης, όπου φυλάσσονται μνημεία της ιστορίας και του πολιτισμού μας, προκειμένου οι εκπαιδευόμενοι να γνωρίσουν από κοντά τις ρίζες του έθνους μας. Όλοι είχαν την πεποίθηση ότι χωρίς αυτές τις ρίζες δεν αντέχει κανείς πραγματικά στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Μέσα από τις εργασίες τους, κατέδειξαν ότι η πολύτιμη, η πάντα γνήσια ίσαμε τώρα, ελληνική παράδοση, είναι η τροφός του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πολιτισμού. Δεν αφέθηκαν να ανακαλύψουν τα αποτυπώματα του πολιτισμού και της ιστορίας μας, μέσα από ένθετα περιοδικών ή από πολύτομα φωτισμένα βιβλία κάποιων ψευτοϊστορικών τηλεστάρ. Στους ανθρώπους του πνεύματος του τόπου μας, ανατίθεται το δύσκολο καθήκον να αναζητούν την παράδοση με τρόπο βιωματικό και όχι μόνο να την διατηρούν, αλλά να δοκιμάζονται πάνω σ' αυτήν, για να την ομολογήσουν και να την καταγράψουν με τα δικά τους λόγια και τις δικές τους δυνάμεις.

Όλοι οι εκπαιδευόμενοι των **Κ**έντρων **Ε**κπαίδευσης **Ε**νηλίκων, είναι άξιοι επαίνου, επειδή σε πείσμα των καιρών, σε μία εποχή αμφιγνωμίας, αμφισβήτησης και αμφιβολίας, αποτελούν αληθινά το σωστό στήριγμα της παράδοσης και της ιστορίας μας, καθώς αντιπροσωπεύουν την διαρκή πάλη για την αναζήτηση και την διαφύλαξη του πολιτισμού μας.

Ο δρόμος είναι δύσκολος, συχνά μοναχικός και έχει έντονα κάθε μορφή περιπέτειας και δοκιμασίας. Ορισμένοι από τους εκπαιδευόμενους και σκαπανείς της τοπικής μας ιστορίας, που συμμετείχαν σε μαθήματα του Κ.Ε.Ε Φθιώτιδας, βρίσκονται σήμερα ανάμεσά μας, είτε ως ακροατές, είτε ως ομιλητές, με ενδιαφέρουσες εισηγήσεις που αφορούν την ιστορία της πατρίδας μας.

Η παράδοση, δεν είναι μία εξασφαλισμένη κληρονομιά, μα η αληθινή μέθεξη στην αναζήτηση του μυχού της. Η ανάδειξή της στην πορεία του χρόνου, έχει αρχίσει στο παρελθόν και χρειάζεται να την συνεχίσουμε, καθώς τα δικά μας ευρήματα πρέπει να την οδηγήσουν στο μέλλον. Στόχος των Κ.Ε.Ε μέσα από τα μαθήματα τοπικής ιστορίας και λαϊκού πολιτισμού που οργανώνει, είναι να ενθαρρυνθούν οι άνθρωποι να ερευνήσουν, προκειμένου να γνωρίσουν καλύτερα την ιστορία, τα ήθη και τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ξιμα του τόπου μας, έτσι ώστε να τον αγαπήσουν ακόμη περισσότερο.

Η ρήση του Σωκράτη **«γηράσκω αεί διδασκόμενος»**, βρίσκει στις μέρες μας την εφαρμογή της μέσα από τα προγράμματα της δια βίου μάθησης των Κ.Ε.Ε και παραφράζοντας την σοφή αυτή ρήση, εμείς σε πείσμα των καιρών, που μας θέλουν νωθρούς και άβουλους παρατηρητές των γεγονότων, απαντούμε: **Γηράσκω αεί ... εκπαιδευόμενος.**

Εν κατακλείδι, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω τους υπευθύνους του Κ.Ε.Ε Φθιώτιδας για την αγαστή και τακτική συνεργασία που έχουμε. καθ' όλη την διάρκεια των προγραμμάτων, όλους τους εκπαιδευόμενους για τις μοναδικές εμπειρίες που μου προσέφεραν και όλους εσάς που με ακούσατε. Ευχαριστώ.

Αναστάσιος Καραναστάσης: Αν υπάρχουν ερωτήσεις για τους εισηγητές της 1ης συνεδρίασης να κατατερθούν στο προεδρείο για να απαντηθούν αλλιώς να κάμουμε ένα 15/λεπτο διάλειμμα και να προχωρήσουμε στη συνέχεια στην 2η συνεδρίαση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Κουνούκλα-Παλιαλέξη Στέλλα – Μακρής Γιάννης

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Τζωρτζόπουλος Δημήτριος
«Η τοπική Ιστορία
ως αντικείμενο διδασκαλίας»

Γαλλής Κώστας
«Το χρονικό της ανεγέρσεως του ανδριάντος του Αθανασίου Διάκου
και των άλλων μνημείων του»

Κονάνου Παναγιώτα
«Μάχες που έλαβαν μέρος στη Φθιώτιδα και επηρέασαν
την υπόλοιπη Ελλάδα»

Μπάτσος Νικόλαος
«Η έκβαση της μάχης του Ορχομενού το 86 π.Χ.
και η καταστροφή της Λάρυμνας»

Σελέκος Πέτρος
«Στοιχεία βιομηχανικού πολιτισμού
στη Λάρυμνα Λοκρίδας»

Καρφής Λεωνίδας
Οι περί τον Τυμφρηστόν οικούντες και η Ζημιανή (Δίκαστρο)
στην Τουρκοκρατία»

Κυριακόπουλος Κων/νος
«Η εκστρατεία του Δ. Υψηλάντη στην Ανατ. Ελλάδα (1822)
και η εναντίον του Οδ. Ανδρούτσου δολοπλοκία του Αρείου Πάγου»

Πανουργιάς Πανουργιάς
«Η μάχη στην Αγία Μαρίνα (Απρίλιος 1822)»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 2ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δημήτριος Τζωρτζόπουλος
Δρ. Φιλοσοφίας-Συγγραφέας

ΘΕΜΑ
«Η τοπική Ιστορία ως αντικείμενο διδασκαλίας»

Τια πρώτη αποκρυπτογράφηση του θέματος εγείρει δύο ερωτήματα. Το πρώτο ερώτημα: τι είναι τοπική ιστορία; Και το δεύτερο· είναι αναγκαίο να διδάσκεται η τοπική ιστορία; Ας ξεκινήσουμε με το πρώτο ερώτημα. Η διερεύνηση της τοπικής ιστορίας δεν είναι μια μεμονωμένη πράξη, εντελώς απόμακρη από τη γενική ιστορία και από την αντίστοιχη ιστορική συνείδηση του ανθρώπου. Απεναντίας συμπορεύεται με τη γενική ιστορία και μας προσανατολίζει εξίσου βαθυσήμαντα στη μελέτη του πραγματοποιημένου παρελθόντος.

Εκ πρώτης όψεως λοιπόν η τοπική ιστορία αφορά την κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική, οικονομική ιστορία ενός ορισμένου τόπου σε συνάφεια ή συσχετισμό με την ιστορία της ευρύτερης επαρχίας ή του γεωγραφικού διαμερίσματος αλλά και σε έναν συσχετισμό με την γενική ή την εθνική και την παγκόσμια ιστορία, όπου αυτό είναι δυνατόν.

Παράλληλα είναι ένας τρόπος μελέτης του παρελθόντος και προορίζεται να παίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο. Πώς προσδιορίζεται αυτός ο ρόλος; Προσδιορίζεται από το γεγονός ότι κάθε τόπος, αγροτικός ή αστικός, κάθε λιμάνι, ποτάμι, σιδηροδρομικός σταθμός, κτήριο, αρχιτεκτονικές συλλήψεις, θεωρίες, μορφές, θεσμοί, με μια έννοια όλες οι όψεις του τόπου και της κοινωνίας εγγράφονται στο χρόνο και αποκτούν νόημα στον τόπο.

Η ιστορία γενικότερα δεν είναι τίποτε άλλο από μια εγγραφή στο χρόνο γεγονότων και συμβάντων, τα οποία περικλείουν έναν πλούτο σημασιών και σε τούτη τη συνάφεια μας δείχνουν το βάθος της γνώσης και ανάγνωσης του κόσμου. Παρόμοια, η τοπική ιστορία διαμεσολαβεί μέσα στο χρόνο νοήματα και σημασίες γεγονότων ή καταστάσεων, όχι λιγότερο δε αναδεικνύει το ατομικό, το ειδικό και το μοναδικό. Τι σημαίνει το τελευταίο τούτο; Την ατομική δημιουργία του εκάστοτε συγκεκριμένου ιστορικού ερευνητή, η οποία διευρύνει τη βάση έρευνας του τοπικού ιστορικού συμβάντος ή φωτίζει συσκοτισμένες πλευρές του.

Έτσι η τοπική ιστορία συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός ιστοριογραφικού λόγου, ο οποίος μπορεί να καλλιεργείται, να αναπτύσσεται, να συστηματοποιείται μέσα στην εκπαίδευση και προς όφελός της. Έχει ιδιαίτερη σημασία ο σημερινός μαθητής να αποκτά μια *πολλαπλή ιστορική περιουσία* και να μαθαίνει πίσω από τα διάφορα γεγονότα να αναγιγνώ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σκει την ιστορική αλήθεια και να καλλιεργεί μια κριτική στάση, ήτοι να συλλαμβάνει εποπτικά το κάθε επί μέρους και αποσπασματικό.

Εάν η ρήση του Ευριπίδη «*όλβιος όστις της ιστορίας έσχε μάθησιν*» συμπυκνώνει τη διαχρονική αξία της ιστορικής γνώσης, τότε πόσο «όλβιος» είναι ο μαθητής που έρχεται σε επαφή με την τοπική ιστορία; Η σχολική διδασκαλία της τοπικής ιστορίας, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες που γίνονται, δεν έχει κερδίσει ακόμα τις καρδιές των μαθητών. Το ζητούμενο λοιπόν παραμένει: *είναι αναγκαίο να διδάσκεται η τοπική ιστορία*;

Μια καταφατική απάντηση στο ερώτημα νομιμοποιείται από το γεγονός ότι η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας εθίζει το μαθητή να παρατηρεί, να συγκεντρώνει τη βλέψη του σε συγκεκριμένο αντικείμενο, να καλλιεργεί μια ερευνητική διάθεση και μέσα από τα ερεθίσματα της τοπικότητας να διανοίγεται στη μελέτη της γενικής ιστορίας.

Η ιστορική διερεύνηση διαφόρων πλευρών του καταγωγικού του τόπου βοηθά τον μαθητή να συνδέεται με ιστορικές μνήμες, να εκτιμά συλλογικές προσπάθειες του παρελθόντος και αναλόγως να παραδειγματίζεται. Του επιτρέπει να αντιμετωπίζει με ευαισθησία θέματα ή προβλήματα του σύγχρονου φυσικού και ιστορικού περιβάλλοντος, να ενθαρρύνεται για ανάληψη πρωτοβουλιών ή για δημιουργική συμμετοχή σε πρωτοβουλίες γύρω από το περιβάλλον.

Εξάλλου, με τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας δημιουργούνται οι όροι για άμεση μελέτη των ιστορικών πηγών, για εξευγενισμό της μαθητικής συνείδησης και για προϊούσα αποδόμηση οποιασδήποτε δογματοκρατίας που προκύπτει συνήθως από την καταβαράθρωση του ανθρώπου σε έναν αντιπνευματικό επαρχιωτισμό.

Στο βαθμό που ένας από τους σκοπούς της παιδείας είναι η μύηση του νέου ανθρώπου στα αγαθά του ανθρώπινου πολιτισμού και η συνειδητοποίηση της αξίας του ως ανθρώπου, η μεθοδική ενασχόληση με την τοπική ιστορία κρίνεται αναγκαία, γιατί δείχνει παραστατικά την ιδιαίτερη αξία του κάθε τόπου και αποσαφηνίζει στον λογισμό του μαθητή ότι είναι συγχρόνως πολίτης του κόσμου και πολίτης του τόπου.

Στη συνάφεια τούτη το εκάστοτε ιστορικό υλικό αποκτά παιδαγωγική αξία για τον μαθητή, γιατί τον καθιστά αλληλέγγυο με τους συνανθρώπους του και συνυπεύθυνο για το μέλλον του τόπου του. Κατ' αυτό το πνεύμα, ένα τέτοιο υλικό δεν προβάλλει μόνο την ιστορική πληροφόρηση, αλλά καλλιεργεί και προσωπικά κριτήρια στο μαθητή, εν τέλει μια αισθητική, κατά το δυνατόν, επάρκεια που του επιτρέπει να αναπτύσσει δημιουργικά τη σκέψη του, να εμπλουτίζει τον συναισθηματικό του κόσμο, να αναδεικνύει τις ιδιαίτερες κλίσεις του και να καλυτερεύει τους όρους της μαθητικής του ζωής.

Από την πλευρά του διδάσκοντος χρειάζεται να ανευρίσκεται εκά-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

–οτε εκείνη η μέθοδος, εκείνοι οι τρόποι, που καθιστούν ελκυστική τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας και δεν ταυτίζουν το πατριωτικό με το βινιστικό, δεν αντιπαραθέτουν το τοπικό στο γενικό και δεν αφήνουν περιθώρια για παρανοήσεις, αποπροσανατολισμούς, βαριεστιμάρες. Μέσα στους παιδευτικούς σκοπούς της γενικής ιστορίας μπορεί άριστα να συναιρείται ο ιστοριογραφικός λόγος της τοπικής ιστορίας και να παράγεται ό,τι πραγματικά μορφώνει, ό,τι φωταγωγεί ή ερμηνεύει το ιστορικό επίτευγμα.

Οι θεματικές κατευθύνσεις της διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας μπορούν να συνδέονται με την καταγραφή προφορικών στοιχείων, όπως διηγήσεις παλαιοτέρων για σημαντικά θέματα, παραδόσεις κ.λπ., με την περιγραφή ή την ανάδειξη βασικών όψεων αρχαιολογικών ή ιστορικών χώρων, μνημείων, κτηρίων κ.α. ή ακόμη με λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται σε σημαντικά πρόσωπα της περιοχής, με εικαστικά έργα, με βιογραφίες και με διάφορα άλλα μορφωτικά ενδιαφέροντα του τόπου.

Σε κάθε περίπτωση αξίζει κανείς να μην λησμονεί ότι η ιστορία –γενική και τοπική– μπορεί να σχετίζεται με γνώση του παρελθόντος, αλλά δεν αφορά αποκλειστικά και μόνο το παρελθόν. Η σπουδή του παρελθόντος πρέπει να συνδέεται με τη μορφωτική εργασία του παρόντος, γι' αυτό και ο διδάσκων χρειάζεται να συνδυάζει την ερμηνεία του παρελθόντος με διαχρονικά νοήματα και με σύγχρονα μηνύματα. Η διδασκαλία δεν πρέπει να έχει μουσειακό χαρακτήρα, αλλά να αξιοποιεί την κάθε στιγμή και να καθιστά επίκαιρες τις ιστορικές γνώσεις.

Η ιστορία είναι η απαίτηση μιας συνεχούς εγρήγορσης, μιας ριζικής αμφισβήτησης κάθε εφήμερης βεβαιότητας· είναι η σκέψη που καταπολεμά την απουσία της σκέψης και η ανησυχία που εκριζώνει την αδράνεια. Γι' αυτό αξίζει να διδάσκεται και να διδάσκεται αξιοπρεπώς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Δημήτριος Τζωρτζόπουλος γεννήθηκε στο Αγρίνιο και ζει στη Λαμία. Έχει κάνει προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας καθώς επίσης στα πανεπιστήμια του Μονάχου και του Βύρτσμπουργκ της Γερμανίας. Τομείς των σπουδών του είναι: Κλασική Φιλολογία, Βυζαντινή και Νεοελληνική Φιλολογία και Φιλοσοφία.

Η περαιτέρω εξειδίκευσή του είναι προσανατολισμένη στη Φιλοσοφία. Τα κύρια φιλοσοφικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, με ιδιαίτερη έμφαση στον Πλάτωνα, και στη νεότερη ευρωπαϊκή φιλοσοφία, με ιδιαίτερη έμφαση στον Hegel.

Η συγγραφική του δραστηριότητα έχει αποδώσει ως τώρα μια δεκάδα πολύ σημαντικών βιβλίων στο πεδίο της φιλοσοφίας με διεθνή αναγνώριση. Έχει ακόμη δημοσιεύσει γύρω στα πενήντα άρθρα στα ελληνικά και στα γερμανικά.

Η γνώση ξένων γλωσσών του επιτρέπει να χρησιμοποιεί με ευχέρεια τη διεθνή βιβλιογραφία για τα φιλοσοφικά θέματα που τον απασχολούν. Επίκειται η δημοσίευση πέντε ακόμα έργων του σχετικά με τον Πλάτωνα, τον Hegel και τον Heidegger.

Διακρίνεται για ευρύτατη πνευματική και κοινωνική δραστηριότητα: είναι Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων στο Ν. Φθιώτιδας και Προϊστάμενος του Τμήματος Επιστημονικής και Παιδαγωγικής Καθοδήγησης της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας· έχει διδάξει και συνεχίζει να διδάσκει μαθήματα της ειδικότητάς του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συμμετέχει ως σύνεδρος και ομιλητής σε διεθνή και πανελλήνια συνέδρια, κάνει πολλές διαλέξεις, είναι μέλος φιλοσοφικών εταιρειών καθώς και επιστημονικών επιτροπών φιλοσοφικών περιοδικών και συνεδρίων και αναπτύσσει ποικίλη επιστημονική, παιδαγωγική, πολιτισμική και κοινωνική δραστηριότητα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Γαλλής Κώστας
Ιστορικός - Ερευνητής

ΘΕΜΑ
Η ΛΑΜΙΑ ΕΥΓΝΩΜΟΝΟΥΣΑ
«Το χρονικό της ανεγέρσεως του ανδριάντος του Αθανασίου Διάκου και των άλλων μνημείων του»

Τον Απρίλιο του 1821, δηλαδή στην αρχή της Επαναστάσεως, ο Αθανάσιος Διάκος δρούσε στην Ανατολική Ελλάδα, προκειμένου να υψωθεί και στην περιοχή αυτή, η σημαία της Επανάστασης. Ο Χουρσίτ, που τότε πολιορκούσε τον Αλή πασά στα Γιάννενα, όταν έμαθε για την εξέγερση αυτή απέσπασε από το στρατόπεδο του μεγάλη δύναμη Τούρκων (πεζούς και ιππείς) και τους απέστειλε κατά της Ανατολικής Ελλάδας με αρχηγούς τον Κιοσέ Μεχμέτ πασά, ο οποίος έμεινε στη Λαμία και τον Ομέρ Βρυώνη που στρατοπέδευσε στο Λιανοκλάδι με σκοπό να καθυποτάξει τη Βοιωτία και την Παρνασσίδα και στη συνέχεια να προωθηθεί στην Πελοπόννησο. Σε πολεμικό συμβούλιο που έγινε στο χωριό Κομποτάδες, μεταξύ Διοβουνιώτη, Πανουργιά και Διάκου, αποφασίστηκε να καταληφθούν οι οδοί που η μεν μία οδηγούσε από τις Θερμοπύλες στη Λοκρίδα και τη Βοιωτία, η δε άλλη στη Φωκίδα από τη Χαλκωμάτα. Ο Διάκος κράτησε για τον εαυτόν του το πιο επικίνδυνο σημείο δηλαδή τη γέφυρα και το χάνι της Αλαμάνας. Με την πρώτη σχεδόν προσβολή των Τούρκων, οι Δυοβουνιώτης και Πανουργιάς εγκατέλειψαν τον αγώνα. Έμεινε μόνος του ο Διάκος στη θέση του με λίγους από τη δική του δύναμη και εκεί γράφτηκε μια από τις μεγαλειώδεις σελίδες της νεότερης ιστορίας μας. Ο Διάκος τραυματίσθηκε, συνελήφθηκε από τους Τούρκους και καταδικάστηκε να σουβλιστεί. Ήταν η πρώτη αλλά και η μεγαλύτερη θυσία ήρωα της Επανάστασης του '21.

Η Λαμία «ευγνωμονούσα», έστω και με καθυστέρηση 80 ετών, έστησε τον λαμπρό μαρμάρινο ανδριάντα σε μια από τις πλατείες της, στην οποία έδωσε το όνομα του Διάκου. Χρειάστηκε να περάσουν περίπου 30 χρόνια προσπαθειών, διαφωνιών, αντεγκλήσεων κλπ. από τότε που άρχισε να συζητιέται η ανέγερση του ανδριάντα. Στον τόπο του μαρτυρίου, μέσα στη Λαμία, είχε από πριν γίνει σε περιφραγμένο χώρο το μνημείο του ήρωα. Επίσης, στον τόπο της μάχης τοποθετήθηκε από τον Δήμο Λαμέων το 1930, στις γιορτές της 100ετηρίδος, προτομή μαρμάρινη του Διάκου, αργότερα δε δίπλα στη νέα γέφυρα, στην Εθνική οδό Αθηνών – Λαμίας τοποθετήθηκε ψηφιδωτή εικόνα του Θανάση Διάκου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ

Την πρωτοβουλία για την ανέγερση του μνημείου στη Λαμία στον ένδοξο ήρωα Αθανάσιο Διάκο είχε, το 1867, η Νομαρχία Φθιώτιδας και ειδικότερα ο νομαρχεύων τότε, Θεμιστοκλής Κορομάντζος, Γραμματέας της Νομαρχίας. Ο Θεμ. Κορομάντζος σύστησε επιτροπή με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων για το μνημείο και ζήτησε όλοι οι Δήμοι του νομού να συμπεριλάβουν στους προϋπολογισμούς τους του 1868 τα παρακάτω ποσά εισφορών για τον ίδιο σκοπό:

«Σημείωσις των εγκριθέντων εις βάρος του Δήμου ποσών προς ανέγερσιν ανδριάντος του ΑΘ. ΔΙΑΚΟΥ.

Επαρχία Φθιώτιδος		
Δήμος Νέας Μιντζέλλης	Δρχ.	50
Δήμος Πτελεατών	Δρχ.	50
Δήμος Κρεμ. Λαρίσης	Δρχ.	250
Δήμος Φαλάρων	Δρχ.	200
Δήμος Ηρακλειωτών	Δρχ.	200
Δήμος Υπάτης	Δρχ.	200
Δήμος Μακρακώμης	Δρχ.	300
Δήμος Σπερχειάδος	Δρχ.	200
Δήμος Τυμφρηστού	Δρχ.	100
Επαρχία Λοκρίδος		
Δήμος Αταλάντης	Δρχ.	200
Δήμος Δαρύμνης	Δρχ.	200
Δήμος Δαφνησίων	Δρχ.	200
Δήμος Θρονίου	Δρχ.	200
Δήμος Θερμοπυλών	Δρχ.	300
Επαρχία Δωρίδος		
Δήμος Αιγιτίου	Δρχ.	200
Δήμος Ποτιδανείας	Δρχ.	150
Δήμος Κροκυλίου	Δρχ.	150
Δήμος Τολοφώνος	Δρχ.	200
Επαρχία Παρνασίδος		
Δήμος Αμφίσσης	Δρχ.	200
Δήμος Γαλαξειδίου	Δρχ.	200
Δήμος Κρίσσης	Δρχ.	100
Δήμος Παρνασίων	Δρχ.	50
Δήμος Αντικύρρας	Δρχ.	100

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Δήμος Δωριέων	Δρχ.	200
Δήμος Κυτινιων	Δρχ.	150
Μοσή Αγάθωνης	Δρχ.	400
Μοσή Αντινίτζης	Δρχ.	100
Ιερός Ναός Αγίου Σεραφείμ	Δρχ.	300
Σύνολον	**Δρχ.**	**5.150**

(εφ. ΑΛΗΘΕΙΑ φ. 29-2-1868)

Και άλλες ενέργειες έκανε ο Θ. Κορομάντζος, όπως π.χ. ζήτησε τη βοήθεια του Εθνικού ποιητή και βουλευτή τότε, Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, ο οποίος μάλιστα ανταποκρίθηκε θετικά, όπως φαίνεται από την επιστολή του, που παραθέτω:

«Εν Αθήναις τη 22^{α} Δεκεμβρίου 1867.

Λκριβέ μου φίλε,

Δυνασαι να φαντασθής μόνος σου ποίας αγαλλιάσεως πρόξενοι υπήρξαν δι' εμέ αι τελευταίαι επιστολαί σου και η ευγενής πρωτοβουλία, ην ανέλαβες προς ανέγερσιν ανδριάντος του αειμνήστου εθνομάρτυρος, ον ηυτύχησα να εξυμνήσω.

Η ελληνική φυλή έζησε και ζη τρεφομένη εκ των αναμνήσεων του παρελθόντος και μόνον εκ των τάφων της αρύεται την ισχύν και την νεότητα καθ' ομοίωσιν των ανθέων εκείνων, άτινα παραδόξως αναπτύσσονται εν τοις κοιμητηρίοις, αδιασπάστως συνδεόμενα μετά των τεθνεώτων και το κάλλος και την ευρωστίαν αυτών ανευρίσκοντα εν τη ερημία και τη απομονώσει. Αλλά μέχρι τούδε τα οστά των Ηρώων μας κείνται διεσπαρμένα ένθεν κακείθεν αμνημόνευτα, αμοιρολόγητα και αν δεν απατώμαι εις σε πρώτον οφείλεται αληθής ευγνωμοσύνη, δι' ην έλαβες υπέρ του μεγάλου τούτου πρωταθλητού του Ιερού Αγώνος ευγενή πρωτοβουλίαν. Ευθύς μετά την παραλαβήν της επιστολής σου απευθύνθην προς τους βουλευτάς της Παρνασσίδος και απήτησα παρ' αυτών να ενεργήσωσιν αμέσως παρά τοις δημοτικοίς της επαρχίας αυτών συμβούλοις ίνα επιτυχωμεν και εκείθεν αρωγήν και υποστήριξιν, μη παραλείψης δε να προστρέξης και εις ιδιωτικούς εράνους, καθόσον τρέφω την πεποίθησιν ότι ο οβολός του ορφανού και της χήρας είναι πολυτιμότατον θυμίαμα και λίβανος ευωδέστατος εν τη ημέρα του μνημοσύνου.

Δεν παραδέχομαι την προτομήν, αλλά θέλω πλήρη τον ανδριάντα του Διάκου ανυψούμενον επί κραταιάς και ακλονήτου βάσεως. Επ' αυτής, δύνανται να χαραχθώσι στίχοι κατάλληλοι εκ του ποιήματός του, ιδίως δε ο στίχος εκείνος, όστις καθιερώθη ήδη παρά πάντων, ως η μόνη διατύπωσις των πατριωτικών αισθημάτων του Έλληνος μαχητού: «Ελεημοσύνη ... ένα σπαθί, πριν φέξη τη νε παίρνω».

Η δε έννοια της προσφωνήσεως θέλει αποβαίνει ευχαριστάτη, αν η

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θέσις του ανδριάντος είναι τοιαύτη, ώστε τα βλέμματα αυτού ν' ατενίζωσι προς ανατολάς, προς την ατυχή δηλαδή μητρόπολιν των Αυτοκρατόρων μας. Θα ίδω τον αγαλματοποιόν Κόσσον και θα συνεννοηθώ μετ' αυτού ως προς την απαιτούμενην δαπάνην. Εν τούτοις, αν ζήσω έως τότε θα καταβάλω πάσαν προσπάθειαν, όπως παρευρεθώ και απαγγείλω τον επιτάφιον λόγον.

Ο φίλος
Αριστοτέλης Βαλαωρίτης
Προς τον κ. Θεμιστοκλή Κορομάντζον,
εις Λαμίαν»

Η πρόταση της επιστολής Βαλαωρίτη «Δεν παραδέχομαι την προτομήν, αλλά θέλω πλήρη τον ανδριάντα του Διάκου ανυψούμενον επί κραταιάς και ακλονήτου βάσεως», μας δείχνει ότι ο Κορομάντζος ήθελε να κάνει προτομή του Διάκου και όχι ανδριάντα που θα ήταν φυσικά εξαιρετικά δύσκολο το εγχείρημα αυτό. Η μετάθεση του Θ. Κορομάντζου από τη Λαμία, στις αρχές του 1868, έγινε αιτία όλες αυτές οι προσπάθειες να σταματήσουν και μάλιστα για χρόνια.

Στα μέσα Απριλίου του 1876 στο Βαρβάκειο Λύκειο από μάθημα ιστορίας που παρέδιδε ο καθηγητής Γεώργιος Κρέμος με θέμα τη μάχη της Αλαμάνας και τον Αθανάσιο Διάκο, οι μαθητές ενθουσιάστηκαν και συγκινήθηκαν πάρα πολύ. Ύστερα απ' αυτό οι μαθητές οργάνωσαν και πραγματοποίησαν το πρωί της 23ης Απριλίου θρησκευτικό μνημόσυνο του Διάκου στον Αγιο Γεώργιο Καρύτση, όπου μίλησαν ο Λοκρός Χαραλάμπης Ευταξίας, μετέπειτα δικηγόρος Λαμίας και βουλευτής και ο Νικ. Σπηλιόπουλος. Το δε βράδυ έγινε σε αίθουσα του Βαρβακείου πολιτικό μνημόσυνο, όπου μίλησε ο Γεώργιος Κρέμος. Με συγκίνηση και ενθουσιασμό το ακροατήριο από φοιτητές, μαθητές και άλλους αναγόρευσαν με βοή τον Γ. Κρέμο πρόεδρο αυτόκλητης κεντρικής επιτροπής για συλλογή χρημάτων, με σκοπό να κατασκευασθεί κενοτάφιο του Διάκου στην Αλαμάνα.

Στη συνέχεια, συστήθηκαν δύο υποεπιτροπές, μία από μαθητές των τριών γυμνασίων της Αθήνας και μία από φοιτητές. Έτσι, άρχισαν οι προσπάθειες για την ανέγερση μνημείου του ήρωα. Έγιναν έρανοι, διάφορες εκδόσεις, θεατρικές και μουσικές παραστάσεις κλπ.

Τα παρακάτω τρία δημοσιεύματα εφημερίδων του 1876, μας δίδουν μια κάποια εικόνα των προσπαθειών που έκαναν οι επιτροπές για το μνημείο:

«Η εκ των φοιτητών επικουρική επιτροπή προς είσπραξιν συνδρομών δια το μνημείον του Διάκου, συνέλεξε προχθές, εν διαστήματι 3 μόλις ωρών, άνω των 350 δραχμών, εις τα προπύλαια του Πανεπιστημίου, εκ των φοιτητών ιδίως και εξ άλλων, κατά τύχην, διαβαινόντων εκείθεν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η προθυμία των πολιτών, δια το έργον τούτο, φαίνεται μεγίστη. Πλούσιοι και πένητες συνεισφέρουσι πάντες ευχαρίστως τον οβολόν των. Χθες δε και σήμερον η επιτροπή αύτη περιέρχεται τα καταστήματα των εμπόρων [illegible] συνδρομάς, ο δε φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός», εν τη τελευταία αυτού συνεδριάσει, τη προτάσει των κ. Η. Τσιτσέλη, Α. Μυλωνά, Κ.Γ. Ξένου και άλλων, εψηφίσατο συνδρομήν υπέρ μνημείου δρχ. 100. Ελπίζομεν ότι ταχέως θα εισπραχθή το απαιτούμενον ποσόν».

(ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ φ. 3494/145.1876)

«Σήμερον δίδεται ευεργετική παράστασις υπό της δραματικής εταιρείας του «Ευριπίδου» υπέρ του ανεγερθησομένου μνημείου του ήρωος Αθανασίου Διάκου.

Το φρουραρχείον παρέσχε τας μουσικάς όπως παιανίσωσι δωρεάν εν τω θεάτρω των Ιλισσίδων Μουσών, όπερ αμισθί φιλοτίμως παρέχει ο διευθυντής προς τον ιερόν τούτον σκοπόν της παραστάσεως. Η συρροή προμηνύεται έκτακτος και εκ των από της χθες διατεθέντων εισιτηρίων. Το θέατρον έσεται λαμπρώς φωταγωγημένον και σημαιοστόλιστον.

Πρόγραμμα: Μέρος Α΄ ο «Αθανάσιος Διάκος» δράμα εις πράξεις τρεις. Μέρος Β' ο «Αγρικογιάννης» κωμωδία μονόπρακτος υπό Α. Ραγκαβή».

(ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ φ. 3578/218.1876)

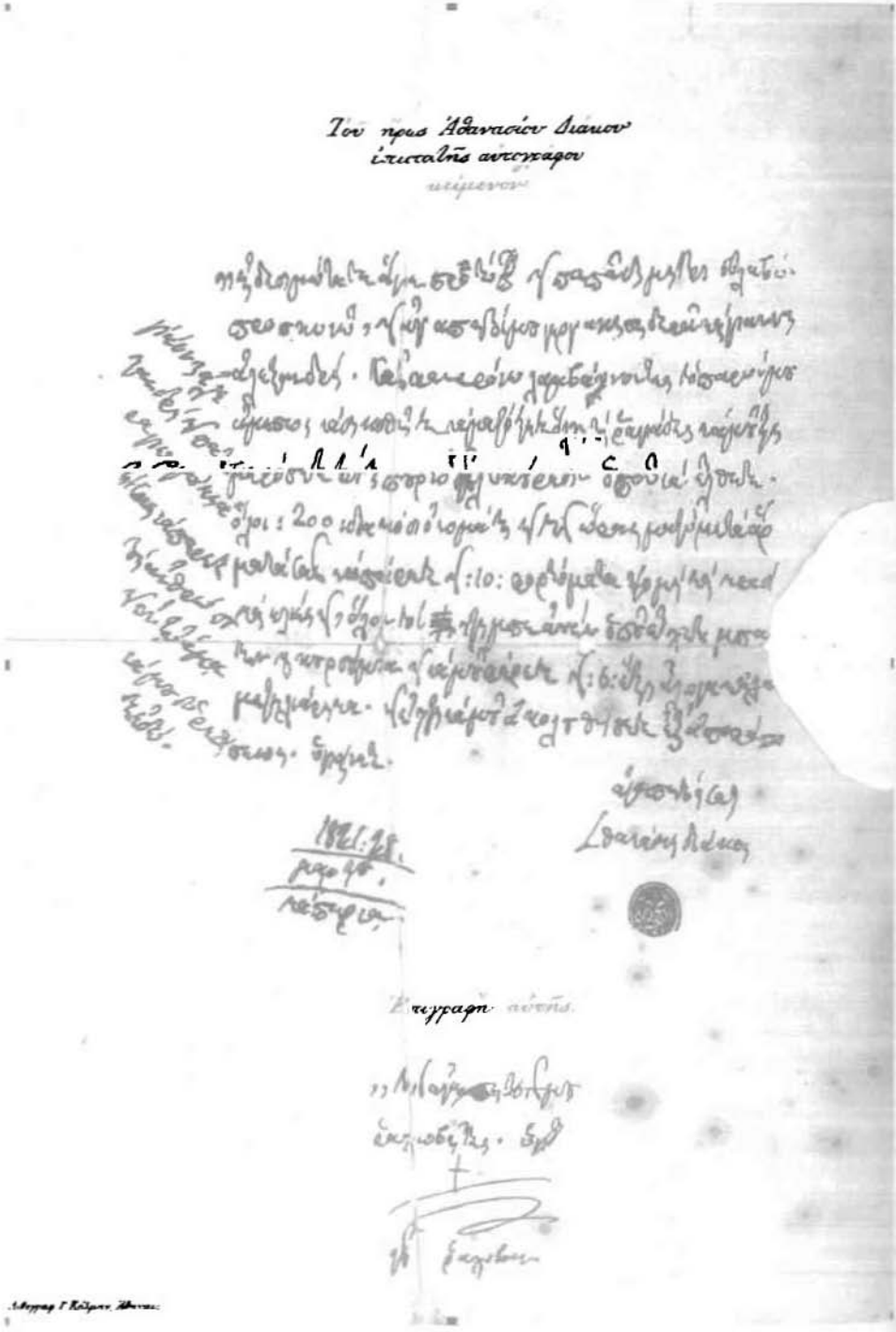
«Η υπέρ ανεγέρσεως μνημείου εις τον Διάκον παράστασις επαρουσίασε, λέγει το **«Εθνικόν Πνεύμα»** ωραίας τινάς και λίαν χαρακτηριστικάς εικόνας. Προχθές εγράφομεν, ότι εις τον δίσκον ερρίφθη χρυσούν οθώνιον και ελέγομεν, ότι τις οίδεν υπό τίνος εφυλάσσετο επί χρόνους μακρούς και προσηνέχθη την εσπέραν εκείνην, ίσως ελλείψει άλλου νομίσματος. Αληθώς ο προσενεγκών το ελληνικόν εικοσάδραχμον μανθάνομεν, ότι ήτο πτωχός τις, ως εκ της περιβολής του εφαίνετο, όστις προσήλθεν εις τον δίσκον συνεσταλμένος, έρριψε το χρυσούν νόμισμα και έφυγε, χωρίς να θελήση ερωτηθείς υπό της επιτροπής να είπη το όνομά του. Έτερος μουσικός προήλθε και εκένωσεν εις τον δίσκον πάντα τα εν τω θυλακίω του χαλκά κέρματα. Ωραίον είναι επίσης και το εξής: Ο ενοικιάσας τα δια την παράστασιν γιαταγάνια και άλλα όπλα ηγνόει φαίνεται εν ταις λεπτομερείαις αυτής την ιστορίαν του Διάκου. Εκ της παραστάσεως διδαχθείς αυτήν τοσούτον συνεκινήθη, ώστε προσελθών εις την επιτροπήν επέστρεψε το μίσθωμα των όπλων».

(ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ 25.8.1876)

Πρέπει ίσως να αναφερθεί ακόμη ότι η επιτροπή για την ανέγερση του ανδριάντα έστειλε στη Λαμία 600 αυτόγραφες επιστολές (φωτοτυπίες) του Αθαν. Διάκου για να πωληθούν προς 50 λεπτά η κάθε μία και το ποσόν των 300 δραχμών να χρησιμοποιηθεί για τον ανδριάντα του ήρωα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

(Μία από τις 600 επιστολές κρατώ στο αρχείο μου, αντίγραφο δε αυτής δημοσιεύεται εδώ).

χρήμα προϊόν από δραχμές 4.300, στην αρχή, όλων αυτών των κατατέθηκε στην Εθνική Τράπεζα. Το ποσόν αυτό φυσικά τον καιρό, με τους τόκους καθώς και με νέες εισφορές.

υσιασμός όμως της νεολαίας «οσημέραι εναρκούτο και τέλος εντελώς», όπως εδήλωνε ο Γ. Κρέμος και σιωπηλώς οι επιτρο- τους διαλύθηκαν. Σε κάποια σύσκεψη που έγινε, αλλά με λίγα μέλη, ρα ατηκε να κατασκευαστεί, με τα χρήματα που ήταν κατατεθειμέ- α στην Εθνική Τράπεζα, κενοτάφιο στην Αλαμάνα. Για το λόγο αυτό, ο Γ. Κρέμος αφού ανέλαβε το ποσό της κατάθεσης ανεχώρησε για τη Λαμία, προκειμένου να επισκεφτεί τον τόπο της μάχης του Διάκου και ς σύλληψής του και να καθοριστεί ο χώρος του κενοταφίου. Όταν έφθασε στον τόπο αυτόν είχε συγκεντρωθεί αρκετός κόσμος από τη Λαμία και τα γύρω χωριά. Σ' αυτούς μίλησε για τη θυσία του Διάκου και τους ενθουσίασε. Όλοι έδωσαν την υπόσχεση να βοηθήσουν με εράνους αλλά για την ανέγερση ανδριάντα στη Λαμία και όχι κενοταφίου. Έτσι, όπως έλεγε ο Κρέμος, ανατράπηκαν τα δεδομένα στην Αθήνα από τους Φθιώτες.

Ο Γ. Κρέμος όταν επέστρεψε στην Αθήνα ποσόν δραχμών 8.348 δεν το επανακατάθεσε στην Τράπεζα, αλλά το εδάνεισε σε ιδιώτη καθηγητή.

Η ενέργεια αυτή του Κρέμου ήταν ατυχής και έπαιξε αρνητικό ρόλο στην εξέλιξη του θέματος του ανδριάντα.

Εκτοτε και μέχρι το 1887 δεν έγινε σχεδόν κανένας λόγος για τον ανδριάντα του Διάκου.

Τότε, κινήθηκε το ζήτημα ανέγερσης κενοταφίου στον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Αυτό ήταν η αφορμή να κινηθεί κάπως η επιτροπή και μάλιστα να διευρυνθεί με νέα μέλη, όπως τους Ιωάννη Καμπούρογλου Διευθυντή της «Νέας Εφημερίδας» και Μ. Κατσίμπαλη μεγαλέμπορο στην Αθήνα.

Η νέα επιτροπή αποφάσισε να προωθήσει το θέμα. Τον Οκτώβριο του 1892 υπέγραψε σχετική σύμβαση με την οποία ανέθεσε την κατασκευή του ανδριάντα στον δόκιμο καλλιτέχνη Ιωάννη Καρακατσάνη μαθητή του περιφήμου Λεωνίδα Δρόση, με τίμημα 18.000 δραχμών. Δραχμές 1.000 θα κατέβαλε αμέσως ως προκαταβολή και ανάλογες δόσεις με την πρόοδο της εργασίας, την οποία θα εκτιμούσαν ειδικά πρόσωπα.

Από τότε αρχίζει η Οδύσσεια του ανδριάντα και του καλλιτέχνη.

Δυστυχώς, έγιναν πολλές καθυστερήσεις και περιπλοκές στους λογαριασμούς της επιτροπής και την ευθύνη γι' αυτά είχε ο πρόεδρος Γ. Κρέμος, ο οποίος ήταν ουσιαστικά και ταμίας και διαχειριστής. Έλλειπε φαίνεται από τον Κρέμο η διαχειριστική πείρα. Οι εφημερίδες άρχισαν να ενοχλούν την επιτροπής με διάφορα δημοσιεύματα, όπως «Κύριε Παπαμιχαλοπουλε, τι γίνεται το χρήμα του ανδριάντος του Διάκου;» ή «Τι γίνονται τα χρήματα κ. Κρέμε;» ή «Πρέπει να βάλη την χείρα της η δικαι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

οσύνη!», ή «θα προκαλέσωμεν την επέμβασιν των αρχών» κλπ.

Στις 28.1.1894 τέσσερα μέλη της επιτροπής, οι Μιχ. Κατσίμπαλης, Γεράσιμος Φωκάς, Γ. Χαλκιόπουλος και Κ. Παπαμιχαλόπουλος, συνέταξαν και υπέγραψαν Πρακτικό, στο οποίο ανέφεραν, εκτός άλλων, ότι ο Γ. Κρέμος παραμέλησε εντελώς τα καθήκοντά του, ότι με τη χορήγηση χρημάτων της επιτροπή ως δάνειο στον καθηγητή Ι. Βάσση περιέπλεξε την ταμειακή υπηρεσία ώστε σχεδόν καμία υπόσχεση που δόθηκε προς τον γλύπτη Καρακατσάνη να εκπληρωθεί, ότι τον θεωρούσαν πλέον ως μη κατέχοντα την θέση του Προέδρου κλπ.

Στις 22.2.1894 με Βασιλικό Διάταγμα διορίστηκε νέα επιτροπή. Όλα τα μέλη της επιτροπής αυτής ήταν από τη Φθιώτιδα, μεταξύ δε αυτών και δύο βουλευτές.

Τα μέλη αυτά ήταν ο Γ. Κρέμος (παρέμεινε ο ίδιος για να υπάρχει συνέχεια), Ν. Ζητουνιάτης, Κ. Αγαθοκλής, Π. Μαυρίκας, Αρ. Σκληβανιώτης, Ι. Γεωργιάδης, Γ. Μήσιος, Δ. Παπαθεοδώρου, Γ. Καρακαντάς, Ν. Λαχανοκάρδης, Δ. Ταλιαδούρος, Ηλ. Κοκκινόπουλος, Ευθ. Κούτρας και Ν. Κοντογιάννης. Η επιτροπή αυτή θα φρόντιζε και για τη γιορτή των αποκαλυπτηρίων του ανδριάντα.

Δραστηριοποιήθηκε με στόχο να συλλέξει το ποσό των 30.000 δραχμών, όσο δηλαδή χρειαζόταν και είχε συμφωνηθεί να καταβληθεί στον κατασκευαστή για τον ανδριάντα, το βάθρο, τη συσκευασία αυτών, τη μεταφορά τους και την τοποθέτησή τους. Διενήργησε εράνους τόσο στη Λαμία όσο και στην Αθήνα, εσπερίδες κλπ. Το 1895 π.χ. έγινε μία μεγάλη αγορά στο Ζάππειο, στην οποία περίπου 100 κυρίες και δεσποινίδες της Λαμίας έστειλαν ισάριθμα εργόχειρα και άλλα είδη αξίας περίπου 2.000 δραχμών. Το ποσόν που εισπράχθηκε στην αγορά αυτή έφθασε τις 7.000 δραχμές. Μεγάλο ποσόν από τα εισπραχθέντα προήλθε από τη Βασιλική Οικογένεια.

Όμως, υπήρχαν προβλήματα και η κατασκευή του έργου καθυστερούσε. Ο γλύπτης ζητούσε τα συμφωνηθέντα ποσά για να προχωρεί το έργο, ενώ ο Κρέμος αλλά και ο βουλευτής Ζητουνιάτης στη Βουλή, όπου και εκεί είχε φθάσει το θέμα, υποστήριξαν ότι η επιτροπή είχε καταβάλει στον γλύπτη όλα τα ποσά που ήταν υποχρεωμένη μέχρι τότε.

Η διαφορά τους ήταν το ποσόν του δανείου δρχ. 8.348 προς τον καθηγητή Ι. Βέσσα, το οποίο εκχωρήθηκε με συμβολαιογραφική πράξη στον Καρακατσάνη αλλά δεν είχε καταβληθεί σ' αυτόν. Παρατίθεται επιστολή του Ι. Καρακατσάνη, από την οποία φαίνεται ο βαθμός της διαφωνίας μεταξύ επιτροπής και αυτού. Επίσης, φαίνεται ότι του είχε γίνει συντηρητική κατάσχεση του αγάλματος. (Τότε φαίνεται ο Καρακατσάνης αγανάκτησε και αποπειράθηκε να θρυμματιση με σφυρί το άγαλμα).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ κ. ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗΝ

Κύριε συντάκτα της Νέας Εφημερίδος

Επί τη δημοσιεύσει της προχθεσινής αγορεύσεως εν τη βουλή του βουλευτού κ. Ζητουνιάτου ευρίσκομαι εις την ανάγκην να τον διαψεύσω διαρρήδην. Απ' εναντίας από τον κ. Ζητουνιάτην ανέμενον τα δίκαια ουχί δε και τας υβρεις και τας συκοφαντίας τας ψευδείς. Μοι αρκούσιν αι μέχρι τούδε πικρίαι τας οποίας μ' επότισεν ο εις τα πάντα επιτήδειος κ. Γ. Κρέμος.

α') Είνε ψεύδος, ψευδέστατον, ότι έλαβον δρχ. 11.000 και προκαλώ αυτόν να αποδειξη τον περί εναντίου ισχυρισμόν μου. Έλαβον μόνον 3.250 δραχμάς και εξ αυτών έχω δαπάνας βαρυνούσας την επιτροπήν εις έξοδα συμβολαίων και λοιπών δρχ. 1.000 ων αφαιρουμένων, μένουσι δρχ. 2.250.

β') Είνε κακή η ενέργεια της επιτροπής, προβάσης αδίκως εις συντηρητικην κατάσχεσιν του ανδριάντος προς εξασφάλισιν δήθεν των 11 χιλ. δραχμών, αι οποίαι κατά τους ισχυρισμούς του κ. Ζητουνιάτου ***κινδυνευουσι*** *και απορούμεν μάλιστα πώς ο κ. πρόεδρος επείσθη περί της λήψεως των χρημάτων και παρέσχεν ούτως την άδειαν μέτρου συντηρητικού προσβάλλοντος μάλλον την νέαν επιτροπήν ή εμέ, όστις πεισθείς εις ψευδείς παραστάσεις του κ. Κρέμου εξώδευσα τον άρτον των τέκνων μου, ίνα φανώ κατά τι ωφέλιμος εις την ιδέαν περί ανεγέρσεως ανδριάντος του Διάκου.*

Αν υπάρχωσι προσωπικά ζητήματα μεταξύ αυτών ωθούντα αυτούς εις αντενεργείας, δι' εμέ είνε αδιάφορον. Ζω ως πτωχός με τον ιδρώτα του προσώπου μου και εις ουδένα θα επιτρέψω να σφετερίζηται την αξίαν του ονόματος μου και δη εις βαθμόν μεγίστης καταχρήσεως. Ο κ. Κρέμος είνε εις θέσιν, ουχί μόνον να δημιουργή και ραδιουργή, αλλά και να είπη την αλήθειαν, αφού εις αυτόν έμεινε το ***νόμιμον.*** *Θα παρακαλέσω δε την νέαν επιτροπήν ν' άρη εν τάχει την συντηρητικήν κατάσχεσιν, διότι η κατ' εμού δικαστική ενέργεια ουδεμίαν επιροήν δύναται να ενασκήση, αλλά εις αλλους, οίτινες προ πολλού έπρεπε να κάθηνται εις το εδώλιον. Ουδείς δε θα τολμήση να θίξη χείρα επί του ανδριάντος εφ' όσον δεν μετρηθεί εις εμέ το υπόλοιπον δρχ. 15.000. Την δε απαίτησιν της εκχωρήσεως την οποίαν μοι μετεβίβασεν ο κ. Κρέμος ας την έχη δια τον εαυτόν του και ας την κατατάξη εις τα ιστορικά αρχεία του, ίνα, όταν ξαναγράψη την ιστορίαν του Διάκου αναφέρει και το μαρτύριόν μου, το οποίον μοι παρεσκεύασεν η προς αυτόν καλή μου πίστις. Αν ήνε με τοιαύτα να φαίνεται τις μέγας!...*

Δέξασθε κλπ.

όλως υμέτερος

Ι. Καρακατσάνης γλύπτης»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ένα άλλο θέμα που είχε ανακύψει, εκείνη την περίοδο, ήταν το που θα έπρεπε να τοποθετηθεί ο ανδριάντας. Υπήρχαν διαφορετικές γνώμες.

Το Δημοτικό Συμβούλιο, πάντως, είχε ήδη αποφασίσει για την πλατεία Διάκου.

Το θέμα αυτό απασχόλησε και πάλι τη Βουλή, όπου ο βουλευτής Κρίτσας έκρινε την πλατεία Διάκου ακατάλληλη. Μεταξύ άλλων, είπε:

« ... να στηθή εις μέρος περίβλεπτον, ώστε να προσπίπτη εις την αντίληψη των εις Λαμίαν ερχομένων, χωρίς να παρίσταται ανάγκη, όπως ούτοι ασχοληθώσιν εις ερεύνας προς εύρεσιν αυτού. Έχω, λέγω, την ιδέαν, ότι μνημεία, ως το περί ου πρόκειται, πρέπει να τοποθετώνται εις μέρη, εις τα οποία ευρισκόμενα, και άκοντας να σταματώσι τους διαβάτας, και ν' αναμιμνήσκωσιν αυτοίς τας προς την πατρίδα εκδουλεύσεις ανδρών ως τον Διάκον, την μνήμην των οποίων τα τοιαύτα μνημεία σκοπούσι να καταστήσωσιν άφθιτον, αθάνατον, και ουχί εις μέρη ως την πλατείαν εκείνην, το πληκτικόν της οποίας βεβαίως εις αμαθή τινα παρατηρητήν θα εμπνεύση το ερώτημα «τι άρα γε κακόν πράξας ούτος εγκαθείρχθη ενταύθα; ...».

Κατά τη γνώμη του Κρίτσα ο πιο κατάλληλος τόπος ήταν ένας λόφος κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό της Λαμίας.

Ο Νικ. Χατζίσκος υποστήριξε την άποψη ότι ο ανδριάντας έπρεπε να τοποθετηθεί στην πλατεία Διάκου.

Είπε, μεταξύ άλλων, ο βουλευτής Νικ. Χατζίσκος.

« ... έχω την ιδέαν, λέγω, ότι καταλληλοτέρα θέσις δεν ήτο δυνατόν να εκλεχθή. Η εκλεχθείσα πλατεία, εκτός της κεντρικής θέσεως αυτής και του ονόματος, το οποίον φέρει, είναι και εις θέσιν περίβλεπτον, και αν επί του παρόντος δεν ήναι εξωραϊσμένη, η αφορμή αυτή της τοποθετήσεως εν αυτή τοιούτου ανδριάντος θα συντελέση εις τον εξωραϊσμόν αυτής. Η τοποθέτησις τοιούτων ανδριάντων ου μόνον δέον να γίνηται εις περίβλεπτον μέρος, αλλά και εντός της πόλεως. Δια τούτο δεν συμφωνώ προς την ιδέαν, ην εξέφρασεν ο αξιότιμος συνάδελφός μου, ότι ο ανδριάς ούτος ηδύνατο να τεθή εις περίβλεπτόν τι μέρος εκτός της πόλεως Λαμίας ...».

Τον Ιανουάριον του 1895 έγινε η πανηγυρική τελετή κατάθεσης του θεμελίου λίθου του μνημείου. Όλη η Λαμία ήταν παρούσα στην τελετή. Η συγκίνηση δε και ο ενθουσιασμός των κατοίκων ήταν απερίγραπτος. Χοροστάτησε ο νέος, τότε, μητροπολίτης Κωνσταντίνος.

Λόγον εκφώνησε ο Ι. Γεωργιάδης πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου και γνωστός λόγιος.

Η πλάκα που κατατέθηκε φέρει την εξής αναμνηστικήν επιγραφή: *«Βασιλεύοντος των Ελλήνων Γεωργίου του Α', δημαρχούντος Λαμιέων Αριστείδου Σκληβανιώτου κοινή και Πανελληνίω δαπάνη το δε το μνη-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μεν ιδρύθη, αιδίου του έθνους ευγνωμοσύνης σήμα περιφανές εις Αθανάσιον Διάκον, ηρωϊκώς εν Λαμία μαρτυρήσαντα υπέρ Πίστεως και Πατρίδος τη 23 Απριλίου 1821. Εν Λαμία τη 15 Ιανουαρίου 1895 ..».

Τον Αύγουστο του 1896 μεταφέρθηκε και τοποθετήθηκε στην ομώνυμη πλατεία της Λαμίας το βάθρο του μνημείου.

Ο ανδριάντας μεταφέρθηκε το 1900 στην Αγία Μαρίνα με ιστιοφόρο γιατί λόγω του μεγάλου βάρους του τα βαρούλκα των ατμοπλοίων δεν μπορούσαν ακινδύνως να ανυψώσουν αυτόν μέχρι το κατάστρωμα.

Δύσκολη ήταν και η μεταφορά του μέχρι τη Λαμία γιατί έπρεπε να χρησιμοποιηθεί μεγάλο όχημα, το οποίο έσυραν εξ άλογα.

Για την 23η Απριλίου του 1903 είχαν προγραμματιστεί από τον Δήμο Λαμιέων (Δήμαρχος ο Νικ. Κρίτσας) και έγιναν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα. Έγιναν με εξαιρετική λαμπρότητα αφού παρούσα ήταν ολόκληρη η Βασιλική οικογένεια, ο Πρόεδρος της Βουλής, αριθμός υπουργών καθώς και άλλες προσωπικότητες. Το πρωί γιορτάσθηκε με λαμπρότητα η ονομαστική γιορτή του Βασιλέως Γεωργίου και αργότερα έγιναν τα αποκαλυπτήρια.

Στην αρχή έκανε συγκινητική προσφώνηση ο Πρόεδρος της επιτροπής Αν. Σιμόπουλος, ο οποίος παρακάλεσε τον Βασιλέα όπως ευδοκήσει να αποκαλύψει τον ανδριάντα. Ο Βασιλιάς σε μια κατανυκτική στιγμή έσυρε την κυανόλευκη ταινία και ο ανδριάντας παραδόθηκε πάλλευκος στα μάτια χιλιάδων συγκινημένων και ενθουσιώντων Φθιωτών. Στη συνέχεια, ο ποιητής Αριστ. Προβελέγγιος απηγγειλε ωραίο ποίημά του αφιερωμένο στον Αθ. Διάκο.

Τέλος, μίλησε ο Πρόεδρος της Βουλής Νικόλαος Χατζίσκος. Παρατίθενται η προσφώνηση του δημάρχου Κρίτσα στον Βασιλέα, η προσφώνηση του Αν. Σιμοπούλου, προέδρου της Επιτροπής της ανέγερσης του ανδριάντα, το ποίημα του Αριστ. Προβελεγγίου καθώς και ο λόγος του Χατζίσκου:

Η προσφώνησις του κ. Δημάρχου

Ο δήμαρχος προσεφώνησεν ως εξής τον Βασιλέα:

«Η πόλις της Λαμίας είνε έξαλλος εκ χαράς και ενθουσιασμού, υποδεχομένη τον σεπτόν και αγαπητόν αυτής Άνακτα την δημοφιλή Βασίλισσάν του και τας Α.Β. Υψηλότητας τον Διάδοχον, Σοφίαν μετά των Πριγκήπων. Ευτυχής δε λογίζομαι διερμηνεύων τα αισθήματα της βαθείας ευγνωμοσύνης των συνδημοτών μου προς τας Υμ. Μεγαλειότητας και Υψηλότητας αίτινες ηυδόκησαν να λαμπρύνωσι δια της παρουσίας αυτών την μεγάλην εθνικήν μας εορτήν, τα αποκαλυπτήρια του μεγαλομάρτυρος Διάκου».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εν τέλει, ο Δήμαρχος εξητωκραύγασεν υπέρ της Β. Οικογενείας. Προσφέρει ακολούθως ανθοδέσμας εις την Βασίλισσαν και την πριγκήπισσαν Σοφίαν.

Η προσφώνησις του κ. Α. Σιμοπούλου

Ο κ. Σιμόπουλος πρόεδρος της επιτροπής της ανέγερσης του ανδριάντα, λέγει τα εξής:

Μετά το αίσιον πέρας του αγώνος του ημετέρου Έθνους υπέρ ανεξαρτησίας αυτού, επεβάλλετο εις πάντας ημάς τους αποκτήσαντας εξ αυτού τα αγαθά της ευνομίας ακολουθούντας το πανάρχαιον προπατορικόν έθιμον να εκδηλώσωμεν δια μνημείων την εθνικήν ευγνωμοσύνην προς τους πεσόντας ηρωϊκώς εν τω ιερώ αγώνι. Του καθήκοντος τούτου δεν υστερήσαμεν ως προς τον μαρτυρήσαντα τήδε τη πόλει εθνομάρτυρα Αθ. Διάκον.

Δι' εθνικής εισφοράς αναδεικνυούσης το εθνικόν ενδιαφέρον, κατωρθώθη η κατασκευή και η εγκαθίδρυσις του ανδριάντος του ήρωος.

Ούτως επαναστηλούται η γενναία μορφή του ήρωος Διάκου προς εκδήλωσιν της εθνικής ευγνωμοσύνης επί τη ενισχύσει του εθνικού αισθήματος, της αυτοθυσίας υπέρ πατρίδος.

Ως πρόεδρος της Επιτροπής, ήτις ήγαγεν εις πέρας το έργον, λαμβάνω την υψηλήν τιμήν να παρακαλέσω την Υμετέραν Μεγαλειότητα, όπως ευδοκήσασα αποκαλύψη τον ανδριάντα του ήρωος Διάκου κατατασσομένου μεταξύ των εθνικών μνημείων».

«Ο Βασιλεύς σύρει τότε την κυανόλευκον ταινίαν και ήτο απείρως κατανυκτική η στιγμή εκείνη, καθ' ην πάλλευκος ο ανδριάς παρεδόθη εις τα όμματα χιλιάδων κόσμου εν θαυμασία στάσει».

Το ποίημα

Ο βουλευτής Μήλου και γλυκύς ποιητής κ. Αριστομένης Προβελέγγιος τον πανηγυρικόν του ήρωος με την χαρακτηρίζουσαν αυτόν ηρεμίαν εν τω αγνώ του εθνουσιασμώ απήγγειλε:

Από ποιο κόσμο εφάνηκες λευκός ωσάν το χιόνι,
και ρίγος και συγκίνησις αγία μας υψώνει;
Ήλθες από το Πάνθεον το μαρμαροχυμένο,
που ήρωες κ' εθνομάρτυρες φωτοβολούν τριγύρω
και πλέουνε σε θυμίαμα και σε λατρείας μύρο
και φτερουγίζει ανάλαφρα σαν άσμα μαγεμένο;
Απ' την καρδιά επήδησες του Γένους την αιώνια
που της σκλαβιάς την άγιασαν τα σκοτεινά τα χρόνια,
και μέσα στης αγάπης της το ακοίμητο καμίνι
πιο θαυμαστούς τους ήρωες, πιο ωραίους μεταχύνει;

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και σαν μια πάχνη ολόφωτη τριγύρω των απλόνει
και σ' ηλιοστάλακτον βωμόν αθανασίας στηλόνει;
Από κει μέσα επήδησες και λάμπεις στον αιώνα!
εσύ, που μόλις άστραψες στον ιερόν αγώνα
κεχάθης σαν ουράνιο φως από της γης τα μάτια,
για να στολίσης τ' άφθαρτα της δόξης μας παλάτια!
Εσβύστηκες! αλλ' έμεινεν απ' τα μαρτύριά σου
μία θεία λάμψις. Έσβυσες! αλλά την ομορφιά σου,
που σούκαψαν, σου χάλασαν απίστων άγρια χέρια,
μ' αγάπη σου την φύλαξεν ανέγγικτην, ακέρηα
του Γένους η πιστή καρδιά και την χαρίζει τώρα
στην Τέχνη την αθάνατη, στων Ηλυσίων τη χώρα.

Ήρωα! που έχεις της μορφής ουράνια τα κάλλη,
μα της ψυχής την ομορφιά ακόμα πιο μεγάλη,
της αρετής σου τ' άσπιλο κρινόλευκο στεφάνι
κανένα πάθος ταπεινό της γης δεν έχει χράνει!
Αυτό 'νε το περήφανο, πεντάμορφο κεφάλι,
το χέρι σου που σκόρπιζε γοργό θανάτου ζάλη,
τ' αντρειωμένα, ηρωικά, τα δασωμένα στήθη,
το μάτι που κεραύνονε τα βάρβαρα τα πλήθη!
Σε βλέπω, κι όλη μου η ψυχή στην όψι σου κρεμνιέται,
σε βλέπω, κι' απ' τα σπλάγχνα μου νομίζω πως πετιέται
θριαμβευτική, νικήτρια, στάζοντας φλόγα κ' αίμα
η γενεά του Αγώνος μας εκείν' η γιγαντένια
οπού τον δράκο πνίγοντας σε χέρια σιδερένια,
τη σκλάβα μάννα εστόλισε μ' ελευθερίας στέμμα!

Κι' ήσουνα θρήσκος, ταπεινός καλόγηρος μια μέρα
σε μοναστήρι μακρυνό. Στην ιερή ατμοσφαίρα
σ' ανύψονε, σ' αντρείονεν η πίστις του Κυρίου
κι' έτοιμος ήσουν να δεχθής το υπέρτερο ποτήρι
και ν' αντικρύσης άτρομος το πυρ του μαρτυρίου.
Ω μέρα και ώρα μυστική, όταν στο μοναστήρι,
που μιαν ευχή ψιθύριζες εμπρός στο Σταυρωμένο,
το πρώτο φως του Αγώνος μας εχύθη ματωμένο
κι' η φλόγα εκείνη αγκάλιασε το άγιο καντήλι,
ωσάν η Πίστις κι' η Πατρίς να σμίξανε τα χείλη!
Η αδελφωμένη φλόγα των μεσ' στην καρδιά σου ανάφτει!
μία θεία ορμή πολεμική μεσ' στη ματιά σου αστράφτει!
και χύνεται σαν κεραυνός απ' της Μονής τη θύρα
εκεί που σ' έκραζ' η Πατρίς κ' η φωτεινή σου Μοίρα!

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Κ' έγιν' ο τίμιος Σταυρός στο χέρι σου ρομφαία,
για να δοξάση το Σταυρό! Και τα μαλλιά τα ωραία,
που ζωντανά και ατίθασα κυμάτιζαν στην πλάτη,
έγιναν, φωτοστέφανος στο αγέρωχο κεφάλι·
το ταπεινό το ράσο σου – μανδύας στρατηλάτη·
το στήθος – πύργος άσειστος στην άγρια ανεμοζάλη
που με τα πλήθη τ' άπιστα πλακώνει σαν φοβέρα
κι' ανατραντάζ' η χώρα αυτή και σειέται πέρα ως πέρα.
Την ώρα εκείνη ποιος Θεός, ποία δύναμις, ποιο πνεύμα
στο στήθος σου θρονιάστηκε, σου ανδρείωσε το χέρι;
και με λεβέντες λιγοστούς αψήφισες τ' ασκέρι
και σαν το βράχο ανάκοψες τ' ορμητικό του ρεύμα;
Παντού καπνός, παντού φωτιά και φρίκη και λαχτάρα,
σφαγή, κραυγή και στεναγμός και του θανάτου αντάρα!
Σαν άγγελος καταστροφής με ματωμένο στέμμα,
φονεύεις με την σπάθη σου και σφάζεις με το βλέμμα!
Αστροπελέκια γύρω σου σκορπίζει το σπαθί σου
κι ανοίγουνε κατάχλωμα τα πλήθη στην ορμή σου.
Βάστα κι' αντρειόνου, γίγαντα! την ώρ' αυτή σ' εσένα
η πρώτη θεμελιόνεται τιμή του Εισοσιένα!
Ακούεις1; απ' τα τρισένδοξα της Αλαμάνας βράχη
υψόνεται η νικήτρια κραυγή του Λεωνίδα!
σε κάθε λόγγο ηχολογά, βροντά σε κάθε ράχη!
και χαιρετά τη λευθεριά και ψάλλει την πατρίδα.
Βάστα! χιλιάδες σ' έζωσαν – χιλιάδες δεν τρομάζεις!
«Καρδιά» στα παλληκάρια σου, «Καρδιά, παιδιά μου», κράζεις!
τα παλληκάρια κοίτουνται μεσ' στ' αγιασμένο χώμα,
και το σπαθί σου θρύμματα – μα πολεμάς ακόμα!
Στο σώμα σου το πάναγνο βέβηλ' απλόνουν χέρια,
και για το στήθος τ' άνοπλο μύρια ακονούν μαχαίρια.
Κ' ήλθ' η στιγμή να δοξασθής. Μεσ' στην καρδιά σου τώρα
λάμπει και πάλλει φλογερή, μεγάλη, νικηφόρα
η αθάνατη του Γένους μας καρδιά και σε στηρίζει,
όλ' η ορμή της κ' η φωτιά το αίμα σου φλογίζει.
Κ' ενώ φωτιά και σίδερο το σώμα σου σπαράζουν,
η Πίστις, κ' η Πατρίς μαζί στα σπλάχνα σου ευωδιάζουν.
Κανένα γης μαρτύριο, κανένα δεν θα σώση
το μεγαλείον της ψυχής να σου το ταπεινώση!
Εμπρός στο πυρ τ' αθάνατο, που την ψυχή λαμπρύνει,
του μαρτυρίου σου το πυρ μαραίνεται και σβύνει!
το στήθος σου παράπονο και στεναγμό δεν χύνει,
πνένει η μορφή σου μάρτυρος φωτόλουστη γαλήνη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μ' απ' την ωραία σου ψυχή κι' από τ' αγνά σου χείλη
ένα τραγούδι χύνεται στ' αρώματα του Απρίλη,
σαν λούλουδο που τον στερνό στολίζει λογισμό σου,
θεία δροσιά που στάλαξε μεσ' το μαρτύριο σου.
Κ' αφίνεις γεια στην άνοιξι, μ' απ' τη φωτιά που βγαίνει
μία ομορφύτερη άνοιξις στη γη τη σκλαβωμένη.
Με πυρωμένα σίδερα σπαράζουν το κορμί σου,
μα θριαμβεύ' η πίστις σου! κι' ολόδροσ' η ψυχή σου,
απ' τη φλογοστεφάνωτη, μαρτυρική θυσία
χρυσές φτερούγες άνοιξε προς την Αθανασία.
Εδώ σ' εθρήνησαν βουνά και λαγκαδιές και κάμποι,
αλλ' ο βωμός της δόξης σου για πάντα εδώ θα λάμπη.
Η γη που τα τρισάγια σκεπάζει κόκκαλά σου,
η γη που μοσχοβόλησεν απ' τα μαρτύριά σου,
παντοτεινό προσκύνημα μεσ' στους καιρούς θα μένη!
κι' απ' τα ιερά τα βάθη του θα κράζ' η ιστορία,
πως ο θνητός δοξάζεται για την ελευθερία,
πως για την Πίστι μαρτυρεί, για τον Σταυρό πεθαίνει!

Βροντώδη χειροκροτήματα εκάλυψαν τον πανηγυρικόν του ποιητού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο λόγος του κ. Χατζίσκου

Κατόπιν ο κ. Χατζίσκος λέγει δι' εντόνου φωνής τα εξής:

«Η Φθιώτις, γενέτειρα του Διάκου, κατελθόντος εκ της Οίτης και του Παρνασσού εις τας όχθας του Σπερχειού, συνέπλεξε στέφανον εξ ανθέων των Θερμοπυλών, καταθέτουσα αυτόν δι' εμού προ του ανδριάντος σου. Τον μήνα αυτόν διεδραματίσθη το μαρτύριόν σου, εξ ου ανέθορεν ο σπινθήρ της ελευθερίας φλέγων εις το στήθος της φυλής, συναγερθείσης περί την εθνικήν σημαίαν. Δεν ήκουσες τους συναθλητάς ν' απόσχης του απεγνωσμένου αγώνος, αλλά κρατούμενος επί του εδάφους των Θερμοπυλών επροτίμησες τον θάνατον, επισφραγίζων την αλήθειαν, ότι μόνον δια του μαρτυρίου κατισχύει η αρετή και η ελευθερία.

Η χώρα, η εγκλείουσα τον Μαραθώνα και τους Δελφούς, δεν θνήσκει· είνε προωρισμένη δια βωμόν της ελευθερίας και τον Γολγοθάν της πίστεως και της πατρίδος. Τέλος αναγνωρίζεται η Ελλάς ως κράτος ανεξάρτητον αναγνωριζομένου του βασιλέως Όθωνος. Την δάφνην αντικαθιστά η ελαία. Πνεύμα φιλελευθέρων ηθών διαπνέει την χώραν εγκολπουμένην τον νέον αυτής ηγεμόνα κοσμούντα το στέμμα του δια της Επτανήσου και της Θεσσαλίας.

Ατυχώς, τα γεγονότα διασαλεύουσι το γόητρον της Ελλάδος πλην έρχεται πνοή παρηγορίας εκ Κρήτης, τιθεμένης υπό την διοίκησιν του Γεωργίου, και η Ελλάς αναθέτει την διοίκησιν των στρατιωτικών δυνάμεων εις τον μέλλοντα Βασιλέα, τιθέμενον επικεφαλής των τέκνων της πατρίδος, άτινα ημέραν τινά θέλουσιν αποδειχθή ουχί ανάξια των ενδόξων πατέρων των, αλλ' άξια σου, Αθανάσιε Διάκε, όστις δ' αυτοθυσίας κληροδοτείς ημίν την παρακαταθήκην των προγόνων «θνήσκειν υπέρ πατρίδος».

☐ Ζήτω η πατρίς!

☐ Ζήτω ο Βασιλεύς».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΤΟ ΚΕΝΟΤΑΦΙΟ ΤΟΥ ΑΘΑΝ. ΔΙΑΚΟΥ

Ο Δημήτριος Γαρδίκης στο βιβλίο του ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΑΜΙΑΣ, σελ. 56 - 57 αναφέρει ότι το 1881 ο αντισυνταγματάρχης Ρούβαλης, που υπηρετούσε τότε στη Λαμία, ζήτησε να του δείξουν τον τόπο μαρτυρίου του Διάκου, τον οποίον βρήκε να καλύπτεται από σωρούς χαλασμάτων μεταξύ παρακειμένων ξύλινων παραπηγμάτων και του ερειπωμένου περιβαλλοτοίχου από πλίνθους της αυλής του Χανιού. Αμέσως ο Ρούβαλης με τους στρατιώτες του καθάρισε το πλακόστρωτο, περιέφραξε με ξύλινο κιγκλίδωμα το χώρο και έστησε ένα ξύλινο σταυρό με μία κανδήλα, την οποία άναβαν κάθε μέρα οι στρατιώτες.

Το 1888 αναστηλώθηκε ωραία από γύψο προτομή του Διάκου, την οποία έστειλε ο Μιχ. Κατσίμπαλης προς τον δήμαρχο Λαμίας Αριστ. Σκληβανιώτη, ο οποίος φρόντισε για την κατάλληλη τοποθέτησή της, αφού συνεννοήθηκε γι' αυτό με τον μηχανικό Μ. Μητσάκη. Αργότερα, κατασκευάσθηκε εκεί κενοτάφιο «μεγαλοπρεπές», όπως γράφτηκε διαστάσεων δέκα μέτρων πλάτους και δέκα βάθους.

Στην πρόσοψη του μνημείου τοποθετήθηκαν Πεντελικά μάρμαρα με τέσσερις στήλες, δύο μαρμάρινες λυχνίες και δύο γλάστρες. Στο μέσο δε ωραία σιδηρά πύλη, στην οποία «ανήρτηται» η πανοπλία του ήρωος, δηλαδή ένα καρυοφύλλι μία πάλλα και άλλα όπλα. Στο μέσο του τετραγώνου οικοπέδου κατασκευάστηκε λοφίσκος από φυσικούς βράχους στην κορυφή δε αυτού κείται άλλος βράχος που αποσπάστηκε από το μέρος όπου πολιορκήθηκε και συνελήφθηκε ο Διάκος. Πάνω δε σ' αυτόν μεγάλος μαρμάρινος σταυρός. Αρκετοί αθίγγανοι χρειάσθηκε να μεταφέρουν το βράχο αυτόν. Στο ανατολικό δε μέρος κτίσθηκε τοίχος με άνοιγμα μέσα στο οποίο φιλοτεχνήθηκε κατάλληλη θέση για κανδήλα. Παρακάτω δε σε άλλη θέση η γύψινη προτομή του ήρωα. Στο μέσον του βράχου τοποθετήθηκε μαρμάρινη πλάκα, όπου χαράκτηκαν με χρυσά γράμματα τα εξής: << *Ο ιερός ούτος τόπος ένθα το 1821 υπό των Τούρκων ανασκολοπισθείς εμαρτύρησεν υπέρ πίστεως, πατρίδος και ελευθερίας ο Αθανάσιος Διάκος* >>.

Η ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ ΣΤΗΝ ΑΛΑΜΑΝΑ

Το 1912 ο φαρμακοποιός Λαμίας και κατόπιν Μώλου Κωνσταντίνος Γ. Ευθυμίου, πρώτος συνέλαβε την ιδέα της ανέγερσης προτομής του Διάκου στην Αλαμάνα και με τους Ι. Ιωσήφ, Ι. Ελασσώνα, Ι. Λεωνιδάκη, Κ. Παππά, Γ. Δούλκαρη, Κ. Μπρούμη κλπ. δημιούργησε όμιλο ερασιτεχνών και με τα εισπραχθέντα χρήματα από συναυλίες και παραστάσεις έλιωσε την προτομή του Διάκου από μάρμαρο της Πεντέλης, σε υπερφυσικό μέγεθος, την οποία ελάξευσε ο μεγάλος γλύπτης Μιχ. Μπρος αντί του ποσού των χιλίων δραχμών. Την προτομή αυτή παρέ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δωσαν στον Δήμο Λαμιέων, ο οποίος την εναπέθεσε στο προαύλιο του Γυμνασίου, όπου παρέμεινε ατοποθέτητη για 18 χρόνια.

Το 1930 με την ευκαιρία των εορτών της εκατονταετηρίδας και επί Δημαρχίας του Γ. Πλατή, στήθηκε στη γέφυρα της Αλαμάνας η προτομή αυτή πάνω σε βάθρο ικανού ύψους, το οποίο χρηματοδότησε με δρχ. 5.000 ο Δήμος Λαμιέων.

Ο Δήμαρχος Ι. Μακρόπουλος (1925 – 1929) είχε αναλάβει να καταβάλει τα έξοδα από το προσωπικό του ταμείο για την κατασκευή τεσσάρων μαρμαρίνων στηλών, οι οποίες θα τοποθετούνταν γύρω από το βάθρο.

Στη βάση της προτομής τοποθετήθηκε πλάκα με το παρακάτω επίγραμμα του Κωστή Παλαμά:

Στης Αλαμάνας, η Κλειώ το θρυλικό γεφύρι,
την δάφνη την αμάραντη κατέβηκε να σπείρη
κι ελευθερία που τ' άστρο της
ανέσπερο στην πλάση
τον Λεωνίδα ανάστησε στο Διάκο τον Θανάση

Στα εγκαίνια μίλησε ο στρατηγός Πλαστήρας, όπως φαίνεται από τη φωτογραφία που δημοσιεύεται.

Η ΨΗΦΙΔΩΤΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

Κοντά στη νέα γέφυρα της Αλαμάνας και στην νέα εθνική οδό Αθηνών – Λαμίας, τοποθετήθηκε το 1963 ψηφιδωτή εικόνα του Θανάση Διάκου από τον Δήμο Λαμιέων και στη διάρκεια που δήμαρχος ήταν ο Ιωάννης Παπασιόπουλος.

Το έργο αυτό είναι του Λαμιώτη αρχιτέκτονα Κίμωνα Λάσκαρη, το δε ψηφιδωτό της Έλλης Βοίλα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στο Δομοκό. Για 35 χρόνια υπηρέτησε στην Αγροτική Τράπεζα όπου έφθασε μέχρι την ανωτάτη βαθμίδα της ιεραρχίας οπότε και παραιτήθηκε.

Είναι πτυχιούχος του Παντείου Πανεπιστημίου και του Ινστιτούτου Επιμορφώσεως στη Διοικητική των Επιχειρήσεων του Οικονομικού Πανεπιστημίου (Α.Σ.Ο.Ε.Ε.).

Μένει στην Αθήνα και ασχολείται ιδιαίτερα με την ιστορική έρευνα του Φθιωτικού χώρου. Έχουν δημοσιευθεί αρκετές εργασίες του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Κονάνου Παναγιώτα
Ιστορικός Εθνολόγος

ΘΕΜΑ

Μάχες που έλαβαν χώρα στη Φθιώτιδα και επηρέασαν την υπόλοιπη Ελλάδα

Η ανθρώπινη ιδιοσυγκρασία και ο ίδιος ο πολιτισμός βρίσκονται σε μια αέναη προσπάθεια ισορροπίας ανάμεσα στο καλό και στο κακό. Πληθώρα παραγόντων δρομολογούν κάθε φορά και διαφορετικές επιλογές. Οι εγωιστικές τάσεις όμως των ανθρώπων τους οδήγησαν στη θηριωδία που ξεπερνούσε ακόμη κι αυτή των άλογων ζώων. Κατά τη διάρκεια λοιπόν της εξελικτικής πορείας της ανθρωπότητας δεν έλειψαν ποτέ οι πόλεμοι. Ένας τόπος που φιλοξένησε κάποιες από τις σπουδαιότερες στιγμές της ιστορίας των μαχών ήταν η Φθιώτιδα. Σ' αυτή τη γη ο θάνατος έσυρε στον κάτω κόσμο ήρωες θαρραλέους που μάχονταν υπέρ πατρίδος. Τα χώματα αυτά γνώρισαν κατακτητές και εισβολείς πνασμένους για εξουσία και επιβολή. Μια ιστορική αναδρομή στο παρελθόν αυτού του νομού θα μας πείσει πως τα πάθη και η μανία για εξόντωση μπορούν να αλλάξουν το ρουν της ιστορίας.

Ξεκινώντας από τους προχριστιανικούς χρόνους θα δούμε μια μάχη αξιοπρέπειας και τιμής που συνέβη στις Θερμοπύλες τον Ιούλιο του 480 π.Χ. Θα θαυμάσουμε λοιπόν το απαράμιλλο σθένος που επέδειξαν οι Έλληνες απέναντι στους ιμπεριαλιστές Πέρσες. Η μάχη αυτή εντάσσεται στους Μηδικούς Πολέμους, στις εχθροπραξίες δηλαδή μεταξύ των εισβολέων Περσών και των αμυνόμενων Ελλήνων στην αρχή του 5ου αιώνα. Ο Ηρόδοτος βέβαια θα αποτελέσει για όλους εμάς αργότερα τη σημαντικότερη πηγή γνώσεων της περιόδου αυτής. Ο ίδιος θεωρούσε πως η αφορμή της έναρξης του πρώτου μηδικού πολέμου στάθηκε η συμμετοχή των Αθηναίων στην επανάσταση της Ιωνίας και πολύ περισσότερο η πυρπόληση των Σάρδεων.

Στη συνέχεια ο Ξέρξης Α΄ βασιλιάς των Περσών από το 486 π.Χ. προσπάθησε να θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο του πατέρα του Δαρείου και να φέρει εις πέρας την αποστολή του η οποία ήταν να καταλάβει τη Δύση. Έτσι λοιπόν οι Έλληνες το 480 π.Χ. καλούνται να αντιμετωπίσουν και πάλι τους Πέρσες, αυτή τη φορά όμως ακόμη πιο ισχυροί, εφόσον είχαν συνάψει συμμαχία με τους Ευβοείς, τους Βοιωτούς και τους Σπαρτιάτες.

Σ' ένα συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε στην Κόρινθο από τους Έλληνες, αποφασίστηκε να σταλεί στις Θερμοπύλες ένας μικρός αριθμός ανδρών προκειμένου να αντιμετωπιστεί η Περσική δύναμη και να μην είναι απρόσκοπτη η πορεία τους προς το νότο, ώστε να τους δοθεί λίγος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

χρόνος προκειμένου να προετοιμαστούν.

Αποτέλεσμα αυτού του συμβουλίου ήταν το 480 π.Χ. 7.000 οπλίτες του συμμαχικού στρατού και 300 Σπαρτιάτες να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στα ιστορικά στενά των Θερμοπυλών πλάτους 12 μέτρων.

Λαμβάνοντας απ' την άλλη υπόψη τον Ηρόδοτο και το έργο του, οι Πέρσες ήταν 5.283.220 άνδρες, αλλά σίγουρα το νούμερο αυτό δεν μπορεί να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα καθώς πιθανολογείται από ιστορικούς πως ο αριθμός των Περσών ήταν μεταξύ 200.000 και 1.700.000.

Οσος κι αν ήταν ο Περσικός στρατός, όμως σίγουρα δεν ήταν τόσο καλοί μαχητές όσο οι Σπαρτιάτες, οι οποίοι είχαν εκπαιδευτεί από την παιδική τους ηλικία στην τέχνη του πολέμου. Ήταν τόσο ατρόμητοι και θαρραλέοι που όταν ένας άνθρωπος τους είπε ότι οι Πέρσες έριχναν τόσο μεγάλα και πολλά βέλη που κατάφερναν να κρύψουν τον ήλιο, ένας Σπαρτιάτης πολεμιστής, ο Διηνέκης, του έδωσε την απάντηση: «Ωραία, τότε θα πολεμήσουμε υπό σκιά».

Ο Ξέρξης όμως, δεν μπορούσε παρά να στέλνει 1000 στρατιώτες κάθε φορά για να πολεμήσουν τους Έλληνες, καθώς το πέρασμα ήταν αρκετό στενό. Στο τέλος της πρώτης μέρας της μάχης ο αριθμός των νεκρών Περσών ήταν αρκετά μεγαλύτερος από τους Έλληνες, καθώς οι πρώτοι είχαν χάσει 2.000 άνδρες ενώ οι δεύτεροι μόλις 100. Ο Ξέρξης δεν πτοήθηκε και έστειλε στη μάχη τους «Αθανάτους» που ήταν 10.000 άνδρες με αρχηγό τον Υδάρνη όμως οι Έλληνες κατάφεραν να τους τρέψουν σε φυγή.

Πρόσωπο κλειδί στην έκβαση της μάχης στάθηκε ο προδότης Εφιάλτης, ο οποίος υπέδειξε στον Ξέρξη ένα αρκετά στενό μυστικό πέρασμα που θα τον οδηγούσε στον αιφνιδιασμό των Ελλήνων.

Ο Λεωνίδας λοιπόν, εφόσον υποψιάστηκε τι επρόκειτο να συμβεί, αποφάσισε να μείνουν στα στενά μόνο οι Λακεδαιμόνιοι για να έχουν έναν τιμημένο θάνατο ενώ τους υπόλοιπους συμμάχους τους έδιωξε για να μη χαθούν άδικα σε μια μάχη της οποίας η έκβαση ήταν προδιαγεγραμμένη. Δεν τον εγκατέλειψαν όμως οι 700 Θεσπιείς και οι 400 Θηβαίοι που βρήκαν όλοι μαζί το θάνατο από τα χέρια των Περσών.

Λαμιακός πόλεμος

Το 344 π.Χ. η Λαμία κυριεύεται από τους Μακεδόνες. Το 323 όμως, μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (13 Ιουλίου 323 π.Χ.) ξεσπά στους δημοκρατικούς κύκλους της Αθήνας ένα αντιμακεδονικό μένος. Έτσι, η εκκλησία του δήμου καταλήγει να πάρει την απόφαση της εκδίωξης των μακεδονικών φρουρών από τις πόλεις, στις οποίες έστειλε πρεσβείες για να ξεσηκωθούν σε κοινό αγώνα. Ο θάνατος λοιπόν του Μ. Αλεξάνδρου ήταν μια ευκαιρία για απελευθέρωση από τους Μακεδόνες και επιστροφή στην πολιτιστική ακμή της χώρας. Για το λόγο αυτό οι Αθηναίοι και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

οι σύμμαχοι τους με επικεφαλής τον στρατηγό Λεωσθένη κατέλαβαν τα στενά των Θερμοπυλών. Ο Αντίπατρος από την άλλη ζητούσε βοήθεια και χωρίς ανταπόκριση πέρασε τη Θεσσαλία και έφτασε στη Λαμία κατέλαβε την Ηράκλεια. Στη μάχη της Ηράκλειας όμως ηττήθηκε και μη δυνάμενος να επιστρέψει στη Μακεδονία καθώς ήταν περικυκλωμένος από εχθρούς, κλείστηκε στη Λαμία. Εκεί ο επίτροπος της Μακεδονικής δυναστείας Αντίπατρος πολιορκήθηκε από τον Λεωσθένη, ο οποίος απαίτησε την άνευ όρων παράδοσή του.

Σε κάποια συμπλοκή όμως τα πράγματα πήραν διαφορετική τροπή και ο Λεωσθένης σκοτώθηκε. Η πολιορκία της Λαμίας λύθηκε τελικά από τον αντικαταστάτη του Λεωσθένη, Αντίφιλο. Το βαρύ τίμημα της ήττας των Ελλήνων όμως στον Λαμιακό πόλεμο το πλήρωσε η Αθήνα, η οποία ήταν πρωτοστάτης της αντιμακεδονικής κίνησης. Η απελπισία κυρίευσε τους Αθηναίους σε τέτοιο βαθμό που όταν κλήθηκαν από τους Μακεδόνες να παραδοθούν οι ρήτορες, τότε ο Δημοσθένης για να μη συλληφθεί αυτοκτόνησε. Συν τοις άλλοις, έχουμε και τη μεταβολή του πολιτεύματος της Αθήνας από δημοκρατικό σε ολιγαρχικό.

Εισβολή Γαλατών

Το 279 π.Χ. η Ελλάδα θα αντιμετωπίσει έναν ακόμη κατακτητή καθώς άπειρα στίφη Γαλατών κατέκλυσαν τη Θράκη και τη Μακεδονία και έφτασαν μέχρι τη Θεσσαλία. Οι Έλληνες τρόμαξαν από αυτή την εισβολή και το συναίσθημα του φόβου ήταν που τους ένωσε και τους οδήγησε όλους, εκτός από τους Πελοποννήσιους, στην κατάληψη των στενών των Θερμοπυλών. Ο Αθηναίος Κάλλιπος, γιος του Μοιροκλέα, τέθηκε επικεφαλής του συμμαχικού στρατού. Από την άλλη οι Γαλάτες με αρχηγό το Βρέννο, πέρασαν απρόσκοπτα το Σπερχειό και κατέλαβαν και κατέστρεψαν την Ηράκλεια. Επιπλέον, λεηλάτησαν τη γύρω περιοχή φονεύοντας τους περαστικούς κατοίκους που συναντούσαν. Η αναμέτρηση όμως έγινε ξανά στις Θερμοπύλες. Η ισχυρή αμυντική γραμμή των Ελλήνων δεν ήταν δυνατόν να διασπαστεί από τους βαρβάρους. Αποτέλεσμα αυτής της δύστοκης και ανεπιτυχούς προσπάθειας ήταν να αναγκαστούν να υποχωρήσουν στο στρατόπεδό τους. Νέα επιδρομή που επιχείρησαν από ένα στενό και δύσβατο μονοπάτι της Οίτης, αποκρούστηκε από τους Έλληνες με επικεφαλής τον Τελέσαρχο που έχασε τη ζωή του στο πεδίο της μάχης. Ο κύριος όγκος των βαρβάρων όμως, εξακολουθούσε να παραμένει στην πεδιάδα πριν από τις Θερμοπύλες και να λυμαίνεται την περιοχή. Οι Ηρακλειώτες και οι Αινιάνες για να απαλλαγούν από τις βιαιοπραγίες των Γαλατών τους υπέδειξαν ένα κρυφό μονοπάτι και έτσι έφτασαν στις πεδιάδες της Λοκρίδας. Εκεί είχαν να αντιμετωπίσουν τους αγανακτισμένους Έλληνες και πάλι. Ο πανικός όμως των βαρβάρων τους οδήγησε στην καταστροφή. Η ολοκληρωτική τους εξόντωση όμως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

έγινε από τους Θεσσαλούς και τους Μαλιείς που περίμεναν τα υπολείμματα του στρατού τους στο Σπερχειό.

Τα γεγονότα της περιόδου από 211-146

Το 211 π.Χ. τώρα οι Αιτωλοί παρακινούμενοι από τους Ρωμαίους κήρυξαν πόλεμο στους Μακεδόνες. Έτσι λοιπόν ο Φίλιππος ο Ε΄ κατέβηκε στη Φθιώτιδα και κατατρόπωσε σε δύο μάχες που έγιναν στη Λαμία τους Αιτωλούς. Στη συνέχεια οι Αιτωλοί κλείστηκαν στα τείχη της Λαμίας ενώ ο Φίλιππος αποσύρθηκε στα Φάλαρα, όπου πολιόρκησε τον Εχίνο. Η προσπάθεια των Ροδίων και των Αθηναίων να επιτύχουν ειρήνευση είχε προσκρούσει στις υπερβολικές αξιώσεις των Αιτωλών. Το επόμενο έτος οι Αιτωλοί με το Δορίμαχο ενισχυμένοι με το στόλο των Ρωμαίων με επικεφαλής το στρατηγό Πόπλιο, πρόσβαλαν τις δυνάμεις του Φιλίππου στον Εχίνο αλλά αποκρούστηκαν. Οι Εχιναιείς παρέδωσαν την πόλη στον Φίλιππο. Οι Αιτωλοί για να εμποδίσουν την κάθοδο του Φιλίππου κατέλαβαν τα στενά των Θερμοπυλών που άνοιξαν οχυρωματική τάφρο και κάλεσαν σύνοδο στην Ηράκλεια. Ο Φίλιππος ξεχύθηκε στην κοιλάδα του Σπερχειού και έκαψε τα σπαρτά και διασκόρπισε τους Αιτωλούς που κατείχαν την Οίτη. Το 205 π.Χ. όμως έχουμε τη σύναψη ειρήνης μεταξύ των εμπόλεμων με την οποία συνομολογήθηκε να έχει ο καθένας όσα είχε και κατά το χρόνο της ειρήνης.

Το 191 π.Χ. τα Ρωμαϊκά στρατεύματα ενώθηκαν με τα Μακεδονικά και στις συγκρούσεις τους με τα στρατεύματα του Αντιόχου, των Αιτωλών και των Αθαμάνων σημείωσαν μεγάλες επιτυχίες. Τότε έφτασε και ο κύριος όγκος του Ρωμαϊκού στρατού με επικεφαλής τον Μάνιο Ακίλιο Γλαβρίωνα, ο οποίος κατέλαβε την Προέρνα και τους Θαυμακούς και έφτασε μέχρι την κοιλάδα του Σπερχειού και τα χωράφια των Υπαταίων. Παράλληλα ο Αντίμαχος υποχωρούσε στις Θερμοπύλες και οι Αιτωλοί στην Ηράκλεια. Οι Ρωμαίοι αποδείχτηκαν ανώτεροι μετά από τη σύγκρουση αυτή. Αποτέλεσμα αυτής λοιπόν η ήττα των αιτωλικών στρατευμάτων και επικυριαρχία των Ρωμαίων στα στενά των Θερμοπυλών που αποτελούσαν οχυρά του Αντιόχου, ο οποίος τράπηκε σε άτακτη φυγή μαζί με τα στρατεύματά του. Ύστερα από όλα αυτά, η Λαμία που δέχτηκε επανειλημμένες επιθέσεις από τα Ρωμαϊκά στρατεύματα έπεσε στα χέρια του Ακιλίου και λεηλατήθηκε από το Ρωμαϊκό στρατό το 190 π.Χ.

Μεταχριστιανική περίοδος

Οι μεταχριστιανικοί χρόνοι βρίθουν και αυτοί από μάχες ιστορικές που αποδεικνύουν γι' ακόμη μία φορά, πως ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος και αυτό γιατί ίσως η φύση του ανθρώπου να είναι πολεμική. Όσο κι αν δεν τιμά τον άνθρωπο μια τέτοια διαπίστωση, όπως είχε αναφερθεί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και ο Θουκυδίδης, οι πόλεμοι και τα δεινά τους δε θα εκλείψουν «έως αν η αυτή φύσις ανθρώπων η» (= εφόσον η ανθρώπινη φύση μένει η ίδια).

Η διορατικότητα του Θουκυδίδη απέδειξε το γεγονός ότι μέχρι τώρα τουλάχιστον οι άνθρωποι δεν κατόρθωσαν να απαλλαγούν από τη φρίκη του πολέμου.

Έτσι το 995 μ.Χ. στην πεδιάδα του Σπερχειού δόθηκε μια αποφασιστική μάχη μεταξύ του Βυζαντινού ελληνισμού και των Βουλγάρων. Ο Σαμουήλ στρατοπέδευσε στη νότια πλευρά του Σπερχειού από την πλευρά της Υπάτης, ενώ ο στρατηγός του Βασιλείου Β΄ ο Νικηφόρος Ουρανός στρατοπέδευσε στη βόρεια όχθη του ποταμού. Ο Νικηφόρος Ουρανός κατόρθωσε να βρει ένα σημείο του ποταμού και ενώ οι Βούλγαροι κοιμόντουσαν τους επιτέθηκε με τα στρατεύματά του. Οι Βούλγαροι λοιπόν υπέστησαν ολοκληρωτική καταστροφή λόγω της αιφνίδιας επίθεσης που δέχτηκαν από τον Νικηφόρο Ουρανό. Ο δε Σαμουήλ πληγωμένος μαζί με το γιο του κατάφεραν να αποφύγουν την αιχμαλωσία προσποιούμενοι τους νεκρούς. Ανέβηκαν λοιπόν την Οίτη και από εκεί διέφυγαν προς τα Αιτωλικά όρη και από εκεί μέσω των βουνών της Πίνδου φτάσανε στην Ήπειρο και από κει στην έδρα τους, στην Αχρίδα.

Γεγονότα καταλανικής περιόδου

Αιώνες μετά το 1309 στη Φθιώτιδα εισβάλλουν οι Καταλανοί (Ισπανοί) υπό τη συνοδεία των Σικελών, των Βουλγάρων και των Τούρκων. Το 1380 εμφανίζονται οι Ναβαρραίοι ομοεθνείς των Καταλανών και με επιθέσεις ανεπιτυχείς προσπάθησαν να κυριεύσουν το Ζητούνι.

Το 1396 ο Φθιωτικός χώρος πλήττεται από τουρκικές επιδρομές. Ο Επίσκοπος Ζητουνίου Σάββας επειδή μισούσε τους Λατίνους λόγω της καταπίεσης που υφίστατο κάλεσε τους Τούρκους να καταλάβουν τη Λαμία και τη Νότια Πάτρα. Η Λαμία αποδόθηκε ξανά στους Έλληνες το 1406 με τη συνθήκη του Μανουήλ με το Σουλτάνο Σουλεϊμάν. Ανακατάληψή της έγινε το 1415. Στις 22/2/1424 με την υπογραφή νέας συνθήκης από τον Αυτοκράτορα Μανουήλ με τον Σουλτάνο Μουράτ Β΄ η Λαμία ήταν πάλι ελεύθερη. Το 1446 μετά από τουρκική εκστρατεία, η Λαμία καταλήφθηκε και έμεινε υπό τουρκική κατοχή.

Επαναστατική περίοδος

Κατά την επαναστατική περίοδο η Φθιώτιδα θα έχει και πάλι πρωταγωνιστικό ρόλο. Το σάλπισμα της εξέγερσης δόθηκε από τον Πανουργιά και τον Διάκο. Σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στις Κομποτάδες ο Διάκος με το Δυοβουνιώτη προχώρησαν για την Αλαμάνα. Οι οπλαρχηγοί που συμμετείχαν στη σύσκεψη αποφάσισαν να καταλάβουν την Υπάτη. Στις 18 Απριλίου έγινε η επίθεση και έτσι η Υπάτη έπεσε κατά το μεγαλύτερο μέρος στα χέρια των οπλαρχηγών. Επιπρόσθετα πάρθηκε η

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

απόφαση να επιτεθούν εναντίον της Λαμίας. Για να εξακριβωθεί η αριθμητική δύναμη των Τούρκων στη Λαμία οι οπλαρχηγοί έστειλαν μικρή δύναμη με τον Κομνά Τράκα, η οποία έφτασε μέχρι τα Καλύβια. Εκεί συγκρούστηκε με Τούρκους και αποσύρθηκε στο Σταυρό όπου οχυρώθηκε στην εκκλησία. Έτσι διαπιστώθηκε πως ήταν αδύνατο να γίνει η επίθεση κατά της Λαμίας.

Σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε αργότερα στη Χαλκωμάτα οι οπλαρχηγοί διαφώνησαν μεταξύ τους σε θέματα τακτικής. Ο Δυοβουνιώτης κατέλαβε το γεφύρι στο Γοργοπόταμο στις 22 Απριλίου. Όταν όμως εμφανίστηκαν οι Τούρκοι χωρίς αντίσταση αποχώρησε και κατέλαβε τη στενή θέση Δέμα στα Δύο Βουνά. Από την άλλη ο Πανουργιάς πήγε στη Χαλκωμάτα. Ο Ομέρ Βρυώνης όμως ξεχύθηκε εναντίον των θέσεων του του Πανουργιά, όπου η σύγκρουση ήταν άνιση και αποτέλεσμα είχε να χάσει ο Πανουργιάς τη ζωή του.

Μάχη Αλαμάνας

Στις 23 Απριλίου το 1821 στην Αλαμάνα έλαβε χώρα μια ιστορικής αξίας μάχη με πρωταγωνιστές τον Αθανάσιο Διάκο και τον Ομέρ Βρυώνη. Ο Διάκος είχε καταλάβει τη θέση Πορειά στους πρόποδες του Καλλίδρομου, νοτιότερα της Αλαμάνας. Ένας μεγάλος αριθμός Τουρκαλβανών χωρισμένοι σε τρεις φάλαγγες επιτέθηκαν στον Διάκο. Από τη Λαμία έφτασε και ο Κιοσέ Μεχμέτ, ο οποίος χτύπησε από δυτικά το σώμα του Διάκου. Ο Ομέρ Βρυώνης καταβάλλει υπεράνθρωπες προσπάθειες προκειμένου να αιχμαλωτίσει το Διάκο. Οι σύντροφοι του ήρωα σκοτώνονται από τους πολυπληθέστερους Τουρκαλβανούς, μαζί και ο αδελφός του «Μήτρος». Η τελευταία πράξη του δράματος παίχτηκε στη θέση Μανδροστάματα κοντά στο μοναστήρι της Δαμάστας. Η μάχη διήρκεσε μια ώρα. Ο Διάκος τραυματίστηκε και οι λιγοστοί σύντροφοι του μάταια κατέβαλαν προσπάθειες να το φυγαδέψουν. Το σπαθί του είχε κοπεί κάτω από τη μέση προς τη λαβή. Μη δυνάμενος λοιπόν να αντισταθεί έπεσε στα χέρια των Τουρκαλβανών. Ξημερώματα της 23ης Απριλίου οι βασανιστές του τον οδήγησαν στον τόπο του μαρτυρίου όπου κοίταξε γύρω του παραπονεμένα και ψιθύρισε «Για ιδές καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει, τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά και βγάζ' η γη χορτάρι».

Παράλληλα στη μάχη στον Αετό κοντά στην Υπάτη οι οπλαρχηγοί Σάφακας, Σκαλτζοδήμος και Γκούρας συγκρούστηκαν με την τουρκική φρουρά. Η μάχη έληξε με τρομερές απώλειες (200 νεκροί) για τους Τούρκους, ενώ από τους Έλληνες σκοτώθηκαν 12.

Στα γεγονότα των επόμενων ετών από το 1822 έως το 1829 σημειώθηκαν κάποιες σημαντικές επιχειρήσεις. Στις 26 Μαρτίου το 1822 έγινε στον Μπράλλο ένα πολεμικό συμβούλιο με πρόεδρο τον Υψηλάντη. Οι οπλαρχηγοί αποφάσισαν να κινηθούν ταυτόχρονα κατά της Λαμίας και κατά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

της Υπάτης. Ο Δυοβουνιώτης επιτέθηκε αμέσως στη φρουρά του Αχινού. Ενώ ο Οδυσσέας και ο Νικηταράς επιτίθενται εναντίον των εχθρών στην Αγία Μαρίνα. Στη Στυλίδα εισέρχονται στρατεύματα του Δυοβουνιώτη. Τουρκικά στρατεύματα σπεύδουν με κανόνια από τη Λαμία για να βοηθήσουν τους αμυνόμενους. Οι Έλληνες βρισκόντουσαν σε δύσκολη θέση πλέον και έτσι οι οπλαρχηγοί πήραν την απόφαση να επιβιβασθούν και πάλι στα καράβια και να επιστρέψουν στη Λοκρίδα.

Μάχη Αμφίκλειας

Στη μάχη της Αμφίκλειας ο Χουρσίτ, πασάς που έδρευε στη Λάρισα, έστειλε στη Λαμία 8.000 άνδρες με επικεφαλής τον Μεχμέτ πασά. Όταν το πληροφορήθηκε ο Οδυσσέας Ανδρούτσος έφτασε στη Φθιώτιδα από την Αθήνα αμέσως. Την 1η Νοεμβρίου του 1822 έγινε η σύγκρουση στο Μοναστήρι του Δαδιού και ο Ανδρούτσος κατόρθωσε να σωθεί περνώντας τις τούρκικες γραμμές προσποιούμενος τον Αλβανό. Τα στρατεύματα των Κυβερνητικών όμως, τον ακολουθούσαν από κοντά. Η σύγκρουση βέβαια ήταν αναπόφευκτη. Χειροδεμένος ο Ανδρούτσος μετά την παράδοσή του μεταφέρθηκε στην Αθήνα και στην Ακρόπολη βρήκε τραγικό θάνατο. Για να εμποδιστεί βέβαια η κάθοδος νέων τουρκικών ενισχύσεων στην Αλαμάνα και στην Υπάτη, οι οπλαρχηγοί προσπάθησαν πολλάκις να καταλάβουν. Στη μάχη της Υπάτης βρήκαν ηρωικό θάνατο και εθελοντές φιλέλληνες.

Στις αρχές του Νοέμβρη το 1826, η κυβέρνηση διέθεσε στον Κωλέττη τρία σπετσιώτικα πλοία για να μεταφέρει στρατεύματα Θεσσαλών και Μακεδόνων και από εκεί να επιχειρήσουν να διαλύσουν τις σιταποθήκες του Κιουταχή στην Αταλάντη και να εξουδετερώσουν τη φρουρά της πόλης. Η απόβαση έγινε με τον Καρατάσο στη Σκάλα στις 8 Νοεμβρίου. Ακολούθησε ο Γάτσος, ο οποίος αιφνιδιάστηκε και χτυπήθηκε από τον Μουστάμπεη Κιαφεζέζη με 1000 πεζούς και ιππείς. Στην άτυχη για τους Έλληνες μάχη της Αταλάντης ο αριθμός των Ελλήνων που σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν ήταν μεγάλος. Οι υπόλοιποι επιβιβάστηκαν σε πλοία και γύρισαν πίσω στις Σποράδες.

Δυο χρόνια αργότερα, ο Μαχμούτ πασάς συγκέντρωσε στη Λαμία 6000 πεζούς και 600 ιππείς και επιχείρησε δυναμική κάθοδο στη Λοκρίδα. Οι Έλληνες από την άλλη ανήμποροι να αντιμετωπίσουν τους Τούρκους αποσύρθηκαν στις πεδινές περιοχές. Ο Μαχμούτ λοιπόν έφτασε απρόσκοπτα ως τη Λειβαδιά και από εκεί αποφάσισε να χτυπήσει τις στρατοπεδευμένες μονάδες των Ελλήνων στο Μαρτίνο. Στις 29 Ιανουαρίου το 1829, ο Μαχμούτ επιτέθηκε στο Μαρτίνο στις δυνάμεις του Βάσσου και αποκρούστηκε. Η μάχη αυτή ήταν και η τελευταία πολεμική επιχείρηση που έγινε στο Φθιωτικό χώρο μέχρι την απελευθέρωση της χώρας.

Το συμπέρασμα λοιπόν που προκύπτει μπορεί να συναφθεί με την εξής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρήση: «Ο πόλεμος έλεγε ο Αϊζενχάουερ είναι η πιο ηλίθια, η πιο τραγική απ' όλες τις ανθρώπινες περιπέτειες. Είναι ηλίθια, γιατί επιλύει ελάχιστα προβλήματα για πολύ καιρό. και τραγική εξαιτίας της καταστροφής σε ανθρώπινες ζωές, σε πολιτισμό και πλούτο». Ό,τι λοιπόν δημιουργεί ο άνθρωπος σε περίοδο ειρήνης, το καταστρέφει με την ανοησία και τον παροξυσμό του σε περίοδο πολέμου.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Παναγιώτα Κ. Κονάνου, πτυχιούχος του τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Γεννήθηκε το 1984 και κατάγεται από το Σταυρό Λαμίας. Έχει εκπονήσει εργασία με τίτλο «Ο Σταυρός» 100 σελίδων που εκτίθεται στο εργαστήριο λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Κομοτηνής. Επιπλέον αρθρογραφεί στο περιοδικό «Homo Nomicarius» καθώς επίσης και στην εφημερίδα του τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας «Scripta Manent». Επίσης γράφει στο περιοδικό «ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ».

Ξένες γλώσσες: Πτυχιούχος Αγγλικής και Γαλλικής Γλώσσας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Μπάτσος Νικόλαος
Ιστορικός - Ερευνητής

ΘΕΜΑ

Η έκβαση της μάχης του Ορχομενού το 86 π.Χ.
Η καταστροφή της Λάρυμνας και η συγγένεια της με το Μαρτίνο

Στο πρώτο μέρος αυτής παρουσίασης θα αναφερθούμε λίγο στην γεννεολογία των ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ ΛΟΚΡΩΝ απ' όπου και η καταγωγή της Λάρυμνας.

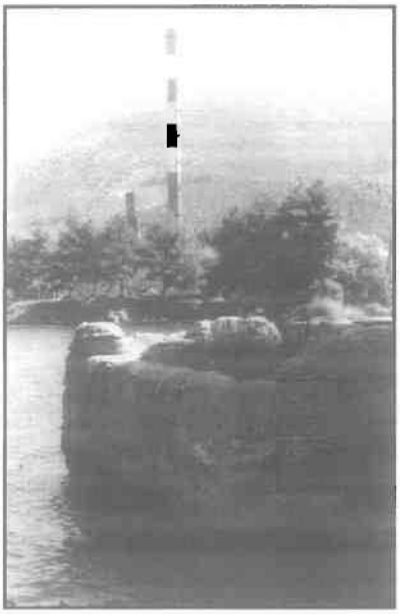
Από τον τιτάνα Ιαπετό και την κόρη του ωκεανού Κλημένη γεννήθηκε ο Προμηθέας, γεννάρχης όλων των ελληνικών φυλών αλλά και των Οπουντίων. Απο τον Προμηθέα γεννήθηκε ο Δευκαλίωνας. Απο τον Δευκαλίωνα και την Πύρρα ο Αμφικτίωνας. Απο τον Αμφικτίωνα και την Χθονοπάτρα γεννήθηκε ο Φύσκος. Απο τον Φύσκο και την Καβύη ο Λοκρός. Απο τον Λοκρό και την Πρωτογένεια ο ΟΠΟΥΝΤΙΟΣ. Απο τον Οπούντιο ο Κύνος και απο τον Κύνο η Λάρυμνα. Απο την κόρη του Κύνου και εγγονή του Οπουντίου τη Λάρυμνα λοιπόν πήρε το όνομα η αρχαία πόλη της Λάρυμνας.

Η **Λάρυμνα** κατά την αρχαιότητα ήταν ένα εμπορικό και στρατιωτικό λιμάνι, επίσης υπήρχαν ναυπηγεία στον ανατολικό κόλπο δίπλα στην Ακρόπολη που και σήμερα λεγεται ταρσανά, που σημαίνει ναυπηγεία. Η είσοδος του κόλπου των ναυπηγείων προστατευόταν με τρίτοξη γέφυρα και αλυσίδες. Σήμερα, σώζονται οι τρείς βάσεις με μεγάλες πέτρες που εξέχουν απο την επιφάνεια της θάλασσας και ιδίως κατα την άμπωτη που κατεβαίνει η στάθμη των νερών σημαντικά γίνονται ακόμα πιο ορατές. Ακόμη σώζονται σήμερα τα κυκλώπεια τείχη της ακρόπολης της εποχής των Μινύων του Ορχομενού (Μηκυναϊκή περίοδος 1300 π. Χ). Στην νότια πλευρά και δίπλα και ανατολικά της σημερινής προβλήτας σώζεται η αρχαία προβλήτα με μια σειρά απο πέτρες που προεξέχουν απο τη θάλασσα. Εκτός απο τα κυκλώπεια τείχη της Ακροπόλεως υπάρχουν και τείχη οχύρωσης κατά μήκος της παραλίας. Τα οποία βέβαια χρονολογούνται σε νεώτερες εποχές. Πιθανόν στο 365 π. Χ ο στρατηγός των Θηβαίων Επαμεινώνδας, ιδρυτής της λοξής φάλαγγας, ο οποίος κατόρθωσε να νικήσει τον αήττητο για 500 χρόνια Σπαρτιατικό Στρατό στην μάχη των Λεύκτρων Βοιωτίας, τείχησε την Λάρυμνα.

Οταν την ηγεμονία είχαν η Θήβα και ο Ορχομενός η Λάρυμνα προσχωρούσε ειρηνικά στους βοιωτούς και παραχωρούσε το λιμάνι της. Το ίδιο συνέβαινε και με τη γειτονική της πόλη Βουμελιταία, η οποία ταυτίζεται με το παλιοχώρι του Μάρτινου σύμφωνα με τον Αρχαιολογικό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Άτλα του Αιγαίου που εξέδωσε το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Και οι δύο πόλεις ήταν στα σύνορα με τη Βοιωτία και συμμετείχαν όπως θα δούμε παρακάτω σε ένα αρχαίο κείμενο σε αγώνες και γιορτές που πραγματοποιούνταν στη Βοιωτία.

Παραλιακά τείχη της Λάρυμνας στο βάθος η ΛΑΡΚΟ.

Απο τη Λάρυμνα ξεκίνησαν για την Τροία 30κοντα μέλαναι νήες όπως μας αναφέρει ο **Όμηρος Β511** κ εξ: Ασκάλαφος Βασιλιάς του Ορχομενού, γιός του Αρη και της Αστυόχης ,αδελφός του Ιάλμενου μαζί με τον οποίο οδήγησαν στην Τροία τα τριάκοντα πλοία των Μινύων απο την Ασπληδώνα (Πύργος) και τον Ορχομενό**. Όμηρος Π.128** : Αυτός και ο αδελφός του ήταν οι δυο απο τους επτά ηγεμόνες που φρουρούσαν την τάφρο εμπρός απο τα τείχη της Τροίας. **Όμηρος ΠΝ 478**: Αγωνίσθηκε μαζί με τον Ιδομενέα εναντίον του Αινεία για το νεκρό σώμα του Αλκαθόη,. Και τα δύο αδέρφια Ασκάλαφος και Ιάλμενος σκοτώθηκαν στην Τροία. Πιθανολογήται οτι τα καράβια που οδηγήθηκαν απο τα δυο αδέρφια στην Τροία, να ναυπηγήθηκαν στα ναυπηγεία της Λάρυμνας.

Κατά την Μυκηναϊκή εποχή 4 ήταν οι πολύχρησες πόλεις: Μυκήναι – Ορχομενός – Ίλιον – Κνωσός. Ο πολεμικός στόλος των Μινύων ήταν εφάμιλλος του στόλου των Μυκηνών και της Κνωσού.

Το πρώτο συνέδριο ναυτικών κρατών όπου συζητήθηκε το πρόβλημα του ανταγωνισμου στο Αιγαίο από τα τρωικά πλοία, έγινε στο παλάτι του Μινύα στον Ορχομενό και η φιλοξενία του στους υψηλούς αρχηγούς των πλουσίων κρατών ήταν τέτοια που ο νεαρός τότε Αγαμέμνωνας έμεινε κατενθουσιασμένος και χάρισε στον Ορχομενό τον καλλιμάρμαρο ναό της Αργυνίδος Αφροδίτης. Όλος αυτός ο μεγάλος στόλος του Ορχομενού ελιμενίζετο στο λιμάνι της Λάρυμνας. Καθώς από αρχαιοτάτων χρόνων υπήρχε ο δρόμος Ορχομενού Λάρυμνας.

Η Λάρυμνα και η γύρω περιοχή γνώρισαν τον μεγαλύτερο πλούτο την εποχή του Χαλκού όταν στην περιοχή μεσουρανούσαν οι **Μινύες** του Ορχομενού 2800 – 1100 π. Χ. Το 1300 π. Χ οι Μινύες κατόρθωσαν να **αποξηράνουν την λίμνη της Κωπαϊδας**, χιλιάδες χρόνια πριν από τον Χαρίλαο Τρικούπη. Επίσης κατάφεραν να διοχετεύσουν τα νερά μέσω τεχικής σήραγγας (καταβόθρες όπως τις λέμε σήμερα στην περιοχή μας) στον κόλπο της Λάρυμνας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μέλλας ποταμός, που ο Πλούταρχος τον ονομάζει Νείλο της Βοιωτίας.

Ένα από τα μεγαλύτερα κατασκευαστικά έργα της αρχαιότητας, το επιβεβαίωσαν οι άνδρες της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας που το φθινώπορο του 2000 βάδισαν στα χνάρια των αρχαίων Μινύων και μετά από μισό χιλιόμετρο υπόγειας διαδρομής μέσα στη **σήραγγα** βρέθηκαν σε αδιέξοδο λόγω κατακρημνίσεων από τα εκρηκτικά για τις εξορύξεις της ΛΑΡΚΟ. Προχωρώντας προς τη Λάρυμνα σε ένα άλλο σημείο της διαδρομής ανακάλυψαν ένα πηγάδι εξαερισμού που διατηρήται σε άριστη κατάσταση από το 1300 π.Χ. Οι Μαρτιναίοι και οι Λαρυμναίοι τσοπάνηδες γνώριζαν αυτές τις τρύπες και πολλές φορές τις έφραζαν γιατί είχαν χάσει κατά καιρούς ζώα από τα κοπάδια τους. Απορίας άξιο παραμένει με ποια εργαλεία έσκαψαν τον σκληρό Λατερίτη και άνοιξαν σήραγγα 8 χιλιομέτρων, από τον Αϊ Γιάννη (Νέο Κοκκινο) ως την Λάρυμνα, καθώς αναφερόμαστε στην εποχή του Χαλκού και τα εργαλεία δεν είχαν την αντοχή που έχουν σήμερα. Η μυθολογία αναφέρει ότι ο Ηρακλής που ήταν Θηβαίος και εχθρός του Ορχομενού έφραξε την είσοδο με τρεις πελώριες πέτρες και μαλλιά προβάτων και πλημμύρησαν ο Ορχομενός και η Κωπαϊδα. Αξίζει να σημειωθεί ότι σήμερα στην είσοδο της σπηλιάς ή **καταβόθρα του Ηρακλή**, όπως ονομάζεται, βρέθηκαν αυτές οι πέτρες από τους σπηλαιολόγους και έτσι πέρασαν από την μυθολογία στην ιστορία.

Το φράξιμο στις καταβόθρες έφερε και την καταστροφή του Ορχομενού και το πλημμύρισμα της Κωπαιδας από τους Θηβαίους, όπως θα δουμε αργότερα.

Νότια και κύρια Πύλη του Γλα.

Οι Μινύες του Ορχομενού για να ελέγχουν όλη την πεδιάδα πλέον της Κωπαιδος και να αποθηκεύουν τα προιόντα της έχτισαν ένα πελώριο μυκηναϊκό φρούριο με κυκλώπεια τείχη που το πλάτος της είναι 5 – 6 μ. και σε έκταση είναι επτά φορές μεγαλύτερο των μυκηναϊκών, σήμερα σώζεται σε καλή σχετικά κατάσταση καθώς και οι πύλες του και λέγεται **ΓΛΑΣ** που σημαίνει οχυρό, αυτο ωστόσο δεν είναι το αρχαίο ονομά του, καθώς δεν γνωρίζουμε πως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λεγόταν στη μυκηναϊκή εποχή που χτίσθηκε. Ο Γλάς είναι στην πεδιάδα και ξεχωρίζει σαν νησάκι από την κάποτε λίμνη της Κωπαιδας με κυκλώπεια τείχη.

Ο Γλάς έχει 4 πύλες που αν εξαιρέσουμε την τους λέοντες από την πύλη των Μυκηνών δεν έχουν τίποτα να ζηλέψουν από αυτή. Η δυτική πύλη έχει πρόσβαση προς το χωριό Κάστρο της Βοιωτίας. Η βόρεια πύλη έχει τεράστιους ογκόλιθους προς το Μαρτίνο. Ηνλοτια π ύλη είναι η μεγαλύτερη και πιο φαντασμαγορική καθώς κεκλημένοι ανηφορικοί δρόμοι καταλήγουν στην πύλη απ' όπου μπορούσαν να περάσουν τα άρματα της εποχής αυτής, αυτή η πύλη βρίσκεται προς την πλευρά του χωριού Κόκκινου. Αυτή ήταν και η κύρια πύλη καθώς υπήρχε και πλακ'οστρωτος δρόμος που οδηγούσε στα δυο Μέλαθρα που βρίσκονται στην επάνω υπερυψωμένη βόρεια πλευρά προς το Μαρτίνο. Τέλος, η νοτιοανατολική πύλη ή Δίπυλο που είναι και αυτή προς το χωριο Κόκκινο, το οποίο είναι στην πλαγιά ενός βουνου σε μικρή απόσταση από τον Γλά. Μερικοί ταύτισαν τον Γλά με μια από τις μυθικές πόλεις της Κωπαϊδας που πνίγηκαν όταν ο Ηρακλής έφραξε τις καταβόθρες προς την Λάρυμνα, οι πόλεις αυτές σύμφωνα με τον Όμηρο ΙΛ. Β507 ήταν Μήδεια, Αθήνα, Ελευσίς και Άρνη « πολυστάφιλον Άρνη» την ονομάζει Όμηρος και σήμερα δίπλα από τον Γλα προς Νότου είναι τα κοκκιναϊκα αμπέλια. Επίσης στο Πολεμικό Μουσείο της Αθήνας τοποθετούν τον Γλά στην Άρνη.

Ο Ι. Θρεψιάδης και άλλοι αρχαιολόγοι όπως μας λέει ο Σπύρος Ιακωβίδης στο Βιβλίο του **ΓΛΑΣ Ι** στις ανασκαφές 1955 – 1961 συμπεραίνουμε ότι ο Γλάς δεν κατοικήθηκε ποτέ αλλά τα δύο Μέλαθρα που ήταν επάνω και οι σιταποθήκες χρησιμεύουν για την Αποθήκευση αγροτικών προϊόντων και την επιχείρηση αποστράγγιξης της Κωπαϊδας από τους Μινύες του Ορχομενού.

Περιφερειακά τείχη του Γλα την εποχή των Μινύων του Ορχομενού. Μυκηναϊκή περίοδος 1300 π.Χ.

Ένας μύθος λέει ότι ο Γλάς ήταν κάτι σαν την σημερινή Ελβετία και είχαν τους θησαυρούς τους οι ισχυροί της εποχής, λέει επίσης ο μύθος ότι όταν έσπασαν οι Θερμοπύλες και οι Πέρσες βάδισαν προς τη νότια Ελλάδα ο θησαυρός του Ορχομενού που ήταν από τους μεγαλύτερους της αρχαιότητας, φορτώθηκε σε σαράντα άμαξες για να μην πέσει στα χέρια των Περσών και κατευθύνθηκε προς το λιμάνι της Λάρυμνας απ'όπου θα φυγαδευόταν με καράβι όμως δεν έφτασε ποτέ στην Λάρυμνα και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κατ'άλλους ληστεύθηκε καθ'οδόν και διασκορπήθηκε, δεν έχει όμως ακόμη διαπιστωθεί τίποτα μέχρι σήμερα.

Ο αρχαίος δρόμος οδηγούσε από τον Ορχομενό στη στην Λάρυμνα άρχιζε από τον Ορχομενό – Ασπληδώνα(σημερινός Πύργος) – Όλμωνες(Στροβίκι) – Κώπαι(Κάστρο) – Γλάς – Λάρυμνα. Κατά την διάνυξη του σημερινου δρόμου Κάστρο – Ορχομενός βρέθηκαν τα χνάρια του αρχαίου δρόμου στην αριστερή πλευρά του αναχώματος του καναλιού, μέσω του Μέλανος ποταμού που συνδεόταν το Κάστρο με τον Ορχομενό με ταχύτατα κωπήλατα σκάφη ενώ είχαν στρώσει την κοίτη του Μέλανος ποταμού(Μαυροπόταμος) με τριμμένο μάρμαρο για να μην φυτρώνουν φυτά και νούφαρα. Την ίδια διαδρομή θα ακολουθήσει αργότερα και ο Σύλλας για να καταστρέψει τη Λάρυμνα.

Αυτός ο εξαίρετος λαός των Μινύων χάρησε πλούτο σε όλη την περιοχή μας και ειδικά στην Λάρυμνα που ήταν επίνειό του. Όπως μας λέει ο Ι. Θρεψάνης(αρχαιολόγος) το έργο της αποξήρανσης πρέπει να ήταν συλλογικό έργο όλης της γύρω περιοχής γιατί μπορεί και τότε να είχαν κλήρο(χωράφια) στην Κωπαϊδα από τις πόλεις Λάρυμνα, Βουμελιταία, Ασπληδώνα, Κώπαι όπως έχουν και σήμερα τα χωριά μας Λάρυμνα, Μαρτίνο, Παύλο, Λούτσι, Κάστρο γιατί ήταν αδύνατο μόνο οι Ορχομένιοι να καλλιεργούσαν αυτόν τον απέραντο κάμπο.

Ο λαός του Ορχομενού είχε άδοξο τέλος, καταστράφηκε από τους Θηβαίους το 364 π. Χ. όλοι οι άνδρες θανατώθηκαν ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά πουλήθηκαν ως δούλοι. Η πράξη αυτή των Θηβαίων προκάλεσε την οργή όλων των ελληνικών πόλεων και όταν ο Φίλιππος και ο νεαρός Αλέξανδρος συνέτριψε τον Ιερό Λόχο των Θηβαίων στην μάχη της Χαιρώνιας το 338 π. Χ. ξαναέχτισε τον Ορχομενό συγκεντρώνοντας κατοίκους από τις γύρω περιοχές, αλλά η πόλη δεν απέκτησε ποτέ την παλιά της δόξα.

Η Λάρυμνα συνέχισε την πορεία της και μετά την καταστροφή του Ορχομενού προσχωρώντας στο κοινό των Βοιωτών υπό την ηγεμονία των Θηβαίων. Εκτός από την παραλιακή Λάρυμνα έχουμε και την Άνω Λάρυμνα ή παζαράκι όπως λέγεται σήμερα είναι τρία χιλιόμετρα περίπου Δυτικά από την παραλία της Λάρυμνας προς την Βοιωτία. Ο Παυσανίας μας λέει ότι η Λάρυμνα ανήκε στους Βοιωτούς ενώ η παραλιακή στους Λοκρούς, ένας μύθος της περιοχής μιλάει για ένα τούνελ (οδός διαφυγής σε περίπτωση πολιορκίας) που ξεκινούσε από την Ακρόπολη της Λάρυμνας και κατέληγε στην κορυφή του λόφου στο παζαράκι(Άνς Λάρυμνα). Μέχρι τα χρόνια των πατεράδων μας κατέβαιναν και περπατούσαν μέσα στο τούνελ μέχρι ένα σημείο γιατι λόγω των διαχρονικών σεισμών ελιχε κατακλεισθεί από τα νερά της θάλασσας. Στην κορυφή λόφου της Άνω Λάρυμνας υπάρχει μεγάλη τρύπα που πολλοί ταυτίζουν με με την έξοδο του τούνελ, ωστόσο δεν έχει διευκρινιστεί ακόμη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Βάση της τρίτοξης γέφυρας μπροστά από τα αρχαία Ναυπηγεία (Ταρσανά).

Στην συνέχεια θα αναφερθούμε σε μια σειρά από γεγονότα που σημάδεψαν την περιοχή μας αλλά και ολόκληρη την Ελλάδα. Το 229 π.Χ μας λέει ο Πολύβιος :« Αντίγονος Γ΄ ο Δόσων μετά του Δημητρίου θάνατον επορεύσαν Φιλίππου πλεόν επί τινάς πράξης προς τας εσχατίας της Βοιωτίας προς Λάρυμνα παραδόξου γενομένης αμπώτιδος εκάθισαν εις ξηρόν αι νήες αυτού». Η άμπωτης αυτή που αυτή που αναφέρει ο Πολύβιος συνεχίζεται και σήμερα στον ανατολικό πύργο της τρίτοξης γέφυρας μπορούμε να δούμε την μεγάλη άμπωτη, εκεί τα καράβια του Αντίγονου Γ΄Δόσων προσάραξαν για πολλές ώρες μέχρι να ανέβουν τα νερά και να ξαναπλεύσουν. Ο Αντίγονος Γ΄ Δόσων το 224 π. Χ. ίδρυσε την Ελληνική Συμμαχία συνενώνοντας Αχαιούς, Θεσσαλούς, Ηπειρώτες, Ακαρνάνες, Βοιωτους, Φωκείς, Λοκρούς Φθιωτούς και Ευβοείς με πρότυπο την Κόρινθική Συμμαχία που είχε ίδρυσει το 338 π. Χ Ο Φίλιππος Β΄. Ο Αντίγονος έρχεται αντιμέτωπος με τον Βασιλιά της Σπάρτης Κλεομένη Γ΄ και τους συμμάχους και τους Αθηναίους υπό τον Ευκλείδα το καλοκαίρι του 222 π. Χ. Στην Σελασία δυτικά του Ολύμπου και κατά μήκος του αρχαίου δρόμου έγινε η μάχη μεταξύ Ελλήνων σαν να προετοίμαζαν τον δρόμο για τους Ρωμαίους, ο Σπαρτιάτης Βασιλιάς Κλεομένης και ο στρατός του υπέστησαν μεγάλες απώλειες και διέφυγε με λίγους ιππείς στο Γύθειο και από εκεί κατέφυγε στην Αίγυπτο αφήνωντας την Σπάρτη ανυπεράσπιστη, ο Αντίγονος εισέρχεται στην Σπάρτη σπάζοντας τον Μύθο αλλά δεν καταστρέφει την ιστορική πόλη η οποία για πρώτη φορά κατά την μακραίωνη ιστορία καταλαμβάνεται από ξένο στρατό.

Ο Αντίγονος υπήρξε μεγαλόψυχος και ικανός Βασιλιάς και παρέδωσε στον Φίλιπποτον Ε΄ κράτος ισχυρό και μεγάλο, τραυματίσθηκε και πέθανε σε μάχη κατά των Ιλιριών σε ηλικία 42 ετών το 221π. Χ. Ο διάδοχος του Αντίγονου όμως δεν θα φανεί αντάξιος του προκατόχου του.

Το έτος 197π. Χ. οι Ρωμαίοι έρχονται στην Ελλάδα για να απελευθερώσουν δήθεν τις πόλεις της Ν.Ελλάδας από την Μακεδονική Δυναστεία. Η πλέον αξιόλογη στρατιωτική δύναμη για να νατιμετωπίσει τους Ρωμαίους είναι οι Μακεδονικές Φάλαγγες υπο τον Βασιλιά όμως Φίλιππο τον Ε΄και με συμμάχους Θράκες, Ιλιριούς, Θεσσαλούς, Φθιωτούς, Λοκρούς συναντά τις ρωμαϊκές λεγεώνες υπο τον Ρωμαίο Τίτο Καϊντιο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Φλαμίνιο που έχει συμμάχους τους Αθηναίους, Κρήτες, Απολωνιάτες, Αθαμάνες, Αιτωλούς. Επίσης οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν ελέφαντες με ξ'υλινα φρούρια στην ράχη.

Η μάχη αρχίζει, οι Ρωμαίοι ενεργούν κυκλωτική κίνηση και ο Φίλιππος Ε΄ αποχωρεί πρίν κριθεί το αποτέλεσμα της μάχης οι Μακεδονικές Φάλαγγες συντρίβονται στην τοποθεσία Κυνός Κεφαλές στην Σκοτούσα Μαγνησίας τον Ιούνιο του 197 π.Χ. Για πρώτη φορά οι Μακεδονικές Φάλαγγες νικήθηκαν στο πεδίο της μάχης μετά από 17 χρόνια περίπου, ίσως γιατί έλειπε ο Αλέξανδρος να τις οδηγήσει στη νίκη. Μετά από 29 χρόνια οι Ρωμαίοι επιτίθενται ξανά κατά της Μακεδονίας εκμεταλλευόμενοι την διχόνοια των πόλεων της Ν.Ελλάδας που άλλες ήταν με τους Ρωμαίους και άλλες με τους Μακεδόνες, στις 22 Ιουνίου του 168 π. Χ. στην Πύδνα Ν. Α. της σημερινής Κατερίνης και στις όχθες του ποταμού Λεύκου ο γηραιός ύπατος Ρωμαίος Λεύκιος Αιμίλιος Παύλος συνέτριψε τις Μακεδονικές Φάλαγγες υπό τον Βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα που και αυτός απεδείχθει ανίκανος και ετράπη σε φυγή πρίν λήξει η μάχη.

Σε δηλώσεις που έκανε αργότερα ο γηραιός Ρωμαίος ύπατος Λεύκιος Αιμίλιος Παύλος είπε ότι κατελήφθει από τρόμο όταν αντίκρυσε για πρώτη φορά το τείχος από τις Σάρισες της Μακεδονικής Φάλαγγας της ισχυρότερης πολεμικής μηχανής που είχε κατασκευάσει ο Φίλιππος Β΄και ο Μ.Αλέξανδρος και οι Ρωμαίοι τράπηκαν σε φυγή, εκεί ο βασιλιάς της Μακεδονίας Περσέας αντί να ρίξει το ιππικό να πλευροκοπήσει τις ρωμαϊκές Λεγεώνες και να μην τους δώσει την ευκαιρία να ανασυνταχθούν και να τους τρέψει σε άτακτο φυγή ολιγόρυσε. Ενώ οι Ρωμαίοι ανασυντάχθηκαν και με τα κοντά ξίφη πλευροκοπούσαν και ροκανίζοντας κυριολεκτικά την Μακεδονικά Φάλαγγα κατόρθωσαν να την αποδιοργανώσουν. Στην τοποθεσία αυτή που έγινε η φονική μάχη της Πύδνας οι ντόπιοι λένε ότι φυτρώνει ένα ωραίο λουλούδι από το αίμα των στρατιωτών που έπεσαν στη μάχη.

Η Μακεδονία έγινε Ρωμαϊκή επαρχία, όσο γία τις πόλεις της Ν.Ελλάδας οι Ρωμαίοι τις άφησαν ελεύθερες και χωρίς φόρους και ειδικά την Αθήνα που πολέμησε στο πλευρό των Ρωμαίων σε δυο μάχες Κυνός Κεφαλές και Πύδνα. Ωστόσο αργότερα θα δούμε ότι οι Αθηναίοι θα το πληρώσουν αυτό με λουτρό αίματος από τον Σύλλα. Ερχόμαστε στον **Α΄ Μιθριδατικό πόλεμο** 88 – 84 π. Χ. ένας βασιλιάς του Πόντου ο Μιθριδάτης ο ΣΤ΄ εμφανίζεται ως απελευθερωτής της Ελλάδαος και ξεσηκώνει τις πόλεις της Ν.Ελλάδας που τώρα κατάλαβαν ότι οι Ρωμαίοι δεν ήλθαν για να τους απαλλάξουν από την Μακεδονική δυναστεία αλλά να τους κατακτήσουν.

Ο στρατηγός του Μιθριδάτη Αρχέλαος αποβιβάζεται στην Αθήνα διωχνει τις ρωμαϊκές φρουρές συμμαχεί με τον τύραννο της Αθήνας τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αριστίωνα και προχωρά προς των Θήβα και την Κωπαιδα, τρείς πόλεις θα παραχωρήσουν τα λιμάνια τους, η Ανθηδώνα, η Λάρυμνα και Αλές θα καταστραφούν ολοσχερώς.

Η Ρώμη στέλνει τον πιο σκληρό και εκδικητικό στρατηγό της τον Σύλλα ο οποίος καταφθάνει και πολιορκεί την Αθήνα για πολλές μέρες ενώ ο τύραννος Αριστίων τον χλευάζει πάνω από τα τείχη, ο Σύλλας που περιφέρεται γύρω από τα τείχη της Αθήνας εντοπίζει ένα αδύνατο σημείο του τείχους ανάμεσα στην πειραϊκη πύλη που είναι η πύλη προς τον Πειραιά Βορειοδυτικά της αρχαίας αγοράς στην περιοχή του Κεραμικού και Βόρεια αυτής που είναι η Ιερά Πύλη ή Δίπυλο που οδηγούσε μέσω της ιεράς οδού στην Ελευσίνα όπως μας διηγείται ο Πλούταρχος.

Ο Σύλλας φέρνει στο σημείο αυτό το στρατό του νύχτα για να μην γίνει αντιληπτός από τις φρουρές και πολιορκητικές μηχανές και κατά τα μεσάνυχτα σπάει τα τείχη και μπαίνει ορμητικά μέσα στην πόλη προξενώντας φρίκη υπό τους ήχους πολλών σαλπιγγών και κεράτων (μουσικό όργανο) και με γυμνά ξίφη οι Ρωμαίοι επιδόθηκαν σε μια άγρια σφαγή των κατοίκων αδιακρίτως ενώ το αίμα κατέκλυσε όλη την περιοχή του κεραμικού και έρεε σαν νερό της της βροχής στα πεζοδρόμια στην Ιερά πύλη ή Δίπυλο, όλα αυτά κατά τον Πλούταρχο.

Κατά τον Παυσανία είχε συγκεντρώσει όλο τον πληθυσμό στο Δίπυλο και έσφαξε έναν στους δέκα και η σφαγή συνεχιζόταν μέχρι που ορισμένοι συγκλητικοί που ακολουθούσαν τον Σύλλα του είπαν να φανεί επιεικής στην πόλη χάριν στην παλαιά της δόξα και έτσι σταμάτησε η σφαγή.

Ο τύραννος της Αθήνας Αριστίων κατέφυγε στην Ακρόπολη και αργότερα παραδόθηκε στον Σύλλα από έλλειψη νερού. Η Αθήνα κατελήφθη από τον Σύλλα κατά την νέα Σελήνη του Μαρτίου που συμπίπτει με την πρώτη ημέρα του μήνα Ανθεστερίωνος κατά το αττικό ημερολόγιο.

Στη συνέχεια ο Σύλλας λεηλάτησε και τον Πειραιά και κατέστρεψε την μεγάλη οπλοθήκη του Φίλωνα που είχε εξαρτήματα έως 400 τριήρεων. Έπειτα ο Σύλλας προχωράει στην Βοιωτία τιμωρεί τους Θηβαίους εγκαθιστά ρωμαϊκή φρουρά στην Καδμεία και προχωράει στην Κωπαϊδα, στην Λιβαδειά τον υποδέχονται με τιμές και το Μαντείο του Τροφωνείου του δίνει δύο νλικες μέσα στην Κωπαϊδα. Προχωράει στην Χαιρώνια που τον στεφανώνουν γιατί τους απάλλαξε από τις λεηλασίες των βαρβάρων του Μιθριδάτη εκεί δίνει και την πρώτη νικηφόρα μάχη ενώ ενισχύεται με στρατεύματα υπό τον Ορτήσιο από την Θεσσαλία, χωρίς όμως να αποδεκατίσει την πολυάριθμη στρατιά, αυτό θα γίνει λίγο αργότερα στην φονική μάχη του Ορχομενού. Κοντά στον Ορχομενό στον δρόμο μεταξύ Ορχομενού – Ασπληδώνας(Πύργου) το άροτρο ενός αγρότη το Φθινόπορο του 2004 έφερε στο φώς τον τύμβο της μάχης του Ορχομενού 86 π. Χ. και αναγνωρίσθηκε από τους αρχαιολόγους και αναφέρθηκε από τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΜΜΕ. Πλησίον του Ορχομενού και του Μέλανα ποταμού έγινε η μάχη που έκρινε την τύχη της Λάρυμνας το 86 π. Χ. Ο Πλούταρχος παρουσιάζει τον Ορχομενό σαν την Αίγυπτο της Βοιωτίας και τον Μέλανα ποταμό σαν τον Νείλο, τόσα πολλά νερά είχε την εποχή εκείνη. Πηγάζει δίπλα στον Ορχομενό στους πρόποδες του ακόντιου όρους (πηγές Χαρίτων), έχει άφθονο νερό και είναι πλωτός,φύονται καλάμια κι έχει παρόμοια βλάστηση με τον Νείλο.

Όταν στρατοπέδευσαν οι δύο αντίπαλοι στρατοί ο ένας απέναντι από τον άλλον,από τη μια ο Αρχέλαος με τους βαρβάρους του Μιθριδάτη, τους Λοκρούς, τους Ευβοείς κ.ά., από την άλλη, ο Σύλλας έμεινε αδρανής και έσκαβε τάφους με σκοπό να να αποτρέψει τους εχθρούς από το ιλλικό από τα στέρεα εδάφη και να τους απωθήσει προς τα έλη που σχημάτιζε ο Μέλας ποταμός. Ο Αρχέλαος διέταξε γενική επίθεση, χαλκασπίδες του Μιθριδάτη υσκαι ντόπιοι έπεσαν με ορμή σε αυτού που έσκαβαν τάφρους και σε λίγο όλος ο ρωμαϊκός στρατός τράπηκε σε φυγή. Τότε ο Σύλλας ένιωσε τρόμο, κατέβηκε από το άλογο πήρε την σημαία και στάθηκε μπροστά στους Ρωμαλιους που οπισθοχωρούσαν και φώναζε δυνατά « Για μένα θα ήταν καλό ρωμαίοι να πεθάνω κάπου εδώ, εσείς όμως σε όσους σας ρωτήσουν που προδώσατε τον στρατηγό σας να τους πείτε στον Ορχομενό».

Με τα λόγια αυτά κατόρθωσε να γυρίσει πίσω δύο σπείρες (200 άνδρες) και με αυτούς αμύνθηκε και κράτησε τις θέσεις στις τάφρους. Έπεσε η νύχτα και έμειναν μέσα στα χαρακώματα (φαίνεται ότι ο Αρχέλαος ξεκίνησε την επίθεση το απόγευμα, αυτό ήταν σφάλμα του).

Μόλις ξημέρωσε ο Σύλλας ενθάρυνε τον στρατό του και επετέθει νωρίς το πρωί κατί που δεν περίμενε ο Αρχέλαος γιατί υπερείχε αριθμητικά από τον Σύλλα και τους ξάφνιασε και τους δημιούργησε πανικό σε όλο το στρατόπεδο και τράπηκαν σε φυγή. Αφού κυρίευσε όλο το στρατόπεδο η σφαγή που ακολούθησε ήταν μεγάλη. Οι ντόπιοι που ήξεραν τα περάσματα από τους βάλτους που σχημάτιζε ο Μέλας, διέφυγαν, οι βάρβαροι κόλλησαν στις λάσπες των βάλτων και αποδεκατίσθηκαν από τους Ρωμαίους ενώ το νερό του ποταμού βάφτηκε κόκκινο.

Επίσης ο Πλούταρχος εκτός από τα παραπάνω μας λέει ότι και δεκαπέντε χρόνια να περάσουν μετά την μάχη εύρισκαν πολλά βαρβαρικά τόξα, κράνη, κομμάτια από σιδερένιους θώρακες και μαχαίρια βουτηγμένα μέσα στους βάλτους. Ο Σύλλας μετά την νίκη του έστησε τον τύμβο της μάχης. Κατόπιν κατεδίωξε τους ντόπιους πολεμίους του και προχώρησε στην καταστροφή τριών πόλεων Ανθηδώνα – Λάρυμνα και Αλές όπως μας λέει ο Πλούταρχος ταυτοχρόνως, άρα ο στρατός του Σύλλα χωρίσθηκε σε τρία τμήματα και κάθε τμήμα χτύπησε και μια πόλη. Οι κάτοικοι των τριών πόλεων σφάχτηκαν και οι τρις πόλεις κατεδαφίσθηκαν στην Λάρυμνα μόνο ο Ναός του Διονύσου και το άγαλμα του Θεού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο Τύμβος της μάχης του Ορχομενού στην Κωταϊδα το 86 π.Χ.

βρήκε όρθιο αργότερα ο Παυσανίας.

Ο Πλούταρχος μας λέει αυτολεξεί: «έφη ετύγχανε γαρ οτε την προς Ορχομενό μάχην νενικώς εδίωκε τους πολεμίους άμα τρις πόεις της Βοιωτίας **Ανθηδώνα**, **Λάρυμνα** και **Αλάς** ανηρκώς». Ο Σύλλας κατέστρεψε τις πόλεις αυτές γιατί έδωσαν τα λιμάνια τους για να αποβιβασθει ο πολυάριθμος στρατός του Μιθριδάτη το 86π.Χ. στην Βοιωτία. Ο Σύλλας κύκλωσε την Λάρυμνα και σώθηκαν μόνο όσοι είχαν φύγει πιο νωρίς στην κοντινότερη οχυρά πόλη με διπλά πολυγωνικά τείχη στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου που ταυτίζεται από το Πανεπιστήμιο Αθηνών στον αρχαιολογικό Ατλα του Αιγαίου με την αρχαία Βουμελιταία.

Για να δούμε την έκταση της καταστροφής της Λάρυμνας και των άλλων δύο άλλων πόλεων θα ανατρέξουμε πάλι στον Πλούταρχο που είχε γεννηθεί στην Χαιρώνια και περιγράφει τα γεγονότα με κάθε λεπτομέρεια. Ο Σύλλας έπασχε από ποδάγρα και αργότερα μετά την μάχη του Ορχομενού τέλη του 86 π.Χ. πήγε στην Αιδηψό, όπου σύμφωνα με τον Πλούταρχο «περιπατούντος δε προς την θάλατταν αλιείς τινές ιχθύς αυτώ πάγκαλους προσήνεγκαν ησθείς δε τοίς δώροις και πυθόμενος ως εξ Αλών είεν. Έτι γαρ ζη τις Αλαίων», όταν ρώτησε τους ψαράδες που του πρόσφεραν χέλια από είναι αυτά εκείνοι αποκρίθηκαν από τις Αλές. Εκείνος που τις είχε καταστρέψει λοιπόν πετάχτηκε όρθιος και είπε ζεί κανείς από τις Αλές. Νόμιζε ότι τους είχε σφάξει όλους, τέτοια εντολή είχε δώσει στο στρατό του να μην τους ξεφύγει κανείς. Κατόπιν έδωσε εντολή όσοι ζούσαν από τις Αλές να γυρίσουν και να κατοικήσουν την πόλη, η οποία βάβαια ποτε ξανά δεν απέκτησε την παλιά της αίγλη.

Δεν συνέβει όμως το ίδιο και με την Λάρυμνα που έμεινε για πάρα πολλά χρόνια ακατοίκητη καθώς και η Ανθηδώνα μέχρι το 1992 που έγινε ένας τουριστικός οικισμός από τους Θηβαίους. Γενικά όμως όποια πόλη κατέστρεφε ο ρωμαϊκός στρατός ξαναεκτίζετο μόνο με εντολή του Αρχιστρατήγου ή του Αυτοκράτωρα.

Μια σειρά από γεγονότα, κείμενα, ιστορικούς και περιηγητές που πέρασαν διαχρονικά θα μας οδηγήσουν να δούμε για πόσα πολλά χρόνια έμεινε ακατοίκητη η Λάρυμνα, τουλάχιστον επίσημα.

Αρχίζουμε με δύο αρχαία κείμενα που βρέθηκαν στο Μαντείο των Δελφών στο θησαυρό των Θηβαίων. Αυτά αναφέρουν ότι η Λάρυμνα και η Βουμελιταία, οι δύο Λοκρικές συνοριακές πόλεις προς τη Βοιωτία,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

καθώς και σήμερα Μαρτίνο και Λάρυμνα συμμετέχουν στα δρώμενα στη Βοιωτία και ειδικά ότανεπρόκειτο για τον κάμπο της Κωπαϊδας όπου έχουν κλήρο (χωράφια) ασχέτως αν ανήκουν στη Λοκρίδα. Πιθανόν οι δύο πόλεις Βουμελιταία και Λάρυμνα να είχαν συγγένεια και από την αρχαιότητα, καθώς δεν έχουμε ούτε μια έριδα μεταξύ τους στην μακραίωνη ιστορία τους, αντίθετα με τις βόρειες πόλεις όπως τις Αλές για τις οποίες έχουμε γραπτά κείμενα για έριδες.

Το πρώτο κείμενο αναφέρεται σε μια γιορτή των βασιλείων στην Βοιωτία 221 – 216 π.Χ. συμμετέχουν οι δύο συνοριακές πόλεις Βουμελιταία με τον Πολυκλείδη του Μαυσίπου και τον ραβδοφόρο του Ηβασθένη του Φιλάγρου, επίσης και η Λάρυμνα με τον Λύκων του Τιμάρχου, τον Πυθόνικο του Ξενανέτου και ραβδοφόρο Αμφικλή του Εκπίδωνος, επίσης συμμετέχουν οι πόλεις Ανθηδώνα, Ακραίφνιο, Κώπαι (κάστρο), Θηβαίοι κ.αλ.

Το δεύτερο κείμενο του Μαντείου των Δελφών αναφέρει για αγώνες στο Πτώον όρος πρός τιμήν του πτώου Απόλλωνος όπου υπάρχει ναός και Μαντείο του Απόλλωνα, βρίσκεται νότια του Μαρτίνου και της Λάρυμνας και ανατολικά του Ακραιφνίου, λίγο πριν φτάσουμε στο σημερινό Μοναστήρι της Πελαγίας.

Εκεί λοιπόν τέλη του 85π.Χ. ούτε ένα χρόνο απο την καταστροφή της Λάρυμνας απο τον Σύλλα, διεξήχθησαν αγώνες και συμμετείχαν οι πόλεις : Θήβα, Αντιόχεια, Αργος, Μυρίνη, Τάρας, Θεσπιές, Ορχομενός, Κώπαι και Βουμελιταία με τον Λεύκο του Θοινίδου και Πολυκλείδα του Αγωνίου, εδώ βλέπουμε οτι λείπουν οι δύο πόλεις που κατέστρεψε ο Σύλλας (Λάρυμνα και η βοιωτική Ανθηδώνα).

Ψάχνουμε για τη Λάρυμνα που συμμετείχε πάντοτε μαζί με τη Βουμελιταία αλλά δεν υπάρχει, η νύφη του Β.Ευβοϊκού με τα γαλαζοπράσινα νερά έχει εξαφανισθεί από τον χάρτη.

– *Παυσανίας : 230 μ.Χ.* μας αναφέρει οτι επισκέφτηκε την Λάρυμνα και βρήκε μόνο το ναό του Διονύσου και του άγαλμά του όρθιο.

Παυσανίας Θ.237 « Διονύσου δε ενταύθα ναός και άγαλμα ορθόν πεποίηται »

– *Ιεροκλή 5ος αι μ.Χ :* αναφέρει την Βουμελιταία καμία αναφορά για την Λάρυμνα.

– *Φαλμεραϋερ :* Αναφέρει ότι του 6ος αι. μ.Χ. βρέθηκαν εγκατελειμένες οι πόλεις Ύητος (που είναι 2χλμ. Δυτικά της Τσούκας Μαρτίνου) και την Λάρυμνα.

– *1204 – 1400:* Αυθέντης της Βοιωτικής Καρδίτσας είναι ένας Φιλέλληνας Φράγκος ο Αντώνιο La Falma και παρατηρούμε ότι τα χωριά μας έχουν αλλάξει ονόματα το αρχαίο Ακραίφνιο λέγεται Καρδίτσα, η Βουμελιταία Μαρτίνο και η Λάρυμνα Καστρί από το έρημο κάστρο που δέσποζε στην περιοχή, εννοούσαν την ακρόπολη της αρχαίας Λάρυμνας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

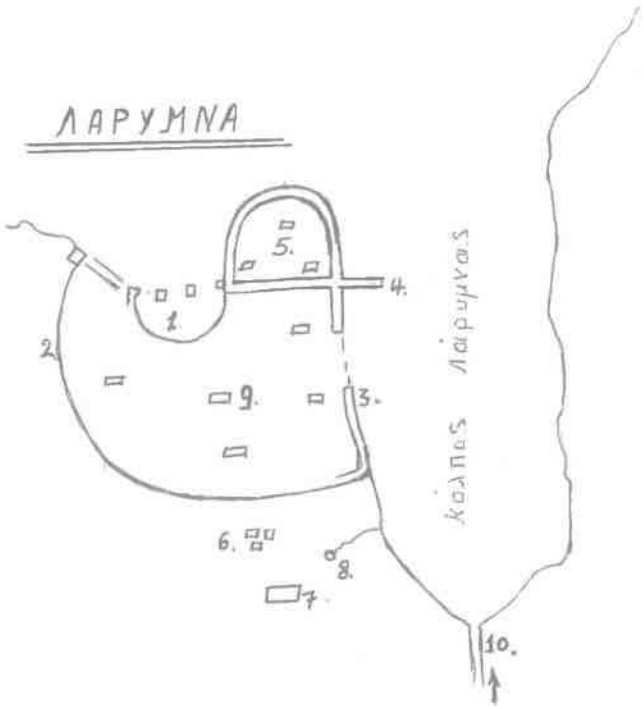
όπου και ο σημερινός Φάρος.

– *Επίσκοπος Μελέτιος* : 1699 (Τουρκοκρατία) «υπερβάλλοντες το πτώον όρος ευρίσκομεν την Λάρυμνα πόλιν της οποίας τα ίχνη μόνο φαίνονται.

– *Leake* : Άγγλος περιηγητής επισκέφθηκε την περιοχή γύρω στο 1803 δηλαδή 18 χρόνια πρίν την απελευθέρωση από τους Τούρκους. Leake « τα ερείπια της Λάρυμνας βρίσκονται σε ένα επίπεδο καλυμμένο με θάμνους στην παραλία του κόλπου Λάρμες».

Ο Leake έφτιαξε και σχεδιάγραμμα με ότι ερείπια είχαν μείνει στην ακατοίκητη Λάρυμνα.

Σχεδιάγραμμα του Άγγλου περιηγητή Leake της ακατοίκητης Λάρυμνας αρχές του 1.800 μ.χ.

1. Μικρό λιμάνι όπου τα αρχαία Ναυπηγεία και βάσεις της τρίτοξης γέφυρας.
2. Ίχνη από το αρχαίο περιφερειακό τείχος.
3. Ερείπια παραλιακού τείχους περίπου 365 π.Χ.
4. Ερείπια αρχαίου μώλου.
5. Αρχαία Ακρόπολη με κυκλώπεια τείχη περίπου 1300 π.Χ.
6. Ένας σωρός από ογκόλιθους από κατεστραμμένα κτήρια.
7. Ένα μεγάλο ορθογώνιο εύρημα αρχαίο κτίσματος.
8. Μια πηγή με γλυφό νερό.
9. Ερείπια από τα σπίτια της Αρχαίας Λάρυμνας.
10. Ποταμός.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

– *1836*, εφτά χρόνια μετά την τελευταία μάχη με τους Τούρκους, την μάχη του Μαρτίνου 29/1/1829 με συντριβή της στρατιάς του Μαχμούτ πασά μέσα στο Μαρτίνο, παίρνει το Μαρτίνο την έδρα του νεοϊδρυθέντος δήμου Λαρύμνης σε ανάμνηση της αρχαίας Λάρυμνας και περιλαμβάνει τα χωριά : Μαρτίνο με 1430 κατοίκους, Μαλεσίνα 950 κατοίκους, Παύλο 590 κατοίκους, Μάζι 118 κατοίκους, Προσκυνάς 500 κατοίκους, Λούτσι, Ράδου, Πύργο, Καλύβια Αταλάντης, Καλύβια Α.Λάρυμνας που ήταν ποιμενικές εγκαταστάσεις Μαρτιναίων τσοπάνηδων που σιγά σιγά άρχισαν να εγκαθίστανται γύρω από την αρχαία Λάρυμνα, θα χρειαστούν 25 ακόμη χρόνια για να κατοικηθεί επίσημα τουλάχιστον η Λάρυμνα.

– *1947* χρόνια από την αποφράδα ημέρα της καταστροφή 86 π.Χ. η Λάρυμνα δεν έχει κατοικηθεί τουλάχιστον επίσημα και μόνο με βασιλικό διάταγμα ΒΔ25/8/1861- ΦΕΚ 65/1861 με το οποίο « επετράπη να ανεγερθεί πόλις εν τη θέση Καστρί της Λοκρίδος όπου έκειτο η αρχαία Λάρυμνα ». Αλλά ας δούμε και το τέλος του Σύλλα, οι Ρωμαίοι τον χαρακτήρισαν τυχερό ακόμα και μετά τον θάνατο, γιατί είχε σκοτώσει τόσους πολλούς όχι μόνο εχθρούς αλλά και Ρωμαίους πολίτες μέσα στην Ρώμη όσο κανένας άλλος στρατιώτης η στρατηγός. Τις τελευταίες ώρες της ζωής του διέταξε και του έφεραν μπροστά του κάποιον επιφανή Ρωμαίο ονόματι Γράνιο, που δεν είχε πληρώσει τους φόρους και έβαλε τους υπηρέτες του να τον πνίξουν με τα χέρια τους και από τις κραυγές του Γράνιου πέθανε και ο Σύλλας. Τότε πάρα πολλοί Ρωμαίοι έσπευσαν μαζί με τον Λέπιδο να εμποδίσουν να γίνει η κηδεία του Σύλλα κατά τα καθιερωμένα με τιμές. Αλλά Πομπήιος αν και τον κακολογούσε έστειλε το πτώμα φρουρούμενο στην Ρώμη να ταφεί με τιμές. Αυτό ήταν το τέλος του Σύλλα . Η ιστορία της Λάρυμνας μοιάζει με το μυθικό πουλί Φοίνικα που από την τέφρα αναγεννάτε. Μέσα από την στάχτη των ερειπίων της αρχαίας Λάρυμνας αναστήθηκε κυρίως από Μαρτιναίους τσοπάνηδες που το καλοκαίρι είχαν τα κοπάδια τους επάνω από την διασταύρωση Μαρτίνου (εθνικός δρόμος) ως την Τσούκα, τον χειμώνα που τους κατέκλυζαν τα χιόνια κατέβαιναν στα χειμαδιά της Λάρυμνας.έτσι σιγά σιγά δημιούργησαν μόνιμες εγκαταστάσεις μέχρι που κατοίκησαν μόνιμα την Λάρυμνα.

Σήμερα το 80 % των κατοίκων της Λάρυμνας είναι Μαρτιναίοι, υπάρχουν οικογένειες που τα παιδιά τους ζούν στη Λάρυμνα και οι γονείς στο Μαρτίνο. Η συγγένεια των χωριών αναφέρεται με κάθε λεπτομέρεια στο βιβλίο του Γ. Μίχα « το Μαρτίνο και τα προερχόμενα εξ αυτού Λάρυμνα – Λούτσι – Πύργος ». Οι απόγονοι εκείνων που διέφυγαν την ημέρα της καταστροφής από τη Λάρυμνα γύρισαν μετά από πάρα πολλά χρόνια και ξανακατοίκησαν την Λάρυμνα.

Απέναντι από το στενό κανάλι θάλασσας που σχηματίζει ο κόλπος της

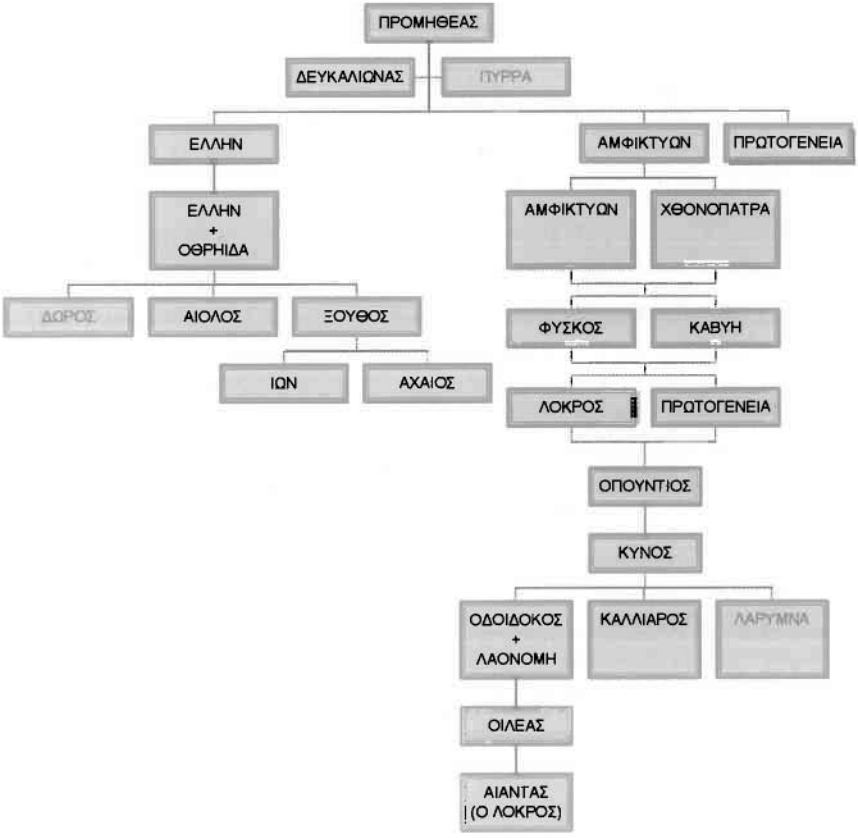
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Λάρυμνας μετά τον πόλεμο ένας Μικρασιάτης επιχειρηματίας ο Πρόδρομος Μποδοσάκης ήρθε και έστησε μια άλλη Τροία την ΛΑΡΚΟ και έδωσε στον βιομηχανικό οικισμό ονόματα από την πατρίδα του όπως οδός Τρωάδος, αμφιθέατρο Ίλιον, οδός Πριάμου κλπ. Η ΛΑΡΚΟ με τους δεκάδες νεκρούς και τραυματίες των εργατικών ατυχημάτων μοιάζει να εκδικήται τους ήρωες που ξεκίνησαν από αυτά τα νερά για την Τροία, βέβαια η ΛΑΡΚΟ έδωσε οικονομική άνθηση στην περιοχή, όμως στέρησε από την Λάρυμνα την τουριστική αξιοποίηση των αρχαίων μνημείων της.

Σήμερα η ακρόπολη της Λάρυμνας είναι κατειλλημένη από χαμόσπιτα που δεν μπορούν να οικοδομήσουν αλλά ούτε και τα γκρεμίζουν για να φανεί η ακρόπολη και τα παραλιακά τείχη που φθείρονται από την μόλυνση της ΛΑΡΚΟ.

Σήμερα το Μαρτίνο και η Λάρυμνα αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του δήμου Οπουντίων που φέρει το όνομα του γεννάρχη της Ανατολικής ή Εώας ή Οπουντίας Λοκρίδος.

ΓΕΝΝΕΟΛΟΓΙΑ ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ ΛΟΚΡΩΝ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Βιβλιογραφία - Πηγές

- Πλούταρχος – Βίοι Παράλληλοι(Λύσανδρος –Σύλλας)
- Όμηρος – Ιλιάδα (μτφ. Κακριδή – Κομνηνού)
- Λοκρικά Χρονικά Ε. Ι. Λ. Ε. Α – Μάνθου Χριστοφόρου
- Γενική εφημερίδα του κράτους
- Ιστορία Ελληνικού Έθνους – Εκδοτική Αθηνών Α. Ε
- Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδας – Τριαντάφυλλου Παπαπαναγιώτου.
- Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας
- Το Μαρτίνο – Λάρυμνα – Λούτσι – Πύργος – Γ. Μίχα
- Ρωμαϊκός Στρατός – Εκδόσεις περισκόπιο
- Λοκρίδα, Ιστορία – Πολιτισμός – Φ. Δακορούνια, Δ. Κωτούλας, Ε. Μπαλτά, Β. Σκιθιακάκη, Γ. Τόλιας
- Μακεδονία – Ειδική έκδοση – Έθνος
- Δημάκη Σ. – Προϊστορική τοπογραφία Ν. Φθιώτιδος
- Παυσανίας – Επιστημονική Εταιρεία των Ελληνικών Γραμμάτων «Πάπυρος»
- Στράβων Γεωγραφικά
- Αρχαιολογικό Μουσείο Λαμίας
- Θουκυδίδης
- Κατσανοπούλου Ντόρα – Studies of the Eastern Cities of Opountian Lokris – Halai, Kyrtones, Korseia, Bumelitaia
- Olfather - W. Lokris
- Ουίλλιαμ Μίλλερ – Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα
- Περιοδικό ΓΕΟ, τεύχος 34, Δεκέμβριος 2000
- Σπύρος Ιακωβίδης - ΓΛΑΣ Ι
- Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Αρχαιολογικός Ατλας Αθηνών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

• Γεννήθηκα στο Μαρτίνο Φθιώτιδας 28-1-1949.

• Το 1969 απεφοίτησα από το τμήμα Εργοδηγών Μηχανολόγων της Σιβιτανιδείου Σχολής, Αθήνα.

• Υπηρέτησα ως Μηχανοσυνθέτης Αεροσκαφών στη Σχολή Αεροπορίας Στρατού.

• Εργάσθηκα ως Εργοδηγός Μηχανολόγος στο Υπουργείο Γεωργίας, στη διεύθυνση εγγείων βελτιώσεων για επτά έτη, Αθήνα.

• Το 1972 εργάστηκα στη ΛΑΡΚΟ ως υπεύθυνος τμήματος συντήρησης, Λάρυμνα.

• Το 1987 ανέλαβα την διεύθυνση του εργοστασίου αμμοβολής ΚΑΡΟΥΣΑΤΟΣ ΑΕΒΕ, Λάρυμνα.

• Είμαι παντρεμένος και έχω δυο παιδιά.

• Σήμερα είμαι συνταξιούχος του Ι.Κ.Α και ασχολούμαι με την ιστορική έρευνα του τόπου μου.

• Είμαι αρθρογράφος στην τοπική εφημερίδα « Αίας ο Λοκρός » και έχω γράψει θέματα όπως: Παλιοχώρι Μαρτίνου, Μια έριδα 2500 χρόνων, Σπηλιά του Πάνα στο Μαρτίνο κ.ά.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Πέτρος Ν. Σελέκος
ερευνητής

ΘΕΜΑ

Στοιχεία Βιομηχανικού Πολιτισμού στη Λάρυμνα Λοκρίδας

Κυρίες και Κύριοι σύνεδροι,

Ο βιομηχανικός πολιτισμός με τη μορφή που τον γνώρισε ο κόσμος εδώ και 150 περίπου χρόνια αποτελεί πια παρελθόν. Η εξελικτική πορεία των πραγμάτων με την επιστήμη να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο και να δημιουργεί νέες καινοτόμες τεχνολογίες με εφαρμογή σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, έχει εντάξει τον κόσμο μας στο σύγχρονο μεταβιομηχανικό πολιτισμό, ή κατά τους θεωρητικούς ψηφιακό πολιτισμό. Η μετάβαση όμως αυτή έχει αφήσει πίσω της μια κληρονομιά ανυπολόγιστης ιστορικής και πολιτισμικής αξίας ισότιμη με εκείνη άλλων ιστορικών εποχών.

Η ιστορία της ελληνικής βιομηχανίας, όπως καταγράφεται σήμερα μέσα από τους σιωπηλούς της μάρτυρες, τα μνημεία της βιομηχανικής κληρονομιάς, είναι από τα πιο σημαντικά πλην όμως από τα πλέον παραγνωρισμένα κομμάτια της νεοελληνικής μας παράδοσης. Τόσο οι φυσικοί τόποι βιομηχανικής εκμετάλλευσης με τα τεχνικά έργα, όσο και τα κελύφη των κτιρίων αλλά και ο εξοπλισμός που έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα, αποτελούν φορείς μνήμης για την κοινωνία μας, που ιστορούν τις σκληρές προσπάθειες για την υλοποίηση ενός αναπτυξιακού οράματος, στο οποίο είχε εναποτεθεί η προσδοκία ότι θα οδηγήσει στην αναγέννηση της χώρας, θα τη βγάλει από τη πορεία του μαρασμού και θα την εντάξει δυναμικά στο διεθνές οικονομικό προσκήνιο.

Στη Λάρυμνα της Λοκρίδας, στο ανατολικό σύνορο του Φθιωτικού χώρου, ο σπόρος του βιομηχανικού πολιτισμού φύτρωσε σε γόνιμο έδαφος και έβγαλε καρπούς χάρη στο μόχθο των ανθρώπων και στην εξέλιξη της τεχνολογίας.

Η παρούσα ανακοίνωση είναι μια προσπάθεια, που αποσκοπεί στην ανάδειξη του ιστορικού πλαισίου της βιομηχανικής κληρονομιάς της Λάρυμνας μέσα στο χώρο και το χρόνο. Η βιομηχανία, ήδη, μέσα από την αδιάλειπτη παρουσία της, από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα εξελίσσεται σταδιακά για πάνω από εκατό χρόνια και διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου.

Η προσέγγιση του θέματος γίνεται μέσα από τις γραπτές πηγές και από τις προφορικές μαρτυρίες, οι οποίες, αποτελούν τις βασικές πηγές πληροφόρησης στην ερευνητική αυτή προσπάθεια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η απελευθέρωση του ελληνισμού και η ίδρυση του Ελληνικού κράτους το 1830, που ξεπήδησε μέσα από τις φλόγες της επανάστασης βρίσκει τη χώρα καθημαγμένη και υπανάπτυκτη. Την εποχή εκείνη στην παραλία του φυσικού όρμου «Λάρμες», ένας μικρός οικισμός αναγεννιέται πάνω στα ερείπια της αρχαίας Λάρυμνας. Τον μικρό αυτό οικισμό οι πρώτοι κάτοικοι θα τον ονομάσουν «Καστρί» λόγω της ύπαρξης στο χώρο της αρχαίας ακρόπολης με τα επιβλητικά τείχη. Αυτό δείχνει πως η αρχαία κληρονομιά είχε επηρεάσει βαθύτατα τους νέους οικιστές. Η αρχαία ονομασία «Λάρυμνα», χρησιμοποιούνταν κυρίως από τις υπηρεσίες του κράτους (δημόσια έγγραφα) για τον προσδιορισμό της περιοχής και βεβαίως του οικισμού.

Από τότε λοιπόν αρχίζει ν' αναπτύσσεται και το κοινωνικό περιβάλλον που θα δημιουργήσει σιγά, σιγά την σύγχρονη ιστορία της Λάρυμνας. Μια ιστορία που περιδινήζεται γύρω από τις εξελίξεις κάθε εποχής. Η ζωή στο χώρο είναι πρωτόγονη και σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε, πως η κατάσταση που επικρατεί στη Λάρυμνα, κυρίως τα πρώτα 50 χρόνια, καθρεπτίζει τον τρόπο ζωής της ελληνικής επαρχίας μετά την ανεξαρτησία.

Σημαντικό σταθμό για την τοπική κοινωνία στα δύσκολα αυτά χρόνια, θα αποτελέσει το ενδιαφέρον για εκμετάλλευση της μεταλλοφόρου περιοχής του «Αγίου Ιωάννου», που ξεκινάει το 1870. Η Λάρυμνα αυτόματα αποκτά ιδιαίτερη αξία και το λιμάνι της (όπως και στην αρχαιότητα), θα έχει από δω και πέρα στρατηγική σημασία για τα οικονομικά συμφέροντα της Ελλάδας, διότι απ' αυτό θα γίνεται η εξαγωγή του μεταλλεύματος στο εξωτερικό.

Η μεταλλοφόρος περιοχή βρίσκεται περίπου 7 χιλιόμετρα Νότια της Λάρυμνας ακριβώς, στα σύνορα του Νομού Φθιώτιδας και του Νομού Βοιωτίας. Συγκεκριμένα συμπεριλαμβάνει τους ορεινούς όγκους: της Σπαρτιάς, της Μάλι-Ντάρδας, καθώς επίσης και το όρος Πτώον.

Η φύση στο «βαθύ χρόνο» και συγκεκριμένα κατά την Κρητιδική περίοδο (146 - 65 εκατομμύρια έτη πριν από σήμερα), φρόντισε να πλουτίσει τα σπλάγχνα της γης στην εν λόγω περιοχή με «σιδηρονικελιούχα ιζηματογενή κοιτάσματα». Η γεωλογική αυτή ιδιαιτερότητα στάθηκε η αιτία, για να αναπτυχθεί στη Λάρυμνα ο βιομηχανικός πολιτισμός σ' όλο του το μεγαλείο και να γραφεί στη μικρή αυτή γωνιά του Λοκρικού χώρου μια από τις σημαντικότερες σελίδες της Ελληνικής Βιομηχανικής Ιστορίας.

Τα μεταλλεία της Λάρυμνας ήσαν γνωστά από την αρχαιότητα. Ο Παυσανίας μάλιστα δίνει και συνοπτική περιγραφή της περιοχής. Η δυσκολία όμως στην εκμετάλλευσή τους τα άφησε ανενεργά για πάρα πολλούς αιώνες και κανείς δεν ενδιαφέρθηκε για την αξιοποίησή τους μέχρι και τα τέλη περίπου του 19ου αιώνα.[1]

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το ενδιαφέρον για το μεταλλείο αρχίζει σχεδόν ταυτόχρονα με την απόφαση του Ελληνικού κράτους, το 1861, να ασχοληθεί σοβαρά με την εκμετάλλευση των γνωστών τότε μεταλλείων. Είναι η εποχή όπου η μεταλλευτική κίνηση σε όλη την Ελλάδα όπως αναφέρει και ο Α. Μανσόλας (τμηματάρχης το 1876 στο Υπουργείο Εσωτερικών-Διεύθυνση Δημόσιας Οικονομίας), «ήρχισεν από του έτους 1861, καθισταμένη καθημερινώς εντονωτέρα». Και όπως ο ίδιος σημειώνει: «Από του έτους 1867 και μετέπειτα υπεβλήθησαν εις το Υπουργείον Εσωτερικών 1.086 αιτήσεις περί παραχωρήσεως μεταλλείων και ορυχείων, περιλαμβάνουσαι εκατομμύρια στρεμμάτων και άπαντα σχεδόν τα είδη των μεταλλείων και ορυχείων».

Αυτή την περίοδο φαίνεται πως δόθηκε η άδεια από το κράτος, για εκμετάλλευση των κοιτασμάτων σιδήρου στην περιοχή του «Αγίου Ιωάννου»· διότι όπως μας πληροφορούν και οι πηγές, το μεταλλείο είναι ήδη γνωστό από το έτος 1870. Από τότε θα πρέπει να ξεκίνησαν και οι πρώτες μεταλλευτικές δραστηριότητες στην περιοχή.

Η Δωδεκαετία ανασυγκρότησης, που ακολούθησε με τη διακυβέρνηση του Χαρίλαου Τρικούπη, ήταν περίοδος ανάπτυξης της βιομηχανίας και του εξωτερικού εμπορίου. Με την εξέλιξη αυτή το άγονο μέρος της περιοχής εκτός από την αξία του σαν βοσκότοπος, παίρνει αυτόματα μεγαλύτερη αξία από το μετάλλευμα που υπάρχει κάτω απ' αυτό και προσελκύει το ενδιαφέρον του επιχειρηματικού κόσμου της εποχής εκείνης στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Έλληνες επιχειρηματίες και τραπεζικοί οργανισμοί επενδύουν τα κεφάλαια τους στην εξορυκτική δραστηριότητα των μεταλλείων της Λάρυμνας, προκειμένου να εξασφαλίσουν πλούσια κέρδη. Από την άλλη πλευρά στο μικρό ελληνικό κράτος, που ήταν μια χώρα που «ήθελε να ζήσει και θα ζήσει», όπως δήλωνε και ο Χαρίλαος Τρικούπης, η εξέλιξη αυτή δημιουργεί πολλές ελπίδες διότι η μεταλλεία αποτελεί υποδομή της οικονομίας και τη βάση πάνω στην οποία στηρίζεται κυρίως η βαριά βιομηχανία.

Το περιβάλλον που διαμορφώνεται από τα πρώτα κιόλας χρόνια, εξαιτίας της μεταλλευτικής κίνησης, θα μετατρέψει τη Λάρυμνα σε κέντρο των εξελίξεων του βιομηχανικού πολιτισμού. Οι μεταλλευτικές επιχειρήσεις του «Μάτσα» και του «Απέργη» με σημαντικά κεφάλαια και με ειδικευμένο τεχνικό και επιστημονικό προσωπικό θα πρωτοστατήσουν στον τομέα. Σημαντικά είναι τα τεχνικά έργα που δημιουργούνται για να συμβάλλουν αποφασιστικά στη διαδικασία εξόρυξης του μεταλλεύματος στην περιοχή του «Αγίου Ιωάννου», ενώ οι κύριες εγκαταστάσεις των μεταλλευτικών επιχειρήσεων γεννιούνται στην καρδιά του λιμανιού της Λάρυμνας, όπου καταλήγει και το σιδηροδρομικό δίκτυο μεταφοράς του μεταλλεύματος, καλύπτοντας μια απόσταση 16 περίπου χιλιομέτρων. Το λιμάνι της Λάρυμνας έχοντας πρόσβαση στο Βόρειο Ευβοϊκό κόλπο, θα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γίνει εμπορικό κέντρο διαμετακομιστικού κυρίως χαρακτήρα, με πρώτο και βασικό εμπόρευμα το μετάλλευμα σιδήρου το οποίο φεύγει όλο στο εξωτερικό.

Η ανατολή του 20ου αιώνα βρίσκει την Ελλάδα στα γεωγραφικά σύνορα του 1881. Η Ελληνική κοινωνία και οικονομία ταλανίζονται από προβλήματα που ανάγονται στον προηγούμενο αιώνα. Κυρίως λόγω της πτώχευσης του 1893, της ήττας του 1897 και από την επιβολή του Διεθνούς οικονομικού ελέγχου το 1898. Η Ελληνική βιομηχανία, ωστόσο, με τη συγκέντρωση των εγχώριων κεφαλαιουχικών πόρων στους κλάδους καταναλωτικών αγαθών και του ξένου κεφαλαίου στις εξορυκτικές βιομηχανίες, σημειώνει ένα νέο ξεκίνημα στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 20ου αιώνα. Την περίοδο εκείνη η μεταλλευτική δραστηριότητα στη Λάρυμνα όπως άλλωστε αποδεικνύουν και τα στοιχεία, έχει μια εξελικτική πορεία σημειώνοντας ικανοποιητικές προόδους.

Το ενδιαφέρον του επιχειρηματικού κόσμου για τα μεταλλεία συνεχίζεται αμείωτο. Το 1901 με Βασιλικό Διάταγμα παραχωρήθηκε στον Αντώνιο Σταματιάδη έκταση 92.000 στρεμμάτων για έρευνα και εκμετάλλευση. Τα αμέσως επόμενα χρόνια, ακολούθησαν και άλλες μεταλλευτικές παραχωρήσεις προς διάφορους επιχειρηματίες. Οι μεταλλευτικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη Λάρυμνα κατά την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα, είναι: Α) Οι εταιρείες του «Μάτσα» και του «Απέργη», που συνεχίζουν την εξορυκτική τους δραστηριότητα επενδύοντας παράλληλα και σε έργα υποδομής. Β) Η «Ελληνική Εταιρεία Μεταλλείων» με εξαγωγή χρωμούχου σιδήρου περίπου 100.000 τόνους το χρόνο και Γ) η «Ανώνυμος Μεταλλευτική Εταιρεία Λοκρίς» με εξαγωγή 80.000-100.000 τόνους το χρόνο σιδηρομεταλλεύματος. Στη Λάρυμνα επίσης, είχαν την έδρα τους: Α) η «Εταιρεία Μεταλλείου Αταλάντης», και Β) η εταιρεία «Λούτσι», παράρτημα της εταιρείας Greek iron ore Corperation Ltd. Όπως αποδεικνύουν τα στοιχεία, η εξορυκτική δραστηριότητα των εταιρειών την περίοδο αυτή παρουσιάζει αλματώδη ανάπτυξη με την παραγωγή να φτάνει περίπου στους 400.000 τόνους ετησίως, επιφέροντας βέβαια σημαντικά έσοδα στο ταμείο του κράτους.

Η εκμετάλλευση του κοιτάσματος γινόταν από επιφανειακά λατομεία (νταμάρια) και από υπόγειες στοές (γαλαρίες). Το εργατικό δυναμικό «μυρμιγκιές», άντρες και γυναίκες με αξίνες, λοστούς και μεγάλα σφυριά δούλευαν από «νύχτα σε νύχτα», σκληρά, για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των εταιρειών. Οι εργάτες, αφού έβγαζαν το μετάλλευμα από τα λατομεία και τις γαλαρίες με μικρά «βαγονέτα», το συσσώρευαν σε πλατείες. Έπειτα ακολουθούσε η διαλογή από τις γυναίκες, το καθάρισα δηλαδή του μεταλλεύματος από τις πέτρες, το μάρμαρο και τις άλλες προσμίξεις και το σπάσιμό του σε μικρά κομμάτια. Στη συνέχεια το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μετάλλευμα φορτωνόταν σε βαγόνια τα οποία έσερνε ατμομηχανή και μεταφερόταν στο λιμάνι της Λάρυμνας, όπου αποθηκευόταν σε μεγάλες πλατείες χωρητικότητας περίπου 30.000 τόνων. Στη συνέχεια, ανάλογα με τις παραγγελίες των εταιρειών φορτωνόταν σε πλοίο με χειροκίνητα βαγονάκια και έφευγε για το εξωτερικό χωρίς καμία κατεργασία.

Βιομηχανικοί εργάτες.

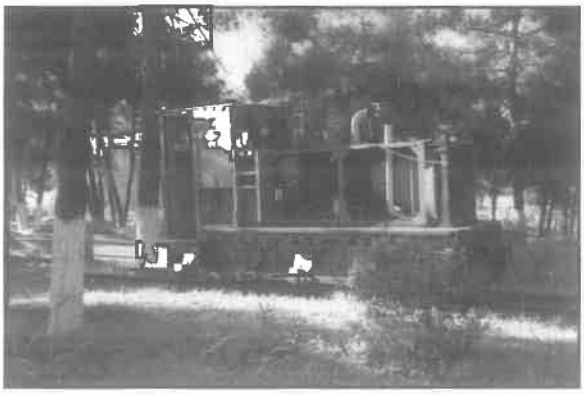
Από δημοσίευμα της εφημερίδας «Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ», πληροφορούμαστε πως το 1905, η ημερήσια παραγωγή της εταιρείας του «Μάτσα» ήταν 250 τόνοι μεταλλεύματος. Όπως αναφέρει μάλιστα ο ίδιος ο επιχειρηματίας «Από του επομένου έτους (1906) και εφεξής θα είμαι εις θέσιν, συνεπεία των προπαρασκευαστικών έργων άτινα θα εκτελέσω και άτινα θα είναι έτοιμα μετά 6 περίπου μήνας, να παραγάγω 500-600 τόνους την ημέραν δηλαδή 150-180.000 τόνους ετησίως, ίσως δε και περισσότερον». Η αναφορά επίσης στα οικονομικά της επιχείρησής του καθρεπτίζει το κλίμα της εποχής: «Είχομεν έως τώρα τόσα πολλά άλλα πράγματα μάλλον επείγοντα δια τη δουλειά να κάμωμεν ώστε ούτε καιρός ούτε χρήματα μας έμενον δια τας οικοδομάς. Τελευταίως όμως επραγματοποιήσαμεν οικονομικόν τινά συνδυασμόν δι' ου εισηγάγομεν τας μετοχάς μας εις το χρηματιστήριον των Παρισίων και εξεύρομεν νέα κεφάλαια, τώρα δε ομού με άλλας συμπληρωματικάς εγκαταστάσεις θα οικοδομήσω και δια γραφεία και δι' εμε».

Τα μεγαλεπήβολα, ωστόσο, σχέδια του Μάτσα, θα ανατραπούν σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, λόγω της απρόσμενης ανακάλυψης του Νικελίου από την εταιρεία «Λοκρίς». Το 1910, η εταιρείας «Λοκρίς», ανακαλύπτει στο χημικό της εργαστήριο την ύπαρξη Νικελίου στο μετάλλευμα της περιοχής του «Αγίου Ιωάννου». Η ανακάλυψη αυτή έμελλε να αλλάξει τελείως τα δεδομένα της εκμετάλλευσης. Η εταιρεία «Λοκρίς» στη συνέχεια συνάπτει διαδοχικές συμφωνίες με τους δικαιούχους των παραχωρήσεων και αποκτά τα μεταλλευτικά δικαιώματα όλης της περιοχής. Στα επόμενα χρόνια και ως το 1918, η εταιρεία θα εξορύξει 85.997 τον. μετάλλευμα, το οποίο, με την τότε μέση τιμή των 39,08 δρχ. τον τόνο (FOB Λάρυμνα), απέφεραν έσοδα 3.360.000 δρχ.

Η ζωή στη Λάρυμνα την εποχή εκείνη παρουσιάζει μια έντονη κινητικότητα σε σχέση με τα γειτονικά χωριά της περιοχής. Η αναζήτηση εργασίας στα μεταλλεία είναι ο βασικός λόγος όπου εργάτες, τεχνίτες, επιστήμονες, ξένοι περιηγητές, καθώς επίσης και καλλιτέχνες (κυρίως κομπα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νίες μουσικών), καταφτάνουν στο χώρο για να ικανοποιήσουν τις προσωπικές τους επιδιώξεις. Σημαντικός είναι ο αριθμός των εργατών από την Εύβοια, τη Μήλο και τη Σέριφο. Οι περισσότεροι απ' αυτούς κουβαλούσαν την εμπειρία των μεταλλείων απ' τις ιδιαίτερες πατρίδες τους, γι' αυτό άλλωστε δούλεψαν ως εμπειροτέχνες στις υπόγειες εκμεταλλεύσεις, σε αντίθεση με τον ντόπιο πληθυσμό που απέφευγε την εργασία μέσα στις γαλαρίες. Οι ντόπιοι προτιμούσαν συνήθως τις υπαίθριες εργασίες. Κυρίως το φόρτωμα των καραβιών. Λίγο - πολύ αυτές οι συνθήκες θα χαρακτηρίζουν τη μεταλλεία στη Λάρυμνα και τις επόμενες δεκαετίες.

Ντηζελάμαξα του οίκου KRUPP.

Η περίοδος 1920-1930 υπήρξε μια δεκαετία σημαντικών εθνικών εξελίξεων που σημάδεψαν τη μετέπειτα πορεία του ελληνισμού με άμεσες επιπτώσεις στο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πεδίο. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (1922) και συγκεκριμένα από το 1923, η ελληνική μεταλλεία κατάφερε να σταθεροποιήσει την παραγωγή της στα επίπεδα του 1918. Η παραγωγή σιδηρομεταλλευμάτων ανήλθε στους 100.115 τόνους. Το 1924 ιδρύθηκε ο «Σύνδεσμος Μεταλλευτικών Επιχειρήσεων» (Σ.Μ.Ε). Στο ίδιο χρονικό διάστημα, η εταιρεία «Λοκρίς», εξακολούθησε να εκμεταλλεύεται το μεταλλείο στη Λάρυμνα, η οποία όμως από το 1929 το εκμίσθωσε στην «Ανώνυμο Διεθνή Εταιρεία Μεταλλείων». Η εταιρεία αυτή (όπως βεβαίως και οι προηγούμενες) έστελνε το μετάλλευμα στο εξωτερικό, κυρίως στην Αγγλία, τη Γερμανία και την Ολλανδία ακατέργαστο. Την περίοδο εκείνη λειτουργούσαν επίσης και άλλα δυο κέντρα εκμετάλλευσης, η Τσούκα στην περιοχή του Μαρτίνου και το Λούτσι. Σε όλες τις τοποθεσίες που αναφέραμε η εξόρυξη γινόταν με υπόγειες σήραγγες (γαλαρίες).[2]

Μια σημαντική εξέλιξη που συνδέεται άρρηκτα με τα μεταλλεία στη Λάρυμνα, είναι η θαλάσσια επικοινωνία με την πόλη της Χαλκίδας, που φαίνεται πως ξεκίνησε παράλληλα με τις δραστηριότητες των πρώτων μεταλλευτικών εταιρειών στην περιοχή. Ήδη το 1905 η εταιρεία του «Μάτσα» διέθετε καραβάκι με το όνομα «Λούσι», για τη συγκοινωνία μεταξύ Λάρυμνας και Χαλκίδας. Με τον τρόπο αυτό άνοιξε ένας σπουδαίος θαλάσσιος εμπορικός δρόμος, με κέντρο το λιμάνι της Λάρυμνας, που έβγαλε τα χωριά της περιοχής (Λοκρίδας και Βοιωτίας) απ' την απομόνωση, λόγω έλλειψης οδικού δικτύου. Η κατάσταση αυτή συνέβαλε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θετικά στις εμπορικές συναλλαγές, στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων, καθώς επίσης και στη Λαϊκή αρχιτεκτονική του τόπου.

Κατά την τρίτη δεκαετία του 20ου αιώνα, η ζωή στη Λάρυμνα με πολύ μόχθο τραβούσε το δικό της ανηφόρι. Τα μεταλλεία της περιοχής (Λάρυμνα, Τσούκα και Λούτσι), εξακολουθούν να δουλεύουν συμβάλλοντας στην τοπική και βεβαίως την εθνική οικονομία. Την περίοδο εκείνη εκατοντάδες εργάτες, ντόπιοι, αλλά και από άλλες περιοχές της χώρας, κυρίως από την Εύβοια, εργάζονται στις μεταλλευτικές εταιρείες. Οι πιο έμπειροι και ολιγογράμματοι απ' αυτούς αναλάμβαναν καθήκοντα επιστάτη, οι υπόλοιποι δούλευαν ως απλοί εργάτες, ή εργατοτεχνήτες στα διάφορα «πόστα» του έργου. Από παλιούς εργάτες, αναφέρονται ως κυριότερες ειδικότητες των εργατοτεχνιτών οι «Μιναδόροι, οι Κασσαδόροι, οι Υποστηριχτές, οι Μπαζαδόροι, οι Ξυλουργοί και οι Σιδηρουργοί ή καμιναδόροι».[3] Οι ξένοι εργάτες στεγάζονταν είτε στο συνοικισμό της Λάρυμνας, είτε στους μικρούς οικισμούς που είχαν χτίσει οι εταιρείες στις περιοχές εξόρυξης του μεταλλεύματος.

Από μαρτυρίες παλιών εργατών μαθαίνουμε: «πως η δουλειά στις γαλαρίες ήταν πολύ σκληρή, από το πρωί ως το βράδυ. Ο επιστάτης ήταν αρμόδιος για τα πάντα. Αυτός έκανε κουμάντο, αυτός έγραφε τα μεροκάματα, αυτός άμα ήθελε...σου έκοβε και το μεροκάματο!», αφηγήθηκε παλιός εργάτης.

Τα μεροκάματα στις γαλαρίες προπολεμικά, ξεκινούσαν από τις 15 δρχ. και έφταναν ως τις 60 και τις 65 δρχ. Αξιοσημείωτο επίσης είναι, πως το εργατικό προσωπικό, όπως αφηγούνται οι παππούδες σήμερα, πληρωνόταν κάθε δυο ή και τρεις μήνες!

Παρά τις ομολογουμένως σκληρές συνθήκες εργασίας τον καιρό εκείνο και την καθυστέρηση της πληρωμής των εργατών, το μεροκάματο (από την εργασία στην εταιρεία), αποτελούσε σημαντικό έσοδο για την τοπική κοινωνία και για τους κατοίκους των γύρω χωριών. Ειδικά για τους ντόπιους Λαρυμναίους (άνδρες και γυναίκες), η φόρτωση των καραβιών με μετάλλευμα, παρ' όλο που ήταν κουραστική δουλειά, ήταν μια ανάσα στα οικονομικά τους.

Με αφορμή τη φόρτωση και την εκφόρτωση των καραβιών, δημιουργήθηκε από ντόπιους εργάτες, ο πρώτος συνδικαλιστικός πυρήνας στη Λάρυμνα. Η κίνηση αυτή που οργανώθηκε γύρω στο 1934 με 1935, ονομάστηκε: «Σωματείο Φορτοεκφορτωτών» και έφερε την ονομασία «Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ». Το σωματείο αυτό δραστηριοποιήθηκε δυναμικά στον τομέα των φορτοεκφορτώσεων μέχρι και την έναρξη του πολέμου, τον Οκτώβριο του 1940. Εν τω μεταξύ, την ίδια περίοδο, οι μεταλλευτικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Λάρυμνας συμμετέχουν ενεργά, σε συνεργασία με τη Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, στην προσπάθεια της πολιτείας για ανάδειξη του εθνικού πλούτου της χώρας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Λιθώκτιστοι πυλώνες του σιδηροδρομικού δικτύου μεταφοράς μεταλλεύματος.

Από δημοσίευμα της εφημερίδας «Η ΕΠΑΡΧΙΑ» πληροφορούμαστε, ότι το 1931 στην έκθεση της Θεσσαλονίκης: «Εν από τα μάλλον ενδιαφέροντα τμήματα του περιπτέρου Εθνικής Παραγωγής είναι του Νομού Φθιωτιδοφωκίδος. Μια πνοή επιστημονικής μεθοδικότητος, μερίμνης και δημιουργίας απ' άκρου εις άκρον...». Μεταξύ των εκθεμάτων υπήρχαν και τα «Προϊόντα των μεταλλείων Λαρύμνης, Τσούκας και Αταλάντης χρωμούχου σιδήρου και νικελίου, χρώμιον Δαουκλή και Δομοκού, λιγνίτου Αγίου Κων)τίνου άπαντα επιστημονικώς ταξιθετημένα με τους βαθμούς της μεταλλικής συστάσεώς των...».[4]

Σύμφωνα λοιπόν με όλα τα στοιχεία, η Λάρυμνα τον καιρό εκείνο ήταν το κέντρο της βιομηχανικής ζωής όλης σχεδόν της περιφέρειας (Ανατολική Λοκρίδα και Βοιωτία). Ο κόσμος των μεταλλείων είχε ως βάση για την εξυπηρέτηση των αναγκών του τη Λάρυμνα. Και όπως μας πληροφορεί και πάλι δημοσίευμα τοπικής εφημερίδας. Το 1938 δημουργήθηκε μεγάλη αναστάτωση στη Λάρυμνα και μάλιστα στους κόλπους των εργατών με αφορμή το κλείσιμο του Τηλεγραφείου.

«Δεν στερείται μόνον το τηλεγαφείον του Μαρτίνου τηλεγραφητού αλλά και η Λάρυμνα, αυτή μάλιστα από 3 ολκλήρων ετών! Μια ολόκληρος περιφέρεια ήτις εξυπηρετείτο από το τηλεγραφείον της Λαρύμνης είναι υποχρεωμένη να μεταβαίνει εις Αταλάντην ή Χαλκίδα δια να εμβάση ή εισπράξη μίαν ταχυδρομικήν επιταγήν ή και δια κάθε άλλην εργασίαν της αρμοδιότητος των ταχυδρομείων. Ακόμη πρέπει να σημειωθεί ότι το εν νεκροφανεία τηλεγραφείον της Λαρύμνης εξυπηρετεί τους εκατοντάδες των εργατών των τριών εν ενεργεία μεταλλείων που υπάρχουν εις περιφέρειαν ταύτην και των οποίων επίνειον δια την φόρτωσιν των μεταλλευμάτων είναι η Λάρυμνα, όπου και τα γραφεία και λοιπαί εγκαταστάσεις των εταιρειών».

Και εδώ που βρισκόμαστε, στο τέλος περίπου της 3ης δεκαετίας του 20ου αιώνα, η ζωή των χωρικών στη Λάρυμνα κυλά ήρεμα, απαλλαγμένη από την αποπνικτική ατμόσφαιρα των πολέμων και των εν γένει ανωμαλιών, που διαδέχονταν η μια την άλλη για πολλά χρόνια. Αλλά η ομαλή αυτή πορεία δεν θα διαρκέσει για πολύ καιρό ακόμα. Στην παγκόσμια ατμόσφαιρα άρχισαν να παρουσιάζονται σύννεφα, τα οποία, συνδυαζό-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μενα και με ορισμένα ντοκουμέντα, όπως η επίθεση της Ιταλίας κατά της Αβησσυνίας και η εξαγγελία του φύρερ «περί ζωτικού χώρου» κλπ., έδειχναν ότι πλησίαζε η ώρα για εκείνο που ενδόμυχα φοβόταν ο κόσμος.

Από μαρτυρίες Λαρυμναίων, κυρίως εργατών, μας γίνεται γνωστό ότι την περίοδο εκείνη και συγκεκριμένα από το 1937, υπηρχε μια πίεση από τη διοίκηση της εταιρείας, η οποία σημειωτέον βρισκόταν σε Ιταλικά χέρια, με τοπικό Διευθυντή τον Ιταλό «Φουλαδόρ», για αύξηση της παραγωγής σε μετάλλευμα. Από το 1937 μάλιστα, όπως αφηγούνται παλιοί εργάτες, μέχρι και τις παραμονές του πολέμου (1940) υπήρχε μια έντονη κίνηση από Γερμανικά βαπόρια, τα οποία έρχονταν κάθε 15 μέρες περίπου στη Λάρυμνα και φόρτωναν μετάλλευμα. Το γεγονός αυτό είχε προκαλέσει εντύπωση στην τοπική κοινωνία. Βέβαια, οι όποιες απορίες στα χρόνια εκείνα δύσκολα εύρισκαν την απάντησή τους. Τι ακριβώς γινόταν από πλευράς της Γερμανίας και που αποσκοπούσε ο εφοδιασμός της με μεγάλες ποσότητες σιδηρονικελιούχου μεταλλεύματος, το πληροφορούμαστε από τις σημειώσεις του Μποδοσάκη.

Ο Μποδοσάκης, που έμελλε πολύ αργότερα να συνδέσει το όνομά του με το μεταλλείο της Λάρυμνας, τα χρόνια εκείνα πραγματοποιούσε συχνές επισκέψεις στη Γερμανία λόγω των επαγγελματικών του υποχρεώσεων, είχε λοιπόν την ευκαιρία να πληροφορείται και να βλέπει πολλά αποκαλυπτικά στοιχεία, που αποδείκνυαν ότι η Γερμανία ετοιμαζόταν πυρετωδώς για τη μεγάλη σύρραξη. Όπως αναφέρει ο ίδιος στις σημειώσεις του, είχε διαπιστώσει, πως από το 1937 οι Γερμανοί είχαν αρχίσει να κατασκευάζουν κάλυκες διαφόρων ειδών όχι από χαλκό, όπως συνήθως, αλλά από χάλυβα, προέβλεπαν δηλαδή ότι σε περίπτωση πολέμου δεν θα είχαν τη δυνατότητα να εισάγουν χαλκό, λόγω αποκλεισμού. Έτσι εξηγείται ο εφοδιασμός τους την περίοδο εκείνη (με τη βοήθεια των Ιταλών βέβαια), με μεγάλες ποσότητες μεταλλεύματος από το μεταλλείο της Λάρυμνας.

Με την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου τον Οκτώβριο του 1940, τα μεταλλεία σταμάτησαν τη λειτουργία τους. Επακολουθεί η κάθοδος των Γερμανών και η σκληρή κατοχή της Ελλάδας από τις δυνάμεις του άξονα. Τα χρόνια που ακολουθούν είναι σκληρά, πέτρινα! Τον Μαϊο του 1941, τα δικαιώματα της εταιρείας «Λοκρίς», τα εξαγόρασε Ιταλική εταιρεία. Την περίοδο εκείνη οι αρχές Κατοχής (Γερμανοί και Ιταλοί), έχοντας μεγάλη ανάγκη σε σιδηρονικέλιο, φρόντισαν με κάθε τρόπο να επαναλειτουργήσουν τα μεταλλεία της Λάρυμνας. Τη λειτουργία του «έργου» την πέτυχαν με αναγκαστική εργασία, εκμεταλλευόμενοι την ισχύ των όπλων και την ανάγκη επιβίωσης του κόσμου, με εργατικό δυναμικό κυρίως από τη Λάρυμνα, το Κόκκινο Βοιωτίας και από την Εύβοια. Τη διοίκηση του «έργου» στην Κατοχή την είχαν αναλάβει οι Γερμανοί, όπου αποτελούσαν και την επιστημονική ομάδα για την εκμετάλλευση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Τη φύλαξη των εξορύξεων, των τεχνικών έργων, των μηχανημάτων και γενικά των εγκαταστάσεων στη Λάρυμνα και στον «Άγιο Ιωάννη» την είχαν υπό την ευθύνη τους οι Ιταλοί.

Σύμφωνα λοιπόν με μαρτυρίες ντόπιων εργατών, που δούλεψαν την περίοδο εκείνη στο «έργο», το μεταλλείο του «Αγίου Ιωάννου» στην Κατοχή «δούλεψε πιο πολύ απ' τα προηγούμενα χρόνια». Οι Γερμανοί μάλιστα φρόντισαν να πάρουν την καλύτερη ποιότητα! Το μετάλλευμα φορτωνόταν σε πλοία κατασκευασμένα από τσιμέντο τα οποία, σύμφωνα με πληροφορίες πήγαιναν στη Στυλίδα, κατ' άλλους στη Θεσσαλονίκη, κι εκεί γινόταν μεταφόρτωση του μεταλλεύματος σε βαγόνια και έφευγε με τραίνο για τη Γερμανία.

Με την εξαγγελία της συνθηκολόγησης των Ιταλών με τους Συμμάχους και συγκεκριμένα στις 10 Σεπτεμβρίου 1943, μετά από συντονισμένες ενέργειες του 1ου Λόχου του Ε.Α.Μ. Λοκρίδας (ΙΙ/36 Τάγματος), με επικεφαλής τον «Λοκρό» (μόνιμος υπολοχαγός Σωτ. Τσιτσιπής) και με τη συμβολή των τοπικών οργανώσεων, οι αντάρτες κατάφεραν να αφοπλίσουν σύσσωμη τη φρουρά του «έργου» (170 Ιταλούς και 13 Γερμανούς). Στις 27 Απριλίου 1944 ακολουθεί και δεύτερη επιχείρηση των ανταρτών όπου κατέστρεψαν με εκρηκτικά μια ατμομηχανή μεταφοράς μεταλλεύματος στον «Άγιο Ιωάννη», τμήματα του σιδηροδρομικού δικτύου μεταφοράς μεταλλεύματος, καθώς επίσης και την προβλήτα φόρτωσης των καραβιών στη Λάρυμνα. Με την ενέργεια αυτή η λειτουργία του μεταλλείου έπαψε. Η διακοπή της εκμεταλλεύσεώς του κράτησε, λόγω και του εμφυλίου, μέχρι το 1952.

Υπολογίζεται πως στο διάστημα της κατοχής μεταφέρθηκαν λάθρα στη Γερμανία, εκατοντάδες χιλιάδες τόνοι νικελιούχου μεταλλεύματος εξαιρετικής ποιότητας. Οι φήμες λένε...πως το μετάλλευμα που πήραν οι Γερμανοί τότε, έφτασε να έχει 2,5 - 5% περιεκτικότητα σε Νικέλιο!

Μετά την απελευθέρωση, τα μεταλλεία της Λάρυμνας θεωρήθηκαν εχθρική περιουσία και περιήλθαν στην κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου με το Νόμο «περί εχθρικών περιουσιών». Το 1952, όταν τέθηκαν οι βάσεις της οικονομικής ανασυγκρότησης της Ελλάδας, μεταξύ των μεγάλων αναπτυξιακών έργων που αποφασίσθηκαν να προωθηθούν άμεσα ήταν και η αξιοποίηση των «σιδηρονικελιούχων» μεταλλευμάτων της περιοχής της Λάρυμνας.

Στις 15 Μαΐου του ίδιου χρόνου, έπειτα από διεθνή διαγωνισμό, η παραχώρηση της εκμεταλλεύσεως των μεταλλείων της Λάρυμνας κατακυρώθηκε στην εταιρεία «Χημικών προϊόντων και Λιπασμάτων» του Μποδοσάκη. Η σύμβαση παραχωρήσεως εγκρίθηκε από τη Βουλή στις 23 Σεπτεμβρίου με το νόμο 2.207/1952.

Σύμφωνα με τους όρους της συμβάσεως, η ανάδοχος εταιρεία ανα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λάμβανε την υποχρέωση να οργανώσει την εκμετάλλευση των «σιδηρονικελιούχων» κοιτασμάτων, με ελάχιστη ετήσια παραγωγή 130.000 τόνων μεταλλεύματος, και την επί τόπου μεταλλουργική κατεργασία με χρήση εγχώριων καυσίμων, κυρίως λιγνίτη για την παραγωγή μεταλλικών κροκαλών (loupes metalliques), στις οποίες θα συγκεντρωνόταν ο σίδηρος και το νικέλιο υπό μεταλλική μορφή, με περιεκτικότητα σε νικέλιο 5%. Σε επόμενη φάση θα επεδιώκετο η παραγωγή καθαρού και εμπλουτισμένου σιδηρονικελίου.

Η εταιρεία Λιπασμάτων εκμεταλλεύτηκε το μεταλλείο μέχρι το 1963, οπότε εκχώρησε τα δικαιώματα της στη «Μεταλλευτική και Μεταλλουργική Εταιρεία Λαρύμνης ΛΑΡΚΟ», που τότε ιδρύθηκε.[5] Από την πρώτη στιγμή η «Λάρκο» φρόντισε για την καλύτερη και αποδοτικότερη αξιοποίηση του μεταλλείου, με την προσθήκη νέων μηχανημάτων, επέκταση των υπόγειων στοών και την εφαρμογή νέων εκσυγχρονισμένων μεθόδων εκμεταλλεύσεως. Αποτέλεσμα όλων αυτών των προσπαθειών ήταν να αυξηθεί η παραγωγή μεταλλεύματος από 72.500 τόνους περίπου το 1966, σε 485.000 τόνους το 1972.[6]

Από εδώ και πέρα η μεταλλευτική και παράλληλα μεταλλουργική δραστηριότητα στη Λάρυμνα περνάει σε μια άλλη φάση, η οποία, δεν μοιάζει καθόλου με την προηγούμενη. Η πλήρης εκμηχάνιση των διαδικασιών εξόρυξης του μεταλλεύματος στην περιοχή του «Αγίου Ιωάννου», σύμφωνα με τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις στην εκμετάλλευση υπόγειων κοιτασμάτων, και η πυρομεταλλουργική επεξεργασία του μεταλλεύματος στις εγκαταστάσεις της Λάρυμνας, για την παραγωγή σιδηρονικελίου, παραμερίζουν σιγά-σιγά όλα τα παλιά στοιχεία και της πρακτικές.

Οι λιθόκτιστες εγκαταστάσεις και το δίκτυο μεταφοράς του μεταλλεύματος που κατέληγε στο λιμάνι της Λάρυμνας εγκαταλείφθηκαν. Οι μηχανές, τα εργαλεία και γενικά όλος ο παλιός εξοπλισμός που συνέβαλλε στην παραγωγή και στην τεχνική υποστήριξη του «έργου», επειδή έληξε η ενεργός ζωή του παραγκωνίσθηκε και δυστυχώς, λόγω άγνοιας και υποτίμησης πολλές φορές, αντιμετωπίστηκε εχθρικά, με αποτέλεσμα σήμερα πολλά απ' αυτά τα στοιχεία να μην υπάρχουν κι αυτά που πεισματικά παραμένουν, ακόμα όρθια, περιμένουν, ανυπεράσπιστα, τον αφανισμό τους απ' τη φθορά του χρόνου.

Δυστυχώς, η βιομηχανική κληρονομιά στη Λάρυμνα, που αποτελεί τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πατρίδας μας, έχει αγνοηθεί παντελώς εδώ και πολλά χρόνια, με αποτέλεσμα σήμερα να κινδυνεύει να εξαφανιστεί από τον φυσικό της χώρο. Η παρούσα αναφορά μας, σκοπό έχει ν' αναδείξει αυτή την κληρονομιά της βιομηχανίας και της εργασίας, που βρίσκεται ξεχασμένη και κριμένη δίπλα μας, αλλά όχι για πολύ ακόμα!

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Κυρίες και Κύριοι σύνεδροι,

Η βιομηχανική κληρονομιά της Λάρυμνας είναι μια πολιτισμική επένδυση που πρέπει να την παραδώσουμε στις επόμενες γενιές ως γνώση πολύτιμη. Πιστεύουμε, ότι με την έμπρακτη συνεργασία της πολιτείας, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των πολιτιστικών φορέων και οργανισμών, αλλά και της σύγχρονης εταιρείας «Λάρκο», μπορεί να προχωρήσει το σημαντικό έργο της διάσωσης των μνημείων της βιομηχανικής κληρονομιάς, που μέσα στη σιωπή τους συνυπάρχουν οι μνήμες από το παρελθόν και οι προτροπές για το σήμερα.

Με τον τρόπο αυτό θα διατηρηθεί η ιστορική μνήμη, που η σημασία της σε σχέση με άλλες ιστορικές περιόδους έγκειται στο ότι ζούμε σε πρώτο πρόσωπο το τέλος ενός πολιτισμού, του βιομηχανικού πολιτισμού, που οι άκρες του φτάνουν μέχρι σήμερα, και την αρχή ενός άλλου του μεταβιομηχανικού πολιτισμού.

Σας ευχαριστώ πολύ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Η εγκατάλειψη της μεταλλοφόρου περιοχής του Αγίου Ιωάννου κατά τη διάρκεια της αρχαιοελληνικής περιόδου θα πρέπει να οφείλεται στο γεγονός, ότι τα πλουσιότερα κοιτάσματα εντοπίζονται σε μεγάλο βάθος, κυρίως δε του Ni που αυξάνει από την οροφή προς το δάπεδο του κοιτά- σματος. Ως εκ τούτου το κόστος της εκμετάλλευσης για τους αρχαίους θα ήταν τρομερά μεγάλο. Οι αρχαίοι έλληνες, με το πολύ αναπτυγμένο εμπόριο τους, προτιμούσαν να προμηθεύονται τα μέταλλα καθαρά από τους τόπους παραγωγής τους.

2) Κατά τον Β' Π.Π. έγινε διακοπή της εκμεταλλεύσεως των μεταλλευμάτων Λουτσίου και Τσούκας τα οποία και σήμερα (2007) παραμένουν ανενεργά.

3) Μιναδόρος, Ο εργάτης ειδικευμένος στο να σκάβει και ν' ανοίγει μεταλλευτικές στοές με τη χρήση εκρηκτικών υλικών (ορύκτης).

-Κασσαδόρος, Ο τεχνίτης που «έντυνε» με υποστυλώματα το εσωτερικό της γαλαρίας.

-Υποστηριχτής, Ο τεχνίτης που συντηρούσε τις ξυλοδεσιές και τα υποστυλώματα στις γαλαρίες.

-Μπαζαδόρος, Ο εργάτης που αφαιρούσε τα μπάζα από τις γαλαρίες (εκχωματιστής).

4) Ενδεικτική μέση ανάλυση σιδηρονικελιούχου μεταλλεύματος Λαρύμνης

Ni=1, Co=0,07, Fe=36, (Fe_2O_3)=47, SiO_2=14, MgO=4,5, CaO=2, Mn=0,5 (MnO_2)=0,80, As=0,02, Al_2O_3=15, Cr_2O_3=3, S=0,8, Απώλεια πυρώσεως 12

5) Η εταιρεία «ΛΑΡΚΟ» ιδρύθηκε το έτος 1963 και άνηκε στο συγκρότημα των εταιρειών ιδρύματος Μποδοσάκη. Ήταν θυγατρική εταιρεία της εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων -η οποία άνηκε επίσης στο συγκρότημα εταιρειών ιδρύματος Μποδοσάκη- και από αυτήν πήρε τα δικαιώματα εκμεταλλεύσεως του Μεταλλείου Αγίου Ιωάννου (Νέο Κόκκινο).

6) Τα νικελιούχα σιδηρομεταλλεύματα από 130.801 τον. το 1967 (πρώτος χρόνος κανονικής λειτουργίας του συγκροτήματος), αυξήθηκαν σε 2.049.724 τον. το 1977 (1.467%). Το νικέλιο, από 2.433 τον. το 1967 αυξήθηκε σε 16.448 τον. το 1976 (576%).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Αφηγηματικές πηγές

-Βυτερούλης Ευάγγελος (Λάρυμνα, 1.2.2002)
-Δαλάκας Κωνσταντίνος του Γεωργίου (Λάρυμνα, 1997)
-Κολένδρος Βασίλειος (Λάρυμνα, 1997 & 9.5.2007)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

-Κυρίτση Χρυσούλα (Πειραιάς, 2004)
-Κωτσαλάς Κωνσταντίνος του Νικολάου (Μαρτίνο, 12.12.2000)
-Λέκκας Δήμος του Κωνσταντίνου (Λάρυμνα, 4.5.2003)
-Μαρκόπουλος Αντώνιος ή Νερούτσος (Λάρυμνα, 23.8.1998)
-Μαρκόπουλος Τάκης (Λάρυμνα, 2000)
-Μαστροκωστόπουλος Επαμεινώνδας (Λάρυμνα, 1997)
-Μαστροκωστόπουλος Κωνσταντίνος (Λάρυμνα, 28.1.2007)
-Μαστροκωστόπουλος Χριστόφορος (Λάρυμνα, 7.1.2008)
-Μύθης Δημητράκης του Μιχαήλ (Μαρτίνο, 1997)
-Πάνος Κωνσταντίνος του Θεοδώρου (Λάρυμνα, 1994)
-Παπασταμέλος Γεώργιος του Αθανασίου (Λάρυμνα, 2003)
-Πολίτης Κωνσταντίνος του Δημητρίου (Λάρυμνα, 1993)
-Ρούσσης Κωνσταντίνος του Ανέστη (Λάρυμνα, 13.4.1994, 2.6.1998, 2005)
-Σελέκος Πέτρος του Αγγέλου (Λάρυμνα, 1988)
-Σελέκος Κωνσταντίνος του Δημητρίου (Λάρυμνα, 1993)
-Σελέκος Νικόλαος του Πέτρου (Λάρυμνα, 2007)
-Σταματάκης Ιωάννης του Νικολάου (Λάρυμνα, 23.5.2004)
-Τσελεμάρκος Γεώργιος του Κωνσταντίνου (Λάρυμνα, 9.10.2005)
-Τσελεμάρκος Νικόλαος του Θαλασσινού (Λάρυμνα, Μάρτιος 2003)
-Φραγκάκης Εμμανουήλ του Ευαγγέλου (Κόκκινο Βοιωτίας, 2004)
-Φραγκάκης Σταμάτιος του Ευαγγέλου (Κόκκινο Βοιωτίας, 2005)

ΙΙ. Γενικά βοηθήματα

1) Γεώργιου Κ. Μίχα: Το Μαρτίνο (Μουζάκ) και τα προερχόμενα απ' αυτό Λάρυμνα, Λούτσι, Πύργος, Λούτσι 1978

2) Δημήτρη Μπάτση: Η βαριά βιομηχανία στην Ελλάδα, εκδ. Κέδρος 1977

3) Ειρ. Θεοδοσίου & Δημ. Γαλανάκης: Αναγνωριστική ερευνητική προμελέτη και προτάσεις για την ανάδειξη της γεωλογικής κληρονομιάς της ευρύτερης περιοχής του φαραγγιού κεφαλόβρυσου στο Δ.Δ. Λάρυμνας, (Ι.Γ.Μ.Ε.) Αθήνα 2004

4) Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (επτά ημέρες) τ. ΚΗ': Η Ελλάδα τον εικοστό αιώνα 1900-1930

5) Κώστα Πεντεδέκα: Σωτήρης Λ. Τσιτσιπής-Ο ηρωικός ΛΟΚΡΟΣ, εκδ. ΕΝΤΟΣ,1998

6) Κώστας Χ. Χατζιώτης: Πρόδρομος Μποδοσάκης Αθανασιάδης 1891-1979, Ίδρυμα Μποδοσάκη, Αθήνα 2005

7) ΛΑΡΚΟ (Α.Ε.Μ. & Μ.Ε.Λ.) - Ενημερωτικό φυλλάδιο, Αθήνα 1973

8) Μάνθου Κ. Χριστοφόρου: Η Οπουντία Λοκρίδα & η Αταλάντη, τ. 3, Αθήνα 1994

9) ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ "ΗΛΙΟΥ"

10) ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ - ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ 1990

11) Πέτρος Ν. Σελέκος: Λάρυμνα 1800-2000 (ιστορική αναδρομή 200 χρόνων), εκδ. Β' Σ.Π.Ι.Κ.Λ., 2003

12) Σύνδεσμος Μεταλλευτικών Επιχειρήσεων: Ο Ελληνικός Ορυκτός Πλούτος, Αθήνα 1979

13) Σύνδεσμος Μεταλλευτικών Επιχειρήσεων: Ιστορία του Σ.Μ.Ε. (80 χρόνια Σ.Μ.Ε.), Δικτυακός τόπος http://66.165.120.21/history_gr.html

14) Υπουργείο Πολιτισμού: Βιομηχανική Αρχαιολογία, Αθήνα 1989

ΙΙΙ. ΑΡΘΡΑ

Εφημερίδα: "Η ΕΠΑΡΧΙΑ", «Από την έκθεσιν της Θεσσαλονίκης - Το περίπτερον του Νομού ΦΘ)ΚΙΔΟΣ», Λαμία 24.9.1931

Εφημερίδα: "Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ" Α' έτος αριθ. 9, «Από τον μεταλλευτικόν πλούτον της Ελλάδος», Αθήνα 1905

Εφημερίδα: "Φιλελεύθερη Φθιώτιδα" αρ. φυλ. 41, «Φθιωτικές ειδήσεις του 1938 από εφημερίδες της εποχής», επιμέλεια Κώστα Δημ. Γαλλή, εκδ. Κων. Ευστ. Γκλέτσος, Αθήνα, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1998

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Περιοδικό Στερεάς "ΗΜΕΡΕΣ" Νο13, «Φάκελλος Λάρκο», εκδ. Ανδρέας Κούκουρας, Χαλκίδα Δεκέμβριος 1992

IV. Το Φωτογραφικό υλικό προέρχεται από το αρχείο του συγγραφέα

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΣΕΛΕΚΟΣ κατάγεται από τη Λάρυμνα Λοκρίδας και γεννήθηκε το 1967 στη Λαμία. Αποφοίτησε από το Γενικό Λύκειο της Λάρυμνας και στη συνέχεια σπούδασε εφαρμοσμένη πληροφορική στην CONTROL DATA (τμήμα ανάλυσης και προγραμματισμού). Υπηρέτησε ως έφεδρος αξιωματικός του Μηχανικού σε διάφορες μονάδες και υπηρεσίες του στρατεύματος.

Έχει παρακολουθήσει επιμορφωτικά σεμινάρια πληροφορικής στο Ινστιτούτο Επιστημονικών Εφαρμογών Αθηνών (ΙΝ.ΕΠ.ΕΦ.). Καθώς επίσης και εκπαιδευτικά προγράμματα Ιστορίας και Λαογραφίας του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Έχει συμμετάσχει επίσης σε ειδικό "εκπαιδευτικό πρόγραμμα εθελοντικής δράσης για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών" του Υπουργείου Εσωτερικών / Γ. Γ. Πολιτικής Προστασίας.

Από το 1991 ως το 2005 εργάστηκε σε μηχανογραφική υπηρεσία της εταιρείας «ΛΑΡΚΟ» στο εργοστάσιο της Λάρυμνας. Από το 2005 έχει αναλάβει καθήκοντα στο τμήμα διαχείρισης και διακίνησης υλικού της ίδιας εταιρείας.

Έχει ασχοληθεί ενεργά με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και για (8) χρόνια ήταν μέλος του Δ.Σ. της Κοινοτικής Βιβλιοθήκης Λάρυμνας.

Με την Ιστορική Έρευνα και τη Δημοσιογραφία ασχολείται από τα μαθητικά του χρόνια. Μεγάλο μέρος της ερευνητικής του δραστηριότητας αφορά, η καταγραφή και μελέτη της προ-βιομηχανικής και πρωτο-βιομηχανικής κληρονομιάς της Λοκρίδας. Έχει μετάσχει σε συνέδρια, επιστημονικές συναντήσεις και ημερίδες, με διαλέξεις που αφορούν θέματα Νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας και Λαϊκού Πολιτισμού του Στερεοελλαδικού χώρου. Κείμενα και εργασίες του έχουν δημοσιευθεί σε πρακτικά συνεδρίων, σε περιοδικά, σε εφημερίδες της Φθιώτιδας και στο Διαδίκτυο.

Συμμετέχει στη σύνταξη-επιμέλεια και έκδοση του περιοδικού «ΑΠΟΛΠΟΥΣ», που εκδίδεται στην Αταλάντη από το 2000 και συνεργάζεται επίσης με το περιοδικό "ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ" .

Είναι μέλος του "Ινστιτούτου των Ελληνικών Μύλων (Ι.τ.Ε.Μ.)". Μέλος του "Συνδέσμου Εφέδρων Αξιωματικών Νομού Φθιώτιδας". Εμπνευστής-Ιδρυτικό μέλος και Γενικός Γραμματέας από το 1993, του "Συλλόγου Προστασίας Ιστορικής Κληρονομιάς Λάρυμνας".

Έχει γράψει την ιστορική μονογραφία: «Συμβολή στην ιστορία των βαλκανικών πολέμων - Ιωάννης Αλ. Μαυροδήμος 1885-1912», εκδ. 1998. Και τη μονογραφία: «Λάρυμνα 1800-2000, ιστορική αναδρομή 200 χρόνων», εκδ. 2003. Οι εν λόγω εργασίες του έχουν προταθεί για ψηφιοποίηση από την "ΑΙΑΝΤΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΤΑΛΑΝΤΗΣ" στα πλαίσια της υλοποίησης ειδικού προγράμματος ψηφιοποίησης βιβλιοθηκών του ΥΠΕΠΘ.

Είναι παντρεμένος με την Μαρία Κωστάρα, και έχει δυο παιδιά, την Κωνσταντίνα και τον Νίκο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Λεωνίδας Ιωάννου Καρφής
Αντιστράτηγος ΕΑ-ΑΣ ε.α. Πτυχιούχος Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Μέλος Δ.Σ. Σ.Ε.ΕΘ.Α. και Συλλόγου Απανταχού Δικαστριωτών

ΘΕΜΑ
Οι περί τον Τυμφρηστόν οικουντες και η Ζημιανή (Δίκαστρο) στην Τουρκοκρατία

Επιτρέψτε μου να συγχαρώ τον Πρόεδρο, Δήμαρχο Λαμιέων, κ. Κοτρωνιά και τα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής, κ.κ. Αναστάσιο Καραναστάση και Ιωάννη Μακρή, για την άψογη διοργάνωση του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, το οποίο πιστεύω, ότι θα καταγράψει πολλά ιστορικά στοιχεία της Φθιώτιδας.

Προσωπικά εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες, για την τιμή που μου δίνεται, να συμμετάσχω στο Συνέδριό σας.

Κυρίες, Κύριοι,

Ο όρος «περί τον Τυμφρηστόν οικούντες» διατυπώθηκε από τον ιστορικό και λόγιο Δημήτριο Αινιάνα, για να προσδιορίζει ιστορικά τους ανατολικά του Τυμφρηστού κατοίκους των Αγράφων. «Περί τον Τυμφρηστόν οικούντες», κατά τον Αινιάνα, είναι οι κάτοικοι των χωριών Μαυρίλου, Κάψης (Τυμφρηστός), Νεοχωρίου, Παλαιοκάστρου, Μερκάδας, Πιτσιωτάς, Περιβλέπτου, Ζιώψης (Αγιος Γεώργιος) και Ζημανής (Δικάστρου). Ο όρος δεν αμφισβητήθηκε και καθιερώθηκε από την ιστορική έρευνα.

Η περιοχή-διάβαση Τυμφρηστού.

Η περιοχή Τυμφρηστού είναι ορεινή, σχηματίζει διάβαση και ήταν σπουδαίο «στρατιωτικό σημείο» μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Στερεάς Ελλάδας. Έχει εξαιρετικούς βοσκότοπους, που εκμισθώνονταν κατά την Βυζαντινή περίοδο σε κτηνοτρόφους, οι οποίοι αποκαλούνταν κουτσό-Βλαχοι ή Βλάχοι Τυμφρηστού και τα χωριά τους είχαν την κοινή ονομασία «Βλαχοχώρια». Ήταν και τόπος καταφυγής και απόκρυψης ληστών και ζωοκλεπτών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι κάτοικοι της, απόγονοι των Δολόπων, ήταν λαός κτηνοτροφικός, πολεμικός, ελεύθερος και ανυπότακτος. Υπεράσπιζαν τους βοσκότοπους, προστάτευαν τα κοπάδια τους από τους ληστές και ζωοκλέπτες, αλλά επέδραμαν και προς τις πεδινές περιοχές του Σπερχειού και Θεσσαλίας, για αρπαγή κυρίως αγροτικών προϊόντων. Έτσι, είχαν αποκτήσει μια στοιχειώδη «πολεμική και αμυντική υποδομή και εμπειρία».

Ο περιηγητής Βενιαμίν, ο οποίος διήλθε το 1196, από την Υπάτη, έγραψε: «ενταύθα άρχεται η Βαλαχία (Βλαχία), ής οι κάτοικοι διαμένουσι επί των ορέων... ούτοι καταβαίνοντες εκ των ορέων, λεηλατούσι την χώραν και λάφυρα αρπάζουσι... είναι δυσπολέμητοι, υπ ούδενός άχρι τούδε ενικήθησαν και διά το απροσπέλατον των τόπων, εν οίς οικούσιν... ούτοι δεν είναι ούτε χριστιανοί, ούτε Εβραίοι, εις τούτους ουδένα τύπον θρησκείας διέγνωσα... ».

Από τη μαρτυρία αυτή καταγράφω τέσσερα ιστορικά και ιδιότυπα στοιχεία: «οι περί τον Τυμφρηστόν οικούντες», κατά την Υστερο-Βυζαντινή περίοδο, περίοδο προ της Τουρκοκρατίας, ήταν δυσπολέμητοι, δεν νικήθηκαν ποτέ, η περιοχή τους ήταν απροσπέλαστη στους εχθρούς και δεν είχαν καμιά θρησκεία.

Επιδρομές – Αποδιώξεις Τούρκων

Οι επιδρομές των Τούρκων στα χωριά Τυμφρηστού άρχισαν προ της αλώσεως της Κων/πόλεως. Οι Τούρκοι, από το 1393, μετά την νίκη τους κατά των Σέρβων στη μάχη του Κοσσυφοπεδίου, άρχισαν τις επιδρομές τους κατά της Ελλάδας για τον εξισλαμισμό και την στρατολόγηση των κατοίκων της, «προς ενίσχυσιν των δυνάμεών των και εκπλήρωσιν του απώτερου σκοπού των, της αλώσεως της Κων/πόλεως».

Επέδραμαν κατά της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, «γενόμενοι κύριοι των Νέων Πατρών (Υπάτης)», κατά τα έτη 1393-1402 με αρχηγό τον Βαγιαζίτ Α΄, 1414-1416 με αρχηγό τον Μωάμεθ Α΄, 1423 με αρχηγό τον Τουρχάν Πασά και 1446, με αρχηγούς τους Ομάρ Πασά και τον Τουρχάν Πασά και συνέχισαν τις επιδρομές τους και μετά την άλωση της Κων/πολεως, το 1453.

Ο λόγιος Ι. Βορτσέλας, από το Παλαιόκαστρο, γράφει ότι, κατά τις επιδρομές των Τούρκων «εγένετο πάταγος και όστις ήθελε επιζήσει, όφειλε να παραδοθεί εις την αιχμαλωσίαν και τον εξισλαμισμόν» και ο ιστορικός Λαόνικος Χαλκοκονδύλης αναφέρει, ότι οι Τούρκοι το 1393 «κατέσκαψαν» την πόλη των Νέων Πατρών (Υπάτη).

Οι κάτοικοι των πεδινών περιοχών της επισκοπής Νέων Πατρών αναγκάσθηκαν πολλές φορές από το 1393, αλλά κυρίως μετά το 1453, να προσφύγουν στην «απροσπέλαστη» περιοχή Τυμφρηστού, όπου μπορούσαν να «διασωθούν από την αιχμαλωσία και τον εξισλαμισμό», αλλά και να πολεμήσουν τους Τούρκους. Έτσι, η περιοχή Τυμφρηστού έγινε τόπος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

καταφυγής των χριστιανών και επιδρομών των Τούρκων.

Οι «δυσπολέμητοι» κάτοικοι των χωριών Τυμφρηστού επέτυχαν, «πολεμούντες προς τους Τούρκους», να διατηρήσουν την περιοχή και τα χωριά τους «αδούλωτα και ελεύθερα». Ο Δ. Αινιάν γράφει, ότι «οι περί τον Τυμφρηστόν οικούντες επέδειξαν αξιέπαινη διαγωγή, κατά τας μετά την άλωσιν της Κων/πόλεως και τας μετά ταύτα προς υποδούλωσιν αυτών εκστρατείας των Οθωμανών, πολλάκις επολέμησαν τους Τούρκους και τους απεδίωξαν της πατρίδος των...».

Κέντρα των πολέμων κατά των Τούρκων ήταν τα κάστρα, που ελέγχουν την περιοχή και διάβαση Τυμφρηστού και κυρίως τα κάστρα της Ζημιανής, τα οποία και έλαβαν προς τιμήν των αμυντόρων τους τις τοπωνυμίες «κάστρο κουτσο-Νίκα» και «κάστρο κορφή-Τσούκα». Είναι τα αδιάσειστα και αδιάψευστα ιστορικά στοιχεία, που επιμαρτυρούν τους ηρωικούς πολέμους των κατοίκων Τυμφρηστού εναντίον των Τούρκων.

Το κάστρο «κορφή Τσουκα».

Το κάστρο «κουτσο-Νίκα».

Σχέδιο των Τούρκων – Συμβιβασμός.

Οι πόλεμοι των κατοίκων Τυμφρηστού εξανάγκασαν τους Τούρκους, να προτείνουν το πάγιο στρατηγικό τους σχέδιο, το οποίο συνήθιζαν να εφαρμόζουν προς τους λαούς που αδυνατούσαν να υποτάξουν: να προτείνουν τον συμβιβασμό, έναντι πληρωμής φόρου υποτέλειας. Ο αρχαιολόγος Ι. Γιαννόπουλος υποστηρίζει, ότι «οι Οθωμανοί ηναγκάσθησαν να αναγνωρίσωσιν τους κατοίκους Τυμφρηστού-Αγράφων...».

Ο συμβιβασμός περιελάμβανε δυο πάγιους στόχους. «Αρχικός στόχος» ήταν η παραδοχή από τους κατοίκους Τυμφρηστού της τουρκικής εξουσίας, έναντι της παροχής των προνομίων της αυτοδιοίκησης και της πληρωμής φόρου (κατ΄αποκοπήν) και «επόμενος», η υποδούλωσή τους, σε χρόνο εξαρτημένο από τις τοπικές συγκυρίες και τις παρεχόμενες ευκαιρίες.

«Οι περί τον Τυμφρηστόν οικούντες» αναφέρει ο Δ. Αινιάν, «μη δυνάμενοι να διατηρώνται καλώς άνευ της συγκοινωνίας μετά των εν τη πεδιάδι χωρίων, άτινα είχαν ήδη καθυποτάξει οι Τούρκοι, παραδέχθηκαν την τουρκικήν εξουσίαν» και αποδέχθηκαν τον συμβιβασμό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τους...».

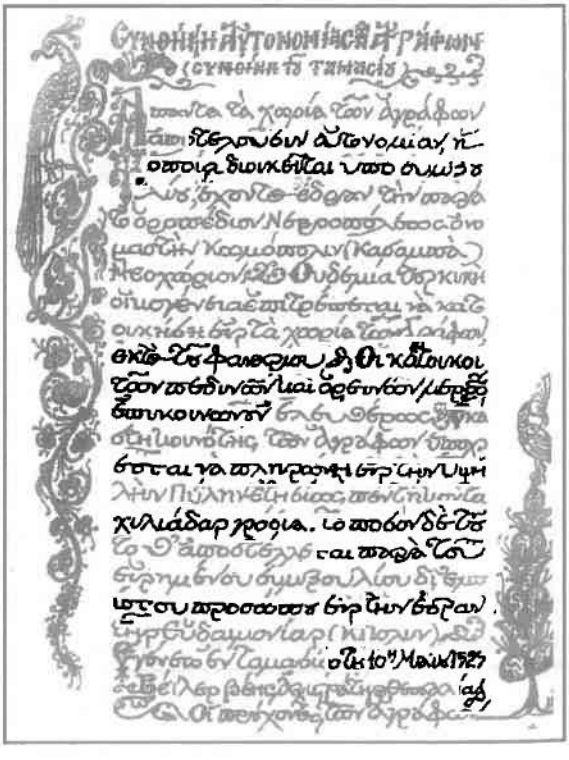
Διευκρινίζοντας τις αιτίες του συμβιβασμού ο Δ. Αινιάν διατυπώνει την άποψη, ότι «μια των κυριοτέρων αιτιών του συμβιβασμού τούτου υπήρξεν και το ότι οι κάτοικοι του Τυμφρηστού και των πέριξ κοινοτήτων εσυνήθιζον να μεταβαίνουσι εις την Κων/πολιν και εκεί να εμπορεύονται ή να μετέρχονται τέχνας τινας, εξ ών επορίζοντο τα προς το ζήν και πολλάκις επέκτων και σημαντικάς περιουσίας».

Η άποψη είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς ο Δ. Αινιάν, κατάγεται από το Μαυρίλο, σπούδασε και έζησε στην Κων/πολη και έτσι γνώριζε τις συνήθειες της «μετανάστευσης» των κατοίκων των χωριών Τυμφρηστού προς την Κων/πολη, είχε όμως και γνώση των ιστορικών στοιχείων για τις πραγματικές αιτίες, που τους οδήγησαν στην παραδοχή της Τουρκικής εξουσίας.

Οι «ελεύθεροι και ανυπότακτοι» κάτοικοι των χωριών Τυμφρηστού, πέραν της παραδοχής της τουρκικής εξουσίας, δεν εκδήλωσαν κανένα άλλο στοιχείο αποδοχής των Τούρκων. Είναι γνωστοί, άλλωστε, οι τρόποι συμπεριφοράς, τους οποίους μηχανεύονταν προς αποφυγήν του «προσκυνήματος» ή οιασδήποτε άλλης μορφής υποταγής προς τους Τούρκους.

Συνθήκη Αυτονομίας Αγράφων (Ταμασίου)

Ο συμβιβασμός συμφωνήθηκε προφορικά περί το 1470, μεταξύ εκπροσώπων των χωριών Τυμφρηστού και του Πασά Νέων Πατρών, ανανεώθηκε όμως και επικυρώθηκε στις 10 Μαΐου 1525 με την Συνθήκη, την οποία υπέγραψαν στο Ταμάσι οι εκπρόσωποι των χωριών Αγράφων και ο Πασάς (Αρχιστράτηγος) της Θεσσαλίας Βειλέρ Μπέης. Η Συνθήκη, κατά τον ο Ι. Γιαννόπουλο, «ήταν ανανέωση παλαιότερων προνομίων..».

Ένα αντίγραφο της Συνθήκης Αυτονομίας των Αγράφων ή Συνθήκης Ταμασίου-το φιλοτέχνησε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ο Ηγούμενος της Μονής Κορώνας-υπάρχει στο Ιστορικό Μουσείο Δικάστρου (Ζημανής). Το αντίγραφο αυτό επακριβώς ορίζει τα εξής:

«Απαντα τα χωριά των Αγράφων αποτελούσιν αυτονομίαν η οποία διοικείται υπό Συμβουλίου έχοντος έδραν την παρά το οροπέδιον Νεβροπόλεως κωμόπολιν (Κασαμπά) Νεοχώριον. Ουδεμία τουρκική οικογένεια επιτρέπεται να κατοικήση εις τα χωρία των Αγράφων εκτός του Φαναριου. Οι κάτοικοι των πεδινών και ορεινών μερών επικοινωνούν ελευθέρως. Εκάστη Κοινότης των Αγράφων υποχρεούται να πληρώνη εις την Υψηλήν Πύλην ετησίως πεντήκοντα χιλιάδες γρόσια. Το ποσό δε τούτο θα αποστέλλεται παρά του ειρημένου Συμβουλίου δι' εμπίστου προσώπου εις την έδραν της ευδαιμονίας (ΚΠολιν). Εγένετο εν Ταμασίω τη 10η Μαΐου 1525. Βειλέρ Βέης, Αρχιστράτηγος Θεσσαλίας, Οι προύχοντες των Αγράφων» .

Η Αυτονομία ή Αυτοδιοίκηση ήταν «μέγα προνόμιο» για τους κατοίκους των χωριών Τυμφρηστού. Εξασφάλισε την κοινοτική συνοχή τους και ανέδειξε τους άρχοντες-ηγήτορές τους, οι οποίοι διαμόρφωναν τις κοινές αποφάσεις και συντόνιζαν την κοινή πολεμική τους δράση, στοιχεία και προϋποθέσεις απαραίτητες για αμυντικούς και απελευθερωτικούς αγώνες. Ελάχιστες περιοχές της Ελλάδας είχαν αποκτήσει παρόμοια προνόμια.

Αυτοδιοίκηση - Πρώτες Εκκλησίες

Οι κάτοικοι των χωριών Τυμφρηστού, σύμφωνα με τον συμβιβασμό, αλλά και την Συνθήκη Ταμασίου, άρχισαν από τα μέσα του 15ου αιώνα, να οργανώνονται, να συγκροτούν τις κοινότητές τους και να εκλέγουν τα Συμβούλια της αυτοδιοίκησής τους, «οι μεν Δημογέροντες των χωρίων εξελέγοντο παρά των κατοίκων, οι δε επαρχιακοί Δημογέροντες (Προεστοί) από τους Δημογέροντες των χωρίων».

Παράλληλα, άρχισαν να οργανώνονται και εκκλησιαστικά. Η «πύκνωση» των πληθυσμών από μετακινήσεις Χριστιανών από τα πεδινά χωριά της επισκοπής Νέων Πατρών αποτέλεσε τη βάση της εκκλησιαστικής οργάνωσης των χωριών Τυμφρηστού. Οι επίσκοποι Νέων Πατρών και Αγράφων–Λιτζάς επέδειξαν αξιόλογη ποιμαντική δράση, ιδιαίτερα οι επίσκοποι Νέων Πατρών (Υπάτης), για να διασώσουν την πίστη των κατοίκων. Έτσι, πρωτοστάτησαν στο κτίσιμο εκκλησιών και στην ίδρυση ενοριών σε όλα τα χωριά Τυμφρηστού.

Οι πρώτες εκκλησίες, όπως αναφέρει ο τιτουλάριος επίσκοπος Νέων Πατρών (Υπάτης) Θεόφιλος Σιμόπουλος, κτίσθηκαν στη Ζημανή. Χρονολογικά, μέχρι το τέλος του 15ου αιώνα, κτίσθηκαν στη Ζημανή οι εξής εκκλησίες: Το 1450 η εκκλησία της Παναγίας (Κοιμήσεως της Θεοτόκου), το 1480 η εκκλησία των Αγγελικών Ταγμάτων Σεραφείμ και το 1498 η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Έτσι, η Ζημανή έγινε από τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μέσα του 15ου αιώνα ένα «χριστιανικό μεγαλοχώρι» στην περιοχή Τυμφρηστού.

Η εκκλησία της Παναγίας Ζημιανής (1450) ανακαινισμένη.

Στη Ζημιανή, φαίνεται, ότι προσέφυγαν πολλές χριστιανικές οικογένειες, καθώς η περιοχή της έχει ασφαλείς «αποκλείστρες» και φυσικές οχυρώσεις, τα κάστρα, και ήταν πρόσφορη για προστασία των αμάχων και άμυνα κατά των Τούρκων. Η πρώτη μάλιστα εκκλησία της Ζημιανής, η εκκλησία της Παναγίας, κτίσθηκε παρά την νότια πλευρά του κάστρου «κορφή Τσούκα».

Οι «αποκλείστρες» της Ζημιανής.

Τον 16ο αιώνα δεν κτίσθηκαν άλλες εκκλησίες στα χωριά Τυμφρηστού, προφανώς λόγω των τουρκικών απαγορεύσεων. Η Ζημιανή εξακολουθούσε να είναι κατά τον 16ο αιώνα μια κανονικά οργανωμένη, εκκλησιαστικά και ενοριακά, κοινότητα. Στις εκκλησίες της εκκλησιάζονταν και τελούσαν τα μυστήρια και στον ιερέα της προσέρχονταν «προς επίλυση των αστικών τους διαφορών» και κάτοικοι των άλλων χωριών Τυμφρηστού. Μια εκδοχή μάλιστα συνδέει την τοπωνυμία «Ζημιανή» με την «εκδίκαση ή επίλυση των αγροζημιών» από τον ιερέα της.

Κατά την παράδοση, αλλά και τις μαρτυρίες αιωνόβιων της Ζημιανής, στις 15 Αυγούστου, στην εκκλησία της Παναγίας Ζημιανής τελούνταν μεγάλη θρησκευτική πανήγυρης, όπου συνέρεαν οι κουτσό-Βλαχοι των χωριών Τυμφρηστού και συνεόρταζαν το «Πάσχα του καλοκαιριού».

Εκκλησίες κατά τον 17ο αιώνα

Περί το τέλος του 17ου αιώνα, όταν οι Τούρκοι (Σουλτάνος Μουσταφά Κιουπρουλής) επέτρεψαν την ανέγερση εκκλησιών, άρχισαν και οι κάτοικοι των άλλων χωριών Τυμφρηστού να κτίζουν τις εκκλησίες τους. Έτσι, το 1641 κτίσθηκε το εξωκλήσι του Προφήτη Ηλία και το 1689 η

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εκκλησία του Αγίου Αθανασίου στο Νεοχώρι και το 1693 ο επίσκοπος Νέων Πατρών Ιωαννίκιος ανήγειρε την εκκλησία της Παναγίας (Κοιμήσεως της Θεοτόκου) στη Μεγάλη Κάψη, όπου και διέμεινε μέχρι του θανάτου του.

Κατέγραψα τα εξής ιστορικά στοιχεία, που επιμαρτυρούν την ύπαρξη κατά τον 17ο αιώνα οργανωμένης, χριστιανικά και ενοριακά, κοινότητας στη Ζημανή:

* Τον συνεορτασμό από το 1604 (έτος χειροτονίας επισκόπου Νέων Πατρών (Υπάτης) Σεραφείμ) στην εκκλησία των Αγγελικών Ταγμάτων Ζημανής και των Αγίων Σεραφείμ, του εκ Πεζούλας Αγράφων, επισκόπου Φαναριου, νεομάρτυρα (1601) και του εκ Δομβρού Βοιωτίας, Οσίου (1602).

* Την παραίτηση το 1639, «για χρέη της Μητροπόλεως προς τους Τούρκους», του επισκόπου Νέων Πατρών Νεοφύτου, προς την Ιερά Σύνοδο Κων/πόλεως, με την οποία είχε ζητήσει «να αφύσετε τέσσερες χώραις να ταις έχω έως ού ζώ να ζωοθροφούμε, την Γιαντζού, το Ροβολιάρη, την Ζημανή και το Λιτόσελο, να ταις έχω στην εξουσία μου και να λαμβάνω όλα τα δικαιώματα».

* Τις προσφορές χρημάτων (άσπρα) το 1640 στην Ιερά Μονή Ρεντίνης από 10 περίπου κατοίκους-χριστιανούς της Ζεμανής (Ζημιανής), όπως προκύπτει από την προσφορά της Μονής Ρεντίνης.

* Την ανέγερση στη Ζημανή, το 1683, επί επισκόπου Νέων Πατρών Αθανασίου Γ΄, εκκλησίας (εξωκλήσι) του Αγίου Αθανασίου, την τετάρτη κατά χρονολογική σειρά εκκλησία του χωριού.

Επιδημίες 18ου αιώνα - πατρο-Κοσμάς Αιτωλός

Ο 18ος αιώνας σημαδεύτηκε από δυο σημαντικά γεγονότα, που επηρέασαν την θρησκευτική και κοινωνική ζωή των κατοίκων των χωριών Τυμφρηστού:

* Πρώτο γεγονός ήταν τα «θανατικά», όπως ονομάσθηκαν οι επιδημίες της βλογιάς και της πανούκλας, οι οποίες επί συνεχείς δεκαετίες έπληξαν και ξεκλήρισαν πολλές οικογένειες και προκάλεσαν τεράστια μείωση των πληθυσμών των χωριών Τυμφρηστού. Στο τέλος του 18ου αιώνα, κατά τον περιηγητή Πουκεβίλ, ο πληθυσμός της Ζημιανής δεν ξεπερνούσε τις 20 φαμίλιες.

«Οι κάτοικοι των χωριών» αναφέρει ο συγγραφέας Δ. Τόλης από το Καροπλέσι, «στην προσέγγιση των επιδημιών, ετρέποντο εις φυγήν και διεσκορπίζοντο στα βουνά και στα δάση, τα πτώματα των νεκρών έμεναν άταφα και τρώγονταν από τους χοίρους ... οι κάτοικοι πίστευαν, ότι οι επιδημίες έρχονταν στα χωριά τους κρυμμένες μέσα στα τόπια των υφασμάτων, που μετέφεραν από τις πόλεις ή με τα προικιά που έφερναν οι νύφες από άλλα χωριά...».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο τρόπος αυτός, όπως τότε πίστευαν, της μετάδοσης των επιδημιών επέφερε σημαντικές αλλαγές στην θρησκευτική και κοινωνική ζωή των κατοίκων Τυμφρηστού. Οι κάτοικοι, ευρισκόμενοι σε απόγνωση, εναπόθεσαν τη σωτηρία τους από τις επιδημίες στην βοήθεια των Αγίων και του Θεού και έτσι άρχισαν, να κτίζουν εκκλησίες και να αποφεύγουν να φέρνουν υφάσματα ή άλλα είδη στα χωριά τους.

Ο 18ος αιώνας ήταν ο αιώνας των εκκλησιών, καθώς κτίσθηκαν εκκλησίες σε όλα σχεδόν τα χωριά Τυμφρηστού. Χρονολογικά και κατά χωριό κτίσθηκαν οι εξής εκκλησίες: Το 1728 η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στο Μαυρίλο, το 1738 η εκκλησία του Αγίου Νικαλάου στη Ζιώψη, το 1749 οι εκκλησίες της Αγίας Τριάδας στη Κάψη και του Αγίου Δημητρίου στο Παλαιόκαστρο και το 1797 η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου στη Μερκάδα.

* Δεύτερο γεγονός ήταν οι περιοδείες του πατρο-Κοσμά Αιτωλού, το 1778, στα χωριά Τυμφρηστού, ο οποίος δίδαξε στους αγράμματους και δοκιμαζόμενους από τις επιδημίες κατοίκους να «ανοίξουν σχολεία και εκκλησίες». Φαίνεται, ότι συνιστούσε στους κατοίκους να κτίσουν εκκλησίες εκείνων των Αγίων, οι οποίοι είναι θεραπευτές των επιδημιών, όπως της Αγίας Παρασκευής «προχέει ιάματα», του Προφήτη Ηλία «νόσους αποδιώκει» και του Αγίου Χαραλάμπους, ο οποίος έλαβε τη χάρη, «όπου τον εορτάζουν και τιμούν το μαρτύριό του να μην υπάρχει πείνα και πανούκλα και άλλες λοιμικές νόσοι..» .

Δεν ήταν τυχαίο, ότι αμέσως μετά την περιοδεία του Πατρο-Κοσμά κτίσθηκαν στα χωριά εκκλησίες και εξωκλήσια ως εξής: στο Μαυρίλο το εξωκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους, στο Νεοχώρι το εξωκλήσι του Προφήτη Ηλία, στη Ζιώψη τα εξωκλήσια του Αγίου Χαραλάμπους και της Αγίας Παρασκευής, στη Μερκάδα η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, στο Παλαιόκαστρο το εξωκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους και στη Ζημανή τα εξωκλήσια της Αγίας Παρασκευής, του Προφήτη Ηλία και το παρεκκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους.

Λειτουργοί εκκλησιών – Διδάσκαλοι.

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας επισυνέβη μια αξιοπρόσεχτη και αξιοθαύμαστη εκκλησιαστική έξαρση στα χωριά Τυμφρηστού. Κτίσθηκαν την περίοδο αυτή εκκλησίες σε όλα τα χωριά Τυμφρηστού και στα περισσότερα μέχρι και 6 εκκλησίες-εξωκλήσια. Οι εκκλησίες αυτές κατέστησαν, κατά τη σκοτεινή περίοδο της Τουρκοκρατίας, η κιβωτός που διαφύλαξε την πίστη, διέσωσε την ελληνική γλώσσα, στήριξε τους αγώνες και αναπτέρωσε τη προσδοκία των κατοίκων για την «Ανάσταση του Γένους».

Οι κάτοικοι των χωριών Τυμφρηστού, από τα μέσα του 15ο αιώνα, που φαίνεται ότι ασπάσθηκαν τον Χριστιανισμό, παρέμειναν αδιάλειπτα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πιστοί και ευλαβείς Χριστιανοί. Μια απόδειξη της ευσέβειας των κατοίκων είναι και ο μέχρι σήμερα καθολικός εκκλησιασμός τους. Περιπτώσεις εξισλαμισμού δεν καταγράφηκαν στην περιοχή Τυμφρηστού. Ο περιηγητής Πουκιεβίλ, το 1805, κατέγραψε στο βιβλίο του, ότι στην περιοχή Τυμφρηστού κατοικούσαν οι «πιο γνήσιοι Έλληνες».

Ο παπάς στα χωριά Τυμφρηστού ήταν λειτουργός και δάσκαλος. Ιερουργούσε, αλλά και δίδασκε, ως «απλώς των γραμμάτων είδησιν έχων», ελληνική γραφή και ανάγνωση. Ο περίβολος των εκκλησιών αναδείχθηκε κατά την Τουρκοκρατία ο «ελεύθερος χώρος» των χωριών Τυμφρηστού, όπου μπορούσαν οι κάτοικοι, κατά τις Κυριακές και γιορτές, μετά την Θεία Λειτουργία, να συναχθούν και εκεί να συζητήσουν και να συναποφασίσουν για τα «μείζονα κοινά θέματά τους».

Οι λόγιοι Ευγένιος Γιαννούλης (1597) και Αναστάσιος Γόρδιος (1654) ήταν από τους σπουδαιότερους κληρικούς, παιδαγωγούς και δασκάλους των «αναλφάβητων» κατοίκων των χωριών Αγράφων και Τυμφρηστού. Η περίφημη «Σχολή των Αγράφων», που ίδρυσε στη Φουρνά, το 1704, με συνοδικό πατριαρχικό σιγίλιο, ο ζωγράφος Διονύσιος εκ Φουρνάς, ήταν το «Σχολείον Κοινών Γραμμάτων» και το «Εργαστήρι Αγιογραφίας» των εκκλησιών των χωριών Τυμφρηστού και Αγράφων, κατά την διάρκεια του 18ου αιώνα.

Καταγράφω με έμφαση, ότι κατά τους πρώτους χρόνους της Τουρκοκρατίας, από το 1450 μέχρι το 1683, χρονικό διάστημα δυόμισι περίπου αιώνων, κτίσθηκαν στη Ζημιανή τρεις εκκλησίες, τρία εξωκλήσια και ένα παρεκκλήσι.

Διωγμοί - Μετακινήσεις κατοίκων

Ο προφορικός συμβιβασμός, αλλά και η Συνθήκη Ταμασίου, σύμφωνα με το στρατηγικό σχέδιο των Τούρκων, δεν τηρήθηκαν εξ αρχής, ούτε και ίσχυσαν επί μακρόν, με υπαιτιότητα των Τούρκων. Οι Τούρκοι αναφέρει ο Δ. Αινιάν «φύσει βιασταί και άρπαγες, πολλάκις αποπειράθηκαν να καταστήσωσι πλήρη την υποδούλωσιν των ορεινών, το πνεύμα όμως της ανεξαρτησίας, έμφυτον εις τας καρδίας αυτών, δεν άφινεν αυτούς να καταβληθώσιν...».

Η περιοχή Τυμφρηστού, κατά την Τουρκοκρατία, ήταν «το καταφύγιο των ελεύθερων ανθρώπων, αλλά και των χριστιανών» και η χώρα, όπου, κατά τον Δ. Αινιάνα «πας αδικούμενος υπό των Οθωμανών απεσύρετο, κηρύττων άσπονδον κατά των Τούρκων μίσος» και γι' αυτό υπήρξε «διαρκής στόχος» των επιδρομών των Τούρκων. Οι συχνές επιδρομές, οι διώξεις και εξοντώσεις και οι τεράστιες καταστροφές που προξενούσαν οι Τούρκοι, αλλά και οι επιδημίες, εξανάγκασαν πολλές οικογένειες των χωριών Τυμφρηστού να μετακινηθούν προς άλλες περιοχές και πόλεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι «άγριοι διωγμοί και οι εξοντώσεις», ειδικότερα, που εξαπέλυσαν οι Τούρκοι το 1611, μετά το κίνημα του επισκόπου Λαρίσης και Τρίκης Διονυσίου Γ΄, το 1689 και το 1770, μετά τις επαναστάσεις και το κίνημα Ορλώφ, προκάλεσαν την «μεγαλύτερη διασπορά» πολεμιστών και αρχόντων από τα χωριά Τυμφρηστού προς το Σούλι και προς τις πόλεις, ιδιαίτερα προς την Κων/πολη.

Στις αρχές εξάλλου του 19ου αιώνα, πολλές από τις διεσπαρμένες σε διάφορες πόλεις και περιοχές οικογένειες επέστρεψαν και εγκαταστάθηκαν στα χωριά Τυμφρηστού, όπου οι συνθήκες ζωής από τη δράση των αρματολών-κλεφτών ήταν ασφαλέστερες. Ήταν οι οικογένειες, που αποτελούν τους προγόνους των περισσοτέρων σημερινών οικογενειών των χωριών Τυμφρηστού.

Κατέγραψα μερικές μετακινήσεις οικογενειών της Ζημιανής, οι οποίες έγιναν κατά τις περιόδους των κινημάτων και επαναστάσεων, το 1611, 1689 και 1770 και των επιδημιών, καθώς και στις αρχές του 19ου αιώνα:

* Τις μετακινήσεις των «επικηρυγμένων εχθρών της Υψηλής Πύλης» κουτσο-Νίκα και Τσούκα προς τα Άγραφα και στη συνέχεια προς το Σούλι, όπου δημιούργησαν τις μεγάλες γενιές ή φάρες των κουτσο-Νίκα ή κουτσο-Νικαίων και Τσούκα ή Τσουκαίων - αναφέρονται ως «πρωτόγεροι» στις συνάξεις του Σουλίου - οι οποίες και πολέμησαν ηρωικά τους Τούρκους, καθόλη την διάρκεια της Τουρκοκρατίας και κατά την επανάσταση του 1821. Προς τιμήν τους, όπως προανέφερα, τα κάστρα της Ζημιανής φέρουν τις τοπωνυμίες, «κάστρο κουτσο-Νίκα» και «κάστρο κορφή-Τσούκα».

* Τις μετακινήσεις των αρχόντων Μαστοράκη, Μπούρα, Ζάρα, Κεφαλά, Ταλαμπίρα, κ.λ.π. και άλλων οικογενειών, προς την Κων/πολη, όπου ήταν εγκατεστημένα μέλη των οικογενειών τους και όπου πολλοί από αυτούς έγιναν μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Διασώζονται στη Ζημιανή τα ερείπια των αρχοντικών τους και προς τιμήν τους οι αντίστοιχες τοπωνυμίες τους. Τα χωριά Τυμφρηστού, εξάλλου, ονομάζονταν και «Πολητοχώρια» (χωριά της Πόλης), καθώς πολλοί κάτοικοι συνήθιζαν να μεταβαίνουν, να «μεταναστεύουν», προς την Κων/πολη για εμπορία προϊόντων ή άσκηση τέχνης.

* Την επιστροφή 11 οικογενειών, οι οποίες, επώνυμα και αριθμητικά, όπως καταγράφηκαν το 1836 στα Δημοτολόγια του οικισμού Ζημιανής Δήμου Τυμφρηστού, ήταν οι εξής: Αγγελόπουλοι 1, Γιαννακάκη 2, Ζημιανίτη 2, Καρφή 2, Κόρδα 2 και Παπασταύρου 2. Κατά μια εκδοχή οι οικογένειες αυτές επέστρεψαν από την Κων/πολη. Την εκδοχή ενισχύει και ο Βυζαντινός τρόπος οίκησης, (Βυζαντινός Αγροτικός Νόμος), βάση του οποίου οργάνωσαν την νέα εγκατάστασή τους στην Ζημιανή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αριστούχοι αγωνιστές – Αριστεία ανδρείας

«Οι περί τον Τυμφρηστόν οικούντες», παρά τις επιδρομές, διώξεις, σφαγές, καταστροφές και στερήσεις, επέδειξαν αξιέπαινη διαγωγή και κατά την επανάσταση του 1821. Μυήθηκαν στην Φιλική Εταιρεία (το μήνυμα έφερε από την Κων/πολη ο εκ Μαυρίλου, οικοδιδάσκαλος, Γεώργιος Αινιάν), εντάχθηκαν στις επαναστατικές ομάδες Τυμφρηστού-Αγράφων, (ομάδες των γενναίων οπλαρχηγών Σταθά Μπουκουβάλα, Δίπλα, Κατσαντώνη και του αρματολού και πολεμιστή της Ρούμελης Γεωργίου Καραϊσκάκη) και πολέμησαν ηρωικά κατά των Τούρκων, σε πολλές μάχες της Στερεάς Ελλάδας.

Στους ονομαστικούς καταλόγους των αριστούχων αγωνιστών του 1821, αναφέρονται συνολικά 44 αγωνιστές των χωριών Τυμφρηστού, οι οποίοι έλαβαν το 1833 αριστεία ανδρείας, χάλκινα ή σιδηρά και αριθμητικά ήταν: 10 από το Νεοχώρι, 11 από το Μαυρίλο, 16 από την Κάψη και 7 από τη Ζημιανή. Κατέγραψα από τη Ζημιανή τους εξής αριστούχους αγωνιστές: Γ. Παπαδημητρίου, Ι. Κουτσοκέρα, Κ. Κορδόπουλο, Δ. Καρφή, Σ. Καρφόπουλο, Α. Καρκάνη και Κακογιώργο, οι οποίοι έλαβαν χάλκινα αριστεία ανδρείας.

Κυρίες, Κύριοι,

Παρέθεσα ορισμένα ιστορικά στοιχεία, τα κυριότερα και αυτά περιληπτικά, που αποδεικνύουν, ότι «οι περί τον Τυμφρηστόν οικούντες» και η Ζημιανή (Δίκαστρο), προ και κατά την Τουρκοκρατία, δεν υπέκυψαν, αντιστάθηκαν και απεδίωξαν τους Τούρκους από την περιοχή τους, εξασφάλισαν το δικαίωμα της αυτονομίας ή αυτοδιοίκησής τους, έκτισαν τις εκκλησίες τους και αγωνίσθηκαν ηρωικά για την πίστη, την εθνική ανεξαρτησία και την ελευθερία τους.

Ελπίζω και εύχομαι τα στοιχεία αυτά, να αποτελέσουν αντικείμενο περαιτέρω έρευνας και μελέτης από τους ιστορικούς και τους αρχαιολόγους.

Ευχαριστώ θερμά, για την παρουσία και την προσοχή σας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Βιβλιογραφία
1. Αινιάν Δ. «Αναμνήσεις μιάς θερινής νυκτός εν Υπάτη».
2. Αντωνοπούλου Ν. Αγιος Γεώργιος Φθιώτιδας, Αθήνα, 1998.
3. Αραβαντινού Π. Περί Κουτσόβλαχων, Αθήνα, 1905.
4. Βακαλόπουλου Κ. Νεοελληνική Ιστορία (1204-1940), Θεσ/νίκη 1993
5. Βασιλείου Π. Η Αρχαία Ευρυτανία, Αθήνα, 1959.
6. Βασιλείου Π. Η επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων, Αθήνα, 1960
7. Βορτσέλα Ι. Η Φθιώτις, η προς Νότον της Όρθρυος, Αθήνα, 1907
8. Γιαννόπουλος Ν. Επισκοπακοί κατάλογοι Θεσσαλίας, Αθήνα 1915.
9. Γόνη Δ. Έγγραφα για Μητροπολίτες των Νέων Πατρών, Αθήνα 1997
10. Κεραμόπουλου Α. Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι, Αθήνα, 1905, 1939.
11. Κουστονίκα Λ.
12. Κουτσαβδή Γ. Μακρακώμη, Δυτική Φθιώτιδα, Αθήνα, 1991.
13. Λαζάρου Α. Βαλκάνια και Βλάχοι, Αθήνα, 1993.
14. Μηχιώτη Χ, Τυμφρηστός και Τυμφρήστιοι, Αθήνα,1990.
15. Παπαγεωργίου Χ. Στις Πλαγιές του Τυμφρηστού, Αθήνα, 1962.
16. Σιμόπουλος Θ. Η Υπάτη, η Εκκλησία-Μητρόπολις, Αθήνα 1981.
17. Συροπούλου Α., Περίβλεπτον Φθιώτιδος, Αθήνα, 1990.
18. Σωτηροπούλου Ν. Δίκαστρο (Ζημιανή), Λαμία, 2002.
19. Τόλη Δ. Το Καροπλέσι και η περιοχή των Αγράφων, Αθήνα, 1969.
20. Χρυσοχόου Μ. Βλάχοι και Κουτσόβλαχοι, Αθήνα 1909.
21. Παπαρρηγόπουλος Κ. , Ιστορία του Ελληνικού Έθνους,
22. Εγκυκλοπαίδειες, Μεγάλη, Ηλίου, Δομή και Υδρία
23. Στερεελλαδική Εστία, περ. τ. 1957-1961
24. Υπάτη, περ. τ. 1962-1973
25. Ι. Μητρόπολης Φθιώτιδας,
26. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τ. 25ος , έτους 1994.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στο Δίκαστρο (Ζημιανή) Φθιώτιδος. Τελείωσε το Β΄ Γυμνάσιο Αρρένων Λαμίας. Είναι πτυχιούχος της Σχολής Αξιωματικών Χωρ/κής, της Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, της Σχολής Εθνικής Αμύνης και της Ελληνικής Εταιρείας Επιχειρησιακών Ερευνών. Αποστρατεύτηκε με τον βαθμό του Αντιστράτηγου και είναι επίτιμος Διευθυντής των Οικονομικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Είναι εκλεγμένο μέλος στο Δ.Σ. του Συνδέσμου Επιτελών Εθνικής Αμυνας (Σ.Ε.ΕΘ.Α) και αριστίνδην μέλος στο Δ.Σ του Συλλόγου Απανταχού Δικαστριωτών. Δημοσίευσε, σε τοπικές Εφημερίδες και Περιοδικά, άρθρα και μελέτες, με θέματα σχετικά με την ιστορία του Δικάστρου (Ζημιανής), των Δολόπων, των Λαπιθών, των Ανιάνων και των κουτσό-Βλαχων. Πραγματοποίησε ομιλίες σε Ημερίδες του Σ.Ε.ΕΘ.Α, με θέματα σχετικά με την Αμυνα της χώρας, την Δημόσια Οικονομία και τη Διαχείριση Κρίσεων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Κωνσταντῖνος Γρηγορίου Κυριακόπουλος
Ἰατρὸς Νευροχειρουργός

ΘΕΜΑ

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα κατά τις ἀρχὲς τοῦ 1822 καὶ οἱ ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου δολοπλοκίες τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ὅταν ἄρχισε ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἡ ἔννοια «*Ἔθνος*» ἦταν ἄγνωστη στοὺς Ἕλληνες. Μετὰ τὶς ἀποτυχίες τῶν ἐκστρατειῶν τῶν Τούρκων κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος της Ἐπαναστάσεως ὁ Χουρσιτ Πασσὰς, μετὰ τὴν ἐξόντωση τοῦ Ἀλὴ Πασσᾶ, διέταξε τὸν Μαχμοὺτ Πασσᾶ Δράμαλη νὰ ἐκστρατεύσει κατὰ της Πελοποννήσου. Οἱ Ρουμελιῶτες εἰδοποίησαν τὴν Κυβέρνηση γιὰ τὸν ἐπικρεμάμενο κίνδυνο, πλὴν οἱ Φαναριῶτες Μαυροκορδάτος καὶ Νέγρης ἀδιαφοροῦσαν γιὰ αὐτόν. Ὁ Πρόεδρος της Βουλῆς Δημήτριος Ὑψηλάντης διεῖδε αὐτὸν τὸν κίνδυνο καὶ μετὰ ἀπὸ ἐνέργειές του ἡ Βουλὴ ἀπεφάσισε τὴν ἐνίσχυση τῶν Ρουμελιωτῶν με ἀποστολὴ βοηθείας Πελοποννησιακῶν στρατευμάτων. Ἀρχηγὸς της ἐκστρατείας της Ἀνατολικὴς Ἑλλάδος ὁρίσθηκε ἀπὸ τὴν Βουλὴ ὁ πρόεδρός της Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐκστράτευσε τὴν 20ην Φεβρουαρίου 1822 ἀπὸ τὴν Κόρινθο κατά της Λαμίας μαζὺ με τὸν Στρατηγὸ Νικήτα Σταματελόπουλο. Πέρασε ἀπὸ τὰ Μέγαρα (24 Φεβρουαρίου), Σαλαμῖνα, Κούντουρα, Ἀττικὴ (28 ἀπὸ τὴν Ἀθήνα), Θήβα (9 Μαρτίου), Λιβαδιὰ καὶ στρατολογοῦσε μέχρις ὅτου ἔφθασε στὶς Θερμοπύλες καὶ τὸ Δίστομο (9 Μαρτίου), ἐπὶ τὴν κεφαλῆς ὀκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν. Σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία ἐγίνοταν μεγάλος πόλεμος ἀπὸ μέρους τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη, τόσο σὲ αὐτό, ὅσο καὶ στὸν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσο.

Γιὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ τοῦ Ὑψηλάντη ὅσο καὶ γιὰ τὶς δολοπλοκίες τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑπάρχουν πολὲς ἐκθέσεις συγχρόνων συγγραφέων, ἐνῶ ὑπάρχουν πολλὰ ἔγγραφα ποὺ διαφωτίζουν τὴν ὅλη λυπηρὴ κατάσταση. Ἀπὸ αὐτὲς θὰ παραθέσουμε πολλὰ στοιχεῖα ποὺ πιστεύουμε ὅτι παρουσιάζουν ἐν ἐκτάσει τὸ ὅλο ζήτημα.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΗ.

Στὴν ΕΒΕ, στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἰωάννη Φιλήμονα ὑπάρχει ἐκτεταμμένη ἔκθεση τῶν γεγονότων, ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ παραθέσουμε τμῆμα της καὶ μερικὲς ἀπὸ τὶς ὑποσημειώσεις. Αὐτὴ ἡ ἔκθεση τοῦ Φιλήμονα παρουσιάζει ἐν ἐκτάσει τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντη. Ὅπως γράφει ὁ Φιλήμων[1]

1. ΕΒΕ. Ἀρχεῖο Φιλήμονος, Α. 8616, 9102, 9103.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Ἡ καταστροφὴ του πολιορκουμένου Ἀλῆ πασᾶ παρὰ τοῦ... Χουρσὶτ πασσᾶ (ἀνδρὸς δοκίμου εἰς τὸν ὁρίζοντα τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατηγηματικὴν ἐμπειρίαν)..., τόσην ἀπεναντίας δειλίαν (διὰ νὰ μὴν εἰπῶ ἀπελπισίαν), ἐνεφύτευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπακολούθημα βέβαιον τὴν τραγικὴν καὶ ταχεῖαν καταστροφὴν των... Διὰ τοῦτο δὲν ἠργοπόρησαν τὸ νὰ φθάσουν πρεσβεῖαι εἰς Πελοπόννησον πρὸς τὸν Πρίγκηπα Δ. Ὑψηλάντην καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τότε δυναμένους καὶ ἐν τοῖς πράγμασι, παριστάνουσαι τὴν ὑπὲρ ἄλλοτε ποτὲ κατεπείγουσαν τῆς πατρίδος περίστασιν καὶ ἐπικαλοῦσαι τὴν Πελοποννησιακὴν βοήθειαν διὰ τὴν προϋπάντησιν καὶ δυνατὴν ἀνθίστασιν τῆς βαρβαρικῆς εφόδου.... Ὁ Πρίγκιψ Δ. Ὑψηλάντης βλέπων ἀμέλειαν καὶ ἀκινησίαν τῶν Πελοποννησίων, στοχαζόμενος δὲ τὴν εἰς τὰ ἔξω παρουσίαν του ὠφέλιμον διὰ τὴν ἐμψύχωσιν των ἐκεῖ λαῶν, διακηρύττει τὴν ἐκστρατείαν του καθ' ὅλον τὸν ἐν Κορίνθῳ στρατοπεδεύοντα Ἑλληνικὸν στρατὸν[2] *... Ὁ Πρίγκιψ δὲν ἔλειπε συμβουλεύων καὶ ἐνθαρρύνων, ἀποδεικνύων εὐδαιμονίαν ἀ-ληθῆ αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος τὴν εἰς τὴν Ἤπειρον ἐκστρατείαν των..... Μέχρις οὗ καὶ ἡ Κόρινθος παρεδόθη, (τῇ 14 Ἰανουαρίου τοῦ 1822) καὶ ἡ*

2. Ἰδοὺ ἡ διακήρυξις (ἀντιγεγραμμένη στο Ἀρχεῖο τοῦ Φιλήμονα στην ΕΒΕ, ἀρ. 5.104).

«Ἕλληνες Πελοποννήσιοι, Σπαρτιᾶται, Νησιῶται, και ἅπαντες οἱ ομογενεῖς! Ὁ Ἐχθρὸς ἑτοιμάζεται αντικρὺ εις τὴν Ρούμελην και εἰς τὴν Ἤπειρον, διὰ νὰ περάσῃ ἐδῶ. Πρέπει νὰ τον ἀφήσωμεν νὰ κατορθώσῃ τον σκοπόν του; Ὁ σκοπός του εἶναι νὰ κατακαύσῃ ὅσα χωρία σας μένουν ἀκόμη, νὰ κατασφάξῃ τὰς γυναῖκας και τὰ τέκνα σας. Πάντοτε ἐστάθη ἄπιστος και ἀπάνθρωπος τύραννος! Τί θαρρεῖτε ὅτι θέλει κάμει ἂν δὲν προλάβωμεν; Τού ἀνοίξαμεν τον πόλεμον διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, και τον πόλεμον τοῦτον κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τον κατηγορήσῃ, παρὰ ὅ-ποιος εἶναι ἄνανδρος τουρκολάτρης και φίλος τῆς σκλαβίας.

Τον ἐνικήσατε εἰς τὸ Βαλτέτζι, εἰς τὰ Δολιανὰ καὶ εἰς τον Μύτικα, καὶ εἰς τὴν Τριπολιτζᾶν, τον ἐνίκησαν οἱ ἀνδρειοι ἀδελφοί σας Ἠπειρῶται και Ρουμελιῶται εἰς τὸ Βραχῶρι, εἰς τὸ Σαπάντι, εἰς τὸ Μακρυνόρι, εἰς τὸ Πέτα, εἰς τῆν Γραβιάν, εἰς τὴν Φουντάναν, Βασιλικὰ και διάφορα ἄλλα μέρη. Τον ἐνίκησαν καὶ οἱ γενναῖοι μας σύμμαχοι Ὑδραῖοι, Σπετζιῶται καὶ Ψαρριανοὶ εἰς Μυτιλήνην και εἰς τὴν Σάμον. Ὕστερον ἀπὸ τόσας νίκας λοιπὸν πρέπει πλέον νὰ τον ἀφήσωμεν νὰ μᾶς νικήσῃ; Πρέπει ἄλλην μίαν φορὰν νὰ τον πληρώσωμεν χαράτζι; Πρέπει πλέον οἱ Ἕλληνες νὰ γίνωσι σκλάβοι; Καλύτερα θάνατος!!! Οἱ γενναῖοι Ἠπειρῶται καὶ Ρουμελιῶται μᾶς κράζουν, διὰ νὰ ὑπάγωμεν νὰ ἑνωθῶμεν μὲ αὐτοὺς καὶ νὰ συντρίψωμεν διὰ πάντα τῆς τυραννίας τον ζυ-γόν. Μᾶς προσμένουν οἱ ἀνδρειότεροι καπεταναῖοι ὁ Γῶγος, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Γούρας, ὁ ΜήτσοΚοντογιάννης καὶ ἄλλοι ἀνίκητοι συναγωνισταί. Τί καθήμεθα λοιπὸν καὶ προσμένομεν νὰ ἐνδυναμωθῇ ὁ ἐχθρός; Ἂς τρέξωμεν ἐκεῖ, διὰ [νὰ] φυλάξωμεν τὰ ἐδῶ. Ἐγὼ θέλω ἐκστρατεύσει αὐτοπροσώπως καὶ ὅποιος εἶναι ἀληθινὸς Ἕλλην, ἂς με ἀκολουθήσῃ. Διὰ τὰ ἀναγκαῖά του ἐξοδα θέ-λει λαμβάνει εἴκοσι γρόσια τον μῆνα χωριστὰ ἀπὸ τὴν ζωοτροφίαν του καὶ ὅσα λάφυρα κάμωμεν κατὰ των ἐχθρων, ὅλα θέλουν εἶναι τῶν στρατιωτῶν. Χωριστὰ ἀπὸ ταῦτα, θέλουν λαμβάνει καὶ ἀξιώματα πολεμικὰ κατὰ τὴν ἀνδρείαν καί ἀξιότητά των. Ἰδοὺ λοιπὸν στένω τὴν σημαίαν μου, καὶ ἂς ἔλθῃ ὅποιος θέλει νὰ καταγραφῇ. Τώρα θέλετε δείξει ἂν εἴσθε φίλοι τῆς ελευθερίας καὶ ὑπέρμαχοι τῆς Χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως.

Μηνὶ Δεκεμβρίω αωκα΄

Δημήτριος Ὑψηλάντης.»...

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἐπαρρησιάσθη... ἡ ἀοτισυσταθεῖσα Ἑλληνικὴ Διοίκησις ἀπεφάσισε ν' ἀποπέμψῃ βοήθειαν στρατιωτικὴν εἰς τὰ δύο μέρη[3] *πέντε μεν χιλιάδας εἰς τὸ δυτικόν, τέσσαρας δὲ εἰς τὸ ἀνατολικὸν της Ἠπείρου.*

3. Ἀπεφάσισεν ἐν Ἐπιδαύρω, πλὴν δεν ἐνήργει τελείαν τὴν ἀπόφασιν μὴ θέλων να ἐκστρατεύσῃ ὁ Πρίγκιψ Ὑψηλάντης, τον ὁποιον επιμόνως ἐζήτουν οι δυτικοὶ και οἱ ἀνατολικοὶ Ἕλληνες. Ὁ Πρίγκιψ ἐννοῆσας τους σκοπούς αυτῶν, δεν ἤθελε τω ὄντι νὰ ἦναι πλέον πολεμικός, ἀναγκαζόμενος ὅμως υπὸ τῶν εἰρημένων, προνοῶν δὲ καὶ τὴν παρουσίαν του ὠφελιμωτάτην, συναθροίσας αὐτὴν (τῇ 6 Φεβρουαρίου 1822) ὡμίλησε:

«Πατριῶται! ὅσοι εὐτυχήσατε τὸ νὰ ἐκλεχθῆτε πληρεξούσιοι τοποτηρηταί, τῆς ἐλευθέρας πατρίδος, καθ' ἣν ὑμεῖς προΐστασθε τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐτοῦ Ἔθνους, τὸ ὁποιον θαρροῦν ἐνεπιστεύθη εἰς τον πατριωτισμόν σας καὶ ἀξιότητα τὴν στερέωσιν τῆς πολιτικῆς υπάρξεως. Τό ἱερὸν αὐτὸ και μέγα ὑπούργημα ὁπού ἀναδέχθητε ὁρκωθέντες τὴν πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν παρρησιάζει παρευθὺς σήμερον εἰς ὑμᾶς στάδιον λαμπρόν, ἀλλὰ και δεινόν, κατὰ φύσιν τῶν τοιούτων διδομένων κοινῶν περιστάσεων. Ὁ θάνατος τοῦ νομιζομένου συμμάχου τῆς Ἑλλάδος Ἀλή Πασσὰ ἐπιστοποιήθη. Ἡ Ἑλλὰς νὰ μὴ λυπῆται μηδόλως διὰ τὴν ελλειψιν αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἀμφιρρεπῆς ἦτον ἡ προς ἡμᾶς ἐλπιζομένη βοήθεια παρ' αὐτου. Τοῦτο δὲ μόνον νὰ προβάλῃ προ οφθαλμῶν, τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ἐκεῖσε πολιορκούντων εἰκοσιπέντε χιλιάδων και πολλῶν ἄλλων βαρβάρων. Ὁμολογούμενον ἔχομεν οτι ἡ παροῦσα εποχὴ ἔδωσε κρίσιν εἰς δύο ἔθνη ἀντιμαχόμενα. Ἕλληνας και βαρβάρους, ποῖον τοῦ ἄλλου ὑπερτερῆσαν νὰ θριαμβεύσῃ και ὁ εἰς τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο ἀκόλουθος ἀνδραποδισμὸς δεν βεβαιοῦται βέβαια νὰ προσέλθῃ ἐξ ἄλλου, εἰμὴ ἐκ τῆς ἀνανδρείας ἢ διχονοίας και ἀμελείας. Ἡ ἔμφυτος τῶν Ἑλλήνων ἀνδρεία μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπό τῶν προγονικῶν αἰώνων και ἀπὸ διαφόρων ἄλλων δοθεισῶν δεινῶν περιστάσεων εἰς τον παρόντα ἀγῶνα ἡμῶν ὑπερ τῆς πατρίδος. Οὐχὶ μόνον ἡ ἀνδρεία ἀλλὰ και ἡ στρατιωτικὴ καρτε-ρία εἰς ψυχήν, πεῖνα και παντοίας κακουχίας και τὸ κυριώτατον ἡ εὐπείθεια. Μένει μόνον λοι-πὸν εἰς ὑμᾶς ν' ἀποφασίσητε και τὴν παροῦσαν τύχην τοῦ ἔθνους, καθ' ἣν λέγω στιγμὴν ἐπαπειλεῖται κίνδυνος φοβερὸς καὶ καταστροφὴ ἀπαραδειγμάτιστος. Διὰ τοῦτο προσεκάλεσα ὑμᾶς ἐδῶ σήμερον, διὰ νὰ συνδιασκεφθῶμεν, ἀφοῦ σᾶς προτείνω καὶ τὰ κατ' ἐμέ. Γνωστὸν εἶναι εἰς ὅλους, οποίους πόνους, κινδύνους και θυσίας συνεισέφερε πρόθυμος ἡ οἰκία ἡ Ὑψηλάντειος διὰ τῆν ἀπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς φρικτῆς τυραννίας ἀπαλλαγὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, (ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐξαιρῶμεν καὶ τὰς ἀπὸ τοιαύτας επιχειρήσεις πολλὰς και μεγάλας ἐναντιότητας ἀποτυχίας)! Ἐγὼ ἦλθον (καί, νομίζω δὲν ἀμφιβάλλετε) εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ συναγωνισθῶ μεθ' ὑμῶν, ὃ ἐστί νὰ συνεισφέρω καὶ τὴν ἐκ μέρους μου ζητουμένην μερίδα τῆς βοηθείας. Αἱ με-χρι τοῦδε διάφοροι περιστάσεις τῆς πολεμουμένης πατρίδος ἐζωγράφισαν ἱκανὰ τὴν τοιαύτην, ἢ τοιαύτην προθυμίαν καὶ φιλογένειαν ἑκάστου. Εἶμαι πρόθυμος νὰ ἐκθέσω καὶ αὖθις τον εαυτόν μου, προστρέχων, ὅπου ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος προσκαλεῖ τους εἰλικρινεῖς παῖδας τῆς σήμερον. Ἐκστρατεύω εἰς τοῦτο ἢ εκεῖνο τὸ μέρος διὰ νὰ ἐνθαρρύνω καὶ νὰ ἐμπνεύσω φρόνημα εἰς τους ομογενεῖς μας.

Ἀληθὲς καὶ βέβαιον συμπέρασμα συνεισάγεται ὁτι ἡ Ἤπειρος (σ. Ἤπειρο θεωρεῖ τὴν Ρούμελη) ζητοῦσα σήμερον βοήθειαν Πελοποννησιακῆν, γνωρίζει καὶ ὑμᾶς δυναμένους. Ὑμεῖς λοιπὸν στο-χασθῆτε ὅτι βοηθοῦντες σώζετε λαὸν καὶ σώζοντες περιμένετε ἄφευκτα τὰ σήματα τοῦ πατρι-ωτισμοῦ τῶν Πελοποννησίων, καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ἠπειρωτῶν. Βοηθήσατε βοήθειαν μικράν, διὰ νὰ μὴ μένη ἀνωφελὴς ὑστερον ἡ πανδημεὶ της Πελοποννήσου στρατολογία. Εἴπατε, τὸ νὰ δράμωσιν, καὶ πρόθυμοι ὅλοι νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ ευρύχωρα πεδία τοῦ Ἄρεως ὅπου ὁ Ἀπόλλων θέλει μελωδήσει ὕμνους τροπαίων Ἑλληνικῶν. Ἡ ἄνανδρος παρουσία τοῦ ἐχθροῦ δὲν καταθολῶνει τους οφθαλμούς μας, μήτε καταφοβίζει τους βραχίονας τοὺς Ἑλληνικούς. Πόσον λοιπὸν βαθμὸν θάρρους καὶ ελπίδων ἀγαθῶν μᾶς πληροφορεῖ ἡ φυσικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀνδρεία καὶ ἐνθουσιασμός, συνοδευόμενα καὶ ἀπὸ τὴν πατριωτικὴν σύμπνοιαν καὶ ἀπόφασιν; Ἀποφασί-σωμεν καὶ ὁ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Καὶ εἰς μὲν τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀρχηγὸς ὁ Πρίγκιψ Ὑψηλάντης[4]*, εἰς δὲ της Δυτικης ὁ Θ. Κολοκοτρώνης. Τῇ 20ῇ λοιπὸν τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ἐξεστράτευσεν ἐκ της Κορίνθου ὁ Πρίγκιψ κατὰ τοῦ Ζητουνίου, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν Στρατηγὸν Νικήταν Σταματελόπουλον γαμβρὸν τοῦ ἥρωος Ζαχαρια. Διαβαίνων δὲ τὰ Μέγαρα, Σαλαμῖνα, Κούντουρα, Ἀττικήν*[5]*, Θήβας, Λεβαδίαν καὶ λοιπὰς ἐστρατολόγει ἕως οὐ ἔφθασεν εἰς*

Θεὸς μεθ' ὑμῶν, ὁ Ἔφορος της Πατρίδος. Εἰς πολυάριθμα καὶ ἀσύγκριτα στίφη βαρβαρικὰ ἀντιπαραταχθέντες οἱ προγονοί μας ὀλίγοι, ἐστεφανώθησαν κλάδον ἐλαίας, σημεῖον ἀθανασίας. Ἐὰν δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς σήμερον ἄνισος ὁ ἀγών, ὁ παντεπόπτης ὅμως δεν ἄφησε νὰ ἐφορμῆσωσι τὰ βαρβαρικὰ ἀσιατικὰ σμήνη των κηφήνων κατὰ της Ἑλλάδος. Διατί λοιπὸν νὰ ἐπαπειλῇ κίνδυνον παγγενῆ ὀλίγος ἀριθμὸς των ἐχθρων; Μην ὑποφέρωμεν καταισχύνην καὶ καταδίκην αἰώνιον, ἐνῶ ἡ ἀποστολὴ πέντε μόνον χιλιάδων στρατιωτῶν εἰς ἓν ἕκαστον μέρος δύναται νὰ ἀποσβύσῃ ἐν εὐκολία τον βάρβαρον καὶ δειλὸν ἐχθρὸν. Ἡ τιμὴ τοῦ νὰ στένωμεν τρόπαια νίκης εἰς τὴν πατρίδα μας, ἀσυγκρίτως νομίζεται ὑπερτέρα, οπόταν ἀνδραγαθήσωμεν καὶ κατ' αὐτῆς. Φιλοτιμίαν τοιαύτην ἔχομεν καὶ πατροπαράδοτον ἂν ἡ φύσις των πραγμάτων δεν μᾶς κινήσῃ. Φιλοτιμίαν βοηθείας οὐχὶ μόνον εἰς φίλους καὶ συναγωνιστὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐ-χθροὺς κινδυνεύοντας. Ἐγὼ ἔμελλον νὰ ἐκστρατεύσω πρὸ πολλοῦ, ἐὰν ἡ ἐπιδημικὴ ἀσθένεια δεν με κατελάμβανε. Τώρα δὲ καὶ τὰ μέσα πρόχειρα, ὁ ἐχθρὸς δεν βραδύνει· οἱ ὁμογενεῖς σάς ἐπικαλοῦνται. Σκεφθῆτε λοιπὸν καὶ ἀποφασίσετε, κατ' εὐτυχίαν της Ἑλλάδος, πάνθ' ὅσα σωτήρια».

4. Ἐν πρώτοις ὅμως ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς την Δυτικήν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ σκοποὶ των Φα-ναριωτῶν δεν ἤθελον λάβει τὰς μελλούσας ἐκβάσεις των ἐκεῖθεν, διὰ τοῦτο ἐμποδίσθη. (Ἂν ἦτον δὲ δυνατόν καὶ ἐκ της Ἀνατολικῆς Ῥούμελης, ἀλλὰ δεν ἐνίσχυσαν ὡς τόσον), ἀλλ' οἱ Δυτικοὶ περιέμενον ἀνυπομόνως τὴν παρουσίαν του καὶ διὰ τοῦτο γράφει πρὸς αὐτοὺς τὰ ἑξῆς, τῇ 24 Φεβρουαρίου [1822] ἐκ Θηβῶν.

«Γενναιότατοι καπεταναῖοι τῶν Δυτικῶν μερῶν της Ἑλλάδος.

Σήμερον περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἔφθασα εἰς Θήβας καὶ αὔριον σὺν Θεῷ κινῶ διὰ τον Ἅγιον Γεώργιον. Σᾶς εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐπιθυμία μου καὶ ἀπόφασίς μου ἦτον νὰ ἐκστρατεύσω εἰς τὰ μέρη σας. Ὕστερον ὅμως διὰ τὰς εἰδήσεις ὁποὺ καθημέραν ἐλαμβάναμεν ἀπὸ τὰ Ἀνατολικὰ μέρη της Ἑλλάδος ἐκρίθη καὶ ἀπεφασίσθη συμφερώτερον, νὰ περάσω ἐδῶ διὰ νὰ προλάβωμεν, νὰ βάλωμεν εἰς τὸ χέρι τὸ Ζητοῦνι, καὶ μὲ τὸ κατόρ¬θωμα τοῦτο νὰ κινήσωμεν εἰς τὰ ὅπλα τον Ὄλυμπον καὶ ὅσα ἄλλα τριγύρω του μέρη εὑρίσκονται ἀκόμη ἀκίνητα. Εἶσθε ἄν-δρες φιλογενεῖς καὶ δεν ἀμφιβάλλω, ὅτι προτιμᾶτε πάντοτε, ὅ,τι εἶναι συμφερώτερον διὰ τον γενικὸν σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας μας. Καὶ ἀπ' ἐδῶ εἶμαι πρόθυμος ἐν καιρῷ νὰ τρέξω, ὅπου ἡ παρουσία μου ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμος. Ἐν τοσούτῳ δὲ ὁ Στρατηγὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἢ ἄλλος τις εἰς τον τόπον του θέλει περάσει εἰς τὰ μέρη σας. Γενναιότατοι καπεταναῖ-οι, νὰ εἶσθε βέβαιοι, ὅτι πάντοτε σᾶς τιμῶ καὶ σᾶς ἀγαπῶ, ὡς ἐγκαρδίους φίλους καὶ συστρατι-ώτας. Εὔχομαι καὶ προσωπικῶς νὰ σᾶς ἀνταμώσω ἐντὸς ὀλίγου μὲ λαμπρὰν εὐτυχίαν καὶ πρόοδον τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων.»

Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ χιλιάδων, αἱ ὁποῖαι ἀπεφασίσθησαν ν' ἀκολουθήσουν τον Πρίγκιπα, ἐπροπορεύθη ὁ καπετὰν Π. Ζαφειρὸπουλος μὲ τετρακοσίους πεντήκοντα, ἐκ τῶν ὁποιων ἐλιποτάκτησαν καθ' ὁδὸν μερικοὶ καὶ ἔφθασεν εἰς Σάλωνα μὲ τριακοσίους. Περιεμένετο δὲ ὄπισθεν τὸ Μισθριώτικον (Σπαρτιατικὸν) στράτευμα.

5. Τὴν 24 ἔφθασεν εἰς Μέγαρα... Τὴν 13 εἰς Δίστομον, ὅπου εὑρὼν τον Ὀδυσσέα πάσχοντα ὑπὸ πυρετοῦ, συνωμίλησε περὶ τῆς ἐκστρατείας καὶ ἔγραψε προς ὅλους τους καπεταναίους διὰ νὰ συνέλθωσιν εἰς Γραβιάν. Γράμμα τοιοῦτον.

«Γενναιότατε Καπετάν....

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τὰς Θερμοπύλας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὀκτὼ χιλιάδων στρατεύματος Ἑλληνικοῦ. Τὸ κίνημα τοῦτο ὅσον κατεφόβισε τους ἐχθρούς, τόσον ἔτι ἐμψύχωσιν ἔδωκεν εἰς τους ἐκεῖ Ἕλληνας. Συνεκρότησε συνέλευσιν ὅλων τῶν καπεταναίων τῆς Ανατολικῆς Ἑλλάδος[6]*, οἵτι-νες ἀπεφάσισαν μεν νὰ κτυπήσωσι τὸ Ζητοῦνι καὶ Πατρατζίκιον, περιέμενον ὅμως τήν ἐκ Πελοποννήσου βοήθειαν. Διὰ τοῦτο γράφει ὁ Πρίγκιψ προς τὴν Διοίκησιν, διὰ νὰ ἀποστείλη βοήθειαν, ἐνῶ οὔτε καπεταναῖοι πρόθυμοι εἰς τὰ στρατεύματα περιμένου-σι*[7]*, ἀλλ' ἡ Διοίκησις ἀντὶ νὰ τοῦ στείλη στρατεύματα (μηδόλως ἀποκρινομένη εἰς πολλὰ γράμματα) ἔστελλε γράμματα προς τον Ἄρειον Πάγον, διὰ νά ἐμποδίση τὸν ἐν-θουσιαμὸν τοῦ λαοῦ· πῶς, διακηρύττων ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἐδιώχθη τῆς Πελοποννῆσου, καὶ οἱ καπεταναῖοι νὰ μὴ δίδωσι προσοχὴν εἰς τους λόγους του, μὲ τὸ να φρονῆ τυραννίαν. Αὐτὰ καὶ μύρια ἄλλα ἔλεγον καὶ ἔγραφον οἱ ἐκτελεσταί, προτροπῇ τῶν δύο Φαναριωτῶν.* (σ. Μαυροκρδάτου καὶ Θ. Νέγρη). *Αἰτία δὲ μὲ τὸ νὰ ὑποπτεύωντο δόξαν, θριάμβους, τρόπαια καὶ κυριεύσεις πόλεων καὶ ἐπαρχιῶν τοῦ Πρίγκιπος Ὑψηλάντου, ἀντικείμενα ὅλα εἰς τὰ δολερὰ φρονήματα καὶ ἐπιχειρήσεις των. Ὅθεν μήτε τὰ στρατεύματα ἔστελλον,*

Σοῦ εἶναι προεγνωσμένον ὅτι ἀπεφάσισα νὰ ἐκστρατεύσω αὐτοπροσώπως διὰ νὰ συναγωνισθῶμεν κατὰ του κοινου ἐχθροῦ. Ἐκστράτευσα τὴν 20 τοῦ παρελθόντος μηνὸς καὶ ἤδη εὑρίσκο-μαι εἰς τὸ Δίστομον. Ἀργοπόρησα τον δρόμον μου, διὰ νὰ ξεκινήσω τους Δερβενοχωρίτας, τους Κουλουριώτας καὶ ἄλλους τινάς λαούς. Τοιαυτα ὅμως αἴτια ἀργοπορίας δὲν θέλουν ἀκολουθήσει εἰς τὸ ἑξῆς, διότι εἶμαι βεβαιος ὅτι τῶν μερῶν τούτων οἱ κάτοικοι εἶναι προθυμώτεροι εἰς τον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα. Δεῖξον λοιπὸν Γενναιότατε ὅλην σου τὴν φιλοτιμίαν καὶ ὅλην σου τὴν ἀξιότητα διὰ νὰ συνάξης ὅσους περισσοτέρους στρατιώτας ἠμπορεῖς καὶ μὲ ὅλην σου τὴν δυνατὴν ταχύτητα. Ἐγὼ θεμελιωμένος εἰς τὴν προθυμίαν καὶ ἠρωικὴν φιλοτιμίαν σας, ἐξεστράτευσα ὁ ἴδιος. Τὴν ὑπόληψιν ὁπου εἶχον πάντοτε δι' ἐσὰς, τώρα θέλετε τὴν βεβαιώσει καλύτερα. Τώρα εἶναι ὁ πλέον ἐπιτήδειος καιρός διὰ νὰ στηρίξωμεν τὴν ἐλευθερίαν του Ἔθνους μας. Ἡ κυρίευσις τοῦ Ζητουνίου θέλει καταστὴσει ἄφοβα εἰς τὸ ἑξῆς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἑλλάδος, θέλει σηκώσει τοὺς Ολυμπίους, καὶ θέλει μας ἀνοίξει διὰ τὰ ἐμπρὸς τὸ πλέον ἔνδοξον σταδιον. Κινήσωμεν λοιπόν, Γενναιότατε πατριώτα, διά [νὰ] κατορθώσωμεν μίαν ὥραν πρωτύτερα τον λαμπρὸν τοῦτον καὶ σωτηριώδη σκοπόν. Διὰ νά συμβουλευθῶμεν δὲ ἀναμεταξύ μας, καὶ νὰ κάμωμεν τὸ σχέδιον τῆς μάχης, ἐνεκρίθη νὰ συναχθῶμεν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἁρμάτων εἰς τὴν Γαβριάν. Ἐκεῖ παρακαλοῦμεν νὰ ἔλθης καὶ ἡ γενναιότης σου. Ἀσπαζόμενός σε ἐκ ψυχῆς, μένω.

Ἐκ Διστόμου τὴν 14 Μαρτίου 1822».

6. Συνεκροτήθη ἡ Συνέλευσις εἰς ἓν χωρίον (πλησίον τῆς Γαβριᾶς) Μπράλος, (τὰ παλαιὰ Ἀπόκουρα). Ἦσαν δὲ ὁ Πρίγκιψ Ὑψηλάντης Ἀρχηγός, ὁ Ὀδυσσεύς (καπ. Λεβαδείας καὶ Θηβῶν), ὁ Μητζοκοντογιάννης (τοῦ Πατρατζικίου), ὁ Ἰωάννης Δυοβουνιώτης (τοῦ Ζητουνίου), ὁ Δῆμος Σκαλτζᾶς (τοῦ Λιδωρικίου), ὁ Πανουργιᾶς (τῶν Σαλῶνων) καὶ ο Νικήτας Πελοποννήσιος στρατηγός, ὁ δὲ Ἰωάννης Γούρας ἔλειπεν, ἀσθενῶν ἐν Σαλώνοις.

7. Μ' ὅλον ὁπού προέγραψεν ἐκ Μεγάρων τῇ 24 Φεβρουαρίου προς τὴν Βουλὴν καὶ ἀπὸ Καζνέ¬τζι τῇ 13 Μαρτίου προς αὐτὴν καὶ τον προσωρινὸν μινίστρον τοῦ πολέμου Ἰωάννην Κωλέττην πρὸς ὃν καὶ τῇ 22 Μαρτίου ἐκ Δαδίου καὶ τῇ 23 τοῦ αὐτοῦ διὰ νὰ ἐπιταχυνθῶσι τὰ Μισθριώτικα στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἀπεφασίσθησαν διὰ τὸ Ζητούνιον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

καὶ πολλοὺς νεήλυδας ἐμπόδιζον παντὶ τρόπῳ, ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐκστρατεύσωσι.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐκεῖ ὅπλων συνέλαβον (καὶ δικαίως) ὑποψίας καὶ μάλιστα ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρίτζου, χωρὶς κατὰ πρῶτον νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τοὺς κυρίους σκοποὺς καὶ διπλωματικὴν τῶν Ἀρειοπαγιτῶν, ἀλλ' ὁ καιρὸς καὶ ἡ πεῖρα ἀπέδειξε καὶ τὰς διακηρύξεις τῶν Ἀρειοπαγιτῶν (κατὰ τὸ κρυφὸν ὅμως κηρυττομένας) ψευδεῖς, καὶ τὰς ὑπονοίας τῶν ὁπλαρχηγῶν ματαίας... Ἀπεφασίσθη λοιπὸν τὸ νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν ἐ-χθρῶν, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ πολεμηθῇ συγχρόνως τὸ Πατρατζίκι καὶ Ζητούνιον. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ὀδυσσεύς, Νικήτας καὶ Γεώργιος (υἱὸς τοῦ Δυοβουνιώτου) διωρίσθησαν νὰ περάσουν εἰς τὰ ὄπισθεν μέρη τοῦ Ζητουνίου, ὅπου τὰ χωρία Ἀχινός, Καλύβια, Στυλίδα, καὶ Ἁγία Μαρίνα. Ὁ δὲ Μητζοκοντογιάννης καὶ Σκαλτζᾶς κατὰ τοῦ Πατρατζικίου, καὶ ὁ Πανουργιᾶς νὰ σταθῇ εἰς τὸ μέσον, διὰ νὰ δώσῃ βοήθειαν ὅπου ἤθελε χρειασθῇ. Γενόμενον δὲ τὸ γράμμα καὶ ὑπογραφὲν παρὰ πάντων, ἐδόθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν Ὑψηλάντην, διορισθείσης καὶ τῆς μάχης τῇ 21 Μαρτίου ἡμέρᾳ Παρασκευή... Στη συνέχεια περιγράφει τη μάχη της Στυλίδας- Ἁγίας Μαρίνας και συνεχίζει:

«...Λύπη μὲν εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἀποτυχίαν αὐτήν. Σκιρτισμὸς δὲ πολλῶν τῶν τὰ κοινὰ ἐπιμελουμένων, γράμματα ἀλλεπαλλήλα πνέοντα λύπας καὶ ἐπικαλοῦντα βοήθειαν, γράμματα δὲ τῶν Ἐκτελεστῶν πνέοντα τὴν περισσοτέραν καταστροφὴν τῶν πολεμησάντων ἀρχηγῶν. Διακηρύττουν αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἀνάξιον ἀρχηγὸν τὸν Ὀδυσσέα, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ γράμματα ἐγκολποῦν οἱ Ἀρειοπαγῖται εἰς τὰς Ἀγυιὰς ὡς προδότην καὶ ἑτερόφρονα. Ἐξαγοράζουν τοὺς καπεταναίους διὰ νὰ γράψωσιν ὁμογνωμόνως πρὸς τὴν Διοίκησιν κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως. Ὁ Ὀδυσσεὺς φρυάττει, γράφει παραπονούμενος καὶ ζητῶν κρίσιν πολεμικήν. Γράφει ὁ Πρίγκιψ δὶς καὶ τρίς, ἀποδεικνύων ἄδικον τὴν κατηγορίαν, συμβουλεύει, παρακαλεῖ ὁμόνοιαν καὶ ἀμνηστείαν διὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις καὶ τὴν ἐκ τῶν τούτων ἀνδρῶν μεγίστην ὠφέλειαν. Ἀλλὰ (φεῦ!) συγκατηγορεῖται καὶ ὡς ὁμόφρων. Γράφει ὁ Νικήτας καὶ αὐτὸς τὰ αὐτά, ἀλλ' εἰς οὐδὲν αἱ ἐκθέσεις, συμβουλαί, καὶ παρακλήσεις τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὀργίζεται, πνέει ἐκδίκησιν καὶ ὁ Πρίγκιψ καταπραΰνει αὐτόν, ἐνδεικνύων τὴν κατηγορίαν αὐτήν, κατηγορίαν ἀνοήτων. Γράφει αὖθις πρὸς τὴν Διοίκησιν, ἀλλ' αὐτὴ ἀντὶ τοῦ νὰ ὀρθοφονήσῃ (ἢ καὶ δικαιώσῃ ἠγανακτισμένη (;) νὰ πραγματευθῇ τὴν περίστασιν) δίδει τὴν καπετανίαν αὐτὴν εἰς τὸν Νικήταν πρὸς καιρόν. Αὐτὸς τήν ἀποποιεῖται καὶ αὐτὴ σκευωρεῖ ἄλλα. Στέλλει κατ' ἀρχὰς τὸν Κύριον Ἀλέξιον Νούτζου καὶ τὸν Καπετάνιον Χρίστον Παλάσκαν μετὰ τῶν Ἀρειοπαγιτῶν Ἰωάννου Φίλωνος Λειβαδίτου, Ἀνθίμου Γαζῆ καὶ Γεωργίου Αἰνιᾶνος διὰ νὰ εὐτακτίσῃ δήθεν τὰ ἐκεῖ καὶ νὰ διορίσῃ τὰ εἰς τὴν περίστασιν ἀναγκαῖα καθηκοντα τῶν πολιτῶν καὶ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στρατιωτικῶν. Συνῆλθον ἅπαντες εἰς Παλιοχώραν, ὅπου διασκεφθέντες καὶ ἀποφασίσαντες, ἐπέστρεψαν διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ ἡ Διοίκησις τὰ ἀποφασισθέντα [Ὁ μόνιμος δὲ σκοπὸς αὐτῶν ἦτον ἡ παρατήρησις τῶν ἰδεῶν τοῦ Πρίγκιπος, Ὀδυσσέως καὶ λοιπῶν καπεταναίων. Εἰς μὲν τὸν Πρίγκιπα, οἱονεὶ συμβουλεύων καὶ πατριωτισμῷ φερόμενος, ἔλεγε κρυφίως ὁ Ἀλέξιος Νούτζου, ὅτι συμφέρει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κόρινθον, ὡς ἀναγκαῖος δῆθεν εἰς τὰ πολιτικὰ προεδρευούσης παρουσίας του, μετὰ τῶν ἄλλων δὲ συνωμίλουν ἄλλα, διεγείροντες αὐτοὺς κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἅτε φύσει πανοῦργος ἠννόει τὰ διατρέχοντα, καὶ διὰ τοῦτο ἐφώναξεν ἐπὶ μιᾶς συνελεύσεως εἰς μίαν ἐναντίωσιν τοῦ Πανουργια. «**Μωρέ, τί μου λέγεις; Γιὰ νὰ σὲ εἰπῶ. Ἡμεῖς τώρα νὰ φοβούμεθα πολὺ ποὺ φοβοῦμεθα στὸν καιρὸ τῆς Τουρκίας! Νὰ καταλαμβάνωμεν καὶ ν' ἀπεικάζομεν τις κουβέντες, γιατὶ ἐνάμι (πίστιν) δὲν εἶναι πλειὸ**». Διὰ τοῦτο καὶ ἐστρατοπέδευεν ἰδία μακρὰν τῶν ἄλλων, ὥστε μήτε οἱ στρα-τιῶται ἤξευρον ποῦ ἐκοιμᾶτο, ἀλλάσσων ἀνὰ δύο καὶ τρεις ὥρας τόπον ὕπνου τὴν κάθε νύκτα.]. Ποῖα δὲ παρέστησαν εἰς τὴν Διοίκησιν, ἀγνοῶ. Συμπεραίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἠπατήθησαν ἀπὸ τὰς πολιτικὰς μαγείας τῶν Φαναριωτων, ἀγαλὰ καὶ ἡ δόξα ἐκτυφλοῖ καὶ τοὺς ὀξυδερκεῖς πολλάκις.

Ἐνῷ δὲ διενεργὴθη αὐθις στρατολογία, καὶ τὸ Πατρατζίκιον ἐπολεμεῖτο, κινδυνεῦ-σαν ν' ἀποπνεύση. Προσκαλεῖται ὁ Πρίγκιψ εἰς Κόρινθον, διωρίσθη δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Ἀλέξιος Νούτζου, καὶ ἀντὶ τοῦ Ὀδυσσέως ὁ Χρῖστος Παλάσκας, οἵτινες φθάσαντες εἰς Δίστομον, ἀπεδίωξαν τὰς φυλακὰς τοῦ Ὀδυσσέως. Διαπερῶντες δὲ τὴν Βελίτζαν, συνωμίλησαν μετὰ τοῦ Πρίγκιπος, χωρὶς νὰ τω παραστήσωσι τὴν αἰτίαν τοῦ ἐρχομοῦ των. Καὶ ὁ μὲν Πρίγκιψ ἐκίνησε διὰ τὴν Κόρινθον, αὐτοὶ δὲ εἰς τὰ στρατόπεδα, καὶ παρ-ρησιασθέντες πρῶτον εἰς τὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγένοντο ἀμφότεροι θύματα ἐλεεινὰ τῆς κακοηθείας καὶ κενοδοξίας. Ἡ Διοίκησις πληροφορηθεῖσα τὰ διατρέχοντα, χωρὶς νὰ συνέλθῃ καὶ νὰ στοχασθῇ τὴν ἀδυναμίαν της ἐκήρυξε διὰ τοῦ τύπου τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσέως, ἀντιδιορίσασα τὸν Ἰωάννην Γούραν (πρωτοπαλλήκαρον αὐτοῦ), ἀλλ' αὐτὸς λαβὼν τὰ γράμματα, ἐφανέρωσε προσωπικῶς αὐτὰ εἰς τὸν Ὀδυσσέα, εἰπών, ὅτι «**Εἶμαι πιστὸς εἰς ἐσέ;**»

Ἐντεῦθεν τέλος πάντων ἐπήγασεν ἡ διαίρεσις τῶν πολεμικῶν ἀπὸ τοὺς πολιτικούς. Διαίρεσις, τῆς ὁποίας ἡ ἀμνηστεία ἀδυνατοῦσε βέβαια νὰ κατορθωθῇ...

Διεκῆρυττον χωρὶς ἐντροπὴν τὸν Ὑψηλάντην αἰτίαν τοῦ θανάτου τῶν εἰρημένων καὶ ὁμόφρονα μὲ τὸν Ὀδυσσέα εἰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις θλιβερᾶς....

τῇ αωκβ$^{\omega}$ μηνὶ Νοεμβρίῳ.

Ὁ Πατριώτης
Ἰωάννης Βασιλειάδης Βυζάντιος
ἔγραψε.»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ὁ Ὑψηλάντης κατὰ τὴ διάρκεια της ἐκστρατείας του ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν περιοχὴ του Ὀλύμπου. Ἔτσι τὴν 9ην Ἀπριλίου 1822 ὑποβάλλει στὸν Ἄρειο Πάγο τὴν ἑξῆς ἀναφορά, στὴν ὁποία ἐπίσης ἀναφέρει ἐπίσης τὰ προβλήματα τροφοδοσίας τοῦ στρατεύματος[8]:

«*Εὐγενέστατοι Ἀρεοπαγιται*

...Οἱ ἐφοροι τοῦ Δαδίου ἐλθόντες σήμερον πρὸς ἐμὲ ὅλοι ὁμοῦ, παρεπονέθησαν ὅτι δὲν δύναται τὸ χωρίον των νὰ ἀνθέξῃ πλέον εἰς τὰς τροφὰς των στρατιωτῶν, καὶ εἰς ἄλλα διάφορα ἔξοδα καὶ ἀγγαρείας ἐπιβαλλομένας εἰς αὐτούς, χωρὶς νὰ συμβοηθῶ-νται ἀναλόγως ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη της περιφερείας τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τοὺς εἶπα ὅτι αἱ περιστάσεις ἀπαιτοῦν ὑπομονὴν καὶ πᾶσαν δυνατὴν συνδρομήν. Ἐὰν δὲ ἔχωσι δικαιολο-γήματα, ἡ περὶ τούτων κρίσις ἀναφέρεται εἰς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν. Οἰκονομήσατέ τους λοιπὸν ὅπως ἠξεύρετε, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσωσι βραδύτητες καὶ ἐλλείψεις εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ καιροῦ.

Ὡμίλησα πρὸς τὸν ὑμέτερον συνάδελφον κύριον Αἰνιᾶνα περὶ της ὁμολογίας τῶν δέκα χιλιάδων γροσίων καὶ πρὸς ὑμᾶς πάντας ὅτι ἔχω ἀνάγκην, καὶ παρακαλῶ νὰ γένῃ ταχεῖα προμήθεια. Εὐχόμενος ἅπασιν ὑγείαν, μένω

ὁ πατριώτης
Δημήτριος Ὑψηλάντης.
Ἐκ Διστόμου τὴν 9 Ἀπριλίου 1822.».

ΔΟΑΟΠΑΟΚΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΗ ΚΑΙ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ.

Ἐπειδὴ ἡ ἔκθεση τοῦ Φιλὴμονα, μολονότι εἶναι γραμμένη ὄχι μετὰ πολὺ διάστημα ἀπὸ τὰ γεγονότα, ἐπειδὴ ἴσως κάποιος νὰ ἀντείπει ὅτι ὁ Φιλήμων ἦταν γραμματέας τοῦ Ὑψηλάντη καὶ ἴσως γράφει μονομερῶς, γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ παραθέτουμε ἄλλα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκστρατεία αὐτή.

Μετὰ τὴ μάχη της Ἁγίας Μαρίνας ὁ Ἄρειος Πάγος κατεφέρετο κατὰ τοῦ Ὑψηλάντη καὶ Ὀδυσσέα Ἀνδρούτσου. Γράφει ὁ Ν. Σπηλιάδης[9]: «*Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε προσπαθήσει νὰ συνάψῃ τὸ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατιωτικὸν καὶ ὑπὸ τὰς σημαίας του, καὶ πρῶτος ὁ Νικηταρᾶς καὶ ἐπομένως ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Πανοριᾶς, ὁ Καλτσοδῆμος, ὁ Σιαφάκας καὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ τὸν εἶχον ὑπογράψει ἀρχηγόν. Ὁ σκοπὸς τῶν περὶ αὐτὸν ἦτο νὰ τὸν καταστήσωσι πραγματικῶς ἀρχιστράτηγον εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ νὰ διορίσωσιν ἓν τι συμβούλιον, κατὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ ὁποίου νὰ ἐνεργῇ ὁ Ὑψηλάντης. Ἀλλ' ὁ Ἄρειος Πάγος τὸν καταπολεμεῖ, καὶ οἱ ὑπογράψαντες ἤδη αὐτὸν ἀρχηγὸν. ἀνήρεσαν τὰς ὑποσχέσεις των.*

8. ΓΑΚ. Κ 47, Ἀρχεῖο Γεωργίου Λαδᾶ, Φ. 4. ἀρ. ἐγγρ. 020
9. Ν. Σπηλιάδης. Ἀπομνημονεύματα, τ. Α' σελ. 313.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και ἔλαβον ὀπίσω τας ὑπογραφάς των. Τινὲς δ' ἐξ αὐ-τῶν ὑποκινηθέντες ἔστειλαν ἀναφορὰν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τον κατηγορουν οτι, επεμβαίνει εἰς τὰ χρέη τῆς τοπικῆς διοικῆσεως, καὶ ἐζήτουν ἐπιμόνως ν' ἀνακληθῆ καὶ νὰ ἐπιστρέψη εἰς τὴν Πελοπόννησον· αυτὰ ταῦτ' ἀναφέρει καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος. Ἐπιβουλεύων δὲ καὶ τον Ὀδυσσέα, ***διασπείρει*** *ὅτι συνεννοεῖτο οὑτος μὲ τους Τούρκους, καὶ εἰς τοῦτο τάχα θεμελιούμενος, νομίζει ἀναγκαῖον νὰ τον φονεύση. Ἐν ᾧ δὲ εὑρίσκετο εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Χ. Φιζβίση εἰς τον Εὐβοϊκὸν κόλπον, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔμελλε νά ὑπάγη εἰς ἐπίσκεψίν του, προδιέθηκε τον πλοίαρχον νὰ τον δολοφονήση ἐμβάντα εἰς τὸ πλοῖόν του. Καὶ αὐτὸς νομίζων ὅτι ἔμελλε νὰ ἐλευθερώση τὸ ἔθνος ἀπὸ τον ἐπίβου-λον(1) [(1). Εἰς τὸ πλοῖον αυτὸ ἦτον καὶ ὁ διδάσκαλος Γρηγόριος Κωνσταντὰς, ὅστις ἅμα ἰδὼν τον Ὀδυσσέα ἐρχόμενον* ***νὰ τον πνίξωμεν,*** *ἔλεγε,* ***νὰ τον πνίξωμεν·*** *ὅτε ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Ἀδὰμ Δούκας·* ***διδάσκαλε,*** *τον εἶπε,* ***προσοχὴ διὰ τον Θεόν, μὴ μας ἀπολέση.*** *Ἐπίστευε καὶ αὐτὸς ὅ,τι ἔπλαττον ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσέως, διότι ἦτο διδάσκαλος καὶ δεν ἦτο ρα-διοῦργος· ἦτον ἄρα κάλλιον νὰ διδάσκη τους Ἕλληνας· καὶ νὰ τοὺς εὐεργετῆ, ἢ νά περιπλέκεται εἰς τοιαύτας αἰσχρὰς ραδιουργίας]. Ἀλλ' ὅτε τον ἤκουσε διαλεγόμενον διὰ τὰ πράγμα-τα τῆς πατρίδος, ὄχι μόνον δεν ἐξετέλεσε ὅ,τι ἤθελεν ὁ Ἄρειος Πάγος, ἀλλὰ καὶ ἐσεβάσθη καὶ περιεποιήθη τον ἀναγκαῖον εἰς τήν πατρίδα στρατηγόν. Ὁ Ἄρειος Πάγος ἔστειλεν ἑπομένως ἄνθρωπον πρὸς τον Νικηταρᾶν, καὶ τον ἐπρόβαλε νὰ φονευση τον Ὀδυσσέα ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τον καταστήση ἀρχηγὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος*[10]*. Δὲν ἐγνώριζον οἱ Ἀρεοπαγῖται τήν ἀρετὴν τοῦ Νικηταρᾶ! Ἠπείλησεν οὑτος*

10. Ὁ Ἄρειος Πάγος μετὰ τῆν ἄθλια συμπεριφορὰ τῶν μελῶν του πρὸς τον Ὀδυσσέα Ἀνδροῦ-τσο, ἀπετάθη στον Νικήτα Σταματελό¬πουλο καὶ με τήν παρακάτω δημοσιευομένη ἀλληλογραφία 17ην Ἀπριλίου 1822 στέλνει στον Νικήτα τὰ ἑξῆς γράμματα (ΓΑΚ. Ἀρχ. Γιάννη Βλαχογιάννη, ΣΤ. 1. ἀριθ. ἐγγρ. 35. Ἀντιγεγραμμένο ἀπο τοῦ Ἰωάννου Θ. Κολοκοτρῶνη «Ἑλληνικὰ Ὑπομνήματα». Ἀθῆναι 1856, σελ. 47 καὶ ἑξ.):

«ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

Γενναῖε Στρατηγέ Νικήτα.

Ο κύριος Οδυσσεὺς μᾶς ἔστειλε τὸ δίπλωμα τῆς χιλιαρχίας, μὲ τὸ ὁποῖον τον ἡ πατρὶς ἐτίμησε, καὶ ἀπὸ σημερον παραιτεῖται ἀπὸ τὴν δούλευσιν τῆς πατρίδος· ἰδοὺ ὁ Ἄρειος Πάγος τιμᾶ μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς πεντακοσιαρχίας τοὺς κυρίους Σταμούλην, Χοντρόν, Δημήτριον Τριανταφύλλου καὶ Γιάννην Λάππαν, καὶ τοὺς διορίζει ν' ἀναλάβουν τὴν διοίκησιν τοῦ στρατεύματος καὶ ν' ἀ-κούσουν τὰς διαταγάς σου καὶ τοῦ Χιλιάρχου Δυοβουνιώτη, ἕως δευτέρας μας διαταγῆς.

Δάβε λοιπὸν φροντίδα νὰ ὁδηγήσῃς κατὰ τὸ παρὸν μετὰ τοῦ χιλιάρχου Δυοβουνιώτη· γράφομεν πρὸς τούτοις καὶ τῶν καπεταναίων Ποριώτη, καὶ Αἰγινίτη νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὸ στράτευμά σου καὶ ν' ἀκούσουν τὰς διαταγάς σου.

Εξακολούθει τῆν ὁδοιπορίαν σου καὶ συναντήσας τον ἐχθρὸν πολέμει, κτύπα καὶ νίκα.

Εν Λιθάδα τῇ 17 Ἀπριλίου 1822. 2ον Ἐλευθερίας.

Οἱ Ἀρεοπαγῖται.

Ἀταλάντης Νεόφυτος, Ἄνθιμος Γαζῆς, Δρόσος Μανσόλας, Ἰωάννης Εἰρηναίου, Κ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νὰ θανατώση τὸν ἀπεσταλμένον, καὶ δὲν τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον, εἰμὴ ἀφ' οὑ εἶπεν ὅτι ἤθελε τὸν φανερώσει ἄλλο μυστικόν· τοῦτο δὲ ἦτον ὅτι οἱ ἐν τοῖς πράγμασι πολιτικοὶ εἶχον σχέδιον νὰ καταστρέψωσιν ὅλους τοὺς δυνατοὺς ὁπλαρχηγούς, ὡς καὶ τὸν Ὀδυσσέα (2) [(2). Ὁ Νι-κηταρᾶς μὲ εἶπε τὰ ἀνωτέρω, καὶ τὰ πράγματα θ' ἀποδείξωσιν ὅτι δὲν ἐλεγεν εἰμὴ ὅ,τι ἤκουσε καὶ ἐπληροφορήθη]... Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς εἶναι τόσον πλέον φοβερὸς ὅσον εἶναι καὶ πλούσιος, καὶ ἐκδικητικός, καὶ φίλος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ

Τσωσοστᾶ, Κωνστ. Ἰωάννου, Παναγ. Κονδύλης.

Ὁ Γραμματεὺς

Ἀδὰμ Δοῦκας».

Ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος τὴν 27ην Ἀπριλίου 1822 ἀπὸ τὴν Βελίτζα στέλνει στον Ἄρειο Πάγο τὴν ἑξῆς ἀπάντηση (ΓΑΚ. Ἀρχ. Γιάννη Βλαχογιάννη, ΣΤ. 1. ἀριθ. ἐγγρ. 36. ἀντιγε-γραμμένο ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Θ. Κολοκοτρώνη «Ἑλληνικὰ Ὑπομνήματα». Ἀθῆναι 1856, σελ. 51.)

« Σεβασμιώτατοι ἄρχοντες Ἀρειοπαγῖται!

Ἐδιάβασα τὸ γράμμα σας καὶ εἶδα τα ὅσα με γραφετε· ἐγὼ τὸ γένος μου τὸ τιμῶ καὶ τὸ ἀγαπῶ καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του καθ' ἡμέραν θυσιάζομαι· τιμῶ καὶ σέβο¬μαι καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ κάθε καλὴν διοίκησιν τοῦ ἔθνους μου· λέγω ὅμως τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐλεύθερος Ἕλληνας καὶ καλὸς πατριώτης. Ὁ Ἄρειος Πάγος δὲν ἐφέρθη καθὼς ἔπρεπεν εἰς τὰς περιστάσεις μας, πρῶ-τον δὲν ἔπρεπε νὰ μᾶς δίδη πολεμικὰς προσταγάς, ὡς στρα-τηγὸς διωρισμένος ἐπάνω μας· ημεῖς, ὁποὺ ἐπολεμούσαμεν, ὁποὺ ἐβλέπαμεν τὰς δυνάμεις τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ στρατεύματος μας, ἐκρίναμεν εὔλογον νὰ τὸ τραβή-ξωμεν διὰ νὰ μη χαθῆ· ὁ Ἄρειος Πάγος δὲν ἔπρεπε νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τοῦτο καὶ νὰ προξε-νήση τόσην ταραχὴν καὶ παράπονα· ἂν τὸ τράβηγμα ἔγινε κακά, τὴν κρίσιν δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν κάμνη ὁ Ἄρειος Πάγος, ἀλλὰ ἡ Διοίκησις τοῦ ἔθνους ἠμποροῦσε νὰ διορίση ἄλλους στρατηγοὺς νὰ ἐξετάσωσι, καὶ νὰ κρίνωσι τὸ πρᾶγμα· ἡ δουλειὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἦτον καὶ εἶναι, ὅσον ἀφορα τὰ πολεμικά, νὰ προνοῆ τὰς ζωοτροφίας καὶ τὰ ἐφόδια, δεύτερον ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔστειλε τὴν παραίτησίν του, ὡς ἐξυβρισθείς, ὁ Ἄρειος Πάγος ἔπρεπε νὰ δείξη πολιτικόν, καὶ νά στοχασθῆ τὰς περιστάσεις, καὶ νὰ εἰρηνεύση τὸ πρᾶγμα, ἂν εἶχε καὶ ἄδικον ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ ὄχι νὰ ἀρπάση τὴν παραίτησίν του καὶ νὰ τὸν θεατρίζη, εἰς τὸν κόσμον ὡσὰν ἔνοχον· ἐγὼ ἐδούλευσα καὶ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Διοικήσεις, πουθενὰ ὅμως δὲν εἶδα ν' ἀνακατώνωνται εἰς τὰ πολεμικὰ με τέτοιον τρόπον οἱ πολιτικοί, καὶ νὰ καταδικάζουν ἔτζι τοὺς ἀξιωματικούς· πλὴν περισσότερον δὲν ἔπρεπε νὰ φερθῆτε ἡ εὐγε-νεία σας ἔτζι εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις τοῦ γένους, ὅπου χρειάζεται ἐσωτερικὴν εἰρή-νην καὶ ὄχι φατρίας καὶ ταραχάς· ἠξεύρω, ὅτι τὸ στράτευμα εἶναι τοῦ γένους, ἡ οδηγία ὅμως τοῦ στρατεύματος εἶναι τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ ὅταν μένη χωρὶς ἀρχηγὸν σκορπίζει, καθὼς καὶ ἕνα καράβι, ὅταν μένη χωρὶς καραβοκύρην, τζακίζεται καὶ πνίγεται· τό πλέον λυπηρόν, ἄρχοντες, εἶναι, ὅπου ἀντὶ τώρα καν νὰ ζητῆτε ὡς φρόνιμοι διόρθωσιν τοῦ κακοῦ, ἐσεῖς ζητεῖτε νὰ τὸ γαγγραινάρετε· ἐγὼ ἂν ἔχω γενναῖα φρονήματα, καὶ ὡς φίλος καὶ φιλογενὴς, καὶ ἂν ἔχω καμμίαν ὑπόληψιν εἰς τὸ γένος μου, ἀφήσατέ με παρακαλῶ νὰ φυλάττω τὰ γενναῖά μου φρονήματα καὶ τὴς φιλίας καὶ τῆς φιλογενείας καὶ νὰ χαίρωμαι τὴν μικρὰν ταύτην ὑπόληψιν.

Μένω δὲ με ὅλον τό ἀνῆκον σέβας.

27 Ἀπριλίου 1822. Ἐκ Βελίτζης. ὁ πατριώτης

Νικήτας Σταματελόπουλος».

Οἱ ἀρειοπαγῖτες ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

«Γενναιότατε Κ. Νικήτα Σταματελόπουλε!

Ἐλάβαμεν τὸ ἀπὸ Βελίτσαν γράμμα σου, ἐν ᾧ εἴδομεν νὰ μᾶς γρὰφης, ὅτι καθὼς ἠκούσθη ἡ παραίτησις τοῦ Ὀδυσσέως, τὸ στράτευμα ὅλον ἐσκορπίσθη τόσον τὸ ἐδικόν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

του Νικηταρᾶ. Ἀποκατέστη δὲ πολὺ φοβερώτερος εἰς αὐτούς, καὶ μάλιστα εἰς τον Μαυροκορδάτον καὶ τον Νέγρην, ἀφ' ὅτου ἐπληροφορήθη ὅτι τον ἐπιβουλεύουσι, καὶ ἤρχησε νὰ δυσπιστῃ καὶ νά προφυλάττηται, καὶ νὰ λαμβάνῃ μέτρα ἐναντίον των. Καὶ ἤδη ἀγανακτήσας ὑπερβαλόντως ἐναντίον Ἀρειοπαγιτῶν τινων, ἐστειλεν εἰς Ξηροχῶρι στρατιώτας νὰ τους τιμωρήσῃ· ἀγαθῇ τύχῃ εἰδοποιήθησαν ἐν δέοντι, καὶ ἐφυγον εἰς τὰς νήσους ὅπου ἐφυλάχθησαν... Τούτων ἡ ἀνηθικότης ἐβίασε στρατιωτικόν τινα, του ὁποιου, ὡς ζῶντος, δὲν ἀναφέρω τὸ ὄνομα, νὰ προβάλῃ εἰς τον καταδιωκόμενον Ὑψηλάντην καὶ τον Ἀναγνωστόπουλον τὸ νὰ δολοφονήσῃ τον Μαυροκορδάτον· ἀλλ' ἐκεῖνοι τον ἐμπόδισαν.»

Ἡ Πατρίδα τῶν «*Ἀρειοπαγιτῶν*» κινδυνεύει καὶ ἐκεῖνοι ἀσχολοῦνται

του, ὅσον καὶ τὸ Μω-ραΐτικον· αὐτὸ τὸ γράμμα σου μάς ἐκίνησε τον θαυμα¬σμόν, πλὴν πάλιν συνήλθομεν συλλογισθέντες, οτι οἱ γενναῖοι ἄνδρες εἶναι φυσικὰ ἀπολίτικοὶ καὶ εὐεξαπάτητοι, καὶ ἀφοῦ συναρπασθῶσιν ἢ ἀπατηθῶσι μίαν φοράν, ἐπιμένουσι διὰ παντὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἀπάτην, ἐὰν δὲν προλάβῃ μία φιλικὴ συμβουλὴ νὰ τὴν ἀναιρέσῃ· διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν εὔλογον ν' ἀποκριθῶμεν καὶ νά σὲ συμβουλεύσωμεν πατρικῶς τὰ συμφέροντα, ὄντες βέβαιοι, ὅτι γράφομεν εἰς ἄνδρα γενναῖον καὶ τιμιώτατον, καὶ οτι θέλει κρατῆσει μυστικὰ τὰ ὅσα τοῦ γράφομεν.

Κύριε! Ἡ παραίτησις τοῦ Ὀδυσσέως προῆλθεν ἀπὸ λόγου του. Ὁ ἴδιος μᾶς ἔγραψεν ὅτι παραιτεῖται, διότι θέλει νὰ τραβηχθῇ εἰς τὸ σπίτι του, καὶ νὰ διορίσωμεν ἄλλον εἰς τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατεύματος· τό στράτευμα δὲν εἶναι ἰδικόν του, ἀλλ' εἶναι τοῦ γένους· δὲν ἐσκορπίσθη διὰ τὴν παραίτησίν του, ἀλλὰ διὰ τὴν συμφοράν ὅπου τοῦ ἠκολούθησεν εἰς τὴν Ἁγίαν Μαρίναν· μάλιστα τὸ στράτευμα εἶναι ἀγανακτισμένον ἐναντίον του, καὶ ἀποδίδει τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς ἐκείνης εἰς τὴν ἄτολμον στρατηγίαν του, καθὼς καὶ ἐκ συμφώνου καὶ τό Μωραΐτικον στράτευμα· ἡ προαίρεσις τοῦ Ὀδυσσέως ἴσως εἶναι καλὴ, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ὠφελήσῃ τὸ γένος του, ἀλλ' ἡ κακὴ τύχη τον κατατρέχει, καὶ ἐναντιοῦται εἰς τὰ στρατηγήματά του· τὸ ἐλάττωμά του εἶναι ὅτι χάνει τὴν εὐκαιρίαν τῶν πράξεων καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ καιροῦ εἰς τὸ νά κομποσάρῃ ἀτελεύ-τητα, νὰ μὴν ἐπιχειρῇ εἰς τίποτε, καὶ ὕστερον νὰ μετανοῇ ἀνωφέλευτα.

Ἴσως αὐτὴ ἡ συνείδησις τέλος πάντων τον ἔτυψεν καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του καὶ ἀπὸ τον πόλεμον, γνωρίζοντας τὸ ἐλάττωμά του, διὰ τὸ ὁποῖον ἐστάθησαν πάντοτε ὄχι μόνον ἀνωφελὴ, ἀλλὰ καὶ ολέθρια τὰ στρατηγήματά του, εἰς Λεβαδείαν, εἰς Θῆβας, εἰς Ἀθήνας, εἰς Εὔριπον, καὶ τώρα κακῇ τύχη ἐναντίον τοῦ Ζητουνίου· ὅθεν ἡ παραίτησίς του (ἐὰν δὲν εἶναι καθ' ὑπόκρισιν) θέλει ἀποβῇ ὠφελιμωτάτη καὶ εἰς αὐτὸν τον ἴδιον καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικόν γένος. Λοιπὸν ἀδελφὲ γενναιότατε σὲ συμβουλεύομεν ν' ἀγαπᾷς μεν τον Ὀδυσσέα, περισσότερον ὅμως ν' ἀγαπᾷς τὸ συμφέρον τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος, καὶ νὰ ἔχῃς πάντοτε πρὸ ὀφθαλμοῦ τοῦτο τὸ ἀπαραίτητον ἱερὸν χρέος σου· ἡμεῖς σὲ βλέπομεν τόσον ἐνθουσιασμένον εἰς τὴν φιλίαν τοῦ Ὀδυσσέως, ὁπού ἐλησμόνησες πὼς εἶσαι στρατηγὸς τῶν Πελοποννησιακῶν στρατευμάτων, καὶ γράφεις ὅτι ἐσκορπίσθη καὶ τὸ Μωραΐτικον στράτευμα ἐκ τῆς παραιτήσεως τοῦ Ὀδυσσέως, ὡσὰν νὰ ἦτον αὐτὸς στρατηγός καὶ ἡ γενναιότης σου ὁ σημαιοφόρος. Ἡ φιλία τοῦ γενναίου καὶ φιλογενοῦς ἀνδρὸς πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὰ ὅριά της. Ἡ γενναιότης σου ἀ-φοῦ τιμᾷς τὴν φιλίαν τοῦ Ὀδυσσέως, πρέπει ν' ἀναλάβῃς τὰ γενναῖα φρονήματά σου, νὰ φροντίσῃς εἰς τὸ νὰ φυλάξῃς τὴν καλὴν ὑπόληψίν σου, καὶ τον ἔπαινον τῶν παρελθόντων κατορθωμάτων· συλλογίσου, ὅτι ἦλθες τόσην μακρὰν ὁδόν, καὶ δοκιμαζεις τόσας ταλαιπωρίας, ὄχι διὰ νὰ φιλιωθῇς με τον Ὀδυσσέα, ἀλλὰ διὰ νὰ κατατροπώσης τους ἐχθρούς, εἰς τοῦτον τον ἱερὸν ἀγῶνα ὁπού ἐπεχειρίσθημεν, καὶ νὰ δοξασθῇς μὲ λαμπρὰς νίκας καὶ εις τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καθὼς καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Αὐτὰ ὁποὺ σοῦ γράφομεν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

με τὸ νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία τής κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατείας, ὁποιοδήποτε ἄλλος ἐκ-τὸς τοῦ Ὑψηλάντη. Τί ὅμως περίμενε κάποιος ἀπὸ ἀνθρώπους, γνωστοὺς φατριαστὲς καὶ ἀνίκανους γιὰ τὰ κοινά; Με ποιες γνῶσεις καὶ ποιὰ αἰσθήματα τὰ μίσθαρνα αὐτὰ ὄργανα τοῦ Νέγρη και Μαυροκορδάτου ἀποφάσιζαν γιὰ τὸν ἐξολο-θρεμὸ τῆς Ρούμελης, ὅταν ἀργότερα σὲ συνεργασία μὲ τοὺς παραπάνω φαναριῶτες καὶ τὸν ἀρχισυνωμότη Κωλέττη καταδίωκαν τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσο καὶ ὁδήγησαν στο θάνατο τῶν Νούτσου καὶ Παλάσκα; Τί συνέπειες ὑπῆρξαν γιὰ αὐτοὺς τοὺς φατριαστὲς γιά τις ἀντιπατριωτικὲς αὐτὲς ἐνέργειές τους;

δὲν σὲ τὰ γράφομεν ἡμεῖς, ἀλλὰ ἡ πατρὶς καὶ τό γένος· καὶ ὡς φιλόπατρις καὶ φιλογενὴς ὁπού εἶσαι πρέπει νὰ τὰ ακούσης με σέβας καὶ νὰ ἐνεργῆσης με ζῆλον· ὅθεν ἀδελφέ, πάσχισε νὰ συνάξης καὶ νὰ ἐμψυχώσης τὸ διεσκορπισμένον στράτευμα· τοὺτο εἶναι χρέος ἀξίου στρατηγοῦ· εἰσακούσθητε, ἑνώθητε μὲ τοὺς ἄλλους στρατηγούς· καὶ ὁ Θεὸς θέλει εὐοδώσει τὰ κινήματά σας, καὶ θέλει μᾶς βοηθήσει διὰ νὰ ἐξαλείψωμεν τὴν ἐκ τῆς ἥττης ἀδοξίαν ὁποὺ ἐδοκιμάσαμεν.

Ἐν Λιθάδα τη 28 Ἀπριλίου 1822.

Οἱ Ἀρεοπαγῖται.

Ταλαντίου Νεόφυτος, Πρόεδρος, Ἄνθιμος Γαζῆς, Ἰωάννης Εἰρηναῖος, Παναγιώτης Κουσλῆ».

Ὁ υπουργὸς τοῦ Πολέμου Ἰωάννης Κωλέττης γράφει στον Νικήτα Σταματελόπουλο:

«Στρατηγὲ Νικήτα.

Μετὰ λύπης μεγάλης ἡ Ὑπερτατη Διοίκησις ἔμαθε τὴν μεταξὺ τοῦ Ἀρείου Πά¬γου καὶ τοῦ χιλι-άρχου Ὀδυσσέως συμβᾶσαν σύγχυσιν, καὶ διὰ τὴν διόρθωσιν τῆς ὁποίας ἔστειλεν επίτηδες τον χιλίαρχον Χρήστον Παλάσκαν καὶ τὸν εὐγενέστατον Ἀλέξανδρον Νοῦτσον.

Ὁ υπουργὸς τῶν εσωτερικῶν
Καὶ προσωρινῶς τοῦ πολέμου
Ἰωάννης Κωλέττης».

Οἱ ἀρειοπαγῖτες ἔγραψαν στον Νικηταρᾶ τὰ ἑξῆς:

« Γενναιότατε Στρατηγὲ Κύριε Νικῆτα!

Ἐλάβομεν χθες τὸ ἑσπέρας διὰ τοῦ Καπετὰν Κυριακοῦ τὸ γράμμα σας καὶ με λύ¬πην μας μεγάλην ἐνέγνωμεν αὐτό, θαρροῦντες ὅμως εἰς τον ὕψιστον Θεόν, καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ φρόνησιν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατεύματος καὶ εἰς τὴν ὁμόνοιαν τῶν ἡμετέρων χιλιάρχων, ἐλπίζομεν νὰ ματαιωθῶσιν οἱ σκοποὶ τῶν ἐχθρῶν· ὅσον ἀπὸ μέρους ἰδικοῦ μας, ἀπὸ ζωοτροφίας καὶ μπαρουτόβολα θέλομεν πασχίσει ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ σάς προφθάσωμεν ἀπὸ ὅποιον μέρος ἠμπορέσωμεν. Γνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ τὸ μέρος σας δὲν θέλει λείψει ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ γενναιότης εἰς τὸ νὰ καταδαμασθῇ ἡ υπερηφάνεια τῶν τυράννων και νὰ κατατροπώσωμεν τον κοινὸν ἐχθρὸν τοῦ γένους καὶ νὰ λάμψη ὁ τίμιος σταυρός· ἐνθυμηθῆτε τὰς ἀρετὰς τῶν προγόνων μας, αὐτοὶ οἱ τόποι ὅπου πατᾶτε τὴν σῆμερον εἶναι ζυμωμένοι με τὰ αἵματα τοῦ Λεωνίδου, καὶ τῶν λοιπῶν Πελοποννησίων ἡρώων· ἐνθυμηθῆτε ὅτι εἰσθε παιδιὰ ἐκείνων καὶ πρέπει νὰ κάμητε τὴν ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος των· ἐνθυμηθῆτε ὅτι τριακόσιοι ἐπολέμησαν με τόσας μυριάδας· ἐνθυμηθῆτε ὅτι ἡ πατρὶς ἀπὸ σὰς ζητεῖ τὴν διαφέντευσιν· ἐνθυμηθῆτε ὅτι οὗτος εἶναι ὁ καιρὸς τῆς δόξης, διὰ νὰ ἀποθανατίσητε τὰ ὀνόματά σας με τοὺς θριάμβους σας. Καλὸν ἦτον, μᾶς φαίνεται, νὰ συμβουλευθῆτε μεταξύ σας και νὰ γράψητε διὰ νὰ προσκαλέσωμεν καὶ τον καπετὰν Διαμαντή, ὁ ὁποῖος κάθεται εἰς Σκιάθον με ἑπτακοσίους ἀνθώπους, διὰ νὰ ἔλθη και νὰ πέση ἀπὸ τὰς πλάτας τοῦ εχθροῦ προς τὸ μέρος τῆς Στυλίδος. Σᾶς εὐχόμεθα λαμπρὰς νίκας.

Οἱ Ἀρεοπαγῖται.

24 Ἰουνίου 1822. Ἄνθιμος Γαζῆς, καὶ λοιποί».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι αρειοπαγίτες συνωμοτούντες απευθύνονται την 6ην Μαρτίου στον Γεώργιο Αϊνιάνα αναθέτοντας του ορισμένα καθήκοντα[11]:

« *Κύριε Γεώργιε Αϊνιάν, Αρεοπαγίτα.*

Συν Θεώ μετά την μετάβασίν σου εντεύθεν, επιτάττομέν σοι, να ενεργήσης και να εκτελέσης τα κάτωθεν·

Αον. Να παρευρεθής εις την συνέλευσιν των Χιλιάρχων και λοιπών αρχηγών των Πελοποννησιακών και ιδικών μας στρατευμάτων.

Βον. Να φροντίσης περί των τροφών των στρατευμάτων.

Γον. Περί της ταχείας συλλογής συνεισφοράς.

Δον. Περί δραστηρίου ενεργείας των εφοριών.

Εον. Περί συστάσεως ταχυδρόμων διά ξηράς και θαλάσσης

ον. Να ζητήσης τα περί της Διοικήσεως γράμματα προς τον Άρειον Πάγον, παρά του Προέδρου του Βουλευτικού Δημητρίου Υψηλάντη.

Ζον. Να εμποδισης να μή περιφέρεται ή τρίχροος σημαία εις την περιφέρειαν του Α-ρείου Πάγου, αλλά μόνον ή Εθνική.

Άν διά την εκτέλεσιν των άνωθεν ηθελόν σοι χρειασθή στρατιώται, να διεθύνεσαι προς τους Χιλιάρχους και άλλους Αξιωματικούς.

Εν Λίμνη της Εύριπου 1822, τη 6 Μαρτίου.

Οι Αρεοπαγίται.

Ο Ταλαντίου Νεόφυτος Πρόεδρος, Άνθιμος Γαζής, Ιωάννης Φίλωνος, Ρήγας Παπαντορήγας, Δρόσος Μανσόλας, Ιωάννης Ειρηναίος, Αλέξ. Αξιώτης, Κ. Τασσίκας, Βρανούσης Θρασιάδης».

[Όπως γράφει ο Αντώνιος Γεωργαντάς[12]: ό Οδυσσέας αφού έφθασε στην επαρχία Λιβα-διάς διέλυσε το σώμα του, αναπαύθηκε στο Δίστομο. Αρχές Μαρτίου έλαβε επιστολή του Δ. Υψηλάντη, ότι έφθασε στο χωριό Καζνέσι που απέχει τρεις ώρες από το Δίστομο, λέγοντας του να μεταβεί εκεί για να συσκεφθούν για την αντιμετώπιση των Τούρκων. Ο δε Οδυσσέας απάντησε ότι επειδή ήταν λίγο κακοδιάθετος θα μετέβαινε την επομένη. Ο Υψηλάντης όταν έλαβε αυτό το γράμμα ξεκίνησε αμέσως για το Δίστομο. Ενώ ο Οδυσσέας βρισκοταν στο κα-τάλυμά του ήλθε ένας στρατιώτης και του είπε ότι ο Υψηλάντης έμπαινε στην κωμόπολη, ό Οδυσσέας, για να μη βγει ψεύτης για την αρρώστειά του και υποπτευόμενος ότι ό Υψηλά-ντης έπρεπε να έχει μαζύ του γιατρό, είπε αμέσως στους παρευρισκομένους να βγούν από το δωμάτιο και αφού έμεινε μόνος με τον Αντώνιο Γεωργαντά έλυσε από τα γόνατά του τις δυο καλτοσδέτες, τις έδωσε στον Αντώνιο Γεωργαντά και του είπε να δέσει σφιχτά κάθε μία από αύτες στους δύο βραχίονές του, πράγμα που έγινε. Ο

11. ΕΒΕ, Αρχείο Φιλήμονος, αρ. έγγρ. 4342/35.
12. Αθηναϊκόν Αρχείον, τ. Α' σελ. 251 και επόμ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ὑψηλάντης ὅταν ἔφθασε στὸ κατάλυμά του, τὸ ὁποῖον προσδιορίσθηκε ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα, ἀμέσως ἔστειλε στὸν Ὀδυσσέα τὸν γιατρό ποὺ εἶχε μαζύ του, τὸν Παναγιώτη Σοφιανόπουλο, ὁ ὁποῖος βρῆκε τὸν Ὀδυσσέα προσποιούμενο τὸν κακοδιάθετο καὶ ἀφοῦ ἔπιασε τὸν σφυγμό του, τοῦ εἶπε ὅτι πρέπει νὰ κάνει ἀφαίμαξη 50 δραμιῶν, διότι ὁ σφυγμός του ἦταν ἀνώμαλος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἔπραξε ὁ Ὀδυσσέας μπροστὰ στὸν γιατρό, ὁ ὁποῖος ἐπείσθη γιὰ τὴν κακοδιαθεσία του. Ὅταν δὲ μετὰ ἔφθασε ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης ἔχοντας μαζύ του τὸν Νικήτα Σταματελόπουλο, τὸν καπετὰν Ἰω-άννη Μακρὴ ἀπό τὴν Κόρινθο, τὸν Γεώργιο Χελιώτη καὶ Χριστόδουλο Ποριώτη μὲ 400 περί-που ἄνδρες καὶ ἀφοῦ ἀντάλλαξε μὲ τὸν Οδυσσέα τις πρέπουσες φιλοφρονήσεις, τὴν ἐπομέ-νη συσκέφθηκαν οἱ δυό τους, περὶ τοῦ πρακτέου κατὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλη ἐρχομένου Τουρκικοῦ στρατοῦ, ποὺ εἶχε φθάσει στὴν Ὑπάτη καὶ ἔμενε ἐκεῖ, ἀπεφά-σισαν αὐτοὶ οἱ δύο, δηλαδὴ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Ὀδυσσέας, νὰ προσκλη-θοῦν οἱ διάφοροι καπεταναῖοι ἀπὸ τις ἐπαρχίες τους στὸ χωριό Μπράλος, μέρος μὲ πολὺ πυκνὸ δάσος ἀπὸ δρῦς, γιὰ νὰ συσκεφθοῦν καὶ ἀποφασί-σουν γιὰ τὴν ἐκστρατεία κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ συνῆλθαν ἐκεῖ ὁ γέρο Πανουργιὰς μὲ τὸν γιό του Νάκο, ὁ γέρο Δυοβουνιώτης μὲ τὸν γιό του Γεώργιο, ὁ Δρόσος Μανσόλας καὶ μερικοὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοί, ἀποφάσι-σαν δὲ νὰ διαιρεθοῦν σὲ δὺο σώματα καὶ τό μὲν ἕνα ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα, συνιστάμενο ἀπό τὸν Νικήτα Σταματελόπουλο καὶ λοιποὺς Πελοποννη-σίους καὶ ἀπὸ τὸ Γεώργιο Δυοβουνιώτη, διὰ θαλάσσης νὰ ἀποβιβαστεῖ ἀπέναντι στὴ Στυλίδα, τό δὲ ἄλλο συνιστάμενο ἀπό τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν Σαλώνων, Λιδωρικίου καὶ Καλλιδρομίου νὰ μεταβεῖ στὴν Ὑπάτη καὶ νὰ κτυπήσει τὸν Δράμαλη ποὺ ἔμενε ἐκεῖ ἄπρακτος. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ὑπὸ τὸν Οδυσσέα συνίστατο ἀπό $2^1/_2$ χιλιάδες ἄνδρες περίπου, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ πολλοὺς ἀπειροπολέμους χωρικούς. Τὸ δὲ ἄλλο συνί-στατο ἀπὸ 5 χιλιάδες ἐμπείρους πολεμιστές, διότι οἱ ἐπαρχίες ἐκεῖνες ἀνέ-καθεν εἶχαν καλοὺς ὁπλοφόρους. Καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσέας ἔκρινε εὔλογο νὰ μεταβεῖ στὴν Ἁγία Μαρίνα χωριό ὀχυρὸ πλησίον τῆς Στυλίδος]. Μολονό-τι ἡ συνέχεια ἀναφέρεται στὴ μάχη της Ὑπάτης καὶ Ἁγίας Μαρίνας, δὲν θὰ τις περιγράψουμε, διότι σε αὐτὲς ἀναφέρεται ἄλλος ὁμιλητής.

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβαση τῆς μάχης τόσο της Ἁγίας Μαρίνας, ὅσο καὶ τὴν μὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς Ὑπάτης, οἱ Ἀρειοπαγῖται κατηγόρησαν τὸν Οδυσσέα γιὰ τὴν ἀποτυχία αὐτή. Παραθέτουμε τὴν συνέχεια της παρι-γραφῆς τοῦ Ἀντωνίου Γεωργαντᾶ:

«...Εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Χ. Βισβίζη τό ὁποῖον ἐφάνη χρησιμώτατον καὶ ὠφέλιμον εἰς ὅ-λας τὰς μάχας τῆς θέσεως ἐκείνης, διότι ἦτο καλλίτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα πλοῖα, καθὼς καὶ ὁ ὁπλισμός του ἦτο ἐπίσης καλλίτερος, ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πλοίου εἶχον ἔλθει τότε καὶ ἡ ἀνωτέρα πολιτικὴ Ἀρχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὀνομασθεῖσα Ἄρειος Πάγος, ὁ ὁποῖος ἀντεφέρετο μὲ τον Ὀδυσσέα ἀνέκαθεν, διότι ἀπαιτοῦσε παρ' αὐτοῦ τυ-φλὴν ὑπα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κοήν, πῶς νὰ πολεμᾶ ἀκόμη καὶ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Φαντασθῆτε, ***ἄνθρωποι ὅλως διόλου ἄπειροι καὶ ἀπόλεμοι****, οἵτινες οὐτε ὅπλον ποτὲ ἔπιασαν εἰς τὰς χεῖρας των νὰ ἤθελον ὁδηγήσουν τὸν Ὀδυσσέα πῶς νὰ μάχεται. Ἀκούσαντες δὲ τὴν ἀναχώρησίν του τον ειδοποίησαν νὰ μεταβῆ εἰς τὸ πλοῖον διὰ νὰ ὁμιλήσουν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς ειδοποίησε πῶς θὰ μεταβῆ ἐκεῖ εἰς τὸ πλοῖον, ἐπιφόρτισαν τὸν Γεώργιον Ζοομπᾶν ἀρχηγὸν τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀρείου Πάγου καθὼς καὶ τὸν πλοίαρχον Βισβίζην, ἅμα ὁ Ὀδυσσεὺς ἤθελε ἀνέλθει εις τὴν κλίμακα τοῦ πλοίου, νὰ ρίψουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἀλλὰ ἀκούσαντες οὗτοι ἀπὸ τὸ στόμα τοιούτων ἀνθρώπων αὐτὴν τὴν ἀποτρόπαιον, ὄχι μόνον ἀπέκρουσαν γενναίως, ἀλλὰ καὶ ὅστις ἄλλος ἤθελε δοκιμάσει τοῦτο θὰ τὸν τιμωρήσουν σκληρῶς. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ ἀθωότητί του ὑπῆγεν εἰς τὸ πλοῖον αὐτὸ μεθ' ἑνὸς ὑπηρέτου του καὶ ἀνταμώθη μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου χωρὶς τὴν παραμικρὰν ὑποψίαν. Ἡ δὲ φιλοσοφία τῶν Ἀρειοπαγιτῶν εἶπεν εἰς τὸν Ὀδυσσέα ὅτι οἱ Ἕλληνες τοῦ στρατοπέδου αὐ-τοῦ νὰ ἀναχωρήσουν διὰ ξηρᾶς καὶ οὐχὶ διὰ θαλάσσης, καὶ νὰ μεταβοῦν εις τὰ ἀπέναντι μέρη διὰ τῆς γεφύρας τῆς Ἀλαμάνας· πρᾶγμα ὅμως διόλου ἀκατόρθωτον, διότι ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς ὡς πολυάριθμος εἶχε καταλάβει ὅλα τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ τὰ στενά, τὰ δὲ πέριξ ἦσαν βαλτώδη καὶ ἀδιάβατα. Ὅθεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιστρέψας εἰς τὸ στρατόπεδον ἐμήνυσε τὴν διὰ θαλάσσης ἀναχώρησιν, πρὸς τὸ ἑσπέρας δὲ ὅλαι αἱ λέμβοι τῶν πλοίων μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐξῆλθον εἰς τὸ παράλιον...»* Στὴ συνέχεια περιγράφει τὸν τρόπο τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ αὐτὸς ἀναφέρεται στὴ μάχη τῆς Ἁγίας Μαρίνας.

«...Ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἠκολούθησε τότε κανένα ἐκ τῶν δύο σωμάτων ἀλλὰ ἔμεινε μετ' ολίγων στρατιωτῶν εἰς τὴν θέσιν Δρακοσπηλιά, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὰ ὅσα ἐγίνοντο εἰς τὰς μάχας τῆς Στυλίδος καὶ Ἁγίας Μαρίνας. Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὸ φθάσιμον ἐκεῖ του Ὀδυσσέως ἀπεσύρθη εἰς τὴν κωμόπολιν Βελίτσαν (Τιθορέας), τὸ δὲ Πελοποννησιακὸν σῶμα ἐτοποθετήθη κατὰ τήν Μεντενίτσαν. Πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν χωρικῶν μετέβησαν εἰς τὰς οἰκογενείας των. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς μὲ περίπου τῶν χιλίων πεντακοσίων ἐτοποθετήθη εἰς τὸ χωρίον Δρακοσπηλιά, θέσις ὀχυρὰ ἔχουσα ἄντικρυ αὐτῆς τήν Λαμίαν.

Τὸν Ὀδυσσέα ἅπαντα τὰ σώματα τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὴν Ἁγίαν Μαρίναν τὸν ἐλάτρευον ὡς σωτῆρά των διὰ τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον ἐφεῦρε εὐκολώτατον νὰ ἀναχωρή-σουν ἀπὸ την θέσιν αὐτήν...»

Γράφει ὁ Ν. Σπηλιάδης[13]:

«Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆπασιᾶ.... οἱ Στερεοελλαδῖται καὶ μάλιστα οἱ Σουλιῶται ἀναφέρονται πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ζητοῦντες βοή-

13. Ν. Σπηλιάδης Ἀπομνημονεύματα τ. Α' σελ. 305.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θειαν καὶ πλοίων, καὶ στρατευμάτων Πελοποννησίων, καὶ τροφῶν, καὶ πυριτοβόλων, διὰ νὰ δυνηθῶσι νὰ ἀντικρούσωσν τὸν ἐχθρόν. Ὁ Ὑψηλάντης... θέλει νὰ ἐκστρατεύση κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τό φιλόπατρι τοῦ Ὑψηλάντου, τό τε φιλοπόλεμον καὶ φιλοκίνδυνον τῆς καρδίας του, τὸν δι-καιώνουσιν ἐπιθυμοῦντα τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τὴν ὁποίαν ἄλλος κανεὶς ἀπὸ τοὺς πολεμικοὺς τῶν Ἑλλήνων δὲν τὸν διαφιλονικεῖ, διότι ὡς ἀρχιστράτηγος ἐκστρατεύων, ἠδύνατο πρὸ πάντων νὰ εἰσάξῃ τὴν σύμπνοιαν, τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸ στρατιωτικόν, καὶ νὰ ὑπηρετὴσῃ τὴν πατρίδα ἀξίως τῶν εὐχῶν της· ἀλλ' οἱ ὀλιγαρχικοὶ καὶ μάλιστα ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης ἀντενεργοῦσι καὶ δὲν διορίζεται ἀρχιστράτηγος. Προβάλλει δὲ εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐκστρατεύση εἰς τὴν Ἀνατολ. Ἑλλάδα χωρὶς τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου· ἀλλ' ἡ πρότασίς του δὲν ἐγκρίνεται, διότι οἱ ὀλιγαρχικοὶ φοβοῦνται μὴ λάβῃ δύναμιν ὅπλων. Φοβοῦνται δὲ καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ καὶ ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπκρατείας, οἵτινες τὸν κατεπολέμησαν...[14] *Ὁ δὲ διαληφθεὶς πρόεδρος, ἐπειδὴ θὰ ἐκστρατεύση ὁ ἴδιος, κρίνει ἀσύμφορον εἰς*

---

14. Τὸ Ἐκτελεστικὸ Σῶμα τὴν 7ην Φε¬βρουαρίου 1822 τοῦ ἀπέστειλε τὴν παρακάτω ἐκκληση, ὡς προέδρου τοῦ Βουλευτικοῦ Σώμα¬τος (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 244.):

« ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ.

Προς τον Ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος.

Ο πρίγκιψ Ὑψηλάντης, ἀναγκαῖος νὰ προεδρεύσῃ τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, δὲν ἐπετρέπετο βέβαια νὰ ἀναχωρήσῃ, ἂν λόγοι μείζονες ἀφορῶντες αὐτὴν καὶ μόνην τὴν Ἀκαρνανίαν δὲν ἠνάγκαζον τὴν Διοίκησιν εἰς τοῦτο νὰ ἐνδῶσῃ. Δι' αὐτό τοῦτο τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα ἀναγκάζεται νὰ μὴν δεχθῇ τῶν προτέρων ἀνατροπὴν, ἀλλ' ἐμμένει εἰς τὰ προαποφασισθέντα περὶ τούτων, μάλιστα δὲ κρίνει ἀναγκαιον ἐν τάχει νὰ μεταβῇ ὁ εἰρημένος πριγκιψ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἡ κατεπείγουσα χρεία.

Ἐν Κορίνθῳ, τῇ 7 Φεβρουαρίου 1822.

Αθανάσιος Κανακάρης

Ἰωάννης Λογοθέτης.

Ὁ Αρχιγραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, Μινίστρος τῶν Ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, Πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῶν Μινίστρων.

Θ. Νέγρης».

Πάλι τὸ Ἐκτελεστικὸ Σῶμα τὴν 9ην Φεβρουαρίου 1822 τοῦ ἀπέστειλε τὴν παρα¬κάτω ἔκκληση, (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 244.) :

«ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ.

Προς τον Ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα κρίνει ἀναγκαιοτέραν τὴν ἔξοδον Πελοποννησιακῶν στρατευμάτων κα-τὰ τὴν Χέρσον Ἑλλάδα, καὶ εμμένει εἰς τὰ προαποφασισμένα, ἐπιμένει κατὰ μὲν τὴν ἀνατολικὴν Χέρσον Ἑλλάδα νὰ τρέξῃ ὁ προσδιωρισμένος στρατὸς ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Ἰατράκου, κατὰ δὲ τὴν Δυτικήν, ὑπὸ τὴν τοῦ στρατηγοῦ Κολοκοτρῶνη. Περὶ δὲ πρίγκιπος Ὑψηλάντη, ἐπειδὴ φανεὶς κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλληνικὴν θάλασσαν ἐχθρικὸς στόλος, ἀναγκάζει μέρος τοῦ στρατοῦ ἐκείνου νὰ χρονοτριβήσῃ κατὰ τὴν Π. Πάτραν· ἐπειδὴ ἀμφίβολον ἂν ἀπαρεμποδίστως διὰ μιας δύναται τὸ λοιπὸν νὰ διαβῇ κατὰ τό παρόν· ἐπειδὴ ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς καὶ προ τοῦ μείζονος ἔχρηζεν ἐπικουρίας, νῦν δὲ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τοὺς σκοπούς του νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ ὁ ἀντίζηλος του. Πλὴν τὸ Βουλευτικὸν σῶμα, μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι καὶ ἄνθρωποι τὸ γενικὸν τῆς πατρίδος συμφέρον προτιμῶντες, ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Ὑψηλάντης· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ πλέον ἀντίστασις τῶν ὑπεναντίων ἤθελε λογισθῇ ἀντενέγεια κατὰ τῆς πατρίδος, ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ μὲ τὸν Νικηταρὰ εἰς τὴν ἀνατολ. Ἑλλάδα, καὶ μετ' αὐτῶν νὰ συνεκστρατεύσωσιν ὅ τε Παναγιώτης Γιατρᾶκος καὶ ὁ Π. Ζαφειρόπουλος... ἐπομένως ἀντενεργοῦσα εἰς τὸν Ὑψηλάντην, τὸν διέταξε νὰ στρατεύσῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν Μαυροκορδάτον. Καὶ ὅμως δὲν εκστρατεύει εἰμὴ ἕως εἰς τὰς Π. Πάτρας, καὶ ἐκεῖ θὰ ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του. Ἡ Κυβέρνησις, ἤτοι τὸ Νομοτελεστικόν, ἤδη ὑποκινεῖ τὸν Ἄρειον Πάγον ἐναντίον του· καὶ οἱ Ἀρειοπαγῖται γράφοντες τὴν 10 Μαρτίου πρὸς τὴν αὐτήν, λέγουσιν ὅτι, ὅτι ὁ Ὑψηλάντης θὰ βλάψῃ ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ γνωμοδοτοῦσι νὰ τὸν μετακαλέσῃ· ὅ ἐστιν ἀντενεργοῦσιν ἐναντίον του[15]. *Ὁ Ὑψηλάντης φθά-*

πολλῶ μείζονος· ἐπειδὴ ἐγγράφως καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διεκήρυξεν ἡ Διοίκησις τὴν εκεῖ ταχυτάτην παρουσίαν τοῦ πρίγκιπος Ὑψηλάντη· ἐν ἐνὶ λόγω ἐπειδὴ αὐτὸς οὗτος ὁ πρίγκιψ ἰδία υπογραφῇ ὑπεσχέθη, τὴν ἐκεῖσε μετάβασίν του· τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα κρίνει εὔλογον νὰ μεταβῇ ὁ διαληφθεὶς κατὰ τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον, ὅ-που συνάζονται τὰ στρατεύματα, καὶ ἐκεῖθεν γράφων συνεχῶς προς τὴν Γερουσίαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπελπίζων αὐτὴν, νὰ καιροφυλακτῇ εἰς τό νὰ διαβῇ μὲ δύναμιν ἐκ τῆς προσδιωρισμένης, καὶ νὰ ἐξακολουθῇ ἐφελαύνων ἐξ αὐτῆς ἐκεῖσε. Τὸ Ἐκτελεστικὸν σῶμα τέλος πάντων ἀνατίθησι τὸν προσδιορισμὸν τοῦ μέρους τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἔχει νὰ μεταβῇ ὁ πρίγκιψ Ὑψηλάντης, εἰς τὴν εὐσυνειδησίαν τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος γενικῶς, καὶ τοῦ προέδρου αὐτοῦ μερικῶς, διορίζει τὸν προσωρινὸν Μινίστρον τοῦ Πολέμου νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν περὶ τούτου διάσκεψιν τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, διὰ ν' ἀποδείξῃ καὶ διὰ μακρῶν λόγων, ἂν εἶναι χρεία τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενον τό Ἐκτελεστικόν, οὕτως ἀποφασίζει τὰ περὶ τούτου.

Κορίνθω, τὴν θ' Φεβρουαρίου αωκβ'.
Ἀθανάσιος Κανακάρης
Ἰωάννης Λογοθέτης.
Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, Μινίστρος τῶν Ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, Πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῶν Μινίστρων.
Θ. Νέγρης».

15. Τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντη στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα ἐγνωστοποίησε στὸν Ἄρειο Πάγο τὸ μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος Ι. Λογοθέτης τὴν 9ην Φεβρουα¬ρίου 1822 μὲ τὴν παρακάτω ἐπιστολή του (ΓΑΚ. Κ 47, Ἀρχεῖο Γεωργίου Λαδᾶ, Φ. 3, ἀριθ. ἐγγρ. 013.):

«Κύριοι Ἀρεοπαγῖται, χαίροιτε.

Μεγάλην χαρὰν ἔλαβον μαθὼν τὸν καλὸν διοργανισμόν, ὀπού εἰς Ἀθήνας καὶ Θή¬βας ἐκάμετε, βέβαιος ὤν, ὅτι τὸ αὐτὸ θέλετε πράξει καὶ εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις ἐλλειπεῖς κατὰ τοῦτο· Σᾶς δίδω καὶ ἐγὼ τὴν χαροποιὰν εἴδησιν, ὅτι ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Πρίγκιψ Δ. Ὑψηλάντης μετὰ τοῦ Καπετὰν Νικήτα καὶ μετ' ἄλλων στρατηγῶν καὶ ἀρκετῶν στρατευμάτων εὐγαίνουν διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ἔχει νὰ ἀπεράσῃ καὶ ἀπὸ Θήβας διὰ νὰ συγκινήση καὶ τὰ....τικὰ (φθαρμένο) στρατεύματα. Κοιτάξετε λοιπὸν νὰ ἔχητε ἑτοιμους τας ἀναγκαίας τροφάς, καὶ νὰ τον ὑποδεχθῆτε μὲ ὅλους τους ὑποχρεωτικοὺς τρὸπους, καὶ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νὰ παρακινήσετε ὅλους τους ὑποχρεωτικοὺς τρόπους, καὶ νὰ παρακινήσετε ὅλους τους Ἀνατολικοὺς νά κινηθοῦν εἰς τ' ἄρματα κατὰ τῶν εχθρῶν... (δυσαν.)

Ἀμέσως καθῶς ὁ ἀποσταλεὶς κύριος Ἀ. Ἀξιώτης ἠξεύρει, διὰ νὰ κτυπήσωσι τὸ Πατρατζίκι καὶ Ζητούνι, καὶ νὰ σηκώσουν τ' ἄρματα καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ νὰ φθάση ἕως εἰς τὰ Τέμπη. Δείξατε Κύριοι Ἀρεοπαγῖται τὴν ἀναγκαίαν γενναιότητα, ὁμόνοιαν καὶ παράβλεψιν μερικῶν πραγμάτων διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα σᾶς ἐδιόρισε νὰ μετρήσετε τῇ Ἐκλαμπρότητί του ἀπὸ τὰ ἄσπρα τῆς συνάξεώς σας διὰ λογαριασμόν τῆς Διοικήσεως γρόσια δέκα χιλιάδας, καὶ νὰ διορίσετε τοὺς Ἀθηναίους καὶ Θηβαίους, ὁποὺ ὅταν ἡ Ἐκλαμπρότης του ἀπεράση ἐκεῖθεν νά τω τὰ μετρήσωσιν.

Σάς εἶναι γνωστὰ πρὸς τούτοις τὰ μεγάλα ἔξοδα, ὁποὺ ἡ Διοίκησις ἐδῶ ἔχει, ὁμοίως καὶ τὴν μεγάλην χρηματικὴν ἔλλειψιν (sic). Εἰς τὸ Κάστρον τῆς Κορίνθου πολλὰ ὀλίγα ἄσπρα ευρέθησαν, ὥστε δὲν ἐξαρκοῦν οὔτε διὰ τὸ ἓν τέταρτον τῆς σπεντιτζιόνας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Διὰ νά μὴν ἔχουσι λοιπὸν οἱ Πελοποννήσιοι δίκαια νά προβάλλωσι, καὶ νά ἔχωμεν τόνον, ὅταν ὁμιλοῦμεν αὐτοῖς διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, πρέπει νὰ προφθάσητε εἰς τὴν διοίκησιν, ὅσα περισσότερα γρόσια ἠμπορέσετε ἀπὸ τὰ συναχθησόμενα, καὶ μὴν προσμένετε νὰ συναχθῶσιν ὅλα μαζύ, ἀλλὰ συναζόμενα στέλλετε εἰς διάφοραις ράταις(;), διότι σᾶς βεβαιώνω, ὅτι ἡμέρα καὶ νύκτα δὲν παύω νά ὁμιλῶ διὰ τὴς πατρίδος τὰ συμφέροντα, πρέπει ὅμως νὰ ἔχω πρόσωπον νὰ ὁμιλῶ· ἐνθυμηθῆτε προς τούτοις καὶ διὰ τὸ μηνιαῖον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διότι δὲν ἔχω τὰ προς τὸ ζην, καὶ σήμερον ἐπηρα δάνειον 30 γρόσια διὰ νὰ ἐπράσω 3 ἢ 4 ἡμέρας. Διὰ νὰ σᾶς ἔγραψα εἰς πλάτος χθες με τον ἄνθρωπόν μου Νικόλαον δὲν ἐκτείνομαι περισσότερον, ἐπιθυμῶν καὶ γενικῶς καὶ μερικῶς ἀνταποκρίσεώς σαςς. Ἀσπάζομαι ὅλους τοὺς πατριώτας καὶ μένω

Εἰς τούς ὁρισμούς Σας
Τῇ 9 Φεβρουαρίου 1822 Ἰωάννης Λογοθέτης
ἐκ τῆς Κορίνθου.
κἀγὼ ὁ Μανωλάκης Σᾶς προσκυνῶ».

Καὶ ἐνῶ οἱ Ἀρειοπαγίτες εἶχαν εἰδοποιηθεῖ ἀπό τον Λογοθέτη, παρὰ ταῦτα δὲν αἰσχύνθησαν νὰ στείλουν στὴ Βουλὴ τήν τὴν 5ην Μαρτίου 1822 κατὰ τοῦ Δ. Ὑψηλάντη παρακάτω ἀναφορά (ΓΑΚ. Κ 47, Ἀρχεῖο Γεωργίου Λαδᾶ, Φ. 3, ἀριθ. ἐγγρ. 043.):

« Ὁ Ἄρειος Πάγος τῇ ὑπερτάτη Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων εὐ πράττειν.

Ὁ Μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ προσωρινῶς τοῦ πολέμου κύριος Ἰωάννης Κωλέττης ἀπέ-στειλεν εἰς ἡμᾶς γράμμα κ' ἐγκύκλιον προς τοὺς καπετάνους καὶ λοιποὺς κατοίκους τῆς Ἀνα-τολικῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸ ὁποιον ἀναγγέλουσι τὰ ὑπογεγραμμένα ἄτομα ὅτι ἐκστρατεύει ὁ Πρόε-δρος τῆς Ἐθνικῆς Βουλῆς Δημήτριος Ὑψηλάντες· εἰς τοῦτο δὲν ἐδώσαμεν ἀκρόασιν, συλλογιζόμενοι ὅτι δὲν ἦτον γράμμα τῆς Διοικήσεως.

Κατά τήν 19 Φεβρουαρίου στέλλει καὶ ἕτερον γράμμα ὁ αὐτὸς Μινίστρος κατ' ἐπιταγὴν τῆς Διοικήσεως, εἰς ἓν παράρτημα τοῦ ὁποιου γράφει, ὅτι ὁ πρίγκιψ Ὑψηλάντες μετὰ τοῦ καπετάν Νικήτα αὔριον ξεκινά διά τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μὲ ἀρκετὰ στρατεύματα· τοῦτο τὸ ἀνέλπιστον μᾶς ἐτάραξε καθ' ὑπερβολὴν, καὶ ἐστοχάσθημεν νὰ ἐρωτήσωμεν τήν Διοίκησιν.

Ὁ πρίγκιψ Ὑψηλάντες ὡς τί εξέρχεται; ὡς πολιτικός, ἢ ὡς πολεμικός; ἢ προκειμένου καὶ με τὰς δύω δυνάμεις; ἐὰν ἐξέρχεται ὡς πολιτικὸς ὁποία ἀνάγκη νὰ συνοδεύεται ἀπό στρατεύματα; ἐὰν ἐξέρχεται ὡς πολεμικός, τίς ἡ ἀνάγκη νά ἀνακατεύεται εἰς τὰ πολιτικά; ἐπειδὴ μανθάνομεν, ὅτι ἅμα ὁποὺ ἔφθασεν εἰς τὰ Μέγαρα, ἄρχισε νὰ ἐκδίδη ἐπιταγάς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνήκουσι παρὰ εἰς τον Ἄρειον Πάγον. Λοιπὸν καὶ ἐκ τῶν συμπερασμάτων, καὶ ἐκ τῶν ὅσων γράφουσιν οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παραστάται εἰς ἰδιαίτερον γράμμα προς τον Ἄρειον Πάγον, τοῦ ὁποίου σᾶς περικλείομεν ἀντίγραφον, φαίνεται ὅτι ἔρχεται ὁ πρίγκιψ Δημήτριος Ὑψηλάντες ὡς πληρεξούσιος εἰς τά πολιτικὰ καὶ εἰς τὰ πολεμικά καὶ Πρόεδρος ὅλου τοῦ Ἔθνους, ὡς ἀκρίτως τον ὀνομάζουσιν οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς τὸ γράμμα των διδόσθω καὶ τοῦτο. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχη καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος ἰδέαν, τί νὰ φρονῆ, διὰ νὰ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σας εἰς τὰ Μέγαρα[16]*, ὑπεχρέωσε τοὺς ἐγκατοίκους νὰ συνεκστρατεύσωσιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ἑπομένως ἐκινήθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐδοκίμασεν ἀρχὰς Μαρτίου νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὴν ἀκρόπολιν... Ὁ Ὑ-ψηλάντης τοὺς ἔγραψε μετὰ ταῦτα καὶ τοὺς προΰβαλεν ὠφελίμους δι' ἑαυτοὺς συνθήκας, καὶ ἤλπιζε νὰ τὰς δεχθῶσιν εὐχαρίστως καθ' ὅσον*

ἐκστρατεύση ὁ Πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, ἂν δὲν ἀπατώμεθα δὲν ημπορεῖ νὰ γένῃ χωρὶς προεκδοθέντα Νόμον. Αὐτὸς ὁ Νόμος δὲν ἔπρεπε νὰ σταλῇ εἰς τον Ἄρειον Πάγον; ὅστις ἔχει νόμον νὰ μὴ δέχεται εἰς τήν περιφέρειάν του ἄλλης ἐ-παρχίας στρατεύματα χωρὶς νὰ ἐρωτᾶται; Τέλος πάντων, ἀφήνοντες ὅλα αυτά, ἀφὴνοντες ὅτι δὲν ἐδέχθη τὴν Ἐθνικὴν σημαίαν, (σ. τοῦτο εἶναι ψευδέστατο) τὸ ὁποῖον εἶναι παρανομία, βεβαιοῦμεν τὴν Ὑπερτάτην Ἐθνικὴν Βουλήν, ὅτι ὁ ἐρχομὸς τοῦ Πρίγκιπος εἶναι ολέθριος διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς θεωρούμενα. Πολιτικῶς μεν θέλει φέρει μεγίστην βλάβην, εκδίδων νέας διαταγὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀκόμη ἀρτιπαγεῖς, καὶ ἐμποδίζει τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πράξεων. Πολεμικῶς θὰ φέρῃ μεγαλύτερον ὄλεθρον, ἐπειδὴ οἱ καπεταναῖοι δὲν τον δέχονται παντελῶς εἰς τὴν συντροφίαν των, εἰς τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖτε νὰ πληροφορηθῆτε καὶ ἀπὸ ἄλλο γράμμα, ὁποὺ προ τοῦ συστήματος εἶχον γράψει εἰς τους καπεταναίους τῆς Πελοποννήσου /καὶ τὸ ἔφερον αὐτόθι ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης, Γ. Αἰνάν, καὶ Ἰωάνν. Σκανδαλίδης/ εἰς τὸ ὁποῖον ἔγραφον ρητώς, ὅτι ἀρχηγοὶ τῶν στρατευμάτων δὲν θέλουν καταδέχονται συντεχνίτας, τὰ αὐτά μᾶς εἶπον καὶ προχθὲς εἰς μίαν συνέλευσιν, καὶ τέλος, ὅτι ποτὲ δὲν καταδέχονται νὰ πολεμοῦν αὐτοί, καὶ νὰ φαίνεται ἄλλος ἀρχηγός, ὅστις εἰς τους κινδύνους τοῦ πολέμου δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ γένῃ συμμέτοχος, καὶ τὴν δόξαν τῶν ἀνδραγαθημάτων θέλει νὰ τὴν καρποῦται μόνος αὐτός. Ἐκ τούτων ἐννοεῖται τί μεγάλην ὠφέλειαν θέλει κάμει ὁ πτίγκιψ, ὅστις ἐξῆλθεν μὲ δώδεκα ὑπηρέτας, ἐν ᾧ θέλουν ἐ-παρκεῖ τέσσαρες ἢ πέντε χιλιάδες στρατεύματα τῶν καπετάνων. Διὰ ταῦτα πάντα κρίνομεν ἀναγκαιότατον νὰ ἀναγγείλωμεν τῇ ὑπερτάτῃ Βουλῇ, ὅτι ὁ πρίγκιψ Δημήτριος Ὑψηλάντης πρέπει νὰ μετακληθῇ εἰς Πελοπόννησον, ἐπειδὴ ἠμπορεῖ νά ἐπιφέρῃ μεγάλην βλάβην μερικῶς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ κοινῶς εἰς ὅλον τὸ Γένος, καὶ ἂς ἔλθουν τὰ Πελοποννησακὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν καπετάνων μὲ τοὺς ὁποίους ὡμιλήσαμεν καὶ ἐσυμφωνήσαμεν ἐξεύροντες τὴν γνώμην τῶν καπετάνων μας.

Π. σ. Σᾶς στελνομεν καὶ τὰς παρούσας προσφάτους εἰδήσεις κατ' αὐτὰς ἐξέρχεται ὁ Ἀρειοπαγίτης κύριος Γεώργιος Αἰνιὰν δι' ἀναγκαίας ὑποθέσεις.

Ἐκ Λίμνης τῆς Εὐρίπου τῇ 5 Μαρτίου 1822 Οἱ Ἀρεοπαγῖται

Ταλαντίου Νεόφυτος Πρόεδρος, Ἄνθιμος Γαζῆς, Ἰωάννης Φίλωνος, Ῥήγας Παπακοντορήγας, Γε-ώργιος Αἰνιάν, Δρόσος Μανσόλας, Ἰωάννης Εἰρηναῖος, Ἀλέξανδρος Ἀξιώτης, Κ. Τασσίκας, Διονύσιος Θρασιάδης».

16. Ὁ Δ. Ὑψηλάντης τὴν 24ην Φεβρουαρίου 1822 ἀπὸ τὰ Μεγαρα ἀπευθύνεται στοὺς προκρίτους τῆς Ὕδρας (Ἀρχεῖον Κοινότητος τῆς Νήσου Ὕδρας, τ. Η' σελ. 34.):

«Φιλογενέστατοι ἔφοροι καὶ πάντες οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας.

Ἐμάθετε ὅτι βλέπων τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιταχυνθῇ ἡ εἰς Ρούμελην Πελοποννησιακὴ ἐκστρα-τεία, ἀπεφάσισα νὰ ἐκστρατεύσω τὴν εἰκοστὴν τοῦ τρέχοντος καὶ ἤδη εὑρίσκομαι εἰς Μεγαρα, καταγινόμενος νὰ συνάξω τοὺς Δερβενοχωρίτας στρατιώτας. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἔλλειψις εἰς τοὺς στρατιώτας ἀπὸ πέτρας, στέλλω τον παρόντα φιλογενῆ κύριον Ἀθανάσιον προς τὴν εὐγένειάν σας, προσκαλῶν νὰ τοῦ δώσετε πέντε χιλιάδας πέτρας ἀπὸ το ἀνάλογον τῆς Πελοποννήσου ἐκ τῶν σταλθεισῶν παρὰ τοῦ φιλογενεστάτου Βαρβάκη (Τὰ ἀποσταλέντα πολεμοφόδια ἀγοράσθηκαν ἀπό τὴ δωρεά τῶν 100.000 ρουβλίων ποὺ ἔδωσε στὸν Δημήτριο Ὑψηλάντη ὁ Βαρβάκης καὶ μετέφερε στὴν Ὕδρα ὁ ἐκ τῶν συναρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἀντώνιος Κομιζόπουλος.) μὲ τὸ καράβιον τοῦ Βιτάλη. Περὶ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μάλιστα ἐβιάζοντο ἀπὸ τὴν δί-ψαν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν ὅτι ὅτι ἤθελον ἐπιμείνει μέχρι θανάτου. Τότε ἀνεχώρησεν εἰς τὸ Δίστομον[17], *ὅπου*

τούτου θέλετε γράψει πρὸς τὴν Βουλήν· γράφω πρὸς αὐτὴν κι' ἐγώ, φανερώνων ὅτι ἔστειλα ἐπίτηδες ἄνθρωπον νὰ τὰς ζητήσῃ παρὰ τῆς εὐγενείας σας. Ἐὰν δὲ τὸ ἀνάλογον τοῦτο τῶν Πελοποννησίων ἐδόθη, παρακαλῶ νὰ τὰς προμηθεύσετε εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅθεν εἶναι δυνατόν, λαμβάνοντες παρ' αὐτοῦ τὴν τιμήν· ὅμως παρακαλῶ νὰ μοῦ στείλετε καὶ πέντε ἢ ἓξ ρέσμας χαρτὶ διὰ φυσέκια. Εὐχόμενος δὲ πᾶσαν ὑγείαν καὶ λαμπρὰν τῶν ἀγώνων σας ἔκβασιν. Μένω.

Ἐν Μεγάροις τὴν 24 Φεβρουαρίου 1822.

Ὁ Πατριώτης

Δημήτριος Ὑψηλάντης. Πρόεδρος».

17. Ὁ Δ. Ὑψηλάντης δὲν παραβλέπει τὸν Ἄρειο Πάγο καὶ τὴν 16ην Μαρτίου στέλνει τὴν ἑξὴς ἐπιστολὴ (ΓΑΚ. Κ 47, Ἀρχεῖο Γεωργίου Λαδᾶ, Φ. 3. ἀρ. ἐγγρ. 63):

«Ν 13. Εὐγενέστατοι Ἀρεοπαγῖται

Τὴν 13 τοῦ τρέχοντος ἔφθασα εἰς τὸ Δίστομον. Ἐδῶθεν ἀναχωρῶ σὴμερον διὰ τὴν Δαύλειαν. Ἡ συνέλευσις τῶν ἀρχηγῶν τῶν στρατευμάτων ἐνεκρίθη νὰ γένῃ εἰς τὴν Γραβιάν, διὰ νὰ συμβουλευθῶμεν περὶ τοῦ σχεδίου τῆς μάχης. Ἐπεθύμουν νὰ σᾶς ἐνταμώσω διὰ νὰ συνομιλήσωμεν καὶ προσωπικῶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ κοινὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους ἀπαιτοῦν τὴν ἄλλοθι παρουσίαν σας, εὔχομαι εὐτυχῆ καὶ ταχεῖαν ἐκτέλεσιν πάντων τῶν κοινωφελῶν βουλευμάτων σας. Γνωρίζετε κάλλιστα ὅτι ἀπό τήν ὄντως ἐθνικὴν ταύτην ἐκστρατείαν κρέμαται τὸ πᾶν· καὶ ὅτι διὰ νὰ λάβῃ τὴν ποθουμένην ἔκβασιν, ἀνάγκη νὰ γένῃ ἡ ἐπιχείρησις ἐν καιρῷ· ὅθεν πρέπει τὰ στρατεύματα νὰ ἔχωσιν ἀνελιπεῖς τὰς ἀναγκαίας τροφάς των, διὰ νὰ μὴ συμβῇ σκορπισμός, καὶ αἱ εἰς τοῦτον παρεπόμεναι ἀταξίαι. Ευκολύνατε λοιπὸν καὶ ἐπιταχύνατε ὅλα τὰ πρὸς σύναξιν τροφῶν ἀναγκαῖα μέσα. Προβλέψατε πρὸς τούτοις νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸν Μῶλον τὰ Τρικεριώτικα πλοῖα, διὰ νὰ ἦναι ἐκεῖ ἕτοιμα εἰς τὸν σκοπόν μας. Ἀσπαζόμενος ὑμᾶς ἐκ ψυχῆς, μένω

ὁ πατριώτης

Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ἐκ Διστόμου τὴν 16 Μαρτίου 1822.

Ὅσον μὲν διὰ τὰς ζωοτροφίας τῆς Λεβαδείας οἱ ἔφοροί της κάμνουν τὸ χρέος των. Γράφουν, προστάζουν καὶ εἰσακούονται. Εἰς ἄλλας ὅμως ἐπαρχίας γράφοντες καὶ ζητοῦντες τὰς ἀποφασισθεῖσας ποσότητας τῶν ζωοτροφιῶν, δὲν εἰσακούονται. Ὅθεν εἶναι ἀνάγκη νὰ στείλετε προσταγὴν διὰ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἀποστολὴν των, καὶ τινὲς ἐξ ὑμῶν παρόντες προσωπικὰ καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον καλῶσι τὴν σύναξιν. Μὴν ἀναπαυθῆτε ἀδελφοὶ μονον εἰς γράμματα.»

Ὁ Ὑψηλάντης ἀπευθύνεται στὸν Ἄρειο Πάγο (ΓΑΚ. Κ 47, Ἀρχεῖο Γεωργίου Λαδᾶ, Φ. 4. ἀρ. ἐγγρ. 042. Τὸ ἔγγραφο δὲν φέρει ἡμερομηνία, εἶναι δὲ ἀπάντηση σὲ ἔγγραφο τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς 24ης Ἀπριλίου 1822.):

«Νο 62 Εὐγενέστατοι Ἀρεοπαγῖται.

Λαβὼν τὸ ἀπὸ 24 Ἀπριλίου γράμμα σας, ἠπόρησα βλέπων τὰ ὅσα εἰς αὐτὸ μοὶ σημειοῖτε. Ἐγὼ φθάσας εἰς Μπουδουνίτζαν καὶ βλέπων τὸ ἀδύνατον νὰ προχωρήσω πρὸς Δαμάσταν ἢ πρὸς Δρακοσπηλιάν, δὲν ἔλλειψα εὐθὺς νὰ σὰς γράψω, ὅτι μετὰ τῶν ἐναπολειφθέντων Πελοποννησιακῶν Στρατευμάτων ἔρχομαι εἰς Βελίτζαν καὶ Δαδί, τόσον διὰ νὰ συνάξωμεν τοὺς διασκορπισθέντας στρατιώτας, ὅσον καὶ διὰ νὰ δώσωμεν τὴν ἀνὴκουσαν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους, καὶ ἐν ταὐτῷ διορίζων εἰς ὑμᾶς νὰ προφθάσητε ἐκεῖ τὰ πρὸς ζωοτροφίας των. Κατὰ τὸ παρὸν δὲ σᾶς φαανερώνω ὅτι ἐξ ὅλων τῶν Πελοποννησιακῶν στρατευμάτων μόλις νὰ ἔμεινον τριακόσιοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἔχοντες πολλὰ παράπονα ἀνεχώρησαν. Ὅθεν παρακαλῶ νὰ λάβετε τὴν ἀναγκαίαν προμήθειαν δι' αὐτοὺς τοὺς ἐναπολειφθέντας, καὶ ἅμα ὁποὺ ἤθελον φθάσει ἀπὸ Πελοπόννησον οἱ στρατιῶται, τοὺς ὁποιους μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐξαποστείλῃ ἡ ὑπερτάτη Βουλὴ, δὲν θέλω λείψει νὰ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ἀπεφάσισαν ὁμοῦ μὲ τὸν Ὀδυσσέα, τὸν Μητσοκοντογιάννην, τὸν Καλτσοδῆμον καὶ τὸν Δυοβουνιώτην, νὰ κινηθῶσιν εἰς τὸ Ζητοῦνι καὶ εἰς τὰς Νέας Πάτρας. Ὅθεν ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μὲ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ τὸν Νικη-

---

σᾶς ἰδεάσω, διὰ νὰ ἐκτελέσητε τὰ ὅσα χρέη ἀνήκουσιν προς τὸ ὑπούργημά σας. Ὑγιαίνοιτε.

Ὁ πατριώτης

Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ευρισκόμενος εἰς μεγάλην ἀνάγκην χρημάτων παρακαλῶ καὶ αὐθις διὰ νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἀποστολὴν τῶν δέκα χιλιάδων γροσίων, ἢ κἂν μέρος ἐξ αὐτῶν».

Ὁ Ὑψηλάντης βρίσκοταν στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα καὶ τὸ Βουλευτικὸ τον ἀνακαλοῦσε νά επιστρέψει στὴν ἕδρα του, γιὰ νὰ μὴν ἔχει τὰ εὐνοϊκὰ γιὰ αὐτὸν ἀποτελέσματα τυχὸν επιτυχίας τῆς εκστρατείας. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπαντᾶ τὴν 6ην Ἀπριλίου 1822 ἀπό τὸ Δαδί (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 211), καὶ περιγράφει τὰ μέχρι τότε ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας:

«Νούμ. 33

Πανευγενέστατοι Βουλευταί,

Δι' ἄλλου γράμματος ἔγραψα προς ὑμᾶς τὰς αἰτίας τῆς βραδείας πορείας μου. Τὴν 13 τοῦ παρελθόντος ἐλθὼν εἰς τὸ Δίστομον, ἔστειλα ἰδαιτέρως προς ὅλους τοὺς καπι¬τάνους, προσκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν Γραβιάν, διὰ νὰ συσκεφθῶμεν περὶ τοῦ σχεδίου τῆς μάχης. Τὴν 24 ἦλθαν εἰς τον Μπράλον ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης καὶ Καλτσοδῆμος, ὅπου ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς καὶ Νικήτας καὶ Γεώργιος Δυοβουνιώτης νά περάσωσιν εἰς Στυλίδα μὲ 4 χιλιάδας, ὁ δὲ Μῆτσος Κοντογιάννης καὶ Καλτσοδῆμος νὰ κτυπήσωσι τὸ Πατραντσίκι, τὸ δὲ στράτευμα τοῦ Πανουριᾶ νὰ σταθῇ εἰς τοὺς Κομποτάδες καὶ νὰ ὑπάγη εἰς βοήθειάν των, ὅταν ὁρμήσωσιν εἰς τὸ Πατραντσίκι, ἡ δὲ μάχη ν' ἀρχίση καὶ εἰς τὰ δύο μέρη τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὑπεγράφη καὶ ἐσφραγίσθη ἀπὸ ὅλους. Τὴν Τετράδην ἀνεχώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νικήτας μὲ τὰ στρατεύματά των καὶ ἀπέρασαν ἀντίκρυ τὸ Σάββατον τὸ πρωί, μὴ δυνηθέντες προτήτερα. Ἄρχησαν εὐθὺς τον πόλεμον, ἔκαυσαν τον Ἀχινόν, τὰ Καλύβια καὶ τὴν Στυλίδα. Εἰς τὴν Στυλίδα ἦσαν πολλοὶ ἐχθροί, ἦλθαν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ Ζητοῦνι προς βοήθειάν των· ὁ πόλεμος ἐστάθη πεισματώδης καὶ αἱματωδέστατος· οἱ Ἕλληνες δὲν ἐμποδίσθησαν ἀπὸ τὸ τὸ ἱππικόν, οὔτε ἀπὸ τον κάμπον, οὔτε ἀπὸ τὰ κανόνια καὶ μισδράσλια, ἀλλ' ὡς ἄτρωτοι πολεμοῦντες καὶ ἀνακατωθέντες χέρια μὲ χέρια, ἔκαμαν νίκην λαμπροτάτην. Ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν θανατωθέντων καὶ πληγωθέντων ἐχθρῶν, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων μόνον εἰκοσιπέντε ἐθανατώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν. Τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα τῶν ἐχθρῶν, πεφοβημένον καὶ κατησχυμένον, ἔφυγεν εἰς Ζητοῦνι· οἱ ἡμέτεροι περιτειχίσαντες τὴν Ἁγίαν Μαρίνην, χωρίον πλησίον τῆς Στυλίδος εὑρισκόμενον, ἐστρατοπέδευσαν. Ἡ μὰχη ἐστάθη τρεῖς ἡμέρας ἀδιάκοπος· καὶ ἐπειδὴ τὸ Πατραντσίκι δὲν εἶχεν κτυπηθῇ συγχρόνως, ἡ δυναμις τοῦ ἐχθροῦ ἔπεσεν ὅλη εἰς τὸ κάτω μέρος. Ἡ δυναμις ὅμως τοῦ Θεοῦ τὴν ἐματαίωσε καὶ ἀπέδειξε τὴν νίκην τῶν ἡμετέρων ἀκόμη λαμπροτέραν. Μαθὼν ὅτι οἱ ἐπάνω δὲν ἐκτύπησαν τὸ Πατραντσίκι συγχρόνως, ἔγραψα ἀ-μέσως καὶ ἔστειλα τον ὑπασπιστήν μου, παρακινῶν αὐτοὺς νὰ ἀρχίσωσι τὴν προσβολὴν μ' ὅ-σους καὶ ἂν ἔχωσι, διὰ νὰ καταφοβηθῇ πανταχόθεν ὁ ἐχθρὸς καὶ νὰ διαιρεθῇ ἡ δύναμίς του, ἀλλ' ὄχι νὰ τὴν ἀφήσωσιν ὅλην νὰ πέση κατὰ τοῦ ἑνὸς μέρους, ἐνθυμίζων εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν ἔγγραφον συμφωνίαν των. Τέλος πάντων σήμερον ἐπέστρεψεν ὁ ὑπασπιστὴς μου φέρων γράμμα τῶν καπητάνων, διὰ τοῦ ὁποίου μοῦ γράφουν, καὶ αὐτὸς ὁ ὑπασπιστής μου γενόμενος αὐτόπτης μάρτυς μοῦ λέγει, ὅτι τὴν Δευτέραν, μίαν ὥραν πρὶν ξημερώση, ἐκτύπησαν τὸ Πατραντσί-κι, ἐξακόσιοι ὄντες, διότι οἱ ἄλλοι δὲν εἶχον συναχθῆ ἀκόμη, ὅθεν προῆλθε καὶ ἡ ἀναβολὴ τῆς μάχης. Ἐν τω μέσω τῆς μάχης ἔφθασε καὶ ὁ γενναῖος Σιαφάκας μὲ διακοσίους, ἐπρόφθασε καὶ ὁ υἱός τοῦ Πανουριᾶ μὲ τὸ Σαλωνιτικὸν στράτευμα, ὥστε οἱ ἡμέτεροι ἔκαιον καὶ ἐφόνευον τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Δράμαλης Πασσὰς ὀλίγον ἔλειψε νὰ πιασθῇ ζωντανός· γυμνὸς ἔφυγεν ἀπὸ τὸ κραββάτι του καὶ ἀπέρασεν εἰς ἄλλην οἰκίαν. Ὅταν ὁ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ταρᾶν κατέπλευσαν εἰς τὴν Στυλίδα καὶ τὴν ἐκυρίευσαν, φονεύσαντες τοὺς ἐκεῖ εὑρεθέντες Τούρκους· ὁμοῦ μὲ τοὺς Ἕλληνας συναγωνίζεται καὶ ὁ Χ'Χρήστος ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν · μετέβησαν ἐπομένως εἰς τὴν Ἁγιαμαρίναν διὰ νὰ πολιορκήσωσι τοὺς ἐν Ζητουνίῳ. Ἐπολέμησαν δὲ τὴν 2 Ἀπριλίου πρὸς ὀκτὼ χιλιάδας ἱππεῖς Τούρκους, καὶ ἐφόνευσαν ἕως τετρακοσίους· πλὴν ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Καλτσοδῆμος δὲν συμπράττουσιν. Ὁ δὲ Μητσιοκοντογιάννης προχωρεῖ εἰς Νέας Πάτρας, διὰ ν' ἀντιπερισπάσῃ ἐκεῖ ἕως τέσσαρας χιλιάδας Τούρκους, καὶ μετ' ὀλίγον τὰ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματα διεσκορπίσθησαν δι' ἔλλειψιν τροφῶν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἑνωθέντες ἔγιναν δώδεκα χιλιάδες, καὶ ἐκινήθησαν κατὰ τῶν ἐν Στυλίδι Ἑλλήνων, οἵτινες καί τοι ἀσυγκρίτως ὀλίγοι ὡς πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἀντιπαρετάχθησαν καὶ τοὺς ἀντέκρουσαν ὁρμήσαντες πολλάκις ἐναντίον των· ἀλλὰ στερούμενοι καὶ τροφῶν, ἐβιάσθησαν ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν, διασωθέντες διὰ τῶν ἐγκαίρως ληφθέντων μέτρων ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως. Οἱ Ἀρειοπαγῖται ἀντιπράττοντες εἰς τήν ἐκστρατείαν τοῦ Ὑψηλάντου καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Κυβερνήσεως[18], *ἐπειδὴ δὲν τον*

υπασπιστὴς μου ἀνεχώρησεν, ἡ μάχη δὲν εἶχε τελειώσει· ὅλα ὅμως τὰ φαινόμενα ἔδειχναν παντελῆ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐλπίζομεν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πασσᾶς δὲν θέλει ἐκφύγει ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἂν ἀκούσια αἰτια δὲν ἐμπόδιζον τὴν πανταχόθεν σύγχρονον προσβολὴν, πιθανὸν ὅτι τὸ Ζητοῦνι ἤθελεν εἶ-σθαι τῶρα εἰς χειράς μας· μ' ὅλον τοῦτο ἂς δοξάσωμεν τον Θεόν, ὅτι πάλιν ἐνίκησαν λαμπρῶς οἱ ἡμέτεροι. Οἱ προειρημενοι καπιτάνοι, Μήτσος Κοντογιάννης καὶ Καλτσοδήμος, γράφουν προς τον Πανουριᾶν βεβαιώνοντες, ὅτι συγχρόνως ἐσηκώθησαν καὶ ὁ Ὄλυμπος καὶ τὰ Ἄγραφα καὶ τὸ Μέτσοβον, ὥστε με τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνέστησαν καὶ οἱ Ἕλληνες πανταχόθεν ἐναντίον τῶν τυράννων τῆς Ἑλλάδος. Προεστάλθη γράμμα εἰς τοὺς Ἀγραφιώτας, ὅσοι ἦσαν ἤδη σηκωμένοι, παρακινητικὸν νὰ πιάσωσι τὴν Φούρκαν. Ἂν πισθῇ, ὅλοι οἱ ἐχθροὶ καὶ τοῦ Ζητουνίου καὶ τοῦ Πατραντσικίου, οἱ ὁποῖοι λέγονται ὅτι εἶναι ἕως πέντε χιλιάδες, θέλουν χαθῆ, οἱ μεν θανατωθέντες, οἱ δὲ αἰχμαλωτισθέντες. Συγχάρητε, ἀδελφοί, διὰ τὰ μέχρι τοῦδε κοινωφελῆ ἀ-ποτελέσματα τῆς πρώτης ἴσως γενομένης ταύτης συστηματικῆς ἐκστρατείας, καὶ εὔχεσθε λαμπρότερα καὶ κοινωφελέστερα τὰ ἀκόλουθα.

Πολλάκις ἔγραψα προς ὑμᾶς, ἀλλὰ δὲν ἠξεύρω πόθεν ἡ ὑμετέρα ἀδελφότης δὲν ἔγραψε προς ἐμέ, οὔτε περὶ τῶν αὐτόθι πολεμικῶν κατορθωμάτων, οὔτε περὶ ἄλλου τινὸς πράγματος ἀξιολόγου. Τάχα εἶναι αἱ πολλαὶ ἀσχολίαι, ἢ δὲν συγχωρεῖται εἰς τὴν Βουλὴν νὰ γράφῃ προς τον πρόεδρον; Ἢ σφάλλει ὁ πρόεδρος γράφων προς τὴν Βουλήν;

Καὶ αὖθις προβάλλω, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά προφθάση τάχιστα τὸ Μιστριωτικὸν στράτευμα· ἡ πρόνοια τῆς ἀσφαλείας τὸ ἀπαιτεῖ, διότι δὲν ἠξεύρομεν τὰ ἐνδεχόμενα τοῦ πολέμου. Γράφω προς τον ὑπουργὸν τοῦ πολεμου νὰ μᾶς στείλῃ ἕνα ἱτσενιέρην, τον κύριον Γραϊλλάρδον (Graillard), ἢ ἄλλον τινά ἄξιον, καὶ ἕναν καλὸν ἀρχικανονιέρην, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ μισθωθῶσιν ἀπὸ αὐτοῦ.

Ἐκ Δαδίου, τὴν 6 Ἀπριλίου 1822
Ἀσπαζόμενος ὑμᾶς ἀδελφικώς, μένω
Ὁ Πατριώτης
Δ. Ὑψηλάντης, Πρόεδρος».

18. Τὴν 24ην Απριλίου 1822 ὁ Ὑψηλάντης ἀπὸ τὴν Βελίτσα στέλνει στὴ Βουλὴ τὴν ἑξῆς ἐπιστολὴ (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 214.):

«Νούμ. 63.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μετακαλεῖ αὕτη, ἐμποδιζομένη ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος, προ πάντων κατώρθωσαν καὶ εἰδοποιήθη πλαγίως ὁ φιλύποπτος Οδυσσεὺς ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἐκείνου ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ τον δολοφο-

Πανευγενέστατοι Βουλευταί.

Τὴν 22 τοῦ παρόντος εγραψα προς ὑμᾶς ἐκθέτων τὰ πραχθέντα καὶ συμβάντα τοῦ Ἑλληνικου στρατεύματος, καὶ παρασταίνων ομοῦ τὴν ἀφευκτον ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐξ ἀρχῆς ἀποφασισθείσης Πελοποννησιακης δυνάμεως. Γράφω καὶ ἠδη περὶ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης, ἐμπερικλείων καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῶν ἐδῶ καπιτάνων· δὲν συμφέρει να δώσωμεν καιρὸν εἰς τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἐνδυναμωθῶσι περισσότερον. Ἡ βραδύτης ἠμπορει ἀκόμη νὰ προξενήσῃ καὶ εἰς τοὺς Ολυμπίους ζημίαν καὶ ψυχρότητα. Ἐπειδὴ συγχρόνως δὲν ἐμπορεῖ νὰ κινήσῃ ὅλη ἡ προειρημένη δύναμις, πρέπει νὰ ἐκστρατεύσωσι τὴν ἀρχὴν τουλάχιστον χίλιοι στρατιῶται, διὰ νὰ παρευρίσκωνται ἐδῶ ἕτοιμοι εἰς πᾶσαν χρείαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν.

Ἐκ Βελίτσης, τὴν 22 Ἀπριλίου 1822.

Ἀσπαζόμενος πάντας ἐκ ψυχῆς, μένω

Ὁ Πατριώτης

Δ. Ὑψηλάντης, Πρόεδρος».

Πάλι τὴν 26ην Ἀπριλίου ἀπὸ τὴν Βελίτσα ἀπευθύνεται στὴ Βουλὴ (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 215.):

«Νούμ. 70.

Πανευγενέστατοι Βουλευταὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Χθες ἐκβὴκαν ἀπὸ τὸ Ζητοῦνι δύω σεΐζηδες Αθηναῖοι, οἱ οποῖοι ὡμολόγησαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἑτοιμάζονται μετὰ μεγάλης σπουδὴς νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὰ ἐνταῦθα μέρη· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ποσῶς παράδοξον, ἀφοῦ ἔμαθαν ἀπὸ προδότας τὴν διάλυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Ὅθεν οὐδεμίαν στιγμὴν δὲν πρέπει νὰ ἀναβάλωμεν, διὰ νὰ μὴν ὑποπέσωσι αἱ δυστυχεῖς αὐταὶ ἐπαρχίαι εἰς νέα δεινά, καὶ πλησιάση τὸ κακὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὸ στράτευμα τὸ Σαλωνίτικον κρατεῖ τὰς τοποθεσίας του. Ἔγραψα νὰ συναχθῇ ἀμέσως καὶ τὸ τῆς Λεβαδίας. Γράφω δὲ καὶ αὖθις πρὸς τὴν Βουλὴν νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔξοδον τοὐλάχιστον χιλίων πεντακοσίων Πελοποννησίων κατὰ τὸ παρόν, καὶ παρακαλῶ νὰ μὴν θεωρὴσετε τὴν περίστασιν ταὐτην ἐπιπολαίως.

Ἐκ Βελίτσης, τὴν 26 Ἀπριλίου 1822. Ἀσπαζόμενος πάντας ἐκ ψυχῆς, μένω·

Ὁ Πατριώτης

Δ. Ὑψηλάντης, Πρόεδρος».

Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ὑψηλὰντη Βουλευτὲς τοῦ εἶχαν γράψει συνιστώντας του νὰ μὴν ἀποτείνεται στους Ἐφόρους, ἀλλὰ στὸν Ἄρειον Πάγο. Ἀπαντώντας σὲ αὐτὴ τὴν σύσταση γράφει ὁ Δ. Ὑψηλὰντης στὴ Βουλὴ (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 212):

«Πανευγενέστατοι Βουλευταί,

Ὁ σεβασμώτατος κύριος Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, ἐλθὼν εἰς Δαδίον, μὲ εἶπεν ἐκ μέρους τῆς Βουλῆς, ὅτι πρέπει νὰ ἀναφέρωμαι εἰς τον Ἄρειον Πάγον, ἀλλ' ὄχι πρὸς τοὺς ἐφόρους, οσάκις πρόκειται περὶ κοινοῦ τινος πράγματος, καὶ ὅτι αἱ στρατιωτικαὶ σημαῖαι πρέπει νὰ μεταβληθῶσι κατὰ τὴν νέαν.

Περὶ μὲν τοῦ πρώτου ποτὲ δὲν ἔδωκα εἰς τοὺς Ἐφόρους οὔτε προσταγὴν, οὔτ' ἀπόφασιν περὶ πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ Ἀρείου Πάγου· καὶ ἐάν τις ἔγραψε πρὸς τὴν Βουλὴν τοιοῦτον τι, εἶναι ψεύστης καὶ σκανδαλοποιός, ὁποιους ψεύστας καὶ σκανδαλοποιοὺς βλέπω μὲ ἄκραν λύπην μου ὅτι καθ' ἑκάστην εἰσχωροῦν εἰς τὰ πράγματα τοῦ Ἔθνους. Διὸ ἡ Βουλὴ πρέπει ν' ἀναλάβη τον παρὰ τοῦ Ἔθνους δοθέντα εἰς αὐτὴν τόνον καὶ χαρακτῆρα καὶ νὰ μὴ δίδῃ χώραν εἰς τοιούτους ἀνθρώπους. Ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἔθνους, αἰσθάνομαι καλῶς ὅτι ἡ σωτηρία του ἀπαιτεῖ καὶ τὴν φύλαξιν τῶν καθηκόντων ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐθνι-κὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κατὰ μέρος κεντρικὰς διοικήσεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νήση. Καὶ οὑτος τὸν ὑποβλέπει καὶ τὸν θεωρεῖ ὡς ἐχθρόν, καὶ ἴσως τὸν ἐπιβουλεύει, ἕως ὅτου ἐ-ξηγεῖται μὲ αὐτὸν μεσιτεύσαντος τοῦ Νικηταρᾶ, πρὸς τὸν ὁποῖον δίδει ὅλην τὴν πίστιν· ὅτε καὶ Λειβαδεύς τις ἐκ τῶν ἐν

Περὶ δὲ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ χρώματος τῆς σημαίας, ὁποῖοι ποτὲ καὶ ἂν ἦσαν οἱ λόγοι τῶν νεωτε-ρησάντων, οὔτ' ἐναντιώθην ποτέ, οὔτ' ἐναντιοῦμαι, τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος θεωρῶν οὐχὶ εἰς τὰ χρώματα, ἀλλ' εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τὴν ἀπαθῆ καὶ εἰλικρινῆ ἀφιέρωσιν πρὸς τὴν κοινὴν τοῦ Ἔθνους ὠφέλειαν καὶ δόξαν. Μάλιστα δὲ καὶ βλέπων ἐνταῦθα σημαίας διαφόρων εἰδῶν, τὰς μὲν λευκάς, τὰς δὲ ποικίλων χρωμάτων, καὶ στοχαζόμενος ὅτι δὲν συμφέρει οὐδὲ πρέπει τοιαύτη ἀνομοιότης, ἐπρόσταξα ν' ἀκολουθήσωσιν ὅλοι τὴν νέαν. Ἀνάγη ὅμως νὰ ἑτοιμασθῶσιν αὐτοῦ ἀρκεται καὶ νὰ σταλῶσιν εἰς τὰ διάφορα στρατιωτικὰ σώματα, ἢ νὰ γράψη περὶ αὐτῶν ἡ Βουλὴ πρὸς τὸν Ἄρειον Πάγον.

Καὶ αὖθις ἀναφέρω περὶ τοῦ Μιστριωτικοῦ στρατεύματος, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ βιάση παντὶ τρό-πῳ ἡ Βουλὴ τὴν ἄφιξίν του. Τὸ Πελοποννησιακὸν στράτευμα καὶ τὸ Αἰγινιτικὸν ἐδείχθη γενναῖον εἰς τὰς μάχας τοῦ Ἀχινοῦ, τῆς Στυλίδος καὶ τῆς Ἁγίας Μαρίνης. Προσμένομεν ἀπὸ ὥραν εἰς ὥραν τὴν κυρίευσιν τοῦ Πατραντσικίου, καὶ τότε, συναθροισθέντων ὅλων τῶν ἐκεῖ στρατευμάτων, θέλει γίνει συμφώνως μὲ τὰ κάτω γενικὴ ἔφοδος κατὰ Ζητουνίου.

Τὰς ἡμέρας ταύτας ἔλαβον γράμματα καὶ περὶ τῆς ἐγέρσεως τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Διαμαντῆ καὶ παρὰ τοῦ σταλέντος ἐκεῖ προ πολλῶν μηνῶν ὑπασπιστοῦ μου. Καθὼς βεβαιοῦμαι ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων, οἱ Ὀλύμπιοι ἠγέρθησαν μὲ ἐνθουσιασμόν. Πρεπει ὅμως καὶ ἡ Διοίκησις νὰ περιθάλψη τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον καὶ νὰ τὸν βοηθήση μὲ τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν τῶν ζητουμένων ἀναγκαίων, τὰ ὁποῖα βλέπετε εἰς τὸ ἴσον τοῦ γράμματος των. Διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τοῦ Ἔθνους καὶ διὰ τὴν ὑπόληψιν τῆς Διοικήσεως στοχάζομα ἀναγκαῖον νὰ ἐπιταχύνη ἡ Βουλὴ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τοιούτων ζητημάτων, καὶ νὰ μὴν ἀφήνωμεν, τοιούτους μάλιστα λαοὺς δυνατοὺς καὶ διὰ τὴν θέσιν καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ διὰ τὸν ἀριθμόν, νὰ ψυχραίνωνται, ἢ δι' ἔλλειψιν πολεμικῶν ἐφοδίων, ἢ νὰ πάθωσιν (ὃ μὴ γένοιτο) τὶ δεινόν. Ἡ ἔγερσις τῶν Ὀλυμπίων ὠργανίσθη προ καιροῦ, καὶ δι' αὐτὸ ἐστάλθη ὁ προειρημένος ὑπασπιστὴς μου πριν ἀκόμη συσταθῆ ἡ ἐθνικὴ Βουλή. Εἶναι ἄνθρωπος φρόνιμος, εἰρηνικός, καὶ ἀφιλοκερδὴς· τον ἐδέχθησαν ὅλοι φιλοφρόνως. Διὰ νὰ ἀναφέρωνται ὅμως τὰ πάντα ὑπὸ μίαν ἐθνικὴν ἀρχὴν καὶ νὰ συνέρχωνται με αὐτὴν, ὡς ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον καὶ ἡ δόξα τοῦ ἔθνους, παρακαλῶ τὴν Βουλὴν νὰ τον συστήσῃ καὶ διὰ γράμματος της προς τοὺς Ὀλυμπίους, καὶ ἰδιαιτέρως νὰ πέμψη προς αὐτὸν τὰς κοινωφελεῖς διαταγάς της. Ἂν ἡ Βουλὴ προσέχῃ καλῶς εἰς τὰς περιστάσεις, καὶ βουλεύεται καὶ ἐνεργῇ μὲ τον ἀνήκοντα τόνον καὶ χαρακτῆρά της, καὶ μὲ τὴν ἀπαιτουμένην φρόνησιν καὶ ὁμόνοιαν, τὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους τὴν βλέπω βεβαίαν, ταχεῖαν καὶ ἔνδοξον.

Προ πολλοῦ ἤκουσα παρὰ πολλῶν τὰ γεγονότα παρὰ τῆς ἀστυνομίας εἰς τὸν ἐν Ἄργει ἄνθρωπόν μου Μιχαλάκην. Ποῖα τὰ αἴτια, ἤ, μᾶλλον εἰπεῖν, ποῖα πάθη ἠμποροῦν νὰ δικαιώσωσι τὴν τοσαύτην ἀτιμίαν, ἀγνοῶ. Ἡ ἀστυνομία, φερομένη οὕτω, δὲν ἠξεύρω ἂν διαφέρη πλέον ἀπὸ τὴν ἀστυνομίαν τοῦ Σουλτάνου, τὴν οποίαν ἡ Ἑλλὰς πολεμεῖ. Ὁ ἄνθρωπος μου ὑπόκειται βεβαια εἰς τοὺς νόμους τῆς Διοικήσεως, καθὼς καὶ ὅλοι μεγάλοι τε καὶ μικροί· ἀλλὰ ποῖον τάχα νόμον παρέβη; Ποίαν προδοσίαν ἔκαμεν ἢ ποῖα δημόσια ἐσφετερίσθη καὶ τον κατέτρεξε τόσον ἡ ἀστυνομία; Ἆρα διὰ μόνης ὑποψίας πρέπει οἱ πολῖται νὰ ἀτιμάζωνται οὕτω καὶ νὰ κατατρέχωνται ὡς ἀνδράποδα σουλτάνου ἢ τσαράνοι τῆς Βλαχίας; Τοῦτο, ἀδελφοὶ βουλευταί, εἶναι ὕβρις προς τον Πρόεδρον σας καὶ εἰς ὅλην τὴν Βουλήν· διότι, καὶ ἂν ἡ ἀστυνομία εἶχεν ὅλα τὰ δεδομένα τῆς δικαίας ὑποψίας περὶ τοῦ ἀνομήματος, δὲν ἔπρεπε νὰ ζητήση τὴν ἀλήθειαν μὲ τοιοῦτον τυραννικὸν καὶ ὑβριστικὸν τρόπον φερομένη εἰς ἕνα πολίτην, καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς ἕνα ἄνθρωπον τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς· ὄχι τάχα πὼς διὰ τοῦτο ἔχει ὁ ἄνθρωπος κανὲν προνόμιον, ἀλλὰ διότι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τοῖς πράγμασι, φίλος του, λαβὼν ἄδειαν ολίγων ἡμερων δι' οἰκείαν δῆθεν ὑπόθεσιν, μετέβη εἰς τὴν ἀνατολ. Ἑλλάδα καὶ ἐπληροφόρησε τον Ὀδυσσέα περὶ τῆς διαβολῆς, καὶ τότε ἀποβάλλει ὅλως διόλου τὰς ὑπονοίας. Ἑπομένως οἱ Ἀρειοπαγῖται, διὰ νὰ εἶναι εἰς ἀσφάλειαν· ἀφῆκαν

πρέπει εἰς μίαν νόμμον Διοίκησιν νὰ φυλάττωνται τὰ χρέη τῆς σεμνότητος καὶ τοῦ καθήκοντος. Ὁ κύριος Κωνσταντᾶς μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ Βουλὴ δὲν εἶχε καμμίαν ἰδέαν περὶ τοῦ πράγματος· διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔτι μᾶλλον πρέπει νὰ συγκατανεύση ἡ Βουλή νὰ περιστέλλη τὰς τοιαύτας καταχρήσεις, καθαιροῦσα τοὺς τολμῶντας αὐτὰς ὡς ἀναξίους νὰ εἶναι ὑπηρέται νομίμου καὶ ελευθέρας Διοικήσεως.

Ἐκ Δαδίου, τὴν 9 Ἀπριλίου 1822.

Εὐχόμενος ἅπασιν ὑγείαν, μένω

Ὁ Πατριώτης

Δ. Ὑψηλάντης Πρόεδρος».

Τῆν 5ην Μαΐου 1822 πάλι ἀπὸ τὴν Βελίτσα στέλνει τὴν παρακάτω ἐπιστολὴ (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 217.):

«Συναχθέντων εἰς τὸ Παλαιοχώριον τῶν ἀρχηγῶν τῶν στρατευμάτων, παρόντων καὶ τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου Ἀλεξίου καὶ τοῦ γενναιοτάτου Χρήστου Παλάσκα, ἔγινε σκέψις καὶ ἀπόφασις τῶν πρακτέων ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τῶν ἐδῶ πραγμάτων, ὡς θέλετε ἀκούσει καὶ παρὰ τῆς εὐ-γενείας του. Ἀφοῦ δὲ ἐπέστρεψα εἰς Βελίτσαν, ἡ εὐγενεία του μ' ἔστειλε γράμμα, δι' οὗ μὲ λέγει ὅτι εἶναι προσταγὴ τῆς Διοικὴσεως νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ δὲν ἐξεστράτευσα ἀπ' ἐμαυτοῦ, ἀλλά με τὴν θέλησιν τῆς Διοικὴσεως καὶ μὲ γράμματα προς ἅπαντας τοὺς ἐδῶ καπετάνους. Ἂν ἡ Διοίκησις κρίνη τώρα χωρὶς ἔγγραφον προσταγήν της δεν μὲ φαίνεται τακτικὸν ν' ἀφήσω τον τόπον εἰς ὃν ἠλθον με ἔγγραφον αὐτῆς, διὰ τοῦτο περιμένω τὴν ἔγγραφον ἀπόφασίν της.

Ἐκ Βελίτσης, τὴν 5 Μαΐου 1822.

Ὁ Πατριώτης

Δ. Ὑψηλάντης, Πρόεδρος».

Τὴν 22αν Μαΐου 1822 ἀπὸ τὴν Βελίτσα στέλνει τὴν παρακάτω ἐπιστολὴ (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 218.):

«Νούμ. 90.

Πανευγενέστατοι Βουλευταί,

Ἔλαβον τὸ τὴς 15 τοῦ παρόντος ὑμέτερον, δι'οὗ μὲ ἀνακαλεῖτε εἰς τοὺς κόλπους τὴς Ὑπερτάτης τοῦ ἔθνους Βουλῆς, προσθέτοντες νά περάσω καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ επιβλέψω εἰς τὴν ἐγγίζουσαν παράδοσιν τοῦ ἐκεῖ φρουρίου. Ἡ προς τὴν κοινὴν πα¬τρίδα προθυμία μου εἶναι πάντοτε ἡ αὐτὴ, ὁποῖα καὶ ἂν ἠθελαν εἶσθαι τὴς τύχης τὰ ἀντίποινα. Προθύμως ἐξεστράτευσα τὴν ἀρχὴν, κριθείσης παρὰ πάντων ὠφελίμου τὴς ἐνταῦθα παρουσίας μου· προθύμως καὶ τώρα ἐπανέρχομαι, κριθείσης ὠφελιμωτέρας τῆς ἐπιστροφῆς μου. Ἀμέσως λοιπὸν ἑτοιμάζομαι νὰ μεταβῶ πρῶτον εἰς Ἀθήνας· θέλω ἐνεργήσει ὅλα τὰ δυνατὰ διὰ τὴν ταχεῖαν καὶ εὔτακτον παράδοσιν τοῦ φρουρίου. Εἴθε τὴς πατρίδος ἡ εὐχὴ νὰ δώση τῆν ποθουμένην ἔκβασιν! Τοῦτο μόνον ζητῶ διὰ τὴν τιμὴν τὴς Διοικήσεως, νὰ φυλαχθῶσιν ἀπαράβατοι αἱ συνθῆκαι, τὸ ὁποιον ἀπαιτεῖ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ προέδρου καὶ ὁ ἀτομικός μου χαρακτὴρ· διὸ παρακαλῶ τὴν Βουλὴν νὰ ἐνεργήση εἰς τοῦτο τὰ δέοντα. Περὶ δὲ τῶν συνθηκῶν, στοχάζομαι ὅτι ὅτι πρέπει νὰ εἶναι αἱ αὐταὶ μὲ τὰς τῶν ἐντοπίων τὴς Κορίνθου. Ἂν ὅμως συμφέρη νὰ γένη καμμία διαφορά, θέλετε μὲ τῆν προσδιορίσει ἐγγράφως.

Εὐχόμενος δὲ ν' ἀπολαύσω πάντας ἐν υγεία μένω·

Ἐκ Βελίτσης, τὴν 22 Μαΐου 1822.

Ὁ Πατριώτης

Δ. Ὑψηλάντης, Πρόεδρος».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τὴν πρώτην καθέδραν, τὰ Σάλωνα, καὶ μετέβησαν εἰς τὴν Εὔβοιαν, εἰς τὸ Ξηροχῶρι, ὅθεν κηρύττουσι καθ' ἑκατέρων τὸν πόλεμον, καὶ δὲν τοὺς προμηθεύουσιν οὔτε τροφὰς οὔτε πολεμεφόδια· καὶ ἀφ' οὗ ἐψύχραναν τοὺς ὁπλαρχηγοὺς κατ' αὐτῶν, καὶ τοὺς καθιστῶσιν οὐδετέρους, καὶ κατασκοπίζουσιν τὰ στρατεύματά των, ὥστε ἔμειναν οἱ ὀλίγοι Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν Ὀδυσσέα μὲ τὸν Ὑψηλάντην, τέλος ὑπαγορεύουσιν εἰς τοὺς πλοιάρχους ν' ἀποσυρθῶσιν ἀπὸ τὴν Στυλίδα, ἐγκαταλιπόντες τὸν Ὑψηλὰντην, τὸν Ὀδυσσέα, τὸν Νικηταρᾶν μὲ τοὺς μετ' αὐτῶν[19]*· ἀλλ' ὁ πολύμητις* (=πολυμήχανος, ὁ ἔχων μεγάλη φρόνηση) *Ὀδυσσεὺς τοὺς προσκαλεῖ εἰς συνέντευξιν, καὶ ἐλθόντας εἰς το στρατόπεδον, κρατεῖ καὶ αὐτοὺς καὶ τὰς ἐφολκίδας (=σκαμπαβίες) των, καὶ δὲν τοὺς ἀφῆνει νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ πλοῖά των· ὥστε ἠναγκάθησαν νὰ διατάξωσι τὰ εἰκότα ἐκ τοῦ στρατοπέδου, καὶ ὁ στρατὸς ἐπεβιβάσθη ἐν δέοντι μετὰ τῶν ἀρχηγῶν των εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐσώθησαν. Ὁ δ' Ἄρειος Πάγος, ἤτοι ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ὅ τε Ἰωάννης Εἰρηναῖος καὶ Παναγ. Κουσλῆς, ἀπόντων τῶν ἄλλων μελῶν, γράφοντες πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, τὸν κακίζουσι· διότι δὲν ἐνίκησαν ἀτυχῶς οἱ Ἕλληνες ἀπειραρίθμους ἐχθροὺς καὶ τὸν λέγουσι ἄνανδρον, ἐν ᾧ δὲν γνωρίζουσιν οὔτε τί ἐστι πόλεμος, οὔτε τί ἐστὶ ἀνδρεία· καὶ αὐτός, ὅστις εἶναι περίφημος διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ ἱκανότητά του Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου καταφρονεῖ τοιαύτην διοίκησιν, ἐπεμβαίνουσαν εἰς ὅ,τι δὲν τὴν ἀνῆκει, καὶ τρόπον τινὰ μὴ ἀναγνωρίζων αὐτήν, τὴν ἐπιστρέφει τὸ δίπλωμα τῆς χιλιαρχίας του*[20]*· αὐτῇ δὲν τὸ δέχεται ὡς παραίτησιν, καὶ διορίζει τὸν Δημήτριον Τριανταφυλλίναν, τὸν Ι. Λάπαν καὶ τὸν Σταμούλην εἰς τὸν στρατόν, τὸν ὁποιον ὁ Ὀδυσσεὺς συνεκρότησε. Καὶ ὅμως ὁ Ὀδυσσεὺς εἶναι πραγματικὸς ἀρχιστράτηγος, καὶ*

19. Τὴν 26ην Μαΐου ἀπὸ τὸ Δίστομο γράφει πάλι στὴ Βουλὴ (ΑΕΠ, τ. Α' σελ. 219.): «Πανευγενέστατοι Βουλευταί,

Ἡ προθυμία μου ἦτον νὰ περάσω εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ὠφελήσω κατὰ τὸ δυνατὸν μὲ τὴν ἐκεῖ παρουσίαν μου εἰς τὴν πλησιάζουσαν πτῶσιν τοῦ φρουρίου· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ὑπερτάτη Βουλή, μὲ ἔγραφε νὰ ἐπιταχύνω τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐπιστροφήν μου ὡς ἀναγκαιοτάτην, καὶ ἐσυλλογίσθην ὅτι εἰς Ἀθήνας διατριβή μου ἠδύνατο πολλὰ ἐνδεχομένως νὰ σταθῇ πολυήμερος καὶ νὰ ἐπιφέρῃ βραδύτητα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κυρίως διταγης τῆς Βουῆς, διὰ τούτο ἐστοχάσθην πρε-πωδέστερον ν' ἀκολουθήσω ἀμέσως τον εἰς Πελοπόννησον δρόμον μου. Ὅθεν χθὲς ἐλθὼν εἰς Δίστομον ἀπὸ Βελίτσης ἐμβαρκαρίζομαι σήμερον. Στέλλω δὲ ἔμπροσθεν τον φέροντα τὸ παρόν, διὰ νὰ προαναγγείλῃ εἰς τὴν Βουλήν τὴν διὰ τῶν εἰρημενων λόγων ἄμεσον ἄφιξίν μου, καὶ νὰ μοῦ εὕρῃ κατοικίαν τινά.

Ευχόμενος λοιπὸν νὰ ἀπολαύσω πάντας ὑμᾶς ἐν ὑγεία καὶ ἀγαθῇ τυχη, μένω·

Ἐκ Διστόμου τὴν 26 Μαΐου 1822.

Ὁ Πατριώτης

Δ. Ὑψηλάντης, Πρόεδρος».

20. Τὰ παρακάτω προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἀναφέρονται στὴν ἀπαράδεκτη ἐνασχόληση τῶν ἄσχετων Ἀρειοπαγιτῶν μὲ πολεμικὰ θέματα (ΓΑΚ. Ἀρχεῖον Γιάννη Βλαχογιάννη, Κυτίον ΣΓ'1, Πρακτικὰ Ἀρείου Πάγου):

«No 91. Κύριοι Χιλίαρχοι. Τῇ 8 Ἀπριλίου [1822].

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

*δὲν εἶχεν ἀνάγκην διπλώματος χιλιαρχίας, διὰ νὰ πολεμήσῃ τους Τούρκους· ἐπομένως θὰ τους πολεμήσῃ καὶ ἄνευ διπλώματος. Αὐτὸς ὅτε ὁ Νέγρης τον εἶπεν ὅτι θὰ τον διώριζε χιλίαρχον, διὰ νὰ τον δείξῃ τάχα ευεργετικὴν διάθεσιν, αὐτὸς τον ἀπεκρίθη, πικρῶς εἰ-ρωνευόμενος: «**θὰ***

Πολλοὶ πολλὰ διηγοῦνται περὶ ὑμῶν. Πότε ἡ Πάτρα καὶ ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἔντρομοι ἀφήνουν αὐ-τὴν καὶ ἐκστρατεύουν εἰς Λιανοκλάδι, πότε ὅτι ευρίσκονται κλεισμένοι εἰς μερικὰ ὀσπίτια, καὶ πότε ἀκόμη δὲν ἐκινήθητε. Ἀπιστοῦμεν εἰς ὅλα ταῦτα καὶ ἀποροῦμεν ἐν ταὐτῷ, διατί ἕως σήμερον νά μὴ ἐνθυμηθῆτε νὰ μᾶς γράφητε, εἰδοποιοῦντες ἡμῖν τὰ ὑμέτερα, ὅπως πληροφορηθέντες καθοδηγήσωμεν καὶ τὸ ἐδῶ στρατόπεδον. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἀλησμονήσητε, ἀγαπητοί, ὅτι ἐσχεδιάσατε νὰ κτυπήσετε μίαν ἡμέραν, τοῦτο δὲν ἠξεύρομεν ἂν τὸ ἀκολουθήσητε. Καὶ τό συμφέρον ἔπρεπε νὰ γράφητε κάθε στιγμὴν ἐννοούμενοι μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τούτους διὰ νὰ συμφωνοῦν τὰ κινήματά σας. Ἠξεύρετε ἐκ πείρας ὅλοι σας (μάλιστα ὁ πολυδόκιμος Γέρων) ὅτι οἱ Τοῦρκοι χάνουν τὰ πασχάλια τους, ὅταν κτυπηθοῦν ἀπὸ πολλὰ μέρη, καὶ ἐξ ἐναντίας ἐνθαρρύνονται, ὅταν ἀφήσης νὰ σὲ κτυπήσουν. Αὐτὸ ἠξεύροντας δὲν πρέπει νὰ ἀμεληθῇ καν μία στιγμή, ἄλλα μᾶ ψυχῇ καὶ μια καρδία νὰ τρέξωμεν κατὰ τον ἐχθρὸν πανστρατιᾷ, καὶ νὰ τον ἀφανὴσωμεν, διότι ἡ ἄργητα ἐπιφέρει βεβαίως ολέθρια ἐπακολουθήματα. Κρίνομεν περιττόν νὰ σὰς εἴ-πωμεν καὶ ἄλλα, ὅτι ἡ πολυπειρία σας εἶναι ἀρκετὴ νὰ τὰ ἐννοήσῃ, καὶ βάλῃ εἰς πρᾶξιν, ἡ κρίσιμος ὅμως ταύτη (sic) περίστασις τὴς πατρίδος μας βιάζει νὰ σᾶς παραστήσωμεν, ὅτι ἀπὸ ἐσᾶς περιμένουν τὴν ἐλευθερίαν μυριάδες ψυχῶν, ἀπὸ τὰς γενναίας χεῖράς σας καρτεροῦν οἱ Τοῦρ-κοι τον θάνατον, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία θέλει ορθοποδήσει τὰ σχέδιά μας. Τὸ ἐδῶ στρατόπεδον εὑρίσκεται εἰς Ἁγίαν Μαρίναν, συχνάκις κάμνουν ἀκροβολισμοὺς μὲ τοὺς εἰς Φυλακὴ καὶ Στυλίδα, καὶ πάντοτε μὲ φθορὰν τῶν ἐχθρων, πλὴν τί καταλάβαμεν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες δεν τρέχουν εἰς τον κάμπον. Οἱ ἀρχηγοὶ λοιπόν μας γράφουν τώρα λέγο¬ντές μας, ὅτι εἶναι ἄφευκτος ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἡ Φούρκα διὰ νὰ ζαλισθῇ ὁ ἐχθρός, καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν. Σᾶς λέγομεν τὴν γνώμην των καὶ παρακαλοῦμεν εἰς τὸ ὄνομα τής φίλης Πατρίδος, τρέξατε νὰ τὴν ἐλευθερώσητε, ἡ Φούρκα πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ πιασθῇ, διότι ἂν αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς ἀδυνατοῦμεν νὰ τοὺς χαλάσωμεν, τί θέλει κάμωμεν ἂν ἔλθουν καὶ ἄλλοι; Γνωρίσετε τον κίνδυνον, καὶ ταχύνατε νὰ τον προλάβητε. Μὴ χάσετε στιγμὴν, νὰ ἀκολουθήσητε, ὡς σᾶς γράφομεν, ὅτι μία στιγμὴ μᾶς κοστίζει ἀκριβὰ ἀρκετὰ σὰς εἴποεμν. Τὰ γράμματά σας νὰ εἶναι καθημερινά, ἂν εἶναι τρόπος καὶ κάθε ὥραν». [Ὁ Μανσόλας συμπεριφερότανε αὐταρχικὰ καὶ γιὰ τον λόγο αὐτὸν τήν 13ην Ἀπριλίου 1822 οἱ Οδυσσέας Ἀνδροῦτζος, Νικήτας Σταματελόπουλος καὶ Γεώργιος Δυοβουνιώτης τοῦ εἶχαν στείλει τὸ ἐξῆς ἀπειλητικὸ γράμμα (ΓΑΚ. Ἀρχ. Γιάννη Βλαχογιάννη, Συλλογὴ συλλογὴ ΣΓ' κυτίον 2, ἀρ. ἐγγρ. 675.):

«Κύριε Δρόσε.

Τί ὁρμήνια εἶναι αὐτὴ ὀποὺ κάμνεις αὐτοῦ εἰς τά καράβια, νὰ πάρουν τὰ σπαθιὰ καὶ νὰ εὐγουν τὰ βουνά, αὐτοὶ ἀπόψε ἀπεταξαν καὶ τὰ ντουφέκια, καὶ ἐκιότεψαν τελείως καὶ αὐτὴ εἶναι διαβόλου κουβέντα ὁποὺ κάμνεις, καὶ θὰ πάρῃς τον κόσμον εἰς τον λαι¬μόν σου. Μάλιστα ἀπόψε εἶ-δον μερικοὶ καὶ ἄλλο μερικὸν στράτευμα, ὀποὺ ἦλθε τῶν Τουρκῶν καὶ ἀπέθανον τελείως καὶ μήν κάθεσαι αὐτοῦ μέσα καὶ κουβεντιάζεις ὅπως θέλεις, ἤξευρε δὲ τοῦτο, ὅτι ἂν χαθῇ τοῦτο τὸ στράτευμα, ἔχει νὰ χαθῇ ὅλο τὸ πᾶν, καὶ τῆς στεργιᾶς δὲν ξελαχαρίζει οὔτε ἕνας. Ἔπρεπε νὰ ἤξευρες τί τόπος εἶναι καὶ οὕτως νὰ ἔλεγες. Ὑγίαινε.

Τῇ 13 Ἀπριλίου (1822) Δυσσέος Ἀνντρίτζου ...
Νικήτας Σταματελόπουλος
Γεωργάκης Δυοβουνιώτης».

Ο Δρόσος Μανσόλας ἀπάντησε ὡς ἐξῆς:

«Κύριοι Ὀδυσσέα, Νικήτα καὶ Γεωργὰκη.

Ἂν σεῖς φαντάζεσθε, ὅτι ἦταν ὅμιλίαι ἐδικαί μου ἐκεῖναι ὀποὺ σᾶς ἔγραψα εἶσθε πολλὰ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σὲ διορίσω καὶ ἐγὼ ἑκατόνταρχον» *(1) [(1). Ἀνασκευὴ Κάρπου Παπαδοπούλου]...*

γελασμένοι· ἐγὼ δὲν κάθομαι ἐδώ, καὶ τοὺς κάμω τοῦ διαβόλου τὴν κουβένταν, εἶναι λόγοι εδικοί σας.

Ἐστέγνωσεν ὁ λαιμός μου φωνάζοντας καὶ ομιλῶν τῶν καπεταναίων νὰ στείλουν ταῖς βαρκαις ἔξω νὰ βαρκάρουν τὸ ἀσκέρι καὶ αὐτοὶ μοὶ ἀπεκρίνοντο, ὅτι θὰ σηκωθῶμεν ὅλοι εἰς τὰ πανιὰ, ὅμως τὸ ἀσκέρι θὰ τὸ πνίξωμεν, ὅταν τὸ βαρκάρωμεν καὶ δὲν παίρνομεν τον κόσμον εἰς τον λαιμόν μας, ὅλο τὸ τζοῦρμο τῶν καραβίων εἶναι μέσα εἰς ἓν καράβι μαζωμένο καὶ φωνὰζουν, ὅτι δὲν πηγαίνομεν, καὶ εἰς μίαν νύκτα δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς βαρκὰρωμεν ὅλους. Ὁ ἴδιος Ζαφειρόπουλος σᾶς πληροφορεῖ ὁποῦ τον εἶδεν αὐτόπτης καὶ τὰ ἤκουσεν ὅσα λέγουν καὶ ἐλέγαμεν.

Δρόσος».]

«Νο 116. Κύριοι βουλευταὶ τῆς νήσου Ψαρρῶν.

Ἐνεχειρίσθη ἡ ἀπὸ 31 τοῦ παρελθόντος ὑμετέρα ἐπιστολή, καὶ εἴδομεν τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποί-ας δὲν ημπορεῖτε νὰ μᾶς προφθάσητε με τὴν ζητηθεῖσαν παρ' ἡμῶν τοῦ σίτου ποσότητα. Λυπούμεθα, κύριοι, κατὰ τοῦτο, ἀλλ' ἴσως θεραπεύσωμεν τὴν ἀνάγκην μας αὐτήν. Ἀποροῦμεν ὅμως τίνι τρὸπω νὰ οἰκονομήσωμεν μίαν ἄλλην, καὶ βέβαιοι ὅτι δὲν θέλει ἀποτύχωμεν, προς ὑμᾶς διευθυνόμενοι. Μάθετε ἀδελφοί, ὅτι διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τον ἐχθρὸν καὶ νὰ ἐλευθερῶσωμεν καὶ τὰ εἰσέτι τυραννούμενα μέρη ἀπεφασίσθη γενικὴ προσβολὴ κατὰ Πατρατζικίου καὶ Ζητουνίου, καὶ κατὰ την πρώτην τρέχοντος 8.000 Ἕλληνες εἰς δύο κολόνας ὥρμησαν κατ' αὐτῶν ἀμέσως καὶ ἐπάνω ἐκυρίευσαν τὸ Πατρατζίκι, ἡ δὲ ἄλλη κολόνα ἔκαμεν ἀπόβασιν διὰ θαλάσσης εἰς Στυλίδα καὶ Ἁγίαν Μαρίνα. Μετὰ διαφόρους μὰχας, πέντε ολέθρια προς τον ἐχθρόν, ἡ μεν Στυλίδα κατεκάη, εἰς δὲ τὴν Ἁγίαν Μαρίνα ἔγινε τὸ γενικὸν Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀπελπίσθη ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ κίνημα τοῦτο, καὶ συνάξας ὅλα τὰ στρατεύμαατά του, ὥρμησε νὰ δοκιμάση τὴν τύχην του. Καὶ εἶναι τρίτη ἡμέρα σήμερον, δηλ. ἀπὸ την τρίτην τὸ πρωὶ ἄχρι τῆς ὥρας ταύτης 7 τῆς ἡμέρας, ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως νυχθημερινὸς πόλεμος, με ἄπειρα κανόνια καὶ πλῆθος τυφεκίων εἰς Πατρατζίκι, Φούρκα, Ἀλαμάνα, καὶ Ἁγία Μαρίνα. Ὅλαι αἱ δο-κιμαὶ τοῦ ἐχθροῦ (δόξα τω Θεῶ) ἕως τώρα ἐματαιώθησαν, καὶ οἱ Ἕλληνες θριαμβεύουσι, καὶ ἡ νίκη κλίνει προς τὸ μέρος μας. Τὸ μόνον ὁποὺ μᾶς ταράζει εἶναι ὅτι πολεμικὰ ἐφόδια δὲν ἔχομεν! Ἀπὸ κανένα ἄλλο μέρος ἐλπίδα δὲν εἶναι, καὶ κινδυνεύομεν νὰ χάσωμεν τὸ πὰν. Δὲν ἠμποροῦμεν λοιπὸν νὰ ζητὴσωμεν βοήθειαν ἀπὸ ἄλλον, εἰμὴ ἀπὸ τὰς γενναίας καὶ φιλογενεῖς ψυχὰς τῶν Ψαρριανῶν. Εἰς ἐσᾶς ἐλπίζομεν, κύριοι, καὶ μόνη ἡ ταχεῖα συνδρομὴ σας δύναται νὰ τελεσφορὴση τὸ σχέδιόν μας, καὶ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς. Ταχύνατε νὰ μᾶς στείλετε 1.000 χίλιες οκάδες μπαροῦτι, ἐκ τῶν ὁποιων αἱ τριακόσιαι, νὰ εἶναι διὰ τὰ κανὸνια, καὶ τὸ ἀνάλογον μολύβι, καὶ μερικὰς μπάλας μστράλια, καὶ σημειώσατέ μας τὴν τιμὴν. Τὰ δὲ γρόσια θέλει σάς τὰ ἐμβὰσωμεν μεθ' ἡμέρας 41 σαράντα μία, μὲ τον ἴδιον τον ἄνθρωπόν μας. Στείλετε καὶ ἄνθρωπόν σας νὰ τῳ ἐγχειρίσωμεν τὴν ὁμολογίαν. Δὲν σᾶς λέγομεν περισσότερα, ὅτι ὄντες ἀρκετοὶ νὰ γνωρίσητε τὴν ἀνάγκην τῆς πατρίδος, θέλετε τρέξει νὰ τὴν βοηθὴσητε. Σᾶς λέγομεν μόνον ὅτι ἡ πρόβλεψις πολεμικῶν ἐφοδίων μόλις θέλει ἐξαρκέσει διὰ πέντε ἢ ἓξ ἡμέρας. Καὶ κάθε ἀργοπορία μᾶς εἶναι ὁλεθρία, καὶ ὡς σάς ὑπογορεύσει ἡ φρόνησις πράξετε. Σᾶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰς εἰδήσεις ὁποὺ μὰς δίδετε καὶ χαιρόμεθα διὰ τὴν φθορὰν τοῦ τυράννου. Κακὸς οἰωνὸς δι' αὐτόν. Δύο φεργάδες ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ ταῖς βυθίση. Τὰ ἐπὶλοιπα εὐχόμεθα ἀπὸ καρδίας, νὰ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν προκρί¬των τῶν Ψαρριανῶν».

«Νο 124. Τῇ Ὑπερτάτῃ Βουλῇ. Τῇ 17 Ἀπριλίου 1822.

Μετὰ τὴν δύο τοῦ τρέχοντος, ἀφοῦ τὸ σῶμα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Νι¬κήτα, καὶ τοῦ χι-λιάρχου Δυοβουνιώτου δὲν ἠμπόρεσεν ἡ Στυλίδα νὰ ἀνθέξη, ἠνώθη μὲ τὸ ὑπὸ τον χιλίαρχον Ὀ-δυσσέα εἰς Ἁγίαν Μαρίναν, καὶ ἐγένετο ἓν στρατόπεδον, τὸ παραμικρὸν κίνημα ἐνικοῦσε τον ἐ-χθρόν, καὶ τὸ Ζητοῦνι τώρα ἤθελε πολιορκεῖται, ἀλλ' οἱ καλοὶ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΑΠΟΚΗΡΥΞΗ ΚΑΙ ΑΦΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ.

Μετὰ τις παρασκηνιακὲς ἐνέργειες τῶν Ἀρειοπαγιτῶν κατὰ τοῦ Ὀδυσσέα καὶ τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Πολέμου ἀντικατάστασή του στὴν ἀρχιστρατηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Νοῦτσο καὶ Παλάσκα, οἱ τελευταῖοι ζήτησαν ἀπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντη νὰ στείλει ἕνα ἔμπιστο του πρόσωπο γιὰ νὰ συζητήσουν.

Ἕλληνες ἀντὶ νὰ τρέξουν κατ' αὐτοῦ, ὠχυρώθησαν εἰς Ἁγίαν Μαρίναν, καὶ ἡσύχασαν, ενεθάρρυνε τοῦτο τον ἐχθρόν, καὶ συνάξας περὶ τοὺς χιλίους, ἱππακοῦ τε καὶ πεζοῦ (sic), ἔρχεται κατέναντι τῶν ἡμετέρων, σχηματίζει χαρακώματα εἰς εἶδος ἡμικυκλίου, στήνει μπαταρίας, καὶ κατενοχλεῖ τὸ στρατόπεδόν μας, καὶ οὕτως οἱ πολιορκοῦντες πολιορκήθησαν. Ἀκολούθησαν πολλοὶ ἀκροβολισμοί, καὶ ἀπὸ τὰς ἕνδεκα, μέχρι τῶν δεκατρεῖς ἐπεκράτησεν ἀδιάκοπος πόλεμος, πάντα με μεγάλην φθορὰν τῶν ἐχθρῶν. Τὴν δεκάτην τετάρτην ἦτον ἕτοιμος νὰ φύγη ὁ ἐχθρός, ἂν ἐπολεμεῖτο, καὶ ἐνῳ αὐ-τὸ περιεμένομεν, αἰφνιδίως οἱ Ἕλληνες ζητοῦν νὰ ἀναχωρήσουν, καὶ νὰ μεταφερθοῦν εἰς Δαμά-σταν, πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν. Ταῦτα πάντα εἶναι ἔργα τοῦ Ὀδυσσέως, αὐτὸς ὁ ἐθελόκακος καὶ τῆς πατρίδος προδότης προφανέστατος, ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων, ὄργανον εἰς δίωξιν τοῦ ἐχθροῦ, κάθεται εἰς Ἁγίαν Μαρίναν, καὶ περιχαρακώνεται διὰ ξη-ρὰς μὲ βαθυτάτην τάφρον, καὶ διὰ θαλάσσης μὲ εἰκοσιοκτὼ πλοῖα. Πολλάκις οἱ Ἕλληνες, ἠθέλησαν νά ἐξέλθουν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' αὐτὸς τοὺς ἐμπόδιζεν, ἄπειρες φορὲς ὁ ἀνδρεῖος Νικήτας ἐπροθυμοποιήθη νὰ ὁρμήσῃ ξιφήρης κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ ὁ γενάδας τον ἀπέκοψε, καὶ διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ εἰς τοὺς σκοπούς του, ἐνέσπειρεν ἄκραν ἀθυμίαν καὶ φόβον εἰς ὅλον τὸ στράτευ-μα, ὑποδιακηρύττων, πότε ὅτι ὁ Χουρσιοὺτ καὶ Βρυῶνης ἔρχονται μὲ τριάντα χιλιάδας, καὶ πότε, ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος θέλει ἔλθει νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ καὶ διὰ θαλάσσης, καὶ θέλουν γίνει τοῦ ἐχθροῦ ἐλεεινὸν σφάγιον. Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια ἦσαν ἱκανὰ νὰ τρομάξουν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἀρειοπαγίτης κύριος Δρόσος, ὅστις εὑρίσκετο ἐκεῖ μεταχειρίζεται κάθε τρόπον, δημηγορεῖ καὶ ἐγκαρδιώνει τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἀνατρέπει αὐτὰ ὁ καλὸς χιλίαρχος, ἐπιπλήττει τὸν ἴδιον αὐτὸν Ὀδυσσέα, καὶ τὸν λέγει νὰ μεταβάλῃ σκοπόν, ἀλλ' αὐτὸς ἐπιμένει, ἀπειθεῖ, θέλει νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ φοβερίζει τοὺς καπιτάνους τῶν πλοίων. Τήν 14 λοιπὸν ὁ κύριος Δρόσος, ἰδὼν τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης του, μᾶς εἰδοποιεῖ, ἐταράχθημεν σφόδρα, καὶ ἀμέσως ὅλον τὸ σῶμα τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐπήγαμεν νὰ πληροφορηθῶμεν καὶ ἀποφασίσωμεν. Φθάνομεν εἰς τό στρατόπεδον, καὶ εὑρίσκομεν τὸν ῥηθέντα χιλίαρχον ἐμβαρκαρισμενον ἐπὶ προφάσει, ὅτι ἐστάλη πρέσβυς ἀπὸ ὅλον τὸ στράτευμα, νὰ παρακινήσῃ τὴν μετάβασιν. Τὸν ἐλέγξαμεν, καὶ ἐσυμβουλεύσαμεν νὰ ἀφεθῇ ἀπὸ τέτοιον σκοπόν, καὶ τοῦ παρεστήσαμεν ἐν ταὐτῷ, ὅτι ἀφήνοντας τὴν θέσιν αὐτήν ματαιοῦνται ὅλα τὰ σχέδια, καὶ κινδυνεύει ἡ πατρίς. Ἀκλόνητος εἰς τήν ἀπόφασιν του, μᾶς ἀποκρίνεται ὅτι αὐτὸς μὲ ἓν Τοὐρκικον βασίλειον δὲν ἠμπορεῖ νὰ πολεμήσῃ, καὶ τὸ μόνον ὁποὺ ἠμπορεῖ καὶ πρέπει νὰ κάμη εἶναι νὰ περιφέρεται τὴν Λεβαδείαν, καὶ ἐρχομένου τοῦ ἐχθροῦ, ἂν δυνηθῇ, νὰ τὸν πολεμήσῃ, καὶ περιπλέον ἐτόλμησε νὰ ὁμολογήσῃ, ἀνίσως δὲν ἀ-κολουθήσωμεν τήν γνώμην του, θέλει τρέξει εἰς τοὺς ἐχθρούς, θέλει τουρκίσει καὶ θέλει ἐκδι-κηθῆ. Ὁ ὕστερος αὐτὸς λόγος του μᾶς ἔβαλεν εἰς ὑποψίαν, ἐφοβήθημεν μὴ ἐνεργήσῃ ἀπευκταῖ-όν τι καὶ ὁλέθριον, καὶ ἐκλίναμεν μὲ ὑπόσχεσιν τοῦ ῥηθέντος, νὰ τραβηχθῇ τὸ ἄχρηστον τοῦ στρατοῦ, καὶ αὐτὸς μετά τοῦ Νικήτα νὰ κρατήσουν τοὺς ἀξιωτέρους, χιλίους καὶ πεντακοσίους στρατιώτας, νὰ φυλάξουν τὴν θέσιν των, ἀλλ' ὁ ὑποσχέσεων ἀνεπίδεκτος, ἔβαλε τήν θέλησίν του εἰς πρᾶξιν. Οὕτω λοιπὸν τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ ἐμβαρκαρίσαμεν, καὶ τὸ ἐβγάλαμεν εἰς Μῶλον, τῇ δὲ ἐπαύριον νὰ μεταβῇ εἰς Δαμάσταν. Βλέπετε, Κύριοι, ὅτι τὸ κατὰ τοῦ Ζητουνίου σχέδιον ἀνετράπη, καὶ τώρα καταγινόμεθα νὰ στείλωμεν εἰς τὰ μέρη Ἁρμυροῦ καὶ Γούρας ἓν σῶμα διακοσίων ἢ καὶ περίπου ἀνδρῶν, νὰ στείλωμεν εἰς Μακρυνίτζαν ἓν σῶμα, ὅσον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τάχιστα, ὥστε τεθορυβημένος ὁ ἐχθρός, ἐξ ἀνάγκης θέλει ἀφήσει τὸ Ζητοῦνι, καὶ ἡμεῖς εὐδοκιμήσωμεν. Ὁ βουλευτὴς Κύριος Γρηγόριος, αὐτόπτης ὅλων θέλει σὰς εἰπεῖ σαφέστερον τά τε διατρέξαντα καὶ τὰ μελετούμενα. Ταχύνατε προς τὴς φίλης πατρίδος τὴν ἔξοδον τοῦ Γιατράκου, καὶ ἐφοδιάσατέ τον με ἐφόδια καὶ καλοὺς κανονιέρους. Εἰ δυνατὸν ἂς ἐξέλθη καὶ ὁ στρατηγὸς Νορμάν, ὅτι χρησιμεύει τὰ μέγιστα, προφθάνοντάς μας καὶ με ἱκανὰ πολεμικὰ ἐφόδια, ὅτι ὑστερούμεθα».

«Τῇ 17 Ἀπριλίου 1822.

Ἐκλαμπρότατε Πρόεδρε τοῦ Βουλευτικοῦ.

Ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας δύο γράμματά σας 9 καὶ 14 τοὺ τρέχοντος καὶ ἀποκρινόμεθα. Εἰς τον Ὄλυμπον ἐπῆγαν τρία καράβια μουζελιωτικα, ἐστείλαμεν καὶ ἡμεῖς ἓν τρικεριώτικον. Ἂν δυνηθῶμεν θέλομεν στείλει τὰς δέκα χιλιάδας γρόσια, εἶστε πλησίον ὅμως καὶ γνωρίζετε τὴν στενοχωρίαν μας, συγχωρήσατε λοιπὸν τὴν ἀκούσιον αὐτὴν βραδύτητα. Δυσαρεστούμεθα εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ ἄνω στρατοπέδου καὶ ἀγανακτῶμεν ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ ἐκεῖνοι δὲν ἐνθυμήθησαν ἄχρι τῆς ὥρας νὰ μᾶς εἰποῦν τὴν κατάστασίν τους. Ὁ Ἄρειος Πάγος, κύριε, ἔπραξε τὰ ὑπὲρ δύναμν διὰ νὰ τελεσφορήση αὕτη ἡ ἀτυχήσασα ἐκστρατεία. Ἀγοράζει 5 χιλιάδας κοιλὰ σίτου, ὑποχρεοῦται νὰ προβλέψῃ καὶ πολεμικὰ ἐφόδια ἱκανὰ (ὅτι ἀπὸ Κόρινθον δὲν μᾶς ἐστάλησαν ἐν ἀφθονία) εἰς τὰ ὁποῖα ὅλα αὐτὰ ἐξωδεύθησαν ἑκατὸν χιλιάδες γρόσια, χωρὶς νὰ λάβῃ ἀπὸ κανένα μέρος μετρητά, ἐκτος ἓξ χιλιάδας γροσίων ἀπὸ τὰ τῆς συνεισφορᾶς. Εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο δὲν ἔλειψε τίποτες. Εἰς τὸ ἐπάνω οἱ ἀρειοπαγῖται κύριοι Αἰνιὰν καὶ Ἀξιώτης, εἰδοποιηθέντες ἐμμέσως τὴν ἀνάγκην του τὸ ἐπρόφθασαν καὶ με τροφὰς καὶ μὲ πολεμικὰ ἐφόδια ἀρκετά. Ἡμεῖς μ' ὅλον ὅτι τρεις, ἐγράψαμεν προ τοῦ γράμματος σας, δὲν ἠξεύρομεν τελείως τὴν κατάστασίν τους. Πῶς λοιπὸν ὁ Ἄρειος Πάγος νὰ οἰκονομήση ὅσα εἰς αυτὸν εἶναι ἄγνωστα; Μία σειρὰ ἀταξιῶν κυριεύει τὸ στρατιωτικόν μας, εἶναι καὶ αὐτὴ μία. Ἐμάθετε εἰς τὴν μεταπόκρισιν τοῦ ἐδῶ στρατοπέδου, ἠναγκάσθημεν νὰ τὴν ἀποφασίσωμεν. Ἀπρακτήσαντες εἰς τὴν πρώτην ὁρμὴν τους οἱ Ἕλληνες, ἔδωσαν καιρὸν τῷ ἐχθρῷ νὰ ἐνδυναμωθῇ. Ἦλθε καὶ ὠχυρώθη κατέναντι τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, καὶ κατεπολέμει τοὺς Ἕλληνας, καὶ οἱ πολιορκοῦντες πολιορκήθησαν. Ἐκ τούτου κατέλαβε φόβος τοὺς στρατιώτας μας, καὶ ἐζήτουν ἐπιμόνως νὰ καταπείσωμεν, καὶ λοιπὸν τῇ 15 ἐμβαρκαρίσαμεν ὅλους τοὺς ἐν εὐταξίᾳ καὶ τοὺς ἐβγάλαμεν τῇ 16 εἰς Μῶλον, διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς Δαμάστα. Μεταχειριζόμεθα ὅλους τούς τρόποιυς νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν λειποταξίαν τοῦ στρατεύματος, καὶ νὰ τὸ ἐνδυναμώσωμεν. Ἔρρωσο».

«Τῇ 21 Ἀπριλίου 1822. Προς τον Ἐκλαμπρὸτατον Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοὺ κύ¬ριον Δημήτριον Ὑψηλάντην.

Κατὰ τὴν ἀπευκταίαν ἀναχώρησιν τοῦ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Μαρίνῃ στρατεύματος, καταφυγόντος εἰς Μενδενίτζαν, τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἡ Ἐκλαμπρότης της συνέτρεξεν ἀ-μέσως ἐκεῖ, καὶ συγκαλέσασα τους ἀρχηγούς, ἔστησε Βουλὴν περὶ τῶν πρακτέων. Ἐν τοιαύτῃ δεινῇ καὶ ἀμηχάνῳ περιστάσει, τοῦτο μᾶς ἐπροξένησε οὐ μικρὰν παρῃγορίαν, ἐπιστηριχθέντες εἰς τον ἔνθερμον ζῆλον τοῦ πατριωτισμοῦ της, καὶ λογιζομενους τὴν αὐτοπρόσωπον παρουσίαν τοῦ ἀξιοσεβάστου ὑποκειμένου της. Τοῦτο θέλει καταστείλει τον θὸρυβον καὶ τὴν ἀταξίαν, καὶ θέλει συγκεντρίσει πάλιν τὸ διεσκορπισμένον στρατόπεδον καὶ διευθύνει εἴς τινα ἐπωφελεστέραν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐκστρατείαν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἐπιφορτισμένοι τὸ ὑπέρογκον βάρος τοῦ νὰ προβλέπωμεν τὰ ἀναγκαῖα παντός τούτου τοῦ στρατοπέδου εἴς τε τροφάς, καὶ πολεμικὰ ἐφόδι-α, περιμένομεν ἀδιστάκτως νὰ μᾶς ἰδεάσητε περὶ τῶν γινομένων ἀποφάσεων καὶ κινημάτων τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἁπλῶς περὶ πάντων τῶν ὑμῖν ἀναγκαίων, διὰ νὰ συντρέχωμεν ἐν δέοντι εἰς τὰ κατεπείγοντα, νὰ ἐξοικονομῶμεν ἀνελλιπῶς τὰ χρειώδη, καὶ νὰ μή γένῃ καμμία ἀκούσιος ἔλλειψις... (δυσαν.) ἡμῖν, καθὼς ἄχρι τοῦδε, τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθεία, δὲν ἔ-γινεν. Αἰφνιδίως σήμερον μανθάνομεν ὅτι ἡ Ἐκλαμπρότης της ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν εἰς Δαδί, χωρὶς νὰ μᾶς δώση τὴν παραμικρὰν νύξιν, καὶ εἰς τοῦτο ἀπορήσαμεν δικαίως, λογιζόμενοι ὅτι ἡ διάλληλος ἀνταπόκρισις ἐν τοιούτοις καὶ περὶ τοιούτου, εἶναι ἡ μόνη, ἥτος δυνήσεται νὰ ἀπαντήση ὁπω-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Γράφει ὁ Ν. Σπηλιάδης[21]: «...*Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῃπασιὰ ὁ Ἀλέξιος Νοῦτσος ἀφωσιώθη ὅλως διόλου εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἤδη διέτριβεν εἰς τὴν Κόρινθον. Ἡ δὲ Κυβέρνησις, ἐπιβουλεύουσα τὸν Ὀδυσσέα, θὰ κατεστρέφῃ πρὸ πάντων τὸν Νοῦτσον αὐτὸν καὶ τὸν Παλάσκαν. Ὁ Νοῦτσος ἦταν μέγας καὶ πολὺς εἰς τὸν Ἀλῃπασιᾶν, διὰ τοῦτο εἶχεν ἐπιρροὴν εἰς τὴν Στερ. Ἑλλάδα, καὶ ἤθελε παραστῆσει πάντοτε τὸ πρωτον πρόσωπον μεταξὺ τῶν Ρουμελιωτῶν· ἀλλὰ θεωρεῖ τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν ἐξ αὐτῶν τοὺς ὁποίους τοὺς ἐγνώρισε καὶ τοὺς ἐθεώρει καὶ προ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ παρόντος τοῦ Νούτσου, αὐτοὶ δὲν δύνανται νὰ ἐπιδειχθῶσιν ὁποῖοι δὲν ὑπῆρξαν οὐδέποτε· ἄρα διὰ νὰ ὑπάρξωσιν αὐτοί, θέλουσι τὴν ἀπώλειάν του. Ὁ Ἀρειος Πάγος, τὸν ὅλεθρον πνέων κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως, τὸν ὁποῖον ἤδη φοβεῖται πολὺ ὡς τὰ πάντα ἐπιχειροῦντα, τὸν κατηγορεῖ ἀδιακόπως εἰς τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὰς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου σχέσεις του, τὰς ὁποίας παριστάνει ὡς ἐναντίας τῶν καθεστώτων· τὸν κατηγορεῖ ὡς ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ἡ δὲ Κυβέρνησις τὸν προσκαλεῖ εἰς τὴν καθέδραν ν' ἀπολογηθῇ, καὶ ἐκεῖνος δὲν ὑπακούει. Ὅθεν κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κωλέττη στέλλεται ὁ Νοῦτσος εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα νὰ παρατηρῆση τά πράγματα, καὶ ἅμα φθάσας ἐκεῖ τὸν μὲν Ὑψηλάντην προτρέπει νὰ ἐπιστρέψη εἰς τὰ χρέη του εἰς τὸ Βουλευτικόν· ὅτε καὶ ὁ διδάσκαλος Γρηγ. Κωνσταντὰς γράφει εἰς τὴν Κυβένησιν* ***« εἶπον τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἐπιστρέψη εἰς εἰς τὴν βουλὴν· ἀλλ' αὐτὸς δὲν θέλει· εἶναι δὲ ἀνάγκη ν' ἀνακληθῇ, διὰ νὰ μὴ βαρύνεται τουλάχιστον ὁ λαὸς μὲ τὰ ἔξοδα τούτου»***. *Συνεννοεῖται δὲ μὲ τοὺς Ἀρειοπαγίτας, καὶ αὐτοὶ ραδιουργοῦντες καὶ ὑποσχόμενοι κατ' ἰδίαν εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὀδυσσέως, πείθουσι τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τῆς ἀνατολ. Ἑλλάδος ν' ἀφαιρεθῇ οὗτος τῶν στρατευμάτων τὴν διοίκησιν. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως, παριστάνει τὸ πρᾶγμα ὡς εὐκατόρθωτον, καθὸ φέρων καὶ ἔγγραφον τῶν ὁπλαρχηγῶν, διαλαμβάνον ὅτι εἶναι σύμφωνοι νὰ παυθῇ ὁ Ὀδυσσεὺς τῆς ἀρχηγίας τῶν ὅπλων τῆς ἀνατολ. Ἑλλάδος. Ἡ Κυβένησις πιστεύει ὅ,τι καὶ ἐπιθυμεῖ καὶ τὴν*

σοῦν, και νὰ θεραπεύση τουλάχιστον ἐκ μέρους τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀτοπήματα καὶ ἐλλείμματα. Καθὼς ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ κατάργησις καὶ παντελὴς ἔλλειψις, τῶν ἄλλων πάντων καλῶς ἐχόντων, φέρει μεταμέλειαν ἀνωφελῆ, καὶ δεινὰ ἐπακόλουθα. Ταῦτα διανοηθέντες ἐδικαιώσαμεν νὰ ἀναγγείλωμεν εἰλικρινῶς τὰ φρονήματά μας, παρακαλοῦντες ἐὰν περὶ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος ἐγράψαμεν, νὰ διαλύσῃ ταύτην τὴν ἀπορίαν μας. Καὶ εὐχόμενοι τὰ ἄριστα καὶ σωτήρια τῇ Ἐκλαμπρότητί της, ὑποσημειούμεθα».

21. Ν. Σπηλιάδης. Ἀπομνημονεύματα, τ. Α' 345-348.

22. Ὁ Νοῦτζος καὶ ὁ Παλάσκας ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὸν Κωλέττη μὲ τὴν παρα¬κάτω (διαταγή ΓΑΚ. Κ 47, Ἀρχεῖο Γεωργίου Λαδᾶ, Φ. 4. ἀρ. ἐγγρ. 030).

«ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΜΙΝΙΣΤΕΡΙΟΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

14ην Μαΐου διορίζει τον Νοῦτσον Γενικὸν Ἐπιθεωρητὴν[22] τῆς ἀνατολ. Ἑλλάδος, νὰ διοικῃ καὶ τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ στρατιωτικά, κάμνων σχέδια πολέμου μετὰ τῶν πολεμικῶν, καὶ ὁμοῦ μὲ τον Παλάσκαν τοὺς στέλλει ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσέως, διατάξασα, ἐὰν ἤθελεν οὗτος ἀντισταθῇ, νὰ τον συλλάβωσι καὶ νὰ τον στείλωσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἤ νὰ τον φονεύσωσιν. Ὁ Νοῦτσος οἰστρηλατεῖται ἤδη ἀπὸ τοὺς ἐπιβουλεύοντας αὐ-τόν· ἐπαινεῖται, ὡς ὁ μόνος ἱκανὸς ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ὅπλα ἀπὸ τον Ὀδυσσέα, καὶ ν' ἀπαλ-λάξῃ τὴν πατρίδα ἀπὸ πᾶσαν ἐπιβουλὴν ἐκ μέρους του· θαρρῶν ἄλλως εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τούτου, διότι τον εἶχε σώσει ἅπαξ καὶ δις ἀπὸ τον θάνατον ἐπὶ τοῦ Ἀληπασιᾶ, ἐλπίζει νὰ εὕρῃ εἰς αὐτὸν ὅλην τὴν εὐπείθειαν, καὶ ἀπέρχεται νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως. Συμπαρέλαβε καὶ τον Παλάσκαν νὰ τον καταστήσῃ ἀρχηγὸν τῶν ὅπλων τῆς ἀνατολ. Ἑλλάδος ἀντὶ τοῦ Ὀδυσσέως. Ἐνόμιζον δὲ ὅ τε Παλάσκας καὶ ὁ Νοῦτσος ὅτι, ἤθελον συμπράξει οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῶν ὅπλων τῆς ἀνατολ. Ἑλλάδος, καὶ ὡς σεβόμενοι τον Νοῦτσον, καὶ πειθόμενοι εἰς τὴν Κυβέρνῃσιν ὡς καὶ εἰς τον Ἄρειον Πάγον, ἐν ᾧ αὐτοὶ ἤλπιζον ἕκαστος διὰ τον ἑνατόν του τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὅπλων, καὶ δὲν ἠνείχοντο ἀρχηγόν των τον Παλάσκαν, καὶ οὗτος ἀκολουθεῖ τον Νοῦτσον, μὴ ἔχων ἀνάλογον δύναμιν ν' ἀντιπαραταχθῇ χρείας τυχούσης ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσέως·

Ο ΜΙΝΙΣΤΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
Πρὸς τὸν Σεβαστὸν Ἄρειον Πάγον
Ἐν Κορίνθῳ τῇ 23 Ἀπριλίου 1822.

Μὲ ταραχὴν ψυχῆς καὶ λύπην αἰσθητὴν ἀνέγνωμεν τὰ κατὰ τὴν 17 καὶ 18 ὑποσημειούμενα, καὶ πρὸς τὴν Ὑπερτάτην Διοίκησιν ἀναφερόμενα σεβάσμια γράμματά σας ὑπὸ ἀριθμὸν 124 καὶ 135. Ἐν τούτοις εἴδομεν τὰ μεταξὺ τοῦ Χιλιάρχου Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Σεβαστοῦ Ἀρείου Πάγου τρέχοντα· τὰ ὁποῖα θέλει φέρουν ὀλέθρια ἐπακολουθήματα, ἂν ἡ βαθυτάτη φρόνησις καὶ πρόνοια του μυριοτρόπως δὲν ἐξοικονομήσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν δύστροπον καὶ ἀνεξοικονόμητον αὐτοῦ γνώ-μην. Διὰ τὰ ὁποῖα αὐτὰ καὶ ἡ Ὑπερτάτη Διοίκησις χωρίς τινος ἀναβολῆς ἔστειλε εἰς τὰ αὐτοῦ τον Κύριον Ἀλέξιον Νητζου (sic), καὶ Χιλίαρχον Χρήστον Παλάσκαν, διὰ νὰ προλάβουν ὁπωσοῦν τὰ δεινά, τρόπους ἐπιφέροντες διαλλαγῆς, καὶ διορθώσεως εἰς τὰ πράγματα, καὶ τὴν ἐκεί-νου ἴσως ἀμάλακτον καταπαΰνουν θηριωδίαν καὶ ἀπιστίαν. Ἤθελεν ἐπιφέρει βέβαια ἡ Σεβαστὴ Διοίκησις πλέον δραστικώτερα εἰς ἐπανόρθωσιν καὶ εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν κατὰ τὴν αἴτησίν σας τὰ μέσα.

Ἂν δὲν ἤθελε προφθάσει νὰ ὑποσχεθῇ, καὶ νά ἐνεργήσῃ τὴν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείαν τοῦ Νόρμανν καὶ στρατηγοῦ Γιατράκου ὡς ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἐκεῖ κρίσιμον κατάστασιν· μ' ὅλον τοῦτο ἐδυσκολεύθημεν σὰς ὁμολογῶ μεγάλως, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις ἐψεύσθημεν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ μὴν τοὺς ψυχράνωμεν, καὶ τρόπον τινὰ εἰς τοιαύτην τοὺς ἀπελπίσαμεν περίστασιν ἐφέραμεν τὴν ἀπόφασιν εἰς ἐκτέλεσιν... Μένει λοιπὸν εἰς τὴν πρακτικὴν τῶν Σεβαστῶν Ἀρειοπαγιτῶν καὶ ἐκτελεστικὴν φρόνησιν νὰ ἐξοικονομηθοῦν πρὸς τὸ παρόν, με τρόπους τοὺς ὁποίους ἀπαγιρεύει ἡ ἀγχίνοια, καὶ ἐκτελεῖ ἡ δραστηριότης των....

Ὁ Μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ
προσωρινὸς Μινίστρος τοῦ Πολέμου.
Ἰωάννης Κωλέττης»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δὲν ἐφαντάσθη οὐδέτερος αὐτῶν ὅτι, ὁ ὑπερῆφανος Ὀδυσσεὺς δὲν ὑπέφερε ν' ἀφαιρεθῇ τά ὅπλα, καὶ ν' ἀτιμασθῇ ἐνώπιον τοῦ κόσμου, προδότης διά τοῦτο λογιζόμενος, καὶ ἀνάξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Ἔθνους· οὐδ' ὑπέφερεν ὁ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διαφημιζόμενος φιλόπατρις Ὀδυσσεὺς νὰ παρασταθῇ ὡς τοιουτος, ἂν καὶ ἀθῶος, ὑπὸ τῶν ἐ-χθρῶν του, οἱ ὁποῖοι θέλοντες νὰ τον φονεύσωσι διὰ τά τέλη των, τον λέγουσι προδότην ἀπὸ σήμερον, ἐπὶ σκοπῷ νὰ δικαιωθῶσιν αὐριον κηρύττοντες ψευδῶς εἰς τον κόσμον ὅτι, τὸ ἐφόνευσαν, διὰ νὰ λυτρώσωσιν ἀπὸ τάς ἐπιβουλάς του τήν πατρίδα. Δὲν ἐφαντάσθησαν ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκας ὅτι, ἤθελε παροργισθῇ διά ταῦτα ὁ ἐκδικητικὸς καὶ φονικὸς Ὀδυσσεύς, εἰς τοιοῦτον βαθμόν, οἷος ἦτο καὶ ὁ βαθμός τῆς γινομένης πρὸς αὐτὸν συκοφαντίας καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ ὅτι ἤθελε πλύνει εἰς τὸ αἱμά των τὰ τολμηθέντα ἐναντίον του εἰς ἐκτέλεσιν ἀνόμων διαταγῶν κυβερνήσεως καταπολεμούσης τὸν ὀρθὸν λόγον, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Αὐτοὶ διευθύνονται εἰς τὴν ἀνατολ. Ἑλλάδα μὲ τριάντα στρατιώτας, ἐν ᾧ ὁ Ὀδυσσεὺς εὑρίσκετο κατεσκηνωμένος εἰς Δρακοσπηλιὰν μὲ δύω περίπου χιλιάδας στρατιωτῶν, τούς ὁποίους δὲν τον ἐδωκαν οὔτ' ἐκεῖνοι, οὔθ' ἡ Κυβέρνησις. Ἀπέρχονται δὲ εἰς Δίστομον, ὅπου Λεβαδεῖς τινες[23]*, τὸν μὲν ἐδέχθησαν ὡς πολιτικὸν διοικητῆν, τὸν δὲ στρατιωτικὸν ἀρχηγὸν κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον εἰς τὴν Στυλίδα, καὶ ὁ Νοῦτσος τὸν γράφει νὰ τὸν στείλη ἄνθρωπον πιστὸν διὰ νὰ τὸν ὁμιλήση. Ἀπέρχεται ὁ Ἀναγνωστόπουλος εἰς Δίστομον· ἀλλὰ δὲν ἀκούει εἰμὴ ἄρρητα ρῆματα. Ὁ Νοῦτσος ἐνόμιζεν ὅτι ἦτον εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἄρχοντος τοῦ Ἀλῃπασιᾶ, καὶ κομπορρημονῶν ἔλεγεν ὅτι διώκησε δεκαοκτὼ ἔτη τὴν Ρούμελην, καὶ ὅτι ἔσωσε δὶς τὸν Ὀδυσσέα ἀπὸ τὴν ἀγχόνην, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἴσως ἤθελε νὰ γνωρίσῃ τί ἐφρόνει ὁ Ὑψηλάντης, καὶ τὰς ὁποίας εἶχε δυνάμεις· διὰ τοῦτο ἀποφασίζει καὶ ὑπάγει πρὸς τὸν Ὑψηλάντην αὐτὸν εἰς τὴν Στυλίδα, καὶ τὸν λέγει καὶ αὐτὸν ἀσυνάρτητα πράγματα· ὁ*

---

23. Οἱ Λεβαδιεῖς στέλνουν τὴν 13ην Μαΐου 1822 στὸν Ἄρειο Πάγο τὴν ἑξῆς ἀναφορά (ΓΑΚ. Ἀρ-χεῖο Γιάννη Βλαχογιάννη, Σειρὰ Α' Φ. 247, ἀρθ. ἐγγρ. 45) :

«Σεβαστὲ Ἄρειε Πάγε.

Σήμερον μᾶς ἐγχειρίσθη σεβαστὴ προσταγὴ τῆς ὑπερτάτης Διοικήσεως, δι' ἧς εἴδομεν, ὅτι ἐξε-λέξατο τον Γενναῖον Χιλίαρχον κύριον Χρῆστον Παλάσκαν ἀντὶ τοῦ Χιλιάρχου Ὀδυσσέως εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας, δίδουσα τὰς ἡνίας τῶν Βοιωτικῶν στρατευμάτων. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀναγκαιοτάτην ἐκλογήν, ἀφ' οὗ ἀπεδώκαμεν τὰς ἀνηκούσας εὐχαριστήσεις, ἀνεφέρομεν και τῳ Σεβαστῷ Ἀρείῳ Πάγῳ τὴν κατὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Σεβαστός Ἄρειος Πάγος μετὰ τὴν λαβὴν τῆς παρούσης μας, ἂς διευθύνῃ τὰς προσταγάς του εἰς τον ἄνω εἰρημένον χιλιαρχον Κον Χρ. Παλάσκαν, ἀντὶ τοῦ πρότερον Ὀδυσσέως. Μὲ τὸ προσῆκον σέ¬βας δὲ μένομεν.

Ἐν Διστόμῳ τῇ 23 Μαΐου 1822.

Ἰωαννούλης Νάκος, Γεώργιος Λιανοσταφίδας, Γιαννάκης Σαλωνίτογλου, Ἀνδρέας Ξάνθης, Ἀθανάσιος Οἰκονόμου, Ευστάθιος Γεωργαντὰς, Ἰωσὴφ Ἱεροδίκαος καὶ λοιποί».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

*Ὑψηλάντης ἐνόησε τὸν σκοπόν του, καὶ γνωρίζων τὴν ἀγαθὴν ψυχὴν, τὸ συμβιβαστικὸν πνεῦμα τοῦ Νικηταρᾶ καὶ τὴν φιλίαν του πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, τὸν συμβουλεύει νὰ ὑπάγῃ πρὸς ἐκεῖνον εὑρισκόμενον εἰς Ν. Πάτρας μὲ ἑξακοσίους. Ὁ Νοῦτσος ἐδειξεν ὅτι ἐπείσθη εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ἀναχωρήσας κατευθύνεται πρὸς τὰς Νέας Πάτρας· πλὴν δι' ἄλλης ὁδοῦ στρέφεται πρὸς τὴν εἰς Δρακοσπηλιὰν φέρουσαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς πληροφορεῖται περὶ τῶν κινημάτων τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Παλάσκα, τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς ἑξῆντα στρα-τιωτῶν καὶ ὑπάγει εἰς Στυλίδα. Ὁ Ὑψηλάντης δὲν γνωρίζει τίποτε βέβαιον νὰ τὸν εἴπῃ, διότι ὁ Νοῦτσος δὲν τὸν ἐξηγήθη τοὺς σκοπούς του, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς συλλαμβάνει ὑπονοίας κατὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ. Ὁ Ὀδυσσεὺς φεύγει ἀπὸ τὴν Στυλίδα, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Νοῦτσος ὑπάγει εἰς τὴν Δρακοσπηλιάν, τρέχει κατόπι του. Τὸν βλέπουσιν ἐρχόμενον ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκας, καὶ οὗτος προφητεύει, λέγων, θὰ μᾶς φονεύσῃ ὁ Ὀδυσσεύς· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπιδεικνύει ὅτι δὲν τὸν φοβεῖται. Φθάνουσιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁ-γίου Γεωργίου πλησίον τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ὀδυσσέως, κλείονται ἐντὸς αὐτοῦ, ἑτοιμάζονται εἰς ἀντίστασιν, πολιορκοῦνται καὶ τουφεκίζουσιν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναχωρεῖ εἰς τὸ στρατόπεδον, διὰ νὰ παρατηρήσῃ τὰ πνεύματα τῶν στρατιωτῶν, ὅτε οἱ Ἀρεοπαγῖται καὶ Λεβαδεῖς τινες ἐδοκίμασαν καὶ νά τοὺς κινήσωσιν εἰς ἀποστασίαν ἐναντίον του, καὶ ὁ Νοῦτσος ἤλπιζε νὰ τό κατορθώσωσιν. Οἱ δὲ πολιορκοῦντες αὐτοὺς στρατιῶται, ἀφ' οὗ εβαλον πῦρ εἰς τὸν ναὸν νά τοὺς καύσωσι, τέλος τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ παραδοθῶσι, καὶ τοὺς ἀπάγουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην ἐλησμόνησε καὶ τοὺς εὐεργέτας καὶ τοὺς φίλους του· ἀφ' οὗ ἐφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του, καλῶς ἤλθετε, τοὺς λέγει πικρῶς εἰρωνευόμενος, καλῶς ἤλθετε· καὶ ἐπειδὴ ἦτον ὥρα τοῦ γεύματος, τοὺς προσκαλεῖ νὰ γευματίσωσι, τοὺς περιποιεῖται καὶ ἀφ' οὗ τοὺς ἐπέπληξε διότι τὸν ἐπιβουλεύονται ἀδίκως, ἀπανθρώπως καὶ παραλόγως, παρουσιάζονται εἰς τὴν σκηνὴν του στρατιῶταί τινες, καὶ πρὸς τούτους ἀποταθείς, λέγει: «**Ἰδοὺ ὁ ἄρχων, ἰδοὺ ὁ στρατηγός, οἱ ὁποῖοι θὰ σᾶς διοικήσωσι κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως. Σεῖς τί λέγετε; Ἡμεῖς ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι, δὲν θέλομεν ἄλλον κανένα ἀρχηγὸν καὶ στρατηγόν**·» καὶ ἁρπάσαντες αὐτοὺς τοὺς ἐσυραν ἔξω τῆς σκηνῆς καὶ τοὺς ἐφόνευσαν. Ὁ Ὑψηλάντης ἅμ' ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχεν ολεθρίους σκο-ποὺς ἐναντίον των, ἔστειλε τὸν Παναγῆν Ὀρφανὸν πρὸς τὸν Νικηταρᾶν, νὰ φθάσῃ εἰς βοηθειάν των. Ἀλλ' ἀπερχόμενον τὸν συναντᾷ ὁ λεγόμενος Λάπας, στρατιώτης, καὶ τὸν πληροφορεῖ ὅτι ἐφονεύθησαν. Τὸν Λάπαν τοῦτον, ὄργανον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ὀδυσσέως γενόμενον, καὶ φωνάζοντα ἐναντίον του, καὶ προσπαθοῦντα νὰ κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τὸ στρατόπεδον, συνέλαβον μετ' ολίγον οἱ στρατιῶται, καὶ ἤθελον νὰ τὸν φονεύσωσιν· ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν ἔσωσε. Τότε ἡ Κυβέρνησις μαθοῦσα τὰ γενόμενα, τὸν καθῆρεσε τὴν 4 Ἰουνίου τοῦ βαθμοῦ του, τὸν*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

παρέδωκεν εἰς τὴν κοινὴν ἐκδίκησιν, ἐπικηρύξασα πέντε χιλιάδας γροσιων εἰς ὅποιον ἤθελε τον φονεύσει[24]...

Ὁ Ὑψηλάντης ἤθελε νὰ ὑπάγη εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ἀηδιάσας ἀπὸ τὰς ραδιουργίας τῶν ολιγαρχικῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν των, καὶ φοβηθεὶς μάλιστα ἐπιβουλὴν τῆς ζωῆς του ἐκ μέρους των, ἀφ' οὗ συνέδραμε τοὺς Λεβαδεῖς, οἱ ὁποῖοι διὰ τὸν φόβον τοῦ Ὀδυσσέως ἐφυγον ἀπὸ τὸ Δίστο-

---

24. Τὸ Ἐκτελεστικὸ ἐξέδωσε δύο διαταγὲς ἐναντίον τοῦ Οδυσσέα:

« ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθ. 558 Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ

Ἐπειδὴ ὁ πρώην Χιλίαρχος Οδυσσεὺς Ἀνδρίτζου κατεμόλυνε τὰς μιαράς του χεῖρας εἰς ἀθῶον αἷμα τοῦ Ἀλεξίου Νούτζου καὶ τοῦ Χιλιάρχου Χρήστου Παλάσκα, ἀνδρῶν στελλομένων ἀπὸ τὴν Διοίκησιν μὲ δημόσια ὑπουργὴματα.

Ἐπειδὴ μὲ τὴν ἀνθρωποθυσίαν του ταύτην ὁ κακοήθης ἠθέλησε νὰ ἀτιμάση τὴν Διοίκησιν, νὰ καταφρονήση τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν καὶ πατήση τον Νόμον

Διατάττει

Α'. Ὁ κακουργούτης διακηρυχθεὶς ἐναντίος τῆς προστασίας τῶν νόμων, κηρύτετται ἀφωρισμένος καὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Β'. Ὁμοίως ὅστις ποτὲ ἄνθρωπος, εἴτε διὰ λόγων, εἴτε δι' ὅπλων ἀμέσως καὶ ἐμμέσως τον κακουργούτην Οδυσσέα Ἀνδρίτζου νὰ εἶναι ἀφωρισμένος καὶ ἐκτος τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ὡς ἐπίσης καταφρονητὴς θεωρούμενος τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρη¬σκείας καὶ τῶν ἐπικρατούντων νόμων.

Γ'. Ὁ ὑπουργὸς τῆς θρησκείας νὰ ἐνεργήση τὴν παροῦσαν.

Ἐν Ἄργει τῇ 3 Ἰουνίου 1822.

Ἀθανάσιος Κανακάρης Ἀντιπρόεδρος

Ἀναγνώστης Παπαγιαννόπουλος

Ἰωάννης Ὁρλάνδος

Ἰωάννης Κωλέττης.

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας καὶ Μινίστρος τῶν
Εξωτερικῶν ὑποθέσεων.

Θ. Νέγρης».

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 4376/77 ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου Φιλήμονος εἶνα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώ¬ματος (ἀριθ. 555) καὶ ἀναφέρεται πάλι στον Οδυσσέα Ἀνδροῦτσο τον ὁποῖο ἐπικηρύσσει γιὰ 5.000 γρόσια. Συγκεκριμμένα ἀναφέρει ὅτι «Ὅστις φονεύσῃ αὐτὸν ἔχει νὰ λάβη ἀπὸ τὴν Διοίκησιν πέντε χιλιάδας γρόσια εἰς μετρητὰ χάριν τῆς ὑπὲρ τῶν Νόμων φροντίδος του». Κατάντημα τῶν ἀρχιφατριαστῶν καὶ πατριδοεκτελεστῶν.

Ὁ Οδυσσεὺς Ἀνδροῦτζος ἀποκηρύχθηκε ἀπὸ τον Ἄρειο Πάγο. Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Θρησκείας ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσὴφ τὴν 4ην Ἰουνίου 1822 τον ἀφόρισε με τὸ ἑξῆς ἀφοριστικό:

«+ Πανιερώτατοι καὶ θεοφιλέστατοι Μητροπολῖται, καὶ Ἐπίσκοποι. Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, πανιερώτατοι Ἱερομόναχοι. Εὐγενέστατοι Ἄρχοντες, Γενναιότατοι Στρατὰρχαι, ἀνδρεῖοι στρατιῶ-ται, ὅσοι ἐνδύθητε εἰς τὰ ὅπλα καὶ χύνετε τὸ αἷμά σας διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Γένους τῶν εὐσεβῶν, καὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι Χριστιανοί, εἴτε κατ' ἄμφω ὑγιαίνοιτε καὶ εὐδαιμονῆτε εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία, καὶ συγχώρησις. Δὲν Σᾶς λανθάνει, ἀγαπητοί, τοῦ πρώην χιλιάρχου Οδυσσέως Ἀνδρίτζου ὅσα ποτὲ ἀνοσιουργήματα, μιαιοφονίαι, ἁρπαγαί, ἀπείθειαι, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἔπραξεν, ἐναντίον τοῦ πολιτεύματος τῆς Πατρίδος, καὶ τῆς Σωτηρίας τῶν ὁμογενῶν, διὰ τὰ ὁποῖα, καίτοι ἦν ἄξιος μυρίων θανάτων, μ' ὅλα ταῦτα ἡ εὐσπλαγχνία τῆς Διοική¬σεως, καὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας τὰ φιλάνθρωπα παραγγέλματα, οὐ θελούσης τον θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἄχρι τέλους ὡς τὸ ἐπιστρέψει καὶ ζῇν αὐτόν, ὅλα ταῦτα ἀνε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μον καὶ ἦλθον εἰς τὴν Στυλίδα, νὰ ὑπαγωσιν εἰς τ' Ἀσπρασπίτια, καὶ νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου, ἐφ' οὐ ἐπεβιβάσθη καὶ ὁ ἴδιος, διὰ νὰ σω-θῶσιν, ἐπανέρχεται εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀναδέχεται τὴν προε-

---

χαίτιζον τὴν ἐκδικητικὴν χεῖρα τῆς Πατρίδος, δίδουδα αὐτῷ καιρὸν με¬τανοίας καὶ επιστροφῆς· ἀλλα τέλος πάντων ἔφθασεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἐπάπειρον τῆς κακίας. Ἐτυφλώθη ὁ ἄνθρωπος, ἐξεμάνη καὶ ἀγριώθη, ἐπειδὴ βουλὴ πονηρὴ κατὰ τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ Ἔθνους του, διενοήθη ἵνα θέσῃ ὑπεράνω τοῦ Ὑψίστου Θρόνου, ὡς ἄλλος νέος Σατὰν πονηρίας. Και τίνι τρόπῳ; μὲ την μάχαιραν καὶ φόνους! τὰ ὁποῖα συγχωρηθέντα εἰς μόνους τους ἐχθρούς, αὐτὸς μετεχειρίσθη κατὰ τῶν ομοφύλων· καθὼς καὶ προλαβόντως ἐτόλμησεν ὁ θεομισὴς καὶ μισάνθρωπος καὶ ἀχάριστος νὰ μολύνῃ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀθῶον αἷμα τῶν καλῶν προμάχων τῆς πατρίδος Ἀλεξίου Νούτζου, καὶ τοῦ χιλιάρχου Χρήστου Παλάσκα. Ἔργον φρικώδες καὶ παράνομον, ἔργον τό ὁποῖον ἀποδεικνύει τον τολμητίαν τοῦτον οὐχὶ μόνον φονέα, ἀλλά καὶ προδότην τῆς πατρίδος. Ὅθεν διὰ τοῦ παρόντος συμβουλεύομεν καὶ ἐντελλόμεθα πα-τρικῶς, ὡς ἐπέχοντες τόπον τοῦ Ἀρχιποιμένος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τον ῥηθέντα κακεργάτην καὶ φιλοτύραννον, καὶ αἱμοχαρῆ Ὀδυσσέα γνωρίζετε πάντες ὡς βδέλυγμα μυσερὸν καὶ ἀκάθαρτον καὶ ἀγγεῖον σατανικόν, καὶ καθὼς ὁ Θεὸς ἐγκατέλιπεν αὐτόν, οὕτως καὶ σεῖς πάντες, καθό χριστιανοί, τέκνα τῆς Ἑλλάδος γνῆσια μελλόμενα διὰ τὴν σωτηρίαν, νὰ ἐγκαταλείψητε μόνον, καὶ νὰ μὴ συγκοινωνῆσητε μὲ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἵνα εὕρῃ μόνον αὐτὸν ἡ Ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐπέλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς. Ἐπειδὴ Σεῖς βέβαια ἐστὲ ἀθῶοι ἄχρι τῆς σήμερον, καὶ ἁμέτοχοι τῶν ὅσων ἔπραξεν ὁ πονηρὸς καὶ επίβουλος τῆς Πατρίδος οὗτος Οδυσσεὺς Ἀνδρί-τζου. Τον ὁποῖον ἐν ονόματι Κυρίου Σαββαὼθ με ὅλους ἐκείνους ὅσοι ποτὲ ἤθελαν φανῆ βοηθοὶ ἀπὸ τώρα καὶ ὕστερα, εἰς τὰ ἐπιβλαβῆ φρονήματα τοῦ κακοποιοῦ τούτου, συνεργοῦντες αὐτῷ ἀμέσως, ἢ καὶ ἐμμεσως, καὶ μὴν ἀπομακρυνόμενοι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀκαθάρτου, τοῦ καταφρονητοῦ τῆς θρησκείας, τοῦ παραβάτου τῶν νόμων, τοῦ ἐχθροῦ τῆς Πατρίδος, τούτους πάντα μετ' αὐτοῦ ἔχομεν ἀφωρισθέντας, ἀσυγχωρήτους καὶ ἀλύτους μετὰ θάνατον καὶ λυμπανιάσθη. Αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος ληθείηται αὐτοὶ δὲ μηδαμῶς. Κληρονομῆσειαν τὴν λέπραν τοῦ Γιαζῆ, καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ προδότου Ἰούδα. Στενήθεν εἴησαν, καὶ τρέμοντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὁ Κάϊν. Σχισθεῖσα ἡ γη καταπιει αὐτούς. Προκοπὴν οὔτε αὐτοί, οὔτε τὰ τέκνα αὐτῶν μὴ ἴδοιεν πώποτε ἐφ' οἷς ἐργάζονται. Ἔστωσαν ἔρημοι καὶ ἐξουθένημα καὶ βδελύγματα ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὡς ἐθνοκατάρατοι. Ἡ γῆ μὴ δότω αὐτοῖς καρποὺς τροφῆς· ἀλλ' ἀκάνθας καὶ τριβόλους· γενηθήτωσαν τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ὑποχείριοι καὶ θύματα ἐλεεινὰ καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Εἴη δὲ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰς κεφαλάς αὐτῶν, καὶ αἱ ἀραὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Μενέτωσαν δὲ καὶ ἔξω τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὡς ἐθνικοί, καὶ μηδεὶς τῶν ιερέων ἐκκλησιάσῃ καὶ ἁγιάσῃ τινὰ αὐτῶν, ἢ θεόθεν ἀξιώσῃ ταφῆς, ἀλλ' ἔστω ἄταφος ὁ τοιοῦτος τροφὴ τῶν κυνῶν καὶ λοιπῶν θηρίων. Ἕως οὗ ἐπιστραφῶσι καὶ μετανοήσωσι.

Ὅσοι δὲ παραιτήσωσιν αὐτὸν μονώτατον, καὶ συνεργήσωσιν εἰς ὄλεθρον αὐτοῦ καὶ ἀφανισμόν, τούτους πάντας ἔχομεν εὐλογημενους παρὰ τοῦ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς συνεργοὺς τῶν καλῶν, καὶ τῆς ορθοδοξίας ὑπέρμαχος, τὴν οποίαν οἱ τοιοῦτοι λυμεῶνες καταδιώκουν καὶ ἐπικατάρατοι. Οὕτω λοιπὸν ποιήσατε ἀποστρεφόμενοι τὸ κακόν, καὶ προσκολλώμενοι εἰς τό ἀγαθόν. Ἵνα ἡ χάρις τοὺ Θεοῦ σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ εὐλογία εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Τῇ δ' Ἰουνίου Ὁ Μινίστρος τῆς Θρησκείας
αωκβ' ἐν Ἄργει Ἀνδρούσης Ἰωσὴφ».

[Νοοτροπία μεσαιωνικὴ δεσπότη ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἀγωνίζεται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ποιμνίου του. Βέβαια δὲν πρέπει νὰ ξεχνάμε, ὅτι ἡ νοοτροπία αὐτή, ποὺ δὲν διαφέρει καθόλου τῆς τῶν ἱεροεκτελεστῶν, οδήγησε πολλοὺς στο νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Ἀναφέρουμε ὅτι ὁ ἀφορισμός ἦταν κάτι τὸ σύνηθες στὴν ἐποχὴ ἐκείνη].

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δρίαν τῆς Βουλῆς· πλὴν καὶ διότι προεδρεύει ὁ Ὑψηλάντης, καὶ διότι δὲν ὁμοφρονοῦσιν ὅλα τὰ μέλη αὐτῆς μὲ τὸ Νομοτελεστικόν, ἐνεργεῖ τοῦτο αὐθαιρέτως καὶ κρύφα τοῦ Βουλευτικοῦ πᾶν ὅ,τι συντεῖνον εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ὀλιγαρχίας, ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ ἕκτακτα μέτρα, ἐν ᾧ τὸ λαμβάνειν ἕκτακτα μέτρα δὲν εκτείνεται περαιτέρω τῶν παρὰ τοῦ Νόμου διωρισμένων περιστάσεων. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν νομοτελεστικὴν δύναμιν καὶ ὅσοι ὁμόφρονες μὲ αὐτοὺς ἐκ τῶν βουλευτῶν, διὰ νὰ δικαιώσωσι τὰς ἀθεμιτουργίας των, δι-αφημίζουσιν ὅτι οἱ ὁπλαρχηγοί, μεθ' ὧν καὶ ὁ Ὑψηλάντης, συνώμωσαν ν' ἀνατρέψωσι τὰ καθεστῶτα. Ἐπομένως θεωροῦντες ὡς ὁμόφρονας τῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ ὡς κατασκόπους ἑαυτῶν τοὺς βουλευτάς, τοὺς δοξάζοντας ἄλλως ἢ ὡς αὐτοὶ περὶ τῶν πραγμάτων, καὶ λέγοντες φανερὰ τὴν γνώμην των, ἐνεργοῦσι κατὰ τὸ δοκοῦν, καὶ δὲν συμβουλεύονται οὐδὲ συναποφασίζουσι μετ' ἐκείνων. Καὶ ὅμως, ἐν ᾧ ἡ Κυβέρνησις ἐμποδίζει τὸ ἔθνος τοῦ νὰ προοδεύσῃ, εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν δικαίων του, ὁ οὐρανὸς εὐλογεῖ τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν 8 Ἰουνίου πίπτει τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, παραδοθέντων τῶν Τούρκων μὲ συνθήκας...»

Ὁ Γεώργιος Αἰνιὰν τὴν 14ην Ἰουνίου 1822 γράφει στὸν Κωλέττη[25]:

«Αὐτόγραφον ἀρχ. Κωλέττη, συλλογὴ Βλαχογιάννη

Φίλε.

Μερικοὶ τῶν ἐνταῦθα πολεμιστῶν δυσκολεύονται νὰ ἐκτελέσουν τὰς ἐπιταγὰς τῆς Ὑπερτάτης Διοικήσεως συλλαμβάνοντες ζῶντα καὶ φονεύοντες τὸν δολοφόνον Κακοδυσσέα. Ἡμεῖς διὰ τὴν ἐπαπειλουμένην ἔφοδον τῶν ἐχθρῶν καὶ διὰ νὰ μὴ τοὺς παροξύνωμεν ἐπὶ πλέον, ὥστε νά αὐθαδιάσουν ἀναφανδὸν εἰς τὴν Διοίκησιν, δὲν ἐκοινολογήσαμεν ἀκόμη τὰ κατὰ τοῦ δολοφόνου ἐκδοθέντα γράμματα, προσπαθοῦντες μυρίοις τρόποις νὰ τὸν ἀπομακρύνωμεν ἐντεῦθεν μὲ εἰρηνικὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἐμάθομεν ὅτι ἔ-χει κατὰ νοῦν, ὅταν παραβιασθῇ, νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τοὺς ἐν Ζητουνίῳ Τούρκους, τὸ ὁποῖον γνωρίζετε πόσην ἀνατροπὴν δύναται νά φέρῃ εἰς τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν σχέδια[26]. Ἐὰν γράψῃ ἡ ὑπερτάτη Διοίκησις, ἢ σὺ ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς Σουλιώτας καὶ στρατάρχας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος νὰ γράψωσιν εἰς τοὺς ἐδῶ χιλιάρχους ἀπειλητικὸν γράμμα ὅτι θέλουν τοὺς κατατρέξει, ἐὰν ὑπερασπισθῶσι τὸν δολοφόνον, ἠμπορεῖ να ἐκτελεσθῇ ταχύτερον ἡ ἐπιταγὴ τῆς Διοικήσεως.

Τὸ παρὸν ἀντίγραφον ὀπού περικλείω εἶναι ἱκανὸν νὰ σοι δώσῃ φῶς εἰς τὴν ἀνακάλυψιν πολλῶν πραγμάτων καὶ ἐνταῦτῳ νὰ μᾶς δικαιολο-

25. ΓΑΚ. Ἀρχ. Γιάννη Βλαχογιάννη, κυτίον ΣΤ' 1 (Κραϊσκάκης) ἀριθ. ἐγγρ. 102.

26. Εἶναι ψέμμα ἐσχίστης κακίας καὶ ξενδιαντροπιᾶς τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Αἰνιάν. Ἀργότερα αὐτὴν τὴν κακοήθεια τὴν πλήρωσε, ὅταν συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ὅταν ἐνεργοῦσε ὑπὲρ τοῦ Δουκὸς τοῦ Νεμοὺρ γιὰ τὴν ἀνακήρυξὴ του σὰν βασιλιᾶ τῆς Ἑλλάδος. Ποτὲ στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς δὲν ἐπικρατοῦσε ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος, ἀλλὰ ἡ ξενοδουλεία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γήση διὰ τὸ μέχρι τοῦδε ἐμπόδιον τῶν πραγμάτων τῆς ὑπερτάτης Διοικήσεως. Κατόπι θά γράψω πλατύτερον.

Ἐκ Σαλώνων, τῇ 14 Ἰουνίου 1822.

Γεώργιος Αἰνιὰν

Ἀρειοπαγίτης».

Παρουσιάσαμε τά ὅσα συνέβησαν, γεγονότα ποὺ δυστυχῶς ἀποτελοῦν ἄλλο ἕνα στίγμα της Ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στο Πύργο της Ηλείας το 1940. Μπήκα σε Στρατιωτική Ιατρική Σχολή Θεσσαλονίκης και το 1964 έγινα πτυχιούχος του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ειδικεύτηκα στη Νευροχειρουργική και άσκησα την ειδικότητα για 41 χρόνια εκ παραλλήλου ασχολήθηκα με την ιστορία της ιατρικής και την ιστορία της Επαναστάσεως του 1821. Έχω εκδόσει ένα δίτομο βιβλίο μέσω της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως Ηλείας με τίτλο *«Ο Πύργος και η Ηλεία στην Επανάσταση και στα χρόνια του Καποδίστρια»*. Έχω συγγράψει 2 βιβλία (υπό έκδοση), α) *«Ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος ο φιλικός»* και β) *«Δημήτριος Υψηλάντης»*. Ήδη ασχολούμαι με τη βιογραφία του στρατάρχη της Ρούμελης Γεωργίου Καραϊσκάκη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Πανουργιάς Πανουργιάς
Αντιστράτηγος ε.α. - τ. βουλευτής

ΘΕΜΑ
Η μάχη στην Αγία Μαρίνα (Απρίλιος 1822)

Στις αρχές του 1822, η ελληνική κυβέρνηση αποφασίζει τη διοργάνωση εκστρατείας στην Ανατολική Στερεά με αποστολή την κατάληψη της Λαμίας. Την οργάνωση της εκστρατείας αναλαμβάνει ο Άρειος Πάγος, ενώ συγχρόνως η κυβέρνηση διορίζει τον Πρόεδρο του Βουλευτικού, Δημήτριο Υψηλάντη Αρχιστράτηγο και οργανώνει πελοποννησιακό σώμα 700 ανδρών υπό τον Νικήτα. Ευθύς εξαρχής εκδηλώνεται αντίθεση του Αρείου Πάγου στον Υψηλάντη. Την ίδια περίοδο, ο Αρειος Πάγος ανακαλεί τον Οδυσσέα Ανδρούτσο από την Εύβοια στη Βοιωτία.

Μετά από συνάντηση του Υψηλάντη με τον Ανδρούτσο, συγκαλείται στις 24 Μαρτίου γενική σύσκεψη των οπλαρχηγών της Ανατολικής Στερεάς στο Μπράλο. Στη σύσκεψη αυτή παρευρίσκονται ο Νικηταράς, ο Ζαφειρόπουλος και άλλοι Πελοποννήσιοι οπλαρχηγοί, ο Άνδρούτσος, ο Γερο-Πανουργιάς με τον υιό του Νάκο Πανουργιά, ο Γερο-Δυοβουνιώτης με τον υιό του Γεώργιο Δυοβουνιώτη, ο Μήτσος Κοντογιάννης, ο Σαφάκας, ο Δήμος Σκαλτσάς, ο Μπούσγος και άλλοι. Παρών είναι και ο Δρόσος Μανσόλας, ο οποίος εκπροσωπεί τον Άρειο Πάγο.

Στον Μπράλο καταστρώνεται το στρατιωτικό σχέδιο της εκστρατείας. Ένα τμήμα με 4.000 άνδρες υπό τον Ανδρούτσο, τον Γεώργιο Δυοβουνιώτη και τον Νικήτα αναλαμβάνει την επίθεση κατά της Στυλίδας και κατ' επέκταση την προέλαση προς Λαμία. Το δεύτερο τμήμα με δύναμη 2.500 άνδρες υπό τους Σαφάκα, Σκαλτσά και Κοντογιάννη, έχει ως αποστολή την κατάληψη της Υπάτης. Ο Νάκος Πανουργιάς με 1.500 άνδρες θα καταλάμβανε το χωριό Κομποτάδες, αποσκοπώντας τόσο στη διακοπή της επικοινωνίας μεταξύ Λαμίας και Υπάτης όσο και στην ενίσχυση του μετώπου της Υπάτης.

Ως ημέρα έναρξης της γενικής επιχείρησης ορίζεται η Παρασκευή, 31 Μαρτίου. Το σχέδιο που συνετάγη, υπογράφηκε από όλους τους παρευρισκόμενους οπλαρχηγούς. Ο Υψηλάντης με τον Γερο-Πανουργιά εγκαθίστανται στη Δρακοσπηλιά. Μέλη του Αρείου Πάγου βρίσκονται από πολύ νωρίς στη Λιθάδα της Εύβοιας, επιβαίνοντες στα πλοία του ελληνικού στόλου.

Κύριο μέλημα του Αρείου Πάγου είναι η κινητοποίηση του στόλου για τη μεταφορά των στρατευμάτων του Άνδρούτσου στη Στυλίδα. Ήδη, ο Άρειος Πάγος μεριμνούσε για τον εφοδιασμό όλων των στρατιωτικών τμημάτων του εκστρατευτικού σώματος, με επιστολές-εκκλήσεις για ενί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σχυση προς τους προύχοντες της Ανατολικής Στερεάς.

Το σώμα του Ανδρούτσου καθυστερεί για μια ημέρα την επιχείρηση, διότι τα πλοία είναι μεγάλα και δεν μπορούν να προσγιαλωθούν. Ο Οδυσσέας ζητάει επειγόντως από τον Αρειο Πάγο την αποστολή πλοιαρίων προς επίτευξη της απόβασης.

Η απόβαση πραγματοποιείται τελικά τις πρωινές ώρες του Σαββάτου, 1 Απριλίου, στην περιοχή του Αχινού, η οποία απέχει 9km από την Στυλίδα. Οι δυνάμεις του Οδυσσέα συναντούν μικρή αντίσταση στον Αχινό και μετά από μικροσυμπλοκές, προωθούνται στη Στυλίδα.

Στη Στυλίδα οι Έλληνες επιτίθενται κατά τις μεσημεριανές ώρες. Οι Τούρκοι βρίσκονται οχυρωμένοι στα σπίτια της πόλης και αμύνονται σθεναρά. Δεν είναι γνωστός ο αριθμός των εχθρικών δυνάμεων. Η μάχη διαρκεί καθ' όλη την ημέρα. Το βράδυ οι Τούρκοι έχουν περιοριστεί αμυντικά σε 4 σπίτια. Με την έναρξη της επίθεσης στη Στυλίδα, ο Ανδρούτσος με 150 άνδρες επιβιβάζεται στα πλοία και μεταβαίνει στο χωριό Αγία Μαρίνα. Κατά άλλη εκδοχή (η οποία υποστηρίζεται από τον Τρικούπη), ο Ανδρούτσος ευθύς εξαρχής μεταβαίνει στην Αγία Μαρίνα με σκοπό να προσβάλει όπισθεν τη Στυλίδα.

Οι Τούρκοι της Αγίας Μαρίνας ανέρχονται σε 800 περίπου, με επικεφαλής τον Κεχαγιάμπεη (Μουσταφάμπεη). Πανικοβλημένοι από την άφιξη των ελληνικών πλοίων στο χωριό αποσύρονται σχεδόν αμαχητί προς το Αυλάκι. Όταν όμως διαπιστώνουν τη μικρή δύναμη του ελληνικού σώματος, επιστρέφουν και επιτίθενται εναντίον της ομάδας του Ανδρούτσου. Διεξάγεται σφοδρή μάχη. Για καλή τύχη των Ελλήνων, κατά τη μάχη σκοτώνεται ο Κεχαγιάμπεης και οι Τούρκοι αποχωρούν, παρά την αριθμητική τους υπεροχή, στο Αυλάκι.

Φαίνεται ότι μετά την αποχώρηση των Τούρκων από την Αγία Μαρίνα, ο Δράμαλης, Διοικητής των τουρκικών δυνάμεων της Λαμίας, αποστέλλει στο Αυλάκι ενισχύσεις, οι οποίες αναφέρονται ότι ανέρχονται σε 5.000 άνδρες. Το βράδυ της ίδιας ημέρας (1 Απριλίου), οι Τούρκοι ενισχυμένοι, βαδίζουν προς Στυλίδα, απελευθερώνουν τους εκεί πολιορκημένους και αποσύρονται εκ νέου στο Αυλάκι. Οι Έλληνες δεν δύνανται να αντιδράσουν μπροστά στην αριθμητική τους υπεροχή. Οι απώλειες του εχθρού στη μάχη της Στυλίδας καταγράφονται σε 500 νεκρούς και τραυματίες (κατά τον Υψηλάντη).

Αργά τη νύχτα του Σαββάτου, ο Ανδρούτσος μεταβαίνει στη Στυλίδα, και κατόπιν συνεννόησης με τους υπόλοιπους οπλαρχηγούς, αποφασίζει τη μετακίνηση του στρατεύματος στην Αγία Μαρίνα. Οι Έλληνες αμέσως μόλις φθάνουν στην Αγία Μαρίνα, σπεύδουν να οχυρωθούν. Όπως περιγράφει ο Γεωργαντάς[1] περικλείουν το χωριό με μια τάφρο, η οποία

1. Ο Αντώνης Γεωργαντάς ακολουθεί τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και εκτελεί χρέη γραμματέα του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

περιλαμβάνει και τον πύργο του Χαλήλ Μπεη, που αποτελεί κύριο σημείο της αμυντικής γραμμής των Ελλήνων.

Από το πρωί της 2ας Απριλίου, οι Τούρκοι με συνεχείς επιθέσεις προσπαθούν να πετάξουν τους Έλληνες στη θάλασσα. Είναι φανερό ότι ο Δράμαλης κατορθώνει να συγκεντρώσει στην Αγία Μαρίνα επαπλέον δυνάμεις από τις γύρω περιοχές και από ενισχύσεις που καταφθάνουν σταδιακά από τη Λάρισα. Η καθυστέρηση της επιχείρησης κατά της Υπάτης επέτρεψε στον Δράμαλη να κατευθύνει όλες του τις δυνάμεις στην Αγία Μαρίνα.

Η επίθεση κατά της Υπάτης έπρεπε να αρχίσει και αυτή την Παρασκευή 31 Μαρτίου αλλά τελικά πραγματοποιήθηκε τη Δευτέρα 3 Απριλίου (όπως προκύπτει από αναφορά του Υψηλάντη προς τη Διοίκηση, στις 6 Απριλίου). Δεν θα επεκταθώ στους λόγους καθυστέρησης της επιχείρησης (λόγω περιορισμένου χρόνου). Αναφέρονται κατηγορίες ότι οι οπλαρχηγοί εγκατέλειψαν το σχέδιο για να μεταβούν στα σπίτια τους το Πάσχα. Ορισμένοι ιστορικοί αναφέρουν ως αιτία καθυστέρησης την αργοπορημένη προσέλευση του σώματος του Κοντογιάννη. Η σθεναρή άμυνα των 800 Τούρκων της πόλης καθήλωσε τα ελληνικά τμήματα. Ουδεμία επιθετική κίνηση προς Λαμία εκδηλώνεται.

Η αρνητική αυτή εξέλιξη στο μέτωπο της Αγίας Μαρίνας μεταβάλλει την αρχική αποστολή του τμήματος του Ανδρούτσου από επιθετική (προς κατάληψη της Λαμίας) σε αμυντική (περί την Αγία Μαρίνα).

Ο ίδιος ο Οδυσσέας είχε αντιληφθεί την καθυστέρηση της επιχείρησης στην Υπάτη και με απεσταλμένους προσπάθησε να παρακινήσει τους οπλαρχηγούς εκεί να αναλάβουν δράση. Σε επιστολή του την 4η Απριλίου, ο Ανδρούτσος κάνει έκκληση στον Αρειο Πάγο να ξεκινήσει την επιχείρηση, ενώ ταυτόχρονα ζητάει επειγόντως τρόφιμα, σκαπάνες, οπλουργούς και γιατρό.

Ο αγώνας στην Αγία Μαρίνα συνεχίζεται αδιάκοπος και σκληρός για 15 περίπου ημέρες. Ο Αρειος Πάγος απαντώντας στις επανειλημμένες εκκλήσεις του Ανδρούτσου για εφοδιασμό, τον ενημερώνει ότι η αποστολή εφοδίων, γιατρού και οπλουργών έχει καθυστερήσει διότι τα πλοία βρίσκονται κοντά στο στρατόπεδο της Αγίας Μαρίνας. Παράλληλα, ο Αρειος Πάγος φροντίζει για τη μεταφορά των τραυματιών.

Φαίνεται ότι ο Αρειος Πάγος δεν κατορθώνει να αποστείλει επαρκή εφοδιασμό στο σώμα της Αγίας Μαρίνας. Με συνεχείς εκκλήσεις προς τη Διοίκηση, ζητάει χρήματα για να αγοράσει επατόπου τρόφιμα για το στράτευμα. Σε αναφορά του προς τη Διοίκηση στις 11 Απριλίου περιγράφει αναλυτικά όλες τις ενέργειες από την έναρξη της εκστρατείας για τον εφοδιασμό του στρατεύματος, αντικρούοντας κατηγορίες για τυχόν αδράνεια.

Πολλοί ιστορικοί κατηγορούν τον Αρειο Πάγο ότι δεν εφοδιάσε το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στράτευμα του Οδυσσέα από πρόθεση, διότι ήθελε να τον εξουδετερώσει. Ο Μακρυγιάννης (1907, Β:55) πάντοτε ολίγον υπερβολικός, σχολιάζει: «είχαν πάθος με τον Δυσσέα και αποφάσιζαν οι καλοί πατριώτες δια την ιδιαιτέρα τους διχόνοια μ' ένα άτομο να χαθούν τρεις χιλιάδες στράτευμα περίπου».

Η άμυνα στην Αγία Μαρίνα συνεχίζεται κάτω από τη διαρκή πίεση τους εχθρού και αντίξοες συνθήκες επιβίωσης. Οι συνολικές εχθρικές δυνάμεις που συγκεντρώνονται στην περιοχή υπολογίζονται, από τους ιστοριογράφους σε 18.000 άνδρες περίπου, ενώ ο Υψηλάντης στην αναφορά του αναγράφει περισσότεροι από 5.000 άνδρες.

Στις 13 Απριλίου, οι Έλληνες σχεδιάζουν νυχτερινή έφοδο κατά των Τούρκων, η οποία όμως ακυρώνεται για άγνωστο λόγο. Κατά πάσα πιθανότητα, ο Ανδρούτσος διέγνωσε την σίγουρη αποτυχία της επιχείρησης και με την συγκατάθεση των υπολοίπων οπλαρχηγών εγκατέλειψε την ιδέα και έλαβε την τελική απόφαση ολικής αποχώρησης του στρατεύματος από το στρατόπεδο της Άγίας Μαρίνας.

Την επομένη (14 Απριλίου), ο Ανδρούτσος μεταβαίνει στα πλοία στη Λιθάδα για να συναντηθεί με τον Άρειο Πάγο προς έγκριση της απόφασης αποχώρησης. Πολλοί ιστοριογράφοι, κατά την περιγραφή της συνάντησης αυτής ισχυρίζονται ότι οι Αρεοπαγίτες είχαν πρόθεση να σκοτώσουν τον Άνδρούτσο. Κατά τη συνάντηση, οι Αρεοπαγίτες επιμένουν να διατηρηθεί το μέτωπο της Αγίας Μαρίνας διότι κατ' αυτόν τον τρόπο ενθαρρύνονταν οι εξεγερμένοι στον Όλυμπο Έλληνες. Προ της επιμονής όμως του Οδυσσέα, ο Άρειος Πάγος προτείνει την αποχώρηση του στρατεύματος δια ξηράς και την ενίσχυση του στρατοπέδου της Υπάτης. Πρόκειται για πλήρη στρατιωτική άγνοια από τη μεριά των Άρεοπαγιτών!

Κατά μια εκδοχή, ο Άρειος Πάγος ενέκρινε τελικά την δια θαλάσσης αποχώρηση του σώματος του Οδυσσέα από την Αγία Μαρίνα. Άλλοι υποστηρίζουν ότι ουδέποτε υπήρξε συγκατάθεση του Αρείου Πάγου, αλλά ο Ανδρούτσος κάλεσε φίλους τους καραβοκύρηδες για να μπορέσει να επιβιβάσει τους άνδρες του.

Η απαγκίστρωση του στρατού και η επιβίβασή του στις βάρκες οργανώθηκε από τον Ανδρούτσο με μεθοδικότητα και άψογη οργάνωση. Χρησιμοποιήθηκε ως προβλήτα επιβίβασης ένα κτίσμα που βρισκόταν μέσα στη θάλασσα της Αγίας Μαρίνας. Οι Έλληνες αποδεσμεύονται από το μέτωπο της Αγίας Μαρίνας. Οι απώλειές τους ανέρχονται σε 50 νεκρούς και 90 τραυματίες. Μεταξύ των νεκρών ήταν και δύο φιλέλληνες, ο Δανός Κόμης Κουελένος και ο Πρώσος Ευνεμάνος (προς τιμήν των οποίων ανεγέρθη μνημείο στην πλατεία του χωριού).

Το στράτευμα της Αγίας Μαρίνας αποβιβάζεται στην περιοχή του Μώλου. Ο Ανδρούτσος με μέρος του σώματός του μεταβαίνει στη Βελίτσα, ενώ ο Νικήτας και ο Δυοβουνιώτης ενισχύουν το τμήμα της Υπάτης,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

το οποίο είχε ήδη αποσυρθεί. Διενεργείται νέα επίθεση κατά της Υπάτης, την οποία οι Έλληνες κατορθώνουν να ανακαταλάβουν, αλλά λόγω ισχυρής αντεπίθεσης των Τούρκων, αποφασίζουν να αποχωρήσουν εκ νέου.

Η εκστρατεία κατά της Στυλίδας και της Υπάτης αποτελεί την πρώτη μεγάλη οργανωμένη επιθετική επιχείρηση των Ελλήνων. Δυστυχώς απέτυχε. Οι λόγοι αποτυχίας ήταν: η λανθασμένη πληροφόρηση περί των εχθρικών δυνάμεων (εκτιμούνταν 1500 άνδρες αντί των υπεράριθμων δυνάμεων που τελικά συγκεντρώθηκαν). Επιπλέον, η ύπαρξη δύο κέντρων λήψεων αποφάσεων (αρχιστρατήγων), ο Υψηλάντης και ο Αρειος Πάγος, χωρίς επικοινωνία μεταξύ τους. Ο Υψηλάντης δεν διέθετε τις εφεδρικές δυνάμεις να επέμβει ενώ οι Αρεοπαγίτες χωρίς στρατιωτική γνώση δεν κατόρθωσαν να εφοδιάσουν επαρκώς το σώμα του Ανδρούτσου στην Αγία Μαρίνα.

Δεν θέλω να παραδεχτώ τις κατηγορίες εναντίον του Αρείου Πάγου, ότι από πρόθεση δεν εφοδίασε τις δυνάμεις του Ανδρούτσου διότι ήθελε να τον εξασθενίσει.

Μετά την αποχώρηση του Ανδρούτσου από την Αγία Μαρίνα, ο Άρειος Πάγος ασκεί δριμεία κριτική για τους χειρισμούς του Ανδρούτσου στην επιχείρηση της Αγίας Μαρίνας, η οποία κλιμακώνεται μετά 3 χρόνια με τον φόνο του στην Ακρόπολη.

ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΓΙΑ ΕΙΣΗΓΗΣΗ Π. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Η μάχη στην Αγία Μαρίνα (Απρίλιος 1822)

1. Αναφορά Δημητρίου Υψηλάντη προς Βουλευτικό – 6 Απριλίου 1822

«Πανευγενάστατοι Βουλευταί,

Δι' άλλου γράμματος έγραψα προς υμάς τας αιτίας της βραδείας πορείας μου. Την 13 του παρελθόντος ελθών εις το Δίστομον, έστειλα ιδιαιτέρως προς όλους τους καπητάνους, προσκαλών αυτούς εις την Γραβιάν, δια να συσκεφθώμεν περί του σχεδίου της μάχης. Την 24 ήλθαν εις τον Μπράλον ο Μήτσος Κοντογιάννης και ο Καλτσοδήμος, όπου απεφασίσθη ο μεν Οδυσσεύς και Νικήτας και Γεώργιος Δυβουνιώτης να περάσωσιν εις την Στυλίδα με 4 χιλιάδας, ο δε Μήτσος Κοντογιάννης και ο Καλτσοδήμος να κτυπήσωσι το Πατραντσίκι, το δε στράτευμα του

1. Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (1971), Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας: Α' Βουλευτική Περίοδος 1822-1823-Πρακτικά του Βουλευτικού, Προβουλεύματα και Λοιπά Δημόσια Έγγραφα, τόμος Α, Αθήνα: Εκδ. Βιβλιοθήκη Βουλής των Ελλήνων, σελ.211/No 33

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πανουριά να σταθή εις τους Κομποτάδες και να υπάγη εις βοήθειάν των, όταν ορμήσωσιν εις το Πατραντσίκι, η δε μάχη ν' αρχίση και εις τα δύο μέρη την Μεγάλην Παρασκευήν. Η συμφωνία αυτή υπεγράφη και εσφραγίσθη από όλους. Την Τετράδην ανεχώρησεν ο Οδυσσεύς και ο Νικήτας με τα στρατεύματά των και επέρασαν αντίκρυ το Σάββατον το πρωί, μη δυνηθέντες προτήτερα. Άρχισαν ευθύς τον πόλεμον, έκαυσαν τον Αχινόν, τα Καλύβια και την Στυλίδα. Είς την Στυλίδα ήσαν πολλοί εχθροί, ήλθαν και άλλοι από το Ζητούνι προς βοήθειάν των, ο πόλεμος εστάθη πεισματώδης και αιματωδέστατος, οι Έλληνες δεν εμποδίσθησαν ούτε από το ιππικόν, ούτε από τον κάμπον, ούτε από τα κανόνια και μισδράλια, αλλ' ως άτρωτοι πολεμούντες και ανακατωθέντες χέρια με χέρια, έκαμαν νίκην λαμπροτάτην. Υπέρ τους πεντακοσίους είναι ο αριθμός των θανατωθέντων και πληγωθέντων εχθρών, εκ δε των ημετέρων μόνον εικοσιπέντε εθανατώθησαν και επληγώθησαν. Το επίλοιπον στράτευμα των εχθρών πεφοβημένον και κατησχυμένον έφυγεν εις το Ζητούνι. Οι ημέτεροι περιτειχίσαντες την Αγίαν Μαρίναν, χωρίον πλησίον της Στυλίδος ευρισκομένον, εστρατοπεύδευσαν. Η μάχη εστάθη τρεις ημέρας αδιάκοπος και επειδή το Πατραντσίκι δεν είχε κτυπηθή συγχρόνως η δύναμις του εχθρού έπεσεν όλη εις το κάτω μέρος. Η δύναμις όμως του Θεού την εματαίωσε και απέδειξε την νίκην των ημετέρων ακόμη λαμπροτέραν. Μαθών ότι οι επάνω δεν εκτύπησαν το Πατραντσίκι συγχρόνως, έγραψα αμέσως και έστειλα τον υπασπιστήν μου, παρακινών αυτούς ν' αρχίσωσιν την προσβολήν μ' όσους και αν έχωσι, δια να καταφοβηθή πανταχόθεν ο εχθρός και να διαιρεθή η δύναμίς του, αλλά όχι να την αφήσωσιν όλη να πέση κατά του ενός μέρους, ενθυμίζων εις αυτούς και την έγγραφον και ενσφράγιστον συμφωνίαν των. Τέλος πάντων σήμερον επέστρεψεν ο υπασπιστής μου φέρων γράμμα των καπητάνων, δια του οποίου μου γράφουν, και αυτός ο υπασπιστής μου γενόμενος αυτόπτης μου λέγει, ότι την Δευτέραν, μίαν ώραν πριν ξημερώση, εκτύπησαν το Πατραντσίκι, εξακόσιοι όντες, διότι οι άλλοι δεν είχαν συναχθή ακόμη, όθεν προήλθεν και η αναβολή της μάχης. Εν τω μέσω της μάχης έφθασε και ο γενναίος Σαφάκας με διακοσίους, επρόφθασε και ο υιός του Πανουριά με το Σαλωνίτικον στράτευμα, ώστε οι ημέτεροι έκαιον και εφόνευον τους εχθρούς. Ο Δράμαλης Πασσάς ολίγον έλειψε να πιασθή ζωντανός. Γυμνός έφυγεν από το κρεββάτι του και επέρασεν εις άλλην οικίαν. Όταν ο υπασπιστής μου ανεχώρησεν, η μάχη δεν είχε τελειώσει. Ολα όμως τα φαινόμενα έδειχναν παντελή καταστροφήν των εχθρών, και ελπίζομεν ότι και αυτός ο Πασσάς δεν θέλει εκφύγει από τας χείρας των Ελλήνων. Αν ακούσια αίτια δεν εμπόδιζαν την πανταχόθεν σύγχρονον προσβολήν, πιθανόν ότι το Ζητούνι ήθελεν είσθαι τώρα εις τας χείρας μας. Μ' όλον τούτο ας δοξάσωμεν τον Θεόν, ότι πάλιν ενίκησαν λαμπρώς οι ημέτεροι. Οι προειρημένοι καπητάνοι, Μήτσος Κοντογιάννης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και Καλτσοδήμος, γράφουν προς τον Πανουριάν βεβαιώνοντες, ότι συγχρόνως εσηκώθησαν και ο Όλυμπος και τα Άγραφα και το Μέτσοβον, ώστε με την ανάστασιν του Σωτήρος ημών ανέστησαν και οι Έλληνες πανταχόθεν εναντίον των τυράννων της Ελλάδος. Προεστάλθη γράμμα εις τους Αγραφιώτας, όσοι ήσαν ήδη σηκωμένοι, παρακινητικόν, να πιάσωσι την Φούρκαν. Αν επιάσθη, όλοι οι εχθροί και του Ζητουνίου και του Πατραντσικίου, οι οποίοι λέγονται ότι είναι έως πέντε χιλιάδες, θέλουν χαθή, οι μεν θανατωθέντες, οι δε αιχμαλωτισθέντες. Συγχάρητε, αδελφοί, δια τα μέχρι τούδε κοινωφελή αποτελέσματα της πρώτης ίσως γενομένης ταύτης συστηματικής εκστρατείας, και εύχεσθε λαμπρότερα και κοινωφελέστερα τα ακόλουθα.

Πολλάκις έγραψα προς υμάς, αλλά δεν ηξεύρω πόθεν η υμετέρα αδελφότης δεν έγραψε προς εμέ ούτε περί των αυτόθι πολεμικών κατορθωμάτων, ούτε περί άλλου τινός πράγματος αξιολόγου. Τάχα είναι αι πολλαί ασχολίαι ή δεν συγχωρείται εις την Βουλήν να γράφη προς τον πρόεδρον; Ή σφάλλει ο πρόεδρος γράφων προς την Βουλήν;

Και αύθις προβάλλω, ότι είναι ανάγκη να προφθάση τάχιστα το Μιστριωτικόν στράτευμα. Η πρόνοια της ασφαλείας το απαιτεί, διότι δεν ηξεύρομεν τα ενδεχόμενα του πολέμου. Γράφω προς τον υπουργόν του πολέμου να μας στείλη ένα ιντσενιέρην, τον κύριον Γραϊλλάρδον (Graillard) ή άλλον τινά άξιον, και έναν καλόν αρχικανονιέρην, οι οποίοι πρέπει να μισθωθώσι από αυτού

Εκ Δαδίου, την 6 Απριλίου 1822
Ασπαζόμενος υμάς αδελφικώς, μένω
Ο Πατριώτης
Δ. Υψηλάντης, Πρόεδρος».

2. Γράμμα Οδυσσέα Ανδρούτσου προς Αρειο Πάγο – 4 Απριλίου 1822

«σεβαστέ άρειε πάγε

Την ίδιαν ώραν να προφθάσετε ψωμί και αλεύρι πολύ και σφαχτά δια τρεις χιλιάδες, αν χαθούν, και πέρα είναι...να στείλετε. Αν είναι ασκέρι να το στείλετε. Τι κάθεστε; Ή κάνετε κουμάντο ή το ασκέρι έχει απόφασιν να ριχθή σε σας. Έχω τόσες ημέρες όπου σας γράφω τόσα γράμματα και τίποτε δεν κάμνετε, μόνον κάθεστε και μας δίδετε αιχμές (?) ότι απαίρνομεν τον κόσμο εις το λαιμό μας. Αυτού στέλλω και τον Λάπαν να σας μιλά στοματικώς... γράψετε και τους πέρα καπετανέους. Τι κάμνουν; οι Τούρκοι επλάκωσαν όλοι εδώ κι εκείθεν είναι άδειος ο τόπος. Κοντακτσίδες και γιατρόν όθεν είναι να τους μάσετε και το στράτευμα είναι

2. Γ.Α.Κ., Μικρές Συλλογές: Συλλογή Λαδά, Κ047, Φ7, Νο 21. Επειδή το έγγραφο είναι δυσανάγνωστο, το παραθέτουμε τμηματικά.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

χωρίς κοντακτσίδες και εχάλασαν τα τουφέκια τους. Τον Κουρτ Αλή να στείλετε... δεν μπορώ πλέον άλλο να σας γράψω...

1822, απριλίου, 4 αγία μαρίνα

Οδυσσεύς αντρίτζου

Νικήτας σταματελόπουλος

(στο πλάι) Εκατόν τζαπιά και εκατόν φτιάρια όλα τα...ότι μας είναι πολλά αναγκαία. Τα καράβια τα Τρικεριώτικα και Λημνιώτικα όλο πορδές είναι. Επροχθές ευθύς όπου άκουσαν τα κανόνια, ευθύς ετράβηξαν έξω»

3. Απάντηση Αρείου Πάγου σε Οδυσσέα Ανδρούτσο – 5 Απριλίου 1822

«Προς τους κυρίους στρατοπεδάρχους, τη 5 Απριλίου

Σήμερον σας εστάλθησαν διακόσια πενήντα κοιλά αλεύρι, και ακολούθως δεν θέλει σας λείψει. Ανίσως δε ως τώρα έγινεν αταξία, το σφάλμα είναι του Νταλαρά, ο οποίος ων διωρισμένος να αλέθη και εξαποστέλλη αλεύρι, αφίνει τους μύλους, παίρνει το σιτάρι μαζί και ακολουθεί το στρατόπεδον, χωρίς καν να μας ειδοποιήση. Τι λοιπόν αμελήσαμεν; Βλέποντες τας φωτιάς δεν καρτερούσαμεν να μας γράψητε τι πρέπει να κάμωμεν, αλλ' όλα τα καράβια και καΐκια τα κρατήσατε αυτού και δεν είχομεν ούτε έν, δια να ημπορέσωμεν να μάθωμεν τι. Χθες βράδυ ήλθον φορτωμένα στρατιώτας, και αμέσως εστείλαμεν και μεταφέραμεν όλους τους εκεί τραυματισμένους και εγκαταλελειμένους έλληνας, εστείλαμεν προς τούτοις και ένα μαρτίγον σήμερον να πάρη τους εις μύλον μείνοντας στρατιώτας και να σας τους φέρη. Ο Άρειος Πάγος γνωρίζει τα χρέη του, τα εκτελεί με δραστηριότητα και δεν χάνει μήτε στιγμήν. Δεν ήτον χρέος του να συνάξη τους διασκορπισμένους στρατιώτας, με όλον τούτον κάμνει και το έργον του στρατηγού. Από τους επάνω καπιτάνους δεν έχομεν είδησιν. Εγράψαμεν δίς και τρίς με επιταυτού άνθρωπον, και ογλήγορα θέλει πληροφορηθούμεν. Βλέπομεν ως τόσον ότι καίεται η Πάτρα και ημπορείτε να συμπεράνητε καθώς και ημείς διατί καίεται. Αφού κινάτε δια πόλεμον, νομίζομεν ότι είναι χρέος κάθε αρχηγού να έχη μαζί του και ιατρόν και κοντακτζή, ότι δεν ευρίσκονται οπόταν ημείς τους θελήσωμεν. Έπειτα ο κύριος Οδυσσεύς, διατί αφήνει τον Κούρτη Αλή, και τώρα τον ζητεί από ημάς; Κοντακτζήδες δύο εύρομεν και σας τους εστείλαμεν. Εγράψαμεν εις όλα τα μέρη και άμα όπου έλθουν σας στέλλονται. Εγράψαμεν να έλθη και ο Κούρτ Αλής και ο Ταλαντιανός, έχομεν και έναν χειρουργόν εδώ, όστις μόλις ημπορεί να εξοικονομήση όσους πληγωμένους εστείλατε. Σας εστάλθησαν...»

3. Γ.Α.Κ., Συλλογή Βλαχογιάννη: Κατάλογος ΣΤ-Κυτίο 1, Νο 402, Πρωτόκολλο Αρείου Πάγου, Νο 64, ανολοκλήρωτη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

4. Επιγραφή μνημείου στην πλατεία της Αγίας Μαρίνας

«ΒΑΛΔΕΜΑΡ ΔΕΚΟΥΑΔΕΝ, Υπίλαρχος του Δανικού Στρατού Γεννηθείς εν Δανία έτει ΑΨΗΘ (1799) υπ' ενθουσιασμού ωρμόμενος ανεχώρησεν από της αυτού πατρίδος, ήλθε δεύρο και μαχόμενος γενναίως υπέρ της Ελευθερίας των Ελλήνων έπεσεν εν Αγία Μαρίνη την 17 Απριλίου 1822 (ΑΩΚΒ). Πάντοτε ευγενής ζήλος αιωνίως καρπούς φέρει. Τούτο μνημείου έθηκεν αδελφική αγάπη».

5.Χάρτες

Βιβλιογραφία

1. Αθηναϊκό Αρχείο (1901), Αναμνήσεις Γεωργαντά, Επιμέλεια Βλαχογιάννη, τόμος Α, Αθήνα

2. Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (1971), Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας: Α' Βουλευτική Περίοδος 1822-1823-Πρακτικά του Βουλευτικού, Προβουλεύματα και Λοιπά Δημόσια Έγγραφα, τόμος Α, Αθήνα: Εκδ. Βιβλιοθήκη Βουλής των Ελλήνων,

3. Γενικά Αρχεία Κράτους,

-Μικρές Συλλογές, Κ047, Συλλογή Λαδά

-Συλλογή Βλαχογιάννη, Κατάλογος ΣΤ, Κυτίο 1(Ανδρούτσος)

4. Finley G (1971), History of the Greek Revolution and the Reigh of King Otho, vol A, London: Zeno

5. Gervinus G. (1823), Insurrection et regeneration de la Grece, Paris

6. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (1975), «Η Ελληνική Επανάσταση και η ίδρυση του Ελληνικού Κράτους», τόμος ΙΒ, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

7. Κακλαμάνου Ε.Σ. (1980), Αταλάντη 1800-1828, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Διόσκουροι

8. Κόκκινου Δ. (1956), Η Ελληνική Επανάστασις, Δ τόμος, Αθήνα: Μέλισσα

9. Κοντάκη Α. (1957), Απομνημονεύματα Αγωνιστών του '21

10. Κριεζή Α.Δ. (1956), Απομνημονεύματα δια την ανεξαρτησίαν του έθνους, Εκδ. Βιβλιοθήκη

11. Λάππα Τ (1939), Οδυσσεύς Ανδρούτσος, Αθήνα: Εκδ. Μ. Πεχλιβανίδη & ΣΙΑ

12. Μακρυγιάννη (1907), Απομνημονεύματα, τόμος Β, Αθήνα: Εκδόσεις Βλαχογιάννη

13. Παπαναγιώτου Δ.Τ (1971), Η Φθιώτις στο '21, Αθήνα: Έκδοσις Πανηγυρική 150ετηρίδος

14. Πλατή Γ. Α. (1973), Λαμία: Ιστορική & Κοινωνική Έρευνα, Λαμία: Εκδ. Δήμου Λαμιέων

15. Παπαγιάννη Γ.Ε. (1978), Αι τρεις μεγαλύτεραι συμφοραί των Ελλήνων κατά τον Ιερόν Αγώνα, Αθήνα

16. Pouqueville (1891), Ιστορία της Αναγεννήσεως της Ελλάδος, Δ τόμος, μετάφραση Ξ. Ζυγούρα, Αθήνα: Εκδ. Τυπογραφείο Τρίμη

17. Τερτσέτη Γ. (1966), Απαντα, Αθήνα: Έκδοση Γιοβάνη

18. Τρικούπη Σ. (1978), Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, τόμος Β, Αθήνα: Εκδ. Γιοβάνη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ανθυπίλαρχος ΣΣΕ 1937. Διοικητής Ουλαμού Ιππικού, Διοικητής Ίλης Ιππικού της 20ης Ομάδας Αναγνώρισης (Πόλεμος 1940-1941). Διαφυγή στη Μέση Ανατολή. Διμοιρίτης Ιερού Λόχου. Τραυματίας στη νήσο Μήλο (Δεκέμβριος 1944). Διοικητής Ίλης Εφόδου, Α' Σύνταγμα Αναγνώρισης (Πελοπόννησος 1948-1949).

Εκπαίδευση σε σχολές του Όπλου και Επιτελών, μεταξύ των οποίων στη Σχολή Αρμάτων και στη Σχολή Επιτελών και Διοικητών ΗΠΑ. Διοίκηση σε όλες τις μονάδες των Τεθωρακισμένων. Καθηγητής Σχολής Εθνικής Αμυνας (1954-1955), Ακόλουθος Ενόπλων Δυνάμεων στη Γερμανία (1956-1959), Διευθυντής Διεύθυνσης Προγραμματισμού-Συντονισμού ΓΕΕΘΑ (1962), Επιτελάρχης Στρατιωτικής Διοίκησης Αιγαίου (1964), Υποδιοικητής-Διοικητής ΧΧης Τεθωρακισμένης Μεραρχίας (1964-1965), Διευθυντής 2ου Ε.Γ./ΓΕΣ (1966-21/4/1967), Αποστρατεία (Μάιος 1967).

Συνιδρυτής της Αντιστασιακής οργάνωσης «Ελεύθεροι Έλληνες». Σύλληψη (Ιούνιος 1969) 15ημέρες κράτηση στην ΕΣΑ, 300 ημέρες απομόνωση, 1,5 χρόνο εξορία (Σαμοθράκη, Τσοτύλι, Θέρμο), 15 ημέρες κράτηση στην Ασφάλεια, συνεχής παρακολούθηση.

Σύμβουλος επί στρατιωτικών θεμάτων Πρωθυπουργού (Σεπτ.- Οκτ. 1974), Αποκατάσταση στο βαθμό Αντιστρατήγου, Βουλευτής Φθιώτιδας στις εκλογές 1974, 1981, 1985, Υφυπουργός Συγκοινωνιών 1974-1976.

Εκδόσεις: βιβλίο «Δημήτριος Νάκος Πανουργιάς 1921-1949», Αθήνα, 2002, σαν μνημόσυνο για τον αδελφό μου Έφεδρο Ανθυπολοχαγό των ΛΟΚ, που έπεσε στο Γράμμο στις 26-8-1949, βιβλίο «Κύπρος: Η αποχώρηση της ελληνικής μεραρχίας την 29η Νοεμβρίου 1967-Εθνική Μειοδοσία», Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα, 2004.

Διεύθυνση: Χειμάρας 57, 156 69, Παπάγου, τηλ: 210-6521450, fax: 210-6525337

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 2ης Συνεδρίασης

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Τις εργασίες του Συνεδρίου μας τιμά με την παρουσία του ο βουλευτής Φθιώτιδας κ.Χρήστος Σταϊκούρας τον οποίο καλούμε στο βήμα για ένα σύντομο χαιρετισμό.

Χρήστος Σταϊκούρας: Σας ευχαριστώ θερμά για την πρόσκλησή σας, να παραστώ στο 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας και να χαιρετίσω τις εργασίες. Η οργάνωση ενός τέτοιου συνεδρίου, αποτελεί μία αξιέπαινη προσπάθεια, που έχει καταστεί πλέον θεσμός, και μάλιστα σε μία εποχή που η θεματική του δοκιμάζει τις δυνατότητές της. Θα ήθελα να συγχαρώ τους συντελεστές του Συνεδρίου, το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού και την ΤΕΔΚ Φθιώτιδας, για την πρωτοβουλία και την άψογη οργάνωση αυτού. Παράλληλα, θα ήθελα να συγχαρώ και να ευχαριστήσω, ως πολίτης του νομού, όλους τους εισηγητές του συνεδρίου που με τις τοποθετήσεις τους θα φωτίσουν άγνωστες ή λιγότερο γνωστές πτυχές της ιστορίας μας, της Φθιωτικής Ιστορίας.

Κυρίες και κύριοι σύνεδροι, η παρουσία και η συμμετοχή σας σήμερα εδώ, μας γεμίζει δύναμη και αισιοδοξία, ότι μπορούμε μέσα και από αυτόν τον θεσμό, με συστηματικό και επιστημονικό τρόπο, να αναδείξουμε την ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά του νομού μας. Πιστεύω ειλικρινά, κρίνοντας και από την ποιότητα των πρακτικών του 3ου Συνεδρίου, που είχα την δυνατότητα τις προηγούμενες ημέρες να ξεφυλλίσω, ότι από τις εισηγήσεις και τον γόνιμο διάλογο που θα ακολουθήσει, θα εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για όλους μας.

Αγαπητές και αγαπητοί συμπατριώτες, η βαθιά ιστορική γνώση θα πρέπει να γίνει συνείδηση όλων μας, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η συνέχεια και η ενότητα του λαού μας. είναι ένα είδος αυτογνωσίας, που οφείλουμε να διατηρήσουμε και να μεταλαμπαδεύσουμε στις επόμενες γενιές. Η Φθιώτιδα έχει σημαντική ιστορική παρουσία και συμβολή στο ιστορικό γίγνεσθαι αυτού του τόπου. Οι πρόγονοί μας έχουν αφήσει κληρονομιά που ξεπερνά κατά πολύ τα στενά όρια της περιοχής μας. Καλό θα είναι εμείς οι νεώτεροι, να γνωρίσουμε και να αγαπήσουμε την ιστορία μας. Η γνώση της ιστορίας του τόπου θα μας οδηγήσει στην συνειδητή και ενεργό συμμετοχή μας στο σύγχρονο περιβάλλον.

Με αυτές τις λίγες σκέψεις, εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου, και αναμένω με ενδιαφέρον τα πρακτικά του.

Σας ευχαριστώ θερμά για την προσοχή σας.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Ευχαριστούμε όλους τους εισηγητές, για τις πραγματικά αξιόλογες, μεστές εισηγήσεις τους, οι οποίες τεκ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μηριώθηκαν, και για το ταξίδι που μας προσέφεραν όλοι στον χώρο και τον χρόνο, σε διάφορα σημεία του χρόνου αλλά και στον χώρο τον Φθιωτικό, από τις Θερμοπύλες και την Ηράκλεια και την Οίτη, μέχρι την κοιλάδα του Σπερχειού, τους Κομποτάδες, την Αμφίκλεια, την Υπάτη, την Λάρυμνα και το Μαρτίνο.

Ο λόγος στον κ. Μακρή.

Γιάννης Μακρής: Εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής του συνεδρίου θα ήθελα να ζητήσω συγγνώμη για την 45λεπτη διακοπή του ηλεκτρικού ρεύματος στην αίθουσα, επειδή κάηκε μια ασφάλεια που δεν υπήρχε στο Κάστρο κι έπρεπε να αναζητηθεί αλλού. Αυτή η καθυστέρηση είχε ως αποτέλεσμα χάσιμο πολύτιμου χρόνου με επακόλουθο την πίεση των εισηγητών από το προεδρείο να συντομεύουν την εκφώνηση των ανακοινώσεών τους, για τις οποίες διετίθετο ήδη ολίγος χρόνος. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τον «πολυβολισμό» των συνέδρων με εισηγήσεις εκφωνούμενες με γρήγορο ρυθμό η μια μετά την άλλη.

Ο καθορισμένος χρόνος για ερωτήσεις προς τους εισηγητές έχει, βέβαια, παρέλθει, αλλά αν κάποιος σύνεδρος αισθάνεται επιτακτική την ανάγκη να υποβάλει κάποια ερώτηση, ας το κάνει.

Από την απροθυμία για την υποβολή ερωτήσεων καταλαβαίνουμε πόσο μεγάλη είναι η κούραση όλων. Ήταν η πιο κουραστική συνεδρίαση...

Ραντεβού, λοιπόν, το απόγευμα στις 17.30 ακριβώς, για να μην έχουμε καθυστέρηση κι αναγκαστούμε να «τρέχουμε» πάλι. Σας ευχαριστούμε πολύ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

3η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Σαγιάς Γεώργιος - Καραναστάσης Αναστάσιος

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Ευθυμίου Τάκης
«Φθιωτική ιστορική παράδοση και Ομηρικός Αχιλλέας»

Κανέλλος Βασίλειος,
«Αχιλλέας και Σπερχειός ποταμός»

Ζήσης Ιωάννης
«Η διαχρονική ολιστική θεώρηση της στρατηγικής και πολιτικής ιστορίας του Φθιωτικού χώρου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα»

Φιλίτσα Τιλελή - Κωνσταντίνα Ψαρογιάννη
Πρώτη παρουσίαση αγροικίας υστερορωμαϊκών χρόνων στη θέση «Αγία Τριάδα» στο Δ. Δ. Θερμοπυλών, του Δήμου Λαμιέων.

Βελέντζας Αλεξ. Αθανάσιος
«Επισήμανση λαθών σε ονόματα και σε γεωγραφικά στοιχεία παλιών οικισμών της Ν- ΝΑ Φθιώτιδας»

Δαβανέλλος Νικόλαος
«Οίκοι ανοχής στη Λαμία»

Μαρία Τζιβελέκη-Πολυμεροπούλου
«ΔΙΑΠΥΛΙΑ ΤΕΛΗ
Η περίπτωση της Λαμίας (1847-1948)»

Πανταζής Παναγιώτης
«Κωσταλέξι: θρύλος και πραγματικότητα»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 3ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ευθυμίου Τάκης,
Δάσκαλος

ΘΕΜΑ
«Φθιωτική ιστορική παράδοση και Ομηρικός Αχιλλέας»

Αξιότιμες αρχές! Αγαπητοί σύνεδροι!

Το παγκόσμιο μυθολογικό και ιστορικό πρότυπο ρώμης και κάλλους, ο Ομηρικός Αχιλλέας λατρεύτηκε, ως θεοποιημένος ήρωας, σε πολλές περιοχές της πατρίδας μας, οι οποίες διεκδικούν και την πατρότητά του. Μια από αυτές είναι και η κοιλάδα του Σπερχειού, η σημερινή Φθιώτιδα ως συνέχεια της Ομηρικής Εριβώλακας Φθίας, επειδή τόσο ο Όμηρος, όσο και άλλοι αρχαίοι και νεότεροι συγγραφείς, επιστήμονες και ερευνητές θεωρούν το Σπερχειό ποταμό ως αναπόσπαστο τμήμα του βασιλείου των Αιακιδών, κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι ιστορικές παραδόσεις είναι προφορικές διηγήσεις οι οποίες διατηρούν τη μακρινή ανάμνηση ενός ιστορικού γεγονότος. Αποτελούν δηλ. τον πρόδρομο της ιστορικής διαπραγμάτευσης. Η παράδοση επομένως του απλοϊκού λαού μας, πέραν από τις υπερβολές, υποκρύπτει πραγματολογικά στοιχεία δεδομένης ιστορικότητας. Εάν καταφέρουμε ν' αποκρυπτογραφήσουμε σωστά το περιεχόμενο των λαϊκών μας παραδόσεων, αποβάλλοντας το φανταστικό και μυθολογικό πέπλο που τις συγκαλύπτει, τότε ίσως οδηγηθούμε στον ασφαλή ιστορικό πυρήνα.

Αλλά κι εάν ακόμη δεν το καταφέρουμε αυτό, οι ιστορικές παραδόσεις από μόνες τους είναι θρυλικές και συναρπαστικές, πόσο μάλλον αυτές που συνδέονται με τον επιφανέστερο ήρωα του Τρωικού πολέμου, τον Αχιλλέα.

Οι κάτοικοι της κοιλάδας του Σπερχειού κουβαλούν από γενιά σε γενιά διάφορες παραδόσεις που αφορούν τον Αχιλλέα και με περίσσιο καμάρι της αναφέρουν, αφού θεωρούν τους εαυτούς τους απογόνους των Αιακιδών.

Ο υποφαινόμενος και οι αγαπητοί μου συνεργάτες Αδάμης Ευθύμης και Κανέλλος Βασίλης κατά την έρευνά μας που πραγματοποιήσαμε για τη συγγραφή του βιβλίου: «Αναζητώντας ίχνη του Ομηρικού Αχιλλέα στην κοιλάδα του Σπερχειού», συλλέξαμε κάποια στοιχεία παράδοσης που αφορούν τη μυθολογική και ιστορική πορεία του ήρωα Αχιλλέα μέσα στον Φθιωτικό χώρο και μάλιστα στις δυτικές παρυφές του Σπερχειού, όπου εκεί βρίσκονται και οι σημαντικές για τον Όμηρο πηγές του. Παρακάτω θ' αναφερθώ συνοπτικά σε μερικά τέτοια στοιχεία ιστορικής παράδοσης.

1) Ο ΓΕΝΑΡΧΗΣ ΕΛΛΗΝ

Η αρχαία εθνική παράδοση εμφανίζει τον Έλληνα να έχει βασιλεύσει στην κοιλάδα του Σπερχειού στην πόλη Έλλα ή Ελλάς, η οποία μεταλαμπάδευσε την εθνική ονομασία «Έλληνες» σε όλα τα συγγενικά, αδελφά φύλα που κατοικούσαν τότε τον Ελλαδικό χώρο.

Το όνομα Ελλάς και Έλληνες πρωτοεμφανίστηκε στην Ιλιάδα του Ομήρου και συνδέεται μόνο με τους υπηκόους του Αχιλλέα, σαν ένα μικρό πολεμικό φύλο και συμβιώνει μαζί τους στη Φθία έχοντας ως βασιλιά τον ίδιο τον Αχιλλέα.

Στον κατάλογο των λαών, των ηγεμόνων και των πλοίων που αναφέρονται στην Ιλιάδα (ραψωδία β 681-685) ότι έλαβαν μέρος στην Τρωική εκστρατεία, διαβάζουμε σε μετάφραση: *«Αυτών πάλι που κατοικούσαν στο Πελασγικό Άργος, την Αλο, την Αλόπη και την Τραχίνα καθώς επίσης και αυτών που ήταν από τη Φθία και την Ελλάδα, με τις ωραίες γυναίκες και οι οποίοι ονομάζονταν Μυρμιδόνες και Έλληνες και Αχαιοί, αυτών λοιπόν με πενήντα πλοία αρχηγός ήταν ο Αχιλλέας».*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εδώ παρατηρούμε πως οι κάτοικοι της Φθίας συναντώνται κατά περίεργο τρόπο με τρία ονόματα. Η πιθανή εξήγηση που δίνεται είναι η εξής: Δημιουργός του βασιλείου της Φθίας ήταν ο Πηλέας, που ήρθε με τους Μυρμιδόνες του από την Αίγινα. Γι' αυτό και η ονομασία Μυρμιδόνες. Το βασίλειο του όμως περιελάμβανε και την παλαιότερη πόλη Ελλάδα με τους κατοίκους της τους Έλληνες. Έτσι εξηγείται και η δεύτερη και σημαντικότερη ονομασία Έλληνες. Ακόμη ονομάζονταν και Αχαιοί, γιατί στην περιοχή αυτή νότια της Θεσσαλίας και κοιλάδας του Σπερχειού εγκαταστάθηκαν από τον 19ο αι. π.Χ. και ένα από τα σημαντικότερα Ελληνικά φύλλα, οι Αχαιοί, απ' τους οποίους φυσικά προήλθε και το όνομα Αχαΐα Φθιώτιδα.

Ο Αριστοτέλης, σύμφωνα με την επιγραφή-χρονικό Πάριο Μάρμαρο, αναφέρει: *«Έλλην Δευκαλίωνος Φθιώτιδος εβασίλευσεν και Έλληνες εκλήθηκαν οι πρότερον Γραικοί καλούμενοι»*.

Την ύπαρξη του Έλληνα παραδέχονται και οι άλλοι σημαντικοί ιστορικοί της αρχαιότητας, όπως ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης και έτσι συνδέθηκε άμεσα η εθνική ονομασία με το γενάρχη, βασιλιά της Φθίας, τον Έλληνα και στις επίσημες πλέον ιστορίες των Ελλήνων.

2) Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ ΣΤΙΣ ΙΑΜΑΤΙΚΕΣ ΛΟΥΤΡΟΠΗΓΕΣ

Ο ήρωας Αχιλλέας θεωρείται κατ' εξοχήν θεότητα των ιαματικών λουτροπηγών. Κατά του ιστορικούς χρόνους λατρεύτηκε σε τόπους όπου λειτουργούσαν ιαματικά λουτρά. Γιατί όμως αυτή η σύνδεση; Από τη μυθική παράδοση γνωρίζουμε πως η Θέτιδα πριν τον Αχιλλέα γέννησε άλλα έξι παιδιά, τα οποία όμως πέθαναν, προφανώς από κάποια κληρονομική πάθηση. Οταν μια βασίλισσα αδυνατούσε να γεννήσει διάδοχο του θρόνου, ο βασιλιάς ήταν εξαναγκασμένος να πάρει άλλη σύζυγο για να διαιωνιστεί η κληρονομική βασιλεία. Οι πολλαπλοί γάμοι του Πηλέα, ίσως αντικατοπτρίζουν αυτό ακριβώς το πρόβλημα.

Μόλις, λοιπόν, γεννήθηκε ο Αχιλλέας, η μητέρα του η Θέτιδα θέλοντας να καταστρέψει τα φθαρτά στοιχεία του σώματός του, δηλ. κάποια πιθανή αναπηρία που εμφάνιζε στο πόδι του, τον βούτηξε στα ιαματικά νερά. Αρα η έννοια της απόδοσης της αθανασίας ήταν καθαρά έννοια θεραπευτική. Από ρωμαϊκή πηγή πληροφορούμαστε ότι η Θέτιδα δεν έκαψε τον Αχιλλέα στις φλόγες, όπως αναφέρει άλλη παράδοση, αλλά τον βύθισε στα θερμά νερά. Επομένως η ταύτιση με τις θερμοπηγές είναι ολοφάνερη. Ο Πηλέας μόλις αντιλήφθηκε την ενέργεια της Θέτιδας, τη θεώρησε βλαπτική και για να «γλιτώσει» το παιδί, την έδιωξε από το παλάτι. Θα ήταν όμως πολύ παράξενο και ανόητο η ίδια η Θέτιδα, η μητέρα του Αχιλλέα, να ήθελε να προξενήσει κακό στο παιδί της, απλά ήθελε να το θεραπεύσει.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το ότι ο Αχιλλέας όντως αντιμετώπιζε κάποιο φυσικό ελάττωμα στο πόδι του, φαίνεται ξεκάθαρα από την επέμβαση που δέχτηκε από τον Κένταυρο Χείρωνα, που του αντικατέστησε το φθαρμένο αστράγαλο του ποδιού του, με κόκαλο από το σκελετό του γίγαντα Δάμυσου, αποκτώντας έτσι ο ήρωας και τη γρηγοράδα του γίγαντα. Η πραγματικότητα εδώ ίσως είναι ότι ο Αχιλλέας υποβλήθηκε σε κάποια κινησιοθεραπεία στο δάσος του Πηλίου, με ανάλογη ειδική διατροφή. Όπως αναφέρεται έτρωγε μυαλά από ελάφι, για ν' αποκτήσει τις κύριες ιδιότητες του ζώου, δηλ. τη γρηγοράδα του, σύμφωνα με την επικρατούσα τότε αντίληψη.

Εξάλλου η «Αχιλλειοδυνία», ως ιατρικός όρος, είναι μια πάθηση σύμφωνα με την οποία οι μυώνες του κατωτέρου τμήματος του ποδιού συσπώνται κατά τέτοιον τρόπο, ώστε το πόδι να πατά στο έδαφος με τα δάχτυλα και όχι με το πέλμα, προξενώντας πόνο και αδυναμία βάδισης στον πάσχοντα. Έτσι είναι ολοφάνερο ότι η Αχιλλειοδυνία παραπέμπει κατευθείαν στον Αχιλλέα και στην πάθησή του.

Τα ιαματικά λουτρά Αρχανίου

Ο Φθιωτικός λαός με την παράδοσή του δέχεται την τοποθέτηση της Φθίας κάπου στις δυτικές παραποτάμιες περιοχές του Σπερχειού και συγκεκριμένα μέσα στην κοιλάδα του Πλατυστόμου και συνδέει την θεραπεία του Αχιλλέα με τα ιαματικά λουτρά Πλατυστόμου και Αρχανίου. Το Πλατύστομο διέθετε από αρχαιοτάτων χρόνων ιαματικά ψυχρά και θερμά λουτρά. Μάλιστα το 1924, όταν χτιζόταν η λουτρόπολη Πλατυστόμου, βρέθηκαν κτίσματα αρχαίων λουτρικών αγγείων. Επί πλέον στο Αρχάνι ήταν γνωστά από την αρχαιότητα σπουδαία και σπάνια ιαματικά λουτρά με ισχυρή αλκαλικότητα (11,70 ph σύμφωνα με ανάλυση του Ι.Γ.ΜΕ.). Αξιο αναφοράς είναι επίσης το γεγονός ότι για τις θεραπευτικές ιδιότητες των λουτροπηγών Αρχανίου, η ολομέλεια του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας με την υπ' αριθ. 14/173/2002 απόφασή της, αποφάνθηκε ότι αποτελούν υποβοηθητικά φυσιοθεραπευτικά μέσα για αποκατάσταση κινητικότητας του μυοσκελετικού συστήματος, με ελάττωση του μυϊκού σπασμού και βελτίωση της κινητικότητας των αρθρώσεων, δηλαδή κατά τα φαινόμενα ήταν τα καταλληλότερα που ταίριαζαν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

για τη θεραπευτική αγωγή που είχε ανάγκη ο Αχιλλέας, λόγω της πάθησης που εμφάνιζε στον αστράγαλό του.

3) ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

Στην ευρύτερη περιοχή του Αρχανίου, που ανήκει στην κοιλάδα του Πλατυστόμου, επικρατεί διάχυτη η λαϊκή αντίληψη ότι τα φοβερά όπλα του Αχιλλέα κατασκευάστηκαν από το χαλκό που εξαγόταν από τα Μεταλλεία του Αρχανίου.

Στοά εξόρυξης χαλκού και σκουριές Αρχανίου

Πράγματι ακόμη και σήμερα διασώζονται εκεί υπολείμματα χάλκινης σκωρίας καθώς και οι στοές εξόρυξης μεταλλευμάτων χαλκού. Βεβαίως η εξαγωγή και η κατεργασία του χαλκού στο Αρχάνι αποδεδειγμένα βάση της αρχαίας κεραμικής που βρέθηκε εκεί, γινόταν κατά του Ελληνιστικούς - Ρωμαϊκούς χρόνους. Όμως, αν και προς το παρόν απουσιάζει το επιστημονικό κριτήριο για προϊστορική εκμετάλλευση, είναι πολύ πιθανή η λειτουργία τους και κατά τη μυκηναϊκή εποχή, τη στιγμή που ο Όμηρος συνδέει άμεσα και ξεκάθαρα τους Αχαιούς του Αχιλλέα με το χαλκό, αποκαλώντας τους «χαλκοθώρακες». Μάλιστα στη Ραψωδία Π 595-596, αναφέρεται στο Χάλκωνα, η ονομασία του οποίου παραπέμπει κατευθείαν στο χαλκό και ο οποίος Χάλκωνας ζούσε στην Ελλάδα, όντας ο πλουσιότερος μεταξύ των Μυρμιδόνων, υπονοώντας σαφώς την ύπαρξη των μεταλλείων χαλκού, απ' την εκμετάλλευση των οποίων, προφανώς, πλούτισε ο Χάλκωνας.

4) ΤΟ ΞΙΦΟΣ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

Πλησίον της Φτέρης επί της κοίτης του Σπερχειού ορθώνεται ένα απότομος λόφος, η Καστρόρραχη, όπου σώζονται λείψανα αρχαίου φρουρίου. Οι πλησιέστερες ονομασίες Λίμνη και Σκάλα που διατηρήθηκαν έως σήμερα δίνουν το δικαίωμα στους κατοίκους της περιοχής Φτέρης, Βίτωλης, Πτελέας και Λευκάδας να ισχυρίζονται ότι ίσως εκεί βρίσκονταν οι παραποτάμιες και παραλίμνιες λιμενικές εγκαταστάσεις και τα ναυπηγεία των Μυρμιδόνων του Αχιλλέα. Ισχυρές επίσης μαρτυρίες μιλούν για εύρεση χάλκινων κρίκων για το δέσιμο των καραβιών.

Μάλιστα επικρατεί η παράδοση ότι στα ερείπια του φρουρίου της Καστρόρραχης, μεταξύ των άλλων, βρέθηκε παλιότερα και το ξίφος του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η Καστρόρραχη Φτέρης

Αχιλλέα.

Την άποψη αυτή τη στηρίζουν οι κάτοικοι στα γνωστά λόγια που απηύθυνε ο Αχιλλέας στο θεϊκό Σπερχειό για τη θυσία της κόμης του, αποδίδοντας τιμές στο νεκρό φίλο του Πάτροκλο.

5) Ο ΛΟΦΟΣ «ΑΣΤΕΡΙΑ» ΠΑΛΑΥΣΤΟΜΟΥ

Ο λόφος Αστέρια Πλατυστόμου

Ένας ομαλός λόφος που δεσπόζει στο Πλατύστομο και που όλα τα στοιχεία που παραθέτουμε στο βιβλίο μας: «Αναζητώντας ίχνη του ομηρικού Αχιλλέα στην κοιλάδα του Σπερχειού», συνηγορούν σε πιθανή τοποθέτηση της Ομηρικής Φθίας εκεί, ονομάζεται «Αστέρια». Μία εξήγηση που δίνουν οι ντόπιοι κάτοικοι γι' αυτή την ονομασία είναι ότι οφείλεται στα «Αστέρια» του βασιλιά, εννοώντας ως βασιλιά τον Αχιλλέα και αστέρια το σύμβολο, το οχτάχτινο σήμα που διακοσμούσε το θώρακα της πανοπλίας του.

Πράγματι παρατηρώντας την αγγειογραφία του Αχιλλέα στον ερυθρόμορφο

αμφορέα του 450 π.Χ. που φυλάσσεται στο Μουσείο του Βατικανού της Ρώμης, θα διακρίνουμε καθαρά τα οχτάχτινα αστέρια που κοσμούν τις επωμίδες του θώρακά του.

Ακόμη ο ανδριάντας του Αχιλλέα, που στήθηκε στην πλατεία του Αγίου Γεωργίου Φθιώτιδας για να τιμηθεί ο ήρωας των ηρώων Αχιλλέας, ύστερα από έγκριση του Υπουργείου Πολιτισμού το 1998, σχεδιάστηκε από ιστορικούς και αρχαιολόγους και φέρει στο θώρακά του το αστέρι. Επίσης το ίδιο αστέρι στολίζει και το άρμα του. Η επιγραφή που φέρει γράφτηκε από ειδικούς επιστήμονες και έχει ως εξής: *«Στο παγκόσμιο Μυθολογικό πρότυπο ρώμης και κάλλους του Ομηρικού Αχιλλέως απόγονοι Έλληνες του Σπερχειού έστησαν τούτο»*, τονίζοντας έτσι και την άμεση σχέση που έχει ο ήρωας με το Σπερχειό ποταμό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Από τα παραπάνω συμπεραίνομε ότι είναι πολύ πιθανόν ο βασιλικός οίκος των Αιακιδών να είχε ως σύμβολο το οχτάχτινο αστέρι. Στην πορεία της ιστορίας, κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, συναντάμε ξανά το αστέρι, δεκαεξάχτινο αυτή τη φορά, ως σύμβολο της Μακεδονικής δυναστείας, τη στιγμή που οι Μακεδόνες βασιλιάδες είναι απόγονοι των Αιακιδών (Νεοπτόλεμος-Ολυμπιάδα-Αλέξανδρος).

Το οχτάχτινο αστέρι του Αχιλλέα και το δεκαεξάχτινο των Μακεδόνων του Μ. Αλεξάνδρου φαίνεται να έχουν άμεση σχέση με τον αστερισμό Σείριο, το λαμπρότερο αστέρι, που κατείχε ξεχωριστή θέση, κατά την Αρχαιότητα, ανάμεσα στους Έλληνες. Η λέξη Σείριος είναι ελληνικότατη και σημαίνει σειρά. Όταν ο Όμηρος μιλά για «χρυσήν σειρά» αναφέρεται, πιθανότατα, στο Σείριο, το ακτινοβόλο και λαμπερό άστρο. Μάλιστα ο Σείριος, ως «κύων του Ωρίωνος» λόγω της θέσης του

κοντά στον αστερισμό αυτό, χρησιμοποιείται από τον Όμηρο και σε παρομοιώσεις που αφορούν τον Αχιλλέα και τον Έκτορα. Πιθανόν, λοιπόν, το άστρο του Αχιλλέα και της Βεργίνας των Μακεδόνων να είναι ο λαμπερός Σείριος, που αντιπροσωπεύει το ΦΩΣ της Ελλάδας και οι αχτίνες του, τους διάφορους λαούς που φωτίστηκαν με την ευεργετική ακτινοβολία του ελληνικού πολιτισμού.

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε και τη διορατική ενέργεια του Ερρίκου Σλήμαν να στηριχθεί πάνω σε ανάλογη παράδοση για τις έρευνές του. Έτσι, μελετώντας τη λαϊκή ονομασία του λόφου «Χισαρλίκ» διαπίστωσε πως στη γλώσσα του Τούρκικου λαού σημαίνει κάτι σαν «παλατάκι». Αυτή του η αντίληψη τον οδήγησε στην σπουδαία ανακάλυψη της Τροίας.

6) ΟΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΠΠΑΣ

Το χωριό Πάππα, που για ένα διάστημα ονομαζόταν Μεσοχώρι Μακρακώμης, κατέχει σπουδαία γεωγραφική θέση στη βορειοδυτική λεκάνη του Σπερχειού, αγγίζοντας τα θεσσαλικά όρια. Εκεί διασώζονται δύο σπουδαίες προϊστορικές Ακροπόλεις. Διάφορες ντόπιες παραδόσεις καθώς και τα γραπτά του Αθ. Καψιώτη στα έργα του «Θεσσαλοί οι πρώτοι αυτόχθονες Έλληνες» και «Δόλοπες», αναφέρουν ότι τα κάστρα αυτά υπήρξαν στρατόπεδα του βασιλείου του Αχιλλέα, ελέγχοντας από βορρά τις επιδρομές των θεσσαλικών φύλων.

Η Προϊστορική Ακρόπολη Πάππας

Μάλιστα το ένα από αυτά που βρίσκεται στο «Κοτρώνι της νύφης»,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φέρει εξωτερικό κυκλώπειο τείχος και εσωτερικό κτίσμα που πιθανόν αποτελούσε τμήμα αρχαίου ναού. Επίσης ο χώρος που συναντάμε προτού φθάσουμε από το χωριό στο κάστρο, δηλ. η τοποθεσία πάνω από τα «Πλατανάκια», πιστεύετε, λόγω της στρωματογραφίας της, ότι ήταν το νεκροταφείο του στρατοπέδου.

7) Η ΘΥΣΙΑ ΣΕ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΨΗΣ

Αγάς της περιοχής της δυτικής Φθιώτιδας κατά την Τουρκοκρατία, προκειμένου να εξευμενίσει το κακό και την αρρώστια που βασάνιζε το γιο του, παρακινούμενος από την ντόπια λαϊκή ιστορική παράδοση, πρόσφερε θυσία (Εκατόμβη) σε κεφαλόβρυσο του χωριού Μεγάλης Κάψης, μιμούμενος τις θυσίες που πρόσφεραν οι Αχαιοί του Αχιλλέα στο θεοποιημένο τότε Σπερχειό. Έτσι διαπιστώνουμε την ισχυρή επιρροή που ασκεί η παράδοση στη νεότερη γενιά.

Αγαπητοί μου! Παρ' όλο που η παράδοση είναι μια λεπτή κλωστή για να στηρίξουμε με ασφάλεια την ιστορία, αν καταφέρουμε να την αποκωδικοποιήσουμε ορθά, θα οδηγηθούμε σε κάποια αδιαμφισβήτητα ιστορικά συμπεράσματα. Γι' αυτό, θαρρώ, αξίζει να την ερευνούμε και να τη διασώζουμε!

Σας ευχαριστώ πολύ που είχατε την καλοσύνη και την υπομονή να με ακούσετε!

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΓΡΑΠΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Αντωνόπουλος Νικ. «Ο Αχιλλέας και ο Αγιος Γεώργιος», εκδ. Κουτσανδρέας, 1998.
- Αριστοτέλης, «Μετεωρολογικά», «Πολιτικά».
- Vermeule E. «Ελλάς εποχή του χαλκού».
- Δακορώνια Φ. – Μπούγια Πολ. «Τον καιρό των Μυκηναίων στη Φθιώτιδα», Λαμία, 1999.
- Ηρόδοτος, «Ιστορία».
- Θουκυδίδης, «Ιστορία» τ 1.
- Κακριδής Ι. «Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική μας παράδοση».
- Κανακάρης Ν. «Η αστρονομία στην αρχαία Ελλάδα», εκδ. Αρχέτυπο.
- Καραγκούνης Γ. «Γνωρίστε τον Ασβέστη».
- Κώνστας Χρ, «Σείριος και Μακεδόνες- μια παράξενη σχέση», εκδ. Αρχάτυπο.
- Λάμπου Ανδρέας, «Ιστορία Φτέρης Φθιώτιδας», Αθήνα, 1973.
- Μελέτη Ι.Γ.ΜΕ. PACT vol 15, 1986.
- Μπλούκας Στ. «Τα τοπωνύμια του χωριού Πάππα Μακρακώμης Φθιώτιδας», 1992.
- Ομήρου «Ιλιάδα».
- Πανταζής Β. «Ομηρική Γεωγραφία και Ομηρική Εποχή», εκδ. Καστανιώτη.
- Πάριο χρονικό
- Παπαχρήστος Κ. «Ελλάδα Σπερχειός ποταμός».
- Πρωτόπαπας Στ. « Ο κασσίτερος και ο μπρούντζος κατά την αρχαιότητα», Corpus, τ. 72.
- Χατζής Αντ., «Επετηρίς Φιλολ. Συλ. Πανεπιστημίου Αθηνών», Αθήνα, 1935-35.
- Χορμόβας Β., «Ιστορία της Μακρακώμης», 1990.

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ευχαριστώ θερμά όλους όσους βοήθησαν με οποιονδήποτε τρόπο στην διεξαγωγή της παραπάνω έρευνας. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τους:

- Ευθυμίου Κώστα, φυσικό, από το Πλατύστομο
- Σαντάρμη Γιάννη, λογοτέχνη, από το Αρχάνι
- Καραμέρη Γιάννη, επιχειρηματία υαλοπινάκων, από το Αρχάνι
- Μπλούκα Σταύρο, υπάλληλο Νοσοκομείου Λαμίας, από την Πάππα
- Ρίζο Δημήτριο, βιολόγο ιχθυολόγο, από την Πάππα &
- Φύκα Περικλή, ιστοριοδίφη, από τον Τυμφρηστό.
- Καλλιώρα Γεώργιο, κάτοικο Βίτωλης
- Νέλλα Νικόλαο, κάτοικο Πτελέας
- Κυρίτση Γεώργιο κάτοικο Φτέρης
- Κουμαντάνο Χρήστο, κάτοικο Αγίου Γεωργίου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Τάκης Ευθυμίου είναι εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα λατρεύει και ερευνά την τοπική Ιστορία και Λαογραφία. Είναι μέλος του «Ομίλου Φθιωτών συγγραφέων και λογοτεχνών». Σήμερα ζει και εργάζεται ως δάσκαλος στη Λαμία.

Η εργογραφία του περιλαμβάνει τα πονήματα:

1. «Ξορκισμός στη λήθη-Σκόρπιες λαογραφικές σελίδες απ' το χωριό μου Αγιο Γεώργιο Φθιώτιδας». Εκδόθηκε από τον Πολιτιστικό Σύλλογο του Αγίου Γεωργίου το 2005.
2. «Αναζητώντας ίχνη του Ομηρικού Αχιλλέα στην κοιλάδα του Σπερχειού». Έργο συλλογικό. Εκδόθηκε από το Εκλλησιαστικό Συμβούλιο Αγίου Νικολάου Πτελέας το 2006.
3. «Φυτά και Ζώα του τόπου μας: Μύθος και Λαϊκή παράδοση». Σε συνεργασία με τον ποιητή Γιάννη Σαντάρμη. Υπό έκδοση.
4. «Ομηρικός Αχιλλέας: Τέχνη και Ποίηση». Καλλιτεχνική και ποιητική συλλογή. Υπό έκδοση.
5. «Ασβεστες Μνήμες», φωτογραφικό οδοιπορικό στο Αγιωργίτικο παρελθόν. Υπό έκδοση.
6. «Το ξυλόγλυπτο τέμπλο Αγίου Νικολάου Ζιώψης – Ένα εξαίρετο δείγμα λαϊκής τέχνης», ιστορικοθρησκευτικό μελέτημα. Υπό έκδοση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Κανέλλος Βασίλειος,
Δάσκαλος - συγγραφέας

ΘΕΜΑ
«Αχιλλέας και Σπερχειός ποταμός»

Η πατρίδα του Αχιλλέα αποτέλεσε και αποτελεί ένα αινιγματικό και ακανθώδες ζήτημα. Υπήρξε; Ο Όμηρος λέγει ναι. Ο Αχιλλέας έχει ένα πραγματικό βασίλειο, με γεωγραφικά όρια, γείτονες λαούς, πόλεις, λαό δικό του, όπου κέντρο του βασιλείου του και σημείο αναφοράς είναι ο ποταμός Σπερχειός.

Σήμερα, κάθε αναφορά στην πατρίδα του Αχιλλέα φαντάζει ένα άπιαστο όνειρο, αφού τίποτε ουσιαστικό δε βρέθηκε, που να τον συνδέει με έναν ρεαλιστικό χώρο. Οι Μυκήνες, η Πύλος, η Τύρινθα..., ιδιαίτερες πατρίδες ομηρικών ηρώων, ανεβρέθηκαν και έδωσαν πλούσια στοιχεία για την ελληνική προϊστορία, δεν αποκαλύφθηκαν ακόμη η Φθία ή η Ελλάς.

Τα μυστικά των φθιωτικών ανακτόρων, οι πινακίδες, οι τάφοι της βασιλικής οικογένειας, προσωπικά αντικείμενα..., όλα αυτά, που μπορούν να δώσουν οντότητα στο μύθο, δεν ήρθαν ποτέ στο φως, για να επιβεβαιώσουν την ομηρική αφήγηση. Πολλά είναι τα ερωτηματικά, που συνοδεύουν αυτή τη δυσκολία στον εντοπισμό τους. Μήπως, τελικά, αυτός ο εντοπισμός τους απέτυχε, επειδή ακολουθήθηκαν εντοπισμοί, που πρότεινε, κυρίως, η μεταγενέστερη του Ομήρου γραμματεία και αγνοήθηκε ο Όμηρος;

Επειδή η θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος αφήνει περιθώρια για ποικίλες απόψεις, τίθεται ένα βασικό ερώτημα που πρέπει ν΄ απαντηθεί: «Πού, λοιπόν, και με ποια επιχειρήματα θα μπορούσαμε να ορίσουμε το βασίλειο του Αχιλλέα;» Κατά την άποψή μας η θέση του βασιλείου μπορεί να προσδιορισθεί σε σχέση με το μοναδικό σταθερό του στοιχείο, που αναφέρεται στην Ιλιάδα και αυτό είναι ο Σπερχειός ποταμός. Παραθέτοντας επιχειρήματα, τα οποία αντλήσαμε, κυρίως, από την ελληνική μυθολογία και τον Όμηρο, θα προσπαθήσουμε να τεκμηριώσουμε τη στενή σχέση μεταξύ Αχιλλέα και Σπερχειού και της κοιλάδας που διαρρέει.

Ο Διογέννητος Σπερχειός αναφέρεται με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο στο μύθο της Πολυδώρης, της κόρης του Πηλέα, που τη γονιμοποιεί ο ίδιος ο Θεός- ποταμός, που ρέει και ζωογονεί το βασίλειο. Το έκγονο από αυτή τη συνεύρεση, ο Μενέσθιος, γιος του θεού, είναι μαχητής στον κοινό αγώνα κατά της Τροίας, συντροφιά με το νόμιμο βασιλιά (ή διάδοχο) του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τόπου, τον Αχιλλέα, που προστατεύει ο θεός- ποταμός.

Ένα άλλο σημείο στο οποίο πρέπει να επικεντρώσουμε την προσοχή μας είναι τα λόγια του Αχιλλέα, μπροστά στη νεκρική κλίνη του αγαπημένου φίλου του Πατρόκλου:

«..Σπερχειέ, άδικα σου έταξε ο πατέρας μου πως,
όταν εγώ γυρίσω, εκεί στην πατρική μου γη, για χάρη σου,
θα έκοβα τα μαλλιά μου και θα σου πρόσφερα ιερή, πλούσια θυσία
και πως εκεί θα έσφαζα πενήντα βαρβάτα κριάρια στις πηγές σου,
όπου έχει τέμενος και ευώδη βωμό...» (Ψ 144-147).

Ο διάδοχος βασιλιάς, μπροστά στο λαό που προέρχεται από τη Φθία και λατρεύει τον «επιχώριο» ποταμό, νιώθει το ιερό χρέος ν' απευθυνθεί ενώπιόν τους στον τοπικό προστάτη (θεό-ποταμό), και με παράπονο και μεγάλη λύπη να πει δημόσια ότι θα αθετήσει το καθιερωμένο αφιερωματικό «δώρο» προς τιμήν του. Δηλαδή, υπενθυμίζοντας την ευχή του Πηλέα, «να του αποθέσει στις πηγές την κόμη του γιου του», μαζί με «ιερή εκατόμβη», πλούσια θυσία, γνωστοποιεί σε όλους ότι η τελετή προσφοράς δε θα εκτελεστεί, γιατί το τιμητικό δώρο θα προσφερθεί στο νεκρό ήρωα Πάτροκλο.

Η συνήθεια αυτή φαίνεται ότι είχε μεγάλη σημασία στα πρώιμα λατρευτικά έθιμα των ελληνικών φύλων (Δαναών -Αχαιών- Ιώνων), που η σχέση τους και η νοηματική τους σύνδεση με τους ποταμούς και το νερό διατηρείται στα ίδια ονόματα που έφεραν. Οι πρώτες συλλογικές ονομασίες των ελληνόγλωσσων φύλων, που χρησιμοποιεί ο Όμηρος, προέρχονται, ως ελληνικές λέξεις, από ρίζες που σημαίνουν «νερό». Αχαιός από τη ρίζα akw = νερό, Δαναός από την ινδοευρωπαϊκή ρίζα danu = νερό, Ίωνας από την ινδοευρωπαϊκή ρίζα is =θεραπεία, ορμή. Επίσης ο γενάρχης Δευκαλίωνας από το δευ, του ρήματος δεύω= βρέχω. Σχέση με το νερό έχει και το όνομα του Αχιλλέα που παράγεται από την ίδια ρίζα με τη λέξη Αχαιός, που προαναφέρθηκε. Η πεποίθηση ότι οι ποταμοί είχαν μεγάλη δύναμη για την ανάπτυξη των παιδιών και ότι το νερό κάποιων πηγών είχε ζωογόνο δύναμη, ήταν βαθιά ριζωμένη στους προγόνους μας και δεν είναι τυχαίο ότι πολλές γενεαλογίες ηρώων προέρχονταν από ποταμούς.

Συνεπώς, η εκδήλωση τιμής και λατρείας από τον πατέρα ενός νέου στους ντόπιους ποταμούς, ήταν πράξη «επιβεβλημένη», που σήμαινε μια τελετουργία, πολύ αρχαία, κοντά στο νερό, την πηγή ζωής και πλούτου, που γινόταν όχι μόνο στους ποταμούς, αλλά γενικά, στις πηγές, στην αρχή των υδάτων (και της ζωής), που άρδευαν και ζωογονούσαν ολόκληρες περιοχές. Για να εννοήσουμε καλύτερα τις ομηρικές αναφορές θα αναφερθούμε επιγραμματικά σε κείμενα ιστορικών ερευνητών, σχετικά με την αρχαία ελληνική θρησκεία.

Συγκεκριμένα, ένας αξιόλογος επιστήμονας, ο w. Burkert, σχολιάζει: « *Η*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ιδέα ότι οι ποταμοί είναι θεοί και οι πηγές νύμφες είναι βαθιά ριζωμένη, όχι μόνο στην ποίηση, αλλά στην πίστη και στην τελετουργία. Η λατρεία αυτών περιορίζεται μόνο από το γεγονός ότι συνδέονται αναπόσπαστα με έναν ιδιαίτερο τόπο. Κάθε πόλη τιμά το δικό της θεό ποταμό, τη δική της πηγή. Για τον ποταμό ιδρύεται τέμενος και σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και ναός. Αγόρια και κορίτσια, κατά την ενηλικίωσή τους, προσφέρουν τα μαλλιά τους, αναθήματα αφιερώνονται σε οικίσκους πηγών, ζώα σφαγιάζονται μέσα στους ποταμούς και στις πηγές».

Το γεγονός ότι στο κείμενο αναφέρονται οι λέξεις τέμενος, βωμός και πηγές του ποταμού, αυτό σημαίνει ότι, όχι μόνο η τελετουργία, που έχει τους απαραίτητους τελετουργικούς χώρους, την υποδομή (βωμός), ελέγχεται από τον Πηλέα, αλλά και ότι και οι πηγές, και όλη η ροή και η χρήση των υδάτων του Σπερχειού ανήκουν στον ίδιο. Όλα δείχνουν τη στενή σχέση ποταμού-βασιλιά και τη δικαιοδοσία του Πηλέα σε όλη την κοιλάδα εκατέρωθεν της ροής του, γιατί αυτός είναι ο τοπικός θεός ποταμός, στον οποίο μόνον αυτός προσωπικά, και ο γιος του, από όλους του βασιλείς της Φθίας μπορεί να εύχεται. Ο προστάτης θεός δικαιούται να γονιμοποιήσει την κόρη του βασιλιά Πηλέα, την Πολυδώρη (εύφορη γη), ώστε ο γιος του Σπερχειού, ο Μενέσθιος (Π 175) να μεταφέρει ως στοιχείο της ύπαρξής του τη θεϊκή δύναμη στο βασιλικό γένος και ο οποίος δικαιωματικά, ως απόγονος του θρόνου, διοικεί ένα από τα πέντε στρατιωτικά σώματα του Αχιλλέα.

Ο ίδιος ο Αχιλλέας υπόσχεται να προσφέρει τα μαλλιά του στο Σπερχειό, μετά την επιστροφή του. Λογικά αυτό μπορεί να εξηγηθεί μόνο αν ο λαός, που ήρωές του ήταν ο Πηλέας και ο Αχιλλέας, κατείχε την κοιλάδα του Σπερχειού. Αποτυπώνεται έτσι μια πραγματικότητα, ότι δεν μπορεί να αποσπασθεί το βασίλειο του Αχιλλέα από την κοιλάδα του Σπερχειού, ούτε και ο Σπερχειός από την παράδοση των Μυρμηδόνων- Ελλήνων. Είναι κάπως παράλογο ο Σπερχειός ποταμός να λατρεύεται σε μια άλλη περιοχή ως θεός, τη στιγμή που ούτε τα νερά του προσφέρει εκεί, ούτε κάνει εύφορη τη γη, για να ανταμείβεται τιμητικά και ο ντόπιος βασιλιάς να του προσφέρει την κόμη του διαδόχου του. Αλλωστε και η μεταφορά εκατό βοδιών ή πενήντα κριαριών από ένα μακρινό τόπο στις πηγές άλλου ποταμού για να θυσιαστούν φαντάζει προσπάθεια αρκετά χρονοβόρα και επίπονη.

Το νόημα της ευχής του Πηλέα για τη θυσία και ο μύθος της γονιμοποίησης της κόρης του βασιλιά αποδεικνύουν με σαφή τρόπο το τι δήλωναν οι ανάλογοι μύθοι, που είχαν ως θέμα τη συνεύρεση ποταμού (θεού) και κόρης (άρχοντα), δηλαδή συμβόλιζαν τη σχέση ποταμού- εύφορης γης και συνεπώς, αγαθών-λαού ή πλούτου- βασιλικής εξουσίας.

Αυτά τα δύο νευραλγικά σημεία (επίκληση-γονιμοποίηση) είναι κατά τη γνώμη μας ατράνταχτα στοιχεία που τεκμηριώνουν τη στενή σχέση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αχιλλέα και Σπερχειού. Βέβαια, αυτή η προσέγγιση «εκτοπίζει» το βασίλειο του Αχιλλέα έξω από τις πεδινές και εύφορες θεσσαλικές περιοχές και το καθιστά στενόχωρο και περιορισμένο, με ελάχιστα εδάφη προς τη νότια Θεσσαλία, όμως πιστεύουμε ότι ως άποψη δεν αποτελεί καθόλου υπερβολή, ούτε είναι μακριά από το νόημα των ομηρικών αναφορών. Ο Αχιλλέας, σύμφωνα με τον κατάλογο των πλοίων, όπου απαριθμούνται οι δυνάμεις των Αχαιών στην εκστρατεία κατά της Τροίας, έχει μαζί του 50 καράβια και 2500 άντρες, μικρή, συγκριτικά, δύναμη σε σχέση με άλλους βασιλείς, διοικούσε μόνο 5 πόλεις ή περιοχές και είχε μικρή επιρροή στο στράτευμα, όπως φαίνεται κατά τη διαφωνία του με τον αρχιστράτηγο Αγαμέμνονα, όταν ουδείς βασιλιάς, φίλος ή γείτονάς του συντάσσεται με εκείνον. Συνεπώς, και πάντα κατά το Όμηρο, ο Σπερχειός και η κοιλάδα του, ως γεωγραφική και πολιτική οντότητα, αποτελεί σημείο αναφοράς μόνο για τον Αχιλλέα και το γιο του Νεοπτόλεμο.

Μια άλλη απορία που πιθανόν να δημιουργείται, όταν κάθε προσέγγιση περικεντρώνεται γύρω από το Σπερχειό, αφορά τη σταθερότητα της συγκεκριμένης ονομασίας του Σπερχειού και η ταύτισή του με την κοιλάδα του Μαλιακού κόλπου. Θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί αν ποταμός Σπερχειός, πέραν του Ομήρου, αναφέρεται σε άλλα κείμενα ως ποταμός της περιοχής όπου βρίσκεται και η σημερινή κοιλάδα. Τόσο ο Ηρόδοτος και ο Παυσανίας, όσο και άλλοι ιστορικοί και συγγραφείς, συντήρησαν το όνομά του, συνδέοντας το πάντα με την περιοχή της νυν Φθιώτιδας. Είναι λοιπόν γεγονός ότι ο ποταμός διαφύλαξε, όχι μόνο το όνομά του, αλλά και μια σταθερή γεωγραφική ταύτιση με τη συγκεκριμένη κοιλάδα, που, όπως φαίνεται, για εκατοντάδες χρόνια κράτησε ζωντανές μνήμες και λαούς, που, είτε κοντά σ΄ αυτόν ή απομακρυσμένοι, συντήρησαν τους μύθους. Εκείνο όμως που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση είναι ότι ο Σπερχειός ποταμός, από το 14^{ο} αιώνα μ.Χ. και μετά, καταγράφεται με την ονομασία «Ελλάδα», όπως πιστοποιείται από περιηγητές κυρίως και διάφορους χάρτες.

Μια ονομασία που αναβιώνει, ανεξήγητα, τη σχέση ανάμεσα σ΄ αυτόν και στο όνομα «Ελλάς», την οποία ο Όμηρος δύο χιλιάδες περίπου χρόνια νωρίτερα αποδίδει στον αρχαίο λαό της περιοχής, τους Μυρμηδόνες, τους οποίους πρωτοσυναντάμε στην Τροία, ενώ υποπτευόμαστε από τα κείμενά του, ότι εκεί, κοντά στις όχθες του ποταμού, θα υπήρχε είτε η περιοχή, είτε η πόλη Ελλάς. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι υπάρχουν μαρτυρίες (Προκόπιος 6^{ος} αιώνας, Φραντζής 15^{ος} αιώνας κ.ά.), σύμφωνα με τις οποίες η κοιλάδα του Σπερχειού και μια ευρύτερη περιοχή γύρω από αυτόν έφεραν επίσης την ονομασία «Ελλάς». Η εντυπωσιακή αυτή σύνδεση της ονομασίας «Ελλάς» πόλης ή περιοχής, πότε με το Σπερχειό και πότε με την κοιλάδα του, δείχνει να μην είναι, ούτε αυθαί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρετη αλλά ούτε και τυχαία, όταν μάλιστα, αποδεικνύεται μακροβιότατη και επίμονη.

Όμως και η γεωμορφολογία της κοιλάδας, σε πολλές θέσεις της οποίας βρίσκουν απόλυτη εφαρμογή οι οικιστικοί- στρατηγικοί κανόνες των Αχαιών, καθώς και τα διάσπαρτα επιφανειακά ευρήματα (κτίσματα, όστρακα κ.ά.), από τη λίθινη έως τη ρωμαϊκή εποχή, μας πείθουν ότι ήταν τμήμα του μυκηναϊκού κόσμου, όπως υποστηρίζουν επιφανείς ιστορικοί ερευνητές και αρχαιολόγοι. Λόγοι που ασφαλώς συνηγορούν στην τεκμηρίωση της άποψής μας.

Συμπερασματικά, η πατρίδα του Πηλέα και του Αχιλλέα, η Εριβώλακα Φθία, που κατά τον Όμηρο προσδιορίζουν το Πελασγικό Άργος, η Άλος, η Αλόπη, η Τραχίνα, η Ελλάς και η Φθία και που οι κάτοικοί της ονομάζονταν Μυρμηδόνες και Έλληνες και Αχαιοί (Β 681-685), συνδέεται αναπόσπαστα με το Σπερχειό και την κοιλάδα του. Έτσι λοιπόν, κάθε προσπάθεια αναζήτησης και εντοπισμού, με ιστορικά και γεωγραφικά δεδομένα, του βασιλείου του επιφανέστερου ήρωα της Ιλιάδας πρέπει, κατά την άποψή μας, να έχει ακλόνητο, σταθερό και αμετακίνητο σημείο αναφοράς, το ποτάμι των μύθων και των θρύλων, το ποτάμι των ηρώων και των θεών, το Σπερχειό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Αδάμης Ευθύμης-Ευθυμίου Τάκης-Κανέλλος Βασίλης «Αναζητώντας ίχνη του Ομηρικού Αχιλλέα στην κοιλάδα του Σπερχειού. Ιστορική-Μυθολογική- Φιλολογική- Λαογραφική και Τοπογραφική προσέγγιση».

Όμηρος «Ιλιάδα».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Βασίλης Κανέλλος γεννήθηκε στη Σπερχειάδα, όπου τέλειωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Σπούδασε παιδαγωγικά στην Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας και υπηρέτησε ως δάσκαλος σε σχολεία της Δυτικής Φθιώτιδας. Επί σειρά ετών συμμετείχε στα αυτοδιοικητικά και πολιτισμικά δρώμενα της ιδιαίτερης πατρίδας του. Είναι μέλος του Ομίλου Φθιωτών Λογοτεχνών και Συγγραφέων, έχει συγγράψει τρία βιβλία ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου και έχει δημοσιεύσει δεκάδες άρθρα και δοκίμια σε τοπικές εφημερίδες και περιοδικά. Σήμερα υπηρετεί ως δ/ντής στο 2ο Δημοτικό Σχολείο Σπερχειάδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ζήσης Ιωάννης
Δημοσιογράφος - Συγγραφέας

ΘΕΜΑ
«Η διαχρονική ολιστική θεώρηση της στρατηγικής και πολιτικής ιστορίας του Φθιωτικού χώρου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα»

Θα ήθελα να ξεκινήσω την ομιλία μου από τις ευχαριστίες για το γεγονός ότι άλλο ένα επιτυχές, όπως όλα δείχνουν, συνέδριο διευρύνει τους ορίζοντες της τοπικής κοινωνίας για αυτογνωσία, προβάλλει τον τόπο και συνεχίζει μια παράδοση που ξεκίνησε από το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού. Παράλληλα θέλουμε να ευχηθούμε στο Πνευματικό Κέντρο Σταυρού ό,τι καλύτερο και στους συντελεστές του βέβαια για το έργο το οποίο επιτελούν και για τη δημιουργικότητά τους. Πιστεύουμε ότι τα συνέδρια φθιωτικής ιστορίας μπορούν να αξιοποιηθούν πολλαπλώς και θα είμαστε αλληλέγγυοι με όλους που βλέπουν στα συνέδρια αυτά μια δημιουργική πολιτιστική έκφραση, μια επιστημονική δημιουργικότητα και μια κοινωνική ωφελιμότητα.

Στο παρελθόν είχαμε αναπτύξει δύο θέματα, το Λαμιακό πόλεμο και το Μύσωνα τον Οιταίο. Σ' αυτό το συνέδριο επιλέξαμε να προσεγγίσουμε ένα θέμα με όχι μεμονωμένη χρονική γεωγραφική προσωπική αναφορά, επειδή ακριβώς πιστεύουμε ότι η γενικότερη εμπειρία που έχει συγκεντρωθεί από τα συνέδρια φθιωτικής ιστορίας μπορεί να μας βοηθήσει να προσεγγίσουμε διαχρονικά τα ζητήματα της στρατηγικής και πολιτικής θεώρησης του φθιωτικού χώρου και παράλληλα ολιστικά.

Ας δούμε όμως τι εννοούμε με τον όρο *«ολιστική προσέγγιση»*. Η ολιστική προσέγγιση δεν προσδιορίζεται από αναλυτικές και αναγωγικές διαδικασίες, αλλά επιδιώκει να αναδείξει τις αλληλεπιδράσεις μέσα από την ολότητα περιορίζοντας τους επιμερισμούς και αναδεικνύοντας δυνατότητες συνδετικής ματιάς. Βέβαια, έχει τις επιστημονικές της δυσχέρειες. Ωστόσο πιστεύουμε ότι το θέμα αυτό εναρμονίζεται με την προσπάθεια του συνεδρίου, μέσα από τις πολλές αναλυτικές καταγραφές, να συνθέσει και να αντιμετωπίσει την ολότητα της φθιωτικής ιστορίας.

Η ολιστική προσέγγιση μόλις τώρα αναδεικνύεται στις θετικές επιστήμες, κυρίως μέσα από τη θεωρία των πολύπλοκων συστημάτων και αρκετά λιγότερο μέσα στις επιστήμες του ανθρώπου. Θα επιχειρήσουμε όμως μέσα από μια διεισδυτική προσπέλαση στην ολότητα και τη διαχρονικότητα να κάνουμε την αναλυτική τεκμηρίωση, ανά φάση της ιστορικής εξέλιξης του φθιωτικού χώρου, πολιτικά και στρατηγικά.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι περιοριστήκαμε στη στρατηγική και πολι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τική ιστορία, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι απαξιώνουμε την οικονομική για παράδειγμα ή την πολιτιστική ιστορία της Φθιώτιδας, καθώς μάλιστα θεωρούμε αυτές τις πλευρές της ιστορίας σαν υπόβαθρο για την κύρια και κυρίως εμφανή στρατηγική, στρατιωτική και πολιτική ιστορία.

Διαχρονικά μπορούμε να διαπιστώσουμε δύο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενοποίησης της θεώρησης του φθιωτικού χώρου πολιτικά και στρατιωτικά-στρατηγικά.

Το πρώτο που διαπιστώνουμε είναι ότι το μορφολογικό του ανάγλυφο λειτούργησε σαν καθοριστικό στοιχείο, και αυτό είναι κοινοτοπία, αλλά εδώ μας ενδιαφέρουν οι δύο άξονες αυτού του μορφολογικού ανάγλυφου. Ο πρώτος άξονας ήταν το πρώτο πέρασμα από τη Θεσσαλία στο Δομοκό, τη Λαμία, σαν οχυρή θέση ελέγχου της κοιλάδας μέσα στο Μαλιακό, το Σπερχειό και τελικά το πέρασμα των Θερμοπυλών, το οποίο έβγαζε τόσο παραλιακά προς τη νοτιοανατολική Λοκρίδα, όσο και προς τη βορειοδυτική Λοκρίδα και από κει και πέρα στο ανοικτό πεδίο της Βοιωτίας ή προς την κατεύθυνση της Φωκίδας.

Ο δεύτερος άξονας ήταν ο άξονας της Δυτικής Φθιώτιδας, πάλι με πρόσβαση από τη Θεσσαλία προς τη νότια Ελλάδα, αλλά δια μέσου των ορεινών θέσεων, όπως αυτές αναδείχτηκαν και στην επιδρομή των Γαλατών, και μάλιστα στα Κοκκάλια, ή ακόμη και μέσα από τη σημαντικότητα των πόλεων και των θέσεων της Οίτης. Από τη μυθιστορική περίοδο και την περίοδο της Αιτωλικής Συμπολιτείας, μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας και ως την πρόσφατη Εθνική Αντίσταση, αυτοί οι δύο άξονες επανέρχονται σε διαφορετικές συνθήκες, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Επανέρχονται σαν καθοριστικοί άξονες πολιτικής ανάπτυξης αλλά και στρατηγικής και στρατιωτικής σημασίας.

Στον πρώτο άξονα έχουμε τη στρατηγική θέση των Θερμοπυλών, που αναδείχτηκε στρατηγικά από την προ των Αμφικτιονικών συνεδρίων περίοδο (καθώς πρέπει να εικάσουμε ότι τα Αμφικτιονικά συνέδρια θεσμοθετήθηκαν για να σταματήσει η πολεμική και η ληστρική χρήση του περάσματος των Θερμοπυλών, έτσι ώστε να σταματήσει να λειτουργεί το πεδίο αυτό σαν πεδίο σύγκρουσης και πολέμου), μέχρι την αντίσταση του ελλαδικού χώρου στις εισβολές από την περίοδο των μηδικών πολέμων, μέχρι και την πολύ πρόσφατη γερμανική εισβολή και την τελευταία μάχη επί χερσαίου εδάφους του αγγλονεοζηλανδικού εκστρατευτικού σώματος.

Παρατηρούμε ότι, μετά τη θεσμοθέτηση των Αμφικτιονικών συνεδρίων, το πέρασμα των Θερμοπυλών λειτουργεί κυρίως σαν γραμμή άμυνας σε εισβολείς που έχουν κρατική οντότητα, όπως οι Πέρσες μέχρι και τους Γερμανούς, και αυτό αναδεικνύεται ακόμη και σε μεγάλες συρράξεις, όπως στους ελληνιστικούς πολέμους, με σημαντική αιχμή το Λαμιακό πόλεμο. Το ίδιο ισχύει και για όλα τα σημεία αυτού του άξονα, από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

την περιφέρεια της περιοχής του Δομοκού και του Θεσσαλικού πεδίου, μέχρι τη Λαμία και το Σπερχειό.

Ο άλλος άξονας αναδεικνύεται σε φάσεις που υπάρχει μια χαλαρή δομή διοίκησης και κρατικής οντότητας των εμπλεκομένων, ακόμη και από εισβολείς όπως οι Γαλάτες, που μπορούν να θεωρηθούν ως ορδή. Εδώ βλέπουμε την ανάδειξη των θέσεων και των πόλεων αυτού του άξονα σε περιόδους ρευστότητας των κρατικών μορφωμάτων, όπως την περίοδο της Φραγκοκρατίας ή των Συμπολιτειών, που αποτελούν χαλαρά μορφώματα και όπου δεν υπάρχει αυτό που θα λέγαμε ισχυρή μεγάλη επικράτεια, όπως η ρωμαϊκή αυτοκρατορία, το Βυζάντιο και το Οθωμανικό κράτος.

Το αντίστοιχο βέβαια ισχύει ακόμη και στην περίοδο της Εθνικής Αντίστασης. Δηλαδή, επειδή ακριβώς οι ορεινοί όγκοι αποτελούν ένα ευχερές πεδίο αντίστασης απέναντι σε παράγοντες που εκλαμβάνονται ως εχθρικοί και ως μη αποδεκτές διοικητικές οντότητες, χρησιμοποιούνται ως πεδίο ανάπτυξης αντάρτικης δραστηριότητας.

Η παρουσίαση αυτών των δύο αξόνων, που έχουν διαχρονικότητα και επαναλαμβάνονται, πρέπει να μας οδηγήσει και σε κάποια συμπεράσματα για το ρόλο που είχε το μορφολογικό ανάγλυφο στην πολιτική και στρατιωτική ολοκλήρωση του Φθιωτικού χώρου, τόσο στο κέντρο, στην περιοχή της κοιλάδας του Σπερχειού και του Μαλιακού, όσο και στις περιοχές του Δομοκού και της Λοκρίδας.

Ένα άλλο στοιχείο που θα πρέπει να προσεγγίσουμε, για να παρακολουθήσουμε το θέμα ολοκληρωμένα, είναι οι μεγάλες πολιτικές και στρατιωτικές μεταβολές που συνδέονται με τα τοπικά βασίλεια και πόλεις. Οι κυριότερες από αυτές τις μεταβολές φαίνεται ότι συνέβησαν στην προϊστορική περίοδο, την περίοδο της μυθιστορίας, και συνδέονται με δύο κομβικά γεγονότα. Πρώτο τη θεσμοθέτηση των Αμφικτιονικών συνεδρίων μέσα από την ιστορική εμπειρία που μας έφερε το πέρασμα των Θερμοπυλών, τόσο στις τοπικές πόλεις και τα τοπικά βασίλεια, όσο και σε μια πολύ ευρύτερη ομάδα περιοχών και φυλών. Δεύτερο η κρίση που επέφερε στον ελλαδικό χώρο ο Τρωικός πόλεμος. Είναι φανερό ότι μετά από τα Αμφικτιονικά συνέδρια αναπτύχθηκε ένα ηγετικό μεγάλο βασίλειο, το βασίλειο της Φθίας, στο οποίο δεσπόζουν τα ονόματα του Πηλέα και του Αχιλλέα. Το βασίλειο αυτό, εξ αιτίας του Τρωικού πολέμου, υπέστη μοιραίες γι' αυτό επιπτώσεις, με αποτέλεσμα την πολιτική και στρατιωτική παρακμή της περιοχής ευρύτερα, καθώς απουσίαζε ένας ηγετικός ενοποιητικός παράγων, αποτέλεσμα του Τρωικού πολέμου.

Ταυτόχρονα είναι φανερό ότι τα Αμφικτιονικά συνέδρια λειτούργησαν σαν παράγοντας παρέμβασης για την αποτροπή ενός ηγετικού ενοποιητικού παράγοντα, στη λογική ενός *«διαίρειν και βασίλευε»* από τρίτους. Αυτό το βλέπουμε σε διαφορετικές φάσεις, όπως στο Λαμιακό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πόλεμο. Το πέρασμα των Θερμοπυλών θα παρείχε πολύ μεγάλη ισχύ σε ένα ισχυρό πολιτικό υποκείμενο, όπως ήταν παλαιότερα το βασίλειο της Φθίας στην περιοχή αυτή.

Δυστυχώς ιστορικές μαρτυρίες δεν υπάρχουν γι' αυτή την Τρωική φάση της τοπικής ιστορίας, ούτε βέβαια για τη μακρά χρονική περίοδο που ακολούθησε. Δεν υπάρχει αυτό που θα λέγαμε αρχαιολογική τεκμηρίωση της ιστορίας της περιοχής αυτής ή ιστορική γραφή, όπως αυτή αρχίζει και διαφαίνεται από τον 5ο π.Χ. αιώνα.

Το δεύτερο στοιχείο που συγκρατούμε από τη διαχρονική προσέγγιση είναι το γεγονός ότι μετά από τον Τρωικό πόλεμο η περιοχή μπαίνει σε μια παρακμή και η στρατιωτική και η πολιτική σημασία της έγκειται μόνο στο ρόλο των τοπικών πόλεων και βασιλείων, στις αναμετρήσεις των διερχομένων στρατευμάτων, είτε αυτά είναι τα ελληνιστικά βασίλεια, οι ελληνιστικοί στρατοί, είτε είναι οι αναμετρήσεις που γίνονται μεταξύ Ελλάδας και ελληνικών πόλεων με τους Μήδους, είτε ακόμα στην περίοδο της Ρώμης και του Βυζαντίου.

Η περιοχή ανακτά ξανά το αμιγώς εθνικό της ενδιαφέρον με την επανάσταση του '21, ύστερα από τη ρωμαϊκή κυριαρχία, όπου και πάλι αναδεικνύονται οι άξονες που προαναφέραμε, όπως ο άξονας Ζητούνι-Σάλωνα, όπου βέβαια αναδεικνύονται λεπτομερειακά και οι στρατηγικοί άξονες στο Λοκρικό πεδίο. Στη συνέχεια η περιοχή θα μπει σε μια στρατηγική παρακμή μετά τη διεύρυνση με την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας, που θα σφραγιστεί βέβαια με τον πόλεμο του '97 και τη μάχη της Ταράτσας, όπου μπαίνει πλέον σε μια διοικητική ομαλότητα μέσα στην ελληνική επικράτεια.

Οι άξονες που αναδείχτηκαν, αλλά και τα βασικά πολιτικά συμπεράσματα από την πολιτική και στρατιωτική μεταβλητότητα της πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος της περιοχής, είναι καθοριστικά για να δούμε ακόμη και το μέλλον.

Με αυτήν την ελπίδα, θεωρούμε ότι έχει μια πρόσθετη χρησιμότητα αυτή η ιστορική ματιά, με όλους τους κινδύνους γενίκευσης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε το 1958 στην Αθήνα, είναι έγγαμος και διαμένει στη Μάκρη Νομού Φθιώτιδας από το 1985.

Ξεκίνησε σπουδές στο Οικονομικό Τμήμα της ΑΣΟΕΕ απ' όπου με εξετάσεις συνέχισε στη Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας, μετά συνέχισε τις σπουδές στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Είναι συγγραφέας & δημοσιογράφος. Είναι εκπρόσωπος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ, μέλος της Επταμελούς Γραμματείας του Πανελλήνιου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων (ΠΑΝΔΟΙΚΟ) από το 2000 και μέλος της επταμελούς γραμματείας του Δικτύου Εθελοντικών Οργανώσεων της Στερεάς Ελλάδας. Είναι μέλος του Ανώτατου Συμβουλίου Απονομής του Οικολογικού Σήματος (ΑΣΑΟΣ), και εκλεγμένος γενικός γραμματέας του Δ.Σ του Εθνικού Πάρκου Σχινιά Μαραθώνα. Έχει συμμετάσχει σε πλήθος συνεδρίων και διαβουλεύσεων ως εισηγητής και εκπρόσωπος ΜΚΟ.

Είναι μέλος του Δ.Σ. της σύμπραξης εταίρων στο πρόγραμμα EQUAL με τίτλο «Τελικό Όριο». Έχει συντονίσει πλήθος τηλεοπτικών εκπομπών για το περιβάλλον και έχει διδακτική εμπειρία για περιβαλλοντικά θέματα μέσω συνεργασίας με Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης. Ήταν υπεύθυνος υλοποίησης του προγράμματος «Βιώσιμη Ανάπτυξη» με τίτλο «NATURA Σπερχειού Μαλιακού». Μέλος της συντονιστικής ομάδας για το Βιώσιμο Τουρισμό στο πρόγραμμα LIFE «Green Marathon» του Εθνικού Πάρκου Σχινιά Μαραθώνα ως εκπρόσωπος του Δ.Σ. Συμμετείχε ως εκπρόσωπος ΜΚΟ στην «εβδομάδα νερού» στα πλαίσια της Ελληνικής Προεδρίας της Ε.Ε τον Ιούλιο 2003. Μεταξύ άλλων έχει συγγράψει τα εξής βιβλία «Ειρήνη και Διανόηση», «Ελλάδα Ορθοδοξία & Ευρώπη σε κρίση», «Ανθρώπινο και Πλανητικό Αδιέξοδο», «Ο κόσμος μετά το AIDS και την οικολογική καταστροφή», 4 εκπαιδευτικά πακέτα για το περιβάλλον στα πλαίσια ενός προγράμματος EQUAL, «βιώσιμη ανάπτυξη και ποιότητα ζωής», «πράσινο επιχειρείν», «οδηγός διαχείρισης περιοχής Natura Σπερχειού Μαλιακού Κόλπου» κλπ.

Συμμετέχει σε πλήθος εθελοντικών, φιλοζωικών και άλλων δράσεων. Ασχολείται με τη φωτογραφία, τη ζωγραφική, και την ποίηση. Ζει βιοποριστικά κυρίως από την φυστικοκαλλιέργεια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΕΣ

Φιλίτσα Τιλελή
Αρχαιολόγος
ΙΔ΄ ΕΠΚΑ

Κωνσταντίνα Ψαρογιάννη
Αρχαιολόγος
ΙΔ΄ ΕΠΚΑ

ΘΕΜΑ

Πρώτη παρουσίαση αγροικίας υστερορωμαϊκών χρόνων στη θέση «Αγία Τριάδα» στο Δ. Δ. Θερμοπυλών, του Δήμου Λαμιέων.

Στο πλαίσιο εργασιών κατασκευής του Α/Κ ΠΑΘΕ, στην περιοχή των Θερμοπυλών, στη θέση «Αγία Τριάδα», εντοπίστηκε και ανασκάφθηκε από την ΙΔ΄ ΕΠΚΑ, σε μια άγνωστη ως εκείνη τη στιγμή αρχαιολογικά θέση, μια αγροικία υστερορωμαϊκής εποχής* (Εικ. 1).

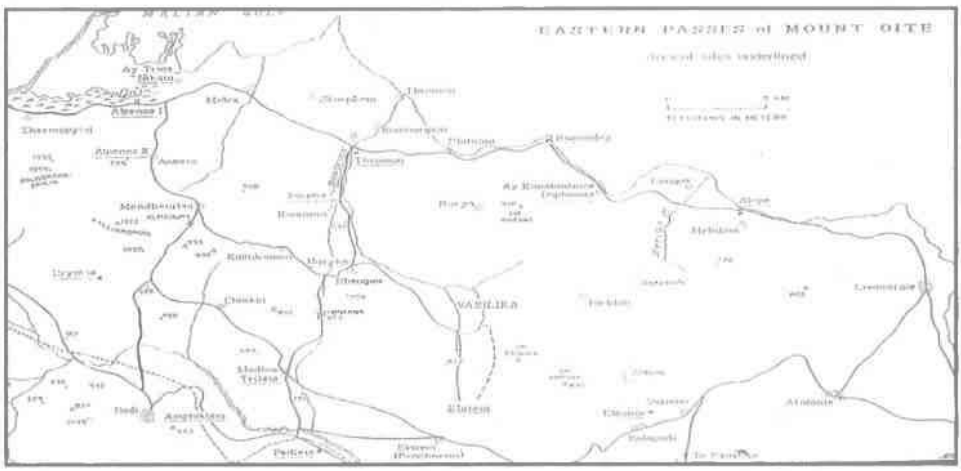
Εικ. 1 Δορυφορική λήψη του πετάλου του Μαλιακού με σημειωμένη τη θέση της ανασκαφής (πηγή: Google)

Η θέση βρίσκεται στις χαμηλές υπώρειες του όρους Καλλιδρόμου, με εξαιρετική θέα στο Μαλιακό κόλπο και απόλυτη εποπτεία της πεδινής

*Ευχαριστίες οφείλονται στην κ. Μαρία – Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, Προϊσταμένη της ΙΔ΄ ΕΠΚΑ για την παραχώρηση της μελέτης του υλικού, την ενθάρρυνση και την υποστήριξη σε όλα τα στάδια της εργασίας. Επίσης, στις αρχαιολόγους κ. κ. Α. Μπονάκη, Ε. Τζαμάρα, Μ. Κουτσολέλου, Κ. Βασιλειάδη για τη διεκπεραίωση των εργασιών πεδίου και στη σχεδιάστρια κ. Β. Χονδρογιάννη. Στον κ. Δ. Κατσούνη για τη φωτογράφηση του υλικού και στον κ. Δ. Καλαμάτα για μέρος των εξωτερικών φωτογραφικών λήψεων. Στον αρχαιολόγο κ. Π. Τσέλεκα για την ταύτιση των νομισμάτων και τέλος, στην μηχανικό ανακαίνισης και αποκατάστασης κτηρίων Τ. Ε. κ. Σ. Νικολάου για την αξονομετρική αποκατάσταση της αγροικίας.

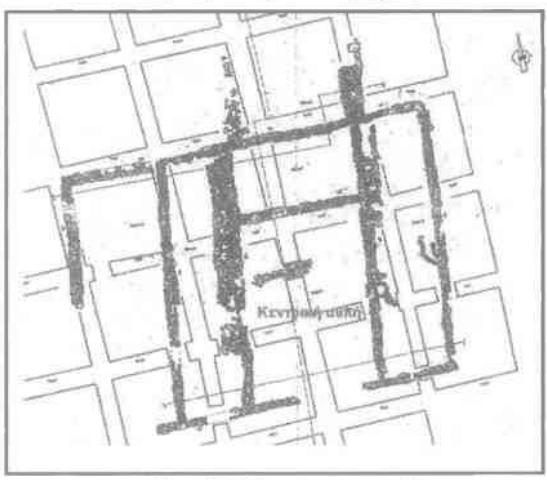
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λωρίδας γης μεταξύ θάλασσας και βουνού, σε κοντινή απόσταση από τους κυριότερους κατά την αρχαιότητα οδικούς άξονες από και προς τη Θεσσαλία αλλά και τη νότια Ελλάδα (Εικ. 2).

Εικ. 2. Αρχαίοι οδικοί άξονες Ανατολικής Οίτης (πηγή: W. K. Pritchett, Studies in Ancient Greek Topography, Part IV Passes, 1982, p. 126, fig. 6)

Το προσχωσιγενές έδαφος, αποτέλεσμα των διαχρονικών αποθέσεων, σε συνδυασμό με την ύπαρξη φυσικών υδάτινων πόρων, καθιστούν την περιοχή ιδιαίτερα πρόσφορη στην καλλιέργεια ως και τις μέρες μας.

Εικ. 3 Κάτοψη αγροικίας

Η αγροικία, ακολουθώντας το πρότυπο του αρχαίου ελληνικού οίκου,[1] αναπτύσσεται γύρω από μία κεντρική αυλή. Πρόκειται για ένα εσωστρεφές, πολύχωρο οικοδόμημα, συνολικού εμβαδού 344,85 τ.μ., ορθογώνιας κάτοψης, με προσανατολισμό Β – Ν και είσοδο στα νότια[2] (Εικ. 3).

Από τα σωζόμενα λείψανα του κτηρίου διαπιστώνονται δύο οικοδομικές φάσεις οι οποίες όμως δεν

1. Βιτρουβίου «Περί Αρχιτεκτονικής,» βιβλίο VII (μετάφραση – σχόλια Π. Λέφας), εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ 1998, σελ. 43 κ.ε.

2. Για παρόμοιας κάτοψης αγροικία βλ. A. G. Mckay "Houses, Villas and Palaces in the Roman World" Cornell University Press, Ithaca, N. York 1977 p. 18, fig. 3

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

απέχουν πολύ χρονικά μεταξύ τους. Στην πρώτη οικοδομική φάση, ανήκουν τα θεμέλια των ισογείων χώρων οι οποίοι εκτείνονται κατά μήκος της βόρειας, δυτικής και ανατολικής πλευράς της αυλής. Οι τοίχοι είναι κατασκευασμένοι με αργολιθοδομή και σώζονται στην πλειονότητά τους στο επίπεδο της θεμελίωσης ή λίγο πάνω απ' αυτό (μεγ. σωζ. ύψος: 0,50μ.- μεγ. σωζ. πλάτος: 0,50μ.).

Πολύ σύντομα φαίνεται ότι η αγροικία δεν επαρκεί για τις ανάγκες των ιδιοκτητών της και αναδιαμορφώνεται με την προσθήκη ορόφου, πιθανότατα πύργου. Για την ενίσχυση της στατικότητας του τελευταίου, οι τοίχοι εκατέρωθεν της κεντρικής αυλής, γίνονται διπλοί (μεγ. σωζ. πλάτος: περίπου 1,40 - 1,50 μ.), εμπλουτίζονται με τμήματα πωρολίθων και κονίαμα ως συνδετικό υλικό (Εικ. 4), ενώ παράλληλα δύο κτιστές αντηρίδες δομούνται εξωτερικά της βόρειας πλευράς του κτηρίου.

Εικ. 4. Άποψη διπλού τοίχου Δ. κεντρικής αυλής.

Τον ίδιο σκοπό πιθανώς εξυπηρετεί η λιθόκτιστη κατασκευή, τετραγωνικής διατομής, η οποία σώζεται στο βόρειο τμήμα της αυλής και για την οποία εικάζεται ότι αποτελούσε στήριγμα του ορόφου ή βάση κλίμακας εισόδου σ' αυτόν. Η ύπαρξη πύργων αποτελεί μία από τις πιο βασικές διαφορές μεταξύ αστικών οικιών και αγροικιών. Οι πύργοι, εκτός από την οχυρωματική τους λειτουργία, αντανακλούν και προβάλλουν την οικονομική ευημερία του ιδιοκτήτη τους. Αναλυτικότερα χρησιμοποιούνται για αγροτικούς – αποθηκευτικούς σκοπούς, για λόγους εποπτείας – ελέγχου του αγροκτήματος ή ακόμα και για τη διαμονή των μελών της οικογενείας.

Είναι ευτυχές το γεγονός ότι διατηρείται ολόκληρη η κάτοψη του οικοδομήματος. Παρόλα αυτά, τα ανασκαφικά δεδομένα δεν επαρκούν για την πλήρη αποκατάσταση του τρόπου δόμησης του κτηρίου. Κάποιοι από τους τοίχους της ανωδομής, ιδιαίτερα του ορόφου του πύργου, ίσως αποτελούσαν ελαφρότερη κατασκευή, όπως εξάλλου συμβαίνει και στη σύγχρονη παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

Αντιθέτως, η εύρεση in situ εκτεταμένων στρωμάτων καταστροφής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πιστοποιεί τη στέγαση της αγροικίας με κεραμίδια (Εικ. 5).

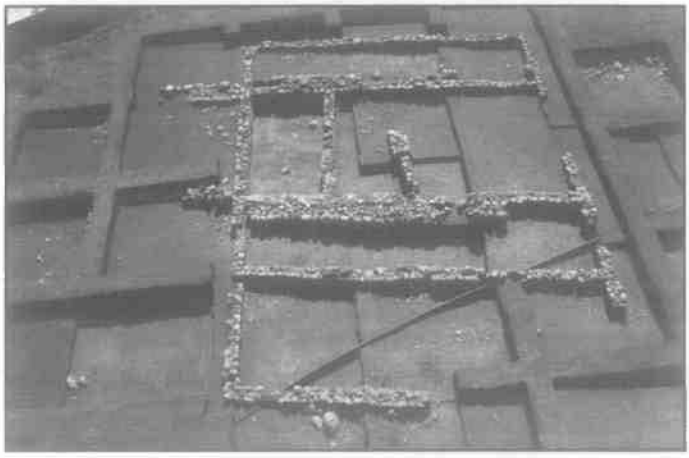

Εικ. 5. Γενική άποψη αγροικίας με τα στρώματα καταστροφής.

Η αδυναμία εντοπισμού υδροδοτικού και αποχετευτικού συστήματος, καθώς και των δαπέδων των δωματίων θα πρέπει να οφείλεται τόσο στη συστηματική καλλιέργεια της περιοχής και στις σύγχρονες επεμβάσεις όσο και στο μικρό βάθος εντοπισμού των αρχαιοτήτων μόλις λίγα εκατοστά (20-30εκ) από την επιφάνεια του εδάφους.

Όσον αφορά στην ερμηνεία της χρήσεως των χώρων της αγροικίας, παρόλο που τα κινητά ανασκαφικά ευρήματα είναι περιορισμένα σε αριθμό, μπορούν να αναφερθούν τα εξής:

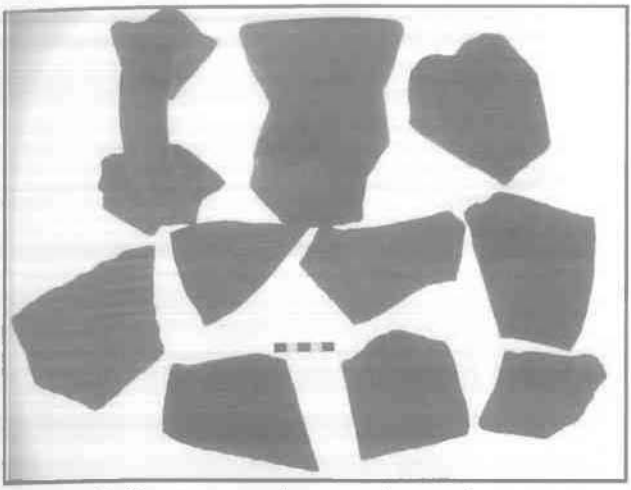
Εκατέρωθεν της αυλής, ανατολικά και δυτικά, εκτείνονται δύο ορθογώνιοι χώροι διαστάσεων 15 Χ 6μ. και 15 Χ 5,39μ. (Εικ. 6).

Εικ. 6 Γενική άποψη αγροικίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

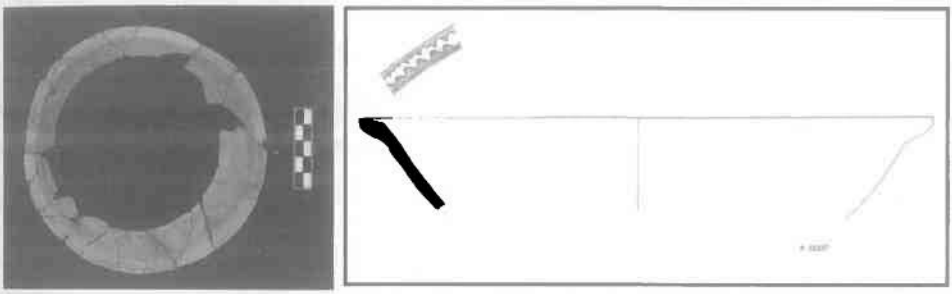
Η κεραμική που προήλθε από τους χώρους αυτούς περιλαμβάνει θραύσματα μεγάλων άβαφων, αποθηκευτικών αγγείων κυρίως αμφορέων, που υποδεικνύουν τη χρήση τους ως χώρων αποθήκευσης.

Εικ. 7 Όστρακα αποθηκευτικών αγγείων

Στο μεγαλύτερο μέρος της πρόκειται για ραβδωτή, αδιακόσμητη κεραμική, υποδεέστερης ποιότητας συγκριτικά με αυτή των αστικών κέντρων (Εικ. 7).

Παράλληλα, στους ίδιους χώρους, εντοπίστηκαν ελάχιστα δείγματα λεπτής χρηστικής κεραμικής, όπως αποσπασματικά σωζόμενη λεκανίδα με ανάγλυφη διακόσμηση διπλής κυματοειδούς γραμμής στο χείλος[3] (Εικ. 8 α,β).

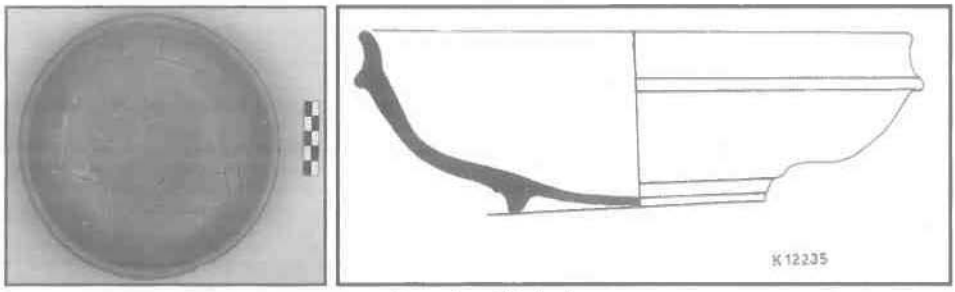
Εικ. 8 α,β Λεκανίδα με εγχάρακτη διακόσμηση στο χείλος

Η αγροικία συμπληρώνεται με ένα μικρότερων διαστάσεων 8,52 Χ 5,70μ. δωμάτιο το οποίο βρίσκεται βόρεια της κεντρικής αυλής και το οποίο αποτελούσε το κατώτερο μέρος του πύργου. Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα, ο χώρος ταυτίζεται με τον κυρίως χώρο διαμονής των ιδιοκτητών της αγροικίας, εφόσον εκεί η παρουσία μεγάλων αποθηκευτικών αγγείων είναι ελάχιστη ενώ υπερτερούν σε αριθμό αγγεία μικρών σχημάτων, όπως πινάκια (Εικ. 9 α,β), πρόχοι και τμήμα λύχνου (Εικ. 10 α,β). Ο τελευταίος φέρει ανάγλυφη διακόσμηση με φύλλα αμπέ-

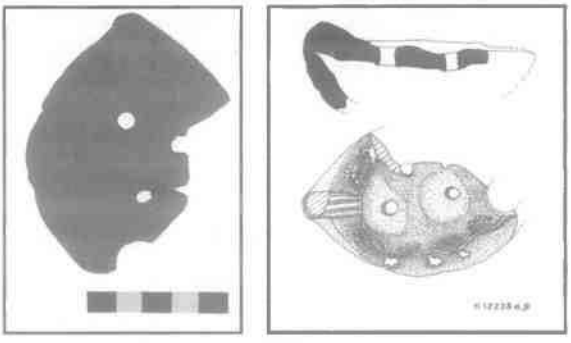
3. Βλ. J. N. Coldstream, L. J. Eiring and G. Forster "Knossos pottery handbook Greek and Roman" British School at Athens Studies 7, 2001, pl. 41d

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λου και βότρεις, προσφιλή διακοσμητικό τύπο που αναπαράγεται συνεχώς από τον 3ο έως και τον 5ο μ.Χ. αιώνα.[4]

Εικ. 9 α,β Πινάκιο

Εικ. 10 α,β Τμήμα λύχνου με πλαστική διακόσμηση

Ως βοηθητικός, πιθανώς για το σταβλισμό ζώων, λειτουργούσε και ο πιόσχημος χώρος δυτικά της αγροικίας, διαστάσεων 6,80 Χ 15,75μ., ο οποίος κατασκευάστηκε μεταγενέστερα, εφόσον δεν υπάρχει οργανική σύνδεσή του με τους τοίχους του κυρίως κτηρίου.

Πρόκειται λοιπόν για ένα οικιστικό σύνολο το οποίο βρέθηκε απογυμνωμένο από τον οικιακό εξοπλισμό του, γεγονός που δυσχεραίνει την ερμηνεία της χρήσεως των χώρων του. Ο τρόπος που βρέθηκε πεσμένη η στέγη του, καθώς και η έλλειψη πολλών κινητών ευρημάτων, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η καταστροφή του δεν έγινε αιφνιδίως αλλά εκκενώθηκε συστηματικά, εγκαταλείφθηκε και στη συνέχεια επήλθε το αργό του γκρέμισμα με την πάροδο του χρόνου.

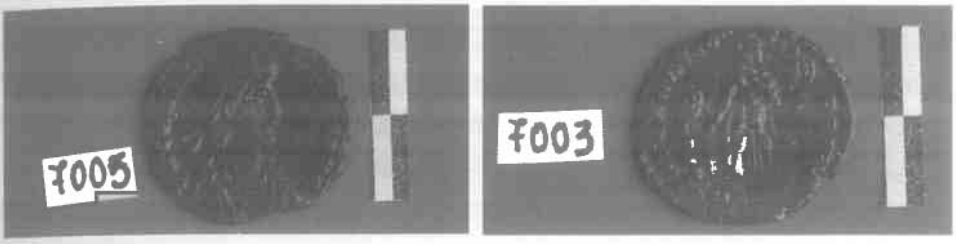
Από τα κινητά ευρήματα της ανασκαφής αναφέρονται δύο αγνύθες που μαρτυρούν τη γυναικεία παρουσία, η εύρεση πολλών σιδερένιων ήλων και συνδέσμων, τριών σιδερένιων αιχμών βελών , θραυσμάτων γυάλινων αγγείων, έξι τμημάτων μαρμάρινων επιτυμβίων στηλών με παρά-

4. Για το διακοσμητικό τύπο βλ. J. Perlzweig, The Athenian Agora VII "Lamps of the Roman Period, First to Seventh Century after Christ" Princeton, New Jersey 1961, plate 28

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

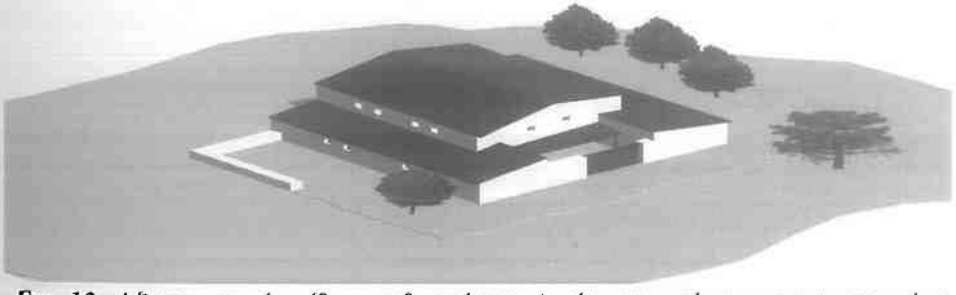
σταση ιππέων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό σε δεύτερη χρήση, καθώς και ικανού αριθμού χάλκινων νομισμάτων κυρίως του 4ου αιώνα μ.Χ. Τα περισσότερα απ' αυτά είναι Βαλεντινιανού Α΄ και Β΄ από τα Νομισματοκοπεία Θεσσαλονίκης και Αντιοχείας αντίστοιχα, Θεοδοσίου του Α΄ και Κωνστάντιου του Β΄ ως Καίσαρος. Δύο προγενέστερα νομίσματα, ένα Αιτωλών (3ος αι. π.Χ.) και ένα Βοιωτών (2ος αι. π.Χ.) καθώς και ένα του 13ου μ.Χ. θεωρούνται τυχαία ευρήματα η παρουσία των οποίων στο χώρο του οικοδομήματος οφείλεται σε προσχώσεις.

Τα νομίσματα σε συνδυασμό με την κεραμική αποτελούν βασικό στοιχείο χρονολόγησης και συνδέονται με τη λειτουργία της αγροικίας από τα μέσα του 3ου και κυρίως στον 4ο μ.Χ. αι. (Εικ. 11)

Εικ. 11 α,β Χάλκινο νόμισμα Θεοδοσίου Α΄, 379 – 383 μ.Χ., νομισματοκοπείο απροσδιόριστο, χρονολογία κοπής: 379 – 383 μ.Χ.

Ολοκληρώνοντας αυτή την πρώτη προσέγγιση επισημαίνεται ότι ο εντοπισμός της ανωτέρω αγροικίας στην Κεντρική Φθιώτιδα είναι ιδιαίτερα σημαντικός, αν και έχουν εντοπιστεί κι άλλες αγροικίες ρωμαϊκών χρόνων[5], γιατί αποτελεί ένα ανασκαφικό σύνολο της υστερορωμαϊκής εποχής, μιας εποχής ελάχιστα γνωστής στην περιοχή μας.

Εικ. 12 Αξονομετρικό σχέδιο υποθετικής γραφικής αποκατάστασης της αγροικίας

5.Για αγροικίες ρωμαϊκών χρόνων στην περιοχή της Φθιώτιδας βλ. Φ. Δακορώνια , ΑΔ 40 (1985), Χρονικά, Κυπαρίσσι σελ.174. Φ. Δακορώνια, ΑΔ 50 (1995), Χρονικά, Παλαιοχώρι θέση Παληόβρυση 144ο χλμ σελ. 347και ο.π. Παλαιοχώρι θέση Παληόβρυση 147ο χλμ, σελ. 346. Α. Παπασταθοπούλου, «Κατάλοιπα Ρωμαϊκής αγροικίας στη θέση Τρίλοφο Ρεγγινίου», Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, Λαμία 4-6/11/2005, Λαμία 2007, σελ. 141 – 153.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αδάμ- Βελένη Πολυξένη, «Πέτρες Φλώρινας: Δώδεκα χρόνια ανασκαφής» Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 10Α, 1996, σ. 1 – 22

Αδάμ- Βελένη Πολυξένη, Πουλάκη Έφη, Τζαναβάρη Κατερίνα «Αρχαίες αγροικίες σε σύγχρονους δρόμους» ΤΑΠΑ Αθήνα 2003

Βιτρούβιος «Περί Αρχιτεκτονικής, βιβλίο VII (μετάφραση –σχόλια Π. Λέφας) εκδόσεις Πλέθρον 1998, σ. 43 κ.ε.

Coldstream N., Eiring L.J. Forester «Knossos pottery handbook Greek and Roman» British School at Athens Studies 7, 2001

Δακορώνια Φ. Αρχαιολογικό Δελτίο 40 (1985) Χρονικά Κυπαρίσσι σ. 174, Αρχαιολογικό Δελτίο 50 (1995) Χρονικά, Παλαιοχώρι θέση Παληόβρυση 144^{ο} χλμ., ο.π. Παλαιοχώρι θέης Παληόβρυση 147^{ο} χλμ, σ. 346

Κεφαλίδου Ε, Μοσχάκης Κ «Αρχαιολογικές έρευνες στην Εορδαία: Ανασκαφή στην «Ασπρη Πόλη» και μία νέα επιγραφή από τον Φιλώτα» Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 9, 1995, σ. 39 – 46.

Λάμπρου Βασιλική «Οικιστική οργάνωση του Θεσπρωτικού χώρου κατά τη ρωμαιοκρατία» Ηπειρωτικά Χρονικά 40, Ιωάννινα 2006

Lohmann H., «Αγρόκτημα με πύργο κλασικής εποχής στην περιοχή Θυμάρι», παλαιάς Φώκαιας, Αρχαιολογικά Ανάλεκτα Αθηνών (ΑΑΑ) XXII, σελ. 189 -196.

McKay G., Houses, «Villas and Palaces in the Roman World», Cornell University Press, Ithaca, N. York. 1977

Μισαηλίδου – Δεσποτίδου Β. «Ανασκαφή στη Νέα Φιλαδέλφεια το 1995» Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 9, 1995, σ. 311 – 320.

Μπάτζιου – Ευσταθίου Ανθή, Τριανταφυλλοπούλου Πέγκυ «Νεότερα δεδομένα από τον αρχαιολογικό χώρο Δημητριάδος» Το έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της (1990 – 1998), 1^{η} Επιστημονική Συνάντηση, Βόλος 2000, σελ. 301 – 307.

Παπασταθοπούλου Α. «Κατάλοιπα Ρωμαϊκής αγροικίας στη θέση Τρίλοφο Ρεγγινίου» Πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας , Λαμία 4-6/11/2005, Λαμίας 141- 153

Perlzweig «Lamps of the Roman Period, first to Seventh Century after Christ» The Athenian Agora VII Princeton, New Jersey 1961

Pritchett W.K. «Studies in Ancient Greek Topography» Part IV University California Press 1982 p. 123 - 175

Robinson H. «Pottery of the Roman Period Chronology» The Athenian Agora V Princeton, New Jersey 1959

Σισμανίδης Κ. «Αρχαία Στάγειρα 1994» Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 8, 1994, σ. 275- 287

Σουέφερ Κ., Χαβέλα Κ «Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα ρωμαϊκών χρόνων από την περιοχή Τούμπάς Θεσσαλονίκης» Το Αρχαιολογικό Έργο σε Μακεδονία και Θράκη 12, 1998 σ. 205 - 216

Τζαναβάρη Κ., Φίλης Κ. «Αγροτικές εγκαταστάσεις στη χώρα της αρχαίας Λητής» Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 14, 2000, σ. 153 – 168

Τσιγαρίδα Ε.- Μπ., Χαντάντ Ν. «Ανασκαφική έρευνα στη Βεργίνα 1993. Ελληνιστικό κτίριο με εξώστη» Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 7, 1993, σ. 69-76

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Φιλίτσα Τιλελή, αρχαιολόγος, ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α.).

Γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Βόλο Ν. Μαγνησίας. Από το 1994 ζει μόνιμα στη Λαμία. Είναι κάτοχος πτυχίου Αρχαιολογίας από τον Τομέα Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας – Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, απ' όπου αποφοίτησε τον Ιούλιο του 1993.

Επί σειρά ετών εργάστηκε ως συμβασιούχος αρχαιολόγος κυρίως στην ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Λαμία), στην ΙΓ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Βόλος) και στην 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (Λάρισα). Από το 2006 υπηρετεί μόνιμα ως αρχαιολόγος στην ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α. και απασχολείται με τη διενέργεια και επίβλεψη σωστικών ανασκαφών, με τη διαχείριση, καταγραφή και ταξινόμηση αρχαιολογικού υλικού, με τη διεκπεραίωση υπηρεσιακών εγγράφων, με την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, με τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων της Εφορείας και με ξεναγήσεις.

Έχει παρακολουθήσει και έχει λάβει μέρος, ως εισηγήτρια, σε επιστημονικά συνέδρια, με άρθρα που αφορούν αρχαιολογικά ευρήματα του Ν. Φθιώτιδας, ενώ, σε συνεργασία με το τμήμα Γεωλογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, συμμετείχε σε ερευνητικό πρόγραμμα με θέμα «Γεωφυσικές διασκοπήσεις στο πλαίσιο των σωστικών ανασκαφών της ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α. για τα μεγάλα έργα Ν. Φθιώτιδας».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Ψαρογιάννη Κωνσταντίνα γεννήθηκε στη Λαμία. Είναι κάτοχος πτυχίου Αρχαιολογίας από τον Τομέα Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας – Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Εργάστηκε, ως αρχαιολόγος στην ΙΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Ιωάννινα) και από το 1996 εργάζεται στην ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Λαμία).

Έχει συμμετάσχει σε Συνέδρια – Συμπόσια

- 1ο Διεθνές Συνέδριο «Η Παλαιολιθική Εποχή στην Ελλάδα και στις γειτονικές περιοχές» το οποίο πραγματοποιήθηκε από στα Ιωάννινα 6-11 Σεπτεμβρίου 1994.
- Β΄ Διεπιστημονικό Συμπόσιο «Η περιφέρεια του Μηκυναϊκού Κόσμου», Λαμία 26 -30 Σεπτεμβρίου 1999.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

• 4ο Συμπόσιο Αρχαιομετρίας της ελληνικής Αρχαιομετρικής Εταιρείας Αθήνα 28 – 31 Μαϊου 2003 .

• Δεύτερο Διεθνές Συνέδριο Μουσειολογίας «Η Τεχνολογία στην Υπηρεσία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» Μυτιλήνη 28 Ιουλίου – 2 Ιουλίου 2004.

• «3ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας» Λαμία 4 – 6 Νοεμβρίου 2005.

• «4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας» Λαμία 9- 11 Νοεμβρίου 2007.

• 4ο Συνέδριο Αλμυριωτικών Σπουδών, «Αχαιοφθιωτικά Δ», Αλμυρός 17 – 19 Οκτωβρίου 2008.

Και έχει δημοσιεύσει τα κάτωθι:

• «Geophysical Investigations in Pelasgia: Tumulus of Middle Helladic Date at Pelasgia». Proceedings of the 4th Symposium of the Hellenic Sosiety for Arhaeometry, BAR International Series 1746, 2008 p. 113 – 117

• «Πρώτες εκτιμήσεις και Συμπεράσματα από την εφαρμογή του Προγράμματος Ηλεκτρονικής Αποδελτίωσης Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού στην ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων» (Λαμία). Πρακτικά Β΄ Συνεδρίου Μουσειολογίας: Η Τεχνολογία στην Υπηρεσία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, εκδ. Καλειδοσκόπιο, (Αθήνα 2008), σ.684 – 688

• «Πρώτη παρουσίαση αγροικίας υστερορρωμαϊκών χρόνων στη θέση Αγ. Τριάδα Δ.Δ. Θερμοπύλων Δήμου Λαμέων» Πρακτικά 4ου Συνέδριου Φθιωτικής Ιστορίας (υπό έκδοση)

• «Το αμυντικό σύστημα του νότιου και δυτικού τμήματος της Αχαΐας Φθιώτιδας». Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Αλμυριωτικών Σπουδών, «Αχαιοφθιωτικά Δ΄» (υπό έκδοση)

• «Ακρόπολη Πρόερνας, Νέο Μοναστήρι Φθιώτιδας», Ενημερωτικό Έντυπο, έκδοση Υπουργείο Πολιτισμού - ΙΔ΄ ΕΠΚΑ, Λαμία 2007

Επίσης έλαβε μέρος στην Ημερίδα αδελφοποίησης του Νέου Μοναστηρίου με την πόλη Τούντα της Βουλγαρίας την 7 Σεπτεμβρίου 2008 με θέμα «Ανασκόπηση Αρχαιοτήτων Πρόερνας»,.

Τέλος έχει συμμετοχή στο ερευνητικό έργο «Γεωφυσική διασκόπηση στη Σπερχειάδα», στο πλαίσιο εκτέλεσης δημοτικού έργου, σε συνεργασία με τμήμα Γεωλογίας του ΑΠΘ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Βελέντζας Αλεξ. Αθανάσιος
Φιλόλογος

ΘΕΜΑ
«Επισήμανση λαθών σε ονόματα και σε γεωγραφικά στοιχεία παλιών οικισμών της Ν- ΝΑ Φθιώτιδας»

Εδώ και πολλά χρόνια παρατηρείται ότι ανυποψίαστοι συγγραφείς επαναλαμβάνουν αρκετά λάθη σχετικά με ονόματα και ιστορικογεωγραφικά στοιχεία οικισμών, χωριών & πόλεων, που υπάρχουν σε δημοσιεύματα άλλων συγγραφέων, και, πολλές φορές, βασιζόμενοι σ' αυτά, εξάγουν εσφαλμένα συμπεράσματα.

Συνεχίζεται έτσι η αναδημοσίευση λαθών και σε βιβλία και σε περιοδικά και σε εφημερίδες, πρόσφατα δε και σε ιστοσελίδες του Internet, χάρη στο οποίο οι πληροφορίες μεταδίδονται σε περισσότερους ανθρώπους και πιο γρήγορα, με «γεωμετρική πρόοδο». Με την ευρύτερη, όμως, επανάληψη των λαθών, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να προκληθεί πλήρης σύγχυση και να παγιδεύονται αλλεπάλληλα οι ερευνητές, να δημιουργηθεί δηλαδή ένα είδος «ντόμινο»! Γι αυτό κρίναμε ότι έπρεπε να επισημανθεί το φαινόμενο, ώστε να είναι πιο προσεκτικοί οι μελετητές και πιο επιφυλακτικοί οι φιλομαθείς αναγνώστες.

Ενδεικτικό παράδειγμα των «περιπετειών» που από τ' αρχαία ήδη χρόνια υφίστανται τα ονόματα, είναι η περίπτωση της πολυτυπίας του ονόματος μιας αρχαίας πόλης της Φωκίδας, της **Τιθορέας**[1]. Στον Ηρόδοτο, σε άλλους αρχαίους συγγραφείς και σε επιγραφές της ρωμαϊκής περιόδου απαντά με τους τύπους «**Τιθορέα**», «**Τιθωρέα**»[2] «**Τιθοραία**», «**Τιθωραία**»«**Τιθό(ρ)ρα**», «**Τιθώρα**» και «**Τιθώρεια**[3] **πετροφυής**».

Στον Συνέκδημον του Ιεροκλέους (527/528 μ. Χ.) καταγράφεται «**ο Τιθώρας**» Επίσκοπος.[4]

---

1. Κατά την Τουρκοκρατία απαντά ως **Βελίτσα.** Στο νεοσύστατο ελληνικό Κράτος απαντά ως **Βελίτσα** του Δήμου **Τιθωραίας** της Διοικήσεως Βοιωτίας. Το 1840 εντάσσεται στο Δήμο Ελάτειας Υποδιοικήσεως Λοκρίδος του νομού της Φθιώτιδος και Φωκίδος. Το 1926 μετονομάζεται σε **Τιθορέα**.

2. Ηροδότου Ιστορίαι VIII 32,5. -Βελέντζας, 1988, 91-92. -Παπαδημητρίου – Βελέντζας, 1991, 49-50.

3. Στο επιτύμβιο επίγραμμα του 1ου π. Χ. αιώνα προς τιμήν του σπουδαίου αλεξανδρινού ιατρού Δωρόθεου, που δημοσίευσε ο Wilhelm Adolf, στο περιοδικό Osterreiche Jahressefte IV, 1901, Beiblatt, στήλη 19 – 22. Βλ. και Παπαδημητρίου – Βελέντζας, 1991, 85-89.

4. Hieroklis Synekdemus et Notitiae Graecae Episcopatuum . . . ex recognitione Gustavi Parthey, Verlag Adolf M. Hakkert – Amsterdam, 1967.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Στη Notitia 3 (περίπου 732 μ. Χ.) [5] ο Επίσκοπος «Τιθώρας» αναφέρεται ως «**ο Θηθήπου**» κατά τον Darrouzes[6] και ως «**ο Θηβήπου**» κατά τον Κονιδάρη[6]. Δημιουργείται έτσι η εντύπωση ότι πρόκειται για διαφορετική ονομασία της πόλης «**Τιθώρα**», αφού κανένα γράμμα της νεότερης ονομασίας δεν είναι όμοιο με τα γράμματα της παλιάς.[7]

Μας περίμενε, όμως, μια μεγάλη έκπληξη, όταν πρόσφατα είδαμε το εξαίρετο άρθρο της ερευνήτριας του Ε. Ι. Ε. κ. Ελεωνόρας Κουντούρα - Γαλάκη, η οποία μελέτησε τη Notitia 3 και απέδειξε ότι αυτός ο κατάλογος, ο γραμμένος στα ελληνικά το 732 μ. Χ. κεξ., βρίθει λαθών στα ονόματα πόλεων, που ήταν έδρες επισκόπων, ο δε τύπος «**Θηθήπου**» είναι λαθεμένη αντιγραφή του ονόματος «**Τιθώρα**»[8]**!**

Πιο συγκεκριμένα, η κ. Κουντούρα πιστεύει ότι ο συντάκτης της Notitia 3 βασίστηκε σε λατινικό πρότυπο, σ' έναν κατάλογο δηλαδή των ονομάτων των πόλεων του Ιλλυρικού θέματος, ο οποίος είχε συνταχθεί πριν απ' το 732 μ. Χ. σε λατινική κεφαλαιογράμματη μιξοστρόγγυλη γραφή. Τα λάθη του νέου κώδικα οφείλονται σε παρανάγνωση του λατινιστί γραμμένου τοπωνυμίου *TITHOPA: ανέγνωσε π. χ. ως **–θή-** το λατινικό **–th-** , με το οποίο ο συντάκτης του λατινικού καταλόγου είχε αποδώσει το ελληνικό **–Θ-** , και ως **–u** (= **-ου**) το λατινικό **–a**, με το οποίο είχε αποδώσει το ελληνικό **–α** της ονομασίας **ΤΙΘΟΡΑ**.

Επί πλέον ανέγνωσε ως **–π-** το ελληνικό γράμμα **–ρ-** το οποίο χρησιμοποιήθηκε απαράλλακτο στο λατινικό πρότυπο αντί του λατινικού **–R-** , δεδομένου ότι συνήθιζαν να χρησιμοποιούν και ελληνικούς χαρακτήρες σε κώδικες του 7ου μ. Χ. αιώνος, καθώς και σε δημόσια έγγραφα και σε σφραγίδες της εποχής[9]. Μετά απ' όλα αυτά φαίνεται ότι λύθηκε το μυστήριο της παράδοξης ονομασίας «**Θηθήπου**».

---

5 Η "Notitia 3" είναι κατάλογος Μητροπόλεων και Επισκοπών, που συντάχθηκε, όταν ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄ αφαίρεσε το Ιλλυρικόν θέμα από τη θρησκευτική δικαιοδοσία της παπικής εκκλησίας της Ρώμης και το υπήγαγε στο Πατριαρχείο Κων/πόλεως (732 μ. Χ.), «επί πλείον εκμανείς» , επειδή ο πάπας της Ρώμης Γρηγόριος Β΄ & ο διάδοχος του Γρηγόριος Γ΄ αντέδρασαν σθεναρά στην εικονομαχική του πολιτική. Γι αυτό και η "Notitia 3" χαρακτηρίστηκε ως «εικονοκλαστική» . Έχει διασωθεί σε ένα μόνο χειρόγραφο του 14ου αιώνα μ. Χ. , τον κώδικα Parisinus gr. 1555A.

6 Darrouzes, 1981, σελ. 244, αρ. 712 κστ΄ . και Κονιδάρης, 1934, 84.

7Ο τύπος, μάλιστα, «**Θηβήπου**», που παραθέτει ο Κονιδάρις, μας οδήγησε στο να πιθανολογήσουμε, ότι αυτή ήταν η αρχική μορφή του ονόματος της πόλης «**Παλαιαί Θήβαι**» (Μελέτιος, 1710 μ. Χ.) ή «**Παλιαφήβα**» όπως αναφέρεται απ' τους περιηγητές στις αρχές του 19ου αι. μ. Χ. και απ' την τοπική λαϊκή παράδοση μέχρι και σήμερα. Η «**Παλιαφήβα**» δηλώνει τοποθεσία με λίγα αρχαία κατάλοιπα σε απόσταση 5 χλμ. περίπου βόρεια της Τιθορέας (Βελίτσας) (Βελέντζας, 1989, 91).

8 Κουντούρα – Γαλάκη, 1996, 60.

9 Κουντούρα – Γαλάκη, 1996, 63. Αυτή η χρήση μεικτών ελληνολατινικών χαρακτήρων θυμίζει κάπως τα σημερινά greeklish, που χρησιμοποιούνται στο Internet σε πολλά forum για ανταλλαγή μηνυμάτων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια μερικές απ' τις πολλές λαθεμένες αναγραφές, που έχουν παρεισφρήσει σε ποικίλα δημοσιεύματα της περιόδου της Τουρκοκρατίας και των νεότερων χρόνων, όχι μόνο σε ονόματα, αλλά και σε γεωγραφικά στοιχεία πολλών παλιών οικισμών & χωριών της Ν- ΝΑ Φθιώτιδας.

Τα συνηθέστερα λάθη μπορεί να διαιρεθούν σε τρεις κατηγορίες: πρώτη Μεταφραστικά-«Μεταγραφικά» , δεύτερη Τοπογραφικά - πληθυσμακά και τρίτη Τυπογραφικά.

Παραθέτουμε μερικά παραδείγματα:

Ι'. "Μεταφραστικά"-«Μεταγραφικά»**:** Με την έννοια της **εσφαλμένης απόδοσης** στα ελληνικά των ονομάτων που καταγράφονται

α' σε κείμενα ξένων περιηγητών & συγγραφέων

και β' στο αρχικό κείμενο (σχέδιο) του Β. Δ. του 1833 με τους πίνακες των Δήμων στη Γαλλική γλώσσα[10]. Γι αυτό κυρίως παρατηρούνται πολλά λάθη στα σχετικά ΦΕΚ και στο βιβλίο των Δρακάκη & Κούνδουρου, Αρχεία περί της συστάσεως & εξελίξεως των Δήμων & Κοινοτήτων 1836-1939 και της Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους, τόμοι Α - Β, Αθήναι 1939 – 40.

Αναφέρουμε ενδεικτικά παραδείγματα απ' τον Pouqueville:

1. Πιστεύεται από μερικούς, που βασίζονται στη μεταφρασμένη έκδοση του Pouqueville, ότι χωριό « ***Λάμπη*** » υπήρχε το 1810 σε μικρή απόσταση βόρεια απ' τη Βελίτσα (Τιθορέα), ενώ πρόκειται για το χωριό «**Σ'λέμπεϊ**» , που φαινόταν απέναντι απ' τη Βελίτσα σε απόσταση 8 περίπου χιλιομέτρων, στο βόρειο άκρο της κοιλάδας του φωκικού Κηφισού.

Πώς έγινε το λάθος, αφού δεν υπήρχε ούτε υπάρχει στη Λοκρίδα χωριό με το όνομα ***Λάμπη:**

Τη σύγχυση προκάλεσε η ελλιπής περιγραφή του Pouqueville[11], που το 1810 μ. Χ. στο οδοιπορικό του από Βελίτσα (Τιθορέα) προς Ελάτεια γράφει: « 20′ **Lampe**, village bien habite » . Στη συνέχεια, το 1995 η μεταφρασμένη έκδοση του Πουκεβίλ[12] αναφέρει: «**Λάμπη**: Χωριό με αρκετούς κατοίκους» σε 20′ (είκοσι πρώτα λεπτά της ώρας) κάτω απ' τη Βελίτσα. Ακολούθως ένας Κατάλογος παλιών Φθιωτικών οικισμών που δημοσεύτηκε το 2006, βασιζόμενος στη μετάφραση του Πουκεβίλ, συμπεριλαμβάνει: «**Λάμπη**: Διαλυμένος οικισμός στην περιοχή της Τιθορέας»[13].

Άλλη μαρτυρία προφορική ή γραπτή για χωριό «***Λάμπη**» στους ΒΑ πρόποδες του Παρνασού δεν υπάρχει.

10. Σκιαδάς, 1994, 135, σημ. 3.

11. **Pouqueville**, Voyage, IV, , p. 146 , μεταφρασμένη έκδ. Πουκεβίλ Αφών Τολίδη, 1995, σελ. 132 .

12. **Πουκεβίλ** , μεταφρασμένη έκδοση Αφών Τολίδη, 1995, σελ. 132, στο εξής «Πουκεβίλ» .

13. Δημητρίου, 2006,σελ. 38, αρ. 270.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο περιηγητής Gell[14], όμως, μας βοηθάει να λύσουμε το «αίνιγμα» , γιατί το αντίστοιχο οδοιπορικό του είναι πλήρες και κατατοπιστικό: " 20′ : Having crossed a deep torrent bed from Parnassus, on the descent, see **Lempe, a village beyond Turco Chorio**" . Με σαφήνεια δηλαδή επισημαίνει ότι μετά τη Βελίτσα, έχοντας διασχίσει την κοίτη ενός χειμάρρου από τον Παρνασό κατά την κάθοδο, **βλέπουμε ένα χωριό πίσω απ' το Τουρκοχώριο, που ονομάζεται "Lempe".**

Πράγματι και σήμερα απ' αυτή τη θέση φαίνεται απέναντι προς τα Β-ΒΑ, στους ΝΑ πρόποδες του Καλλίδρομου, ένα χωριό που απ' τους κατοίκους της περιοχής ονομάζεται «**Σ'λέμπεϊ**» , έχει μετονομαστεί σε «**Παναγίτσα**» (1928), και βρίσκεται ανάμεσα στο Μόδι και την Ελάτεια. Επί Τουρκοκρατίας ονομάζονταν "**Sule bey**" (Pouqueville, IV 104) .

Αξίζει να επισημάνουμε ότι και ο Pouqueville και ο Gell λίγο πιο κάτω στα αντίστοιχα οδοιπορικά τους αναφέρουν ξανά το χωριό στη σωστή του θέση[15]. (Βλέπε και το χάρτη στο τέλος της ανακοίνωσης).

2. Ως «*__**Ελεύθα**__» έχει μεταγραφεί[16] απ' τη μεταφράστρια του Πουκεβίλ η ονομασία του πρωτοτύπου «**Elephta**»[17]. Πρόκειται για το χωριό «**Λέφτα**» για το οποίο κοίτα πιο κάτω στα Τοπογραφικά λάθη.

3. Ως «***Καρία**[18]» το χωριό «**Caria**» του πρωτοτύπου (Pouqueville, IV 150), αντί για **Καρυά** - χωριό στο βουνό Κνημίς, πάνω απ' τα Καμμένα Βούρλα.

4. Ως «***Νικοράκι**[18]» το χωριό «**Nicoraci**[18]» **= Νεοχωράκι, Νιχώρι =** «Παλιός οικισμός που βρισκόταν μεταξύ Βρωμόλιμνης και ξενοδοχείου Λεβέντη . . . », κατά τον Αδάμ Δ. (2001, 169) .

5. Ως «*__**Πήδαιον»**__ έχει μεταγραφεί απ' την ίδια μεταφράστρια (Πουκεβίλ, σελ. 124) το "**Pediée**" του πρωτοτύπου (Pouqueville IV 147), που

14. Gell, 1819, 215. Φωτοτυπία του κειμένου παρατίθεται στο τέλος του κειμένου.

15. Ο πρώτος (παίρνοντας μάλλον αρκετά στοιχεία απ' τον δεύτερο) γράφει: (μετά το Turcochorion) « 5′ On releve, un quart de mille à gauche, le hameau de **Lampe**» , δηλ. « σε 5′ εντοπίζει (βλέπει) κανείς, σ' ένα τέταρτο του μιλλίου αριστερά, το χωριουδάκι της **Lampe**» και ο δεύτερος : « 5′ Turn r. in a right angle. L. , three quarters off a mille, **Lempe**» , δηλ. « σε 5′ γυρίζω δεξιά σε μια ευθεία γωνία <180°> . Αριστερά, τρία τέταρτα του μιλλίου, **Lempe**» . Φαίνεται, πως οι ξένοι περιηγητές (ή ίσως οι συντάκτες καταλόγων οικισμών της Τουρκοκρατίας) νόμισαν, ότι το «**Σ-**» στην αρχή του τοπωνυμίου «**Σ**λέμπεϊ» ήταν το «**-ς**» της πρόθεσης «**εις**» , υπέθεσαν δηλαδή ότι επρόκειτο για συνεκφορά «***εις Λέμπεϊ**» κι όχι για αυτοτελές όνομα χωριού. Γι αυτό και έγραψαν: «**Lampe**» ο Pouqueville, "**Lempe**" ο Gell, **"Lernbey"** ο Dodwell (σελ. 139) .

Αυτό το λάθος, όμως, παρέσυρε τη μεταφράστρια του Πουκεβίλ να αποδώσει λαθεμένα το τοπωνύμιο και να δημιουργήσει την εντύπωση ότι υπήρχε τέτοιο χωριό σε απόσταση 20′ κάτω απ' τη Βελίτσα. Το παράδοξο είναι ότι,ο ίδιος ο Pouqueville συμπεριλαμβάνει το «**Sulebey**» σε πίνακα των χωριών της περιοχής του Τουρκοχωρίου (IV 104), το οποίο η ίδια μεταφράστρια μεταγράφει ως «**Σουλέμπεη**» ! (Πουκεβίλ, σελ. 105)

16. Πουκεβίλ, 133.

17. Pouqueville, Voyage, IV, p. 146.

18. Πουκεβίλ 134, Pouqeville, IV, p. 150.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δηλώνει την αρχαία φωκική πόλη των «**Πεδιέων**»[19] (στο μέσο ρου του Κηφισού).

6. Ως «*Χαλές» < ! > (Πουκεβίλ, σελ. 126), το «**Halae**» του πρωτότυπου (Pouqueville, IV 152), αντί «**Αλαί**» - αρχαία πόλη της Λοκρίδας με δασυνόμενο **Α-** , στην παραλία του σημερινού χωριού «Θεολόγος Λοκρίδας» . Ο Pouqueville (IV 150) σωστά απέδωσε την αρχαία ελληνική δασεία με **h-** πριν απ' το **-a-**, η μεταφράστρια, όμως, δεν έπρεπε να την αποδώσει στα ΝΕ με **ξ- , κάτι άλλωστε που άριστα απέφυγε πιο κάτω**[20]**.**

7. Ως «*Χίογους»: (Πουκεβίλ, σελ. 134) το του Pouqueville (IV 150) : **"Xirchous ou Chirchous"** αντί **«Ξυλικούς**[21]**».** Κακώς αποδόθηκε το γαλλικό **X-** με **χ-** στα ΝΕ κι όχι με **Ξ- .**

Γενική παρατήρηση

Έχει επισημανθεί από πολλούς ότι στο πρωτότυπο κείμενο του Pouqueville είναι χαρακτηριστική η σε μεγάλο βαθμό παραφθορά των ονομάτων[22].

Προσοχή, όμως! Πράγματι υπάρχει μεγάλος αριθμός παρεφθαρμένων ονομάτων, αλλά κάποια απ' αυτά δεν είναι πράγματι λαθεμένα. Το «**Λιανοκλάδι**» π. χ. το καταγράφει ως **"Gianouladi"** & η μεταφράστρια ως «**Γιανουλάδι**» . [Ο Leake: Ghenokladi] Αν παραβλέψουμε την παράλειψη του **–κ-** , δεν είναι εσφαλμένο το όνομα, γιατί, όπως γνωρίζουμε, πολλοί κάτοικοι άλλων χωριών της Φθ/δας (π.χ. Μοσχοχωρίτες, Δαδιώτες, Ντερνιτσιώτες κ. ά.) μέχρι πρόσφατα το προέφεραν ως «**Γιανουκλάδ'** » και το πατριδωνυμικό «**Γιανουκλαδίτ΄ς**». Ακόμη και σήμερα μερικές φορές προφέρουν την αρχική συλλαβή ως «**Για-** ».

Επομένως ο Pouqueville, σ' αυτή την περίπτωση, όχι μόνο δεν κάνει λάθος, αλλά απεναντίας διασώζει μια παλιά διαλεκτική παραλλαγή του τοπωνυμίου, η οποία χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα. **Ατύχησε**, όμως, στη μετάφραση (απ' τον εκδοτικό οίκο των Αφών Τολίδη) **ως προς τη μεταφορά των τοπωνυμίων απ' τη γαλλική στη νέα ελληνική, κατά την οποία έγιναν πολλά λάθη.** Αυτά τα λάθη θα μπορούσε να τα είχε αποφύγει η μεταφράστρια, εάν ανέτρεχε στις αρχαίες πηγές, στις οποίες

19. Ηροδότου, Ιστορίαι Η΄ 33.

20. Απέδωσε εύστοχα στα ΝΕ το του πρωτοτύπου (Pouqueville IV 136) : "Alichi village, salines de **Halae** ou **Alos"** ως «Χωριό **Αλυκή,** αλυκές **των Αλών ή της Αλου**» (Πουκεβίλ, 136), χωρίς **χ-** δηλαδή πριν απ' το **Α-**.

21. Και ο Αδάμ (2001,169) ταυτίζει με το χωριό «**Ξυλικοί**».

22. Π. χ. Δημητρίου, 2006, σελ. 14, υποσημ. 9. - Ο Γιώργος Δελόπουλος, 2005, γράφει αναλυτικά ποια είναι και πού οφείλονται τα λάθη στα ονόματα του κτηματολογίου της περιοχής της Υπάτης Patragick (Pouqueville, IV) . – Ο Γιώργος Τόλιας (έκδ. Κτήματος Χατζημιχάλη, σελ.185) γράφει ότι ο Pouqueville , που δεν φαίνεται να επισκέφτηκε την περιοχή, προσέθεσε στο κείμενο της προηγούμενης έκδοσής του λίγες σελίδες,, βασισμένες ως επί το πλείστον στις ιστορικές αναγνώσεις του, στις οδοιπορικές σημειώσεις του Gell, στα ελληνικά εκκλησιαστικά αρχεία και στα τουρκικά δημογραφικά στοιχεία στα οποία είχε πρόσβαση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

παραπέμπει ο Pouqueville, ή σε νεότερα δημοσιεύματα σχετικά με την τοπική ιστορία.

Είναι προτιμότερο ίσως στις μεταφράσεις να παρατίθενται τα ονόματα, όπως είναι στο πρωτότυπο και να μεταφέρονται στην ελληνική, μόνο εάν έχει προηγηθεί ασφαλής αντιστοίχιση.

ΙΙ.Τοπογραφικά:

Λάθη ως προς τη θέση, την ταύτιση και τις πληθυσμιακές & οικονομικές πληροφορίες για τους παλιούς οικισμούς. Ενδεικτικά παραδείγματα:

«Αβραάμ» : Τοποθετείται λαθεμένα[23] ανάμεσα στην Αγία Μαρίνα και την Τιθορέα Λοκρίδας. Αντίθετα οι Kiel - Sauervein (2004, 116) καταγράφουν χωριό "**Avram** nach b. Livanat" με 37 σπίτια το 1540, 42 το 1570 και 86 το 1641. Η Μπαλτά: «**Αβραάμ**» χωριό της Λοκρίδας με 37 σπίτια το 1540 (σελ. 156) και 42 το 1571(σελ. 158).

Είναι διαφορετικό απ' το χωριό «**Μπράμαγα**», που ο Φιλιππίδης (σελ . 71) το καταγράφει ως «**Μπραάμ** με σπήτια 200» και το παρουσιάζει μετά την Αγία Μαρίνα δεξιά[24]. Προβληματίζει πάντως ο μεγάλος αριθμός των σπιτιών και χρειάζεται περαιτέρω έρευνα. Ο Pouqueville (IV 169) το συγκαταλέγει στα της Λιβαδειάς ως «**Braama**»[25] με 30 οικογένειες. Με το ΒΔ 1/1840 εντάσσεται στο Δήμο Λεβαδείας ως «**Μπραήμαγα**»[26]. Μετονομάστηκε σε «**Θούριον**» το 1927 κι ανήκει στο νομό Βοιωτίας.

Αγία Μαρίνα : Ο Μελέτιος[27] την ταυτίζει λαθεμένα με την αρχαία Δρυμαία, ενώ βρίσκεται 3 χλμ. ΝΑ της Τιθορέας (Βελίτσας) .

Βελίτσα : με το Τιθρώνιον ταυτίζεται κατά λάθος απ' τον Μελέτιο[28] & απ' τον Χριστόφορο Περραιβό[29].

Βουσίνα : Ο Δημητρίου την καταγράφει ως απροσδιόριστο διαλυμένο οικισμό (στο εξής ΑΔΟ) . Μάλλον ήταν στην περιοχή του χωριού Ζέλι Λοκρίδας, όπου υπάρχει ομώνυμο τπν. : «**Βρυσίνα** : επίπεδη περιοχή με αναβλύζοντα νερά» (Καντάς, 2007, 116) .

Δόριζα : στον Pouqueville "**Ytorizes**[30]" & στη μετάφραση **"Υτορίζες"**

23. Απ' τον Δημητρίου Γ., 2006, σελ. 14, αρ. 1, που βασίζεται στον Αργύρη Φιλιππίδη.

24. Ίσως από σύγχυση ή επειδή διαπίστωσε ότι δεν το ανέφερε πιο πριν στη σωστή θέση, δηλαδή στο δρόμο Λιβαδειάς – Ζητουνίου 5 περίπου χλμ πριν απ' την Κάπουρνα (= Χαιρώνεια) .

25. Στη μετάφραση, Πουκεβίλ, σελ. 176: «**Βραάμα**».

26. Δρακάκης- Κούνδουρος, σελ. 38.

27. Μερική Γεωγραφία, Β 322

28. (Μερική Γεωγραφία, Β 322)

29. Πολεμικά Απομνημονεύματα, εκδόσεις ΒΕΡΓΙΝΑ, σελ. 273.

30. Pouqueville, 104, Πουκεβίλ, 105

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στο Φιλιππίδη **Τόρτζια.** Για περισσότερα κοίτα στο Γιώργο Δημητρίου, 2006, σελ.28.

Καμάρι. Πληθυσμιακές και οικονομικές πληροφορίες, που είχαν αντληθεί από οθωμανικούς φορολογικούς καταλόγους κι αφορούσαν στο χωριό «**Καμάρι**» Λοκρίδας (τη μετέπειτα Σφάκα)[31], κατά λάθος αποδόθηκαν στον ομώνυμο οικισμό «Καμάρι» , που υπήρχε μεταξύ Ντερνίτσας (Τιθρωνίου) και Γλούνιστας (Δρυμαίας)[32]. - **«Λεύτα» ή «Λέφτα»:** Ο Μελέτιος (1807, 322) ταυτίζει το τοπων. με την αρχαία Ελάτεια, για την οποία γράφει και τα εξής: «κοινώς λέγεται (καίτοι σμικρά Κώμη) **Λεύτα**, απέχουσα της Αμφικλειας 180 σταδίους<!>». Απ' τους περιηγητές και τους γεωγράφους τοποθετείται λίγο μετά την Ελάτεια προς τα Α-ΒΑ[33].

Μόνον ο Ενισλείδης[34] αγνοεί τις πολλές κι αναμφισβήτητες μαρτυρίες και τοποθετεί το χωριό «**Λέφτα**» στο σημείο συνάντησης της αμαξιτής οδού Κ. Τιθορέας – Μόδι με τον Κηφισό ποταμό, όπου το «**Γεφύρι της Λεύκας**», λόγω μιας μεγάλης λεύκας, που υπήρχε πριν απ' το γεφύρι, όπως θυμούνται οι ηλικιωμένοι Κηφισοχωρίτες και Μοδιάτες. (Βλ. παρακάτω το χάρτη της Μεσαιωνικής Αμφίκλειας στο τέλος του κειμένου).

Δυστυχώς από την εσφαλμένη άποψη του Ενισλείδη παρασύρθηκε πρόσφατα και ο συγγραφέας ενός βιβλίου για τους ιερούς ναούς και τους κληρικούς της Αμφίκλειας[35], που θεωρεί ότι ένας απ' τους οικισμούς που υπήρχαν επί Τουρκοκρατίας και αργότερα συνενώθηκαν και συναποτέλεσαν το «Δαδί» ή «Αμφίκλεια» ήταν και ο οικισμός «**Λεύτα – *Λέφκα**» , που «κατά πολλές ιστορικές μαρτυρίες, βρισκόταν . . . στην περιοχή της Βρυλλιάς».

Η άποψη είναι λαθεμένη, τα δε πληθυσμακά & οικονομικά στοιχεία, που παραθέτει, τα αντλεί απ' την εργασία της Ευαγγελίας Μπαλτά, Η περιοχή Αταλάντης & Μουδουνιτσας στους πρώιμους οθωμανικους χρονους (15ος – 16ος αι.), αλλά, βέβαια, αφορούν στην κώμη **Λέφτα** που, όμως, έκειτο ανατολικά των ερειπίων της αρχαίας Ελάτειας (**Φωτογρ. Ελάτεια Λέφτα**) και όχι στη θέση « . . . **Λεύκα** πέραν του ελαιώνος Κάτω Καλύβια (Δαδιού) . . . » όπου λαθεμένα την τοποθετεί ο Ενισλείδης, μάλλον από σύγχυση προς το τοπωνύμιο «**το Γεφύρι της Λεύκας**».

---

31. Kiel – Sauerwein, Ost-Lokris, 1994, σελ. 54, 114: Kamari, στους δε χάρτες ως το 1688: Kamara.

32. Δημητρίου, 2006, σελ. 33, αρ. 196. -Κοίτα και Λύκειο Ελάτειας, σελ. 28, 29 & 56: **Καμάρα** Λοκρ. Το παλιό χωριό απ' το οποίο δημιουργήθηκε η Σφάκα. - Στους τουρκικούς φορολογικούς καταλόγους αναφέρεται ως "**Kemer**" . - **βλ. & Μπαλτά** , 149 κεξ.

33. Π. χ. απ' τον Pouqville (IV 146) ως Elephta, απ' τον Dodwell (II 1819, 139) ως Eleuta σε απόσταση 2 ωρών & 10′ απ' την Tithoraia , απ' τον Gell (1819, 216) ως Elephta, κ.λ.

34. Στη β′ έκδοση του βιβλίου του για την Αμφίκλεια το 1978, σελ. 225 και στο χάρτη της Μεσαιωνικής Αμφίκλειας, που παραθέτει.

35. Παναγιωτόπουλος, 2007, Σελ. 10 & 11 & 52.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Και στον ορειβατικό χάρτη των εκδόσεων ΑΝΑΒΑΣΗ[36] το τοπωνύμιο «**Λέφτα**» εσφαλμένα τοποθετείται σε μικρή απόσταση δυτικά των ερειπίων της αρχαίας Ελάτειας, ενώ βρίσκεται ανατολικά[37].

Μεδινίσσης : Ο Μελέτιος, 1807, Β 321, γράφει « . . . δεν ηξεύρω εκ τίνος αμαθίας επεκράτησε να γράφεται αντί Σαλώνων, Σόλωνος, ως και . . . αντί Οπουντίων Μεδινίσσης, . . .» , γιατί νόμιζε, όπως και άλλοι, ότι στη **Μπουντονίτσα** ήταν η αρχαία Λοκρική πόλη **Οπούς**, γι αυτό και σ ε μερικούς ξένους χάρτες αναγράφεται **Opus**, στη θέση της Μπουντονίτσας. Προφανώς πρόκειται για παρετυμολογικό συσχετισμό.

Μπαλούμπεη: «ΑΔΟ συνοικισμός Δήμου Ελάτειας (1861)[38]». Πράγματι υπήρχε στη σημερινή αγροτική θέση «**Παλούμπεη**» του χωριού Λευκοχώρι (Μάνεσι)[39].

Παπαβίτσα: Μικρός οικισμός της Τουρκοκρατίας. Απ' τους Kiel – Sauerwein[40] τοποθετείται ΒΔ απ' την Αγναντη Λοκρίδας, με 20 οικογένειες το 1466, 23 το 1506, 31 το 1521, 54 το 1540, 42 το 1570, το δε 1642 τη χαρακτηρίζουν ως Mezraa.

Έχει υποστηριχθεί εσφαλμένα και η άποψη[41] ότι βρίσκονταν μεταξύ Κ. Τιθορέας και Αμφίκλειας. Σ' αυτή τη θέση, όμως, βρισκόταν το διαλυμένο χωριό «**Παλαβίτσα**». Η ερευνήτρια παγιδεύτηκε από εκτυπωτικό λάθος σε χάρτη της περιοχής (βλέπε πιο κάτω το χάρτη).

Το λάθος φείλεται σε κακή εκτύπωση του τοπωνυμίου 'Παλαβίτσα', που εμφανίζεται ως «Παπαβίτσα» σε χάρτη της «Μεσαιωνικής Αμφίκλειας», ο οποίος συμπεριλαμβάνεται στο βιβλίο του Ενισλείδη[42]. Σ' αυτόν το χάρτη το γράμμα –λ- εμφανίζεται ως «ψευδο» –π- . Άγνωστο πώς, ο «δαίμων του τυπογραφείου» εξαφάνισε την επάνω «κεραία» του μικρού –λ- , που μοιάζει πια με –π- , κι «επαγίδευσε» την ερευνήτρια!. (βλ_.

Τιθρώνιον Ο Μελέτιος (1807, Β 322) το τοποθετεί 15 σταδίους «απωτέρω» της κώμης Δαδί, αλλά λαθεμένα γράφει ότι «ο τόπος τανύν καλείται Παλαιαί Θήβαι ή & Βελίτζα». (Βλέπε πιο πάνω τα δύο τοπωνύμια, στην αρχή της ανακοίνωσης).

Τουρκοχώρι ≠ Κηφισοχώρι. Το ευρισκόμενο κοντά στην αριστερή όχθη του Κηφισού Τουρκοχώρι διαλύθηκε σταδιακά μετά την απελευθέ-

36. Τορο 50 ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΟ F6

37. Ευτυχώς στην έκδοση του οδικού και περιηγητικού άτλαντα για τη ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, ΑΝΑΒΑΣΗ, Αθήνα 2009, αποφεύχθηκε το λάθος έπειτα από σχετική υπόδειξη.

38. Δημητρίου, 2006, σελ. 41, αρ. 306.

39. Λύκειο Ελάτειας, Περιβαλλοντική Ομάδα, Τοπωνύμια και Περιβάλλον – Τοπωνυμική Βάση Δεδομένων, Αθήνα 1996, σελ. 74.

40. Ost-Lokris, 1994, 34, 39, 43, 44, 45, 115, 116

41. Μπαλτά, 146

42. Χρίστου Ενισλείδη, ΑΜΦΙΚΛΕΙΑ, 1939 και επανέκδοση 1978, σελ. 91.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρωση απ' τους Τούρκους και συγχέεται από μερικούς [43] με το χωριό «**Καλύβια της Βελίτζας**» που ιδρύθηκε στη δεξιά όχθη του Κηφισού από λίγους Τουρκοχωρίτες και κυρίως από Βελιτσιώτες, Μοδιάτες και μερικούς Βορειοηπειρώτες ομογενείς, το 1889 μετονομάστηκε σε «**Κηφισοχώρι**» και το 1955 σε «**Κάτω Τιθορέα**».

ΙΙΙ. Τυπογραφικά: Δηλαδή παρατονισμός, μετάθεση, παράλειψη ή μεταβολή γραμμάτων, π. χ.:

Αγνάδι στο δήμο Δαφνησίων, έτος 1836[44], αντί του ορθού **Άγναντη, η,** ή **Άγναντι, το,** όπως άλλωστε διορθώνεται στη σελ. 42, όπου παρατίθενται οι οικισμοί του έτους 1840.

Άμυαλος <!> στο δήμο Ροδουντίων, έτος 1835[45], παρατονισμένο αντί του **(Α)μιαλός ή Ομυαλός**[46].

Ανεβίτσα στον Πουκεβίλ, σελ. 134,στο δήμο Θρονίου αντί **Ανίβιτσα**.

Αντεράς στον Πουκεβίλ, σελ. 134 αντί **Άντερας** (= Σκάρφεια).

Βατσουμάτες : στο δήμο Θερμοπυλών, έτος 1839, (Δρακάκη – Κούνδ., 41, και «**Κουτουμάτες**» αυτόθι σελ. 42). – Πουκεβίλ: «**Κατωμάτης**» , σελ. 134) , αντί του ορθού **«Κατ(ου)μάτες»** - το 1928 η «Κατμάτα» μετονομάστηκε σε «Ανάβρα» .

Γλάνιτσα και **Γλούνιτσα :** Δήμος Θερμοπυλών, έτος 1836 και 1840,[47], αντί του συνήθως χρησιμοποιούμενου **Γλούνιστα.**

Δρούσκοι: στο δήμο Αταλάντης, έτος 1836, και **Δρίσπαϊ,** έτος 1840[48], αντί του **Δρίσμπεϊ.**

Ζόλι (Λοκρίδας)**:** Πουκεβίλ, σελ. 135. - Pouqueville, IV 154: **Zoli.** - Leake: Geli, αντί του ορθού **Ζέλι** Λοκρίδας. - Επίης **Ζώλοι** (Πουκεβίλ, 81) στην περιοχή Υπάτης, Pouqueville: **Zoli.** –Δημητρίου (2006, σελ. 31, αρ. 169): ΑΔΟ, ίσως το σημερινό **Ζηλευτό** Φθιώτιδας. - Ο Γ. Δελόπουλος εξηγεί, πώς έγινε το λάθος στο πρωτότυπο του Pouqueville[49].

Καθαρές : (Πουκεβίλ σελ. 134) ο οικισμός που στο πρωτότυπο καταγράφεται απ' τον Pouqueville ως (**Cathares**). Επίσης λαθεμένα οι Δρακά-

43. π. χ. Ηλίας Παπαθανασόπουλος στο περιοδικό ΙΣΤΟΡΙΑ 67, Ιαν. 1974, 5, εκδ. Παπύρου.

44. Δρακάκης -Κούνδουρος, Α, 41.

45. Σκιαδάς, 1993, σ. 138.

46. Πολιτιστικός Σύλλογος Σκαμνού Φθιώτιδος, Σκαμνός, Στην καρδιά της Ρούμελης, Αθήνα 2006, σελ. 761: Γεωργίου Λ. Αστρακά, Ομυαλός Ι, σελ.. 762 -763: Νικολάου Ι. Παναγή, Ομυαλός ΙΙ, σελ. 764-765: Γεωργίου Π. Τσίτσα, Ομυαλός ΙΙΙ. – Βλ. και Δημητρίου, 2006, 47 στο λήμμα «Μυελός» , **όπου και τα όρια του οικισμού.** – Βλ. επίσης μεταξύ άλλων & Κ. Οικονόμου, Τοπωνυμικό περιοχής Ζαγορίου, Ιωάννινα 1991, σελ. 464, τοπων. «Ασπρομιαλός» .

47. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α, 41 και 42 αντίστοιχα.

48. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α, 40 & 41 αντίστοιχα

49. Δελόπουλος, 2005.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κης –Κούνδουρος (Α,41) παραθέτουν τύπο «**Καθάρεσι»,** αντί του ορθού **Καθάρες, οι** και συνηθέστερα σε ενικό αριθμό **Καθάρα, η.**

Καλιπόδι : Δήμος Ελατείας, έτος 1840[50], αντί του ορθού **Καλαπόδι,** όπως άλλωστε στη σελ. 41 για το έτος 1836.

Κόλακα στο δήμο Αταλάντης, έτος 1836, (Δρακάκης - Κούνδουρος, Α,40) , αντί του ορθού **Κολάκα** (παρατονισμός) . Επίσης **Κολάκοι** (με λαθεμένη κατάληξη) για το ίδιο χωριό, έτος 1840, (Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,41) .

Κουτουμάτες: Κοίτα πιο πάνω: «Βατσουμάτες»

Κωμοπύλη. Έτσι αναγράφεται ένα τοπωνύμιο (βόρεια της Αμφίκλειας) σε χάρτη της Μεσαιωνικής Αμφίκλειας[51], υποβάλλοντας την ιδέα ότι εκεί σώζονταν παλιότερα η «πύλη» κάποιας «κώμης», υπόθεση, όμως, που δεν τεκμηριώνεται από άλλες πηγές.

Το λάθος οφείλεται σε παρετυμολογικό συσχετισμό προς τη λέξη «**κομοπίλι, το**» < «**κομομπίλι**» < γαλλική λέξη «**locomobile**» = είδος **ατμολέβητα**, που είχε εγκατασταθεί σ' αυτή την τοποθεσία, σε κτίριο δίπλα στον Κηφισό, για να χρησιμοποείται στην άντληση νερού απ' το ποτάμι και στη διοχέτευσή του με υδραγωγό στο Σιδηροδρομικό Σταθμό Αμφίκλειας. Εδώ και 50 περίπου χρόνια δεν χρησιμοποιείται πια το σύστημα αυτό, σώζονται, όμως, στοιχειωδώς οι βασικές εγκαταστάσεις και **αξίζει να προσεχθούν απ' τον ΟΣΕ κι απ' το Δήμο Αμφίκλειας**.

Λέντα Δήμος Ελάτειας έτος 1840[52], αντί Δεύτα.

Λόντι στο δήμο Άνω Λαρύμνης, έτος 1836[53], αντί του ορθού **Λούτζι** ή **Λούτσι,** όπως άλλωστε διορθώνεται στη σελ. 42, όπου παρατίθενται οι οικισμοί του έτους 1840.

Μαπάτες: στο δήμο Θερμοπυλών, έτος 1840[54], τυπογραφικό λάθος, αντί του ορθού **Λιαπάτες,** όπως άλλωστε απαντά στη σελ. 41, όπου παρατίθενται οι οικισμοί του έτους 1839.

Μολυδόνι: Πουκεβίλ 135, **Molvdoni**: Pouqeville, IV 154, αντί **Μελιδόνι** Λοκρίδας.

Μπίλεσι : στο δήμο Ελατείας, έτος 1836[55], αντί του ορθού **Μπέλεσι,** όπως άλλωστε στη σελ. 42.

Μύλοι *Πάογας : γράφεται έτσι κατά λάθος[56] αντί του ορθού «**Μύλοι Λάομας**»[57] = **Λάρυμνας**.

50. Δρακάκης – Κούνδουρος, Α 42.

51. Ενισλείδης, 1978,164 (Βλέπε το χάρτη πιό κάτω). -Τσιτσιπής: « **Το κάτ' γιοφύρι** στη θέση **Κομοπύλι»** (Δαδί, 1981, σελ. 64).

52. Δρακάκης – Κούνδουρος, Α, 42.

53. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α, 41.

54. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,42.

55. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,41

56. Στο έργο: Σκιαδάς, 1993, 153.

57. Όπως στο: Δρακάκη – Κούνδουρου. 1939, Α, σελ. 42.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μωοαλή : Δήμος Ελατείας 1840[58], αντί του ορθού **Μεραλί** ή **Μιραλί,** όπως άλλωστε στη σελ. 41.

Ξελκιός : Δήμος Θερμοπυλών, έτος 1836[59] και **Ξυλικός:** Δήμος Θερμοπυλών, έτος 1844[60], αντί του συνήθως χρησιμοποιούμενου **Ξυλικοί.**

Παύλι στο δήμο Άνω Λαρύμνης, έτος 1836[61], αντί του ορθού **Παύλο,** όπως άλλωστε διορθώνεται στη σελ. 42, όπου παρατίθενται οι οικισμοί του έτους 1840.

Ράδι, στο δήμο Άνω Λαρύμνης, έτος 1836[62], αντί του ορθού **Ράδου,** όπως άλλωστε διορθώνει στη σελ. 42, όπου παρατίθενται οι οικισμοί του έτους 1840.

Ρίγον, στο δήμο Θρονίου, έτος 1836[63], αντί του ορθού **Ρεγγίνι,** όπως άλλωστε διορθώνεται στην ίδια σελίδα, όπου παρατίθενται οι οικισμοί του έτους 1840.

Σεντίλιον: Στο Δήμο Ελάτειας το 1845[64], αντί **Συντέλειο,** που σήμερα είναι παραποτάμια θέση στην αριστερή όχθη του Κηφισού (στα Ν-ΝΔ του χωριού Μόδι μεταξύ των θέσεων «Γεφύρι της Λεύκας» - «Βρυλλιά»). Ο Clarke το καταγράφει ως «**Sindaliu**»[65].

Σκλιασής & Ξελκιός στο δήμο Θερμοπυλών, έτος 1836 & 1840[66] αντίστοιχα, για τον οικισμό « **η Ξυλική**» / «**Οι Ξυλικοί**[67]». Το 1844 απαντά ως «**Ξυλικός**» στο Δήμο Θερμοπυλών[68] και το 1845 ως «**Ξυλιανή**[69]» . . .

Τιοποχώοι: «Τουρκοχώρι ή **Τιοποχώοι** κατά την τοπικήν προφοράν»[70] , αντί **Τοικουγώο',** όπως προφέρεται το **Τουρκοχώρι** από πολλούς Κηφισοχωρίτες ακόμη και στις μέρες μας. «**Αθ. Τρικοχωρίτης**» ονομάζονταν ένας απ' τους αγωνιστές που έλαβε μέρος στη μάχη της Αράχωβας[71]. Το Τουρκοχώρι επί Τουρκοκρατίας ήταν έδρα της επαρχίας «Esed-Abad».

58. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,42.
59. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,41.
60. Νουχάκης, Ελληνική χωρογραφία, Αθήνα 1901, σελ. 12.
61. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,41
62. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,41
63. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α,41
64. Χουλιαράκης, Α΄ Ι, 148.
65. Clarke, Travels . . . , IV 224. - Περισσότερα για το τοπωνύμιο βλ. στο άρθρο: Βελέντζας, Υδρωνύμια . . . Τιθορέας, ΕΚΦΡΑΣΗ 2, Λαμία 1990, 91.
66. Δρακάκης-Κούνδουρος, Α, 41, 42. Κατά το Γιώργο Δημητρίου (σελ. 59, αρ. 509) «Σκλιασής: ΑΔΟ . . .ίσως ταυτίζεται με το Σκυλοχώρι» ΝΒ.
67. Ως **Ξυλικοί** αναφέρεται ήδη απ' το 1506 - Μπαλτά, σελ. 149.
68. Νουχάκη Ιω., Πίναξ χωραγραφικός, σελ. 12
69. Χουλιαράκης, Α΄ Ι, 148.
70. Ενισλείδης Χρ. Αμφίκλεια, 1η έκδοση 1938, 2η έκδοση Αθήναι 1978 από τον Ελληνικό Ορειβατικό Σύλλογο Αμφίκλειας, σελ. 202.
71. Το όνομά του συμπεριλαμβάνεται στην Επιστολή – Αναφορά του Γεωργίου Καραϊσκάκη «Προς την Σεβαστήν Διοικητικήν Επιτροπήν της Ελλάδος» μετά τη μάχη στην Αράχοβα 1826 Νοεμβρίου 26. Βλ. στο βιβλίο του Δημητρίου Αδάμ «Λοκρικά Περιβοάγρια , σελ. 281.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μ' αυτή την ανακοίνωση, πιστεύεται ότι θα δοθεί το ερέθισμα, ώστε να επισημάνουν λάθη κι άλλοι ερευνητές με απώτερο σκοπό την αποφυγή επανάληψής τους και τη σύνταξη, στο εγγύς μέλλον, ενός αλάνθαστου και πλήρους, κατά το δυνατόν, καταλόγου των παλιών Φθιωτικών οικισμών, ο οποίος να αναρτηθεί και σε σχετικές ιστοσελίδες □ Θα είναι χρήσιμος και για τους ερευνητές, αλλά και για τους μαθητές και τις μαθήτριες που ασχολούνται με σχολικά προγράμματα Τοπικής Ιστορίας.

Θα πρέπει ίσως κάποιος φορέας (π. χ. η Ελληνική Ονοματολογική Εταιρεία) , να ενημερώσει και κάποιους φορείς αναπαραγωγής ταξιδιωτικών οδηγών ή χαρτών - τη Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού - για παράδειγμα, και άλλους.

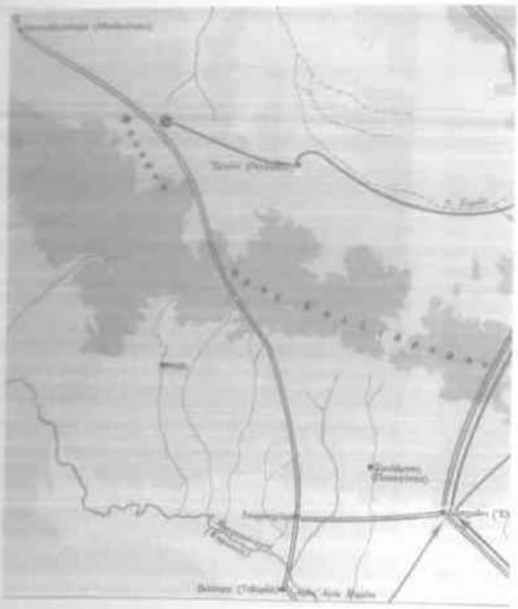
Ευχαριστώ.

(1) ***Itineraire entre Velytza et Elephta.***

Nombre d'heures.	Nombre de minutes.	DÉTAILS DE ROUTE.
	7	De Velytza au bord du Cachalis ; rien ne peut se comparer à la beauté de ce vallon animé par des cascades, des arbustes, et des accidents de son terrain qui est rempli de grottes.
	20	Lampé, village bien habité.
	17	Cabanes de Turcochorion.
	6	Céphisse.
	14	Après avoir traversé le chemin qui conduit de Livadie à Turcochorion et à Bodonitza, on laisse à gauche la première de ces villes, qui renferme une population grecque et turque.
	5	On relève, un quart de mille à gauche, le hameau de Lampé.
	15	Village situé sur une hauteur isolée.
	11	Route de Lampé à Drogomano, village de quarante familles grecques.
	15	Ruisseau sortant d'une vallée; ruines d'Elatée.
	10	Elephta, village où l'on trouve une tour habitée par un aga turc.
Total, 2 heures de marche.		

Pouqueville, IV 146. Οδοιπορικό από Βελίτσα μέχρι Λέφτα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εκδοτική Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ΙΒ΄ 1975, 154.

Gell, The itinerary..., 1817

215

BELITZA to ELEPHTA.

H. M.

.. 7 After a quick descent from Belutza, the banks of the Kakoreema, or the magnificent chasm, at the bottom of which flows the ancient Cachales r. The scene is beautiful, with shrubs, caves, the stream, and its waterfall. — The lofty peak above Belutza produces a fine effect from this side. R. is a Turkish tomb upon a tumulus. L. of this road are said to be ruins, called Palaio Pheba, or Thebe. Philobœus and the city of the Phlegyans, and some of the cities named by Herodotus, may have been in this tract.

.. 20 Having crossed a deep torrent bed from Parnassus, on the descent, see Leinpe, a village beyond Turco Churio.

17 The kalybea of Turco Chorio.

6 The river Cephisus, or Cephisus.

14 Having crossed the road from Lebadia to Turco Chorio and Bodonitza, the village of Turco Chorio is half a mile l. It contains a mosque, and also a Greek population. This has been supposed Elatea; but if there be

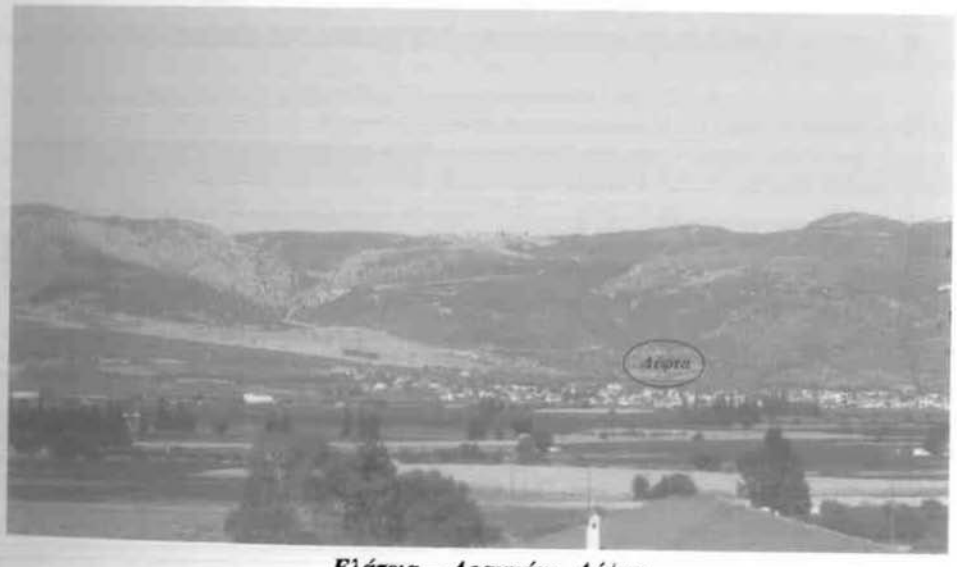
216

any ruins there, they are either marbles transported from Elephta, or possibly vestiges of Trites, or Pedies, cities once known in this vicinity. Palaio Pheba may be one of these.

.. 5 Turn r. in a right angle. L., three quarters of a mile, Lempe.

.. 15 An insulated hill r. and a village.

.. 11 Cross the road to Lempe from Tragomano, a village of 40 houses, 150 yards r.

Ελάτεια – Δραχμάνι, Λέφτα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο χάρτης του Ενισλείδη έχει τουλάχιστον 3 σφάλματα:
- Κωμοπύλη αντί Κομομπίλ<lokomobile.
- Παπαβίτσα αντί Παλαβίτσα (Τυπογραφικό σφάλμα).
-Το χωριό Λέφτα ήταν ΒΑ της Ελάτειας. Στη θέση που το τοποθετεί ήταν «το Γεφύρι της Λεύκας».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αδάμ Π. Δημ(ήτριος) , Λοκρικά, Περιβοάγρια – Επικνημίδια, Λαμία 2001, σσ. 400.

Βελέντζας Αθανάσιος, Το όνομα Τιθορέα, "ONOMATA" 12, 1988, σσ. 91 - 95.

Βελέντζας Αθανάσιος, Τοπωνύμια & Ιστορία στην περιοχή της Τιθορέας, "Εκφραση" - περιοδικό Συνδέσμου Φιλολόγων Φθιώτιδας, τ. 1, 1989, σσ.89 - 97.

Βελέντζας, Τιθόρα Ι, βλ. Παπαδημητρίου – Βελέντζας.

Clarke, D. Ed., Trawels in various countries of Europe, Asia and Africa, Printed for T. Cadell and W. Dawies, Strand, London, By R.Watts, Brox-bourn, Heets, MDCCCXVI.

Darrouzes, Jean, A. A., NOTITIAE EPISCOPATUUM ECCLESIAE CONSTANTINO-POLITANAE, INSTITUT FRANCAIS D' ETUDES BYZANTINE, PARIS 1981.

Δελόπουλος Δ. Γιώργος, Πώς αναφέρει το Νεχώρι ο περιηγητής Πουκεβίλ, Απίστευτο το πλήθος των λαθών, περ. ΝΕΧΩΡΙΤΙΚΑ ΝΕΑ 33, 2005, 51-59.

Δημητρίου Γιώργος, Πόλεις, Κωμοπόλεις, χωριά και οικισμοί στη Φθιώτιδα (13ος – 20ος αι.) , περιοδ. Φθιωτικά Χρονικά 27, 2006, σ. 5 – 66.

Dodwell, Edward, A classical and topografical tour through Greece, during the years 1801, 1805 and 1806, London 1819, Vol. II, p. 136 - 139.

Δρακάκης Θ. Αλέξανδρος - Κούνδουρος Ι. Στυλιανός, Αρχεία περί της συστάσεως & εξελίξεως των Δήμων & Κοινοτήτων 1836-1939 και της Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους, τόμοι Α - Β. Αθήναι 1939 - 40.

Ενισλείδης Μιχ. Χρήστος, Η Αμφίκλεια (Το πόλισμα και η περί τον Παρνασόν χώρα), 1940. Δεύτερη Έκδοσις απ' τον Ελλ. Ορειβατικό Σύλλογο Αμφίκλειας, ΑΘΗΝΑΙ 1978.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Gell. William, The itinerary of Greece containg one Rundred routes in Attika, Boeotia, Phokis, Lokris and Thessaly, 1819.

Καντάς Καντάς, Ανιχνεύοντας το παρελθόν, «Βιώματα του τόπου μας» , Αθήνα 2007, σσ. 127.

Καραμεσίνη –Οικονομίδου Μαντω, Ανεκδοτον χαλκουν νόμισμα Τιθορέας, Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών, 1970.

Κουντούρα – Γαλάκη Ελεωνόρα, Η «Εικονοκλαστική» Notitia 3 και το λατινικό πρότυπο της, Ανάτυπο από τα Σύμμεικτα 10, σελ. 45 -73, Αθήνα 1996 (έκδοση Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών του Ε. Ι. Ε.)

Kiel Machiel und Sauervein Friedrich, Ost-Lokris in Türkischer und neugriechischer Zeit (1460 -1981), 1994, Passavia Universitatsverlag Passau.

Κονιδάρης Γεράσιμος, Αι Μητροπόλεις & αρχιεπισκοπαί του Οικουμενικού Πατριαρχείου και η τάξις αυτών. Τόμο Α΄ Αθήναι 1934.

Leake, Martin William, Trawels in Northern Greece, Vol. II, London 1835. (Μετάφραση υπό του ιερέως Γεωργίου Στάθη: "Πώς είδε την Ανατολική Στερεά Ελλάδα κατά το 1805 ο Άγγλος περιηγητής W. M. Leake" , στο περιοδ. "Στερεά Ελλάς" Νοέμβρ. 1980, σελ. 14/ 310 κεξ.) .

Λύκειο Ελάτειας, Περιβαλλοντική Ομάδα, Τοπωνύμια και Περιβάλλον στην ευρύτερη περιοχή της Ελάτειας Λοκρίδος – Τοπωνυμική Βάση Δεδομένων, Επιμέλεια Αθανασίου Βελέντζα, Αθήνα 1996, σελ. 65) .

Μελέτιος, Γεωγραφία Παλαιά & Νέα, ΕΝΕΤΙΗΣΙ αψκη`. Και β΄ έκδοση το 1807.

Μπαλτά Ευαγγελία, Η περιοχή Αταλάντης & Μουδουνίτσας στους πρώιμους οθωμανικούς χρόνους (15ος – 16ος αι.) εκδόσεις Κτήματος Χατζημιχάλη, σ. 139 – 171, χ. έ. <2001;>. (Συλλογικό έργο με τίτλο «ΛΟΚΡΙΚΑ», Ιστορία και Πολιτισμός.

Παπαδημητρίου Αγγελος - Βελέντζας Θανάσης, Τιθόρα Ι, Ιστορικές & αρχαιολογικές μελέτες (Προϊστορική εποχή μέχρι και Ρωμαιοκρατία) , Αθήνα 1991.

Παναγιωτόπουλος Διομήδης, ιερεύς, «ΙΕΡΟΙ ΝΑΟΙ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΑΔΙΩΤΕΣ ΚΛΗΡΙΚΟΙ» , ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2007.

Παπαχρίστος Ι. Κώστας, Παρνασσιώτικα (Γλωσσικά, Ιστορικά & Αρχαιολογικά, Λαογραφικά) , Αθήνα 1984, Βιβλιοπωλείο της Εστίας.

Πολιτιστικός Σύλλογος Σκαμνού Φθιώτιδος, Σκαμνός, Στην καρδιά της Ρούμελης, Αθήνα 2006, σσ. 787.

Pouqueville, Vouyage de la Grece, Deuxieme edition,Paris MDCCCXXVI.

Πουκεβίλ Φραγκίσκος Κάρολος . . . , Ταξίδι στην Ελλάδα/ Στερεά Ελλάδα, Αττική, Κόρινθος, Μετάφραση: Μαρία Σκάρα, εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1995, σσ. 478.

Σκιαδάς, Ελευθέριος Γ. , ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 1833 – 1912, Σχηματισμός – σύσταση – εξέλιξη – πληθυσμός – εμβλήματα, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ, ΑΘΗΝΑ 1993, σσ. 734.

Σπεράντσας Κ. Θεοδόσης, Τα περισωθέντα έργα του Αργύρη Φιλιππίδη, Μερική Γεωγραφία - Βιβλίον ηθικόν, Επιμέλεια Αρχιμανδρ. Φιλάρετου Βιτάλη, Αθήναι 1978.

Τόλιας Γιώργος, Πολίχνες στον αρχαίο δρόμο, Στοιχεία για τη Λοκρίδα κατά τους νεότερους χρόνους. Στο συλλογικό έργο «ΛΟΚΡΙΔΑ, Ιστορία & Πολιτισμός, Ε΄ Μέρος, σελ. 175 -190, έκδοση: Κτήμα Χατζημιχάλη <2001;>

Ulrich, H.N., Reisen und Forsungen in Griechenland,Teil I 1840, II 1843.

Χουλιαράκης Μιχαήλ, Γεωγραφική, Διοικητική & Πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος 1821 - 1971, τ. Α΄ 1973-1974, τ. Β΄ 1975.

Wilhelm Adolf, Αρθρο για το επίγραμμα του Δωρόθεου στο περιοδικό Osterreiche Jahressefte IV, 1901, Beiblatt, στήλη 19 – 22.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Βελέντζας Αλεξ. Αθανάσιος κατάγεται απ' το Μοσχοχώρι Φθιώτιδας. Σπούδασε Φιλολογία στο ΕΚΠΑ και υπηρέτησε ως καθηγητής στη Δευτεροβάθμια Εκπ/ση. Ασχολείται με την καταγραφή και μελέτη τοπωνυμίων.

Έχει δημοσιεύσει σχετικά άρθρα στο περιοδικό «ΟΝΟΜΑΤΑ» & σ' άλλα περιοδικά κι έχει λάβει μέρος με ανακοινώσεις σε πανελλήνια συνέδρια, που διοργανώνει η Ελληνική Ονοματολογική Εταιρεία.

Σε συνεργασία με τον Άγγελο Παπαδημητρίου έχει εκδώσει το βιβλίο:

Τιθόρα Ι, Ιστορικές και αρχαιολογικές μελέτες (Προϊστορική εποχή μέχρι και Ρωμαιοκρατία), Αθήνα 1991, σσ. 142.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δαβανέλλος Νικόλαος
συγγραφέας - καθηγητής Αγγλικής γλώσσας

ΘΕΜΑ
«Οίκοι ανοχής στη Λαμία»

Δύσκολο να προσδιορίσουμε την πορνεία όχι όσον αφορά τον ορισμό, αλλά το αν είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, επάγγελμα ή λειτούργημα. Είναι δε γνωστό πως η ύπαρξή της ανάγεται στην εποχή που ο άνθρωπος συνάχθηκε σε μια οργανωμένη κοινωνία. Βαθιές λοιπόν οι ρίζες. Χάνονται στην αχλή των αιώνων.

Αν θέλουμε να δώσουμε κάποιον ορισμό, θα λέγαμε πως πορνεία σημαίνει το να διαθέτει κανείς το σώμα του σε άλλους για ερωτική ικανοποίηση έναντι αμοιβής. Αν όμως η προσφορά σεξουαλικών εξυπηρετήσεων γίνεται με σκοπό την απόκτηση τροφής ή την αποφυγή βιαιοπραγίας, βάσει της μελέτης και της παραδοχής των επιστημόνων, αυτή η στιγματισμένη ενέργεια και συμπεριφορά δεν μπορεί να θεωρηθεί πορνεία.

Ετυμολογικά η λέξη πορνεία προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ρήμα: πέρνημι που σημαίνει πουλώ, προφανώς, επειδή η πορνεία ασκείται από γυναίκες αργυρώνητες. Σε αντίθεση με την επ' αμοιβή πορνεία, υπάρχει και η πορνεία η χωρίς την οποιαδήποτε αμοιβή, αλλά από προσωπική επιλογή του ατόμου να πορνεύεται.

Επάγγελμα, λειτούργημα ή κοινωνικό φαινόμενο; Στους αρχαίους χρόνους η πορνεία εμφανίζεται κυρίως ως ένα θρησκευτικό φαινόμενο με μεγάλη και θετική προσφορά στην κοινωνία. Ο Ηρόδοτος (Α109) αναφέρει ότι στις χώρες της Ανατολής και κυρίως στη Βαβυλώνα κάθε γυναίκα προσφερόταν τουλάχιστο για μια φορά στη ζωή της στον πρώτο τυχόντα ως πόρνη έναντι αμοιβής. Επίσης σε πολλούς ναούς γυναικείων θεοτήτων της Αιγύπτου, Συρίας, Μικράς Ασίας και της Κύπρου, οι γυναίκες ιερόδουλοι επορνεύοντο, με ανταμοιβή χρημάτων, στον πρώτο τυχόντα, και τα εισπραττόμενα χρήματα καταντίθεντο υπέρ του ναού. Τούτο το είδος πορνείας διήρκησε μέχρι περίπου τον 2ο αιώνα μ.Χ. Στην περίπτωση αυτή τούτο μπορεί να χαρακτηρισθεί ως ένα κοινωνικό φαινόμενο, σε αντίθεση μ' ότι συνέβαινε στην αρχαία Ελλάδα, που όπως συνάγεται από τα αδιάψευστα ιστορικά ντοκουμέντα, η πορνεία ήταν ένα επάγγελμα με μεγάλη κοινωνική προσφορά. Ο πρώτος ο οποίος ίδρυσε οίκους πορνείων για την ανακούφιση των νέων οι οποίοι έφταναν σε ενηλικίωση και για την αποφυγή της δημιουργίας σχέσεων με παρθένες ή παντρεμένες ήταν ο Σόλων. Για το σκοπό αυτό αγόρασε γυναίκες και τις εγκατέστησε σε διάφορες συνοικίες. Μας το ιστορεί ο Φιλήμων. Ο δε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Νίκανδρος ο Κολοφώνιος προσθέτει πως ο Σόλων ίδρυσε και το Ιερό της Πανδήμου Αφροδίτης στην Αθήνα – της προστάτιδας του αγοραίου έρωτα – από τα κέρδη των πορνών που είχε εγκαταστήσει στα δημόσια πορνεία, και ότι η πορνεία καθιερώθηκε με Νομοθετική Ρύθμιση από το Σόλωνα γύρω στο 575 π.Χ. Η ρύθμιση όριζε τις υποχρεώσεις των πορνοβοσκών, την εισπραττόμενη αμοιβή, τον τρόπο του χαρακτηρισμού μιας γυναίκας ως πόρνη, το είδος ενδυμασίας, τους όρους που πρέπει να πληρούν τα πορνεία κλπ. Εκτός δε τούτων των αργυρώνοντων πορνών, στην Αθήνα δημιουργήθηκε και η τάξη των εταίρων και των παλλακίδων. Οι εταίρες, σε αντίθεση με τις παλλακίδες οι οποίες συμβίωναν με έγγαμους άνδρες για την προσφορά ερωτικής ευχαρίστησης, ήταν γυναίκες εξόχου καλλονής, υψηλής μόρφωσης, με σημαντικό βαθμό ανεξαρτησίας και αυτονομίας και οι οποίες προσέφεραν τη συντροφιά τους και ερωτικές ικανοποιήσεις σε διανοούμενους, φιλοσόφους και ποιητές και συμμετείχαν σε οργιαστικά συμπόσια. Ήταν κάτι ανάλογο με τις γκέισες της Ιαπωνίας και των «κοριτσιών των ανθέων» της Κίνας. Αρχαιότερη εταίρα θεωρείται η Διυρίχα η οποία έζησε τον 7ο αιώνα στην Ναυκράτη της Αιγύπτου. Στον δε 6ο αιώνα η πορνεία, οι θεσμοί των εταίρων και των παλλακίδων, ασκούνταν ευρέως όχι μονάχα στην Αθήνα αλλά και σε πολλές άλλες πόλεις της Ελλάδας, με μοναδική εξαίρεση τη Σπάρτη στην οποία ουδέποτε υπήρξαν πόρνες, εταίρες ή παλλακίδες.

Τόση δε μεγάλη και διαδεδομένη ήταν η άσκηση του ωφελιμιστικού και κερδοφόρου επαγγέλματος και η συμβολή του ως λειτούργημα που, για παράδειγμα, στην Ακροκόρινθο, στο ναό της Αφροδίτης, θήτευαν περισσότερες από χίλιες ιερόδουλες οι οποίες ασκούσαν την ιερά πορνεία.

Με την έλευση του Χριστιανισμού, και κυρίως μετά τον 2ο αιώνα, η πορνεία άρχισε να αποβάλλει το θρησκευτικό της χαρακτήρα. Με τη θέσπιση νομοθετικών και βασιλικών διαταγμάτων αλλά και νόμων ορίσθηκε ως λειτούργημα με θετική προσφορά. Οι κοινωνίες με υψηλό δείκτη παιδείας την αποδέχτηκαν, οι δε άλλες όχι μονάχα αρνήθηκαν να δεχτούν την πορνεία ως λειτούργημα ή επάγγελμα με προσφορά στην κοινωνία, αλλά έπραξαν τα πάντα για να την ξεριζώσουν.

Πόρνες και πόρνοι των οίκων ανοχής ήταν κατά κανόνα δούλες και δούλοι, αιχμάλωτοι πολέμου που πουλήθηκαν σε πορνοβοσκούς ή αγοράστηκαν στα σκλαβοπάζαρα. Ο νόμος της προαγωγείας ήταν πολύ αυστηρός ακόμα και με την ποινή θανάτου. Ο αυτός νόμος ίσχυε και για τις ελεύθερες – όχι τις δούλες – γυναίκες. Θα πρέπει δε εδώ να αναφέρουμε ότι στα Ομηρικά Έπη δεν υπήρχαν εταίρες και πόρνες παρά μονάχα παλλακίδες.

Προς τα τέλη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας η πορνεία είχε καταστεί μια φοβερή κοινωνική μάστιγα με τραγικές συνέπειες ασθενειών και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θανάτων.

Εκτός από τον Σόλωνα ο οποίος εισήγαγε την πρώτη νομοθετική αλλά συνάμα και ευεργετική ρύθμιση περί πορνείων και πορνείας, ο Μέγας Κωνσταντίνος, μετά την εγκατάστασή του στη νέα πόλη, στις 11 Μαΐου 330, εκτός των άλλων ρυθμίσεων, φρόντισε, με διάταγμά του, για τις σεξουαλικές ανάγκες των υπηκόων του. Για το σκοπό αυτό έχτισε πορνεία στη θέση Ζεύγμα και διέταξε την εγκατάσταση όλων των εκδιδομένων γυναικών. Απαγόρευσε δε την εκτός των οίκων αυτών πορνεία.

Και ενώ με την έλευση του Χριστιανισμού η πορνεία έπαυσε να αποτελεί θρησκευτικό φαινόμενο, με την επικράτησή του, τον 4ο μ.Χ. αιώνα, έγιναν προσπάθειες και αγώνες όχι μονάχα για την πάταξη της πορνείας αλλά και για την πάταξη κάθε εξωσυζυγικής και προγαμιαίας σχέσης. Με την συμπαράσταση των πιστών έκλεισαν τους οίκους ανοχής και ανάγκασαν τις εκδιδόμενες γυναίκες να διασπαρθούν και ταυτόχρονα να διασπείρουν τα αφροδίσια νοσήματα, να επέλθει έκλυση των ηθών και σχεδόν παράλυση της κοινωνίας. Ήταν δε τόσο σοβαρά αυτά τα συμβάντα ώστε οι νομοθέτες να αναγκαστούν να θεσπίσουν νόμους προστασίας των πορνείων ώστε να θεωρηθούν ασπίδες ηθικής της κοινωνίας αλλά και πρόληψη των τρομερών και επάρατων ασθενειών.

Οι πρώτες σοβαρές νομοθετικές διατάξεις, εκτός εκείνων του Σόλωνα και του Μεγάλου Κωνσταντίνου, για την οργάνωση της πορνείας και τη λειτουργία της κάτω από την προστασία και τον έλεγχο της πολιτείας, έγινε το 14ο αιώνα στη Γαλλία. Τούτα τα νομοθετικά διατάγματα προέβλεπαν την εβδομαδιαία ιατρική εξέταση των εκδιδομένων γυναικών αλλά και την υπό όρους λειτουργία των πορνείων.

Πρόδρομος του διακανονιστικού συστήματος το οποίο ίσχυσε αλλά και ισχύει ακόμα και σήμερα σε πολλά κράτη αλλά και στην Ελλάδα, είναι ο Μώδβιλ, ο οποίος το 1724 υπεστήριξε την καταδίωξη της κρυφής πορνείας και ενεθάρρυνε τη λειτουργία των υγειονομικώς λειτουργούντων πορνείων και τα οποία θεώρησε ως οίκους κοινής ωφέλειας. Όμως το έτος 1870 υπήρξε φοβερή κριτική και αντίδραση κατά του διακανονιστικού νομοθετήματος, το οποίο θεωρήθηκε ως ουτοπία και παραπλάνηση του κοινού. Το αποτέλεσμα ήταν μερικά κράτη να προβούν στην κατάργηση και στην μη ανοχή των πορνείων. Προέβησαν στην ίδρυση νοσοκομείων και στην δωρεάν παροχή ιατρικής περίθαλψης, στην τιμωρία όσων μετέδιδαν αφροδίσια νοσήματα, στην ίδρυση διορθωτικών ασύλων στα οποία οι παραπλανόμενες γυναίκες μπορούσαν να βρουν εργασία. Τοιουτοτρόπως προέκυψαν δύο συστήματα: το Διακανονιστικό και το Καταργητικό του 1886. Ακολούθησαν συστήματα τα οποία τροποποίησαν τα ανωτέρω και μνημονεύονται ως το Νεοδιακανονιστικόν, βάσει του οποίου διατηρούνται οι οίκοι ανοχής, αλλά καταργείται η υποχρεωτική διαβίωση των γυναικών σ' αυτούς, και το Νεοκαταργητικόν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αυτό το σύστημα ισχύει και στην Ελλάδα και βάσει του οποίου ο ποινικός νόμος δεν τιμωρεί την πορνεία η οποία ασκείται βάσει των διατάξεών του.

Οι πρώτοι νόμοι που θεσπίσθηκαν στην Ελλάδα ήταν ο 3032 του 1922 και ο 19/30 του 1930.

Ο πρώτος προέβλεπε τη σύσταση επιτροπής αποτελουμένης για τις επαρχιακές πόλεις από 3 μέχρι 5 μέλη και η σύνθεσή της οριζόταν δια Β. Διατάγματος. Τα καθήκοντα της επιτροπής ήταν ο χαρακτηρισμός γυναίκας ως ασέμνου, κοινής και ελευθέρας, να την απαλλάσσει από το χαρακτηρισμό της ασέμνου, να την επαναφέρει στην ευθεία οδό, την υποχρεωτική εξέταση από γιατρό της επιτροπής, την επιθεώρηση των οίκων ανοχής και των δημοσίων κέντρων στα οποία χορηγήθηκε άδεια να λειτουργούν και ως οίκοι ανοχής. Επίσης ο νόμος προέβλεπε τον αποχαρακτηρισμό ασέμνου γυναίκας με προσφυγή στον Εισαγγελέα και η εκδίκαση γινόταν κεκλεισμένων των θυρών.

Ο δε Νόμος 19/30 του 1930 εκτός των πιο πάνω ρυθμίσεων προέβλεπε τον τρόπο νοσηλείας των εκδιδομένων γυναικών των εγγεγραμμένων στα βιβλία της Αστυνομίας, τον τρόπο μετακίνησής τους από μία πόλη σε άλλη, τα συνοδευτικά έγγραφα, την πληρωμή των νοσηλείων τα οποία έπρεπε να καταβάλλουν οι εκμεταλλευόμενοι τους οίκους ανοχής, την προπληρωμή αυτών σε 15 δραχμές ημερησίως κλπ.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσουν πολλοί νόμοι οι οποίοι τροποποιούσαν τους προηγούμενους. Πάντοτε φυσικά με το πνεύμα της εποχής. Για παράδειγμα ο Νόμος 3310 της 13/22-7-1955 όριζε πως αφροδίσια νοσήματα θεωρούνται: η Σύφιλις, η βλενόρροια, το μαλακόν έλκος, τα οξυτενή κονδυλώματα και η νόσος των Nicolas-Fauvre κατά το μολυσματικό αυτών στάδιο. Οι Νόμοι 2734/5-8-99 και 1193/20-8-81 ορίζουν πως η κάθε εκδιδόμενη γυναίκα θα πρέπει να έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας της, να κατέχει πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος, ότι δεν πάσχει από κάποια μορφή ψυχικής νόσου, ότι δεν κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών, ότι δεν έχει καταδικαστεί για σωματεμπορία, μαστροπεία και ληστεία, ότι το πιστοποιητικό άσκησης ισχύει για 3 έτη, για δε τις αλλοδαπές για μονάχα 1 έτος, τους τρόπους εκμίσθωσης του οίκου ανοχής, προϋποθέσεις καταλληλότητας. Με τον αυτό Νόμο παύει ο χαρακτηρισμός περί ασέμνων γυναικών, όπως ίσχυε μέχρι την ψήφισή του και περιλαμβάνει και τους άνδρες οι οποίοι εκδίδονται. Υπόκεινται και αυτοί στις ίδιες με τις ιερόδουλες.

Ενώ μέχρι το έτος 2000 την αρμοδιότητα περί οίκων ανοχής και εκδιδομένων γυναικών την είχαν η Κυβέρνηση, η Αστυνομία και η Νομαρχία, με το Νόμο της 17ης Μαρτίου, Αρ. Φύλλου 351 της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως παρέχεται αρμοδιότητα στους ΟΤΑ. Στον ίδιο αυτό νόμο ορίζεται επίσης πως κάθε εκδιδόμενο άτομο – όχι μονάχα γυναίκα – υπο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

χρεούται να τηρεί βεβαίωση έναρξης επιτηδεύματος, ανάρτηση της άδειας άσκησης επαγγέλματος, και ότι τον αριθμό των εκδιδομένων ατόμων καθορίζει το Δημοτικό Συμβούλιο.

Το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης μας, συνήλθε στις 26 Μαΐου του 2004 και με την 182 Απόφασή του όρισε ως ανώτατο επιτρεπόμενο αριθμό οίκων ανοχής τον ήδη υπάρχοντα – οκτώ – (8), προσδιόρισε επίσης την ακριβή περιοχή της λειτουργίας των – συνοικία της Ν. Μαγνησίας – και όρισε υπεύθυνο δημοτικό σύμβουλο να μετέχει της επιτροπής περί οίκων ανοχής.

Την πρώτη γραπτή αναφορά που μπόρεσα να εντοπίσω, όσον αφορά τους οίκους ανοχής της Λαμίας, είναι η έντονη διαμαρτυρία του εκδότη της εφημερίδας «Φάρος της Όθρυος» της 6ης Ιανουαρίου του έτους 1862 προς το Νομάρχη. Ανάμεσα στα άλλη γράφει: «*...Επικαλούμεθα την προσοχήν του Κυρίου Νομάρχου επί της σκανδαλώδους υποθέσεως, ήτις τοσαύτας επέφερεν ταραχάς και λυπηράς σκηνάς, εις την συνοικία της αγίας Δεσποίνης εν Λαμία, όσας μέλλει να αποφέρη εισέτι διατηρουμένων των πορνών των δημοσίων γυναικών εις το αυτό μέρος είναι η αγανάκτησις των οικοκυραίων εντίμων οικογενειών, εν τω μέσω των οποίων ο Κύριος Αστυνόμος ετοποθέτησεν τας αισχράς γυναίκας έφθασεν εις το μη περαιτέρω...*».

Ύστερα από μεγάλες ταραχές, φασαρίες, έντονες διαμαρτυρίες και διενέξεις των «εντίμων οικογενειών», οι εκδιδόμενες γυναίκες εκδιώχθηκαν, οι οίκοι ανοχής έκλεισαν, και επιτράπει η στέγαση στη συνοικία των Υδρομύλων, συνοικία στο Αραπόρεμα, κοντά στα σφαγεία και τα εκδορεία τα οποία βρίσκονταν στις παρυφές των λόφων του Προφήτη Ηλεία. Συνοικία απόμακρη, απόκοσμη, υποβαθμισμένη και στην οποία κατοικούσαν όχι «ευυπόληπτοι πολίτες». Η συνοικία είναι αυτή που βρίσκονται οι Μύλοι του Μουζέλη και το 5ο Γυμνάσιο. Η Εφημερίδα «ΦΩΝΗ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ» στις 6/3/1894, α.φ. 20, γράφει:

«*.... Ήδη πληροφορούμεθα ότι ο διευθυντής της ενταύθα Αστυνομίας κ. Δουλαβέρης, τη υποδειξη των κατά την συνοικίαν των Υδρομύλων κατοικούντων συμπολιτών μας, οίτινες και αναφοράν ενεχείρησαν προς τον κ. Νομάρχην, μεταβαλών γνώμην εθεώρησε κατάλληλον προς σύστασιν καταστήματος των τη Αφροδίτη θυουσών γυναικών την θέσιν του Παλαιού Νεκροταφείου, όπου υπάρχουν αι δημοτικαί αποθήκαι, αίτινες δια μικράς δαπάνης δύναται να καταστώσι χρήσιμοι προς κατοικίαν των ιεροδούλων...*».

Έτσι λοιπόν, ύστερα από τις συνοικίες της Αγίας Δεσποίνης και των Υδρομύλων, ως οίκοι ανοχής λειτούργησαν οι αποθήκες του Δήμου στο Παλαιό Νεκροταφείο και το οποίο βρισκόταν πλησίον του «Λόφου του Γολγοθά», ήτοι εκεί που σήμερα βρίσκεται το Ορφανοτροφείο Αρρένων. Τόπος όπου εκείνα τα χρόνια εκτελείτο η θανατική ποινή των ληστών και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εγκληματιών.

Επειδή όμως η απόσταση των οίκων ανοχής ήταν μεγάλη, η περιοχή λίαν υποβαθμισμένη και ακατοίκητη, συνεπώς και η προσέλευση πελατών ανύπαρκτη, οι εκδιδόμενες γυναίκες διεσπάρησαν σ' όλες τις γειτονιές της Λαμίας καθώς επίσης και στα υπάρχοντα πανδοχεία, ξενοδοχεία και τα καπηλιά. Αποτέλεσμα τα αφροδίσια νοσήματα να αποτελέσουν μάστιγα. Ο Δήμος Λαμιέων και το Δημοτικό Συμβούλιο συσκέφθηκαν για να αποφασίσουν πως πρέπει να ληφθεί κάποια ιατρική μέριμνα για την προστασία των ιεροδούλων, των κατοίκων, των διερχομένων τουριστών αλλά και των στρατιωτών. Η σύσκεψη πραγματοποιήθηκε την 28ην Σεπτεμβρίου του έτους 1898. Στα πρακτικά της 12ης Συνεδρίασης διαβάζουμε: «... *Λαβόν υπ' όψιν το υποβληθέν αυτώ υπ' αριθμ. 4421 της 20ης Σεπτεμβρίου έγγραφον του κ. Αστυνόμου Λαμίας, ζητούντος κατόπιν του προσφερθέντος δημ. κτιρίου (πρώην λοιμοκαθαρτηρίου) δια νοσοκομείον των εξ αφροδισίων πασχουσών γυναικών να εγκριθή ανάλογος χρηματική πίστωσις δια την λειτουργίαν και συντήρησιν αυτού, ήτοι δια τροφάς των νοσηλευθησομένων τοιούτων γυναικών, φωτισμού και λοιπά έξοδα του Καταστήματος. Ακούσαν του κ. Δημάρχου εισηγησαμένου δια μακρών ότι ανάγκη απόλυτος, απαραίτητος και επείγουσα όπως συσταθή τοιούτον προσωρινόν Νοσοκομείον προς θεραπείαν των εξ αφροδισιακών νοσημάτων πασχουσών κοινών γυναικών διότι αύται διασπαρμέναι ούσαι εν τοις διαφόρου της πόλεως συνοικίαις μετέδωσαν και μεταδίδωσι κατά τας αστυνομικάς πληροφορίας παντοειδή ολέθρια νοσήματα των εις τους μετ' αυτών συγχρωτιζομένους κατοίκους της πόλεως ταύτης και δη τους νέους αυτής, οίτινες αγνοούντες το μέγεθος των τοιούτων νοσημάτων και την εξ αυτών επί της υγείας των καταστρεπτικών συνεπειών ου παύουσι συγχρωτιζόμενοι μετά των τοιούτων γυναικών και προτείναντος κατ' ακολουθίαν την επιψήφισιν της προς λειτουργίαν και συντήρησιν του τοιούτου προσωρινού θεραπευτηρίου απαιτουμένης μέχρι του τέλους του τρέχοντος έτους τουλάχιστον χρηματικής δαπάνης των δρχ. «200» δια διατροφήν, φωτισμόν και λοιπά έξοδα αυτού...*

Αποφαίνεται

Παραδεχόμενον κατά πλειοψηφίαν εννέα κατά πέντε την πρότασιν ταύτην του κ. Δημάρχου εγκρίνει την σύστασιν του ειρημένου προσωρινού θεραπευτηρίου προς νοσηλείαν εν αυτώ και αποθεραπείαν των εξ αφροδισιακών νοσημάτων πασχουσών κοινών γυναικών και επιψηφίζει εις βάρος του προϋπολογισμού επιόντος έτους 1899 πίστωσιν εκ δραχμών διακοσίων δια την λειτουργίαν αυτού, ήτοι δια διατροφήν, φωτισμού, ιατρικάς επισκέψεις, φάρμακα και λοιπά έξοδα, πληρωτέα επί τη βάσει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ακριβών ονομαστικών καταστάσεων της ενταύθα αστυνομίας, θεωρημένων και ελεγχομένων υπό του κ. Δημάρχου...».

Το Λοιμοκαρτήριο ήταν νοσοκομείο το οποίο βρισκόταν έμπροσθεν του άλλοτε Σανατορίου νοσοκομείου, ιδρύθηκε το έτος 1837 και έπαψε το 1881. Από δε του έτους 1899, όπως προαναφέρθηκε, λειτούργησε ως νοσοκομείο των ιεροδούλων, και πρέπει να έπαυσε ως νοσοκομείο τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Τούτο συνάγεται από τα πρακτικά του Δήμου του έτους 1929 όπου: «... *ψηφίζει πίστωσιν δραχμών πέντε χιλιάδων εις βάρος του αποθεματικού κεφαλ. Προϋπολογισμού χρήσεως 1929 – 1930 δια καταβολήν εξόδων μεταφοράς κοινών γυναικών πασχουσών εξ αφροδισίων νοσημάτων εις ειδικά Νοσοκομεία προς νοσηλείαν...».*

«Η ΛΥΜΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΑΣ» είναι ο τίτλος της εβδομαδιαίας εφημερίδας «ΑΣΤΗΡ» της 2ας Δεκεμβρίου του 1900, όπου διαβάζουμε μεταξύ άλλων και τα εξής: «... *Μετά χαράς είδομεν ότι εις πολλά ζητήματα αφορώντα την πόλιν μας, ο ήδη Νομάρχης κ. Σπανίδης εδικαίωσε την περί αυτού αγαθήν φήμην. Ούτω δεν ενδυνάμεθα ει μη να ομολογήσωμεν χάριτας εις τον κ. Νομάρχην δια την στάσιν την οποίαν έλαβεν εις την εκκαθάρισιν της πόλεώς μας εκ των ασέμνων γυναικών. Μετά φρίκης ενθυμούμεθα την κατάστασιν η οποία είχε δημιουργηθή εις το παρελθόν ένεκεν ασυγνώστου αμελείας των αρμοδίων, ώστε ηναγκαζόμεθα να βλέπωμεν την ακολασίαν και διαφθοράν παρελαύνουσαν εις τας οδούς και τας πλατείας της πόλεως...». «... Αλλά πρέπει να ήμεθα δίκαιοι εις την εκ του κακού τούτου απαλλαγήν της πόλεώς μας πολύ συνετέλεσεν ο επανειλημμένος επισκεφθείς την πόλιν μας πανοσιολογιώτατος Πανάρετος Δουληγέρης, ο οποίος δια της απαραμίλλου ευγλωττίας του εστιγμάτισεν την κατάστασιν εκείνην η οποία προσήπτεν αληθείς όνειδος εις την κοινωνίαν μας. Ελπίζομεν ότι η δραστηριότης του κ. Νομάρχου θα μας απαλλάξη ταχέως εκ της λύμης των απομεινάντων ολίγων εκείνων γύναιων τα οποία παραμένουσιν εισέτι εις την πόλιν μας, προς κοινόν σκάνδαλον, τη επιμόνω απαιτήσει μεγαλοσχήμων τινών κυριών, και ας είναι βέβαιος ότι ούτω πράττων θα επισύρη την ευγνωμοσύνην της ημετέρας κοινωνίας της οποίας η κοινή συνήδησις έχει εξεγερθή».*

Παρά τις όποιες διαμαρτυρίες των κατοίκων, την ειλικρινή θέληση των αρμοδίων δια την εκτόπιση των ιεροδούλων και το κλείσιμο των οίκων ανοχής, όχι μονάχα δεν το κατόρθωσαν, αλλά πέτυχαν το αντίθετο: τη διασπορά εις όλας τας συνοικίας, και τούτο, όπως διαβάζουμε σε άρθρο της Αθηναϊκής Εφημερίδας «ΤΟ ΣΚΡΙΠ» της 6ης Μαΐου του 1910, «... *Δυστυχώς όμως χάρις εις τας ενεργείας μερικών, λόγω συμφέροντος, ενδιαφερομένων μας επισκέφθησαν και πάλιν τα εξηχρειωμένα ταύτα της κοινωνίας εξαμβλώματα, διασπαρέντα ανά τας διαφόρους συνοικίας της πόλεώς μας και μεταδίδοντα πανταχού το μόλυσμα της διαφθοράς και παραλυσίας. Και ούτω η πόλις μας έλαβεν πάλιν την προ-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τέραν αυτής δόξαν!!». «... Επί του ζητήματος τούτου επληροφορήθημεν ότι και ο Φρούραρχος Λαμίας κ. Αναστάσιος Γεωργούλης ενδιαφερόμενος εξ ίσου δια την υγείαν των ανδρών της ενταύθα φρουράς, απήυθυνεν έγγραφον προς τον κ. Δήμαρχον Λαμιέων, δι ο παρακαλεί αυτόν όπως συντόνως ενεργήση και αποκατασταθούν αι κοιναί αύται γυναίκες εις εν μέρος...».

Ένα περίπου έτος αργότερα, ήτοι την 10ην Απριλίου του 1911, η αυτή εφημερίδα, δια του ανταποκριτού της θα γράψη:

ΛΑΜΙΑ

Η δημόσια ηθική εν κινδύνω

- Ποίοι είναι λοιπόν οι αρμόδιοι δια να προστατεύσωσι τα δημόσια ήθη σφαγιαζόμενα εν Λαμία κατά τρόπον φρικώδη δια της μεταβολής των πανδοχείων ευρισκομένων εν μέσαις πλατείας της πόλεώς μας εις οίκους ανοχής; Αυτή είναι η τάξις; Αυτό λέγουν οι νόμοι; Αυτή είναι η επιβαλλομένη απομόνωσις της κακοηθείας; Αυτή είναι η προφύλαξις και της υγείας της πόλεως και της ηθικής; Τι σημαίνει η ανοχή αύτη παρά τας διαμαρτυρίας των γειτνιαζουσών οικογενειών; Έκαστος κύριοι εις την θέσιν του! Οι οίκοι της απωλειας δεν έχουν εδώ θέσιν. Πώς ανέχονται τούτο οιοιδήποτε και αν ώσιν οι προς τούτο αρμόδιοι; Ή περιμένουν να αναλάβη και πάλιν ο Λαός μόνος του το έργον της αποκαθάρσεως της πόλεως από τας τοιαύτας μολυσματικάς εστίας...». «... Εάν δεν υπάρχουσιν ειδικοί οίκοι μακράν της πόλεως κείμενοι τούτο πιστεύομεν ότι δεν εμποδίζει οιανδήποτε ενέργειαν εντεύθεν ή εκείθεν προερχομένην προς έκδοσιν διατάξεως, απαγορευούσης αφ' ενός μεν την εγκατάστασιν γυναίων εν τοις πανδοχείοις, αφ' ετέρου δε διατασσούσης το κλείσιμον των κέντρων αυτών της διαφθοράς...».

Εκτός των πανδοχείων, των ξενοδοχείων και των συνοικιών μετά το έτος 1929 εγκαταστάθηκαν πολλές των ιεροδούλων και εις το κτίριο του Βογιατζή – γωνία των οδών Κολοκοτρώνη και Ροζάκη – Αγγελή, και επίσης σε κτίριο της Καλύβας – Μπακογιάννη και Ροζάκη – Αγγελή. Σ' αυτή τη διασπορά και τη διαμονή στους δύο πιο πάνω οίκους παρέμειναν μέχρι περίπου του έτους 1934. Η αστυνομία μετά από εντολή της Νομαρχίας έκλεισε τους πιο πάνω οίκους. Η κατάσταση που δημιουργήθηκε ήταν αφόρητη. Η σύφιλις και η βλενόρροια «θέριζαν» κυριολεκτικά. Και η εφημερίδα «ΕΛΕΓΧΟΣ» στις 17/2/1934, Α.Φ. 51, θα γράψη:

«... Ελάβομεν πολλάς επιστολάς δια των οποίων μας τονίζεται αφού δεν υπάρχει ειδικόν κτίριον μακρόν της Λαμίας, πρέπει οποσδήποτε να ανοιχθούν και πάλιν οι οίκοι ανοχής έστω και εις το παλαιόν κτίριον (Βογιατζή) διότι υπάρχει κίνδυνος καταπληκτικής εξαπλώσεως αφροδισίων νοσημάτων εκ των μιστικών γυναικών...».

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1930 θα εγκατασταθούν γύρω από την περιοχή των 7 Βρύσεων, όπισθεν του Μητροπολιτικού Ναού και στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

οδό Ανδρούτσου. Εδώ θα παραμείνουν μέχρι το έτος 1979, οπότε θα μεταφερθούν έξω από την πόλη, στην περιοχή της Μεγάλης Βρύσης, όπου διαμένουν και εργάζονται και σήμερα.

Το έτος 1931 και συγκεκριμένα την 2α Ιουλίου, η εφημερίδα «ΕΠΑΡΧΙΑ» στο υπ' αριθμ. Φ. 376, θα γράψη: «... *Δεν είναι αίσχος, είναι κηλίς ανεξίτηλος η ύπαρξις και η κατ' αυτόν τον τρόπον διατήρησις των δυσωνύμων τούτων οίκων εις το κέντρον της πόλεώς μας. Και το γνωρίζουν Διοικητικαί Δημοτικαί και Αστυνομικαί αρχαί πλην όλοι κωφεύουν. Εις την Λαμίαν δεν δικαιολογούνται εκ του νόμου οίκοι ανοχής...*».

«... *Προς τον Νομάρχην κ. Θιακάκιν και Δήμαρχον κ. Πλατήν, επεδώθη χθες η κάτωθι διαμαρτυρία φέρουσα υπέρ τας οκτακοσίας υπογραφάς... Αναφερόμεθα εις Υμάς και παρακαλούμεν όπως ενεργούντες ό,τι δέον εκκαθαρίσετε την πόλιν μας του άγους τούτου, το οποίον δηλητηριάζει κυρίως την δημοσίαν αιδώ και την ψυχήν των μικρών μας τέκνων... Παρακαλούμεν και αύθις την άμεσον απομάκρυνσιν... υποδεικνύομεν τα δημοτικά οικήματα τα άλλοτε χρησιμοποιούμενα δια τους ευλογιώντας και άτινα κείνται νοτίως του λόφου του Γολγοθά...*».

Την επιστολή αυτή η οποία δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα «ΕΠΑΡΧΙΑ» την 1η Σεπτεμβρίου 1931, υπογράφουν η επιτροπή αποτελούμενη εκ των: Κ. Αθανασίου, Α. Καϊλάνη, Κ. Ορφανού, Ευαγγ. Ραχούτη, Σιώπουλου και Ηρ. Αβραμόπουλου.

Ο Θεμιστοκλής Σκουτέλης – γιατρός Μικροβιολόγος και Υγιεινολόγος, το έτος 1945 μέσω της εφημερίδας «ΛΑΜΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ» στις 30 Ιουνίου, αριθμ. Φ. 29, θα προβεί σε ανακοινώσεις και στη διοργάνωση διαλέξεων για το μεγάλο κίνδυνο που διατρέχουν οι κάτοικοι της Λαμίας και της ευρύτερης περιοχής. «... *Η επέκτασις της νόσου είναι πρωτοφανής. Δεν είναι υπερβολή αν λεχθή ότι σήμερον εις την χώραν μας ολίγαι οικογένειαι έχουν μείνει αμόλυντοι. Οι ασθενείς εκ της συφιλίδος ανέρχονται εις πολλάς χιλιάδας.*

Καλώ εις συναγερμόν δια την σωτηρίαν του τόπου μας τους Δικαστάς, Ιεροκήρυκας, Ιερείς, Καθηγητάς, Διδασκάλους, Εργολάβους, Μηχανικούς, Εμπόρους, Βιομηχάνους και όλους τους μορφωμένους που πονούν τον τόπον μας. Αυτοί πρέπει να αναπτύξουν τον κίνδυνον που επέρχεται κατά της φυλής μας... Δεν νομίζω θα ήτο άσκοπον αν ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης ήτο δυνατόν να συστήση την από του άμβωνος ανάπτυξιν του θέματος αυτού...».

Υστερα από το κλείσιμο του Λοιμοκαθαρτηρίου, για την θεραπεία των γυναικών που έπασχαν από αφροδίσια νοσήματα, ο Δήμος της Λαμίας, θα προσλάβει «Ιατρόν Παθολόγον – Αφροδισιολόγον» με μηνιαία αμοιβή δραχ. 2500 (Αριθμ. Αποφ. 217 της 14/5/1940. Κατά δε τα έτη 1941 – 1942 θα δαπανήση δραχ. 7.083 «... δια την μεταγωγήν πασχουσών γυναικών εις Νοσοκομεία...» και για το 1946, όπου, όπως φαίνεται αυξή-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θηκε πολύ ο αριθμός των γυναικών που έπασχαν από τα αφροδίσια νοσήματα, η Νομαρχιακή Επιτροπή θα εγκρίνει το ποσό των 100.000 δραχμών για τη μεταγωγή τους σε νοσοκομεία.

Το έτος 1950 οι οίκοι ανοχής των οδών Ροζάκη – Αγγελή και Καλύβα – Μπακογιάννη άνοιξαν ξανά. Και η Εφημερίδα «ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ», 12/11/1950 αρ. Φ. 166, θα γράψη: «... *Κατ' αρχήν σεβόμεθα την ελευθερίαν του ατόμου και δεν επιδιώκομεν εν προκειμένω την επάνοδον της σκληρής απομονώσεως των πλασμάτων αυτών εις ιδιαιτέρας συνοικίας, εφ' όσον τούτο κατηγορήθη υπό της τέως Κοινωνίας των Εθνών. Όμως πολλάκις αι ασχημίαι και οι βαρβαρισμοί και οι άσεμνοι προκλήσεις εις τους οίκους αυτούς δεν γίνονται ανεκτοί εις το κοινόν, όπερ δικαίως δυσανασχετεί... Η Αστυνομία των Ηθών ας εντείνει την επιτήρησίν της ή όπερ και το επιθυμητόν ας συστήση την εξεύρεσιν άλλου οικήματος εις απόκεντρον σημείον προς εγκατάστασιν του οίκου τούτου της Πανδήμου Αφροδίτης...*».

«*Να γκρεμισθούν αμέσως.*

Γενική είναι η αγανάκτησις της κοινωνίας μας και καθολικόν το αίτημα παντός σεβομένου εαυτόν, όπως γκρεμισθούν οι οίκοι ανοχής... Να γκρεμισθούν αμέσως υπό του Δήμου εκείνα που είναι εγγύτατα του νάρθηκος της Μητροπόλεως. Και να γίνει πλατεία, όπως προβλέπεται εις το σχέδιον της πόλεως...» (ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, 2/3/1952, αριθ. Φ. 316).

Παρά τις διαμαρτυρίες των κατοίκων, τα χαμαιτυπεία, τα μαστροπεία, τα κασωρεία, τα παιδισκεία – όχι μονάχα δεν έκλεισαν, αλλά αυξήθηκαν και τούτο χάρις στην προστασία εκ μέρους των αρμοδίων που παρείχε στους διάφορους επιτηδείους και ισχυρούς της εποχής. «... *Οι αρμόδιοι δεν απήντησαν και η σωματεμπορία συνεχίζεται υπό τα όμματα αυτών χάριν της ανεγέρσεως πολυτελεστάτων βιλλών ενός και μόνον ατόμου, εξ επαγγέλματος σωματεμπόρου δέκα και πλέον αμαρτωλών γυναικών.*

Εν τω μεταξύ, οι κίνδυνοι καθημερινώς αυξάνονται δια την νεολαίαν, όταν εις τους εξώστας και εις τας έξωθι των οίκων οδούς εμφανίζωνται αι μοντέρναι αφροδίται ημίγυμναι επιδεικνύουσαι αθλίως θέλγητρα δια να παρασύρουν εις τον βούρκον εις τον οποίον ζουν αύται, πάσαν αδύνατον ύπαρξιν. Αιτούμεθα λοιπόν από τους αρμοδίους να διατάξωσιν αμέσως το κλείσιμον των ασέμνων και επικινδύνων τούτων οίκων...».

Στη διάρκεια της Γερμανο-Ιταλικής Κατοχής πολλοί ιδιοκτήτες ξενοδοχείων της πόλης θα αναγκαστούν να δεχθούν τη διαμονή κοινών γυναικών για την εξυπηρέτηση των στρατιωτών τους. Πολλές από αυτές τις γυναίκες μεταφέρθησαν από διάφορες περιοχές, πόλεις και κωμοπόλεις.

Θα παραθέσω ορισμένα αποσπάσματα εγγράφων βάσει των οποίων γινόταν η αλλαγή τύπου εργασίας, διακίνησης από πόλη σε πόλη, ο χαρακτηρισμός και ο αποχαρακτηρισμός μιας ασέμνου γυναικός κλπ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«... γνωρίζομεν υμίν ότι εγκρίνομεν την 2μηνον άδειαν απουσίας σας προς μετάβασίν σας εις Αθήνας δια την άσκησιν του επαγγέλματος της Ιεροδούλου. Ευθύς ως μεταβείτε εις τον εν λόγω τόπον του προορισμού σας δέον όπως παρουσιασθείτε εις την Διεύθυνσιν Κοινωνικών Υπηρεσιών και την Υποδιεύθυνσιν Ασφαλείας Αθηνών».

Ο Προϊστάμενος Υγιεινής

(Αριθμ. Πρωτ. 4230 – 15/12/1977)

«... Ο Ιατρός Προϊστάμενος του Τμήματος Υγιεινής, ο Διευθυντής της Γυναικολογικής Κλινικής Γ. Νοσοκομείου Λαμίας, συμφώνως τη υπ' αριθ. 502/27-4-68 εγκυκλίου του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών συνελθόντες κατόπιν προσκλήσεως της Διεύθυνσις Κοινωνικών Υπηρεσιών Νομαρχίας Φθιώτιδας και εξετάσαντες τα στοιχεία της ..... σχετικώς με τον αποχαρακτηρισμόν αυτής και λαβόντες υπ' όψιν: 1) το άρθρον 9 του υπ' αριθμ. 4095/60 Ν. Διατάγματος, 2) το έγγραφον του Τμήματος Ασφαλείας, 3) την αίτησιν της ειρημένης, 4) τας εργαστηριακάς εξετάσεις εκκρίματος και ΚΑΗΝ αίματος.

Γνωμοδοτούμεν

Όπως γίνει αποχαρακτηρισμός της ..... ασέμνου γυναικός διότι συντρέχουν αι δέουσαι προϋποθέσεις...».

Η Επιτροπή

Τμήμα Ασφαλείας Λαμίας

Αριθμ. Πρωτ. 712/12780/19-Α

22 – 3 – 1976

«... διαβιβάζομεν αίτησιν δι' ης αιτείται τον επαναχαρακτηρισμόν της ως κοινή και γνωρίζεται ότι η αιτούσα διεπιστώθη όντως ασκεί το επάγγελμα της ασέμνου γυναικός εκδιδόμενη εις πλείονας του ενός ανδρός επί χρήμασι, δι' ον λόγον η υπηρεσία μας δεν έχει αντίρρησιν δια τον χαρακτηρισμόν ταύτης και αύθις ως κοινή...».

«... εφ' όσον επιθυμείτε να αποχαρακτηρισθήτε δι' αποφάσεως ημών, προσέλθητε ημίν προκειμένου να παραπεμφθείτε προς εξέτασιν δια NEISSER, WASSERMAN και ΚΑΗΝ».

(1976)

Διαφαίνετε λοιπόν από τα πιο πάνω τεκμηριωμένα στοιχεία τα οποία έφερε στο φως η μακροχρόνια έρευνα, ότι οι θυούσες της Αφροδίτης αντιμετωπίσθηκαν άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά, σύμφωνα πάντοτε με το πνεύμα της κάθε εποχής. Όμως σ' όλες τις εποχές υπήρξαν προβλήματα, κυρίως υγιεινής και αισθητικής. Σφάλμα των εκδιδομένων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γυναικών ή της πολιτείας που δεν έπαιρνε τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία τόσο αυτών όσο και της κοινωνίας; Αν ο τρόπος διαβίωσης ήταν πιο ανθρώπινος, αν οι οίκοι ανοχής πληρούσαν συνθήκες υγιεινής και πιο αξιοπρεπούς περιβάλλοντος, αν η κοινωνία δεν τις είχε στο στόχαστρο, αλλά τις έβλεπε ως εργαζόμενες και θετικά προσφέρουσες, αν η Εκκλησία δεν τις έβαζε πάντοτε στο πυρ το εξώτερο, αλλά συμπαραστεκόταν όπως στην Μαρία τη Μαγδαληνή, και τελικά αν οι κρατούντες διέπονταν από ευρύς ορίζοντες και πλούσια μόρφωση και παιδεία, τότε σίγουρα τούτα τα «μιαρά πλάσματα» θα είχαν μια άλλη θέση στη συνείδηση των ανθρώπων.

Δεν επικροτώ το κατρακύλισμα και τη διαφθορά σώματος και ψυχής. Αλλά συμμερίζομαι τη δεινή θέση τους, που – χωρίς κανείς να τη γνωρίζει – βρέθηκαν τούτες οι ανθρώπινες υπάρξεις. Προσπάθεια για επαναφορά και ένταξη στην κοινωνία, ναι. Όμως, σε τι είδους κοινωνία; Προτού τις λιθοβολήσουμε, ας αναλογιστούμε λοιπόν τη θέση τους. Θέση από προσωπική επιλογή, από παραπλάνηση, από ένδεια, από αδύνατο χαρακτήρα, από κάποιο βιασμό; Γιατί κανείς δεν πέφτει στο βούρκο από μόνος του. Κάποιος ή κάτι τον σπρώχνει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα, περίοδος πριν από την πατριαρχία – Ανδρέα Λεντάκη.
(Εκδόσεις Καστανιώτη, 1998)
Η πορνεία – Ανδρέα Λεντάκη
(Εκδόσεις Καστανιώτη, 1998)
Ιστορικά αρχεία Λαμίας
Πρακτικά του Δήμου Λαμιέων
Εφημερίδες Κυβερνήσεως
«ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ», ΕΦΗΜΕΡΙΣ,
Λαμία, 6 Ιανουαρίου 1862
ΦΩΝΗ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ
ΑΣΤΗΡ, ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΣΚΡΙΠ
ΕΛΕΓΧΟΣ
ΕΠΑΡΧΙΑ
ΛΑΜΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ
ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ – ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΛΑΜΙΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Νίκος Ταξ. Δαβανέλλος γεννήθηκε στην Κλεπά της Ναυπακτίας και σχεδόν αμέσως ήρθε στο Νέο Κρίκελλο Φθιώτιδας και από εκεί στη Λαμία. Τέλειωσε την Εμπορική Σχολή Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια σπούδασε την Αγγλική Γλώσσα παρακολουθώντας μαθήματα σε κολέγια των πόλεων του Λονδίνου, της Οξφόρδης και του Κέϊ μπριτζ. Είναι ιδιοκτήτης και διευθυντής των Κέντρων Ξένων Γλωσσών «Δαβανέλλος».

Ασχολείται με την ασπρόμαυρη φωτογραφία και έχει στο ενεργητικό του δεκάδες χιλιάδες φωτογραφιών στις οποίες απεικονίζεται ότι έχει ακόμη απομείνει καλό από τον τρόπο ζωής και ενασχόλησης των ανθρώπων της πόλης και των χωριών μας καθώς επίσης και σχεδόν όλα τα δρώμενα: κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά των τελευταίων τριάντα χρόνων. Έχει πραγματοποιήσει εκθέσεις φωτογραφίας στην Ελλάδα και στην Ευρώπη και έχει συμμετάσχει σε πολλές ομαδικές εκθέσεις. Μέσα από την συγγραφική του ενασχόληση έχουν παραχθεί τα πιο κάτω έργα:

1) «Η παλιά Λαμία» (λεύκωμα, σε συνεργασία 1982)

2) «Γύφτοι σοφοί και γύφτοι μάγοι» (Εκδόσεις Γνώση, 1987)

3) «Λαμία, το χρονικό μιας πόλης» (1994)

4) «Η ζωή και το έργο του Όσκαρ Ουάϊλντ» του Μέρλιν Χόλαντ (Μετάφραση, εκδόσεις Ψυχογιός, 2000)

5) «Η σημασία του να μην κάνεις τίποτα» του Όσκαρ Ουάιλντ (Μετάφραση, Εκδόσεις Περίπλους, 2002)

6) «Λαμία η Ρεκλάμα 1850 – 1967» (Εκδόσεις Προσκήνιο, 2003)

7) «Λαμία, τα Πρόσωπα 1760 – 1930 (Εκδόσεις Ταξ. Ν. Δαβανέλλος 2003)

8) «Λαμία με την γραφίδα των περιηγητών 1159 -1940» (Σε συνεργασία, Εκδόσεις Οιωνός, 2008)

9) «Άνθρωποι και Ποντίκια» Τζων Στάϊ μπεκ (Μετάφραση, Εκδόσεις Οιωνός, 2009)

Άρθρα του και μελέτες έχουν δημοσιευθεί στον τοπικό και περιοδικό τύπο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Μαρία Τζιβελέκη-Πολυμεροπούλου
συγγραφέας - ερευνήτρια

ΘΕΜΑ
«ΔΙΑΠΥΑΙΑ ΤΕΛΗ
Η περίπτωση της Λαμίας (1847-1948)»

Αν μπορούσε κάποιος να ταξινομήσει τα Διαπύλια Τέλη, θα έλεγε ότι είναι από τους αρχαιότερους φόρους. Εμφανίστηκαν λίγο μετά την οργάνωση των ατόμων σε κοινότητες. Τότε οι ανάγκες προστασίας της οικογένειας και της άμυνας, ώθησαν τους ανθρώπους στην εξεύρεση πόρων για την εξυπηρέτηση των παραπάνω σκοπών.

Κατά τον Θουκυδίδη εισπράττονταν δικαιώματα κατά την εισαγωγή και εξαγωγή των εμπορευμάτων στην Αθήνα και ειδικό τέλος επί όλων των εισαγομένων εμπορευμάτων στην αγορά των Αθηνών.

Κατά την αρχαιότητα, μετά τον θάνατο ενός ανθρώπου, οι συγγενείς και οι κληρονόμοι του για να αποκτήσουν την άδεια εκφοράς του νεκρού διά της πύλης της πόλεως και την ταφή, πλήρωναν φόρο στο δημόσιο ταμείο. Στην Αρχαία Ελλάδα, εκμισθώνονταν σε ιδιώτες όλες οι υπηρεσίες δημοσίων προσόδων, τελών και φόρων.

Στη πρώιμη Βυζαντινή περίοδο, σημαντικό έσοδο στο κρατικό ταμείο αποτελούσαν οι έμμεσοι φόροι. Σ' αυτούς ανήκαν τα Διαπύλια και Διαγώγια Τέλη και οι τελωνιακοί δασμοί επί των εισαγομένων ειδών. Τα Διαπύλια και Διαγώγια Τέλη επιβάλλονταν στα εμπορεύματα που διακινούνταν στο εσωτερικό του κράτους και εισπράττονταν από στρατιωτικούς υπαλλήλους που είχαν αναλάβει αυτή την υπηρεσία. Εκτός των υπαλλήλων αυτών, τους φόρους συνέλλεγαν και ιδιώτες. Η εκμίσθωση όμως των φόρων σε ιδιώτες συνεπάγονταν πολλές φορές καταχρήσεις εις βάρος των φορολογουμένων, τις οποίες οι αυτοκράτορες προσπάθησαν να καταπολεμήσουν με τη θέσπιση αυστηρών ποινών.

Στην τουρκοκρατία, το σύστημα ήταν Κοινωνικό, αντικαταστάθηκε μετά την απελευθέρωση από το Δημοτικό.[1] Μετά την Επανάσταση και την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, από το Τουρκικό φορολογικό σύστημα καταργήθηκε το χαράτσι, έμεινε όμως η «Δεκάτη» και φόροι στο λάδι, τη σταφίδα και σε άλλα προϊόντα. Δηλαδή το φορολογικό

1. Έχουμε τη μαρτυρία του Άγγλου γιατρού εθελοντή Juline Millingen (1826). Παραθέτει κατάλογο με φόρο εξαγωγής ζώων: Άλογο 100 γρόσια. Μουλάρι 150 γρ. γαϊδούρι 20 γρ., βόδι 50 γρ., γιδοπρόβατο 6 γρ., χοίροι 10 – 20 γρ., γαλοπούλα 3 γρ., πάπια 1. πουλερικά 3 παράδες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σύστημα του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους βασίστηκε στη Δεκάτη[2].

Στις 25 Μαρτίου 1830, ο Καποδίστριας με ψήφισμα έκανε την πρώτη Τελωνειακή Διάταξη (ταρίφα) ή Τελωνειακή Διατίμηση με τελώνιο 6% και 10% κατ' αξίαν. Ήταν το πρώτο στοιχειώδες Δασμολόγιο του Ελληνικού Κράτους και ίσχυσε μέχρι το 1857. [3]

Τα Διαπύλια Τέλη για πρώτη φορά επιβλήθηκαν με το Νόμο ΞΗ της 22-12-1847 που στη συνέχεια επεκτάθηκε και συμπληρώθηκε όσον αφορά τα φορολογητέα αντικείμενα. Ήταν **Δημοτική φορολογία –Φόρος Αυτοδιοικήσεως**- στα εισαγόμενα προς κατανάλωση στην πόλη εμπορεύματα και τα εισέπρατταν στις εισόδους των πόλεων στην αρχή υπάλληλοι του Δήμου, αργότερα ιδιώτες στους οποίους εκμισθώνονταν κατόπιν πλειοδοτικής δημοπρασίας από τους Δήμους.

Το 1887 και 1894 ο Τρικούπης. Ο Βενιζέλος το 1914 και το 1920 έκαναν προσπάθειες να αντικαταστήσουν τα Διαπύλια Τέλη χωρίς αποτέλεσμα. Τα χρόνια εκείνα αυτό το έσοδο είχε το πλεονέκτημα της άμεσης και καθημερινής απόδοσης πόρων. Είχαν τότε οι Δήμοι μέσω αυτών των εισπράξεων την ευχέρεια να αντιμετωπίζουν τις καθημερινές ανάγκες. Κανένας άλλος φόρος δεν ήταν δυνατό να απαιτηθεί και να καταβληθεί αμέσως. Όλοι οι άλλοι φόροι από την ώρα που επιβάλλονταν χρειαζόταν αρκετό χρόνο για να εισπραχθούν.

Όπως είπαμε ίσχυαν μόνο για τα εγχώρια προϊόντα που εισάγονταν στην πόλη για να καταναλωθούν. Για απλή διέλευση (είσοδος-έξοδος) τα εμπορεύματα δεν φορολογούνταν. Στους μεγάλους Δήμους –Αθήνα, Πειραιάς, Πάτρα κλπ- εζητείτο εγγύηση διέλευσης, γιατί δεν ήταν εύκολη η παρακολούθηση των εισερχομένων εμπορευμάτων όταν αυτά εξέρχονταν. Η εγγύηση καταβαλόταν στο φυλάκιο της εισόδου και επιστρεφόταν αμέσως στο φυλάκιο της εξόδου. Στους μικρούς Δήμους δεν ζητούσαν εγγυήσεις για την απλή διέλευση γιατί ο έλεγχος ήταν εύκολος.

Τα Διαπύλια Τέλη σε όλη την Ελλάδα ίσχυαν μόνο σε 140 Δήμους (περιφερείας) και σε 22 Κοινότητες (σε σύνολο 5550 Κοινοτήτων). Καταργήθηκαν το 1949.

Ο Διαπυλιος Φόρος εισπράττονταν βάσει των παγίων συντελεστών του Δημοτικού Δασμολογίου του 1932 και αντιπροσώπευαν το 2% περίπου της πραγματικής αξίας των ειδών. Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής λόγω του πληθωρισμού ανετράπησαν οι πάγιοι συντελεστές και ορίστηκε με το Ν.Δ. 1535/42 ότι «ο φόρος εισπράττεται εις ποσοστόν επί της εκάστοτε καθοριζομένης αξίας των ειδών» και ορίσθηκε στο 18%.

2. Ο φόρος της δεκάτης ενοικιάζονταν σε ιδιώτες. Κάθε χρόνο υπολογίζονταν ο χρονιάτικος φόρος και έβγαινε στη δημοπρασία. Όποιος έδινε τα περισσότερα κατακυρώνονταν σ' αυτόν και σ' αυτόν τον καταβάλανε οι χωρικοί.

3. Με διάταγμα 18/20-12-1842, τα δημόσια έσοδα θα τα εισπράτουν κρατικοί υπάλληλοι, όχι δημοτικοί.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μετά την απελευθέρωση κατέβηκε στο 5% αλλά στην πραγματικότητα ήταν πολύ κατώτερο, συνήθως γύρω στο 2% της πραγματικής αξίας.

Οι Επιτροπές[4] που καθόριζαν την αξία των αγαθών έπαιρναν υπόψη τις επίσημες αγορανομικές διατιμήσεις χονδρικής πώλησης που ως γνωστόν ήταν πολύ κατώτερες των τιμών της λιανικής αγοράς των ειδών. Υπήρχε ακόμα τακτική οι επιτροπές να ορίζουν τιμές κατώτερες κι αυτών ακόμη των αγορανομικών τιμών διατίμησης χονδρικής πώλησης. Δεν ήταν για όλα τα είδη υποχρεωτικός ο Δημοτικός Φόρος (Διαπύλια). Με διάφορους νόμους κατά καιρούς υπήρξαν φορολογικές απαλλαγές για Νομικά Πρόσωπα και Οργανισμούς καθώς και για κατηγορίες αγαθών.

Στη Λαμία

Ο Δήμος Λαμιέων συστήθηκε το 1836. Σε αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου των ετών 1854-1857 βλέπουμε ότι το έργο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ήταν μεγάλο και περιλάμβανε πολλές διοικητικές αρμοδιότητες, φορολογικά δικαιώματα, θεσμικό έργο, εκπαίδευση νοσοκομεία, τοπική ασφάλεια, ιδρύματα, καθαριότητα, φωτισμό της πόλης, υδραγωγεία, εκκλησιαστικά συμβούλια, αστυνομία βοηθήματα σε απόρους κ.α. Τα Διαπύλια τέλη ήταν ένα μεγάλο ποσό για τις ανάγκες του Δήμου.

Στις 3 Ιανουαρίου 1862 με Δήμαρχο τον Δήμο Παπαβασιλείου, συνήλθε το Δημοτικό Συμβούλιο[5] του Δήμου Λαμιέων για να ψηφίσει τον Προϋπολογισμό Εσόδων για το έτος 1862 με βάση το άρθρο 105 του Δημοτικού Νόμου. Στο Κεφάλαιο Γ' (Έμμεσοι Δημοτικοί Φόροι), υπάρχουν τρία άρθρα.

Άρθρο 1ο: Ο Δημοτικός Φόρος (Διαπύλια Τέλη), «επί της προς τοπικήν κατανάλωσιν εισαγομένων εμπορευμάτων και ζώων»καθορίσθηκε σε 2% επί της αγοραίας τιμής. Θεωρούνταν ο κυριότερος φόρος του Δήμου.

Άρθρο 2ο: Δασμός επί σφαγίων.

Άρθρο 3ο: Δικαιώματα επί του Δημοτικού Στατήρος. Εξαιρούνταν της καταβολής Διαπυλίων τα προϊόντα εκείνα για τα οποία καταβλήθηκαν προηγουμένως ζυγιστικά στους Δημοτικούς στατήρες.

Για τους τρεις αυτούς δημοτικούς φόρους γινόταν δημοπρασίες. Ο Δήμος έκανε πρώτα επιτροπή από Δημοτικούς Συμβούλους και υπαλλήλους των οικονομικών υπηρεσιών. Όριζαν την ημερομηνία του πλειστηριασμού και τους όρους της σύμβασης. Οι πλειοδότες όταν κατοχύρωναν

4. Το 1856, Ιουνίου 3, Αρ. Απόφ. 131, «Περί Διορισμού Επιτροπής Διά Τον Προσδιορισμόν Της Ποιότητος Των Προϊόντων.

5. Μέχρι το 1864 οι Δημοτικοί Σύμβουλοι διορίζονταν, μετά ήταν αιρετοί.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

το δικαίωμα είσπραξης των τελών, υπέγραφαν τη σύμβαση (μίσθωση) για τη διάρκεια, τον χρόνο και το ποσοστό κέρδους τους. Είχαν και άλλες υποχρεώσεις. Καλής διαχείρισης, αστυνόμευσης των μη νόμιμων εισόδων της πόλης και προπαντός της φοροδιαφυγής. Όσοι δεν ήταν συνεπείς στη σύμβαση ή αποδεικνύονταν ανέντιμοι στη συναλλαγή, ετιμωρούντο πολλές φορές ακόμα και με δήμευση της περιουσίας τους.[6]

Οι πλειοδότες (έμποροι οι περισσότεροι), έβαζαν δικούς τους υπαλλήλους να εισπράττουν και να τους αποδίδουν το φόρο. Αυτοί με τη σειρά τους απέδιδαν στο Δήμο το φόρο κρατώντας το ποσοστό της συμφωνίας που ήταν το κέρδος τους. Οι Δήμοι στις εισόδους των πόλεων σε μικρά κτίσματα (Φυλάκια) με απλές εγκαταστάσεις, στέγαζαν τις υπηρεσίες των Διαπυλίων.

Να επαναλάβουμε ότι τα Διαπύλια Τέλη καταβάλλονταν για αγαθά που μεταφέρονταν προς πώληση στα Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου και ήταν ο κυριότερος έμμεσος φόρος. Υπήρχε κατάλογος με τα φορολογητέα είδη στο δημοτικό δασμολόγιο. Η φορολογία είχε σχέση με την ποιότητα, την ποσότητα, την αξία και το είδος του εμπορεύματος. Γινόταν συμφωνίες (κατ' αποκοπήν) μετά από συζήτηση με παζάρια στα οποία έπρεπε να συμφωνεί κι ο φορολογούμενος. Έκοβαν και διπλότυπο είσπραξης (απόδειξη).[7]

Στον προϋπολογισμό του Δήμου Λαμιέων για τα έτη 1854-1857 επί Δημαρχίας Γεωργίου Χαλμούκου ή Χαλμουκόπουλου, βρίσκουμε τις εξής αποφάσεις οι οποίες εδραιώνουν τις γνώσεις μας γι' αυτή τη μελέτη.

1. 1855, Ιανουαρίου 7, αριθ. απόφ. 24, «Περί συγκαταβάσεως πληρωμής υπέρ του ενοικιαστού των αναλωσίμων του Δήμου, Α. Μαύρα».
2. 1855, Ιανουαρίου 26, αριθ. απόφ. 22, «Περί δημοπρασίας του Δημοτικού Φόρου των Αναλωσίμων και του δικαιώματος του Στατήρος».
3. 1855, Φεβρουαρίου 9, αριθ. απόφ. 29, «Περί χορηγήσεως αδείας προς είσπραξιν των αναλωσίμων και της ενοικιάσεως Ν. Καραγιαννοπούλου».
4. 1855, Ιουλίου 5, αριθ. απόφ. 57, «Περί επιλογής επιτροπής

6. Αυτό τους έκανε να είναι ανάλγητοι προς τους εμπόρους, πράγμα που τους καθιστούσε αντιπαθητικούς στο λαό (τον αποδεκάτιζαν).

7. Κατά την Εμποροπανήγυρη του Σεπτεμβρίου στη Λαμία, και σε όλη τη διάρκειά της, το Δ.Σ. του Δήμου είχε αποφασίσει ότι «Τα προς πώλησιν εισκομισθέντα παντός είδους εμπορεύματα και ζώα, δεν υπόκεινται εις Δημοτικόν Φόρον, διότι η Εμποροπανήγυρις έχει εισέτι ανάγκην μεγίστης εμψυχώσεως διά να αναπτυχθή και να καταστή ωφέλιμος εις τους κατοίκους του Δήμου, και δώση ώθησιν μεγαλυτέραν εις την κίνησιν του εσωτερικού και εξωτερικού εμπορίου. Ακόμη εξαιρούνται παντός Δημοτικού Φόρου τα εισαγόμενα και πωλούμενα εν τη πόλη κατά την Μεγάλην Εβδομάδα αρνιά διά το Πάσχα και τα σφαζόμενα οιανδήποτε εποχήν εις τας οικίας των πολιτών διά ατομικήν χρήσιν».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

προς ενοικίασιν των Δημοτικών Φόρων».
5. 1855, Μαΐου 11αριθ. απόφ. 41, «Περί συγκαταβάσεως πληρωμής επί των αναλωσίμων υπέρ του ενοικιαστού Α. Μακρή».
6. 1855, Ιουλίου 29, αριθ. απόφ. 65, «Περί της Δημοπρασίας επί του Δημοτικού Φόρου των Προϊόντων της γης».
7. 1856, Ιανουαρίου 23 αριθ. απόφ. 97, «Περί Δημοπρασίας επί του Φόρου των αναλωσίμων του Δήμου».
8. 1856, Απριλίου 3, αριθ. απόφ. 122, «Περί απαλλαγής του Αναργ. Πουρνάρα εκ της πληρωμής Δημοτικών Φόρων επί των Προϊόντων».(Ιδέ Μουντούρη 7-2-1886, Αγαθοεργίες, άποροι δημότες).
9. 1856, Ιουνίου 17, αριθ. απόφ. 133, «Περί διορισμού επιτροπής προς σύμπραξιν επί της ενοικιάσεως του Δημοτικού Φόρου των Προϊόντων.
10.1856, Ιουλίου 8, αριθ. απόφ. 136, «Περί εγκρίσεως του Δημοτικού Φόρου επ' ονόματι του πλειοδότου Δ. Ρηγοπούλου κλπ».
11. 1856, Μαΐου 31, αριθ. απόφ. 48, «Περί εκλογής αναπληρωματικών μελών επιτροπής φορολογίας των προϊόντων της γης».
12. 1857, Ιουνίου 6, αριθ. απόφ. 207, «Περί διορισμού επιτροπής επί της ενοικιάσεως του Δημοτικού Φόρου των Προϊόντων».
13. 1857, Ιουλίου 11, αριθ. απόφ. 213, «Περί Δημοπρασίας του Δημοτικού Φόρου επί των Προϊόντων»

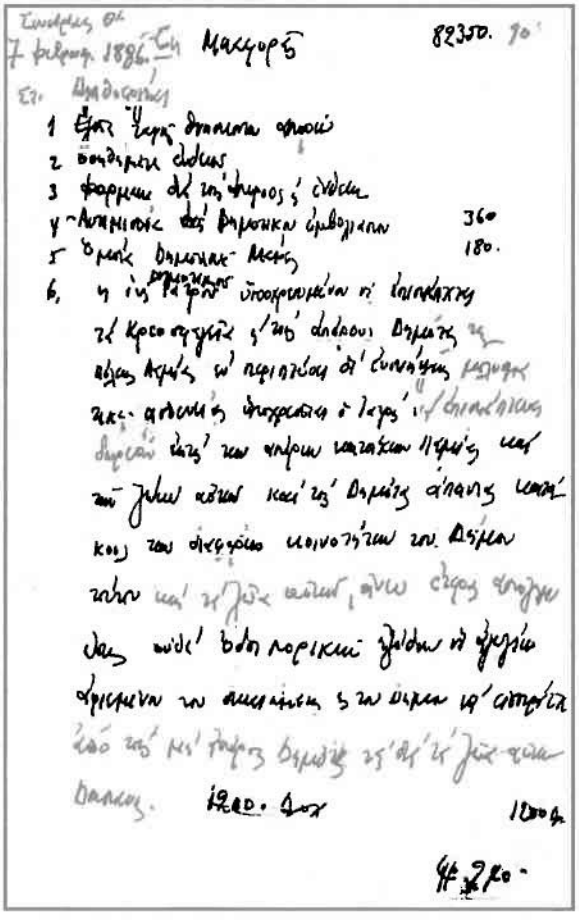
Στη συνεδρίαση της 7ης Φεβρουαρίου 1886, στο κεφάλαιο «Αγαθοεργίες»[8]:

Εκ Μεταφοράς:
1. Έξοδα ταφής θνησκόντων απόρων
2. Βοηθήματα ενδεών
3. Φάρμακα διά τους απόρους και ενδεείς
4. Αντιμισθία Δημοτικού εμβολιαστού
5. Όμοια Δημοτικής Μαίας

και ενός Δημοτικού Ιατρού υποχρεωμένου να επισκέπτεται τα Κρεοσφαγεία και τους απόρους Δημότας της πόλεως Λαμίας, εν περιπτώσει δε ενσκήψεως μολυσματικής ασθενείας υποχρεούται ο Ιατρός να επισκέπτεται δωρεάν εκτός των απόρων κατοίκων Λαμίας και των ζώων αυτών και τους Δημότας άπαντας κατοίκους των διαφόρων κοινοτήτων του Δήμου τούτου και τα ζώα αυτών άνευ ετέρας υποχρεώσεως, ουδέ οδοιπορικών εξόδων ή αγωγίων αφιουμένου του δικαιώματος εις τον Δήμον να εισπράττει από τους μη απόρους Δημότας και τα ζώα αυτών δαπάνας.

8. Αρχείο Ν. Μπουντούρη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Σχολιάζοντας τις παραπάνω αποφάσεις, βλέπουμε πως η δεύτερη (αρ.22), η έκτη (αρ.65), η έβδομη (αρ.97) και η δέκατη τρίτη (αρ. 213) αφορούν Δημοπρασίες. Η τέταρτη απόφαση (αρ. 57), η ένατη (αρ.133), η ενδέκατη (αρ. 48) και η δωδέκατη (αρ.207) αφορούν διορισμούς επιτροπών για τη διεξαγωγή πλειστηριασμών. Στη πέμπτη (αρ. 41) «περί συγκαταβάσεως πληρωμής», υπάρχει λόγος διαφοράς ένεκα αδυναμίας του ενοικιαστού Α. Μακρή να ανταποκριθεί στην πληρωμή των αναλωσίμων. Προτείνεται συμφωνία «μετά συγκαταβάσεως» του Δήμου. Στην πρώτη (αρ.24), την τρίτη (αρ. 29) ορίζεται ο ενοικιαστής, ενώ στην δέκατη (αρ. 136), ζητείται η έγκριση του Δημοτικού Φόρου «επ' ονόματι του πλειοδότου Δ. Ρηγόπουλου», πράγμα που δείχνει πως γινόταν παζάρι.

Στις 7 Φεβρουαρίου 1886, στην απόφαση για τις αγαθοεργίες, αναφέρεται απαλλαγή φόρου «οδοιπορικών εξόδων και αγωγίων» στους άπορους κατοίκους της Λαμίας και των διαφόρων κοινοτήτων του Δήμου, ο οποίος διατηρεί το δικαίωμα να εισπράττει από τους μη άπορους δημότες και τα ζώα τους. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκει ο Ανάργυρος Πουρνάρας, για τον οποίο με την απόφαση 122 της 7/4/1856 ζητείται απαλλαγή του από την πληρωμή Δημοτικών Φόρων επί των Προϊόντων του.

Στη Λαμία υπήρχαν πέντε φυλάκια. Το πρώτο ήταν στο Παγκράτι, υπάρχει και σήμερα πλατεία «Φόρος», και καφενείον «ο Φόρος».

Το δεύτερο στις γραμμές του τρένου στην οδό Αθηνών προς την Αμπλιανη. Γι'αυτό το φυλάκιο υπάρχει απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Λαμίας, στις 12 Ιουνίου 1940, να καταβάλλεται μηνιαίο ενοίκιο διότι ο χώρος των 12 τ.μ που καταλάμβανε ανήκε στο Σ.Ε.Κ. (σημερινό Ο.Σ.Ε.)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

- 97 -

Αριθ. Πρωτ. 290.

Η Διοίκησις του Νομού Λαμίας

Εγνωρίσθη εις τον Διοικητικόν Πρωτοδικείον Λαμίας τον Δικαστικόν Αντιπρόσωπον του Δημοσίου κ. Ιωάννην Γ. Μπαλάσκαν, κατοικούντα εν Λαμία, οδός Ρήγα Φερραίου αριθ. 2, ότι εν τη δημοσία συνεδριάσει του την 4ην του μηνός Ιουνίου 1940, ημέρα Τρίτη και ώραν 7.30 μ.μ. μετά πρόσκλησιν του κ. Δημάρχου προς εκδίκασιν της υπ' αριθ. 1/1940 αιτήσεως του Δημοσίου κατά του Δήμου Λαμίας, εκπροσωπουμένου υπό του Δημάρχου κ. Ιωάννου Γ. Παπαδημητρίου, περί αναγνωρίσεως του Δημοσίου κυρίου του ρέματος Ξηριά Λάκκα και της κοίτης του Δημοτικού Ρέματος και περί αναγνωρίσεως του Δημοσίου χαρακτήρος της παρά τον Δημοτικόν Κήπον Λαμίας κειμένης εκτάσεως, εν τη αιθούση των συνεδριάσεων του Δικαστηρίου τούτου, παρουσία του Γραμματέως κ. Ιωάννου Δ. Κωνσταντινίδου, η εκπροσωπούσα το Δημόσιον Δικαστική Αντιπρόσωπος κ. Ιωάννης Γ. Μπαλάσκας ανέπτυξε τους λόγους της αγωγής και ζήτησε την παραδοχήν αυτής, ο δε εκπροσωπών τον Δήμον Λαμίας Δήμαρχος κ. Ιωάννης Γ. Παπαδημητρίου ζήτησε την απόρριψιν της αγωγής ως αβασίμου κατ' ουσίαν και εν τέλει η Διοίκησις του Νομού, αφού έλαβε υπ' όψιν τα έγγραφα της υποθέσεως, τας προτάσεις των διαδίκων και τας διατάξεις του Νόμου ΓΨΚΑ' περί Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικος, εξέδωκε την υπ' αριθ. 103 απόφασιν της, η οποία έχει ως εξής:

Η Διοίκησις του Νομού Φθιώτιδος

Η Διοίκησις του Νομού Φθιώτιδος κατά την δημοσίαν συνεδρίασιν της την 4ην Ιουνίου 1940 ημέρα Τρίτη και ώραν 7.30 μ.μ. μετά πρόσκλησιν του κ. Προέδρου αυτής κ. Ν. Δουδουμανωλάκη Αντιπροέδρου και εγγραφέως του κ. Δημητρίου Σταμούλη

Το τρίτο βρισκόταν στην οδό Στυλίδος κοντά στο Νεκροταφείο, στο σημείο όπου για χρόνια μετά ήταν πλάστιγγα του Δήμου. Τα παλιά χρόνια, όταν η πόλη ήταν μικρή, τελείωνε στο τέρμα της οδού Υψηλάντη στη συμβολή της με την οδό Μακροπούλου, στα σπίτια τα Καμαρέικα. Ήταν εκεί το τέταρτο φυλάκιο. Εκεί τελείωνε κι ο ηλεκτροφωτισμός της πόλης. Όταν αργότερα η πόλη μεγάλωσε, το φυλάκιο μεταφέρθηκε στα Γαλανέικα που έγιναν συνοικία της Λαμίας. Λόγω όμως της λαθραίας εισαγωγής προϊόντων από τη Δίβρη και άλλα χωριά της Δυτικής Όθρυος και από τους κτηνοτρόφους που είχαν τα καλύβια τους στα ριζά του βουνού έγινε ένα φυλάκιο επιπλέον, το πέμπτο μεταξύ του τέρματος του Νοσοκομείου και της περιοχής του Γηπέδου.

Λένε ακόμα σήμερα στην πόλη, όταν θέλουν να πειράξουν κάποιον καταγόμενο από τα τότε γύρω χωριά: «Ακόμα εσύ δεν πέρασες τον Φόρο». Και στους παλιότερους αγώνες του «Παγκρατιακού», το πιο συνηθισμένο πείραγμα από τους οπαδούς των ομάδων του Κέντρου ήταν: «Αντε ρε τραβάτε να πληρώσετε διόδια!».

Η μεγάλη έγνοια των επιχειρηματιών ενοικιαστών των Διαπυλίων και των φορατζήδων ήταν να εισπράξουν το φόρο χωρίς απώλειες. Από την άλλη έμποροι, παραγωγοί και χωρικοί είχαν επινοήσει διάφορους τρόπους να φοροδιαφεύγουν. Με κάθε μέσο και πονηριά πριν μπουν στην πόλη. Νύχτα ή πολύ πρωί από περάσματα που δεν ήταν δυνατό να ελεγχθούν περνούσαν τα εμπορεύματα. Ή ξενυχτούσαν με την πραμάτεια τους σε σημεία μη ορατά, σε συστάδες δέντρων, σε θάμνους, σε ρέματα, σε χαλάσματα και χαράματα πριν πιάσουν οι φορατζήδες τα πόστα τους, περνούσαν στην πόλη. Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες για φορτωμένα ζώα με τενεκέδες γάλα, τυροκομικά, σιτηρά, όσπρια, ξηρούς καρπούς, τα οποία αφού τα ξεφόρτωναν μακριά από το φόρο, τα παραλάμβαναν οι γαλατάδες και οι έμποροι σε προσυμφωνημένα σημεία. Όσα μεταφέρονταν με τρένο, στη διαδρομή από το Σταθμό Λιανοκλαδίου μέχρι το σταθμό της Λαμίας τα πετούσαν από το τρένο τα παραλάμβαναν συνεργάτες και τα περνούσαν με ζώα ή καροτσάκια από κρυφά περάσματα. Οι φορολογούμενοι κατέθεταν ψεύτικα στοιχεία στους φοροτεχνικούς υπαλλήλους για τη βεβαίωση και είσπραξη του φόρου, σχετικά με τον αριθμό των δεμάτων, των δοχείων, των ειδών και της ποιότητας των προϊόντων. Γίνονταν δηλαδή το παιχνίδι του κλέφτη και του φορατζή. Οι μισοί να γλιτώσουν το φόρο κι οι άλλοι μισοί να τον εισπράξουν.

Πενία τέχνας κατεργάζεται. Αναφέρομαι στους φτωχούς χωρικούς που για να πουλήσουν το αντικείμενο του καθημερινού μόχθου, λίγα ξύλα, μια κότα, ένα καλαθάκι αβγά, λίγα χόρτα ή ζαρζαβατικά αναγκαζόταν σε μικροπονηριές για ν' αποφύγουν το φόρο. Λέγανε για τις Αμπλιανίτισσες και τις Διβριώτισσες που κουβαλούσαν ξύλα και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ζαλιές[9]. Φόρτωναν στο δάσος δυο μουλάρια με ξύλα και οι ίδιες μια μεγάλη ζαλιά στην πλάτη. Όταν πλησίαζαν στον «Φόρο», τα φόρτωναν όλα σ' ένα ζώο και το άλλο το περνούσαν ξεφόρτωτο με την πρόφαση ότι το πάνε για πετάλωμα, ή ότι το χρησιμοποιούσαν για καβάλα. Μόλις περνούσαν τον έλεγχο, αφού πλήρωναν φόρο για ένα φόρτωμα, παρακάτω, στο πρώτο στενό τα μισομοίραζαν στο άλλο ζώο και φορτώνονταν τη ζαλιά με τριχιά στην πλάτη. Έτσι πουλούσαν τρία φορτώματα. Μικρά αρνάκια τα 'δεναν σε τορβάδες όπως και κότες για να μη φανούν. Οι φορατζήδες όμως έψαχναν τορβάδες, καλάθια, τενεκέδες, κακάβια, σακιά και κάθε αντικείμενο που μπορούσε να κρύβει κάποιο τρόφιμο προς πώληση. Για το λόγο αυτό του ψαξίματος, είχαν αποκτήσει τον τίτλο του «Ψαχολόγου».

Λέγανε ακόμη για τους μικροκτηνοτρόφους που έρχονταν στην πόλη απ' τις καλύβες τους στην Παφίλο (περιοχή στα ριζά του βουνού από την άλλη μεριά του Ξηριά) ότι μετέφεραν τη νύχτα ζώα φορτωμένα με τενεκέδες γάλα και ξινόγαλο. Από περάσματα γύρω από το Κάστρο έφταναν στα Γύφτικα, έδεναν τα ζώα σε σημεία παράμερα και τα χαράματα αθόρυβα φορτώνονταν τον ένα τενεκέ στην πλάτη και κατέβαιναν στην πόλη να πουλήσουν το περιεχόμενό του. Μαζί τους είχαν και μια βαμβακέλα (τουλπάνι) αμφιβόλου καθαριότητος, κάποτε είχε χρώμα άσπρο, το 'βαζαν πάνω στο σκεύος της κάθε νοικοκυρά να στραγγίσουν το γάλα και το ξινόγαλο. Το τουλπάνι κρατούσε τις τρίχες και τις κακαράτζες. Ο τενεκές όμως που έμενε στα Γύφτικα για το δεύτερο δρομολόγιο, είχε επισημανθεί από τους πιτσιρικάδες της συνοικίας και είχε ξαφριστεί. Κατά τη μαρτυρία φίλου από τη συνοικία, πιτσιρικά τότε: «*Στο Κάστρο τότε ήταν Στρατώνας, υπήρχε στρατός, μάς έδιναν κουραμάνες. Εμείς πηγαίναμε εκεί που είχαν αφήσει οι Βλάχοι τ' άλογα και τα τενεκέδια με το ξινόγαλο και το γάλα, τα ξαφρίζαμε, κάναμε τριψάνα στις καραβάνες. Μ' άρεσε! Στην κατοχή ήταν η σωτηρία μας*».

Οι φορατζήδες ήταν αυστηροί σε σχέση με την ποιότητα του γάλατος, όταν το 'βρισκαν νερωμένο το 'χυναν. Αναφέρεται φυλάκιο στη Χαλκίδα που άδειαζε το νερωμένο γάλα στη θάλασσα.

Για μια Σαπουνοποιία στον Πειραιά έχει ακουστεί η εξής ιστορία. Πήγε κάποιος και πρότεινε στον εργοστασιάρχη: «Θα πληρώνεις σε μένα τα μεταφορικά και θα γλιτώνεις τα Διαπύλια. Εγώ έχω τον τρόπο να μεταφέρω τα σαπούνια στην Αθήνα χωρίς Διαπύλια». Στον Κηφισό τα χρόνια εκείνα ήταν μια γέφυρα στο Μοσχάτο και μία στο Νέο Φάληρο,

9. Μικρά ξύλα για προσάναμμα. Τα ξύλα, τότε ήταν το μοναδικό μέσο θέρμανσης. Τα χρησιμοποιούσαν επίσης οι φούρνοι, στα σπίτια για μαγείρεμα, στα καζάνια για πλύση, στα ποτοποιεία στα καζάνια απόσταξης και γι' αυτό τα φορολογούσαν αυστηρά. Υπήρχαν όμως και οι επίσημοι ξυλέμποροι που οπωσδήποτε για τις ποσότητες που εμπορεύονταν και διακινούσαν με αυτοκίνητα και κάρα δε μπορούσαν να αποφύγουν τα Διαπύλια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εκεί ήταν και τα φυλάκια των Διαπυλίων. Από κει έπρεπε οπωσδήποτε να περάσουν τα εμπορεύματα. Ο εν λόγω κύριος (κατοχή ήτανε τότε) είχε κάνει συνεργείο από τα πέντε παιδιά του, τη γυναίκα του, τους στενούς συγγενείς του. Κάθε μέρα γέμιζαν τσάντες με σαπούνια και κάναν όσα περισσότερα δρομολόγια με τον Ηλεκτρικό Πειραιάς-Αθήνα. Ήταν λένε μια καλή πρόταση για φοροδιαφυγή και αποτελεσματική.

ΔΙΑ ΝΑ ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΑ ΔΙΑΠΥΛΙΑ

Χθὲς ἀργὰ τὴν νύκτα ὁ νυκτοφρουρὸς ἀστυφύλαξ τοῦ ά. τμήματος τῆς ὁδοῦ Δημητριάδος Κ. Ζαχάρος ἐνῷ ἐβημάτιζεν παρετήρησεν ὅτι ἄνθρωποι μετέφερον λαθραίως μεγάλα δέματα δερμάτων εἰς τὸ ἐνταῦθα κατάστημα Νικολάου Περδίκη.

Ἐπιστήσας τὴν προσοχήν του παρετήρησεν ὅτι τὰ δέματα ἅτινα ἐν ὅλῳ ἦταν τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν τὰ ἐξήγαγεν ἐκ τινος πλοιαρίου κρυφίως πρὸς ἀποφυγὴν τῶν διαπυλίων φόρων.

Ταῦτα κατασχὼν ἀπέστειλεν εἰς τὸ τελωνεῖον συντάξας τὴν ἐπὶ τούτῳ ἁρμοδίαν ἔκθεσιν.

Από εφημερίδα «Φάρος της Όθρυος», Ιούλιος 1902.

Αμφισβητήσεις για τη χρησιμότητα των Διαπυλίων

Στον Προϋπολογισμό του Κράτους για το Οικονομικό Έτος 1946-1947, η επί των οικονομικών κοινοβουλευτική επιτροπή μελέτησε το πόρισμα της συσταθείσας επιτροπής για τα Διαπύλια Τέλη, χαρακτήρισε άδικους τους φόρους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και σύνεστησε την άμεση κατάργησή τους. Την εποχή εκείνη η επαρχιακή βιομηχανία, κατά τη γνώμη των βιομηχάνων, περνούσε κρίση διότι από τους φόρους είχε μειωθεί το ποσοστό κέρδους. Ζητούσαν λοιπόν να μεταφερθούν οι βιομηχανίες στην Αθήνα για ν' αποφύγουν το Δημοτικό Φόρο και να συναγωνιστούν τις ομοειδείς βιομηχανίες των Αθηνών.

Οι υποστηρικτές των Διαπυλίων επέμεναν στη χρησιμότητα των εισπραττόμενων φόρων και στην κατηγορία ότι η φορολογία είχε φτάσει το 20% αντέτειναν πως μέσα σ' αυτήν την επιβάρυνση δεν ήταν μόνο τα Διαπύλια, αλλά και λιμενικοί φόροι, εισφορές υπέρ διαφόρων Ασφαλιστικών ταμείων, φορτοεκφορτωτικά, ναύλοι κλπ. Υποστήριζαν ακόμη ότι όσοι φόροι καταργήθηκαν από τη δημοτική φορολογία, όπως ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«φόρος των εκ της αλλοδαπής εισαγομένων εμπορευμάτων», μείωσαν τα έσοδα των Δήμων ενώ η αύξηση του πληθυσμού και της έκτασης των πόλεων είχε δημιουργήσει μεγαλύτερες ανάγκες. Το κράτος και πριν τον πόλεμο και μετά απ' αυτόν δεν παρέσχε ουσιαστική βοήθεια στους Δήμους. Άντιθέτως οι Δήμοι με τα πενιχρά έσοδα (Διαπύλια κλπ) δεν ανέστειλαν καμιά κοινωνική υποχρέωση, υποβοηθώντας το κράτος στα προβλήματα που προέκυψαν στη χώρα μετά τον πόλεμο. Ακόμη, πολλά εγχώρια είδη, όπως ο καπνός, τα τσιγάρα, το ρύζι, ο λιγνίτης και άλλα προϊόντα τα οποία διαχειρίζονταν η Αγροτική Τράπεζα, ο Ερυθρός Σταυρός κλπ, απαλλάσσονταν του Δημοτικού Φόρου.

Έλεγαν οι πολέμιοι, πως τα Διαπύλια Τέλη ήταν αντιδημοκρατικά, πως προκάλεσαν μεγαλύτερο κακό από τον Παγκόσμιο Πόλεμο και την ισπανική γρίπη. Δεν ανέφεραν όμως κανένα φόρο να χαίρει δημοτικότητος και να είναι συμπαθής στους Έλληνες. Ομολογουμένως γινόταν αφορμή υπερβασιών και πιέσεων όταν οι Δήμοι εισέπρατταν μεγαλύτερους των νόμιμα οφειλουμένων φόρων. Κι όταν η είσπραξη του φόρου ενοικιάζονταν, οι ενοικιαστές ήταν πιεστικοί και πολλές φορές άδικοι. Η ενοικίαση των Διαπυλίων απαγορεύτηκε ρητώς (Ν.Δ. 1535/1942) κι έτσι οι υπερβασίες των ενοικιαστών πέρασαν στο παρελθόν. Οι Δήμοι προσλάμβαναν φοροτεχνικούς εγχωρίων και εισαγωμένων.

Άλλες κατηγορίες σε βάρος των Διαπυλίων είναι ότι είχαν υψηλά έξοδα βεβαιώσεως και εισπράξεως και ότι οι φοροτεχνικοί υπάλληλοι έκαναν καταχρήσεις σημαντικών ποσών κατά τη βεβαίωση και είσπραξη του φόρου. Από την άλλη, οι φορατζήδες (ψαχολόγοι) δηλ. το προσωπικό των Δημοτικών Φόρων, αμείβονταν λίγο σχετικά με την κοπιαστική, πολύωρη και αντιπαθητική εργασία που πρόσφεραν.

Το κράτος είχε συστήσει Επιτροπές Λαθρεμπορίου Δημοτικών Φόρων για τις παραβάσεις φορολογουμένων με συνεργία σ' αυτές φοροτεχνικών. Δεν αποδεικνυόταν όμως η δωροληψία. Αφού ο νόμος τιμωρεί όπως και σήμερα ως συνεργούς και τα δύο μέρη, κανένας δεν κατήγγειλε το άλλον. Υπήρχε και το Άρθρο 21 του Νόμου 542/1943 για την καλή εποπτεία των Δημοτικών Φόρων και την ειλικρινή δήλωση των εισαγομένων προιόντων.

Οπως συμπεραίνουμε από τα παραπάνω, για την είσπραξη των Διαπυλίων παρουσιάστηκαν πολλά μειονεκτήματα και είχαν καταστεί πολύ μισητά. Με τον Α.Ν. 843/1948, το έσοδο αυτό καταργήθηκε (ο νόμος εφαρμόσθηκε από το 1949). Σε αντιστάθμισμα των απολεσθέντων εσόδων, η Πολιτεία με τον Α.Ν. 1910/1951, Άρθρο 27, απέδωσε στους Δήμους και τις Κοινότητες της χώρας το μισό του Δημόσιου Φόρου Κατανάλωσης Καπνού που εισπράττεται κάθε χρόνο και ο οποίος υπολογίσθηκε για το 1951-52 σε 320.000.000 δρχ. Η διάταξη αυτή κράτησε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ένα τρίμηνο και καταργήθηκε με τον Α.Ν. 1935/1951 και ορίσθηκε οτι θα αποδίδεται ετησίως υπέρ των Δήμων και Κοινοτήτων από τον Κρατικό Προυπολογισμό ποσό 240.000.000 δρχ. μέχρι του έτους 1954, οπότε με το Ν.Δ.3033/1954 το ποσό αυτό οριστικοποιήθηκε.

Με το Ν.Δ. 4260/1962, Άρθρο 37, αυξήθηκε σε 440.000.000, και το 1967 σε 690.000.000. Το έτος 1978 έφτασε στο ποσό των 3 Δισεκατομμυρίων δραχμών.

Ενοικιαστές Διαπυλίων στη Λαμία

Α. Μακρής (1855), Α. Μαύρας, Ν. Καραγιαννόπουλος, Δ. Ρηγόπουλος (1856), Χαρ. Μαυροειδής, Παπαδέλος, Απ. Κατσόγιαννος, Ευάγ. Τσιριγκούλης, Τάκης Γιαννούκος (είχε γραφείο για τα Διαπύλια, στην οδό Σατωβριάνδου στη Λαμία), Κούτρας (απόστρατος Αξ/κός), Κων. Τραχανάς, Νίκας (από Γιαννιτσού).

Φορατζήδες (Ψαχολόγοι)

Κων. Σκαρμούτσος, Σουρπιώτης Θεόδωρος, Μαλούκος Βασίλειος, Κορρέλης Ιωάννης (Νέα Μαγνησία), Οικονόμου Ηλίας, Φράγκος Γεώργιος, Καραμήτσος, Μάρης Ηλίας.

Πληροφορίες για τους εισπράκτορες (φορατζήδες) των Διαπυλίων στη Λαμία.

- **Κων. Σκαρμούτσος**, από το Γαρδίκι Ομλαίων ήταν στο φόρο στο Παγκράτι για χρόνια. Ήταν ένας μαλακός, ήσυχος πονόψυχος άνθρωπος. Παρακαλούσαν οι χωρικοί να είναι εκείνος στο πόστο γιατί ήταν συμβιβαστικός.

- Ο **Βασίλ. Μαλούκος** από το Γαρδίκι Ομλαίων, ήταν γαμβρός του Β. Σκαρμούτσου, είχε παντρευτεί την κόρη του Μαρία, εγγράμματος, είχε τελειώσει το Σχολαρχείο, έξυπνος, δραστήριος, «δικηγόρο αγράμματο» τον φώναζαν οι συγχωριανοί του. Δε φοβόταν τη δουλειά, ήταν αυστηρός και τυπικός, με «το γράμμα του Νόμου» όπως λεν. Το θεωρούσε προσβολή να προσπαθούν να τον ξεγελάσουν με ψέματα οι διάφοροι για να περάσουν τα προϊόντα τους ή άλλου είδους εμπορεύματα χωρίς να πληρώσουν φόρο. Πραγματικός ψαχολόγος, κυνηγούσε με μανία τους παράνομους. Στην αρχή ήταν στο φόρο στα Γαλαναΐκα. Μια φορά το 1942 έπιασε Δυβριώτισσες με παράνομα φορτώματα ξύλα. Έβγαλε το μαχαίρι πετσόκοψε τις τριχές πέσαν τα ξύλα κάτω και τα διπλοπλήρωσαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο Βασίλειος Μαλούκος με την γυναίκα του και την κόρη τους.

Η κυρά Μαρία η γυναίκα του τον μάλωνε και του έλεγε «να τους λυπάσαι, φτωχοί άνθρωποι είναι», εκείνος είχε την απάντηση «και το Κράτος φτωχό είναι». Εκτιμώντας τον ο Τάκης Γιαννούκος, ενοικιαστής τότε των διαπυλίων, τον έκανε επόπτη όλων των φυλακίων της Λαμίας. Στο τέλος της κατοχής, την ημέρα που οι Γερμανοί φεύγαν από τη Λαμία, ο Βασ. Μαλούκος είχε συγκεντρώσει τις εισπράξεις από όλα τα φυλάκια και πήγαινε βιαστικός στη Δημαρχία να τα παραδώσει. Στο δρόμο ακούει σειρήνες. Βγήκε μια φήμη ότι οι Γερμανοί γυρίζουν πίσω.

Στην πόλη πανικός, κλείναν μαγαζιά, μάζευε ο κόσμος ότι μπορούσε κι έφευγε προς τα χωριά. Μέχρι πλιάτσικο γινοταν.

Ο Μαλούκος είχε την οικογένεια στο Γαρδίκι. Έτρεχε όμως στη Δημαρχία να παραδώσει την είσπραξη. Φίλος του τον σταματά «Που πας ρε βλάκα, ποιος θα σου πει αν παρέδωσες τα λεφτά σ' αυτή την αναμπουμπούλα, πάρτα και φύγε στην οικογένειά σου, να μη φας το κεφάλι σου». Ο Μαλούκος τα παρέδωσε τα χρήματα.

Αργότερα έγινε ενοικιαστής των Σφαγείων, θέση καλύτερη. Όταν καταργήθηκαν οι δημοτικοί αυτοί φόροι ο τότε δήμαρχος Χαραλαμπόπουλος τον πήρε υπάλληλο στις επιχειρήσεις του στα Λουτρά Πλατυστόμου.

- **Καραμήτσος** ήταν ο πιο σκληρός, ο πιο πονηρός και ο πιο νευρικός. Δε γλύτωνε κανένας από την επίβλεψή του. Ήταν στο φυλάκιο της γραμμής του τρένου προς την Άμπλιανη.

Τρέχαν φτωχοί χωρικοί από τα χωριά του κάμπου, Κόμμα, Μοσχοχώρι. χαράματα να μπουν στην πόλη από άλλα περάσματα κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής, αυτός τους κυνηγούσε «μα τι έχω δυο κρεμ'δάκια, δυο αβγουλάκια» λέγαν εκείνοι. Ο Καραμήτσος ανένδοτος να ψάξει καλάθια, σακούλια να τα μετρήσει να πάρει φόρο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο Θόδωρος Σουρουπιώτης

- Ο **Θόδωρος Σουρουπιώτης** ήταν για χρόνια στο φυλάκιο στο Παγκράτι. Δεν ήταν αυστηρός κι έκανε καλαμπούρι με τους χωρικούς. Έλεγε «προσέξτε τα γαϊδούρια σας όταν φτάνουν στο φόρο να μην κλάνουν, εδώ πληρώνουν φόρο και για τις πορδές».

Ο **Ηλίας Μάρης** από το Μαυρολιθάρι ήταν φορα-ντζής στο φυλάκιο στην οδό Στυλίδος. Ήταν το πιο δύσκολο να προστατευθεί. Είχαν έκταση οι γραμμές του τρένου, ήταν ελαιοπερίβολα, συστάδες δένδρων, ο ξηριάς. Περνούσαν λαθραία τη νύχτα από πολλά περάσματα. Μέσα στο κτήμα του Μπέσσα ξεφόρτωναν τη νύχτα και τα μετέφεραν τμηματικά.

ΤΑΜΕΙΟΝ
ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΣ
ΦΟΡΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Αριθ. Μητρ. Ησφαλ. 107.

Επώνυμον Μ ά ρ η ς
Όνομα Η λ ί α ς
Όνομα Πατρός Παναγιώτης
Μητρός Ευφροσύνη
Τόπος γεννήσεως Μαυρολιθάρι Ναυπακτίας
Έτος γεννήσεως 1879.
Τόπος διαμονής Λαμία . Κωνστ. 47
Ατομική κατάστασις Έγγαμος
Όνομα συζύγου Παναγιώτα
Επάγγελμα Φορτοεκ. Εργατικ.
Εργοδότης Δήμος Λαμιέων

ΤΑΥΤΟΤΗΣ ΗΣΦΑΛΙΣΜΕΝΟΥ

ΤΑΜΕΙΟΝ
ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΣ
ΦΟΡΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Αριθ. Μητρ. Ησφαλ. 107.

Επώνυμον Μ ά ρ η ς
Όνομα Η λ ί α ς
Όνομα Πατρός Παναγιώτης
Μητρός Ευφροσύνη
Τόπος γεννήσεως Μαυρολιθάρι Ναυπακτίας
Έτος γεννήσεως 1879.
Τόπος διαμονής Λαμία . Κωνστ. 47
Ατομική κατάστασις Έγγαμος
Όνομα συζύγου Παναγιώτα
Επάγγελμα Φορτοεκ. Εργατικ.
Εργοδότης Δήμος Λαμιέων

ΤΑΥΤΟΤΗΣ ΗΣΦΑΛΙΣΜΕΝΟΥ

Από το αρχείο της οικογένειας Ηλία Μάρη, που ευγενικά μου παραχώρησε ο γαμβρός του Αργύρης Αλογάς, παραθέτω στο τέλος φωτοτυπία 1ον του «Ατομικού βιβλιαρίου εισφορών του ασφαλισμένου στο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης, φοροτεχνικών υπαλλήλων Ελλάδος Ηλία Παν. Μάρη «φοροτεχνικού εγχωρίων» εκδοθέν το 1947 υπό του Δήμου Λαμιέων .

2ον Αναλυτική κατάσταση των εισφορών του.

Μια προσωπική μαρτυρία από το συγγενή μου Θεοδ. Καραναστάση: «Ήταν ένα μεγάλο γαλατάδικο στην οδό Σατωβριάνδου. Όταν άρμεγαν οι δικοί μου στο Σταθμό και στη Μπεκή, χαράματα φορτώναμε στο γάιδαρο τα τενεκέδια με το γάλα, έμπαινα κι εγώ μικρός καβάλα, ο αδελφός μου ο μεγαλύτερος με τα πόδια κι ερχόμασταν στη Λαμία.

Ο συγκεκριμένος γαλατάς έβγαινε και περίμενε λίγο παραπάνω στο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αραπόρεμα, μακριά από το φόρο. Εκεί έπαιρνε τα γεμάτα και μας έδινε τα άδεια.

Πολλοί ενοικιαστές Διαπυλίων βγήκαν χαμένοι. Ο Νίκας ήρθε από το χωριό του τη Γιαννιτσού και πήρε μέρος σε πλειστηριασμό. Για να πληρώσει την εγγύηση στο Δήμο για εκμετάλλευση των Διαπυλίων πήρε δάνειο από το Συνεταιρισμό Τεχνοεργατών με εγγυητή τον αδελφό του. Δεν ήταν όσο έπρεπε αυστηρός, ή επέλεξε υπαλλήλους που δεν ήταν οι κατάλληλοι. Χρεοκόπησε κι αναγκάστηκε ο αδελφός του να πληρώσει τα χρέη του.

Πηγές

-Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ηλίου

-Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (Δρανδάκη), τόμος Θ΄, σελ. 362

-Προϋπολογισμός Δήμου Λαμιέων (Αρχείο Νικ. Μουντούρη)

» » » («Φθιωτικά Χρονικά», 1985)

- Αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου 1854-1857 (Δ. Νάτσιου, «Φθιωτικά Χρονικά»1987

- «Διαπύλια, Συμβολή εις την μελέτην του ζητήματος», Ε. Δρακάκη, Ι.Δ. Οικονομίδη

- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

- Σοβιετική εγκυκλοπαίδεια, τόμος 9, σελ. 137

- Κυριάκου Σιμόπουλου «Πως είδαν οι ξένοι την Ελλάδα», Τόμος 4ος, σελ. 61, Αθήνα 1982.

- Παναγιώτη Αθ. Γιαννούκου «Η έμμεσος φορολογία των Τοπικών Αυτοδιοικήσεων» Λαμία 1940

- Αθανασίου Κ. Μπαλωμένου «Δρόμοι, καταστήματα και ιδιοκτησίες της προπολεμικής Λαμίας (1930 – 1940)», Φθιωτικά Χρονικά, τόμος 22ος, σελ. 86, Λαμία 2001

- Στέφανος Παπασταθόπουλος «Χρονικά της επαρχίας Δομοκού», τόμος 9, σελ. 57, 1998

- Εφημ. «Φάρος της Όθρυος», 1η Ιουλίου 1902.

Μου έδωσαν πληροφορίες

Ανάργυρος Πιπιλίγκας, Τάκης Μπαλάλης, Ντίνος Χονδρόπουλος, Βασίλης Σκαπετουράκης, Σωτήρης Στεφόπουλος, Ευσταθία Πιστόλη, Θόδωρος Καραναστάσης, Βασίλης Καζάζης, Αφροδίτη Μαλούκου-Τσιπούρα, Έφη Κ. Σουρπιώτη, Μιμίκα Γ. Αποστολοπούλου, Κων/νος Νίκας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Μαρία Τζιβελέκη-Πολυμεροπούλου ζει στη Λαμία, είναι μέλος και Αντιπρόεδρος του Ομίλου Φθιωτών Λογοτεχνών και Συγγραφέων, από τους συντελεστές της δημιουργίας του Λαογραφικού Μουσείου Φθιώτιδας και μέλος του Δ.Σ. του, μέλος του Συνδέσμου Σαρακατσαναίων Φθιώτιδας. Ιδρυτικό μέλος και Πρόεδρος του Δ.Σ. του Εξωραϊστικού - Εκπολιτιστικού Συλλόγου Γυναικών Λαμίας.

Έργα της ίδιας:
«Λαογραφικά της Φθιώτιδας»
Λαμία 1997,
Β' Βραβείο Λαογραφικού Μουσείου
Φθιώτιδας για το 1989.

«Παραδοσιακές Συνταγές της Ρούμελης»,
σε συνεργασία με Τούλα Πολυκανδριώτη και Ειρήνη Οικονόμου, Λαμία 1997, Α' Βραβείο Λαογραφικού Μουσείου Φθιώτιδας για το 1989.

«Σαϊπαίικα, Συνοικία Τρουμπέ Λαμίας», Αθήνα 1994.

«Φυσικές Πηγές Ενέργειας Υδροκίνηση στην Επαρχία Φθιώτιδας», σε συνεργασία με Τούλα Πολυκανδριώτη και Ειρήνη Οικονόμου, Έκδοση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Φθιώτιδας, Λαμία 1998.

«Με τους "δικούς" μας στα Βουνά
και τα Χειμαδιά», Λαμία 1999.

«Αγαπητοί μου Συμπολίτες», Λαμία 2003.

«Χάνια και Χαντζήδες της Λαμίας, 19ος – 20ος αιώνας», Λαμία 2005.

Εργασίες της έχουν δημοσιευθεί στα λογοτεχνικά περιοδικά και τον Τύπο της Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Παναγιώτης Πανταζής
Αντιστράτηγος Ε.Α.

ΘΕΜΑ
«Κωσταλέξι: θρύλος και πραγματικότητα»

Γενικά

Στην επόμενη φωτογραφία, **Νο 1**, φαίνεται το **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ**, φωτογραφούμενο από σημείο της περιοχής **ΓΑΒΑΘΑ:**

*Το **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ** φωτογραφουμενο από σημείο της περιοχής **ΓΑΒΑΘΑ**:*

Όλες οι πληροφορίες, αρχαιολογικού περιεχομένου, προέρχονται από τη ΙΔ΄. Εφορία Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων και από το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών και, όλα τα αρχαιολογικά ευρήματα, έχουν παραδοθεί στις αρμόδιες Αρχαιολογικές Υπηρεσίες.

Ο Θρύλος:

Το περιεχόμενο του θρύλου:

Όλοι οι Κωσταλεξιώτες γνωρίζουμε το συναρπαστικό θρύλο, που αναφέρεται στο χωριό μας και ο οποίος μεταδίδεται - αναλλοίωτος - από γενιά σε γενιά. Ήταν παλιά, λέει ο θρύλος, ένα **«Παλιό χωριό»** νοτιότερα από το σημερινό, στους πρόποδες της Οίτης. Κάποτε έγινε ένας μεγάλος σεισμός και κατακρημνίσθηκαν, από το βουνό, πολλά μεγάλα βράχια και χώματα. Τα βράχια αυτά και τα χώματα καταπλάκωσαν το **«Παλιό Χωριό»** και σκοτώθηκαν όλοι οι κάτοικοί του. Γλίτωσαν μόνο δύο. Από αυτούς ο ένας ονομάζονταν **Κώστας** και ο άλλος **Αλέξης**. Αυτοί οι δύο έκτισαν - τα πρώτα σπίτια τους - βορειότερα, στη θέση που είναι το σημε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρινό χωριό. Από τα ονόματά τους, **Κώστας** και **Αλέξης**, έδωσαν, στο χωριό που άρχισε να δημιουργείται εκεί, το όνομα **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ.**

Για να σκοτωθούν όλοι οι κάτοικοι, θα πρέπει, ο σεισμός, να έγινε νύχτα. Τότε ήταν συγκεντρωμένοι όλοι στα σπίτια τους και κοιμόντουσαν αμέριμνοι.

Ας προσπαθήσουμε να ανασυνθέσουμε τις συγκλονιστικές στιγμές του καταστρεπτικού αυτού σεισμού:

Ξαφνικά, κάποια νύχτα, ακούγεται ένα υπόκωφο, δυνατό και καταχθόνιο βουητό. Ταυτόχρονα η γη συγκλονίζεται και ταρακουνιέται συθέμελα! Σεισμός! Ήταν τέτοια η ένταση του σεισμού, που τεράστιοι όγκοι χωμάτων και βράχων αποκολλώνται από την Οίτη και κατρακυλούν, με απαίσιο, τρομακτικό και εκκωφαντικό κρότο, προς τους πρόποδες του βουνού. Κατευθύνονται ακριβώς επάνω στο χωριό, λες και το έχουν σημαδέψει. Στο ξέφρενο πέρασμά τους και μπροστά στην αδυσώπητη και ακατανίκητη δύναμή τους δεν αντιστέκεται τίποτε. Συμπαρασύρουν και σαρώνουν το κάθε τι! Ισοπεδώνουν και κάνουν θρύψαλα το άτυχο χωριό! Ανθρωποι, ζώα, κτίσματα, δέντρα καταπλακώνονται, αλέθονται και αναμειγνύονται με τα τεράστια βράχια! Και μετά νέκρα, απόλυτη σιγή, ησυχία θανάτου! Ένα τεράστιο σύννεφο κουρνιαχτού φαίνεται, όπως το φωτίζει το αχνό φως του φεγγαριού, να ανεβαίνει, σιγά – σιγά, στον ουρανό συμπληρώνοντας το τραγικό, το ασύλληπτο, το εφιαλτικό, το τρομακτικό σκηνικό! Ολα τελείωσαν σε λίγα δευτερόλεπτα! Έτσι ξαφνικά, απρόσμενα, αιφνιδιαστικά! Οι άνθρωποι δεν πρόλαβαν να συνειδητοποιήσουν τι συμβαίνει! Δεν τους δόθηκε ο χρόνος να φοβηθούν, να κοψοχολιάσουν, να ουρλιάξουν από τρόμο, ν' αγκαλιαστούν, να ζητήσουν βοήθεια, να φωνάξουν θεέ μου! Έτσι περιδεείς, κατάπληκτους και αιφνιδιασμένους τους βρήκε ο θάνατος! Έτσι αστραπιαία και ακαριαία κόπηκε το νήμα της ζωής τους! Είναι πράγματι τρομερή και συγκλονιστική η αναδρομή στα γεγονότα που συνθέτουν το θρύλο.

Ερωτήματα που προκύπτουν από την ανάγνωση του θρύλου:

Η φύση και τα αποτελέσματα του ανωτέρω καταστροφής με παρακίνησαν στο να ερευνήσω και να δώσω απάντηση στα ακόλουθα ερωτήματα:

Έγινε ο αναφερόμενος σεισμός;

Κατακρημνίσθηκαν, πράγματι, τα αναφερόμενα βράχια και χώματα από την Οίτη;

Πότε έγινε ο σεισμός;

Υπήρξε, πράγματι, αυτό το **«Παλιό Χωριό»,** που καταπλακώθηκε από τα βράχια και τα χώματα και πού, ακριβώς, ήταν;

Αληθεύει ο θρύλος όσον αφορά τη σημερινή ονομασία του χωριού, το **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ**;

Αν οι απαντήσεις, στα ανωτέρω ερωτήματα είναι θετικές τότε θα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

έχουμε ανακαλύψη τις απαρχές γενέσεως του σημερινού χωριού. Οι απαντήσεις, στα ερωτήματα, θα δοθούν στη συνέχεια της έρευνας.

Η ακριβής θέση του «Παλιού Χωριού»:

Η θέση στην οποία ήταν το **«Παλιό Χωριό»**, όπως το αναφέρει ο θρύλος και όπως το διηγούνται οι Κωσταλεξιώτες, είναι περί τα **1.000** μέτρα σε ευθεία γραμμή, νοτιοανατολικά της πλατείας του χωριού **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ** στους πρόποδες, ακριβώς, της Οίτης και εκεί που είναι το τοπωνύμιο **«ΡΟΔΙΑ»**. Τη βλέπουμε στην επόμενη φωτογραφία **No 2:**

Φωτ. No 2: *Η θέση του* ***«Παλιού Χωριου»***.

Η ακριβής θέση της **ΡΟΔΙΑΣ** και του **«Παλιού Χωριού»** φαίνονται στην επόμενη φωτογραφία **No 4**:

Φωτ. No 4: *Η ακριβής θέση του πλατώματος της* ***ΡΟΔΙΑΣ*** *και του* ***«Παλιού Χωριού»***.

Το **«Παλιό Χωριό»** ήταν νότια του πλατώματος της **ΡΟΔΙΑΣ,** όπως βλέπουμε τη φωτογραφία. Τώρα είναι καταπλακωμένο, σύμφωνα με το θρύλο, από τους βράχους και τα χώματα που έχουν καταπέσει από το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

βουνό, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
Ο Σεισμός
Αν έγινε ο σεισμός:
Τα τοπωνύμια «ΠΑΑΚΕΣ» και «ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ»:

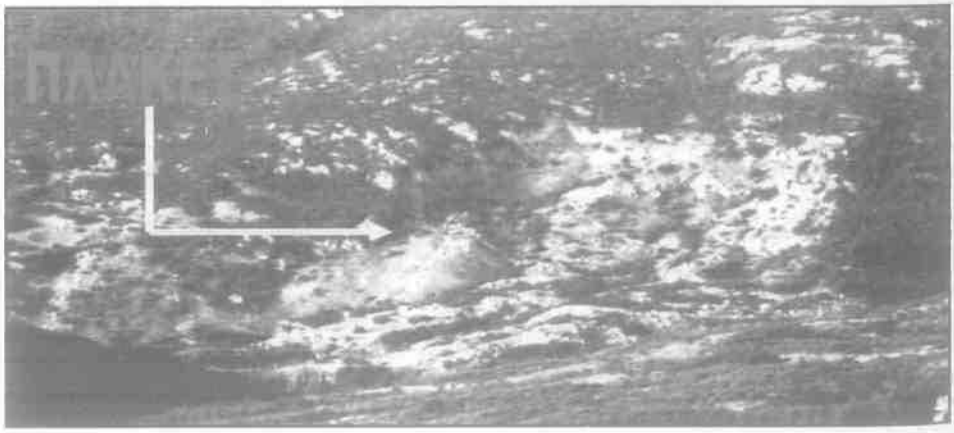
Όταν κοιτάξουμε από μακριά, προς το χωριό **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ**, θα δούμε, στους πρόποδες της Οίτης, δύο χαρακτηριστικά σημάδια βράχων. Τα σημάδια αυτά είναι εκατέρωθεν της χαράδρας **ΚΑΚΚΑΒΟΣ** και φέρουν την ονομασία **ΠΑΑΚΕΣ** (αριστερά) και **ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ** (δεξιά). Και τα δύο τοπωνύμια φαίνονται στην επόμενη φωτογραφία **No 5:**

Φωτ. No 5: *Τα τοπωνύμια* ***ΠΛΑΚΕΣ*** *και* ***ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ.***

Ανάλυση των τοπωνυμίων:
Τοπωνύμιο ΠΑΑΚΕΣ

Φαίνεται, από κοντά, στην επόμενη φωτογραφία **No 6:**

Φωτ. No 6: *Το τοπωνύμιο* ***ΠΛΑΚΕΣ*** *από κοντινή απόσταση.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Παρατηρώντας το τοπωνύμιο βλέπουμε, ότι ομοιάζει με μία «χαίνουσα πληγή» στο βουνό, από την οποία, το υλικό που λείπει - αποτελούμενο, κυρίως, από βράχια - έχει αποκολληθεί και έχει καταπέσει, έχει «χυθεί», προς τους πρόποδες του βουνού. Μετά την αποκόλληση και την κατακρήμνιση του ανωτέρω υλικού αποκαλύφθηκε ένας τεράστιος συμπαγής, λείος και επικλινής βράχος, επάνω στον οποίο στηρίζονταν, προηγουμένως, το υλικό που κατέπεσε. Λόγω του λείου και γυαλιστερού της επιφανείας του αποκαλυφθέντος βράχου, πήρε, σαν τοπωνύμιο πλέον, την ονομασία **ΠΛΑΚΕΣ.**

Τοπωνύμιο ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ:

Φαίνεται, από κοντά, στην επόμενη φωτογραφία **Νο 7.**

Φωτ. Νο 7 : Το τοπωνύμιο ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ από κοντινή απόσταση.

Και εδώ φαίνεται παρόμοια «χαίνουσα πληγή». Το υλικό που λείπει, αποτελούμενο από σαθρά βράχια και χώματα, έχει «χυθεί», σε μεγάλη απόσταση, προς τους πρόποδες του βουνού. Μετά την αποκόλληση του υλικού αυτού αποκαλύφθηκε ένας τεράστιος κατακόρυφος κόκκινος βράχος, γι' αυτό και το τοπωνύμιο έλαβε την ονομασία **ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ.** Η σύνθεση του εδάφους, σ' αυτή την περιοχή, είναι πολύ σαθρή, γι' αυτό και υπάρχουν, εκεί, πολλές σάρες. Μπροστά από τον **ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟ** ήταν επικολλημένο το σαθρό, αυτό, υλικό που προαναφέρθηκε.

Τα ίδια τοπωνύμια, από κοντινή απόσταση και από πλάγια όψη, φαίνονται και στην επόμενη φωτογραφία **Νο 8:**

Φωτ. Νο 8: *Τα τοπωνύμια* ***ΠΛΑΚΕΣ*** *και* ***ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ****, από κοντινή απόσταση και σε πλάγια όψη.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Στη φωτογραφία φαίνονται τα τοπωνύμια **ΠΛΑΚΕΣ** και **ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ**, τα αποκολληθέντα και κατακρημνισθέντα βράχια και χώματα και η κατεύθυνση προς την οποία κατακρημνίστηκαν, όπως δείχνουν τα βέλη και, τέλος, η γραμμή μέχρι την οποία έφτασαν και σταμάτησαν στην περιοχή του τοπωνυμίου **ΡΟΔΙΑ.** Τα βράχια αυτά και τα χώματα και από τα δύο τοπωνύμια, εκατέρωθεν της χαράδρας **ΚΑΚΚΑΒΟΣ,** φαίνονται και στην επόμενη φωτογραφία **No 9,** η οποία έχει ληφθεί από το ύψος του **ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΥ**, ο οποίος δεν φαίνεται σ' αυτή:

Φωτ. No 9: *Το σύνολο των κατακρημνισθέντων βράχων και χωμάτων.*

Στη φωτογραφία φαίνονται: Το σύνολο των καταρρευσάντων βράχων και χωμάτων, τα τοπωνύμια **ΠΑΑΚΕΣ** και **ΡΟΔΙΑ** και η γραμμή όπου σταμάτησαν, αυτά, πριν από τη **ΡΟΔΙΑ**. Όλα το καταρρεύσαντα βράχια και χώματα έχουν μείνει, στην Κωσταλεξιώτικη παράδοση, με την ονομασία **«ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ»**. Την προέλευση της ονομασίας αυτής θα τη δούμε στη συνέχεια.

Το ζητούμενο, στην προκειμένη περίπτωση, είναι το πως αποκολλήθηκαν, από τη θέση τους, τα ανωτέρω βράχια και χώματα:

Η απάντηση, στο ερώτημα, είναι η εξής:

Οσον αφορά τις «ΠΑΑΚΕΣ»:

Γράψαμε προηγουμένως για την σκληρή, λεία και επικλινή επιφάνεια των **«ΠΛΑΚΩΝ»**. Επάνω σ' αυτή την επιφάνεια επικάθονταν τα βράχια που λείπουν, πριν αποκολληθούν και πέσουν στον κατήφορο. Είναι αυτονόητο ότι, μεταξύ της ύλης αυτής και των γυαλιστερών **«ΠΛΑΚΩΝ»** - στο σημείο επαφής των - δεν υπήρχε ισχυρή συνάφεια και σύνδεσμος μεταξύ τους, για να αποτελέσουν μία συνεκτική, συμπαγή και αδιαίρετη μάζα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη μεγάλη κλίση του εδάφους και το τεράστιο βάρος των βράχων που επικάθονταν επί των **«ΠΛΑΚΩΝ»**, καθιστούσε, αυτούς, επιρρεπείς σε αποκόλληση και κατακρήμνιση. Δεν απέμενε τίποτε άλλο, παρά να έλθει, κάποτε, ένας ισχυρός εδαφικός κραδασμός, για να προκληθεί η αποκόλληση.

Οσον αφορά τον «ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟ»:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εδώ έχουμε έναν συμπαγή, σκληρό και κατακόρυφο βράχο, μπροστά από τον οποίο επικάθονταν μεγάλοι όγκοι σαθροποιημένων βράχων και χωμάτων, υλικό το οποίο όχι μόνο **δεν** αποτελούσε, αυτό καθ' εαυτό, μία συμπαγή μάζα, λόγω της σαθρότητάς του, αλλά δεν υπήρχε και καμία συνάφεια μεταξύ αυτού και του κατακόρυφου **«ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΥ»**. Αυτή η έλλειψη συνάφειας καθιστούσε και εδώ, τους σαθροποιημένους βράχους και τα χώματα, επιρρεπή σε αποκόλληση από τον **«ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟ»**. Κι εδώ, η αποκόλληση, ήταν σε αναμονή ενός ισχυρού εδαφικού κραδασμού.

Είναι αυτονόητο ότι, ένας τέτοιος εδαφικός κραδασμός - μία τέτοια ισχυρή δόνηση - ένα τέτοιο υποχθόνιο «ταρακούνημα» του εδάφους, ώστε να προκαλέσει την αποκόλληση που αναφέραμε προηγουμένως, δεν είναι δυνατό να προέλθει παρά μόνο από έναν **ισχυρότατο σεισμό.**

Συμπέρασμα:

Ο καταστροφικός σεισμός έγινε πέραν πάσης αμφιβολίας και αυτός ήταν η αιτία, που προκάλεσε την αποκόλληση και κατάρρευση των βράχων και των χωμάτων, που επικάλυπταν τις «ΠΑΑΚΕΣ» και τον «ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟ».

Χρόνος κατά τον οποίο έγινε ο σεισμός:

Ο θρύλος δεν μας άφησε καμία πληροφορία, για το πότε έγινε ο σεισμός. Το μόνο το οποίο αναφέρει είναι η λέξη **«κάποτε».**

Με τις υπάρχουσες πληροφορίες μπορούμε να προσεγγίσουμε, μόνο, τον ανωτέρω χρόνο.

Οι διατιθέμενες πληροφορίες είναι οι εξής:

Η πρώτη πληροφορία:

Είναι ένα νόμισμα το οποίο βρέθηκε στην περιοχή της **ΡΟΔΙΑΣ** το **1960** και στη θέση που έσκαβαν για την κατασκευή ενός σημείου υδροληψίας, στο λεγόμενο **«Αμπλα της Ροδιάς»**. Η θέση αυτή φαίνεται στη μεθεπόμενη φωτογραφία **No 12**, όπου σημειώνεται με την ένδειξη **«ΕΡΓ. ΕΠΕΞ. ΜΕΤΑΛΛΩΝ» (Ε Ρ Γ Α Σ Τ Η Ρ Ι Ο Ε Π Ε Ξ Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α Σ ΜΕΤΑΛΛΩΝ)**. Το νόμισμα, αυτό, φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία, **No 10**.

***Φωτ. No 10:** Το νόμισμα που βρέθηκε στο σημείο υδροληψίας του νερού του «**Άμπλα της Ροδιάς**».*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Περιγραφή του νομίσματος:

Το νόμισμα είναι του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Είναι κοπής του νομισματοκοπείου της Θεσσαλονίκης και έχει κοπεί κατά τα έτη **1224 μέχρι 1230 μ. Χ.** Ο **Μιχαήλ Β.΄ Θεόδωρος Κομνηνός**, Δεσπότης της Ηπείρου, κατέλαβε, το **1222**, την πόλη της Θεσσαλονίκης και διέλυσε το ομώνυμο **Λογγοβαρδικό Βασίλειο**, το οποίο ιδρύθηκε, μετά την κατάληψη της **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ** από τους Φράγκους, το **1204**. Στη μία όψη (αριστερά): Απεικονίζεται ο **Άγιος Δημήτριος** (καθισμένος σε θρόνο) και φέρει την επιγραφή **«ΑΓΙΟC ΔΗΜΗΤΡΙΟC»**. Στην άλλη όψη (δεξιά): Στο μεν αριστερό μέρος απεικονίζεται **ο Θεόδωρος Κομνηνός**, Δεσπότης, με την επιγραφή **«ΘΕΟΔΩΡΟC ΔΕC» (ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ),** στο δε δεξιό **η Παναγία** με την επιγραφή **«ΜΗΡ ΘV» (ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ).** Στο μέσον, Παναγία και Θεόδωρος, κρατούν **Αυτοκρατορικό Σταυρό**. Ο Αυτοκρατορικός Σταυρός δικαιολογείται, από το γεγονός ότι, ο Θεόδωρος, απέβλεπε στην κατάληψη της **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ** και την ανακήρυξή του ως Αυτοκράτορα του Βυζαντίου.

Το **1222**, ο **Θεόδωρος Κομνηνός**, κατέλαβε και όλη τη Θεσσαλία **«συμπεριλαμβανομένης της Υπάτης και όλης της χώρας των Αινιάνων»**. Εξ αυτού συμπεραίνεται ότι και το εξεταζόμενο **«Παλιό Χωριό»** συμπεριλήφθηκε στην επικράτειά του. Έτσι δικαιολογείται η εύρεση, του ανωτέρω νομίσματος, στο **«Χωριό»** αυτό.

Είναι σαφές ότι, μετά το σεισμό και την καταστροφή του **«Παλιού Χωριού,**[1] έπαψε να υπάρχει οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα εκεί. Επομένως, ό,τι βρίσκεται τώρα - στην περιοχή που ήταν το **«Παλιό Χωριό»** - υπήρχε πριν την καταστροφή του. Το ίδιο ισχύει και για το ανωτέρω νόμισμα. Άρα, κατ' ελάχιστον, το **1224 μ. Χ**. - έτος ενάρξεως κοπής του νομίσματος - το **«Παλιό Χωριό»** υπήρχε. Είναι δυνατό, το νόμισμα, να ήταν σε χρήση για πολλά χρόνια μετά την κοπή του και, ο σεισμός, να έγινε σε κάποιο χρόνο **μετά το 1224.** Ποιος είναι, όμως, ο χρόνος αυτός μας είναι άγνωστο.[2]

Συμπέρασμα:

Με βάση την ανωτέρω ανάλυση μπορούμε να πούμε, με βεβαιότητα, ότι, ο σεισμός, έγινε **μετά το 1224 μ. Χ. και σε άγνωστο, μέχρι στιγμής, χρόνο.**

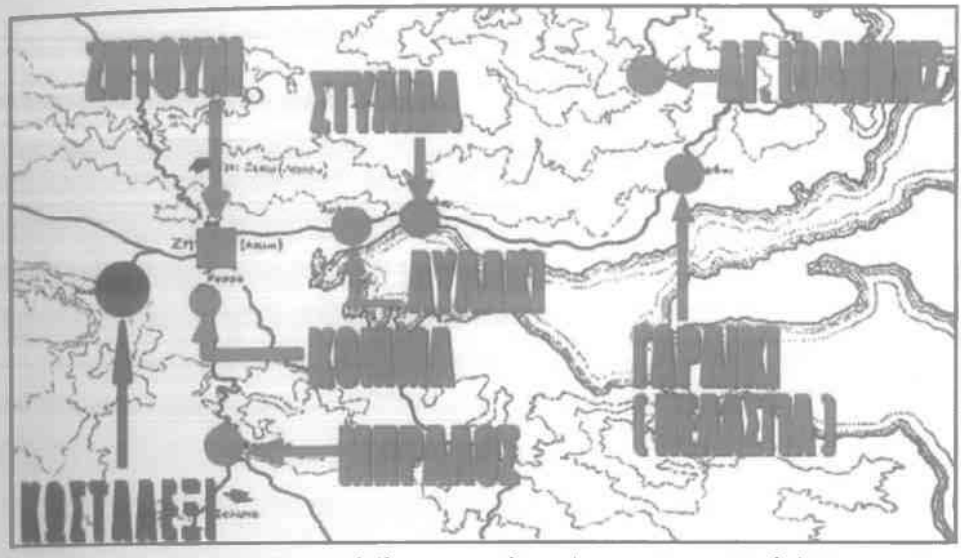
1. Μέχρι τώρα δεν έχουμε ασχοληθεί με την ύπαρξη ή όχι του «Παλιού Χωριού». Στη συνέχεια θα αποδειχθεί ότι πράγματι, το «Παλιό Χωριό», υπήρχε.

2. Υπάρχου και άλλα έξη νομίσματα, τα οποία είναι πολύ φθαρμένα και δεν δύνανται να πιστοποιηθούν με ακρίβεια και τα οποία, εν πάση περιπτώσει, ανάγονται στον 13ο Αιώνα μ. Χ. Το γεγονός τούτου επιβεβαιώνει την καταστροφή του «Παλιού Χωριού» μετά το 1224.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η δεύτερη πληροφορία:

Είναι η πληροφορία σύμφωνα με την οποία, το νέο χωριό **Κωσταλέξι**, υπήρχε το **1466 μ. Χ.**[3] Η πληροφορία αυτή προέρχεται από τουρκικές αρχειακές πηγές. Στην επόμενη φωτογραφία, **No 11**, παρατίθεται χάρτης[4], στον οποίο φαίνεται το χωριό **Κωσταλέξι** και τα λοιπά χωριά του **Καζά Ζητουνίου**[5], τα οποία υπήρχαν, επίσης, το **1466 μ. Χ.**

Φωτ. No 11: *Το* ***Κωσταλέξι*** *και τα λοιπά χωριά του* ***Καζά Ζητουνίου*** *που υπήρχαν το* ***1466 μ. Χ.***

Από την ίδια πηγή προέρχονται, για το Κωσταλέξι, και οι πληροφορίες του επομένου πίνακα, οι οποίες αφορούν τον αριθμό των «εστιών»,[6] οι οποίες υπήρχαν, σ' αυτό, κατά τα έτη **1466, 1506, 1529 και 1570 μ. Χ:**

ΕΤΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΣΤΙΩΝ
1466	10
1506	27
1529	35
1570	56

3. Δ. Ν. Καρύδης, Χωρο – γραφία Νεωτερική, 1994, σελ. 76.
4. Ο χάρτης της φωτογραφίας έχει ληφθεί από το βιβλίο του Δ. Ν. Καρύδη.
5. Καζάς = Είναι τουρκικής προελεύσεως και σημαίνει Επαρχία.
6. Εστία = Το σπίτι και γενικά ο τόπος όπου διαμένει κανείς. Συνώνυμα: κατοικία, οικία, οίκος. Αν θεωρήσουμε ότι, σε κάθε εστία, διέμεναν, κατά μέσο όρο, 5 άτομα, τότε μπορούμε να υπολογίσουμε τον αριθμό των κατοίκων, τους οποίους διέθετε το χωριό μας τα αναφερόμενα, στον πίνακα, έτη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΤΗ ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΣΤΙΩΝ 1466 10 1506 27 1529 35 1570 56

Η προέλευση των πληροφοριών από τουρκικές αρχειακές πηγές, αλλά και η επιβεβαίωση και άλλες τρεις φορές **(1506, 1529 και 1570)**, της αρχικής πληροφορίας **(1466)** περί υπάρξεως του Κωσταλεξίου, δεν αφήνουν κανένα περιθώριο για αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της πηγής και την ακρίβεια των παρεχομένων πληροφοριών.

Αφού, το **1466**, υπήρχε το νέο χωριό **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ**, το οποίο ιδρύθηκε μετά το σεισμό και την καταστροφή του **«Παλιού Χωριού»,** συμπεραίνεται ότι, ο σεισμός, έγινε κάποιον άγνωστο χρόνο **πριν το 1466.**

Πληροφορίες για σεισμούς μεταξύ **1224** και **1466 μ. Χ.** δεν υπάρχουν.

Γενικό συμπέρασμα για το πότε έγινε ο σεισμός:

Συνοψίζοντας τις πληροφορίες που αναφέρθηκαν, για τον πιθανό χρόνο κατά τον οποίο έγινε ο σεισμός - που κατέστρεψε το «Παλιό Χωριό» - καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι, με τα υπάρχοντα στοιχεία, αυτός έγινε σε κάποιο χρόνο **μετά το 1224 μ. Χ. και πριν το 1466 μ. Χ.**

Η ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ «ΠΑΛΙΟΥ ΧΩΡΙΟΥ»

Γενικά

Η ύπαρξη του **«Παλιού Χωριού»** αποδεικνύεται τόσο από τις διασωθείσες **μαρτυρίες για ευρήματα**, όσο και από **τα ευρήματα** που έχουν συγκεντρωθεί από επιφανειακή περισυλλογή.

Μαρτυρίες για ευρήματα:

Οι κατωτέρω μαρτυρίες αναφέρονται στην περιοχή της **Λάκας της Ροδιάς** και έχουν ως εξής:

Χάλκινα καζανάκια:

Το **1944**, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, η οικογένεια του αείμνηστου Γεωργίου Παπακυριαζή, μαζί με την οικογένεια του αείμνηστου Ιωάννου Βελέντζα, κατέφυγαν σε μία σπηλιά των **«ΧΑΛΑΣΜΑΤΩΝ»**, δυτικά του **ΚΑΚΚΑΒΟΥ**, προκειμένου να γλιτώσουν από τα πυρά των Γερμανών, οι οποίοι έβαλαν, κατά του **Κωσταλεξίου**, με το πυροβολικό τους.

Η σπηλιά είχε μεγάλο βάθος και, επηρεασμένοι από το θρύλο της καταστροφής του **«Παλιού Χωριού»**, αποφάσισαν να την εξερευνήσουν. Για το σκοπό αυτό έδεσαν τη μικρή κόρη, Σωτηρία, του Ιωάννου Βελεντζα, με ένα σκοινί, η οποία, με τη βοήθεια ενός λυχναριού, κατέβηκε στο βάθος της σπηλιάς. Εκεί βρήκε δύο χάλκινα καζανάκια, μεσαίου μεγεθους, με χερούλι. Τα καζανάκια αυτά, λόγω της αγνοίας της σημασίας και της αξίας των, πουλήθηκαν στους γύφτους.

Η Σωτηρία και οι λοιποί επιζώντες, λόγω των πολλών ετών που πέρασαν, δεν θυμούνται που ήταν η σπηλιά, επιβεβαιώνουν, όμως, την εύρεση των καζανιών.

Τα καζανάκια αυτά αποτελούσαν, προφανώς, μέρος της οικοσκευής

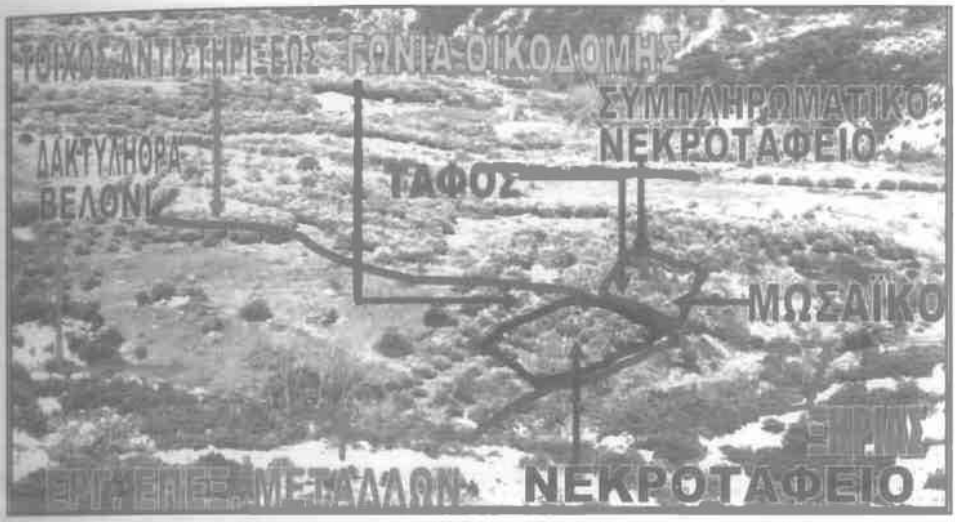
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κάποιου νοικοκυριού. Το γεγονός της ευρέσεώς των στη θέση όπου, ο θρύλος, μας πληροφορεί ότι υπήρχε το **«Παλιό Χωριό»**, επιβεβαιώνει αυτόν, όσον αφορά την ύπαρξη και καταστροφή του χωριού αυτού.

Εργαστήριο επεξεργασίας μετάλλων:

Το 1960 και στο σημείο εκσκαφής για την περισυλλογή του νερού του **«Άμπλα της ΡΟΔΙΑΣ»,** βρέθηκαν διάφορα εργαλεία επεξεργασίας μετάλλου (μεταλλικές τσιμπίδες, σφυριά κλπ).

Η θέση στην οποία βρέθηκαν, τα ανωτέρω εργαλεία, φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία, **No 12,** και στην ένδειξη **«ΕΡΓ. ΕΠΕΞ. ΜΕΤΑΑΑΩΝ» (ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΑΛΩΝ)**[7].

***Φωτ. No 12:** Γενική άποψη της λάκας της **ΡΟΔΙΑΣ** με όλες τις πληροφορίες για τις μαρτυρίες περί ευρημάτων και τα ευρήματα που βρέθηκαν σ' αυτή.*

Η ύπαρξη των εργαλείων αυτών, στο σημείο που βρέθηκαν, μαρτυρεί, με βεβαιότητα, ότι, εκεί, υπήρχε ένα εργαστήριο επεξεργασίας μετάλλων. Μπορεί να ήταν ένα σιδηρουργείο ή ένα χαλκουργείο ή, ακόμη, ένα πεταλουργείο. Και βέβαια, ένα τέτοιο εργαστήριο, εξυπηρετούσε τις ανάγκες κάποιου οικισμού, που θα υπήρχε εκεί. Το γεγονός τούτο επιβεβαιώνει, κατά τον καλύτερο τρόπο, την ύπαρξη του **«Παλιού Χωριού».**

Τα εργαλεία αυτά, λόγω και πάλι της αγνοίας της σημασίας και της αξίας των, δεν διαφυλάχθηκαν και απωλέσθηκαν.

Ίχνη θεμελίων οικοδομής:

Στο σημείο που σημειώνεται, στην προηγούμενη φωτογραφία **No 12,** με την ένδειξη **«ΓΩΝΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ»,** υπάρχει, στο έδαφος, μία γωνία λιθοδομής.

7. Στη φωτογραφία αυτή φαίνονται, συγκεντρωμένες, όλες οι πληροφορίες οι σχετικές με τις μαρτυρίες για ευρήματα και τα σημεία στα οποία βρέθηκαν αυτά.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η γωνία, αυτή, φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία, **Νο 13**.

Φωτ. Νο 13: Γωνία από πέτρες

Το γεγονός της υπάρξεως, παλιά, εκκλησίας, στο συγκεκριμένο σημείο, θρυλείται και μεταδίδεται, μεταξύ των Κωσταλεξιωτών, όπως και ο υπόλοιπος θρύλος. Επισημαίνεται, μάλιστα στο θρύλο, ότι, η εκκλησία αυτή, καταστράφηκε από τον ίδιο σεισμό, που κατέστρεψε και το **«Παλιό Χωριό»**. Η θέση της γωνίας βρίσκεται βορειοδυτικά και σε επαφή με το νεκροταφείου του **«Παλιού Χωριού»**, που εντοπίστηκε στη θέση που σημειώνεται, στην ίδια φωτογραφία **Νο 12,** με την ένδειξη **«ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ»**. Το γεγονός αυτό, σε σχέση με την περίοπτη θέση στην οποία βρίσκεται η γωνία, συνηγορεί υπέρ της πιθανότητας υπάρξεως εκκλησίας στο υπ' όψη σημείο.

Τεμάχιο εικόνας από μωσαϊκό:

Στο σημείο που σημειώνεται, στη φωτογραφία **Νο 12,** με την ένδειξη **«ΜΩΣΑΪΚΟ»**, βρέθηκε, πριν από πολλά χρόνια από το Θεόδωρο Παντζή και το γιο του Αθανάσιο - κατά το όργωμα του χωραφιού τους που είναι εκεί - ένα τεμάχιο από ψηφιδωτή εικόνα. Δυστυχώς δεν το περιμάζεψαν, αλλά το παράχωσαν πάλι, μέσα στο έδαφος, χωρίς να θυμούνται σε ποιο σημείο.

Ασφαλώς, το τεμάχιο αυτό του ψηφιδωτού, θα προέρχεται από την εικόνα κάποιου ναού. Για να είναι, ο ναός, εμπλουτισμένος με τέτοιου είδους εικόνες σημαίνει ότι ήταν μεγάλος και πολύ πλούσιος και, περαιτέρω, για να μπορεί, ο οικισμός που θα ήταν εκεί, να κατασκευάζει και να συντηρεί τέτοιους ναούς, θα ήταν και αυτός, επίσης, μεγάλος και πολύ πλούσιος.

Η θέση στην οποία βρέθηκε, το ανωτέρω ψηφιδωτό, είναι ακριβώς βόρεια και πολύ πλησίον του σημείου στο οποίο, σύμφωνα με τον προηγούμενο θρύλο, υπήρχε η εκκλησία, η οποία καταστράφηκε από το σεισμό.

Κατά συνέπεια, οι δύο αυτές μαρτυρίες, συνδυάζονται σε μεγάλο βαθμό. Ως εκ τούτου μπορούμε να εκφέρουμε την άποψη ότι, κατά πάσα πιθανότητα, το τεμάχιο του ψηφιδωτού προέρχεται από ψηφιδωτή εικόνα της, κατά το θρύλο, καταστραφείσης εκκλησίας

Συμπέρασμα από τις μαρτυρίες για ευρήματα:

Ολες οι μαρτυρίες συνηγορούν, θετικότατα, υπέρ της υπάρξεως του οικισμού του **«Παλιού Χωριού»**, στην περιοχή της **ΡΟΔΙΑΣ**.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ευρήματα:

α. Δυτικά (Αριστερά) του ΞΕΡΙΑ[8]:

Ο Αναλημματικός Τοίχος:

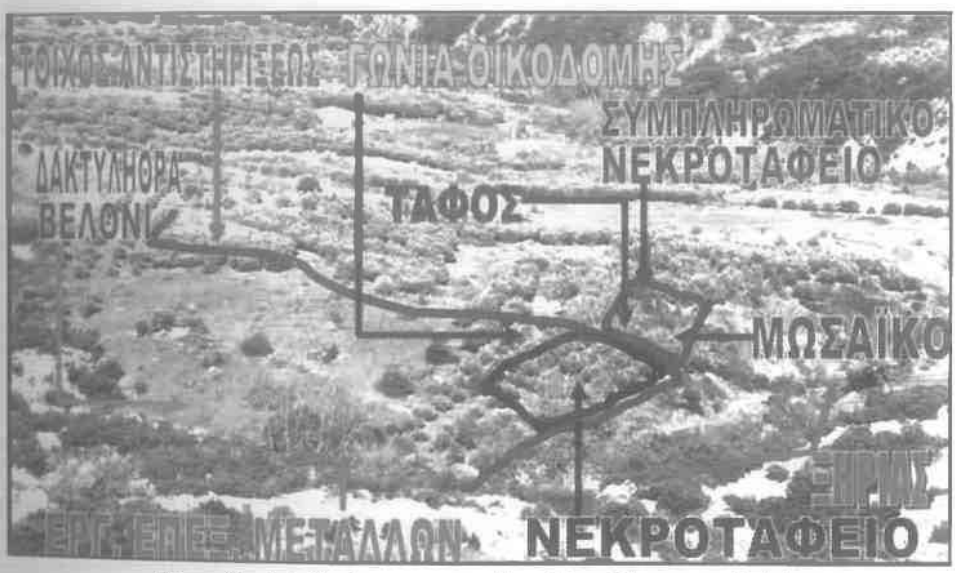
Περιφερειακά, στο ανατολικό και βόρειο μέρος του πλατώματος της **«ΡΟΔΙΑΣ»**, αναγνωρίζεται μία συνεχής και απότομη εδαφική κατάπτωση. Τα ευθύγραμμα τμήματα της κατάπτωσης αυτής ομιλούν περί ανθρωπίνου τεχνικού έργου και όχι περί φυσικής καταπτώσεως.

Το ανθρώπινο αυτό έργο δεν ήταν τίποτε άλλο, παρά ένας μεγάλος **Αναλημματικός Τοίχος.**

Η γραμμή αυτού του τοίχου ιχνογραφείται, στη φωτογραφία **Νο 12,** με την ένδειξη **«ΑΝΑΛΗΜΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ».** Το συνολικό μήκος του τοίχου ήταν **217 μ.**, περίπου, και ήταν κτισμένος με μεγάλες πέτρες, από τις οποίες έχουν απομείνει ελάχιστες. Προφανώς, αυτές που λείπουν, τις έχουν χρησιμοποιήσει, κατά καιρούς, σαν οικοδομήσιμο υλικό στο νέο χωριό, το **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ**.

Ο χώρος που περικλείεται, ως ανωτέρω, από τον **Αναλλημματικό Τοίχο**, είχε επιχωματωθεί και αποτελούσε, προφανώς, **την πλατεία** του **«Παλιού Χωριού»** και είναι αυτό που βλέπουμε, σήμερα, σαν πλάτωμα της **«ΡΟΔΙΑΣ».**

Στη βορειοανατολική γωνία του τοίχου αυτού, όπως θα αναφερθεί κατωτέρω, ανακαλύφθηκε το νεκροταφείο του **«Παλιού Χωριού»**. Στην επόμενη φωτογραφία, **Νο 14,** φαίνεται τμήμα του ανατολικού μέρους του

Φωτ. Νο 14: *Τμήμα του ανατολικού* ***Αναλλημματικού Τοίχου.***

8. **ΞΕΡΙΑΣ** ονομάζεται ο **ΚΑΚΚΑΒΟΣ** από τους πρόποδες της Οίτης και βόρεια μέχρι τη συμβολή του στο **ΣΠΕΡΧΕΙΟ.**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αναλημματικού Τοίχου, ο οποίος, από την πλευρά αυτή, ήταν παράλληλος με τον **ΞΕΡΙΑ**.

Στη φωτογραφία φαίνονται οι ελάχιστες πέτρες που έχουν απομείνει. Στο επάνω αριστερό μέρος της φωτογραφίας φαίνεται η θέση του ανακαλυφθέντος νεκροταφείου του **«Παλιού Χωριού»**, το οποίο αντιστηρίζονταν, από την ανατολική πλευρά, από τον υπ' όψη . Στο κάτω αριστερό μέρος της φωτογραφίας φαίνεται μία κατάπτωση μαλακών χωμάτων. Από την παρατήρηση των χωμάτων γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι, αυτά, δεν είναι γηγενή, αλλά φερτά από άλλο σημείο. Το γεγονός τούτο επιβεβαιώνει την αναφερθείσα επιχωμάτωση.

Στην επόμενη φωτογραφία, **No 15,** φαίνεται τμήμα του βορείου μέρος του **Αναλημματικού Τοίχου,** όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, ύστερα από **700**, περίπου, χρόνια.

Φωτ. No 15: *Τμήμα του βορείου μέρους του Αναλημματικού Τοίχου.*

Το μεγάλο μήκος του **Αναλημματικού Τοίχου** και η μεγάλη έκταση της σχηματιζόμενης πλατείας είναι ενδείξεις οι οποίες καταδεικνύουν ότι, το **«Παλιό Χωριό»**, ήταν μεγάλο, πολυάνθρωπο, οικονομικά εύρωστο και καλά οργανωμένο.

Τα «ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ» και η προέλευση της ονομασίας των:

Αναφέραμε, προηγουμένως, ότι, όλα τα βράχια και χώματα που κατέρρευσαν από τις **ΠΑΑΚΕΣ** και τον **ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟ**, έχουν μείνει με την ονομασία **«ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ»**.[9]

Η προέλευση της ονομασίας αυτής έχει ως εξής:

Η λέξη **«ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ»** σημαίνει, εκτός των άλλων, **«γκρεμισμένο**

9. Βλέπε φωτογραφία No 9

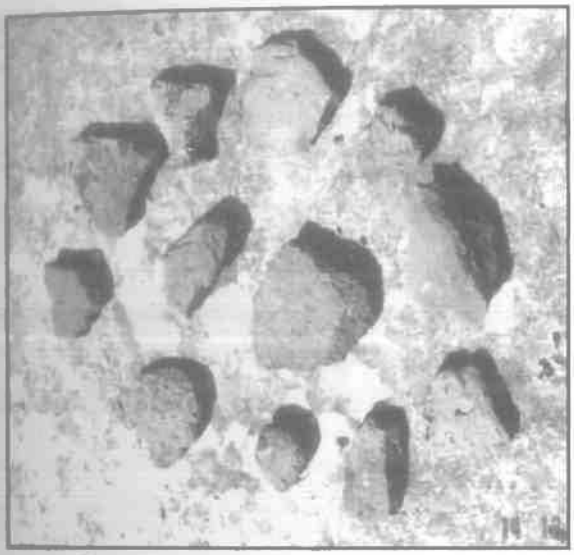
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής».

Είναι αυτονόητο ότι, η ονομασία **«ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ»**, έχει δοθεί μετά το σεισμό, από τους επιζήσαντες κατοίκους των γύρω περιοχών και από αυτούς που ήλθαν να κατοικήσουν - στο νέο χωριό που δημιουργήθηκε - το **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ.** Με την ονομασία αυτή δεν εννοούσαν βέβαια, αυτά καθ' εαυτά, τα βράχια και τα χώματα που κατέπεσαν από το βουνό, αλλά τα **«χαλάσματα»** των κτισμάτων του **«Παλιού Χωριού»** που ήταν καταπλακωμένα κάτω από αυτά.

Άρα, από την ονομασία **«Χαλάσματα»**, αναδύεται η ύπαρξη και η θέση του **«Παλιού Χωριού»** και επιβεβαιώνεται απολύτως ο θρύλος, όσον αφορά τον τόπο στον οποίο βρίσκονταν και τρόπο της καταστροφής του.

Άν ερευνήσουμε στην παρυφή των βράχων, δυτικά του **ΞΕΡΙΑ** - στην περιοχή της **ΡΟΔΙΑΣ** - θα ανακαλύψουμε την ύπαρξη πολλών θραυσμάτων αρχαίων χοντρών κεραμιδιών μέσα σ' αυτούς. Τέτοια θραύσματα κεραμιδιών φαίνονται στην επόμενη φωτογραφία **No 16.**

Φωτ. No 16: *Θραύσματα αρχαίων χοντρών κεραμιδιών μέσα στους βράχους στην περιοχή της ΡΟΔΙΑΣ.*

Είναι ξεκάθαρο ότι, τα κεραμίδια αυτά, προέρχονται από τις κεραμοσκεπές των κτισμάτων του **«Παλιού χωριού»**, οι οποίες παρασύρθηκαν από τα βράχια και, τα κεραμίδια τους, κατακερματίστηκαν και αναμίχθηκαν με αυτά. Με τον τρόπο αυτό, βράχια και κεραμίδια, έφθασαν μέχρι του σημείου όπου σταμάτησαν, στο πλάτωμα της **ΡΟΔΙΑΣ**.

Επομένως, τα θραύσματα αυτά των κεραμιδιών, επιβεβαιώνουν, κατά τρόπο σαφή και ανεπίδεκτο αμφισβητήσεως, την ύπαρξη του **«Παλιού Χωριού»** και τον τρόπο της καταστροφής του.

Το Νεκροταφείο του «Παλιού Χωριού»:

Η θέση του μέρους του νεκροταφείου που εντοπίστηκε, όπως γράψαμε και προηγουμένως, φαίνεται, στη φωτογραφία **No 12,** με την ένδειξη **«ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ».**

Εντοπίστηκε κατά την εκχέρσωση του χωραφιού, μέσα στο οποίο βρίσκεται.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Για την εκχέρσωση χρησιμοποιήθηκε γεωργικός ελκυστήρας με μονόυνο άροτρο[10].

Το άροτρο έφερνε στην επιφάνεια, εκτός από τις πέτρες και τις ρίζες των θάμνων, και σκελετούς. Ήλθαν επίσης στην επιφάνεια μεγάλα τεμάχια από χοντρές κυρτές κεραμίδες και μερικά νομίσματα. Τα νομίσματα προέρχονταν από εκείνα, που, οι οικείοι των νεκρών, τα έβαζαν στα δόντια τους, για να πληρώσουν το Χάρωνα, προκειμένου να τους οδηγήσει στον Άδη[11]. Τούτο έγινε πριν από **40** χρόνια περίπου (σήμερα **2008**). **Είχε, κατά συνέπεια, βρεθεί, τυχαία, μέρος του νεκροταφείου του «Παλιού Χωριού».**

Δυστυχώς και πάλι από άγνοια της σπουδαιότητας των ευρημάτων που αποκαλύφθηκαν, οι μεν σκελετοί διασκορπίστηκαν και απωλέσθηκαν, τα δε νομίσματα, όσα περιμάζεψαν οι παρόντες, απωλέσθηκαν και αυτά.

Το γεγονός της ευρέσεως του νεκροταφείου επιβεβαιώνει, με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο, την ύπαρξή του **«Παλιού Χωριού»**, διότι δεν είναι δυνατό να υπάρχει νεκροταφείο χωρίς κατοικημένο οικισμό και, κατοικημένος οικισμός, χωρίς νεκροταφείο.,

Η έκταση του μέρους του νεκροταφείου που εντοπίσθηκε, μετρήθηκε σε **1.000 μ^2** περίπου

Σήμερα, το τμήμα αυτό του νεκροταφείου, είναι ελαιοπερίβολο. Στην επόμενη φωτογραφία, **No 17,** βλέπουμε μέρος της επιφάνειας του.

Φωτ. No 17: *Μέρος της επιφάνειας του νεκροταφείου.*

10. Το χωράφι ανήκει στον Παναγιώτη Βασιλείου Καρυώτη και, ο ελκυστήρας, ανήκε στον Σπύρο Βασιλείου Παλαιορούτη.

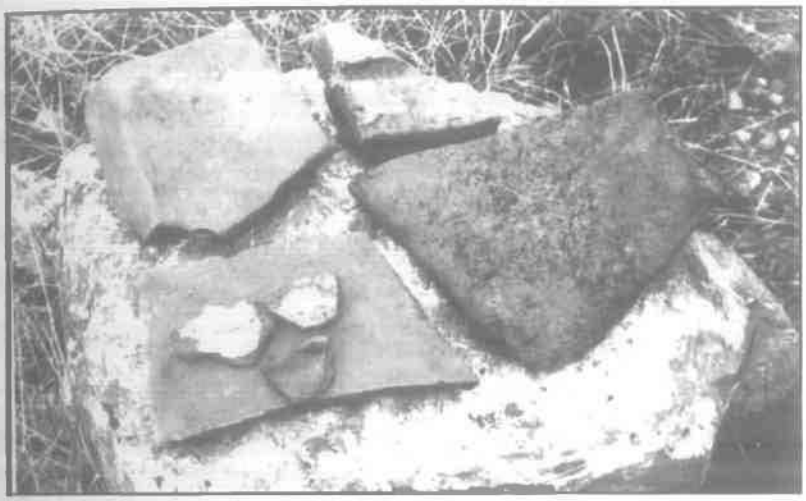
11. Πανάρχαιο έθιμο το οποίο διατηρείται ακόμη και σήμερα σε ορισμένες περιοχές της χώρας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Όπως παρατηρούμε, η επιφάνεια του εδάφους, είναι κατάσπαρτη από πέτρες και θραύσματα κεραμιδιών.

Από τις συγκεντρωθείσες πληροφορίες προκύπτει ότι, οι λάκκοι των τάφων, ήταν λιθόκτιστοι εσωτερικά και, το επάνω μέρος τους, σκεπάζονταν με δύο μεγάλες κυρτές και χοντρές κεραμίδες. Άρα, οι ανωτέρω αναφερόμενες πέτρες και τα θραύσματα κεραμιδιών - στην επιφάνεια του εδάφους του νεκροταφείου - προέρχονται από τους τάφους που ανασκάφηκαν από το υνί του αρότρου.

Στην επόμενη φωτογραφία, **No 18**, βλέπουμε μία πέτρα, από τη λιθοδομή κάποιου τάφου και θραύσματα κεραμιδιών με κύρτωση, από τις κεραμίδες με τις οποίες σκεπάζονταν οι λάκκοι των τάφων.

Φωτ. No 18: *Πέτρα και θραύσματα κεραμιδιών από τους τάφους του Νεκροταφείου.*

Ακόμη παρατηρούμε και θραύσματα επισμαλτωμένων πιάτων, επάνω στο κεραμίδι της κάτω αριστερής επιφάνειας της πέτρας, από αυτά που τοποθετούσαν, μέσα στον τάφο, μαζί με το νεκρό.

Από επιτόπια έρευνα, στην περιοχή της Ροδιάς, διαπιστώθηκε ότι, το νεκροταφείο που είχε εντοπισθεί αρχικά, επεκτείνονταν και προς την κατωφέρεια εκείθεν της βόρειας πλευράς του και κάτω από τον **Αναλληματικό τοίχο**. Το νέο, αυτό, τμήμα σημειώνεται, στη φωτογραφία **No 12**, με την ένδειξη **«ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ».** Τα δύο ανωτέρω τμήματα του νεκροταφείου (Αρχικό και «Συμπληρωματικό») επικοινωνούσαν, μεταξύ τους, με δίοδο, η οποία υπήρχε (και υπάρχει) στη βορειοανατολική γωνία του Αναλληματικού Τοίχου.

Το ότι, το νέο τμήμα που εντοπίσθηκε ως ανωτέρω, χρησιμοποιείτο ως νεκροταφείο, επιβεβαιώνεται από τα εξής:

Η επιφάνειά του είναι διάσπαρτη από θραύσματα κεραμιδιών, όμοια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

με αυτά του νεκροταφείου που εντοπίσθηκε αρχικά.

Στη θέση που σημειώνεται, στη φωτογραφία **No 12**, με την ένδειξη **«ΤΑΦΟΣ»,** βρέθηκε, πριν από **40** χρόνια περίπου (σήμερα **2008**), ένας τάφος. Σκάβοντας, ο Θεόδωρος Πανταζής, για να φτιάξει ένα λάκκο, προκειμένου να φυτέψει μία ελιά, έπεσε επάνω σε κάτι μεγάλες κεραμίδες. Τραβώντας τις κεραμίδες αποκαλύφθηκε ένας σκελετός, στα δόντια του οποίου ήταν ένα νόμισμα. Ο Θεόδωρος κράτησε το νόμισμα, πήρε μερικά τεμάχια από τις κεραμίδες, φύτεψε μία ελιά μέσα στο λάκκο που είχε κατασκευάσει και έτσι, ο νεκρός, ξανάμεινε στην αιώνια ησυχία του.

Τα ευρήματα που παρέλαβε ο Θεόδωρος Πανταζής, φαίνονται στις ακόλουθες φωτογραφίες:

Το νόμισμα στην επόμενη φωτογραφία **No 19:**

Φωτ. No 19: *Το νόμισμα που βρέθηκε στον τάφο.*

Περιγραφή του νομίσματος:

Το νόμισμα είναι ανώνυμος, χάλκινος, Βυζαντινός Φόλλις[12] με χρονολογία κοπής από το **976 μ.Χ.**[13] μέχρι, περίπου, το **1030/35 μ.Χ.**

Στη μία όψη (αριστερά) φέρει την προτομή του Χριστού και τα γράμματα **«IC XC»** και στην άλλη (δεξιά) γράφει: **«ΙΗCΟΥC ΧΡΙCΤΟC ΒΑCΙΛΕΥC ΒΑCΙΛΕΩΝ».**

Τα τεμάχια, από τις μεγάλες κεραμίδες, φαίνονται στην επόμενη φωτογραφία **No 20:**

Οι κεραμίδες αυτές φυλάσσονται στο Λαογραφικό Μουσείο του

12. Φόλλις = το λέπι, μεταλλικό νόμισμα < από το αρχαίο φόλλις.

13. Το 976 μ. Χ. έγινε Αυτοκράτορας του Βυζαντίου ο Βασίλειος Β΄. (Ο Βουλγαροκτονος).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. Νο 20: Τα τεμαχια απο τις μεγαλες κεραμιοες.

Κωσταλεξίου.

Η έκταση, του νέου τμήματος του νεκροταφείου που εντοπίσθηκε, είναι **2000 μ^2** περίπου. Αν, σ' αυτά, προσθέσουμε και τα **1000 μ^2**, περίπου, του αρχικού τμήματος που εντοπίσθηκε, έχουμε μία συνολική έκταση νεκροταφείου της τάξεως των **3000 μ^2** περίπου. Η μεγάλη έκταση του νεκροταφείου είναι μία σαφέστατη απόδειξη ότι και ο πληθυσμός του **«Παλιού Χωριού»** ήταν μεγάλος σε αριθμό. Κατ' επέκταση γίνεται αντιληπτό ότι και η έκταση του **«Χωριού»** αυτού ήταν πολύ μεγάλη, για να μπορεί να χωρέσει τον πληθυσμό αυτόν. Υπέρ αυτής της απόψεως συνηγορεί και το μεγάλο μήκος του Αναλληματικού Τοίχου και της μεγάλης έκτασης της πλατείας που, αυτός, περιέκλειε. Κατά συνέπεια έχουμε όλα τα απαραίτητα και απαιτούμενα στοιχεία, για να προαγάγουμε, τον εξεταζόμενο οικισμό, από **«Χωριό»** σε **«πόλισμα»** ή και **«Κωμόπολη»** ακόμη.

Η δακτυλήθρα και το βελόνι ραφής:

Στη φωτογραφία **Νο 12** και στη θέση που σημειώνεται με την ένδειξη **«ΔΑΚΤΥΛΗΘΡΑ – ΒΕΛΟΝΙ»** βρέθηκαν μία χάλκινη δακτυλήθρα και ένα χάλκινο βελόνι, τα οποία φαίνονται στην επόμενη φωτογραφία **Νο 21:**

Φωτ. Νο 21: Η Δακτυλήθρα και το Βελόνι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η εύρεση των αντικειμένων αυτών, στο σημείο που βρέθηκαν, αποτελεί σαφή ένδειξη ότι, στο σημείο εκείνο, πρέπει να υπήρχε κάποιο ραφείο και, η δακτυλήθρα και το βελόνι, να αποτελούσαν μέρος της συλλογής των εργαλείων του καταστηματάρχου – ράπτου.

Αν, την ανωτέρω εκτίμηση, τη συνδυάσουμε με την αναμφισβήτητη ύπαρξη εργαστηρίου επεξεργασίας μετάλλων, λίγο ανατολικότερα στο σημείο με την ένδειξη **«ΕΡΓ. ΕΠΕΞ. ΜΕΤΑΛΛΩΝ»**, μπορούμε να συμπεράνουμε τα ακόλουθα:

Στο νότιο μέρος του πλατώματος (Πλατείας) της Ροδιάς υπήρχαν τα καταστήματα του **«Παλιού Χωριού»**.

Μπροστά από τα καταστήματα αυτά θα πρέπει να περνούσε δρόμος, ο οποίος θα συνέδεε, το **«Παλιό Χωριό»,** με οικισμούς που ήταν δυτικότερα και ανατολικότερα.

Συμπέρασμα από τα ευρήματα δυτικά του Ξεριά:

Επιβεβαιώνεται πέραν πάσης αμφιβολίας, ο θρύλος, όσον αφορά την ύπαρξη και καταστροφή του **«Παλιού Χωριού»**. Ο οικισμός αυτός πρέπει να ήταν σημαντικός σε έκταση και πολυάνθρωπος.

β. Ανατολικά (Δξιά) του ΞΕΡΙΑ:

Ο χώρος αυτός είναι μικρός σε έκταση και η καταστροφή, από τα βράχια που κατέπεσαν, πλήρης. Τα μόνα που βρέθηκαν, στη θέση αυτή, είναι αρκετά θραύσματα αρχαίων χοντρών κεραμιδιών.

Η θέση που βρέθηκαν φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία, **No 22,** με την ένδειξη **Κεραμίδια.**

Φωτ. No 22: *Θέση ευρέσεως θραυσμάτων κεραμιδιών ανατολικά του* ***ΞΕΡΙΑ***.

Τα θραύσματα των κεραμιδιών τα βλέπουμε στην επόμενη φωτογραφία **No 23:**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. Νο 23: *Θραύσματα κεραμιδιών, στην παρυφή των βράχων, ανατολικά του* ***ΞΕΡΙΑ****.*

Στο σημείο που βρέθηκαν τα κεραμίδια, τα χώματα είναι πολύ σαθρά, γεγονός που υποδηλώνει ότι δεν είναι αυτόχθονα, αλλά φερτά από άλλη περιοχή. Στην προκειμένη περίπτωση πρέπει να είναι τα χώματα τα οποία συμπαρέσυραν τα βράχια, που κατέπεσαν από τις **«ΠΛΑΚΕΣ».** Μέσα στα χώματα αυτά υπάρχουν πολλά θραύσματα κεραμιδιών, σαν αυτά που βλέπουμε στην προηγούμενη φωτογραφία. Αυτό είναι μία ένδειξη ότι, και αυτά, προέρχονται από τις κεραμοσκεπές των οικημάτων, που υπήρχαν ανατολικά του Ξεριά. Αυτό σημαίνει ότι υπήρχαν σπίτια και ανατολικά του **ΞΕΡΙΑ** και, το **«Παλιό Χωριό»,** επεκτείνονταν και προς την κατεύθυνση αυτή.

Γενικό συμπέρασμα από το σύνολο των μαρτυριών και ευρημάτων:

Η ύπαρξη του οικισμού του **«Παλιού χωριού»** είναι αναμφίβολο γεγονός.

Το κύριο μέρος του οικισμού ήταν δυτικά (Αριστερά) του **ΞΕΡΙΑ**.

Ο οικισμός επεκτείνονταν, πιθανότατα, και ανατολικά (Δεξιά) του **ΞΕΡΙΑ**.

Γενικό συμπέρασμα για την αυθεντικότητα του θρύλου:

Από την όλη έρευνα αποδείχτηκαν τα εξής:

α. Ο σεισμός έγινε, σε άγνωστο χρόνο, μεταξύ των ετών **1224 και 1466 μ. Χ.**

β. Τεράστιοι όγκοι βράχων και χωμάτων αποκολλήθηκαν, ένεκα του σεισμού, από τις θέσεις **ΠΛΑΚΕΣ** και **ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΑΧΟΣ** και κατέρρευσαν προς τους πρόποδες του βουνού.

γ. Τα ανωτέρω βράχια και χώματα καταπλάκωσαν το **«Παλιό Χωριο»,** το οποίο βρίσκονταν στη θέση **ΡΟΔΙΑ**. Πιθανότατα το χωριό να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εκτείνονταν και ανατολικά (Δεξιά) του **ΞΕΡΙΑ** και στο ίδιο ύψος με τη **ΡΟΔΙΑ**.

Κατά συνέπεια, ο Θρύλος, απηχεί, μέχρις εδώ, πραγματικά γεγονότα, τα οποία τα μεταδίδει, δια του προφορικού λόγου, από γενιά σε γενιά και τα διατηρεί, αναλλοίωτα, ανά τους αιώνες.

Στο δυτικό (Δεξιό) μέρος, της περιοχής που εξετάσαμε, υπάρχει μία τοποθεσία, με την ονομασία **ΒΑΘΙΕΣ ΑΑΚΚΕΣ**.[14] Φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία **No 25:**

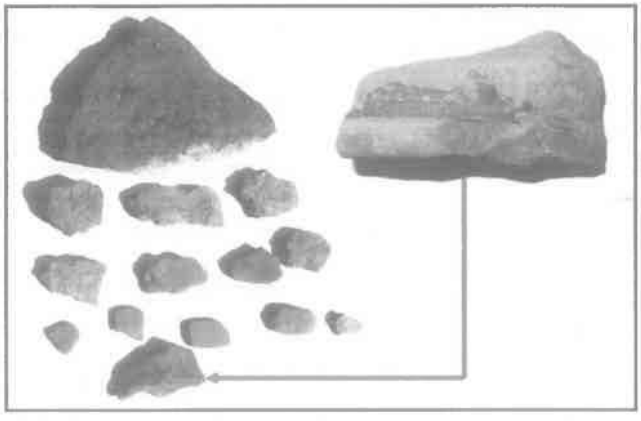

Φωτ. No 25: *Η τοποθεσία* ***ΒΑΘΙΕΣ ΛΑΚΚΕΣ***

Είναι σαφή τα ίχνη, Νοτιοδυτικά του τοπωνυμίου Βαθιές Λάκες, κάποιας αρχαίας κατολίσθησης.

Στην υποδεικνυόμενη θέση και μέσα στα βράχια βρέθηκαν τα εξής:

Πρώτον: Τα κεραμικά που βλέπουμε σ' αυτή τη φωτογραφία, **No 26:**

Φωτ. No 26: Τα κεραμικά που βρέθηκαν στις ΒΑΘΙΕΣ ΛΑΚΚΕΣ.

14. Βλέπε και ΒΙΒΛΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ (ΒΑΘΙΕΣ ΛΑΚΕΣ).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η ύπαρξη τους, αποτελεί σαφή ένδειξη υπάρξεως κάποιου αρχαίου οικισμού, στην περιοχή που βρέθηκαν, ο οποίος καταστράφηκε, από την κατολίσθηση που προαναφέρθηκε. Τούτο επιβεβαιώνεται από το κεραμικό σε μεγέθυνση, το οποίο φαίνεται στο επάνω δεξιό μέρος της φωτογραφίας. Πρόκειται για θραύσμα της βάσεως ενός αγγείου, επάνω στο οποίο διατηρείται, ακόμη, η πανάρχαια βαφή του. Το θραύσμα αυτό χρονολογείται περί τον 4ο αιώνα π.Χ., χρονολογία που προσδιορίζει τον περίπου χρόνο της κατολίσθησης και της καταστροφής του εκεί οικισμού.

Δεύτερον: Η σφαιροειδής πέτρα που φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία, **No 27:**

Η πέτρα που βρίσκεται στις ***ΒΑΘΙΕΣ ΛΑΚΚΕΣ.***

Η διάμετρος της είναι **2,30μ** και η περιφέρειά της **7,15μ**. Κατά το Ίδρυμα Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών πρόκειται, για πέτρα που σχηματίστηκε την εποχή των παγετώνων ως εξής: Στο κάτω μέρος κάποιου παγετώνα και στο σημείο που, αυτός, έρχονταν σε επαφή με το έδαφος, σχηματίστηκε κάποιο αρχικό σφαιρικό μόρφωμα. Με την κίνηση του παγετώνα το μόρφωμα περιστρέφονταν και, κατά την περιστροφή, επικάθονταν, περιφερειακά, διάφορα υλικά του εδάφους. Με τον τρόπο αυτό η σφαίρα μεγάλωνε και, τελικά, έφτασε στο μέγεθος που τη βλέπουμε στη φωτογραφία. Αυτός είναι και ο λόγος που, η δομή της, είναι διαστρωματική και όχι συμπαγής. Αν λάβουμε υπ' όψη ότι, οι τελευταίοι παγετώνες στην - περιοχή της Ελλάδος - υπήρχαν πριν από **13.000** χρόνια, μπορούμε να εκτιμήσουμε πόσο πανάρχαια είναι η πέτρα αυτή. Ίσως, η ηλικία της, είναι και εκατομμυρίων ετών. Η σύνθεσή της είναι η τυπική ενός ψαμμίτη, αποτελουμένου, κυρίως, από κόκκους χαλαζία και από αστρίους.

Απομένει να αποδειχθεί και η ακρίβειά του θρύλου, όσον αφορά και την προέλευση της ονομασίας του σημερινού χωριού, **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ**, από τα ονόματα των δύο διασωθέντων, από το σεισμό, **Κώστα** και **Αλέξη**. Αυτό θα το δούμε στη συνέχεια.

ΠΡΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ολα τα ευρήματα, τα οποία έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα, στην περιοχή της Ροδιάς, ανήκουν στη μεταχριστιανική εποχή.

Υπάρχουν όμως και ευρήματα, τα οποία ανήκουν στην προχριστιανική εποχή. Τα ευρήματα αυτά είναι τα ακόλουθα:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Νόμισμα των ΛΟΚΡΩΝ:

Οι όψεις του νομίσματος φαίνονται στην επόμενη φωτογραφία **No 28:**

ΝΟΜΙΣΜΑ ΛΟΚΡΩΝ	
Η μία όψη	**Η άλλη όψη**
	 ΛΟΚΡΟΝ
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΚΟΠΗΣ: 338 - 300 π.Χ.	

*Οι δύο όψεις του νομίσματος των **ΛΟΚΡΩΝ**.*

Περιγραφή του νομίσματος:

Χρονολογείται από **338 – 300 π.Χ.**

Στη μία όψη απεικονίζεται η **κεφαλή της Αθηνάς,** ενώ, στην άλλη, ένα **σταφυλι** και φέρει την επιγραφή **«ΛΟΚΡΩΝ».**

Νόμισμα των ΒΟΙΩΤΩΝ:

Οι όψεις του νομίσματος φαίνονται στην επόμενη φωτογραφία **No 29.**

ΝΟΜΙΣΜΑ ΒΟΙΩΤΩΝ	
Η μία όψη	**Η άλλη όψη**
	 ΒΟΙΩΤΩΝ
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΚΟΠΗΣ: 338 - 315 π. Χ.	

Οι δύο όψεις του νομίσματος των ΒΟΙΩΤΩΝ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Περιγραφή του νομίσματος:

Χρονολογείται από το **338 - 315 π.Χ.**

Στη μία όψη του απεικονίζεται η **Βοιωτική Ασπίδα.** Η Βοιωτική Ασπίδα ήταν το σύμβολο ισχύος των Βοιωτών.

Στην άλλη όψη απεικονίζεται η **Τρίαινα** και φέρει την επιγραφή **«ΒΟΙΩΤΩΝ».**

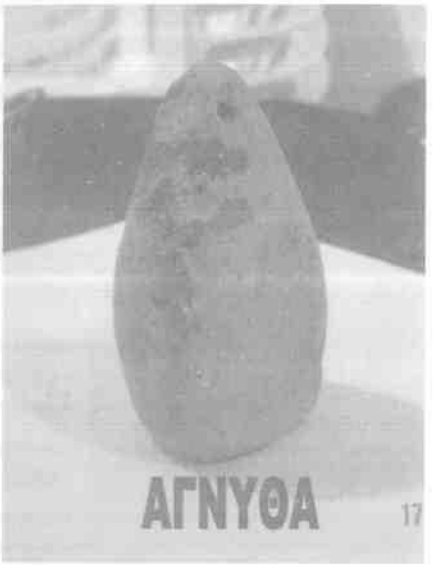
Η ύπαρξη των νομισμάτων αυτών δικαιολογείται, προφανώς, από υφιστάμενες εμπορικές συναλλαγές μεταξύ Οιταίων του **«Παλιού Χωριού»** και **Λοκρών** αφ' ενός και **Βοιωτών** αφ' ετέρου ή από άλλες επαφές μεταξύ των.

Δύο τοξωτά τμήματα από χάλκινο βραχιόλι:

Φέρουν αβαθείς διακοσμητικές αυλακώσεις στην εξωτερική επιφάνεια. Ανάγονται στη **γεωμετρική περίοδο (1100 – 700 π. Χ.).** Δεν διατίθεται εικόνα ή περίγραμμα.

Αγνύθα:

Η αγνύθα φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία **No 30:**

Φωτ. No 30: *Η αγνύθα.*

Η λέξη «αγνύθα» προέρχεται από την αρχαία Ελληνική λέξη «αγνύς». Οι αγνύθες ήταν υφαντικά βάρη (βαρίδια του αργαλειού). Τα χρησιμοποιούσαν για να τεντώνουν και να κρατούν, στη θέση τους, τα νήματα του στημονιού, στον κατακόρυφο αργαλειό που χρησιμοποιούσαν στην αρχαιότητα. Για να το πετύχουν αυτό, περνούσαν, την κλωστή του στημονιού, στην οπή της αγνύθας (Στη φωτογραφία φαίνεται, η οπή της αγνύθας, στην κορυφή της). Η Αγνύθα, με το βάρος της, την κρατούσε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τεντωμένη την κλωστή και στη θέση της. Για να γίνει καλύτερα αντιληπτό το θέμα, σας παραθέτω την επόμενη φωτογραφία, **No 31**, στην οποία φαίνεται η Πηνελόπη με το αργαλειό της και ένας μνηστήρας.

Φωτ. No 31: *Η Πηνελόπη και ο αργαλειός της.*

Βλέπουμε ότι, ο αργαλειός, είναι κατακόρυφος. Βλέπουμε, ακόμη, τις κλωστές του στημονιού και, στις κάτω άκρες τους, τις δεμένες, σ' αυτές, αγνύθες (με το άσπρο χρώμα), οι οποίες τις κρατούν τεντωμένες και στη θέση τους.

Σημειώνεται ότι, ένας μεγάλος κατακόρυφος αργαλειός, είχε **65 – 70** αγνύθες.

Αγνύθες από το Μουσείο του Αεροδρομίου ***ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ.***

Στην επόμενη φωτογραφία, **No 32**, βλέπουμε αγνύθες διαφόρων μεγεθών και σχημάτων, οι οποίες εκτίθενται στο Μουσείου του αεροδρομίου **«ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ»** και οι οποίες βρέθηκαν, κατά τις ανασκαφές που έγιναν, στο χώρο που κατασκευάστηκε το αεροδρόμιο. Χρονολογούνται κατά το **11^{ο}** και **12^{ο} αιώνα π. Χ.**

Στο σταθμό **«Πανεπιστήμιο»,** του Μετρώ, εκτίθενται αγνύθες, οι οποίες χρονολογούνται τον **4^{ο} αιώνα π.Χ**.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Επομένως, η αγνύθα που βρέθηκε στη **ΡΟΔΙΑ**, είναι ένα πανάρχαιο εύρημα.

Αιχμή δόρατος:

Η αιχμή φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία, **Νο 33.**

***Φωτ. Νο 33:** Η αιχμή δόρατος.*

Πρόκειται για εύρημα, το οποίο μπορεί να χρονολογηθεί από την αρχαιότητα μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή **(395 μ. Χ.)**.

Συμπέρασμα από τα προχριστιανικά ευρήματα:

Από τα ανωτέρω ευρήματα προκύπτει ότι, η περιοχή του **«παλιού Χωριού»**, κατοικείτο, συνέχεια και αδιάλειπτα, από τους πανάρχαιους χρόνους, μέχρι που επήλθε η καταστροφή του από το σεισμό.

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ «ΠΑΛΙΟΥ ΧΩΡΙΟΥ»

Δεν υπάρχει κανένα στοιχείο, το οποίο να προδίδει την ονομασία της **Κωμόπολης (Παλιού Χωριού)**, όπως αποκαλύφθηκε ανωτέρω. Ούτε ο θρύλος παραδίδει τίποτε το σχετικό με την ονομασία της. Και να υπήρχε η ονομασία, στον απόηχο του θρύλου, φαίνεται ότι, με την πάροδο του χρόνου, λησμονήθηκε και χάθηκε. Επομένως, η ονομασία του **«Παλιού Χωριού»,** είναι άγνωστη.

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΧΩΡΙΟΥ «ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ»

Γενικά:

Η ονομασία του σημερινού χωριού, **«ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ»**, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το θρύλο.

Κατά την προηγηθείσα ανάλυση αποδείχθηκε η αυθεντικότητα του θρύλου όσον αφορά το γεγονός του επισυμβάντος σεισμού και της υπάρ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ξεως και καταστροφής του **«Παλιού Χωριού»**. Αφού συμβαίνει αυτό, δικαιούμεθα να δεχθούμε ότι, ο θρύλος, απηχεί, κατά τεκμήριο, πραγματικό γεγονός και για το θέμα της προέλευσης της ονομασίας του νέου χωριού.

Τα γλωσσολογικά:

Ας δούμε όμως αν, γλωσσολογικά, είναι δυνατό να προκύψει, από τα ονόματα **Κώστας** και **Αλέξης**, η ονομασία **«Κωσταλέξι»**.

Το ανωτέρω γλωσσολογικό θέμα αποτελείται από δύο, επί μέρους, ζητήματα, τα εξής:

Το πρώτο: Αν, τα δύο ονόματα **Κώστας** και **Αλέξης**, μπορούν να παρατεθούν το ένα δίπλα από το άλλο και να αποτελέσουν ένα **ενιαίο** όνομα, το **«Κωσταλέξης»**.

Το δεύτερο: Αν είναι δυνατό το αρσενικό, **«ο Κωσταλέξης»**, να μετατραπεί σε ουδέτερο, **«το Κωσταλέξι»**.

Το πρώτο θέμα:

Επειδή δεν έχω γλωσσολογικές γνώσεις, απευθύνθηκα, ύστερα από υπόδειξη, στον κ. Βαγιακάκο Δικαίο, ο οποίος είναι Φιλόλογος, Επίτιμος Γενικός Διευθυντής του Κέντρου Συντάξεως της Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών, Πρόεδρος της Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών, Γραμματέας του Συλλόγου για την Διάδοση Ωφελίμων Βιβλίων και Γλωσσολόγος εξειδικευμένος στα τοπωνύμια.

Ο κ. Βαγιακάκος, λοιπόν, μου είπε τα εξής: Οι δύο διασωθέντες πρέπει να ήταν **πατέρας** και **γιος** και το μεν όνομα **Κώστας** πρέπει να ήταν το μικρό **όνομα του πατέρα** και, **το Αλέξης,** το **μικρό όνομα του γιου**. Σ' αυτή την περίπτωση, τα μικρά ονόματα πατέρα και γιου, παρατίθενται το ένα δίπλα στο άλλο και, συνδεόμενα μεταξύ τους με απόλυτα φυσικό τρόπο, αποτελούν ένα **ενιαίο και αδιαίρετο** όνομα. Κατόπιν τούτου, η σύνθετη ονομασία **«Κωσταλέξης»**, σημαίνει, κατά τον κ. Βαγιακάκο, **ο Αλέξης (γιος) του Κώστα (πατέρας).**

Συγκέντρωσα πολλά τέτοια, σύνθετα και ενιαία, ονόματα από Ρουμελιώτικα χωριά, τα οποία φαίνονται στον επόμενο πίνακα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Α/Α	ΕΝΙΑΙΟ ΟΝΟΜΑ (ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙ)	ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ
	ΧΩΡΙΟ: ΑΝΑΤΟΛΗ (ΧΟΜΙΡΓΙΑΝΗ)	
1	Ζουουγιώργους (Ζωογιώργος = ο Γιώργος του Ζώη)	Γεώργιος Μπενίσης του Ζώη
2	Νικουλουγιώργους (Νικολογιώργος = ο Γιώργος του Νικ.).	Γεώργιος Σκαρμούτσος του Νικολάου
3	Βαγγιλουθανάης (Βαγγελοθανάσης = ο Αθανάσιος του Ευαγγέλου)	Αθανάσιος Σκαρμούτσος του Ευαγγέλου
	ΧΩΡΙΟ: ΝΕΟΧΩΡΙΟ ΥΠΑΙΗΣ	
4	Δρουσουμήτρους (Δροσομήτρος = ο Μήτρος του Δρόσου)	Δημήτριος Κεφαλάς του Δρόσου[15]
5	Σταυρουκώτσιους (Σταυροκώτσιος = ο Κώτσιος του Σταύρου)	Κωνσταντίνος Γεωργουσόπουλος του Σταύρου[16]
6	Βασιλουμήτρους (Βασιλομήτρος = ο Μήτρος του Βασιλείου)	Δημήτριος Παπασταμάτης του Βασιλείου
7	Πιρικλουθανάης (Περικλοθανάσης = ο Θανάσης του Περικλή)	Αθανάσιος Πολίτης του Περικλή
	ΧΩΡΙΟ: ΚΑΣΤΑΝΙΑ	
8	Γιαννουχρήστους (Γιαννοχρήστος = ο Χρήστος του Γιάννη)	Χρήστος Λέλλης του Ιωάννου
9	Γιουργόιαννους (Γεωργόγιαννος = ο Γιάννης του Γιώργου)	Ιωάννης Λέλλης του Γεωργίου
10	Δημόιαννους (Δημόγιαννος = ο Γιάννης του Δήμου)	Ιωάννης Λέλλης του Δήμου

15. Από το 1928 ήταν κάτοικος Κωσταλεξίου.

16. Κάθε χρόνο και επί σειρά πολλών ετών ξεχειμώνιαζε, με τα πρόβατά του, στο Κωσταλέξι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ακόμη και στο χωριό **Κρόγγοι**, της περιοχής των **Αγίων Σαράντα** της **Βορείου Ηπείρου**, υπάρχει κάτοικος, που τον ονομάζουν **Κωσταλέξη** (μόνο που, εδώ, είναι ο **Κώστας του Αλέξη** και όχι ο **Αλέξης του Κώστα**) και τη γυναίκα του **Κωσταλέξινα**. Την πληροφορία αυτή μου την έδωσε η κόρη τους Ευτυχία, η οποία, συμπτωματικά, καθαρίζει το κλιμακοστάσιο της πολυκατοικίας που διαμένω, στην Αθήνα.

Κατόπιν των ανωτέρω είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι, τα ονόματα **Κώστας** και **Αλέξης**, είναι δυνατό να τεθούν, το ένα μετά το άλλο, με απλή παράθεση και να αποτελέσουν το **ενιαίο** και **αδιαίρετο** όνομα **ο Κωσταλέξης.**

Το δεύτερο θέμα:

Η μετατροπή του αρσενικού, **«ο Κωσταλέξης»**, σε ουδέτερο, **«το Κωσταλέξι»:**

Και για το θέμα αυτό απευθύνθηκα και πάλι στον κ. Βαγιακάκο, ο οποίος με ενημέρωσε ως εξής:

Υπάρχει γενικός γλωσσολογικός κανόνας, ο οποίος ισχύει από την εποχή του Βυζαντίου, σύμφωνα με τον οποίο, η γενική των ονομασιών των τοπωνυμίων - που προέρχονται από το όνομα ιδρυτού ή κτήτορα - μετατρέπεται σε ουδέτερο.

Ο κανόνας αυτός διαμορφώθηκε με την ακόλουθη διαδικασία:

Στην αρχή έλεγαν: Πάμε στο χωριό, π.χ., **ο Μαυρομάτης (ονομαστική του αρσενικού).**

Μετά έλεγαν: Πάμε στο χωριό **του Μαυρομάτη (γενική του αρσενικού).**

Τέλος κατέληξαν να λένε: Πάμε στο χωριό **το Μαυρομάτι (ονομαστική του ουδετέρου).** Στην περίπτωση αυτή, η ουδέτερη λέξη **το χωριό**, παράσυρε και την επόμενη γενική του αρσενικού, **του Μαυρομάτη**, και την έκαμε και αυτή ουδέτερο, **το Μαυρομάτι.**

Σήμερα, βέβαια, δεν χρειάζεται να ακολουθηθεί η διαδικασία αυτή, αλλά, οι ονομασίες των τοπωνυμίων της ανωτέρω περιπτώσεως, δίδονται, απ' ευθείας, στο ουδέτερο γένος.

Με βάση τον ανωτέρω κανόνα μετατρέπεται και το αρσενικό, **«ο Κωσταλέξης»,** σε ουδέτερο **«το Κωσταλέξι»,** δεδομένου ότι, **ο Κωσταλέξης (ο Αλέξης του Κώστα)** ήταν **ιδρυτής και κτήτορας του νέου χωριού**.

Αλλά έχουμε και τη μαρτυρία του Δημητρίου Γρηγορίου Καμπούρογλου,[1] ο οποίος, σε μία επιστολή του προς το φίλο του Κ. Γ. Κατσίμπαλη η οποία δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα **«Εστία»** στις **28 Ιουνίου 1898**, έγραφε τα εξής: «.... Όπως και το κτήμα **του Τατόη** έγινε **το Τατόϊ**, το κτήμα **του Ρέντη** έγινε **το Ρέντι**...». Επομένως δεν έχουμε μόνο το γλωσσολογικό κανόνα του κ. Βαγιακάκου, σχετικά με τη μετατροπή του αρσενικού σε ουδέτερο, αλλά και τη μαρτυρία του Δημητρίου Καμπούρογλου,

Συνεπώς, πέραν πάσης αμφιβολίας, είναι απόλυτα φυσιολογική η

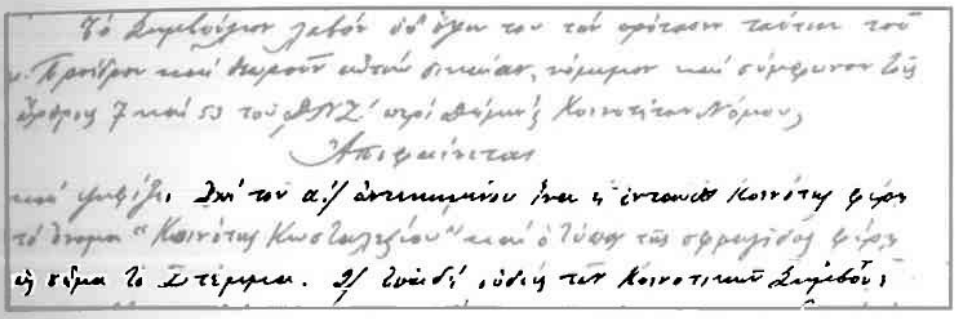
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μετατροπή του αρσενικού **«ο Κωσταλέξης»** σε ουδέτερο **«το Κωσταλέξι»**.

Από όλα τα ανωτέρω παρατηρούμε ότι, η Ελληνική γλωσσολογία, υποστηρίζει πλήρως και απολύτως το θρύλο περί προελεύσεως της ονομασίας **Κωσταλέξι** από το ονόματα **Κώστας** και **Αλέξης**.

Επομένως, ο θρύλος, είναι ακριβής και ως προς την ονομασία του νέου χωριού. Κατόπιν τούτου είναι σαφές και αναμφισβήτητο ότι, η ονομασία αυτή, είναι **το κανονικό όνομα του χωριού από της ιδρύσεώς του.**

Εν τούτοις η επίσημη ονομασία του χωριού είναι **Κωσταλέξης**. Τούτο έγινε με διοικητική απόφαση της Νομαρχίας Φθιώτιδας το **1940**, χωρίς καμία έρευνα. Προφανώς, σε κάποιον εκσυγχρονιστή της εποχής εκείνης, δεν του πήγαινε καλά στο αυτί **«το Κωσταλέξι»** και εισηγήθηκε την τροποποίησή του σε **«ο Κωσταλέξης».** Ακόμη δεν έλαβε υπ' όψη του την από **27 Απριλίου 1914** απόφαση του Κοινοτικού Συμβουλίου σύμφωνα με την οποία, η Κοινότητα, θα φέρει το όνομα **«Κοινότης Κωσταλεξίου».** Μέρος του Πρακτικού της Αποφάσεως του Συμβουλίου φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία, **No 34:**

Φωτ. No 34: *Μέρος του Πρακτικού του Κοινοτικού Συμβουλίου για την ονομασία του χωριού με το όνομα* ***Κωσταλέξι.***

Θα πρέπει να τονιστεί ότι, παρά την ανωτέρω παραποίηση της ονομασίας του χωριού, όλοι οι Κωσταλεξιώτες και όσοι γνωρίζουν το χωριό το αναφέρουν με την παραδοσιακή του ονομασία, **το Κωσταλέξι.**

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την ολοκλήρωση της ανωτέρω έρευνας:

Αποδείχθηκε η αυθεντικότητα του θρύλου που αναλύθηκε, όσον αφορά το σεισμό που έγινε, την ύπαρξη και καταστροφή του **«Παλιού Χωριού»** και την προέλευση της ονομασίας **Κωσταλέξι** από τα ονόματα **Κώστας** και **Αλέξης**. Ο θρύλος, λοιπόν, απηχεί, στο σύνολό του, πραγματικά γεγονότα.

Ταυτόχρονα αποδείχθηκε η δυναμική του Θρύλου, να διατηρεί, τα γεγονότα αυτά, αναλλοίωτα επί σειρά αιώνων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο ενεργήσας την έρευνα αισθάνεται εξαιρετικά ευτυχής, διότι του δόθηκε η ευκαιρία, να αναστήσει τη χαμένη ιστορία του **«Παλιού Χωριού»**, να αποκαθάρει την ονομασία του σημερινού χωριού και να παραδώσει, στους παρόντες και επερχόμενους Κωσταλεξιώτες, μία γνήσια και πραγματική αναφορά στην ιστορική τους παράδοση.

Ακόμη, ο ενεργήσας την έρευνα, αισθάνεται και περαιτέρω ευτυχής, διότι θεωρεί, την ανωτέρω εργασία του, ως ευκαιρία για την επιστροφή λίγων τροφίων, από αυτά που χρωστά στη γενέτειρά του το **ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ.**

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στο Κωσταλέξι Λαμίας στις 25 Ιουλίου του 1931.

Φοίτησα στο Δημοτικό Σχολείο Κωσταλεξίου και στο Γυμνάσιο και Λύκειο Λαμίας.

Το 1950 εισήλθα στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, από την οποία εξήλθα, το 1953, με το βαθμό του Ανθυπολοχαγού Πεζικού.

Το 1957 παντρεύτηκα την Ιωάννα Νικολάου Κασούμη, από το χωριό Κομποτάδες, με την οποία αποκτήσαμε τρία αγόρια.

Είμαι απόφοιτος της Σχολής Πολέμου και της Σχολής Εθνικής Αμύνης.

Αποστρατεύθηκα το 1986 με το βαθμό του Αντιστρατήγου και τον τίτλο του Β΄ Υπαρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 3ης Συνεδρίασης

Γιώργος Σαγιάς: Νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε όλες τις εισηγήτριες και όλους τους εισηγητές, για την τήρηση του χρόνου, γιατί μας βοηθούν στον καλύτερο συντονισμό και οργάνωση του Συνεδρίου. Θέλουμε επίσης, να ευχαριστήσουμε όλες και όλους εσάς, που μας κάνατε την τιμή να είστε σήμερα κοντά μας, ώστε να δούμε τους εκλεκτούς εισηγητές και τις εκλεκτές εισηγήτριες, να καταθέτουν και τις απόψεις και προβληματισμούς, και έχουμε και την πολυτέλεια να ακολουθήσει και διάλογος σε λίγο.

Στη συνεδρίαση αυτή παρευρίσκονταν η Δ/ντρια της ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και οι πρόεδροι των Τοπικών Διαμερισμάτων Καλαμακίου και Κωσταλεξίου και ο πρώην Πρόεδρος Κωσταλεξίου. Για λόγους πέραν της θελήσεώς τους, οι κύριοι Ευθύμης Αδάμης, με θέμα παρεμφερές με τα δύο που ακούστηκαν και ο κ. Ζήσης Ιωάννης, δεν μπόρεσαν να είναι μαζί μας. Ο Πρόεδρος κ. Καραναστάσης Αναστάσιος, θα σας διαβάσει περιλήψεις του έργου τους.

Αναστάσιος Καραναστάσης: Ο κ. Ζήσης μας έστειλε την εισήγησή του που παρατίθεται στη θέση που έχει στο πρόγραμμα. Ο καθηγητής κ. Αδάμης Ευθύμιος, με μία παρέμβασή του που έστειλε στην Οργανωτική Επιτροπή, «Η κοιλάδα του Σπερχειού και η Ελληνική προϊστορία» γράφει για τον Αχιλλέα:

Η Κοιλάδα του Σπερχειού και η ελληνική Προϊστορία

Του Αδάμη Ευθύμιου καθηγητή Φιλολόγου.

Η κοιλάδα του Σπερχειού παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάθε ερευνητή της ελληνικής προϊστορίας: το πεδινό μέρος της κοιλάδας, οι χαμηλοί γήλοφοι που μπορούν να καλλιεργηθούν, οι συνήθεις καλλιέργειες της περιοχής (αμπέλια, σιτηρά, όσπρια, μήλα...), οι άφθονες πηγές (το πόσιμο νερό), το ποτάμι και η ευκολία που παρέχει στην υδρομάστευση – υδροδότηση των παρακείμενων καλλιεργητικών εκτάσεων, η έντονη βλάστηση που είναι ευνοϊκή για την κτηνοτροφία, το κλίμα, η διέξοδος προς την θάλασσα, αποτελούν ένα πλέγμα σημαντικών προϋποθέσεων για την επιλογή μιας θέσης, σαν κι αυτή, για μόνιμη εγκατάσταση και για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων.

Η επιλογή της κοιλάδας του Σπερχειού από ελληνικούς πληθυσμούς κατα την διάρκεια της προϊστορίας θέτει λοιπόν ένα πολύ σημαντικό ερώτημα: **«ποια περίοδο της ελληνικής προϊστορίας συνδέεται άμεσα μαζί της;»**

Η μυκηναϊκή περίοδος και ειδικά η προτρωική περίοδος (Γ' φάση του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μυκηναϊκού πολιτισμού) μπορεί να έχει ειδικότερη σχέση με την συγκεκριμένη περιοχή, σχέση την οποία εισηγούνται πολλά δεδομένα:

- Οι φιλολογικές πηγές και κυρίως ο Όμηρος.

- Οι μύθοι και οι πληροφορίες τους για την γενιά των Αιακιδών, την δράση του Πηλέα, την γέννηση, τον τραυματισμό ή την αθανασία του Αχιλλέα, την δράση του Ηρακλή (Τραχίνα), τον θάνατό του στην Οίτη.

- Οι μυθολογικές παραδόσεις που πιστοποιούν ότι στα βόρεια της κοιλάδας (Ιωλκός) αλλά και στο νότο, στη Βοιωτία (Ορχομενός, Θήβα...) υπήρχαν ισχυρά μυκηναϊκά κέντρα με μακρά παράδοση, τα οποία μνημονεύονται στον Όμηρο. Άραγε ήταν αδύνατο στην ενδιάμεση γεωγραφική ζώνη, στην κοιλάδα του Σπερχειού, η οποία επικοινωνούσε άμεσα με βορρά και νότο να μην υπήρχαν βασίλεια και σημαντικές μυκηναϊκές θέσεις.

- Τα επιφανειακά αρχαιολογικά ευρήματα που υπάρχουν σε συγκεκριμένες θέσεις στο δυτικό μέρος της κοιλάδας του ποταμού Σπερχειού (λόφος του προφήτη Ηλία Πλατυστόμου, Διασέργιανη, Καστρόρραχη, Φτέρη, Αρχάνι...) επιβεβαιώνουν την συνεχή κατοίκηση από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την ρωμαϊκή εποχή.

- Πληροφορίες για τους αρχαίους λαούς που ανέπτυξαν μόνιμες εγκαταστάσεις στον χώρο της Φθιώτιδας και της Θεσσαλίας (Δόλοπες, Αινιάνες, Περραιβοί, Μυρμιδόνες, Έλληνες, Λαπίθες...), συνδυάζονται εύκολα με την ομηρική μαρτυρία για την παρουσία κάποιων απ' αυτούς στην κοιλάδα του Σπερχειού (π.χ. οι Έλληνες).

- Το όνομα του ποταμού «Σπερχειός» όπως καταγράφεται στον Όμηρο είναι καθαρά ελληνικό και νοηματικό, φαίνεται μάλιστα ότι του έχει αποδοθεί από Έλληνες κατοίκους, κατά τους προϊστορικούς χρόνους, αφού τα τοπωνύμια – υδρωνύμια στον Όμηρο, έχουν σαφώς μυκηναϊκή προέλευση (παλιότερα έπη).

Άλλωστε η λέξη απηχεί άμεσα προς το ήδη χρησιμοποιούμενο από τον ποιητή επικό λεξιλόγιο, όταν ο ποιητής θα πει για τον Μηριόνη: **«σπερχόμενος** δ' άρα Μηριόνης εξείρυσε χειρός τόξον» (Ψ – 870) επίσης για τον Πρίαμο **«σπερχόμενος** δ' ο γεραιός εού επεβήσετο δίφρου» (Ω 322).

Σοβαρά όμως πρέπει να ληφθούν και δύο άλλα δεδομένα για αποδοχή των πληροφοριών σχετικά με τα τοπωνύμια και γνωστές προϊστορικές θέσεις ή πόλεις των Ελλήνων:

- Το γνωστό πρόβλημα ανάμεσα στα μυκηναϊκά και στα μεταμυκηναϊκά τοπωνύμια – υδρωνύμια και η δεδομένη «απόσταση» ανάμεσα στον Όμηρο και στην μεθομηρική Ελληνική γραμματεία που συστήνει την επιφύλαξη προς τις μεθομηρικές αναφορές (τραγικοί, Παυσανίας...) για τα τοπωνύμια περιοχών και πόλεων, αφού οι μεταγενέστεροι συγγραφείς αγνοούσαν ένα σημαντικό αριθμό τοπωνυμίων – υδρωνυμίων που ανέφερε ο Όμηρος (Φθία, Ελλάς, Άλλος...) ή δεν μπορούσαν καν να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τα προσδιορίσουν.

- Η συνήθης πρακτική των μεταγενεστέρων Ελλήνων, που για πολιτικούς λόγους υιοθετούσαν τους ένδοξους επικούς τίτλους και συσχέτισαν κατ' αυθαίρετο τρόπο κάποιες περιοχές με τα ομηρικά τοπωνύμια και τους ήρωες ώστε τα ομηρικά τοπωνύμια ν' αποδοθούν σε τόπους που δεν είχαν καμιά σχέση μ' αυτά και να προκαλούν την σύγχυση των συγχρόνων τους (π.χ. οι τρεις Οιχαλίες του Ευρύτου...).

Όλα αυτά λοιπόν συντείνουν στο ν' αναρωτηθούμε **«ποισ μυκηναϊκό βασίλειο θα μπορούσε να υπάρχει στην κοιλάδα του Σπερχειού»** και **«αν η ομηρική Φθιά θα μπορούσε να βρίσκεται εκεί»,** όταν η κοιλάδα του Σπερχειού ποταμού έχει άμεση σχέση με την ελληνική προϊστορία.

Η έρευνα της περιοχής, η αυτοψία των χώρων αλλά και αρκετές φιλολογικές παρατηρήσεις υποστηρίζουν την εκδοχή πως πράγματι η πατρίδα του ομηρικού Αχιλλέα βρισκόταν στην κοιλάδα του Σπερχειού:

1. Υπάρχουν πολλές άγνωστες και ανεξερεύνητες αρχαιολογικές θέσεις στις οποίες υπάρχει συνεχόμενη κατοίκηση από τους προϊστορικούς μέχρι τους νεότερους χρόνους.

2. Η κοιλάδα, επειδή διέθετε τις κατάλληλες συνθήκες για μόνιμη εγκατάσταση, όντως κατοικήθηκε από πολύ νωρίς, γι' αυτό και αρκετά ευρήματα παραπέμπουν στην μυκηναϊκή εποχή (τάφοι, κεραμικά θραύσματα, τειχοποιίες, φορητά αντικείμενα).

3. Η μακρά αμφικτιονική παράδοση της περιοχής έχει ιδιαίτερη σημασία για την εποχή που αναφερόμαστε και το βασίλειο του Αχιλλέα (Αμφικτύων, αδελφός του Έλλήνα, Πυλαία Αμφικτιονία), διότι μόνον οι συμμετέχοντες στην αμφικτιονία των Δελφών ονομάζονταν «Έλληνες» και πρώτος ο Αχιλλέας σχετίζεται από τον Όμηρο άμεσα με λαό που φέρει την ονομασία «Έλληνες», αυτός έχει περιοχή που ονομάζεται «Ελλάς» και ο δικός του λαός, οι «Μυρμιδόνες» ονομάζονται «Έλληνες».

Το συγκεκριμένο ελληνικό φύλο, μικρό κατά την μυκηναϊκή περίοδο φέρει ένα όνομα (Έλληνες), που ακούγεται μόνο δύο φορές στον Όμηρο, όμως η παρουσία του όπως και η ονομασία του παραπέμπει με μεγάλη πιθανότητα λόγω των αμφικτιονιών στην κοιλάδα του Σπερχειού, σε πολιτικές – στρατιωτικές ενώσεις, κοινές λατρείες και λατρευτικούς χώρους που είτε χάθηκαν είτε αγνοούνται. Οι αναφερόμενοι από τον Όμηρο λαοί του βασιλείου του Αχιλλέα και οι μνημονευόμενες πόλεις – περιοχές: Αργος Πελασγικό, Αλος, Αλόπη, Τρηχίνα, Φθία – Ελλάς αποδεικνύουν ότι το βασίλειο του Πηλέα εκτείνεται εκατέρωθεν της κοίτης του Σπερχειού, όπου κατοικούσαν μικρά ελληνικά φύλα με τις ονομασίες: Αχαιοί, Έλληνες, Μυρμιδόνες και Δόλοπες.

4. Η αναφερόμενη από τον Αχιλλέα απόσταση Τροίας – Φθίας, (το τριήμερο ταξίδι, Ι – 363), εάν ελεγχθεί συγκριτικά προς τις υπόλοιπες αποστάσεις που ο Όμηρος αναφέρει στην Οδύσσεια κατά την επιστροφή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

των Ελλήνων βασιλέων αποδεικνύεται ότι ο ποιητής δεν εννοεί την άφιξη του ήρωα στον Παγασητικό κόλπο, αλλά σε κάποια άλλη θέση, που βρίσκεται σε απόσταση μεγαλύτερη!

5. Ο Σπερχειός ποταμός αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς του βασιλείου και γεωγραφικού προσδιορισμού του.

Ο Όμηρος συνδέει αποκλειστικά και μόνο τον ποταμό Σπερχειό με το βασίλειο και τον βασιλικό οίκο του Πηλέα:

- Ο Σπερχειός είναι ο τοπικός θεός – ποταμός του βασιλείου, διότι είναι αυτός που γονιμοποιεί την εύφορη κοιλάδα του.

- Η κόρη του βασιλιά Πηλέα, η Πολυδώρα με τον θεό – ποταμό αποκτά γιο, τον Μενέσθιο, που βρίσκεται μαζί με τον Αχιλλέα στην Τροία. Η συνεύρεση Πολυδώρας – θεού Σπερχειού σημαίνει την στενή σχέση του βασιλικού οίκου με τον ντόπιο θεό – ποταμό και ότι μια νέα βασιλική γενιά «θεογέννητη» μπορεί ν' αρχίσει.

- Ο Όμηρος καταγράφει τον ποταμό Σπερχειό ως κέντρο του βασιλείου του Αχιλλέα παραθέτοντας τους τοπικούς μύθους ενώ αποφεύγει συστηματικά την σύνδεσή του Αχιλλέα με άλλους θεσσαλικούς ποταμούς που τους γνωρίζει καλά, όπως π.χ. τον ποταμό Ενιπέα που αναφέρει τον μύθο της συνεύρεσης του Ενιπέα με την Τυρώ, την γυναίκα του Κρηθέα (Λ – 238 Οδύσσεια).

- Στις πηγές του Σπερχειού ο Πηλέας, έχει τέμενος και βωμό, εκτελεί εκατόμβες και εκεί θα προσφέρει την κόμη του διαδόχου του βασιλικού θρόνου, Αχιλλέα, συνεπώς ελέγχει τις πηγές του και την εκεί τελετουργία προς τιμήν του θεού.

- Στην Τροία, μόνο ο Αχιλλέας, επικαλείται τον Σπερχειό, ως τοπικό θεό – ποταμό του βασιλείου του και κανείς άλλος, διότι ελέγχει τις πηγές, έχει τον έλεγχο της ροής του, μπορεί να υπόσχεται και να εκτελεί θυσίες, και πιθανόν λόγω της εγγύτητας ανακτόρων – πηγών του ποταμού, έχει την ευχέρεια να οδηγήσει εκεί εκατόμβη, την οποία βέβαια θα ήταν αδύνατο να οδηγήσει εκεί από την Θεσσαλία, σ' ένα μακρινό και επίπονο ταξίδι, εάν τα ανάκτορα του βασιλικού οίκου ήταν έξω από την κοιλάδα του Σπερχειού π.χ. κοντά στην Φάρσαλο, στον Ενιπέα, όπου φυσικά θα υπήρχε τοπικός θεός – ποταμός ο Ενιπέας.

6. Ο Όμηρος αναφέρει ότι το βασίλειο του Πηλέα περιελάμβανε δύο βασικές «περιοχές»: **την Φθία και την Ελλάδα.**

Είναι δεδομένο ότι η Φθία αποτελούσε μια ευρύτατη περιοχή που εντοπίζεται βορείως του Σπερχειού. Ανάμεσα στα πολλά το αποδεικνύει η επιβίωση εκεί, κατά τους ιστορικούς χρόνους του τοπωνυμίου «Αχαϊα Φθιώτιδα».

Ο ποιητής σ' αυτόν τον χώρο, βορείως του Σπερχειού, κατανέμει γενικά οκτώ βασίλεια και μαζί με του Πηλέα γίνονται εννέα.

Οι στρατιώτες όμως του Αχιλλέα παρ' ότι ένα μέρος τους προέρχεται

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

απο την Φθία του Πηλέα, ποτέ δεν ονομάζονται «Φθίοι», αλλά πάντοτε «Μυρμιδόνες – Έλληνες».

«Φθίοι» ονομάζονται από τον Όμηρο οι στρατιώτες του Πρωτεσιλάου, του Φιλοκτήτη και πιθανόν του Ευμήλου, οι οποίοι μάλιστα στην σύγκρουση Αχιλλέα – Αγαμέμνονα δεν συμπαρατάσσονται ως όφειλαν με τον Αχιλλέα (που είναι Φθίος) αλλά με τον Αγαμέμνονα!

Άραγε η Φθία του Αχιλλέα ήταν μόνο ένα κομμάτι της συνολικής Φθίας, πιθανόν το 1/9, και είναι αυτό που έφτανε μέχρι την βόρεια όχθη του Σπερχειού, όπου πιθανόν να υπήρξε και η ομώνυμη πόλη – διοικητικό κέντρο του βασιλείου που ονομαζόταν Φθία.

Νοτίως του Σπερχειού πρέπει ν' αναζητηθεί η δεύτερη μεγάλη περιοχή (ίσως και πόλη) του βασιλείου του Πηλέα που ονομαζόταν «Ελλάς».

Απόδειξη αποτελεί η αναφορά του Φοίνικα στην Ι ραψωδία ότι διέσχισε την Ελλάδα για να έρθει στην Φθία, φεύγοντας από τον Ελεώνα, τον οποίο ο Όμηρος (στον «κατάλογο νεών») τοποθετεί στην Βοιωτία.

Την ορθότητα της συγκεκριμένης άποψης επιβεβαιώνει το γεγονός ότι μόνο ο ποταμός Σπερχειός από τον 14ο αι και μετά καταγράφεται σε πάμπολλες μαρτυρίες με το όνομα «Ελλάς», Ρουσάνος, Castaldi, Μελέτιος, Lukas, Βελεστινλής, κάτι που υποψιάζει για μια μακραίωνη παράδοση (και δημοτικά τραγούδια).

Το ίδιο βέβαια συμβαίνει και για ολόκληρη την περιοχή που βρίσκεται νοτίως του Σπερχειού, η οποία κατονομάζεται και αυτή «Ελλάδα» σε πάμπολλες πηγές για αιώνες μετά, Προκόπιος, Χρονικά (Φραντζής)...

Αυτή η σταθερή σύνδεση του ποταμού και της περιοχής (νοτίως εκείνου) με το τοπωνύμιο «Ελλάς» αποδεικνύει την παλαιότατη αλλά σταθερή σχέση ανάμεσά τους (Σπερχειός – Ελλάς), όταν κανένα κείμενο δεν μνημονεύει την ονομασία «Ελλάς» σε κάποια περιοχή της Θεσσαλίας...

Υπάρχουν όμως και άλλα δεδομένα, τα οποία ενώ αποτελούν μια ειδική ταυτότητα της περιοχής του Σπερχειού αποκαλύπτουν και την πανάρχαια σχέση μαζί της, θ' αναφέρω για παράδειγμα τη μακροχρόνια παράδοση των κατοίκων με την κεραμική και τα πάμπολλα εργαστήρια πηλού που συνεχώς ανευρίσκονται (κεραμαριά) και παραπέμπουν έμμεσα στον μυθικό «Πηλέα», αφού το όνομα θυμίζει επαγγελματική ιδιότητα, επίσης οι πολλές ιαματικές πηγές, ο ορυκτός πλούτος και τα αρχαία μεταλλεία (στοές – σκωρίες) θυμίζουν την ίαση του Αχιλλέα, τον πλούσιο ομηρικό Χάλκωνα (Ιλιάδα Π – 594) ή τον μεταλλευματικό πλούτο από χαλκό και χρυσάφι που υπαινίσσεται ο Αχιλλέας ότι έχει στο παλάτι αποθησαυρισμένο ο Πηλέας, ενώ οι γνωστοί οδικοί άξονες προς την Θεσσαλία που φέρουν πανάρχαια χάραξη και χρήση καθώς οι γεφυρώσεις τους που χρησιμοποιήθηκαν μέχρι πρόσφατα (Αρχάνι) δείχνουν ότι μέσα στην κοιλάδα άκμασαν σημαντικά διοικητικά κέντρα, δεδομένο που υποστηρίζουν και οι αρχαιότατες **αμυντικές οχυρώσεις (προϊστορικές)** π.χ. στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πάππα (1300 π.Χ.) και σ' ολόκληρη την Όθρυ, οι οποίες προστάτευαν την περιοχή και τους δρόμους επικοινωνίας.

Η μεγαλύτερη όμως απόδειξη ότι η Ελλάς βρισκόταν νοτίως του Σπερχειού και ότι η Φθία του Αχιλλέα ήταν μικρή περιοχή βορείως του Σπερχειού όπου υπήρχε το παλάτι, αποτελεί η αποτυχία της αρχαιολογικής έρευνας να «εντοπίσει» σωστά τις δύο περιοχές, και κυρίως το ανάκτορο του Πηλέα, αποτυχία που οφείλεται στο ότι αγνόησε επιδεικτικά τον Όμηρο, ενώ αποδέχτηκε με μεγάλη ευκολία τις αναφορές του Φερεκύδη, του Ευριπίδη, του Παυσανία, και κάποιες πληροφορίες που διασώζει ο Στράβων...

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η ανεξερεύνητη αρχαιολογικά κοιλάδα του ποταμού Σπερχειού έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην αναζήτηση της ομηρικής Φθίας και της πατρίδας του Αχιλλέα.

Τα ορατά λείψανα του παρελθόντος στην Κοιλάδα του ποταμού Σπερχειού μας καλούν να την ερευνήσουμε και να μάθουμε:

«Ήταν ή όχι η πατρίδα του ομηρικού Αχιλλέα;»

Σαγιάς Γιώργος: Θα θέλαμε να σας καλέσουμε να είστε και αύριο και μεθαύριο εδώ, ώστε να ακούσουμε όλες τις εισηγήσεις. Και επίσης, επαναλαμβάνω, είναι σημαντικό να επισκεφθούμε την έκθεση για τα 150 χρόνια Φθιωτικού τύπου, που έχει οργανώσει ο Δ/ντής των Αρχείων Νομού Φθιώτιδας των Γενικών Αρχείων του Κράτους, ο κ. Νάτσιος, με την υποστήριξη του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, ο οποίος και βρίσκεται εδώ και ακούει όλες τις εισηγήσεις. Θεωρούμε σημαντικό να δούμε και αυτό το κομμάτι της τοπικής ιστορίας.

Ευχαριστώντας τον συμπροεδρεύοντα, τον κ. Αναστάσιο Καραναστάση, δίνω τον λόγο σ' αυτόν, ο οποίος και θα αναλάβει το δύσκολο έργο των ερωταπαντήσεων και του διαλόγου.

Κύριε Καραναστάση, ο λόγος σε σας.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Ευχαριστώ. Το πρόγραμμα προβλέπει, μετά το πέρας των ανακοινώσεων, ερωτήσεις, απαντήσεις, απόψεις. Θα παρακαλούσα τους κυρίους εισηγητές, να έρθουν στην πρώτη σειρά, ώστε να απαντήσουν στις τυχόν ερωτήσεις που θα τους τεθούν. Επίσης, ευχαρίστως θα δεχθούμε παρεμβάσεις – απόψεις και των λοιπών συνέδρων, σε ό,τι αφορά το σημερινό μας πρόγραμμα.

Θα παρακαλέσω όμως να είμαστε σύντομοι, αν και είμαστε μέσα στα όρια του χρόνου και του προγράμματος. Περιμένω τις ερωτήσεις σας, ή τις όποιες απόψεις θέλετε. Στα πλάγια, δεξιά και αριστερά, υπάρχουν μικρόφωνα, να λέτε το όνομά σας για τα πρακτικά και σε ποιον εισηγητή απευθύνεται η ερώτησή σας.

Δημήτρης Μπράνης: Πρώτη φορά συμμετέχω σε Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας. Πάνω στην πρωινή συνεδρία και την απογευματινή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αναστάστιος Καραναστάσης: Για την πρωινή συνεδρία, να δούμε αν είναι εδώ οι εισηγητές.

Δημήτρης Μπράνης: Είναι κάποιοι εδώ. Είναι ο κ. Σπυρόπουλος, που μίλησε για τους Μπαρουτόμυλους.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Αν είναι, εντάξει. Να ξεκινήσουμε όμως από την απογευματινή συνεδρίαση.

Δημήτρης Μπράνης: Να πάω από την απογευματινή. Θέλω να πω στους δύο εισηγητές, που είπαν για τον Αχιλλέα και για τον Σπερχειό, ότι η χώρα του Αχιλλέα δεν περιοριζόταν μόνο μεταξύ της Οίτης και της Όθρυος, προχωρούσε και προς την Θεσσαλία. Στα Φάρσαλα υπάρχει πηγή του Αχιλλέα.

Επίσης, δεν άκουσα να μας πούνε για την Αχίλλειο πτέρνα, όταν η μητέρα του η Θέτις άρπαξε τον Αχιλλέα, να τον βουτήξει στο νερό της αθανασίας, εκεί στο σημείο που τον κρατούσε, ήταν το αδύνατο σημείο και σήμερα λέμε μεταφορικώς, αυτή είναι η αχίλλειος πτέρνα που είναι το αδύνατο και ευαίσθητο σημείο.

Επίσης ο κ. Πανταζής πολύ ανέπτυξε το θέμα, αλλά δεν μας είπε αν βρέθηκαν τα οστά, στο παλαιό χωριό που καταπλακώθηκε από τους βράχους. Νομίζω δεν άκουσα κάτι τέτοιο εγώ.

Επίσης, θέλω να πω για τους πρωινούς εισηγητές, για την Ξυνιάδα, νομίζω είναι εδώ ο κύριος εισηγητής .Έχω ακούσει ότι η λίμνη αυτή θα ξαναγεμίσει, θα ξαναφέρουν πάλι νερό. Δεν ξέρω αν το έχετε ακούσει εσείς. Όταν αποξηράνθηκε είχε τόση γονιμότητα η λίμνη, που έβγαιναν καρπούζια, λένε των 150, των 200 και των 250 κιλών. Αυτό έτσι, ιστορικά.

Για τους Μπαρουτόμυλους θέλω να πω, ότι εφόσον ο Κασομούλης πέρασε από το Μαυρίλο, που ήταν οι μύλοι, γιατί δεν κατέγραψε τους μύλους αυτούς, και γιατί δεν υπάρχουν άλλα γραπτά ντοκουμέντα, όσον αφορά τους Μύλους αυτούς;

Επίσης, θέλω να πω στους εισηγητές, κάτι ετυμολογικό. Η λέξη Σπερχειός προέρχεται από το ρήμα σπέρχω. Το ρήμα σπέρχω κατά την γνώμη μου, σημαίνει σπεύδω, τρέχω με ορμή. Όπως είπα και πριν, δεν μπορούμε να διεκδικήσουμε δικό μας τον Αχιλλέα σ' αυτή την περιοχή, εκτείνεται μέχρι τη Θεσσαλία, μέχρι τα Φάρσαλα, που υπάρχει και εκεί πηγή.

Μία γενικότερη τοποθέτηση και λιγότερο παρατήρηση. Κάθε Έλληνας πρέπει να ξέρει την ιστορία του τόπου του, υπό την ευρύτερη έννοια, και την ιστορία του τόπου του υπό την στενότερη. Υπάρχει μία ρήση που λέει «πας Έλλην ανιστόρητος», δηλαδή δεν πολυξέρουν την ιστορία οι Έλληνες. Άλλη απόδειξη απτή, ότι στις παραμονές των επετείων που γίνεται γκάλοπ, εννιά στους δέκα μαθητές δεν ξέρουν ποιο ιστορικό γεγονός γιορτάζουμε την 28η Όκτωβρίου και την 25η Μαρτίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Γιώργος Σαγιάς: Πρέπει να γίνει συγκεκριμένο ερώτημα για να απαντήσουν με συγκεκριμένη απάντηση από το προεδρείο.

Δημήτρης Μπράνης: Έκανα τρεις ερωτήσεις προς τους εισηγητές τους πρωινούς και τον απογευματινό.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Να μαζευτούν οι ερωτήσεις και να απαντήσουν οι εισηγητές. Άλλος σύνεδρος με ερώτηση;

Κωνσταντίνος Κυριακόπουλος: Για τον κ. Ευθυμίου Τάκη. Μιλήσατε για την αχιλλειοδυνία, επειδή είμαι γιατρός και οι ιατρικοί όροι συνήθως γίνονται από ανθρώπους είτε Έλληνες, είτε ξένους, οι οποίοι είχαν πολύ καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας, ως επί το πλείστον σε ελληνικούς όρους, αχιλλειοδυνία σημαίνει οδύνη, πόνος του αχιλλείου τένοντα. Όταν λοιπόν λέμε αχιλλειοδυνία, εννοούμε πόνο τον οποίο έχει ο άνθρωπος στην περιοχή του αχιλλείου τένοντος. Αυτό είναι το πρώτο.

Το δεύτερο, για τον κ. Βελέντζα. Ανεφέρθη κατ' επανάληψη στον Πουκεβίλ. Είναι γνωστό ότι ο Πουκεβίλ, ιστορικώς είναι αξιόμεμπτος. Αυτά τα οποία αναφέρει, είναι ό,τι έχει ακούσει ή ό,τι έχει αντιγράψει τον Παυσανία και τον έναν και τον άλλον. Δεύτερον, όσον αφορά την μετάφραση η οποία έχει γίνει από τους αδελφούς Τολίδη, η οποία είναι κακή σαν μετάφραση, δεν πρέπει να λαμβάνεται πολύ υπόψη. Και πολλά από τα τοπωνύμια τα οποία αναφέρει ο Πουκεβίλ, είναι λανθασμένα, διότι του έστελνε ο αδελφός του, ο οποίος ήταν πρόξενος στην Πάτρα, τα στοιχεία, τα οποία δεν ήταν και καλά γραμμένα και τα έχει γράψει στις περιηγήσεις του και στην ιστορία του.

Όπως λέει ο Βλαχογιάννης, δεν περιηγήθηκε την Ελλάδα, αλλά είναι στοιχεία που του έδωσε ο αδελφός του. Ευχαριστώ.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Να πάμε στις απαντήσεις, με τη σειρά που ετέθησαν. Οι κύριοι Ευθυμίου και Κανέλλος, να απαντήσουν για τον Αχιλλέα συνολικά, και στους δύο ερωτώντες.

Τάκης Ευθυμίου: Κατ' αρχήν, θέλω να ευχαριστήσω αυτούς που έθεσαν τα ερωτήματα, γιατί σημαίνει ότι το θέμα αυτό προκαλεί ενδιαφέρον. Στον κ. Μπράνη πρώτα, ήθελα να πω το εξής: δεν ξέρω αν έχει διαβάσει το βιβλίο μας, το οποίο είναι πολυσέλιδο και του οποίου δεν μπορώ να κάνω αυτή τη στιγμή, την ανάλυση. Θα πω επί τροχάδην ότι η Φθία ήταν βασική μέσα στην κοιλάδα του Σπερχειού, η βασική και η μείζων, η οποία πράγματι έφθανε μέχρι και τα Φάρσαλα, την Λάρισα και μέχρι την Βοιωτία. Έχουμε μεγάλη ανάλυση πάνω σ' αυτό το θέμα. Μπορείτε να το διαβάσετε.

Όσον αφορά την αχίλλειο πτέρνα που είπατε, σημαίνει και αυτό ότι είναι μία αδυναμία. Και για την αχιλλειοδυνία που είπε ο κ. Κυριακόπουλος, κι αυτό σημαίνει το ίδιο πράγμα, ήταν μία αδυναμία που την γνώριζαν όλοι. Γι' αυτό και πιθανόν η Θέτιδα τον βούτηξε μέσα στα ιαματικά λουτρά, για να τον θεραπεύσει.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το ότι διεκδικούν και άλλες περιοχές τον Αχιλλέα, ότι ακόμα ο Αχιλλέας δεν έχει ξεκαθαρίσει, αν ανήκει πράγματι στην προϊστορία ή στη μυθολογία, είναι ένα μεγάλο ερώτημα. Το βιβλίο το δικό μας και η εργασία που κάναμε, έχει ακριβώς αυτόν τον σκοπό. Να προκαλέσει αυτά τα ερωτήματα. Επειδή το θέμα είναι μεγάλο, ο κ. Ζήσης με το κανάλι που συνεργάζεται, μας έχει κάνει την πρόταση να γίνει κάποια διεξοδική συζήτηση. Θα ήταν ευχής έργο, εμείς δεν έχουμε καμία αντίρρηση.

Βεβαίως, είναι και κάτι άλλο. Το ότι δεν έχουν βρεθεί μέχρι τώρα τα ανακτορικά κέντρα του Αχιλλέα και του Οδυσσέα, κυρίως μας ενδιαφέρει εμάς του Αχιλλέα, κυρίως προς την περιοχή των Φαρσάλων, μήπως υπάρχει παραπλάνηση; Μήπως οι ιστορικοί των ιστορικών χρόνων έχουν παραπλανήσει, γιατί δεν τους ενδιέφερε, δεν ψάχνανε; Είναι ένα μεγάλο ερώτημα.

Φθίες και Ελλάδες υπάρχουν πολλές ανά την Ελλάδα, γιατί ήταν εύκολο να μετακινηθούν, για ευνόητους λόγους, προκειμένου να προσεταιριστούν την δόξα του ομηρικού Αχιλλέα. Ο Σπερχειός είναι ένας και μοναδικός, αυτός ο οποίος ήταν ριζωμένος και υπάρχει ανέκαθεν σ' αυτόν εδώ τον χώρο. Και ότι ο Όμηρος θεωρείται πλέον αρκετά αξιόπιστος, γιατί και ο Σλήμαν στηρίχτηκε πάνω σ' αυτόν για να ανακαλύψει την Τροία, αν αυτή πραγματικά είναι, γιατί και αυτό αμφισβητείται.

Επίσης, θέλω να πω κάτι άλλο. Η εισήγηση η δική μου είναι καθαρά λαογραφική. Αλλά ας μη ξεχνάμε κάτι. Ότι ο ίδιος ο Σλήμαν στηρίχθηκε πάνω στη λαογραφία, προκειμένου να ανακαλύψει την Τροία ο' αυτό τον λόφο, που στην τουρκική γλώσσα ονομαζόταν Χισαρλίκ, που θα πει κάτι σαν παλατάκι. Αυτό λοιπόν τον υποψίασε. Είναι τόσο πολλά που μπορούμε να πούμε. Δεν ξέρω αν σας κάλυψα.

Βασίλης Κανέλλος: Για τον Αχιλλέα, θα ήθελα να πω κι εγώ το εξής: στον αρχικό μας σχεδιασμό είχαμε δύο ακόμα εισηγήσεις, του κ. Τζ. Μπριάνα, καθηγητή Ελληνοαμερικανού, με θέμα «Φθία και Αχιλλέας», ο οποίος για οικογενειακούς λόγους δεν θα παρευρίσκεται κοντά μας, όπως επίσης και της Φλοριάνας Κανταρέλλι, ερευνήτριας από το πανεπιστήμιο του Μιλάνο, η οποία και αυτή λόγω ατυχήματος δεν θα είναι μαζί μας αύριο, που είναι η εισήγηση. Όμως, μας έχει στείλει την εισήγησή της, η οποία θα δημοσιευθεί και θα μεταφραστεί. Αύριο, στην αυριανή συνεδρίαση θα έχουμε μετάφραση της περίληψής της, η οποία θα ανακοινωθεί στο Σώμα στην ώρα που ήταν προγραμματισμένη να μιλήσει. Αν είχαμε αυτές τις δύο εισηγήσεις, πιθανόν να είχαμε ολοκληρωμένη εικόνα για τον Αχιλλέα και την Φθία.

Η εισήγηση της Φλοριάνας Κανταρέλλι, είναι σύνδεση μεταξύ των περιοχών της Φθιώτιδας και του μύθου του Αχιλλέα, αυτή θα είναι αύριο.

Τάκης Ευθυμίου: Μια μικρή παρέμβαση, του άλλου συνεργάτη μας, του Ευθύμη του Αδάμη που διαβάσατε, ήταν μόνο η εισαγωγή, δηλαδή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

το σπουδαιότερο σημείο που θα κάλυπτε και όλα αυτά τα ερωτήματα, δεν διαβάστηκε. Θα το διαβάστε, πιστεύω, στα πρακτικά. Για λόγους οικογενειακούς δεν μπόρεσε να παρευρεθεί.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Θα προσπαθήσουμε στα πρακτικά να συνδέσουμε και τις 4 εισηγήσεις, σε ένα ολοκληρωμένο θέμα.

Τάκης Ευθυμίου: Επίσης, ήθελα να πω το εξής: το βιβλίο το δικό μας, «Αναζητώντας ίχνη του Ομηρικού Αχιλλέα στην κοιλάδα του Σπερχειού», κυκλοφόρησε πέρυσι, έγιναν τρεις παρουσιάσεις. Η μία έγινε σε τοπικό επίπεδο, στην Σπερχειάδα, η δεύτερη στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα και η Τρίτη στο θέατρο της Λαμίας.

Υπήρχε μεγάλο ενδιαφέρον και θέλω να σας πω ότι είχαμε θετικά σχόλια γι' αυτό το θέμα. Βέβαια, είναι πολύ μεγάλο, χρειάζεται έρευνα, δεν έχουμε δικαίωμα, εμείς πήγαμε μέχρι εκεί που έπρεπε να πάμε. Και από δω και πέρα το λόγο και την σκυτάλη πρέπει να αναλάβουν ειδικοί επιστήμονες, και όταν υπάρχει η δυνατότητα, πιστεύω ότι κάτι θα αποκαλυφθεί και στην δική μας την περιοχή. Ευχαριστώ.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Ευχαριστούμε κ. Ευθυμίου. Ο κ. Μπράνης, ερώτηση προς τον κ. Δελημπούρα, ελάτε να απαντήσετε στον κ. Μπράνη, όσον αφορά την λίμνη Ξυνιάδα.Επαναλαμβάνετε την ερώτηση.

Δημήτρης Μπράνης: Έχω ακούσει ότι η λίμνη αυτή, που αποξηράνθηκε τότε, θα ξαναγεμίσει πάλι και θα γίνει όπως ήταν πριν. Αν το ξέρετε αυτό, ήσασταν και εισηγητής. Και είπα και για το καρπούζι, το ακούσατε;

Χρήστος Δελημπούρας: Για την λίμνη τι γνωρίζω: φέτος γράφτηκε σε μία τοπική εφημερίδα, ότι το ίδρυμα Γουλανδρή, ανέλαβε να κάνει μελέτη για να γίνει πάλι η λίμνη. Περισσότερα δεν ξέρω. Αλλά δεν θα ήθελα να εκφράσω την άποψή μου, κατά πόσο είναι δύσκολο να ξαναγίνει η λίμνη ή όχι. Μέχρι τότε, επαφίεμαι να δούμε τι θα βγάλει η μελέτη από το Ίδρυμα Γουλανδρή. Κάποιος άλλος αν ξέρει περισσότερα περί αυτού, είμαι διαθέσιμος να μου δώσει πληροφορίες.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Ευχαριστούμε κ. Δελημπούρα. Ο κ. Πανταζής, να απαντήσει. Κύριε Μπράνη, επαναλάμβάνετε την ερώτηση σας .

Δημήτρης Μπράνης: Σας άκουσα, ίσως εγώ δεν το κατάλαβα, βρέθηκαν οστά στο παλιό Κωσταλέξι, εκεί που καταπλακώθηκε ο οικισμός, λείψανα, δείγματα, αποδείξεις απτές; Για να είναι πιο σίγουρο ότι όντως υπήρχε το χωριό αυτό;

Παναγιώτης Πανταζής: Αν έχουμε βρει ευρήματα;

Δημήτρης Μπράνης: Οστά! Κόκαλα.

Παναγιώτης Πανταζής: Κόκαλα όχι, γιατί είπαμε ότι όταν κάνανε εκχέρσωση του χωραφιού, που δεν ξέρανε ότι από κάτω ήταν νεκροτα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φείο, έβγαζε επάνω σκελετούς. Δυστυχώς όμως, αυτούς τους σκελετούς, ...αζέψανε τα οστά, και τα πετάξανε και χαθήκανε.

Όσον αφορά τον άλλο τάφο, που βρήκαμε και ήταν μέσα ο σκελετός, αυτό ήταν από τον χωριανό μας, τον Θεόδωρο τον Πανταζή, ο οποίος έσκαβε για να φυτέψει μία ελιά. Σκάβοντας, έπεσε πάνω στις κεραμίδες αυτές. Ανοίγοντας, βρήκε τον σκελετό. Δεν έκανε τίποτε άλλο, παρά να φυτέψει μέσα στον τάφο μία ελιά, να τον ξανασκεπάσει πάλι, και ο σκελετός τώρα κάθεται μέσα εκεί, μπορούμε αυτή τη στιγμή να σκάψουμε και να βρούμε τον σκελετό. Βρήκαμε όμως το νόμισμα στο στόμα του, το οποίο χρονολογήθηκε και έτσι βγαίνει το συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται περί αρχαίων τάφων που βάζανε τα νομίσματα στο στόμα τους, αλλά περί ...

Αλλαγή πλευράς από K7A σε K7B – Μικρό κενό

Αθανάσιος Βελέντζας: Οπωσδήποτε, για τους ερευνητές που ασχολούνται πολύ, είναι πασίγνωστο αυτό, μάλιστα, στην Γαλλία τον χαρακτηρίζουν ως ιστοριοδίφη τον Πουκεβίλ, όρος που εκεί στη Γαλλία έχει μειωτικό περιεχόμενο, ενώ εδώ κάθε άλλο.

Όπως είπα και στην ανακοίνωση, επειδή βλέπω ότι επαναλαμβάνονται τα λάθη και φοβάμαι ότι στο μέλλον θα γίνει κομφούζιο, γι' αυτό έκρινα ότι έπρεπε να προφυλάξω κάποιους οι οποίοι δεν είναι πολύ ειδικοί στο θέμα των ξένων περιηγητών. Ευχαριστώ για την προσοχή σας πάντως.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Και εμείς ευχαριστούμε. Ο κ. Σπυρόπουλος, μία απάντηση στον κ. Μπράνη και ο κ. Παπαναγιώτου την άποψή του για κάποια παρατήρηση που ακούστηκε.

Ηλίας Σπυρόπουλος: Θέλω να απαντήσω στον κ. Μπράνη, και να του πω ότι δεν ολοκληρώθηκε η εισήγησή μου, ώστε να μπορέσει να κατατοπιστεί πλήρως, για το όλο αυτό θέμα των μπαρουτόμυλων, και να του πω το εξής: και ο εισηγητής, από αρχής μέχρι τέλους, συνεχώς διερωτάται. Γιατί οι ιστορικοί, οι απομνηματογράφοι της εποχής εκείνης, δεν έχουν εντρυφήσει πάνω στο πραγματικά σπουδαίο αυτό πράγμα, που είχε συντελεστεί εκείνη την εποχή στο χωριό Μαυρίλο.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Ευχαριστούμε κ. Σπυρόπουλε.

Κύριε Παπαναγιώτου, την τοποθέτηση που θέλετε να κάνετε.

Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου: Δεν θα έπαιρνα τον λόγο, αν δεν άκουγα τον κ, Μπράνη να λέει περί γνώσεως της τοπικής ιστορίας, ότι οι μαθητές σήμερα δεν ξέρουν τι γιορτάζουμε την 25η Μαρτίου και τι γιορτάζουμε την 28η Οκτωβρίου. Αν αυτό το επιβεβαιώνει, το δέχεται, ένας εκπαιδευτικός ο οποίος διετέλεσε και σχολικός σύμβουλος, τότε αυτό είναι ήκιστα κολακευτικό για όλους τους εκπαιδευτικούς.

Εχω θητεύσει στην εκπαίδευση, το ξέρετε, 36 συναπτά έτη, ξεκίνησα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

για 3 χρόνια στην πρωτοβάθμια, 13 στην μέση εκπαίδευση και τα υπόλοιπα στην Ακαδημία. Έχω υπόψη μου εκείνο το σχολείο που τέτοια πράγματα δεν διενοούντο τότε να τα αμφισβητήσουν. Ανήμερα του Αγίου Δημητρίου, ήμουν στην Εκκλησία, τον Αγιο Δημήτριο, στο παγκάρι, εκεί με τον επίτροπο, και ήταν δυο παιδάκια, το ένα στην Α΄ δημοτικού και το άλλο στην Γ΄, ήταν εγγόνια του επιτρόπου. Ήρθαν καθυστερημένα, και τα ρώτησα, πού ήσασταν; Στο σχολείο. Ποια τάξη πας εσύ; Στην Α΄ δημοτικού. Εσύ; Στην Γ΄. Τι κάνατε στο σχολείο σήμερα; Είχαμε γιορτή. Τι γιορτή είχατε σήμερα; Λέει, του Αγ. Δημητρίου. Και τι γιορτάσατε; Γιορτάσαμε την 28η Οκτωβρίου. Και τι έγινε τότε; πόλεμος! Με ποιους πολεμήσαμε; Με τους Ιταλούς. Αυτό για μένα, είναι ένα επιχείρημα, είναι μία απάντηση σε κάποιους δημοσιογραφίσκους, που παίρνουν το ματσούκι που λέγεται μικρόφωνο, κάθονται έξω από την πόρτα και ρωτάνε τα παιδιά. Και τα περισσότερα παιδιά, ιδίως του γυμνασίου, ξέρουμε τις απαντήσεις τους, για πλάκα, απαντούν άλλα αντ' άλλων.

Πιάνουν λοιπόν αυτές τις απαντήσεις, βγαίνουνε στα ραδιόφωνα και στις τηλεοράσεις, και κατεξευτελίζουν τα σχολεία.

Αναστάστιος Καραναστάσης: Σας ευχαριστούμε. Ευχαριστούμε όλους σας,εισηγητές και συνέδρους, λύεται η συνεδρίαση της σημερινής ημέρας. Ραντεβού αύριο τοπρωί, στις 9.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

4η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Καραναστάσης Απόστολος - Παπαναγιώτου Τριαντάφυλλος
– Παλιαλέξη Στέλλα

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Τζωρτζόπουλου- Καρανάσιου Πολυτίμη
«Η λογοτεχνία κάτοπτρο
του ιστορικού γίγνεσθαι της Φθιώτιδας»

Παπαναγιώτου Τριαντάφυλλος
«Προέλαση του Καραϊσκάκη στην Ανατ. Ρούμελη (1826 - 1827)
με επίκεντρο τη μάχη Τουρκοχωρίου - Μοδίου»

Παρασκευιώτης Γεώργιος
«Το ιστορικό παράδειγμα της μάχης των θερμοπυλών
στη λατινική λογοτεχνία»

Cantarelli Floriana
«Η σύνδεση μεταξύ της Φθιώτιδας και του μύθου του Αχιλλέα»

Ραφαηλίδης Νεόφυτος
«Ο αρχιτέκτων Αθανάσιος Δεμίρης, το έργο του στη Φθιώτιδα
και η αρχιτεκτονική του ιερού ναού αγίου Δημητρίου Λαμίας»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 4ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Επίσημη έναρξη συνεδρίου – χαιρετισμοί

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Παρακαλώ τον εκπρόσωπο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Φθιώτιδος κ.κ. Νικολάου, να έρθει στο βήμα.

Εκπρόσωπος Μητροπολίτη Φθιώτιδος: Κύριε Γενικέ Γραμματέα, κύριε Δήμαρχε, κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι σύνεδροι,

Η ιστορία είναι ένα κτήμα που δεν ξέρουμε τις διαστάσεις του, που δεν μπορούμε να το ζυγίσουμε και που μεγαλώνει κάθε στιγμή. Παρ' όλα αυτά μπορεί να γίνει κτήμα του καθενός, με μόνο αντίτιμο τη μελέτη του. Αντίθετα, όσα πλούτη και αν προτάξει κανείς, δεν μπορεί να το κάνει ιδιοκτησία του.

Τις πηγές της ιστορίας ενός τόπου, είναι άλλες φορές εύκολο να τις βρει και να τις μελετήσει κανείς, και άλλες φορές δύσκολο να τις εντοπίσει και να τις πλησιάσει. Η γνώση τους όμως, είναι απαραίτητη και η μελέτη τους έχει ένα ιδιαίτερο θέλγητρο. Έτσι, οι μαρτυρίες και οι πηγές αποκτούν αμεσότητα, μας μεταφέρουν στη ζωή της εποχής τους και μας μεταδίδουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της.

Αξίζουν συγχαρητήρια στο Πνευματικό Κέντρο Σταυρού και στην ΤΕΔΚ Φθιώτιδος, για την διοργάνωση του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας. Η ιστορία ενός τόπου είναι η μνήμη των ανθρώπων ενός τόπου, είναι η αναγνώριση της πορείας των παλαιοτέρων και η αφετηρία, από την πορεία των παλαιοτέρων, για ένα νέο ξεκίνημα, μία νέα προοπτική.

Μεταφέρω στο συνέδριο αυτό, τους χαιρετισμούς και τις ευλογίες του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας κ. Νικολάου, ο οποίος λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων δεν μπορεί να παραστεί. Και εύχομαι ολόψυχα, καλή επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Ευχαριστούμε πολύ. Παρακαλώ την εκπρόσωπο του κ. Νομάρχη, την εντεταλμένη σε θέματα παιδείας κα Ελένη Μακρή, να έρθει στο βήμα.

Ελένη Μακρή: Πανοσιολογιώτατε, κύριε Γενικέ Γραμματέα, κύριε Δήμαρχε, κύριε Πρόεδρε του Δ.Σ., κύριοι Δημοτικοί Σύμβουλοι, κύριε Αντιδήμαρχε, κυρίες και κύριοι,

Τον τελευταίο χρόνο έγινε μία πολύ μεγάλη συζήτηση για την ιστορία, ειπώθηκαν πάρα πολλά πράγματα. Αυτό που πρέπει να κρατήσουμε είναι ότι κατέχει μία σημαντική θέση στη ζωή μας.

Σήμερα γίνεται ένα Συνέδριο για 4η φορά, που έχει θέμα την τοπική ιστορία. Στην καθημερινή μας ζωή, συναντάμε τόπους, ανθρώπους και γεγονότα, που θεωρούμε πολλές φορές ότι είναι γνωστά. Νομίζω ότι τελικά δεν είναι, τα προσπερνάμε θεωρώντας ότι ξέρουμε πάρα πολλά πράγματα. Και έρχεται αυτό το Συνέδριο, να καταθέσει όλες αυτές τις λεπτομέρειες και να αφήσει μία μεγάλη παρακαταθήκη για τα παιδιά μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μεταφέρω τον χαιρετισμό του κ. Νομάρχη, που δεν είναι σήμερα εδώ μαζί μας, έχει κάποιες άλλες υποχρεώσεις. Εύχομαι καλή επιτυχία στο Συνέδριο σας, και να υπάρχει η ίδια θέρμη, για να μπορέσετε να το συνεχίσετε για πολλά χρόνια, γιατί χρειαζόμαστε αυτές τις πολύτιμες μαρτυρίες. Σας ευχαριστώ.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Παρακαλώ τον Δήμαρχο Λαμιέων και Πρόεδρο της ΤΕΔΚ Ν. Φθιώτιδος, κ. Γιώργο Κοτρωνιά, να έρθει στο βήμα.

Γιώργος Κοτρωνιάς: Αιδεσιμολογιώτατε, κύριε Γενικέ Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, κύριε Πρόεδρε του Δημοτικού μας Συμβουλίου, κα Νομαρχιακή Σύμβουλος, κύριοι Αντιδήμαρχοι, κυρίες και κύριοι,

Σας καλωσορίζω στο 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, σας καλωσορίζω στην 4η προσπάθεια που γίνεται από το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού και από την ΤΕΔΚ του Ν. Φθιώτιδος, να καταγραφεί η τοπική μας ιστορία. Σας καλωσορίζω σε μία προσπάθεια, η οποία έχει γίνει πια θεσμός, και μέσα από την οποία φιλοδοξούμε να δημιουργήσουμε εκείνο το απαραίτητο υλικό, που θα είναι αξιοποιήσιμο, από όλους όσους θέλουν να εμβαθύνουν στην τοπική μας ιστορία, σύγχρονους και μελλοντικούς μελετητές.

Σας καλωσορίζω σε μία προσπάθεια, η οποία δικαιώνει την πολιτική μας, ότι δηλαδή δεν αξίζει να ζούμε εμείς, οι σύγχρονοι Έλληνες, σ' αυτόν τον κατά τα άλλα πολύ ένδοξο τόπο, εάν συνεχώς δεν παράγουμε πολιτισμό. Και μέσα από αυτή την προσπάθεια, παράγεται πολιτισμός, παράγεται γνώση, παράγεται αρχειακό υλικό, το οποίο πρέπει για τους Έλληνες, για το έθνος το ίδιο, να αποτελέσει τη βάση, να αποτελέσει το μίγμα αυτό, το οποίο καλλιεργεί την εθνική μας συνείδηση που εν τέλει είναι απαραίτητη, για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στο μέλλον με σταθερότητα.

Θέλω μέσα από την καρδιά μου, να ευχαριστήσω το Δ.Σ. του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, το οποίο ξεκινώντας από μεράκι πριν από μερικά χρόνια, μας ένωσε όλους μαζί σε μία σημαντική προσπάθεια, μία προσπάθεια που αγκάλιασαν όλοι οι Δήμαρχοι της Φθιώτιδας, μία προσπάθεια από την οποία περιμένουμε και φέτος να έχουμε πολύ-πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Παρακαλώ τον Γενικό Γραμματέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων του Υπουργείου Παιδείας, καθηγητή κ. Ντίνο Τσαμαδιά, να έρθει στο βήμα, προκειμένου να κηρύξει την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου.

Ντίνος Τσαμαδιάς: Κυρίες και κύριοι της Οργανωτικής Επιτροπής, σας ευχαριστώ για την πρόσκληση, να κηρύξω εκ μέρους της κυβέρνησης. την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου σας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Σας συγχαίρω για την πρωτοβουλία σας. Η καθιέρωση της πρωτοβουλίας αυτής, ως θεσμού που αναδεικνύει τις πηγές του πλούσιου πολιτισμικού παρελθόντος και της μακραίωνης αδιάλειπτης παρουσίας των Φθιωτών, στον χώρο και τον χρόνο, είναι ιδιαίτερα σημαντική για τον τόπο μας.

Σεβαστέ Πατέρα, κύριε Δήμαρχε, κύριε Πρόεδρε, κυρία Νομαρχιακή Σύμβουλε, κύριοι Αντιδήμαρχοι, κύριοι Σύμβουλοι, κυρίες και κύριοι,

Η ιστορία έχει χαρακτηριστεί ως η μνήμη της ανθρωπότητας. Η ιστορία δεν είναι τετελεσμένη, περιορισμένη στο στενό στείρο πλαίσιο της γνώσης του παρελθόντος. Η ιστορία, με φορέα και πρωταγωνιστή τον άνθρωπο, εξελίσσεται στις διαστάσεις του χώρου και του χρόνου, στις οποίες αναπτύσσονται και εξελίσσονται οι ανθρώπινες κοινωνίες. Κάθε τωρινή μορφή κοινωνίας, πηγάζει από μία προηγηθείσα, μία παρελθοντική κοινωνία. Μολονότι διαρκώς εξελίσσεται, διατηρεί κομμάτια, δομές, αποτελεί συνέχεια του παρελθόντος. Με τον τρόπο αυτό, το παρελθόν εξακολουθεί να ζει ενεργά στο παρόν.

Η ιστορία είναι το βιωμένο παρελθόν, στοιχειοθετείται από ανθρώπινες ζωές, επιλογές, αποφάσεις, πράξεις, απώλειες και ιδέες. Είναι ο χρόνος που κυλάει στο παρόν. Δεν μπορούμε να δραπετεύσουμε απ' αυτή, καθώς όλοι μετέχουμε στο βηματισμό της, ως πρωταγωνιστές, αφηγητές, παρατηρητές, ή ερμηνευτές της.

Και εμείς, αγαπητές και αγαπητοί συμπατριώτες, με την πλούσια και μακραίωνη ιστορική μας παρουσία, πρέπει να είμαστε πρωταγωνιστές του σύγχρονου ιστορικού γίγνεσθαι. Η ενίσχυση της ατομικής και συλλογικής μας ταυτότητας, με τη γνώση της κοινής ιστορικής κληρονομιάς και του πολιτισμού μας, διασφαλίζει την υπεύθυνη και ενεργή παρουσία μας, στην οικοδόμηση και ανάπτυξη της κοινωνίας μας.

Το πολύτιμο αυτό κληροδότημα, που φτάνει σ' εμάς μέσα από τις υλικές και πνευματικές μαρτυρίες, μας επιτρέπει με τις θεμελιώδεις αξίες που αντιπροσωπεύει, όχι μόνο να συμμετέχουμε ενεργά, αλλά και να συμβάλλουμε στην ειρηνική ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας.

Κυρίες και κύριοι, με αισθήματα εκτίμησης και εμπιστοσύνης προς τους οργανωτές, κηρύσσω εκ μέρους της κυβέρνησης, την έναρξη των εργασιών του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας. Ευχαριστώ πολύ.

Αποστόλης Καραναστάσης: Να ευχαριστήσουμε τον κ. Τσαμαδιά. Πιστεύουμε σαν Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, και λόγω της ιδιότητάς του, ότι τα χρήσιμα συμπεράσματα του Συνεδρίου θα οδηγήσουν – νομίζω ότι είναι ένα πάγιο αίτημα και της Δημοτικής Αρχής – ότι κάποια στιγμή θα πρέπει να κωδικοποιηθεί η ιστορία του τόπου μας, με κάποιον τρόπο που τον ξέρουν πολύ καλύτερα από μένα, κάποιοι ειδικοί, να οδηγηθεί και στα σχολεία μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ

Πολυτιμη Τζωρτζοπούλου - Καρανάσιου
Φιλόλογος

ΘΕΜΑ

«Η Λογοτεχνία κάτοπτρο του ιστορικού γίγνεσθαι της Φθιώτιδας»

Η τοπική Ιστορία συνιστά τη νέα πραγματικότητα σήμερα. Αναφέρεται σε μια τοπική κοινότητα που διαμορφώνει, στη ροή του χρόνου, ψυχική και πνευματική ομοιογένεια. Στην ουσία, είναι Ιστορία ιδιαιτεροτήτων του τόπου και των ανθρώπων που τον κατοικούν. Κομίζει, δηλαδή, η τοπική Ιστορία μέσα στην εθνική, την ετερότητα των κατοίκων της που στοιχειώνουν τον τόπο και χαράζουν στα χώματά του το ιδιότυπο πρόσωπο της περιοχής.

Ο λόγος, λοιπόν, για τη Φθιωτική γη, χώρος αρχαιόθεν ιστορικός. Και οδηγός, σ' αυτήν την τοπική-ιστορική ιχνηλασία, η Λογοτεχνία. Η Λογοτεχνία που σε αγαστή παραλληλία με την Ιστορία, επαγγέλλεται την ποιητική και μυθιστορηματική επανεγγραφής της.

Από την άλλη, το ιστορικό γεγονός, κιβωτός γνώσης, εμπειρίας και μνήμης, επιζεί καταγραμμένο από το αδέκαστο χέρι της Ιστορίας. Ενίοτε, όμως, η ιστορική καταγραφή, ως συρραφή περιστατικών, μοιάζει με το λίθινο ομοίωμα της ζωής στο κράσπεδο του ασάλευτου χρόνου, διευρύνοντας έτσι το χάσμα, ανάμεσα στο ιστορικό αντικείμενο και στη ζωντανή αίσθηση του αναγνώστη. Εδώ, ακριβώς, υπεισέρχεται η ωραία «απόκλιση» που απεργάζεται η Λογοτεχνία. Βεβαίως, όχι απόκλιση από την ιστορική αλήθεια, αλλά, παράλληλα προς τον ακαδημαϊσμό της Ιστορίας αντικατοπτρίζει, με το δικό της ξεχωριστό τρόπο, το ιστορικό γίγνεσθαι.

Γιατί, η ανάπλαση της ιστορικής ώρας δια της ποίησης και της πεζογραφίας έχει το χαρακτήρα της στάθμευσης, της επαφής με τα πράγματα και τους ανθρώπους. Οι άνθρωποι και οι άτρωτοι τόποι του συγγραφέα αναδύονται μέσα από τους στίχους και την αφήγηση, δυνάμει της τέχνης του λόγου και της μοναδικής της ικανότητας να ιστορήσει, να στοχαστεί, να συνδυάσει, να τάμει, να φανταστεί, να αποσιωπήσει και να υπαινιχθεί πίσω από το πρώτο, εμφανές επίπεδο των λέξεων.

Επειτα, το ιστορικό υλικό δε μετασχηματίζεται, καταγράφεται. Η Τέχνη, όμως, δε μιμείται την πραγματικότητα, αλλά την αποκαλύπτει και την υπερβαίνει δια της αισθητικής μορφής και της φαντασίας. Η Ιστορία μιλάει για πράγματα «οία εγένοντο», η Λογοτεχνία αναπλάθει τα γεγονοτα κατά το αριστοτελικό «οία αν γένοιτο». Ωστόσο, τα όρια ανάμεσα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στα δυο είδη γραφής και κατανόησης του κόσμου, ποτέ δεν ήταν ξεκάθαρα. Και όχι μόνο, γιατί από την αρχαιότητα η Ιστορία συμπεριλαμβανόταν στα λογοτεχνικά είδη, αλλά, κυρίως, γιατί η σχέση Ιστορίας και Λογοτεχνίας υπήρξε ανέκαθεν πολύ στενή, εφόσον η Λογοτεχνία παρακολουθεί και εκφράζει τον άνθρωπο μέσα στο χρόνο. Έχει, δηλαδή, από τη φύση της χαρακτήρα ιστορικό.

Αφετηρία, σ' αυτό το ιστορικό - λογοτεχνικό οδοιπορικό, ο Ηρόδοτος, Βιβλίο Ζ΄, Πολύμνια, 201. Αύγουστος του 480 π. Χ. στις Θερμοπύλες της Φθίας, όπου διαδραματίζεται το κοσμοϊστορικό γεγονός της αντίστασης των Ελλήνων, ως συνείδηση Ευρωάμυνας, έναντι των εισβολέων.

> *«Βασιλεύς μεν δὴ Ξέρξης ἐστρατοπεδεύετο της Μηλίδος ἐν τῇ Τρηχινίῃ, οἱ δὲ [δή] Ἕλληνες ἐν τῇ διόδῳ· καλέεται δὲ ὁ χῶρος οὗτος ὑπὸ μὲν τῶν πλεόνων Ἑλλήνων Θερμοπύλαι, •ὑπὸ δὲ τῶν ἐπιχωρίων καὶ περιοίκων Πύλαι».*

Ο ιστορικός, σε αδρή περιγραφή δίνει τον τόπο, το χρόνο, τα πρόσωπα και αυτούσια την ιστορική πραγματικότητα εν τη γενέσει της. Αυτή που θα παραδοθεί, εν καιρώ, στους λογοτεχνικούς χειρισμούς του ιστορικού μυθιστορήματος. Ο Δημήτρης Σιατόπουλος (1917 - 2001), από τους εγκυρότερους λογοτέχνες της σύγχρονης Γραμματείας, Ρουμελιώτης από την Ανατολή Φθιώτιδας, στο ιστορικό του μυθιστόρημα «Ο τελευταίος των Θερμοπυλών» (1996), αντικρίζει μέσα από το δικό του λογοτεχνικό πρίσμα την ανθρώπινη περιπέτεια. Σ' αυτόν, τον απαιτητικό στίβο γραφής, ευδοκιμεί το κείμενο του Δ. Σ. Παρακολουθούμε το ύστατο συμβούλιο των υπερασπιστών των στενών. Εμβληματική μορφή της κρίσιμης στιγμής, ο Λεωνίδας.

«Σύγκαιρα κάλεσε και τους άλλους αρχηγούς των Ελλήνων σε σύσκεψη. Τους κοίταξε στο φως των λύχνων. Κι αυτοί τον κοίταξαν. Και τα πρόσωπά τους έμοιαζαν με την πειθαρχημένη γρανιτόπετρα, που δε λυγάει εύκολα. Ναι. Θα έμενε κει, να υπερασπισθεί την τιμή και τα όσια μόνον αυτός και οι Σπαρτιάτες. Ενάντια στην ανελέητη γραφή της μοίρας. Και να πεθάνουν. Η πράξη δεν ήταν χωρίς μεγαλείο. Αλλά δε χρειαζόταν περισσότερο αίμα. Οι άλλοι έπρεπε να έφευγαν.

Γίνηκε σιωπή. Στα γενναία στήθεια γιγάντωσε η δραματική αναμέτρηση του καιρού με τον άνθρωπο. Όμως έβλεπαν όλοι πως ήταν μάταιος ο μόχθος και η θυσία. Κυριάρχησε, στο πολεμικό συμβούλιο, το πνεύμα του χαμένου αγώνα. Και συμφώνησαν. Εκτός από έναν. Τον μάντη Μεγιστία, τον Ακαρνάνα. Σηκώθηκε με φανερή στο πρόσωπο την αντίρρηση κι επέβαλε σιωπή. Κι έμοιαζε πολύ πονεμένος κι ανυπεράσπιστος. Μίλησε πικρά.

-Τιμάω και θαυμάζω, βασιλιά Λεωνίδα, τη στόχαση και την απόφαση της θυσίας. Όμως έπρεπε να συλλογιστείς πως άξιοι, για τα μεγάλα έργα του λαού, είμαστε όλοι οι Έλληνες κι όχι μόνο οι Λάκωνες. Και να μη σου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κακοφανεί ο λόγος.

Ο Σπαρτιάτης τον κοίταξε ανυποχώρητος.

-Τον πεπρωμένου αυτού εδώ το φορτίο, εμείς είμαστε ταγμένοι να το τραβήξουμε, τις στοιχειωμένες τούτες ώρες.

-Για όλους στοίχειωσαν οι ώρες στις Θερμοπύλες....

-Ανώφελη η θυσία για σας, μάντη Μεγιστία.

-Για κανένα δεν είναι ανώφελη η θυσία στη μάχη της λευτεριάς, Λεωνίδα, απάντησε ο Ακαρνάνας.

-Σεις μπορείτε να φύγετε, εμείς οι Λάκωνες όχι.

-Τί σας εμποδίζει;

-Ο δεσπότης Νόμος. Σ' αυτόν και μόνο υπακούμε.

-Οι Θεσπιείς θα μείνουμε στο πλευρό σας, υπακούοντας κι εμείς στον ίδιο δεσπότη νόμο.

-Δεν έχετε τους ίδιους νόμους, οι Θεσπιείς.

-Έχουμε όμως τις ίδιες καρδιές.

-Ρώτα πρώτα το στρατό σου, Ακαρνάνα λειτουργέ.

-Πρόβλεψα, το δειλινό, την απόφασή σου και την προσταγή που θά 'βγαζες και τον ρώτησα. Και άκουσέ το καλά αυτό, Λεωνίδα. Σύψυχη, σαν ένας άνθρωπος, η παράταξη, έκαμε ένα βήμα μπροστά...».

Θαρρείς πως αντικρίζεις τα πρόσωπα, τον αρχηγό του στρατού και τον λειτουργό του θεού, πως ακούς το λόγο και τον αντίλογο του ενός προς τον άλλον. Έτσι γράφεται μέσα σου η φωνή τους, καθώς τους ανασύρεις από του χρόνου την αχλύ, παρουσίες ζώσες. Και ενώ στο ιστορικό πεδίο καταχωρείται η Ιστορία, στο άλλο, της Λογοτεχνίας, ζει και αναπνέει ο ίδιος ο λογοτέχνης. Αυτός που αντιφεγγίζει το ιστορικό γίγνεσθαι με την εικονοποιία, την ψυχογραφική διεισδυτικότητα των χαρακτήρων και, κυρίως, το δραματικό, θεατρικό διάλογο.

Κάτω από το υπόστρωμα της πλοκής της αφηγηματικής πεζογραφίας, μέσα από το μεταφορικό πλέγμα της ποίησης, πίσω και πέρα από τις λέξεις, τις νύξεις, τις προεκτάσεις, τους αναστοχασμούς, η ιστορική ώρα προβάλλει ασπαίρουσα, πάντα διάπυρη με το σφρίγος και το άρωμα της ζωής, με την ιδιάζουσα χρωματική λεπτομέρεια, με το φως και το σκότος που αρδεύει το οικείο πάθος του λογοτέχνη, την άγραφη σελίδα... Ας ακούσουμε τον συγγραφέα:

« Ήταν μια μάχη γιγαντοδύναμη, με μανιακή ορμή κι επιμονή κι από τις δυο μεριές. Με θυελλικήν οργή κι απελπισμένο γιγαντόψυχο θάρρος. Να ξεδιπλώσουν, αντίκρυ στο θανατερό τους ριζικό, τον καλύτερο εαυτό τους. Κι η μέρα να ψηλώνει σαν πύρινο και ματωμένο αδιέξοδο. Λύγισαν οι Μήδοι. Χάθηκαν πολλές χιλιάδες. Έπεσε κι ο Λεωνίδας νεκρός. Πολεμώντας ως την ύστατη ώρα. Σωριάστηκε σαν το ελάτι που το βάρεσε τ' αστροπελέκι. Ακολούθησε μάχη τρομερή γύρω απ' το κορμί του. Οι Πέρσες ήθελαν να το πάνε δώρο του Ξέρξη. Το κέρδισαν οι Έλληνες. Με την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ώρα έφτασε κι ο Υδάρνης με το στρατό του. Αποδεκατισμένη κι η Ελληνική δύναμη, πισωπατώντας και πολεμώντας, τραβήχτηκε σ' έναν κοντινό λόφο, τον Κολωνό, για καλλίτερη άμυνα.. Και σκοτώθηκαν όλοι. Ελεύθεροι αντίκρυ στο ψυχρό πεπρωμένο. Μέσα στο μεγάλο, ασυγκίνητο θρύλο της Ιστορίας .

Πάνω στον πάπυρο του χρέους, ο Σιμωνίδης ο Κείος χάραξε την αγιότητα του αγώνα εκείνου. Λιτή, δραματική στιχουργία. Ένα επιτύμβιο για τον Ακαρνάνα λειτουργό.

«Το μνήμα αυτό είναι του τρανού Μεγιστία, οι Μήδοι
που σκότωσαν, τον ποταμό το Σπερχειό περνώντας.
Του μάντη, που αν και γνώριζε καλά το ριζικό του
δε θέλησε ν' απαρνηθεί το βασιλιά της Σπάρτης ».

Κι ένα εγκώμιο για κείνους που έπεσαν στις Θερμοπύλες.

«Εκείνων που σκοτώθηκαν στις Θερμοπύλες
ένδοξη η τύχη, ωραίος ο θάνατος τους,
κι ο τάφος τους βωμός» (Μεταφρ. Θρασ. Σταύρου)

Ύστερα, η νεότερη Ποίηση ήρθε να συναντήσει το αρχαίο μέλος. Ο Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933), στο ομώνυμο ποίημα θα σταθεί αναστοχαστικά απέναντι στην Ιστορία. Κι ενώ μοιάζει να στοιχειοθετεί αρχαιόπρεπο επιτύμβιο, στην πραγματικότητα, υμνεί τον ηρωισμό της ήττας, όχι στο πεδίο της μάχης, αλλά, ως ιδεώδες του βίου, των ζωντανών μαχητών της καθημερινότητας.

«Τιμή σ' έκείνους ὅπου στήν ζωή των
ὥρισαν νά φυλάγουν φυλάγουν Θερμοπύλες,
ποτέ άπ' τό Χρέος μή κινούντες

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Καί περισσότερη τιμή τούς πρέπει
ὅταν προβλέπουν (καί πολλοί προβλέπουν)
πώς ὁ Εφιάλτης θά φανῆ στό τέλος,,
κι' οί Μήδοι ἐπιτέλους θά διαβοῦνε».

Ήδη, ο τόπος χωρίς άρθρο «Θερμοπύλες», ανάγεται σε σύμβολο, ενώ το ρήμα «ώρισαν» υπογραμμίζει απερίφραστα το ελεύθερον της επιλογής, το αυτόβουλον της στάσης. Έτσι, η Ποίηση, δια της αλληγορίας δίνει διάσταση πανανθρώπινη στο ιστορικό γίγνεσθαι, υπερβαίνοντας και το χωρόχρονο και την απτή πραγματικότητα του παρελθόντος. Και ο ποιητής, εξακτινώνοντας το προσωπικό χρέος, πέρα από το ιστορικό γεγονός, θα στιχουργήσει το δικό του εγκώμιο για όσους, ανά την ανθρωπότητα μένουν αμετακίνητοι, στις όποιες «Θερμοπύλες» της δύσβατης βιοτής.

Ο Σπυρίδων Τρικούπης, στην «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ» τιτλοφορεί το ΙΔ΄ κεφάλαιο «Μάχαι Θερμοπυλών καί Γραβιάς» και επισημαίνοντας την ιστορική συγκυρία: «Αύγουστος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

480 π. Χ. – Λεωνίδας, Απρίλιος 1821 μ. Χ. – Θανάσης Διάκος» γράφει:

«Τριακόσιοι Ἕλληνες ἐσκοτώθηκαν τήν ἡμέραν ἐκείνην καί πολλοί ἄλλοι ἐπληγώθησαν· ὀλιγώτατοι δέ Τοῦρκοι ἐχάθησαν. Εν τοσούτῳ ἀπεδειλίασαν καί αυτοί οί πολεμοῦντες κατά τά Πορiά, καί ἐζήτησαν ἐν τῇ φυγῇ τήν σωτηρίαν των. Μόνος ὁ Διάκος καί ολίγοι τῶν ὁπαδῶν του, μιμούμενοι τό παράδειγμά του, ήσθάνθηκαν ὅτι ἐδῶ ἀπέθανεν ὁ Λεωνίδας».

Ο λόγος της Ιστορίας και ο λόγος της Λογοτεχνίας. Ο πεζογράφος Τάκης Λάππας (1904-2002) στο ιστορικό του μυθιστόρημα «Ο ήρωας της Αλαμάνας» πλησιάζει την ιστορική πραγματικότητα με την αμεσότητα του λογοτέχνη. Τα πρόσωπα ζωντανεύουν, οι τόποι της Φθιωτικής γης παίρνουν φωνή επιτάσσοντας το, από τα πανάρχαια χρόνια, χρέος. Μοιάζει, το κείμενο, θεατρικό, με τους διάσπαρτους διαλόγους και τις δραματικές περιγραφές. Σταχυολογώ ελάχιστα από τη μοιραία αναμέτρηση.

«Ο αρχηγός κράτησε τα ριζώματα του Καλλίδρομου. Από το λόφο των Πουριών προς το Μοναστήρι της Δαμάστας, ως τον κάμπο της Αλαμάνας που φτάνει κάτω στις Θερμοπύλες. Ήταν το πιο σπουδαίο μα και αδύναμο πέρασμα. Οι Τουρκαρβανίτες όλο και κουλουριάζουν τα Πουριά. Η θέση του Διάκου και των λιγοστών συντρόφων του είναι κρίσιμη. Οι Αρβανίτες όλο και τον πλησιάζουν. Ο Διάκος σχεδόν μονάχος του πολεμάει ... Βόλι του σπάζει το δεξί του χέρι. Αρπάζει το γιαταγάνι με το αριστερό του χέρι και σκορπάει γύρω του το θάνατο. Μα βλέπει το τέλος του να ζυγώνει. Νοιώθει τις δυνάμεις του να μην υπακούουν στη θελησή του. Σε κάποια στιγμή που η πάλα του ορθωμένη είναι έτοιμη να ρίξει, βόλι χτυπάει το λεπάδι κοντά στη λαβή και το σπάζει. Την ίδια στιγμή σωριάζεται και ο Θανάσης Διάκος κρατώντας στο αριστερό τη λαβή της σπασμένης πάλας του.

Κατά το σούρουπο τον φέρνουν στο Ζητούνι. Του Αι' Γιωργιού ανήμερα, οι πασάδες τον καρτερούσαν να τον εξετάσουν στο σαράι του Χαλήλ μπέη. Πρόσμεναν να μάθουν πολλά απ' αυτόν για την Ελληνική Επανάσταση. Η αντρίκεια στάση του Διάκου και οι περιφρονητικές απαντήσεις του εξαγριώνουν τους Τουρκαλάδες που παρακολουθούν τη δίκη. Χαμένες πάνε οι προσπάθειες του Πασά.

- Να σουβλιστεί! ξεφωνίζει οργισμένος ο Κιοσέ Μεχμέτ πασάς ».

Για τον Διάκο, τον μύθο - Έλληνα, η Ποίηση θάλλει καθρεφτίζοντας αθόλωτο το πνεύμα του μεγάλου καιρού.

«Κι εμπρός ο μύθος Έλληνας εσύ,
Θανάση Διάκο σταυραϊτός και καβαλάρης
του Λυτρωμού πρωτάγγελος,
αστροπελέκι η λευτεριά
στον ουρανό η παλληκαριά,
ο ακριβογιός του θρύλου και της χάρης». (Δημ. Σιατόπουλος)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Και, ορισμένως, το Δημοτικό τραγούδι, ως αντίσταση του λαού δια του λόγου, θα υψώσει, σε πυκνούς δεκαπεντασύλλαβους, στήλη αναθηματική, τη θυσία του.

«Έμεινε ο Διάκος στη φωτιά με δεκαοκτώ λεβέντες.
Τρεις ώρες επολέμαγε με δεκαοκτώ χιλιάδες.
Βουλώσαν τα κουμπούρια του κι άναψαν τα ντουφέκια,
κι ο Διάκος εξεσπάθωσε και στη φωτιά χυμάει,
ξήντα ταμπούρια χάλασε και εφτά μπολουκμπασάδες.
Και το σπαθί του κόπηκε ανάμεσα στη χούφτα
και ζωντανό τον πιάσανε και στον πασά τον πάνε,
χίλιοι τον παν από μπροστά και χίλιοι από πίσω».

Και από κοντά ένας μεγάλος ποιητής, ομογάλακτος της Δημοτικής Μούσας, ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824 - 1879), χαράζει σε έξι άσματα - σκηνές όλο το πάθος του αγώνα για λευτεριά, στο πρόσωπο του πρωτοήρωα Θανάση Διάκου.

«Πατέρα Παντοδύναμε! Ἄκουσες τήν εὐχή μου·
μοῦ φύτεψες μές στην καρδιά ἀγάπη, πίστη, ελπίδα
ἔδωκες μιάν ἀχτίδα σου, ἀθέρα στό απαθί μου
καί μούπες: Τώρα πέθανε γιά μέ, γιά τήν πατρίδα!

.....

Ὅλα τ' ἀφήνω μέ χαρά, χωρίς ν' ἀναστενάζω.
Καί τόχω περηφάνεια μου, πού ἐδιάλεξες ἐμένα
αὐτήν τήν ἔρμη τήν πορειά μέ τό κορμί νά φράξω».

(Αρ.Βαλαωρίτης, ΑΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ, Ασμα Α΄)

Το ιδιάζον, όμως, στην Ποίηση είναι πως διαπερνώντας την ιστορική πραγματικότητα, αφουγκράζεται τους εσώτατους κραδασμούς της ψυχής. Ο ποιητής Κώστας Καρυωτάκης, (1896-1928) στο σονέτο «Διάκος», από την «Ηρωική Τριλογία» εμβαθύνει στο θρυλούμενο « Για δες καιρό που διάλεξε .....».

ΔΙΑΚΟΣ

Μέρα τοῦ Απρίλη
Πράσινο λάμπος,
γελοῦσε ὁ κάμπος
μέ τό τριφύλλι.

Ἐκελαηδοῦσαν
πουλιά, πετώντας
ὅλο πιό πάνω.

ὡς τήν ἐφίλει
τό πρωινό θάμπος,
ἡ φύση σάμπως
γλυκά νά ὁμίλει.

Τ' ἄνθη εὐωδοῦσαν
Κι εἶπε ἀπορώντας:
«Πῶς νά πεθάνω;»

Μια λυρική ελεγεία, το ποίημα, με στίχους βραχύτατους, δυο ή τριών λέξεων που λάμπουν, σαν μικρές αστραπές - εικόνες, μέσα σε μια φύση

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ευφρόσυνη και ομιλούσα με χρώματα, αρώματα, κελαϊδισμούς. Ρίγος της ζωής και κάλεσμα. Κι εκείνος, αντίκρυ σ' αυτό το θαύμα φθάνει να ψελλίσει· «Πώς να πεθάνω;» Ο ποιητής ακουμπά στην ανθρώπινη πλευρά του ήρωα, τόσο αληθινή όσο και η άλλη, της θυσίας του. Υπαρκτή, όμως, καθώς η εσώψυχη απορία του, μετεωρίζεται στους δυο ακροτελεύτιους στίχους. Αυτό είναι το δώρημα της Λογοτεχνίας και ιδιαίτερα της Ποίησης· Ο Διάκος, έξω από το φωτοστέφανο του θρύλου του. Ανθρωπος. Ούτε κάμπτεται, ούτε λυγίζει, ούτε αναιρεί. Ανθρωπίνως, νιώθει μόνο. «Μάγεμα η φύση κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη....» σε αντιστοίχηση με τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους». Η Ιστορία είναι γνώση, έρευνα, επιστήμη. Η Ποίηση είναι ώθηση από τα έγκατα που μετουσιώνει ό, τι αγγίζει προσάπτοντάς του πολλαπλές διαστάσεις και βάθος ανθρώπινο.

Για την Κατοχή, την Εθνική Αντίσταση και τον πολυαίματο Εμφύλιο, η Ιστορία έχει γραφεί και γράφεται ακόμα. Η πεζογραφία και η Ποίηση θα δώσουν τη δική τους αδιάψευστη μαρτυρία, μέσα από τα αφανισμένα τοπία της Φθιωτικής γης, και τα άλλα, τα λεηλατημένα τοπία της ψυχής των κατοίκων της. Δυο λογοτέχνες του τόπου μας, καταθέτουν από εσώψυχη ανάγκη το άμεσο βίωμα του παράλογου πολέμου και της εμφύλιας, σαρωτικής μισαλλοδοξίας. Ο Κώστας Ασπρουλάκης, τεχνίτης του πεζού λόγου, στη συλλογή διηγημάτων του «Ασυμβίβαστοι», σφυρηλατεί χαρακτήρες στην καταλυτική, ιστορική τους ώρα. Ο ήρωας του ομωνύμου διηγήματος, υπόδικος στο δικαστήριο, κάτω από την απειλή του θανάτου δεν αποκηρύσσει την ιδεολογία του: «Όσο ζω ποτέ» απάντησε κοφτά. Η αξιοπρέπεια ως μόνος τρόπος ζωής, το απαρέγκλιτο της επιλογής ως πεπρωμένο. Πεζογραφία που αναπλάθοντας το παρελθόν, ρίχνει τους προβολείς της αφήγησης στην Ιστορία. Οξύ το φως τους και επώδυνα τα όσα αποκαλύπτουν. Σαν να διαβάζουμε ιστοριογράφημα της σχεδόν τρισχιλιετούς εμφύλιας βίας, με εξοστρακισμούς, καταδίκες σε θάνατο, εκτελέσεις. Η αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο συγκλονίζει.

«Ξαναγύρισα στην αίθουσα. Στάθηκα δίπλα στην πόρτα. Σβάρνισα τους τοίχους με το βλέμμα. Ξανακοίταξα τα κενά έδρανα των δικαστών. Η θέμιδα, όπως την ξέρουμε, τυφλή με τη ζυγαριά στο χέρι, δίκαιη και αντικειμενική, είχε εγκαταλείψει από καιρό την αίθουσα αυτή. Ένα ομοίωμα της θεάς, που είχε στηθεί στη θέση της, ήταν αλλήθωρο και μισαλλόδοξο.....

Οι στρατοδίκες και πάλι στις θέσεις τους. Το ακροατήριο κρατάει την ανάσα του. Ο πρόεδρος του δικαστηρίου, απαγγέλλει την απόφαση: «Εν ονόματι του βασιλέως των Ελλήνων το Έκτακτον Στρατοδικείον Λαμίας κηρύσσει ενόχους τους κατηγορουμένους .....
και επιβάλλει εις αυτούς την ποινήν του θανάτου».....

Οι κατάδικοι με τις χειροπέδες πέρασαν δίπλα μου βγαίνοντας από την αίθουσα που τη στοίχειωσε ο πόνος και ο θάνατος..... Ήρεμος ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μελαχρινός και γεροδεμένος Μαντρινιώτης έφερε ένα γύρο το βλέμμα σα να ζητούσε κάτι. Έψαχνε άραγε να βρει αν κανένας παλιός φίλος τού μεινε πιστός έστω και με μια βουβή παρουσία;

Η δικαιοσύνη βάδισε το δρόμο της σκοπιμότητας. Ο Προμηθέας ελληνικός λαός καρφωμένος στο βράχο του. Ελεύθερος ο τεράστιος και αιμοβόρος αετός, ο εμφύλιος, του κατέτρωγε τα σπλάχνα.

Τέσσερις μέρες αργότερα στον «κρανίου τόπο» της περιοχής, στην Ξηριώτισσα της Λαμίας, οι τρεις θανατοποινίτες στηθήκαν μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα. Τους δυο τους έκλαψαν απόμερα οι μανάδες τους. Το μοιρολόι της μάνας του Μαντρινιώτη δεν ακούστηκε πνιχτό - την είχαν σκοτώσει οι Γερμανοί τον Αύγουστο του 1944.

Το γενικό προσκλητήριο των νεκρών της δεκαετίας του 40 ακόμα δεν εσήμανε».

Η Πεζογραφία, ως μνήμη χρέος, για όσους άντεξαν τη βαριά κατάρα του εμφύλιου σπαραγμού, ως μνήμη - λύτρωση για όλους και σύγκαιρα ως μνήμη - διδαχή για τους επιγόνους, με τη Λογοτεχνία να διδάσκει, χωρίς να διδάσκει.

Ο άλλος, ο Βασίλης Αποστολόπουλος (1917-2004), ποιητής μιας καθολικής ανθρώπινης ευαισθησίας, στο ποίημα «Υστερόγραφο» από τη συλλογή «Προσκομιδή», αγγίζει των αφανών ηρώων τα πάθη με την ιερότητα της χαμηλότονης αλήθειας. Εικονίζει τα παιδιά, σφάγια ενός βλοσυρού, εκδικητικού Θεού, του πολέμου, με το παρόν σκοτεινό, αξημέρωτο το μέλλον και τη Μοίρα της ρημαγμένης πατρίδας, Μοίρας τους. Πικρός, ποιητικός ρεαλισμός αποτυπώνει τις μορφές τους, σκιές φασματικές ανάμεσα στα τοπία θανάτου των Φθιωτικών βουνών.

«Έλεγα να μην γράψω πια ποιήματα
γιατί, σχεδόν, τα ίδια λέμε,
μικροί εμείς κι ασήμαντοι ποιητές.
Γι' αυτό έλεγα να μην γράψω .....
Όμως δεν μπόρεσα να αντισταθώ.....
Στον ύπνο και στον ξύπνο,
φωνές απ' τα βουνά κατέβαιναν .....
Μου γέμιζε τα μάτια μια φάλαγγα παιδιών και κοριτσιών
που ψάχνουν στις ραφές της τσέπης των
για ψίχουλο ψωμιού.
Η πένθιμη γραμμή της,
χανόνταν στις εκτάσεις του χιονιού.

.....

Σχισμένα ρούχα, πρόσωπα θαμπά
μ' ένα κονσερβοκούτι άδειο.....

.....

Κι από κοντά ο λύκοι πεινασμένοι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

να σκίζουν μισοπεθαμένα πτώματα.

.....

Δεν μπόρεσα να αντισταθώ
σ' αυτό το υστερόγραφο του χρέους».

Η Ποίηση πάντα μια κραυγή και ένα ήπιο δάκρυ. Και πάντα να αντανακλά την Ιστορία ολόκληρου του ανθρώπινου γένους. Ο ποιητής Μίλτος Σαχτούρης το διατυπώνει ανεπιφύλακτα: «Αν μόνο τα ποιήματα επιζούσαν, ύστερα από μια γενική καταστροφή, απ' αυτά και μόνο θα μπορούσαμε να ανασυνθέσουμε την Ιστορία της Ανθρωπότητας».

Προφανές, λοιπόν, πως το ιστορικό γίγνεσθαι, όπως αναβιώνει μέσα από τις σελίδες της Λογοτεχνίας, αποκτά ένα πρόσθετο και πιο ουσιαστικό ενδιαφέρον. Και αυτό, δεν είναι παραδοξολογία, αφού και το πιο σοφό ιστορικό έργο δεν μπορεί να αναπαραστήσει μιαν εποχή, όπως αυτή αναθρώσκει πάλλουσα από τη μυθολογούσα συνείδηση, πρεσβύτερη από τη συνείδηση που λειτουργεί κατά λόγον, και, εν πολλοίς, επηγάζουσα από τις ανεξερεύνητες δυνάμεις της ψυχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ηρόδοτος, ΒΙΒΛΙΟ Ζ΄ - ΠΟΛΥΜΝΙΑ, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη, 2001.

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ, Τόμος πρώτος, Ι.Ν. Σιδερης, Αθήναι, 1925.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ (1945-1995), 7 και 8 Απριλίου 1995. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας. (Ιδρυτής: Σχολή ΜΩΡΑΪΤΗ), Αθήνα, Ιανουάριος 1997.

Φ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ, 19ος - 20ος αι., Επικαιρότητα, Αθήνα, 1985.

Κ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ, ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΤΑ ΓΥΡΙΣΜΑΤΑ, Επτά μελετήματα για τη Ν.Ε, Φιλολογία, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1991.

Κ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ, Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1988.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ, τεκμηριωμένο ιστορικό μυθιστόρημα, εκδ. Χρυσαφη Πανέζη, Αθήνα, 1996.

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ, ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ, Σχόλια: Ρένου Ήρκου και Στάντη Αποστολίδη, Τά Νέα Ελληνικά, Αθήνα, 2002.

ΤΑΚΗ ΛΑΠΠΑ, Ο ΗΡΩΑΣ ΤΗΣ ΑΛΑΜΑΝΑΣ "ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ", Απρίλιος 1973, τ. 51.

Κ.Γ. Καρυωτάκης, ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ (1913-1928) Φιλολογική Επιμέλεια Γ.Π. Σαβίδης, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1992.

Κώστας Ασπρουλάκης, «ΑΣΥΜΒΙΒΑΣΤΟΙ», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2001.

Βασίλης Αποστολόπουλος, «ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ», Λαμία, 1993.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η συγγραφέας γεννήθηκε στην Αθήνα και μεγάλωσε στον Πειραιά. Σπούδασε στην Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και εργάστηκε ως φιλόλογος στη Μέση Εκπαίδευση. Από νεαρή ηλικία ασχολήθηκε με τον ποιητικό και πεζό λόγο.

Στα γράμματα εμφανίζεται το 1989 με το πρώτο ποιητικό της βιβλίο. Παράλληλα επιδίδεται στην κριτική μελέτη και το δοκίμιο δημοσιεύοντας σε πολλά φιλολογικά και λογοτεχνικά περιοδικά.

Στο έργο της - ποιητικό, πεζογραφικό, δοκιμακό- κινείται ο υπεύθυνος στοχαστικός προβληματισμός αγγίζοντας το καθολικά ανθρώπινο με τη λυρική ευαισθησία της ποιητικής γραφής.

Είναι μέλος της Πανελλήνιας Ένωσης Λογοτεχνών, του Ομίλου Φθιωτών Λογοτεχνών των Συγγραφέων, του Συνδέσμου Φιλολόγων Νομού Φθιώτιδας συμμετέχοντας ενεργά σε φιλολογικές και λογοτεχνικές εκδηλώσεις του Κέντρου και της Περιφέρειας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου
φιλόλογος – συγγραφέας
τ. διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας

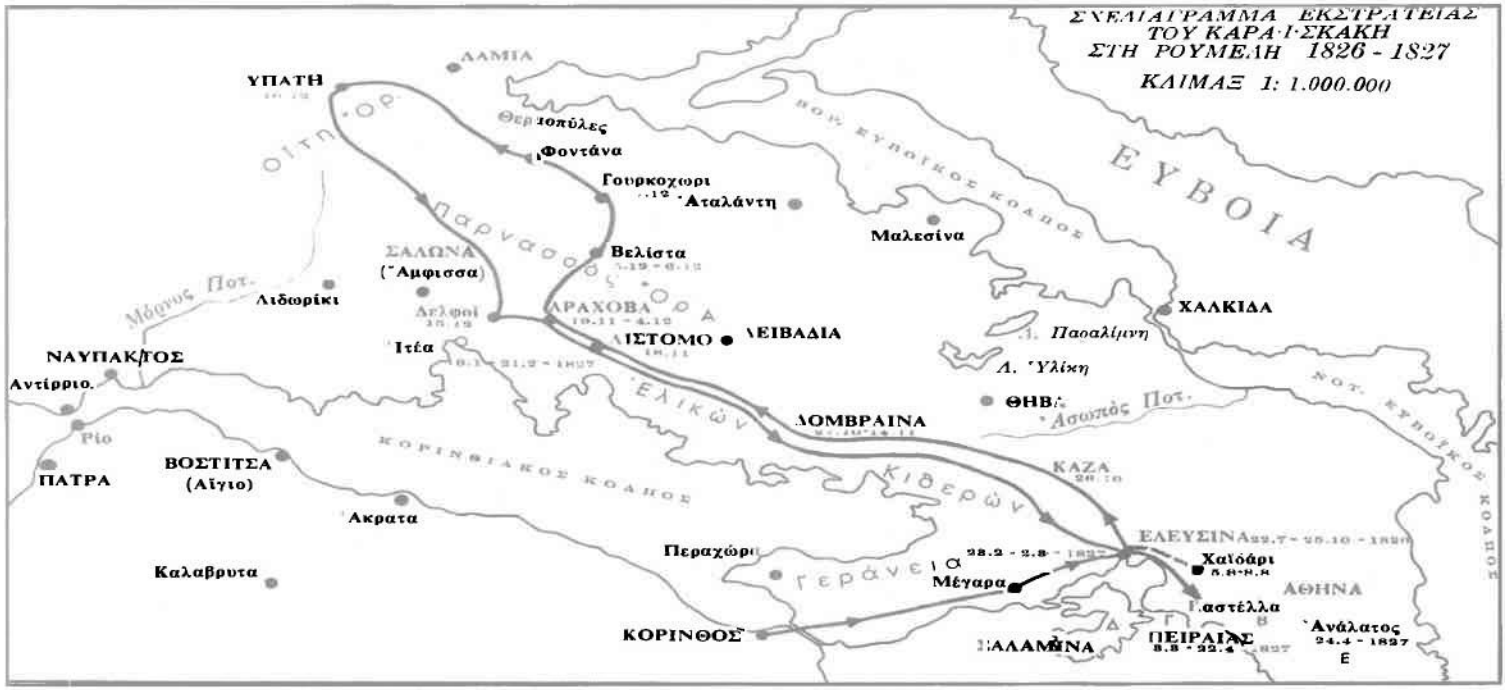
ΘΕΜΑ
Προέλαση του Καραϊσκάκη στην Ανατ. Ρούμελη (1826 - 1827) με επίκεντρο τη μάχη Τουρκοχωρίου - Μοδίου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είχα να επιλέξω μεταξύ δύο θεμάτων, τα οποία δήλωσα στην Επιτροπή του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού. Το πρώτο θα πρόσθετε κάτι στην έρευνα της ιστορίας της Αρχαίας Λοκρίδος. Επρόκειτο για τοπογραφική – ιστορική μελέτη με τίτλο: «η Έξοδος των Φωκέων προς τη θάλασσα δια της Επικνημιδίας Λοκρίδος». Θα ήταν, επομένως, σύμφωνο με τους όρους και τις απαιτήσεις του Συνεδρίου. Για το δεύτερο θέμα, το υπό ανάπτυξη, με τίτλο: **«η Προέλαση του Καραϊσκάκη στη Ρούμελη (1826 – 1827) με επίκεντρο τη μάχη του Τουρκοχωρίου – Μοδίου»**, θα μπορούσα να κατηγορηθώ ότι «κοιμίζω γλαύκα εις Αθήνας». Κι αυτό γιατί η μάχη αυτή είναι μεν άγνωστη στους πολλούς, είναι όμως γνωστή στους επαίοντες. Ο ίδιος μάλιστα στο βιβλίο μου «Η Φθιώτις στο '21» (1971) καταχωρίζω ολόκληρο κεφάλαιο στις σελίδες 102 – 108 με τίτλο **«Ο Καραϊσκάκης ενθαρρύνει τη Ρούμελη»**. Τοιουτοτρόπως έπρεπε ή να συμμορφωθώ ή να αναφερθώ στη μνήμη του μαρτυρικού ήρωα της Επανάστασης του 1821 Γεωργίου Καραϊσκάκη, με τη ζωή και τη δράση του οποίου έχω ασχοληθεί απ' τα φοιτητικά μου χρόνια. Μου ήταν αδύνατο να ξεπεράσω το γεγονός ότι τον περασμένο Απρίλη συμπληρώθηκαν 180 χρόνια απ' το πρόωρο και σε δύσκολες για την Επανάσταση στιγμές θάνατό του. Προτίμησα, λοιπόν, το δεύτερο θέμα, ως μνημόσυνο στον αδικοχαμένο μεγάλο Ήρωά μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Χάρτης της πολύχροτης εκστρατείας του Καραϊσκάκη στη Ρούμελη το χειμώνα του 1826 – 1827. Επεξηγήσεις: Α. (Αράχοβα) Καταστροφή των τουρκικών δυνάμεων έπειτα από θαυμαστή κύκλωση τους από τον Καραϊσκάκη (19.11 – 24.11.1826). – Β. Το Βοϊδολίβαδο, όπως λέγανε τότε το Νέο Φάληρο. Το απόγευμα, 22 Απριλίου 1827, τραυματίστηκε ο Καραϊσκάκης θανάσιμα, «κάτω από παράδοξες συνθήκες», στη θέση όπου βρίσκεται τώρα ο τάφος του, πίσω από το ομώνυμο στάδιο του Νέου Φαλήρου. – Γ. Ο Καραϊσκάκης μεταφέρθηκε στη γολέτα «Σπαρτιάτης», αραγμένη στον κόλπο της Σαλαμίνας, όπου και πέθανε τις πρώτες πρωινές ώρες 23 Απριλίου. – Δ. Την ίδια μέρα θάφτηκε ο ήρωας, «το φόβητρο των Τούρκων και το αιώνιον καύχημα της Ελλάδος», όπως τον ονομάζει ο Περραιβός, στην εκκλησιά του Αγίου Δημητρίου της Σαλαμίνας. – Ε. Ο Ανάλατος, συνοικία σήμερα της Αθήνας. Στη θέση αυτή, έπειτα από μια μονάχα μέρα από το θάνατο του Καραϊσκάκη, στις 24 Απριλίου 1827, οι Έλληνες, οδηγημένοι από το ναύαρχο Κόχραν και το στρατηγό Τσώρτς, γνωρίζουν τη μέγιστη ήττα του Εικοσιένα. Το αποτέλεσμα της παράφρονης, αν όχι εγκληματικής αυτής ενέργειας των δυο Αγγλων, ήταν η διάλυση του ελληνικού στρατοπέδου τού Πειραιά και η παράδοση της Ακρόπολης στους Τούρκους.

Δημήτρη Φωτιάδη- Η επανάσταση του εικοσιένα, τόμος 3ος, σελ. 293

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η ΠΡΟΕΛΑΣΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΣΤΗ ΡΟΥΜΕΛΗ (1826 – 1827)

ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΟΧΩΡΙΟΥ – ΜΟΔΙΟΥ (προσφώνηση)

Ας μεταφερθούμε νοερώς στο Φλεβάρη του 1825, στο μήνα και στο έτος απόβασης του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Οι Τουρκοαιγύπτιοι ρημάζουν το Μοριά. Ο Κολοκοτρώνης σ' αυτήν την τόσο δύσκολη για την Επανάσταση ώρα είναι φυλακισμένος. Τα αδελφοκτόνα πάθη, οι αλλεπάλληλες συμφορές, ο αδίστακτος κομματισμός και οι δολοπλοκίες έχουν φέρει τη χώρα στο χείλος του γκρεμού!

Ένα χρόνο αργότερα, τον Απρίλη του 1826, πέφτει στα χέρια του Κιουταχή και το ηρωικό Μεσολόγγι. Ακολουθεί η τρομακτική ερήμωση ολόκληρης της Ρούμελης. Οι κάτοικοι, όσοι γλίτωσαν το μαχαίρι των Τούρκων, αποκαμωμένοι, πεινασμένοι και απογοητευμένοι προτιμούν την «προστασία» και την αμνηστεία που τους υπόσχεται ο παμπόνηρος Κιουταχής. Δυστυχώς, δεν έλειψαν κι εκείνοι, ανάμεσά τους και κάποιοι προσκυνημένοι καπεταναίοι, που, μη έχοντες ιδιαίτερο λόγο να θυσιάζουν τα συμφέροντά τους για κάτι αβέβαιο, διέσπειραν το πνεύμα της ηττοπάθειας και του ραγιαδισμού και συνεργάστηκαν με τον Κιουταχή!

Μέσα σ' αυτή την πνιγηρή ατμόσφαιρα της φοβίας και της τρομοκρατίας ένας μόνο δεν δειλιάζει. Ο Καραϊσκάκης! Τρέχει στο Ναύπλιο και ζητεί να του δώσουν στρατό. Οι αντίπαλοι του, που τόσο τον κατέτρεξαν, δεν τολμούν πια να τον ταπεινώσουν. Η κυβέρνηση βλέπει ότι είναι ο μόνος που μπορεί να σώσει την πατρίδα από την καταστροφή. Γι' αυτό, ύστερα από πρόταση του Ζαΐμη, στις αρχές Ιουλίου 1826, τον ανακηρύσσει αρχιστράτηγο.

Με πλήρη συναίσθηση ευθύνης απέναντι στην πατρίδα καλεί κοντά του όσους θέλουν να πολεμήσουν μαζί του. Οι ψυχές των παλικαριών ηλεκτρίζονται. Πολυάριθμοι αγωνιστές μαζεύονται αυθόρμητα γύρω του με κοινή απόφαση να πειθαρχούν μόνο στον καπετάνιο τους. Ο Καραϊσκάκης επιβάλλεται στους συντρόφους του με την προσωπική του ανδρεία και την αγάπη του σ' αυτούς. Έχει εμπνεύσει τόση εμπιστοσύνη και αφοσίωση στους συμπολεμιστές του, ώστε να αισθάνονται την ανάγκη και να είναι αποφασισμένοι να θυσιαστούν ακόμα και για τον αρχηγό τους.

Αναχωρεί αμέσως από το Ναύπλιο, περνάει τον Ισθμό και φτάνει στην Ελευσίνα. Στόχος του η λύση της πολιορκίας της Ακρόπολης, του μόνου οχυρού στο οποίο κυμάτιζε η επαναστατική σημαία. Ο Κιουταχής βιαζόταν να την καταλάβει, πριν φτάσει ο Καραϊσκάκης. Έπρεπε όμως να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κρατηθεί πάση θυσία το κάστρο ελεύθερο, γιατί αλλιώς το νέο κράτος θα περιοριζόταν στην Πελοπόννησο. Η αγγλική διπλωματία αυτόν τον στόχο είχε...

Στην Ελευσίνα είναι κι ο γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος με τους ταχτικούς του. Όλη η δύναμη περνάει τις 4.000 άνδρες. Θέλουν να συνεργασθούν στην αντιμετώπιση του Κιουταχή, μα διαφωνούν στο σχέδιο επιθέσεως. Ο Φράγκος θέλει να χτυπηθούν κατά μέτωπο, ενώ ο Καραϊσκάκης προτιμάει το ταμπούρωμα στις παρυφές του Χαϊδαρίου.

Την πρώτη μέρα το σχέδιο του Καραϊσκάκη πετυχαίνει. Ο Κιουταχής δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει το ιππικό στις πλαγιές και οι ταμπουρωμένοι πολεμιστές συντρίβουν τους Τούρκους που ορμάνε καταπάνω τους. Ο Φαβιέρος όμως επιμένει στις απόψεις του κατά τρόπο περίεργο και ύποπτο. Την άλλη μέρα οι τούρκοι ιππείς κατακόβουν τους ταχτικούς του στα ισιώματα του Χαϊδαρίου. Ο Καραϊσκάκης οργισμένος τον υβρίζει χυδαιότατα και τον αναγκάζει να φύγει για τη Σαλαμίνα.

Ομως το κακό το είχε κάνει ο Φράγκος! Οι πολεμιστές του Καραϊσκάκη πανικοβάλλονται. Οι σκόπιμες διαδόσεις της τουρκικής «πέμπτης φάλαγγας», ότι σε λίγο ο Κιουταχής θα σαρώσει το στρατόπεδο των Ελλήνων, δημιουργούν σύγχυση και ατμόσφαιρα λιποταξίας. Στο αξιοθρήνητο αυτό θέαμα της φυγής και της αυτοδιάλυσης του στρατού, που τόσο μόχθησε για να τον συγκροτήσει, μόνο ο Αρχιστράτηγος μένει ψύχραιμος. Κοιτάζει κατάματα αυτούς που τον εγκαταλείπουν και φωνάζει: **«Πηγαίνετε όπου αγαπάτε. Ο Καραϊσκάκης θα μείνει στη θέση του και ας χαθή. Όταν όμως σας ρωτήσουν τι εκάματε τον αρχηγό σας, ειπέτε τους ότι τον παραδώσαμε εις τους εχθρούς, διότι δεν ηθέλησε να γίνει αρχηγός της λιποταξίας».**

Τα λόγια του και η σθεναρή στάση του φέρνουν αποτέλεσμα. Μετανιωμένοι ξαναγυρίζουν στο στρατόπεδο. Η στεντόρεια φωνή του είχε μαγέψει τους πολεμιστές του και τους ξαναέφερε κοντά του.

Στο μεταξύ ο φρούραρχος της Ακρόπολης Γιάννης Γκούρας σκοτώνεται. Το ηθικό της φρουράς κλονίζεται. Το κάστρο κινδυνεύει. Κι ο Καραϊσκάκης που ήξερε πως, αν σταματούσε να κυματίζει στον Παρθενώνα η σημαία της επανάστασης, η Ρούμελη θα κινδύνευε «ν' αποκλεισθεί των ορίων του μέλλοντος να ιδρυθεί ελληνικού κράτους», (Χέρτσβεργ, Ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως τ. Γ', σ. 94, Φωτιάδη τ. Γ' σ. 290) επιχειρεί και κατορθώνει, στις 11 Οκτωβρίου 1826, να ενισχύσει τους πολιορκημένους της Ακρόπολης με 400 νοματαίους υπό τον ήρωα της Εύβοιας Κριεζώτη.

Ο επόμενος μεγάλος στόχος του ήταν το ξεσήκωμα της Ρούμελης. Όσο οι αποκαμωμένοι Ρουμελιώτες δεν ξανάπαιρναν τα ντουφέκια κι όσο ο Κιουταχής θα μπορούσε να ανεφοδιάζεται από τη Χαλκίδα και τη Λαμία οι υπερασπιστές της Ακρόπολης δε θα άντεχαν και θα υπέκυπταν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Γι' αυτό αποφασίζει να ξεσηκώσει ή να τιμωρήσει τους προσκυνημένους και να κόψει τον ανεφοδιασμό του Κιουταχή. Με προσκυνημένη Ρούμελη τίποτα δεν θα επιτυγχανόταν. Ο κυματοθραύστης πάνω στον οποίο κάθε φορά έσπαζαν τα μούτρα τους οι ορμητικά κατερχόμενοι προς το Μοριά Τούρκοι έπρεπε να ξαναορθωθεί.

Όμως η επιχείρηση αυτή δεν ήταν εύκολη. Κι αυτό γιατί δεν είχε μόνο ν' αντιμετωπίσει τους Τούρκους. Ο Γιάννης Βλαχογιάννης (ο Επαχτίτης) γράφει σχετικώς γι' αυτή τη δύσκολη επιχείρηση του Καραϊσκάκη: «Διορισμένος αρχιστράτηγος της Στερεάς Ελλάδος, κίνησε ο Καραϊσκάκης απ' τ' Ανάπλι. Σείστηκε η προσκυνημένη Ρούμελη, ακούοντας το βήμα του να προχωρεί. Τρομερές ήταν οι διαταγές του στους προσκυνημένους καπεταναίους». Να το τραγούδι το ιστορικό:

«Τρέμουν τα κάστρα, τρέμουν τα βιλαέτια,
τρέμει κι η μαύρη Ρούμελη για τον Καραϊσκάκη».

Η λαϊκή Μούσα θέλει τον Καραϊσκάκη να απευθύνεται στους προσκυνημένους με τούτα τα λόγια:

«- Σ' εσένα, Μήτσο – δαίμονα, Αντρέα φαντασμένε,
Σταμούλη Γάτσο κερατά, Γιολντάση απ' τη Ρεντίνα.
Κι εσύ, Πεσλή, κατάντησες σαν τον Αραπογιάννη,
να κάθεσαι στο Λιάσκοβο να καθαρίζεις μήλα».

Δεν απευθύνεται όμως μόνο προς τους προσκυνημένους καπεταναίους. Σκληρός και άτεγκτος τιμωρός σ' αυτούς που προσκύνησαν, στοργικός όμως προστάτης αυτών που δεινοπάθησαν. Κατηγορηματικός και προς τους αξιωματικούς και συμπολεμιστές του συνιστά να δείξουν στοργή στο Λαό, που 'χε αποκάμει: **«Πώς θέλουν έλθει με μας οι κάτοικοι των επαρχιών, εάν εμείς φερόμαστε κι από τους Τούρκους χειρότερα;»**, τους λέγει.

Στις 25 Οκτωβρίου 1826 ο Καραϊσκάκης αφήνει την Ελευσίνα, χτυπάει τους ταμπουρωμένους Τούρκους στην Δόμβραινα και βιάζεται να φτάσει βορειότερα. Ο Κωλέττης είχε νικηθεί στην Αταλάντη και ο τόπος σίγουρα τώρα θα ερημωνόταν απ' τον νικητή Μουσταφάμπεη. Τότε «έδειξεν – γράφει ο Παπαρρηγόπουλος – ότι είχε έμφυτον του αληθούς στρατηγού των ευφυΐαν», γιατί σημάδεψε καλά το στόχο του. Στο Δίστομο, πριν καλά καλά ξεκουραστεί, ακούει ένα λαχανιασμένο καλόγηρο απ' το μοναστήρι της Δαύλειας να τον πληροφορεί: «Λογαριάζουν, καπετάνιο, αύριο να διαβούν από την Ράχοβα (οι Τούρκοι του Μουσταφάμπεη)[1] και να τραβήξουν για τα Σάλωνα, να χτυπήσουν τους δικούς μας που έχουν μπλοκαρισμένους τους Τούρκους στο κάστρο».

Ενεργεί κεραυνοβόλα. Στέλνει ένα μέρος της δυνάμεώς του στην Αράχοβα κι αυτός πιάνει το Ζεμενό. Οι Τούρκοι ξέγνοιαστοι ύστερα από λίγο

1. Ορισμένοι γράφουν Μουστάμπεη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μπλοκαρίζονται. Η ορμή των επαναστατών κι ο χειμώνας της 26ης Νοεμβρίου τους αποδεκάτισαν. Η Αράχωβα γίνεται ο τάφος του Μουσταφά-μπεη. Ο Καραϊσκάκης κερδίζει μια λαμπρή νίκη.

Μετά τη συντριβή των Τούρκων στην Αράχωβα, την αποστολή ενισχύσεων στην Αμφισσα, την οχύρωση του Διστόμου ο Καραϊσκάκης «αποφάσισε», καθώς σημειώνει ο γραμματέας του Δημήτριος Αινιάν, «να καταλάβει τη Βελίτσα (Τιθορέα), με στρατιωτικήν δύναμιν, επί σκοπώ του να βλάψει τους εις Δαύλειαν εχθρούς και (από εκεί) να δυνηθεί να συνεννοηθεί με τα Ολύμπια στρατεύματα, προς τα οποία είχε γράψει και κατ' ευθείαν και δια μέσου της Κυβερνήσεως, δια να επανέλθωσι πάλιν εις Ταλάντιον». Έστειλε, λοιπόν, δύναμη από τριακοσίους άνδρες, με αρχηγούς το Γιώργο Δυοβουνιώτη, το Γιάννη Ρούκη και το Χριστόφορο Περραβό, στη Βελίτσα. Το χωριό αυτό βρίσκεται στους βόρειους πρόποδες του Παρνασσού. Κάτω απλώνεται η κοιλάδα του άνω βοιωτικού Κηφισσού και μπορεί κανείς να κατοπτεύει από κει και να ελέγχει το δρόμο από Ζητούνι (Λαμία), την κορυφή της Φοντάνας, του κατωφερικού δρόμου προς το Μόδι και Τουρκοχώρι (τότε) μέχρι τον Κραβασαρά (Βασιλικά) Βοιωτίας.

Η κατάληψη, συνεπώς, της θέσεως αυτής ήταν αναγκαία και είχε ιδιαίτερη σημασία για την περαιτέρω επιτυχία των στόχων του Αρχιστράτηγου. Αν προλάβαιναν οι Τούρκοι της Δαύλειας να εγκαταστήσουν φρουρά στη Βελίτσα, θα μπορούσαν να κινηθούν οι εφοδιοπομπές τους, από Λαμία προς την Αθήνα, εύκολα. Έτσι θα ενισχυόταν ο Κιουταχής που πολιορκούσε ασφυκτικά την Ακρόπολη και οι κλεισμένοι στο κάστρο δεν θα άντεχαν για πολύ. Μετά την αποτυχία μάλιστα του Κωλέττη, του Γάτσου και του Καρατάσου να καταστρέψουν τις αποθήκες των Τούρκων στην Αταλάντη (4-11-1826), γινόταν πλέον επιτακτική η ανάγκη να μπορεί ο Καραϊσκάκης να ελέγχει τον στρατηγικής σημασίας δρόμο Λαμία – Φοντάνα – Τουρκοχώρι – Κραβασσαράς και εκείθεν προς την Αθήνα.

Πράγματι οι απεσταλμένοι οπλαρχηγοί, μετά τη νίκη στην Αράχωβα, περνώντας κατά τα ξημερώματα από την τουρκοκρατούμενη Δαύλεια, πυροβολούμενοι από τους Τούρκους, έφτασαν στη Βελίτσα και οχυρώθηκαν σ' αυτήν, πριν προλάβει ο εχθρός να την καταλάβει. «Ο Καραϊσκάκης, πάντα κατά τον Αινιάνα, αφού οχύρωσε το Δίστομον, διορίσας εις αυτό το σώμα του Κώστα Μπότσαρη, οδηγούμενον από τον Ι. Μπαϊρακτάρην, και τοποθετήσαν Δειβαδίτας τινάς οπλαρχηγούς, αφού έστειλεν εις Σάλωνα την αναγκαίαν προς πολιορκίαν δύναμιν υπό τον Γεώργιον Δράκον, αυτός (ο Καραϊσκάκης) με όλον το λοιπόν στράτευμα διαβάς από Αγόριανην και Σοβάλαν (σημ. Πολύδροσο) μετέβη την 30ην Νοεμβρίου εις Βελίτζαν». Δύο στόχους είχε η εκεί μετάβασή του: Πρωτον να έρθει σε επαφή με τους Ολυμπίους, ώστε να τους πείσει να επανα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λάβουν την επιχείρησή τους κατά της Αταλάντης, και δεύτερον «να προξενήσει τινά βλάβην εις τα διαβαίνοντα εκείθεν εχθρικά στρατεύματα» (Αινιάν). Ο Σπυρίδων Τρικούπης γράφει σχετικώς: «Εσκόπευε δια του κινήματος τούτου να εμποδίσει την από Θεσσαλίας σιταγωγίαν και να προσβάλει τους κατέχοντας την Δαύλιαν, την μονή τής Ιερουσαλήμ και την Φοντάναν εχθρούς» (κεφ. ΞΔ', σ. 93).

Στις 5 Δεκεμβρίου πληροφορείται ότι εχθρικό σώμα από 700 περίπου στρατιώτες με αρχηγούς τον Μεχμέτ πασά και τον Οσμάν Κόρτζαν, συνοδεύοντας 2000 ζώα που μετέφεραν από το Ζητούνι (Λαμία) εφόδια στην Αθήνα, επρόκειτο να περάσει τη Φοντάνα. Ο Χριστόφορος Περραιβός διέσωσε την εξής σχετική πληροφορία: «Παρουσιασθείς εις Έλλην εκ Δαμάστας (χωριό κοντά στη Λαμία, στους πρόποδες του Καλλιδρόμου) εξεφράσθη προς τον αρχηγόν κατ' ιδίαν ως εξής: «Γενναιότατε Αρχηγέ, την προχθές έφτασαν εις το Ζητούνι έως δύο χιλιάδες ζώα φορτηγά κομίζοντα τροφάς και διαφόρους πραγματείας δια τας Αθήνας. Τοιαύτα μέλλουν να διαβώσιν από Φοντάναν και Τουρκοχώρι, τα συντροφεύουν όμως έως 500 τούρκοι ιππείς υπό την οδηγίαν του Οσμάν μπέη Κόρτζα. Στοχάζομαι ότι αύριον θα τους ίδητε καταβαίνοντας από τη Φοντάνα δια Τουρκοχώρι».

Την πληροφορία αυτή ο Αρχηγός κοινοποίησε αμέσως στους καπεταναίους, τους οποίους κάλεσε να συσκεφθούν και να αποφασίσουν. Ομόφωνα αποφάσισαν να τους χτυπήσουν μεταξύ Φοντάνας και Τουρκοχωρίου, **«όπου η οδός είναι στενή, δασώδης και κατωφερής, διαρκούσα περί την μίαν και επέκεινα ώραν το μήκος»**, γράφει ο Χριστόφορος Περραιβός.

Στα χαράματα της 7ης Δεκεμβρίου έφτασαν στο Τουρκοχώρι, κρύφτηκαν στα ερείπια του χωριού, ενώ το ιππικό έπιασε την πλευρά προς το Μόδι.

Καθώς μας πληροφορεί ο Σπυρίδων Τρικούπης, **«την επαύριον έφτασαν οι Τούρκοι μηδόλως υποπτεύοντες ότι εχθροί κατείχαν το χωρίον. Οι Έλληνες, προμαχούντος του Καραϊσκάκη εφίππου, επέπεσαν αίφνης, τους διεσκόρπισαν απροετοίμαστους, τους κατεδίωξαν, εφόνευσαν 30 και επήραν υπέρ τα 1000 σκεποφόρα ζώα».**

Ο Χριστόφορος Περραιβός, που έλαβε μέρος στη μάχη, την περιγράφει με περισσότερες λεπτομέρειες. «Κατά την όγδοην ώραν εξύγωσε εμπροσθοφυλακή πλησίον του Τουρκοχωρίου, συγκειμένη από πεντήκοντα σχεδόν ιππείς· ιδούσα ικανούς στρατιώτας καθημένους και μη γνωρίζουσα αυτούς, έπεμψε δια πληροφορίαν της πέντε ιππείς να τους ερωτησωσιν· οι Έλληνες χωρίς να τους δώσουσι τινά απόκρισιν ουτ' ευκαιρίαν εις αυτούς να παραταχθώσιν εις μάχην, αναστάντες άπαντες ώρμησαν κατ' αυτών· εκπλαγέντες οι Τούρκοι από το απροσδόκητον συμβάν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ετράπησαν ατάκτως εις τα οπίσω· αλλ' επειδή η οδός ήταν στενή, γεμάτη από φορτηγά ζώα, παρημελημένα από τους κυρίους των δια του φόβου, δεν εδύναντο να διαβαίνωσιν ευκόλως· φθάσαντες διωκόμενοι συσσωματωθέντες πεζοί τε και ιππείς αντέστησαν και ώρμησαν κατά των Ελλήνων· εκεί δεν ευρέθησαν παρά δώδεκα ιππείς, μεταξύ των οποίων και ο Καραϊσκάκης (έφιππος), και εννέα πεζοί Έλληνες».

Οι λοιποί λαφυραγωγούσαν και καταδίωκαν τους Τούρκους που είχαν καταφύγει στα γύρω δάση και στις κοιλάδες. Στην αντεπίθεση των Τούρκων οι συμπολεμιστές του Καραϊσκάκη υποχώρησαν «περί τα εκατόν βήματα αντιμαχόμενοι και ζητούντες μεγαλοφώνως επικουρίαν». Η στιγμή ήταν κρίσιμη για τους Έλληνες. Θα νικούσαν δε οι Τούρκοι, αν οι οπλαρχηγοί Γιώτης Δαγκλής και Νάσης Κουτσονίκας, που βρέθηκαν κοντά και άκουσαν τη φωνή του Αρχηγού, δεν έτρεχαν να βοηθήσουν. Έτσι η επιδρομή των Τούρκων αναχαιτίσθηκε. Σ' αυτή την κρίσιμη μάχη διακρίθηκε « κατ' εξοχήν ατρόμητος ο Γιώργος Τζαβέλλας, ριψοκινδυνεύσας πρώτος κατά των εχρθών· ο Αρχηγός έτρεχε δρομέως εφ' ενός εις άλλο μέρος ελέγχων, προσκαλών και ερεθίζων τους Έλληνας να νικήσωσι πρώτον και έπειτα να λαφυραγωγήσωσιν, προθύμως διώκοντες τους εχθρούς έως της κορυφής της Φοντάνας», όπου υπήρχε τουρκική φρουρά οχυρωμένη σε δύο πύργους.

«Πολλοί Έλληνες, Θεσσαλοί και Μακεδόνες, κύριοι των φορτηγών ζώων, ευρέθησαν εις αυτήν την περίστασιν· εξ αυτών τινές εδραπέτευσαν, άλλοι ποιούντες το σημείον του σταυρού απέφυγον τον θάνατον, οι δε κατά κακήν τύχην, συσσωματωθέντες με τους Τούρκους, εφονεύθησαν και επληγώθησαν». Ο Καραϊσκάκης στη δεύτερη και πιο επικίνδυνη φάση της μάχης σκότωσε «ιδία χειρί» τον αρχηγό του τουρκικού αποσπάσματος, όπως γράφει ο Κων/νος Παπαρρηγόπουλος, ενώ ο Σπυρίδων Τρικούπης αναφέρει πως ο Αρχιστράτηγος πολέμησε για πρώτη φορά έφιππος και ότι του άρεσε τόσο πολύ, ώστε έκτοτε δεν αποχωρίστηκε ποτέ το άλογό του στις μάχες!

Την εικόνα αυτή της αναμέτρησης και τα αποτελέσματά της μας δίνει ο ίδιος ο Καραϊσκάκης στην αναφορά του προς τη Σεβαστή Διοικητική Επιτροπή, που είναι δημοσιευμένη στη Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος, με ημερομηνία 22 Δεκεμβρίου 1826 και αριθμό 14.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αριθ. 14, Εν Αιγίνη. Τετάρτη, 22 Δεκεμβρίου 1826

Προς την Σεβαστήν Διοικητικήν Επιτροπήν

... Αλλ' εξαίφνης μας εφάνη την 7^{ην} του μηνός κάποιος Χασάν – μπέης Κορτζαίος, και ο υιός του διαβοήτου Παισόμπεη Μεχμέτ Πασάς, έχοντες υφ' εαυτούς έως χιλίους και πεντακοσίους, ερχόμενοι εκ Ζητουνίου, και υπάγοντες εις το στρατόπεδο του Κιουταχή, δια τούτο και έφε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρον μεθ' εαυτών πολλοτάτας ζωοτροφίας και διαφόρους άλλας πραγματείας. Αφήκαμεν τους εχθρούς, και κατέβησαν έως εις Τουρκοχώρι, δύο περίπου ώρας απέχον της Βελίτζας, και τότε ορμήσαμεν προς αυτούς, και αφ' ού εφονεύσαμεν περί τους διακοσίους, και άλλους τόσους επληγώσαμεν, ετρέψαμεν τους άλλους εις αισχράν φυγήν και τους εδιώξαμεν έως εις Μπουδουνίτζαν, εστερήσαμεν προσέτι τους εχθρούς έως χίλια και πεντακόσια ζώα φορτωμένα τροφάς και παντοειδή άλλα αναγκαία του στρατοπέδου, και οι στρατιώται υπερπλούτησαν εκ των πολλών και πλουσίων λαφύρων, επληγώθηκαν δε και εκ των ημετέρων δύο μόνον. Ας πανηγυρίση, λοιπόν, το Έθνος και αυτήν την νίκην, και ας προσφέρη δόξαν εις το ύψιστον και η σεβαστή Διοίκησις ας είναι εύελπις ότι εντός ολίγου θέλει χαροποιηθεί και δι' άλλων λαμπρών και σημαντικών νικών κατά του εχθρού.

Μένομεν κτλ.

Εκ του κατά την Βελίτζαν στρατοπέδου 8 Δ/βρίου 1826

Οι πατριώται

Γεωρ. Καραϊσκάκης	Γεωργ. Τζαβέλας	Ν. Φαρμάκης
Νικήτας Σταματελόπουλος	Δημ. Μακρής	Ιωάν. Ρούκας
Λάμπρος Βέικος	Γεώργ. Δυοβουνιώτης	Γαρδικιώτης Γρίβας
Χρήστος Περραιβός	Βασ. Μπούσγος	Μήτρος Τριανταφύλλου
		Κων. Καλύβας

(έπονται 47 υπογραφές)

Η νίκη αυτή των Ελλήνων στο Τουρκοχώρι το μόνο που έχει να ζηλέψει απ' τα αποτελέσματα άλλων μαχών είναι ο αριθμός των νεκρών του εχθρού. Στο Τουρκοχώρι σκοτώθηκαν 30 κατά τον Τρικούπη, 100 κατά τον Περραιβό, που συμμετείχε στη μάχη, 200 κατά τον Καραϊσκάκη, ενώ στη Γραβιά, στα Βασιλικά και στο Μαρτίνο αργότερα σκοτώθηκαν πολλές εκατοντάδες. Όμως το αποτέλεσμα είναι εξ ίσου σπουδαίο. Όπως ο Αντρούτσος στη Γραβιά και οι Δυοβουνιώτης, Πανουργιάς και Γκούρας στα Βασιλικά ματαίωσαν την προς το Μοριά προέλαση των Τούρκων, έτσι και η νίκη του Καραϊσκάκη και των συμπολεμιστών του στο Τουρκοχώρι εμπόδισε τον ανεφοδιασμό των Τούρκων στη Δαύλεια, στο Δίστομο και στην Αθήνα, με όλες τις δυσμενείς γι' αυτούς συνέπειες*.

Ο Καραϊσκάκης συνεχίζει την προέλασή του. Η Ρούμελη συνέρχεται από το λήθαργο και τη νάρκη. Ο φιλοτουρκισμός χτυπιέται αποφασιστι-

* Μετά την τροπή των εκ Ζητουνίου ερχομενων Τούρκων, υπήγαν την ογδόην του μηνός περί την ενάτην ώραν εις Τουρκοχώρι 350 ιππείς εκ Δαυλίας. Ο στρατηγός Καραϊσκάκης παραλαβών είκοσι τρεις μόνον ιππείς και εκατόν πεζούς, υπήγεν εναντίον, αυτων, και συγκροτήσας προς αυτούς πόλεμον, όστις διήρκεσεν έως της πρώτης ώρας της νυκτος, ενίκησεν και έτρεψεν τους εχθρούς εις φυγήν μετά μεγάλης αυτών βλάβης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κά. Την ηττοπάθεια διαδέχονται το θάρρος και η αυτοπεποίθηση. Σ' όλα τα στρατηγικά σημεία εγκαθίστανται φρουρές. Η Ρούμελη περνάει κάτω απ' τον έλεγχο της επανάστασης. Η σημαία της ελευθερίας κυματίζει παντού. Η αποστολή του Καραϊσκάκη έχει πετύχει τους στόχους της!

Ο Αρχιστράτηγος από τις 30 Δεκεμβρίου σε γράμμα του προς «τους επιτρόπους αδελφούς Ψαριανούς», με τους οποίους τον συνέδεε ξεχωριστή φιλία, τους προανήγγειλε την απόφασή του να κατεβεί στην Αττική, για να αναμετρηθεί από κοντά πια με τον Κουταχή. «Αφού κάμω και επαναστατήσουν», τους έγραφε, «όλαι αι επαρχίαι της Στερεάς Ελλάδος, τότε μαζί με όλους τους ενταύθα συναγωνιστάς μου, στρατηγούς και οπλαρχηγούς, θέλει επιστρέψωμεν οπίσω κατά το μέρος των Αθηνών, και να χύσωμεν και την ρανίδα του αίματος μας εις τα ιερά εκείνα χώματα, όπου ή ημών τα κόκκαλα θέλουν μείνει εις εκείνην την κινδυνεύουσαν πόλιν των Αθηνών ή του αλαζόνος Κουταχή».

Δυστυχώς, για την Επανάσταση, έμειναν τα δικά του κόκκαλα στη γη της Αττικής, πριν προλάβει να ολοκληρώσει την αποστολή του.

Ο Ήρωάς μας, που ξεπήδησε απ' τα σπλάχνα του Λαού, ως καρπός της δίνης των μεγάλων γεγονότων, έπεσε στην πιο κρίσιμη για την Επανάσταση ώρα!

Τον δολοφόνησαν!...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(ενδεικτική)

Αινιάνος, Δ. «Η Βιογραφία του Στρατηγού Καραϊσκάκη (1834)», επιμέλεια: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτη, 1955.

Ασπρέα, Γ. «Η Μεγάλη Πολιορκία της Ακροπόλεως Αθηνών», 1826 – 1827.

Βλαχογιάννη Γιάννη: «Γεώργιος Καραϊσκάκης. Βιογραφική Αρχειακή Μελέτη», Αθήναι 1945.

Κοκκίνου Διονυσίου: «Η Ελληνική Επανάσταση» τ. Δ'.

Παπαναγιώτου Τριαντ.: «Η Φθιώτις στο '21», Αθήναι 1971.

Παπαρρηγοπούλου, Κων.: «Καραϊσκάκης», Αθήναι 1889.

Περραιβού, Χρίστου: «Απομνημονεύματα πολεμικά διαφόρων μαχών... και κατά την Ανατολική Ελλάδα από το 1820 μέχρι το 1829» Αθήναι 1836.

Τρικούπη, Σπυρίδωνος: «Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως», Αθήναι 1879.

Φωτιάδη, Δημ.: «Η Επανάσταση του Εικοσιένα», 1971 – 72.

Φωτιάδη, Δημ.: «Καραϊσκάκης».

Χέρτσβεργ «Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως», τ.Γ'.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε (1931) στην Αγναντη Λοκρίδας, όπου τελείωσε το δημοτικό σχολείο. Αποφοίτησε (1950) από το Γυμνάσιο Αταλάντης. Απέκτησε πτυχίο (1952) της Παιδαγωτικής Ακαδημίας Λαμίας, πτυχίο (1958) της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας), πτυχίο (1977) της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (Τμήματος Φιλοσοφίας). Υπηρέτησε ως δάσκαλος (1957 - 1960) στη Δημοτική Εκπαίδευση, ως φιλόλγος καθηγητής (1961-1973) στη Μέση Εκπαίδευση. Δίδαξε παράλληλα, με ανάθεση, στην Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας (1966-1973). Υπηρέτησε ως μόνιμος καθηγητής Φιλολογίας (1973-1991) και ως διευθυντής (1983-1991) στην Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας. Δίδαξε επίσης (1987-19920 στη Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Δημοτικής Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Λ.Δ.Ε.) Λαμίας και στο Μαράσκλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαιδεύσεως Αθηνών (1992-93), από το οποίο και συνταξιοδοτήθηκε ως ειδικός πάρεδρος φιλολόγων του Παιδαγωγικού Ιστιτούτου. Έλαβε μέρος στο παιδαγωγικό συνέδριο Παιδαγωγών Ακαδημιών, που οργάνωσε (1979) η Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου στη Λευκωσία, καθώς και σε άλλα εκπαιδευτικά και επιστημονικά συνέδρια. Συνέγραψε βιβλία και δημοσίευσε σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες πολλά άρθρα και μελέτες. Πραγματοποίησε πολλές διαλέξεις και ως δάσκαλος - φιλόλογος και ως καθηγητής Μέσης Εκπαίδευσης και ως καθηγητής και διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας. Διετέλεσε έκτακτος επιμελητής αρχαιοτήτων Φθιώτιδος (1966 -1971 και 1974 κ.ε.) και αγωνίστηκε και για τη διάσωση των αρχαιοτήτων (σωστικές και άλλες ανασκαφές) και για τον εμπλουτισμό της Αρχαιολογικής Συλλογής και για την ίδρυση του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας. Εισηγήθηκε, ως επιμελητής αρχαιοτήτων, την ίδρυση του Τοπικού Ιστορικού Αρχείου Λαμίας (1968), το οποίο ιδρύθηκε (1973) και λειτουργεί ήδη. Πρωτοστάτησε στην ίδρυση μορφωτικών και επιστημονικών συλλογών, των οποίων υπήρξε πρόεδρος ή μέλος των διοικητικών συμβουλίων (Στέγης Λοκρικών Μελετών, Εταιρείας Φθιωτικών Σπουδών, Συλλόγου Λογοτεχνών & Συγγραφέων Φθιώτιδας κ.α.) Είναι εταίρος της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας και ασχολείται σήμερα με τη διοίκηση της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Λαμίας (1994 κ.ε.), της οποίας είναι μετακλητός πρόεδρος, ενώ παράλληλα αρθρογραφεί στον τοπικό Τύπο (ημερήσιο και περιοδικό) και διδάσκει, κατά διαστήματα, στο Περιφερειακό Επιμορφωτικό Κέντρο (Π.Ε.Κ.) Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Παρασκευιώτης Γεώργιος
Φιλολόγος Διδακτορικός φοιτητής στο Πανεπιστημιο Leeds (Μ. Βρεταννίας) - Υπότροφος του Ι.Κ.Υ.

ΘΕΜΑ
«Το ιστορικό παράδειγμα της μάχης των θερμοπυλών στη λατινική λογοτεχνία»

Η πολεμική αναμέτρηση που έλαβε χώρα στην περιοχή των Θερμοπυλών το 480 π.Χ. ανάμεσα στους Έλληνες και τους Πέρσες αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και σημείο αναφοράς για τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Μια προσεκτική ανάγνωση των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας αποκαλύπτει ένα αξιόλογο αριθμό αναφορών στο συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Ωστόσο, αυτές οι αναφορές δεν εμφανίζονται αποκλειστικά σε έργα ιστορικού περιεχομένου[1] αντίθετα, η παρουσία τους είναι ιδιαίτερα συχνή και σε άλλα ποιητικά ή λογοτεχνικά είδη, όπου η διάθεση του εκάστοτε συγγραφέα σχετίζεται περισσότερο με την εξύμνηση του ηρωισμού και της αυταπάρνησης των πρωταγωνιστών της μάχης των Θερμοπυλών, παρά με την απλή παράθεση ιστορικών ή στρατιωτικών λεπτομερειών.[2] Γίνεται, λοιπόν, άμεσα κατανοητό ότι το θέμα της μάχης των Θερμοπυλών, είτε ως πηγή έμπνευσης είτε ως μέσο αναφοράς σε υψηλές αξίες και ιδανικά, απολάμβανε το θαυμασμό και την εκτίμηση των αρχαίων Ελλήνων δημιουργών και κατά συνέπεια κατέχει μια ιδιαίτερα σημαντική θέση στην ιστορία της αρχαίας ελληνικής γραμματολογίας. Από την άλλη πλευρά, όμως, σχεδόν άγνωστη παραμένει η θέση του ίδιου θέματος στα έργα της λατινικής γραμματείας, όπου η πολεμική αναμέτρηση των Θερμοπυλών εμφανίζεται κυρίως με τη μορφή του ιστορικού παραδείγματος.[3] Αντικείμενο, λοιπόν, της

• Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί ελαφρώς βελτιωμένη έκδοση ανακοίνωσης, η οποία παρουσιάστηκε στο 4ο επιστημονικό συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας στη Λαμία το Νοέμβριο του 2007. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της οργανωτικής επιτροπής του συνεδρίου κ.κ. Μακρή Ιωάννη και Καραναστάση Αναστάσιο για τη θετική τους ανταπόκριση στην πρόταση του παραπάνω θέματος. Επίσης τον Δρ. Μιχαλόπουλο Χαρίλαο για τις πολύτιμες παρατηρήσεις του αναφορικά με το περιεχόμενο του κειμένου.

1. Πρβ. π.χ. Ηροδ. 7.201-33; Θουκ. 4.36; Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6.5.43; Διοδ. Σικ. 11.5.4εξξ.

2. Πρβ. π.χ. Αριστοφ. *Λυσ.* 1254εξξ.; [Λυσ.] *Ἐπιταφ.* 30-2; Ισοκ. *Πανηγ.* 90, *Φιλιππ.* 147-8, *Ἀρχιδαμ.* 99-100, *Παναθην.* 187; Λυκουργ. *Κατὰ Λεωκρ.* 108-9; *Παλ. Ἀνθ.* 7. 249, 301, 437; Επικτ. *Ἐνχ.* 2.20.26; Παυσ. 3.4.7.

3. Μοναδική εξαίρεση είναι η περίπτωση του πρεσβύτερου Σενέκα, όπου το γεγονός της μαχης των Θερμοπυλών αποτελεί το θέμα μιας ρητορικής άσκησης (*declamatio*) και συγκεκριμένα της δεύτερης *Suasoria* (*πειστικός λόγος*). Αξίζει, βέβαια, να σημειώσουμε ότι η περιοχή των Θερμοπυλών όπως και η ιστορική προσωπικότητα του Λεωνίδα εμφανίζο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει την εμφάνιση του γεγονότος της μάχης των Θερμοπυλών στα κείμενα της λατινικής λογοτεχνίας με απώτερο σκοπό να αναδείξει την παρουσία του συγκεκριμένου πολεμικού επεισοδίου αλλά και το ρόλο του ως ιστορικό παράδειγμα στην ιστορία της λατινικής γραμματολογίας.

Στο σημείο αυτό και πριν ξεκινήσει η εξέταση των Λατίνων συγγραφέων που μνημονεύουν τη μάχη των Θερμοπυλών στο συγγραφικό τους έργο θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη μια σύντομη αναφορά στην έννοια του παραδείγματος.[4] Το παράδειγμα (*παράδειγμα/ exemplum*) αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά ρητορικά μέσα τόσο του προφορικού όσο και του γραπτού λόγου και χρησιμοποιείται κυρίως ως αποδεικτικό μέσο για να αποσαφηνίσει και να ενισχύσει τη θέση ενός ομιλητή ή συγγραφέα, αλλά και ως υφολογικό στοιχείο με σκοπό να διανθίσει το περιεχόμενο του εκάστοτε λόγου ή γραπτού κειμένου μέσα στο οποίο εμφανίζεται.[5] Η αποτελεσματικότητά του βασίζεται στο γεγονός ότι ανακαλεί παρόμοια περιστατικά τα οποία παρουσιάζονται ως υποδειγματικοί τρόποι συμπεριφοράς (*παράδειγμα/ illustrans*)[6] και στην άποψη ότι αυτό που συνέβη κάπο-

νται σε ποιητικές συνθέσεις (Κατουλ. 68B.54), όπως επίσης και σε βιογραφικά (Νεπ. *Them*. 3.1.1-3, 4.1.1, 8.3.3), γεωγραφικά (Πομπώνιος Μέλας 2.45.3), επιστημονικά (Πλιν. *NH*. 4.28.10) και ιστορικά έργα (π.χ. Λιβ. 28.5.8.1εξ., 31.23.12.1, 36.15.5) της λατινικής γραμματείας. Όμως, οι αναφορές αυτές έχουν να κάνουν κυρίως με την παροχή γεωγραφικών πληροφοριών σχετικά με την τοποθεσία των Θερμοπυλών ή απλά αναφέρονται σε διάφορα περιστατικά που έλαβαν χώρα στην ευρύτερη περιοχή. Βέβαια, συχνές είναι και οι μνείες αναφορικά με τη συγκεκριμένη πολεμική αναμέτρηση, οι οποίες, ωστόσο, παρουσιάζονται με σύντομο και υπαινικτικό τρόπο εξυπηρετώντας κυρίως πληροφοριακούς στόχους.

4. Η σύντομη εξέταση που επιχειρείται εδώ προσφέρει μια συνοπτική εικόνα αναφορικά με την έννοια του παραδείγματος και η περαιτέρω μελέτη του όρου πρέπει να συνδυαστεί με την ανάγνωση επιπλέον συγγραμμάτων. Γενικά για το παράδειγμα βλ. π.χ. Alewell (1913) 5-54, Canter (1933) 201-24, Lumpe (1966) 1229-57, McCall (1969), Price (1975), Demoen (1997) 125-55, Lausberg (1998) 196-203.

5. Ο ορισμός του *παραδείγματος/ exemplum* υπήρξε ένα ζήτημα που απασχόλησε ιδιαίτερα τους αρχαίους Έλληνες και Λατίνους ρητοροδιδασκάλους, όπως μαρτυρεί άλλωστε και η ύπαρξη πολλαπλών ορισμών γύρω από τη συγκεκριμένη έννοια και τις βασικές της λειτουργίες (πρβ. π.χ. Αριστοτ. *Ῥητ*. 2.20; *Rhet. ad Her*. 4.49.62; Κικ. *De orat*. 3.53.205, *De invent*. 1.30.49; Κοΐντ. 5.11.6). Το θέμα δεν άφησε αδιάφορους ούτε τους σύγχρονους μελετητές (πρβ. σημ. 4), οι οποίοι διέγνωσαν τη δυσκολία ανεύρεσης ενός ακριβούς ορισμού του παραδείγματος (πρβ. π.χ. Price (1975) 215). Ένα ικανοποιητικό ορισμό του παραδείγματος προσφέρει ο Demoen (πρβ. σημ. 4 και ειδ. 147-8), ο οποίος ουσιαστικά συνοψίζει τις βασικές λειτουργίες, το θεματικό περιεχόμενο και τη λογοτεχνική μορφή του συγκεκριμένου ρητορικού μέσου, όπως παρουσιάζονται στα αρχαία ελληνικά και λατινικά κείμενα σχετικά με τη ρητορική τέχνη.

6. Ο αντίστοιχος όρος όσον αφορά την άποψη ή τη θέση η οποία ενισχύεται με την παράθεση του παραδείγματος ονομάζεται *illustrandum* και συναντάται με διάφορες μορφές στα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων ρητοροδιδασκάλων (πρβ. *τὰ ὑποκείμενα*, *τὰ ἐνεστηκότα*, *τὸ νυν ζητούμενον πρᾶγμα*, *τὸ πρᾶγμα*, *τὸ ὑποκείμενον ζήτημα*, *τὸ ἀποδεικνυόμενον*, *τα*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τε είναι πολύ πιθανόν να ξανασυμβεί και στο μέλλον.[7] Η αποδεικτική λειτουργία του παραδείγματος (*πίστις/ probatio*) χωρίζεται σε δύο επιμέρους κατηγορίες: την πειστική (το παράδειγμα ως πειστήριο) και την προτρεπτική (το παράδειγμα ως μοντέλο μίμησης ή αποφυγής). Σύμφωνα με την πρώτη κατηγορία τα παραδείγματα προβάλλονται ως ένα είδος τεκμηρίου με σκοπό να πείσουν ένα ακροατήριο ή ένα αναγνωστικό κοινό για την ορθότητα της άποψης ενός ομιλητή ή ενός συγγραφέα.[8] Η δεύτερη κατηγορία αφορά την παράθεση παραδειγμάτων με κύριο στόχο τη διαπαιδαγώγηση του εκάστοτε ακροατή ή αναγνώστη, προτρέποντας ή αποθαρρύνοντας αυτόν να ακολουθήσει ή να απορρίψει ένα συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς ή δράσης που προτείνεται μέσω του παραδείγματος.[9] Παράλληλα με τον αποδεικτικό ρόλο του παραδείγματος, ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι και η χρήση του ως σχήμα λόγου (*ἀρετὴ τῆς λέξεως/ uirtus elocutionis*) με άμεσο στόχο να διαποικίλει την αισθητική εικόνα του λόγου ή του κειμένου μέσα στο οποίο εμφανίζεται (*ornatus/ κόσμος*),[10] κρατώντας την ίδια στιγμή αμείωτο το ενδιαφέρον του ακροατή ή του αναγνώστη. Εξυπηρετώντας, λοιπόν, σε γενικές γραμμές τις παραπάνω επιδιώξεις το παράδειγμα αναφαίνεται τόσο στα ποιητικά όσο και στα πεζά κείμενα της ελληνικής και λατινικής γραμματείας και χωρίζεται σε δύο βασικές κατηγορίες, το ιστορικό και το μυθολογικό[11] με τη χρήση του πρώτου να είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη καθώς βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα.

Ο πρώτος Λατίνος συγγραφέας που θα μας απασχολήσει είναι ο Μάρ-

---

νῦν κρινόμενα). Για τους όρους *illustrans/ illustrandum* βλ. Price (1975) 219εξξ.

7. Πρβ. π.χ. Αριστοτ. *Ῥητ.* 2.20.8 *ὅμοια γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγονόσιν.*

8. Πρβ. π.χ. Αριστοτ. *Ῥητ.* 1.2.8-9, 2.20.9, 3.17.1-9; *Rhet. ad. Her.* 4.6.3; Κοϊντ. 5.11.5-6.

9. Η συγκεκριμένη λειτουργία του παραδείγματος, η οποία ταιριάζει απόλυτα με το γενικο νοημα του όρου ως πρότυπο ή μοντέλο συμπεριφοράς (πρβ. Blumenthal (1928) 391-424) συναντάται σε μεταγενέστερους ρητοροδιδασκάλους (πρβ. π.χ. Τρύφων σελ. 200.23 (Spengel III); Κοκονδ. σελ. 241.20εξξ. (Spengel III); [Αιλ. Ηρωδιαν.] σελ. 104.11-13 (Spengel III); Πολυβ. Ρητ. σελ. 107.11-13 (Spengel III)).

10. Στην αρχαία ελληνική λογοτεχνική παράδοση ο συγκεκριμένος ρόλος του παραδείγματος συναντάται σε μεταγενέστερους ρητοροδιδασκάλους (πρβ. π.χ. Τρύφων σελ. 198.24 (Spengel III); [Αιλ. Ηρωδιαν.] σελ. 94.16 (Spengel III); [Αιλ. Αριστιδ.] σελ. 534-5 (Spengel II); Μενανδ. σελ. 389.9εξξ. και 433.13-15 (Spengel III); Πολυβ. Ρητ. σελ. 106.15-17 (Spengel III)). Από την άλλη πλευρά, όμως, η λειτουργία του παραδείγματος ως υφολογικό στοιχείο εμφανίζεται πιο ξεκάθαρα στα κείμενα της λατινικής λογοτεχνίας (πρβ. π.χ. *Rhet. ad Her.* 2.29.46, 4.62.1-7).

11. Ο Αριστοτέλης (*Ῥητ.* 2.20.1-3) υποστηρίζει ότι υπάρχουν δύο κατηγορίες παραδειγμάτων: α) το πραγματικό ή ιστορικό, το οποίο αναφέρεται σε πράγματα που έχουν ήδη συμβεί (*πράγματα προγεγενημένα*) και β) το τεχνητό που αφορά φανταστικά γεγονότα και χωρίζεται με τη σειρά του σε αντιπαραβολές (*παραβολαί*) και μύθους (*λόγοι*). Πρβ. Αναξιμ. 8.14εξ. *πολλὰ δὲ λήψῃ παραδείγματα διὰ τῶν προγεγενημένων πράξεων καὶ διὰ τῶν νῦν γινομένων*, ο οποίος, όμως, αναγνωρίζει την ύπαρξη μόνο του ιστορικού παραδείγματος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κος Πόρκιος Κάτωνας, ο οποίος αναφέρει τη συγκεκριμένη πολεμική αναμέτρηση στο έργο του *Origines*. Πρόκειται για ένα ιστορικό έργο σε επτά βιβλία που πραγματεύεται την ιστορία της Ρώμης. Δυστυχώς, το έργο σώζεται σε αποσπασματική μορφή, γεγονός που δε μας επιτρέπει πολλές φορές να αντλήσουμε ασφαλή συμπεράσματα. Ωστόσο, αξιοσημείωτες εξαιρέσεις αναφορικά με την εξαγωγή συμπερασμάτων εμφανίζονται στα εκτεταμένα αποσπάσματα του τετάρτου βιβλίου τα οποία περιλαμβάνουν κυρίως στρατιωτικές αφηγήσεις και αξιοπερίεργα περιστατικά (*admiranda*).[12] Ένα από αυτά τα *admiranda* περιγράφει τον ηρωισμό και την αυτοθυσία ενός Ρωμαίου χιλιάρχου, του Κόιντου Καιδίκιου (πρβ. Κατ. *Orig*. αποσπ. 83 = Γελ. 3.7).[13] Συγκεκριμένα, στη διάρκεια του πρώτου Καρχηδονιακού πολέμου ο Καρχηδόνιος διοικητής εισέβαλε στη Σικελία για να συναντήσει το ρωμαϊκό στρατό και κατέλαβε όλες τις ευνοϊκές στρατηγικές θέσεις της περιοχής, όπου θα διεξαγόταν η μάχη. Ο Καιδίκιος αντιλαμβανόμενος τη μειονεκτική θέση του στρατεύματος του ενημέρωσε σχετικά τον ύπατο και πρότεινε να τραβήξει την προσοχή των αντιπάλων με ένα απόσπασμα αυτοκτονίας, το οποίο θα ήταν διατεθειμένο να θυσιαστεί προς αποφυγή της ολοκληρωτικής καταστροφής του ρωμαϊκού στρατού. Ο ύπατος συμφώνησε με το σχέδιο του χιλίαρχου και επαίνεσε την προθυμία του να ηγηθεί της συγκεκριμένης αποστολής. Έτσι, ο Καιδίκιος κατευθύνθηκε στη μάχη με ένα στρατιωτικό σώμα τετρακοσίων ανδρών το οποίο απασχόλησε τους Καρχηδονίους, όση ώρα το υπόλοιπο ρωμαϊκό στράτευμα υπό την αρχηγία του υπάτου αποχωρούσε σε ασφαλέστερη θέση. Όπως ήταν αναμενόμενο οι τετρακόσιοι Ρωμαίοι στρατιώτες σφαγιάστηκαν εκτός από τον χιλίαρχο, ο οποίος αν και πληγωμένος κατάφερε να διασωθεί για να συνεχίσει να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην πολιτεία. Το απόσπασμα ολοκληρώνεται μ' ένα προσωπικό σχόλιο του Κάτωνα, ο οποίος παρατηρεί ότι αν και η πράξη του Καιδίκιου ήταν ανάλογη της αυτοθυσίας του Λεωνίδα και των στρατιωτών του στη μάχη των Θερμοπυλών, ο Ρωμαίος χιλίαρχος δεν έτυχε παρόμοιας αναγνώρισης από τους κατοπινούς.[14]

---

12. Πρβ. Νεπ. *Cat*. 3.4.4-7 *in eisdem exposuit, quae in Italia Hispaniisque aut fierent aut uiderentur admiranda: in quibus multa industria et diligentia comparet, nulla doctrina.*

1.3 Το όνομα του Ρωμαίου αξιωματούχου αποτέλεσε αντικείμενο διαφωνίας για τους Λατίνους συγγραφείς και διάφορες προτάσεις έχουν κατατεθεί αναφορικά με την ταυτότητά του. Ο Γέλλιος, ο οποίος παραθέτει το απόσπασμα του Κάτωνα μέσα στο έργο του (πρβ. Γελ. 3.7), παρατηρεί ότι ο ιστορικός Κλαύδιος Κοαδριγάριος στο τρίτο βιβλίο του ιστορικού του συγγράμματος *Annales* παραδίδει ότι το όνομα του χιλίαρχου ήταν Λαβήριος (πρβ. Γελ. 3.7.20εξξ.). Διαφορετική γνώμη έχει ο Λίβιος που αναφέρει το όνομα Λ. Καλπούρνιος Φλάμμα (Λιβ. 22.60.11εξξ.), μια άποψη την οποία ασπάζεται αργότερα και ο ιστορικός συγγραφέας Φλώρος (Φλ. 1.18.60).

14. Πρβ. Κατ. *Orig*. αποσπ. 83 = Γελ. 3.7.19εξξ. *Leonides Laco, qui simile apud Thermopylas fecit, propter eius uirtutes omnis Graecia gloriam atque gratiam praecipuam clar*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το περιεχόμενο της παραπάνω αφήγησης φανερώνει το διδακτικό σκοπό όχι μόνο του παραπάνω αποσπάσματος αλλά και του ίδιου του έργου. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι οι *Origines* μπορούν να συμπεριληφθούν στην κατηγορία των συγγραμμάτων με διδακτικό περιεχόμενο. Από την άλλη πλευρά, όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι ο διδακτικός ρόλος της ιστορίας με την προβολή ηθικών παραδειγμάτων και τρόπων συμπεριφοράς αποτελεί ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα των *Origines*, το οποίο πολλές φορές καθορίζει και τους λογοτεχνικούς στόχους του συγγραφέα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Κάτωνας διηγείται ένα πολεμικό επεισόδιο τονίζοντας την εθελούσια προσφορά της ζωής του χιλίαρχου για χάρη του συνολικού συμφέροντος. Η άμεση επιδίωξη του συγγραφέα είναι να δημιουργήσει ένα ρωμαϊκό ιστορικό παράδειγμα θάρρους και απόλυτης αφοσίωσης στη ρωμαϊκή πολιτεία (*res publica*) με σκοπό να το προβάλει ως υποδειγματικό τρόπο συμπεριφοράς για το ρωμαϊκό κοινό. Σ' αυτή την προσπάθεια το γεγονός της μάχης των Θερμοπυλών συμβάλλει σημαντικά. Η συγκεκριμένη πολεμική αναμέτρηση παρουσιάζεται ως το πρότυπο ανδρείας συμπεριφοράς και πίστης στην υπηρεσία της πατρίδας, επατρέποντας στον Κάτωνα, μέσα από τη διαδικασία της σύγκρισης των δύο περιστατικών και την απεικόνιση του χιλίαρχου ως Ρωμαίο Λεωνίδα, να ενισχύσει την αξία του Καιδίκιου και της πράξης του. Έτσι, η επιλογή του ιστορικού παραδείγματος της μάχης των Θερμοπυλών συντελεί αποφασιστικά στη διαμόρφωση ενός αντίστοιχου ρωμαϊκού παραδείγματος και ταυτόχρονα εξυπηρετεί τις διδακτικές επιδιώξεις του συγγραφέα αναφορικά με την ηθική διαπαιδαγώγηση του ρωμαϊκού λαού.

Παράλληλα, όμως, με τη συμβολή της μάχης των Θερμοπυλών στην καθιέρωση ενός υποδειγματικού τρόπου συμπεριφοράς για το ρωμαϊκό κοινό, η επιλογή του συγκεκριμένου ιστορικού επεισοδίου φαίνεται να εξυπηρετεί και την ανάγκη του συγγραφέα για την προβολή των προσωπικών του επιτευγμάτων. Ο Κάτωνας φρόντισε ιδιαίτερα για την ανάδειξη των κατορθωμάτων του μέσα από το συγγραφικό του έργο, όπως αποδεικνύει η ύπαρξη δύο ρητορικών του λόγων μέσα στο ιστορικό έργο *Origines* αναφορικά με την υπεράσπιση των Ροδίων (πρβ. *Orig.* αποσπ. 95 = Γελ. 6.3)[15] και την κατηγορία εναντίον του Σερβίου Σουλπικίου Γάλβα (πρβ. *Orig.* αποσπ. 106 = Κικ. *Brut.* 23.89εξξ.).[16] Παρόλ' αυτά, το επεισόδιο

---

studiis inclitissimae decorauere monumentis: signis, statuis, elogiis, historiis aliisque rebus grauissimum id eius factum habuere; at tribuno militum parva laus pro factis relicta, qui idem fecerat atque rem seruauerat.

15. Ο Κατωνας εκφώνησε το συγκεκριμένο λόγο στη Σύγκλητο το 167 π.Χ. και σύμφωνα με το περιεχόμενό του τοποθετήθηκε κατά της κήρυξης ενός πολέμου εναντίον των Ροδίων. Για αυτό το επεισόδιο πρβ. επίσης Πολυβ. 30.4εξ.; Διοδ. Σικ. 31.5; Λιβ. 45.3.3εξξ., 45.20.4-25.

16. Η υπόθεση διαδραματίστηκε στα τελευταία χρόνια της ζωής του Κάτωνα (149 π.Χ.)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

του Καιδίκιου που περιγράφει ο Κάτωνας έχει πολεμικό περιεχόμενο και σχετίζεται περισσότερο με τη στρατιωτική σταδιοδρομία του συγγραφέα. Πιο αναλυτικά, το 191 π.Χ. ο Κάτωνας διορίστηκε χιλίαρχος (*tribunus*)[17] υπό τις διαταγές του υπάτου Μανίου Ακιλίου Γλαβρίωνα, ο οποίος στάλθηκε στην Ελλάδα για να αποκρούσει την εισβολή του Αντιόχου του τρίτου, του βασιλιά της δυναστείας των Σελευκιδών.[18] Στην αποφασιστική μάχη που έλαβε χώρα στις Θερμοπύλες[19] την ίδια χρονιά, ο Κάτωνας επέδειξε εξαιρετική γενναιότητα και στρατιωτική ευφυΐα. Συγκεκριμένα, το ρωμαϊκό στράτευμα έχοντας διασχίσει τη Θεσσαλία κινήθηκε νότια για να συναντήσει τον Αντίοχο, ο οποίος με τη σειρά του αποσύρθηκε στο στενό των Θερμοπυλών. Η αδυναμία της συγκεκριμένης στρατηγικής θέσης ήταν ότι ο στρατός που την υποστήριζε μπορούσε εύκολα να περικυκλωθεί, εάν ο εχθρός κατάφερνε να διασχίσει το πέρασμα που βρισκόταν στα παρακείμενα βουνά και να βρεθεί στα νώτα των αντιπάλων, μια τακτική που εφάρμοσαν οι Πέρσες το 480 π.Χ. και οι Γαλάτες το 289 π.Χ.[20] Γι' αυτό το λόγο, ο Αντίοχος είχε τοποθετήσει επικουρικά σώματα Αιτωλών συμμάχων για τη φύλαξη του συγκεκριμένου περάσματος. Παρόλ' αυτά, ο Κάτωνας κατόρθωσε να απωθήσει τους Αιτωλείς και να βρεθεί στην πλάτη των αντιπάλων συνεισφέροντας αποτελεσματικά στη νίκη του ρωμαϊκού στρατεύματος.[21] Γίνεται, λοιπόν, άμεσα κατανοητό ότι ο στρατιωτικός θρίαμβος του χιλίαρχου Κάτωνα στις Θερμοπύλες σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον του να προβάλει τα προσωπικά του επιτεύγματα μέσα από το συγγραφικό του έργο αποτελεί ένα επιπρόσθετο λόγο ο οποίος μπορεί να δικαιολογήσει την επιλογή της ιστορικής αναφοράς στο Λεωνίδα και τη μάχη των Θερμοπυλών στην προκειμένη περίπτωση.

Ο επόμενος Λατίνος συγγραφέας που αναφέρεται στο γεγονός της μάχης των Θερμοπυλών είναι ο Κικέρωνας. Η συγγραφική του δραστηριότητα υπήρξε ιδιαίτερα έντονη, καθώς ασχολήθηκε σχεδόν με όλα τα βασικά γραμματειακά είδη (λόγοι, ρητορικές και φιλοσοφικές πραγματείες, επιστολές και ποίηση).[22] Ωστόσο, οι αναφορές στο συγκεκριμένο

και αφορούσε την αίτηση ενός δημάρχου (*tribunus*) να λογοδοτήσει στο δικαστήριο ο ύπατος (*consul*) Σέρβιος Σουλπίκιος Γάλβας, ο οποίος είχε πουλήσει στην επαρχία του ένα μεγάλο αριθμό Λουσιτανών ως σκλάβους.

17. Ο Λίβιος παραδίδει ότι ο Κάτωνας κατείχε το αξίωμα του *legatus* και όχι του *tribunus*. Πρβ. Λιβ. 36.17.1εξ.

18. Για τη δυναστεία των Σελευκιδών βλ. π.χ. Bewan (1902).

19. Για τη μάχη που έλαβε χώρα στις Θερμοπύλες το 191π.Χ., βλ. π.χ. Bar-Kochva (1976) 158-162.

20. Πρβ. Παυσ. 10.22.

21. Πρβ. Πλουτ. *Κατ.* 13.

22. Μια συνοπτική επισκόπηση του συγγραφικού έργου του Κικέρωνα προσφέρει ο Albrecht (2000) 587-607.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πολεμικό επεισόδιο εντοπίζονται αποκλειστικά στα φιλοσοφικά έργα αυτού του συγγραφέα και συγκεκριμένα στα συγγράμματα ηθικού περιεχομένου. Το πρώτο από αυτά είναι το έργο *De finibus bonorum et malorum* (*Περὶ τῶν ὁρίων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν*) και όπως γίνεται κατανοητό και από τον τίτλο το θέμα του αφορά τα «όρια», δηλαδή τα ακραία σημεία του καλού και του κακού. Είναι χωρισμένο σε πέντε βιβλία μέσα στα οποία αναπτύσσονται σε διαλογική μορφή απόψεις διαφόρων φιλοσοφικών σχολών αναφορικά με την έννοια του ύψιστου αγαθού. Συγκεκριμένα, στο πρώτο βιβλίο ο Λεύκιος Μάνλιος Τορκουάτος[23] εκθέτει την επικούρεια θεωρία για το καλό και το κακό σύμφωνα με την οποία η ηδονή (*uoluptas*), πέρα και από αυτή την ίδια την αρετή (*uirtus*), αναγνωρίζεται ως το ύψιστο αγαθό (*De Fin.* 1.29-31). Στο δεύτερο βιβλίο, ο Κικέρωνας αντικρούει αυτή την αντίληψη από τη σκοπιά των Στωικών φιλοσόφων και εκφράζει τη διαφωνία του με τους επικούρειους την οποία και συνοψίζει στη σύγκρουση της αρετής με την ηδονή (*uirtuti cum uoluptate certatio De Fin.* 2.44.8-9). Ο συγγραφέας βασίζει την επιχειρηματολογία του στην επικούρεια άποψη ότι δεν υπάρχει τίποτα το οποίο να είναι καλό αυτό καθαυτό αλλά μόνο για την ηδονή που αυτό παράγει ή εξασφαλίζει (πρβ. *De Fin.* 1.29-31), και υποστηρίζει ότι εάν αποδείξει την ύπαρξη του ηθικά καλού (*honestum*) ως ένα πράγμα επιθυμητό αυτό καθαυτό θα μπορούσε να ακυρώσει την ορθότητα της προηγούμενης επικούρειας άποψης (*De fin.* 2.44.12-14).

Η προσπάθεια του Κικέρωνα ξεκινά με την παράθεση του ορισμού του *honestum*. Σύμφωνα λοιπόν με τον ίδιο, πρόκειται για μια έννοια απαλλαγμένη από οποιαδήποτε χρηστική λειτουργία, της οποίας, ωστόσο, η επιδίωξη αφορά αυτή καθαυτή πέρα από κάθε κέρδος ή ανταμοιβή (*De Fin.* 2.45.1-3). Στη συνέχεια, ο συγγραφέας προσφέρει μια επιπλέον ανάλυση του όρου σε σχέση με τέσσερεις θεμελιώδεις αρετές: τη φρόνηση, τη δικαιοσύνη, την ανδρεία και την εγκράτεια (*De Fin.* 2.46-7). Η διάθεση του είναι να δείξει ότι αυτές οι αρετές μπορούν να σταθούν από μόνες τους και ότι η επιδίωξή τους δε σχετίζεται αποκλειστικά με την εξυπηρέτηση ηδονιστικών στόχων. Με άλλα λόγια, ο συγγραφέας επιδιώκει να απορρίψει την επικούρεια άποψη και παράλληλα να εκθέσει τη δική του (στωική) θεωρία για καθεμιά απ' αυτές τις αρετές. Έχοντας λοιπόν σχολιάσει τις αρετές της φρόνησης και της δικαιοσύνης (*De fin.* 2.48-59), ο Κικέρωνας απορρίπτει και την επικούρεια θέση αναφορικά με την ανδρεία που συνδέει την επιδίωξή της τελευταίας με την εξασφάλιση της

23. Ο Λ. Μάνλιος Τορκουάτος (90-46 π.Χ.) υπήρξε στενός φίλος του Κικέρωνα. Πέτυχε την καταδίκη του Πομπλίου Κορνηλίου Σύλλα για διαφθορά το 66 (πρβ. *De fin.* 2.62), έγινε ταμίας (*quaestor*) το 65, πραίτωρας (*praetor*) το 49, πολέμησε εναντίον του Καίσαρα στο Δυρράχιο το 48 και αποτέλεσε μέλος του ιερατικού σωματείου των *XVuiri sacris faciundis* μέχρι την αυτοτκονία του το 46.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ηδονής και προβάλλει τη δική του (στωική) πρόταση σύμφωνα με την οποία η ανδρεία θεωρείται μια εσωτερική και ενστικτώδης παρόρμηση (*De Fin.* 2.60).

Για την ενίσχυση αυτής της άποψης ο Κικέρωνας παραθέτει ρωμαϊκά και ελληνικά ιστορικά παραδείγματα (*De Fin.* 2.61-2) ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται και η μάχη των Θερμοπυλών (*Contineo me ab exemplis. Graecis hoc modicum est*: *Leonidas*, *Epaminondas*, *tres aliqui aut quattuor De Fin.* 2.62.1-2).[24] Η εμφάνιση αυτού του ιστορικού επεισοδίου στο κείμενο γίνεται με τη μορφή της υπαινικτικής αναφοράς, δηλαδή απλά με την παράθεση του ονόματος του Λεωνίδα και χωρίς πρόσθετες λεπτομέρειες γύρω από τη συγκεκριμένη μάχη. Το γεγονός αυτό φανερώνει την εξοικείωση του ρωμαϊκού αναγνωστικού κοινού με τα ηρωικά κατορθώματα της ελληνικής ιστορίας, κάτι που γίνεται επίσης φανερό από τον ίδιο τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται στο κείμενο και το προηγούμενο ιστορικό παράδειγμα (πρβ. *Epaminondas De Fin.* 2.62.2). Ωστόσο, ο υπαινικτικός τρόπος εμφάνισης του ιστορικού παραδείγματος της μάχης των Θερμοπυλών δε μειώνει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει στην εξυπηρέτηση των λογοτεχνικών στόχων του συγγραφέα. Ο Κικέρωνας επιλέγει συγκεκριμένες στρατιωτικές αναμετρήσεις που ξεχωρίζουν για τη θαρραλέα συμπεριφορά και αυτοθυσία των πρωταγωνιστών τους, θέλοντας να τονίσει ότι η τέλεση τέτοιου είδους πράξεων βασίζεται σε εσωτερικά αισθήματα πατριωτισμού και γενναιότητας και όχι σε απλά ηδονιστικά κίνητρα. Η διαπίστωση αυτή συμβάλλει ουσιαστικά στην απόδειξη της αρχικής θέσης ότι η ανδρεία μαζί με τις υπόλοιπες αρετές δεν εξυπηρετούν ηδονιστικούς στόχους και κατά συνέπεια επιβεβαιώνει τον αρχικό ορισμό του Κικέρωνα για την ύπαρξη του *honestum*, ως ένα αγαθό ανεξάρτητο και μη αναγώγιμο στην έννοια της ηδονής, κάτι βέβαια που αποτελεί τον κύριο φιλοσοφικό στόχο του Κικέρωνα στην προκειμένη περίπτωση.

Παρόλ' αυτά, η απόπειρα του Κικέρωνα για την αντίκρουση των επικούρειων αντιλήψεων δεν περιορίζεται μόνο στις παραπάνω θεμελιώδεις αρετές. Αντίθετα, επεκτείνεται και στις θεωρίες του Επίκουρου αναφορικά με την έννοια του πόνου, όπου συναντάται και η δεύτερη αναφορά του Κικέρωνα στην πολεμική αναμέτρηση των Θερμοπυλών στο *De finibus* (*De fin.* 2.97.1-2). Συγκεκριμένα, το επικούρειο γνωμικό ότι ο ισχυρός πόνος είναι μικρός σε διάρκεια σε αντίθεση με τον αδύναμο που χαρακτηρίζεται μακροχρόνιος, ανατρέπεται από τον συγγραφέα (*De fin.* 2.94-5) που υποστηρίζει με τη σειρά του ότι το υψηλό φρόνημα, η καρτε-

24. Πρέπει να αναφέρουμε ότι το παρόν απόσπασμα αποκαλύπτει επιπλέον τη διάθεση του Κικέρωνα να ασπαστεί τη γενική ρωμαϊκή πεποίθηση σύμφωνα με την οποία οι Έλληνες επεδείκνυαν λιγότερο πατριωτισμό και προσωπικό ενδιαφέρον για την πολιτεία τους σε σχέση με τους Ρωμαίους. Πρβ. π.χ. *De fin.* 2.67-8.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρικότητα και η ανδρεία αποτελούν τα πραγματικά μέσα ανακούφισης από τον πόνο (*De fin.* 2.95.8-11). Η άποψη αυτή ενισχύεται από τον Κικέρωνα μέσα από την περιγραφή των τελευταίων στιγμών του Επίκουρου, μια αφήγηση που έχει ως στόχο να αποδείξει ότι ακόμη και ο ίδιος ο ιδρυτής της επικούρειας σχολής χρησιμοποίησε την ανδρεία ως κατευναστικό μέσο αντιμετώπισης του πόνου. Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτή, ο Έλληνας φιλόσοφος υπέφερε από ισχυρό σωματικό πόνο τον οποίο, ωστόσο, κατάφερνε να αντισταθμίζει με την ευχαρίστηση που του προσέφερε η αναπόληση των φιλοσοφικών του θεωριών (*De fin.* 2.96). Η συγκεκριμένη διήγηση του θανάτου του Επίκουρου από τον Κικέρωνα υπογραμμίζει δύο βασικές λεπτομέρειες: την αγαλλίαση που ένιωθε ο φιλόσοφος παρά τον οξύ πόνο που αντιμετώπιζε και την απόλυτη αφοσίωση στις αρχές της διδασκαλίας του μέχρι την τελευταία στιγμή της ζωής του. Αυτές οι δύο λεπτομέρειες αποτελούν χαρακτηριστικές ενδείξεις θαρραλέας συμπεριφοράς, η οποία χαρακτηρίζεται από τον Κικέρωνα ανάλογη με εκείνη του Επαμεινώνδα[25] και του Λεωνίδα (*non ego iam Epaminondae, non Leonidae mortem huius morti antepono De fin.* 2.97.1-2). Ο πρώτος ξεψύχησε με την ευτυχία και την ικανοποίηση που του προσέφερε η αναγγελία του νικηφόρου αποτελέσματος της μάχης (*De fin.* 2.97.2-9) και ο δεύτερος χρειάστηκε να διαλέξει ανάμεσα σ' ένα ένδοξο θάνατο και μια ατιμωτική φυγή, επιδεικνύοντας με την επιλογή του πίστη στο ιδανικό της ελευθερίας και στην υπηρεσία της πατρίδας (*De fin.* 2.97.9-13). Η επίκληση των συγκεκριμένων ιστορικών προσώπων δεν είναι βέβαια άσχετη με το περιεχόμενο του κειμένου. Ο Κικέρωνας επιλέγει δύο πολύ γνωστά πολεμικά επεισόδια της ελληνικής ιστορίας των οποίων οι πρωταγωνιστές έδειξαν υπέρμετρο ηρωισμό και γενναιότητα και τα παραβάλλει με τη συμπεριφορά του Επίκουρου κατά τη διάρκεια των τελευταίων στιγμών της ζωής του. Οι ομοιότητες και τα κοινά στοιχεία ανάμεσα στις παραπάνω περιγραφές ενισχύουν την άποψη περί γενναίας συμπεριφοράς του Επίκουρου, γεγονός που επιβεβαιώνει την αρχική πρόταση ότι ο φιλόσοφος χρησιμοποίησε την ανδρεία ως μέσο ανακούφισης από τον πόνο, αποδεικνύοντας έτσι την εγκυρότητα της προηγούμενης Κικέρωνειας θέσης που κατατάσσει την ανδρεία ανάμεσα στους πραγματικούς τρόπους αντιμετώπισης μιας οδυνηρής κατάστασης (*De fin.* 2.95.8-11).

Το επόμενο φιλοσοφικό έργο του Κικέρωνα, όπου συναντάται η μάχη των Θερμοπυλών, είναι οι *Tusculanae disputationes* (*Τουσκουλαναὶ συζη-*

25. Ο Θηβαίος στρατηγός Επαμεινώνδας υπήρξε μεγάλη πολιτική και στρατιωτική προσωπικότητα του αρχαίου ελληνικού κόσμου που διέθετε οξεία πολιτική κρίση και στρατιωτική ιδιοφυία. Επινόησε μια καινούρια στρατιωτική τακτική, τη «λοξή φάλαγγα», η οποία χάρη στον τρόπο ανάπτυξής της πέτυχε πολλά νικηφόρα αποτελέσματα, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται οι μάχες των Λεύκτρων (371π.Χ.) και της Μαντινειας (362 π.Χ.) κατά των Σπαρτιατών, όπου και σκοτώθηκε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τήσεις). Γράφτηκε αμέσως μετά το *De finibus*[26] με το οποίο και παρουσιάζει ιδιαίτερα στενή σχέση. Συγκεκριμένα, αποτελείται κι αυτό από πέντε βιβλία, αφιερώνεται και πάλι στον Βρούτο και ο Κικέρωνας κατέχει ξανά το ρόλο του κύριου ομιλητή. Κάθε βιβλίο πραγματεύεται ένα διαφορετικό θέμα. Το πρώτο απ' αυτά μελετά την περιφρόνηση του θανάτου και την άποψη ότι ο θάνατος δεν είναι κάτι κακό, και ως εκ τούτου η ιδέα της ύπαρξής του δεν πρέπει να γεννά το φόβο, είτε η ψυχή είναι θνητή είτε όχι. Η προσπάθεια επιβεβαίωσης αυτής της άποψης καταλαμβάνει ολόκληρο το περιεχόμενο του πρώτου βιβλίου και πραγματοποιείται μέσα από μια σειρά λογικών επιχειρημάτων, τα οποία συχνά ενισχύονται με τη χρήση ιστορικών παραδειγμάτων. Ένα απ' αυτά τα παραδείγματα είναι και η συμπεριφορά των Σπαρτιατών απέναντι στο θάνατο, την οποία ο Κικέρωνας μνημονεύει μέσα από μια σειρά ανώνυμων και επώνυμων περιστατικών από τη σπαρτιατική ιστορία (*Tusc*. 1.100-2) και αναφορικά με την άποψη ότι τίποτα δεν μπορεί να θεωρείται κακό, εφόσον έχει αποδοθεί από τη φύση σε όλους τους ανθρώπους (*Tusc*. 1.100.1-4).

Πιο αναλυτικά, ο συγγραφέας ξεκινώντας από το ατομικό επίπεδο περιγράφει τη θαρραλέα στάση ενός ανώνυμου Σπαρτιάτη κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής του (*Tusc*. 1.100.8-16), γεγονός που του δίνει τη δυνατότητα να σημειώσει παράλληλα την ύπαρξη αντίστοιχων συμπεριφορών στη ρωμαϊκή πολιτεία (*Tusc*. 1.101.1-2). Στη συνέχεια, περνώντας στο συλλογικό επίπεδο αναφέρει τον Κάτωνα που διηγείται τη γενναία στάση των ρωμαϊκών λεγεώνων κατά την κατεύθυνσή τους σε πολεμικές επιχειρήσεις από τις οποίες πίστευαν ότι δε θα επιστρέψουν (*Tusc*. 1.101.2-4). Η παραπομπή στον Κάτωνα αναφέρεται προφανώς στο γνωστό επεισόδιο με το ρωμαίο χιλίαρχο και την αποστολή αυτοκτονίας των τετρακοσίων ανδρών, κάτι που γίνεται φανερό και από τη σύγκριση αυτού του επεισοδίου με τη μάχη των Θερμοπυλών που ακολουθεί. Η παραβολή των δύο γεγονότων έχει ήδη χρησιμοποιηθεί από τον Κάτωνα στην προσπάθειά του να υποστηρίξει ότι η ανδρεία των πρωταγωνιστών του συγκεκριμένου επεισοδίου υπήρξε ανάλογη εκείνης του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες.[27] Ο ίδιος λογοτεχνικός στόχος απασχολεί και τον Κικέρωνα ο οποίος, ωστόσο, εμφανίζεται περισσότερο λεπτομερειακός στην περιγραφή της συγκεκριμένης στρατιωτικής αναμέτρησης. Έτσι, πέρα από την απλή αναφορά του ιστορικού γεγονότος (*pari animo Lacedaemonii in Thermopylis occiderunt Tusc*. 1.101.4-5) ο συγγραφέας παραθέτει επιπλέον την επιτύμβια επιγραφή του Σιμωνίδη[28] (*in quos Simonides*: "*Dic, hospes, Spartae nos te hic uidisse iacentis, Dum sanctis patriae legibus obsequimur*"

26. Πρβ. Κικ. *De diu*. 2.2.

27. Πρβ. Κατ. *Orig*. αποσπ. 83 = Γελ. 3.7.

28. Πρβ. *Παλ. Άνθ*. 7.249 *Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Tusc. 1.101.6-7), θέλοντας μ' αυτό τον τρόπο να αναδείξει τη διαχρονικότητα της συγκεκριμένης μάχης και την υστεροφημία των πρωταγωνιστών της, κάτι που γίνεται επίσης φανερό και στην αμέσως επόμενη αφήγηση δύο γνωστών περιστατικών που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της μάχης. Το πρώτο να αφορά την παραίνεση του Λεωνίδα προς τους στρατιώτες να απολαύσουν το πρωινό τους, γιατί το βράδυ θα δειπνήσουν στον Άδη[29] (*Tusc.* 1.101.8-11)[30] και το δεύτερο αναφέρεται στη συνομιλία ενός Σπαρτιάτη οπλίτη με κάποιον Πέρση[31] σχετικά με το καύχημα του τελευταίου ότι τα βέλη τους θα κρύψουν τον ήλιο και την απάντηση του πρώτου ότι αυτό θα ευνοήσει τους Σπαρτιάτες, καθώς θα τους επιτρέψει να πολεμήσουν στη σκιά (*Tusc.* 1.101.11-14). Η παράθεση των παραδειγμάτων από τη σπαρτιατική ιστορία ολοκληρώνεται με μια σύντομη αναφορά στις Σπαρτιάτισσες, οι οποίες ανάσταιναν τα παιδιά τους με τη φιλοδοξία να μπορέσουν κάποτε να τα στείλουν στη μάχη ή ακόμη και στο θάνατο για χάρη της πατρίδας (*Tusc.* 1.102.1-4).

Η λειτουργία αυτών των ιστορικών παραδειγμάτων δεν είναι βέβαια άσχετη με το περιεχόμενο του κειμένου και τους λογοτεχνικούς στόχους του συγγραφέα. Τα παραπάνω περιστατικά περιγράφουν περιπτώσεις περιφρονητικής αντιμετώπισης του θανάτου από άνδρες, γυναίκες, απλούς πολίτες, στρατιώτες και βασιλείς, και κατά συνέπεια αφορούν το σύνολο της σπαρτιατικής κοινωνίας. Παράλληλα, η αφήγηση αυτών των επεισοδίων επιτρέπει αναφορές σε αντίστοιχα επεισόδια της ρωμαϊκής ιστορίας, αναδεικνύοντας μ' αυτό τον τρόπο την ύπαρξη παρόμοιων συμπεριφορών αναφορικά με την περιφρόνηση της ιδέας του θανάτου και στο ρωμαϊκό έθνος. Επομένως, η ιδέα του Κικέρωνα ότι ο θάνατος δεν αποτελεί κάτι κακό, εφόσον έχει αποδοθεί από τη φύση σε όλους τους ανθρώπους ενισχύεται με την παράθεση μιας σειράς ιστορικών παραδειγμάτων τα οποία έχουν ως άμεσο στόχο να αποδειξουν την καθολικότητα της έννοιας του θανάτου και κατά συνέπεια την ορθότητα της Κικερώνειας θέσης.

Το τελευταίο φιλοσοφικό σύγγραμμα του Κικέρωνα που αναφέρει το ιστορικό γεγονός της μάχης των Θερμοπυλών είναι το *De officiis* (*Περὶ καθηκόντων*). Εδώ, ο συγγραφέας εγκαταλείπει τη μορφή του διαλόγου κάτι που οφείλεται στον αποδέκτη αλλά και στο σκοπό του συγκεκριμέ-

29. *FHG* 4.324 *οὕτως ἀριστᾶτε, ὦ τριακόσιοι, ὡς ἐν ἅδου δειπνήσοντες*. Πρβ. επίσης Στοβ. 3.7.65εξξ.

30. Στο συγκεκριμένο σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι η χειρόγραφη παράδοση παραδίδει το παραπάνω περιστατικό (πρβ. *Tusc.* 1.101.8-11 *quid ille dux Leonidas dicit? "pergite animo forti, Lacedaemonii, hodie apud inferos fortasse cenabimus". fuit haec gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant.*), το οποίο, ωστόσο, θεωρείται κατά γενική ομολογία νόθα προσθήκη.

31. Πρβ. Ηροδ. 7.266 όπου, όμως, η συγκεκριμένη συζήτηση πραγματοποιείται ανάμεσα στο Σπαρτιάτη οπλίτη και σ' ένα ανώνυμο Έλληνα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νου έργου, καθώς το *De officiis* απευθύνεται ως φιλοσοφική διδαχή στο γιο του Κικέρωνα, με αποτέλεσμα η χρήση εξεζητημένων φιλολογικών μέσων να παραγκωνίζεται από την ανάγκη του συγγραφέα για άμεση παραίνεση. Ο τίτλος του έργου φανερώνει ότι το βασικό θέμα της συζήτησης είναι η έννοια του καθήκοντος (*officium*), η εξέταση της οποίας εκτείνεται σε τρία βιβλία από τα οποία τα δύο πρώτα είναι βασισμένα στην πραγματεία *Περὶ τοῦ καθήκοντος* του Παναίτιου και το τρίτο παρουσιάζει μια περίληψη κάποιου δοκιμίου του Ποσειδώνιου για τη σύγκρουση του καθήκοντος με το συμφέρον.[32]

Το πρώτο βιβλίο χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη από τα οποία το ένα μελετά την έννοια και τα συστατικά στοιχεία της ηθικά σωστής πράξης (*honestum*) (*De off.* 1.11-151) και το άλλο τη σύγκριση αυτών των στοιχείων μεταξύ τους (*De off.* 1.152-61). Όσον αφορά το πρώτο μέρος, ο Κικέρωνας σημειώνει ότι η ηθικά σωστή πράξη πηγάζει από τις ουσιώδεις αρετές της φρόνησης, της δικαιοσύνης, της ανδρείας και της εγκράτειας (*De off.* 1.15) και κατά συνέπεια η εξέταση τους θα μπορούσε να καθορίσει ως ηθικά σωστές εκείνες τις πράξεις που συνδέονται μ' αυτές τις αρετές. Όμως, παρόλη τη σημασία αυτών των τεσσάρων αρετών αναφορικά με τον προσδιορισμό της ηθικά σωστής πράξης, ο συγγραφέας φαίνεται να δείχνει μια ιδιαίτερη προτίμηση στην ανδρεία, κάτι που γίνεται φανερό μέσα από το τμήμα που αναφέρεται σ' αυτή την αρετή (*De off.* 1.61-92). Συγκεκριμένα, η εισαγωγική παράγραφος συνδέει την ανδρεία με την έννοια της μεγαλοψυχίας (*magnitudo animi*) και τονίζει την εκτίμηση που απολαμβάνει αυτή σε αντίθεση με τον ψόγο που δέχεται η δειλία (*De off.* 1.61.1-12). Ο έπαινος της ανδρείας υποστηρίζεται με την παράθεση ιστορικών παραδειγμάτων τα οποία αναφέρονται σε ξακουστά πολεμικά γεγονότα της ελληνικής και της ρωμαϊκής ιστορίας (*De off.* 1.61.10-14) ανάμεσα στα οποία συμπεριλαμβάνεται και η μάχη των Θερμοπυλών (*Hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plataeis, Thermopylis, Leuctris De off.* 1.61.10-11). Η παραπομπή στη συγκεκριμένη πολεμική αναμέτρηση, όπως βέβαια και στις υπόλοιπες, γίνεται με την ονομασία της περιοχής όπου πραγματοποιήθηκε η μάχη (*Thermopylis*) και ουσιαστικά αναφέρεται στον επιτάφιο λόγο που εκφωνήθηκε στη Σπάρτη προς τιμή αυτών που σκοτώθηκαν (*Hinc rhetorum campus*). Ο Κικέρωνας επικαλείται τους ρητορικούς λόγους και όχι τα ίδια τα ιστορικά γεγονότα επιδιώκοντας να υπογραμμίσει τη διαχρονικότητα των πράξεων που συνδέονται με την αρετή της ανδρείας. Μ' αυτό τον τρόπο, προβάλλει τη διαχρονικότητα ως ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της ανδρείας συμπεριφοράς το οποίο δε συναντάται στις υπόλοιπες αρετές και καταφέρνει να δικαιολογήσει την αρχική του τοποθέτηση αναφορικά με την υπεροχή της ανδρείας σε σχέση με τη φρόνηση, τη δικαιοσύνη και την εγκράτεια.

32. Πρβ. Κικ. *Ad Att.* 15.13.6, 16.11.4, 16.14.4.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο τελευταίος Λατίνος συγγραφέας που συμπεριλαμβάνει το γεγονός της μάχης των Θερμοπυλών μέσα στο συγγραφικό του έργο είναι ο γιος του πρεσβύτερου Σενέκα.[33]

Ο νεότερος Σενέκας, όπως ονομάζεται, αναφέρει τη συγκεκριμένη στρατιωτική αναμέτρηση στην ογκώδη συλλογή των 124 ηθικών επιστολών, οι οποίες είναι χωρισμένες σε είκοσι βιβλία[34] και απευθύνονται στο Λουκίλιο (*Epistulae Morales ad Lucilium*). Οι περισσότερες απ' αυτές θεωρούνται πραγματικά γράμματα τα οποία ο νεότερος Σενέκας έγραψε ως απαντήσεις στο Λουκίλιο σχετικά με διάφορα ζητήματα διαγωγής ή αναφορικά με άλλα θέματα που πιθανόν τους απασχολούσαν. Το γεγονός αυτό αποδίδει σε μερικές απ' αυτές το χαρακτήρα σύντομων πραγματειών, όπως η 82η επιστολή η οποία μεταξύ άλλων[35] πραγματεύεται το θέμα του φόβου που προκαλεί η ιδέα του θανάτου και τα βασικά μέσα για την αντιμετώπισή του.

Η πρόταση του Σενέκα ότι ο θάνατος πρέπει να περιφρονείται (*Epist.* 82.16.4) αποτελεί μια θέση που εμφανίζεται επανειλημμένα μέσα στη συλλογή των επιστολών[36] και η οποία στο συγκεκριμένο σημείο της επιστολής ενισχύεται με τη χρήση του ιστορικού παραδείγματος της μάχης των Θερμοπυλών (*Epist.* 82.20.5εξξ.).[37] Ο συγγραφέας περιγράφει το περιστα-

33. Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατηρήσουμε ότι ο νεότερος Σενέκας δεν είναι πράγματι ο τελευταίος Λατίνος συγγραφέας που αναφέρεται στη μάχη των Θερμοπυλών. Το ίδιο ιστορικό γεγονός συναντάται με τη μορφή του ιστορικού παραδείγματος και σε άλλους συγγραφείς της λατινικής λογοτεχνίας, όπου, όμως, η παρουσία του δεν εξυπηρετεί συγκεκριμένους λογοτεχνικούς στόχους. Συγκεκριμένα, ο Φροντίνος μνημονεύει τη μάχη των Θερμοπυλών στη στρατιωτική πραγματεία *Strategematon libri* (2.2.13, 4.2.9, 4.5.13), ο ιστορικός Φλώρος την αναφέρει στο έργο του με τον τίτλο *Epitomae de T. Livio bellorum omnium annorum DCC libri duo* (1.18.64, 1.24.41) που αποτελεί μια σύντομη περιγραφή της ιστορίας της Ρώμης από την ίδρυσή της μέχρι περίπου το 25 π.Χ., ο Λούκιος Αμπέλιος επικαλείται το συγκεκριμένο πολεμικό γεγονός στο *Liber Memorialis* (14.6.1, 20.5.4), ένα ιστορικό σύγγραμμα το οποίο διηγείται περιληπτικά την παγκόσμια ιστορία από τα πρώτα χρόνια μέχρι την περίοδο αυτοκρατορίας του Τραϊανού και τέλος ο Βαλέριος Μάξιμος δεν θα μπορούσε να αποκλείσει τη μάχη των Θερμοπυλών από το έργο *Facta et dicta memorabilia* (1.6 αποσπ., 1.21, 3.2 αποσπ., 3.3), μια συλλογή ιστορικών ανεκδότων και παραδειγμάτων για χρήση από τους μαθητές των ρητορικών σχολών.

34. Για παραθέματα από ένα 22ο βιβλίο επιστολών πρβ. Γελ. 12.2.3.

35. Ο Wilson (1987) 111-121 υποστηρίζει ότι η 82η επιστολή πραγματεύεται μια σειρά διαφορετικών θεμάτων, όπως η αξία της σχόλης (*otium*), η αναγκαιότητα της φιλοσοφίας, η ματαιότητα των συλλογισμών, το δόγμα των στωικών για τα «*αδιάφορα*» και ο φόβος που προκαλεί η ιδέα του θανάτου και τα βασικά μέσα για την αντιμετώπισή του.

36. Πρβ. *Epist.* 4.3εξξ., 22.16εξ., 24, 26.9εξξ., 49.10εξξ., 54.7, 61, 77, 102.26εξξ.

37. Η αποδεικτική μέθοδος που ακολουθεί ο Σενέκας περιλαμβάνει ουσιαστικά τρία ιστορικά παραδείγματα ανάμεσα στα οποία η μάχη των Θερμοπυλών κατέχει τη δεύτερη θέση. Τα άλλα δύο προέρχονται από τη ρωμαϊκή ιστορία και αφορούν τους Φαβίους (πρβ. Λιβ. 2.49.1) και το γνωστό περιστατικό με το ρωμαίο χιλίαρχο και την αποστολή αυτοκτονίας των τετρακοσίων ανδρών, του οποίου το όνομα δεν αναφέρεται από το Σενέκα προφανώς εξαιτίας της γνωστής διαφωνίας των συγγραφέων αναφορικά με την ταυτότητα του αξιωματούχου (πρβ. Λιβ. 22.60.11).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τικό που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της πολεμικής αναμέτρησης στις Θερμοπύλες και αφορά τον ενθαρρυντικό λόγο που εκφώνησε ο Λεωνίδας στους στρατιώτες του λίγο πριν την τελική έκβαση της μάχης (*At ille Leonidas quam fortiter illos adlocutus est*! "*Sic*", *inquit* "*conmilitones*, *prandete tamquam apud inferos cenaturi*" *Epist*. 82.21.6-7). Ο Σενέκας τοποθετεί τον εαυτό του στη θέση του στρατιωτικού διοικητή, ο οποίος πρέπει να εμπνεύσει στους στρατιώτες το θάρρος και να απομακρύνει το αίσθημα του φόβου απέναντι στον επικείμενο θάνατο. Διαπιστώνει, λοιπόν, ότι οι παρούσες καταστάσεις απαιτούν αυθορμητισμό, προτροπή και παρότρυνση κάτι που επιτυγχάνεται με την εκφώνηση ενός λόγου ανάλογου περιεχομένου και όχι με τη χρήση διαλεκτικών κανόνων ή συλλογιστικών τεχνικών, όπως τα δόγματα του Ζήνωνα (*Epist*. 82.21.2-4).[38] Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι ο Σενέκας απορρίπτει τις θεωρίες της στωικής φιλοσοφίας, της οποίας υπήρξε οπαδός[39] και συγκεκριμένα τις αντιλήψεις του Ζήνωνα σχετικά με την έννοια του θανάτου τις οποίες άλλωστε έχει ήδη αποδεχθεί ως ορθές (πρβ. *Epist*. 82.19.4-6). Αντίθετα, η χρήση του ιστορικού παραδείγματος παρέχει στο Σενέκα τη δυνατότητα να παραβάλει το λόγο του Ζήνωνα και του Λεωνίδα αποδεικνύοντας την αδυναμία του πρώτου και την ισχύ του δευτέρου αναφορικά με το φόβο που προκαλεί η ιδέα του θανάτου. Μ' αυτό τον τρόπο, ο συγγραφέας καταφέρνει να εξυπηρετήσει τις λογοτεχνικές του επιδιώξεις, οι οποίες στην προκειμένη περίπτωση είναι να αναδείξει τη ματαιότητα των συλλογιστικών αποδείξεων[40] σχετικά με το ζήτημα του φόβου του θανάτου, προβάλλοντας ταυτόχρονα την αρετή της ανδρείας ως ένα αποτελεσματικό μέσο για την αντιμετώπισή του.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να αντλήσουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα αναφορικά με την παρουσία της μάχης των Θερμοπυλών και το ρόλο της ως ιστορικό παράδειγμα στα κείμενα της λατινικής γραμματείας. Παρά το γεγονός ότι οι αναφορές των Λατίνων συγγραφέων στη συγκεκριμένη πολεμική αναμέτρηση είναι σαφώς λιγότερες από εκείνες που εμφανίζονται στα αρχαία ελληνικά κείμενα, η μάχη των Θερμοπυλών καταλαμβάνει μια ιδιαίτερα αξιόλογη θέση στα έργα της λατινικής λογοτεχνίας. Η παρουσία της γίνεται αισθητή κυρίως με τη μορφή ενός πολύ γνωστού ρητορικού μέσου, του ιστορικού παραδείγματος (*παράδειγμα*/ *exemplum*) και περιορίζεται σε πεζές συνθέσεις ιστορικού (Κάτωνας) και κυρίως φιλοσοφικού περιεχομένου (Κικέρωνας, Σενέκας). Επι-

38. Πρβ. *Epist*. 82.19.6εξξ.

39. Για τη σχέση του Σενέκα με τη στωική φιλοσοφία, βλ. ενδεικτικά Veyne (2003) 31-156.

40. Η απόρριψη των φιλοσοφικών συλλογισμών αποτελεί ένα από τα θέματα που πραγματεύεται η παρούσα επιστολή (πρβ. σημ. 31), αλλά και ένα από τα αγαπημένα θέματα του συγγραφέα μέσα στη συλλογή των επιστολών (πρβ. *Epist*. 45.5-13, 48, 49.8-10, 83.8-12, 85, 87.41, 88.42-45, 102.20, 106.11, 111, 117.18-20εξξ.).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πρόσθετα, ο τρόπος εμφάνισης της ποικίλλει και περιλαμβάνει υπαινικτικές ή εκτεταμένες αναφορές στο ίδιο το ιστορικό γεγονός και σε διάφορους πρωταγωνιστές της μάχης με ιδιαίτερη προτίμηση στην ιστορική προσωπικότητα του στρατηγού Λεωνίδα. Σε καθεμία από τις παραπάνω περιπτώσεις η συγκεκριμένη πολεμική αναμέτρηση συνδέεται με υψηλές αξίες και έννοιες, όπως η ανδρεία, η αυτοθυσία και η περιφρόνηση του θανάτου, γεγονός που αποδεικνύει ότι η λειτουργία της ως ιστορικό παράδειγμα δεν αφορά αποκλειστικά την ενίσχυση ή την αποσαφήνιση της άποψης του συγγραφέα που το παραθέτει. Αντίθετα, είναι στενά συνδεδεμένη και με τους λογοτεχνικούς στόχους του εκάστοτε συγγραφέα και λειτουργεί περισσότερο ως ηθικό παράδειγμα και πρότυπος τρόπος συμπεριφοράς για το ρωμαϊκό αναγνωστικό κοινό, γεγονός που συνάδει με τον ηθικοπλαστικό χαρακτήρα των κειμένων μέσα στα οποία εμφανίζεται.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ονομάζομαι Γιώργος Χ. Παρασκευιώτης, γεννήθηκα στην Ορεστιάδα το 1979 και κατοικώ μόνιμα στις Σέρρες. Σπούδασα κλασική φιλολογία στο τμήμα ελληνικής φιλολογίας της φιλοσοφικής σχολής του Δημοκριτειου πανεπιστημίου Θράκης (Κομοτηνή). Στη συνέχεια, πραγματοποίησα μεταπτυχιακές σπουδές στη λατινική φιλολογία (Master of Arts in Latin) στο πανεπιστήμιο του Leeds (Μ. Βρετανία), όπου και συνεχίζω να φοιτώ ως διδακτορικός φοιτητής από το ακαδημαϊκό έτος 2006-7. Έπειτα από γραπτό διαγωνισμό ανακηρύχθηκα υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

Cantarelli Floriana
(Universita degli Studi di Milano)

ΘΕΜΑ

«Legami tra la regione della Ftiotide ed il mito di Achille»*

La figura di Achille viene esaminata da numerosi settori di studi, l'etimologia, la filologia, la mitologia, l'iconografia, e indirettamente, nell'ambito dello studio della storia della civiltà ellenica tra il XII secolo a.C. e l'eta dei poeti che hanno redatto le diverse tradizioni dell'epica.

Il nome di Achille, confrontabile con il nome di un uomo A-ki-reu delle Tavolette micenee di Cnossos, secondo alcuni sarebbe preellenico, secondo L. R. Palmer[1] si tratterebbe di un ipocoristico di *Aci-laŭoι, ove il primo termine sarebbe in rapporto con a[coι, "pena dell'animo". Si tratterebbe comunque di un termine di significato oscuro[2].

Il dato piu interessante dal punto di vista filologico è che la tradizione su Achille e la redazione dei canti che lo riguardano appartiene ad un ambito che sembra comprendere la Tessaglia meridionale e l'Eubea[3] e che aveva fortuna nella Grecia centrale ove la figura del guerriero invincibile fu intrecciata con l'altro grande ambito (quello peloponnesiaco caratterizzato dai piu potenti principati micenei).

Nella fase della redazione sostanziale (X-IX sec. a.C., che probabilmente avvenne nel mondo microasiatico, tra i vari indizi in proposito vi è anche la tecnica di decorazione che risulta dalla descrizione dello scudo di Achille) la vicenda degli Achei venne bilanciata con leggende concernenti principi troiani, ed è in questa fase di sutura che, secondo la mia opinione, l'invincibilità di Achille deve essere accordata con la vittoria dei Peloponnesiaci e l'importanza di Achille viene delimitata in tre modi:

- l'eroe non tornerà vittorioso dalla grande guerra nella Troade
- la sua invincibilità innata era di breve durata per volere del fato.
- il suo ritorno in battaglia non avviene per lealtà alla causa degli altri Greci, ma per il particolare dovere di indissolubile fedeltà a Patroclo, l'amico amato.

Tutto questo fa capire che dall'epoca della tradizione orale riguardante Achille (la fine dell'età del Bronzo), all'epoca (tardomicenea) nella quale fu

---

* Ακουλουθεί και μετάφραση στα ελληνικά.

1. *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford 1963, p. 79.

2. P. CHANTRAINE, *Dictionnaire etymologique de la langue grecque*, Paris 19681, nuova ed. Paris 1999) e di etimologia incerta (cfr. G. NAGY, *The name of Achilles. Etymology and epic, in AA.VV., Studies L. R. Palmer*, 1976, pp. 209-237

3. R. JANKO, *Homer, Hesiod and the Hymns: diachronic development in the epic diction:* Cambridge University press, 1982.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

operata la sutura tra le tradizioni militari peloponnesiache e quelle della Grecia centrale era quest'ultima ad aver perso importanza, Achille non era già più l'eroe per eccellenza, anche se doveva pur aver avuto un ruolo fondamentale nella guerra.

Naturalmente i poeti[4] "omerici" non erano in grado di stabilire le ragioni della diminuita importanza della tradizione concernente Achille e ancor meno quale poteva essere stato il vero o comunque il principale motivo dell'importanza di questo eroe della Ftia (Ftiotide) che ne aveva fatto uno dei partecipanti più illustri alla spedizione contro Troia.

Per quanto concerne la struttura del Catalogo delle navi è stato osservato da Visser[5] che le località menzionate si susseguono con un criterio di stretta contiguità geografica (gruppo di località della Grecia centrale indicate in senso orario, gruppo dei centri del Peloponneso anch'essi indicati in senso orario, gruppo delle isole Ionie, l'Etolia; Creta, Rodi, Sime, le Sporadi, i distretti della terraferma settentrionale (indicati in singole aree della regione che non ha mai nel poema il nome di Tessaglia.

Questo ordine non segue, d'altro canto, l'ordine dei Thearodokoi di Delfi, come ipotizzò lo storico svizzero A. Giovannini[6] (giungendo alla conclusione che il Catalogo sarebbe stato interpolato artificiosamente nell'Iliade e risalirebbe al VI a.C), ma corrisponde a antiche direttrici viarie interne e a due importanti rotte marittime che segnavano l'ambito che il mondo dei traffici acheo-egeo considerava di propria diretta pertinenza, partendo da sud-ovest la rotta isole-Ionie-Etolia e partendo da sud-est la rotta Creta-Rodi, Sime, le Sporadi e la Tessaglia meridionale e la parte della Grecia centrale volta verso l'Egeo.

Per capire in particolare la funzione di queste due rotte (rispettivamente da sud-ovest verso nord-est e da sud-est verso nord-ovest) che chiudevano a settentrione il cerchio attorno alla penisola greca occorre tenere presente due elementi geostorici fondamentali:

1) la successione isole-Ionie-Etolia costituiva la rotta che si ricollegava nel punto più settentrionale ad un importante e antico percorso interno, che costituiva una via istmica passante attraverso l'Etolia e la Malide sino al golfo Maliakos e all'Egeo.

più a settentrione Dodona, con il suo santuario allo Zeus pelasgico 8al quale rivolge una preghiera anche Achille) è sentita come un centro religioso di grande fama nella Grecia centrosettentrionale, anche se nelle sue vicinanze vi erano gruppi appartenenti ad un'etnia considerata diversa per alcune usanze primitive.

4. tra i quali quasi certamente uno poteva realmente corrispondere ad un poeta realmente vissuto al quale veniva riconosciuta la massima autorevolezza circa la guerra di Troia (B. GRAZIOSI - J. HAUBOLD, Homer. *The Resonance of Epic, London 2005).*

5. E. VISSER, *Homhers Katalog der Schiffe,* Stuttgart-Leipzig 1997, p. 304.

6. *Etude historique sur les origines du catalogue des vaisseaux,* Berna 1969.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Questo ruolo di Dodona di simbolico incontro ma anche di delimitazione appare chiaro nel mito della processione di pellegrini Iperborei recanti doni a Delo, mito che aveva originato gia in eta arcaica l'usanza di una consegna di offerte destinate a Delo da parte di diverse popolazioni settentrionali (trasmesse successivamente da diversi incaricati di ogni popolazione agli incaricati della popolazione successiva): dopo che le offerte avevano attraversato l'arco dei popoli settentrionali venivano consegnate a quelli di Dodona, che secondo Erodoto (IV 33) erano i primi Greci (nel senso di piu nordoccidentali) a riceverle.

2) La delineazione dell'arco orientale delle localita che appaiono nel Catalogo e importante proprio in quanto i distretti tessali in alcune fasi interagivano economicamente e in altre si scontravano principalmente con i gruppi che occupavano le Sporadi e le coste microasiatiche.

Che tra i popoli delle Sporadi e la Tessaglia vi fosse stata un'interazione lo si deduce molto bene dal mito dei figli di Tessalo, re di Cos che raggiungono prima l'Eubea e poi la Tessaglia; mito che riflette il punto di massima attivita dei gruppi dorici che avevano occupato le Sporadi meridionali e cercano di riprendere o riaffermare legami commerciali e politici con altri gruppi dorici presenti nella Grecia centrale (Eubea, golfo Maliakos, Tessaglia meridionale), probabilmente in contrasto con le periodiche incursioni e migrazioni da parte di gruppi di Pelasgi, provenienti dalle Sporadi settentrionali, dall'Ellesponto e dalla Tracia, anch'essi interessati alla Tesaglia, alle coste del golfo Maliakos e all'Eubea.

Anche per la rotta orientale dei figli di Tessalo (al ritorno da Troia) va, a mio avviso, riconosciuto un dato geografico fondamentale che diviene geostorico: dalle Sporadi meridionali con i venti spiranti da sud-est e risalendo in direzione sud-ovest/ nord-est, si giungeva con relativa facilita (in alcuni periodi compresi nell'arco dei mesi che rendevano possibile la navigazione), sulle coste meridionali e orientali dell'Eubea, costeggiando la quale si accedeva al grande golfo di Pagase e Maliakos e ai territori della Tessaglia.

Sul piano dei possibili scenari storici dei quali Achille sarebbe un emblema si comincia a vedere sia il Catalogo delle navi sia la vicenda di Achille con maggiore interesse, nuovo impulso deriva anche dal confronto con la piu antica epopea di Giasone, le scoperte archeologiche a Dimini, l'antica Iolkos, effettuate da Basilikì Adrymi Sismani, le hanno consentito di descrivere l'eroe come abile mediatore di scambi marittimi tra Tessaglia, Sporadi settentrionali e coste del mar Nero.

Mentre la filologia e l'archeologia possono offrire singoli indizi o elementi, talora utili e talora discutibili, io ritengo che l'unica chiave di comprensione complessiva in grado di spiegare i vari e misteriosi aspetti che pone l'eroe Achille e offerta dalla geografia storica del mondo antico, materia che parte dall'analisi dei diversi contesti geografici e delle loro potenzialita insediativa (e

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

quindi anche storica) e che utilizza l'insieme dei dati letterari e archeologici in quanto capaci di essere significativi non solo in se, ma soprattutto in relazione ai contesti geostorici esaminati.

Seguendo questa metodologia che è anche uno strumento di sintesi conoscitiva, si possono rivedere dati già noti e correlarli a dati nuovi.

Mentre nell'epica il casus belli della guerra di Troia è presentata come un contrasto tra Peloponnesiaci e Troiani che di per sè prevede per Achille il ruolo di eroe glorioso e necessario ma scomodo e condannato dal fato a non raccogliere i frutti del suo valore, nella interpretazione storica che ora, dato il grande progresso raggiunto dagli studi geostorici e topografico-archeologici concernenti la Tessaglia meridionale io intendo proporre, la vicenda di Achille sembra essere l'emblema di tre importanti realta storiche:

- Achille rappresenta i gruppi appartenenti a diverse popolazioni che, secondo la significativa formulazione del verso del Catalogo, lo seguirono a Troia: i "Mirmidoni", vale a dire i "nomadi" discendenti delle popolazioni preelleniche spostate ed emarginate dalla calata dei Dori, gli Hellenes, vale a dire, i guerrieri dorici[7] che erano divenuti egemoni nei territori "ellenici"[8] e in fine gli Achei, i mercanti-guerrieri egeo-achei interessati a stanziarsi nei punti propizi lungo le coste della Tessaglia orientale e meridionale.

- Documenta l'autosufficienza economica del reame di Achille. Egli stesso fa capire di avere grandi risorse economiche, afferma infatti di non aver bisogno di fare la guerra poiché non era mai stato offeso dai Troiani, non gli avevano mai distrutto "i raccolti di Ftia dai bei campi "anche in quanto era ben difeso dai monti e dal mare, doppio riferimento questo che non si addice alla zona di Farsala e dell'Apidano che una parte degli studiosi considerava o continua a considerare corrispondente all'antica Ftia, ma piuttosto alla catena dell'Othrys che domina il golfo Maliakos.

All'importanza dell'agricoltura si accompagnava l'importanza dell'allevamento, Achille (Il., IX vv. 478-479) definisce la sua patria Ftia " fertile zolla, madre di greggi". I cavalli imigliori che i Danai avessero a Troia erano quelli condotti da Achille (Il., I v. 770), inoltre le due cavalle migliori erano quelle di Eumelo, il Feretide, che erano state allevate da Apollo a Pereia[9]. Ritengo che il luogo indicato nell'Iliade come quello nel quale erano state allevate le cavalle di

7. come si evince in base al tipo di legame amoroso (cfr. W. M. CLARKE, *Achilles and Patroclus in love*, «Hermes» VI (1978), pp. 381-396) e di totale fedelta sino alia morte che lega Achille a Patroclo, che conferma la sua prevalente componente dorica in quanto nella tradizione dorica ove questo genere di relazioni era istituzionalizzato

8. Gli Hellenes avevano preso nome dall'estendersi del nome che forse in origine aveva caratterizzato l'insieme delle popolazioni che onoravano il santuario di [Ella, vale a dire il santuario di Zeus a Dodona (HESYCH. s.v.) , cfr. P. WATHELET, *L'origine du nom des Hellenes et son developpement dans la tradition homerique*, «Les Etudes Classiques», XLIII (1975), pp. 119-128, part. 125.

9. *Il.*, II, vv. 773-776.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Eumelo, "Pereia", corrisponda al centro che in epoca classica costituiva una piccola polis della Ftiotide confinante settentrionale di Meliteia[10], e che sia ingiustificata ed erronea la correzione Pieria (regione della Macedonia), come alcuni filologi hanno effettuato (non conoscendo forse l'esistenza di questo centro della Ftiotide).

- Come ora siamo in grado di affermare Achille era un alleato "necessario" perche la sua patria, la Ftiotide, era fornitrice di rame.

L'Othrys disponeva in varie zone del rame[11] che fu utilizzato probabilmente gia nel Meso-Elladico (ad es. le miniere dell'area montana di Makrolibadon, presso Meliteia, Narthakion e di Pelasghìa, collina sulla quale fu fondata in eta classica Larissa Cremaste). Questo metallo divenne ancora piu necessario nel Tardo-Elladico, a causa dell'aumentata scarsita nelle regioni greche di rame facilmente estraibile (come quello dell'Othrys) in quanto presente in vene relativamente piu superficiali.

Questo spiega molto bene perche i Micenei, piu organizzati sul piano militare rispetto alle popolazioni tessaliche, avevano bisogno dell'alleanza con Achille (vale a dire con principi della Ftiotide), così come forse avevano bisogno dei grandi arcieri della Magnesia, come Filottete (uno dei principi che come Protoo guidavano guerrieri magneti), per ottenere legno particolarmente flessibile, di cui è ricco il Pelio, materiale anch'esso strategico che serviva per costruire archi, l'asta dei giavellotti e anche alcune parti del fasciame delle navi.

- La dislocazione dei centri abitati dai guerrieri che seguono Achille (Trechine, Halos, Alope, preceduta dall'indicazione geografica di Argos Pelasgikon)[12], al di la della discussa identificazione dell'antica Halos[13], privilegia la costa del golfo Maliakos, il possesso della quale consentiva il trasporto, attraverso i valichi dell'Othrys, e il commercio del rame. Per proteggere queste attivita metallurgiche e di trasporti si era certamente formata un'alleanza tra i

10. CANTARELLI, Acaia Ftiotide I, Scheda Kastro di Petroton (in corso di pubblicazione)

11. Cfr. in CANTARELLI, Ibidem, Schede, con relativa bibliografia geologica.

12. Ritengo si tratti della denominazione regionale specifica corrispondente alla Ftiotide e non di una denominazione generica per indicare l'intera Tessaglia oppure la Tessaglia settentrionale, come intende, ad es., P. LOPTSON, Pelasgikon Argos in the Catalogue of ships, Il 681, pp.136-138.

13. G. C. COURMOUZIADHS (jAgiva Paraskeuhv, Pla¬ta¬niva, «AD» XXIX (1973/4). Cronikav, pp. 318-319) l'ha identificata nell'area di Platania, 7 km a E di Lamia golfo Maliakos, area che nell'eta del Bronzo era piu costiera dell'attuale a causa dell'estendersi della piana alluvionale, mentre altri, tra i quali I. P. PANERHS, Acillevai kai [Aloi, Acaiofqiwtikav BjJ', pp. 13-30 ipotizzano quella vicina ad Halmyros valorizzando i legami mitici che si istituirono tra Halos e i centri fondati in Asia Minore. A queste ipotesi io aggiungo a favore della prima, sia l'ordine in senso orario seguito dal poeta per enumerare i centri, Halos situata dopo Trechine e prima di Alope, sia la possibile connessione con l'attivita mineraria dei piu antichi Parakelotai, vedi CANTARELLI, Acaia Ftiotide I, Scheda Platania, in corso di stampa).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

mercanti achei frequentatori della costa e i signori della Ftiotide e della Magnesia.

- Alla componente egeo-achea fu probabilmente affidato il ruolo, sia di procurare in alcuni centri costieri microasiatici lo stagno che dalle regioni interne dell'Asia (specie dall'Afganistan) veniva trasportato verso la costa, sia di contrastare, i rapporti commerciali e di alleanza che legavano popolazioni della Troade, Ellesponto, Tracia, ma anche della Grecia settentrionale, come i Pelasgi già insediati a Larissa[14].

- Tra l'XI e il X secolo, con il declino della fase di importanza mineraria della Ftiotide (alla quale conseguiva una diminuita importanza anche della contigua regione della Magnesia) la regione subisce un processo di emarginazione politica ed economica rispetto alla Grecia centrale e meridionale, l'epica ne ignora i motivi, ma traspare una specie di accantonamento di alcuni eroi tessali, Achille perde la vita per una parte del piede non protetta dalla garanzia dell'immortalità, ed anche l'eroe della Magnesia, Filottete, era stato abbandonato a Lemnos, a causa della piaga maleodorante al piede e viene recuperato solo in virtù della creduta capacita per così dire magica legata al suo arco.Sembra quasi che entrambi gli eroi, Achille e Filottete, siano rappresentanti di popolazioni un tempo gloriose ma ormai destinate a non prevalere in quanto emarginate dalla grande ascesa delle regioni centromeridionali della Grecia.

Se sul piano storico si può dire che la Tessaglia meridionale era stata raggiunta da una miceneità "periferica", come ha ben messo in rilievo l'importante Convegno di Lamia del 1994[15], occorre tuttavia aggiungere che le popolazioni tessale, composte da diverse etnie e tradizioni, avevano comunque scelto di non essere soverchiate dalla civiltà "micenea" e di porsi piuttosto in relazione con le regioni confinanti, Macedonia, Etolia, Malide, con la penisola Calcidica e con le Sporadi settentrionali.

---

14. E' una illusione dei filologi pensare che quella Larissa indicata nell'Iliade *(Catalogo delle navi*, II., II vv. 840-841, come alleata dei Troiani fosse un centro sconosciuto da situare nell'Asia Minore. In una concezione geografica che si era certamente formata nel II millennio l'esperienza logografica non poteva che favorire una rappresentazione concettuale tale da privilegiare la contiguita dei popoli situati lungo un grande arco teorico che dall'Ellesponto giungeva sino alia Tessaglia nord-orientale. L'utilizzo della valle del Peneo come facile via di penetrazione verso il territorio di Larissa o comunque verso territori tessali contigui puo aver contribuito al formarsi di un'area che a lungo si distingueva per scelte militari e politiche rispetto a quelle dei Tessali, caratteristica che in parte rimase anche in epoca arcaica e classica e che, fraintesa dagli altri occupanti della penisola ellenica, faceva parlare di medismo dei tessali.

15. AA.VV., *Periphery Mycenaean World* 2003: AA.VV. (UPOURGEIO POLITISMOU - ID J E.P.K.A.), *II International Colloquium: The Periphery of the Mycenaean World*, Proceedings (N. KYPARISSI APOSTOLIKA- M. PAPAKONSTANTINOU edd.), Athens 2003.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Cantarelli Floriana
(Πανεπιστήμιο του Μιλάνο)

ΘΕΜΑ
«Η σύνδεση μεταξύ της Φθιώτιδας και του μύθου του Αχιλλέα»

(Το ιταλικό κείμενο μεταφράστηκε στα ελληνικά από τον Ηρακλή Αναστασίου Καραναστάση, πτυχιούχο Ιταλικής Φιλολογίας και Γλώσσας. Η οργανωτική επιτροπή τον ευχαριστεί για την αφιλοκερδή προσφορά του)

Η φιγούρα του Αχιλλέα εξετάζεται από αναρίθμητους τομείς σπουδών, την ετυμολογία, την φιλολογία, την μυθολογία, την εικονογραφία, και έμμεσα, στο περιβάλλον της μελέτης της ιστορίας του ελληνικού πολιτισμού ανάμεσα στον 12ο αιώνα π.Χ. και την εποχή των ποιητών που πραγματοποίησαν τις διάφορες μεταφράσεις της επικής.

Το όνομα του Αχιλλέα, συγκρίσιμο με το όνομα ενός άνδρα του **Ακιρέα** στα μυκηναϊκά τραπέζια της Κνωσού, σύμφωνα με κάποιους θα ήταν προελληνικό, σύμφωνα με τον L.R. Palmer[1] πρόκειται για υποκοριστικό του **Αχί-λα** όπου το πρώτο μέρος σημαίνει «ποινή της ψυχής».

Πρόκειται ωστόσο για έναν όρο μη ξεκάθαρης σημασίας[2].

Το πιο ενδιαφέρον φιλολογικό στοιχείο είναι ότι η μετάφραση του Αχιλλέας και τα ποιήματα που το αφορούν ανήκουν σε ένα περιβάλλον που φαίνεται πως περιλάμβανε την νότια Θεσσαλία και την Εύβοια[3] και που είχε τύχη στην κεντρική Ελλάδα όπου η φιγούρα του ανίκητου πολεμιστή αναμειγνύονταν με ένα άλλο μεγάλο περιβάλλον (το πελοποννησιακό που χαρακτηρίζονταν από τους ισχυρότερους μυκηναίους πρίγκιπες).

Στην κύρια περίοδο (8ος-9ος αιώνας π.Χ που έγινε στην Μικρασία, ανάμεσα στις διάφορες ενδείξεις που υπάρχουν στην διακόσμηση της ασπίδας του Αχιλλέα) τα κατορθώματα των Αχαιών ισορροπούνται με τρωικούς θρύλους, και είναι αυτή η φάση που, κατά την άποψη μου, η φιγούρα του Αχιλλέα πρέπει να συμφωνεί με την νίκη των Πελοποννησίων και η σημασία του Αχιλλέα προσδιορίζεται με τρεις τρόπους:

1. Η ερμηνεία των Ελληνικών μυκηναϊκών κειμένων, Οξφόρδη 1963, σελ.79
2. P. CHANTRAINE, Ετυμολογικό λεξικό της Ελληνικής, Παρίσι 1968 (νέα έκδοση Παρίσι 1999) και αβέβαιης ετυμολογίας (G.NAGY, Το όνομα του Αχιλλέα. Ετυμολογία και έπη (έκδοση 1976, σελ. 209-237)
3. R. JANKO, Όμηρος, Ησίοδος και ύμνοι: διαχρονική ανάπτυξη του έπους, εκδόσεις Πανεπιστημίου Καίμπριντζ 1982.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

- Ο ήρωας δεν θα έρθει νικηφόρος από τον μεγάλο πόλεμο στην Τροία

- Το ότι ήταν ανίκητος, ήταν μικρής διάρκειας, επειδή έτσι ήθελε

- Η επιστροφή του στη μάχη δεν έγινε από πίστη στον σκοπό των άλλων Ελλήνων, μα από πίστη στον Πάτροκλο, τον αγαπημένο φίλο.

Όλα αυτά μας κάνουν να καταλάβουμε πως από την εποχή της προφορικής μετάφρασης που αφορά τον Αχιλλέα (στο τέλος της εποχής του Χαλκού), στην εποχή (υστερομυκηναϊκή) στην οποία υπήρξε ανάμειξη μεταξύ των Πελοποννησιακών στρατιωτικών παραδόσεων και αυτών της κεντρικής Ελλάδας ήταν αυτή η τελευταία που έχασε σημασία, ο Αχιλλέας δεν ήταν πια ο μεγάλος ήρωας, αν και είχε έναν θεμελιώδη ρόλο στον πόλεμο.

Φυσικά οι «ομηρικοί» ποιητές[4] δεν ήταν σε θέση να προσδιορίσουν τα αίτια της μείωσης της σημασίας που αφορά τον Αχιλλέα και ακόμα λιγότερο, ποια θα μπορούσε να ήταν η πραγματική αιτία για την σημασία αυτού του ήρωα από την Φθία (Φθιώτιδα), που τον έκανε έναν από τους πιο ένδοξους συμμετέχοντες της εκστρατείας κατά της Τροίας.

Όσον αφορά τη δομή του **Καταλόγου για τα πλοία** παρατηρήθηκε από τον Visser[5] πως οι τοποθεσίες που αναφέρονταν συμπίπτουν με ένα κριτήριο γεωγραφικής εγγύτητας (τοποθεσίες της κεντρικής Ελλάδας που αναφέρονται με τρόπο κανονικό, όπως τοποθεσίες των κέντρων της Πελοποννήσου, των Ιονίων. της Αιτωλίας, Κρήτης, Ρόδου, Σύμης, Σποράδων, οι περιοχές της ξηράς που δεν αναφέρονται στο ποίημα με το όνομα της Θεσσαλίας).

Αυτή η σειρά δεν ακολουθεί την τάξη των Δελφών, όπως υπέθεσε ο Ελβετός ιστορικός Giovannini[6] (φτάνοντας στο συμπέρασμα πως ο **Κατάλογος** άλλαξε τεχνητά στην Ιλιάδα και θα έφτανε στον 6ο αιώνα π.Χ), αλλά αντιστοιχεί σε αρχαίες κατευθύνσεις και σε δύο σημαντικές θαλάσσιες ρότες που δείχνανε το περιβάλλον που ο κόσμος της κυκλοφορίας κινούνταν από τους Αχαιούς, ξεκινώντας από νοτιοδυτικά, την οδό Ιόνια νησιά-Αιτωλία, και φεύγοντας από νοτιοανατολικά από Κρήτη-Ρόδο, Σύμη, Σποράδες και την νότια Θεσσαλία και την περιοχή της Κεντρικής Ελλάδος που έβλεπε το Αιγαίο.

Για να καταλάβουμε τη λειτουργία αυτών των δύο οδών, (ιδιαίτερα από νοτιοδυτικά προς βορειοανατολικά και από νοτιοανατολικά

4. Ανάμεσα στους οποίους μπορούσε κανείς να αναγνωρίσει έναν ποιητή που πραγματικά γνωρίζει τα περισσότερα σχετικά με τον πόλεμο της Τροίας (B.GRAZIOSI-J.HAUBOLD. Όμηρος. Η απήχηση του έπους, Λονδίνο 2005).

5. E. VISSER. Homhers Katalog der Schiffe. Στουτγκάρδη-Λειψία 1997. σελ.304

6. Ιστορική μελέτη σχετικά με την καταγωγή του καταλόγου των πλοίων, Βέρνη 1969.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

προς βορειοδυτικά), που κλείνανε ένα τόξο γύρω από την ελληνική χερσόνησο, πρέπει να λάβουμε υπόψη δυο βασικά γεωιστορικά στοιχεία.

1. Η διαδοχή Ιόνια νησιά-Αιτωλία αποτελούσε την οδό που ένωνε το εσωτερικό κομμάτι, είχε και μια διαδρομή εσωτερική που ήταν μια οδός διαμέσου της Αιτωλίας, της Μαλίδας μέχρι τον Μαλιακό κόλπο και το Αιγαίο. Στο εσωτερικό περνούσε από την Δωδώνη, με το ιερό του Δία των Πελασγών, από το οποίο υπήρχε και μια προσευχή στον Αχιλλέα, και είναι γνωστό ως κέντρο μεγάλης φήμης στην ηπειρωτική Ελλάδα, παρόλο που δίπλα του κατοικούσαν έθνη διαφορετικά και πρωτόγονα. Αυτός ο ρόλος της Δωδώνης, της συμβολικής συνάντησης αλλά και του περιορισμού, φαίνεται ξεκάθαρος στο μύθο της πορείας των προσκυνητών από τον Βορρά που αφιέρωναν δώρα στην Δήλο, μύθος που έδειχνε την χρήση από την αρχαιότητα προσφορών προς την Δήλο από πληθυσμούς της ηπειρωτικής Ελλάδας (πράγμα που μεταδίδονταν διαδοχικά από πληθυσμό σε πληθυσμό), προσφορές δίδονταν και στη Δωδώνη που, κατά τον Ηρόδοτο(IV 33), οι κάτοικοι της ήταν από τους πρώτους που τις δέχονταν.

2. Ο προσδιορισμός των τοποθεσιών που φαίνονταν στον Κατάλογο είναι σημαντικός, επειδή φαινόταν ο δεσμός μεταξύ περιοχών της Θεσσαλίας και ομάδων που κατείχαν τις Σποράδες και τα Μικρασιατικά παράλια. Το ότι ανάμεσα στους κατοίκους της Θεσσαλίας και των Σποράδων υπήρχε σύνδεση προκύπτει και από τον μύθο των παιδιών του Θεσσαλού, βασιλιά της Κω, που φθάσανε πρώτα στην Εύβοια και μετά στη Θεσσαλία, μύθος που αντανακλά το σημείο της μέγιστης δραστηριότητας των δωρικών ομάδων που είχαν καταλάβει τις νότιες Σποράδες και προσπαθούσαν να συνάψουν πολιτικούς και εμπορικούς δεσμούς με άλλες δωρικές ομάδες της κεντρικής Ελλάδος (Εύβοια, Μαλιακός κόλπος, νότια Θεσσαλία), πιθανόν σε αντίθεση με τις περιοδικές μεταναστεύσεις των Πελασγικών φύλων, που έρχονταν από τις Σποράδες, από τον Ελλήσποντο και την Θράκη και αυτοί κατευθυνόμενοι προς Θεσσαλία, στις ακτές του Μαλιακού και της Εύβοιας.

Και για την ανατολική πορεία των παιδιών του Θεσσαλού (επιστρέφοντας από Τροία) αναγνωρίζεται, κατά την άποψή μου, ένα βασικό γεωγραφικό στοιχείο που γίνεται γεωιστορικό: από τις νότιες Σποράδες με ανέμους από τα νοτιοανατολικά προς τα νοτιοδυτικά/βορειοανατολικά έφταναν με σχετική ευκολία (σε κάποιες περιπτώσεις τις φορές που κάνανε εύκολη την πλοήγηση), στις νότιες -ανατολικές ακτές της Εύβοιας και από εκεί στο μεγάλο Παγασητικό κόλπο και στο Μαλιακό και στα εδάφη της Θεσσαλίας.

Οσον αφορά τα πιθανά σενάρια σύμφωνα με τα οποία ο Αχιλ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λέας θα ήταν ένα έμβλημα αρχίζουμε να βλέπουμε τον «Κατάλογο των πλοίων» και την περιπέτεια του Αχιλλέα με μεγάλο ενδιαφέρον. Νέα παρόρμηση έρχεται και με τη σύγκριση με το πιο αρχαίο έπος του Ιάσονα, τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις στο Διμήνι, την αρχαία Ιωλκό, που πραγματοποιήθηκαν από την Βασιλική Αδρύμη Σισμάνη, οδήγησαν στο να δούμε τον ήρωα ως μεσολαβητή ανταλλαγών μέσω θαλάσσης μεταξύ Σποράδων, Θεσσαλίας και των ακτών της Μαύρης Θάλασσας.

Ενώ η φιλολογία και η αρχαιολογία μπορούν να προσφέρουν απλά στοιχεία ή ενδείξεις, κάποιες φορές χρήσιμες και συζητήσιμες, εγώ θεωρώ, πως το μοναδικό κλειδί ολοκληρωτικής κατανόησης που μπορεί να εξηγήσει τις πολλές και μυστηριώδεις όψεις που βάζει ο ήρωας Αχιλλέας, προσφέρεται από την ιστορική γεωγραφία του αρχαίου κόσμου, ύλη που ξεκινά από την ανάλυση των διαφόρων γεωγραφικών πλευρών και ιστορικών δυνατοτήτων και που χρησιμοποιεί το σύνολο των λογοτεχνικών και αρχαιολογικών στοιχείων, όταν είναι σε θέση να είναι επεξηγηματικοί όχι μόνο όσον αφορά αυτόν (Αχιλλέα), αλλά κυρίως σε σχέση με γεωιστορικά στοιχεία.

Ακολουθώντας τη μεθοδολογία αυτή μπορούμε να ξαναδούμε στοιχεία και να τα διορθώσουμε με νέα.

Ενώ στο έπος η αιτία του πολέμου της Τροίας παρουσιάζεται ως αντίθεση ανάμεσα σε Πελοποννήσιους και Τρώες, που προβλέπει για τον Αχιλλέα τον ρόλο του ένδοξου ήρωα, αλλά και αναγκαίου και καταδικασμένου να μη συλλέξει τους καρπούς της αξίας του, στην ιστορική ερμηνεία, που τώρα, λαμβάνοντας υπόψη την μεγάλη πρόοδο που έγινε από τις γεωιστορικές και τοπογραφικοαρχαιολογικές μελέτες που αφορούσαν την νότια Θεσσαλία, εγώ θεωρώ πως η περιπέτεια του Αχιλλέα αποτελεί το έμβλημα τριών ιστορικών πραγματικοτήτων.

Ο Αχιλλέας αντιπροσωπεύει τις ομάδες που ανήκαν σε διαφορετικούς πληθυσμούς που, σύμφωνα με την ανάλυση του στίχου του Καταλόγου, τον ακολούθησαν στην Τροία: οι «Μυρμηδόνες», δηλαδή οι «νομάδες» που προέρχονταν από προελληνικούς πληθυσμούς που μετακινήθηκαν και περιθωριοποιηθήκαν από την κάθοδο των Δωριέων, οι Έλληνες, δηλαδή οι Δωριείς πολεμιστές[7] που έγιναν ηγεμόνες στα «ελληνικά»[8] εδάφη και τελικά οι Αχαιοί, οι έμποροι-πολεμιστές

7. Όπως αποδεικνύεται υπάρχει μια ερωτική σχέση (βλ. W.M. CLARKE, Ο Αχιλλέας και ο Πάτροκλος ερωτευμένοι, «Ερμής» VI (1978), σελ.381-396) και πλήρως πίστης μέχρι θανάτου που συνδέει τον Αχιλλέα και τον Πάτροκλο

8. Οι Έλληνες πήρανε το όνομά τους από την επέκταση του ονόματος που ίσως χαρακτήριζε τους πληθυσμούς που τιμούσαν το ιερό του Δία στην Δωδώνη (P. WATHELET. Η καταγωγή του ονόματος των Ελλήνων και η ανάπτυξη τους στην ομηρική παράδοση, "Κλασικές μελέτες", XLIII(1975), σελ. 119-128.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αιγαιο-Αχαιοί που ενδιαφέρονταν να μετακινηθούν κατά μήκος της ανατολικής και νότιας Θεσσαλίας.

Αποδεικνύει την οικονομική αυτάρκεια του καθεστώτος του Αχιλλέα. Αυτός ο ίδιος μας κάνει να καταλάβουμε πως είχε μεγάλες οικονομικές πηγές, βεβαιώνει στην πραγματικότητα πως δεν είχε ανάγκη να κάνει πόλεμο, αφού δεν τον είχαν ποτέ προσβάλλει οι Τρώες, δεν του καταστρέψανε ποτέ **«τη συγκομιδή από της Φθίας τους ωραίους κάμπους»,** αφού ήταν καλά καλυμμένη από βουνά και θάλασσα, διπλή αναφορά αυτή που δεν συμπίπτει με την περιοχή των Φαρσάλων και του Απίδανου που ένα μέρος των μελετητών θεωρούν ή συνεχίζουν να θεωρούν πως ανταποκρίνεται με την αρχαία Φθία, μα κυρίως με την ορεινή αλυσίδα της Όθρυος που κυριαρχεί του Μαλιακού κόλπου. Τη σημασία της γεωργίας συνόδευε η σημασία της κτηνοτροφίας, ο Αχιλλέας προσδιορίζει την πατρίδα του Φθία (ΙΛ. IX 478-479) *«γόνιμη, μητέρα των κοπαδιών»* Τα καλύτερα άλογα που οι Δαναοί είχαν στην Τροία ήταν του Αχιλλέα (ΙΛ. 770). Ακόμη τα δύο καλύτερα άλογα ήταν του Εύμελου(;) του Φερετίδη, που τα μεγάλωσε ο Απόλλωνας στην Περαία[9]. Θεωρώ πως ο τόπος που αναφέρεται στην Ιλιάδα σαν εκείνο που μεγαλώσανε τα άλογα του Εύμελου, η «Περαία», ανταποκρίνεται στο κέντρο που την κλασσική περίοδο μια μικρή πόλη της Φθιώτιδας που συνόρευε με την Μελιταία[10] και πως δεν ήταν σωστή η ερμηνεία Πιερία (περιοχή της Μακεδονίας), όπως κάποιοι φιλόλογοι πίστευαν (μη γνωρίζοντας προφανώς την ύπαρξη αυτού του κέντρου της Φθιώτιδας).

Όπως είμαστε σε θέση να επιβεβαιώσουμε τώρα ο Αχιλλέας ήταν ένας «απαραίτητος» σύμμαχος, επειδή η πατρίδα του η Φθιώτιδα, ήταν τροφοδότης χαλκού.

Η Όθρυς διέθετε διάφορες ζώνες χαλκού[11] που πιθανότατα χρησιμοποιούνταν ήδη στην Μέση Ελλάδα (π.χ τα ορυχεία της ορεινής περιοχής του Μακρολίβαδου, δίπλα στην Μελιταία, το Ναρθάκιο και τη Πελασγία, λόφος που ιδρύθηκε στην κλασσική εποχή, η Λάρισα Κρεμαστή).

Αυτό το μέταλλο έγινε ακόμη πιο απαραίτητο στην υστεροελλαδική εποχή, εξαιτίας της αυξημένης έλλειψης χαλκού στις ελληνικές περιοχές (όπως σε αυτές της Όθρυος), αφού υπήρχε σε πιο επιφανειακές ποσότητες.

Αυτό εξηγεί πολύ καλά, γιατί οι Μυκηναίοι, καλύτερα οργανωμένοι στρατιωτικά σε σχέση με τους πληθυσμούς της Θεσσαλίας, είχα-

9. Ιl, II, σελ.773-776

10. Κανταρέλλι, Αχαΐα Φθιώτιδα Ι, Το κάστρο του Πετρωτού (στο στάδιο της έκδοσης)

11. Βλ. Κανταρέλλι, Πίνακες με σχετική γεωλογική βιβλιογραφία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νε ανάγκη της συμμαχίας του Άχιλλέα (δηλαδή με τους πρίγκιπες της Φθιώτιδας), όπως είχαν ανάγκη και τους μεγάλους τοξότες της Μαγνησίας, όπως ο Φιλοκτήτης (ένας από τους πρίγκιπες, που, όπως ο Πρώτων(;), οδηγούσανε πολεμιστές), για να πάρουν ξύλο ιδιαίτερα εύκαμπτο, από το οποίο είναι πλούσιο το Πήλιο, υλικό και αυτό στρατηγικό, που εξυπηρετούσε για την κατασκευή τόξων, όπως και πλοίων.

Η αποίκιση των κέντρων που κατοικήθηκαν από πολεμιστές που ακολουθούσαν τον Αχιλλέα (Τραχινία, Άλος, Άλόπη, που ακολουθούνταν από την γεωγραφική ένδειξη Άργος Πελασγικό)[12], πέρα από την ταυτοποίηση της Αρχαίας Άλου[13], κυριαρχεί η κατοχή του Μαλιακού, η κατοχή του οποίου διευκόλυνε την μεταφορά, διαμέσου των μονοπατιών της Όθρυς, του εμπορίου του χαλκού. Για την προστασία των μεταλλουργικών αυτών δραστηριοτήτων και των μεταφορών έγινε μια συμμαχία ανάμεσα στους Αχαιούς εμπόρους της ακτής και τους άρχοντες της Φθιώτιδας και της Μαγνησίας.

Στην αχαιοαιγαιακή συμμαχία της δόθηκε ο ρόλος, τόσο να φυλά σε μερικά κέντρα μικρασιατικά τις μεταφορές από τις περιοχές της Ασίας (όπως του Αφγανιστάν) προς την ακτή, όσο και να διαφυλάττουν τις σχέσεις εμπορίου και συμμαχίας που συνδέανε πληθυσμούς της Τροίας, του Ελλήσποντου, της Θράκης αλλά και της Ηπειρωτικής Ελλάδας, όπως οι Πελασγοί που ήδη κατοίκησαν την Λάρισα[14].

Μεταξύ 10ου και 11ου αιώνα, με την πτώση της σημασίας των

12. Θεωρώ πως πρόκειται για την περιφερειακή ονομασία που ανταποκρίνεται στην Φθιώτιδα και όχι μιας γενικής ονομασίας για να δείξει όλη την Θεσσαλία ή τη βόρεια Θεσσαλία, βλ. P. LOPSTON, Το Πελασγικό Αργος στον κατάλογο των πλοίων, II 681, σελ.136-138.

13. Ο Γ. Χουρμουζιάδης στα Χρονικά την προσδιόρισε σαν την Πλατανιά, 7 χ.λ.μ από τη Λαμία στον κόλπο του Μαλιακού, που στην εποχή του Χαλκού ήταν περισσότερο παραθαλάσσια από το τωρινό, λόγω της επέκτασης της πεδιάδας, ενώ άλλοι, ανάμεσα στους οποίους και ο Π. Πανέρης την τοποθετούν δίπλα στον Αλμυρό αξιολογώντας τις μυθικές συνδέσεις μεταξύ της Αλου και των κέντρων που ιδρύθηκαν στην Μικρά Ασία. Σε αυτές τις υποθέσεις εγώ είμαι υπέρ της πρώτης, η τάξη που ακολουθείται από τον ποιητή τοποθετεί την Άλο μετά την Τραχινία και πριν την Αλόπη, όσο και από την σύνδεση με την δραστηριότητα των ορυχείων, βλ. ΚΑΝΤΑΡΕΛΛΙ, Αχαΐα Φθιώτιδα I (σε πορεία εκτύπωσης).

14. Είναι μια αυταπάτη των φιλολόγων να σκέφτονται πως η Λάρισα που αναφέρεται στην Ιλιάδα (Κατάλογος των πλοίων, στιχ.840-841) ως σύμμαχος των Τρώων ήταν ένα άγνωστο κέντρο της Μικράς Ασίας. Σε μια γεωγραφική μελέτη που έγινε την 2η χιλιετία ευνοούσε την συνέχεια των πληθυσμών που βρίσκονταν στο τόξο γύρω από τον Ελλήσποντο και έφτανε ως την βόρεια Θεσσαλία. Η χρήση της κοιλάδας του Πηνειού ως εύκολης οδού διείσδυσης προς τα εδάφη της Θεσσαλίας ή προς Θεσσαλικά εδάφη βοήθησε στη δημιουργία μιας περιοχής που ξεχώριζε πολιτικοστρατιωτικά σε σχέση με αυτές των Θεσσαλών, χαρακτηριστικό που παραμένει στην αρχαϊκή και κλασική εποχή και που οδήγησε ανάμεσα στα άλλα να γίνεται λόγος για τους Θεσσαλούς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ορυχείων της Φθιώτιδας (την οποία ακολούθησε μια ελαττωμένη σημασία της περιοχής της Μαγνησίας), η περιοχή υπέμενε μια διαδικασία πολιτικής και οικονομικής περιθωριοποίησης σε σχέση με την κεντρική και νότια Ελλάδα. Το έπος αγνοεί τα αίτια, αλλά φαίνεται μια ομοιότητα με μερικούς Θεσσαλούς ήρωες. Ο Αχιλλέας χάνει την ζωή του λόγω ενός μέρους του ποδιού, που δεν προστατεύεται από την αθανασία, και ο ήρωας της Μαγνησίας, ο Φιλοκτήτης, εγκαταλείφτηκε στη Λήμνο, λόγω της κακοφορμισμένης πληγής στο πόδι και ανέρρωσε χάρις στην ικανότητα, για να πούμε μαγική, του τόξου του. Φαίνεται πως και οι δύο οι ήρωες, ο Αχιλλέας και ο Φιλοκτήτης, ήταν εκπρόσωποι πληθυσμών ενδόξων, αλλά τώρα πια προορισμένων να μην κυριαρχήσουν, αφού είναι περιθωριοποιημένοι από την μεγάλη άνοδο των κεντρονότιων περιοχών της Ελλάδος.

Αν στο ιστορικό επίπεδο μπορούμε να πούμε πως η νότια Θεσσαλία είχε προσεγγιστεί από τους μυκηναίους «περιφερειακά», όπως αποκαλύφτηκε στο σημαντικό συνέδριο της Λαμίας του 1994[15], χρειάζεται παρόλα αυτά να προσθέσουμε πως οι θεσσαλικοί πληθυσμοί αποτελούμενοι από διάφορα έθνη και παραδόσεις, επέλεξαν να μην κυριαρχηθούν από τον «μυκηναϊκό» πολιτισμό, και να τεθούν σε σχέση με τους πληθυσμούς που συνόρευαν τη Μακεδονία, την Αιτωλία, τη Μαλίδα, την χερσόνησο της Χαλκιδικής και τις Βόρειες Σποράδες.

15. Ο μυκηναϊκός κόσμος εκδ. 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, 2ο Διεθνές συμπόσιο: Η περιφέρεια του μυκηναϊκού κόσμου, εισήγηση (ΚΥΠΑΡΙΣΗ-ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ), Αθήνα 2003

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΦΛΟΡΙΑΝΑ ΚΑΝΤΑΡΕΑΛΙ

«Η σύνδεση μεταξύ της Φθιώτιδας και του ήρωα Αχιλλέα».

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η φιγούρα του Αχιλλέα εξετάζεται από αναρίθμητους εκπαιδευτικούς τομείς, την ετυμολογία, την φιλολογία, την μυθολογία, την εικονογραφία, και εμμέσως στο περιβάλλον της μελέτης της ιστορίας του ελληνικού πολιτισμού ανάμεσα στον 12Ο αιώνα π.Χ. και την εποχή των ποιητών που προσάρμοσαν τις διάφορες μορφές της επικής ποίησης.

Μα μόνο οι πιο πρόσφατες εδαφοιστορικές μελέτες(χρησιμοποιώντας ως εργαλεία ιδιαίτερα την ιστορική γεωγραφία και τις τοπογραφικές-αρχαιολογικές έρευνες)που έγιναν(και στις οποίες είχα την τιμή να συμμετάσχω για πολλά χρόνια) και κατά μήκος της νοτίου Θεσσαλίας μπορούν να συμπεριλάβουν την πιο παλιά ιστορική φυσιογνωμία της δυτικής περιοχής(Δολοπία-Μαλιείς) και της κεντροανατολικής(Φθιώτιδα-Μαγνησία) και μπορούν να φωτίσουν την προσωπικότητα του Αχιλλέα με ένα νέο φώς και διαφορετικό σε σχέση με τις προηγούμενες μελέτες.

Μπορούμε τώρα να αρχίσουμε να αντιλαμβανόμαστε πως στις λεπτομέρειες που η επική ποίηση απεικόνισε αυτό το πρόσωπο αντιπροσωπεύονται οι οικονομικές ,εθνικές, στρατιωτικές συνθήκες της Φθιώτιδας κατά την διάρκεια της μέσης και τελικής εποχής του Χαλκού, αλλά και την ευαισθησία και μια αξιοθαύμαστη μείωση ενός οικονομικού και πολιτικού ρόλου μεταξύ του 11ου και του 9ου αιώνα π.Χ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Πρωτοπρεσβύτερος Νεόφυτος Ραφαηλίδης
Διδάκτωρ Θεολογίας

ΘΕΜΑ
"Ο αρχιτέκτων Αθανάσιος Δεμίρης, το έργο του στη Φθιώτιδα και η αρχιτεκτονική του ιερού ναού αγίου Δημητρίου Λαμίας.".

Αγαπητοί κύριοι σύνεδροι, έχω την τιμή να εισηγηθώ σήμερα ενώπιον του εκλεκτού αυτού ακροατηρίου το θέμα "Ο αρχιτέκτων Αθανάσιος Δεμίρης, το έργο του στη Φθιώτιδα και η αρχιτεκτονική του ιερού ναού αγίου Δημητρίου Λαμίας.".

Θα ξεκινήσουμε την διαπραγμάτευση του θέματός μας παραθέτοντας ένα πολύ σύντομο βιογραφικό του Αθανασίου Δεμίρη, στη συνέχεια θα αναφερθούμε στο έργο του στη Φθιώτιδα παραθέτοντας σχετικές μαρτυρίες και σχεδιαγράμματα. Θα κλείσουμε παρουσιάζοντας την αρχιτεκτονική του ναού του αγίου Δημητρίου Λαμίας για να πάρουμε μια ιδέα της δημιουργικής ικανότητας του Αθανασίου Δεμίρη και του τρόπου θεώρησης και προσέγγισης της βυζαντινής αρχιτεκτονικής παράδοσης.

1. Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΕΜΙΡΗΣ

Η Ερεσός, πατρίδα της δέκατης μούσας Σαπφούς, αλλά και του φυσιοδίφη Θεόφραστου, ήταν ο τόπος όπου από γονείς μηχανικούς γεννήθηκε το 1887 ο Αθανάσιος Δεμίρης. Η μητέρα και οι δάσκαλοί του του μετέδωσαν την βαθιά αγάπη για την τέχνη και το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα που χαρακτηρίζουν τον αρχιτέκτονα καθ' όλη την πορεία της δράσης του.

Σε νεαρή ηλικία κατατάσσεται εθελοντικά στον ελληνικό στρατό και το 1912 λαμβάνει μέρος στους βαλκανικούς πολέμους. Στη συνέχεια έρχεται στην Αθήνα και σπουδάζει αρχιτεκτονική στη σχολή Ρουσσόπουλου. Έχει δάσκαλο τον ονομαστό αρχιτέκτονα Ερνέστο Τσίλλερ, ο οποίος το 1918 έγραφε για το Δεμίρη «...Ο υποφαινόμενος πιστοποιώ ότι ο Αθανάσιος Δεμίρης εξ Ερεσού Μυτιλήνης, τυγχάνων σπουδαστής της Ακαδημίας Ρουσσοπούλου εις την Α΄ Αρχιτεκτονικήν, φαίνεται ικανότατος, ακριβής και τίμιος προς δε και έχων θερμόν ζήλον περί την εκπλήρωσιν του καθήκοντος. Επί τω διαστήματι δε της διδασκαλίας μου έμεινα πλήρως ευχαριστημένος». Την ίδια περίοδο ο Δεμίρης σπούδασε δι' αλληλογραφίας σε Πολυτεχνείο του Παρισιού γνωρίζοντας έτσι εξ αποστάσεως τον **Le Corbusier.**

Στην αρχή της καριέρας του τον ενίσχυσε ο πατέρας του. Αργότερα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εργάστηκε στο αρχιτεκτονικό γραφείο του Αναστάσιου Μεταξά και το 1928 αποκτά δικό του χώρο στη οδο Μιχαήλ Βόδα. Στην πορεία του πολύτιμη ήταν η συνεργασία του με τον Αν. Ορλάνδο, ο οποίος από το 1920 έως το 1943 ήταν υπεύθυνος για τον έλεγχο και την αναστύλωση εκκλησιαστικών έργων και τον βοήθησε να αναδειχθεί σε έναν από τους κυριότερους αρχιτέκτονες – ναοδόμους. Από το 1924 ως το 1940 εκτέλεσε με ευσυνειδησία χρέη επιβλέποντος μηχανικού σε έργα αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων.

Η φήμη του διασώζεται ως τις μέρες μας αναλλοίωτη και περίτρανη, καθώς ο χρόνος απέδειξε ότι ο «πεφωτισμένος» αυτός αρχιτέκτονας κληροδότησε στους μεταγενέστερους σημαντικό έργο.

Το έργο του Αθανασίου Δεμίρη

Το έργο του Αθανασίου Δεμίρη περιλαμβάνει κυρίως εκκλησίες, δημόσια κτίρια, σχολεία, κτίρια διαμερισμάτων και διακρίνεται από τον πειραματισμό του σε διάφορες μορφολογικές επιλογές με τη ταυτόχρονη επιμονή του στη διατήρηση αρχιτεκτονικών αρχών, οι οποίες είχαν διατυπωθεί στα τέλη του 19ου αιώνα στην Ευρώπη.

Τα σημαντικότερα έργα του κατά χρονολογική σειρά είναι τα ακόλουθα:

Συνέταξε τις αρχιτεκτονικές μελέτες των Ιερών Ναών: Ευαγγελιστρίας στη Χίο, Αγίου Ανδρέα στην Ερεσό της Λέσβου, της Αγίας Παρασκευής στη Ζαβέρδα, του Αγίου Τρύφωνος στη Σμύρνη της Μικράς Ασίας και της Αγίας Ζώνης στην Κυψέλη.

Το 1926 απετέλεσε σταθμό στην δημιουργική του πορεία λόγω της συμμετοχής του στο Διεθνή Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό της Γενεύης και της βράβευσής του με το 4ο βραβείο για το σχεδιασμό του Μεγάρου της Κοινωνίας των Εθνών. Η μεγαλειώδης αυτή σύνθεση ακολουθεί τη μορφολογία των μνημειωδών κτιρίων της εποχής.

Τό 1927–1933 συντάσσει τις μελέτες των ιερών ναών: Αγίου Χαραλάμπους στο Πολύγωνο Αθηνών, Αγίας Ειρήνης στην Ερεσό της Λέσβου, Προφήτου Δανιήλ στο Μεταξουργείο, Αγίας Τριάδας στο Βύρωνα, Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Καισαριανή, Αγίας Τριάδος στο Ηράκλειο Αττικής. Αγίου Νικολάου στην Καλλιθέα, της Παναγίας της Πάντων Βασιλίσσης στη Ραφήνα, του Αγίου Νικολάου στην Ανάληψη της Ακαρνανίας, της Αγίας Τριάδος στο Ελληνικό και την διώροφη έπαυλη του ποιητή Γεωργίου Δροσίνη στην Κηφισιά.

Επιδίωξή μας βέβαια δεν είναι να παρουσιάσομε το έργο του Αθανασίου Δεμίρη σ'όλη την Ελλάδα, αλλά με την έως το έτος 1933 αναφορά μας σ' αυτό να επισημάνουμε αφ' ενός μεν ότι οι τότε Μητροπολίτες Φθιώτιδος Ιάκωβος Παπαϊωάννου και Αμβρόσιος Νικολαιδης αφ' ετέ-

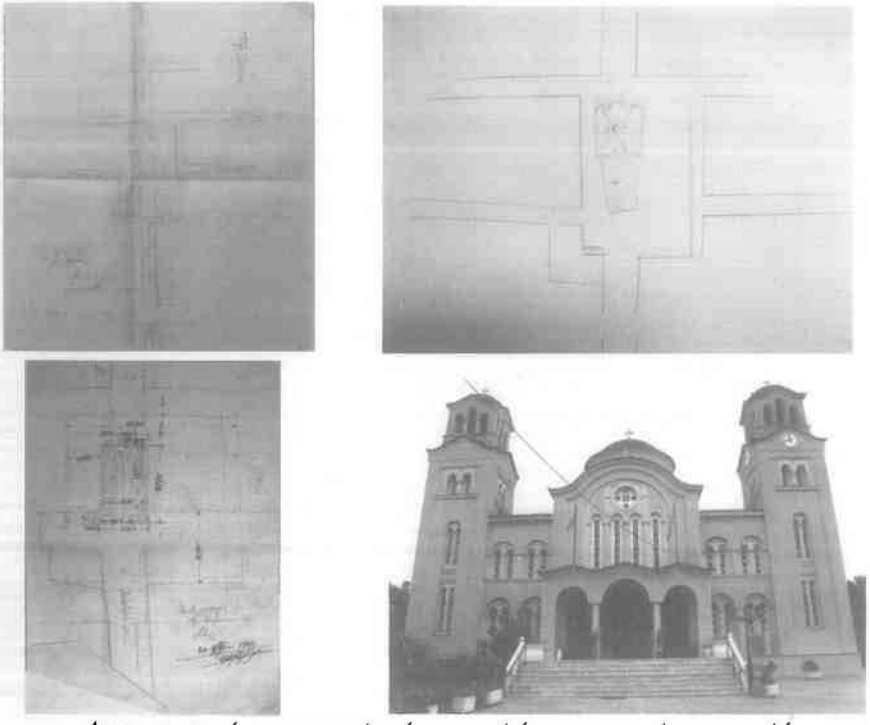
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρου δε οι Ενοριακές Επιτροπείες των ναων της Μητροπόλεως Φθιώτιδος επέλεξαν έναν καταξιωμένο πανελλαδικά αρχιτέκτονα για την σύνταξη των αρχιτεκτονικών σχεδίων των ναών τους.

Εργα του Αθανασίου Δεμίρη στη Φθιώτιδα.

Μέσα στην πλούσια αυτή αρχιτεκτονική δημιουργία, όπως πολύ συνοπτικά την παραθέσαμε, θα προσπαθήσουμε να διευρευνήσουμε το έργο και τη συμβολή του Αθ. Δεμίρη στην ανάπτυξη της ναοδομίας στη Φθιώτιδα. Δεν γνωρίζουμε αν πριν απ' αυτόν άλλος αρχιτέκτονας εργάστηκε τόσο δημιουργικά στον τομέα αυτό. Μέχρι την εποχή εκείνη, απ' όσο γνωρίζουμε μόνο για την κατασκευή του ιερού Μητροπολιτικού ναού έχουμε ανάθεση σύνταξης αρχιτεκτονικής μελέτης σε αρχιτέκτονα.

Συναντούμε το Δεμίρη στη Φθιώτιδα ήδη από το 1930. Τη χρονιά αυτή η ενοριακή επιτροπεία του ιερού ναού Αγίου Αθανασίου Στυλίδος τον καλεί για να του αναθέσει τη σύνταξη της μελέτης νέου ευρύχωρου και μεγάλου ναού. Έχουμε στα χέρια μας τα πρώτα σκίτσα που ο Δεμίρης στις 20 Δεκεμβρίου 1930 είχε σχεδιάσει απεικονίζοντας το περίγραμμα του νέου ναού που επρόκειτο να ανοικοδομηθεί και ταυτόχρονα το περίγραμμα του παλαιού ναού που οικοδομήθηκε το 1845.

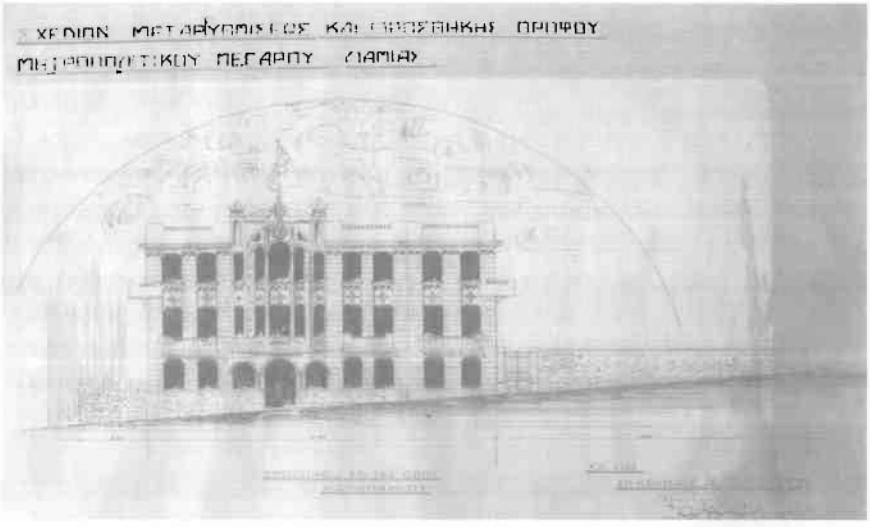
Δοκιμαστικά τοπογραφικά σκαριφήματα και φωτογραφία του ναού του Αγίου Αθανασίου Στυλίδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

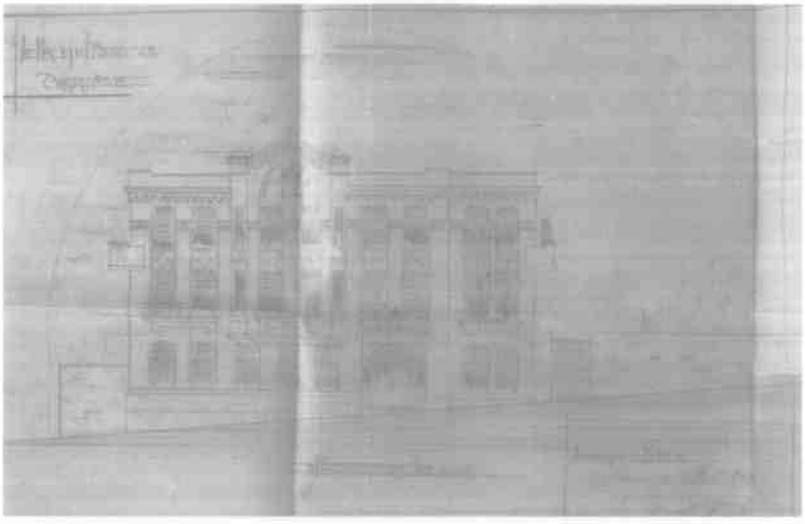
Το 1934 ο Αθανάσιος Δεμίρης συντάσσει την «...μελέτην ανεγέρσεως Ιερού Ναού των αγίων Δημητρίου και Γεωργίου».

Το 1936 επεξεργάζεται τα σχέδια τροποποίησης του Μητροπολιτικού Μεγάρου Φθιώτιδος, το οποίο η ιερά Μητρόπολις αγόρασε από την Εθνική Τράπεζα. Οι αυξημένες ανάγκες της νέας χρήσης καθώς και η πρόθεση του νέου Μητροπολίτη να φτιάξει ένα κτίριο από τα πιο αξιόλογα της πόλης, ανάγκασαν το Δεμίρη να εκπονήσει ολόκληρη σειρά από προσχέδια.

Στο τέλος η επέμβαση είναι δραστική και τολμηρή.

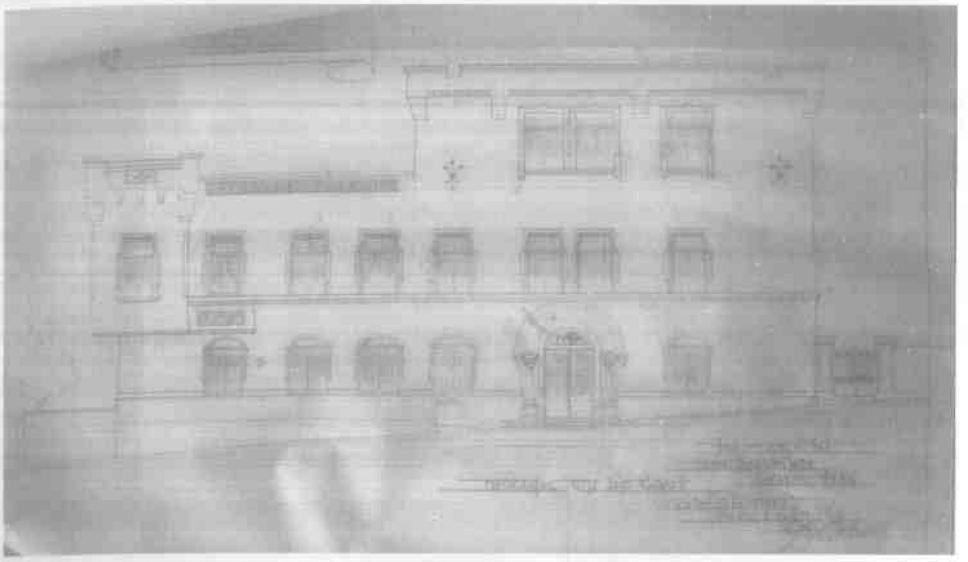

Πρώτη αρχιτεκτονική πρόταση του Αθανασίου Δεμίρη για το Μητροπολιτικό Μέγαρο Φθιώτιδας.

Δεύτερη αρχιτεκτονική πρόταση του Αθανασίου Δεμίρη για το Μητροπολιτικό Μέγαρο Φθιώτιδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

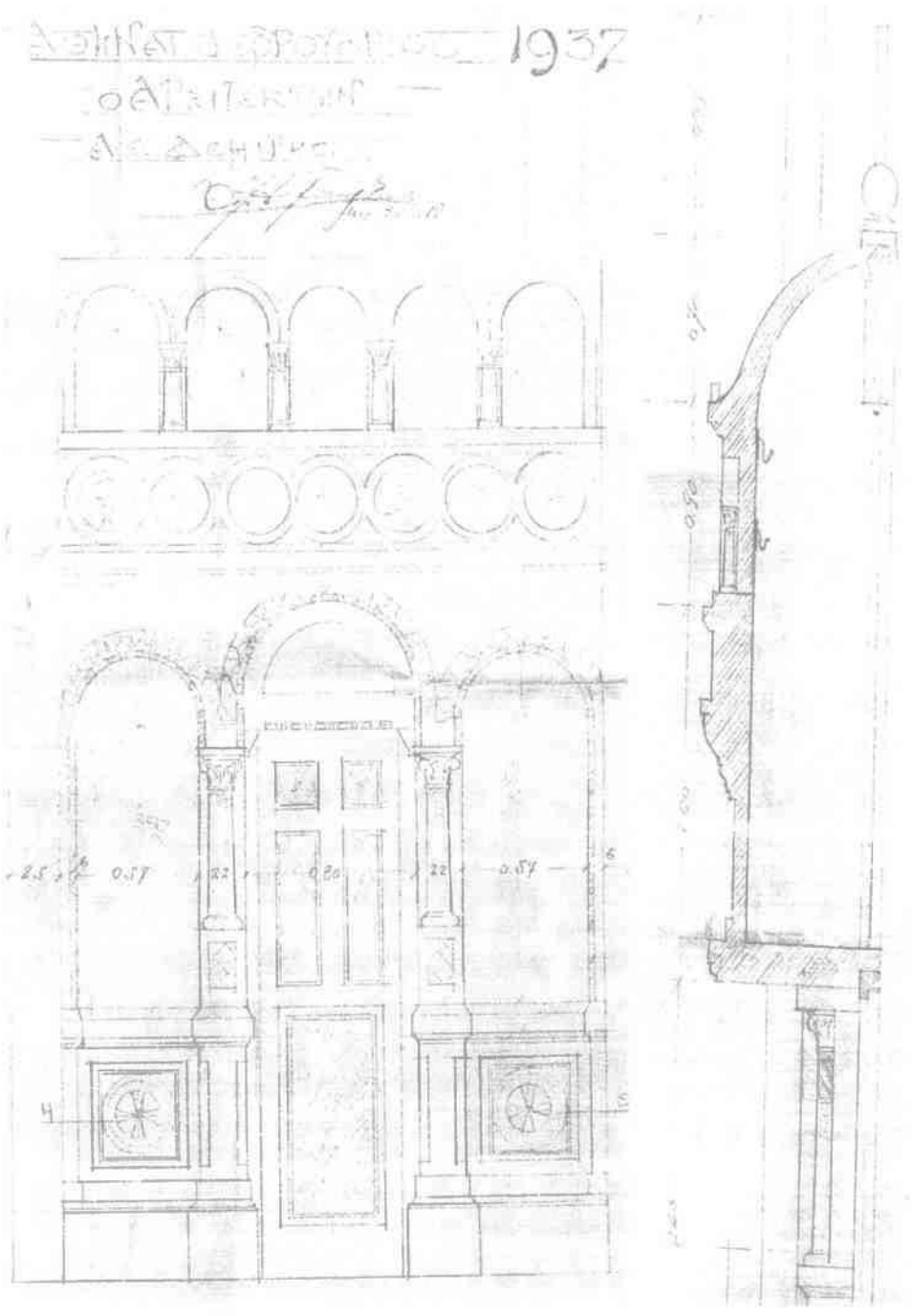

Το τελικό αρχιτεκτονικό σχέδιο του Αθανασίου Δεμίρη για το Μητροπολιτικό Μέγαρο Φθιώτιδας.

Ο ιερός Ναός Αγ. Αποστόλων Πελασγίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

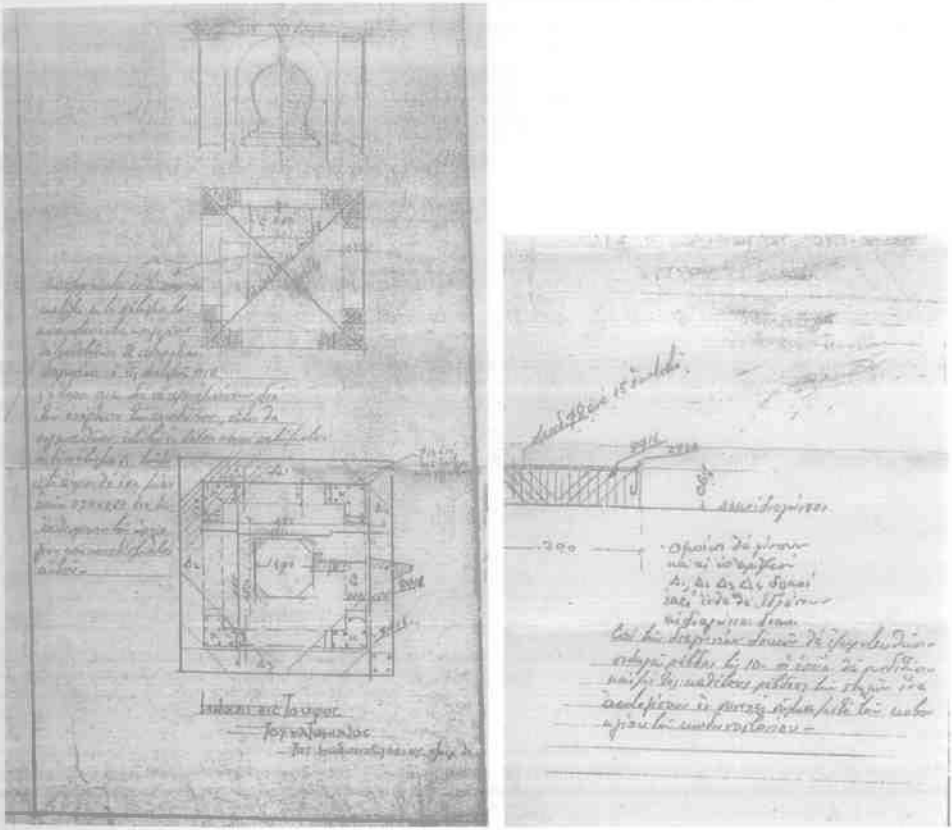

Αρχιτεκτονικά Σχέδια του Τέμπλου του Ιερού Ναού Αγ. Αποστόλων Πελασγίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ιερά Μονή Παναγίας Δαμάστας.

Σχέδια στατικής μελέτης του καμπαναριού της Ιεράς Μονής Παναγίας Δαμάστας.

Το 1937 εκπονεί τη μελέτη του Ιερού ναού αγίων Αποστόλων Πελασγίας και το ίδιο έτος κατασκευάζει την Ιερά Μονή Δαμάστας και την εξοχική κατοικία ιδιοκτησίας Αδάμ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ιερός Ναός του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο Καλαπόδι Λοκρίδος.

Παράλληλα χτίζει τον ιερό ναό Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο Καλαπόδι Λοκρίδος. Εδώ πρόκειται για ναό με δυό κωδωνοστάσια δεξιά και αριστερά ενός πρόστυλου πρόναου. Στο ιερό Βήμα υπάρχουν τρεις τοξοτές κόγχες.

Το 1942 σχεδιάζει και αναλαμβάνει την επίβλεψη του τέμπλου και του Δεσποτικού θρόνου του ίδιου ναού. Την ίδια χρονιά σχεδιάζει και αναλαμβάνει την επίβλεψη κατασκευής του Τέμπλου και του Δεσποτικού Θρόνου του ιερού ναού αγίου Αθανασίου Στυλίδος. Το έργο εκτελεί ο καλλιτέχνης Ν. Περάκης.

Το 1948 σχεδιάζει το τέμπλο του αγίου Νικολάου Λαμίας.

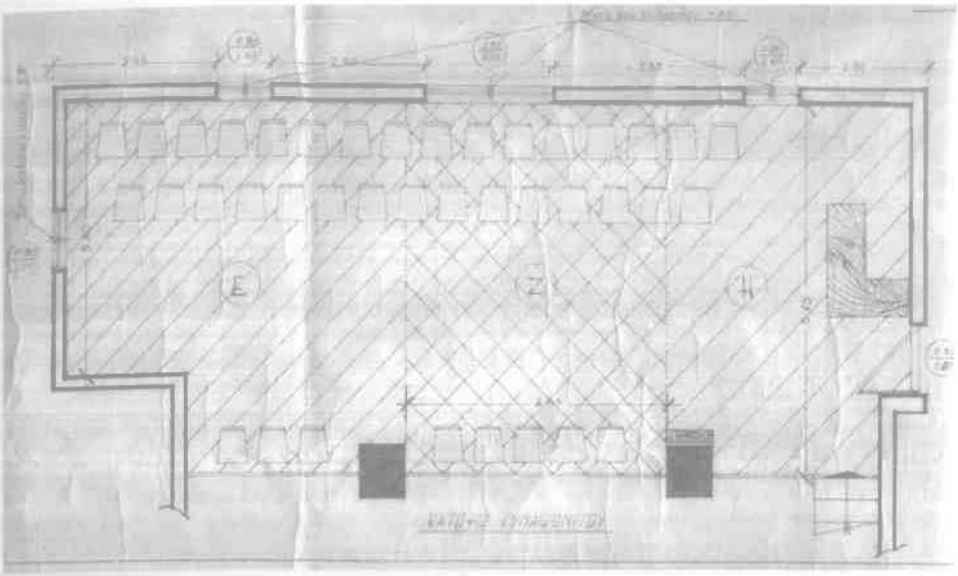
Το 1951 εκπονεί τα σχέδια επεκτάσεως και διευρύνσεως του ιερού ναού της Παναγίας Δεσποίνης.

Την ίδια χρονιά επιμελείται την οικοδόμηση της ιεράς Μονής Αγάθωνος και το 1952 την οικοδόμηση του ναού του αγίου Αθανασίου στο Πυρή του νομού Φθιώτιδος.

Το Φεβρουάριο του 1964 αναλαμβάνει την εκπόνηση της μελέτης του ιερού ναού αγίου Χαραλάμπους στις Ράχες.

Για είκοσι και πλέον χρόνια ο Αθανάσιος Δεμίρης, ενώ διαμένει στην Αθήνα, παράλληλα με την δραστηριότητά του στην υπόλοιπη Ελλάδα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Κάτοψη του Γυναικωνίτη του Ιερού Ναού Παναγίας Δεσποίνης.

εργάζεται και δημιουργεί στη Φθιώτιδα. Απεβίωσε το έτος 1965 στην Αθήνα αφήνοντας πίσω του ένα πλούσιο αρχιτεκτονικό έργο και έχοντας συνδράμει τα μέγιστα στην διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας του τόπου.

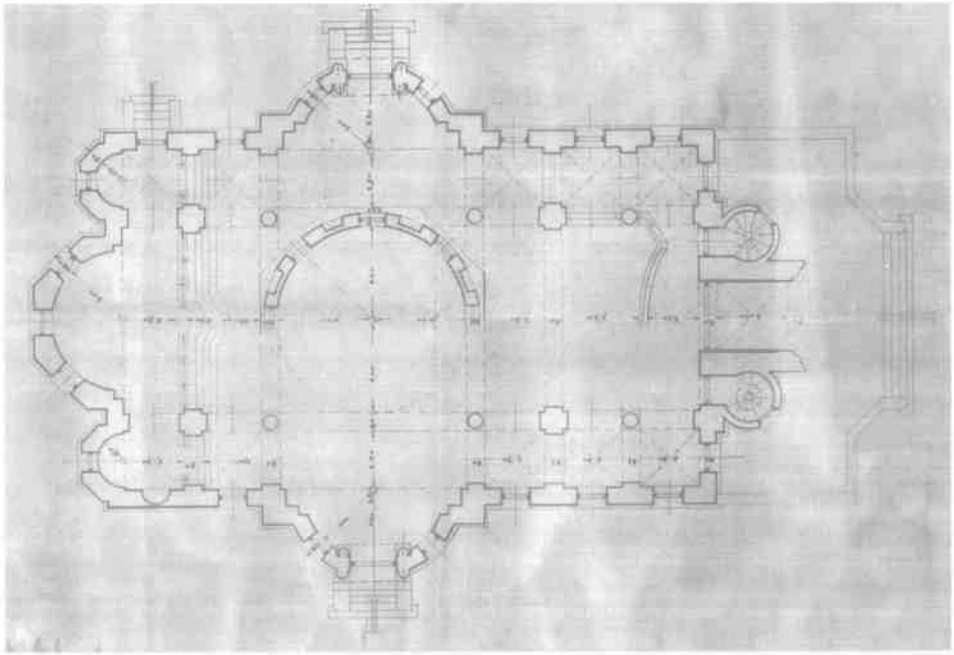

Γενική άποψη της Ιεράς Μονής Αγάθωνος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αρχιτεκτονική του ναού του αγίου Δημητρίου Λαμίας

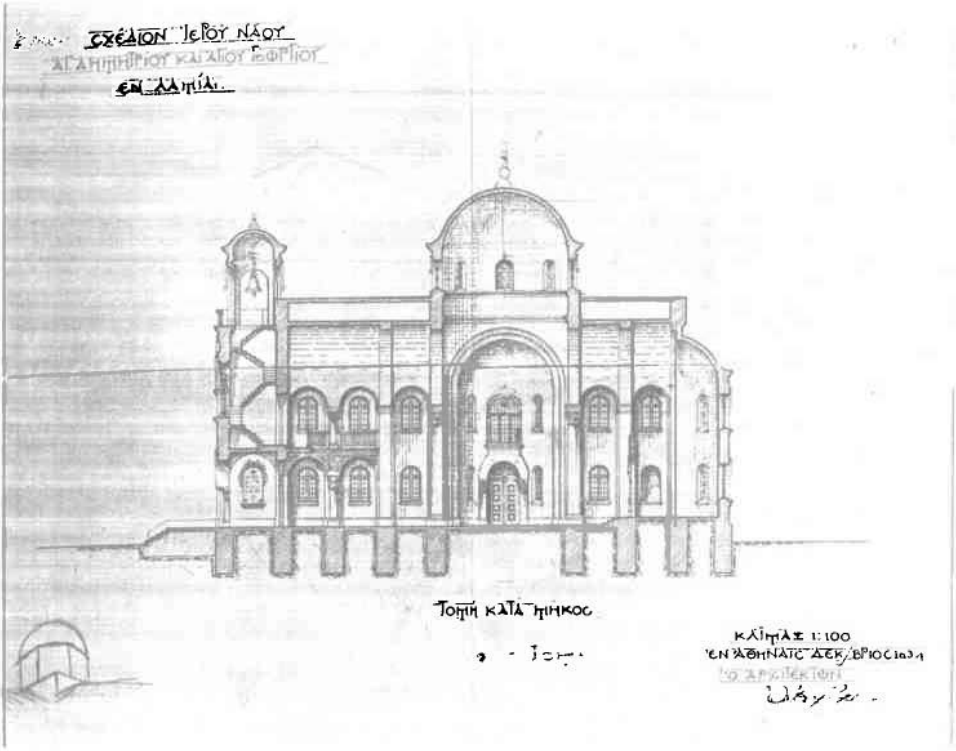
Το σχέδιο που ετοίμασε ο Αθανάσιος Δεμίρης για το ναό των αγίων Γεωργίου και Δημητρίου Λαμίας ανήκει σαφώς στη σχολή της Ελλάδος. Κατατάσσεται ο ναός στον «ημισύνθετο τετρακιόνιο» τύπο, ο οποίος στην περίπτωση αυτή συγχωνεύεται με τον τρίκογχο τύπο ναού. Το σχήμα του σταυρού διαγράφεται τόσο στο δάπεδο όσο και στη στέγη του ναού. Οι πλάγιες κεραίες του σταυρού καταλήγουν σε δυό μεγάλες αψίδες (χορούς) στον βόρειο και νότιο τοίχο του ναού, στοιχείο ενδεικτικό της συγχώνευσης, που συναντούμε σε πολλά από τα καθολικά των μονών του Αγίου Όρους. Εχει ο ναός τέσσερις κίονες για την στήριξη του τρούλου. Το τέμπλο στηρίζεται σε δύο ιδιαίτερους τετράγωνους πεσσούς.

Κάτοψη του Ιερού Ναού των Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου Λαμίας.

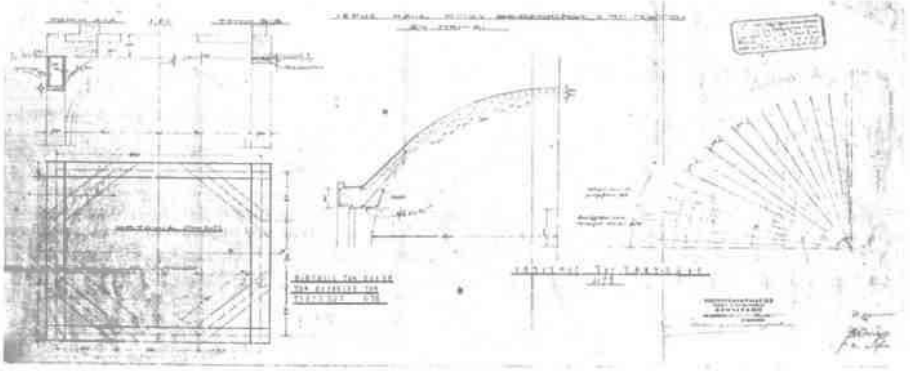
Με τον τρόπο αυτό το ιερό Βήμα κατέχει μόνον μέρος της ανατολικής κεραίας του σταυρού[1] και η απόσταση ανάμεσα στους δύο ανατολικούς κίονες του τρούλου και τους πεσσούς που στηρίζουν το τέμπλο χρησιμεύει για την τοποθέτηση των κλιμάκων του ιερού Βήματος και ως βόρεια και νότια είσοδος του Σολέα. Στο ναό των αγίων Γεωργίου και Δημητρίου Λαμίας οι τέσσερις κεραίες του σταυρού καλύπτονται εσωτερικά με θόλους και εξωτερικά με αμφικλινή στέγη, που καταλήγει ανατολικά, βόρεια και νότια σε τριγωνικά αετώματα (καλκάνια), που

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

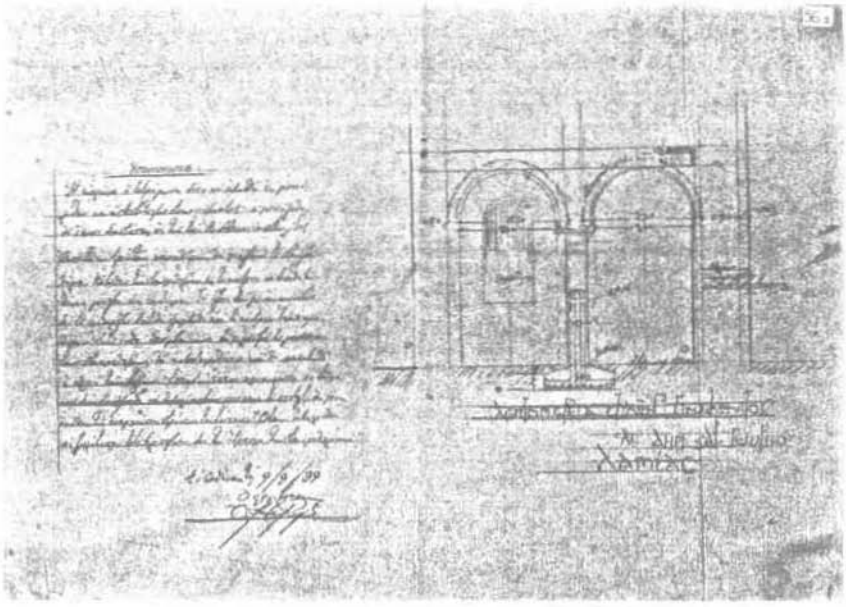
Τομή κατά μήκος του Ιερού Ναού των Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου Λαμίας.

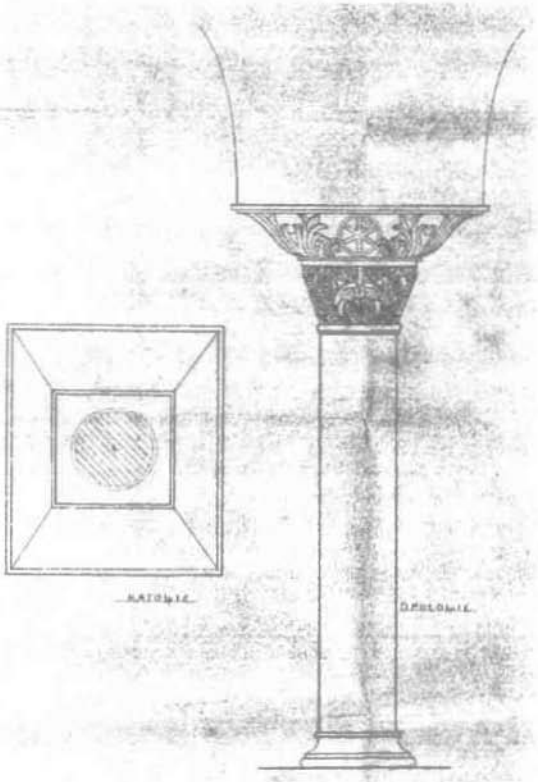
έρχονται σε αντίθεση με τις ημικυκλικές αψίδες (χορούς) και τα τεταρτοσφαίρια με τα οποία αυτές καλύπτονται. Τα πλαγια κλίτη, όπου αυτά δεν τέμνονται από τις κεραίες του σταυρού, καλύπτονται εσωτερικά με σταυροθόλια και εξωτερικά με μονόρρικτη στέγη. Ο αρχιτέκτονας έχει επιτύχει τα πλάγια αυτά κλίτη να μην είναι ξένα στοιχεία αλλά να συντίθενται

Στατική μελέτη του Τρούλου του Ιερού Ναού των Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

...η και αρχιτεκτονική μελέτη των Κιόνων του γυναικωνίτη του Ιερού Ναού των Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

με το ενιαίο όλο του ναού.

Η απόσταση των τεσσάρων κιόνων που στηρίζουν τον τρούλο από τους εξωτερικούς τοίχους του ναού είναι σχετικά μικρή, μόλις 2,50μ., ενώ η διάμετρος του τρούλου είναι εσωτερικά 8,00μ. και εξωτερικά στη βάση του οκταγώνου επί του οποίου εδράζεται είναι 9,60μ.. Τα ανοίγματα των τόξων που τον στηρίζουν είναι μεγάλα, γεγονός που δίνει την εντύπωση ότι ο τρούλος αιωρείται πάνω απ' ολόκληρο το κεντρικό τμήμα του ναού. Η διεύρυνση του χώρου με τις δύο, από βορρά και νότο, προς το κέντρο του ναού στραμμένες αψίδες (χορούς) και ταυτόχρονα ο ήπιος κυκλικός περιορισμός του χώρου προς τα έξω δίνει στο εσωτερικό του ναού μια ενότητα ξεχωριστή.

Τοποθετεί το καμπαναριό σε κεντρική θέση πάνω στον άξονα συμμετρίας και τα ανοίγματα των ημικυκλικών εξωτερικών τοίχων παράκεντρα, με σκοπό να διορθώσει την οπτική παραμόρφωση από το φως και να επιτύχει να φαίνονται κεντρικά. Χρησιμοποιεί τον ισόγειο χώρο του καμπαναριού για νάρθηκα.

Εσωτερικά οι τρεις κόγχες του ιερού Βήματος έχουν σχήμα ημικυκλίου ενώ εξωτερικά το ημικυκλικό αυτό σχήμα κλείνει με πέντε πλευρές, με μεγαλύτερη την ανατολική και τις εκατέρωθεν αυτής πλευρές ανά μία ίσες.

Τα εναλλασσόμενα επίπεδα στεγών, «οι χοροί» βόρεια και νότια και τα τεταρτοσφαίρια με τα οποία καλύπτονται, τα αψιδώματα των θυρών και των παραθύρων, τα παράκεντρα ανοίγματα των ημικυκλικών εξωτερικών τοίχων εκατέρωθεν του καμπαναριού δίνουν στην εξωτερική όψη του ναού εξαιρετική γραφικότητα και ιδιάζουσα κομψότητα.

Οι τριγωνικές κορνίζες στις απολήξεις της δίρρικτης στέγης , στην απόληξη του τυμπάνου του τρούλου, στις απολήξεις των κογχών του ιερού βήματος και των χορών δίνουν στην εξωτερική όψη του ναού μια ξεχωριστή ομορφιά.

Ο αρχιτέκτονας είχε σχεδιάσει όπως άλλωστε συνήθιζε όλες τις λεπτομέρειες. Οι κίονες του γυναικωνίτη και του τρούλου φέρουν κυκλική βάση επί της οποίας εδράζονται. Τα κιονόκρανα κατασκευασμένα από λευκό τσιμέντο, φέρουν διακοσμητικά ανάγλυφα, που εικονίζουν σταυρούς περιβαλλόμενους με φυτικό διάκοσμο.

Στη σύντομη αυτή παρέμβαση προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε τη συμβολή του Αθανασίου Δεμίρη στην εκτέλεση εκκλησιαστικών έργων στον ευρύτερο Ελλαδικό χώρο και στη Φθιώτιδα ειδικότερα. Ο όγκος και η ποιότητα της εργασίας που προσέφερε εμπλουτίζοντας και ανανεώνοντας τις αρχές της αρχιτεκτονικής της εποχής του δείχνουν ότι δεν θυσίαζε την αισθητική των κτιρίων που σχεδίαζε στο οικονομικό συμφέρον. Αναζητούσε τις λεπτές ισορροπίες της αρχιτεκτονικής δημιουργίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και του υλικού συμφέροντος. Αποφεύγοντας να αναπαράγει απλά παλαιά πρότυπα δίνει στο έργο του μια διάσταση πρωτοπόρα. Δημιουργεί παράδοση και υποχρέωση στους μεταγενέστερους να την ακολουθήσουν. Κλείνουμε την ολιγόλεπτη αυτή παρουσίαση του θέματός μας με την ελπίδα ότι συνεισφέραμε έστω και το ελάχιστο στην Εκκλησιαστική Ιστορία της Φθιώτιδας και στην διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας της πόλης της Λαμίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στὸ Βατερὸ τοῦ νομοῦ Κοζάνης στὶς 17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1956. Τελείωσε τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο στὸ χωριό του καὶ στὴ συνέχεια φοίτησε γιά δυὸ χρόνια στὸ Γυμνάσιο Ἀρρένων Κοζάνης. Τὸ 1971 ἐνεγράφη μὲ ἐνέργειες τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Κοζάνης Διονυσίου Ψαριανοῦ στὴν Ἑπτατάξιο Ἱερατικὴ Σχολὴ Τήνου, ἀπὸ ὅπου καὶ ἀποφοίτησε τὸ 1976 μὲ βαθμὸ ἄριστα. Τὸ 1976 ἐνεγράφη στὴν Ἀνωτέρα Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν ἀπὸ ὅπου καὶ ἀποφοίτησε τὸ 1979. Στὶς 17 Δεκεμβρίου τοῦ 1979 χειροτονεῖται διάκονος ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιο Ψαριανὸ στὸ Μητροπολιτικὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου Κοζάνης. Στὶς 11 Ὀκτωβρίου τοῦ 1981 χειροτονεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο Μητροπολίτη καὶ στὸν ἴδιο ναὸ πρεσβύτερος. Τὸ 1981 εἰσάγεται στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ (Τμῆμα Θεολογίας) τοῦ Ἀριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀπὸ ὅπου καὶ λαμβάνει Πτυχίο τὸ 1986.

Τὴν περίοδο 1986-1988 παρακολούθησε μαθήματα στὸ τμημα Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν τοῦ ἰδίου Πανεπιστημίου μὲ τομέα εἰδίκευσης τὴν «Ἑρμηνεία Καινὴς Διαθήκης». Τὸν Μάιο τοῦ 1989 ὑποβάλλει τή μεταπτυχιακή του ἐργασία μὲ τίτλο «Ἡ στάση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἔναντι τῶν μεταφράσεων τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὴν περίοδο της τουρκοκρατίας» καὶ μετὰ ἀπὸ κρίση στὶς 7 Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους λαμβάνει Μεταπτυχιακὸ Δίπλωμα μὲ βαθμὸ ἄριστα.

Τὴν περίοδο 1989-1994 παρακολουθεῖ μαθήματα καὶ ἐκπονεῖ διδακτορικὴ διατριβὴ στὴν Καθολικὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ UNIVERSITE DES SCIENCES HUMAINES DE STRASBOURG μὲ θέμα : «Les commentaires de Georges Coressios sur le Nouveau Testament (Problemes philologiques)», ἡ ὁποία ὑποστηρίχθηκε καὶ ἐνεκρίθη τον Ἰούνιο τοῦ 1994.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Τὴν περίοδο 1989-1991 παρακολούθησε μαθήματα γαλλικῆς γλώσσας στο Institut International d' Etudes Françaises τοῦ UNIVERSITE DES SCIENCES HUMAINES DE STRASBOURG καὶ ἔλαβε: Certificat Pratique de Langue Francaise (Premier Degre) τό 1990 καὶ Diplome d Etudes Françaises (Deuxieme Degre) τὸ 1991. Ἔλαβε μέρος σὲ Θεολογικὰ Συνέδρια καὶ Ἡμερίδες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικό.

Ὡς κληρικὸς ὑπηρέτησε:

1979-1996: Διάκονος καὶ ἐφημέριος στὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Σερβίων καὶ Κοζάνης.

1989-1994: (ἐν ἀποσπάσει) Ἕλληνας ὀρθόδοξος ἱερέας στὴν ἐνορία τῶν ἁγιων Τριῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Στρασβούργου.

1991-1994: Ἐντεταλμένος τοῦ Μητροπολίτου Γαλλίας γιὰ τὴν τέλεση ακολουθιῶν καὶ Κύκλου μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴ SSale de Priere τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης γιὰ τοὺς Ἕλληνες Εὐρωβουλευτές.

1997-ἕως σήμερα: Ἐφημέριος στὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Φθιώτιδος:

1996-1998: Προϊστάμενος στὴν ἐνορία Ἁγίου Κωνσταντίνου Λοκρίδος.

1998-2007: Προϊστάμενος στὴν ἐνορία Ἁγίου Δημητρίου Λαμίας.

2007-ἕως σήμερα: Προϊστάμενος τοῦ ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 4ης Συνεδρίασης

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Συνοψίζοντας, όλοι οι αξιόλογοι εισηγητές μας, μας ταξίδεψαν πάλι σε διάφορα σημεία του χώρου και του χρόνου της Φθιώτιδας, μέσα από το μάτι της ποίησης, της λογοτεχνίας, της ιστορίας και της αρχιτεκτονικής. Στο πρόγραμμα σας θα δείτε ότι στους εισηγητές συμπεριλαμβάνεται η κα **Φλοριάνα Κανταρέλλι**. Η κα Φλοριάνα Κανταρέλλι είναι ερευνήτρια από το Πανεπιστήμιο του Μιλάνο, για λόγους όμως υγείας, κάταγμα χεριού που υπέστη λόγω πτώσης στο Μουσείο του Κρότωνα, δεν είναι κοντά μας σήμερα.

Με μήνυμα που έστειλε προς την Οργανωτική Επιτροπή, εκφράζει την λύπη της που δεν παρευρίσκεται στο Συνέδριο, το ήθελε πάρα πολύ γιατί θα μπορούσε να γνωρίσει και το Πνευματικό Κέντρο, να χαιρετίσει τις αρχές της περιοχής και την Έφορο Αρχαιοτήτων κα Παπακωνσταντίνου. Μας έστειλε όμως την περίληψη της ανακοίνωσής της την οποία και θα διαβάσουμε στη συνέχεια, καθώς και το κείμενο της εισήγησής της, με θέμα **«Η σύνδεση μεταξύ της Φθιώτιδας και του μύθου του Αχιλλέα»**, που θα καταχωρηθεί και στα πρακτικά στη θέση που κατείχε στο πρόγραμμα.

Ο λόγος τώρα σε σας, αν υπάρχουν κάποιες ερωτήσεις, για οποιουσδήποτε από τους εισηγητές, ή κάποια άποψη ενδεχομένως, την οποία μπορούμε να διασταυρώσουμε, σε σχέση με την εισήγηση.

Ο κ. Κυριακόπουλος έχει τον λόγο.

Κώστας Κυριακόπουλος: Για τον κ. Παπαναγιώτου, ήταν πολύ ωραία η παρουσίαση του θέματος, απλώς θέλω να κάνω μία επισήμανση. Δυστυχώς, για τον μεγάλο Καραϊσκάκη, που κατά την άποψη του Βλαχογιάννη είναι ο πρώτος στρατηγός της Ελληνικής Επαναστάσεως, δεν υπάρχει μία πλήρης βιογραφία. Υπάρχουν βιογραφίες του Φωτιάδη και διαφόρων άλλων, πάσχουν πάρα πολύ.

Δυστυχώς, ο Βλαχογιάννης άφησε ανέτοιμο το έργο του για την βιογραφία του Καραϊσκάκη, δηλαδή φτάνει μέχρι σχεδόν την έναρξη της επαναστάσεως. Εδώ ήθελα να τονίσω, ότι το 2005 και το 2006, βγήκε ένα ιστορικό μυθιστόρημα, δεν θα πω το όνομά του, το πρώτο είναι «Ο γιος της καλογριάς» και το δεύτερο είναι «Ο στρατάρχης». Δυστυχώς, πρόκειται για ένα εκτρωματικό έργο, στο οποίο ούτε λίγο ούτε πολύ, ο εν λόγω συγγραφέας, βάζει σαν γραμματικό του Καραϊσκάκη έναν Χοσδέπ, ο οποίος είναι Αρβανίτης. Ένα βιβλίο αίσχιστο, με αισχρές εκφράσεις, με αρβανιτικές λέξεις τις οποίες τις υποσημειώνει και δυστυχώς, με παραποίηση της ελληνικής ιστορίας. Διερωτώμαι πώς επιτρέπεται αυτά τα έργα να βγαίνουν.

Θα ήταν ευχής έργο, να έβγαινε μία πλήρης βιογραφία του Καραϊ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σκάκη. Δουλεύω πάνω σ' αυτό το θέμα, δεν ξέρω όμως αν θα μπορέσω να συλλέξω εκείνο το υλικό. Αναφέρθηκα προηγουμένως στον Φωτιάδη, ο οποίος έχει γράψει πλήρη βιογραφία του Καραϊσκάκη, αλλά εκεί διαπιστώνει κανείς βασικά σφάλματα. Έτσι π.χ. γράφει για τη Μαριώ του Καραϊσκάκη ότι καταγότανε από την Κωνσταντινούπολη, ενώ δε γνωρίζει ότι το Φανάρι που αναφέρει στα απομνημονεύματά του ο Γενναίος Κολοκοτρώνης ήταν ένα τουρκοχώρι έξω από την Ανδρίτσαινα.

Αυτά είναι λάθη τα οποία δεν επιτρέπεται να γίνονται. Σας ευχαριστώ πολύ.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Και εμείς ευχαριστούμε για την επισήμανσή σας. Κύριε Παπαναγιώτου, έχετε να προσθέσετε κάτι εσείς;

Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου: *(στην αρχή παρεμβαίνει εκτός μικροφώνου και δεν καταγράφεται...)* Δεν έχω να προσθέσω τίποτα, για τον Καραϊσκάκη έχουν γραφεί πολλά, υπάρχει το στοιχείο του μύθου, της υπερβολής, θα ήταν ευχής έργο να γίνει μία δουλειά που να απηχεί την πραγματικότητα. Δεν νομίζω όμως, ότι είναι κατορθωτό αυτό και οπωσδήποτε η προσωπικότητα του ΚαραΪσκάκη ...με θρύλους που ικανοποιούν και τη φαντασία και την περηφάνεια του ελληνικού λαού. ...

Εγώ προσωπικά έχω ασχοληθεί με το θέμα αρκετά από τα φοιτητικά

μου χρόνια, και έχω κάνει διαλέξεις πάνω σ' αυτό, και τελευταία δουλειά, μία συνοπτική παρουσίαση, με τίτλο «Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, μία τραγική μορφή του 21».

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Ευχαριστούμε πολύ όλους τους ομιλητές, για τις αξιόλογες επισημάνσεις τους.

Δημήτρης Μπράνης: Ένα ερώτημα θέλω να απευθύνω στον κ. Παρασκευιώτη που ασχολήθηκε με την λατινική γραμματεία. Αν τα κείμενα αυτά της λατινικής γραμματείας, αναφέρουν με ποιο κριτήριο ο Λεωνίδας κράτησε τους 300 του, διότι όπως ήταν γνωστό, ήταν πολύ περισσότεροι οι Σπαρτιάτες. Δεν ήταν οι 300, ήταν και 700 οι Θεσπιείς και 400 Θηβαίοι. Υπήρχε κάποιο κριτήριο, βάσει του οποιου κράτησε τους 300 να πολεμήσει για να αντιμετωπίσει τους Πέρσες, τους αθανάτους και να θυσιαστούν φυσικά, στον βωμό της ελευθερίας και να υπακούσουν στους νόμους της Σπάρτης, που ήταν ή ταν ή επί τας.

Γιώργος Παρασκευιώτης: Κατ' αρχάς, το θέμα είναι το ιστορικό παράδειγμα της μάχης των Θερμοπυλών στην λατινική γραμματεία. Αυτό που ρωτάτε εσείς αφορά την ιστορία. Θέλω να πω κάτι για το Συνέδριο.

Άλλο η ιστορία, άλλο η φιλολογία. Αλλο η φιλολογική μελέτη, άλλο η ιστορική μελέτη. Η μελέτη η δική μου ήταν φιλολογική, ερμηνεία κειμένων, του ιστορικού παραδείγματος, πώς λειτουργεί, πάνω σε ένα ιστορικό γεγονός. Υπάρχουν μύρια ιστορικά παραδείγματα. Αυτό δεν μπορώ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

να το ξέρω. Αν θέλετε να μλήσουμε για ιστορία, μπορείτε να ανατρέξετε στον Λίβιο και να δείτε τι αναφέρει. Οι Ρωμαίοι ήταν Ρωμαίοι, δεν θα ασχοληθούν με την ελληνική ιστορία. Ασχολήθηκαν γιατί ουσιαστικά υπήρξε μεγάλη επιρροή, είναι παράγωγη η λατινική λογοτεχνία, δεν είναι αυτοφυής. Ευχαριστώ.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Ευχαριστούμε πολύ κ. Παρασκευιώτη.

Αγγελόπουλος: Επιτρέψτε μου με την απλή ιδιότητα, του ακροατή και του θεατή αυτού του Συνεδρίου, χωρίς καμία διάθεση υπερβολής, να καταθέσω ειλικρινή θαυμασμό για όλους τους συντελεστές, γι' αυτούς που δημιούργησαν την προϊστορία αυτού του θεσμού, γιατί είναι πλέον θεσμός. Και θα ήθελα, με την ευγενική σας ανοχή και αντοχή, να μου επιτρέψετε δυο κουβέντες, για μία εισήγηση χθεσινή, που δεν είχα την δυνατότητα να τοποθετηθώ. Μόνο πάρα πολύ σύντομα θα γίνει, και προκαταβολικά σας ευχαριστώ. Με την ελπίδα ότι καποτε, απ' αυτό το βήμα, θα μπορέσω να καταθέσω κάτι, όσον αφορά τον πολιτισμό, όσον αφορά τον κινηματογράφο, που έχει κι αυτός μία ιστορία στη Λαμία.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Το 2009 είναι κοντά, κ. Αγγελόπουλε, σας περιμένουμε. Να, η πρώτη λοιπόν εισήγηση για το 2009.

Αγγελόπουλος: Από θαυμασμό στο έργο σας γίνεται αυτή η πρόταση. Θα ήθελα πολύ σύντομα να πω δυο λόγια για μία εισήγηση – πρόκληση, αλλά και μία δυναμική εισήγηση που έγινε χθες, από την τοποθέτηση την κατατοπιστική ιστορικά, κοινωνικά, αισθητικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά, θεατρικά, γιατί όχι; Την εισήγηση του κ. Δαβανέλλου, «Πολιτιστική ιστορία της Λαμίας – Οίκοι ανοχής».

Θέλω ειλικρινά, όχι απλώς να εκφράσω τον θαυμασμό μου, γιατί τόλμησε για ένα θέμα ταμπού ο κ. Δαβανέλλος, με την κατατοπιστική σφαιρικά εισήγησή του, να κάνει ένα φωτεινό και τολμηρό ρήγμα, στον πουριτανισμό αλλά και στην υποκρισία της καθημερινότητας. Και επίσης να πω, ότι υπάρχει και ένα σχέδιο –δεν ξέρω βέβαια αν τον δεσμεύω δημόσια τον κ. Δαβανέλλο – να γίνει ένα ντοκιμαντέρ με έμπνευση, με αφορμή και αφετηρία και με βάση την εισήγησή του, για ένα θέμα που πραγματικά πρέπει να τραβήξουμε το πέπλο της υποκρισίας και να τα δούμε όλα κατάματα. Γιατί την αλήθεια δεν πρέπει να την φοβόμαστε. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη:Και εμείς ευχαριστούμε για την επισήμανσή σας. Εξ' άλλου, έχουμε πει ότι το βήμα του Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, είναι ανοιχτό σε όλες τις απόψεις, αρκεί να βρίσκονται μέσα στα όρια της ιστορίας, του πολιτισμού, της τέχνης, της λογοτεχνίας, της λαογραφίας.

Ευχαριστούμε πάρα πολύ. Εξ άλλου, όπως είχαμε πει, αυτό είναι και το μόνο κίνητρο για όλους εμάς, που δουλεύουμε με τον έναν ή τον άλλο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τρόπο, λίγο ή πολύ, και φθάνουμε στην διοργάνωση αυτών των συνεδρίων από το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, αυτό είναι και το μοναδικό κίνητρο, η αγάπη και η θετική ανταπόκριση από το κοινό, το ενδιαφέρον και ο φωτισμός σε όλες τις πτυχές της ζωής της πόλης μας.

Γιατί όπως είπατε κ. Αγγελόπουλε, όλα πρέπει να τα κοιτάμε κατάματα.

Στο σημείο αυτό μου δίνετε και εμένα την ευκαιρία, να υπενθυμίσω στο σεβαστό μας ακροατήριο, ότι το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού συμπληρώνει φέτος 15 χρόνια λειτουργίας. Το είπαμε βέβαια, δεν θέλουμε να επαναλαμβανόμαστε. Μέσα σ' αυτά τα 15 χρόνια, πέρασαν πάρα πολλοί άνθρωποι, θα περάσουν ελπίζουμε κι άλλοι στα επομενα συνέδρια, το Συνέδριο είναι μία από τις δράσεις του Πνευματικού Κέντρου για την οποιά υπερηφανευόμαστε. Τώρα περισσότερο ή λιγότερο, δεν τα βάζουμε στο ζύγι.

Αυτές ήταν οι αρχές με τις οποιες πορευτήκανε και οι προηγούμενοι και εμείς, και έτσι θα πορευτούν και οι επόμενοι.

Επίσης, θα θέλαμε να δώσουμε και κάποιες ευχαριστίες, σε κάποιους άλλους ανθρώπους, έξω από το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, που εθελοντικά, υλικά και ηθικά, μας βοηθησαν για την διεξαγωγή του 4ου Συνεδρίου. Πρώτον, δύο χορηγοί μας ιδιώτες. Ο ένας ιδιώτης είναι το ΑΡΙΩΝ ΠΑΛΑΣ, γνωστό σε όλους μας,το κέντρο, το οπόιο μας βοήθησε υλικά, με τη συμμετοχή του στην διεξαγωγή του Συνεδρίου, το ευχαριστούμε.

Επίσης, το ζεύγος Γεωργίου και Βάντας Ζέρβα, είναι μία αξιόλογη και αγαπητή οικογένεια που κατοικεί στην Αθήνα, κατάγεται όμως από την Λυγαριά Λαμίας, η οποία μας βοήθησε υλικά για την διεξαγωγή του Συνεδρίου.

Ευχαριστίες επίσης και στην Περιφερειακή Δ/νση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας Εκπαίδευσης Στερεάς Ελλάδος, στον Περιφερειακό της Δ/ντή, τον κ. Βάιο Ζαμπεθάνη, για την υλική και ηθική υποστήριξη στο Συνέδριό μας. Να διευκρινίσω επίσης εδώ, επατρέψτε μου, γιατί γνωρίζω και τους αξιόλογους συναδέλφους, δύο συνάδελφοι εκπαιδευτικοί, αποσπασμένοι στην περιφερειακή Δ/νση Εκπαίδευσης, είναι στη διάθεσή μας σήμερα και αύριο, πέραν των επαγγελματικών τους υποχρεώσεων και καθηκόντων, είναι εδώ μαζί μας. Τους ευχαριστούμε πραγματικά γι' αυτό.

Την συναδέλφισσα επίσης, την Ελένη την Γεροδήμου, που είναι και αυτή αποσπασμένη στην Περιφερειακή Δ/νση Εκπαίδευσης, την θεωρούμε παιδί του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, γι' αυτό και δεν σας αναφέρουμε κα Γεροδήμου. Όπως επίσης, και την υπάλληλο την κα Φούλα Τσιλογιάννη, η οποία είναι από την ΤΕΔΚ και είναι και αυτή εδώ μαζί μας, και όλο το δυναμικό του Δήμου, τον Λευτέρη που οδηγεί και όλα τα υπόλοιπα παιδιά. Δεν φαντάζομαι να έχουμε ξεχάσει κανέναν!

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αν δεν υπάρχει άλλη επισήμανση, μπορούμε να περάσουμε λίγο να ξεκουραστούμε, για ένα μικρό διάλειμμα και να συνεχίσουμε.

Μαρία Πολυμεροπούλου - Τζιβελέκη: *παρεμβαίνει εκτός μικροφώνου και δεν καταγράφεται (αναφέρεται σε παράλειψη του Προεδρείου να αναφέρει την παρουσία στο Συνέδριο της κ. Πολυμέρου - Καμηλάκη).*

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Δική μας παράλειψη, κυρία Πολυμέρου - Καμηλάκη, καλώς ορίσατε, επαναλαμβάνω για όσους δεν ακούσανε, η Δ/ντρια του Τμήματος Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών η κυρία Πολυμέρου - Καμηλάκη συμμετέχει στις εργασίες του συνεδρίου μας. Πραγματικά, τέτοιες παρουσίες μας τιμούν, σας ευχαριστούμε πάρα πολύ. Να θυμίσουμε ότι ο σύζυγός της, ο κ. Καμηλάκης, Ερευνητής του Τμήματος Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, συμμετέχει ως εισηγητής στο Συνέδριό μας. Θα τα πούμε στην επόμενη συνεδρίαση.

Ένα εικοσάλεπτο ξεκούρασης, και συνεχίζουμε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

5η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Τσέλος Μπάμπης - Γαλάνης Χρίστος

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Σπανός Βασίλειος
«Δύο έγγραφα για τις επισκοπές
Ζητουνίου και Θαυμακού (1603, 1623/24)»

Σπανός Κων/νος
«Οι αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας της πρώτης γραφής
(1640) στην πρόθεση της Μονής Ρεντίνας»

Γιαλαρούρη Άννα - Αναστασιάδου Αρχοντούλα
«Επιγραφές από την Παλαιοχριστιανική Βασιλική της Τιθορέας»

Πάλλης Γεώργιος
«Η έρευνα και η μελέτη των βυζαντινών μνημείων
συμβολές (1884-1929)»

Γεωργίου Ευαγγελία
«Θεοί και ήρωες στην κοιλάδα του Σπερχειού»

Παπασταθοπούλου Αριστέα
«Αλαβάστρινες πυξίδες από τα νεκροταφεία της αρχαίας Λαμίας»

Φρούσσου Ελένη
«Αγαλμάτιο Αρποκράτη από τον Αχινό:
έναυσμα συνειρμών για ύπαρξη ιερού με συλλατρευόμενες
θεότητες στον αρχαίο Εχίνο»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 5ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δρ Σπανός Βασίλειος
Διδάκτωρ νεότερης Ιστορίας

ΘΕΜΑ
««Δύο έγγραφα για τις επισκοπές Ζητουνίου & Θαυμακού (1603, 1623/24)»

Συνεχίζοντας την ενασχόλησή μας με πτυχές της εκκλησιαστικής ιστορίας της Φθιώτιδας,[1] θα παρουσιάσουμε, στα πλαίσια της παρούσας, δύο έγγραφα που αφορούν τις Επισκοπές του Ζητουνίου και του Θαυμακού, των ετών 1603 και 1623/24. Ως γνωστόν, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, αμφότερες υπάγονταν στην Μητρόπολη της Λάρισας,[2] μαζί με άλλες επισκοπές της περιοχής της σημερινής Κεντρικής Ελλάδας. Ο εκάστοτε μητροπολίτης της Λάρισας ήταν η προϊσταμένη αρχή των κατά τόπους επισκόπων, οι οποίοι αναφέρονταν σε αυτόν, αποδίδοντάς του τις αναλογούσες εισφορές, και φρόντιζε για την τήρηση της εκκλησιαστικής τάξεως και την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων εντός των ορίων της Μητροπόλεως, την πλήρωση των κενών θέσεων επισκόπων, με την εκλογή νέων, όταν κάποιος από αυτούς αποδημούσε, μετετίθετο, αδυνατούσε να ασκήσει τα καθήκοντά του ή καθαιρείτο. Πέραν του μητροπολίτη της Λάρισας, ο επίσημος τίτλος του οποίου ήταν «Μητροπολίτης Λαρίσσης, υπέρτιμος και έξαρχος Δευτέρας Θεσσαλίας και πάσης Ελλάδος», και των υπαγομένων σε αυτόν επισκόπων, την οργάνωση της εκκλησιαστικής ιεραρχίας συμπλήρωναν οι προαχθέντες σε αρχιε-

1. Βλ. Βασίλης Κ. Σπανός, «Πληροφορίες για Επισκόπους του Θαυμακού (1542 – 1886)», *Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας*, έκδ. Πνευματικού Κέντρου Σταυρού του Δήμου Λαμέων, Λαμία 2005, 87-97· ο ίδιος, «Υπομνήματα εκλογής και πληροφορίες για Επισκόπους του Θαυμακού (Μάιος 1659 - 22 Δεκεμβρίου 1857)», *Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας*, έκδ. Πνευματικού Κέντρου Σταυρού του Δήμου Λαμέων, υπό έκδοσιν.

2. Στον χώρο της Φθιώτιδας, υπήρχαν, επίσης, η Μητρόπολη των Νέων Πατρών, με έδρα την Υπάτη, και οι Επισκοπές Μενδενίτσης, με έδρα τον ομώνυμο οικισμό της Λοκρίδας, και Διαυλείας και Ταλαντίου, με έδρα την Διάυλεια, οι οποίες υπάγονταν στην Μητρόπολη των Αθηνών. Το 1833, με την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, στο τμήμα της Φθιώτιδας, που εντάχθηκε σε αυτό, ιδρύθηκαν οι Επισκοπές Φθιώτιδος και Λοκρίδος, οι οποίες προέκυψαν από τις συγχωνεύσεις των Ζητουνίου – Νέων Πατρών και Μενδενίτσης - Διαυλείας και Ταλαντίου, αντίστοιχα. Βλ. Αλεξάνδρα Θ. Κουλτούκη, «Διοικητικές μεταβολές των επισκοπών της Φθιώτιδας από το 1833 – 1899», *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας*, έκδ. Πνευματικού Κέντρου Σταυρού του Δήμου Λαμέων, Λαμία 2002, 174-176, 189.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πισκόπους επίσκοποι, οι οποίοι υπάγονταν απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και όχι στον μητροπολίτη.[3]

ΛΙΓΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΥΟ ΕΠΙΣΚΟΠΕΣ

Η Επισκοπή του Ζητουνίου.

Η Λαμία αναφέρεται, ως έδρα επισκόπου υπαγομένου στον μητροπολίτη της Λάρισας, από τον ΣΤ΄ αιώνα. Η ονομασία Ζητουνίου πρωτοεμφανίζεται στα τακτικά του Ι΄αιώνα. Το 1617, προήχθη σε αρχιεπισκοπή (Ζητουνίου και Πτελεού), αλλά το 1730 υποβιβάσθηκε, πάλι, σε επισκοπή. Ενίοτε, επίσκοποί της αναφέρονται, στις πηγές, από τις αρχές του ΙΖ΄ αιώνα κ.ε., ως Ζητουνίου και Πτελεού, ως Ζητουνίου και Αλμυρού, αλλά και ως Ζητουνίου και Θαυμακού. Το 1833, με την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, από την συγχώνευση των Επισκοπών Ζητουνίου και Νέων Πατρών, προήλθε η Επισκοπή Φθιώτιδος, η οποία ήταν μία από τις τρεις επισκοπές που δημιουργήθηκαν εντός των ορίων του Νομού Φωκίδος και Λοκρίδος (οι άλλες δύο ήταν η Φωκίδος και η Λοκρίδος). Η αρχική πρόβλεψη ήταν σε κάθε νομό να υπάρχει μόνον μία επισκοπή, με έδρα την πρωτεύουσα του νομού (πρωτεύουσα του νομού Φωκίδος και Λοκρίδος ήταν τα Σάλωνα – Αμφισσα), και αυτό θα επιτυγχάνετο με την μη κάλυψη των κενών, που θα δημιουργούνταν με την αποδημία των ιεραρχών των υπολοίπων επισκοπών. Το 1852, η Επισκοπή Λοκρίδος συγχωνεύθηκε στην Αρχιεπισκοπή Φθιώτιδος, η οποία ήταν η μία από τις δύο επισκοπές εντός των ορίων του Νομού Φθιώτιδος και Φωκίδος, ενώ το 1900 καταργήθηκε η Επισκοπή του Θαυμακού και το μεγαλύτερο τμήμα της υπήχθη στην Επισκοπή της Φθιώτιδας, η οποία εχήρευε για αρκετά έτη.[4]

3. Περισσότερα για τα της εκκλησιαστικής διοίκησης, στην Θεσσαλία, κατά την Τουρκοκρατία, βλ. στο Βασίλης Κ. Σπανός, *Οι οικισμοί της Θεσσαλίας κατά την Τουρκοκρατία (από τον ΙΔ΄ έως τον ΙΘ΄αιώνα)*, διδακτορική διατριβή, εκδ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2004, 57-59.

4. Για την Επισκοπή του Ζητουνίου, βλ. Β. Α. Μυστακίδης, *Θετταλικά σημειώματα εκ χειρογράφων*, ανάτυπο εκ του περιοδ. *Νέος Ποιμήν*, Κωνσταντινούπολις 1923, 5· ο ίδιος, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Ερευνών*, έτ. ΙΒ΄ (Αθήναι 1936)173-174· Βασίλειος Γ. Ατέσης, *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερον* (Ανατύπωσις εκ του *Εκκλησιαστικού Φάρου*), εν Αθήναις 1975, 272-275, 279· Ν. Ι. Γιαννόπουλος, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός*, 10 (εν Αθήναις 1915), 296, 309-312, 11(1915)195-198· ο ίδιος, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας. Διορθώσεις και προσθήκαι», *Θεολογία*, 11(εν Αθήναις 1933)334-335, 13 (1935)35-36· ο ίδιος, «Έγγραφα Επισκοπής Θαυμακού», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, τόμ. Α΄, τεύχ. Β΄ (εν Αθήναις 1928)139· Αλ. Κουλτούκη, *ό.π.*, σ. 174,176,189,192· Μ. Ν. Βαπόρης (μετάφ. Σταμάτης Κ. Σπανός - σχόλια Κώστας Σπανός), «Ένα συνοδικό γράμμα για την Επισκοπή του Ζητουνίου και Πτελεού του 1617)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 35(Λάρισα 1999)3-5· Δημήτριος Θ. Νάτσιος, «Άδειες γάμου της Επισκοπής Ζητουνί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η Επισκοπή του Θαυμακού.

Η Επισκοπή του Θαυμακού πρωτοαναφέρεται στα τακτικά του Ι΄ αιώνα, ως υπαγόμενη στην Μητρόπολη της Λάρισας. Έδρα της ήταν ο Δομοκός και αργότερα (κατά την Τουρκοκρατία, τουλάχιστον από τα τέλη του ΙΗ΄ αιώνα) η Γούρα. Το 1833, με την δημιουργία του Ελληνικού Κράτους, τα εδάφη της βρέθηκαν εκτός των ορίων του Ελληνικού Βασιλείου. Το 1882, λόγω της απελευθέρωσης της Θεσσαλίας, αποσπάσθηκε, όπως και άλλες επαρχίες, από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, και υπήχθη στην Ελλαδική Εκκλησία. Το 1900, καταργήθηκε και το μεγαλύτερο τμήμα της υπήχθη στην Επισκοπή της Φθιώτιδας, ενώ το υπόλοιπο υπήχθη στην Θεσσαλιώτιδας και Φεναριοφερσάλων, συμφώνως με τις αλλαγές που είχαν μόλις συντελεσθεί σε επίπεδο νομών και επαρχιών, αφού, αφενός η επαρχία του Δομοκού αποσπάσθηκε από τον νομό της Λάρισας και υπήχθη στον νομό της Φθιώτιδας, αφετέρου από τους πέντε δήμους των οποίων οι οικισμοί υπάγονταν στην Δομοκού, οι τρεις υπάγονταν, διοικητικώς, στον νομό της Λάρισας και οι δύο στην επαρχία Καρδίτσας του νομού των Τρικάλων. Ενίοτε, τον τίτλο του επισκόπου Θαυμακού φέρει βοηθός επίσκοπος του Αρχιεπισκόπου Αθηνών.[5]

ΤΑ ΔΥΟ ΕΓΓΡΑΦΑ

Το έγγραφο του 1603, για την Επισκοπή του Ζητουνίου.[6]

Το έγγραφο εκδόθηκε τον Ιούνιο του 1603, από τον οικουμενικό

ου (Λαμίας) το 1834 (Βάσει ανεκδότων κωδίκων)», *Φθιωτικά Χρονικά*, 15 (Λαμία 1994) 71-72· ο ίδιος, «Ενορίες και εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834», *Φθιωτικά Χρονικά*, 3(1982)118-119· ο ίδιος, «Η Φθιώτιδα της περιόδου 1833-1881», *Φθιωτικά Χρονικά*, 25(2004)8.

5. Για την Επισκοπη του Θαυμακού, βλ. Βλ. Fr. Hild. - Joh. Koder - Κώστας Σπανός, - Δημ. Αγραφιώτης (μετάφ. από την Γερμανική Γ. Παρασκευάς), «Η Θεσσαλία. Οικισμοί -- τοπωνύμια – μοναστήρια – ναοί», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 12 (Λάρισα 1987)47-48· Ν. Ι. Γιαννόπουλος, «Επισκοπικοί κατάλογοι...», *ό.π.*, 10 (εν Αθήναις 1915), 294-296, 11(1915)198· ο ίδιος, «Διορθώσεις και προσθήκαι...», *ό.π.*, 13 (1935)28-29· ο ίδιος, «Έγγραφα Επισκοπής Θαυμακού...», *ό.π.*, σ. 139-140· Β. Α. Μυστακίδης, «Επισκοπικοί ...», *ό.π.*, σ. 174· Εμμ. Ι. Κωνσταντινίδης, «Θαυμακού Επισκοπή», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 6 (Αθήναι 1965)123-124· ο ίδιος, *Συμβολαί εις την έρευναν της Ιστορίας των εν Ελλάδι Επισκοπών*, Ι΄, Αθήναι 1969, 38 - 40· Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 279-280· Θεόδωρος Κ. Καρατζάς, Ιστορία *Επαρχίας Δομοκού – Θαυμακού. Από των αρχαιοτάτων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, Αθήναι 1962, 51-57· Αλ. Κουλτούκη, *ό.π.*, σ.173,175, 192-193· Βασίλης Κ. Σπανός, «Πληροφορίες για Επισκόπους του Θαυμακού...», *ό.π.*· ο ίδιος, «Υπομνήματα εκλο-γής...»,*ο.π.*

6. Το έγγραφο έχει δημοσιευθεί από τον Β. Α. Μυστακίδη (*Θετταλικά σημειώματα...*, σ. 6-7). Εμείς, χρησιμοποιούμε αντίγραφο της *Νομικής Συναγωγής*, απὸκαθιστώντας κάποιες παραναγνώσεις του Μυστακίδη. Μνεία του από τους Δ. Γ. Αποστολόπουλο - Π. Δ. Μιχαηλάρη (*Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μία πηγή και ένα τεκμήριο*, Α΄, Αθήνα 1987, 275).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πατριάρχη Ραφαήλ Β΄, ο οποίος κατείχε τον οικουμενικό θρόνο κατά το χρονικό διάστημα 1603– 1607,[7] με την σύμφωνη γνώμη της Συνόδου του Πατριαρχείου, ενώπιον της οποίας παραστάθηκε ο επίσκοπος του Ζητουνίου Δανιήλ. Ο Δανιήλ δεν αναφέρεται στους υπάρχοντες επισκοπικούς καταλόγους της Ζητουνίου,[8] επομένως πρέπει να προστεθεί.

Ο λόγος για τον οποίον ο Δανιήλ μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και ζήτησε την έκδοση του παρόντος, ήταν ότι ήθελε να επιβεβαιώσει την δικαιοδοσία της Επισκοπής του Ζητουνίου πάνω στα «χωρία του Πτελεού τα εις τον Αλμυρόν κείμενα», τα οποία, όπως και οι προ αυτού επίσκοποι, «ενέμετο και είχεν (...) μετά των άλλων πάντων των ενοριακών και γνησίων χωρίων της επισκοπής ταύτης». Ποτέ, κατά τον Δανιήλ, κάποιος δεν αφαίρεσε αυτά τα χωριά από την Ζητουνίου, για να τα υπαγάγει σε άλλη επισκοπή, ούτε καν στην Μητρόπολη της Λάρισας, αλλά ούτε και τα εμφάνισε ως σταυροπήγια, δηλαδή ως υπαγόμενα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Απόδειξη τούτων, κατά τον Δανιήλ, είναι και το γεγονός ότι ο μακαριστός οικουμενικός πατριάρχης Ιερεμίας, πρώην μητροπολίτης της Λάρισας, είχε εκδώσει πατριαρχικό γράμμα, με το οποίο διασαφήνιζε ότι, μητροπολίτης Λαρίσης ων,[9] μετέβη στα εν λόγω χωριά και διαπίστωσε ότι αυτά είναι «γνήσια και ενοριακά της επισκοπής [του Ζητουνίου]». Άλλωστε, και ο νυν Λαρίσης, ο Θεωνάς,[10] «εξέτασιν ποιήσας κατά τόπον», βεβαιώνει ότι τα χωριά αυτά ούτε υπήρξαν ποτέ σταυροπήγια ούτε υπάγονταν στην Μητρόπολη της Λάρισας.

Ωστόσο, παρά ταύτα, ο Δανιήλ αναγκάσθηκε να ζητήσει την βοήθεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, διότι, «προ ολίγου, ο ποτέ χρηματίσας επίσκοπος Ζητουνίου, ύστερον δε μετατεθείς εις την Μητρόπολιν των Σερρών, εχθροδώς προς αυτόν διακείμενος και κακοποιείσαι τούτον βουλόμενος, λόγους υπέσπειρεν ασυστάτους και αναποδείκτους». Δεν

7. Βλ. Μανουήλ Ι. Γεδεών, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, εκδ. Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήναι 1996 (Α΄ έκδοσις, εν Κωνσταντινουπόλει, 1885-1890), 419-421.

8. Επισκοπικούς καταλόγους της Ζητουνίου, βλ. στα Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 272-275· Ν. Ι. Γιαννόπουλος, «Επισκοπικοί κατάλογοι...», *ό.π.*, 10 (1915), 296, 309-312, 11(1915)195-198· ο ίδιος, «Διορθώσεις και προσθήκαι...», *ό.π.*, 11(1933)334-335, 13 (1935)35-36.

9. Πρόκειται για τον πατριάρχη Ιερεμία Β΄ τον Τρανό, ο οποίος κατείχε τον πατριαρχικό θρόνο κατά τα διαστήματα 1572-1579 και 1580-1584. Βλ. Μ. Ι. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 396-401, 402. Μητροπολίτης της Λάρισας διετέλεσε κατά το διάστημα 1570-1572. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 136.

10. Ο Θεωνάς κατείχε τον μητροπολιτικό θρόνο της Λάρισας κατά το διάστημα 15.5.1601-1603. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 137· Β. Α. Μυστακίδης, «Επισκοπικοί ...», *ό.π.*, σ. 192· Κώστας Σπανός, «Η καθαίρεση έξι επισκόπων της Θεσσαλίας στην *Νομική Συναγωγή* του Δοσιθέου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 50(2006)220-222.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γνωρίζουμε ποιος είναι ο μη κατονομαζόμενος προκάτοχος του Δανιήλ,[11] όμως υποστήριξε ότι τα χωριά αυτά ήταν «πατριαρχικά και σταυροπήγια» και, βάσει των λεγομένων του, εκδόθηκαν πατριαρχικά γράμματα, με τα οποία αυτά αποξενώθηκαν από την Ζητουνίου και την δεσποτεία του Δανιήλ, ο οποίος «έπαθε ζημίαν άδικον ομού και παράλογον», και χαρακτηρίσθηκαν πατριαρχικά σταυροπήγια. Εξ άλλου, νωρίτερα, ο μητροπολίτης της Λάρισας Ιωάσαφ ο Σκαρλάτος,[12] μαζί με κάποιους άλλους, είχαν προβεί σε ενέργειες «(...) θελήσαντες αποχωρήσαι μεν της επισκοπής [Ζητουνίου] ταύτα [τα χωρία] υποτάξαι δε τη Μητροπόλει Λαρίσης», χωρίς, από ό, τι φαίνεται, να επιτύχει κάτι τέτοιο.

Δυστυχώς, ο οικουμενικός πατριάρχης Ραφαήλ δεν αναφέρει ποιος ήταν ο προκάτοχός του, ο οποίος εξέδωσε, κατόπιν ενεργειών του πρώην Ζητουνίου, τα πατριαρχικά γράμματα, με τα οποία τα χωριά χαρακτηρίσθηκαν πατριαρχικά σταυροπήγια. Λόγω και της υπάρχουσας ασάφειας των επισκοπικών καταλόγων και της αδυναμίας ταύτισης του προκατόχου του Ζητουνίου Δανιήλ, ο οποίος μετατέθηκε στην Μητρόπολη των Σερρών, αδυνατούμε να προσδιορίσουμε τον εκδώσαντα τα έγγραφα πατριάρχη.[13] Ομοίως, δεν αναφέρεται για ποιον λόγο ο προκάτοχος του Δανιήλ ήταν εχθρικά διακείμενος απέναντι του και ήθελε να τον βλάψει. Είναι πιθανόν να υπάρχει κάποια σχέση με την μετάθεσή του στην Μητρόπολη των Σερρών (αν και η μετάθεση από επισκοπή σε μητρόπολη, ουσιαστικά, σήμαινε αναβάθμιση) ή κάποια προσωπική έχθρα - εμπάθεια. Ίδιον όφελος, βέβαια, δεν θα απεκόμιζε. Πάντως, σαφώς, αναφέ-

11. Όπως προαναφέραμε, ο Δανιήλ δεν μνημονεύεται στους επισκοπικούς καταλόγους της Ζητουνίου. Ούτε, όμως, και για τον μνημονευόμενο από αυτόν προκάτοχο του, έχουμε σαφείς πληροφορίες. Στον επισκοπικό κατάλογο της Ζητουνίου, μνημονεύονται κάποιος ανώνυμος, ο οποίος, με άλλους αρχιερείς, συμμετείχε στο επαναστατικό κίνημα του 1601, του Διονυσίου του Φιλοσόφου, και ο Ιάκωβος Β΄, κατά το 1555,1565. Όσον αφορά την Επισκοπή Σερρών, μνημονεύονται ο Θεόφιλος, το 1593, ο Ναθαναήλ, αχρονολογήτως, και ο Ιωάσαφ, το 1603 (καθαιρέθηκε και αφορίσθηκε τον Μάρτιο του 1606), χωρίς να αναφέρεται αν κάποιος από αυτούς προερχόταν από την Ζητουνίου. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 236, 273· Γεώργιος Αχ. Στογιόγλου, «Σερρών και Νιγρίτης Μητρόπολις», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 11(1967)116· Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, σ. 859.

12. Ο Ιωάσαφ Β΄ αναφέρεται από τον Β. Ατέση (*ό.π.*, σ. 137) και από τον Β. Α. Μυστακίδη («Επισκοπικοί ...», *ό.π.*, σ. 192) από το 1581 έως το 1584, οπότε αναφέρεται ο Νεόφυτος Γ΄. Ο Μ. Ν. Βαπόρης (*ό.π.*, σ. 5) αναφέρει ότι ο Ιωάσαφ αρχιεράτευσε κατά το διάστημα 1581-1593. Αναφέρει, επίσης, ότι απέσπασε, για μικρό διάστημα, τα χωριά, αλλά, από το έγγραφο μας, προκύπτει ότι αυτός προσπάθησε να τα αποσπάσει. Εκείνος που πέτυχε την αλλαγή του εκκλησιαστικού καθεστώτος των οικισμών, είναι ο προκάτοχος του Δανιήλ, ο οποίος υποστήριξε ότι αυτά ήταν πατριαρχικά σταυροπήγια.

13. Ως προκάτοχοι του Ραφαήλ, αναφέρονται οι Νεόφυτος Β΄ (1602-1603, για πρώτη φορά), Ματθαίος Β΄ (1598-1602, για δεύτερη φορά), Μελέτιος Πηγάς (1597-1598, ως τοποτηρητής), Θεοφάνης Α΄(1596-1597), Γαβριήλ Α΄ (1596), Ματθαίος Β΄ (1595, για πρώτη φορά), Ιερεμίας Β΄ (1586-1595, για τρίτη φορά.). βλ. Μ. Ν. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 407-419.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρεται ότι ο προϊστάμενος του Δανιήλ, μητροπολίτης της Λάρισας Θεωνάς, βεβαίωσε ότι οι οικισμοί ούτε υπάγονταν στην Μητρόπολη ούτε ήταν σταυροπήγια, οπότε αποκλείεται αυτός να κρύβεται πίσω από τις ενέργειες του πρώην Ζητουνίου.

Ανατρέχοντας στην *Νομική Συναγωγή*, θα βρούμε αρκετές παρόμοιες περιπτώσεις, κατά τις οποίες, με πατριαρχικό γράμμα, μεταξύ άλλων και του Ραφαήλ Β΄, οικισμοί επανυπάγονται στην δικαιοδοσία μιας επισκοπής ή μητρόπολης, από την οποία είχαν αποσπασθεί, προκειμένου να υπαχθούν σε άλλη εκκλησιαστική επαρχία, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ή, ακόμη, και για να αποδοθούν σε κάποιον πρώην αρχιερέα. Ως αιτιολογία, αναφέρεται ότι είχαν αποσπασθεί παρανόμως ή αφού ο προκαλέσας την απόσπασή τους είχε «βιάσει [τον οικουμενικό πατριάρχη] εξωτερική δυνάμει του λόγου». Εξ άλλου, δεν λείπει και η περίπτωση μητροπολίτη, ο οποίος ζητεί την έκδοση γράμματος, με το οποίο επιβεβαιώνεται, για πολλοστή φορά, η δικαιοδοσία του επί ορισμένων οικισμών, τους οποίους διεκδικεί, παρά την ύπαρξη σχετικών εγγράφων, όμορος του αρχιερέας.[14]

Για τον λόγο αυτόν, λοιπόν, ο Δανιήλ ζήτησε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο την έκδοση απόφασης δίκαιας και εύλογης. Έτσι, λοιπόν, η Σύνοδος, αφού έλαβε υπ' όψιν τα σχετικά έγγραφα, αλλά και τις προσωπικές μαρτυρίες κληρικών και λαϊκών, κατοίκων των περί ων ο λόγος οικισμών, μεταξύ των οποίων ο αδελφός και ο ανεψιός του ποτέ επισκόπου του Ζητουνίου Ιακώβου,[15] αποφάσισε ότι τα χωριά του Πτελεού είναι «ενοριακά και γνήσια της Επισκοπής Ζητουνίου», όπως φάνηκε και αποδείχθηκε, και, ως εκ τούτου, πρέπει να εξουσιάζονται και να κυβερνώνται από τον αρχιερέα αυτής, εις τον αιώνα τον άπαντα, χωρίς κανείς και με οποιονδήποτε τρόπο να τολμήσει να τα αρπάξει ή να εισπηδήσει, στηριζόμενος σε προγενέστερα γράμματα, τα οποία κρίνονται άκυρα και μη υπάρξαντα. Η ποινή, για τους παραβάτες, θα είναι η αργία και ο αφορισμός, ενώ όλοι οι κατοικούντες στα χωριά αυτά, ιερωμένοι και λαϊκοί, νέοι και γέροι, πρέπει να αναγνωρίζουν, ως επίσκοπο, ποιμένα και προστάτη τους, τον επίσκοπο του Ζητουνίου Δανιήλ, και σε αυτόν μόνον να δείχνουν υποταγή και ευπείθεια, παρέχοντάς του όλα τα εκκλησιαστικά δικαιώματα και εισοδήματα, από τα κανονικά συνοικέσια, τις

14. Βλ. Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, σ. 235, 260-261, 269-270, 346, 361-362, 395.

15. Πρόκειται, μάλλον, για τον Ιάκωβο Β΄, που μνημονεύεται το 1555 και το 1565. Ο επόμενος επίσκοπος του Ζητουνίου, που φέρει το όνομα Ιάκωβος, είναι ο Ιάκωβος Γ΄, που, όμως, μνημονεύεται κατά το έτος 1624, οπότε και καθαιρείται. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 273. Εάν, λοιπόν, μεταξύ των δύο και προ του 1603, δεν μεσολάβησε κάποιος άλλος Ιάκωβος, άγνωστος, ο μνημονευόμενος είναι ο Β΄.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πανηγύρεις, τις ζητείες και από οτιδήποτε άλλο. Κανείς να μην εναντιωθεί στην απόφαση ή να μην την περιφρονήσει, επί ποινή αργίας και αλυτου αφορισμού. Προς επιβεβαίωση των ανωτέρω, επιδόθηκε το παρόν γράμμα στον Δανιήλ, «εις μόνιμον και διηνεκήν ασφάλειαν».

Όσον αφορά τα «χωρία του Πτελεού τα εις τον Αλμυρόν κείμενα» και την υπαγωγή τους στην Επισκοπή του Ζητουνίου, πρέπει να σημειωθεί ότι η περιοχή του Αλμυρού, κατά καιρούς, υπαγόταν σε διαφορετικές επισκοπές. Το 1256, υπαγόταν στην Επισκοπή του Βελεστίνου, το 1272 στην Επισκοπή Δημητριάδος και Αλμυρού και το 1275(;), πάλι, στην Επισκοπή Βελεστίνου. Η μετάθεση από την μία επισκοπή στην άλλη, προφανώς οφείλεται στο ότι ο Αλμυρός, την εποχή αυτή, ήταν σπουδαίο εμπορικό κέντρο.[16] Την περίοδο 1300 – 1400, φέρεται, επίσης, υπαγόμενη στην Επισκοπή του Βελεστίνου.[17] Στις πηγές, συναντάμε επισκόπους Αλμυρού[18] κατά το 1636, το 1665, το 1721 και το 1755. Μετά την δημιουργία του Ελληνικού Κράτους, το 1833, ο Αλμυρός και τα χωριά του, που, τότε, υπάγονταν στην Επισκοπή του Ζητουνίου, βρέθηκαν εκτός των ορίων του Βασιλείου της Ελλάδος και απετέλεσαν ιδιαίτερη επισκοπή, έως το 1844, οπότε και υπήχθησαν στην Επισκοπή του Θαυμακού, μέχρι το 1860. Το 1860, υπήχθησαν στην Μητρόπολη της Λάρισας, έως το 1899, οπότε υπήχθησαν στην Επισκοπή της Δημητριάδος. Το 1910, υπήχθησαν, πάλι, στην Μητρόπολη της Λάρισας.[19] Σήμερα, ο Αλμυρός και οι περί αυτόν οικισμοί υπάγονται στην Μητρόπολη Δημητριάδος και Αλμυρού.[20]

Κατά την περίοδο στην οποία αναφέρεται το έγγραφό μας, τα «χωρία του Πτελεού τα εις τον Αλμυρόν κείμενα» υπήχθησαν, για λίγο, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, αφού αποσπάσθηκαν από την Επισκοπή του Ζητουνίου, συμφώνως με το περιεχόμενο αυτού. Δεν γνωρίζουμε πόσο πριν είχαν υπαχθεί στην Ζητουνίου. Δυστυχώς, στο έγγραφό μας, δεν κατονομάζονται τα εν λόγω χωριά. Πολιτικώς, γνωρίζουμε ότι το νοτιοανατολικό τμήμα της επαρχίας Αλμυρού, μέχρι τον Πτελεό, κατά τον

16. Βλ. Ν. Ι. Γιαννόπουλος, «Επισκοπικοί κατάλογοι...», *ό.π.*, 11(1915)190-192, 194, 199· ο ίδιος, «Διορθώσεις και προσθήκαι...», *ό.π.*, 11(1933)334· Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Αλμυρός», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 2(1963)211-212.

17. Β. Α. Μυστακίδης, «Επισκοπικοί ...», *ό.π.*, σ. 166.

18. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ.38· Β. Α. Μυστακίδης, «Επισκοπικοί ...», *ό.π.*, σ. 156

19. Βλ. Αλ. Κουλτούκη, *ό.π.*, σ. 174, 179, 184, 189· Γερ. Ι. Κονιδάρης, «Δημητριάδος Μητρόπολις», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*,4(1964)1046-1047.

20. Βλ. *Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος 1999*, έκδοσις της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1998, σ. 409-410. Οι οικισμοί Αλμυρός, Αϊδίνιο, Αργιλοχωριο, Βρύναινα, Ευξεινού-πολη, Κοκκωτοί, Κρόκιο, Κωφοί, Μικροθήβες, Νεοχωράκι, Νεράιδα, Πέρδικα, Πλάτανος και Φυλάκη συγκροτούν την Αρχιερατική Περιφέρεια του Αλμυρού, ενώ οι οικισμοί Σούρπη, Αγία Τριάδα, Άγιοι Θεόδωροι, Αμαλιάπολη, Αχίλλειο, Γαύριανη, Δρυμώνας και Πτελεός συγκροτούν την Αρχιερατική Περιφέρεια της Σούρπης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΙΗ΄αιώνα, υπαγόταν στον καζά του Ζητουνίου.[21] Από το 1911, ανήκουν στον νομό της Μαγνησίας.[22] Κάποια από αυτά, αναφέρονται σε πηγή της εποχής. Έτσι, σύμφωνα με τον Ιεροσολυμιτικό Κώδικα 509, ο ιερομόναχος Μακάριος πέρασε, το 1659 και το 1660, από τον Πλάτανο, την Σούρπη, τον Δρυμώνα, τα Κηλέρια (συνοικία της Βρύναινας του Αλμυρού), το Φτελιό / Πτελεό και το (ευρισκόμενο στην περιοχή του Αχιλλείου του Αλμυρού – πλησίον της Πελασγίας και διαλυμένο, σήμερα) Χαμάκου (του οποίου οι κάτοικοι δημούργησαν τους οικισμούς Αχίλλειο της Μαγνησίας και Γλύφα της Φθιώτιδας).[23] Σύμφωνα με τον Αργύρη Φιλιππίδη, το 1815, το Χαμάκο, το Φτιλιό / Πτελεός, η Σιούρπη, ο Πλάτανος, οι Κοκοτοί, η Δερμόνα / Δρυμώνας και ο Αρμυρός υπάγονταν στην Επισκοπή του Ζητουνίου.[24] Μετά την δημιουργία του Ελληνικού Κράτους και την ίδρυση της Επισκοπής της Φθιώτιδας, συνέχισαν να υπάγονται σε αυτήν, όσα βρίσκονταν εντός των ορίων του Ελληνικού Κράτους. Το 1834 και το 1835, λοιπόν, μεταξύ των ενοριών της Επισκοπής, αναφέρονται οι δύο - μία ενορίες του Πτελεού, οι τρεις - μία ενορίες της Σούρπης, η μία ενορία της Γάβριανης / Γάβρενης (που βρίσκεται στην περιοχή της Πελασγίας, αλλά δεν πρέπει να υφίστατο την περίοδο που εκδόθηκε το παρουσιαζόμενο γράμμα) και οι δύο - μία ενορίες του Χαμάκου.[25] Από άδειες γάμου της Επισκοπής, των ετών 1834, 1835, 1836, 1837 και 1838, μαθαίνουμε ότι σε αυτήν, μεταξύ άλλων, υπάγονταν οι οικισμοί Σούρπη, Χαμάκου, Πτελεός και Γαύρινη.[26]

21. Βλ. Ιωάννης Άθ. Καραχρήστος, «Συμβολή στην μελέτη της Ιστορίας της Φθιώτιδας κατά την Ύστερη Τουρκοκρατία (Μέσα του 18ου αιώνα – Δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου)», *Φθιωτικά Χρονικά*, 13(1992)38.

22. Βλ. Γιώργος Δημητρίου, «Πόλεις, κωμοπόλεις, χωριά και οικισμοί στη Φθιώτιδα (13ος -20ος αι.)», *Φθιωτικά Χρονικά*, 27(2006)26, 57, 60, 64.

23. Βλ. Κώστας Σπανός, Οι θεσσαλικοί οικισμοί στον Ιεροσολυμιτικό Κώδικα 509 (1649-1669), *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 40(2001)364,365.

24. Βλ. Θεοδόσης Κ. Σπεράντσας, *Τα περισωθέντα έργα του Αργύρη Φιλιππίδη. Μερική Γεωγραφία – Βιβλίον Ηθικόν*, Αθήναι 1978, 80-85.

25. Βλ. Δημήτριος Θ. Νάτσιος, «Ενορίες και εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834», *Φθιωτικά Χρονικά*, 3(1982)131-133· ο ίδιος, «Ενορίες και εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) το 1835», *Φθιωτικά Χρονικά*, 18(1997)58, 60· Άλ. Κουλτούκη, *ό.π.*, σ. 178-179, 184-185.

26. Βλ. Δημήτριος Θ. Νάτσιος, «Άδειες γάμου το1834...», *ό.π.*, σ. 75, 83, 90, 96, 97, 102, 105, 106, 108, 111, 112· ο ίδιος, «Άδειες γάμου της Επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) το 1835 (Βάσει ανεκδότων κωδίκων)», *Φθιωτικά Χρονικά*, 17 (1996)62, 63, 65, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 79, 80, 82, 84, 86, 88, 92, 93, 94, 99, 102, 103· ο ίδιος, «Άδειες γάμου της Επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) το 1836 (Βάσει ανεκδότων κωδίκων)», *Φθιωτικά Χρονικά*, 19 (1998)40, 52, 55· ο ίδιος, «Άδειες γάμου της Επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) το 1837 (Βάσει ανεκδότων κωδίκων)», *Φθιωτικά Χρονικά*, 20 (1999)59,60,63· ο ίδιος, «Άδειες γάμου της Επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) το 1838 (Βάσει ανεκδότων κωδίκων)», *Φθιωτικά Χρονικά*, 27 (2006)80, 94, 95, 96, 97 98.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το έγγραφο του 1623 / 1624, για την Επισκοπή του Θαυμακού.[27]

Το έγγραφο εκδόθηκε κατά το 1623/24 (εν έτει ζρλβ^{ω}) και αφορά την καθαίρεση του επισκόπου του Θαυμακού Ιακώβου Α΄. Τον Ιάκωβο,[28] οι επισκοπικοί κατάλογοι τον αναφέρουν μόνο κατά το έτος καθαίρεσης του, το οποίο προσδιορίζουν επακριβώς, στα 1624.[29] Το μόνο επιπλέον στοιχείο, το οποίο γνωρίζουμε για αυτόν, είναι ότι αναφέρεται στο *Χρονικόν της Μονής του Αγίου Αθανασίου της Ομβριακής*, το 1619.[30] Όσον αφορά τον συντάξαντα το ανυπόγραφο έγγραφο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, με δεδομένο ότι αυτό δεν χρονολογείται με ακρίβεια, δεν μπορούμε με βεβαιότητα να προσδιορίσουμε ποιος ήταν, καθώς, κατά την περίοδο 1623 - 1624, στον πατριαρχικό θρόνο επέβαιναν οι Κύριλλος Α΄ ο Λούκαρις (4.11.1620 - 12.4.1623, για δεύτερη φορά), Γρηγόριος Δ΄ (12.4.1623 - 18.6.1623), Άνθιμος Β΄ (18.6.1623 - 22.9.1623) και Κύριλλος Α΄ (22.9.1623 – Μάιος 1630, για τρίτη φορά).[31] Πάντως, οι Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης [32] το αποδίδουν στον Κύριλλο Α΄.

Συμφώνως με το έγγραφο, λοιπόν, ο επίσκοπος του Θαυμακού Ιάκωβος, καθαιρείται, διότι είναι «απειθής και ανυπότακτος», και διότι φάνηκε «ενάντιος και πολέμιος» στον γέροντά του, τον μητροπολίτη της Λάρισας Γρηγόριο,[33] στον οποίον προξένησε «και σκάνδαλα και συγχύσεις και ταραχάς αμέτρους και ζημίας συνεχείς». Αναλυτικότερα, κατεφρόνησε την αργία, στην οποία είχε τεθεί, αλλά και τον αποσταλέντα, ως πατριαρχικό έξαρχο, μητροπολίτη Ναυπάκτου και Άρτης Γαβριήλ,[34] ιερουργώντας «αυθαδώς και αναιδώς», συμφώνως με την μαρτυρία του Γαβριήλ, αλλά και ήλθε σε συμφωνία με τον καθαιρεθέντα και αφωρισθέντα επί-

27. Περίληψη του από τους Δ. Γ. Αποστολόπουλο - Π. Δ. Μιχαηλάρη (*ό.π.*), σ., 258.

28. Βλ., συνοπτικά, Βασ. Κ. Σπανός, «Πληροφορίες για Επισκόπους του Θαυμακού...», *ό.π.* σ. 88.

29. Βλ. Ι. Γιαννόπουλος, «Επισκοπικοί κατάλογοι...», *ό.π.*, 10(1915)294· Β. Α. Μυστακίδης, «Επισκοπικοί...», *ό.π.*, σ. 174· Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 275 (στον κατάλογο της Θαυμακού, τον αναφέρει ως Ιάκωβο Α΄, με τον τίτλο Ζητουνίου και Θαυμακού), 279 (στον κατάλογο της Ζητουνίου, τον αναφέρει ως Ιάκωβο Γ΄, ομοίως με τον τίτλο Ζητουνίου και Θαυμακού)· Θ. Κ. Καρατζάς, *ό.π.*, σ. 54· Εμμ. Ι. Κωνσταντινίδης, «Θαυμακού Επισκοπή...», *ό.π.*, σ. 124· ο ίδιος, «Συμβολαί...», *ό.π.*, σ. 40.

30. Βλ. Κ. Τσουτσουλόπουλος, «Ιερά Μονή Αγ. Αθανασίου Ομβριακής», *Χρονικά της Επαρχίας Δομοκού*, 2(1982)92-93, όπου μνεία δημοσιεύματος του Ν. Ι. Γιαννόπουλου, στο περιοδικό *Αρμονία*, 3 (Αθήνα 1900-1909).

31. Βλ. Μ. Ι. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 424-435· Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, σ. 539.

32. Βλ. Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, σ. 541.

33. Ο Γρηγόριος αρχιεράτευσε κατά την περίοδο πριν από τον Απρίλιο του 1623 έως το 1645, οπότε και απεβίωσε. Βλ. Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, σ. 284· Μ. Ν. Βαπόρης, *ό.π.*, σ. 7.

34. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 198.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σκοπο της Λιτζάς [και Αγράφων] Αρσένιο,[35] καθώς και με άλλους ομογνώμους, και «έπλασε και συνέρραψε μηχανήν και επιβουλήν επιζήμιον χρέους πολλού και αφορήτου» κατά του μητροπολίτη Γρηγορίου, με αποτέλεσμα, εάν «η ενέδρα αυτού και η ψευδεπίγραφος κατασκευή» δεν γίνονταν αντιληπτές και δεν ανετρέποντο, ο Γρηγόριος να κινδυνεύσει «κακοπεσείν και ζημιωθείναι».

Για τον λόγο αυτόν, λοιπόν, η Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου αποφάσισε όπως ο επίσκοπος του Θαυμακού Ιάκωβος, «ως απειθής και καταφρονητής αργίας και επίβουλος του ιερωτάτου αυτού μητροπολίτου Λαρίσσης και μηχανάς και ραδιουργίας κατ' αυτού πλάσας» καθαιρεθεί και γυμνωθεί «πάσης αρχιερατικής ενεργείας και τάξεως και μηδεμίαν ανάκλησιν έχει εις τον εξής άπαντα αιώνα». Επίσης, παρέχεται άδεια στον Γρηγόριο να χειροτονήσει, αντί του Ιακώβου, άλλον επίσκοπο στην Επαρχία του Θαυμακού. Προς επιβεβαίωση τούτων και ασφάλεια του Γρηγορίου, συντάχθηκε το παρόν έγγραφο, το οποίο αντιγράφθηκε και στον Ιερό Κώδικα της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας.

Οι κατηγορίες, που βαρύνουν τον Ιάκωβο, είναι βαρύτατες, καθώς φαίνεται ότι δεν είναι η πρώτη φορά που απασχόλησε τους προϊσταμένους του. Ήδη, συμφώνως με το έγγραφο, ο Ιάκωβος είχε τεθεί σε αργία. Προφανώς, η αργία τού είχε επιβληθεί προκειμένου να διαλευκανθούν, από τον αποσταλέντα στην επαρχία του πατριαρχικό έξαρχο, οι κατηγορίες περί του χρέους, το οποίο επιχείρησε να αποδώσει στον μητροπολίτη της Λάρισας. Αυτός, όμως, «κατεφρόνησε», δηλαδή αγνόησε τον Ναυπάκτου και Αρτης Γαβριήλ, δεν συνεργάσθηκε μαζί του, και, επί πλέον, συνέχισε να ιερουργεί, γεγονός που υπέπεσε στην αντίληψη του Γαβριήλ.

Στο σημείο αυτό, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι, εντός των ορίων της δικαιοδοσίας της Μητρόπολης της Λάρισας, την συγκεκριμένη χρονική στιγμή, λαμβάνει χώρα μία επιδημία καθαιρέσεων. Ο φερόμενος ως συνεργός του Ιακώβου, στην συνομωσία κατά του μητροπολίτη Γρηγορίου, ο Αρσένιος της Λιτζάς και Αγράφων, καθαιρέθηκε με έγγραφο του

35. Η Επισκοπή Λιτζάς μνημονεύεται από τα τα τέλη του Θ΄ αιώνα. Κατά τα τέλη του ΙΓ΄ / αρχές του ΙΔ΄ αι., μνημονεύεται ως Λιτζάς και Αγράφων. Μεταξύ του ΙΕ΄και ΙΣΤ αι., αναφέρεται ως Λιτής και Ρενδίνης. Έδρα της ήταν, αρχικά, διάφορες κώμες: το Σμόκοβο, τα Αγραφα, η Ρεντίνα, ίσως τα Φουρνά και το Κλειτσό. Από τις αρχές του ΙΣΤ΄αι., μόνιμη έδρα της είναι το Καρπενήσι. Τα όριά της, για μεγάλο διάστημα, εκτείνονταν και εκτός της σημερινής Ευρυτανίας. Στην επισκοπή, υπάγονταν, επίσης, οικισμοί των Θεσσαλικών Αγράφων και κάποια του σημερινού νομού της Φθιώτιδας. Βλ. Βασίλης Κ. Σπανός, «Επτά υπομνήματα εκλογής επισκόπων της Λιτζάς και Αγράφων (1647 – 15.7.1793)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 49(2006)161-162, όπου και περισσότερα για την επισκοπή. Για τον Αρσένιο, δεν γνωρίζουμε περισσότερα. Στον Μάρκο Α. Γκιόλια [Ιστορία της Ευρυτανίας στους νεότερους χρόνους (1393-1821)354], γίνεται μόνον μνεία της καθαίρεσής του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1623.[36] συνταχθέν, μάλλον, από τον ίδιο που συνέταξε την καθαίρεση του Ιακώβου, κατόπιν εγκλήσεως του μητροπολίτη της Λάρισας, ο οποίος τον κατηγόρησε, ενώπιον της Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου (αμφοτέρων παρόντων), ως «απειθή και ανυπότακτο», διότι, αν και ευρισκόμενος σε αργία, συνέχιζε να ασκεί τα αρχιερατικά του καθήκοντα «αναιδώς και ανερυθριάστως», καταφρονώντας τον απεσταλέντα, ως έξαρχο, μητροπολίτη Ναυπάκτου και Άρτης Γαβριήλ. Ο ίδιος, επίσης, αρνήθηκε να καταβάλει την πατριαρχική ζητεία «εξωτερική βία και δυναστεία χρώμενος», ενώ πιστοί της επαρχίας του «μικροί τε και μεγάλοι», ενώπιον της Συνόδου, «απέδειξαν αυτόν είναι άρπαγα, πλεονέκτην, αδικητήν, παρανομίας ποιήσαντα, και αθεμιτογαμίας και εδεήθησαν εμπόνως εκβληθήναι αυτόν της επισκοπής και χειροτονηθήναι έτερον». Αποτέλεσμα αυτών ήταν να καθαιρεθεί, χωρίς όμως στο σχετικό έγγραφο να φαίνεται ότι του επιβλήθηκε και η ποινή του αφορισμού, παρόλο που στο έγγραφο της καθαίρεσης του Ιακώβου αναφέρεται ως «καθηρημένος και αφωρισμένος».

Λόγω άρνησης καταβολής της πατριαρχικής ζητείας, λοιπόν, ίσως και λόγω κακής διαγωγής, ο Αρσένιος τιμωρήθηκε, αρχικά από τον Λαρίσης Γρηγόριο, με αργία, μέχρι την διαλεύκανση των κατηγοριών. Λόγω μη συμμόρφωσης, εγκλήσει του Γρηγορίου, οδηγήθηκε ενώπιον της Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου και τιμωρήθηκε, κατόπιν συνεκτίμησης όλων των παραμέτρων και της μαρτυρίας πιστών, με καθαίρεση. Προφανώς, για λόγους αντεκδίκησης ή και επιβίωσης, ήλθε σε συνεννόηση με τον Ιάκωβο του Θαυμακού, ο οποίος, επίσης, αντιμετώπιζε πρόβλημα με την απόδοση της οφειλόμενης εισφοράς και είχε, επίσης, τεθεί σε αργία.

Ένας άλλος επίσκοπος της Μητρόπολης της Λάρισας, ο Μητροφάνης του Γαρδικίου, καθαιρέθηκε το 1623 και αποστερήθηκε κάθε αρχιερατικής ενέργειας και τάξεως, έγινε έκπτωτος της τιμής και της αξίας του και στερήθηκε, διά παντός, του μνημοσύνου και των εισοδημάτων του, διότι δεν υπάκουσε στις συνοδικές αποφάσεις, αλλά υπήρξε «καταφρονητής των συνοδικών γραμμάτων και αποφάσεων, ουκ ηθέλησεν δούναι μήτε

36. Βλ. Κώστας Σπανός, «Η καθαίρεση...)», *ό.π.,σ. 232-234*. Το έγγραφο φέρει την χρονολογία ζρλβ. Ο Κ. Σπανός το χρονολογεί στα 1623/24 χωρίς να προσδιορίζει τον εκδώσαντα πατριάρχη. Παλαιότερη δημοσίευση από τον Β. Δ. Μυστακίδη (*Θετταλικά σημειώματα*, σ. 8). Ο Μυστακίδης (σ. 3,5) το αποδίδει στον Κύριλλο Α΄ τον Λούκαρι και το χρονολογεί στο έτος 1624. Περίληψη στους Δ. Γ. Αποστολόπουλο - Π. Δ. Μιχαηλάρη (*ό.π.*, σ.257-258), που το χρονολογούν στο έτος 1623 και το αποδίδουν, όχι όμως με βεβαιότητα, στον πατριάρχη Κύριλλο Α΄, σημειώνοντας, ότι ίσως και να εκδόθηκε (λόγω της μνημονευόμενης ινδικτιώνος) από τον πατριάρχη Άνθιμο Β΄. Πάντως, αφού το (εκδοθέν από τον Κύριλλο Α΄) υπόμνημα εκλογής του Δωροθέου, διαδόχου του Αρσενίου, είναι (βλ. Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, σ. 387) του έτους 1623 (αχκγ), και το έγγραφο της καθαίρεσης πρέπει να χρονολογηθεί στο 1623.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

την παρά της συνόδου αποσκοπείσαν αυτώ πατριαρχικήν ζητείαν, μήτε το χαράτζιον και επροξένησε σκάνδαλα μεγάλα». Ακόμη, φάνηκε απειθής στον μητροπολίτη της Λάρισας, αλλά και στον απεσταλμένο πατριαρχικό έξαρχο, τον μητροπολίτη Ναυπάκτου και Αρτης Γαβριήλ[37].

Θεωρούμε ότι οι καθαιρέσεις αυτές σχετίζονται με τις συχνές αλλαγές στον πατριαρχικό θρόνο. Όπως προείπαμε, σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, μέσα στο 1623, ο οικουμενικός πατριάρχης άλλαξε τέσσερις φορές. Όταν ο Κύριλλος Α΄ ο Λούκαρις ανήλθε, για πρώτη φορά, στον θρόνο, στα μέσα του 1612, τέσσερις μητροπολίτες, μεταξύ των οποίων και ο Λαρίσης Τιμόθεος, «ήγειραν πόλεμον κατά του επιφανούς πατριάρχου, εξώδευσαν χρήματα, υπέσχοντο δε δασμοφορίαν της Εκκλησίας ογκωδεστάτην, οκτακισχιλίων κατ' έτος γροσίων, όπως απωθήσωσι μεν τον Λούκαριν, ει δε εξ αυτών επιβή του θρόνου».[38] Συνεπεία τούτων, ένας των στασιαστών, ο Παλαιών Πατρών Τιμόθεος, την ίδια χρονιά, ανέβηκε στον θρόνο, τον οποίον διατήρησε έως την επιστροφή του Κυρίλλου Α΄, στις 4.11.1620.[39] Λίγα χρόνια πριν, ο Νεόφυτος Β΄, κατά την διάρκεια της πρώτης πατριαρχίας του (1602-1603), «βλέπων κορυφωθείσαν την οικονομικήν του πατριαρχείου κακοδαιμονίαν, εθεσμοθέτησεν ώστε μέρος ανάλογον εκ του όλου ποσού των χρεών να αναλάβη έκαστος των επισκόπων, αρχιεπισκόπων και μητροπολιτών του θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, όπερ να αποστέλη μέχρι της εορτής του Αγίου Γεωργίου κατ' έτος, αναλόγως της ολικής επαρχιακής οφειλής, επί ποινή καθαιρέσεως. Δυστυχώς, εντεύθεν ανεώχθη θύρα εις καθαιρέσεις συνεχείς, ων άγνωστον οπόσαι ήσαν δίκαιαι».[40] Εξάλλου, και ο Ραφαήλ Β΄, το 1605, έλαβε παρόμοια απόφαση, με την οποία κάθε αρχιερέας όφειλε να καταβάλλει στην Μεγάλη Εκκλησία «από μεν του καθενός οσπιτίου, ανά άσπρα εξ, από δε του καθενός ιερέως, ανά άσπρα εξήκοντα», σε δύο δόσεις, τα Χριστούγεννα την πρώτη και του Αγίου Γεωργίου την δεύτερη, με παράταση της προθεσμίας έως την επόμενη εορτή του Αγίου Γεωργίου. Παράλληλα, ίσχυε η ίδια προθεσμία για την καταβολή και της προηγούμενης επί Νεοφύτου Β΄ ζητείας, ενώ η μη τήρηση όσων θα αποφασίζονταν θα επισύρει την ποινή της καθαιρέσεως.[41]

37. Βλ. Κώστας Σπανός, «Η καθαίρεση...», *ό.π.*, σ.219, 229-232, όπου δημοσίευση του εγγράφου. Περίληψη του, από τους Δ. Γ. Αποστολόπουλο - Π. Δ. Μιχαηλάρη (*ό.π.*, σ. 258), οι οποίοι το αποδίδουν, με επιφυλάξεις, όμως, στον Κύριλλο Α΄, ο οποίος συνέταξε και το υπόμνημα εκλογής του διαδόχου του Μητροφάνη, του Γρηγορίου, το έτος αχκγ -1623 (σ. 387-388). Βλ., επίσης, Βασίλης Κ. Σπανός, «Η Επισκοπή του Γαρδικίου των Τρικάλων», *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού Θεσσαλίας* (Λάρισα, 9-11 Νοεμβρίου 2006), υπό έκδοσιν.

38. Βλ. Μ. Ι. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 424,426.

39. Βλ. ανωτέρω, σημ. 25.

40. Βλ. Μ. Ι. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 418-419.

41. Βλ. Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, σ. 511.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Επομένως, λαμβανομένων υπ' όψιν των ανωτέρω, μπορούμε να διακινδυνεύσουμε να θεωρήσουμε τις καθαιρέσεις των τριών επισκόπων της Μητρόπολης της Λάρισας αποτέλεσμα της κακής οικονομικής κατάστασης του Οικουμενικού Πατριαρχείου, των αυξημένων χρηματικών αναγκών των εναλλασσομένων στον θρόνο, προκειμένου να καταβάλλουν στις Οθωμανικές Αρχές την οφειλόμενη από την άνοδό τους εισφορά, αλλά και της κακής χρήσης τής σχετικά πρόσφατης απόφασης του Νεοφύτου. Βέβαια, δεν αποκλείεται και κάποιες από τις υπόλοιπες αποδιδόμενες στους καθηρημένους κατηγορίες να είναι αληθείς, ωστόσο τολμούμε να πούμε πως για τον τότε μητροπολίτη της Λάρισας, αλλά και για τον εκάστοτε οικουμενικό πατριάρχη βάρυνε περισσότερο η άρνηση καταβολής της οφειλόμενης εισφοράς, για την οποία δεν μπορούμε να πούμε αν οι καθηρημένοι αρνήθηκαν να καταβάλουν λόγω αδυναμίας ή για ιδιοτελείς σκοπούς, και ότι πίσω από κατηγορίες και χαρακτηρισμούς, που φαντάζουν βαρύτατα, κρυβόταν, κυρίως, η αγωνία της επιβίωσης των τιμητών, χωρίς έτσι να απαλλάσσουμε τους τιμωρημένους από πιθανά άλλα παραπτώματα.

Φυσικά, καθαιρέσεις για αυτόν τον λόγο δεν έλαβαν χώρα ούτε μόνον εντός των ορίων της Μητροπόλεως Λαρίσης ούτε μόνον την συγκεκριμένη στιγμή.[42]

42. Βλ., ενδεικτικά, Κώστας Σπανός, «Η καθαίρεση...», *ό.π.*, σ. 219-239· Δ. Γ. Αποστολόπουλος - Π. Δ. Μιχαηλάρης, *ό.π.*, passim· Μ. Ι. Γεδεών, *ό.π.*, passim.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Βασίλης Κ. Σπανός γεννήθηκε στην Λάρισα το 1970. Σπούδασε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανε-πιστημίου Θεσσαλονίκης (Πτυχίο το 1992). Από το ίδιο τμήμα, έλαβε το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης στην Βυζαντινή Ιστορία (1995) και το Διδακτορικό Δίπλωμα στην Νεώτερη Ιστορία (2000). Κατά το ακαδημαϊκό έτος 1998-99, παρακολούθησε μαθήματα Ισπανικής Γλώσσας και Πολιτισμού, στο Πανεπιστήμιο της Malaga (Ισπανία), από όπου έλαβε το Ανώτερο Δίπλωμα Ισπανικών Σπουδών (Diploma Superior de Estudios Hispánicos). Είναι διευθυντής της εξαμηνιαίας έκδοσης ιστορικού περιεχομένου «ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ», που εκδίδεται στην Λάρισα και αριθμεί 48 τόμους. Επίσης, είναι μέλος της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας και επιστημονικών σωματείων, που προάγουν την έρευνα της τοπικής θεσσαλικής ιστορίας, αν και τα ενδιαφέροντά του επεκτείνονται ενίοτε και στους γειτονικούς χώρους της Φθιώτιδας, της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας. Έχει δημοσιεύσει, αυτοτελώς ή σε επιστημονικά περιοδικά, 47 μελέτες, ενώ έχει λάβει μέρος σε 21 συνέδρια, δημοσιεύοντας ή έχοντας αποστείλει για δημοσίευση ισάριθμες μελέτες. Ομιλεί την Ισπανική και την Γαλλική.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

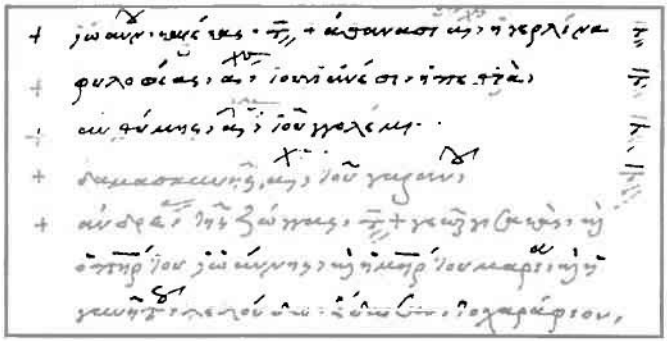
ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Σπανός Κων/νος
Συνταξιούχος Εκπαυδευτικός - Ιστορικός
Εκδότης Θεσσαλικού Ημερολογίου

ΘΕΜΑ
«Οι αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας της πρώτης γραφής (1640) στην πρόθεση της Μονής Ρεντίνας»

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Η παρουσίαση σελίδων από την πρόθεση της Ρεντίνας[1], στο φθιωτικό αναγνωστικό κοινό, δεν είναι άγνωστη. Στις σελίδες της *Υπάτης*[2], των *Φθιωτικών Χρονικών*[3], των *Χρονικών της Επαρχίας Δομοκού*[4] και των *Πρακτικών των Συνεδρίων Φθιωτικής Ιστορίας*[5] έχουμε παρουσιάσει αρκετές σελίδες της. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιάσουμε τους αφιερωτές, στη Μονή της Ρεντίνας, της πρώτης γραφής, γύρω στα 1640, από τον οικισμό Ρωμαϊκή Καρέα, δηλαδή Ελληνική Καρυά.

Τον οικισμό αυτό θα μπορούσαμε να τον ταυτίσουμε με την σημερινή Καρυά της Υπάτης ή με την Μοσχοκαρυά (πρώην Δερβέν Καρυά), αλλά διστάζουμε εξαιτίας μιας πληροφορίας την οποία περιέχει η πρόθεση. Στο φ. 124α, μεταξύ των αφιερωτών αναφέρεται και η οικογένεια του Γεώργη Σακά: «ὁ πατήρ του Ἰωάννης καί ἡ μήτηρ του Μαρία καί ἡ γυνή του Λελούδω. Ἔδωσαν τό χωράφιον πλησίον τοῦ μοναστηρίου». Από την πληροφορία αυτή δύο τινά μπορούμε να εικάσουμε: 1) Ότι η Ρωμαϊκή Καρέα ήταν κοντά στη Μονή της Ρεντίνας και 2) Ότι η Λελούδω, η γυναίκα του Γιώργη Σακά ήταν από την Ρεντίνα και είχε λάβει ως προίκα το χωράφι, το οποίο αφιέρωσε, αργότερα, στη Μονή της Ρεντίνας. Εάν ισχύει η πρώτη υπόθεση, τότε πρόκειται για έναν απροσδιόριστο οικισμό. Εάν ισχύει η δεύτερη, τότε η Ρωμαϊκή Καρέα του 17ου αιώνα μπορεί να ταυτισθεί, μάλλον, με την Καρυά της Υπάτης. Προτιμούμε αυτήν την ταύτιση, διότι πιστεύουμε πως είναι δύσκολο ένα καθαρά ελληνικό τοπωνύμιο (Ρωμαϊκή Καρέα) να μετονομασθεί σε Δερβέν Καρυά, με τουρκικό το πρώτο μέρος του.

Ει.1. Το φ. 124α της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΑΡΕΑΣ ΤΟΥ 1640 ci

Τα ονόματα των αφιερωτών της Ρωμαϊκής Καρέας είναι καταχωρισμένα στα φύλλα 124α -130α. Οι αφιερωτές της πρώτης γραφής βρίσκονται στα φ. 124α έως την κορυφή του φ. 128α. Τα αναφερόμενα άτομα στα φ. 124α -128α είναι συνολικά 216, από τα οποία 131 άνδρες (ανάμεσά τους και 18 μοναχοί –ιερομόναχοι) και 85 γυναίκες (ανάμεσά τους και 10 μοναχές).

1. ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

Οι 131 άνδρες αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας φέρουν 31 ονόματα, στα οποία την κυρίαρχη θέση κατέχουν τα ονόματα Γεώργιος και Ιωάννης (από 21 άνδρες) και Δημήτριος (11 άνδρες). Τα 31 αυτά ονόματα τα κατατάξαμε στις παρακάτω ομάδες:

α) *Ονόματα από την εκκλησιαστική παράδοση* (18/31)

Αγγελης. Ανδρέας. Απόστολος. Γεώργιος. Δανιήλ. Δημήτριος. Ευστάθιος. Θανάσης. Αθανάσιος. Θεόδωρος. Θεοφάνης. Ιωάννης. Κοσμάς. Κωνσταντίνος. Λάμπος (Χαράλαμπος). Μιχαήλ. Νικόλαος. Ντουμένικας < Ντομένικος < Δομένικος (Κυριάκος). Στέφανος.

β) *Ονόματα από την λαϊκή παράδοση* (9/31)

Αυγέρος < αυγή. Βαρσάμης < βάρσαμο < βάλσαμο. Γαλανός. Δρόσος. Κουμπής. Πούλος < Πουλημένος. Ρίζος. Ρόδης. Σταμάτιος.

γ) *Ονόματα από την Ιστορία* (1/31)

Αλέξης.

δ) *Ονόματα από αξιώματα* (1/31)

Κυρίτσης < κύριος.

ε) *Ακατάταχτα ονόματα* (2/31)

Νιάμας. Συνάκος.

Ο ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΚΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ (ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ)

1) Αγγελης	1	Δήμος	5	Μίχος	2
2) Αλέξης	1	11) Δρόσος	1	23) Νιάμας	1
3) Ανδρέας	3	12) Ευστάθιος	1	24) Νικόλαος	5
4) Αποστόλης	1	13) Θανάσης	1	Νικόλας	2
5) Αυγέρος	1	14) Θεόδωρος	4	25) Ντουμένεκας	1
6) Βαρσάμης	1	15) Θεοφάνης	1	26) Πούλος	3
7) Γαλανός	1	16) Ιωάννης	21	27) Ρίζος	9
8) Γεώργιος	10	17) Κοσμάς	1	28) Ρόδης	1
Γεώργης	10	18) Κουμπής	1	29) Σταμάτιος	2
Γιώργης	1	19) Κυρίτζης	1	Στάμος	6
9) Δανιήλ	1	20) Κωνσταντίνος	1	30) Στέφανος	1
Δανίλης	1	Κώνστας	1	Συνάκος	1
10) Δημήτριος	5	21) Λάμπος	1		
Δημήτρης	1	22) Μιχαήλ	3		

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2. ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Οι 85 γυναίκες αφιερωτές της Ρωμαικής Καρέας φέρουν 37 ονόματα, στα οποία την κυρίαρχη θέση κατέχουν τα ονόματα Μαρία (9 γυναίκες) και Παγώνα (6 γυναίκες). Τα 37 αυτά ονόματα τα κατατάξαμε στις παρακάτω 5 ομάδες:

α) *Ονόματα από την εκκλησιαστική παράδοση* (11/37)

Αγγέλω. Αννέζα < Αννα. Βασιλική. Γεργού < Γεωργία. Δέσπω < Δέσποινα. Θόδω < Θεοδώρα. Ιωάννα. Κύρω. Μάνθα < Μάνθος < Ματθαίος. Μαρία. Σταθού < Ευσταθία.

β) *Ονόματα από την λαϊκή παράδοση* (19/37)

Αρμένω. Αστέρω. Αυγέρω. Δρόσω. Ευγένω. Καλή. Κούμπω. Κρυστάλλω. Λουλούδω. Μαργαρίτα. Μπλούπω < Πλούμπω < πλουμί (στολίδι). Ξανθή. Παγώνα. Πούλω < Πουλημένη. Ρόδω. Σταμάτα. Φεγγού < φέγγω. Χρυσάειδω. Χρυσαφη.

γ) *Ονόματα από την Ιστορία* (4/37)

Αλέξω < Αλέξιος. Δάφνη. Κόμνω < Κομνηνή. Σκαρλάτη.

δ) *Ονόματα από αξιώματα* (1/37)

Αρχόντω.

ε) *Ακατάταχτα ονόματα* (2/37)

Λέτα. Μπένω.

Ο ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

1) Αγγέλω	2	14) Θόδω	1	27) Μπλούπω	1
2) Αλέξω	2	15) Ιωάννα	1	28) Ξανθή	1
3) Αννέζα	1	Γιαννού	1	29) Παγώνα	6
4) Αρμένω	1	16) Καλή	1	30) Πούλω	1
5) Αρχόντω	3	17) Κόμνω	1	31) Ρόδω	1
6) Αστέρω	1	18) Κούμπω	2	32) Σκαρλάτη	1
7) Αυγέρω	1	Κουμπίτζα	1	33) Σταθού	1
Αυγίτζω	1	19) Κρυστάλλω	1	34) Σταμάτα	1
8) Βασιλική	1	20) Κύρω	2	Στάμω	3
9) Γεργού	2	21) Λέτα	1	35) Φεγγού	1
10) Δάφνη	1	22) Λουλούδω	1	36) Χρυσάειδω	1
11) Δέσπω	3	23) Μάνθα	1	37) Χρυσάφη	1
12) Δρόσω	3	24) Μαργαρίτα	1	Χρυσάφω	2
13) Ευγενία	2	25) Μαρία	9		
Ευγένω	1	26) Μπένω	1		

3. ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ

Οπως προαναφέραμε, μεταξύ των αφιερωτών της Ρωμαϊκής Καρέας συμπεριλαμβάνονται και 28 μοναχοί, 18 άνδρες και 10 γυναίκες. Ο αριθμός αυτός, για έναν οικισμό, είναι εντυπωσιακός. Αξίζει να σημειώσουμε ότι πολλοί μοναχοί έχουν οικογένεια:

Ιωάννης Τζίμη καί ή γυνή του Καλλινίκης μοναχης καί ό υίός Αββακούμ ιερομονάχου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οἱ γονεῖς τοῦ Θεοφάνη τοῦ Κούτρου, Ανδρέας, Λουκιανῆς μοναχης.
Δαμασκηνής μοναχης, ἡ μήτηρ τοῦ Μαξίμου.
Τρεις από τους μοναχούς είναι Αγιορείτες.

Ο ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ

α) Των αδρών		β) Των γυναικών	
1) Αββακούμ	1	1) Αθανασία	1
2) Ανθιμος	1	2) Ανθίμη	2
3) Ιγνάτιος	1	3) Δαμασκηνή	2
4) Ιεζεκιήλ	1	4) Διονυσία	1
5) Ιερεμίας	1	5) Ευγενία	1
6) Ιωάσαφ	1	6) Καλλινικη	1
7) Ιωήλ	1	7) Λουκιανή	1
8) Λουκάς	1	8) Φιλοθέα	1
9) Μακάριος	1		
10) Μάξιμος	1		
11) Μελχισεδέκ	1		
12) Παγκράτιος	1		
13) Παρθένιος	1		
14) Σάββας, Αγιορείτης	1		
15) Σαμουήλ, Αγιορείτης	1		
16) Σέργιος	1		
17) Συμεών, Αγιορείτης	1		
18) Συμεών	1		

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΤΑ ΕΠΩΝΥΜΑ ΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΑΡΕΑΣ

Από τους 216 κατοίκους –αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας του 1640 ci, οι 155 φέρουν επώνυμο και οι 61 μνημονεύονται με το βαφτιστικό τους: Αρμένω, αδελφή του Γαλανού · Γεώργιος ιερέας· Δαμασκηνή μοναχή · Ιωάννης, πατέρας του Μελχισεδέκ · Κύρω, μητέρα του Ιεζεκιήλ, κ.λπ. Συνολικώς αποδελτιώσαμε, για μελέτη, 72 επώνυμα, τα οποία κατατάξαμε στις παρακάτω ομάδες.

α) *Πατρωνύμια* (20/72)

Αλεξάκης. Αντριά < Ανδρέα. Αντρόνη. Άστρης. Γαλανός. Γκιώνης · ο Ιωάννης στα αρβανίτικα. Δούκας. Κουκούλης < Νικούλης. Κώνστα. Κωστή. Μιχαλάκου. Νιάμα. Νικολάου. Πέτρου. Ρηγέσης < Ρήγας + αρβανίτικη κατάληξη –έσης. Στάνερης < Στάνος < σλαβ. Στανήμερος. Τζηλιάκος < Τσιλιάκος < Τσίλιας (Βασίλης). Τζίμη < Τζίμης · ο Δημήτρης στα βλαχικά· Τουμένικα < Ντομένικας· ο Κυριάκος στα βλαχικά· Φώτη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

β) *Μητρωνύμια –ανδρωνυμικά* (4/72)

Αννούδας. Γερλίνα. Ζώγγας · ο γιος της Ζώγγας. Καρίκενας · ο γιος της γυναίκας του Καρίκου.

γ) *Επαγγελματικά* (9/72)

Αλευράς. Κηροχάλκισσα · κηροπλάστισσα; Μπαλής < τουρ. bali· επιστάτης. Ράφτης. Σακάς < τουρ. saka· νερουλάς. Τζεργάς < τσεργάς < τσέργα · φλοκάτη. Τραγάρης < τράγος · βοσκός τράγων. Χαλκεύς· σιδηρουργός. Χαλκιάς · σιδηρουργός.

δ) *Πατριδωνυμια* (4/72)

Βλάχος · ο βλαχόφωνος. Βούργαρης · ο σλαβόφωνος. Κράβαρης · από τα Κράβαρα. Σπηλιώτης · από κάποιον οικισμό με το όνομα Σπηλιά.

ε) *Παρωνύμια* (16/72)

Αρφανός < ορφανός.

Γκολέμης < σλαβ. golem · μεγάλος.

Ζέρβας · ο αριστερόχειρας.

Κιμάς

Κουτζός < κουτσός.

Κούτρας < κούτρα · κεφάλι.

Λάλος < λαλώ · μιλώ, φλυαρώ.

Λαού < λαός

Ντάρας < ντάρα < τουρ. dara · απόβαρο.

Ξεροκώνστας < ξερός (στεγνός > αδύνατος) + Κώνστας.

Ορφανού < ορφανός.

Πλατής · με πλατιές πλάτες, εύσωμος.

Σκυλοϊωάννης < Σκύλος (σκληρός) + Ιωάννης.

Τζηβούρας < Τσιβούρας < τσιβούρα · έντονο κρύο, ξηροπαγιά.

Τρεχάτος.

Ψόφολος · πολύ αδύνατος.

στ) *Δυσετυμολόγητα και ακατάταχτα* (19/72)

Βέζος. Ζέλης. Ζιάπλιας. Καλέκας. Καρίκος. Κουρκαβάκης. Μάζης. Μαζήλης. Μπασούλας. Πιρλίγκας. Πουλουτάρσης. Ράικος. Σκίφος. Σπέζητος. Στρούζιας.[6] Τζαγκάλης. Τζαραχανός. Τζέικας. Τζιογούλης.

Ο ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΑΡΕΑΣ

Αλεξάκης Γεώργης
Αλευρά Ρίζος του Κώνστα
Αλευρά Ρόδης
Ανθίμη, μοναχή
Ανθιμος, μοναχός, πρώην παπ –Ανδρέας
Αννούδας Μίχος
Αντριά Δανίλης του Δήμου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αντριά Δρόσω, γυναίκα του Δανιήλ
Αντριά Νικόλαος του Δήμου
Αντριά Φεγγού, γυναίκα του Δήμου
Αντρόνη Δέσπω, κόρη του Γεώργη
Αντρόνη Μάνθα, γυναίκα του Γέργου
Αρμένω, αδελφή του Γαλανού
Αρφανός Γεώργης
Αρχόντω, γυναίκα του Μαζήλη
Αρχόντω, μητέρα του Ιωήλ
΄Αστρη Παγώνα, γυναίκα του Ιωάννη
΄Αστρης Ιωάννης
Βέζος Θεόδωρος
Βλάχος Δρόσος
Βλάχου Στάμω, μητέρα του Δρόσου
Βούργαρη Αυγίτζω, κόρη του Μίχου
Γαλανός
Γαλανός Γεώργης
Γαλανός Νικόλαος
Γαλανού Δαμασκηνή, μοναχή
Γαλανού Δέσπω, γυναίκα του Γεώργη
Γαλανού Παγώνα, κόρη του Νίκου
Γερλίνα Αθανασία, μοναχή
Γεώργιος, ιερέας
Γεώργιος, ιερέας, γιος του παπα –Δανιήλ
Γεώργιος, πατέρας του Γερασίμου
Γεώργιος, πατέρας του Ιωήλ
Γεώργιος, πατέρας του Παγκρατίου
Γκιώνη Στάμω, γυναίκα του Ιωάννη
Γκιώνης Ιωάννης
Γκολέμη Ανθίμη, μοναχή
Γκολέμη Παγώνα, κόρη του Αλέξη
Γκολέμης Αλέξης
Γκολέμης Γεώργης
Γκολέμης Γεώργηςτου Αλέξη
Γκολέμης Δημήτριος του Λάμπου
Δαμασκηνή, μοναχή, μητέρα του Μαξίμου
Δανιήλ, ιερέας
Δημήτριος, γιος του Ιωάννη
Δημήτριος, πατέρας του Μελχισεδέκ
Δούκα Αστέρω
Δούκας Νικόλος
Δρόσω, μητέρα του Παγκρατίου
Ευγενία, μοναχή, μητέρα του Ιωάσαφ
Ευγένω, μητέρα του Ιωήλ
Ζέλη Ρόδω, γυναίκα του Θεοδώρου
Ζέλης Θεόδωρος
Ζέρβας Πούλος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ζιάπλια Δέσπω
Ζώγγα Μαρία, γυναίκα του Ιωάννη
Ζώγγας Ανδρέας
Ζώγγας Ιωάννης
Ιγνάτιος
Ιεζεκιήλ
Ιερεμίας, ιερέας
Ιωάννης, πατέρας του Μακαρίου
Ιωάννης, πατέρας του Μελχισεδέκ
Ιωάννης, πατέρας του Νεοφύτου
Ιωάννης, πεθερός του Συνάκου
Ιωάσαφ, ιερομόναχος
Ιωήλ
Καλέκας Ιωάννης
Καλή, μητέρα του Ιγνατίου
Καρίκενας, Δημήτριος, γιος της Κ.
Καρίκος Ρίζος του Δήμου
Καρίκου Μαρία, γυναίκα του Δήμου
Κηροχάλκισας (;) Στάμος
Κιμά Αρχόντω, γυναίκα του Στάθη
Κοσμάς, αδελφός του Ιωάσαφ
Κουκούλη Ευγένω, γυναίκα του Στάμου
Κουκούλης Ιωάννης του Στάμου
Κουρκαβάκης Ιωάννης
Κουτζός Γεώργης
Κούτρα Λουκιανή, μοναχή, γυναίκα του Ανδρέα
Κούτρας Ανδρέας
Κούτρας Ιωάννης του Ανδρέα
Κούτρας Θεοφάνης του Ανδρέα
Κράβαρης Ιωάννης
Κρυστάλω, ανεψιά του παπα –Δανιήλ
Κύρω, μητέρα του Γερασίμου
Κύρω, μητέρα του Ιεζεκιήλ
Κώνστα Στάμω, κόρη του Γεώργη
Κωστή Ρίζος του Πούλου
Λαζαρίκη, Σταθού, κόρη του Λ.
Λάλος Γεώργιος
Λάλος Δημήτριος
Λάμπος, αδελφός του παπα –Συμεών
Λαού Γεργού, γυναίκα του Ιωάννη
Λέτα, γυναίκα του Πουλάκη
Μάζη Κούμπω, γυναίκα του Σταματίου
Μάζη Σταμάτα, γυναίκα του Δήμου
Μάζης Δήμος
Μάζης Σταμάτιος
Μαζήλη Θόδω, μητέρα του Κυρίτζη
Μαζήλης Κυρίτζης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μακάριος
Μάξιμος, μοναχός
Μαργαρίτα
Μαρία, γυναίκα του Ιωάννη
Μαρία, μητέρα του Νεόφυτου
Μελχισεδέκ
Μιχαλάκου Αυγέρος
Μιχαλάκου Ιωάννης
Μιχαλάκου Χρυσάφω, γυναίκα του Αυγέρου
Μιχαήλ, πατέρας του Ιωάσαφ
Μπαλής Ιωάννης
Μπαλής Μίχος
Μπαλής Ρίζος
Μπασούλου, Αγγέλω, κόρη του Μπ.
Μπένω, γυναίκα του παπα –Γεώργη
Νιάμα παπ-Αποστόλης
Νιάμας, πατέρας του παπ –Αποστόλη
Νικόλαος, γιος του Ιωάννη
Νικόλας, πατέρας του Ιεζεκιήλ
Νικολάου Κόμνω, γυναίκα του Λουκά
Νικολάου Λουκάς, ιερομόναχος
Ντάρα Μαρία, γυναίκα του Πούλου
Ντάρας Πούλος
Ντουμένεκας
Ξεροκώνστας
Ορφανού Βασιλική, γυναίκα του παπα -Γεώργη
Παγκράτιος
Παγώνα, γυναίκα του Κατζιάνη
Παγώνα, γυναίκα του Τουμενέκα
παπα –Γιώργη Κουμπίτζα
παπα –Δημήτρη Ιωάννης
παπα –Στάμου Δημήτριος
παπα –Στάμου Κονδύλω, γυναίκα του Δημητρίου
Πέτρου Αντρέας
Πέτρου Αρχόντω, γυναίκα του Αντρέα
Πιρλίγκας Θανάσης
Πλατή Αγγέλω, γυναίκα του Πούλου
Πλατής Βαρσάμης του Ιωάννη
Πλατής Σταμάτιος
Πουλουτάρση Διονυσία, μοναχή
Πούλω, μητέρα του Μακαρίου
Ράικος Δήμος
Ράικος Κων/νος του Δήμου
Ράικου Μαρία, γυναίκα του Δήμου
Ράφτη Γεργού, γυναίκα του Στάμου
Ράφτη Γιαννού, κόρη του Δήμου
Ράφτη Μαρία, γυναίκα του Ιωάννη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ράφτης Ιωάννης
Ράφτης Ρίζος του Δήμου
Ράφτης Στάμος
Ρηγέσης Δήμος
Ρίζος, εγγονός του Πουλάκη
Σάββας, ιερομόναχος, Αγιορείτης
Σακά Λουλούδω, γυναίκα του Γιώργη
Σακά Μαρία, μητέρα του Ιωάννη
Σακάς Γεώργης του Ιωάννη
Σακάς Ιωάννης
Σαμουήλ, μοναχός, Αγιορείτης
Σέργιος, μοναχός, αδελφός του παπα –Ιερεμία
Σκαρλάτη, γυναίκα του Κοσμά
Σκίφου Ιωάννα, γυναίκα του Ιωάννη
Σκίφος Ιωάννης
Σκυλοϊωάννης Μιχαήλ
Σπέζηπος Αγγέλης
Σπηλιώτη Αννέζα
Σπηλιώτη Μαργαρίτα, γυναίκα του Γεωργίου
Σπηλιώτης Γεώργιος, πατέρας του Παρθενίου
Σπηλιώτης Παρθένιος του Γεωργίου
Στάνερη Μπλούπω
Στάνερης Γεώργης του Νικόλα
Στάνερης Νικόλας
Στέφανος, πατέρας του Ιγνατίου
Στρούζια Αλέξω, γυναίκα του Ιωάννη
Στρούζιας Γεώργιος του Δήμου
Στρούζιας Δήμος
Στρούζιας Ιωάννης
Στρούζιας Στάμος του Ιωάννη
Συμεών, ιερομόναχος
Συμεών, ιερομόναχος, Αγιορείτης
Συνάκος, γαμπρός του Ιωάννη
Τζαγάλης Γεώργιος του Νίκου
Τζαραχανός Κουμπής
Τζέικα Δρόσω, γυναίκα του Ρίζου
Τζέικας Ρίζος
Τζεργά Μαρία
Τζεργάς Ρίζος
Τζηβούρα Δάφνη, γυναίκα του Ιωάννη
Γζηβούρας Ιωάννης
Τζηλιάκος Ευστάθιος
Τζηλιάκος Νικόλαος
Τζηλιάκου Ξανθή, γυναίκα του Στάθη
Τζίμη Αββακούμ, μοναχός
Τζίμη Γεώργιος του Στάμου
Τζίμη Ιωάννης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Τζίμη Καλλινίκη, μοναχή
Τζιογούλη Ἀυγέρω
Τζιογούλης Δήμος
Τουμένεκα Κουμπίτζα, γυναίκα του Δήμου
Τραγάρη Ευγένω, γυναίκα του Θεοδώρου
Τραγάρης Θεόδωρος
Τρεχάτος Ρίζος του Τουμένικα
Φιλοθεά, μοναχή, πεθερά του Γιαννέση
Φώτη Κούμπω, γυναίκα του Στάμου
Φώτη Πούλος
Φώτη Στάμος
Χαλκεύς Γεώργης της Κύρως
Χαλκιά Ἀλέξω, γυναίκα του Ευσταθίου
Χαλκιά Παγώνα, γυναίκα του Ιωάννη
Χαλκιά Χρυσάφω, γυναίκα του Γεώργη
Χαλκιάς Γεώργης
Χαλκιάς Ιωάννης του Στάθη
Χαλκιάς Μιχαήλ
Χρυσάειδω, γυναίκα του παπα –Δανιήλ
Χρυσάφη, μητέρα του παπα –Δανιήλ
Ψόφολος Θεόδωρος

Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΛΩΝ 124α -128α*

Ἀκολούθως εκδίδουμε τα φ. 124α -128α της πρόθεσης της Ρεντίνας, με τους αφιερωτές του οικισμού Ρωμαϊκή Καρέα:

φ. 124α + *Χωρίω, ρομαϊκή, Καρέα*

+ ἡ γονὴς τοῦ παπ(ᾶ) Ἰωάσαφ, Μηχαήλ καί Εὐγενί(ας) (μον)αχ(ής)
+ καί ὁ ἀδελφός του Κοσμᾶς, καί τοῦ λόγου του Ἰωάσαφ ἱερο(μονά)χου,
β χιλιάδες + Γε ω ργίου ιερέως τ + Ντουμένεκας τ
+ Ἰωάννου Καλέκας τ + Ἀθανασί(ας) (μον)αχ(ῆς), ἡ Γερλίνα τ
+ Φιλοθέας (μον)αχ(ής), τοῦ Γιανέση ἡ πεθερά τ
+ Ἀνθύμης (μον)αχ(ής) τοῦ Γγολέμι τ
+ Δαμασκηνής (μον)α(χής) τοῦ Γαλανοῦ τ
+ Ἀνδρέ(ας) τής Ζώγγας. τ + Γε ω̄ ργις Σακάς, καί
ὁ π(α)τήρ του Ἰωάννης, καί ἡ μ(ήτ)ηρ του Μαρία, καί ἡ
γυνή του Λελούδω, ἔδωσαν το χοράφιον
πλησίον του μοναστηρίου
+ Ἰω(άνν)ης ραύτης, καί ἡ γυνὴ του Μαρί(ας) χ
+ Δήμο, Στρούζηα, τ + Γ ω̄ ργις Ἀλεξάκης τ
+ Θεόδωρος τραγάρης, καί ἡ γυνή του Εὐγένω χ

* *Οι φωτοτυπίες των φύλλων της πρόθεσης της Ρεντίνας που αναφέρονται στην εισήγηση παρατίθενται όλα στο τέλος αυτής της εισήγησης.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

+ Ἰωάννης Κράβαρης, τ + Γε ω ργις χαλκεύς της Κύρ(ως)
+ Θεόδωρος Ψόφολος. τ̄ + Δῆμο Ριγέσι τ̄
+ Νικόλαος Γαλανός, ἕνα χωράφι τ
φ. 124β
+ Διονισί(ας) (μον)αχ(ής) τοῦ Ποῦλουτάρση τ
+ Ἀνθίμου (μον)αχ(οῦ), ὁ ποτέ παπ(α) Ἀνδρέ(ας) ἕνα χωράφι.
+ Συμεῶν ἱερο(μον)άχου, καί ὁ ἀδελφός του Λάμπος χ
+ Ἰωάννης Τζήμι, καί ἡ γυνη του Καλινήκις (μον)αχ(ής)
καί ὁ υἱός του Ἀββακούμ ἱερο(μον)άχου. ϡ
+ Ξεροκῶνστας, τ + ἡ γονής τοῦ Πανκρατίου.
Γεῶργιου, καί Δρόσος, καί ὁ γέροντάς του ἀπο το Ἅγιον
Ὄρος, Συμεῶν ἱερ(ομον)άχου ϡ
+ ἡ γονῆς τοῦ Μακαρίου, Ἰωάννου καί Ποῦλος χ
+ Ἠγνατίου, ἡ γονής του, Στεφάνου, καί Καλής χ
+ ἡ γονῆς τοῦ Γερασίμου, Γεῶργιου, καί Κύρος χ
+ ἡ γονῆς τοῦ Νεοφύτου, Ἰω(άννου), καί Μαρί(ας) χ
+ Δήμο Τζηαγούλη, καί ἡ γυνή του Αὐγερός
+ Στάμος τῆς κηροχάλκισας (;) τ̄
+ Ἰω(άνν)ης, ὁ πεθερός τοῦ Συνάκου τ̄
+ ἡ γονής τοῦ Θεοφάνη τοῦ Κούτρου, Ἀνδρέ(ας), Λουκιαν(ής) χ
(μον)α(χῆς)
+ καί ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης τ̄
+ ἡ γονής τοῦ Κωνσταντιου τοῦ Ράϊκου, Δήμο καί Μαρί(ας) χ
φ. 125α
+ ἡ γονής τοῦ Ἰωήλ, Γεωργίου, καί Ευγένος, ἡ
μ(ή)τηρ του Ἀρχόντος ϡ
+ Λέτα, ἡ γυνή τοῦ Ποῦλακ(η), τ̄ + Σεργίου (μον)αχ(οῦ), ὁ ἀδελ
φός τοῦ παπ(ᾶ) Ἱεριμίου τ̄
+ Ἰωάννης Στρούζηα, καί ἡ γυνῆ του Ἀλέξος χ
+ Ἀλέξη Γκολαιμι, ἕνα χωράφιον
+ ἡ γονῆς τοῦ Εζεκιήλ, Νικολάου καί Κύρος χ
+ Θεόδωρος Βέζος τ Γεῶργι Ἀρφανέ τ̄
+ ἡ γονῆς τοῦ Παρθενίου, Γεωργίου, Μαργαρί-
τας. Σπιλιότης. Ἀνέζας. ε̄ χιλιάδες
+ Κουμπί Τζαραχανοῦ, τ̄ + Ποῦλο Ζέρβα τ̄
+ Δαμασκηνῆς (μον)αχ(ής), ἡ μ(ήτ)ηρ τοῦ Μαξίμου τ̄
+ Κυρίτζη τοῦ Μαζήλη, καί ἡ μ(ήτ)ηρ του Θόδω χ
+ γωνῆς τοῦ Μελχισεδέκ, Ιω(άνν)ης, καί Δημητρίου χ
+ ἡ Αὐγίτζο τοῦ Μίχου τοῦ *Βούργαρη* ι
+ Δρόσος τοῦ *Βλάχου*, ἔγραψαι τήν μ(ήτ)ηρ του Στάμο ι
+ Γεῶργιου, υἱός τοῦ Στάμου τοῦ Τζήμι, ἕνα χωράφι
+ Ἰωάννης ὁ Γγιόνης, καί ἡ γυνῆ τον Στάμο χ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φ. 125β

+ Ἀρμένω, ή ἀδελφῆ τοῦ Γαλανοῦ τ
+ Σάββα ἱερο(μον)άχου, καί Σαμουήλ (μον)αχοῦ,
ἀπό το Ἅγι(ον) Ὄρος χ
+ Ῥίζος, υἱός τοῦ Κῶνστα τοῦ ἀλευρα τ
+ Μήχος τής Ἀννούδας. τ + Γεῶργις Γκολέμης τ
+ Στάμο τοῦ Ἰω(άνν)η τοῦ Στρούζια τ
+ Γεῶργις, υἱός τοῦ Γαλανοῦ τ
+ Γεῶργι Στάνερη, καί ὁ π(ατ)ήρ του Νικόλα καί ή μ(ήτ)ηρ
του Μπλούπο, ή + Ῥόδης, υἱός τοῦ ἀλευρα τ
+ Μαρί(ας), ή θυγάτηρ τοῦ Τζεργᾶ τ
+ Δέσπω, ή γυνή τοῦ Γεώργι τοῦ Γαλανοῦ τ
+ Μήχο τοῦ Μπαλί, τ + Κουμπίτζα τοῦ παπ(α) Γεώργι τ
+ Ἀποστόλοι ἱερέως, καί ὁ π(ατ)ήρ του ὁ Νιάμας,
Ἀνθύμ(ης) (μον)αχ(ής) τ
+ Ἰω(άννης), υἱός τοῦ Στάμου τοῦ Κουκούλι τ
+ Στάμο, ή θυγάτηρ τοῦ Γεῶργι τοῦ Κῶνστα τ
+ Δανιήλ ιερέως, καί ή γυνή του Χρισάιαδω τ
καί εἶναι γραμμένως ὁ παπ(ᾶς) εἰς τούς κοινοβιάτικους α
+ Ἰω(άννης), υἱός τοῦ παπ(α) Δημήτρι τ

φ. 126α

+ Σκαρλάτη, ή γυνή τοῦ Κόσμα τ
+ Παγώνα, ή θυγάτηρ τοῦ Νίκου Γαλανοῦ τ
+ Ποῦλο Φώτι. τ· + Ῥίζο Μπαλί τ
+ Χρισάφω, ή μ(ήτ)ηρ τοῦ παπ(α) Δανιήλ τ
+ Ἰωάννης τῆς Ζώγγκας, καί ή γυνή του Μαρί(ας) χ
+ Αρχόντο, ή γυνη τοῦ Μαζήλη τ
+ Ἰω(άννης) τοῦ Ἄστρι, τ· + Δέσπο τοῦ Ζηάπλια τ
+ Παγώνα, ή γυνή τοῦ Κατζηάνη τ
+ Γεῶργις τοῦ Δήμου τοῦ Στρούζηα τ
+ Ποῦλο Ντάρα, καί ή γυνή του Μαρία χ
+ Γεῶργιου ἱερέως, ὁ π(ατ)ήρ τοῦ παπ(ὰ) Δανιήλ τ
+ Θεόδωρος Ζέλης, καί ή γυνή του Ρόδω χ
+ Παγώ(να), ή γυνή τοῦ Ἰω(άννη) τοῦ Ἀστρι τ
+Γεῶργις ὁ Κουτζός. ἔδωσε τό χωράφι
+ Δημήτρις, καί ὁ ἀδελφός του Νικόλαος, καί
ὁ π(ατ)ήρ του Ἰω(άννης), καί ή μ(ήτ)ηρ του Μαρία ασ
+ Ἀντρέ(ας) τοῦ Πέτρου, καί ή γυνῆ του Ἀρχόντο χ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

+ Βαρσάμης, υἱός τοῦ Ἰω(άννη) τοῦ Πλατη τ

φ. 126β

+ Ἀγγέλο, ἡ γυνὴ τοῦ Πούλου τοῦ Πλατί τ
+ Δανίλης τοῦ Δήμου τοῦ Ἀντριᾶ τ
+ Παγώ(να), ἡ γυνὴ τοῦ Τουμενέκα τ
+ Μηχαήλ ὁ χαλκι(άς), ἔδωσε τό χωράφι τ
+ Δέσπο, ἡ θυγάτηρ τοῦ Γεῶργι τοῦ Ἀντρόνη τ
+ Ἰω(άννης) τοῦ Σκίφου, καί ἡ γυνὴ του Παγώ(να) χ
+ Γεῶργις, υἱός τοῦ Ἀλέξι τοῦ Γκολέμι τ
+ Δημήτριος, υἱός τοῦ Λάμπου τοῦ Γκολέμι τ
+ Ἰω(άννης), υἱός τοῦ Μηχαλάκου τ
+ Ἀστέρο, ἡ θυγάτηρ τοῦ Δούκα τ
+ Γιανοῦ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Δήμου του Ραύτι τ
+ Κρουστάλο, ἡ ἀνεψιά τοῦ παπ(ᾶ) Δανιὴλ τ
+ Ῥίζος τοῦ Τουμένικα ὁ τρεχάτος τ
+ Γεργοῦ, ἡ γυνὴ τοῦ Ἰω(άννη) τοῦ Λαοῦ τ
+ Εὐγένω, ἡ γυνὴ τοῦ Στάμου τοῦ Κουκούλι τ
+ Σταματίου, υἱός τοῦ Πλατί τ
+ Ῥίζος, υἱός τοῦ Δήμου τοῦ Ραύτη τ
+ Γεώργις τοῦ Χαλκιᾶ τ

φ. 127α

+ Λουκά ἱερ(ομον)άχου, Νικολάου, καί Κόμνος, ἡ γυνῆς του χ
+ Ἀγγέλο, ἡ θυγάτηρ τοῦ Μπασούλου τ
+ Ἀλέξι τοῦ Γκολέμι, ἡ θυγάτηρ του Παγώ(να) τ
+ Στάμος τοῦ Φώτη, καί ἡ γυνὴ του Κούμπο χ
+ ὁ Ρίζος, ὁ ἔγγονας τοῦ Πουλάκη ι
+ Νικόλαος τοῦ Δούκα τ
+ Κουμπίτζα, ἡ γυνὴ τοῦ Δήμου τοῦ Τουμένεκα τ
+ Ἀγγέλης τοῦ Σπέτζηπου τ
+ Σταθοῦ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Λαζαράκι τ
+ Δημητρίου, υἱός τοῦ Στάμου τοῦ παπ(ᾶ), καί ἡ γυνὴ του Κονδίλο χ
+ Αὐγέρος, καί ἡ γυνὴ του Χρυσάφο τοῦ Μιχαλάκου χ
+ Ξανθῆ, ἡ γυνὴ τοῦ Στάθι τοῦ Τζηλιάκου τ
+ Δῆμο Μάζη, καί ἡ γυνὴ του Σταμάτα χ
+ Ἀλέξο, ἡ γυνὴ τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Χαλκιᾶ τ
+ Ἰω(άννης) τοῦ Μπαλί τ
+ Ἰω(άννης) τοῦ Τζηβούρα καί ἡ γυνὴ τοῦ Δάφνη χ
+ Ἰω(άννης), υἱός τοῦ Στάθι τοῦ Χαλκία τ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φ. 127β

+ Γεῶργιος, υἱός τοῦ Νίκου τοῦ Τζαγκάλι τ
+ Εὐστάθιος, υἱός τοῦ Τζηληάκου τ
+ Στάμος τοῦ Ραύτι, καί ἡ γυνή του Γεργοῦ χ
+ Ῥίζος ὁ Τζέικας, καί ἡ γυνή του Δρόσο χ
+ Μαρία, ἡ γυνῆ τοῦ Δήμου τοῦ Καρίκου, καί υἱός τους Ρίζος χ
+ Μάνθα, ἡ γυνη τοῦ Γέργου τοῦ Ἀνδρώ(νη) χ
+ Γεωργίου ἱερέως, υἱός τοῦ παπ(ᾶ) Δανιήλ τ
+ Νικόλας, υἱός τοῦ Τζηλιάκου τ̄
+ Μαργαρίτα, τ· + Βασιλική, ἡ γυνῆ τοῦ παπ(ᾶ) Γεῶργι τοῦ Ὀρφανοῦ, τ̄ + Χρισάφο, ἡ γυνή τοῦ Γεώργι τοῦ Χαλκιᾶ τ
+ Ἀρχόντος, ἡ γυνή τοῦ Στάθη τοῦ Κημά τ
+ Θανάσις, υἱός τοῦ Πιρλίγκα τ
+ Δημητρίου, Γεῶργιου, ὁ Λάλος, καί υἱός του χ
+ Μηχαήλ ὁ Σκοιλοϊωάννης, τ· Ῥίζος ὁ Τζεργάς χ
+ Σταματίου τοῦ Μάζη, καί ἡ γυνή του Κούμπο χ
+ Παγώ(να), ἡ γυνῆ τοῦ Ἰω(άννη) τοῦ Χαλκιᾶ τ̄
+ Ῥίζος, υἱός τοῦ Πούλου τοῦ Κοστί τ
+ Δημήτρις, υἱός τοις Καρίκενας τ

φ. 128α

+ Δρώσο, ἡ γυνή τοῦ Δανιήλ τοῦ Ἀντριᾶ τ̄
+ Νικολάου, υἱός τοῦ Δήμου τοῦ Ἀντριᾶ τ̄
+ Φεγγοῦ, ἡ γυνη τοῦ Ἀντριᾶ τοῦ Δήμου
+ Μπένος πρεσβιτέρας, ἡ γυνή τοῦ παπ(ᾶ) Γεῶργι τ
+ Ἰωάννης, υἱός τοῦ Κουρκαβάκι τ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Περιγραφή της πρόθεσης αυτής, βλ. Κώστας Σπανός, «Οι καρδιτσιώτικοι οικισμοί στην πρόθεση της Ρεντίνας, 1640 ci – 19ος αι.», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 25 (Λάρισα 1994) 129 -136.

2. Βλ. Κώστας Σπανός, α) «Τα ονόματα των Υπαταίων στην πρόθεση της Ρεντίνας, 1650 -1693», *Υπάτη*, 30 -32 (Ἀθήνα 1993 -1994) 27-51. β) «Τα ονόματα των αφιερωτών από τους οικισμούς Κόπανο, Μπογόμηλο και Αλποχώρι της Υπάτης στην πρόθεση της Ρεντίνας, 1650 -18ος αι.», *Υπάτη*, 33 -36 (1995 -1996) 64 -67.

3. Βλ. Κώστας Σπανός, α) «Τα ονόματα των Κουρναβιτών στην πρόθεση της Ρεντίνας, 1640 -1660», *Φθιωτικά Χρονικά*, 16 (Λαμία 1996) 140 -148. β) «Τα ονόματα των Λαμιέων στην πρόθεση της Ρεντίνας, 1640 -1660», *Φθιωτικά Χρονικά*, 18 (1997) 78 -91. γ) «Τα ονόματα των Ἀσβεστιωτών στην πρόθεση της Μονής της Ρεντίνας, 1640», *Φθιωτικά Χρονικά*, 19 (1998) 75 -83. δ) «Τα ονό-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ματα των Ροβολιαριτών στην πρόθεση της Μονής της Ρεντίνας», *Φθιωτικά Χρονικά*. 20 (1999) 116-122. ε) «Τα ονόματα των αφιερωτών από τους οικισμους Ρογόζιανο, Λάλα, Λιανοκλάδι, Καλαμάκι, Αμούρι και Νεοχώρι στην πρόθεση της Ρεντίνας, 1640 – 18ος αι.», *Φθιωτικά Χρονικά*, 22 (2001) 117 -122.

4. Βλ. Κώστας Σπανός, α) «Τα ονόματα των αφιερωτων του Δομοκού και της Ομβριακής από την πρόθεση της Μονής της Ρεντίνας», *Πρακτικά του Συνεδρίου Δήμου Δομοκού*, Αθήνα 1997, 117 -129 και *Χρονικά της Επαρχίας Δομοκού*, 12 (Αθήνα 2002) 21 -31. β) «Τα ονόματα των αφιερωτών από έξι χωριά της περιοχής του Δομοκού στην πρόθεση της Ρεντίνας, 17ος – 18ος αι.», *Χρονικά της Επαρχίας Δομοκού*, 10 (1999) 9 -17.

5. Βλ. Κώστας Σπανός, α) «Οι αφιερωτές της Γιαννιτζούς της πρώτης γραφής (1640) στην πρόθεση της Μονής της Ρεντίνας». *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, 3-4.11.2001*, Λαμία 2002, 80 -94. β) «Οι αφιερωτές της Μακρυράχης (Καΐτσας) της πρώτης γραφής (1640 ci) στην πρόθεση της Μονής της Ρεντίνας», *Φθιωτική Ιστορία. Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, 20-21.9.2003*, Λαμία 2005, 98 -111.

6. Στρούζια λεγόταν ο σημερινός οικισμός Πεύκη της Καλαμπάκας. Να έχει, άραγε, σχέση το επώνυμο Στρούζιας με αυτό το τοπωνύμιο;

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

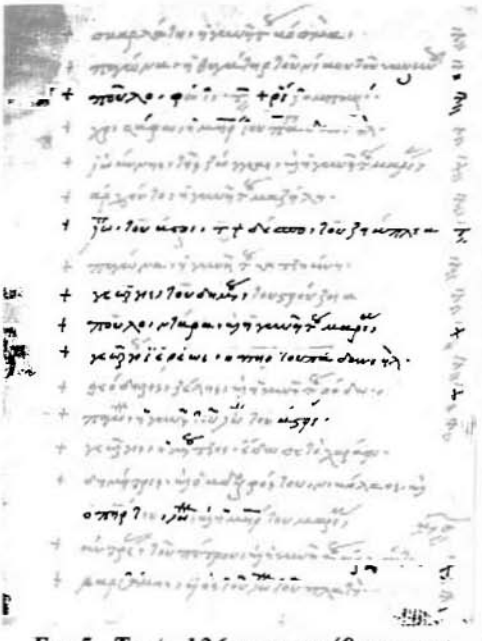
Εικ.2. Το φ. 124β της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

Εικ.3. Το φ. 125α της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

Εικ.4. Το φ. 125β της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

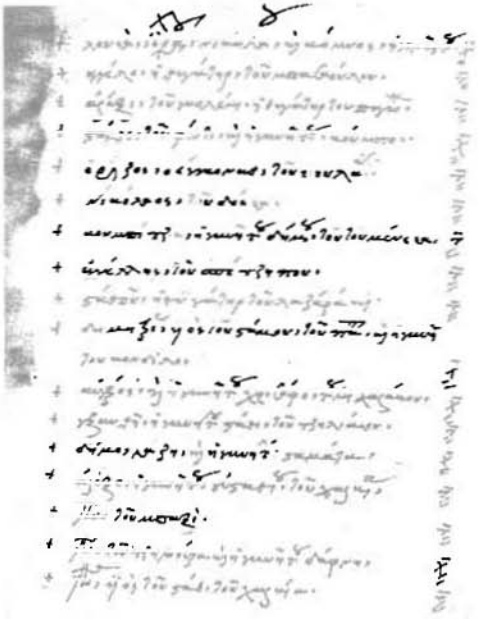

Εικ.5. Το φ. 126α της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.
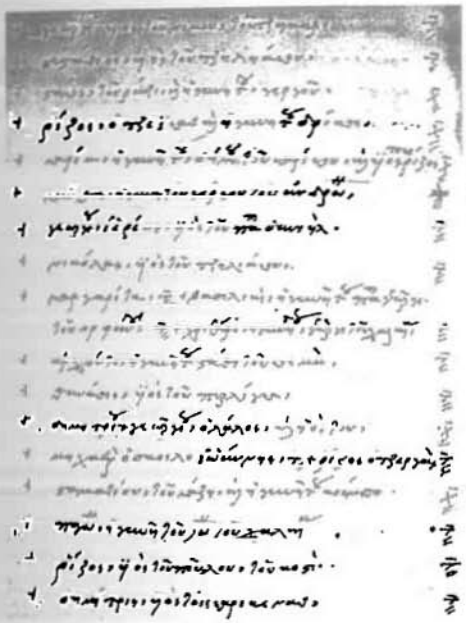
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εικ.6. Το φ. 126β της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

Εικ.7. Το φ. 127α της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

Εικ.8. Το φ. 127β της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

Εικ.9. Το φ. 128α της πρόθεσης της Ρεντίνας με τους αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε το 1943. Είναι συνταξιούχος εκπαιδευτικός - ιστορικός - εκδότης του περιοδικού «Θεσσαλικό Ημερολόγιο». Από το 1968 ασχολείται με την ιστορία της Θεσσαλίας, ερευνώντας σε ποικίλα αρχεία. Με βάση τις έρευνές του αυτές έχει εκδώσει αυτοτελώς ή ως ανάτυπα 72 έργα του και έχει δημοσιεύσει 216 μελέτες και άρθρα σε περιοδικά και εφημερίδες. Έχει πάρει μέρος σε 72 σενάρια Ιστορίας με ισάριθμες ανακοινώσεις.

Από το 1980 εκδίδει στη Λάρισα το ιστορικό περιοδικό «Θεσσαλικό Ημερολόγιο» με 42 τόμους, μέχρι τώρα, στο οποίο εκδίδει κυρίως μοναστηριακούς κώδικες (προθέσεις, κατάστιχα) ανιχνεύοντας την αρχαιότητα των οικισμών της Θεσσαλίας, κυρίως, αλλά και της Φθιώτιδας, Ηπείρου και Δυτ. Μακεδονίας. Για την πολυετή ενασχόλησή του με τη Θεσσαλική Ιστορία και την έκδοση του «Θεσσαλικού Ημερολογίου» τον βράβευσε η Ακαδημία Αθηνών (27-12-2000).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΕΣ

Άννα Γιαλούρη, Αρχοντούλα Αναστασιάδου
αρχαιολόγοι

ΘΕΜΑ

«Επιγραφές από την παλαιοχριστιανική βασιλική κάτω από το ναό του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στην Τιθορέα Φθιώτιδας»

Η Τιθορέα παρουσιάζει συνεχή και αδιάλειπτη κατοίκηση από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Το όνομα «Τιθορέα», «Τιθορεία» ή «Τιθόρα», οφείλεται σύμφωνα με τον Παυσανία σε μια από τις κορυφές του Παρνασσού, κατοικία της νύμφης Τιθορέας, όπου κατά τον Ηρόδοτο κατέφυγαν οι Φωκείς μετά την εισβολή του Ξέρξη στη Φωκίδα το 480 π.Χ. Ο Παυσανίας μας πληροφορεί ότι η Τιθορέα είχε θέατρο και ιερό άλσος της Αθηνάς με ναό και άγαλμα της θεάς, ενώ λίγο έξω από την πόλη υπήρχε ναός του Ασκληπιού, περίβολος και άδυτο της Ίσιδας. Από απελευθερωτικές επιγραφές γνωρίζουμε ότι κατά τη ρωμαϊκή περίοδο λατρεύονταν στην Τιθορέα η Ίσιδα, ο Σάραπις και ο Άνουβις. Από την αρχαία Τιθορέα διατηρείται μέσα στο σύγχρονο οικισμό μεγάλο τμήμα του ενισχυμένου με τετράπλευρους πύργους οχυρωματικού περιβόλου του 4ου π.Χ. αι.[1].

Η πόλη διατήρησε το αρχαίο της όνομα και στα παλαιοχριστιανικά χρόνια[2]. Στο *Συνέκδημο* του Ιεροκλέους, κείμενο που αφορά στη διοικητική οργάνωση της αυτοκρατορίας κατά τα τέλη του 5ου αι. και τις αρχές του 6ου αι., απαντά ως "Τιθόρα" και "Τιθώρα"[3], ενώ στα *Εθνικά* του Στέφανου Βυζάντιου (τέλη 5ου – μέσα 6ου αι.) αναφέρεται ως «Τιθοραία, πόλις Βοιωτίας, από νύμφης Τιθοραίας»[4]. Δε γνωρίζουμε με ασφάλεια εάν η Τιθορέα υπήρξε έδρα επισκοπής. Στα Τακτικά του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, μεταξύ των επισκόπων της Επαρχίας Ελλάδος

---

1. Γενικά για την Τιθορέα, βλ. Αγ. Παπαδημητρίου – Θ. Βελέντζας, *Τιθόρα. Ιστορικές και αρχαιολογικές μελέτες (προϊστορική εποχή μέχρι και ρωμαιοκρατία)*, Αθήνα 1991· Α. Ν. Παπαδημητρίου, Η Τιθόρα και τα ιερά της. Προσπάθεια στην ιστορική τοπογραφία, *ΑΔ* 33 (1978), Μελέτες, σ. 121-145· Τ. Δ. Παπαναγιώτου, *Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος*, Αθήνα 1971, σ. 327 κ. ε. και *RE*, στ. 1519-1522 (λ. *Tithorea*). Για την οχύρωση L.B. Tillard, The fortifications of Phokis, *BSA* 17 (1910-11), σ. 56-60 και σ. 71 κ.ε..

2. J. Koder - F. Hild, *Tabula Imperii Byzantini, Band 1: Hellas und Thessalia*, Wien 1976, σ. 276 (λ. Tithora).

3. E. Honigmann, *Les Synekdemos d'Hierokles*, Brusel 1939, σ. 644. 2.

4. Stephani Byzantii Ethnicorum quae supersunt, ed. A. Meineke, Berlin 1849 (Graz 1958), σ. 623.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

που υπάγονται στο Μητροπολίτη Αθηνών, συμπεριλαμβάνεται «ο Θηθήπου», ο οποίος ταυτίζεται με τον Τιθορέας[5]. Ανεξάρτητα από το εάν υπήρξε ή όχι η Τιθορέα έδρα επισκοπής, το ψηφιδωτό δάπεδο, πιθανότατα παλαιοχριστιανικής βασιλικής[6], που αποκαλύφθηκε το 1960 κατά την ανέγερση του ναού του Αββά Ζωσιμά[7] καθώς και το τμήμα της παλαιοχριστιανικής βασιλικής που αποκαλύφθηκε στο ναό του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου το 2000[8], από την οποία προέρχονται και οι επιγραφές που δημοσιεύονται, επιβεβαιώνουν αδιαμφισβήτητα την κατοίκηση του οικισμού στα παλαιοχριστιανικά χρόνια.

Στους επόμενους αιώνες, δεν γνωρίζουμε ακριβώς από πότε, η Τιθορέα ήταν γνωστή με το όνομα Βελίτσα[9], όνομα που διατήρησε μέχρι και τις αρχές του περασμένου αιώνα. Η ύπαρξη του οικισμού στα βυζαντινά χρόνια τεκμηριώνεται από τα ευρήματα της ανασκαφικής έρευνας στον Αγιο Ιωάννη. Μετά την καταστροφή και ερείπωση της βασιλικής μικρός μονόχωρος ναΐσκος κτίσθηκε στη θέση του ιερού βήματος, ενώ ο υπόλοιπος χώρος των ερειπίων της χρησιμοποιήθηκε ως νεκροταφείο. Ο ναΐσκος και το νεκροταφείο χρονολογούνται στους μεσοβυζαντινούς χρόνους[10]. Κατά την πολυετή για τη Στερεά Ελλάδα περίοδο της φραγκοκρατίας, η Τιθορέα αποτέλεσε πιθανότατα έδρα Φράγκου ηγεμόνα, όπως υποδηλώνεται από την επισκευή της αρχαίας οχύρωσης[11].

Πληροφορίες για τη Βελίτσα κατά την οθωμανική περίοδο αντλούμε από καταστιχώσεις του 16ου αι., απογραφές στις οποίες εγγράφεται κατά οικιστική μονάδα ο ενεργός φορολογούμενος πληθυσμός. Σύμφωνα με κατάστιχα του 1521 η Βελίτσα είχε πενήντα τρία σπίτια, ενώ σε κατάστιχα του 1540 ο αριθμός των σπιτιών ανέρχεται σε εξήντα πέντε[12]. Οι κάτοικοι ήταν όλοι χριστιανοί, πράγμα που εξηγεί και την ανέγερση ναών,

5. Ο επίσκοπος Θηθήπου αναφέρεται στην υπ' αριθμ. 3 Notitia, Τακτικό που γράφτηκε μεταξύ των ετών 733 και 746 και παθανόν απηχεί παλαιότερη κατάσταση (J. Darrouzes, *Notitiae episcopatuum ecclesiae Konstantinopolitanae*, Paris 1981, σ. 243-244). Για τις επισκοπές της Λοκρίδος βλ. επίσης Δ. Β. Γόνη, Οι επισκοπές της Λοκρίδος στη βυζαντινή περίοδο. Διάγραμμα σχετικών προβλημάτων, *Λοκρικά Χρονικά* 1 (1995), σ. 11-19 και ιδιαίτ. σ. 13.

6. J. M. Sodini, Mosaiques paleochretiennes de Grece, *BCH* 94 (1970), σ. 715.

7. Π. Λαζαρίδης, *ΑΔ* 16 (1960), Χρονικά, σ. 164 και κάτοψη στη σ. 165.

8. Α. Γιαλούρη, Παλαιοχριστιανική βασιλική κάτω από το ναό του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Τιθορέα Φθιώτιδος, *Θωράκιον, Αφιέρωμα στη μνήμη του Παύλου Λαζαρίδη*, Αθήνα 2004, σ. 87-100 και ιδιαίτ. σ. 90-94 (στο εξής Α. Γιαλούρη, Τιθορέα).

9. Σύμφωνα με τον M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Leipzig 1970, σ. 103, το όνομα Βελίτσα έχει σλαβική προέλευση.

10. Α. Γιαλούρη, Τιθορέα, σ. 94 κ. ε, εικ. 2.

11. Α. Γιαλούρη, Οι φραγκικοί πύργοι της Φθιώτιδας, Φθιωτική Ιστορία. Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας (Ιστορία – Αρχαιολογία – Λαογραφία), 4-6 Νοεμβρίου 2005, Λαμία 2007, σ. 438.

12. Ε. Μπαλτά, Η περιοχή της Αταλάντης και Μουδουνίτσας στους πρώιμους χρι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

παρεκκλησίων και εξωκκλησίων καθ' όλη τη διάρκεια της μεταβυζαντινής περιόδου[13].

Στις αρχές του 19ου αι. η Βελίτσα κατοικούνταν, σύμφωνα με τον περιηγητή W. Leake, από εξήντα – εβδομήντα αγροτικές οικογένειες και η εκκλησία του χωριού ήταν μεγάλη και αρχαία σχήματος ελληνικού σταυρού με τρούλλο[14]. Ο Αργύρης Φιλιππίδης, που περιηγήθηκε την περιοχή της Ανατολικής Λοκρίδας τον Οκτώβριο του 1815, μας πληροφορεί ότι η «Βελίτζα» είχε διακόσια σπίτια και οι κάτοικοί της ήταν όλοι χριστιανοί και ασχολούνταν με τη γεωργία[15].

Τόσο οι πηγές όσο και τα μνημεία μαρτυρούν τη συνεχή και αδιάλειπτη κατοίκηση της Τιθορέας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ωστόσο, μέχρι πρόσφατα, μοναδική ένδειξη ύπαρξης του οικισμού στα παλαιοχριστιανικά χρόνια αποτελούσε το ψηφιδωτό δάπεδο που αποκαλύφθηκε κατά την ανέγερση του ναού του Αββά Ζωσιμά το 1960. Τέσσερις δεκαετίες αργότερα, οι εργασίες αντικατάστασης του δαπέδου του ναού του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου έμελλαν να φέρουν στο φως νέα ευρήματα, τα οποία φωτίζουν ιδιαίτερες πτυχές της ιστορίας του οικισμού στα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά χρόνια[16].

Άποψη του ναού του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου από ΒΑ

Κατά την αντικατάσταση του δαπέδου διερευνήθηκε το εσωτερικό του μεταβυζαντινού ναού, με εξαίρεση το χώρο του ιερού βήματος.

στιανικούς χρόνους (150ς -16ος αι.), *Λοκρίδα. Ιστορία και Πολιτισμός*, σ. 142 και σ. 153-155, πίν. 3 και 4 (έκδ. Κτήμα Χατζημιχάλη).

13. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου και το εξωκκλήσι του Προφήτης Ηλία (ό.π.), μονόχωροι καμαροσκέπαστοι με τοιχογραφίες του 17ου αι. Ιδίου αρχιτεκτονικού τύπου ήταν πιθανότατα και ο μεταβυζαντινός ναός, στη θέση του οποίου κτίστηκε ο ναΐσκος του Αββά Ζωσιμά. Αποκαλύφθηκε, εκτός του ψηφιδωτού, η ΒΔ γωνία και τμήμα του βορείου τοίχου με εξέχουσα κτιστή παραστάδα· βλ. Π. Λαζαρίδης, *ΑΔ* 16 (1960), Χρονικά, σ. 164 και κάτοψη στη σ. 165) και Αρχιμ. Θ. Ν. Σιμόπουλου, *Παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά, μεταβυζαντινά μνημεία Φθιώτιδος*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 476-477.

14. W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, II, Amsterdam 1967, σ. 77-78.

15. Μ. Κ. Χριστοφόρου, Οδοιπορικό στην Ανατολική Λοκρίδα το 1815, *Λοκρικά Χρονικά* 3 (1997), σ. 112-122 και για την Τιθορέα στις σ. 119 και 122.

16. Α. Γιαλούρη, Τιθορέα, σ. 87-100.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το πρεσβυτέριο της βασιλικής από δυτικά

Έφερε στο φως επάλληλα κτιριακά κατάλοιπα παλαιοχριστιανικής βασιλικής και μονόχωρου βυζαντινού ναΐσκου με νεκροταφείο, οργανωμένο στο άμεσο περιβάλλον του. Από τη βασιλική αποκαλύφθηκε μικρό τμήμα της αψίδας και το μεγαλύτερο μέρος του ιερού βήματος. Η κόγχη του μεταβυζαντινού ναού εδράζεται απευθείας στην αψίδα της βασιλικής[17], διαφέρει δε από αυτήν ως προς τον προσανατολισμό, δεδομένου ότι η τελευταία αποκλίνει ελαφρώς προς βορρά σε σχέση με την υπερκείμενή της. Ο χώρος του ιερού βήματος της βασιλικής συμπίπτει με το χώρο του κυρίως ναού του μεταβυζαντινού ναού. Οριζόταν από μαρμάρινο φράγμα πρεσβυτερίου, από το οποίο αποκαλύφθηκε τμήμα του βατήρα με εγκοπές υποδοχής θωρακίων και πεσσίσκων. Το ανατολικό τμήμα του δαπέδου του ιερού έφερε μαρμάρινες πλάκες σε β΄ χρήση, πιθανόν από αρχαίο κτίριο, ενώ το δυτικό ψηφιδωτό[18]. Το πλαίσιο της ανατολικής πλευράς του ψηφιδωτού δε σώζεται, καταστράφηκε σε κάποια φάση και συμπληρώθηκε πρόχειρα με μαρμάρινες πλάκες και ψηφίδες. Παράλληλη επισκευή δέχτηκε και το πλακόστρωτο δάπεδο, καθώς ορισμένες από τις πλάκες μετακινήθηκαν από την αρχική τους θέση, ενώ αλλού συμπληρώθηκε πρόχειρα με πλίνθους.

Η ανέγερση της βασιλικής χρονολογείται με βάση το ψηφιδωτό δάπεδο και τα μαρμάρινα επιθήματα γύρω στα μέσα του 5ου αι., ενώ η πρόχειρη επισκευή των δαπέδων της ανάγεται στο β΄ μισό του 6ου αι., εάν οι φθορές της προκλήθηκαν από σεισμό, ίσως πρόκειται για τον ισχυρό σεισμό του 551, που είχε ως επίκεντρο τον Κρισαϊκό κόλπο και έπληξε τη Βοιωτία και τις ακτές του Μαλιακού και κατέκλυσε με το τσουνάμι που επακολούθησε παραθαλάσσιες πόλεις και κώμες[19].

17. Η αψίδα εντοπίστηκε σε δοκιμαστική τομή εξωτερικά της κόγχης του μεταβυζαντινού ναού, η οποία υλοποιήθηκε χάρη στην προθυμία και το ενδιαφέρον του κ. Θ. Θεοδώρου, παρέδρου τότε του Δ. Δ. Τιθορέας.

18. Σήμερα, διαφανές δάπεδο σε μεταλλική εσχάρα, που έγινε με δαπάνη του Δήμου Τιθορέας και τη φροντίδα του τότε Δημάρχου κ. Λ. Παπαγεωργίου, καθιστά το ψηφιδωτό ορατό στον επισκέπτη.

19. Προκόπιος, De bello gothico, VIII, 25, 16. Επίσης, Μ. Χάδου, Σεισμοί και τσουνάμι στο Μαλιακό κόλπο. Ιστορική επισκόπηση, Φθιωτική Ιστορία, *Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας (Ιστορία – Αρχαιολογία – Λαογραφία), 9-11 Νοεμβρίου 2007* (υπό έκδοση).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ενεπίγραφο μαρμαρινο μέλος δεξιά της εισόδου του ναού

Από την παλαιοχριστιανική βασιλική της Τιθορέας προέρχονται και τρεις επιγραφές, οι οποίες παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Η πρώτη βρίσκεται δεξιά της εισόδου, εντοιχισμένη στο δυτικό τοίχο της υφιστάμενης μεταβυζαντινής εκκλησίας και είναι χαραγμένη σε μαρμάρινο αρχιτεκτονικό μέλος, διαστάσεων 0,38Χ0,66 μ. Το μέλος έχει δεχτεί κατά καιρούς διάφορες επεμβάσεις που καθιστούν την ταύτισή του επισφαλή. Επιπλέον, η θέση του δεν επιτρέπει την πλήρη εξέτασή του και κατά συνέπεια μας περιορίζει σε ορισμένες παρατηρήσεις βασισμένες στη μοναδική ορατή πλευρά, η οποία κατά τη φάση της εντοίχισής του συμπληρώθηκε, στα σημεία που έφερε αποκρούσεις ή απολεπίσεις, με τσιμέντο. Τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του παραπέμπουν μάλλον σε πεσσίσκο· επιπροσθέτως, το πλάτος του συμπίπτει με το μήκος της υποδοχής πεσσίσκου στο βατήρα του φράγματος του πρεσβυτερίου της βασιλικής, την ταύτιση ωστόσο δυσκολεύουν τόσο το χαμηλό ύψος, μόλις 0,66 μ., όσο και το ό,τι το μέλος δεν είναι εξ ολοκλήρου ορατό[20].

Το μάρμαρο είναι λευκό με γκρίζες φλεβώσεις. Στην ορατή έδρα τρία ομόλογα ορθογώνια από βαθμιδωτές ταινίες, περικλείουν επίπεδη επιφάνεια με ανάγλυφο διάκοσμο, από τον οποίον διατηρείται στο άνω μέρος σταυρός με πεπλατυσμένα άκρα κεραιών. Οι κεραίες του σταυρού φέρουν στην επιφάνειά τους εντομή που απολήγει στα άκρα των κεραιών σε ύψιλον. Η υπόλοιπη επιφάνεια κάτω από το σταυρό φέρει ανθικό διάκοσμο (τετράλοβο κόσμημα με ακανθοειδή φύλλα, ακανθόφυλλο σε κύκλο και κισσόφυλλα στις γωνίες), ο οποίος φαίνεται να λαξεύτηκε σε νεότερη εποχή.

Αριστερά και δεξιά του σταυρού αναπτύσσεται σε τέσσερις στίχους η επιγραφή:

Η αφιερωματική επιγραφή

+ Και των πε-
δίων κ(αι) πα(ν)-
τός του
οίκου αυτών

20. Το μέλος θα μπορούσε ίσως να προέρχεται από άμβωνα, την απόδοσή του όμως στο φράγμα ενισχύει η ως προς το πλάτος εφαρμογή του στην υποδοχή του βατήρα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Στην αρχή του κειμένου υπάρχει σταυρός. Το κείμενο προσαρμόζεται στα διάκενα του σταυρού. Η χάραξη των γραμμάτων είναι σχετικά επιμελημένη, τα γράμματα κανονικά, περίπου ισοϋψή, 1,5 εκ., με σχετικά κανονικό διάστιχο, 4-8 εκ. Οι χαρακτήρες είναι γωνιώδεις με εξαίρεση το κυκλικό Ο. Συντομογραφία του κ(αι) με ς στο δεύτερο στίχο[21].

Στ. 1-2. Πεδίων: η γραφή με ε αντί αι είναι γνωστή και από άλλες αφιερωματικές επιγραφές της παλαιοχριστιανικής περιόδου[22].

Στ. 4. Οίκου: ο όρος *οίκος* έχει εδώ την έννοια της οικογένειας ή του οικείου περιβάλλοντος του αφιερωτή και υπό την έννοια αυτή συναντάται[23].

Πρόκειται για τυπική παλαιοχριστιανική επίκληση - ευχή των αφιερωτών, πιθανότατα ζευγαριού ή συγγενών, τα ονόματα των οποίων θα αναγράφονταν σε γειτονικό μέλος, πεσσίσκο ή θωράκιο, για τους ίδιους, τα παιδιά τους και την ευρύτερη οικογένεια ή το οικείο περιβάλλον τους[24]. Το φράγμα του πρεσβυτερίου, εξάλλου, τα θωράκια, οι πεσσίσκοι και η επιφάνεια κατά μήκος της επίστεψης του κιγκλιδώματος αποτελούσε προσφιλή θέση για τη χάραξη των αφιερωματικών επιγραφών, κυρίως λόγω της εγγύτητας προς το ιερό βήμα και την αγία τράπεζα[25]. Ανεξάρ-

21. Ιδιαίτερα συνήθης τύπος συντομογραφίας. Βλ. ενδεικτικά D. Feissel, Recueil des inscriptions chretiennes de Macedoine du IIIe au VIe siecle, *BCH* Suppl. VIII (1983), αρ. 32, 33, 64, 72.

22. Βλ. ενδεικτικά D. Feissel, ό. π., αρ. 38, 39· Π. Ατζακά, Σύνταγμα, των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών της Ελλάδος, ΙΙ, Πελοπόννησος – Στερεά Ελλάδα, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 175 (στο εξής Π. Ατζακά, Σύνταγμα)· Γ. Σωτηρίου, Αι χριστιανικαί Θήβαι της Θεσσαλίας, Αθήναι 1993, σ. 152, αρ. 7.

23. *Οίκος:* σημαίνει εκτός από την οικία κλπ και την οικογένεια· βλ. H.G. Liddell – R. Scott, A Greek-English Lexicon ed. by H.S. Jones, Oxford University Press 19959, λήμμ. *οίκος*, III. Ανάλογες αναφορές του *οίκου* πρβλ. D. Feissel, ό. π., αρ. 227· G. Kiourtzian, *Recueil des inscriptions grecques chretiennes des Cyclades de la fin du IIIe au VIIe siecle apres J.-C.*, Paris 2000, αρ. 33, 101. Π. Ατζακά, *Σύνταγμα*, σ. 150, 200· A. Bandy, *The Greek Christian Inscriptions of Crete, Χριστιανικαί Επιγραφαί της Ελλάδος*, τόμος Γ', μέρος Α': Δ' - Θ' αι., Αθήναι 1970, αρ. 67.

24. Πρβλ. επικλήσεις παρόμοιου τύπου σε ψηφιδωτές επιγραφές από τη βασιλική των Δαφνουσίων Λοκρών Φθιώτιδας (Π. Ατζακά, *Σύνταγμα*, σ. 175 και Β. Συθιακάκη – Κριτσιμάλλη, Ανασκαφική έρευνα στον περιβάλλοντα χώρο της βασιλικής των Δαφνουσίων Λοκρών Φθιώτιδας, *«Το Έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της» (1990-1998), 1η Επιστημονική Συνάντηση, Βόλος, Μάιος 1998*, Βόλος 2000, σ. 235 (επιγραφή προπύλου), το Κάλλιο Φωκίδας (Π. Ατζακά, *Σύνταγμα*, σ. 200) και την Αντίκυρα Βοιωτίας (η ίδια, σ. 150).

25. Πρβλ. ενδεικτικά παραδείγματα από τον ελλαδικό χώρο και τη δυτική Μ. Ασία: D. Feissel, ό. π., αρ. 98)· Π. Λαζαρίδης, *ΠΑΕ* 1978, σ. 42 και 1979, σ. 63· G. Kiourtzian, ό. π., αρ. 58, 59, 143· A. K. Ορλάνδος, *ΑΒΜΕ* Στ΄ (1948), σ. 27, 30, 44, εικ. 21, 25, 36· Ε. Μπορμπουδάκης, *ΑΔ* 26 (1971), Χρονικά, σ. 529-533· S. Westphalen, Die Basilika von Priene, Architektur und liturgische Ausstattung, *IstMitt* 48 (1998), σ. 314-316, 331, αρ. 66-67· Ch. Roueche, *Aphrodisias in Late Antiquity*, London 1989, αρ. 92-95· E.C.H. Haspels, *The Highlands of Phrygia, Sites and Monuments*, Princeton 1971, αρ. 53-54.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

από το εάν η επιγραφή της Τιθορέας είναι χαραγμένη σε πεσσίσκο ή άλλο αρχιτεκτονικό μέλος, η επίκληση των αφιερωτών υποδηλώνει ιδιωτική χορηγική δραστηριότητα εκ μέρους δωρητών με συγγενικούς δεσμούς, οι οποίοι με την προσφορά τους συνέβαλαν στο μαρμάρινο εξοπλισμό του ναού.

Η ανάληψη ιδιωτικής χορηγικής δραστηριότητας από τους απλούς ιδιώτες στα πλαίσια της ανέγερσης και του εξοπλισμού ναών και λατρευτικών ιδρυμάτων αποτελεί φαινόμενο κοινό τόσο στην πρωτεύουσα και τα μεγάλα αστικά κέντρα όσο και στην επαρχία και αφορά στη συνεισφορά των πιστών στον εξοπλισμό της εκκλησίας με ψηφιδωτά δάπεδα, τοιχογραφίες, μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη και κινητά αντικείμενα, πρακτική ιδιαίτερα συνηθισμένη στα παλαιοχριστιανικά χρόνια. Οι χορηγοί θα μπορούσαν να είναι εκκλησιαστικά πρόσωπα του ανώτερου ή κατώτερου κλήρου, όπως επίσκοποι, πρεσβύτεροι, αναγνώστες, μοναχοί ή κοσμικά πρόσωπα, όπως ο ίδιος ο αυτοκράτορας, διοικητικοί ή στρατιωτικοί αξιωματούχοι, πρόσωπα από εύπορες τάξεις ή από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα, π.χ. ολόκληρες οικογένειες, ομάδες πολλών προσώπων και μεμονωμένοι ιδιώτες ή ακόμη οι κάτοικοι μιας κώμης, δημόσιοι φορείς, συνδικάτα και συντεχνίες[26].

Οι χορηγοί γενικά επιζητούσαν την προβολή και προτιμούσαν να τοποθετούν την επιγραφή σε θέσεις εξέχουσες ή με ιδιαίτερη βαρύτητα, όπως το ανατολικό τμήμα του ναού θεωρούνταν κατά παράδοση η καταλληλότερη θέση. Η τάση για την τοποθέτηση της επιγραφής μέσα ή κοντά στο ιερό διαμορφώθηκε αρκετά νωρίς. Η πυκνότητα των επιγραφών στα δάπεδα των αψίδων, τις όψεις των τοίχων, τις τράπεζες, τα φράγματα και κατόπιν τα τέμπλα, σε άμεση γειτνίαση με τις ιερές μορφές του ιερού βήματος, σαφώς εκφράζει την πρόθεση μνημόνευσης του χορηγού κατά τη θεία λειτουργία.

Στα πλαίσια της χορηγίας και της ανάγκης για μνημόνευση εντάσσονται και οι δύο επόμενες επιγραφές. Πρόκειται για καταλόγους ονομάτων χαραγμένων σε δύο ορθογώνιες μαρμάρινες πλάκες που χρησιμοποι-

26. Π. Ασημακοπούλου – Ατζακά, Οι δωρητές στις ελληνικές αφιερωματικές επιγραφές του ανατολικού κράτους στην όψιμη αρχαιότητα, *Αρμός, Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Ν. Κ. Μουτσόπουλο*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 227- 267 (στο εξής Π. Ατζακά, Δωρητές). K. Hattersley - Smith, The Early Christian Churches of Macedonia and their Patrons, *Bosphorus, Essays in Honour of Cyril Mango [= Byzantinische Forschungen* XXI(1995)]. Amsterdam 1995, σ. 229-234. A. Cutler, Art in Byzantine Society, Motive Forces of Byzantine Patronage, *ACIEB* XVI (Wien 1981), Akten I/2, *JOB* 31.2 (1981), σ. 759-787. J.P. Caillet, Les dedicaces privees de pavements de mosaique a la fin de l' Antiquite, l'occident, européen et monde grec: Donnees socio-economiques, Artistes, artisans et production artistique au Moyen Age, *Colloque International, Centre National de la Recherche Scientifique, Université de Rennes II – Haute Bretagne (2-6 Μαΐου 1983)*, τ. ΙΙ, Paris 1986, σ. 15-38.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ήθηκαν ως βάση της αγίας τράπεζας της βασιλικής. Οι πλάκες προέρχονται από αρχαία αμφίγλυφη στήλη[27], κομμένη κάθετα στη μέση, έτσι ώστε να σχηματίζονται δύο ορθογώνιες πλάκες, διαστ. 0,835Χ0,35-0,39Χ0,16-0,18 μ., η δεξιά ως προς τον εισερχόμενο στο ναό πλάκα και 0,835Χ0,36Χ0,16μ., η αριστερή. Σε κάθε πλάκα είναι λαξευμένες από δύο τετράγωνες βαθύνσεις, ανά μία στο άνω και κάτω άκρο, για την προσαρμογή των τεσσάρων στηριγμάτων της καλυπτήριας πλάκας της Αγίας Τράπεζας. Η διατήρηση των πλακών είναι σχετικά καλή με εξαίρεση ορισμένες αποκρούσεις στο άνω μέρος, ιδιαίτερα στην αριστερή πλάκα, της οποίας λείπει η άνω δεξιά γωνία.

Στη δεξιά πλάκα χαράχθηκαν μόλις πέντε ονόματα, Ανδρέας[28], Ιωάννης (δύο φορές), Τρύφενα[29] και Ιωάννα[30], συνοδευόμενα από σταυρό, χρίσμα ή χριστόγραμμα, ενώ στην αριστερή πλάκα περίπου 45, καταχωρημένα σε δύο στήλες.

Παραθέτουμε τα ονόματα που κατέστη δυνατόν να αναγνω-

α) Η δεξιά ενεπίγραφη πλάκα - β) Η μεταγραφή

α) Η αριστερή ενεπίγραφη πλάκα - β) Η μεταγραφή

27. Στο άνω μέρος της α΄ όψης υπάρχει ανάγλυφος ελικοειδής διάκοσμος και στο κάτω μέρος της β΄ όψης διακρίνεται ουρά φιδιού.

28. Τα κοινά και ευρέως διαδεδομένα ονόματα Ιωάννης και Ανδρέας δε σχολιάζονται.

29. *Τρυφένης* (στ. 4): πρβλ. *Τρυφένας* (D. Feissel, ό. π., αρ. 174) και *Τρύφαινα* (C. Mango – I. Sevcenko, Some recently acquired byzantine inscriptions at the Instanbul Archaeological Museum, *DOP* 32 (1978), σ. 25, αρ. 34).

30. *Ιωάννας* (στ. 5): το όνομα στη θηλυκή του εκδοχή δεν απαντάται συχνά, βλ. Δ. Πάλλας - Στ. Δάντης, *AE* 1977, σ. 64-65, αρ. 3· D. Feissel, ό. π., αρ. 135· W. Tabbernee, *Montanist Inscriptions and Testimonia, Epigraphic Sources Illustrating the History of Montanism*, Georgia USA 1997, αρ. 82· J. P. Caillet, *L'Evergetisme monumental chretien en Italie et a ses marges d' apres l' epigraphie des pavements de mosaique (IVe – VIIe s.)*, Rome 1993, σ. 172 και σ. 234.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σθούν: Πρόκλα[31], Συνόδιος[32], Παντολέων[33], Ιωάννης, Παυλίνος[34], Ευγένειος[35], Ανδρέας, Ποθημενος[36], Πολυχρόν(ι)ος[37], Τατιανή, Ζωσίμη[38], Ευγενικός, Κοσμάς[39], Υπατία[40], Ιωάννα, Χαρυσίμη[41],

31. Πρόκλης (στ. α, 1): cognomen λατινικής προέλευσης που κατέληξε κύριο γυναικείο όνομα· πρβλ. Feissel, ό. π., αρ. 125· W. M. Calder, Monumenta Asiae Minoris Antiqua I, Manchester 1928, αρ. 323· ως cognomen βλ. I. Μεϊμάρη - Χ. Μπακιρτζή, Ελληνικές επινοαφές υστερορρωμαϊκών και παλαιοχριστιανικών χρόνων από τη δυτική Θράκη, Παράρτημα Θρακικής Επετηρίδας 1, Κομοτηνή 1994, αρ. 1, σ. 16. Για το cognomen, το τρίτο μέρος του τυπικού ονόματος του ρωμαίου πολίτη, βλ. B. H. McLean, An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods from Alexander the Great down to the Reign of Constantine (323B.C.-A.D. 337), University of Michigan 2002, σ. 120-123.

32. Συνοδί(ο)υ (στ. α, 3): πρβλ. Ε. Στίκας, ΠΑΕ 1952, σ. 81-82, εικ. 11.

33. *Παντολέοντος / Παντολείον* (στ. α, 4,8,11 και β, 4): πρβλ. J. Keil - A. Wilhelm, *Denkmaler aus dem Rauhen Kilikien*, *MAMA* III, Manchester 1931, αρ. 167, 635.

34. *Παυλίνου* (στ. α, 6): ρωμαϊκό cognomen που κατέληξε κύριο όνομα· πρβλ. το όνομα στα λατ. J. P. Caillet, ό. π., σ. 196. Ως προς τη γυναικεία εκδοχή του ονόματος Παυλίνα πρβλ. Ε. Στίκας, *ΠΑΕ* 1961, σ. 53.

35. *Ευγενείου* (στ. α, 9): *Ευγένειος λαμπρότατος* απαντάται σε αφιερωματική ψηφιδωτή επιγραφή από τη βασιλική των Δαφνουσίων Λοκρών, βλ. Π. Ατζακά, *Σύνταγμα*, σ. 175. Βλ. επίσης, Ευγένιος: Ε. Στίκας, *ΠΑΕ* 1961, σ. 54, D. Feissel, ό. π., αρ. 66, 265, C. Asdracha, *Inscriptions ptotobyzantines et byzantines de la Thrace Orientale et de l' île d' Imbros (IIIe – XVe s.), Presentation et commentaire historique*, Athenes 2002, αρ. 136, 184, W. M. Calder, *Monuments from Eastern Phrygia*, *MAMA* VII, Manchester 1956, αρ. 309, J. Keil – A. Wilhelm, ό. π., αρ. 336 - 337, Ch. Roueche, ό. π., αρ. 88 και M. Guarducci, *Epigrafia Greaca, τ. IV: Epigrafi sacre pagane e christiane*, Roma 1978, σ. 395.

36. Ποθιμένου (στ. α, 12): δεν απαντάται συχνά στην παλαιοχριστιανική περίοδο· πρβλ. τα ονόματα Πόθος και Ποθητός (Α. Κ. Ορλάνδου – Λ. Βρανούση, Τα χαράγματα του Παρθενώνος ήτοι επιγραφαί χαραχθείσαι επί των κιόνων του Παρθενώνος κατά τους παλαιοχριστιανικούς και βυζαντινούς χρόνους, Αθήναι 1973, σ. 151-152, αρ. 188-189).

37. *Πολυχρον(ί)ου* (στ. α, 14): όνομα γνωστό από την αρχαιότητα, απαντάται συχνά στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, πρβλ. BD Meriitt, *Corinth VIII1, Greek Inscriptions 1896-1927*, Cambridge Mass. 1931, σ. 183· Δ. Πάλλας - Στ. Δάντης, *AE* 1977, σ. 63, αρ. 2· Π. Λαζαρίδης, *Εργον*, 1984, σ. 48-50· C. Asdracha, ό. π., αρ. 123· Ch. Roueche, ό. π., αρ. 176, 214· G. Dagron - D. Feissel, *Inscriptions de Cilicie*, Paris 1987, αρ. 115.

38. *Ζωσίμη* (στ. α, 22): το όνομα αυτό, όπως και η ανδρική εκδοχή του *Ζώσιμος* απαντάται ιδιαίτερα συχνά στην αυτοκρατορική περίοδο, κυρίως στον 3ο μ.Χ. αι.· πρβλ. C. Asdracha, ό. π., αρ. 193· Δ. Ναλπάντης, *Ανασκαφή στο οικόπεδο του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη. Ταφές και ευρήματα*, Αθήνα 2003, σ. 112, πίν. 33α· Ν. Διαμαντής, Επιγραφές από το παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο της Κισάμου, *ΑΔ* 53 (1998), Μελέτες, αρ. 1, 13. Πρβλ. και *Ζωσιμιανή*, D. Feissel, ό. π., αρ. 45, *Ζούσιμος* (Ζώσιμος), ό. π., αρ. 262 και τέλος *Ζώσιμος*, Π. Ατζακά, *Σύνταγμα*, σ. 200.

39. *Κοσμά* (στ. β, 2): απαντάται συχνά στα παλαιοχριστιανικά χρόνια· πρβλ. Ι. Μεϊμάρη – Χ. Μπακιρτζή, ό. π., αρ. 24, 37, A. C. Bandy, *The Greek Christian Inscriptions of Crete, Χριστιανικαί επιγραφαί της Ελλάδος, τ. Ι, μέρ. Α΄: Δ΄- Θ΄ αι. μ.Χ.*, Αθήναι 1970, αρ. 50, 73 και 97.

40. *Υπατίας* (στ. β, 2): πρβλ. G. Dagron - D. Feissel, ό.π., αρ. 93· F. Cumont, Les inscriptions chrétiennes de l' Asie Mineure, *Melanges d' Archeologie et d' Histoire* 15 (1895), αρ. 187.

41. *Χαρυσίμης* (στ. β, 8): πρβλ. το ανδρικό όνομα *Χαρίτιος / Χαρίσιος* (C. Asdracha, ό. π., αρ. 130). Το όνομα Χαρίσιος παραπέμπει στην αρχαιότητα (LGPN II, λ. Χαρίσιος). Πρβλ. και το όνομα *Χαριδημία*, D. Feissel, ό. π., αρ. 10.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Λέων[42], Αγαθοκλεία[43], Πάμενα (;)[44]. Όλα τα ονόματα είναι σε πτώση γενική με εξαίρεση το Ευγενικός και ορισμένα, όπως το Ιωάννης, Ιωάννα, Ανδρέας και Παντολέων, επαναλαμβάνονται πάνω από δύο φορές. Πρόκειται για ελληνικά στην πλειοψηφία τους ονόματα, ορισμένα έχουν ρωμαϊκή καταγωγή (Τρύφενα, Πρόκλα, Παυλίνος και Τατιανή) και ένα είναι εξελληνισμένο εβραϊκό (Ιωάννης, -α).

Η όλη εικόνα των επιγραφών δίνει την εντύπωση χαράγματος και σε καμιά περίπτωση δεν πρόκειται για δουλειά καλού επαγγελματία χαράκτη. Ωστόσο τα ονόματα, μολονότι το ύψος των γραμμάτων δεν είναι σταθερό (ύψ. γραμ. 0,014 – 0,035 μ., διάστ. 0,012-0,022 μ.) , φαίνονται να χαράχθηκαν από το ίδιο χέρι την ίδια χρονική στιγμή. Σε μερικές περιπτώσεις παρατηρούνται συμπτύξεις γραμμάτων, όπως τα συμπλέγματα ΑΝ και ΝΤ (Παντολέο**ντ**ος), ΙΝ (Συνοδ**ιν**ού) και ΝΕ (Ευγε**νε**ίου). Όσον αφορά στην αριστερή πλάκα, στην πλάκα δηλαδή με τα περισσότερα ονόματα, φαίνεται πως αρχική πρόθεση ήταν να αναγραφούν τα ονόματα σε δύο στήλες, κρίνοντας από το στ. 11, όπου τα ονόματα Παντολέ(ον)το(ς) και Λέοντος, παρουσιάζουν το ίδιο ύψος γραμμάτων. Προφανώς ο χαράκτης δεν υπολόγισε το διαθέσιμο χώρο, με αποτέλεσμα σχεδόν όλα τα ονόματα της δεξιάς στήλης και τα εννέα τελευταία της αριστερής να έχουν μικρότερο ύψος γραμμάτων. Αναγκάστηκε δηλαδή να προσαρμόσει τη χάραξη στο διαθέσιμο χώρο, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σταθερή γραφή και κανονικότητα χαρακτήρων, πράγμα που καθιστά την ανάγνωση αρκετών ονομάτων δυσχερή και παρακινδυνευμένη[45].

Η προσπάθεια του χαράκτη να εντάξει όλα τα ονόματα στην αριστερή πλάκα, στριμώχνοντάς τα στην κυριολεξία, χαράσσοντας ακόμα και μέσα στην αύλακα της έλικας ή σε κάποιο κενό μεταξύ των δύο στηλών, προβληματίζει, δεδομένου ότι στη δεξιά πλάκα χαράχθηκαν μόλις πέντε ονόματα, χωρίς να διαφαίνεται κάποια πρόθεση εξοικονόμησης χώρου για προσθήκη επιπλέον ονομάτων στο μέλλον[46]. Πιθανόν η διάκριση αυτή

42. *Λέοντος* (στ. β, 10): πρβλ. το όνομα στα λατ. J. P. Caillet, ό. π., σ. 196 και σ. 360 και στα ελληνικά Γ. Σωτηρίου, ό. π., 148-149, αρ. 24. Πρβλ. την απεικόνιση ομώνυμου αγίου στη ζωφόρο των μαρτύρων στη Ροτόντα Θεσσαλονίκης, D. Feissel, ό. π., αρ. 110.

43. *Αγαθοκλίας* (στ. β, 15): όνομα αρκετά κοινό στην αυτοκρατορική εποχή και σχετικά σύνηθες κατά τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, βλ. N. Bees, *Die Griechisch – Christlichen Inschriften des Peloponnes, 1: Isthmos – Korinthos*, Athen 1941, αρ. 436 και σ. 92-95· Γ. Σωτηρίου, *ΠΑΕ* 1933, 56, αρ. 1· D. Feissel, ό. π., αρ. 20, 21· C. Asdracha, ό. π., αρ. 182 (*Αγαθοκλίς –ίδος*). Για την ανδρική εκδοχή *Αγαθοκλής* βλ. Π. Ατζακά, *Σύνταγμα*, σ. 200, Γ. Σωτηρίου, ό. π., σ. 158, αρ. 24 και A. C. Bandy, ό. π., αρ. 10, 95.

44. *Παμένης* (στ. β, 16): πρβλ. το γυναικείο όνομα *Παρμένε(ι)α*, Θ. Ριζάκης - Γ. Τουράτσογλου, *Επιγραφές Άνω Μακεδονίας*, τ. Α', Αθήνα 1985, αρ. ΕΛ 47, σ. 58 και Αθ. Τζιαφάλιας, *ΑΔ* 52 (1997), Χρονικά Β΄2, σ. 525, αρ. 41.

45. Το ίδιο παρακινδυνευμένη θεωρήθηκε από τις γράφουσες και η δημιουργία απογράφου.

46. Μετά από την καταστροφή και ερείπωση της βασιλικής, κατά τη φάση ανέγερσης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

να σχετίζεται με το είδος της προσφοράς.

Στις τράπεζες χαράσσονταν τα ονόματα των πιστών που αφιέρωσαν την αγία τράπεζα αλλά και γενικότερα αυτών που συνέβαλαν στην ανέγερση και τον εξοπλισμό του ναού με παραδείγματα από την παλαιοχριστιανική[47], βυζαντινή[48] και μεταβυζαντινή περίοδο[49]. Η περίπτωση της Τιθορέας παρουσιάζει ιδιαιτερότητα ως προς τη χάραξη των ονομάτων στη βάση και όχι στην καλυπτήρια πλάκα. Ανεξάρτητα από τη θέση χάραξης των ονομάτων και δεδομένου ότι η αγία τράπεζα αποτελεί το ιερότερο μέρος του ναού, η χάραξη των ονομάτων των πιστών ακόμη και στη βάση της, εξασφαλίζει την αιώνια μνημόνευσή τους.

Η αδρή και κακότεχνη χάραξη σε συνδυασμό με την απουσία χαρακτηριστικών γραμμάτων δυσκολεύει την ένταξη των επιγραφών σε στενά χρονολογικά πλαίσια. Οι επιγραφές από παλαιογραφική άποψη ανήκουν στην παλαιοχριστιανική εποχή και μπορούν να τοποθετηθούν στον 5ο - 6ο αι. Συγκριτικά διαπιστώνουμε πρωιμότητα στην επιγραφή του πεσσίσκου, ενώ οι πλάκες της αγίας τράπεζας φαίνονται να χαράχθηκαν κάπως αργότερα. Η ανέγερση της βασιλικής ανάγεται με βάση την ανάλυση των αρχαιολογικών δεδομένων γύρω στα μέσα του 5ου αι., ενώ η πρόχειρη επισκευή της στο β΄ μισό του 6ου αι. Φαίνεται λοιπόν πολύ πιθανό ο πεσσίσκος με την προσεγμένη χάραξη στην επιγραφή να αφιερώθηκε κατά την ανέγερση του ναού, στα μέσα δηλαδή του 5ου αι.

Από την άλλη οι ενεπίγραφες πλάκες της βάσης της αγίας τράπεζας, πέρα από το ότι αποτελούν υλικό β΄ χρήση, είναι τοποθετημένες πάνω σε πλινθόκτιστα τοιχία, υπολείμματα κτιστής βάσης της αρχικής αγίας τρά-

του βυζαντινού ναϊσκου, η θέση της αγίας τράπεζας μετακινήθηκε ανατολικότερα και οι δύο ενεπίγραφες πλάκες της βάσης της αποτέλεσαν τμήμα του δαπέδου. Το ό,τι η δεξιά πλάκα έφερε ονόματα μόνο στην ορατή επιφάνειά της, οδήγησε τότε στη διαπίστωση ότι τα ονόματα χαράχθηκαν μετά από την ανέγερση του τελευταίου (Α. Γιαλούρη, Τιθορέα, σ. 95).

47. Οι επιγραφές των καλυπτηρίων πλακών των παλαιοχριστιανικών τραπεζών περιορίζονται συνήθως σε χρίσμα συνοδευόμενο από τα αποκαλυπτικά γράμματα Α και Ω ή το όνομα του αγίου, του οποίου τα λείψανα φυλάσσονται στο εγκαίνιο ή του αφιερωτή - επισκόπου, πρεσβυτέρου ή αυτοκράτορα· βλ. Α. Κ. Ορλάνδος, *Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της μεσογειακής λεκάνης*, Αθήναι 1994, σ. 451-452. Βλ. και επιγραφή από τη Βιθυνία στο E. Schwertheim, *Die Inschriften von Handrianoi und Hadrianeia*, Bonn 1987, αρ. 121.

48. Για επιγραφές σε τράπεζες βλ. Ν. Β. Δρανδάκης, Δύο βυζαντινές ενεπίγραφες πλάκες Αγίας Τράπεζας σε ναούς της Μεσσηνιακής Μάνης, *Μνήμη [Τόμος εις μνήμην Γ. Κουρμούλη]*, Αθήνα 1988, 179-183 και G. Millet, Les monasteres et les eglises de Trebizonte, *BCH* 19 (1895), σ. 436-437.

49. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση μιας ομάδας εκκλησιών του Έβρου, του 19ου αι., με πλάκες αγίας τράπεζας που φέρουν ονόματα αφιερωτών ή αρχικά ονομάτων· βλ. Α. Μπρίκας - Κ. Τσουρής, Νεότερες ενεπίγραφες πλάκες αγίας τράπεζας από εκκλησίες του Έβρου, *ΑΔ* 51-52 (1996-1997), Μελέτες, σ. 257-268.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πεζας. Η πρόχειρη επισκευή των δαπέδων του ναού με τα λιγοστά διαθέσιμα μέσα συνάδει με την πρόχειρη επισκευή της αγίας τράπεζας και την πρόχειρη χάραξη των ονομάτων των πιστών στις πλάκες. Φαίνεται λογικό στα πλαίσια μιας ευρύτερης συλλογικής χορηγίας, ελλείψει κρατικής, εκκλησιαστικής ή άλλης επίσημης χρηματοδότησης, κάτοικοι της Τιθορέας, προφανώς μεμονωμένοι ιδιώτες, να συνέβαλαν, στο βαθμό που ο καθένας μπορούσε, στην επισκευή του ναού[50]. Η αποκλειστική παράθεση ονομάτων και η απουσία αναφοράς άλλων στοιχείων της ταυτότητας των δωρητών, καθώς και η αποσιώπηση της έκτασης ή του είδους της προσφοράς οφείλονται κατά κύριο λόγο στον μεγάλο αριθμό των συνδρομητών, ταυτόχρονα όμως υποδηλώνουν ότι μεταξύ των δωρητών υπήρχε ομοιογένεια, τόσο ως προς την κοινωνική θέση, όσο και ως προς την οικονομική συνεισφορά.

Μολονότι άτεχνη και στριμωγμένη, η καταχώρηση των ονομάτων υλοποιήθηκε και η επιθυμία των αφιερωτών, η επιθυμία της Πρόκλης, του Συνοδίου, του Παντολέοντος, του Ιωάννου, του Παυλίνου, του Ιωάννου, του Παντολέοντος, του Ευγενίου, του Ανδρέου, του Παντολέοντος, του Ποθημένου, του Ανδρέου, του Πολυχρονίου, της Τατιανής, της Ζωσίμης, του Ευγενικού, του Ανδρέου, της Υπατίας, του Κοσμά, του Παντολέοντος, της Ιωάννας, του Ιωάννου, της Χαρυσίμης, της Ζωσίμης, του Λέοντος, της Ιωάννας, του Ιωάννου, της Αγαθοκλείας, της Παμένης, του Ανδρέου, του Ιωάννου, του Ιωάννου, της Τρυφένης, της Ιωάννας και όσων τα ονόματα δεν κατέστη δυνατόν να αναγνωσθούν, ανδρών και γυναικών, κατοίκων άλλοτε της Τιθορέας, η επιθυμία τους για αιώνια μνημόνευση, πιστεύουμε πως έχει επιτευχθεί.

50. Πρόκειται συνήθως για ομάδες προσώπων που προέρχονται κατά κανόνα από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα και τα ονόματά τους παρατάσσονται υπό τη μορφή καταλόγου χωρίς να συνοδεύονται από τίτλους ή άλλα στοιχεία· συχνά δε σε περιπτώσεις συλλογικών δωρεών επικρατεί η ανωνυμία και υιοθετούνται περιληπτικοί όροι, όπως *χωρίον*, *κώμη* κ.ά., βλ. σχετ. Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Δωρητές, σ. 241-242. Βλ. και τις επιγραφές D. Feissel, ό. π., αρ. 279, 280· A. Cutler, Art in Byzantine Society, Motive Forces of Byzantine Patronage, *Actes des congress internationals des Etudes Byzantines XVI (Wien 1981)*, Akten I/2, *JOB* 31.2 (1981), σ. 761-762.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ACIEB	*Actes du Congres International des Etudes Byzantines*
ABME	*Αρχείον των Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος*
ΑΔ	*Αρχαιολογικόν Δελτίον*
ΑΕ	*Αρχαιολογική Εφημερίς*
BCH	*Bulletin de Correspondance Hellenique*
BSA	*The Annual of the British Scholl at Athens*
ΔΧΑΕ	*Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*
DOP	*Dumbarton Oaks Papers*
Έργον	*Το έργον της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας,*
IstMitt	*Istanbuler Mitteilungen*
JOB	*Jahrbuch der Osterreichischen Byzantinistik*
LGPN	*A Lexicon of Greek Personal Names*
MAMA	*Monumenta Asiae Minoris Antiqua*
ΠΑΕ	*Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

[αβγ]	Συμπλήρωση ή χάσμα
[. . . . .]	Χάσμα ορισμένου αριθμού γραμμάτων
[- - -]	Χάσμα αγνώστου αριθμού γραμμάτων
[- - ^{c4} - -]	Χάσμα με περίπου υπολογισμένο αριθμό γραμμάτων
αβγ	Πιθανή ανάγνωση επί μέρους διατηρημένου γράμματος
(αβγ)	Ανάλυση συντομογραφίας
<αβγ>	Προσθήκη ή αλλαγή από τον εκδότη
{αβγ}	Οβελισμός γραμμάτων
[[αβγ]]	Απόσβεση (rasura)
[[αβγ]]	Κείμενο δεύτερης χάραξης μετά από απόσβεση
vacat	Κενό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Αννα Γιαλούρη. Αρχαιολόγος 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Γεννήθηκα στους Φιλίππους Καβάλας και φοίτησα στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, από όπου έλαβα και Μεταπτυχιακό Τίτλο Σπουδών με ειδίκευση στη Βυζαντινή Αρχαιολογία.

Από το 1991 έως και το 1999 εργάστηκα στη 12η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Καβάλας σε ανασκαφικές έρευνες, καταγραφές και εργασίες διαμόρφωσης στους αρχαιολογικούς χώρους των Φιλίππων και της Αμφίπολης και σε αυτοψίες και καταγραφές μνημείων του νομού Δράμας, κυρίως. Ασχολήθηκα, επίσης, με το σχεδιασμό και την οργάνωση εκπαιδευτικού προγράμματος με τίτλο «Ημερολόγιο Ανασκαφής», το οποίο υλοποιούνταν στον αρχαιολογικό χώρο των Φιλίππων με τη συμμετοχή μαθητών από Δημοτικά και Γυμνάσια της περιοχής. Παράλληλα, συμμετείχα, κατά το διάστημα 1993 - 1996, στην Ανασκαφή της Ελληνικής Αποστολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στην Κύπρο.

Από το 2000 υπηρετώ στην 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Λάρισας, ασχολούμενη κυρίως με θέματα των νομών Λάρισας, Φθιώτιδας και Ευρυτανίας, πραγματοποιώντας σωστικές ανασκαφές και έρευνες στη Λάρισα και στην επαρχία της Λοκρίδας και συγκεκριμένα στην Αταλάντη, στην Τιθορέα, στην περιοχή του Καινούριου και του Καλαποδίου. Ασχολήθηκα επίσης με την καταγραφή και έρευνα των οχυρώσεων των νομών Φθιώτιδας και Ευρυτανίας. Συμμετείχα, στα πλαίσια του Προγράμματος Μελίνα, στην έκδοση φακέλου με έντυπο εκπαιδευτικό υλικό με τίτλο «Η παλαιοχριστιανική βασιλική του Αγίου Λεωνίδη στο Κλαυσί Ευρυτανίας», το οποίο απευθύνεται σε μαθητές Δημοτικού. Τέλος, έχω λάβει μέρος σε συνέδρια και τιμητικούς τόμους με ανακοινώσεις και άρθρα σχετικά με μνημεία των παραπάνω περιοχών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Γιώργος Πάλλης
Δρ Αρχαιολόγος, 24η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

ΘΕΜΑ
«Η έρευνα και η μελέτη των βυζαντινών μνημείων της Φθιώτιδας. Οι απαρχές και οι πρώτες συμβολές (1884-1929)»

Στη σημερινή Φθιώτιδα σώζεται μεγάλος αριθμός μνημείων της βυζαντινής περιόδου, που καλύπτουν χρονικά ένα διάστημα ντεκα αιώνων, από τις αρχές του 4ου αι. μ.Χ. μέχρι το 1470, όταν ολοκληρώνεται η κατάκτηση της περιοχής από τους Τούρκους. Υπό τον όρο βυζαντινή περίοδος περιλαμβάνονται επιμέρους χρονολογικές ενότητες, οι οποίες διαχωρίζονται από ιστορικά γεγονότα και διαφοροποιούνται ως προς τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους: η παλαιο-χριστιανική, η πρωτοβυζαντινή, η μεσοβυζαντινή και η υστεροβυζαντινή ή της Φραγκοκρατίας. Η προσέγγιση που επιχειρείται εδώ διευκολύνεται από τη χρήση του πρώτου, γενικού όρου, καθώς αφορά στην ιστορία της έρευνας των μνημείων και όχι στην αρχαιολογική και ιστορική αποτίμησή τους, η οποία έχει ήδη αποτελέσει, για αρκετά από αυτά, αντικείμενο ειδικών μελετών.

Είναι γνωστό ότι, σε σχέση με τα αρχαία μνημεία, η μελέτη των βυζαντινών αρχαιοτήτων καθυστέρησε σημαντικά, λόγω της ανυποληψίας στην οποία ήταν καταδικασμένη η μεσαιωνική περίοδος της ελληνικής ιστορίας[1]. Στις πρώτες δεκαετίες μετά τη σύσταση του ελληνικού κράτους[2], δεν υπάρχει ενδιαφέρον ή μέριμνα για τα βυζαντινά μνημεία, παρόλο που τυπικά ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος του 1834 προστάτευε και τα μνημεία που χρονολογούνταν μέχρι του τέλους του μεσαιωνικού ελληνισμού. Οι πρώτοι αρχαιολόγοι με επιστημονική κατάρτιση είναι αφοσιωμένοι στη μελέτη της κλασικής αρχαιότητας και περιστασιακά μόνον ασχολούνται με μεταγενέστερα ευρήματα. Στις ανασκαφές, τα ερείπια και εν γένει τα αρχαιολογικά στρώματα των μεσαιωνικών χρόνων καταστρέφονται για να αποκαλυφθούν οι κλασικές αρχαιότητες, ενώ

1. Βλ. ενδεικτικά Τ. Κιουσοπούλου, «Οι βυζαντινές σπουδές στην Ελλάδα (1850-1940)», στο Ο. Γκράτζιου-Α. Λαζαρίδου (επ.), *Από τη Χριστιανική Συλλογή στο Βυζαντινό Μουσείο (1884-1930). Κατάλογος έκθεσης* (Αθήνα, Χριστιανικό και Βυζαντινό Μουσείο, 29 Μαρτίου 2002-7 Ιανουαρίου 2003), Αθήνα 2006, 25-36.

2. Για την προστασία γενικά των αρχαιοτήτων κατά την περίοδο αυτή βλ. Α. Κόκκου, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Αθήνα 1977. Β.Χ. Πετράκος, *Δοκίμιο για την αρχαιολογική νομοθεσία*, Αθήναι 1982. Ειδικά για την περιοχή της Φθιώτιδας, βλ. Γ.Π. Σταυρόπουλος, «Αρχαιολογία και αρχαιότητες στη Φθιώτιδα του 19ου αιώνα», *Φθιωτικά Χρονικά* 19 (1998) 19-26.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αρκετά βυζαντινά μνημεία της Αθήνας κατεδαφίζονται. Η κατάσταση αυτή μεταβάλλεται σταδιακά μετά από τα μέσα του 19ου αι. και μάλιστα μετά από τη δημοσίευση της *Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους* του Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου (1860-1875), στην οποία το Βυζάντιο «αποκαθίσταται» ως ένας βασικός κρίκος της αδιάκοπης ιστορικής συνέχειας του ελληνισμού. Παράλληλα, στη δύση σημειώνεται μία στροφή προς την ιστορία και την τέχνη του μεσαίωνα, στα πλαίσια της οποίας Ευρωπαίοι λόγιοι αρχίζουν να δείχνουν ενδιαφέρον και για τον βυζαντινό πολιτισμό.

Μέσα σε αυτό το κλίμα εντάσσονται τα πρώτα βήματα στη μελέτη των βυζαντινών μνημείων στις επαρχίες του μικρού ελληνικού βασιλείου, μεταξύ των οποίων και στη Φθιώτιδα, που αποτελεί το θέμα του κειμένου που ακολουθεί. Η αναδρομή στο αρχικό αυτό κεφάλαιο της ιστορίας της έρευνας, έχει ως χρονικά όρια αφενός το πρώτο εύρημα βυζαντινών χρόνων από την περιοχή που προσέλκυσε το ενδιαφέρον των ερευνητών, τον λεγόμενο «λίθο της Κανά», που βρέθηκε στην Ελάτεια το 1884, και αφετέρου την πρώτη συστηματική ανασκαφή και δημοσίευση ενός βυζαντινού μνημείου της Φθιώτιδας, που πραγματοποίησε ο Αναστάσιος Ορλάνδος το 1929 στην παλαιοχριστιανική βασιλική των Δαφνουσίων Λοκρών στην Αρκίτσα.

Η αφετηρία: ο «λίθος της Κανά» από την Ελάτεια.

Οι πρώτες, σποραδικές αναφορές σε βυζαντινά μνημεία της Φθιώτιδας οφείλονται σε ξένους ερευνητές που περνούν από την περιοχή και μνημονεύουν μεσαιωνικά κατάλοιπα, όπως ο Ross, που παρατηρεί τις παλαιοχριστιανικές οχυρώσεις στο Καλλίδρομο[3] και ο Buchon, ο οποίος αναζητά ίχνη της παρουσίας των Φράγκων στη Μενδενίτσα, τη Λαμία και την Υπάτη[4]. Το 1869 ο Κωνσταντίνος Σάθας δημοσιεύει ένα ανέκδοτο ως τότε τεκμήριο της εκκλησιαστικής ιστορίας της περιοχής, τον κώδικα της μητροπόλεως Νέων Πατρών[5] (σημερινής Υπάτης), που χρονολογείται στο 1807 και περιέχει κατάλογο των επισκόπων της από το 1650 και εξής.

Η αφετηρία της ουσιαστικής έρευνας των βυζαντινών μνημείων της περιοχής τοποθετείται στη Λοκρίδα και σημαδεύεται από μία καταστροφή και ένα μοναδικό εύρημα. Το 1883-1884 ανασκάπτεται από τον Pierre

3. L. Ross, *Archaologische Aufsatze*, B. II, Leipsig 1861, 455.

4. J.-A. Buchon, *La Grece continentale et la Moree. Voyage, séjour et etudes historiques en 1840 et 1841*, Paris 1843, 286, 325-326, 334-335.

5. Κ. Σάθας, «Ανέκδοτος κώδηξ της μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Αττικόν Ημερολόγιον* 3 (1869) 197-209. Νέα έκδοση από τον μοναχό Ζωσιμά Εσφιγμενίτη, «Η Λαμία και τα πέριξ αυτού», *Προμηθεύς* 6 (1894) 581-585 και 587-590. Ο κώδικας κάηκε στην καταστροφή της Υπάτης από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής το 1944.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Paris της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής το σημαντικό αρχαίο ιερό της Αθηνάς Κραναίας στην Ελάτεια, που ονομαζόταν ακόμα τότε Δραχμάνι[6]. Ο αρχαίος ναός καλυπτόταν από τα ερείπια μιας εκκλησίας που ήταν γνωστή ως Μεγάλη Παναγιά. Προκειμένου να προχωρήσει στα αρχαία στρώματα, ο ανασκαφέας αποξήλωσε ολοκληρωτικά τα βυζαντινά ερείπια[7]. δίχως, από ό,τι γνωρίζουμε, να αποτυπωθούν προηγουμένως έστω σχεδιαστικά, ώστε σήμερα να είναι μάλλον αδύνατο να προσδιοριστούν τόσο η αρχιτεκτονική μορφή όσο και η χρονολόγηση της εκκλησίας που καταστράφηκε.

Κατά τη διάλυση των βυζαντινών ερειπίων βρέθηκε εντοιχισμένος μέσα στο ιερό βήμα ένας μεγάλων διαστάσεων λίθος με την επιγραφή ΟΥΤΟC ΕCΤΙΝ | Ο ΛΙΘΟC ΑΠΟ | ΚΑΝΑ ΤΗC ΓΑ | ΛΙΛΕΑC ΌΠΟΥ | ΤΟ ΥΔΩΡ ΟΙΝΟΝ | ΕΠΟΙΗCΕΝ Ο ΚC | ΗΜΩΝ ΙC ΧC†[8]. Επρόκειτο, σύμφωνα με την επιγραφή, για την πέτρα όπου ο Χριστός μετέτρεψε θαυματουργικά το νερό σε κρασί στο γάμο της Κανά. Αμέσως σχεδόν ανέλαβε τη μελέτη του αντικειμένου ο Charles Diehl, ένας από τους πρώτους μεγάλους βυζαντινολόγους, ο οποίος προσπάθησε να απαντήσει στα ερωτήματα σχετικά με τη χρονολόγηση, την προέλευση και, κυρίως, την αυθεντικότητα του αντικειμένου. Το γενικότερο ενδιαφέρον που προκάλεσε το εύρημα οδήγησε την ελληνική κυβέρνηση να διορίσει επιτροπή υπό τον καθηγητή Σπυρίδωνα Λάμπρο, η οποία μετέβη επί τόπου και συνέχισε τις ανασκαφικές εργασίες· τα πορίσματα της επιτροπής και οι απόψεις του Λάμπρου ως προς τα ίδια ζητήματα στα οποία επιχείρησε να απαντήσει ο Diehl, δημοσιεύτηκαν μερικά χρόνια αργότερα σε σχετικό άρθρο του Έλληνα μεσαιωνολόγου[9]. Εν τω μεταξύ ο λίθος, πιθανώς με παρέμβαση της βαθειά θρησκευόμενης βασίλισσας Όλγας, μεταφέρθηκε στην Αθήνα και χρησιμοποιήθηκε στην τελετή των γάμων του διαδόχου Κωνσταντίνου με την Σοφία της Πρωσσίας, το 1889. Σήμερα φυλάσσεται στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών. Τα ερωτήματα σχετικά με τη γνησιότητα και την προέλευσή του παραμένουν αναπάντητα[10]. Βέβαιο είναι ότι αποτέλεσε το πρώτο βυζαντινών χρόνων εύρημα από τη Φθιώτιδα που μελετήθηκε τόσο διεξοδικά και έδωσε την αφορμή για να αρχίσει να εξετάζεται συστηματικά η μεσαιωνική ιστορία της.

6. Για το χρονικό της ανασκαφής του Paris βλ. Σ. Δημάκη – Γ. Ζάχος, «Ελάτεια (Φωκίς). Ιερό Αθηνάς Κραναίας. Το αρχείο του κοινού των Φωκέων», *ΑΕΘΣΕ* 1 (2003) 871-874.

7. P. Paris, «Fouilles a Elatée», *BCH* 11 (1887) 47-48.

8. Ch. Diehl, «La pierre de Cana», *BCH* 9 (1885) 28-42.

9. Σπ.Π. Λάμπρος, «Ο εξ Ελατείας λίθος από Κανά της Γαλιλαίας», *NE* 1 (1904) 173-185.

10. Για νεώτερες απόψεις σχετικά με τον λίθο βλ. M. Guarducci, *Epigrafia Greca. IV. Epigrafi sacre pagane e cristiane*, Roma 1978, 350-354.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι περιοδείες του Γεωργίου Λαμπάκη (1896-1905)

Ο Γεώργιος Λαμπάκης, εκ των πρωτεργατών της βυζαντινής αρχαιολογίας στην Ελλάδα, υπήρξε ο πρώτος βυζαντινολόγος που κατέγραψε βυζαντινά μνημεία στη Φθιώτιδα (Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Γεωργίου Λαμπάκη περιηγήσεις. Ημερολόγιο 2000, χ.σ.).

Το 1896, μία περίπου δεκαετία μετά το εύρημα της Ελάτειας, πραγματοποίησε την πρώτη περιοδεία του στην περιοχή ο υφηγητής της χριστιανικής αρχαιολογίας Γεώργιος Λαμπάκης[11], διευθυντής τότε του Μουσείου της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας και ένας από τους ιδρυτές της (1884). Το Μουσείο αυτό αποτελούσε τον πρόδρομο του σημερινού Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών και η Εταιρεία παραμένει μέχρι σήμερα το σημαντικότερο επιστημονικό σωματείο των Ελλήνων βυζαντινολόγων. Με την ιδιότητα του γραμματέα της βασίλισσας Όλγας, ο Λαμπάκης περιόδευε συνεχώς ανά την Ελλάδα για τη διεκπεραίωση του φιλανθρωπικού της έργου και συνδύαζε τις αποστολές αυτές με την έρευνα και την καταγραφή βυζαντινών μνημείων. Τον απολογισμό των ταξιδιών του παρουσίαζε κατόπιν στο Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, που συνέτασε ο ίδιος.

Ο Λαμπάκης πραγματοποίησε πέντε ερευνητικές περιηγήσεις στο χώρο της Φθιώτιδας. Η πρώτη[12] άρχισε στις 10 Σεπτεμβρίου 1896 από την Λαμία, στην οποία εξέτασε «*πάντας τους ενοριακούς και τους ηρειπωμένους αυτής ναούς*». Κατόπιν επισκέφθηκε το Λιανοκλάδι, την Υπάτη, όπου τελούνταν τότε η μεγάλη εμποροπανήγυρη του Σταυρού, τη μονή Αγάθωνος, τη Στυλίδα και την εκεί μονή του Αγίου Βλασίου. Ακολούθησε νέο ταξίδι τον Μάιο του 1903, με σταθμούς στην Στυλίδα, τη Λαμία, την Αλαμάνα και τον Αγιο Βλάσιο Στυλίδας, για το οποίο δεν δημοσίευσε λεπτομέρειες[13]. Τον επόμενο χρόνο επανήλθε στη Λαμία, όπου παρέμεινε για πέντε μέρες (19-24 Απριλίου 1904)[14] και ασχολήθηκε με τα κατά-

11. Για την προσωπικότητα και το έργο του Λαμπάκη βλ. Ο. Γκράτζιου, «"... προς δόξαν της τε Εκκλησίας και της Πατρίδος". Το Χριστιανικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον και ο Γεώργιος Λαμπάκης», στο *Από τη Χριστιανική Συλλογή στο Βυζαντινό Μουσείο* (ό.π.), 37-52.

12. Γ. Λαμπάκης, «Μελέται, εργασίαι και περιηγήσεις του 1896», *ΔΧΑΕ* περ. Α', τ. Γ' (1903) 43-49, εικ. 9-10.

13. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις ημών κατά το έτος 1903», *ΔΧΑΕ* περ. Α', τ. Ε' (1905) 19.

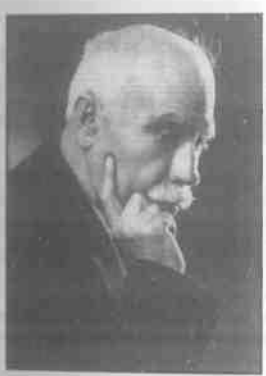
14. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις ημών κατά το έτος 1904», *ΔΧΑΕ* περ. Α', τ. ΣΤ' (1906) 10, εικ. 1.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λοιπα της «*παλαιάς Επισκοπής Ζητουνίου*», όπως αναφέρει, στα βορειοανατολικά του Κάστρου της πόλης. Στο παρεκκλήσιο του Αγίου Μηνά τον εντυπωσίασε ένα σπάραγμα αναγλύφου με παράσταση κανθάρου τον οποίο πλαισίωναν βότρυς και παγώνι. «*Τη 23η Απριλίου εν τη Δημοτική Σχολή εμποιησάμεθα ερμηνείαν της συμβολικής παραστάσεως αυτης*»· τούτη ήταν ίσως η πρώτη αρχαιολογική διάλεξη που δόθηκε στη Λαμία. Από τα άλλα αντικείμενα που είδε, σημειώνει «*εγκρίτου τέχνης ανάγλυφον αγγείον αγιασμού*» στον Άγιο Μηνά και ραβδωτούς κιονίσκους στην αγία τράπεζα της Παναγίας της Αρχοντικής. Ο Λαμπάκης επισκέφθηκε και πάλι τη Λαμία τον Οκτώβριο (12-14) του ίδιου χρόνου, αλλά δεν δίνει πληροφορίες για το τί είδε σε αυτή την τέταρτη επίσκεψη[15]. Η τελευταία περιοδεία του στην περιοχή έγινε στις 10-14 Αυγούστου του 1905, όταν επισκέφθηκε για λίγες μέρες τη Λαμία και την Υπάτη[16]. Η απουσία εκτενέστερης αναφοράς σε αυτή την επίσκεψη μπορεί να έχει σχέση με το ναυάγιο του σκάφους που τον μετέφερε από τη Στυλίδα στο Βόλο, κατά το οποίο ίσως καταστράφηκαν οι σημειώσεις του.

Στον Λαμπάκη οφείλονται οι πρώτες φωτογραφίες μνημείων της Φθιώτιδας, καθώς στις καταγραφές του χρησιμοποιούσε την πρωτοποριακή τότε μέθοδο της φωτογραφικής τεκμηρίωσης. Στον κατάλογο του φωτογραφικού αρχείου της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας περιλαμβάνεται σειρά φωτογραφιών από μνημεία, αντικείμενα και τόπους της Φθιώτιδας, οι περισσότερες από τις οποίες σώζονται μέχρι σήμερα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο στην Αθήνα.

Οι έρευνες του Νικόλαου Γιαννόπουλου

Ο Νικόλαος Γιαννόπουλος, σπουδαία μορφή της θεσσαλικής αρχαιολογίας, συνεισέφερε σημαντικές μελέτες και καταγραφές μεσαιωνικών μνημείων της Φθιώτιδας (Αρχαιολογικό Ινστιτουτο Θεσσαλικών Σπουδών).

Ένα χρόνο μετά την πρώτη περιοδεία του Λαμπάκη, βρέθηκε στην Υπάτη μία σπουδαία μορφή της θεσσαλικής αρχαιολογίας, ο Νικόλαος Γιαννόπουλος. Το 1897 διέμεινε για ένα διάστημα στην Υπάτη ως έφεδρος, μετά από την καταστροφική μάχη του «ατυχούς» Ελληνοτουρκικού πολέμου στο Δομοκό. Η κατάσταση που επικρατούσε στην παλιά βυζαντινή πρωτεύουσα της Φθιώτιδας ως προς την φροντίδα για τις αρχαιότητες, ήταν απογοητευτική: «*Δυστυχώς και ενταύθα, ως*

15. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις ημών κατά το έτος 1904», ό.π., 11.

16. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις ημών κατά το έτος 1905», *ΔΧΑΕ* περ. Α', τ. Ζ' (1907) 20.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και πολλαχού της Ελλάδος, ουδεμία μέριμνα ούτε κυβερνητική ούτε εκ της δημοτικής αρχής της πόλεως, αλλ' ούτε και ιδιωτική τις πρωτοβουλία ελήφθη προς διάσωσιν των εκάστοτε ανευρισκομένων εν τω τόπω αρχαιοτήτων»[17]. Εξαίρεση αποτελούσε ο Δημήτριος Αινιάν, «*διαφέρων λίαν των συγχρόνων αυτώ επί παιδεία και πλούτω*»[18], που είχε επιχειρήσει παλαιότερα να συγκεντρώσει και να σώσει από την καταστροφή αρχαιότητες της Υπάτης, αλλά οι προσπάθειες αυτές τερματίστηκαν με τον θάνατό του. Κάτι αντίστοιχο δοκίμασε κατόπιν ο Υπαταίος ελληνοδιδάσκαλος Περικλής Πανόπουλος, που όμως δεν εισακουγόταν από τους συμπατριώτες του.

Ο Γιαννόπουλος αξιοποίησε τη διαμονή του στην Υπάτη καταγράφοντας κάθε είδους αρχαιότητες, αδιακρίτως εποχής και εθνικής προέλευσης, κάτι μάλλον ασυνήθιστο την εποχή εκείνη. Τη συγκομιδή αυτή παρουσίασε σε σειρά δημοσιευμάτων του κατά τα επόμενα έτη[19]. Το ενδιαφέρον του συγκέντρωσαν κατ' αρχήν οι διάσπαρτες αρχαίες, βυζαντινές, οθωμανικές και εβραϊκές επιγραφές που είδε στον οικισμό, ορισμένες από τις οποίες έχουν σήμερα χαθεί. Στη θέση του σημερινού Γυμνασίου σχεδίασε τα ερείπια ενός μεγάλου βυζαντινού ναού, τα οποία απέδωσε σε εκκλησία αφιερωμένη στον Άγιο Ηρωδίωνα[20], τον απόστολο που κήρυξε τον 1ο αι. μ.Χ. τον χριστιανισμό στην Υπάτη και μαρτύρησε εδώ. Επρόκειτο για ένα μεγάλων διαστάσεων κτίσμα, μεταβατικού τύπου ως προς την αρχιτεκτονική του, με εγκάρσιο κλίτος και τρεις ημικυκλικές αψίδες στο ιερό. Οι μετρήσεις και το σχέδιο που έκανε ο Γιαννόπουλος είναι ιδιαίτερα πολύτιμα, δεδομένου ότι όταν ο ίδιος επισκέφθηκε ξανά την Υπάτη το 1913, τα ερείπια αυτού του σημαντικού καθώς φαίνεται μνημείου είχαν εξαφανιστεί[21]. Την προσοχή του κέντρισαν επίσης τα διά-

17. Ν.Ι. Γιαννόπουλος, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», *Αρμονία* Α' (1900) 635-636. Την ίδια κατάσταση συνάντησε στην Υπάτη ο Yves Bequignon το 1927, ο οποίος σημειώνει χαρακτηριστικά: «*Les antiquites sont, a Hypati, aussi peu respectees qu' a Lamia*» (Y. Bequignon, *La vallee du Spercheios des origins au IVe siecle. Etudes d' archeologie et de topographie*, Paris 1937, 311).

18. Γιαννόπουλος, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», ό.π., 636.

19. Ν.Ι. Γιαννόπουλος, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», ό.π., 635-636. Ο ίδιος, «Αρχαιολογήματα Υπάτης», *Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός. Επετηρίς* ΣΤ' (1902) 247-253. Ο ίδιος, «Υπάτη, Νέαι Πάτραι», *ΔΙΕΕ* 7 (1910) 441-458.

20. Γιαννόπουλος, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», ό.π., 636. Στα ερείπια του ναού αυτού είχε πραγματοποιήσει πρώτος μετρήσεις ο Λαμπάκης, τις οποίες όμως δεν δημοσίευσε.

21. Ν.Ι. Γιαννόπουλος, «Υπάτη, Νέαι Πάτραι», ό.π., 442, εικ. 1. Η καταστροφή ολοκληρώθηκε την εποχή της Δικτατορίας, όταν ανεγέρθηκε στο χώρο το σημερινό Γυμνάσιο Υπάτης. Με βάση το σχέδιο του Γιαννόπουλου, ο Δ. Πάλλας επιχείρησε μία αποτίμηση της αρχιτεκτονικής του μνημείου (Δ. Ι. Πάλλας, «Η εκκλησία του Αγίου Ηρωδίωνος στην Υπάτη», *Αντίδωρον Πνευματικόν. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Γεράσιμο Κονίδαρη*, Αθήναι 1981, 252-277). Ο Π. Βοκοτόπουλος έχει διατυπώσει την υπόθεση ότι το χαμένο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σπαρτα, πολυάριθμα δείγματα γλυπτικής που είδε: «*Πολλά γλυπτά χριστιανικής τέχνης άξια λόγου παρετηρήσαμεν τω 1897 εν Υπάτη, ως έφεδρος. Δέον ταύτα να συλλεχθώσι και μελετηθώσι δεόντως υπό των βυζαντινολογούντων, πριν ή καταστραφώσιν υπό αμαθών κτιστών*»[22].

Ως αρχαιολόγος του θεσσαλικού κατα βάσιν χώρου, ο Γιαννόπουλος έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την όμορη προς τη Μαγνησία ανατολική Φθιώτιδα. Πολύτιμα είναι τα στοιχεία που κατέγραψε το 1901 στην περιοχή της Πελασγίας[23]. Στο ύψωμα της αρχαίας Λάρισας Κρεμαστής, όπου άκμασε η βυζαντινή Γαρδικία, επισήμανε ερειπωμένους ναούς, μεταξύ των οποίων και μία «Φραγκοκκλησιά», πιθανώς μνημείο της φραγκικής ή ενετικής κατοχής της μεσαιωνικής πόλης. Η εν λόγω Φραγκοκκλησιά σωζόταν το 1901 σε ύψος, αλλά όταν επανήλθε ο Γιαννόπουλος το 1912 για να την φωτογραφήσει, βρήκε μόνον τα θεμέλιά της, αφού ένας δήμαρχος της Πελασγίας γκρέμισε το κτίσμα για να χρησιμοποιήσει τις πέτρες του στην οικοδομή του σπιτιού του.

Εκτός από την Πελασγία και την παλιά Γαρδικία, ο Γιαννόπουλος περιόδευσε επίσης σε ναούς των κοντινών χωριών Άγναντη, Γαβριάνη, Μαχαλά (Κυπαρισσώνα), και στη μονή Άγίου Γεωργίου Μύλων. Σημαντική ήταν τέλος η συνεισφορά του στη δημοσίευση εγγράφων και την αποκατάσταση των επισκοπικών καταλόγων της μητρόπολης των Νέων Πατρών και των άλλων επισκοπών της Φθιώτιδας[24].

Στα ίχνη των Φράγκων και των Καταλανών: William Miller και Antonio Rubio y Lluch

Την περίοδο που ο Γιαννόπουλος και ο Λαμπάκης περιηγούνται τη Φθιώτιδα, δραστηριοποιούνται δύο σημαντικοί ξένοι ερευνητές με κοινό χρονολογικά αντικείμενο, την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Ο πρώτος είναι ο William Miller, πολυγραφότατος βρετανός ιστορικός του μεσαίωνα και του χώρου της ανατολικής Μεσογείου. Το 1908 εκδίδεται το έργο

αυτό μνημείο αυτό ίσως αποτελούσε το πρότυπο για την Παναγία της Σκριπούς στη Βοιωτία, που χρονολογείται στο 873/4 (Π.Λ. Βοκοτόπουλος, *Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική εις την Δυτικήν Στερεάν Ελλάδα και την Ήπειρον*, Θεσσαλονίκη 1992², 120, 246).

22. Ν.Ι. Γιαννόπουλος, «Αρχαιολογήματα Υπάτης», ό.π., 251. Δυστυχώς, η περισυλλογή που υποδείκνυε ο Γιαννόπουλος το 1902, εκκρεμεί μέχρι σήμερα, με αποτέλεσμα πολλά γλυπτά παλαιοχριστιανικών και βυζαντινών χρόνων να έχουν εντοιχιστεί τα τελευταία χρόνια σε εκκλησίες της Υπάτης, με τρόπο εντελώς αδόκιμο και φθοροποιό για τα ίδια τα αντικείμενα.

23. Ν.Ι. Γιαννόπουλος, «Η μεσαιωνική Φθιώτις και τα εν αυτή μνημεία», *ΔΙΕΕ* 8 (1922) 7-18.

24. Βλ. ενδεικτικά Ν.Ι. Γιαννόπουλος, «Έγγραφα επισκοπής Θαυμακού», *ΔΙΕΕ* 10 (1928) 101-118. Ο ίδιος, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, Επετηρίς* ΙΑ' (1915) 172-221.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

του *The Latins in the Levant. A History of Frankish Greece (1204-1566)*[25], η αξία του οποίου δηλώνεται από το γεγονός ότι σχεδόν αμέσως μεταφράστηκε στα ελληνικά και εξακολουθεί να ανατυπώνεται μέχρι και σήμερα. Στις σελίδες του διαγράφεται πλήρως η ιστορία της λατινοκρατούμενης Φθιώτιδας, με πολλές, ανέκδοτες ως τότε αρχειακές μαρτυρίες και με συχνές αναφορές στα μνημεία της της περιόδου αυτής. Τον ίδιο χρόνο δημοσιεύεται στο Journal of Hellenic Studies η μελέτη του Miller *The Marquisate of Boudonitza*[26], στην οποία εξετάζεται η πολυκύμαντη ιστορία του μικρού αλλά μακρόβιου κρατιδίου και του κάστρου του, που σώζεται στη σημερινή Μενδενίτσα.

Εξίσου σημαντική, αν και πιο εξειδικευμένη, υπήρξε η συμβολή ενός καταλανού ιστορικού και φιλέλληνα από τη Βαρκελώνη, του Antonio Rubio y Lluch, ο οποίος είχε αφιερωθεί στην έρευνα της καταλανικής παρουσίας στην ανατολική Μεσόγειο[27]. Ο Lluch πραγματοποίησε σημαντικές έρευνες στα αρχεία της Βαρκελώνης, της Βενετίας και του Παλέρμου, χάρις στις οποίες φωτίστηκαν πολλές και άγνωστες πτυχές της δράσης των Καταλανών στον ελλαδικό χώρο, και ιδιαίτερα της ζωής του καταλανικού δουκάτου των Αθηνών και των Νέων Πατρών (1319-1390). Ο καταλανός ερευνητής ταξίδεψε στην Ελλάδα προκειμένου να εντοπίσει ίχνη της παρουσίας των ομογενών του μέσα στα παλαιά όρια του δουκάτου. Το 1909 επισκέφθηκε την Υπάτη και τη Λαμία, στις οποίες αφιέρωσε από ένα κεφάλαιο στο έργο του για τα καταλανικά κάστρα της Ελλάδας, το οποίο μεταφράστηκε σχεδόν αμέσως, το 1912, στα ελληνικά[28]. Δεν μπόρεσε ωστόσο να εντοπίσει την αταύτιστη ακόμη τότε θέση του Σιδερόκαστρου, ενός σπουδαίου πυρήνα της καταλανικής παρουσίας στην περιοχή, το οποίο αναγνωρίστηκε αργότερα στο επιβλητικό ύψωμα του κάστρου της Ωριάς ή Κούβελου, κοντά στο πέρασμα του Μπράλου[29]. Σύμφωνα με τον Γιαννόπουλο, η έρευνα του Lluch δεν επεκτάθηκε βορειότερα, διότι αρρώστησε από ελώδη πυρετό και αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Αθήνα και από εκεί στην Ισπανία[30]. Τα κείμενά του για την περιοχή παραμένουν και σήμερα ιδιαίτερα πολύτιμα, χάρις στον πλούτο των ανέκδοτων αρχειακών στοιχείων που καταθέτει σε αυτά, ωστόσο από αρχαιολογικής πλευράς υστερούν, καθώς ο ερευνητής είχε την τάση να αποδίδει τις οχυρώσεις της Υπάτης και της Λαμίας στους Καταλα-

25. W. Miller, *The Latins in the Levant. A History of Frankish Greece (1204-1566)*, London 1908.

26. W. Miller, «The Marquisate of Boudonitza» (1204-1414), *JHS* 28 (1908) 234-249.

27. Για μία σύνοψη της δράσης του Lluch βλ. Eu. Ayensa, «Antoni Rubio i Lluch, ο πρωτοπόρος», *Υπάτη* τεύχ. 51 (Δεκέμβριος 2007) 37-39.

28. Α. Ρουβιό υ Λιούκ, *Περί των καταλανικών φρουρίων της ηπειρωτικής Ελλάδος*, Μετάφρ. Γ. Ν. Μαυράκη, εν Αθήναις 1912.

29. Γ. Κόλιας, «Σιδερόκαστρον», *ΕΕΒΣ* Γ (1933) 72-82.

30. Γιαννόπουλος, «Η μεσαιωνική Φθιώτις», ό.π., 5.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νους, χωρίς να στηρίζει τη χρονολόγηση αυτή σε ασφαλή αρχαιολογικά τεκμήρια.

Την ίδια εποχή, το 1907, δημοσιεύτηκε και η *Φθιώτις* του Ιωάννη Βορτσέλα[31], η πρώτη μονογραφία για την ιστορική εξέλιξη της περιοχής, στην οποία όμως δεν περιλαμβάνονται στοιχεία πρωτογενούς αρχαιολογικής έρευνας.

Η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Εν τω μεταξύ οι βυζαντινές σπουδές κέρδιζαν σταδιακά έδαφος και παράλληλα αυξανόταν το ενδιαφέρον για την προστασία των βυζαντινών μνημείων στην Ελλάδα. Το 1908 δημιουργείται για πρώτη φορά στο Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, όπου υπαγόταν τότε η Αρχαιολογική Υπηρεσία, θέση Εφόρου Χριστιανικών και Μεσαιωνικών Αρχαιοτήτων, την οποία καταλαμβάνει μετά από διαγωνισμό ο Αδαμάντιος Αδαμαντίου. Πρόσωπο που συγκεντρώνει τα πυρά των νεωτέρων μεσαιωνολόγων, ο Αδαμαντίου μεταπηδά το 1912 στην νεοσυσταθείσα, πρώτη έδρα βυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το 1915 αναδεικνύεται μετά από διαγωνισμό ως νέος έφορος ο Γεώργιος Σωτηρίου, εξέχουσα προσωπικότητα των ελληνικών βυζαντινών σπουδών[32]. Το 1916, ο Σωτηρίου πραγματοποιεί μία μεγάλη περιοδεία στην ανατολική Στερεά Ελλάδα, στα πλαίσια της οποίας έρχεται για πρώτη μάλλον φορά στη Φθιώτιδα. Καρπός του ταξιδιού αυτού ήταν η επισήμανση των άγνωστων μέχρι τότε βυζαντινών γλυπτών που είχαν διασωθεί σε μία ερειπωμένη εκκλησία στα Αλεπόσπιτα[33], στους πρόποδες της Οίτης, τα οποία χαρακτηρίζονται ως ένα από τα σημαντικότερα σύνολα αρχιτεκτονικής γλυπτικής του 12ου αι. στη Στερεά Ελλάδα[34]. Ο Σωτηρίου επισκέφθηκε και την Υπάτη, στην οποία φαίνεται πως εντυπωσιάστηκε από το πλήθος των χριστιανικών γλυπτών και επιγραφών που είδε στον οικισμό, με σημαντικότερη την επιγραφή του βυζαντινού αξιωματούχου Δημητρίου του Κατακαλών[35].

31. Ι.Γ. Βορτσέλας, *Φθιώτις, η προς Νότον της Όθρυος, ήτοι απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, εν Αθήναις 1907.

32. Δ. Κωνστάντιος, «Γεώργιος Σωτηρίου: υπέρ Έθνους, Θρησκείας και Επιστήμης», στο *Από τη Χριστιανική Συλλογή στο Βυζαντινό Μουσείο* (ό.π.), 64-76.

33. [Σπ.Π. Λάμπρος], «Ειδήσεις», *NE* 13 (1916) 374.

34. Σ. Βογιατζής, «Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στα Αλεπόσπιτα Λαμίας», *ΔΧΑΕ* περ. Δ', τ. ΚΖ' (2006), 101-114, όπου αναλυτική βιβλιογραφία.

35. [Σπ.Π. Λάμπρος], «Ειδήσεις», ό.π. Η επιγραφή του Κατακαλών επανεντοιχίστηκε πριν από λίγα χρόνια στην είσοδο του ναού του Αγίου Νικολάου Υπάτης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι πρώτες συστηματικές ανασκαφές βυζαντινών μνημείων

Παρά το ελπιδοφόρο αυτό ξεκίνημα, τα βυζαντινά μνημεία της περιοχής θα εξακολουθήσουν να αντιμετωπίζονται ως υποδεέστερα και ήσσονος σημασίας σε σχέση με τα αρχαία. Το 1911, αποστολή της Αμερικανικής Αρχαιολογικής Σχολής αρχίζει την ανασκαφική έρευνα της αρχαίας πόλης των Αλών, στο σημερινό Θεολόγο. Ανάμεσα στα ευρήματα των πρώτων ανασκαφικών περιόδων είναι μία παλαιοχριστιανική βασιλική[36] και ένα λουτρό του 4ου αι. μ.Χ.[37] Θα χρειαστεί να περάσουν σχεδόν 80 χρόνια για να γίνει η βασιλική αντικείμενο συστηματικής έρευνας[38], με σπουδαία αποτελέσματα, αλλά εν τω μεταξύ, κατά τα πρώτα έτη της ανασκαφής, μέρος της καταστράφηκε στην προσπάθεια να διερευνηθεί η ύπαρξη αρχαιότερων στρωμάτων σε μεγαλύτερο βάθος.

Ο Αναστάσιος Ορλάνδος, κορυφαία προσωπικότητα της ελληνικής αρχαιολογίας και ανασκαφέας –μεταξύ πολλών άλλων μνημείων- της βασιλικής των Δαφνουσίων Λοκρών στην Αρκίτσα (Β.Χ. Πετράκος, *Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία. Η ιστορία των 150 χρόνων της, 1837-1987*, 302, εικ. 153).

Η αναδρομή στην ιστορία της έρευνας τερματίζεται στην πρώτη συστηματική ανασκαφική έρευνα χριστιανικού μνημείου της Φθιώτιδας, που πραγματοποιήθηκε το 1929. Τον Οκτώβριο του προηγούμενου έτους, του 1928, γηγενείς ανακάλυψαν και έσκαψαν εν μέρει τα ερείπια μιας παλαιοχριστιανικής βασιλικής στην Αρκίτσα. Το εύρημα έγινε γνωστό και τον Φεβρουάριο και Μάρτιο του 1929 διεξήγαγε συστηματική ανασκαφή στο μνημείο ο εκ των κορυφών της βυζαντινής αρχαιολογίας στην Ελλάδα Αναστάσιος Ορλάνδος[39], καθηγητής τότε στο Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Ο Ορλάνδος μελέτησε τη βασιλική και δημοσίευσε σχέδια και αναπαραστάσεις του εσωτερικού της, από τα πρώτα του είδους που παρουσιάστηκαν για βυζαντινά μνημεία της Ελλάδας. Με τη δημοσίευσή του, το μνημείο καθιερώθηκε να ονομάζεται βασιλική των Δαφνουσίων Λοκρών στην Αρκίτσα, και δίπλα του διέρχεται σήμερα η Εθνική Οδός Αθηνών-Λαμίας.

Το ίδιο έτος –παθανώς στη διάρκεια της

36. A.L. Walker-H. Goldman, «Report on Excavations at Halai of Lokris», *AJA* 19 (1915) 418-437, passim.

37. H. Goldman, «The Acropolis of Halai», *Hesperia* 9 (1940), 432.

38. J. Coleman, «Halai: The 1992-1994 Field Seasons», *Hesperia* 68 (1999) 313-324.

39. A. Orlandos, «Une basilique paleochretienne en Locride», *Byzantion* 5 (1929-1930) 207-228, pl. 31-36. Ο Ορλάνδος ερεύνησε τον κυρίως ναό· η πλήρης αποκάλυψη του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ανασκαφής στην Αρκίτσα– ο Ορλάνδος επεσήμανε ένα άγνωστο βυζαντινό μνημείο μεταξύ των χωριών Άγναντη και Γολέμι. Επρόκειτο για την εκκλησία του Ταξιάρχη, η οποία όπως λεγόταν είχε καταρρεύσει στο σεισμό της Αταλάντης του 1894. Από την καταστροφή διασώθηκε το μαρμάρινο τέμπλο του ναού, ένα σημαντικό δείγμα βυζαντινής γλυπτικής, το οποίο μελέτησε και δημοσίευσε τον ίδιο χρόνο ο Ορλάνδος, με λεπτομερείς σχεδιαστικές αναπαραστάσεις[40].

Συνοψίζοντας, η μελέτη των βυζαντινών μνημείων της Φθιώτιδας είναι αντιπροσωπευτική της πορείας των βυζαντινών σπουδών και της μέριμνας για τα μνημεία αυτά στην Ελλάδα. Στο ξεκίνημά της, ο ζήλος των πρώτων ερευνητών του μεσαιωνικού παρελθόντος συνυπήρξε με καταστροφές μνημείων –κάποιες μάλιστα στο όνομα της κλασικής αρχαιότητας. Χρειάστηκαν πολλές προσπάθειες ώστε να γίνει κανόνας η αυτονόητη αρχή ότι όλα τα μνημεία του παρελθόντος χρήζουν της ίδιας προσοχής. Χάρη στη συμβολή των πρώτων ερευνητών, που με πολλή συντομία περιγράφηκε εδώ, υπάρχει σήμερα μια πολύτιμη παρακαταθήκη μνημείων και τεκμηρίων για τη βυζαντινή Φθιώτιδα.

Λαμία, Ιανουάριος 2008

συγκροτήματος της βασιλικής έγινε το 1995-1996 από την 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, υπό τη διεύθυνση της αρχαιολόγου Β. Συθιακάκη-Κριτσιμάλλη (Β. Συθιακάκη-Κριτσιμάλλη, «Ανασκαφική έρευνα στον περιβάλλοντα χώρο της βασιλικής των Δαφνουσίων Λοκρών Φθιώτιδας», *Το Έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων του και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της (1990-1998). 1η Επιστημονική Συνάντηση* (Βόλος, Μάιος 1998), Βόλος 2000, 235-244. Μ. Βλαχάκη – Β. Συθιακάκη-Κριτσιμάλλη, «Κτιριακά λείψανα στα ΝΔ. της βασιλικής των Δαφνουσίων: πρώτη παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ανασκαφικής έρευνας», *Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς* Ελλάδας 1 (2003), ΙΙ, 1119-1129.).

40. Α.Κ. Ορλάνδος, «Ο Ταξιάρχης της Λοκρίδος», *ΕΕΒΣ* ΣΤ' (1929) 355-368. Ο Ορλάνδος χρονολόγησε το τέμπλο του Ταξιάρχη στα τέλη του 13ου-αρχές του 14ου αι.· πρόσφατα, η Β. Συθιακάκη-Κριτσιμάλλη δημοσίευσε νέα μελέτη για το τέμπλο, στην οποία αναθεωρεί τη χρονολόγηση του Ορλάνδου, αναγνωρίζοντας σε αυτό δύο χρονολογικές φάσεις, του 12ου και του τέλους του 13ου-αρχών του 14ου αι. (Β. Συθιακάκη-Κριτσιμάλλη, «Νεότερες παρατηρήσεις για το μαρμάρινο τέμπλο του Ταξιάρχη Λοκρίδας», *ΔΧΑΕ* περ. Δ', τ. ΚΖ' (2006), 125-136.).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

SUMMARY

Georgios Pallis
The Search and the Study of the Byzantine Monuments of Phthiotis. The Beginning and the First Contributions (1884-1929).

The numerous monuments of the Early Christian and Byzantine era and the Latin rule that exist in modern Phthiotis, provide important evidence for the historical evolution of the area during the Middle Ages. The search and the study of these monuments began just in the last decades of the 19th century and made its first steps together with the birth of Byzantine studies in Greece.

The starting point is found in Lokris, at the ancient sanctuary of Athena Kranaia near modern Elateia. Pierre Paris of the French Archaeological School of Athens, the first excavator of the site, destroyed in 1884 the ruins of a christian church that had been built over the temple, in order to reach the ancient strata. An inscribed stone with a text related to the miracle of Christ at the Marriage of Kana was found during the demolition; Charles Diehl and Spyridon Lambros tried to solve the mystery of the authenticity of the so-called "Cana Stone", studying for the first time the medieval history of Phthiotis.

Georgios Lambakis, co-founder of the Christian Archaeology Society and the future Byzantine Museum of Athens, made the first of his five journeys in Phthiotis in 1896. Apart from recordings of monuments, he took the first photographs of Byzantine antiquities at the city of Lamia. Lambakis was followed by Nikolaos Giannopoulos, a senior figure of thessalian archaeology, who came here a year later. His long topographic and epigraphic search in the area was recorded in numerous articles and papers.

The flourishment of medieval studies in Europe soon directed the attention of scholars to the long period of the Frankish occupation of Greek lands. William Miller, the author of the famous *The Latins in the Levant,* dedicated a study to the Marquisate of Bodonitsa (modern Mendenitsa), and Antonio Rubio y Lluch focused on the history of the castles of Neopatria (Hypati), Zitouni (Lamia) and Siderokastro under the Catalan rule.

In 1911 the American School of Classical Studies at Athens set up the excavations of the ancient city of Halai at modern Theologos, that goes on till today. Little attention was paid to the early Christian basilica that was uncovered within the ancient walls. Few years later, in 1916, Georgios Soteriou was the first Ephor (supervisor) of Byzantine Antiquities who visited Phthiotis. The Byzantine sculptures from Alepospita, at the foot of mount Oiti, were his most significant investigation in the area.

At last, in 1929 took place the first systematic excavation of a Byzantine monument in Phthiotis. Anastasios Orlandos brought to light the ruins of the Early Christian basilica of Daphnousioi Lokroi, near Arkitsa, and published a

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

study for the monument, with restoration plans. In the same year, he found the remains of a remarkable Byzantine marble screen in the ruins of the church of Taxiarchis near the village Agnandi.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1974. Έλαβε πτυχίο αρχαιολογίας από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1998) και μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης από το ίδιο Τμήμα (2002), με θέμα διπλωματικής εργασίας την Αρχιτεκτονική γλυπτική στην Πελοπόννησο κατά τον 12ο αιώνα. Το εργαστήριο της Σαμαρίνας. Το 2007 έλαβε τον τίτλο του Διδάκτορος Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, με θέμα διατριβής την Τοπογραφία του αθηναϊκού πεδίου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο. Οικισμοί, οδικό δίκτυο και μνημεία (εκδόδηκε το 2009 από το Κέντρο Βυζαντινών ερευνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης). Εργάστηκε ως έκτακτος αρχαιολόγος σε ανασκαφικές εργασίες και καταγραφές στην Αττική, τη Νάξο και την Κω. Το 2005 εισήλθε κατόπιν εξετάσεων στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και από το 2006 εργάζεται στην 24η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στη Λαμία. Έχει λάβει μέρος σε επιστημονικά συνέδρια και έχει δημοσιεύσει μελέτες κυρίως για θέματα γλυπτικής της μέσης βυζαντινής περιόδου και μνημειακής τοπογραφίας. Από το 2004 συμμετέχει στην αρχαιολογική έρευνα του ενετικού Επάνω Κάστρου της Ανδρου, που διευθύνει η επ. καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών Ε. Δεληγιάννη-Δωρή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Γεωργίου Ευαγγελία
Αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
««Θεοί και ήρωες στην κοιλάδα του Σπερχειού»»

Η εύφορη κοιλάδα του Σπερχειού ποταμού αποτελούσε μέρος του μυθικού βασιλείου του Αχιλλέα. Μυθολογικοί συμβολισμοί και ιστορικά στοιχεία, τα οποία αντλούμε από αρχαίες πηγές, φιλολογικές και επιγραφικές, συνθέτουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της περιοχής. Σπουδαία πηγή πληροφοριών στέκουν τα νομίσματα, αργυρά και χαλκά, που εκδίδονται από τις πόλεις, καθώς σε αυτά αποτυπώνονται στοιχεία που βοηθούν στην έρευνα της αρχαίας κοινωνίας, της οικονομίας και της θρησκείας.

Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα εργασία στοχεύει κατ' αρχήν να καταγραφεί ο θρησκευτικός χαρακτήρας της περιοχής μέσα από την παρουσίαση των θεοτήτων και των ηρώων, όπως αποτυπώθηκαν στα νομίσματα, που εκδόθηκαν από τις πόλεις και τα έθνη, που επιχωρίαζαν στην κοιλάδα του Σπερχειού. Η εικονογραφική αυτή προσέγγιση οδηγεί σε ένα κύκλο προβληματισμών, καθώς νέα στοιχεία υποδεικνύουν μια νέα πτυχή για τις λατρείες στην περιοχή.

(Δεν στάλθηκε η σχετική εισήγηση)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αριστέα Παπασταθοπούλου
Αρχαιολόγος ΙΔ΄ Ε.Κ.Π.Α.

ΘΕΜΑ
«Αλαβάστρινες πυξίδες από τα νεκροταφεία της αρχαίας Λαμίας»

Η αρχαία πόλη της Λαμίας, εν μέσω σημαντικών ιστορικών γεγονότων, γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή της κατά το β΄ μισό του 4ου και στη διάρκεια του 3ου αι. π.Χ. Η ανάπτυξη της πόλης δεν αντικατοπτρίζεται μόνο στην πολεοδομική οργάνωση και επέκταση της. Μαρτυρείται εμμέσως και από άλλες εκφάνσεις του υλικού πολιτισμού της, όπως, μεταξύ άλλων, και από τα πλούσια κτερίσματα που αρκετά συχνά συνοδεύουν τις ταφές της ίδιας περιόδου.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, στο πλαίσιο της σωστικής ανασκαφικής έρευνας της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας στις περιοχές της σύγχρονης Λαμίας όπου εντοπίζονται τα νεκροταφεία της αρχαίας πόλης[1] αποκαλύφθηκε και ανασκάφηκε μεγάλος αριθμός αρχαίων τάφων, μεταξύ των οποίων αρκετοί περιείχαν σημαντικό αριθμό κτερισμάτων. Εκτός από τα πολυάριθμα συνήθη κτερίσματα, την εικόνα του πλούτου των τάφων αυτών ενισχύει κυρίως η εύρεση ασυνήθιστων ή και σπάνιων αντικειμένων στο εσωτερικό τους. Μία κατηγορία τέτοιων σπάνιων αντικειμένων, λόγω κυρίως του υλικού κατασκευής τους, συγκροτούν και οι αλαβάστρινες πυξίδες.

Πυξίδα ονομαζόταν στην αρχαιότητα κάθε κιβωτίδιο με πώμα, ανεξαρτήτως του σχήματός του, το οποίο χρησίμευε για τη φύλαξη ποικίλων αντικειμένων, όπως καλλυντικών, κοσμημάτων, τιμαλφών, βοτάνων ή και φαρμάκων. Επειδή, ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις οι πυξίδες εντοπίζονται σε τάφους γυναικών, είναι ενδεχόμενο αυτές να χρησιμοποιούνταν κυρίως ως κοσμηματοθήκες ή για την τοποθέτηση ψιμυθίων. Η λέξη πυξίδα ετυμολογείται από την ονομασία του φυτού πυξός, επιστημονικά *Βούξος η αειθαλής*. Υποδεικνύεται έτσι ότι το συνηθέστερο υλικό κατασκευής των αρχαίων πυξίδων ήταν το ξύλο. Βεβαίως, λόγω της φθαρτότητας του υλικού αυτού, δεν έχουν σωθεί ξύλινες πυξίδες από την αρχαιότητα. Αντίθετα, συνήθης είναι η εύρεση πυξίδων κατασκευασμένων από μη φθαρτά υλικά, όπως είναι ο πηλός, ο λίθος, τα μέταλλα και το γυαλί.

---

1. Τα νεκροταφεία της αρχαίας Λαμίας βρίσκονταν εκτός των τειχών της και στην περιφέρεια του πολεοδομικού ιστού της. Όπως αποδεικνύεται ανασκαφικά, υπηρχε ένα νεκροταφείο στα βόρεια της πόλης, ένα στη νοτιοανατολική και ένα στη νοτιοδυτική πλευρά της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πυξίδες κατασκευάζονται στον αιγαιακό χώρο σε διάφορες περιόδους, χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά του σχήματός τους. Οι λίθινες πυξίδες είναι οι πρωιμότερες γνωστές πυξίδες. Αυτές εμφανίζονται στις Κυκλάδες κατά την Πρωτοκυκλαδική περίοδο[2] και χαρακτηρίζονται πηνιόσχημες, επειδή το σχήμα τους θυμίζει πηνίο. Στην Κρήτη, ήδη από την Πρωτομινωική περίοδο εμφανίζονται επίσης λίθινες[3] αλλά και αλαβάστρινες πυξίδες. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η εύρεση αλαβάστρινων πυξίδων στην Κρήτη δεν είναι τυχαία. Από την άλλη πλευρά, τόσο οι μαρμάρινες, όσο και οι αλαβάστρινες πυξίδες είναι σπάνια αντικείμενα, λόγω της δυσκολίας στην κατεργασία του υλικού κατασκευής τους, η οποία απαιτεί τεχνική εξειδίκευση. Οι λίθινες πυξίδες της εποχής Χαλκού είχαν ενδεχομένως παρόμοια χρήση με αυτή των υστερότερων πυξίδων.

Αντίθετα από το λίθο, ο πηλός είναι το συνηθέστερο μη φθαρτό υλικό από το οποίο κατασκευάζονται πυξίδες κατά την αρχαιότητα. Η επιλογή του υλικού αυτού προφανώς οφειλόταν στο γεγονός ότι πηλός υπήρχε παντού και ότι το πλάσιμό του δεν είχε τις δυσκολίες που παρουσίαζε η κατεργασία του λίθου ή άλλων υλικών. Από την άλλη πλευρά, παρά τη μικρή αξία του υλικού κατασκευής των πήλινων πυξίδων, αρκετά συχνά αυτές κοσμούνται τόσο περίτεχνα με γραπτή, εγχάρακτη, ανάγλυφη ή και επίθετη διακόσμηση, ώστε αποτελούν πραγματικά κομψοτεχνήματα[4]. Πήλινες πυξίδες εμφανίζονται στον ελλαδικό χώρο σχεδόν παράλληλα με τις λίθινες[5]. Συχνότερη, ωστόσο, γίνεται η χρήση τους κατά τους ιστορικούς χρόνους και μάλιστα κατά την Κλασική και Ελληνιστική περίοδο. Αν και κατά τις περιόδους αυτές το σχήμα των πυξίδων παραμένει σε γενικές γραμμές το ίδιο ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά του, υπάρχουν ορισμένες λεπτομέρειες που διαφοροποιούνται, όπως, για παράδειγμα, το ύψος του κυλινδρικού σώματος, το έξεργο της περιφέρειας της βάσης και του πώματος, το σχήμα της ανώτερης επιφάνειας του πώματος και της κομβιόσχημης λαβής, όταν αυτή υφίσταται. Επίσης, το πώμα των πήλινων πυξίδων σε ορισμένες περιπτώσεις αποκτά αρκετό ύψος. Συγκεκριμένα, δεν αποτελείται πλέον μόνο από το τμήμα που στηρίζεται στην

2. Χρ. Ντούμας, Πρωτοκυκλαδικός Πολιτισμός, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Α΄, Προϊστορία και Πρωτοϊστορία, Η εποχή του Χαλκού στην Ελλάδα, σ. 103.

3. Νικ. Πλάτων, Προανακτορικός Μινωικός Πολιτισμός, *ό.π.*, σ. 114.

4. Έξοχα παραδείγματα αποτελούν οι πυξίδες στα AM 81, 1966, B. Schlorb-Vierneisel, Eridanos-Nekropole, σ. 74, πίν. 48, αρ. 1.5, 3.5, (1ο μισό 4ου αι. π.Χ.), και Καλλιόπη Παπαγγελή, *Ελευσίνα, ο αρχαιολογικός χώρος και το Μουσείο*, Αθήνα 2002: ερυθρόμορφες πυξίδες του 5ου αι. π. Χ. από τάφους του δυτικού νεκροταφείου, σ. 310-311.

5. Πήλινο παράδειγμα πηνιόσχημης πυξίδας της Πρωτοκυκλαδικής ΙΙ περιόδου αποτελεί η πυξίδα από το νεκροταφείο της Χαλανδριανής της Σύρου, Γ. Παπαθανασόπουλου, *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Νεολιθικά Κυκλαδικά*, Αθήνα 1981, σ. 163, εικ. 84, 85.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

περιφέρεια του χείλους του κάτω μέρους του αγγείου αλλά και από ένα κάθετο κυλινδρικό τμήμα, το οποίο είναι μεγαλύτερο σε διάμετρο από το κυλινδρικό σώμα του αγγείου και το καλύπτει[6].

Συγχρόνως με τις πήλινες πυξίδες χρησιμοποιούνται κατά το ίδιο διάστημα μεταλλικές και γυάλινες πυξίδες. Περισσότερο συνήθεις είναι οι μεταλλικές, οι οποίες κατασκευάζονται κυρίως από χαλκό ή μόλυβδο[7], και σπανιότερες είναι οι γυάλινες πυξίδες[8], πιθανώς λόγω του εύθραυστου υλικού τους αλλά και της διαφάνειάς του, η οποία αποκάλυπτε το περιεχόμενο τους.

Κατά την Κλασική και Ελληνιστική περίοδο εμφανίζονται και πάλι λίθινες πυξίδες. Αυτές κατασκευάζονται από λευκό μάρμαρο και από αλάβαστρο. Το αλάβαστρο έδινε την εντύπωση του μαρμάρου, ενώ, παράλληλα, αποτελούσε εξωτικό υλικό. Η κατεργασία του αλάβαστρου παρουσιάζει δυσκολίες, επειδή το υλικό αυτό είναι ιδιαιτέρως εύθραυστο και ο γλύπτης έπρεπε να το κατεργάζεται με ιδιαίτερη προσοχή για να μην ακυρωθεί η δουλειά του. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πιο από τα δύο υλικά θεωρούταν πολυτιμότερο για την κατασκευή πυξίδων. Ίσως και τα δύο να ήταν εξίσου πολύτιμα.

Το αλάβαστρο είναι ορυκτό, το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατά την αρχαιότητα για την κατασκευή αγγείων, κοσμημάτων και μικρών γλυπτών. Κατά τους κλασικούς και ελληνιστικούς χρόνους ο πιθανότερος τόπος προέλευσής του είναι η Κρήτη, η οποία είναι πλούσια σε πετρώματα αλάβαστρου και στην οποία η κατασκευή αλαβάστρινων αγγείων είχε μακραίωνη παράδοση, από την εποχή του Χαλκού και την Υστερομινωϊκή περίοδο, όπως ήδη αναφέρθηκε[9].

Μαρμάρινες και αλαβάστρινες πυξίδες Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου είναι γνωστές από αρκετές θέσεις, όπως η Αθήνα[10], η Νάξος[11], η Δήλος[12], η Τροιζήνα[13], η Κρήτη[14]. Στην περιοχή της Φθιώτιδας έχουν βρε-

6. Στ. Δρούγου – Ι. Τουράτσογλου, Χρονολογημένα σύνολα ελληνιστικής κεραμικής από Μακεδονία, *Γ΄ Ελλ Κερ*, Αθήναι 1994, σ. 134, πιν.73γ,δ., Κατερίνα Τζανακάκη, Ομάδες κεραμικής από το νεκροταφείο της αρχαίας Τάρρας, *Ε΄ ΕλλΚερ*, σ. 22, πιν. 4α-β.

7. Παραδείγματα μολύβδινων πυξίδων βλ. στο Π. Ι. Χατζηδάκης, *Δήλος*, Αθήνα 2003, σ. 276, εικ. 477.

8. Ministry of Culture, Publications of the Archaeologikon Deltion No 47, *Glass vessels in ancient Greece*, Athens 1992, γυάλινες πυξίδες σ. 95, αρ. 39, 40.

9 Θ. Παπαδόπουλος, Μυκηναϊκή Αχαΐα και Κρήτη, *Πεπραγμένα του Δ΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, Αθήνα 1981, σ. 414, πίν. 119.

10. Photini Zaphiropoulou, Vases et Autres objets de marbre de Rhenee, *BCH* Suppl I, 1973, p. 627, fig. 35, p.628-629, fig. 37, 38.

11. *ό.π.*, p.628, fig. 36.

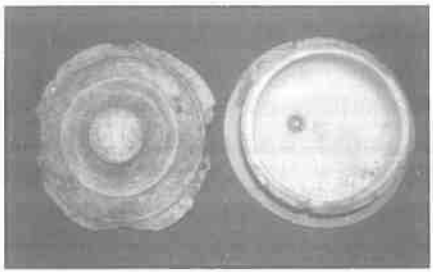
12. *ό.π.*, p.607, fig. 6.

13. Γεώργιος Σταϊνχάουερ, *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς*, Αθήνα 2001, εικ. 371-373: Αλαβάστρινες πυξίδες από τάφο της Τροιζήνας, σ. 266.

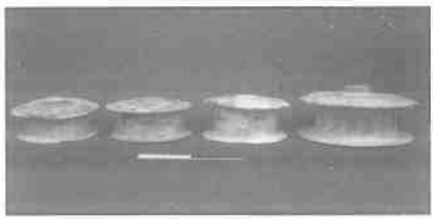
14. *ΑΔ* 24 (1969), Χρονικά, σ. 419- 420, πίν. 428α.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θεί έως σήμερα ελάχιστες αλαβάστρινες πυξίδες. Συνολικά είναι τέσσερις σε αριθμό και όλες προέρχονται από τα νεκροταφεία της αρχαίας Λαμίας, οι τρεις από το νοτιοανατολικό νεκροταφείο[15] και η τέταρτη από τάφο στα δυτικά του βόρειου νεκροταφείου της πόλης[16]. Όλες βρέθηκαν σε κιβωτιόσχημους τάφους πλούσια κτερισμένους. Αυτό ενισχύει την άποψη ότι οι πυξίδες αυτές ήταν πολύτιμα αντικείμενα. Η μία τουλάχιστον από αυτές (Δ 13328), χρησιμοποιήθηκε ασφαλώς ως κοσμηματοθήκη, αφού στο εσωτερικό της βρέθηκε η γυάλινη χάνδρα Δ 13329 (**εικ. 1**).

Εικ 1. Οδός Μιαούλη, έργα ΔΕΥΑΛ, τάφος Χ: Αλαβάστρινη πυξίδα Δ 13328 με τη γυάλινη χάνδρα Δ 13329 στο εσωτερικό της

Εικ 2. Αλαβάστρινες πυξίδες: Δ 13328, Δ 13330, Δ 5908, Δ 13331

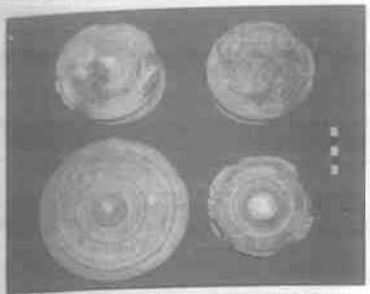
Οι αλαβάστρινες πυξίδες από τη Λαμία δεν διαφέρουν παρά μόνο σε λεπτομέρειες από αυτές που έχουν βρεθεί σε άλλες θέσεις του ελλαδικού χώρου. Ανάμεσα σ' αυτές που βρέθηκαν στη Λαμία παρατηρούνται μεγάλες τυπολογικές ομοιότητες και ελάχιστες διαφορές (**εικ. 2**). Το σώμα των πυξίδων αυτών έχει επίπεδη διευρυμένη βάση. Στην ανώτερη επιφάνεια της ιδιαιτέρως έξεργης περιφέρειας της βάσης αυτής σχηματίζεται στις τρεις από τις τέσσερις πυξίδες διακοσμητικός πλαστικός δακτύλιος. Το ίδιο το σώμα των πυξίδων είναι σχετικά αβαθές κυλινδρικό, με κάθετα τοιχώματα. Το πώμα των πυξίδων ομοιάζει με δίσκο, ο οποίος κάλυπτε το σώμα τους. Η διάμετρός του είναι ανάλογη περίπου με αυτή της διευρυμένης βάσης, έτσι ώστε όταν αυτό είναι στη θέση του οι πυξίδες θυμίζουν πηνίο. Οι τρεις από τις τέσσερις πυξίδες έχουν παρόμοιες διαστάσεις. Το ύψος του σώματος μαζί με το πώμα είναι κατά μέσο όρο 0,046 μ. και η διάμετρος της βάσης τους κατά μέσο όρο

15. Από τον τάφο Χ, που αποκαλύφθηκε στην οδό Μιαούλη στο ύψος του αρ. 13 κατά την εκτέλεση των έργων ύδρευσης – αποχέτευσης της Δ.Ε.Υ.Α.Λ. το έτος 2007, προέρχεται η πυξίδα Δ 13328. Από τους τάφους VI και VII, που αποκαλύφθηκαν στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Χ. Μίγα στην οδό Παπαφλέσσα, αρ. 34 κατά τις εκσκαφικές εργασίες για την ανέγερση νέας οικοδομής το έτος 2006, προέρχονται οι πυξίδες Δ 13330 και Δ 13331 αντίστοιχα. Θερμές ευχαριστίες οφείλω στην επιβλέπουσα της ανασκαφής στο οικ. ιδ. Χ. Μίγα, κ. Ε. Καράντζαλη, για την υπόδειξη των πυξίδων Δ 13330 και Δ 13331 και για την άδεια σύγκρισης των ευρημάτων των τάφων εύρεσής τους.

16. Από τον τάφο που ήρθε στο φως στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Ρεντζή στην οδό Πηλέως, αρ. 20 κατά τις εκσκαφικές εργασίες για την ανέγερση νέας οικοδομής το έτος 1983, προέρχεται η πυξίδα Δ 5908.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

0,095 μ. Η τέταρτη πυξίδα είναι μεγαλύτερη. Έχει συνολικό ύψος μαζί με το πώμα 0,062 μ. και διάμετρο βάσης 0,136 μ. Στις τρεις μικρότερες πυξίδες η ανώτερη επιφάνεια του πώματος φέρει διακόσμηση από τρεις ομόκεντρους ενάλληλους πλαστικούς δακτυλίους και στην τέταρτη από τέσσερις **(εικ. 3).** Στο κέντρο της ανώτερης επιφάνειας του πώματος υπάρχει έξεργος μικρός δίσκος αντί λαβής. Και στις τέσσερις πυξίδες τόσο η ανώτερη επιφάνεια του πώματος στους χώρους που διαμορφώνονται μεταξύ των πλαστικών δακτυλίων, όσο και η εξωτερική επιφάνεια του κυλινδρικού σώματος διατηρούν ίχνη διακόσμησης από έντονα χρώματα, με επικρατέστερο το ερυθρό, ενώ σε μία τουλάχιστον διακρίνονται και ίχνη μελανού χρώματος (Δ 13331). Επειδή το αλάβαστρο ως υλικό είναι πορώδες, το χρώμα της διακόσμησης έχει απορροφηθεί από το υλικό αυτό και για το λόγο αυτό δεν είναι παρά σε ελάχιστα σημεία ευδιάκριτα τα διακοσμητικά θέματα που κοσμούσαν τις πυξίδες. Σε μία περίπτωση διακρίνεται καθαρά στην ανώτερη επιφάνεια του πώματος μία σειρά από μελανές κουκίδες, σε δύο άλλες, επίσης στην ανώτερη επιφάνεια του πώματος, διακρίνονται στη σειρά ομάδες των τεσσάρων ερυθρών κουκίδων, κάθε μία από τις οποίες δίνει την εντύπωση σχηματοποιημένου άνθους.

Εικ. 3 Αλαβάστρινες πυξίδες:
Πάνω: Δ 5908, Δ 13330
Κάτω: Δ 13331, Δ 13328

Όσον αφορά στη χρονολόγηση των πυξίδων αυτών από τα συνευρήματά τους προκύπτει ότι υπήρξε και δεύτερη φάση χρήσης των τριών από τους τέσσερις τάφους, στους οποίους βρέθηκαν οι πυξίδες. Ωστόσο, η συντριπτική πλειοψηφία των ευρημάτων από τους τρεις αυτούς τάφους και το σύνολο των ευρημάτων του τέταρτου χρονολογούνται στο β΄ μισό του 4ου και σε τμήμα του 3ου αι. π.Χ., δηλαδή από το τέλος της Ύστερης Κλασικής και στην Πρώιμη Ελληνιστική περίοδο περίπου **(εικ. 4α έως 5γ)**[17]. Οι πυξίδες πρέπει να τοποθετούνται στην ίδια χρονική περίοδο με τα περισσότερα άλλα αντικείμενα. Μάλιστα, ως πολύτιμα αντικείμενα για τους κατόχους τους, όταν αυτοί ήταν εν ζωή, είναι δυνατόν να τοποθετήθηκαν μετά από σχετικά μεγαλύτερη διάρκεια χρήσης στους τάφους,

17. Βλ. ενδεικτικά, τάφος στην οδ. Πηλέως 20: Κ 5354, Κ 5336: πρβλ. Στ. Δρούγου, Τα πήλινα κτερίσματα του μακεδονικού τάφου στην πλατεία Συντριβανίου Θεσσαλονίκης, *ΑΕ* 127 (1988), σ. 84, εικ. 6, αρ.16, 17 (τέλος 4ου – αρχές 3ου αι. π.Χ.). Κ 5335: πρβλ. Μ. Λιλιμπάκη – Ακαμάτη, Από το Ανατολικό νεκροταφείο της Πέλλας, *ΑΑΑ* XXIII-XXVII, 1990-1995, σ. 82, εικ. 1 (α΄ τέταρτο 3ου αι. π.Χ.). Κ 5345: πρβλ. *(ΑΜ)* 81, 1966, σ. 102, πίν.60, αρ. 185 (τέλος 4ου αι.- πρώιμος 3ος αι. π.Χ.). Κ 5350: βλ. Α. Γιαννικουρή – Β. Πατσιαδά – Μ. Φιλήμονος, Χρονολογικά προβλήματα γραπτής κεραμικής από τη Ρόδο, *Β΄ΕλλΚερ*, σ. 178-181 και Ph. Bruneau, Tombes d' Argos, *BCH* 94 (1970), σ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σε σχέση με άλλα ευτελέστερα αντικείμενα, και ενδεχομένως αποτελούν τα παλαιότερα αντικείμενα των τάφων στους οποίους βρέθηκαν.

Έγινε ήδη λόγος για την εξειδικευμένη εργασία που απαιτούνταν προ-

4α. Οδός Πηλέως, οικ. Α. Ρεντζή: Μυροδοχεία Κ 5354, Κ 5335, Κ 5336

4β: Οδός Πηλέως, οικ. Α. Ρεντζή: Μυροδοχείο Κ 5345

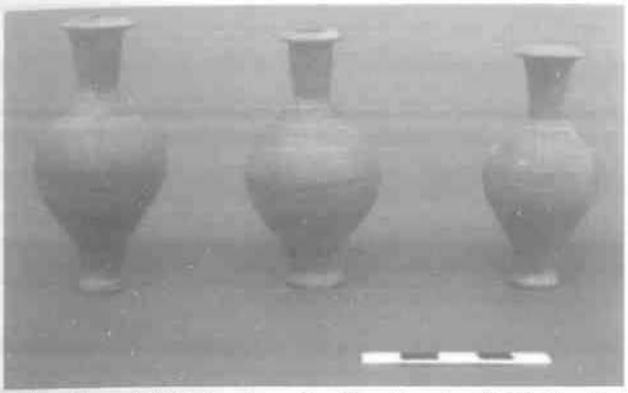
4γ. Οδός Πηλέως, οικ. Α. Ρεντζή: Σταμνοειδής πυξίδα Κ 5350

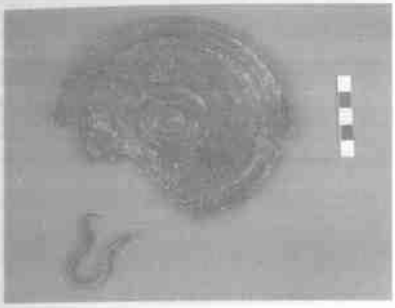
4δ. Οδός Πηλέως, οικ. Α. Ρεντζή: Αμφορέας Κ 5344

441. Κ 5344: πρβλ. Α. Γιαννικουρή – Β. Πατσιαδά – Μ. Φιλήμονος, Ταφικά σύνολα από τις Νεκροπόλεις της Αρχαίας Ρόδου, *Β΄ΕλλΚερ*, σ. 74, πίν. 23α (γ΄ τέταρτο 4ου αι. π.Χ.) και C. Vatin, *Medeon de Phocide* V, Paris 1969, fig. 62, 63 (πρώτο μισό 3ου αι. π.Χ.). και τάφος Χ στην οδ. Μιαούλη: Κ 11835: πρβλ. *Kerameikos IX* σ. 161, πίν. 67, αρ. 357 (τέλος 4ου αι. π.Χ.) και *Medeon* V, σ. 67, εικ. 123, 124, αρ. 115.4 (προς το 300 π. Χ.). Κ 11836: πρβλ.. *Kerameikos* IX, σ. 159, πίν. 67, αρ. 358.3 (γ΄ τέταρτο 3ου αι. π.Χ.). Κ 11834: πρβλ. *ό.π.*, σ. 160, πίν. 67, αρ. 355.1 (τέλος 4ου αι. π.Χ.). Μ 9453 και Μ 9454: *Medeon* V, σ. 112-113, εικ. 194, Β.33 (ανήκει στον 4ο αι. π.Χ.) και Ι. Α. Παπαποστόλου, Ελληνιστικοί τάφοι της Πάτρας Ι, *ΑΔ* 32 (1977), Μελέτες, σ. 333, πίν. 117 (β΄ τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.).

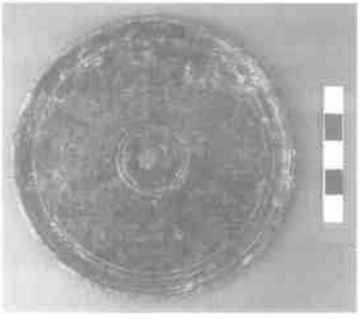
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

5α. Οδός Μιαούλη, έργα ΔΕΥΑΛ, τάφος Χ: Μυροδοχεία Κ 11835, Κ 11836, Κ 11834

5β. Οδός Μιαούλη, έργα ΔΕΥΑΛ, τάφος Χ: Χάλκινος δίσκος κατόπτρου Μ 9453

5γ. Οδός Μιαούλη, έργα ΔΕΥΑΛ, τάφος Χ· Χάλκινος δίσκος κατόπτρου Μ 9454

κειμένου να κατεργασθεί κανείς το αλάβαστρο για την κατασκευή των πυξίδων. Ο μικρός αριθμός των αλαβάστρινων πυξίδων Κλασικής - Ελληνιστικής περιόδου που έχει βρεθεί στη Φθιώτιδα αλλά και γενικότερα στον ελλαδικό χώρο υποδεικνύει ότι πρέπει να υπήρχαν ελάχιστα εργαστήρια κατασκευής πυξίδων από αλάβαστρο. Δεν αποκλείεται αυτά να βρίσκονταν στην Αθήνα ή την Κρήτη. Στην ίδια κατεύθυνση δείχνει και η χρονολόγηση των περισσότερων αλαβάστρινων πυξίδων στον 4ο και έως τις αρχές του 3ου αι. π.Χ., αφού είναι δυνατόν αυτές να κατασκευάσθηκαν από ένα ή ελάχιστα εργαστήρια, των οποίων η λειτουργία είχε μία περιορισμένη διάρκεια. Είναι προφανές, λόγω της σπανιότητάς τους, ότι στη Φθιώτιδα οι πυξίδες αυτές εισήχθησαν ως έτοιμα αντικείμενα. Είναι επίσης προφανές ότι ως εισηγμένα αντικείμενα, κατασκευασμένα με ιδιαίτερη τέχνη και από σπάνιο υλικό, ήταν ακριβά και πολύτιμα αντικείμενα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔ: Αρχαιολογικόν Δελτίον
ΑΕ: Αρχαιολογική Εφημερίς
AM: Mitteilungen De Deutschen Archaologischen Instituts Athenischen Abteilung
BCH: Bulletin de correspondence hellenique
Β' ΕλλΚερ: Β' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ρόδος 22-25 Μαρτίου 1989, Αθήνα 1990
Γ' ΕλλΚερ: Γ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Θεσσαλονίκη 24-27 Σεπτεμβρίου 1991, Αθήνα 1994.
Kerameikos IX: Knigge K., Der Südhugel, Keramaikos IX, Berlin 1990
Ε' ΕλλΚερ:Ε' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Χανιά 7-12 Απριλίου 1997, Αθήνα 2000.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στην Αθήνα και φοίτησα στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Εργάζομαι στην ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Λαμίας. Οι ανακοινώσεις μου σε επιστημονικά συνέδρια αφορούν κυρίως αρχαιολογικά ευρήματα των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων. Η μεταπτυχιακή μου εργασία στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σπουδές Νοτιοανατολικής Ευρώπης» του Τομέα Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκριτειου Πανεπιστημίου Θράκης έχει θέμα: «Η Μακεδονική παρουσία στην περιοχή της κεντρικής Ελλάδας (Νότια Θεσσαλία, Φθιώτιδα, Βοιωτία) με βάση τα αρχαιολογικά κατάλοιπα».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Φρούσσου Ελένη
Αρχαιολόγος ΙΔ΄ Ε.Κ.Π.Α.

ΘΕΜΑ
«Αγαλμάτιο Αρποκράτη από τον Αχινό: έναυσμα συνειρμών για ύπαρξη ιερού με συλλατρευόμενες θεότητες στον αρχαίο Εχίνο»[1]

Αφορμή για το άρθρο αυτό υπήρξε το μικρό γλυπτό Αρποκράτη, το οποίο εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Λαμίας. Πρόκειται για τη μοναδική απεικόνιση του θεού - που αποτελεί, παράλληλα, και τη μοναδική ένδειξη για πιθανή λατρεία του - που έχουμε έως σήμερα από την περιοχή της Φθιώτιδας, ενώ και ο εικονογραφικός τύπος, τον οποίο αποδίδει, δεν είναι συνήθης. Η προσπάθεια ερμηνείας του γλυπτού και των συμφραζόμενων της εύρεσής του, ωστόσο, προκάλεσε σειρά παρατηρήσεων και συνειρμών σχετικά με τις λατρευόμενες θεότητες στον αρχαίο Εχίνο. Έγινε, έτσι, αντιληπτό ότι το εξεταζόμενο θέμα έχει αρκετές πτυχές και ότι τα επιμέρους ερωτήματα που προκύπτουν στο πλαίσιό του δεν είναι δυνατό να απομονωθούν και να συζητηθούν χωριστά. Η προσέγγιση αυτή, κατά συνέπεια, προσδιόρισε την τελική μορφή και την έκταση που έλαβε η προκείμενη μελέτη.

ΣΥΝΟΛΟ ΓΛΥΠΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΧΙΝΟ (ΕΙΚΟΝΕΣ 1-11)

Τον Σεπτέμβριο του 1967 βρέθηκαν στην κατοχή ιδιωτών, κατοίκων Αχινού, και κατασχέθηκαν από την Ασφάλεια Λαμίας δέκα - ή έντεκα (;) - γλυπτά,[2] τα οποία παραδόθηκαν στη Θ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων της Θήβας, στην αρμοδιότητα της οποίας ανήκε και ο νομός Φθιώτιδας. Σε σχετικό έγγραφο του τότε προϊστάμενου της Θ΄ Εφορείας, κ. Ν. Φαράκλα, παρατίθεται κατάλογος με τα κατασχεθέντα, στον οποίο αναφέρονται συνολικά δέκα γλυπτά, ως εξής: α) πώρινη κεφαλή άκρως ενδιαφέρουσα, β) μαρμάρινη κεφαλή άριστης τέχνης, γ) μικρή ερμαϊκή στήλη, δ) πέντε μαρμάρινα αγαλμάτια, ρωμαϊκά, ε) πώρινο αγαλμάτιο πρωτότυπο, ελληνιστικό, στ) μικρή μαρμάρινη κεφαλή,

1. Για τις πολύ χρήσιμες πληροφορίες και παρατηρήσεις τους σχετικά με επιμέρους ζητήματα που με απασχόλησαν στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, ευχαριστώ θερμά τον συνάδελφο αρχαιολόγο στην ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α. κ. Λ. Σταυρογιάννη, καθώς και τις συναδέλφους από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο δρ. Ε. Τουρνά, αιγυπτιολόγο, και δρ. Τζ. Μπούγια, αρχαιολόγο. Επίσης, ειδικά για το θέμα της κόμμωσης των γυναικείων κεφαλών της κατάσχεσης και για την πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με την εικονογραφία της Ισιδος, ευχαριστώ θερμά την δρ. Μ. Γκικάκη, της οποίας η διατριβή αφορά στις γυναικείες κομμώσεις κατά την Ελληνιστική περίοδο. Οι περισσότερες εικόνες (πλην των 6, 9 και 10) οφείλονται στον κ. Δ. Κατσούνη.

2. Τα κατασχεθέντα κατείχαν οι αδελφές Α. και Π. Ρουμπή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρωμαϊκή. Σε επόμενο έγγραφο του ιδίου υπογραμμίζεται η σπανιότητα ορισμένων μεταξύ των κατασχεθέντων γλυπτών.

Τα γλυπτά μεταφέρθηκαν στην Αρχαιολογική Συλλογή της Λαμίας και καταγράφηκαν στους καταλόγους της. Μερικά χρόνια αργότερα δημοσιεύθηκε εικόνα του συνόλου τους.[3] Σ' αυτή εμφανίζονται εννέα από τα δέκα γλυπτά που αναφέρονται στον κατάλογο της κατάσχεσης, ενώ η «πώρινη κεφαλή» δεν εικονίζεται.

Στους καταλόγους ευρημάτων της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων της Λαμίας, οι οποίοι δημιουργήθηκαν μετά την ίδρυσή της το 1973, τα γλυπτά της κατάσχεσης καταγράφηκαν εκ νέου, ενώ, συγχρόνως, διατηρήθηκαν οι αριθμοί εισαγωγής που αυτά είχαν λάβει στους καταλόγους της προϋπάρχουσας Αρχαιολογικής Συλλογής. Τα περισσότερα καταγράφηκαν διαδοχικά, το ένα μετά το άλλο. Στην ομάδα αυτή περιλαμβάνεται και μικρού μεγέθους κεφαλή γυναικείας μορφής (ΑΕ 377), η οποία δεν αναφέρεται στον κατάλογο της κατάσχεσης και δεν εικονίζεται στην προαναφερόμενη εικόνα αλλά φέρει παλαιό αριθμό εισαγωγής, αντίστοιχο της ομάδας, και έχει καταγραφεί ως γλυπτό της κατάσχεσης. Ξεχωριστά από την ομάδα και αρκετά χρόνια μετά εισήχθη στον κατάλογο των λίθινων ευρημάτων της Εφορείας, με τον παλαιό αριθμό εισαγωγής, η «πώρινη κεφαλή» (ΑΕ 383).[4] Ακόμη πιο πρόσφατα καταγράφηκε για πρώτη φορά στον κατάλογο των λίθινων ευρημάτων η «ερμαϊκή στήλη» (Λ 387), η ένδειξη προέλευσης της οποίας είχε στο μεταξύ χαθεί - καταγράφηκε ως εύρημα με άγνωστη προέλευση -, ενώ από αυτή είχε ήδη αποκοπεί η κεφαλή.[5]

Τα περισσότερα γλυπτά της κατάσχεσης εκτίθενται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Λαμίας. Ακολουθεί μία πρώτη παρουσίασή τους, με σύντομο σχολιασμό. Ορισμένα μόνο, ιδίως τα αιγυπτιάζοντα, παρουσιάζονται πιο διεξοδικά, λόγω της σπανιότητάς τους ή των στοιχείων που παρέχουν σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα.

1. ΑΕ 377. Κεφαλή γυναικείας μορφής. Μάρμαρο. Ύψ. 0.0975 μ., πλ. 0.059 μ., πάχ. 0.076 μ. (**Εικ. 1α-β**). Σώζονται η κεφαλή και μέρος του λαιμού. Οι λεπτομέρειες του προσώπου και των μαλλιών φαίνεται να σμι-

3. Παπαναγιώτου 1971, 165, εικ. 55. Η εικόνα έχει ιδιαίτερη σημασία, επειδή είναι η μόνη στην οποία τα κατασχεθέντα γλυπτά εικονίζονται μαζί και, μάλιστα, στην κατάσταση στην οποία αυτά σώζονταν αμέσως μετά την κατάσχεση.

4. Η σχέση της κεφαλής με τα γλυπτά της κατάσχεσης, αφού, μάλιστα, δεν υπήρχε παλαιότερη εικόνα της, διαπιστώθηκε στο πλαίσιο αυτής της μελέτης.

5. Συμπτωματικά ίσως ο αριθμός εισαγωγής, Λ 387, τον οποίο έλαβε η στήλη στον κατάλογο των λίθινων ευρημάτων, είναι πολύ κοντά αριθμητικά στους αριθμούς εισαγωγής, ΑΕ (ή Π.α.) 374 έως ΑΕ (ή Π.α.) 383, τους οποίους έλαβαν τα υπόλοιπα γλυπτά της κατάσχεσης στους καταλόγους της παλαιότερης Αρχαιολογικής Συλλογής (Λ = Λίθινα, ΑΕ = Αριθμός Ευρετηρίου, Π.α. = Παλαιά αρίθμηση). Η στήλη ταυτίσθηκε με αυτή της κατάσχεσης με τη βοήθεια της παλαιότερης εικόνας των κατασχεθέντων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λεύθηκαν αδρά και η κεφαλή να έμεινε ημιτελής. Η εικόνα αυτή οφείλεται κυρίως στη φθορά που έχει υποστεί η επιφάνεια του γλυπτού. Η αριστερή πλευρά του προσώπου και των μαλλιών είναι διαβρωμένη και καλύπτεται με ιζηματογενείς επικαθήσεις, η μύτη, το στόμα και το πηγούνι θραυσμένα. Κατά τόπους στην επιφάνεια ίχνη ερυθρού χρώματος. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρώς προς τα δεξιά. Τα μαλλιά είναι χωρισμένα από το μέτωπο προς τα πίσω σε παράλληλες σειρές λεπτών πλοκάμων, οι οποίοι συστρέφονται και συγκεντρώνονται στο πίσω μέρος της κεφαλής - κόμμωση γνωστή ως πεπονοειδής (Melonenfrisur) -, όπου καταλήγουν σε πλεξίδα που τυλίγεται στην κορυφή της. Το δεξιό αυτί προβάλλει έξω από τα μαλλιά, το αριστερό διαβρωμένο. Πρόσωπο λεπτό, μέτωπο ημικυκλικό, μάτια μεγάλα, αμυγδαλόσχημα και σε διαφορετικό ύψος, σύμφωνα με την κλίση της κεφαλής.

Πρόκειται για το γλυπτό που δεν αναφέρεται στον κατάλογο της κατάσχεσης αλλά εισήχθη στον κατάλογο ευρημάτων ως ένα από τα κατασχεθέντα. Ακόμη και αν δεν ανήκει σ' αυτά, η προέλευσή του από την ίδια θέση φαίνεται αρκετά πιθανή.[6] Η γυναικεία μορφή, η οποία απεικονίζεται, είναι πιθανώς θεότητα. Η πεπονοειδής κόμμωση παρατηρείται συχνά σε γλυπτά και αναθηματικά ανάγλυφα που απεικονίζουν την Αρτέμιδα.[7] Ο συνδυασμός της κόμμωσης αυτής με την πλεξίδα που σχηματίζεται στην κορυφή της κεφαλής είναι σχετικά σπάνιος και επιτρέπει την ακριβέστερη χρονολόγηση του γλυπτού. Η κεφαλή είναι έργο ιδιαίτερης τέχνης. Χρονολογείται στο τελευταίο τρίτο του 4ου αι. π.Χ.

2. ΑΕ 378. Κεφαλή γυναικείας μορφής. Μάρμαρο. Ύψ. 0.114 μ., πλ. 0.085 μ., πάχ. 0.095 μ. (**Εικ. 2**). Σώζονται η κεφαλή και το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού. Ίχνη φθοράς και ιζηματογενείς επικαθήσεις ανοιχτοκάστανου χρώματος σε όλη την επιφάνεια. Αποκρούσεις στο αριστερό ζυγωματικό, στη μύτη και στην αριστερή πλευρά του λαιμού. Τα μαλλιά που πλαισιώνουν το πρόσωπο αποδίδονται με ελάχιστες λεπτομέρειες, περισσότερες στην αριστερή απ' ό,τι στη δεξιά πλευρά, ενώ αυτά στην κορυφή της κεφαλής και στο πίσω μέρος της με συνοπτικό τρόπο. Παρά την αφαίρεση, ο τύπος της κόμμωσης είναι αναγνωρίσιμος. Πρόκειται για

6. Οι λόγοι είναι αρκετοί, όπως, π.χ., η μάλλον όχι τυχαία καταγραφή του ανάμεσα στα γλυπτά της κατάσχεσης, οι ιζηματογενείς επικαθήσεις, οι οποίες είναι όμοιες και στα γλυπτά αυτά, η χρονολόγησή του, η θεότητα την οποία πιθανώς απεικονίζει, κ.ά. Βλ., επίσης, τη σχετική συζήτηση για την προέλευση των γλυπτών της κατάσχεσης, η οποία ακολουθεί πιο κάτω.

7. Βλ., π.χ., την κεφαλή του μεγάλου χάλκινου αγάλματος της Αρτέμιδος από το Μουσείο του Πειραιά, Ridgeway 1990, πίν. 182 (Πειραιάς 4647). Για περαιτέρω παραπομπές και σχόλια, βλ. σε σχέση με την κεφαλή γυναικείας μορφής με όμοια κόμμωση, πιθανώς Αφροδίτης, από το ιερό Αφροδίτης και Έρωτος στην Ιερά Οδό, Μαχαίρα 2008, 71-72, πίν. 39α-γ (ΕΑΜ 1821). Η κόμμωση αυτή απαντάται επίσης συχνά σε γλυπτά νεαρών κοριτσιών και μικρών άρκτων, δηλαδή κοριτσιών αφιερωμένων στη Βραυρωνία Αρτέμιδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στεφανωτή κόμμωση (Haarkranzfrisur). Τα μαλλιά χωρίζονται με χωρίστρα στη μέση. Συγχρόνως, συγκεντρώνονται ακτινωτά από την κορυφή της κεφαλής προς τις παρυφές του προσώπου και του λαιμού, εκεί στρέφονται προς τα πίσω, τυλίγονται επιτόπου και συγκρατούνται τυλιγμένα στη θέση αυτή. Από τα μαλλιά της εξεταζόμενης κεφαλής προβάλλουν μόνο οι λοβοί των αυτιών. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου ευδιάκριτα, αποδίδονται χωρίς ιδιαίτερη έμφαση σε λεπτομέρειες. Πρόσωπο ελλειψοειδές, μέτωπο βραχύ, τριγωνικό, μάτια όμοια με μεγάλες κοιλότητες, από τις οποίες εξέχουν ελαφρώς οι βολβοί, μύτη επιμήκης, σχετικά πλατιά στην άκρη της, χείλη σαρκώδη, πηγούνι ενιαίο με τα μάγουλα.

Η κεφαλή διατηρεί κλασικίζοντα χαρακτηριστικά.[8] Όπως και η προαναφερόμενη κεφαλή ΑΕ 377, πιθανώς και αυτή απεικονίζει θεότητα. Μία από τις γυναικείες θεότητες που απεικονίζεται συχνά με αυτή την κόμμωση είναι η Αφροδίτη. Το γλυπτό χρονολογείται στον ύστερο 4ο αι. π.Χ.

3. ΑΕ 379. Κεφαλή και κορμός γυμνού αγοριού. Μάρμαρο. Διαστ. κεφαλής: Ύψ. 0.064 μ., πλ. 0.0525 μ., πάχ. 0.0545 μ. Διαστ. κορμού: Σωζ. ύψ. 0.1645 μ., πλ. 0.111 μ., πάχ. 0.0715 μ. (**Εικ. 3**). Η κεφαλή και ο κορμός συνανήκουν. Όταν τα γλυπτά της κατάσχεσης εισήχθησαν στην Αρχαιολογική Συλλογή, η κεφαλή ήταν στη θέση της, όπως φαίνεται στην εικόνα των κατασχεθέντων.[9] Προφανώς αυτή αποκόπηκε από τον κορμό αργότερα. Συγχρόνως, χάθηκε και το κατώτερο τμήμα του λαιμού. Μία απόπειρα συγκόλλησης των δύο τμημάτων του γλυπτού απέτυχε, με αποτέλεσμα να μείνει γύψος επάνω στον κορμό, στη θέση του λαιμού.[10]

Η κεφαλή φέρει έντονα ίχνη καύσης και στην περιοχή των μαλλιών ιζηματογενείς επικαθήσεις καστανού χρώματος. Το πρόσωπο και το τμήμα των μαλλιών επάνω από το μέτωπο έχουν θραυσθεί. Τα μαλλιά σχηματίζονται από πολλές μικρές μπούκλες, οι οποίες αποδίδονται χωρίς ιδιαίτερες λεπτομέρειες. Στις πλευρές του προσώπου και πίσω, αυτά φθάνουν έως τις παρυφές του λαιμού. Αυτιά δεν λαξεύθηκαν. Το πρόσωπο στρογγυλό, με παχουλά παιδικά μάγουλα. Από τα μάτια και τη μύτη διατηρούνται μόνο ίχνη. Ο λαιμός ήταν βραχύς, ως μία ακόμη ένδειξη της παιδικής ηλικίας.

Ο κορμός του γλυπτού φέρει αραιά ίχνη καύσης, ιζηματογενείς επικαθήσεις καστανού χρώματος και μικρές αποκρούσεις σε πολλά σημεία. Λείπουν το δεξιό χέρι από το επάνω μέρος του βραχίονα, το δεξιό πόδι από το μέσον περίπου του μηρού, το αριστερό πόδι από τη λεκάνη και το

8. Ιδίως όσον αφορά στη διευθέτηση των μαλλιών γύρω από το πρόσωπο αλλά και ως προς τα χαρακτηριστικά του προσώπου υπενθυμίζει την κεφαλή της καθιστής Παμφίλης από την επιτύμβια στήλη της Δημητρίας και της Παμφίλης στον Κεραμεικό, η οποία χρονολογείται περί το 320 π.Χ., Boardman 1999, 134, εικ. 119.

9. Βλ. σημ. 3.

10. Ο γύψος αφαιρέθηκε μετά τη φωτογράφιση του γλυπτού για το παρόν άρθρο. Έτσι, στην **Εικ. 3** αυτό εικονίζεται με το γύψο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αριστερό άκρο χέρι. Το γεννητικό μόριο θραυσμένο. Το δεξιό άκρο χέρι ήταν προσκολλημένο στο δεξιό γλουτό, όπου υπάρχουν ίχνη θραύσης. Το αριστερό χέρι είναι λυγισμένο προς τα εμπρός και από τον πήχυ κρέμεται μάτιο, του οποίου σώζεται μόνο το ανώτερο τμήμα. Κοιλότητα τορμίσου στο σωζόμενο τμήμα του αριστερού χεριού δείχνει ότι το άκρο χέρι είχε τοποθετηθεί χωριστά. Αυτό ίσως κρατούσε κάποιο αντικείμενο, πτηνό ή μικρό ζώο. Το δεξιό πόδι ήταν σταθερό, το αριστερό προβαλλόταν. Όσον αφορά στην ηλικία του παιδιού, ο κορμός, ιδίως αν παρατηρηθεί χωρίς την κεφαλή, υποδεικνύει μελλέφηβο, ενώ η κεφαλή, η οποία διατηρεί τα παιδικά χαρακτηριστικά, και το γεννητικό μόριο δείχνουν στην παιδική ηλικία.

Πρόκειται για απεικόνιση ενός παιδιού ή Έρωτος σε παιδική ηλικία; Η απουσία φτερών στους ώμους δεν αποκλείει τη δεύτερη περίπτωση, αφού ο Έρωτας αποδίδεται και χωρίς φτερά. Κατά τον 4ο αι. π.Χ. ο Έρωτας απεικονίζεται ως έφηβος, όχι ως παιδί, και μόνο προς το τέλος του αιώνα αυτό αλλάζει, όταν η απεικόνιση παιδιών γίνεται συνήθης. Το κρεμασμένο στον πήχυ ιμάτιο είναι μία εικονογραφική λεπτομέρεια που συνήθως χαρακτηρίζει τα νεαρά αγόρια και τους εφήβους που επισκέπτονται το γυμνάσιο. Ωστόσο, με παρεμφερή τρόπο αποδίδεται και σε κάποιες απεικονίσεις Έρωτος, π.χ., να καλύπτει τον ένα ώμο και το χέρι του ή να τυλίγεται γύρω από αυτό. Θα ήταν πολύ χρήσιμο για την ταύτιση αν γνωρίζαμε τι κρατούσε το παιδί. Το γλυπτό χρονολογείται στο τέλος του 4ου ή στον πρώιμο 3ο αι. π.Χ.[11]

4. ΑΕ 376. Κεφαλή Αλεξάνδρου. Μάρμαρο. Ύψ. 0.16 μ., πλ. 0.128 μ., πάχ. 0.131 μ. (**Εικ. 4α-β**). Σώζονται η κεφαλή και μικρό μέρος του λαιμού. Λείπει τμήμα των μαλλιών στο πίσω μέρος, στην περιοχή του λαιμού. Αποκρούσεις σε ορισμένες απολήξεις των μαλλιών, οι οποίες έγιναν στις μέρες μας, επιφανειακή φθορά κατά μήκος της μύτης και μικρή απόκρουση στην άκρη της, ιζηματογενείς επικαθήσεις ανοιχτοκάστανου χρώματος στην επιφάνεια, ιδίως στα μαλλιά. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρώς προς τα αριστερά. Τα μαλλιά πλούσια, με μακριές φιδόσχημες μπούκλες, διευθετούνται ακατάστατα γύρω από το πρόσωπο και φθάνουν ως τις παρυφές του λαιμού. Γύρω από το πρόσωπο οι πυκνές μπούκλες έχουν σμιλευθεί προσεκτικά, με βαθιές γλυφές ανάμεσά τους, ενώ στην κορυφή και στο πίσω μέρος της κεφαλής αποδίδονται χωρίς ιδιαίτε-

11. Για παρόμοια απεικόνιση κορμού γυμνού αγοριού από το ιερό Αφροδίτης και Έρωτος στην Ιερά Οδό (ΕΑΜ 11921), όπως και για άλλους κορμούς παιδιών ή Ερώτων από το ίδιο ιερό (ΕΑΜ 1602-1603) και για τον σχετικό προβληματισμό ως προς την ταύτιση και τη χρονολόγηση τους, βλ. Μαχαίρα 2008, 62-63, 88-89, πίν. 24α-δ, 25α-δ. Πρβλ., επίσης, με αγαλμάτιο Έρωτος σε ανάλογη ηλικία και με παρόμοιο χτένισμα από το ιερό των Αιγυπτιων θεών στη Δήλο, το οποίο, ωστόσο, χρονολογείται στον 2ο-1ο αι. π.Χ. και ως προς τις λεπτομέρειες και την κίνηση είναι σαφώς πιο προχωρημένο, Χατζηδάκης 2003, εικ. 577 (Δήλος Α.04158).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρες λεπτομέρειες. Στο κέντρο της κεφαλής, επάνω από το μέτωπο, τα μαλλιά χωρίζονται περίπου στη μέση και οι δυο πρώτες μπούκλες εκατέρωθεν στρέφονται έντονα προς τα έξω και κάτω. Η ταινία, η οποία συνήθως κοσμεί τη βασιλική κεφαλή, έχει τη μορφή απλής άτεχνης αυλάκωσης. Τα αυτιά καλύπτονται από τα μαλλιά. Πρόσωπο σχεδόν στρογγυλό, μάγουλα ενιαία, οφρυικό τόξο τονισμένο, μάτια αμυγδαλόσχημα, λαξευμένα βαθιά στις κόγχες τους, τα οποία κοιτούν ψηλά αριστερά, βλέμμα που οραματίζεται ή ονειροπολεί. Μύτη προσεκτικά σχηματισμένη, χείλη μισάνοιχτα, πηγούνι δυνατό, αποφασιστικό.

Πρόκειται για ιδεαλιστικό πορτρέτο του Αλεξάνδρου, ο οποίος απεικονίζεται σε πολύ νεαρή ηλικία. Συγκεντρώνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά, τα οποία, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, συνέλαβε στο πρόσωπο του Αλεξάνδρου ο Λύσιππος και μόνο αυτός κατάφερε να αποδώσει στα γλυπτά πορτρέτα του[12] αλλά πιθανώς και άλλα, τα οποία του αποδόθηκαν μετά το θάνατό του, σε μια προσπάθεια εξιδανίκευσης και αποθέωσης της μορφής του. Αυτά είναι η χαρακτηριστική στροφή της κεφαλής, το «χαμένο» βλέμμα, τα πλούσια μαλλιά που μοιάζουν με χαίτη, ο τρόπος που αναπηδούν οι μπούκλες επάνω από το μέτωπο (anastole), το μισάνοιχτο στόμα, το γεμάτο θέληση, ισχυρό πηγούνι. Μεταξύ των γνωστών γλυπτών πορτρέτων του Αλεξάνδρου, ο R.R. Smith διέκρινε τρεις κύριους τύπους αντιγράφων, τα οποία αναπαράγουν πρωτότυπα πορτρέτα του Αλεξάνδρου του 330 π.Χ. περίπου, καθώς και πρωτότυπα πορτρέτα, τα οποία δημιουργήθηκαν μετά το θάνατό του.[13] Η εξεταζόμενη κεφαλή πλησιάζει περισσότερο στον τρίτο τύπο αντιγράφων, στον τύπο του Erbach, με τα πιο νεανικά και ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά.[14] Η ίδια, ωστόσο, ανήκει στην κατηγορία των πρωτότυπων πορτρέτων, τα οποία δημιουργήθηκαν μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου, και, όπως τα περισσότερα από αυτά, είναι μικρότερη του φυσικού και μέτριας καλλιτεχνικής αξίας. Στα πορτρέτα αυτά, σε σχέση με τα πορτρέτα που δημιουργήθηκαν όσο ο Αλέξανδρος ζούσε - με εξαίρεση εκείνα των αντιγράφων του τύπου του Erbach -, αυτός απεικονίζεται πιο νέος, με πιο μακριά μαλλιά, με ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά και πιο έκδηλο δυναμισμό.[15] Η εξεταζόμενη κεφαλή παρουσιάζει ομοιότητες με πρωτότυπες κεφαλές Αλεξάνδρου, οι οποίες χρονολογούνται στον 3ο αι. π.Χ.[16] Χρονολογείται ομοίως στον 3ο αι. π.Χ.

12. Πλούταρχος, *Αλέξανδρος*, 4.1.

13. Smith 1995, 21-22.

14. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα του τύπου αυτού είναι η κεφαλή Αλεξάνδρου από την Ακρόπολη της Αθήνας, Smith 1995, εικ. 8 (Μουσείο Ακρόπολης 1331).

15. Smith 1995, 22.

16. Πρβλ., π.χ., με την κεφαλή Αλεξάνδρου από την Αλεξάνδρεια, Smith 1995, εικ. 9 (Βρετανικό Μουσείο 1857), ή με αυτή από την Πέλλα, της οποίας, ωστόσο, τα χαρακτηριστικά είναι πιο εξιδανικευμένα, Smith 1995, εικ. 288 (Μουσείο Πέλλας ΓΛ 15). Επίσης, με την κεφαλή του Δημητρίου Πολιορκητή από τη Δήλο, των αρχών του 3ου αι. π.Χ., στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

5. ΑΕ 374. Ακέφαλο αγαλμάτιο Αφροδίτης. Μάρμαρο. Σωζ. ύψ. 0.278 μ., πλ. 0.102 μ., πάχ. 0.054 μ. (**Εικ. 5**). Λείπουν το δεξιό χέρι από τον ώμο, το αριστερό από την αρχή του βραχίονα, το κάτω μέρος των ενδυμάτων, τα άκρα πόδια και η πλίνθος. Μικρές αποκρούσεις στο στήθος και στις πτυχές του ιματίου και του χιτώνα, ιζηματογενείς επικαθήσεις ανοιχτοκάστανου χρώματος, ιδίως στην πίσω επιφάνεια. Ο άνω κορμός είναι λεπτός και κάμπτεται ελαφρώς προς τα αριστερά. Το αριστερό πόδι σταθερό, το δεξιό προβάλλεται. Η θεά φοράει μακρύ αραχνοϋφαντο αχειρίδωτο χιτώνα ζωσμένο κάτω από το στήθος, ο οποίος επιτρέπει να διακρίνονται οι λεπτομέρειες του σώματος. Ο χιτώνας συγκρατείται μόνο στο δεξιό ώμο, ενώ από τον αριστερό ώμο έχει πέσει, αφήνοντας ακάλυπτο τον αριστερό μαστό. Το δεξιό χέρι υψωνόταν και το αριστερό κατευθυνόταν προς τα έξω και κάτω. Το ιμάτιο είναι τυλιγμένο γύρω από τους γοφούς. Δύο εξάρματα που σώζονται στις δύο πλευρές του είναι πιθανώς τα σημεία όπου κατέληγε τμήμα του ιματίου ή, στην περίπτωση της αριστερής πλευράς, ακουμπούσε ίσως το αντίστοιχο χέρι. Η πίσω επιφάνεια του γλυπτού αδούλευτη.

Ο εικονογραφικός τύπος, τον οποίο αποδίδει το γλυπτό, δεν είναι γνωστός με αυτή ακριβώς τη μορφή. Η στάση του σώματος και ο γυμνός αριστερός μαστός παραπέμπουν στον τύπο της Αφροδίτης του Λούβρου-Νεάπολης (Frejus), ο οποίος έχει το πρότυπο του σε έργο του τελευταίου τέταρτου του 5ου αι. π.Χ. Ένας παρεμφερής τύπος Αφροδίτης, με γυμνό, στη συγκεκριμένη εκδοχή του, τον ένα μαστό, με παρόμοια στάση σώματος και με το αριστερό χέρι ακουμπισμένο στο γοφό είναι αυτός αγαλματίου από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το οποίο χρονολογείται περί το 100 π.Χ. ή στις αρχές του 1ου αι. π.Χ.[17] Το τυλιγμένο γύρω από τους γοφούς ιμάτιο, ωστόσο, είναι και για τις δύο περιπτώσεις μία ασυνήθιστη λεπτομέρεια. Προφανώς, πρόκειται για εκλεκτική επιλογή στοιχείων από διαφορετικούς εικονογραφικούς τύπους. Το γλυπτό χρονολογείται στον 2ο αι. π.Χ., πιθανότερα στο β΄ μισό του.

6. ΑΕ 382 (ή Λ 1). Ακέφαλο αγαλμάτιο Αφροδίτης. Μάρμαρο. Ύψ. πλίνθου 0.015 μ., συνολικό σωζ. ύψ. 0.443 μ., πλ. 0.171 μ., πάχ. 0.096 μ. (**Εικ. 6**). Λείπουν το δεξιό χέρι από τον ώμο, το αριστερό από το μέσον του πήχυ και το πίσω μέρος της πλίνθου. Μικρές αποκρούσεις στο στήθος, στις πτυχές του ιματίου και του χιτώνα, στον κιονίσκο και στην περιφέρεια της πλίνθου, ιζηματογενείς επικαθήσεις ανοιχτοκάστανου χρώματος, ιδίως στην πίσω επιφάνεια. Η θεά στηρίζεται με τον αριστερό πήχυ σε κιονίσκο τετράγωνης τομής, ο οποίος έχει τετράγωνη βάση και τετρά-

οποία αυτός απεικονίζεται με τη μορφή του Αλεξάνδρου, επιδιώκοντας, έτσι, να τονίσει τη νομιμότητα της διαδοχής του, Χατζηδάκης 2003, εικ. 255 (Δήλος Α.00197 [Α.4184]).

17. Μαχαίρα 2004, 36, εικ. 1-4 (ΕΑΜ 7733). Πρβλ., επίσης, με το γλυπτό από το Μουσείο Çanakkale, στη βόρεια Μικρά Ασία, Μαχαίρα 2004, 36, εικ. 7 (αρ. ευρ. 1786).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γωνο επίκρανο με κυμάτιο. Και τα δύο πόδια της είναι άνετα, το δεξιό λιγότερο, το αριστερό, το οποίο προβάλλεται, περισσότερο. Φοράει μακρύ, λεπτό, πολύπτυχο χιτώνα ζωσμένο κάτω από το στήθος με κορδέλα, η οποία δένεται σε φιόγκο μπροστά. Πλούσιο ιμάτιο καλύπτει τον αριστερό ώμο και πέφτει μπροστά από τον αριστερό βραχίονα, ενώ το δεξιό τμήμα του κατευθύνεται από την πλάτη διαγωνίως προς τον δεξιό γοφό, τον περιβάλλει και περνάει μπροστά, καλύπτει τα πόδια από τη λεκάνη και κάτω και κατόπιν τυλίγεται γύρω από τον στηριζόμενο στον κιονίσκο αριστερό πήχυ. Τορμίσκος στο σωζόμενο τμήμα του πήχυ δείχνει ότι το υπόλοιπο τμήμα του και το άκρο χέρι ήταν από άλλο κομμάτι μαρμάρου. Μέρος του δεξιού άκρου χεριού σώζεται επάνω στον δεξιό γοφό, όπου ακουμπούσε. Κάτω από το ιμάτιο ξεχωρίζει η πολύπτυχη άκρη του χιτώνα, η οποία καλύπτει μεγάλο μέρος των άκρων ποδιών. Διακρίνονται μόνο τα ακροδάχτυλα. Πλίνθος ελλειπτικού σχήματος. Στην πίσω επιφάνεια του γλυπτού ελάχιστες λεπτομέρειες.

Το γλυπτό έχει το εικονογραφικό του πρότυπο στο λατρευτικό άγαλμα της Αφροδίτης «Ουρανίας», της «εν κήποις», το οποίο έφτιαξε ο Αλκαμένης στο β΄ μισό του 5ου αι. π.Χ. και αναγνωρίζεται σε ρωμαϊκά αντίγραφα της Αφροδίτης τύπου Γόρτυνας.[18] Έργο προσεκτικά σμιλευμένο. Χρονολογείται στο β΄ μισό του 2ου ή στις αρχές του 1ου αι. π.Χ.

7. ΑΕ 381. Ακέφαλο αγαλμάτιο Αρτέμιδος. Μάρμαρο. Σωζ. ύψ. 0.177 μ., πλ. 0.077 μ., πάχ. 0.038 μ. (**Εικ. 7**). Λείπουν το αριστερό χέρι από τον ώμο, τμήμα της αριστερής πλευράς του χιτώνα και τμήμα του δεξιού άκρου ποδιού, το οποίο έσπασε στις μέρες μας. Μικρές αποκρούσεις κατά τόπους και ιζηματογενείς επικαθήσεις ανοιχτοκάστανου χρώματος σε όλη την επιφάνεια. Η Αρτεμις φοράει κοντό δωρικό χιτώνα με μακρύ απόπτυγμα ζωσμένο λίγο πιο κάτω από το στήθος. Το ιμάτιο είναι στερεωμένο στους ώμους και πέφτει πίσω ως μανδύας. Με το δεξιό χέρι κρατάει ομφαλωτή φιάλη, ενώ με το αριστερό ίσως κρατούσε δάδα ή τόξο. Οι κνήμες των ποδιών αρκετά ισχυρές, υποδεικνύουν ίσως ότι η θεά φοράει τις δερμάτινες μπότες της. Το αριστερό πόδι σταθερό, το δεξιό προβάλλεται. Κοντά στο αριστερό πόδι υπήρχε βράχος, αντικείμενο ή ζώο, από

18. Weber 2006, 172, πίν. 23.1 (Μουσείο Ηρακλείου 34), 26.1 (Νεάπολη), 26.3 (Βασιλεία BS 272). Στα ρωμαϊκά αντίγραφα αποδίδονται διαφορετικά η θέση του αριστερού χεριού και ο χαμηλά ζωσμένος χιτώνας, ο οποίος ακολουθεί το πρωτότυπο. Ένα παράδειγμα του τύπου από τις αρχές του 3ου αι. π.Χ. με αντιστραμμένη τη στάση του κορμού και τη στήριξη είναι αυτό της Αφροδίτης σε σύνταγμα με Έρωτα από το ιερό της Ιεράς Οδού, Μαχαίρα 2008, 57-58, πίν. 28-29 (ΕΑΜ 1599). Ένα ακόμη παράδειγμα, πλησιέστερο χρονικά στο εξεταζόμενο γλυπτό, προέρχεται από τη συλλογή Σισιλιάνου (Αθήνα), Marcade 1969, πίν. XXXI (κάτω αριστερά και δεξιά). Επίσης, ο τύπος εμφανίζεται επανειλημμένως σε αγαλμάτια Αφροδίτης από σπίτια της Δήλου, τα οποία χρονολογούνται στον 2ο-1ο αι. π.Χ., Χατζηδάκης 2003, εικ. 551 (Δήλος Α.07362), 556 (Δήλος Α.05431), 568 (Δήλος Α.00802).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

το οποίο σώζεται μικρό, μη αναγνωρίσιμο τμήμα. Η πλίνθος υποτυπώδης. Η πίσω επιφάνεια του γλυπτού αδούλευτη.

Ο εικονογραφικός τύπος του γλυπτού είναι παρεμφερής με γνωστούς τύπους Αρτέμιδος, η οποία φοράει κοντό χιτώνα ή κρατάει φιάλη για σπονδές, αλλά δεν ταυτίζεται με κανέναν από αυτούς. Περισσότερες κοινές λεπτομέρειες παρουσιάζει το γλυπτό με ορισμένα αγαλμάτια από τη Θεσσαλία.[19] Χρονολογείται στον 2ο-1ο αι. π.Χ.

8. ΑΕ 375. Ακέφαλο αγαλμάτιο Αρτέμιδος. Μάρμαρο. Ύψ. πλίνθου 0.008 μ., συνολικό σωζ. ύψ. 0.284 μ., πλ. 0.1215 μ., πάχ. 0.053 μ. (**Εικ. 8**). Λείπουν το δεξιό χέρι από το μέσον του βραχίονα και το ανώτερο τμήμα της δάδας. Κατά τόπους στην επιφάνεια μικρές αποκρούσεις και ιζηματογενείς επικαθήσεις ανοιχτοκάστανου χρώματος. Η θεά φοράει μακρύ πτυχωτό χιτώνα - δεν διακρίνεται αν είναι χειριδωτός - ζωσμένο κάτω από το στήθος. Το ιμάτιο πέφτει μπροστά από τον αριστερό ώμο στον αριστερό βραχίονα, ενώ το δεξιό τμήμα του περιβάλλει τον δεξιό γοφό και περνάει μπροστά από τη δεξιά πλευρά, καλύπτει την περιοχή της λεκάνης και των ποδιών και καταλήγει στην αριστερή πλευρά, όπου χάνεται πίσω από τη δάδα - έτσι δηλώνεται ότι τυλίγεται στο αριστερό χέρι. Κάτω από το ιμάτιο διακρίνεται η πολύπτυχη άκρη του χιτώνα, ο οποίος καλύπτει εντελώς τα άκρα πόδια - ή ίσως εξείχε το αριστερό άκρο πόδι και έχει θραυσθεί. Το αριστερό χέρι αγκαλιάζει τη δάδα, η οποία σώζεται έως το ύψος του ώμου της θεάς. Το δεξιό χέρι ήταν προσκολλημένο στον αντίστοιχο μηρό, όπου υπάρχουν ίχνη του. Ίσως αυτό το χέρι κρατούσε φιάλη. Η πλίνθος ακολουθεί το περίγραμμα του χιτώνα. Η πίσω επιφάνεια του γλυπτού αδούλευτη.

Το γλυπτό ανήκει στον ίδιο εικονογραφικό τύπο με γλυπτά Αρτέμιδος από τη Δήλο.[20] Επίσης, βρίσκεται κοντά στον τύπο αγαλματίου Αρτέμιδος από τη Θεσσαλία, με διαφορετική, ωστόσο, διευθέτηση του ιματίου,[21] όπως και στον τύπο ακέφαλου αγαλματίου Αρτέμιδος Ενοδίας από ιερό

19. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των αγαλματίων της Αρτέμιδος από το Μουσείο του Βόλου, βρίσκεται πλησιέστερα στον τύπο ΙΧ(β), ο οποίος περιλαμβάνει απεικονίσεις της Αρτέμιδος και της Αρτέμιδος Ενοδίας/Φεραίας κατά το *LIMC* VI.2, αρ. 882-892, Μητροπούλου 1992, 329-330, πίν. 77α (Λ 745), 76η (Λ 553), 77β (Λ 765), 77γ (Λ 499), 77δ (Λ 535). Στα περισσότερα από τα παραδείγματα αυτά, τα οποία έχουν ένα κοινό πρότυπο, χρονολογούμενο στο τέλος του 4ου αι. π.Χ., η Αρτεμις κρατάει με το δεξιό χέρι πτυχή του ιματίου της (αντί φιάλης στην περίπτωσή μας). Ωστόσο, γενικότερα στην εικονογραφία της Αρτέμιδος, ήδη από την ύστερη Αρχαϊκή περίοδο, όταν η θεά απεικονίζεται να σπένδει με φιάλη, αυτή κρατάει συνηθέστερα τη φιάλη στο δεξιό χέρι, και μόνο σε ορισμένες από αυτές τις περιπτώσεις κρατάει συγχρόνως με το αριστερό χέρι δάδα ή τόξο, *LIMC* II.1, αρ. 971-972, 974-975, 977-978, 982.

20. Marcade 1969, πίν. LVI (Δήλος Α.5632 και Α.5371).

21. Πρβλ. με τον τύπο ΙΧ(α) στην προαναφερόμενη κατηγοριοποίηση (βλ. σημ. 19), αυτόν της Αρτέμιδος Ενοδίας με μακρύ χιτώνα και ιμάτιο, ο οποίος χρονολογείται πιθανώς περί το 330-325 π.Χ., Μητροπούλου 1992, 329, πίν. 76θ (Λ 526).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στη Μελιταία Φθιώτιδας, στο οποίο, ωστόσο, η θεά φοράει μακρύ δωρικό χιτώνα.[22] Χρονολογείται στον 2ο-1ο αι. π.Χ.

9. Λ 387. Τμήμα ερμαϊκής στήλης. Μάρμαρο. Σωζ. ύψ. 0.49 μ., πλ. 0.10 μ., πάχ. 0.085 μ. (**Εικ. 9**). Η στήλη ήταν σχεδόν ακέραιη, με την κεφαλή στη θέση της, όταν μετά την κατάσχεση εισήχθη στην Αρχαιολογική Συλλογή της Λαμίας, όπως φαίνεται στην εικόνα των γλυπτών της κατάσχεσης.[23] Αντίθετα, έχει καταγραφεί ως απλός κιονίσκος στον κατάλογο των λίθινων ευρημάτων της Εφορείας. Προφανώς, στο ενδιάμεσο διάστημα η κεφαλή αποκόπηκε από τον κιονίσκο. Η αναζήτησή της, στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, δεν είχε αποτέλεσμα. Όπως αμυδρά διακρίνεται στην εικόνα των γλυπτών της κατάσχεσης, ήταν κεφαλή ανδρικής μορφής, χωρίς ή με πολύ κοντά μαλλιά και τονισμένα αυτιά. Ο κιονίσκος έχει προσεκτικά λειανθεί σε όλες τις πλευρές. Στη μπροστινή όψη δεν φέρει το φαλλικό σύμβολο. Επάνω μπροστά, στη βάση της κεφαλής, κλίνει προς τα μέσα στη θέση του στέρνου. Στις δύο πλευρές του υπάρχουν στο ίδιο ύψος από ένας τορμίσκος ορθογωνίου σχήματος, διαστάσεων περίπου 0.01 Χ 0.02 μ. Το κάτω μέρος του δεν είναι εντελώς επίπεδο. Στηριζόταν ίσως σε συμφυή βάση ή το άκρο του έχει θραυσθεί. Με τα υπάρχοντα στοιχεία η μορφή που απεικονιζόταν στη στήλη δεν είναι δυνατό να ταυτισθεί.[24]

10. ΑΕ 383. Προτομή γυναικείας μορφής (Ίσιδος;). Πωρόλιθος. Ύψ. 0.555 μ., πλ. 0.37 μ., πάχ. 0.204 μ. (**Εικ. 10**). Αποδίδονται η κεφαλή και το ανώτερο τμήμα του κορμού, εκτός των βραχιόνων, έως την περιοχή κάτω από το στήθος. Το πωρολιθικό πέτρωμα ανοιχτοκάστανο, ιδιαιτέρως πορώδες, με κατά τόπους μεγάλους πόρους όμοιους με οπές. Λείπουν το πιθανό σύμβολο-κόσμημα της κεφαλής και τμήμα από τις μπούκλες στη δεξιά πλευρά του λαιμού. Αποκρούσεις σε πολλά σημεία του προσώπου, στα μαλλιά και στο στήθος. Το πίσω μέρος της προτομής αδούλευτο. Η μορφή φαίνεται να φοράει στην κεφαλή στεφάνη. Στην περιοχή γύρω από το πρόσωπο τα μαλλιά έντονα κυματιστά, χωρίζονται με χωρίστρα στη μέση και είναι χτενισμένα προς τις πλευρές του προσώπου. Από τα μαλλιά προβάλλουν μόνο οι λοβοί των αυτιών. Κάτω από τα αυτιά ξεπηδούν από δύο συνεστραμμένες μπούκλες στην κάθε πλευρά του προσώπου, οι οποίες καταλήγουν στον αντίστοιχο ώμο. Πρόσωπο ελλειψοειδές, με γεμάτα, ενιαία μάγουλα και στρογγυλεμένο πηγούνι. Μέτωπο σε σχήμα ημισελήνου, φρύδια προσεκτικά σχηματισμένα, μάτια μεγάλα, αμυγδαλόσχημα, βλέμμα ευγενικό, «συμπονετικό». Οι λεπτομέρειες της μύτης και του στόματος έχουν θραυσθεί. Λαιμός σχετικά βραχύς, δυνατός. Η μορφή φοράει λεπτό, πυκνά πτυχωμένο χιτώνα - αξιοπρόσεκτη

22. Δακορώνια 2001, 406, εικ. 2 (Λ 909).

23. Βλ. σημ. 3.

24. Η πιθανότερη εκδοχή, βεβαίως, είναι να επρόκειτο για κεφαλή Ερμή, χωρίς, ωστόσο να αποκλείεται άλλη ανδρική θεότητα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

είναι η αίσθηση της λεπτής υφής του υφάσματος -, ενώ οι άκρες του ιματίου δένονται με υποτυπώδη κόμβο μπροστά στο στήθος, ερχόμενες από τον δεξιό ώμο και αμφότερες τις πλευρές κάτω από το στήθος. Διαγωνίως από τον αριστερό ώμο προς τη δεξιά πλευρά κάτω από το στήθος κατευθύνεται πλατιά διπλή ή κατά το μήκος διπλωμένη στα δύο ταινία - η μία επιμήκης πλευρα της, αυτή προς το λαιμό, είναι ενιαία, ενώ η άλλη, προς τον βραχίονα, έχει δύο παράλληλες μεταξύ τους άκρες - ή και ιμάντας που καλύπτει την αμυδρά διακρινόμενη τέταρτη άκρη του ιματίου, αυτή που ερχόταν από τον αριστερό ώμο.

Αρκετές λεπτομέρειες της προτομής οδηγούν στην υπόθεση ότι πρόκειται για προτομή Ίσιδος ή μορφής που φέρει τα χαρακτηριστικά της. Η στεφάνη που φαίνεται να φοράει στην κεφαλή η μορφή ήταν θεϊκό σύμβολο κατά τους κλασικούς χρόνους αλλά στους ελληνιστικούς χρόνους εμφανίζεται και σε βασίλισσες. Αν, ωστόσο, πρόκειται για κεφαλή Ίσιδος, τότε πιθανότατα αυτό δεν είναι στεφάνη αλλά το στέμμα της Αθώρ (Hathor), από το οποίο λείπει το κεντρικό σύμβολο-κόσμημα, ο ηλιακός δίσκος που περιβαλλόταν από κέρατα βοδιού και φτερά. Το τμήμα που λείπει ήταν σύμφυτο με την κεφαλή και έχει αφήσει στο στέμμα αποτύπωμα σε σχήμα τραπεζίου, με την ευρύτερη πλευρά του πίσω και ελαφρώς κυρτή. Ο τρόπος με τον οποίο είναι χτενισμένα τα μαλλιά γύρω από το πρόσωπο είναι συνήθης στην εικονογραφία των ελληνιστικών χρόνων. Συγχρόνως, όμως, είναι και ένας συνήθης τρόπος απόδοσης των μπροστινών μαλλιών της Ίσιδος στην εξελληνισμένη εκδοχή της. Οι συνεστραμμένες μπούκλες που πέφτουν στους ώμους είναι μία λεπτομέρεια της λυβικής κόμμωσης - στην πλήρη μορφή της η κόμμωση αυτή αποτελείται από πολλές όμοιες μπούκλες που καλύπτουν όλο το πίσω μέρος της κεφαλής -, η οποία χαρακτηρίζει τις βασίλισσες της πτολεμαϊκής Αιγύπτου αλλά και την Ίσιδα και ιέρειές της. Ακόμη, παρόμοια χαρακτηριστικά προσώπου με αυτά της μορφής της προτομής παρατηρούνται και σε απεικονίσεις της Ίσιδος.[25] Όσον αφορά στα ενδύματα, το δέσιμο του ιματίου μπροστά στο στήθος με κόμβο, σύνηθες στην ενδυμασία των γυναικών της Αιγύπτου,[26] είναι επίσης μία από τις πιο χαρακτηριστικές λεπτομέρειες στην εικονογραφία της Ίσιδος (μαγικός κόμβος Tat ή «ισιακός κόμβος»). Στους ρωμαϊκούς χρόνους το αιγυπτιακό κροσσωτό ιμάτιο, σε συνδυασμό με τον ελληνικό χιτώνα, γίνονται το πιο χαρακτηριστικό ένδυμα της Ίσιδος[27] αλλά και των ιερειών της και των οπαδών της

25. Τόσο όσον αφορά στην κόμμωση, όσο και όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του προσωπου, πρβλ. με την κεφαλή Ίσιδος με λυβική κόμμωση από το Thmuis της Αιγύπτου, η οποία χρονολογείται στον 2ο αι. π.Χ., Smith 1995, 206, εικ. 251 (Κάιρο JE 39517).

26. Bieber 1981, 97.

27. Walters 1988, 7.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λατρείας της.[28] Στην προτομή δεν υπάρχουν κρόσσια στο ιμάτιο. Η διπλή ταινία ή ιμάντας που διασχίζει διαγωνίως το στήθος δεν βρίσκει εύκολα ερμηνεία. Ίσως πρόκειται για επιρροή από την ταινία με το ιερογλυφικό κείμενο ή με τα σύμβολα, την οποία φέρουν αιγυπτιακά αγάλματα της Ίσιδος,[29] ίσως για παραλλαγή της στολισμένης με φύλλα, άνθη και καρπούς γιρλάντας, την οποία φέρουν σε ορισμένες απεικονίσεις τους η Ίσις, ιέρειές της αλλά και οπαδοί της λατρείας της - η γιρλάντα φέρεται πάντοτε από τον αριστερό ώμο προς τη δεξιά κνήμη -,[30] ίσως για παρερμηνεία του τρόπου απόδοσης της τύλης του ιματίου ή των λεπτομερειών του «ισιακού κόμβου»,[31] ή και για δάνειο από την εικονογραφία άλλης θεότητας.[32] Αν ισχύει μία από τις δύο πρώτες περιπτώσεις, είναι δυνατό επάνω στην ταινία να υπήρχαν γραπτά σύμβολα ή γραπτή φυτική διακόσμηση που έχει χαθεί. Εν κατακλείδι, είναι φανερό ότι οι περισσότερες λεπτομέρειες της προτομής προέρχονται από την εικονογραφία της Ίσιδος, χωρίς, ωστόσο, αυτή να ακολουθείται απολύτως πιστά. Λόγω του χαρα-

28. Βλ., π.χ., το άγαλμα Ίσιδος από την Αλεξάνδρεια, από τον 1ο-2ο αι. μ.Χ., Smith 1995, εικ. 90 (Αλεξάνδρεια 25783), τη γυναικεία μορφή στην επιτύμβια στήλη της Αλεξάνδρας από τον Κεραμεικό, η οποία συνδέεται με τη λατρεία της Ίσιδος, επειδή φέρει την κόμμωση και τα χαρακτηριστικά ενδύματα της θεάς, από τον 2ο αι. μ.Χ., Ρωμιοπούλου 1997, 75, εικ. 75 (ΕΑΜ 1193), ή το άγαλμα Ίσιδος ή ιέρειας της Ίσιδος στη Ρώμη, Χατζηδάκης 2003, εικ. 63 (Museo Capitolino). Αντίθετα, σε πρωιμότερες απεικονίσεις της θεάς, π.χ., σ' αυτές του 2ου-1ου αι. π.Χ. από τη Δήλο, δεν υπάρχουν κρόσσια στο ιμάτιο, Smith 1995, εικ. 312 (Δήλος), Χατζηδάκης 2003, εικ. 638-639 (Δήλος Α.00378 και Α.05294 αντίστοιχα).

29. Βλ., π.χ., το αιγυπτιακό αγαλμάτιο Ίσιδος από τη Δήλο, από τις αρχές του 3ου αι. π.Χ., Χατζηδάκης 2003, εικ. 635 (Δήλος Α.00379), ή το αιγυπτιακό άγαλμα Ίσιδος ή ιέρειάς της από την Ερμόπολη της Αιγύπτου, από το 130-140 μ.Χ., *Iside 1997*, 623, Τ.Χ.4 (Βερολίνο 19581).

30. Βλ., π.χ., τους γυναικείους κορμούς και τα αποτμήματα επιτύμβιων στηλών από την Αθήνα, με γυναικείες μορφές με ένδυμα Ίσιδος που φέρουν τέτοιες γιρλάντες, από τον 2ο-3ο αι. μ.Χ., Walters 1988, πίν. 28a (ΕΑΜ, Απο. 237), 28b (Αγορά S 2393), 45d (Αγορά S 984), 46b (ΕΑΜ 3256), 47a (Αγορά S 2396), την επιτύμβια στήλη με ιέρεια της Ίσιδος, η οποία φέρει ανάλογη, σχηματοποιημένη γιρλάντα, επίσης από την Αθήνα, από το 150 μ.Χ. περίπου, *Πόλη 2000-2001*, 196-197, εικ. 179 (Μ 4609) και τις απεικονίσεις ιερειών της Ίσιδος από την Κυρήνη, Rosenbaum 1960, LXXVI (1-2) (Μουσείο Κυρήνης). Όπως, ωστόσο, παρατηρεί η Walters, εκτός της Αιγύπτου δεν είναι συχνή η απεικόνιση ισιαστριών με γιρλάντες, ενώ στην Αίγυπτο η απεικόνιση γιρλαντών είναι μία πολύ διαδεδομένη συνήθεια, η οποία ξεκινά κατά τους ύστερους ελληνιστικούς χρόνους και δεν σχετίζεται μόνο με τη λατρεία της Ίσιδος, Walters 1988, 26-29. Στον ελλαδικό χώρο οι γιρλάντες δεν φαίνεται να χρησιμοποιούνται στις απεικονίσεις ισιαστριών και ιερειών της Ίσιδος πριν από τους αυτοκρατορικούς ρωμαϊκούς χρόνους.

31. Πρβλ., π.χ., με την τύλη του ιματίου της Ίσιδος σε ένα από τα προαναφερόμενα γλυπτά από τη Δήλο, Χατζηδάκης 2003, εικ. 639 (Α.05294), αλλά και με την απόδοση του ιματίου σε μεταθανάτιες απεικονίσεις της Βερενίκης ΙΙ με τη μορφή Ίσιδος, στα χρόνια του Πτολεμαίου Δ΄ Φιλοπάτωρος (211-204 π.Χ.), επάνω σε οινοχόες από φαγεντιανή, Thompson 1973, 164-165, πίν. XLII (118-121).

32. Αν πρόκειται για ιμάντα, θα μπορούσε, π.χ., να είναι κάτι αντίστοιχο με τον ιμάντα που φέρει η Άρτεμις διαγωνίως στο στήθος και συγκρατεί τη φαρέτρα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κτηριστικού στέμματος της θεάς, το οποίο πιθανώς φέρει η μορφή της προτομής, της περιοχής εντοπισμού της προτομής, στην οποία αυτή συνιστά μοναδικό εύρημα έως σήμερα, του μεγέθους της, το οποίο ξεπερνά το φυσικό, και της χρονολόγησής της, είναι πιθανότερο να πρόκειται για προτομή Ίσιδος παρά πτολεμαίας βασίλισσας,[33] ιέρειας της θεάς ή οπαδού της ισιακής λατρείας. Παράλληλα, το πωρολιθικό πέτρωμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε αντί μαρμάρου, εγείρει ερωτήματα για την προέλευση της προτομής ή του γλύπτη ο οποίος τη δημιούργησε. Αν κατασκευάσθηκε επιτόπου, τότε η επιλογή του πετρώματος υποδεικνύει ίσως την περιορισμένη οικονομική δυνατότητα του αναθέτη, την ήσσονα σημασία της μορφής της προτομής, σε σχέση με τις λατρευόμενες στη θέση θεότητες - για την πλαστική απεικόνιση των οποίων χρησιμοποιήθηκε, όπως παρατηρείται, αποκλειστικά μάρμαρο -, ή και τη νοοτροπία του αλλοφερμένου (;) γλύπτη. Αν κατασκευάσθηκε σε άλλη περιοχή, τότε η επιλογή του πετρώματος ίσως συνδέεται και με την έλλειψη μαρμάρου στην περιοχή εκείνη ή με τις τοπικές συνήθειες. Αλλες πιθανότητες είναι να επιλέχθηκε ο πωρόλιθος λόγω της ευκολότερης και άρα ταχύτερης κατεργασίας του, σε σχέση με το μάρμαρο, ή ακόμη και από τυχαία επιλογή της στιγμής, αφού το μάρμαρο ήταν σπανιότερο υλικό στην περιοχή. Αν, ωστόσο, ληφθεί υπ' όψιν και το επόμενο γλυπτό της κατάσχεσης, ΑΕ 380, το οποίο είναι κατασκευασμένο από το ίδιο πωρολιθικό πέτρωμα, τότε η επιλογή του συγκεκριμένου υλικού φαίνεται να σχετίζεται κυρίως με τις αποδιδόμενες μορφές, αφού, όπως προκύπτει και από την ταύτιση της μορφής της προτομής, και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για εξελληνισμένη εκδοχή θεοτήτων της αιγυπτιακής λατρείας. Η προτομή χρονολογείται στον 2ο-1ο αι. π.Χ.

Η Ίσις ήταν η πρώτη από τους Αιγύπτιους θεούς που έγινε γνωστή στην Ελλάδα. Ήταν αδελφή και σύζυγος του Οσίριδος, θεού της γονιμότητας και του κάτω κόσμου, και μητέρα του Ώρου. Ο Ηρόδοτος γνώριζε για τη λατρεία της πριν να επισκεφθεί την Αίγυπτο και τη συσχέτισε με τη Δήμητρα. Στους μετά τον Ηρόδοτο αιώνες η Ίσις εξελληνίσθηκε και της αποδόθηκε πλήθος ιδιοτήτων, χάρη στις οποίες αποκλήθηκε «μυριώνυμος». Τα πρώτα ιερά της στην Ελλάδα ιδρύθηκαν ήδη στο β΄ μισό του 4ου αι. π.Χ. Οι ελληνικής καταγωγής ιερείς της αναμόρφωσαν την προσωπικότητά της και πλούτισαν τις ιδιότητές της. Στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους με τη νέα αυτή μορφή της επικράτησε σε όλη τη Μεσόγειο. Στον ελληνορωμαϊκό κόσμο, στον οποίο η λατρεία των ανατολικών θεοτήτων γνώρισε σημαντική διάδοση, η λατρεία της Ίσιδος είχε τη μεγαλύτερη απήχηση, λόγω της συναισθηματικής και παρήγορης

33. Η περίπτωση να πρόκειται για βασίλισσα είναι η δεύτερη κατά σειρά πιθανότερη, αφού στέμμα της Αθώρ αλλά και στέμμα με ουραίους φέρουν και βασίλισσες της πτολεμαϊκής Αιγύπτου, οι οποίες απεικονίζονται με τη μορφή της Ίσιδος, Albersmeier 2002, 53-55. Αντιθέτως, οι ιέρειες της Ίσιδος και οι γυναίκες οπαδοί της λατρείας της πουθενά στην εικονογραφία δεν φέρουν στέμμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φύσης της. Στα αιγυπτιακά ιερά του ελλαδικού χώρου, παράλληλα με την Ίσιδα λατρεύονταν ο Όσιρις/Σάραπις (Σάραπις: όνομα προερχόμενο από την ονομασία του θεϊκού ταύρου Osor-Hapi), ο Ώρος/Άρποκράτης και ο κυνοκέφαλος Άνουβις. Η Ίσις τιμώταν συνήθως ως πρώτη θεότητα όχι μόνο στα Ισεία αλλά και στα Σαραπεία, αφού με τον καιρό η λατρεία της απέκτησε μεγαλύτερη σημασία. Στην εξελληνισμένη μορφή της η Ίσις ταυτίσθηκε με αρκετές γυναικείες θεότητες. Εκτός από τη Δήμητρα, στο τέλος των ελληνιστικών χρόνων ταυτίσθηκε με τη Λητώ, την Ήρα, την Εστία, τη Ρέα, τη Σελήνη, την Εκάτη, την Αφροδίτη,[34] ιδίως όμως με την Αρτέμιδα. Όπως η Άρτεμις, γνώριζε το μυστήριο της γέννησης, βοηθούσε τις γυναίκες στον τοκετό και γι' αυτό αποκαλούταν επίσης «Λοχεία». Ομοίως, με αυτή την ιδιότητα λατρευόταν κυρίως από γυναίκες. Και οι δύο θεές συνδέονταν με την ανάπτυξη, με το φεγγάρι και η λατρεία τους είχε επίσης χθόνιο χαρακτήρα. Περισσότερο από οποιεσδήποτε άλλες θεότητες η Άρτεμις και η Ίσις είχαν τα ίδια ιερά. Στην ύστερη αρχαιότητα αυτές οι δύο θεές θεωρούνταν ως μία. Η Ίσις, ως προστάτιδα των λιμανιών, των θαλάσσιων ταξιδιών και των ναυτικών λατρευόταν σε πολλές παράλιες πόλεις. Δίδαξε τη γεωργία, την άλεση, το γνέσιμο και την υφαντική, το σεβασμό στους θεούς και στον όρκο, τη στοργή των γονιών προς τα παιδιά και τον σεβασμό των παιδιών προς τους γονείς. Προστάτευε το θεσμό του γάμου, την οικογένεια, τα παιδιά με τη μορφή της τροφού, το δίκαιο, τη γλώσσα, τη γραφή. Συμβόλιζε την αφθονία και τα υλικά αγαθά. Χάριζε θεραπεία και σωτηρία, ενώ σημαντική ήταν και η μαγική της δύναμη. Στη Δήλο την τιμούσαν ως «Νέμεσι», «Σωτήρα», «Αγαθή» και συνδεόταν με την Αφροδίτη, τη Νέμεσι, τη Νίκη, την Υγεία. Η Ίσις επικοινωνούσε με τους πιστούς της με όνειρα. Έτσι, δημιουργήθηκε μία κατηγορία λάτρεών της ονειροκριτών.[35] Στους ελληνιστικούς χρόνους η απεικόνιση της Ίσιδος δεν ακολουθεί συγκεκριμένο εικονογραφικό πρότυπο. Έτσι, εμφανίζεται με μεγάλη ποικιλία μορφών.[36] Αργότερα απεικονίζεται συνήθως φορώντας το κροσσωτό ιμάτιο δεμένο με κόμβο στο στήθος και κρατά στο ένα χέρι σείστρο, με το οποίο ρύθμιζε την άμπωτη και την παλίρροια του Νείλου, και στο άλλο καδίσκο με γάλα ή, σπανιότερα, κέρας της αφθονίας, αμφότερα σύμβολα γονιμότητας. Στην κεφαλή φέρει το στέμμα της Αθώρ ή ουραίο (ιερό φίδι). Άλλες φορές πάλι απεικονίζεται ως γυμνή Άφροδίτη ή να κρατάει και να θηλάζει τον Αρποκράτη.[37]

34. Η ταύτιση της Αφροδίτης με την Αιγύπτια θεά Αθώρ στην Αίγυπτο, όπως και της Ίσιδος με την Αθώρ από την εποχή του Νέου Βασιλείου - από την Αθώρ πήρε η Ίσις το χαρακτηριστικό στέμμα -, οδήγησαν στον συγκρητισμό Ίσιδος-Αφροδίτης, Δεκουλάκου 1999-2001, 120-121.

35. Για όλα τα παραπάνω, βλ. Witt 1971, 30, 144, 150-151. Nilsson 1974 (II), 624, 627, 629, 631-632. Παπαχατζής 1996, 186-191. Bonnefoy 1991-1992, 248. McKalson 2005, 201.

36. Smith 1995, 76, 206.

37. Nilsson 1974 (II), 631.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

11. ΑΕ 380. Σχεδόν ακέραιο αγαλμάτιο Αρποκράτη. Πωρόλιθος. Ύψ. πλίνθου 0.03 μ., συνολικό ύψ. 0.225 μ., πλ. 0.0725 μ., πάχ. 0.0475 μ. (**Εικ. 11α-β**). Λείπουν μικρό τμήμα του αριστερού άκρου χεριού και η κάτω άκρη του κέρατος της αφθονίας. Το κέρας συγκολλημένο από δύο κομμάτια. Μικρές αποκρούσεις στα μαλλιά, στον χιτώνα, στα χέρια, στο κέρας και στην πλίνθο. Οι λεπτομέρειες της κεφαλής, του ενδύματος και των άκρων έχουν αποδοθεί συνοπτικά, προφανώς επειδή, λόγω της υφής του πωρολιθικού πετρώματος, θα ήταν δύσκολο σε ένα έργο τόσο μικρής κλίμακας να αποδοθούν λεπτομέρειες. Ο Αρποκράτης στέκεται με τα πόδια γυμνά επάνω σε συμφυή πλίνθο ημικυκλικού σχήματος, με την επίπεδη πλευρά του ημικυκλίου μπροστά και την κυρτή πίσω. Τα δύο πόδια είναι σταθερά και στην ίδια ευθεία. Φοράει μακρύ, ποδήρη, μη ζωσμένο πτυχωτό χιτώνα - δεν διακρίνεται αν είναι χειριδωτός αλλά είναι πιθανό -, με αραιές μεγάλες πτυχές. Ο χιτώνας σταματά στο κάτω μέρος των κνημών, αφήνοντας γυμνούς τους αστραγάλους και τα άκρα πόδια. Με τη διάτασή του στην περιοχή της κοιλιάς δηλώνεται η φουσκωτή κοιλίτσα της παιδικής ηλικίας. Τα μαλλιά κατεβαίνουν από την κορυφή της κεφαλής προς τις πλευρές του προσώπου και τον λαιμό και στο επίπεδο των αυτιών σχηματίζουν στις πλευρές και πίσω μπούκλες που στρέφονται προς τα επάνω. Πρόσωπο στρογγυλό, με παχουλά παιδικά μάγουλα, μέτωπο υψηλό, ημικυκλικό, μάτια ως μικρά κυκλικά εξάρματα που εξέχουν ελαφρώς από τις κόγχες τους, μύτη ως κάθετη εξοχή. Το στόμα δεν δηλώνεται. Ο μικρός θεός φέρει το δείκτη του δεξιού χεριού στο εννοούμενο στόμα και κρατάει με το αριστερό κέρας της αφθονίας. Η πίσω επιφάνεια του γλυπτού αδούλευτη, φέρει έντονα τα ίχνη του εργαλείου που χρησιμοποιήθηκε για την εξομάλυνσή της.

Από το τέλος των ελληνιστικών και στους ρωμαϊκούς χρόνους ο Αρποκράτης απεικονίζεται συχνά όπως ο Έρωτας.[38] Αρκετά σπανιότερα απεικονίζεται ως μικρό παιδί που φοράει μακρύ ποδήρη χιτώνα ή χιτώνα και ιμάτιο.[39] Το εξεταζόμενο γλυπτό είναι ασυνήθιστο, όχι μόνο λόγω της σχετικά σπάνιας απεικόνισης του Αρποκράτη σε όρθια στάση με μακρύ

38. Βλ., π.χ., το εξαιρετικό γλυπτό Αρποκράτη με τη μορφή γυμνού Έρωτος από το Σαραπείο της Θεσσαλονίκης, από τον 2ο αι. μ.Χ., Βοκοτοπούλου 1996, 68 (Μουσείο Θεσσαλονίκης), τις δύο γνωστές απεικονίσεις του με τη μορφή αυτή από το Ισείο του Δίου, από τους αυτοκρατορικούς ρωμαϊκούς χρόνους, Παντερμαλής 1987, 30 (Μουσείο Δίου), και το παράδειγμα του γυμνού κορμού πιθανού Έρωτος-Αρποκράτη στον τύπο του Σατύρου του Πραξιτέλη από τη Δήλο, από τον 2ο-1ο αι. π.Χ., Χατζηδάκης 2003, εικ. 653 (Δήλος).

39. Βλ., π.χ., τις δύο ερμαϊκές στήλες από τη Δήλο, στις οποίες απεικονίζεται ο Αρποκράτης με χιτώνα και ιμάτιο, από τον 1ο αι. π.Χ., Χατζηδάκης 2003, εικ. 658-659 (Δήλος Α.04262 + Α.01737 και Α.04260), ή το αγαλμάτιο Αρποκράτη, το οποίο αποτελεί απόσπασμα από σύνταγμα, πιθανώς με Τελεσφόρο, από την περιοχή στα Α. της ακρόπολης του Άργους, από ιερό Αιγύπτιων θεών που φαίνεται ότι λειτουργούσε εκεί στους αυτοκρατορικούς ρωμαϊκούς χρόνους, Ραυτοπούλου 2007, 28-29, εικ. 20.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

χιτώνα αλλά και του τρόπου με τον οποίο έχουν αποδοθεί οι περισσότερες λεπτομέρειες, από τις μπούκλες των μαλλιών ως τις πτυχές του χιτώνα και τον όγκο του σώματος ή ακόμη και ως προς το υλικό που επιλέχθηκε για την απεικόνισή του. Παρά τη μικρή κλίμακα, η απεικόνιση του θεού σε λίθο υποδεικνύει την πιθανή χρήση του γλυπτού σε λατρευτικό χώρο. Χρονολογείται στον 2ο-1ο αι. π.Χ.

Αρποκράτης είναι το ελληνικό όνομα που δόθηκε από τον αλεξανδρινό θρησκευτικό συγκρητισμό στον Ώρο, γιό της Ίσιδος και του Οσίριδος. Στην αιγυπτιακή εικονογραφία ο Ώρος απεικονίζεται ως θεϊκό γεράκι, τα μάτια του οποίου είναι, αντίστοιχα, ο Ήλιος και η Σελήνη. Αυτή είναι η αρχαιότερη απεικόνιση του θεού. Αργότερα, ο ρόλος και τα σύμβολά του διαφοροποιήθηκαν στα κατά τόπους ιερά της Αιγύπτου, με αποτέλεσμα να υπάρχουν στο αιγυπτιακό πάνθεο αρκετοί Ώροι. Μεταξύ αυτών είναι και ο Ώρος παιδί, ο οποίος στα αιγυπτιακά ονομάζεται Har-pe-khrad. Από αυτή την ονομασία του θεού προήλθε το ελληνικό όνομά του. Ο Ώρος παιδί απεικονίζεται στην αιγυπτιακή εικονογραφία ως νήπιο, γυμνό ή στολισμένο μόνο με κοσμήματα, με το κρανίο ξυρισμένο και την παιδική πλεξίδα αναδιπλωμένη στον κρόταφο. Σε όλες τις περιπτώσεις έχει το δείκτη του δεξιού χεριού στο στόμα, κίνηση τυπική στις απεικονίσεις παιδιών κατά τη φαραωνική περίοδο, που, όμως, στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους ερμηνεύθηκε ως πρόσκληση σε σιγή και περίσκεψη. Για το λόγο αυτό στους ρωμαϊκούς χρόνους ο Αρποκράτης θεωρήθηκε θεός της σιωπής, προστάτης των μυστικών και της μυστικότητας. Στους Έλληνες ήταν γνωστή η φράση «σιγή Αρποκράτειος». Από τους Αιγύπτιους θεωρούταν ο νικητής θεός του φωτός, ο οποίος νίκησε το σκοτάδι, το χειμώνα και την ξηρασία. Ως Ώρος παιδί αντιπροσώπευε το νεογέννητο ήλιο και την πρώιμη βλάστηση. Ως θεός του φωτός ταυτίσθηκε από τους Έλληνες με τον Απόλλωνα και ως θεός της βλάστησης και της γονιμότητας - ως γιος του Οσίριδος - με τον Πρίαπο.[40] Θεωρούταν επίσης προστάτης των παιδιών. Η λατρεία του είχε μεγάλη απήχηση στην πτολεμαϊκή Αλεξάνδρεια και από εκεί διαδόθηκε σε ολόκληρο τον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Υπήρξε ιδιαιτέρως δημοφιλής στους ρωμαϊκούς χρόνους, όπως προκύπτει από τον μεγάλο αριθμό απεικονίσεών του. Συνηθέστερα απεικονίζεται στην κοροπλαστική και στη μικροχαλκοπλαστική,[41] σε λυχνάρια, μετάλλια, κοσμήματα ή με τη μορφή φυλακτού, και σπανίως στη μεγάλη πλαστική.[42] Γλυπτά με τη μορφή του εντοπίζονται σε Ισεία και Σαραπεία, ενώ ιερό αφιερωμένο αποκλειστικά στον Αρποκράτη δεν έχει

40. Seyffert 1969, 308-309.

41. Bonnefoy 1991-1992, 248.

42. Αυτό οφείλεται πιθανότατα στο ότι η λατρεία του ήταν μέρος της λαϊκής λατρείας και ουδέποτε πέρασε στην επίσημη λατρεία των πόλεων. Για τον ίδιο λόγο σπανίως αναφέρεται και στις επιγραφές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

βρεθεί έως σήμερα. Στοιχεία γι' αυτόν, ως ενός συγκρητιστικού θεού του ύπνου και των ονείρων, της μαντικής αλλά και της ιατρικής τέχνης, του Απόλλωνος-Ήλιου-Αρποκράτη-Τιθόη (Τιθόης: αιγυπτιακή θεότητα των ονείρων και του ύπνου), αλλά και ως Έρωτος-Αρποκράτη, περιέχονται σε δύο προσευχές των ελληνικών μαγικών παπύρων από τον 3ο και 4ο αι. μ.Χ.[43] Ο Αρποκράτης συνήθως απεικονίζεται μόνος, σπανιότερα με τη μητέρα του Ίσιδα. Στην εικονογραφία των ύστερων ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων φέρει πάντοτε το δείκτη του δεξιού χεριού στο στόμα και κρατάει πολύ συχνά με το αριστερό χέρι κέρας της αφθονίας. Αλλοτε πάλι κρατάει σύμβολα άλλων θεοτήτων, όπως του Διόνυσου ή του Ηρακλή. Στις απεικονίσεις του θεού ακολουθείται χωρίς αυστηρότητα η παραδοσιακή τυπολογία, χρησιμοποιούνται δάνεια από τους τύπους του Έρωτος των ελληνιστικών χρόνων και υιοθετείται η όψιμη ελληνιστική τεχνοτροπία.

ΛΑΤΡΕΥΟΜΕΝΕΣ ΘΕΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΕΧΙΝΟ (ΕΙΚ. 12)

Το πρώτο ερώτημα που προκύπτει από τη μελέτη των γλυπτών της κατάσχεσης αφορά στην προέλευσή τους. Ένα περαιτέρω ερώτημα είναι αν όλα τα γλυπτά προέρχονται από την ίδια θέση. Το γεγονός ότι αυτά βρέθηκαν στην κατοχή κατοίκων του Αχινού δεν αποδεικνύει κατ' ανάγκη ότι συνολικά ή κατά ένα μέρος τους προέρχονται από την ίδια θέση. Ο εντοπισμός τους, ωστόσο, στη θέση αυτή αποτελεί ήδη μία ισχυρή ένδειξη, η οποία στρέφει την προσοχή μας στον Αχινό ως την πιθανότερη θέση προέλευσής τους. Εστιάζοντας, επιπλέον, στην περίπτωση του Αχινού, αναδεικνύονται αρκετοί διαφορετικοί λόγοι, οι οποίοι ενισχύουν περισσότερο την πιθανότητα αυτής της προέλευσης. Μεταξύ αυτών είναι η σημασία της πόλης του αρχαίου Εχίνου, επάνω στην οποία είναι χτισμένος ο σημερινός Αχινός, η νοηματική αλληλουχία που παρουσιάζουν τα γλυπτά, η οποία υποδεικνύει ότι αποτελούν πράγματι ένα σύνολο και όχι ευρήματα από διαφορετικές θέσεις, οι ήδη υπάρχουσες ενδείξεις για λατρεία στον αρχαίο Εχίνο ορισμένων από τις θεότητες, τις οποίες απεικονίζουν τα γλυπτά, και η χρονολόγηση των γλυπτών.

Η θέση του Αχινού, στους ανατολικούς πρόποδες της Όθρης και κοντά στη βόρεια είσοδο του Μαλιακού κόλπου, υπήρξε πάντοτε σημαντική για τον έλεγχο της παράκτιας επικοινωνίας μεταξύ Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας. Για το λόγο αυτό και για το εύφορο έδαφος της κατοικήθηκε διαχρονικά. Για την πόλη που αναπτύχθηκε στη θέση αυτή στους ιστορικούς χρόνους, τον Εχίνο ή Εχινούντα ή Εχίνα,[44] υπάρχουν πληροφορίες στις αρχαίες πηγές ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ήταν η τελευταία συνοριακή πόλη της Αχαΐας Φθιώτιδος προς τη

43. Totti 1988, *passim*.
44. Βλ. σχετικά, *RE* V2, 1921 και 1925.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μαλίδα.[45] Η πόλη παρέμεινε στην Αχαΐα Φθιώτιδα έως το 343/2 π.Χ., οπότε ο Φίλιππος Β΄ την παρέδωσε στους Μαλιείς,[46] προκειμένου να έχει την ανοχή τους για να περάσει στη νότια Ελλάδα. Στο καθεστώς αυτό παρέμεινε η πόλη έως την περίοδο της επέκτασης των Αιτωλών στη Μαλίδα και τη Θεσσαλία και το αργότερο έως το 229 π.Χ., όταν και το μεγαλύτερο μέρος της Θεσσαλίας πέρασε στο Κοινό των Αιτωλών. Το 210 π.Χ. ο Φίλιππος Ε΄ απέσπασε τον Εχίνο από τους Αιτωλούς, αναγκάστηκε όμως να αποσυρθεί από αυτόν το 197 π.Χ. Στα Ίσθμια του 196 π.Χ. οι Ρωμαίοι, μεταξύ άλλων, κήρυξαν και τους Αχαιούς Φθιώτες ελεύθερους και αυτόνομους.[47] Έτσι, η περιοχή της Αχαΐας Φθιώτιδος - μαζί και ο Εχίνος - πέρασε στην επιρροή του Κοινού των Θεσσαλών. Λίγο μετά το 146 π.Χ. ο Εχίνος περιήλθε στους Ρωμαίους και διοικήθηκε από αυτούς ως πόλη στρατηγικής σημασίας, απολαμβάνοντας προνόμια.[48]

Τα αποτελέσματα της ανασκαφικής έρευνας των τελευταίων δεκαετιών στον Αχινό επιβεβαιώνουν απολύτως τη σημασία της πόλης του Εχίνου και τις μαρτυρούμενες στις αρχαίες πηγές περιόδους ακμής και παρακμής της και αναδεικνύουν επιμέρους, άγνωστες πτυχές της ιστορικής διαδρομής της, της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής της. Επιτρέπουν, επίσης, τη σταδιακή ανασύνθεση της μνημειακής τοπογραφίας της. Τα οχυρωματικά τείχη της ακρόπολης του Εχίνου, κατασκευασμένα τον 4ο αι. π.Χ., περιέβαλαν την κορυφή του ανατολικότερου και επιβλητικότερου από τα δύο υψώματα που υπάρχουν στη θέση. Από το τέλος του 4ου αι. π.Χ. έως τον 3ο αι. μ.Χ. το κέντρο της πόλης με τα δημόσια οικοδομήματα βρισκόταν στο μέσον της νότιας πλαγιάς του υψώματος της ακρόπολης, της πλαγιάς, δηλαδή, η οποία αντικρίζει τη θάλασσα. Γύρω από το κέντρο της πόλης, στην ίδια πλαγιά και σε χαμηλότερο επίπεδο, αναπτύσσονταν οι ιδιωτικές κατοικίες. Το νεκροταφείο της πόλης βρισκόταν σε επίπεδο έδαφος στα νοτιοδυτικά του υψώματος της ακρόπολης αλλά και επάνω στο δυτικότερο ύψωμα. Όπως υποδεικνύουν τα κατά χώραν και τα κινητά ευρήματα, η πόλη υπήρχε ήδη τον 5ο αι. π.Χ., έφθασε όμως στη μεγαλύτερη ακμή της στους ελληνιστικούς χρόνους και ιδίως στον 2ο και 1ο αι. π.Χ.[49]

Μία πλευρά της ζωής της πόλης, η οποία είναι ελάχιστα γνωστή έως σήμερα, αφορά στη λατρεία. Παρά τον μεγάλο αριθμό ανασκαφών στη

45. Ηρόδοτος Ι, 56.

46. Δημοσθένης, *Κατά Φιλίππου*, Γ΄ 34.

47. Πλούταρχος, *Φλαμινίνος*, 10,5.

48. Για όλα τα παραπάνω αλλά και άλλες, περαιτέρω πληροφορίες για τη διαχρονική ιστορία της θέσης του Αχινού, βλ. Παπαναγιώτου 1971, 161-163. *ΙΕΕ* (Δ΄), 378. Γουναροπούλου 1986, 257-259. Dakoronia - Gounaropoulou 1992, 217, σημ. 1. Χάδου 1997, 198-207. Παπακωνσταντίνου 2002, 26-28.

49. Παπακωνσταντίνου 2002, 28-31.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θέση, πολύ λίγα γνωρίζουμε ακόμη για τις λατρευόμενες θεότητες στην πόλη του Εχίνου και για τα υφιστάμενα σ' αυτή ιερά.[50] Η μοναδική μέχρι στιγμής γνωστή σχετική επιγραφική μαρτυρία από τη θέση τεκμηριώνει λατρεία της Αθηνάς «Ιλιάδος» στην πόλη.[51] Όπως προκύπτει από το κείμενο της επιγραφής, αυτή φαίνεται ότι συνόδευε κάποιο αφιέρωμα της πόλης των Εχιναίων στο ναό της θεάς. Η λατρεία της Αθηνάς με το προσωνύμιο «Ιλιάς» είναι σπάνια στον ελλαδικό χώρο, σε αντίθεση με την περιοχή της Τρωάδας, και απαντάται μόνο μία φορά ακόμη, στο Φύσκο της δυτικής Λοκρίδας.[52] Από τον τύπο των γραμμάτων η επιγραφή είναι δυνατό να χρονολογηθεί στο α΄ μισό του 2ου αι. π.Χ. Φαίνεται, λοιπόν, ότι κατά το διάστημα αυτό λειτουργούσε στην πόλη κάποιο ιερό αφιερωμένο στη θεά, το οποίο ενδεχομένως βρισκόταν στην ανατολική πλευρά του Αχινού, κοντά στο χείμαρρο Βελά.[53]

Σε δύο-τρία ακόμη σημεία της αρχαίας πόλης έχουν έρθει στο φως οικοδομήματα και άλλα ευρήματα, τα οποία δηλώνουν την πιθανή ύπαρξη και άλλων ιερών και λατρευόμενων θεοτήτων στην πόλη ή την πρακτική κάποιας μορφής λατρείας. Στο δυτικό άκρο του Αχινού εντοπίσθηκαν τα θεμέλια μεγάλου, επιμελώς κατασκευασμένου οικοδομήματος ελληνιστικών χρόνων, το οποίο σε δεύτερη χρήση λειτούργησε ως εργαστήριο μεταλλουργού, όπως προκύπτει από την εύρεση σκωριών μετάλλου γύρω από μεγάλο λίθινο λεκανοειδές σκεύος στο χώρο του.[54] Η εύρεση, μέσα στο σκεύος, τμήματος μαρμάρινου αγαλματίου Ηρακλή, το οποίο ξεπερνούσε τα 0.50 μ. σε αρχικό ύψος, όπως και πήλινων μητρών με λατρευτικά σύμβολα και αποτμημάτων μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών και γλυπτών στο τμήμα που ανασκάφηκε, υποδεικνύει την πιθανή ύπαρξη ενός χώρου λατρείας στη θέση αυτή. Τα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη πρέπει να προέρχονται από το αρχικό οικοδόμημα. Επίσης, η λει-

50. Δυστυχώς, επειδή η πόλη του Εχίνου δεν κυκλοφόρησε η ίδια νομίσματα, στα οποία οι πόλεις συνήθιζαν να απεικονίζουν την κατ' εξοχήν λατρευόμενη σ' αυτές θεότητα, μία σημαντική πηγή, από την οποία θα ήταν δυνατό να αντλήσουμε σχετικές πληροφορίες, εξέλειπε.

51. Λαζαρίδης 1960, *ΑΔ* 16, Χρονικά, 163, πίν. 146β (οικία Χρ. Αγγελοκωνσταντή). Στην ίδια οικία εντοπίσθηκε και ιωνικό κιονόκρανο με συμφυή ραβδωτό σπόνδυλο.

52. Γουναροπούλου 1986, 251-252.

53. Στην υπόθεση αυτή για τη θέση του ιερού οδηγείται η Λ. Γουναροπούλου, συνδυάζοντας μια πληροφορία για τη θέση εντοπισμού της επιγραφής με το γεγονός ότι στην ανατολική πλευρά του Αχινού εντοπίσθηκε και μία στήλη με τέσσερις απελευθερωτικές επιγραφές του β΄ τέταρτου του 2ου αι. μ.Χ., οι οποίες αφορούν σε απελευθερωτικές πράξεις που, κατά την άποψή της, συντελέσθηκαν στο ιερό της Αθηνάς «Ιλιάδος», κατά το παράδειγμα του Φύσκου, Γουναροπούλου 1986, 251-252. Αν η υπόθεση αυτή είναι ορθή, τότε το ιερό εξακολουθούσε να λειτουργεί και τον 2ο αι. μ.Χ. Θα μπορούσε, επίσης, κανείς να μιλήσει για επίσημη λατρεία της πόλης.

54. Πάντος 1981, *ΑΔ* 36, Χρονικά, 223-224, σχ. 10-11, πίν. 138δ, 139α,δ, 140α (οικ. Α. Καναβού).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τουργία μεταλλουργικού εργαστηρίου στη θέση ενός τόσο σημαντικού οικοδομήματος, όσον αφορά στην αρχική χρήση του, ίσως να μην είναι τυχαία.

Στο κέντρο της πόλης του Εχίνου αποκαλύφθηκε οικοδόμημα μνημειακού χαρακτήρα ρωμαϊκών χρόνων, το οποίο ταυτίσθηκε με ηρώο.[55] Το μνημείο στέγαζε κρύπτη με τον τάφο ενός σημαντικού, προφανώς, προσώπου της πόλης και ανδριάντα του, ο οποίος είχε στηθεί σε βάθρο μπροστά από την κρύπτη. Αν και δεν αποκλείεται το μνημείο να ορθωνόταν αυθύπαρκτο στο κέντρο της πόλης, θα πρέπει να διερευνηθεί και η πιθανότητα να βρισκόταν στον ευρύτερο χώρο ενός ιερού.

Στην περιοχή του κέντρου της αρχαίας πόλης, επίσης, όχι όμως σε άμεση γειτνίαση με το προαναφερόμενο οικοδόμημα, στα δυτικά αυτού, αποκαλύφθηκαν τρεις χώροι - οι δύο μόνο τμηματικά - ενός οικοδομήματος ρωμαϊκών χρόνων, το οποίο ήταν σε χρήση έως τον 2ο-3ο αι. μ.Χ. και χτίσθηκε επάνω στα θεμέλια ενός παλαιότερου, μνημειώδους, πιθανώς διώροφου οικοδομήματος του τέλους του 4ου ή των αρχών του 3ου αι. π.Χ., μετά από συμπλήρωση των τοίχων του τελευταίου και ενσωμάτωση τους στη νεότερη χυτή τοιχοδομία του.[56] Προς Β του οικοδομήματος, σε απόσταση μόλις ενός μέτρου από αυτό, ορθωνόταν απότομα η βραχώδης πλαγιά του υψώματος της ακρόπολης, οριοθετώντας τον εξωτερικό χώρο του προς αυτή την κατεύθυνση. Στο εσωτερικό ενός από τους χώρους του, εκείνου που αποκαλύφθηκε πλήρως, βρέθηκαν τμήματα κιόνων και άλλων αρχιτεκτονικών μελών, τα οποία κατέπεσαν από την ανωδομή. Στο νοτιοανατολικό τμήμα του χώρου που ερευνήθηκε βρέθηκαν σχεδόν ακέραιο - συγκολλήθηκε από πέντε τμήματα - αναθηματικό ανάγλυφο και τμήματα γλυπτών. Από τα ανασκαφικά συμφραζόμενα και από όσα θα συζητηθούν στη συνέχεια προκύπτει ότι στους ελληνιστικούς και τουλάχιστον έως τους πρώιμους ρωμαϊκούς χρόνους στο χώρο αυτό λειτουργούσε πιθανότατα ένα ιερό.

Το αναθηματικό ανάγλυφο, ΑΕ 1041 (**Εικ. 12**), το οποίο βρέθηκε στο χώρο του οικοδομήματος, είναι ένα από τα σημαντικότερα κινητά ευρήματα που έχουμε από τον Αχινό. Με το θεματικό περιεχόμενό του προσφέρει μοναδικές πληροφορίες, όσον αφορά στο ζήτημα των λατρευόμενων θεοτήτων στον Εχίνο.[57] Θέμα της παράστασης του ανάγλυφου είναι η ευχαριστήρια θυσία μιας μητέρας προς την Αρτέμιδα για τη βοήθειά της κατά τη γέννηση του παιδιού της, με την οποία εκφράζει συγχρόνως και την ευχή να συνεχίσει η θεά να προστατεύει το παιδί. Η παράσταση

55. Παπακωνσταντίνου 1988, *ΑΔ* 43, Χρονικά, 213-216, σχ. 9-10, πίν. 121β, 122α (οικ. Γ. Αλεξίου).

56. Δακορώνια 1980, *ΑΔ* 35, Χρονικά, 238-240, σχ. 3, πίν. 103α (οικ. Ι. Καρφή).

57. Για εμπεριστατωμένη παρουσίαση του ανάγλυφου, βλ. Dakoronia - Gounaropoulou 1992, 217 κ.ε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πλαισιώνεται από κίονες και, συνεπώς, τοποθετείται στο χώρο ενός ναού. Η Άρτεμις εμφανίζεται στη δεξιά πλευρά της παράστασης κρατώντας με το δεξιό χέρι αναμμένη δάδα. Προς αυτή κατευθύνονται με τη σειρά από δεξιά προς τα αριστερά ένας μικρός υπηρέτης, ο οποίος κρατάει μαχαίρι και οδηγεί έναν ταύρο για θυσία στο βωμό μπροστά από τη θεά, μία νεαρή γυναίκα, η οποία κρατάει στα χέρια βρέφος και το παρουσιάζει στη θεά, μία νεαρή υπηρέτρια, η οποία κρατάει ασκό για σπονδές και μεταφέρει στην κεφαλή δίσκο με φρούτα και γλυκίσματα ως προσφορές και κλαδί μυρτιάς, και, τέλος, μια μεγαλύτερης ηλικίας γυναίκα τυλιγμένη στα ενδύματά της, της οποίας η ταυτότητα και η παρουσία στη σκηνή δεν βρίσκουν εύκολα ερμηνεία.[58] Επάνω από τις μορφές που κατευθύνονται προς τη θεά κρέμονται από σχοινί ενδύματα και παπούτσια. Η μοναδικότητα της παράστασης του ανάγλυφου και το προφανές κόστος του φανερώνουν ότι δεν πρέπει να ήταν σύνηθες να αφιερώνει κανείς τέτοιου είδους ανάγλυφα τόσο σε τοπικό, όσο και σε ευρύτερο επίπεδο.[59] Το ανάγλυφο χρονολογήθηκε στη μετάβαση από τον 4ο στον 3ο αι. π.Χ. και όχι μετά το α΄ τέταρτο του 3ου αι. π.Χ., σε μία περίοδο που συμπίπτει με την αρχή της ακμής του Εχίνου.[60] Είναι αξιοσημείωτο ότι στην ίδια περίοδο χρονολογήθηκε και η πρώτη φάση κατασκευής του οικοδομήματος, στο χώρο του οποίου αυτό εντοπίσθηκε.

Η εύρεση ενός τόσο σημαντικού αναθηματικού ανάγλυφου στο χώρο ενός μνημειώδους και με μακρά διάρκεια χρήσης οικοδομήματος υποδεικνύει τη λειτουργία ενός ιερού στη συγκεκριμένη περιοχή του Εχίνου. Επιπλέον, όπως προκύπτει από την παράσταση του ανάγλυφου, λατρευόμενη θεότητα στο ιερό ήταν η Άρτεμις με την ιδιότητά της ως προστάτιδας των γυναικών στον τοκετό.

58. Στη δημοσίευση του ανάγλυφου παρατηρείται ότι, παρά το γεγονός ότι η μορφή αποδίδεται σε μεγαλύτερη κλίμακα από τις υπόλοιπες της πομπής και έχει καλυμμένη την κεφαλή, δεν ταυτίζεται με ιέρεια της θεάς, όπως θα πίστευε κανείς, επειδή προτείνει το δεξιό χέρι σε χειρονομία λατρείας. Για το λόγο αυτό διατυπώνεται η υπόθεση ότι μπορεί να είναι η μητέρα ή η πεθερά της γυναίκας που προηγείται με το παιδί και, λόγω του μεγέθους της, μία από τις αναθέτριες του ανάγλυφου στο ιερό της θεάς, Dakoronia - Gounaropoulou 1992, 221-222. Ωστόσο, πιο πρόσφατα, διατυπώθηκε η άποψη ότι η μορφή ταυτίζεται με τη μητέρα του βρέφους, η οποία συγχρόνως αφιέρωσε και το ανάγλυφο στη θεά, ενώ η νεότερη γυναικεία μορφή που προηγείται είναι μία ακόμη βοηθός, η οποία μεταφέρει το παιδί στο ναό. Ως αιτία αναφέρεται κυρίως το γεγονός ότι το ανάγλυφο κόστισε πολλά χρήματα και για το λόγο αυτό δεν είναι αφιέρωμα ιέρειας της θεάς αλλά του προσώπου που ευχαριστεί τη θεά και αυτό δεν μπορεί παρά να είναι η ίδια η μητέρα. Άλλοι λόγοι είναι ο πιο σεμνός τρόπος, με τον οποίο είναι ντυμένη η γυναίκα, σε σχέση με τη μορφή που κρατάει το παιδί, το γεγονός ότι θα είχε τη δυνατότητα να έχει αρκετούς βοηθούς, αφού ήταν προφανώς εύπορη, και το σχήμα του σώματος της, το οποίο δείχνει γυναίκα που μόλις έχει γεννήσει, σε αντίθεση με αυτό της μορφής που κρατάει το παιδί, Dillon 2002, 231-232.

59. Dillon 2002, 232.

60. Dakoronia - Gounaropoulou 1992, 227.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η Άρτεμις λατρεύθηκε περισσότερο από κάθε άλλη θεότητα στον ελλαδικό χώρο. Πιο ένθερμα λατρεύθηκε ως θεά του τοκετού, με το προσωνύμιο «Λοχεία» ή «Λεχώ», και περαιτέρω ως κουροτρόφος, με το προσωνύμιο «Ορθία». Ήταν μία παράδοξη θεά με σύνθετη προσωπικότητα. Ήταν κυνηγός αλλά και προστάτιδα των άγριων ζώων, παρθένος και προστάτιδα των ανύπανδρων κοριτσιών και των αγνών νέων αλλά συνδεόταν και με τη γαμήλια τελετή, τη γονιμότητα και τη μητρότητα και βοηθούσε τις επίτοκες γυναίκες. Ήταν αιμοδιψής και επιζητούσε τη θυσία παιδιών αλλά και προστάτιδα και τροφός τους. Η σχέση της με τη γονιμότητα και τη μητρότητα ερμηνεύεται από την αρχική σεληνιακή φύση της, αφού ως θεά της Σελήνης συνδεόταν με αυτές τις ιδιότητες, όπως και με κάθε δοξασία και μαγική πράξη σχετική με αυτές. Σε αρκετές περιπτώσεις η Αρτεμις ταυτιζόταν με την Ειλειθυία.[61] Συσχετιζόταν, επίσης, με την Εκάτη, την Τύχη, την Βενδίδα και την Κυβέλη, ενώ στην ύστερη αρχαιότητα, όπως ήδη σημειώθηκε, ταυτίσθηκε με την Ίσιδα. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά σύμβολα της Αρτέμιδος ήταν η δάδα. Στην εικονογραφία η θεά εμφανίζεται να κρατάει δάδα ήδη από το τέλος του 5ου αι. π.Χ. Η δάδα ήταν σύμβολο ζωής και θανάτου. Συνδεόταν με τις ιδιότητες της Αρτέμιδος ως βοηθού στις διαδικασίες του γάμου και ως θεάς της γονιμότητας. Συγχρόνως, όμως, αυτή παρέπεμπε και στη χθόνια πλευρά της. Στην Πελοπόννησο συχνά αναφέρονται ιερά της Αρτέμιδος κοντά σε πηγές, ποτάμια και χαμηλές περιοχές με νερό, όπου η βλάστηση ήταν πλούσια και ο χώρος δεν καιγόταν από τον ήλιο. Έτσι, μετατρεπόταν και σε θεά θεραπεύτρια, με το προσωνύμιο «Λουσία» ή «Θερμία». Σε ανάλογα μέρη, εκτός από ιερά της Αρτέμιδος υπήρχαν και ιερά της Αφροδίτης και των Νυμφών.

Στην Αττική, μία από τις παλαιότερες και πιο σημαντικές λατρείες ήταν αυτή της Αρτέμιδος στη Βραυρώνα. Αφορούσε στις ιδιότητες της θεάς ως βοηθού στον τοκετό, στην ανατροφή των παιδιών αλλά και σε γυναικολογικά προβλήματα. Το ιερό αναπτυσσόταν γύρω από μία ιερή πηγή και μία σπηλαιώδη ρωγμή στη βραχώδη πλαγιά υψώματος. Εκεί, εκτός από την Αρτέμιδα λατρευόταν και η Ιφιγένεια. Την εποχή του Ευριπίδη η Ιφιγένεια θεωρούταν η πρώτη ιέρεια της θεάς στη Βραυρώνα, η οποία έφερε στην Αττική από τη χώρα των Ταύρων το βαρβαρικό άγαλμα της Αρτέμιδος «Ταυροπόλου». Λόγω του θανάτου και του εντα-

61. Η Ειλειθυία ήταν θεά των οδυνών του τοκετού και της γέννησης. Λατρευόταν, επίσης, ως θεά που φροντίζει τα νεογέννητα και ως κουροτρόφος. Παράλληλα, όμως, θεωρούταν ότι προκαλούσε και το θάνατο κατά τον τοκετό. Στην Κρήτη, απ' όπου ξεκίνησε η λατρεία της, λατρευόταν ως θεά της γονιμότητας και της μητρότητας και τα ιερά της βρίσκονταν συνήθως σε σπήλαια. Στην Αττική, όπου ακολουθούνταν οι παραδόσεις της Κρήτης και της Δήλου, αυτή λατρευόταν ως ανεξάρτητη θεότητα, ενώ στη Βοιωτία και στη Θεσσαλία οι λειτουργίες και το όνομά της απορροφήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την Αρτέμιδα. Larson 2007, 165. Σε απεικονίσεις της η θεά κρατάει δάδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φιασμού της στο μέρος αυτό, αυτή λατρευόταν ως χθόνια θεά και στον τάφο της προσφέρονταν τα ενδύματα των γυναικών που πέθαιναν στον τοκετό. Αντιθέτως, σύμφωνα με τους καταλόγους των αφιερωμάτων στα ιερά της Αρτέμιδος στη Βραυρώνα και στην Ακρόπολη, στην Αρτέμιδα οι γυναίκες πρόσφεραν τα ενδύματά τους και άλλα πολύτιμα αφιερώματα ως ευχαριστία για τον αίσιο τοκετό. Δύο κύριες λατρευτικές εκδηλώσεις προς τιμή της Αρτέμιδος Βραυρωνίας, όπως φαίνεται στα ανάγλυφα, ήταν η θυσία και η αρκτεία. Η θυσία γινόταν συχνά με ταύρο, ζώο σχετικό με το προσωνύμιο «Ταυροπόλος», το οποίο έφερε η θεά. Το έθιμο της αρκτείας, σύμφωνα με το οποίο κορίτσια μεταξύ 5 και 10 χρόνων υπηρετούσαν στο ιερό ως άρκτοι (αρκούδες), είχε σκοπό τον εξευμενισμό της θεάς και την εξασφάλιση της προστασίας της. Στη Βραυρώνα αφιερώνονταν γλυπτά μικρών κοριτσιών και αγοριών, πιθανώς ως ευχαριστία για την επιβίωση των παιδιών στα πρώτα παιδικά χρόνια, όταν η θνησιμότητα ήταν υψηλή.[62]

Στη Θεσσαλία, η Άρτεμις υπέστη θεοκρασία με τη θεσσαλική θεά Ενοδία.[63] Παράλληλα, λατρευόταν σε όλη τη Θεσσαλία, ιδιαιτέρως όμως στους Γόννους και στην Αχαΐα Φθιώτιδα,[64] ως θεά του τοκετού με τα προσωνύμια «Λοχεία», «Θροσία», «Ειλειθυία», «Γενέτειρα», κ.ά. Στην Αχαΐα Φθιώτιδα υπάρχει επιγραφική μαρτυρία για λατρεία της Αρτέμιδος «Λοχείας» στις Φθιώτιδες Θήβες.[65]

Στο αναθηματικό ανάγλυφο από τον Αχινό η Άρτεμις είναι δυνατό να ταυτίζεται με την Ειλειθυία.[66] Συγχρόνως, όμως, κάποια άλλα στοιχεία της παράστασης του ανάγλυφου συνδέουν τη λατρεία της θεάς στον

62. Για όλα τα παραπάνω, βλ. Nilsson 1974 (I), 492-495. *LIMC* II.1, 618-619, 744. Κακριδής 1986, 162-163. Παπαχατζής 1996, 130-131. Καραμπατέα 2002, 38. Ρακατσάνης - Τζιαφάλιας 2004, 28-34. Larson 2007, 101, 104, 107-108.

63. Η Ενοδία ήταν αυθύπαρκτη θεότητα, λατρευόταν σε αρκετές θεσσαλικές πόλεις παράλληλα με την Αρτέμιδα αλλά συχνά αναμειγνυόταν και ταυτιζόταν μαζί της. Ήταν συνδυασμός Αρτέμιδος και Εκάτης, με στοιχεία από την Αλκηστη. Ήταν χθόνια θεότητα και ταυτιζόταν με την Περσεφόνη. Με την Εκάτη συγγένευε, επειδή και αυτή ήταν θεά των δρόμων, του θανάτου και συνδεόταν με τη μαγεία στη Θεσσαλία. Σύμβολο της ήταν η δάδα και ιερά ζώα της το άλογο και η σκύλα. Ονομαζόταν και Φεραία, επειδή λατρευόταν ιδιαιτέρως από τους κατοίκους των Φερών, *LIMC* II.1, 687. Miller 1974, 251-252. Ρακατσάνης - Τζιαφάλιας 1997, 45-49. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2001, 33.

64. Ρακατσάνης - Τζιαφάλιας 1997, 25-26.

65. Στην περιοχή της Αχαΐας Φθιώτιδος η Αρτεμις λατρευόταν κυρίως ως «Παναχαία» και στην Άλο υπήρχε σημαντικό ιερό αφιερωμένο ο' αυτή. Ωστόσο, λατρευόταν παράλληλα και ως «Λοχεία», «Αγροτέρα» (ως θεά του κυνηγιού), «Φωσφόρος» (ως φέρουσα το φως) και Βενδίδα, Κοντονάτσιος 2007, 28-30.

66. Σύμφωνα με την πιο πιθανή υπόθεση, το μετάλλινο αντικείμενο που φαίνεται ότι κρατούσε η Αρτεμις με το αριστερό της χέρι και σήμερα έχει χαθεί, ήταν πιθανώς κάλυκας παπαρούνας, ο οποίος, όπως προκύπτει από τις επιγραφές, ήταν είδος αφιερώματος στην Ειλειθυία, Dakoronia - Gounaropoulou 1992, 219.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εχίνο με αυτή της Αρτέμιδος Βραυρωνίας. Αυτά είναι κυρίως τα αφιερωμένα στη θεά ενδύματα, ένα έθιμο που για πρώτη φορά τεκμηριώνεται στη λατρεία της Αρτέμιδος εκτός της Αττικής, και ο ταύρος που οδηγείται στη θυσία. Επίσης, το μάλλον θηλυκού γένους παιδί που παρουσιάζεται στη θεά. Με αυτή τη μορφή η λατρεία της Αρτέμιδος είναι πιθανό να εισήχθη στον Εχίνο ήδη στα τέλη του 5ου αι. π.Χ., όταν η πόλη βρέθηκε κάτω από την αθηναϊκή επίδραση.[67] Επιπλέον, το σημείο στο οποίο εντοπίσθηκαν το μνημειώδες οικοδόμημα και το ανάγλυφο, πολύ κοντά στον απότομο βράχο του υψώματος της ακρόπολης, σε περιοχή του Αχινού με πυκνή βλάστηση και ρέοντα ύδατα προερχόμενα από πηγή, υπενθυμίζει τις θέσεις, στις οποίες ιδρύονταν συνήθως τα ιερά της Αρτέμιδος «Λοχείας».

Το ανάγλυφο βρέθηκε στον ίδιο χώρο με τμήματα γλυπτών, τα οποία δεν έχουν δημοσιευθεί. Πρόκειται για το κάτω μέρος του σώματος γυμνής Αφροδίτης, ΑΕ 179, κορμό φτερωτού Έρωτος, προερχόμενο από σύμπλεγμα, ΑΕ 2, και τμήμα από την περιοχή των μηρών αγαλματίου, ΑΕ 41, το οποίο απεικόνιζε πιθανώς επίσης Αφροδίτη. Τα δύο πρώτα τμήματα γλυπτών είναι μικρότερα του φυσικού και θα πρέπει να εξετασθεί η πιθανότητα να συνανήκαν. Φαίνεται να τοποθετούνται στους ύστερους ελληνιστικούς-πρώιμους ρωμαϊκούς χρόνους αλλά αυτό θα επιβεβαιωθεί με τη μελέτη τους. Η εύρεσή τους στον ίδιο χώρο με το ανάγλυφο υποδεικνύει ότι πιθανώς στο ίδιο ιερό εκτός από την Αρτέμιδα λατρεύονταν η Αφροδίτη και ο Έρωτας. Η λατρεία, στο ίδιο ιερό, περισσότερων της μιας θεοτήτων, οι οποίες με κάποιο τρόπο συνδέονταν μεταξύ τους ή είχαν κοινές ιδιότητες, δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο στον ελλαδικό χώρο, ιδίως, μάλιστα, στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους, όταν και ο αριθμός των λατρευόμενων θεοτήτων αυξήθηκε σημαντικά. Όσον αφορά, ειδικότερα, στην Αρτέμιδα και στην Αφροδίτη, υπήρχαν αρκετά στοιχεία, τα οποία τις συνέδεαν. Εκτός από το δεδομένο ότι και οι δύο ήταν νέες και όμορφες και, ήδη χάρη στις βασικές ιδιότητές τους, αγαπητές και πιο προσιτές από άλλους θεούς, με τον καιρό δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στις πιο ανθρώπινες ιδιότητές τους, με αποτέλεσμα - σε σχέση με άλλους θεούς του ελληνικού πανθέου, η λατρεία των οποίων ατόνησε - να αποκτήσει η λατρεία τους μεγαλύτερη απήχηση και να λατρεύονται σε περισσότερους χώρους, αλλά να υπάρξει και μεγαλύτερη σύγκλιση στις ιδιότητές τους. Έτσι, σε αρκετές πόλεις οι δύο θεές λατρεύονταν σε γειτονικά ιερά ή και στον ίδιο χώρο.

Η Αφροδίτη ήταν κυρίως η θεά της ομορφιάς και του έρωτα. Ωστόσο, όπως και η Αρτεμις και άλλες θεότητες, συγκέντρωνε στο πρόσωπο της ετερόκλητες ιδιότητες. Τρεις ήταν οι κυριότερες από αυτές. Η πρώτη σχετιζόταν με τον έρωτα και «τα έργα του γάμου», η δεύτερη με τη ναυσι-

67. Dakoronia - Gounaropoulou 1992, 220, 222-223.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πλοϊα και η τρίτη με τους νεκρούς. Αρκετά συχνά στην ίδια πόλη υπήρχαν δύο ή περισσότερα ιερά ή τεμένη της, όπου η θεά λατρευόταν με διαφορετική ιδιότητα. Με την πρώτη ιδιότητά της ενθάρρυνε τις φυσιολογικές ανθρώπινες σχέσεις και αποστρεφόταν την αποχή από την ερωτική χαρά αλλά και την ασέλγεια, την αιμομιξία, τις διαστροφές του έρωτα. Αν και δεν ήταν θεά του γάμου - το ρόλο αυτό είχε η Ήρα -, συνδεόταν μ' αυτόν κυρίως σε σχέση με τη σεξουαλική του πλευρά. Έτσι, με τη συμβολή της ενεργοποιούνταν αποφασιστικά οι φυσικές διεργασίες για την ανανέωση της ζωής και την ευγονία. Με αυτή την τελευταία λειτουργία της προσέγγιζε τις ιδιότητες της Ειλειθυίας, με την οποία, μάλιστα, την συνέδεαν στην Ολυμπία, ενώ στη Σπάρτη λατρευόταν ως Ήρα-Αφροδίτη. Ήταν περισσότερο γνωστή με το προσωνύμιο «Ουρανία». Πολλές πληροφορίες για την Αφροδίτη «Ουρανία» προέρχονται από την Αθήνα. Ιερά της υπήρχαν στο κέντρο της πόλης - στην Ποικίλη Στοά -, στον Ιλισσό - στην περιοχή που ήταν γνωστή ως «Κήποι» -, στην Ιερά Οδό - στο Δαφνί - και στη βόρεια πλαγιά της Ακρόπολης. Τα δύο τελευταία βρίσκονταν στην πλαγιά βραχώδους υψώματος με ανοίγματα λαξευμένα στο βράχο και ασφαλώς στην αρχαιότητα οι περιοχές όπου βρίσκονταν αυτά και το «εν κήποις» ιερό καλύπτονταν από πυκνή βλάστηση. Αλλά και σε αρκετές άλλες περιπτώσεις εκτός Αττικής τα ιερά της Αφροδίτης βρίσκονταν μέσα σε πυκνή βλάστηση. Η Αφροδίτη αποκαλούταν επίσης πολύ συχνά «Πάνδημος» (όλου του δήμου). Η Αφροδίτη «Πάνδημος» δεν τιμώταν στα ίδια ιερά με την «Ουρανία». Κατά τον Πλάτωνα η «Ουρανία» συνδεόταν με τον πλατωνικό έρωτα και η «Πάνδημος» με τις σαρκικές απολαύσεις. Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία από λατρευτικές πρακτικές ή γραπτές πηγές, τα οποία να επιβεβαιώνουν αυτή τη διάκριση. Η «Ουρανία» δεν απείχε από τις σαρκικές απολαύσεις και η «Πάνδημος» μοιραζόταν την ίδια εικονογραφία με την «Ουρανία». Το προσωνύμιο «Πάνδημος» σχετιζόταν στην πραγματικότητα με την πολιτική λειτουργία της Αφροδίτης ως θεάς που ενώνει αρμονικά όλους τους πολίτες μιας πόλης. Η Αφροδίτη λατρευόταν επίσης ως προστάτιδα των θαλάσσιων ταξιδιών και των λιμανιών. Χάρη στην ιδιότητά της αυτή ονομαζόταν «Ευπλοία», «Λιμενία», «Επιλιμενία» και «Ποντία». Τα ιερά της σ' αυτή την περίπτωση βρίσκονταν συνήθως σε λιμάνια κατά μήκος των θαλάσσιων οδών που χρησιμοποιούσαν οι Έλληνες και οι Φοίνικες έμποροι, οι οποίοι ήταν σημαντικοί τιμητές της λατρείας της. Η τρίτη ιδιότητα της Αφροδίτης είχε χθόνιο χαρακτήρα. Στην περίπτωση αυτή ναοί και τεμένη της ιδρύονταν κοντά σε νεκροταφεία ή και ανάμεσα σε τάφους.[68]

Στη Θεσσαλία η λατρεία της Αφροδίτης ήταν αρκετά διαδεδομένη. Το

68. Για όλα τα παραπάνω, βλ. Nilsson 1974 (I), 521, 525. Κακριδής 1986, 190. Παπαχατζής 1996, 136-137. Larson 2007, 116-118, 123, 125. Μαχαίρα 2008, 136-138.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κέντρο της εντοπίζεται στη Μητρόπολη της Θεσσαλιώτιδος.[69] Μεταξύ των διαφορετικών ιδιοτήτων της, λατρεύθηκε και ως θεά των νεκρών. Με αυτή την ιδιότητα στη Δημητριάδα έφερε το προσωνύμιο «Πασικράτα», το οποίο έφερε συνήθως η Περσεφόνη.[70] Στους Γόννους η Αφροδίτη πιθανώς λατρεύθηκε ως θεά του τοκετού.[71]

Οσον αφορά στον Εχίνο, εκτός από την εύρεση των γλυπτών της Αφροδίτης και του Έρωτος κοντά στο ανάγλυφο, υπάρχουν και άλλα στοιχεία, τα οποία ενισχύουν την πιθανότητα της λατρείας των δύο θεαινών, της Αρτέμιδος και της Αφροδίτης, στον ίδιο χώρο. Ένα στοιχείο είναι το φυσικό περιβάλλον - σε βραχώδη πλαγιά και κοντά σε πυκνή βλάστηση -, στο οποίο εντοπιζόταν το πιθανό αυτό ιερό. Όπως ήδη σημειώθηκε, ένα τέτοιο περιβάλλον χαρακτηρίζει συνήθως τους χώρους των ιερών τόσο της Αρτέμιδος, όσο και της Αφροδίτης. Ακόμη, οι δύο θεές ήταν από τις πιο δημοφιλείς στην περιοχή της Θεσσαλίας και, ειδικότερα, της Αχαΐας Φθιώτιδος και η λατρεία τους στον ίδιο χώρο δεν προκαλεί έκπληξη. Κυριότερος λόγος, ωστόσο, για να υποθέσουμε την ύπαρξη ενός τέτοιου ιερού, με βάση τις υπάρχουσες ενδείξεις, είναι η συμπληρωματική λειτουργία που είναι δυνατό να είχαν οι δύο θεές στη συγκεκριμένη περίπτωση. Αν η Αρτεμις λατρευόταν στο χώρο αυτό με την ιδιότητα της «Λοχείας», δεν αποκλείεται να υπήρχε παράλληλα και λατρεία της Αφροδίτης ως «Ουρανίας», ως θεάς που συνέβαλε στην καλή λειτουργία του γάμου και στην ευγονία. Επιπλέον, όπως σημειώθηκε, σε ορισμένες περιπτώσεις και η Αφροδίτη συσχετιζόταν με την Ειλειθυία. Περαιτέρω, οι δύο θεές συνδέονταν με το γάμο από διαφορετική άποψη. Η Αρτεμις με την προετοιμασία των κοριτσιών πριν από το γάμο και με τη γαμήλια τελετή και η Αφροδίτη με τις υγιείς σχέσεις στο πλαίσιο του γάμου. Η εύρεση του κορμού του Έρωτος στον ίδιο χώρο ενισχύει, στο συγκεκριμένο νοηματικό πλαίσιο, την ερμηνεία της Αφροδίτης ως «Ουρανίας». Αν και η λατρεία των δύο θεαινών με μία άλλη ιδιότητά τους, αυτή της προστάτιδας των λιμανιών, της «Λιμενίας», θα ήταν επίσης πιθανή σε μία θέση σαν αυτή του Εχίνου, κοντά στη θάλασσα και με προφανείς εμπορικές σχέσεις και επαφές με άλλες περιοχές, προς το παρόν τουλάχιστον δεν υπάρχουν στοιχεία, τα οποία να στηρίζουν μία τέτοια υπόθεση.[72]

69. Ρακατσάνης - Τζιαφάλιας 2004, 61.

70. Ρακατσάνης - Τζιαφάλιας 1997, 30-32. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2001, 33.

71. Ρακατσάνης - Τζιαφάλιας 2004, 40.

72. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να σημειωθεί ότι, παρά τη σημασία της πόλης του Εχίνου και την ανεπτυγμένη επικοινωνία της με άλλες περιοχές, δεν υπάρχει έως τώρα απόδειξη ότι στη θέση της υπήρχε σημαντικό λιμάνι. Αν και η οχύρωσή της ανήκε στην αλυσίδα των οχυρώσεων του αμυντικού συστήματος του βόρειου Μαλιακού (βλ. Δακορώνια - Παπακωνσταντίνου 2007, 316, σχ. 1, εικ. 2), ένδειξη της προσπάθειας προάσπισης της πόλης από τους δια θαλάσσης κινδύνους και διασφάλισης της δια θαλάσσης επικοινωνίας, είναι ενδεχόμενο ένα μέρος τουλάχιστον των εξωτερικών επαφών του Εχίνου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Επιστρέφοντας στο σύνολο των γλυπτών της κατάσχεσης και προσεγγίζοντάς τα με βάση τα όσα στο μεταξύ συζητήθηκαν, οδηγούμαστε σε περαιτέρω παρατηρήσεις και συμπεράσματα για τις λατρευόμενες θεότητες στον Εχίνο και, ειδικότερα, για την πιθανή ύπαρξη του προαναφερόμενου ιερού. Κατ' αρχήν είναι δύσκολο να υποθέσουμε ότι τα γλυπτά προέρχονται από χώρο διαφορετικό από ιερό. Οι λόγοι είναι προφανείς. Εκτός από τις μορφές θεοτήτων, τις οποίες απεικονίζουν, ο αριθμός τους και το υλικό από το οποίο αυτά έχουν κατασκευασθεί, τόσο τα μαρμάρινα, όσο και τα πώρινα, είναι στοιχεία που υποδεικνύουν ότι αυτά προέρχονται από το χώρο κάποιου ή κάποιων ιερών. Από το σύνολο των γλυπτών της κατάσχεσης δύο, τα ΑΕ 381 και ΑΕ 375, απεικονίζουν την Αρτέμιδα (**Εικ. 7-8**) και άλλα δύο, τα ΑΕ 374 και ΑΕ 382 (ή Λ 1), την Αφροδίτη (**Εικ. 5-6**). Επιπλέον, από τις δύο κεφαλές γυναικείων μορφών, η μία, η ΑΕ 377, είναι πιθανό, όπως ήδη σημειώθηκε, να απεικονίζει κεφαλή Αρτέμιδος (**Εικ. 1α-β**) και η δεύτερη, η ΑΕ 378, ίσως απεικονίζει κεφαλή Αφροδίτης (**Εικ. 2**). Η παρατήρηση αυτή οδηγεί αναπόφευκτα στο συμπέρασμα ότι τουλάχιστον τα τέσσερα πρώτα γλυπτά, πιθανώς όμως και οι δύο κεφαλές, προέρχονται πιθανότατα από το αφιερωμένο στην Αρτέμιδα και την Αφροδίτη ιερό, του οποίου την ύπαρξη υποθέτουμε. Αν υπήρχαν δύο διαφορετικά ιερά, αφιερωμένα στην κάθε θεά χωριστά και ευρισκόμενα σε διαφορετικές θέσεις του Εχίνου, τότε θα έπρεπε τα συγκεκριμένα γλυπτά να προέρχονται και από τα δύο ιερά, κάτι που φαίνεται λιγότερο πιθανό. Αντιθέτως, ο ίσος αριθμός γλυπτών που απεικονίζουν τις δύο θεές υποδεικνύει ότι και οι δύο λατρεύονταν ισότιμα στον ίδιο χώρο, αν και η μεγάλη σημασία του ανάγλυφου στην πραγματικότητα, κατά τη κρίση μας, εξαίρει το ρόλο της Αρτέμιδος. Ακόμη, τα ίδια τα γλυπτά παρέχουν επιπλέον πληροφορίες προς την κατεύθυνση της μορφής της λατρείας των δύο θεαινών. Τα δύο αγαλμάτια της Αρτέμιδος απεικονίζουν τη θεά στη μία περίπτωση να κρατάει δάδα και στην άλλη, πάρα το γεγονός ότι αυτή είναι ντυμένη ως κυνηγός, να κρατάει φιάλη για σπονδές. Η φιάλη τη συνδέει με το χώρο του ιερού και η δάδα, ως σύμβολο της ζωής, μεταξύ άλλων και με την ιδιότητα της «Λοχείας». Στα δύο αγαλμάτια της Αφροδίτης η θεά απεικονίζεται σύμφωνα με δύο από τους πιο γνωστούς εικονογραφικούς τύπους της. Στη μία περίπτωση τουλάχιστον, αυτή του αγαλματίου ΑΕ 382 (ή Λ 1) (**Εικ. 6**), όπου ακολουθείται το πρότυπο του λατρευτικού αγάλματος της Αφροδίτης «εν κήποις», έχουμε απεικόνιση της Αφροδίτης «Ουρανίας».

Από τα υπόλοιπα γλυπτά της κατάσχεσης, το αγαλμάτιο γυμνού αγοριού, ΑΕ 379 (**Εικ. 3**), είναι πολύ πιθανό να προέρχεται επίσης από το ίδιο ιερό. Αν απεικονίζει απλώς ένα παιδί, κάτι που φαίνεται αρκετά πιθανό, η

να εξυπηρετούταν δια της χερσαίας οδού και από γειτονικά λιμάνια. Μεταξύ της πόλης και της θάλασσας παρεμβάλλεται σήμερα ζώνη με προσχωσιγενή εδάφη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εύρεσή του σε ένα τέτοιο ιερό, σαν αυτό που υποθέτουμε, δεν ξενίζει, αφού, π.χ., και στο ιερό της Βραυρώνας, όπως σημειώθηκε, αφιερώνονταν γλυπτά μικρών παιδιών, ανεξαρτήτως φύλου, στο πλαίσιο της λειτουργίας της Αρτέμιδος ως προστάτιδας των μικρών παιδιών και ως κουροτρόφου. Αν, πάλι, πρόκειται για αγαλμάτιο Έρωτος, η εύρεσή του σε ένα ιερό, όπου λατρευόταν και η Αφροδίτη, ασφαλώς είναι αναμενόμενη.

Η κεφαλή Αλεξάνδρου, ΑΕ 376 (**Εικ. 4α-β**), προέρχεται πιθανότατα επίσης από ιερό. Στους ελληνιστικούς χρόνους ο Εχίνος, όπως σημειώθηκε, παρέμεινε για αρκετά μεγάλο διάστημα στη σφαίρα επιρροής των Μακεδόνων. Έτσι, μπορεί κανείς εύκολα να κατανοήσει την αφιέρωση γλυπτού με τη μορφή του Αλεξάνδρου σε ένα ιερό της πόλης, στο πλαίσιο της μακεδονικής παρουσίας αλλά και προπαγάνδας στην ευρύτερη περιοχή κατά την περίοδο αυτή. Αν το πιθανό ιερό της Αρτέμιδος και της Αφροδίτης ήταν το σημαντικότερο ή ένα από τα σημαντικότερα της πόλης, όπως υποδεικνύει η θέση του στην περιοχή του κέντρου της και κάτω από την ακρόπολη, τότε δεν αποκλείεται και το γλυπτό με τη μορφή του Αλεξάνδρου - είναι ενδεχόμενο να ήταν μόνο κεφαλή ή προτομή - να αφιερώθηκε στο συγκεκριμένο ιερό, που θα ήταν και το πιο πολυσύχναστο.

Η ερμαϊκή στήλη, Λ 387 (**Εικ. 9**), είναι δυνατό να προέρχεται τόσο από το χώρο ενός ιερού, όσο και από άλλη θέση εντός ή και εκτός της πόλης του Εχίνου. Ο μόνος λόγος, ο οποίος μας ωθεί να σκεφθούμε την προέλευσή της από το υπό συζήτηση ιερό είναι το ενδεχόμενο να προέρχονται όλα τα γλυπτά της κατάσχεσης από το χώρο του.

Τα δύο γλυπτά από πωρόλιθο, η πιθανή προτομή Ίσιδος, ΑΕ 383 (**Εικ. 10**), και το αγαλμάτιο Αρποκράτη, ΑΕ 380 (**Εικ. 11α-β**), είναι πολύ πιθανό να κατασκευάσθηκαν από τον ίδιο γλύπτη ή το ίδιο εργαστήριο και να αφιερώθηκαν την ίδια χρονική στιγμή στο ιερό, από το οποίο προέρχονται. Στη σκέψη αυτή οδηγούν αφ' ενός το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή τους και αφ' ετέρου το θέμα τους, δηλαδή ότι τα δύο γλυπτά απεικονίζουν θεότητες του αιγυπτιακού πανθέου στην εξελληνισμένη μορφή τους και, μάλιστα, τους δύο από τις τρεις πιο δημοφιλείς Αιγύπτιους θεούς στον ελλαδικό χώρο. Ακόμη, το γεγονός ότι τα δύο γλυπτά φαίνεται να χρονολογούνται στην ίδια περίοδο και ότι τεχνοτροπικά παρουσιάζουν εικονογραφικές λεπτομέρειες εμφανώς στηριζόμενες στα εικονογραφικά πρότυπα της ελληνιστικής τέχνης.

Κέντρα λατρείας των ξένων θεοτήτων και ιδίως των Αιγύπτιων θεών στον ελλαδικό χώρο υπήρξαν κυρίως τα μεγάλα λιμάνια που βρίσκονταν στο Αιγαίο ή επικοινωνούσαν άμεσα με αυτό και οι πόλεις που ιδρύθηκαν στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια.[73] Όσον αφορά στους Αιγύπτιους θεούς, ειδικότερα, υπάρχουν αρκετές μαρτυρίες για λατρεία τους στην περιοχή της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας (Χαιρώνεια, Κορώνεια,

73. Nillson 1974 (II), 128. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2001, 30.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ορχομενός) αλλά και της Θεσσαλίας (Λάρισα, Γόννοι). Στην Αχαΐα Φθιώτιδα Σαραπείο, όπου εκτός από τον Σάραπι λατρεύονταν επίσης η Ίσις και ο Άνουβις, υπήρχε στη Δημητριάδα.[74] Από την περιοχή της σημερινής Φθιώτιδας οι σχετικές μαρτυρίες μέχρι στιγμής προέρχονται από τις αρχαίες πόλεις Τίθορα, Υάμπολι και Ύπατα.[75] Στην περιοχή του Εχίνου δεν έχει εντοπισθεί έως σήμερα ιερό αφιερωμένο στους Αιγύπτιους θεούς. Η ύπαρξη ενός τέτοιου ιερού στον Εχίνο, ωστόσο, δεν θα ήταν απίθανη. Η σημασία της πόλης, η θέση της κοντά στη θάλασσα, η επικοινωνία που προφανώς είχε με άλλες περιοχές του Αιγαίου αλλά και η μακεδονική και κατόπιν η ρωμαϊκή παρουσία σ' αυτή, είναι ορισμένοι από τους λόγους που θα ευνοούσαν μία τέτοια λατρεία στη θέση. Από τα κτερίσματα που έχουν βρεθεί κατά καιρούς στους πλούσια κτερισμένους τάφους της πόλης προκύπτει ότι υπήρχαν επαφές με το Αιγαίο και την Αίγυπτο. Υπάρχουν αρκετά χαρακτηριστικά παραδείγματα. Σε θαλαμωτό τάφο με κλίνες, «μακεδονικού τύπου», βρέθηκαν δύο χάλκινα δαχτυλίδια με σκαραβαίους από κορναλίνη στη θέση της σφενδόνης,[76] τα οποία χρονολογούνται στον 3ο αι. π.Χ.[77] Σε κεραμοσκεπή κιβωτιόσχημο τάφο βρέθηκε σπάνιο αγγείο από φαγεντιανή με χαρακτηριστική ανοιχτοπράσινη διακόσμηση, προερχόμενο πιθανότατα από την Αίγυπτο.[78] Ακόμη, σε πλούσια κτερισμένο κιβωτιόσχημο τάφο ελληνιστικών χρόνων βρέθηκε χρυσό περιδέραιο-φυλαχτό με εξαρτώμενα δισκόμορφα χρυσά ελάσματα, τα οποία φέρουν έκτυπες τις μορφές της Ίσιδος και του Σαράπιδος.[79] Από το τελευταίο αυτό εύρημα επιβεβαιώνεται ότι οι Αιγύπτιοι θεοί ασφαλώς δεν ήταν άγνωστοι στον Εχίνο και, μάλιστα, ήδη στους

74. Μπάτζιου-Ευσταθίου 2001, 30. Κοντονάτσιος 2007, 43.

75. Από επιγραφές των αρχών του 2ου αι. μ.Χ., (*IG* IX:1, 187-190), γνωρίζουμε ότι στην Τίθορα (σημ. Τιθορέα) υπήρχε λατρεία του Σάραπι, στον οποίο αφιερώνονταν οι απελεύθεροι δούλοι. Η θέση του Ισείου, στο οποίο ελάμβαναν χώρα οι απελευθερωτικές πράξεις, έχει προταθεί ότι βρισκόταν σε μικρή απόσταση βορείως της Τίθορας. Η Υάμπολις, σύμφωνα με επιγραφή του 1ου αι. π.Χ., (*IG* IX:1, 189), αφιέρωσε ένα πρόπυλο, στοές και άλλους χώρους (οίκους) στους τρεις κυριότερους Αιγύπτιους θεούς. Από την Ύπατα (σημ. Υπάτη) προέρχεται μαρμάρινη πλάκα με επιγραφή αφιερωμένη στον Σάραπι, επειδή έσωσε ένα παιδί, Nillson 1974 (II), 128. Riethmüller 2005, 269-270, 275. Στον ελλαδικό χώρο οι Αιγύπτιοι θεοί απέκτησαν και ιαματικές ιδιότητες και συχνά ταυτίζονταν με τον Ασκληπιό, Τσώχος 2002, 85.

76. Λαμπροπούλου 1983, *ΑΔ* 38, Χρονικά, 172 (οικ. Γ. Μπούρχα).

77. Στην επίπεδη επιφάνεια του σκαραβαίου του ενός δαχτυλιδιού υπάρχει εγχάρακτη μορφή Ηρακλή με λεοντή και ρόπαλο και σ' αυτή του άλλου εγχάρακτη μορφή θαλάσσιου δαίμονα καθήμενου οκλαδόν. Είναι πιθανό οι δύο σκαραβαίοι να έχουν την ίδια προέλευση και, μάλιστα, από μία ελληνιστική περιοχή με καλλιτεχνική παραγωγή εκτός της Ετρουρίας. Στα ελληνιστικά χρόνια ο σκαραβαίος είναι μία σπάνια αλλά όχι άγνωστη μορφή εγχάρακτων πολύτιμων λίθων, Pantos 1989, 315-316.

78. Το αγγείο βρέθηκε στο οικόπεδο Α. Αγουρίδη το 2003. Η ανασκαφική έκθεση θα δημοσιευθεί στο σχετικό Αρχαιολογικό Δελτίο.

79. Πάντος 1983, *ΑΔ* 38, Χρονικά, 174, πίν. 74α (οικ. Γ.Λ. Χάδου).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ελληνιστικούς χρόνους.

Αν και δεν είναι δυνατό να αποκλεισθεί η πιθανότητα τα δύο γλυπτά της κατάσχεσης με τις μορφές των Αιγύπτιων θεών να προέρχονται από άλλη θέση εκτός του Αχινού, οι λόγοι, οι οποίοι προαναφέρθηκαν, κάνουν εξ ίσου πιθανή ή πιθανότερη την εκδοχή της προέλευσής τους από αυτόν. Η απουσία, έως σήμερα, στοιχείων για την ύπαρξη λατρείας των Αιγύπτιων θεών στον Εχίνο ίσως οφείλεται στην ανασκαφική τύχη. Παράλληλα, θα πρέπει να εξετασθεί και η πιθανότητα τα δύο γλυπτά να προέρχονται από τον ίδιο χώρο, από τον οποίο προήλθαν και τα άλλα γλυπτά της κατάσχεσης ή, τουλάχιστον, τα περισσότερα από αυτά. Όπως σημειώθηκε, από το τέλος των ελληνιστικών χρόνων η Ίσις ταυτίσθηκε, μεταξύ άλλων, με την Αφροδίτη, ιδίως όμως με την Αρτέμιδα. Από την άποψη αυτή, η πιθανότητα της προέλευσης των δύο γλυπτών από το ίδιο ιερό με τα υπόλοιπα της κατάσχεσης ενισχύεται περισσότερο, δεδομένου ότι η Ίσις, όπως και η Άρτεμις, θεωρούταν προστάτιδα των γυναικών κατά τον τοκετό και αποκαλούταν επίσης «Λοχεία». Επιπλέον, θεωρούταν προστάτιδα του γάμου και της οικογενειακής ζωής και κουροτρόφος. Έτσι, η λατρεία της σε ένα ιερό όπου λατρεύονταν η Άρτεμις και η Αφροδίτη με τις αντίστοιχες ιδιότητες δεν θα αποτελούσε έκπληξη. Εν κατακλείδι, στην περίπτωση αυτή και η μορφή του Αρποκράτη, αφ' ενός ως ενός Αιγύπτιου θεού που συνδέεται άμεσα με την Ίσιδα και αφ' ετέρου ως θεού της γονιμότητας και προστάτη των παιδιών, αποκτά στο συγκεκριμένο νοηματικό πλαίσιο ιδιαίτερη σημασία.

Μία ακόμη παρατήρηση που προέκυψε στο πλαίσιο της συζήτησης για την προέλευση των γλυπτών της κατάσχεσης είναι ότι πρόκειται για ένα σύνολο γλυπτών αξιόλογο σε αριθμό, το οποίο αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία στην περίπτωση που προέρχεται μόνο από τον Εχίνο και μόνο από έναν χώρο, αυτόν του ιερού Αρτέμιδος και Άφροδίτης, την ύπαρξη του οποίου υποθέτουμε. Επειδή έως σήμερα αρκετά από τα έργα πλαστικής που φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Λαμίας προέρχονται από τον Αχινό, ο οποίος, βεβαίως, έχει ανασκαφεί σε μεγαλύτερη έκταση από άλλες θέσεις, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι στον Εχίνο πρέπει να λειτουργούσε τοπικό εργαστήριο, του οποίου οι καλλιτέχνες είτε είχαν ταξιδέψει πολύ, είτε κατάγονταν από άλλες περιοχές.[80] Η ομοιότητα στον τρόπο με τον οποίο έχουν σμιλευθεί ορισμένα από τα γλυπτά της κατάσχεσης, αυτά με τις λιγότερες λεπτομέρειες, δείχνει ότι αυτά

80. Dakoronia - Gounaropoulou 1992, 226. Ίσως δεν είναι άνευ σημασίας ότι στη γειτονική αρχαία πόλη της Μαλίδας Φάλαρα (;) (σημ. Στυλίδα), σε χώρο όπου εντοπίσθηκαν αρχαία λουτρά, βρέθηκε ενεπίγραφο βάθρο αγάλματος, σύμφωνα με την επιγραφή του οποίου αυτό αφιερώθηκε στον Ασκληπιό από κάποιον Παυσανία, λιθουργό στο επάγγελμα, Παπαδάκης 1919, *ΑΔ* 6, Χρονικά, 146. Χωρίς να αποκλείεται ο αναθέτης να προερχόταν από άλλη περιοχή, είναι εξίσου πιθανό αυτός να ήταν ένας από τους τεχνίτες του λίθου που απασχολούνταν στην περιοχή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

είναι πιθανότατα προϊόντα ενός τοπικού εργαστηρίου. Τα πιο ποιοτικά από τα γλυπτά της κατάσχεσης, όπως και τα πιο ασυνήθιστα, αυτά των Αιγύπτιων θεών, ασφαλώς κατασκευάσθηκαν από πιο αξιόλογους ή από πολυταξιδεμένους καλλιτέχνες που εργάσθηκαν στην περιοχή ή τα ίδια προήλθαν από άλλη περιοχή.

Ιδιαίτερη σημασία έχει και η χρονολόγηση των γλυπτών της κατάσχεσης. Αυτά χρονολογούνται κυρίως στον ύστερο 4ο έως πρώιμο 3ο αι. π.Χ. και στον 2ο έως 1ο αι. π.Χ. Οι χρονολογήσεις αυτές συμπίπτουν αφ' ενός με την αρχή τής ακμής του Εχίνου και την πρώτη φάση κατασκευής και λειτουργίας του χώρου, στον οποίο βρέθηκε το αναθηματικό ανάγλυφο στην Αρτέμιδα, και αφ' ετέρου με την περίοδο της μεγαλύτερης ακμής του Εχίνου. Ίσως, λοιπόν, και το πιθανό ιερό με τις συλλατρευόμενες θεότητες να γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή του στο ίδιο διάστημα.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AAA: *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών*.

ΑΔ: *Αρχαιολογικόν Δελτίον*.

ΑΕΜΘ: *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη*.

AM: *Mitteilungen des Deutschen Archaologischen Instituts*.

CSCA: *California Studies in Classical Antiquity*.

EAM: *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*.

IEE (Δ'): *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Ελληνιστικοί χρόνοι, Μέγας Αλέξανδρος*, Τόμος Δ΄, Αθήναι 1973.

IG: *Inscriptiones graecae*.

Iside 1997: *Iside, il mito, il mistero, la magia, Milano, Palazzo Reale, 22 fabbraio - 1 giugno 1997*, Milano 1997 (κατάλογος έκθεσης).

LIMC: *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*.

Πόλη 2000-2001: *Η πόλη κάτω από την πόλη. Ευρήματα από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου των Αθηνών, Αθήνα, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Φεβρουάριος 2000 - Δεκέμβριος 2001*, Αθήνα 2003 (κατάλογος έκθεσης).

RE: *Paulys Realenzyclopadie der classischen Altertumswissenschaften*.

ZPE: *Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Albersmeier S., 2002. *Untersuchungen zu den Frauenstatuen des ptolemäischen Agyptens*, Mainz am Rhein.

Bieber M., 1981. *The Sculpture of the Hellenistic Age*, New York.

Boardman J., 1999. *Ελληνική πλαστική. Ύστερη Κλασική περίοδος και γλυπτική στις υπερπόντιες αποικίες*, Αθήνα (ελληνική μετάφραση).

Βοκοτοπούλου Ι., 1996. *Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης*, Αθήνα.

Bonnefoy Y., 1991-1992. *Greek and Egyptian Mythologies*, Chicago (αγγλική μετάφραση).

Γουναροπούλου Λ., 1986. Τέσσερις καινούριες απελευθερωτικές επιγραφές από τον Αχινό Λαμίας, στο *Αμητός, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μ. Ανδρόνικο*, Θεσσαλονίκη, 251-259.

Δακορώνια Φ., 2001. Άρτεμις - Ασπαλίς, στο *Καλλίστευμα. Μελέτες προς τιμήν της Όλγας Τζάχου-Αλεξανδρή*, Αθήνα.

Δακορώνια Φ., Μ. Παπακωνσταντίνου, 2007. Το αμυντικό σύστημα του βόρειου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μαλιακού, στο *Αχαιοφθιωτικά Γ΄. Πρακτικά του Γ΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών. Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας, Αλμυρός 2000*, Τόμος Α΄, Αλμυρός, 313-321.

Dakoronia F., L. Gounaropoulou, 1992. Artemiskult auf einem neuen Weihrelief aus Achinos bei Lamia, *AM* 107, 217-227.

Δεκουλάκου Ι., 1999-2001. Νέα στοιχεία από την ανασκαφή του ιερού των Αιγυπτιων θεών στον Μαραθώνα, *ΑΑΑ* XXXII-XXXIV, 113-126.

Dillon M., 2002. *Girls and Women in Classical Greek Religion*, London and New York.

Κακριδής Ι., 1986. *Ελληνική Μυθολογία, Οι θεοί*, Τόμος 2, Αθήνα.

Καραμπατέα Μ., 2002. *Ελληνική μυθολογία. Θεοί και Ήρωες, Τρωικός πόλεμος και Οδύσσεια*, Αθήνα.

Κοντονάτσιος Β., 2007. Αρχαίες λατρείες στην Αχαϊα Φθιώτιδα (ευρύτερη περιοχή Αλμυρού), *Δελτίο της Φιλαρχαίου Εταιρείας Αλμυρού Όθρυς*, Περίοδος Β΄, Τεύχος 11, Αλμυρός, 11-46.

Larson J., 2007. *Ancient Greek Cults. A Guide*, New York and London.

Marcade J., 1969. *Au musee de Delos. Etudes sur la sculpture hellenistique en ronde bosse decouverte dans l'île*, Paris.

Μαχαίρα Β., 2004. Αγαλμάτιο Αφροδίτης με Έρωτα, *Το Μουσείον*, Τεύχος 4, 29-36.

Μαχαίρα Β., 2008. *Το ιερό Αφροδίτης και Έρωτος στην Ιερά Οδό*, Αθήναι.

McKalson J.D., 2005. *Ancient Greek Religion*, Oxford.

Μητροπούλου Ε., 1992. Αγαλματίδια Αρτέμιδος στο Μουσείο Βόλου, στο *Διεθνές Συνέδριο για την αρχαία Θεσσαλία στη μνήμη του Δημήτρη Ρ. Θεοχάρη, Βόλος 1987*, Αθήνα, 326-332.

Miller St.G., 1974. The Altar of the Six Goddesses in Thessalian Pherai, *CSCA*, Vol. 7, 231-256.

Μπάτζιου-Ευσταθίου Α., 2001. *Δημητριάς*, Αθήνα.

Nilsson M.P., 1974 (I). *Geschichte der griechischen Religion. Die Religion Griechenlands bis auf die griechische Weltherrschaft*, Erster Band, München.

Nilsson M.P., 1974 (II). *Geschichte der griechischen Religion. Die hellenistische und romische Zeit*, Zweiter Band, München.

Παντερμαλής Δ., 1987. *Δίον. Η ιερή πόλη των Μακεδόνων στους πρόποδες του Ολύμπου*, Αθήνα.

Pantos P., 1989. Zwei Skarabaen hellenistischer Zeit aus Echinos, στο *Festschrift für Nikolaus Himmelmann. Beitrage zur Ikonographie und Hermeneutik*, Mainz, 315-320.

Παπακωνσταντίνου Μ.-Φ., 2002. Εχίνος. Ιστορικό περίγραμμα, μνημειακή τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα μιας αρχαίας θεσσαλικής πόλης στον Αχινό Φθιώτιδος, στο *Πρακτικά του 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, Λαμία 2001*, Λαμία, 25-33.

Παπαναγιώτου Τρ., 1971. *Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος*, Αθήναι.

Παπαχατζής Ν., 1996. *Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*, Β΄ έκδοση, Αθήνα.

Ρακατσάνης Κ., Α. Τζιαφάλιας, 1997. *Λατρείες και ιερά στην αρχαία Θεσσαλία. Α΄ Πελασγιώτις*, Ιωάννινα.

Ρακατσάνης Κ., Α. Τζιαφάλιας, 2004. *Λατρείες και ιερά στην αρχαία Θεσσαλία. Β΄ Περραιβία*, Ιωάννινα.

Ραυτοπούλου Ε., 2007. *Μελέτες αρχαίας γλυπτικής και εικονογραφίας*, Αθήναι.

Ridgway B.S., 1990. *Hellenistic Sculpture I. The Styles of ca. 331-200 B.C.*, USA.

Riethmüller J.W., 2005. *Asklepios. Heiligtümer und Kulte*, Band 2/2, Heidelberg.

Rosenbaum E., 1960. *A Catalogue of Cyrenaican Portrait Sculpture*, London

Ρωμοπούλου Αικ., 1997. *Ελληνορωμαϊκά γλυπτά του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου*, Αθήνα.

Seyffert O., 1969. *Dictionary of Classical Antiquities. Mythology, Religion, Literature, Art*.

Smith R.R.R., 1995. *Hellenistic Sculpture*, London.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Thompson D.B., 1973. *Ptolemaic Oinochoai and Portraits in Faience. Aspects of the Ruler-Cult*, Oxford.

Totti M., 1988. Der griechisch-agyptische Traumgott Apollon-Helios-Harpokrates-Tithoes in zwei Gebeten der griechischen magischen Papyri. Zwei Gebete in den Papyri Graecae Magicae, *ZPE* 73, 287-301.

Τσώχος Χ., 2002. Το ιερό των Αιγύπτιων θεών και η λατρεία τους στους Φιλίππους μέσα από το επιγραφικό υλικό. Πρώτες παρατηρήσεις, *ΑΕΜΘ* 16, 83-91.

Walters E., 1988. *Attic Grave Reliefs that Represent Women in the Dress of Isis*, *Hesperia* Suppl. XXII.

Weber M., 2006. Die Kultbilder der Aphrodite Urania der zweiten Halfte des 5. Jhs. v. Chr. in Athen/Attika und das Bürgerrechtsgesetz von 451/0 v. Chr., *AM* 121, 165-179.

Witt R.E., 1971. *Isis in the Graeco-Roman World*, London.

Χάδου Μ., 1997. Ο αρχαίος Εχίνος. Η ιστορία από τις επιγραφές, στο *Αχαιοφθιωτικά Β΄. Πρακτικά του Β΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών. Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας, Αλμυρός 1995*, Τόμος Α΄, Αλμυρός, 197-208.

Χατζηδάκης Π., 2003. *Δήλος*, Αθήνα.

Εικ. 1α: Κεφαλή γυναικείας μορφής κατ' ενώπιον, ΑΕ 377.

Εικ. 1β: Κεφαλή γυναικείας μορφής κατά τομή, ΑΕ 377.

Εικ. 2: Κεφαλή γυναικείας μορφής, ΑΕ 378.

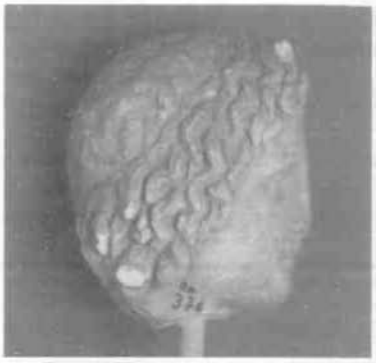

Εικ. 3: Κεφαλή και κορμός αγοριού σε παιδική ηλικία, ΑΕ 379.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εικ. 4α: Κεφαλή Αλεξάνδρου κατ' ενώπιον, ΑΕ 376.

Εικ. 4β: Κεφαλή Αλεξάνδρου κατά τομή, ΑΕ 376.

Εικ. 5: Ακέφαλο αγαλμάτιο Αφροδίτης, ΑΕ 374.

Εικ. 6: Ακέφαλο αγαλμάτιο Αφροδίτης, ΑΕ 382 (ή Α 1).

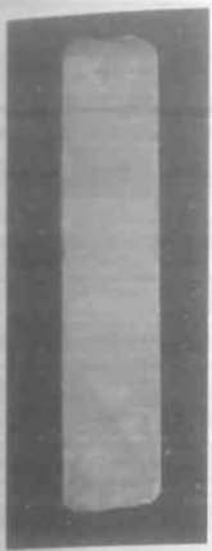

Εικ. 7: Ακέφαλο αγαλμάτιο Αρτέμιδος, ΑΕ 381.

Εικ. 8: Ακέφαλο αγαλμάτιο Αρτέμιδος, ΑΕ 375.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εικ. 9: Τμήμα ερμαϊκής στήλης, Λ 387.

Εικ. 10: Προτομή γυναικείας μορφής (Ίσιδος;), ΑΕ 383.

Εικ. 11α: Αγαλμάτιο Αρποκράτη κατ' ενώπιον, ΑΕ 380.

Εικ. 11β: Αγαλμάτιο Αρποκράτη από την αριστερή πλευρά, ΑΕ 380.

Εικ. 12: Αναθηματικό ανάγλυφο στην Αρτέμιδα, ΑΕ 1041.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στην Αθήνα και ολοκλήρωσα τις γυμνασιακές μου σπουδές στη Λαμία. Σπούδασα στο Αρχαιολογικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, απ' όπου αποφοίτησα με άριστα. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών μου εργάσθηκα σε εκδοτικούς οίκους, ως φιλόλογος και παραδίδοντας μαθήματα αγγλικής και γερμανικής γλώσσας. Εδώ και αρκετά χρόνια εργάζομαι ως αρχαιολόγος στη ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στη Λαμία. Στο πλαίσιο αυτό έχω πραγματοποιήσει μεγάλο αριθμό ανασκαφών στη Φθιώτιδα και έχω συμμετάσχει ενεργά στην προετοιμασία της επανέκθεσης των Αρχαιολογικών Μουσείων της Λαμίας και της Αταλάντης.

Έχω λάβει μέρος με ανακοινώσεις και ανακοινώσεις τοίχου σε πολλά διεθνή και τοπικά αρχαιολογικά και διεπιστημονικά συνέδρια. Πραγματοποίησα μεταπτυχιακές σπουδές στα Τμήματα της Αρχαίας Ιστορίας και Αρχαιογνωσίας, με κατεύθυνση την Προϊστορική Αρχαιολογία, και της Κλασικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου του Salzburg, στην Αυστρία. Η διπλωματική μου εργασία είχε ως θέμα τις πρώιμες φάσεις κατοίκησης στο Νέο Μοναστήρι Φθιώτιδας. Σήμερα εκπονώ την διδακτορική μου διατριβή στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης, στη Γερμανία, με θέμα τη Μέση εποχή του Χαλκού στην κοιλάδα του Σπερχειού ποταμού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 5ης Συνεδρίασης

Μπάμπης Τσέλος: Κύριοι εισηγητές, κύριοι σύνεδροι, στις εργασίες του Συνεδρίου μας συμμετέχει και η κα Πολυμέρου –Καμηλάκη, Διευθύντρια του Λαογραφικού Τμήματος της Ακαδημίας Αθηνών, θα την παρακαλέσω να απευθύνει έναν χαιρετισμό.

Πολυμέρου - Καμηλάκη: Ευχαριστώ το Προεδρείο, για την πρόσκληση να απευθύνω έναν χαιρετισμό, αλλά είπα κι εγώ να είμαι ως απλή σύνεδρος, συνοδεύοντας τον σύζυγό μου, ο οποίος είναι ομιλητής σ' αυτό το συνέδριο και να μην έρχομαι επίσημα, ως Δ/ντρια του Κέντρου Λαογραφίας, παρ' ό,τι ο τίτλος του με τιμά και δεν τον φέρω βαρέως. Ξέρετε πολύ καλά, γιατί πολλούς από το ακροατήριο γνωρίζω και με γνωρίζουν, και νομίζω ότι φαίνεται με κυνηγάει από κοντά και το Κέντρο, όπου και να πάω.

Θα ήθελα να πω, ότι ειλικρινά συγχαίρω την Οργανωτική Επιτροπή, που για 4η φορά προσπαθεί με τόσο επιτυχή τρόπο, να οργανώσει ένα Συνέδριο, δεν είναι τόσο εύκολη υπόθεση, σε έναν χώρο που είναι πολύ πλούσιος ιστορικά, αλλά δεν διαθέτει ενδεχομένως και όλα τα μέσα τα οποία θα είχε κανείς σε ένα πιο μεγάλο αστικό κέντρο, όπως είναι η Αθήνα.

Η επιτυχία αυτού του συνεδρίου, έγκειται και στην δημοσίευση των πρακτικών, κάτι το οποίο παρακολουθεί το Κέντρο Λαογραφίας και αξιοποιεί, γιατί το αποτέλεσμα των συνεδρίων αυτών, δεν είναι μόνο η επαφή μεταξύ των Συνέδρων, που είναι πολύ σημαντικό, γιατί έχουμε και την ανταλλαγή των απόψεων, αλλά το πιο σημαντικό είναι η δημοσίευση των πρακτικών, τα οποία παραδίδονται προς αξιοποίηση στους ερευνητές. Αυτό είναι το μεγάλο επίτευγμα και αυτών των συνεδρίων.

Θα ήθελα να συγχαρώ την επιτροπή και να πω ότι το Κέντρο Λαογραφίας θα είναι πάντα κοντά σας, και στα επόμενα Συνέδρια, που εύχομαι να είναι πολλά, για την αξιοποίηση του λαογραφικού, ιστορικού και αρχαιολογικού πλούτου της περιοχής.

Θα ήθελα μάλιστα να πω εδώ, είναι κάτι το οποίο συζητούσα πριν από λίγο με την Έφορο Αρχαιοτήτων την κα Παπακωνσταντίνου, ήξερα την προηγούμενη, τώρα χάρηκα που είδα την τωρινή Έφορο, θα ήθελα να πω ότι μας ενδιαφέρει πολύ και η συνδιοργάνωση κάποιων εκδηλώσεων, στον χώρο της Φθιώτιδας. Να σας ενημερώσω, ίσως κάποιοι το ξέρετε, ότι το Κέντρο Λαογραφίας, σε μικρή απόσταση από την Λαμία, έχει ιδρύσει ένα Μουσείο, το μοναδικό ακόμα στην Ελλάδα, Μουσείο του Άρτου, με σύγχρονες προδιαγραφές, το οποίο, θα έλεγα με λύπη μου, δεν έχει την ανάλογη συμπαράσταση από την τοπική ευρύτερη, όχι της Αμφίκλειας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μόνο, κοινωνία.

Θα έλεγα ότι θα πρέπει να συνεργαστούμε στενότερα και να συνεργαστείτε κι εσείς στενότερα με τα μεγάλα κέντρα, αν πούμε ότι η Αθήνα είναι το κεντρικό σημείο επαφής. Είμαστε στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε εξυπηρέτηση επιστημονική, είτε αυτή αφορά στην οργάνωση κάποιου συνεδρίου, είτε με τη βοήθεια των ερευνητών μας, οι οποίοι είναι πολλοί και ενδιαφέρονται για τα τοπικά θέματα.

Σας ευχαριστώ πολύ, και εύχομαι πραγματικά μέχρι τέλους να πάει καλά αυτό το συνέδριο, είμαι σίγουρη ότι θα πάει καλά. Σας ευχαριστώ για την ευκαιρία που μου δώσατε.

Μπάμπης Τσέλος: Ευχαριστούμε όλους τους εισηγητές για τις εισηγήσεις τους, αλλά και εσάς που είχατε την θέληση να παρευρεθείτε σήμερα και να παρακολουθήσετε τις αξιόλογες αυτές εισηγήσεις της 5ης Συνεδρίασης του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας.

Επειδή τώρα θα ακολουθήσουν ερωτήσεις ή τοποθετήσεις επί των εισηγήσεων, παρακαλούμε αυτές να είναι σύντομες και σαφείς. Ξεκινάμε με τις ερωτήσεις. Αφού τεθούν οι ερωτήσεις όλες, μετά να απαντήσουν οι εισηγητές και μετά να γίνουν τοποθετήσεις.

Ο κ. Παπαναγιώτου έχει τον λόγο.

Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου: Αφορά τον κ. Πάλλη. Δεν πρόκειται να ρωτήσω, απλώς να πω ότι είμαι βέβαιος η σχεδόν βέβαιος, ότι ο περιορισμένος χρόνος που διατίθεται, δεν του επέτρεψε να αναφερθεί και σε μία άλλη δραστηριότητα του Ορλάνδου στη Λοκρίδα. Όταν ήμουν φοιτητής, επειδή ήξερα ότι εκεί υπάρχει μία εκκλησία με μάρμαρα, πήγα και τα φωτογράφισα με μηχανές τσι εποχής, Ζολώτα να πούμε. Και πήγα, χαρούμενος, στον καθηγητή μου, να του δείξω τι βρήκα. Τις πήρε, τις είδε, και μου λέει: πότε γεννήθηκες; Λέω το 1931. Εγώ είχα πάει το 1929 εκεί, λέει. Και έβγαλε τότε και μου χάρισε ένα ανάτυπο από την δημοσίευση του μνημείου αυτού, με τίτλο «Ταξιάρχης Λοκρίδος».

Σήμερα, τα κυριότερα και τα καλλιτεχνικότερα γλυπτά ή αρχιτεκτονικά μέλη του Ταξιάρχη, κοσμούν αίθουσα του Βυζαντινού Μουσείου Υπάτης.

Μπάμπης Τσέλος: Ευχαριστούμε τον κ. Παπαναγιώτου. Δεν ξέρω αν ο κ. Πάλλης θέλει να πει κάτι.

Ο κ. Μπράνης έχει το λόγο.

Δημήτρης Μπράνης: Ένα ερώτημα θα ήθελα να κάνω προς την εισηγήτρια που μίλησε για τους θεούς και τους ήρωες της κοιλάδας του Σπερχειού. Θα ήθελα να μου πει, αυτοί οι θεοί που ανέφερε στην κοιλάδα του Σπερχειού, αν ήταν αποκλειστικά θεοί της κοιλάδας του Σπερχειού, ή ήταν και σε άλλους τόπους της Ελλάδας, ίσως ήταν και πανελλήνιοι. Πέραν των μεγάλων θεών του 12θεου, και άλλων θεών μικροτέρων, αν αυτοί οι θεοί που αναφερθήκατε λατρεύονταν και σε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

άλλους χώρους της πατρίδος μας.

Μπάμπης Τσέλος: Η κα Γεωργίου μπορεί να απαντήσει.

Ευαγγελία Γεωργίου: Θα ήθελα να σας πω ότι πράγματι, αυτοί οι θεοί λατρεύονταν και σε άλλες περιοχές σε όλη την Ελλάδα και ανά τον ελληνικό κόσμο. Απλά, έχουμε κάποιες από αυτές τις λατρείες, ποιες εντοπίζονται εδώ, στην κοιλάδα του Σπερχειού. Και αν είμαστε τυχεροί σε κάποιες περιπτώσεις, με ποια επίκληση, δηλαδή με ποιο επίθετο, με ποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους.

Μπάμπης Τσέλος: Ευχαριστούμε την κα Γεωργίου. Ο κ. Κάπαρης Κων/νος.

Κωνσταντίνος Κάπαρης: Σχετικά με την εισήγηση του κ. Σπανού, περί της Ρωμαϊκής Καρέας, έχω να επισημάνω ότι στη Μοσχοκαρυά ή Δερβέν Καρυά, ή Κλεφτοκαρυά, υπήρχε μοναστήρι, και υπάρχει, το οποίο οι παλιότεροι λένε ότι ήταν μοναστήρι της μονής Ρεντίνης. Αυτό το μοναστήρι είναι σταυροειδής ναός, χτισμένος πάλι πάνω σε παλιότερο ναό, το οποίο μοναστήρι έχει κτήματα, έχει δασική έκταση στην κυριότητά του, και αναφέρεται από τους παλιότερους ότι είχε αιγοπρόβατα, βόδια και διάφορα ζώα, και μοναχούς μέχρι το 1930 περίπου

Το μοναστήρι αυτό είναι χτισμένο γύρω στο 1920, πάνω στο παλιό. Γιορτάζει στις 15/8 και ένα στοιχείο το οποίο ενισχύει την υπόθεση ότι είναι μετόχι της μονής Ρεντίνης, είναι ότι γιορτάζει στις 15/8. Στις 15/8 γιορτάζει ο Άγιος Βασίλειος Ρεντίνης ο οποίος είναι αφιερωμένος στα Εισόδια της Θεοτόκου και ..

Αλλαγή κασέτας από Κ10Β σε Κ11Α – Μικρό κενό

Κωνσταντίνος Κάπαρης: (συνεχίζει):... Αρχεία της επισκοπής Θεσσαλιώτιδος, γιατί κάπου εκεί ανήκε παλιότερα. Ευχαριστώ.

Μπάμπης Τσέλος: Ευχαριστούμε τον κ. Κάπαρη. Μήπως θέλει κάποιος κάποια ερώτηση, κάποια τοποθέτηση;

Η επόμενη συνεδρίαση θα ξεκινήσει στις 5.30 το απόγευμα.

Η 6η συνεδρίαση, δηλαδή η απογευματινή συνεδρίαση θα τελειώσει γύρω στις 7.30 περίπου το απόγευμα. Στις 08.00 μμ θα γίνει ξενάγηση στην Πινακοθήκη Αλέξανδρος Κοντόπουλος στη Λαμία, και εκεί θα γίνουν τα εγκαίνια μιας πολύ σημαντικής, πιστεύω, έκθεσης. 150 χρόνια Φθιωτικού Τύπου. Αυτή η έκθεση γίνεται από το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, σε συνδιοργάνωση με το Γενικό Αρχείο του Κράτους του Ν. Φθιώτιδας. Είναι μία σημαντική έκθεση, 150 χρόνια Φθιωτικού Τύπου, και στις 08.00 θα γίνουν τα εγκαίνιά της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

6η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Γαλάνης Χρίστος - Τσέλος Μπάμπης

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Λάζου Βασιλική
«Η απονομή της δικαιοσύνης στην πόλη της Λαμίας
την περίοδο του εμφυλίου πολέμου.
Η περίπτωση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας.
Απονομή δικαιοσύνης ή πρόσχημα διώξεων;»

Σταυρογιάννης Λάμπρος
«Ιερά και λατρείες στην αρχαία Μελιταία»

Μακρής Ιωάννης
φθαρτή περιουσία ενός τσιφλικά των μέσων του 19ου αιώνα
στη Λαμία. Η περίπτωση του Δημητρίου Κεμπρέκου»

Κουτσολέλος Δημήτριος
«Στη μεθοριακή Φθιώτιδα. Εικόνες ζωής (1832-1881).
Μνήμες και στοχασμοί»

Λέλης Γεώργιος
Καταγραφή των αρπαγέντων αγαθών υπό των αγωνιστών
του 1821 στα ελεύθερα χωριά της επαρχία Ζητουνίου»

Νάτσιος Δημήτριος
«Τα 150 χρόνια του Φθιωτικού Τύπου»

Καραγιάννης Αθανάσιος
«Φθιωτικός μαθητικός τύπος (1932-2006).
Γνωρίσματα-θεματολογία-Ιδεολογία-Αισθητική»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 6ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Βασιλική Λάζου
ιστορικός

ΘΕΜΑ
«Η απονομή της δικαιοσύνης στην πόλη της Λαμίας την περίοδο του εμφυλίου πολέμου.
Η περίπτωση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας.
Απονομή δικαιοσύνης ή πρόσχημα διώξεων;»

Το Νομοθετικό πλαίσιο και η πολιτική του χρήση

Ήδη από τον περίοδο του μεσοπολέμου είχαν θεσμοθετηθεί νομοθετικοί περιορισμοί των ελευθεριών οι οποίοι αφενός συνδέονταν με μέτρα διοικητικού χαρακτήρα και αφετέρου θέσπιζαν μια σειρά από κοινωνικά αδικήματα τα οποία προβλέπονταν κατά κύριο λόγο από το Νόμο 4229/1929 «Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών». Σύμφωνα με το νόμο αυτό, ο οποίος παρά τις αντιρρήσεις που προκάλεσε ψηφίστηκε από την κυβέρνηση Βενιζέλου, η κινητοποίηση ενάντια στο κοινωνικό καθεστώς έγινε ένα sui generis, ένα ιδιώνυμο αδίκημα. Τόσο το μέτρο της διοικητικής εκτόπισης όσο και τα εγκλήματα γνώμης είχαν σαφή αντικομουνιστικό προσανατολισμό και στόχευαν στη δίωξη της πολιτικής ιδεολογίας των διωκόμενων η οποία θεωρήθηκε ότι αποτελούσε απειλή για το «κρατούν κοινωνικό σύστημα». Δεν αποτελούσαν ελληνική ιδιομορφία αλλά εντάσσονταν στις προσπάθειες καταστολής του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος[1]. Το νομοθετικό αυτό οπλοστάσιο εμπλουτίστηκε και κωδικοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά, οπότε με τον ΑΝ 1075 της 11ης Φεβρουαρίου 1938 υιοθετήθηκαν μεθοδεύσεις οι οποίες έμελλαν να δεσπόσουν στη νομοθεσία της μεταπολεμικής περιόδου. Πρόκειται για τη θέσπιση των στρατοπέδων συγκέντρωσης, του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων και των δηλώσεων μετανοίας[2].

Τα νομοθετήματα αυτά στόχευαν στην ποινικοποίηση μιας συγκεκρι-

1. Για την υιοθέτηση αντικομμουνιστικών μέτρων από τις ευρωπαικές κυβερνήσεις βλέπε Ρ. Κούνδουρος, *Η ασφάλεια του καθεστώτος. Πολιτικοί κρατούμενοι, εκτοπίσεις και διώξεις στην Ελλάδα 1936-1974*, Αθήνα: Καστανιώτης 1978, σ. 85 -87 και ιδιαίτερα σημείωση στη σ. 110 και Ν. Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση. 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα: Θεμέλιο γ έκδοση 1995, σ.391-399 (Κομμουνισμός και ποινικός νόμος: συνοπτική ανασκόπηση των κυριότερων ευρωπαικών νομοθεσιών του μεσοπολέμου).

2. Αναλυτική συζήτηση για τη μεσοπολεμική αντικομμουνιστική νομοθεσία στο Κούνδουρος, *ο.π.*, σ. 74-78 και Αλιβιζάτος, *ο.π.*, 340-391

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μένης κοινωνικής και πολιτικής συμπεριφοράς. Οι νομικές διαστάσεις όπως και ο καθορισμός του τι συνιστά έκτροπη ή παραβατική ή αντικοινωνική συμπεριφορά πάντοτε υπόκεινται σε ερμηνεία η οποία δίνεται από τις δυνάμεις καταστολής και τους εφαρμοστές του νόμου. Η ερμηνεία αυτή, όταν ιδίως αφορά πολιτικά θέματα, μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο προσκολλημένη στο γράμμα του νόμου και σε αρμονία με τους άγραφους κανόνες της ελευθερίας και δημοκρατίας που ισχύουν στην κοινωνία σε μια συγκεκριμένη περίοδο.

Σύμφωνα με τις εγκληματολογικές στατιστικές των ετών 1924-1937, 2.945 άτομα καταδικάστηκαν σε ποινές από 3 μήνες έως 5 χρόνια για αδικήματα ενάντια στην ασφάλεια του καθεστώτος. Οι καταδίκες εμφανίζονταν σε βιομηχανικά ανεπτυγμένες αστικές περιοχές (Αττικοβοιωτία, Λάρισα, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Λέσβος, Σάμος, Δράμα) όπου υπήρχε μεγάλος αριθμός εργατών. Στην εργατική τάξη ανήκε το 60% των καταδικασμένων ενώ ένα 10% ήταν αγρότες. Στην πλειοψηφία τους ήταν άγαμοι 19-30 ετών και διέθεταν στοιχειώδη μόρφωση[3].

Ο νομός Φθιωτιδοφωκίδας δεν συμπεριλαμβάνονταν στις περιοχές με καταδίκες για αδικήματα κατά της ασφάλειας του καθεστώτος. Αφενός δεν ήταν βιομηχανικά αναπτυγμένος νομός και αφετέρου το ποσοστό ψήφων των συνδυασμών στους οποίους συμμετείχε το κομμουνιστικό κόμμα ήταν χαμηλό τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και σε σχέση με τα πανελλαδικά ποσοστά του ΚΚΕ[4]. Ωστόσο υπήρχε ένας αριθμός καταγόμενων από την περιοχή προπολεμικών κομμουνιστών που διώχθηκαν και καταδικάστηκαν από τη μεταξική δικτατορία και οι οποίοι στη συνέχεια διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στις τοπικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου. Ο πιο γνωστός είναι αναμφίβολα ο Θανάσης Κλάρας, ο κατοπινός Άρης Βελουχιώτης[5]. Άλλοι είναι ο έπαρχος Φθιώτιδας κατά την Απελευθέρωση Τάκης Φίτσιος[6], κομμουνιστής από το 1921, αυτός που οργάνωσε τον Βελουχιώτη στο ΚΚΕ, και ο Α.Αλεξάνδρου, ο γνωστός Διαμαντής, ο τελευταίος στρατηγός του ΔΣΕ στη Ρούμελη, φοιτητής της νομικής στη Θεσσαλονίκη, οργανωμένος στο κίνημα με καθοδηγήτρια τη Μαρία Καραγιώργη[7].

Μετά την Απελευθέρωση της χώρας ο αντικομουνισμός καθόρισε σε ουσιαστικό και τυπικό επίπεδο τους θεσμούς και το νομικό καθεστώς των

3. Κούνδουρος, *ο.π.*, σ. 97-102

4. Στατιστικές βουλευτικών εκλογών 1926, 1928, 1932, 1935 και 1936

5. Π. Λαγδάς, *Άρης Βελουχιώτης. Ο πρώτος του αγώνα. Βιογραφία 1905-1945*, Αθήνα: Κυψέλη 1976, σ. 225-409 όπου τα σχετικά με τη δράση του πρωτοκαπετάνιου του ΕΛΑΣ από τη στιγμή που οργανώθηκε στο ΚΚΕ έως τον ελληνοιταλικό πόλεμο.

6. Λαγδάς, *ο.π.*, σ. 124-144 όπου αναφέρονται τα σχετικά με τον Τάκη Φίτσιο και το ρόλο του ως πολιτικού καθοδηγητή στα πρώτα βήματα του Βελουχιώτη στο ΚΚΕ.

7. Προφορική μαρτυρία Μαρίας Καραγιώργη, 16 Φεβρουαρίου 2006.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ελευθεριών. Ως κυρίαρχη ιδεολογία χάραξε μια σαφή διαχωριστική νοαμμή ανάμεσα σε όσους θεωρήθηκαν εθνικόφρονες και όσους θεωρήθηκαν μη εθνικόφρονες επειδή επεδίωκαν την ανατροπή του πολιτικού και κοινωνικού καθεστώτος. Νομικά εκφράστηκε με μια σειρά από κανόνες που σημάδεψαν την πολιτική ζωή της χώρας για δεκαετίες.

Όπως έχει επισημάνει ο καθηγητής συνταγματικού δικαίου Νίκος Αλιβιζάτος, μολονότι ο εμφύλιος πόλεμος δεν οδήγησε στην κατάρρευση της ελληνικής δημοκρατίας και την κατάργηση του τυπικού συντάγματος, είχε ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση ενός εκτεταμένου και πολύπλοκου οπλοστασίου έκτακτης ανάγκης, ενός «παρασυντάγματος» με σαφείς απολυταρχικές τάσεις[8]. Ήδη από το καλοκαίρι 1945 και κυρίως μετά τις εκλογές του 1946 έγινε προσπάθεια ελέγχου της Αριστεράς με τη θέσπιση νόμων που προέβλεπαν ανάμεσα στα άλλα την επαναφορά του θεσμού της προληπτικής διοικητικής εκτόπισης και τη μαζική εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού μέσω των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων. Εκτός από τα διοικητικά μέτρα με μια σειρά από νομοθετήματα θεσπίστηκε το «αντεθνικό» έγκλημα το οποίο οδήγησε στην ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής και τον κολασμό όσων εξακολουθούσαν να διακηρύσσουν την προσήλωσή τους στις αρχές που εξέφραζε το εαμικό κίνημα.

Απόρροια αυτού του θεσμικού οικοδομήματος ήταν η θέσπιση, από την κυβέρνηση Τσαλδάρη, ενός νομοθετικού οπλοστασίου εκτάκτου ανάγκης με χαρακτηριστικότερα νομοθετήματα το Γ Ψήφισμα της 18ης Ιουνίου 1946 και τον Αναγκαστικό Νόμο 509 της 27ης Δεκεμβρίου 1947. Το Γ Ψήφισμα της Δ Αναθεωρητικής Βουλής «Περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν» τιμωρούσε με την ποινή του θανάτου όποιον επεδίωκε να αποσπάσει ένα μέρος της επικράτειας ή διευκόλυνε παρόμοια σχέδια, με το να συνομωτεί ή να διεγείρει στάση ή να συνεννοείται με ξένους ή να καταρτίζει ένοπλες ομάδες ή να συμμετέχει σε τέτοιες προδοτικές ενώσεις. Τιμωρούσε ακόμα κάθε προπαρασκευαστική ενέργεια η οποία, άμεσα ή έμμεσα, επεδίωκε τη διάδοση, ανάπτυξη και εφαρμογή ιδεών που έτειναν στην απόσπαση ή αυτονόμηση ενός μέρους της επικράτειας και κάθε ενέργεια προσηλυτισμού στις ιδέες αυτές. Στην ποινή του θανάτου καταδικάζονταν όσοι συμμετείχαν σε ένοπλες επιθέσεις κατά των αρχών, ενώ σε ισόβια δεσμά ή θάνατο μπορούσαν να καταδικαστούν όσοι οργάνωναν ομάδες με σκοπό να επιτεθούν στις αρχές ή όσοι οργάνωναν ομάδες με σκοπό να διαπράξουν αδικήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας, διέπρατταν ληστεία ή εμπρησμό, διατάρασσαν την κοινή ειρήνη ή επιχειρούσαν να απελευθερώσουν φυλακισμένους. Το ίδιο ψήφισμα προέβλεπε αυστηρές

8. Ν.Αλιβιζάτος, *ο.π.*,σ. 173-190

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ποινές σε όσους οργάνωναν ή συμμετείχαν σε παράνομα συλλαλητήρια και σε απεργίες σε δημόσιους οργανισμούς χωρίς να έχει ενημερωθεί ο εργοδότης εκ των προτέρων. Με βάση το Γ Ψήφισμα η αστυνομία είχε τέλος τη δυνατότητα να διενεργεί κατ΄ οίκον έρευνες κατά τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας και να επιβάλει περιορισμούς στην κυκλοφορία των πολιτών. Το νομοθέτημα συνοδεύονταν από μια καινοτόμο διάταξη σχετική με την ίδρυση Εκτάκτων Στρατοδικείων, σε πρώτη φάση στην κεντρική και βόρεια Ελλάδα και αργότερα σε όλη την επικράτεια, με σκοπό την εκδίκαση των αδικημάτων που αφορούσαν παραβάσεις του Γ Ψηφίσματος. Στην υπόλοιπη χώρα προβλέπονταν η σύσταση ειδικών δικαστηρίων, πενταμελών εφετείων, στα πρότυπα των δικαστηρίων που είχαν χρησιμοποιηθεί το 1924 για την δίωξη της ληστείας[9].

Το Γ Ψήφισμα άρχισε να εφαρμόζεται αμέσως μετά την υπογραφή του. Στη ουσία χωρίς να θέτει στην πράξη σε απαγόρευση το Κομμουνιστικό Κόμμα και τις οργανώσεις του απέκλειε κάθε δραστηριότητα της Αριστεράς και των οπαδών της. Το ακολούθησαν και άλλα νομοθετήματα τα οποία επεδίωκαν να ελέγξουν και να καταστείλουν κάθε πολιτική δραστηριότητα[10].

Με την αναγγελία της ίδρυσης της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης στις 24 Δεκεμβρίου 1947 δόθηκε η αφορμή για τη θέσπιση ακόμα αυστηρότερων νόμων. Ο νόμος ο οποίος χαρακτήρισε την περίοδο και την πολιτική ζωή της χώρας για τις επόμενες δεκαετίας ήταν ο διαβόητος Αναγκαστικός Νόμος 509 «Περί μέτρων ασφαλείας του κράτους, του πολιτεύματος, του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών», ο οποίος ψηφίστηκε στις 27 Δεκεμβρίου 1947 και αποτελούσε σχεδόν ακριβή διατύπωση του «Ιδιώνυμου» του 1929. Ο νόμος αυτός έθετε εκτός νόμου το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, το ΕΑΜ και την Εθνική Αλληλεγγύη. Σύμφωνα με το άρθρο 2 τιμωρούνταν με την θανατική ποινή ή με ισόβια κάθειρξη όποιος επιδίωκε την εφαρμογή ιδεών οι οποίες είχαν ως έκδηλο σκοπό την ανατροπή με βίαια μέσα του πολιτεύματος και του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή επεδίωκε την απόσπαση μέρους της ελληνικής επικράτειας. Επιπρόσθετα, απαγόρευε τα συλλαλητήρια και την προπαγάνδιση κομμουνιστικών αρχών, επέβαλε την απόλυση δημοσίων υπαλλήλων και την απόταξη αξιωματικών και εναπόθετε την ευθύνη για την τιμωρία των ανωτέρω αδικημάτων στα Έκτακτα Στρατοδικεία[11].

9. Ψήφισμα Γ/ 18 Ιουνίου 1946, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, φ.197

10. Όπως το Ψήφισμα Θ «Περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών», Ψήφισμα ΛΑ για κυκλοφορία αριστερών εφημερίδων, Ψήφισμα Μ «Περί δημεύσεως των περιουσιών των συμμετεχόντων εις τον συμμοριακόν αγώνα», Ψήφισμα ΛΘ για την απαγόρευση απεργιών στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, βλ. Αλιβιζάτος, *ο.π.*, σ. 461-465

11. ΑΝ. 509 / 27 Δεκεμβρίου 1947, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, φ.293

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας

Το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας[12] συστήθηκε παράλληλα με άλλα 24 έκτακτα τοπικά Στρατοδικεία και 6 Μεραρχιακά[13] με βασιλικό διάταγμα στις 9 Σεπτεμβρίου 1946 βάσει του άρθρου 11 του Γ Ψηφίσματος. Η περιφέρεια αρμοδιότητάς του ήταν οι νομοί Φθιώτιδας, Φωκίδας και Ευρυτανίας, εκτός από τους δήμους Αρακυνθίων, Απεραντίων, Αγραίων και Ευρυτάνων οι οποίοι υπάγονταν στην αρμοδιότητα του Έκτακτου Στρατοδικείου Μεσολογγίου. Αρμοδιότητα του Εκτάκτου Στρατοδικείου Λαμίας ήταν η εκδίκαση των αδικημάτων που προβλέπονταν από το Γ Ψήφισμα, τα αδικήματα που στρέφονταν κατά της ασφάλειας του κράτους, της δημόσιας τάξης και της ειρήνης και τα κοινά αδικήματα κατά προσώπων και περιουσιών εφόσον έθεταν σε κίνδυνο την ασφάλεια ή διασάλευαν τη δημόσια τάξη κατά την κρίση του αρμόδιου συμβουλίου πλημμελειοδικών. Όταν η χώρα κηρύχθηκε σε κατάσταση πολιορκίας, στις 7 Μαίου 1948[14] και τέθηκε σε ισχύ ο Νόμος ΔΞΘ/1912, το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας εκδίκαζε και τα αδικήματα που προέβλεπε ο νόμος αυτός[15].

Το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας εγκαινίασε τη δράση του στις 30 Οκτωβρίου 1946 μέσα στο κλίμα πόλωσης, βίας και τρομοκρατίας που είχε διαμορφωθεί μετά την αναγγελία ίδρυσης του Γενικού Αρχηγείου του Δημοκρατικού Στρατού. Κατηγορούμενοι ήταν ένας βοσκός από ένα ορεινό χωριό της Ευρυτανίας και ο Ν. Κ. (καπετάν Χελμός) από την επαρχία Ξηρομέρου Αιτωλοακαρνανίας. Ο Ν.Κ. είχε υπηρετήσει ως ανθυπολοχαγός στο Αλβανικό μέτωπο και ήταν από τους πρωτοπόρους του ΕΛΑΣ στη Δυτική Στερεά και διοικητής του Υπαρχηγείου Ξηρομέ-

12. Το κείμενο βασίζεται σε παλαιότερη ανακοίνωση της γράφουσας. Β. Λάζου, «Στον τοίχο της Ξηριώτισσας. Εκτελεσμένοι από το Εκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας 1946-1950», στο Η. Νικολακόπουλος, Α. Ρήγος, Γ.Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος. Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο. Φεβρουάριος 1945 – Αύγουστος 1949*, Αθήνα: Θεμέλιο 2002, σ. 246-263. Η παρούσα ανακοίνωση αφιερώνεται στον αείμνηστο αγωνιστή Βασίλη Κάιλα.

13. Σύμφωνα με το άρθρο 214 του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα προβλέπεται η σύσταση Έκτακτων Στρατοδικείων σε κάθε Μεραρχία ή σε μονάδα ανώτερη από αυτή σε περίοδο πολέμου ή επιστράτευσης. Επειδή όμως βάσει των διατάξεων του Γ Ψηφίσματος συστήθηκαν έκτακτα τοπικά στρατοδικεία, στα οποία υπάγονταν και οι στρατιωτικοί κρίθηκε σκόπιμο να μη λειτουργήσουν σε όλες τις μονάδες αλλά μόνο σε εκείνες που ο Υπουργός των Στρατιωτικών έκρινε επιβεβλημένο. Συγκροτήθηκαν 6 Μεραρχιακά Έκτακτα Στρατοδικεία, στην Ι, ΙΙ, ΙΧ, ΧΙ και ΧΥ Μεραρχία καθώς και στη Στρατιωτική Διοίκηση Στερεάς Ελλάδος με έδρα τη Λαμία. Όλα καταργήθηκαν στις 16.6.1950 και υπήχθησαν σε Διαρκή Στρατοδικεία της περιοχή της έδρας των Μεραρχιών. Κ. Οικονομόπουλος, *Νομοθεσία αφορώσα την δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν*, Αθήνα 1951, σ. 10

14. ΝΣΤ Ψήφισμα «Περί καταστάσεως πολιορκίας», 7 Μαίου 1948. Για τη σχετική νομοθεσία: Οικονομόπουλος, *ο.π.*, σ.59-61

15. Οικονομόπουλος, *ο.π.* σ. 5

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρου. Με κομματική εντολή είχε φύγει με άλλους εφτά συναγωνιστές του στα τέλη Αυγούστου 1946 από το Αγρίνιο με αποστολή να δημιουργήσει με τη βοήθεια του Αρχηγείου Αγράφων ένα μάχιμο τμήμα ένοπλων καταδιωκόμενων το οποίο θα δρούσε μόνιμα στο Παναιτωλικό όρος στην περιοχή της Δυτικής Στερεάς. Ύστερα από προδοσία η ομάδα δέχθηκε επίθεση από άνδρες της Χωροφυλακής και ο Ν.Κ τραυματίστηκε και συνελήφθη[16]. Οδηγήθηκε στο Καρπενήσι και εν συνεχεία στη Λαμία όπου καταδικάστηκε σε θάνατο από το Έκτακτο Στρατοδικείο κατηγορούμενος με βάση το Γ Ψήφισμα για σύσταση «συμμορίας μετά αναρχοκομμουνιστών». Στην απολογία του αναφέρθηκε στις υπηρεσίες που πρόσφερε στην πατρίδα ως ανθυπολοχαγός στο Αλβανικό Μέτωπο και καπετάνιος του ΕΛΑΣ στην Κατοχή αλλά και στην αντιμετώπιση που επεφύλασσε το ελληνικό κράτος σε όσους αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση της χώρας δηλώνοντας ότι ενώ αυτός καταδικάζονταν σε θάνατο ένα άλλο στρατοδικείο απάλλασσε τον Γερμανό στρατηγό υπεύθυνο για τα εγκλήματα πολέμου στην Κρήτη.

Η συμμετοχή στον ελληνοιταλικό πόλεμο και την Αντίσταση προβάλλονταν ιδιαίτερα στις απολογίες των κατηγορουμένων, καθώς αφενός ο προσδιορισμός τους ως αγωνιστών της εθνικής αντίστασης αποτελούσε βασικό χαρακτηριστικό της πολιτικής τους ταυτότητας και αφετέρου η συμμετοχή τους στον πόλεμο εναντίον των κατακτητών ήταν ένδειξη αμφισβήτησης των κατηγοριών περί προδοσίας και έλλειψης εθνικοφροσύνης. Παράλληλα, τονίζονταν η διάσταση ανάμεσα στον κολασμό όσων πολέμησαν για την απελευθέρωση της χώρας και την ατιμωρησία των συνεργατών του κατακτητή και των προδοτών.

Η απολογία του καπετάν Χελμού βρήκε απήχηση στους στρατιώτες του Κυβερνητικού Στρατού και το εκτελεστικό απόσπασμα που συγκροτήθηκε για την εκτέλεση αρνήθηκε τη συμμετοχή του[17]. Πράγματι, τον Οκτώβριο 1946 δεν είχαν αρχίσει εκτεταμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις στην περιοχή της Στερεάς και η εμφύλια σύγκρουση δεν είχε γενικευτεί. Επιπρόσθετα στις τάξεις του κυβερνητικού στρατού υπηρετούσε ένα μεγάλο ποσοστό πρώην μελών του ΕΛΑΣ ή της ΕΠΟΝ, το οποίο δεν είχε ακόμα απομονωθεί ή «εκκαθαριστεί». Απουσίαζε κατά συνέπεια τόσο η θέληση για σύγκρουση όσο και η ιδεολογική πόλωση γεγονός που θα γίνει φανερό και με την απροθυμία των στρατιωτών του κυβερνητικού στρατού να διεξάγουν αποτελεσματικά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον των ανταρτών κατά τη διάρκεια του 1946 και 1947[18]. Η άρνηση

16. Α. Θεοχάρης, *Στη Στερεά Ελλάδα με τον ΔΣΕ, 1945-1949*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 2002, σ.103-106

17. *Στο ίδιο*, σ. 106

18. Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, τ. 1, Αθήνα: Βιβλιόραμα 2000, σ. 241-251

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

συμμετοχής στην εκτέλεση ενός ανθρώπου, πόσο μάλλον κάποιου που είχε πολεμήσει στην Αλβανία και είχε λάβει μέρος στην Αντίσταση, παρατηρήθηκε και στην επόμενη περίσταση μαζικής αυτή τη φορά εκτέλεσης το Μάιο 1947[19]. Τελικά την εκτέλεση του Ν. Κ., πρώτη εκτέλεση που πραγματοποιήθηκε στο νεκροταφείο της Λαμίας, ανέλαβε απόσπασμα χωροφυλακής.

Από την πρώτη υπόθεση «οι στρατοδίκες του στρατοδικείου Λαμίας εδίδαξαν»[20]. Οι ποινές που επιβλήθηκαν για το ίδιο αδίκημα στους δύο κατηγορούμενους ήταν διαφορετικές. Ο πρώτος καταδικάστηκε σε ισόβια δεσμά, ενώ ο δεύτερος σε θάνατο. Σύμφωνα με την εθνικόφρονα εφημερίδα *Λαμιακό Τύπο*, ενώ για τον ένα δεν υπήρχε αύριο, ο άλλος είχε ελπίδες μετά τα δύο, τρία ή πέντε χρόνια να αναπνεύσει ξανά τον αέρα της ελευθερίας, αν έδειχνε καλή διαγωγή και αν παραδεχόταν την πλάνη του[21]. Ο καπετάν Χελμός στάθηκε αμετανόητος και δεν αποκήρυξε τις ιδέες του για αυτό και οδηγήθηκε στο εκτελεστικό απόσπασμα τρεις ημέρες μετά την αναγγελία της ποινής του. Ο συγκατηγορουμενός του απέφυγε την θανατική καταδίκη γιατί προσήλθε αυθόρμητα και παραδόθηκε αποδεικνύοντας εμπράκτως τη μεταμέλειά του. Η διαφορά στην απονομή των ποινών στους δύο κατηγορούμενους έγκειτο στην αποκήρυξη ή όχι των θεωρούμενων ως επιλήψιμων, σύμφωνα με το νόμο, κομμουνιστικών ιδεών.

Η υπόθεση αυτή όπως και πολλές άλλες που ακολούθησαν αποτελεί έμπρακτη απόδειξη για τον τρόπο εφαρμογής των έκτακτων νομοθετικών μέτρων από τα όργανα της δικαιοσύνης. Τα Στρατοδικεία δεν δίκαζαν παραβάτες. Σκοπός τους ήταν η ηθική και σωματική εξόντωση των πολιτικών αντιπάλων. Στα πλαίσια του αντικομμουνισμού εξέδιδαν θανατικές καταδίκες εκτιμώντας περισσότερο το βαθμό της πολιτικής συνείδησης και λιγότερο το ποσοστό συμμετοχής στον αγώνα του Δημοκρατικού Στρατού. Η άποψη αυτή αποτυπώνεται εύγλωττα στον τοπικό τυπο: «Η κοινωνία δεν είναι σκληρά και όταν ακόμη με σκληρούς ανθρώπους έχει να κάμη. Και σήμερον η ελληνική κοινωνία δεν ζητεί άλλο από το να συγχωρέσει τους παραστρατηθέντας. Και θα συγχωρέσει όσους έστω και την δωδεκάτην ώρα μεταμεληθούν. Τους άλλους τους αμετανόητους είναι υποχρεωμένη να τους κλαύση»[22]. Στην ουσία επρόκειτο για δίκες ιδεών, η άρνηση αποκήρυξής των οποίων αποτελούσε ένα δύσκολα ανατρέψιμο κριτήριο της ενοχής των κατηγορουμένων[23].

Η εκτέλεση του καπετάν Χελμού (Ν. Κ.) ήταν η μόνη που πραγματο-

19. Β. Φυτσιλής, *Βαγγελίτσα Κουσιάντζα, Μια ηρωίδα του λαού*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1997.
20. *Λαμιακός Τύπος*, 1 Νοεμβρίου 1946
21. *Στο ίδιο*
22. *Στο ίδιο*
23. Αλιβιζάτος, *ο.π.*, σ. 517.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ποιήθηκε από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας κατά τη διάρκεια του 1946 ενώ σε πανελλήνια κλίμακα οι εκτελέσεις από τα Έκτακτα Στρατοδικεία είχαν φτάσει τις 109[24]. Το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στην περιοχή δικαιοδοσίας του Στρατοδικείου. Αν και από τον Ιούνιο 1946 δρούσαν δύο ομάδες ένοπλων καταδιωκόμενων, η μία στην περιοχή του Δομοκού και η άλλη στον Παρνασσό, δεν ανέπτυξαν συντονισμένη δράση και δεν συγκρούστηκαν με δυνάμεις του κυβερνητικού στρατού παρά μόνο με την Χωροφυλακή. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στην περιοχή ήταν επομένως περιορισμένες και μικρής κλίμακας. Όπως συνάγεται από δημοσιεύσεις στον τοπικό τύπο σχετικά με τις συνεδριάσεις και τις αποφάσεις του Έκτακτου Στρατοδικείου[25], κατά τη διάρκεια του 1946 το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ασχολήθηκε με 22 υποθέσεις, από τις οποίες οι 15 αναβλήθηκαν ή κηρύχθησαν αθώοι οι κατηγορούμενοι λόγω ελλείψεως στοιχείων ή μη προσέλευσης μαρτύρων. Επιβλήθησαν δύο θανατικές καταδίκες από τις οποίες εκτελέστηκε η μία.

Κατά τη διάρκεια του 1947 ο αριθμός των εκδικαζόμενων υποθέσεων αυξήθηκε κατακόρυφα. Με βάση το Βιβλίο Αποφάσεων του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας, παραπέμφθηκαν για να δικαστούν 790 άτομα από τα οποία καταδικάστηκαν σε διάφορες ποινές τα 322 ενώ πραγματοποιήθηκαν 19 εκτελέσεις[26]. Οι δέκα από αυτές έγιναν στις 9 Μαΐου 1947 και αφορούσαν τους συλληφθέντες στη διάβαση της Νιάλας κατά τη διάρκεια των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του κυβερνητικού στρατού στην περιοχή των Αγράφων τον Απρίλιο 1947. Επρόκειτο για στελέχη του ΚΚΕ της Επιτροπής Πόλης Καρδίτσας τα οποία είχαν καταφύγει στα ορεινά ακολουθώντας το Αρχηγείο Αγράφων[27]. Όταν πέρασαν τη διάβαση της Νιάλας στα βουνά των Αγράφων εν μέσω φοβερής χιονοθύελλας βρήκαν καταφύγιο σε σκηνές του κυβερνητικού στρατού όπου πέρασαν τη νύχτα μαζί με τους στρατιώτες. Το πρωί συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν αρχικά στο Καρπενήσι και στη συνέχεια στη Λαμία όπου παραπέμφθηκαν στο Έκτακτο Στρατοδικείο και εκτελέστηκαν μέσα στις πιο σύντομες ημερομηνίες ως ηθικοί αυτουργοί και στρατολόγοι. Ανάμεσά στους ήταν η πρώτη γυναίκα που εκτελέστηκε στη Λαμία, το στέλεχος της πολιτικής οργάνωσης του ΚΚΕ στην Καρδίτσα, η δασκάλα Ευαγγε-

24. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 4 Φεβρουαρίου 1947. Οι εκτελέσεις ανά μήνα: Ιούλιος 13, Αύγουστος 28, Σεπτέμβριος 13, Οκτώβριος 35, Νοέμβριος 11, Δεκέμβριος 9.

25. *Λαμιακός Τύπος*, 30 Οκτωβρίου, 1, 5, 9,10,15, 17, 29 Νοεμβρίου, 18, 22 Δεκεμβρίου 1946

26. Τακτικό Στρατοδικείο Αθηνών, *Βιβλίο Αποφάσεων Εκτάκτου Στρατοδικείου Λαμίας*, 20 Ιουλίου – 31 Δεκεμβρίου 1947

27. Η ιστορία του περάσματος της Νιάλας και της σύλληψης των ξεκομμένων ανταρτών είναι από τις πιο γνωστές ιστορίες του εμφυλίου στην περιοχή της Στερεάς και της Ορεινής Θεσσαλίας. Αναλυτικά βλέπε Τ. Ψημμένος, *Αντάρτες στ' Άγραφα, Αναμνήσεις ενός Αντάρτη 1946-1950* γ΄έκδοση, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή 1998, σ.95-110

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λία Κουσιάντζα[28], ο Σ. Τ., μέλος του Γραφείου Περιοχής Θεσσαλίας του ΚΚΕ και ο Β. Τ., γραμματέας της Επιτροπής Πόλης της Καρδίτσας[29]. Ο τοπικός τύπος έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωσης της δασκάλας Ευαγγελίας Κουσιάντζα, η οποία χαρακτηρίζονταν ως «θηριώδη καθοδηγήτρια» και «μέγαιρα»[30]. Και σε αυτή την περίπτωση τονίστηκε η μη μεταμέλεια των κατηγορουμένων η οποία επέσειρε την εσχάτη των ποινών.

Τον Ιούνιο 1947 εκτελέστηκε ο Δ. Κούκουρας, αντισυνταγματάρχης του Εθνικού Στρατού και αξιωματικός του ΕΛΑΣ στη διάρκεια της Κατοχής. Ο Κούκουρας μαζί με άλλους 11 αξιωματικούς απέδρασε από τον τόπο εξορίας του, την Ικαρία, και προσπάθησε, όπως είπε στην απολογία του, να πάει «στα ανταρτοκρατούμενα βουνά της Ελευθέρας Ελλάδος, δια να πολεμήσω ως απλούς στρατιώτης δια την ελευθερίαν και την ανεξαρτησίαν. Ηθέλησα να πολεμήσω, να αγωνισθώ δια να επιβληθή εις τον τόπον μας η Λαική Δημοκρατία»[31]. Ο Δ. Κούκουρας συνελήφθη στην περιοχή της Αταλάντης μαζί με έναν άλλο αξιωματικό τον Ι. Χατζημιχελάκη, παραπέμφθηκαν στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας και παρά την πρόταση του Βασιλικού Επιτρόπου να τους αναγνωριστούν τα ελαφρυντικά της ένδοξης υπηρεσίας προς την πατρίδα και της μετρίας σύγχυσης λόγω βαθυτάτου γήρατος, καταδικάστηκαν σε θάνατο. Σύμφωνα με ανταπόκριση του τοπικού τύπου οι συνήγοροι των κατηγορουμένων και ιδιαίτερα του Ι. Χατζημιχελάκη έκαναν υπεράνθρωπες προσπάθειες και απηύθυναν με την ανοχή των στρατοδικών ερωτήσεις «κατά τρόπον ώστε να θέτουν εις το στόμα του την απάντησιν την οποίαν ανέμενον» ωστόσο ο κατηγορούμενος «εκόλησε σαν στρείδι εις ένα μοτίβον από το οποίον δεν ηνοούσε να ξεκολλήσει»[32]. Και σε αυτή την περίπτωση αποδεικνύεται ότι η αποκήρυξη των κομμουνιστικών ιδεών αποτελούσε μέσο σωτηρίας για τους κατηγορούμενους. Για την ποινή που επιβλήθηκε υπήρξαν αντιδράσεις στον Αριστερό και Δεξιό τύπο καθώς και εκκλήσεις στο Βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών[33]. Τελικά ο Δ.Κούκουρας εκτελέστηκε στη Λαμία στις 14 Ιουνίου (5 ημέρες μετά την έκδοση της καταδικαστικής απόφασης) παρά τις εκκλήσεις των συνηγόρων προς τον Υπουργό Στρατιωτικών Δ. Στράτο ενώ η ποινή του Ι. Χατζημιχελάκη

28. Έως το Μάιο του 1947 είχαν εκτελεστεί άλλες 4 γυναίκες. (Η Ειρήνη Γκίνη, 22 χρονη δασκάλα, το 1946, η Κυριακούλα Ελευθεριάδη, 25 χρονών από τη Θεσσαλονίκη, η Αθηνά Καλπάκη και η Σοφία Βαμβάκη)

29. Για την περίπτωση της Κουσιάντζα, Β. Φυτσιλής, *Βαγγελίτσα Κουσιάντζα, Μια ηρωίδα του λαού*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1997. Ο συγγραφέας του βιβλίου αυτού ήταν ο μόνος ο οποίος γλίτωσε το εκτελεστικό απόσπασμα καταδικαζόμενος σε ισόβια δεσμά.

30. *Λαμιακός Τύπος*, 22 Απριλίου 1947

31. Η απολογία του Δ. Κούκουρα δημοσιεύτηκε στον *Ριζοσπάστη*, 15 Ιουνίου 1947

32. *Λαμιακός Τύπος*, 10 Ιουνίου 1947

33. FO *371/67022*, R 16180, British Embassy to FO, 19 December 1947

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μετατράπηκε σε ισόβια ύστερα από αίτηση χάριτος και παρέμβαση υπέρ του των Κρητών βουλευτών[34].

Τέσσερις ακόμα εκτελέσεις που αφορούσαν αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού καταγόμενους από χωριά της Λοκρίδας πραγματοποιήθηκαν στις 13 Αυγούστου 1947[35].Οι εκτελεσθέντες είχαν συλληφθεί ένοπλοι τον Ιανουάριο 1947 από το Τάγμα Θανάτου του Κρανιά[36]. Χαρακτηριστικό είναι ότι και στις δύο αυτές περιπτώσεις οι στρατιώτες του 106ου Τάγματος του κυβερνητικού Στρατού που αποτελούσαν τα εκτελεστικά αποσπάσματα αρνήθηκαν να ανοίξουν πυρ εναντίον των καταδικασμένων και τελικά οι εκτελέσεις έγιναν από άνδρες των ΜΑΥ και χωροφύλακες[37].

Το Σεπτέμβριο 1947 η κυβέρνηση συνασπισμού με πρωθυπουργό τον Θ. Σοφούλη, εξήγγειλε τη χορήγηση αμνηστίας στους μαχητές του ΔΣΕ που θα παραδίδονταν σε ένα μήνα και σε όλους σε όσους συνεργάζονταν με τις αρχές κατά το ίδιο χρονικό διάστημα[38]. Τα μέτρα κατευνασμού ωστόσο δεν ίσχυαν για τους έγκλειστους καταδίκους, των οποίων η απόφαση δεν είχε εκτελεστεί[39]. Το «όργιο των στρατοδικείων συνεχίστηκε» και ο τύπος της Αριστεράς κατήγγειλε «Αυτός είναι ο περίφημος κατευνασμός του Σοφούλη με τις ομαδικές δίκες παρωδίες, με τις διαβόητες συνομωσίες, τα στρατοδικεία με τις ομαδικές καταδίκες χιλιάδων αθώων ανδρών, γυναικών και παιδιών;»[40]. Κατά τη διάρκεια ισχύος της αμνηστίας πραγματοποιήθηκαν στη Λαμία άλλες πέντε εκτελέσεις στις 8 και στις 24 Οκτωβρίου 1947. Παρόλο που η αμνηστεία παρατάθηκε για ένα μήνα έως τα μέσα Νοεμβρίου του 1947 δεν δόθηκε αντίστοιχη αναστολή στην εκτέλεση των θανατικών ποινών. Αν και το Υπουργικό Συμβούλιο είχε αρχικά αποφασίσει να αναστείλει τις εκτελέσεις συνολικά, αν τα μέτρα της αμνηστίας αποδεικνύονταν επιτυχή, η μικρή απόκριση στην αμνηστία οδήγησε τελικά την κυβέρνηση στην επανάληψη των εκτελέσεων. Ο Υπουργός Στρατιωτικών Στράτος σημείωνε ότι η μη παράταση της αναστολής οφείλονταν στην έντονη αντίδραση της κοινής γνώμης[41].

34. Αναλυτικά για τη δίκη και τις απολογίες των κατηγορουμένων αλλά και διαμαρτυρία για την πολιτική παρέμβαση για τη μη εκτέλεση της ποινής του Χατζημιχελάκη, *Λαμιακός Τύπος*, 8, 10 και 11 Ιουνίου 1947

35. *Λαμιακός Τύπος*, 10 Αυγούστου και 14 Αυγούστου 1947

36. *Λαμιακός Τύπος*, 26 Ιανουαρίου 1947

37. Προφορικές μαρτυρίες Β.Κ και Δ.Κ. Για τους 10 εκτελεσθέντες της Νιάλας *Ριζοσπάστης*, 12 Απριλίου 1997

38. Ψήφισμα ΚΘ', «Περί αμνηστίας παραδιδομένων στασιαστών», *Εφημερίς της κυβερνήσεως*, φ.197, 14 Σεπτεμβρίου 1947. Σχετικά βλ.Οικονομόπουλος, *ό.π.*, σ. 138-140. Η προθεσμία παρατάθηκε για έναν ακόμη μήνα μετά τη λήξη της με Β.Δ. της 14ης Οκτωβρίου 1947

39. Ερμηνευτική δήλωση του υπουργού Δικαιοσύνης Χρ. Λαδά, Οικονομόπουλος, *ο.π.*, σ. 140

40. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 27 Σεπτεμβρίου 1947

41. *FO 371/ 67079* R 14319, From Athens to FO, 24 October 1947

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το 1947 έκλεισε με την αναγγελία της συγκρότησης της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης και την ψήφιση του ΑΝ 509/47. Η αντιπαράθεση μεταξύ της κυβέρνησης και της Αριστεράς είχε φτάσει σε μια τελειωτική ρήξη και οι αυταπάτες για μια ομαλή δημοκρατική εξέλιξη είχαν διαλυθεί οριστικά. Ήδη από το Σεπτέμβριο 1947 η 3η Ολομέλεια του ΚΚΕ είχε ζητήσει επίθεση με όλα τα μέσα και η εμφύλια σύγκρουση εισέρχονταν στην πιο βίαιη και ολοκληρωτική της φάση.

Ο κύριος όγκος των εκτελέσεων πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του 1948. Από τις 17 έως τις 24 Απριλίου 1948, ενώ ο εμφύλιος πόλεμος βρισκόταν ήδη στο δεύτερο χρόνο του και ο κυβερνητικός στρατός είχε εξαπολύσει γενική επίθεση εναντίον του ΔΣΕ στην περιοχή της Ρούμελης με το κωδικό όνομα «Χαραυγή», διεξήχθη στην κατάμεστη αίθουσα του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας μια συγκλονιστική δίκη που σημάδεψε τα δικαστικά χρονικά της πόλης της Λαμίας. Υπόδικοι ήταν τριάντα πέντε άτομα, 21 άνδρες και 14 γυναίκες, τα οποία είχαν συλληφθεί από όργανα της Ασφάλειας Λαμίας στα τέλη Μαρτίου 1948 με κύριο υπεύθυνο τον Κ.Γ. γενικό γραμματέα του περιφερειακού τομέα Λαμίας του ΚΚΕ[42]. Οι υπόδικοι αντιμετώπιζαν το βαρύ κατηγορητήριο του Αναγκαστικού Νόμου 509 για συνεργασία «μετά των συμμοριτών, κατασκοπεία και συνομωσία». Πιο συγκεκριμένα κατηγορούνταν για σύσταση οργάνωσης η οποία ερχόταν σε επαφή με τον πολιτικό διαφωτιστή του Αρχηγείου Ρούμελης, για συλλογή στρατιωτικών πληροφοριών και για υλική ενίσχυση των ανταρτών.

Ενώπιον του προέδρου του δικαστηρίου, γνωστού με το προσωνύμιο «Κινίνος» και τεσσάρων αξιωματικών του στρατού που τον πλαισίωναν, εμφανίστηκαν 13 μάρτυρες κατηγορίας, από τους οποίους οι τρεις χωροφύλακες, και 44 μάρτυρες υπεράσπισης. Εξέχοντες «εθνικόφρονες» νομικοί της πόλης ανέλαβαν την υπεράσπιση των κατηγορουμένων. Τη δίκη παρακολουθούσε πλήθος κόσμου, καθώς οι υπόδικοι ήταν γνωστά μέλη της Λαμιώτικης κοινωνίας. Όσοι δεν παρίσταντο είχαν την ευκαιρία να διαβάσουν τα πλήρη κείμενα των αγορεύσεων στον τοπικό τύπο καθώς η ακροαματική διαδικασία έλαβε εκτεταμένη δημοσιότητα παρόλο που συνέπεσε με την επίσκεψη του βασιλικού ζεύγους στην πόλη[43].

Αρχικά εξετάστηκαν οι μάρτυρες κατηγορίας. Κύριος θεματικός άξονας ήταν η δράση των κατηγορουμένων κατά τη διάρκεια της Κατοχής, το ποιόν τους και τα πολιτικά τους φρονήματα και όχι όπως θα περιμένε κανείς οι «αξιόποινες» πράξεις και τα τεκμήρια ενοχής τους. Ιδιαίτερα επιβαρυντική θεωρήθηκε η ύπαρξη σημειωμάτων τα οποία κάποιοι από τους κατηγορούμενους φέρονταν να έχουν ανταλλάξει με μέλη του ΔΣΕ.

42. *Λαμιακός Τύπος*, 21 και 30 Μαρτίου 1948
43. *Λαμιακός Τύπος*, 17 έως 25 Απριλίου 1948

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Στη συνέχεια εξετάστηκαν οι μάρτυρες υπεράσπισης και οι κατηγορούμενοι. Ελάχιστα είναι τα στοιχεία που κατέγραψε ο τοπικός τύπος για αυτή τη φάση της ακροαματικής διαδικασίας. Σύμφωνα με υπαινιγμούς του Βασιλικού Επιτρόπου αλλά και τη συνήθη πρακτική των απολογούμενων κομμουνιστών, ο κύριος ένοχος αναφέρθηκε στην εθνικοαπελευθερωτική του δράση κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Ακολούθως πήρε το λόγο ο Βασιλικός Επίτροπος. Κεντρικός άξονας της αγόρευσής του η φράση: «Η Ελλάς δεν πεθαίνει». Οι κατηγορούμενοι, κατά την άποψή του, εξάντλησαν τα όρια της υπομονής του έθνους, περιφρόνησαν κάθε έννοια του κράτους και οργάνωσαν ομάδες αυτοάμυνας με σκοπό την ανατίναξη της πόλης και την παράδοσή της στο ΔΣΕ[44]. Στη συνέχεια κάλεσε τους Στρατοδίκες να φανταστούν τι θα γινόταν αν οι «συμμορίτες» εισέρχονταν στη Λαμία με τη βοήθεια των κατηγορουμένων, καθώς μόνο κατά αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να καταλάβουν τη βαρύτητα των πράξεών τους και να επιβάλουν ανάλογη ποινή. Κατά τη γνώμη του, καμία επιείκεια δεν χρειαζόταν στους «συμμορίτες των μετόπισθεν» καθώς αυτοί ήταν «οι πλέον ύπουλοι, οι πλέον επικίνδυνοι και καταστρεπτικοί».

Η επιχειρηματολογία του Βασιλικού Επιτρόπου στηρίζονταν στην ασαφή πρόθεση των κατηγορουμένων «να φέρουν τους συμμορίτες στη Λαμία», και δεν βασίζονταν όπως θα ανέμενε κάποιος σε συγκεκριμένα γεγονότα ή αξιόποινες πράξεις. Ο Επίτροπος κάλεσε το Δικαστήριο να χρησιμοποιήσει τη φαντασία του, παραβλέποντας ότι με τη φαντασία και τις εικασίες καμία ευνομούμενη κοινωνία δεν έχει το δικαίωμα να καταδικάζει, και μάλιστα στην ποινή του θανάτου, τα μέλη της. Η συμμετοχή στην Αντίσταση και η δράση των κατηγορουμένων εναντίον των κατακτητών κατά τη διάρκεια της Κατοχής, αποτέλεσε επιπρόσθετο επιβαρυντικό στοιχείο. Με βάση αυτά «τα αδιάσειστα» επιβαρυντικά στοιχεία ο Βασιλικός Επίτροπος πρότεινε την επιβολή της θανατικής καταδίκης σε έντεκα κατηγορούμενους και ισοβίων δεσμών σε άλλους εννέα[45].

Τη δίκη έκλεισαν οι αγορεύσεις των δικηγόρων υπεράσπισης. Καθώς το μόνο επιλήψιμο στοιχείο φαίνεται να ήταν οι πολιτικές πεποιθήσεις των κατηγορουμένων, οι δικηγόροι προσπάθησαν να στηριχθούν στον πρότερο έντιμο βίο και στο ποιον των κατηγορουμένων. Μερικοί ισχυρίστηκαν ότι οι πελάτες τους δεν ήταν κατ' ουσία κομμουνιστές αλλά παραπλανήθηκαν από τον κατονομαζόμενο ως κυρίως υπεύθυνο. Ένας μάλιστα από τους συνηγόρους υπεράσπισης χρησιμοποίησε το επιχείρημα «αν καταδικάσετε στην εσχάτη των ποινών τους κατηγορούμενους τότε τι ποινή θα

44. *Λαμιακός Τύπος*, 18 Απριλίου 1948

45. Φαίνεται ότι η επίκληση της «φαντασίας» ήταν κοινός τόπος στην επιχειρηματολογία των Βασιλικών Επιτρόπων ελλείψει άλλων στοιχείων. Σχετικά βλέπε Σπ. Εργολαβος. *Η δικη της Πρίντζου και οι εκτελεσμένοι των Ιωαννίνων*. Αθήνα: Σοκόλη 1988

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

επιβάλλετε στο Μάρκο και στην Κυβέρνηση του Βουνού;». Μόνος τρόπος σωτηρίας ήταν η αποκήρυξη των κομμουνιστικών ιδεών και η υπογραφή δήλωσης η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα την παραγραφή των αξιόποινων πράξεων και την ένδειξη επιείκειας από το δικαστήριο. Η δίκη τελείωσε στις 24 Απριλίου 1948. Οι επιβαλλόμενες ποινές ήταν αυστηρότερες από αυτές που ζήτησε ο Βασιλικός Επίτροπος: 19 κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε θάνατο και 6 σε ισόβια κάθειρξη.

Η παρουσία του βασιλικού ζεύγους και ανώτερων στρατιωτικών στην Λαμία κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας ενδεχόμενα συνετέλεσε στην αυστηρότητα του Έκτακτου Στρατοδικείου. Ο βασιλιάς, με αφορμή τις διεξαγόμενες εαρινές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού (επιχείρηση Χαραυγή) έφτασε στη Λαμία στις 20 Απριλίου. Στην πόλη διέμεινε για έξι ημέρες κατά τη διάρκεια των οποίων επισκέφθηκε τη ζώνη των επιχειρήσεων και την πόλη του Καρπενησίου και είχε καθημερινές συνεργασίες με το στρατιωτικό επιτελείο για την πορεία των επιχειρήσεων[46]. Την ίδια περίοδο στην πόλη βρίσκονταν όλη η ανώτερη ηγεσία του κυβερνητικού στρατού, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου στρατηγός Γιαντζής, ο υπαρχηγός στρατηγός Κιτριλάκης και ο διοικητής του Α Σώματος Στρατού στρατηγός Τσακαλώτος καθώς και ο αρχηγός της Αμερικανικής Στρατιωτικής Αποστολής, στρατηγός Βαν Φλητ και ανώτεροι Αγγλοι στρατιωτικοί. Η στρατιωτική ηγεσία ασκούσε πιέσεις για την επιβολή αυστηρότερων ποινών. Χαρακτηριστικές είναι οι δηλώσεις του υπαρχηγού στρατηγού Κιτριλάκη προς τους εκπροσώπους του τύπου την ημέρα που το Έκτακτο Στρατοδικείο εξέδωσε την απόφαση για τους 35 κατηγορουμένους της υπόθεσης Γ.: «Αι λέξεις εγλωβισμός, εμφιάλωσις, καθηλωσις δεν ημπορούν να έχουν ουσιαστικήν σημασίαν. Αξίαν αποφασιστικήν έχουν μόνον η αμείλικτος και διηνεκής καταδίωξις, τα αλλεπάλληλα και αδυσώπητα πλήγματα. Εξ άλλου ο εχθρός δεν ηυρίσκεται μόνον εις βουνά αλλά μέσα εις τας πόλεις και τας δημόσιας υπηρεσίας. Κατά συνέπειαν προυπόθεσις δια να φέρει ο Στρατός εις πέρας το έργον του είναι να εξοντωθή και η όλη οργάνωσις της αυτοάμυνας των μετόπισθεν»[47].

Η αυλαία της υπόθεσης Γ. έπεσε με την εκτέλεση «μόνον 16» όπως έγραψε ο τοπικός τύπος[48], από τους 19 καταδικασμένους σε θάνατο[49] στις 5 Μαίου 1948, λίγες ημέρες μετά τη δολοφονία του Υπουργού Δικαιοσύνης Χρήστου Λαδά την Πρωτομαγιά του 1948 στην Αθήνα. Είναι ενδεικτικό ότι εκτελέστηκαν και οι δύο γυναίκες μέλη της οργάνωσης παρόλο που έδωσαν σημαντικές πληροφορίες για τη σύλληψη των υπολοίπων

46. *Εθνικός Κήρυξ*, 18 – 27 Απριλίου 1948

47. *Εθνικός Κήρυξ*, 24 Απριλίου 1948

48. *Λαμιακός Τύπος*, 6 Μαίου 1946

49. Ο Γ.Χ. εκτελέστηκε μία ημέρα αργότερα. *Λαμιακός Τύπος*, 7 Μαίου 1948. Η εκτέλεση της Β.Γ ανεστάλη. Η Β.Γ είχε καταδικαστεί σε θάνατο μαζί με την κόρη της Α.Γ. ενώ άλλα δύο παιδιά της και ο άντρα της είχαν καταδικαστεί σε ισόβια δεσμά. Σύμφωνα με την εφημερίδα Εθνικός Κήρυξ η αναστολή της εκτέλεσης έγινε κατόπιν παρέμβασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μελών[50]. Όσοι συλληφθέντες της υπόθεσης Γ. δεν παραπέμφθηκαν στο Στρατοδικείο εκτοπίστηκαν ως «επικίνδυνοι αυτοαμυνίτες» στην Ικαρία[51].

Το γεγονός της δολοφονίας του Λαδά σηματοδότησε την έναρξη σκληρότερων μέτρων ενάντια στους καταδικασθέντες. «Αι τρομοκρατικαί μέθοδοι των κομμουνιστών δεν πρόκειται να πτοήσουν κανένα οτιδήποτε και να επιχειρήσουν οι κομμουνισταί. Ο νόμος δεν θα παύσει να λειτουργεί και η κυβέρνησις δεν θα διστάσει να εφαρμόσει το νόμο και δεν θα επιχειρήσει να παρεμποδίσει το έργον της δικαιοσύνης»[52]. Εν είδει αντιποίνων εκτελέστηκαν στο Γουδί την Τρίτη ημέρα του Πάσχα 24 καταδικασθέντες σε θάνατο από τα Κακουργιοδικεία ανάμεσά τους και 5 καταδικασθέντες από το Κακουργιοδικείο Λαμίας ενώ λίγες ημέρες αργότερα εκτελέστηκαν στην Αθήνα και στην Αίγινα 33 θανατοποινίτες και 11 στη Θεσσαλονίκη[53]. Αθηναική εφημερίδα ανέφερε ότι κατ' εντολή των κατά τόπους δικαστικών αρχών εκτελέστηκαν συνολικά 130 άτομα[54]. Οι μαζικές εκτελέσεις προκάλεσαν θύελλα διαμαρτυριών στο εξωτερικό, καθώς θεωρήθηκαν αντίποινα για τη δολοφονία του Λαδά. Η δε κυβέρνηση της Μ. Βρετανίας επέδοσε σχετικό διάβημα στην ελληνική κυβέρνηση.

Κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών του 1948 οι εκτελέσεις πύκνωσαν καθώς είχε συλληφθεί μεγάλος αριθμός αιχμαλώτων στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού που είχαν πραγματοποιηθεί στην περιοχή της Ρούμελης κατά τους εαρινούς μήνες με τον κωδικό *Χαραυγή*[55]. Το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας εκτελούσε το «εθνικόφρον και αναμορφωτικό του έργο με τόσο ζήλο ώστε ήταν «το μόνο μαγαζί που είχε πολλές δουλειές στην πόλη»[56]. Οι δίκες αυτής της περιόδου ήταν μαζικές και συνοπτικές. Χαρακτηριστικό είναι ότι κατά τους μήνες Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο πραγματοποιήθηκαν 75 εκτελέσεις, αριθμός που αποτελεί το ένα τρίτο των συνολικών εκτελέσεων βάσει των αποφάσεων του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας.

Τον Ιανουάριο 1949 μια μεγάλη στρατιωτική επιτυχία του ΔΣΕ η

του στρατηγού Ι. Πεντζόπουλου ύστερα από επιστολή του γιού της ο οποίος υπηρετούσε επί 16 μήνες στρατιώτης στον κυβερνητικό στρατό. *Εθνικός Κήρυξ*, 7 Μαίου 1948 «Ανεστάλη η εκτέλεσις της μητρός ενός εθνικόφρονος στρατιώτου. Μια συγκινιτική επιστολή του υιού».

50. Προφορική μαρτυρία Ε.Κ και Κ.Κ.

51. *Λαμιακός Τύπος*, 6 Απριλίου 1948

52. *Λαμιακός Τύπος*, 5 Μαϊου 1948

53. Για τις εκτελέσεις *Εθνικός Κήρυξ*, 5 και 7 Μαίου 1948. Για τη συζήτηση στον τύπο η οποία αναλυτικά παρουσιάζεται στις σ. της παρούσης βλέπε *Εθνικός Κήρυξ*, 5-21 Μαίου 1948, 8 Ιουλίου 1948, 12 Σεπτεμβρίου 1948 και *Βήμα*, 5-8 Μαίου 1948

54. *Βήμα*, 5 Μαίου 1948

55. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου*, τ. 7, «ΓΕΣ/Α1/1α προς ΓΕΣ/Γραφείον ΑΛΑ ΓΕΝ/Γ Έκθεσις πεπραγμένων Επιχειρήσεως Χαραυγή (εκκαθαρίσεως Ρούμελης) Απρίλιος – Μάιος 1948», Αθήνα 1998, σ.622. Η έκθεση έκανε λόγο για 268 συλληφθέντες αυτοαμυνίτες, 879 συλληφθέντες και 441 παραδοθέντες αντάρτες του ΔΣΕ.

56. Προφορική μαρτυρία Β.Κ, Λαμία, 14 Σεπτεμβρίου 1999

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κατάληψη του Καρπενησίου έπληξε το γόητρο του κυβερνητικού στρατού. Υπεύθυνος για τη στρατιωτική αποτυχία θεωρήθηκε ο Στρατιωτικός Διοικητής Στερεάς Γ. Κετσέας, τον οποίο ο Παπάγος παρέπεμψε σε στρατοδικείο (από το οποίο απαλλάχτηκε). Οι κυβερνητικές δυνάμεις ανακατέλαβαν το Καρπενήσι μετά από 20 ημέρες αλλά ύστερα από την αποτυχία του Κετσέα μετριάστηκε ο ρυθμός των εκτελέσεων στη Λαμία καθώς επί των ημερών του είχαν γίνει εκατοντάδες εκτελέσεις και καταδίκες. Στις αρχές Μαρτίου έφτασαν από το Καρπενήσι εκατοντάδες αιχμάλωτοι αντάρτες του ΔΣΕ, οι περισσότεροι επιστρατευμένοι οι οποίοι στιβάχτηκαν κυριολεκτικά στις ήδη υπερπλήρεις φυλακές Λαμίας. Η κατάστασή τους προκαλούσε τον οίκτο «Είναι ισχνοί, ρακένδυτοι και ανυπόδητοι και ως επί το πλείστον παιδάρια 14-20 ετών»[57]. Οι περισσότεροι ωστόσο αφέθηκαν ελεύθεροι ως αυθορμήτως παραδοθέντες.

Στις 15 Φεβρουαρίου 1949 έγιναν οι τελευταίες εκτελέσεις με απόφαση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας. Εκτελέστηκαν 7 άτομα, που είχαν συλληφθεί σε ενέδρα του κυβερνητικού στρατού το Δεκέμβριο 1948 στα Βαρδούσια όρη. Ανάμεσά τους ήταν και η θρυλική αντάρτισσα Κούλα Ντάνου, η οποία στην Κατοχή υπηρετούσε στο Τάγμα Θανάτου του ΕΛΑΣ.

Στις αρχές Μαΐου άρχισαν οι τελευταίες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού οι οποίες διήρκησαν μέχρι τον Ιούλιο 1949. Μετά το πέρας των επιχειρήσεων δεν υπήρχε συγκροτημένο τμήμα του ΔΣΕ στη Ρούμελη. Μέχρι το τέλος του 1949 και ενώ είχε ανακοινωθεί στις 15 Σεπτεμβρίου από το ραδιοφωνικό σταθμό *Ελεύθερη Ελλάδα* το τέλος των εχθροπραξιών το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας καταδίκασε άλλους 37 ανθρώπους σε θάνατο. Ωστόσο σε αντίθεση με άλλα Στρατοδικεία ανά την επικράτεια οι ποινές δεν εκτελέστηκαν[58].

Το 1950 ο κυβερνητικός στρατός είχε κυριαρχήσει πλήρως, είχε αρχίσει ο επαναπατρισμός των προσφύγων και «ο εχθρός του κράτους» ή είχε καταφύγει στα ανατολικές χώρες ή βρισκόταν στις φυλακές και τις εξορίες. Με Β.Δ της 17ης Ιανουαρίου 1950, το Γ Ψήφισμα ανεστάλη σε όλη τη χώρα εν όψει των εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950[59]. Αντίθετα ο ΑΝ. 509 εξακολούθησε να βρίσκεται σε ισχύ. Το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας καταδίκασε σε θάνατο το δικηγόρο Ι. Τ., συμβολαιογράφο από τη Σπερχειάδα για προσηλυτισμό, κατασκοπεία, επαφή και συνεργασία με τους αντάρτες. Στη δίκη, η οποία προσέλκεισε το ενδιαφέρον του κοι-

57. *Λαμιακός Τύπος*, 2-5 Μαρτίου 1949

58. Σύμφωνα με τη Δεύτερη Κυανή Βίβλο της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης (15 Αυγούστου 1949) από την αρχή του 1949 είχαν γίνει 62 εκτελέσεις στην Αθήνα και 145 σε άλλες πόλεις.

59. Β.Δ της 16/17 Ιανουαρίου 1950 «Περί αναστολής του Γ Ψηφίσματος της 18ης Ιουνίου 1946», *Εφημερίς της Κυβέρνησεως*, φ. 19, Οικονομόπουλος, *ο.π.*, σ.76

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νου, κατέθεσε ως μάρτυρας ο Ηλίας Τσιριμώκος ο οποίος υποστήριξε ότι ο Ι.Τ. ήταν σημαίνον πρόσωπο του κόμματος του και υποστηρικτής του ιδίου προπολεμικά και δήλωσε ότι «η έννοια του εαμοβούλγαρου είναι ελαστική και ότι είναι συμφέρον πολιτικό να πείθεται ο κόσμος ότι ο άλλος εργάζεται αντεθνικώς»[60]. Αν και ο Βασιλικός Επίτροπος πρότεινε την απαλλαγή του κατηγορουμένου, το Στρατοδικείο τον καταδίκασε σε θάνατο με ψήφους 3-2 . Η δίκη εικάζεται ότι είχε πολιτικά κίνητρα και είχε ως σκοπό να εξουδετερώσει πολιτικούς αντιπάλους καθώς στο Α Εκλογικό τμήμα της Σπερχειάδας, η Δημοκρατική Παράταξη στην οποία ανήκε ο Τσιριμώκος και ο κομματάρχης του Ι.Τ. ήρθε πρώτη σε ψήφους λαμβάνοντας το 25% των συνολικών ψήφων. Σύμφωνα με τα συγκεντρωθέντα στοιχεία αυτή ήταν η τελευταία σημαντική δίκη του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας το οποίο καταργήθηκε με βασιλικό διάταγμα στις 23 Ιουνίου 1950. Οι υποθέσεις που αφορούσαν την περιοχή δικαιοδοσίας του υπήχθησαν εφεξής στο Στρατοδικείο Λάρισας[61].

Ο πρόεδρος του Στρατοδικείου – Οι δικαστές

Το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ήταν πενταμελές. Πρόεδρος του, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του 1948, οπότε εκδικάστηκε ο μεγαλύτερος όγκος των υποθέσεων και εκδόθηκαν οι περισσότερες θανατικές καταδίκες, ήταν ο Γεώργιος Γιαννόπουλος, συνταγματάρχης πεζικού. Την ίδια περίοδο Βασιλικός Επίτροπος στην πλειονότητα των δικών ήταν ο Αριστομένης Ζωζωνάκης, στρατιωτικός δικαστικός σύμβουλος, γ τάξεως. Τα υπόλοιπα μέλη του δικαστηρίου ήταν χαμηλόβαθμοι στρατιωτικοί, από το βαθμό του λοχαγού και κάτω, διαφόρων ειδικοτήτων και σπανίως της στρατιωτικής δικαιοσύνης. Αυτοί δεν παρέμεναν σταθεροί αλλά άλλαζαν σχεδόν σε κάθε δίκη. Ενδεχόμενα αυτό οφείλεται στην ενεργό συμμετοχή τους στις στρατιωτικές επιχειρήσεις από όπου ανακαλούνταν για σύντομο χρονικό διάστημα για να στελεχώσουν το στρατοδικείο. «Κατέβαινε από πάνω (από τα ορεινά όπου συμμετείχε στις στρατιωτικές επιχειρήσεις) ένα τάγμα με αξιωματικούς. Βουτάγανε δυο αξιωματικούς και τους βάζανε απο πάνω στο προεδρείο. Τώρα πόσο το λεγε η καρδούλα του καθενός, είτε επειδή είχε μίσος, είτε επειδή δεν ήταν σωστός, είτε διότι ήθελε να πάρει γαλόνια…»[62].

60. *Λαμιακός Τύπος*, 4 Απριλίου 1950. Εκτεταμένες αναφορές στη δικαστική διαδικασία έγιναν από το Λαμιακό Τύπο από τις 4-8 Απριλίου 1950

61. Τα περισσότερα Έκτακτα Στρατοδικεία ανά την επικράτεια καταργήθηκαν μετά το πέρας των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή δικαιοδοσίας τους. Συνέχισαν να λειτουργούν Στρατοδικεία στις μεγαλύτερες πόλεις της χώρας (Αθήνα. Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Λάρισα) όπου παραπέμπονταν οι υποθέσεις των όμορων περιοχών.

62. Προφορική Μαρτυρία Γ. Β., Επτάλοφος Παρνασσίδος 11 Αυγούστου 2005. Ο Γ. Β. υπηρέτησε 9 μήνες από την στρατιωτική θητεία, (τέλη 1947 – μέσα 1948) στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ως φρουρός κατά την ακροαματική διαδικασία και ήταν αυτόπτης μάρτυρας σε πολλές δίκες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Σύμφωνα με τον τοπικό τύπο οι στρατοδίκες εκτελούσαν τα καθήκοντά τους «αόκνως και νυχθημερόν εργαζόμενοι με υπομονήν και άφθαστον ευσυνειδησία, ακούραστοι πραγματικοί εθναπόστολοι και ο συνταγματάρχης πρόεδρος του δικαστηρίου μη δικαστικός αλλά έμπειρος όσο ολίγοι εις την επιστήμην της Θέμιδος και αψογου χαρακτήρα επωμίσθησαν το βαρύ έργο της σταθεροποιήσεως της νίκης του μαχόμενου στρατού επιτελούντες τα καθήκοντά τους ως άλλοι Ηρακλείς»[63]. Από ότι φαίνεται ωστόσο το έργο τους δεχόταν επικρίσεις καθώς «αδίκως άνθρωποι επιβουλευόμενοι τα ελληνικά συμφέροντα άρχισαν να βάλλουν κατά της στρατιωτικής δικαιοσύνης ως αποτελούσης τυφλόν όργανον μιας μοναρχοφασιστικής κλίκας. Και έψαλλαν τον αναβαλλόμενον κατά των ακέραιων και άσπιλων μαχητών οιτινες ήταν τεταγμένοι να απονέμουν την δικαιοσύνην της αγωνιζομένης πατρίδας και του θυσιαζόμενου λαού»[64].

Διαβόητη έμεινε η αυστηρότητα και η ευκολία με την οποία ο πρόεδρος του στρατοδικείου Γεώργιος Γιαννόπουλος καταδίκαζε σε θάνατο. Παρόλο που ο τοπικός τύπος πολλές φορές εξήρε την «τακτική τελειότητα και την σπάνια δικανική δεξιοτεχνία με την οποίαν ο πρόεδρος συνταγματάρχης Γιαννόπουλος διευθύνει τις δίκες» και τον ονόμασε «ασπίδα του έθνους, ενσάρκωση της νεμέσεως, του κολασμού και της θείας δικαιοσύνης όμως ποτέ της εκδικήσεως»[65], εξαιτίας της δηκτικότητας των λόγων του και της παντελούς έλλειψης επιείκειας προς τους κατηγορουμένους του έμεινε στη λαική συνείδηση με το σκωπτικό προσωνύμιο «Κινίνος», από το εξαιρετικά πικρό φάρμακο της ελονοσίας. Τα παρατσούκλια αποτελούσαν μια μορφή αντίστασης απέναντι σε μια εξουσία την οποία οι άνθρωποι αδυνατούσαν να αντιπαλέψουν. Στις εξορίες και στις φυλακές παρείχαν μια διέξοδο στους κρατούμενους για να εκφράσουν την αντίθεσή τους απέναντι σε μια αρχή που τους υπερέβαινε. Το προσωνύμιο «Κινίνος» είναι κοινός τόπος τόσο στις προφορικές μαρτυρίες και αφηγήσεις όσων γλίτωσαν την εκτέλεση όσο και στη συλλογική μνήμη της περιόδου στην πόλη της Λαμίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο μεγάλος αριθμός των εκτελέσεων στη Λαμία αποδόθηκε στη δική του δράση και όχι στις πολιτικές ή στρατιωτικές συγκυρίες. «Ο δικαστής είτε είχες είτε δεν είχες κατηγορία σε έστελνε στο εκτελεστικό. Το όνομά του λεγότανε Γιαννόπουλος – δεν είμαι και τόσο σίγουρη. Εκεί τον λέγανε «Κινίνο» από τις εκτελέσεις που έκανε»[66] ή «Γιατί τα στρατοδικεία «δούλευαν» ασταμάτητα μέρα – νύχτα με εντονότατο ρυθμό, ο πρόεδρος του ο διαβόητος Κινίνος δεν ήξερε άλλη λέξη από το εις θάνατον»[67] Αξίζει να αναφερθεί ότι σε δύο μεγάλου ενδιαφέροντος για την πόλη της Λάμιας δίκες ο πρόεδρος του Στρατοδικείου επέβαλε κατά πολύ αυστη-

63. *Λαμιακός Τύπος*, 25 Αυγούστου 1948

64. *Λαμιακός Τύπος*, 23 Νοεμβρίου 1948

65. *Λαμιακός Τύπος*, 24 Αυγούστου 1947

66. Τ. Βερβενιώτη, *Διπλό Βιβλίο. Η αφήγηση της Σταματίας Μπαρμπάτση*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2003, σ. 89

67. Μ. Καραγιώργη, *ο.π.* σ. 102 Για μια φυσική περιγραφή του «Κινίνου» βλέπε Α. Βλάση- Θεοδωρικάκου, *Οι μνήμες μένουν πάντα ζωντανές. Οι αναμνήσεις μιας 17χρονης ανταρτοπούλας του ΔΣΕ*, Αθήνα: Εντός β'έκδοση 1997, σ.115 Και Λευκαδίτης, *ο.π.*, σ. 165 «Ήταν ένας σκέτος δήμιος, δύσκολα γλίτωνες την Ξηριώτισσα αν είχες την τύχη να δικαστείς απ' αυτόν»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρότερες ποινές από τις προτάσεις του Βασιλικού Επιτρόπου. Μη διασταυρωμένες πληροφορίες ανέφεραν ότι η αυστηρότητά του οφείλονταν σε δυσάρεστη προσωπική του εμπειρία κατά τη διάρκεια της Κατοχής[68].

Οι μάρτυρες

Με βάση τον αριθμό των αποφάσεων του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας που εξετάστηκαν[69] συνάγεται ότι οι μάρτυρες κατηγορίας είχαν κοινό τόπο καταγωγής ή κατοικίας με τους κατηγορούμενους καθώς έπρεπε να είναι σε θέση να υποστηρίξουν τις κατηγορίες για λεηλασίες, αρπαγές και άλλες αξιόποινες πράξεις, τη συμμετοχή των κατηγορουμένων στην αυτοάμυνα του χωριού ή σε ένοπλη ομάδα με σκοπό την προσβολή των αρχών. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει το κοινωνικό βάθος της εμφύλιας διαμάχης η οποία διαίρεσε τις τοπικές κοινότητες και οδήγησε στην αποσύνθεση του κοινωνικού ιστού[70]. Για πολλούς η παραπομπή των συχωριανών τους στο Στρατοδικείο και η πιθανότητα μακροχρόνιας καταδίκης ή ακόμα και αφαίρεσης της ζωής τους αποτελούσε μια ευκαιρία για ξεκαθάρισμα προσωπικών και συχνότερα οικονομικών διαφορών οι οποίες ανάγονταν στην περίοδο της Κατοχής ή και παλαιότερα. Συχνά ως μάρτυρες κατηγορίας καλούνταν ο πρόεδρος του χωριού ή μέλη της οργάνωσης εθνικοφρόνων. Αυτοί οι ίδιοι μάρτυρες κατηγορίας παρουσιάζονταν στις περισσότερες από τις δίκες που αφορούσαν συγχωριανούς τους. Στην περίπτωση των μελών πολιτικών οργανώσεων που κατηγορούνταν ως ηθικοί αυτουργοί και στρατολόγοι, μάρτυρες ήταν χωροφύλακες και γνωστά μέλη της οργάνωσης Χ[71].

Οι μάρτυρες υπεράσπισης, αν και στις περισσότερες περιπτώσεις δεν υπήρχαν, ήταν πολύ λιγότεροι σε αριθμό. Αν ωστόσο στη σπάνια περίπτωση που υπήρχαν μάρτυρες υπεράσπισης, εμφανίζονταν κάποιο πρόσωπο αδιαμφισβήτητων «εθνικών φρονημάτων» τότε οι κατηγορούμενοι

68. Φημολογείται ότι ο «Κινίνος» ο οποίος κατάγονταν από την Τρίπολη είχε συλληφθεί και βασανιστεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Προφορική μαρτυρία Γ. Β., *ο.π.*. Αλλες μαρτυρίες ανέφεραν ότι οι αντάρτες είχαν σκοτώσει τον αδελφό του. Ενδεχόμενα οι φημολογίες αυτές αποτελούν μια προσπάθεια εξήγησης της υπερβολικής αυστηρότητάς του, η οποία αλλιώς μοιάζει ανεξήγητη και σαδιστική.

69. Ύστερα από ενέργειες της γράφουσας και σχετική αίτηση στο Τακτικό Στρατοδικείο Αθηνών στάθηκε δυνατό να έχει πρόσβαση σε περιορισμένο αριθμό αποφάσεων (21) του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας όπου αναγράφεται: η σύσταση του Στρατοδικείου, ο κατηγορούμενος, οι δικηγόροι, οι μάρτυρες κατηγορίας και υπεράσπισης, το κατηγορητήριο εν συντομία και η απόφαση.

70. Για τον εμφύλιο πόλεμο στο επίπεδο του χωριού Stanley Aschenbrenner, «Ο Εμφύλιος από την οπτική ενός μεσσηνιακού χωριού», στο Lars Baerentzen, Γιάννης Ιατρίδης, Ole Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο*, Αθήνα: Ολκός 1992, σ. 115-135

71. Βλέπε *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ.αποφ.375, 25.8.48, υπόθεση Κ. Γ. και *Λαμιακός Τύπος*, 18 Απριλίου 1948, (υπόθεση Γ.)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

είχαν περισσότερες πιθανότητες να κριθούν με επιείκεια. Εξαίρεση αποτελεί η δίκη των 35 κατηγορουμένων στην υπόθεση Γ. όπου παρουσιάστηκαν 44 μάρτυρες υπεράσπισης, καθώς οι κατηγορούμενοι ήταν γνωστά μέλη της κοινωνίας της Λαμίας.

Συχνό ήταν το φαινόμενο της ψευδορκίας. Η Σταματία Μπαρμπάτση στην αφήγησή της αναφέρει την περίπτωση του προέδρου του χωριού της που καταδικάστηκε για ψευδορκία και παράνομο χρηματισμό. «Εκείνο που μας γλίτωσε εμάς ήταν οι μάρτυρες που είχαν έρθει στη δίκη. Προδοθήκανε μόνοι του που λέγανε ψέματα για όποιον πιάνονταν και όταν γινότανε η δίκη τα αναιρούσανε γιατί παίρνανε λεφτά από τους δικούς μας. Εγώ όπως έφυγα από το χωριό μου, εκείνα τα βουνά του χωριού μου τα πάτησα ξανά όταν βγήκα από τη φυλακή και αυτοί λέγανε ότι πήγα και επιστράτευσα στο χωριό μου. Αυτά μπερδέψανε, ανακατωθήκανε, πιάσανε τον πρόεδρο του χωριού που είχε φάει 20.000.000 από το χωριό, τον κουρέψανε και τον φέρανε στη φυλακή. Πέφτει το κατηγορητήριο»[72]. Σε άλλη μια περίπτωση αναφέρθηκε ψευδομάρτυρας στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας τον Αύγουστο 1948 ο οποίος όμως δεν καταδικάστηκε[73]. Στα μέσα Νοεμβρίου ωστόσο υπάρχει καταδίκη ψευδομάρτυρα σε έξι μήνες φυλάκιση «διότι εξεταζόμενος ως μάρτυς κατηγορίας εις κατά του Σ. Α. δίκην ανήρεσε άρδην την γραπτήν κατάθεσίν του»[74].

Οι διαδικαστικές εγγυήσεις δεν τηρούνταν σε όλες τις περιπτώσεις. Στη δικάσιμο της 7ης Αυγούστου 1948 υπήρχαν τρεις μάρτυρες κατηγορίας κανείς από τους οποίους δεν παρέστη στο δικαστήριο. Εντούτοις ο Βασιλικός Επίτροπος θεώρησε ότι η απουσία τους δεν εμπόδιζε την πρόοδο της δικαστικής διαδικασίας[75]. Ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε παμψηφεί σε θάνατο και εκτελέστηκε στις 24 Αυγούστου. Στη δικάσιμο της 21ης Αυγούστου 1948 από τους είκοσι ένα μάρτυρες κατηγορίας παρέστη ο ένας και παρά την αίτηση της υπεράσπισης για αναβολή, η δίκη συνεχίστηκε με αποτέλεσμα την καταδίκη τεσσάρων από τους κατηγορουμένους παμψηφεί σε θάνατο και την εκτέλεσή τους λίγες ημέρες αργότερα[76].

Το παραδικαστικό κύκλωμα

Πολύ σημαντικός ήταν ο χρόνος της εκδίκασης της υπόθεσης. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι οι περισσότερες υποθέσεις που αφορούσαν συλληφθέντες αντάρτες του ΔΣΕ εκδικάστηκαν λίγες ημέρες

72. Βερβενιώτη, *ο.π.*, σ. 90

73. Θ. Ελεφάντης, «Σελίδες αρνητικής πείρας» στο Β. Βαρδινογιάννης και Π. Αρώνης (επιμ.), *Οι μισοί στα σίδερα*, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 522-523

74. *Λαμιακός Τύπος*, 19 Νοεμβρίου 1948

75. *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ. απόφ. 354, 7 Αυγούστου 1948 Το ίδιο σε *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ. αποφ. 473, 27 Οκτωβρίου 1948

76. *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ. αποφ.371, 16 Αυγούστου 1948

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μετά από τη σύλληψή τους. Το ίδιο συνέβαινε και με τους χαρακτηριζόμενους ως αυτοαμυνίτες. Στην υπόθεση των μελών της κομματικής οργάνωσης Καρδίτσας (Απρίλιος 1947) και της κομμουνιστικής οργάνωσης Λαμίας (υπόθεση Γ. – Απρίλιος 1948) ο χρόνος ανάμεσα στη σύλληψη και στην παραπομπή στο Στρατοδικείο ήταν περισσότερος, προφανώς για να αποσπαστούν ομολογίες και να ασκηθεί πίεση στους κατηγορουμένους να αποκηρύξουν τις «επιλήψιμες ιδέες». Στην περίπτωση του Κ.Γ., σημαντικού στελέχους της κομματικής οργάνωσης Λαμίας μεσολάβησαν δύο χρόνια μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης. Συνελήφθη την 1η Αυγούστου 1946 και η υπόθεσή του εκδικάστηκε στις 25 Αυγούστου 1948 ενώ εκτελέστηκε ως καθοδηγητής του ΚΚΕ Στερεάς Ελλάδας λίγες ημέρες αργότερα στις 16 Σεπτεμβρίου 1948[77]. Το ίδιο συνέβη και με την υπόθεση του Ν. Α., στελέχους της κομματικής οργάνωσης Στυλίδας, ο οποίος αν και ήταν προφυλακισμένος από τις 20 Ιουλίου 1946, η υπόθεσή του εκδικάστηκε στις 22 Οκτωβρίου 1948. Καταδικάστηκε παμψηφεί σε θάνατο και εκτελέστηκε στις 4 Νοεμβρίου 1948. Ενδεχόμενα ο χρόνος εκδίκασης της υπόθεσης σχετίζεται με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στην ευρύτερη περιοχή. Από τη στιγμή που εκδικαζόταν η υπόθεση και επιβάλονταν η θανατική ποινή, τότε εκτελούνταν στις συντομότερες ημερομηνίες που προέβλεπε ο νόμος.

Ο χρηματισμός των κατάλληλων ανθρώπων σε υπηρεσίες, υπουργεία ή ακόμα και των ίδιων των δικαστών δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο. Ένας αριθμός από λίρες στον κατάλληλο άνθρωπο μπορούσε να εξασφαλίσει από αναβολή της εκδίκασης της υπόθεσης, αποφυγή της θανατικής καταδίκης ή ακόμα και απονομή χάριτος. Μαρτυρίες αναφέρουν ακόμα περιπτώσεις εκβιασμών με οικονομικά ή προσωπικά ανταλλάγματα προκειμένου να μην παραπεμφθεί κάποιος στο Στρατοδικείο[78].

Πολύ σημαντικό για τη σωτηρία των κατηγορουμένων ήταν να καθυστερήσει η εκδίκαση της υπόθεσης. Αν ο κατηγορούμενος διέθετε χρηματικά ποσά σε λίρες ή είχε σημαντικές γνωριμίες, μπορούσε κατά την έκφραση της εποχής «να ρίξει τη δίκη πίσω» και να δικαστεί σε ευνοϊκότερη συγκυρία. Αυτό συνέβη για παράδειγμα στην περίπτωση της Μαρίας Κ., η οποία αν και ήταν υπόδικη στο στρατόπεδο Λαμίας από τις αρχές του 1949, χάρη στη μεσολάβηση της αδελφής της σε ισχυρά πρόσωπα, η υπόθεσή της εκδικάστηκε μετά το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων τον Οκτώβριο 1949 όταν είχαν πλέον σταματήσει οι εκτελέσεις. Η ίδια περιγράφει παραστατικά την τακτική αυτή: «απάνω στο φούντωμα της πυρκαγιάς κοίτα να περιορίσεις όσο γίνεται τις φλόγες κι αργότερα προσπάθησε να τις οβήσεις. Ήταν η συνήθης τακτική τότε. Το να ρίξεις πίσω τη δίκη μπορεί να ήταν ένας τρόπος να αναβάλεις τη δοκιμασία αλλά ήταν και μια συνεχής αγωνία για το τι σε

77. *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ. αποφ.375, 25 Αυγούστου 1948
78. Προφορικές Μαρτυρίες Γ. Β., *ο.π.*, και Μ. Κ., *ο.π.*, σ. 145

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

περιμένει» [77].

Σε άλλη μαρτυρία ωστόσο αναφέρεται περίπτωση που αν και η μελλοθάνατη κατάφερε με τη μεσολάβηση της οικογένειάς της να πάρει αναστολή τελικά εκτελέστηκε. Η μαρτυρία τελειώνει με τη διαπίστωση «όση δύναμη και να είχες δε γλίτωνες»[80]. Η καθυστερημένη ανακοίνωση της αναστολής της ποινής με αποτέλεσμα την εκτέλεση των καταδικασμένων σε θάνατο αναφέρεται και σε άλλες περιπτώσεις[81].

Στον αθηναικό τύπο συχνά δημοσιεύονταν εκκλήσεις συγγενών των καταδικασθέντων σε θάνατο που ζητούσαν την αναστολή των εκτελέσων. Βασικό επιχείρημα στις εκκλήσεις αυτές ήταν η ύπαρξη άλλου συγγενικού προσώπου που υπηρετούσε στον κυβερνητικό στρατό[82]. Σε άλλες περιπτώσεις τονίζονταν η «ειλικρινής μεταμέλεια» των καταδικασθέντων[83] ή ότι είχαν ήδη εκτελεστεί μέλη από την ίδια οικογένεια[84]. Στον τοπικό τύπο ωστόσο δεν καταχωρήθηκαν παρόμοιες εκκλήσεις.

Σε κάποιες περιπτώσεις μέσω του τύπου γινόταν ένα είδος διαλόγου ανάμεσα στους συγγενείς των καταδικασμένων σε θάνατο, την κοινή γνώμη και τη Στρατιωτική Διοίκηση της περιοχής στην οποία ενέπιπτε το Στρατοδικείο. Τέτοια ήταν η περίπτωση της Μ.Κ, η οποία είχε συλληφθεί κατά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του στρατού στην Πελασγία της Ανατολικής Φθιώτιδας. Η μητέρα της έστειλε επιστολή σε απογευματινή εφημερίδα των Αθηνών ζητώντας να μην εκτελεστεί η θανατική ποινή της κόρης της καθώς, όπως υποστήριξε, είχε στρατολογηθεί βιάιως[85]. Τους ισχυρισμούς αντέκρουσε με ανακοίνωσή της η Ι Μεραρχία, υποστηρίζοντας ότι η Μ.Κ είχε προσχωρήσει οικιοθελώς στο ΔΣΕ στην Αγία Τριάδα Ευρυτανίας[86]. Τελικά η Μ.Κ εκτελέστηκε στις 16 Απριλίου 1948.

Σκάνδαλο αποτέλεσε για το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας η αποφυλάκιση ύστερα από διάταγμα και γνωμάτευση Επιτρόπου γνωστών αδελφών αλευροβιομηχάνων οι οποίοι είχαν παραπεμφθεί και καταδικαστεί τον Οκτώβριο 1947 για αποστολή αλωνιστικής μηχανής σε ανταρτοκρατούμενη περιοχή[87]. Οι κατηγορούμενοι είχαν καταδικαστεί σε πρόσκαιρα

79. Καραγιώργη, ο.π., σ.101-102 και Προφορική μαρτυρία Μ. Κ., Αθήνα 14 Φεβρουαρίου 2006

80. Αφήγηση Σταματίας Μπαρμπάτση στο Βερβενιώτη, *ο.π.*, σ. 89

81. Εκτέλεση αδελφών Μ. 8 ημέρες μετά την απόφαση του στρατοδικείου και ενώ είχαν πάρει αναστολή που έφτασε αμέσως μετά την εκτέλεσή τους. *Εθνικός Κήρυξ*, 6 Αυγούστου 1948 και Ο. Παπαδούκα, *Γυναικείες Φυλακές Αβέρωφ*, Αθήνα 1981, σ. 188

82. Για περιπτώσεις καταδικασθέντων από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας, *Εθνικός Κήρυξ*, 7 Μαίου 1948 και *Βήμα* 10 Απριλίου 1948

83. *Καθημερινή*, 13 Αυγούστου 1948

84. Καθημερινή, 7 Σεπτεμβρίου 1949 και 6 Αυγούστου 1949, *Βήμα* 19 Νοεμβρίου 1948

85. *Το Βήμα*, 10 Απριλίου 1948

86. *Εθνικός Κήρυξ*, 13 Απριλίου 1948

87. *Λαμιακός Τύπος*, 29 Ιουλίου 1947

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δεσμά 17 και 13 χρόνων ωστόσο το Μάιο 1948, μόλις μετά από έξι μήνες φυλάκισης αποφυλακίστηκαν. Ο Μέραρχος Πεντζόπουλος αντέδρασε με οργισμένο τηλεγράφημα χαρακτηρίζοντας την απόφαση σκανδαλώδη και οφειλόμενη σε πολιτική παρέμβαση, γεγονός πρωτοφανές για το Στρατοδικείο Λαμίας «που προκαλεί αλγεινή εντύπωση σε όλη την περιφέρειαν Φθιώτιδος τραυματίζουσα καιρίως το αίσθημα δικαιοσύνης και διατηρεί τον λαόν εν αγανακτήσει, ιδίως τις φτωχές τάξεις των εθνικοφρόνων». Ο Πεντζόπουλος υπαναχώρησε ύστερα από προειδοποιήσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης για επιβολή κυρώσεων[88]. Λίγες ημέρες αργότερα ο βουλευτής Φθιωτιδοφωκίδας Χρ. Παναγιούλας τοποθετούμενος επί του θέματος υπερασπίστηκε τον Μέραρχο δηλώνοντας «ότι το Υπουργείο επικαλείτο άνευ σημασίας τυπικών διατυπώσεων ενώ δεν υπάρχει λόγος δικαιολογούντος τούτην την στιγμήν μάλιστα που δια την σωτηρίαν της κινδυνευούσης πατρίδος καλούμεν τον λαόν εις εθνικόν συναγερμόν και ιδρύομεν θεσπίζοντες Στρατοδικεία και θανατικαί ποιναί με τα διάφορα ψηφίσματα ίνα με το άλλο να τα ξεσκίζουμε»[89]. Αν και το Υπουργείο Δικαιοσύνης δήλωσε ότι τηρήθηκαν όλες οι προβλεπόμενες διαδικασίες για την απονομή χάριτος[90], αναμφίβολα το πολιτικό μέσο που χρησιμοποίησαν οι αδελφοί Κ. ήταν πολύ ισχυρό. Τελικά οι αλευροβιομήχανοι ένα μήνα μετά την αποφυλάκιση τους εκτοπίστηκαν για ένα εξάμηνο ύστερα από απόφαση της Επιτροπής Δημόσιας Ασφάλειας Λαμίας[91].

Και σε άλλη περίπτωση αναφέρθηκε πολιτική παρέμβαση βουλευτών προκειμένου να μην εκτελεστεί η θανατική ποινή που επιβλήθηκε στον μόνιμο αξιωματικό Ι. Χατζημιχελάκη. Κατόπιν ενεργειών Κρητών βουλευτών η Διεύθυνση της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης του Υπουργείου Στρατιωτικών απέστειλε έγγραφο προς τον ασκούντα την ποινική αγωγή στο νομό Φθιωτιδοφωκίδας υποστράτηγο κ. Γούλα ζητώντας την αναστολή της εκτέλεσης της ποινής και την διαβίβαση αίτησης χάριτος στο Συμβούλιο Χαρίτων. Ο τοπικός τύπος θεώρησε απαράδεκτο και αποκαρδιωτικό το γεγονός να σωθεί ο καταδικασμένος σε θάνατο επειδή «οι Κρήτες βουλευτές γνωρίζουν να εκβιάζουν τας καταστάσεις όταν πρόκειται να υπερασπίσουν τους εγκληματίας συμπατριώτας τους απλώς και μόνο διατί τα πράγματα έφεραν τον Σοφοκλήν Βενιζέλον εις την κυβέρνησην»[92]. Και σε άλλη περίπτωση στηλιτεύθηκαν οι ενέργειες δικηγόρων από την Αθήνα και αξιωματικών οι οποίοι «κινούν πάντα λίθον» για να ελευθερώσουν συγγενείς τους που κρατούνται[93].

88. Για τις εξηγήσεις που κλήθηκε να δώσει ο Μέραρχος Πετζόπουλος: *Εθνικός Κήρυξ*, 26 Μαίου 1948

89. *Λαμιακός Τύπος*, 5 Μαΐου 1948

90. *Εθνικός Κήρυξ*, 26 Απριλίου 1948

91. *Λαμιακός Τύπος*, 15 Ιουνίου 1948

92. *Λαμιακός Τύπος*, 12 Ιουνίου 1947

93. *Λαμιακός Τύπος*, 17 Ιουνίου 1947

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Διάχυτη είναι η πεποίθηση στις μαρτυρίες ότι ο εκάστοτε Στρατιωτικός Διοικητής της περιοχής έπαιζε σημαντικό ρόλο στην αυστηρότητα ή στην επιείκεια του Στρατοδικείου. Πράγματι, ο Στρατιωτικός Διοικητής της περιοχής δικαιοδοσίας του Έκτακτου Στρατοδικείου είχε, σύμφωνα με τα ισχύοντα βάσει του Γ Ψηφίσματος άρθρα της Στρατιωτικής Ποινικής Νομοθεσίας, το δικαίωμα να αναστείλει την εκτέλεση κάθε καταδικαστικής απόφασης[94]. Ύστερα από την κατάληψη και κατοχή του Καρπενησίου από τους αντάρτες τον Ιανουάριο 1949 ο Στρατιωτικός Διοικητής Λαμίας, Κετσέας απαλλάχθηκε από τα καθήκοντά του και ως αποτέλεσμα μετριάστηκαν οι εκτελέσεις στη Λαμία. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία επί των ημερών του «έπηξε από τάφους το νεκροταφείο. Όχι μόνοι οι συλλαμβανόμενοι αντάρτες αλλά ούτε οι δύστυχοι χωρικοί των ορεινών έβρισκαν τον παραμικρό οίκτο ή κατανόηση. Εφόσον είχαν συλληφθεί στα χωριά τους ή αντάρτες έπρεπε να είναι ή αυτοαμυνίτες. Και οι περισσότεροι αντιμετώπιζαν το εκτελεστικό απόσπασμα. Αμέτρητοι σταυροί στήθηκαν στο νεκροταφείο Λαμίας»[95]. Στην Ανώτατη Στερεά Διοίκηση Στερεάς Ελλάδας (ΑΣΔΣΕ) τον αντικατέστησε ο υποστράτηγος και τότε βουλευτής Αιτωλοακαρνανίας και Ευρυτανίας Παυσανίας Κατσώτας. Κατά τη διάρκεια της θητείας του δεν εκτελέστηκε καμία θανατική ποινή από τα Στρατοδικεία Λαμίας, Θηβών και Μεσολογγίου που ενέπιπταν στην δικαιοδοσία του[96]. Αντίθετα στο στρατοδικείο Λάρισας συνεχίστηκαν οι εκτελέσεις στο Μεζούρλο, γεγονός που αποδίδεται στην αυστηρότητα του μεράρχου Πετζόπουλου[97]. Σχετικά με την παρέμβαση της στρατιωτικής ηγεσίας στη διακοπή των εκτελέσεων στη Λαμία ενδιαφέρουσα είναι η προφορική μαρτυρία ενός αυτόπτη μάρτυρα που υπηρετούσε τη στρατιωτική του θητεία στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ως φρουρός στη δικαστική αίθουσα. «Έρχονταν ο αρχιστράτηγος ο Παπάγος με το καράβι στη Στυλίδα και έρχονταν προς τη Λαμία. Απ' τη Λαμία πήγαιναν να εκτελέσουνε στην Ξηριώτισσα. Συναντιώνται και ρωτάει. Τι είναι αυτό; Εκτελεστικό απόσπασμα. Στοπ. Από κει σταμάτησαν οι εκτελέσεις»[98].

Δεν έλειψαν οι περιπτώσεις που η στρατιωτική ηγεσία πίεζε για αυστηρότερη εφαρμογή της νομοθεσίας και περισσότερες θανατικές καταδίκες. Στην παραπομπή των μη ομόφωνων αποφάσεων στο Συμβούλιο Χαρίτων αντέδρασαν υψηλόβαθμα στελέχη του στρατεύματος ανάμεσά τους και ο Αρχηγός ΓΕΣ Αντιστράτηγος Δ. Γιατζής οι οποίοι θεωρούσαν ότι η ανα-

94. Αρθρο 149 Στρατιωτικής Ποινικής Νομοθεσίας το οποίο ίσχυε βάσει του άρθρου 12 του Γ Ψηφίσματος της 16 Ιουνίου 1946 και άρθρα 2 και 3 του ΑΝ 910 της 18]22 Μαρτίου 1949 «Περί διοικητικής και δικαστικής δικαιοδοσίας του Αρχιστρατήγου, κυρωθέντος υπό του Ν.Δ. 1091 της 16]18 Σεπτεμβρίου 1949»

95. Προφορική μαρτυρία Κ.Κ, Λαμία 20 Φεβρουαρίου 2002

96. Π. Κατσώτας, *Η δεκαετία 1940-1950*, Αθήναι 1981, σ. 329. Το γεγονός αυτό δεν είναι απόλυτα αληθές καθώς η τελευταία εκτέλεση έγινε στις 15 Φεβρουαρίου όταν ο Κατσώτας είχε ήδη αναλάβει διοικητής της ΑΣΔΣΕ.

97. Καραγιώργη, *ο.π.*, σ. 134

98. Προφορική μαρτυρία Γ. Β., *ο.π.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

βολή των εκτελέσεων είχε δυσμενή επίδραση στο μαχόμενο στρατό, ο οποίος εξαιτίας αυτού του μέτρου εμφάνιζε σημάδια κάμψης του ηθικού του και κλονισμού της εμπιστοσύνης στην ηγεσία του. Συνακόλουθα ζήτησαν να εφαρμόζονται πιστά οι διατάξεις του Γ Ψηφίσματος χωρίς καμία δέσμευση[99]. Σε άλλο έγγραφο της Διεύθυνσης Τύπου του ΓΕΣ με θέμα «την συμπεριφορά προς τους παραδιδόμενους συμμορίτες» επισημαίνονταν ότι έπρεπε να γίνεται ταχεία παραπομπή σε δίκη εκείνων από τους συλληφθέντες οι οποίοι έπρεπε να δώσουν λόγο ενώπιον της δικαιοσύνης ενώ απαγορεύονταν «η γνωστοποίησις των καταδικαστικών αποφάσεων των Στρατοδικείων και ιδία ως προς συλληφθέντα σημαίνοντα στελέχη, καθ' όσον τούτου γίνεται ευρεία εκμετάλλευσις υπό της κομμουνιστικής προπαγάνδας προς αναστολής της τάσεως παραδόσεως στελεχών. Οίκοθε νοείται προ πάσης εκτελέσεως σημαίνοντος στελέχους των κομμουνιστοσυμμοριτών κατόπιν αποφάσεως στρατοδικείου επιβάλλεται η από πάσης απόψεως εκμετάλλευσις τούτου (Ομιλίαι από Ραδιοφώνου, σύνταξις προκηρύξεων προς συντρόφους των κλπ) αναστελλομένης εν ανάγκη της εκτελέσεως επί τι χρονικόν διάστημα»[100].

Το πιθανότερο ωστόσο είναι ότι ο όγκος των εκτελέσεων και τελικά η διακοπή τους οφείλεται πολύ περισσότερο στην πολιτική και στρατιωτική συγκυρία, στην προκειμένη περίπτωση στο τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή, και λιγότερο στο βαθμό παρέμβασης της εκάστοτε στρατιωτικής διοίκησης. Οι τελευταίες εκτελέσεις πραγματοποιήθηκαν στη Λαμία στις 15 Φεβρουαρίου 1949 μετά από την ανακατάληψη του Καρπενησίου από τον κυβερνητικό στρατό, γεγονός που σήμαινε την οριστική επικράτησή του στην περιοχή της Στερεάς Ελλάδας. Οι εκτελέσεις με βάση το Γ Ψήφισμα ανεστάλησαν πανελλαδικά στις 30 Σεπτεμβρίου 1949, όταν πλέον είχε κριθεί οριστικά η στρατιωτική αναμέτρηση[101]. Με τον Ν 2058/ 18 Απριλίου 1952 όλες θανατικές καταδίκες οι οποίες είχαν επιβληθεί έως 31 Οκτωβρίου 1951 μετατράπηκαν αυτοδίκαια σε ποινή ισόβιας κάθειρξης[102].

Εκτός από την ατομικές ενέργειες για τη σωτηρία των καταδικασμένων σε θάνατο σημαντική δράση στον τομέα της διακδίκησης της γενικής αμνηστίας από την κυβέρνηση και της βελτίωσης των συνθηκών κράτησης των πολιτικών κρατουμένων ανέπτυξε από το 1948 έως το 1954 η

99. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (ΑΕΠ)*, Κείμενο 48 «Πρακτικόν», τόμος 10ος, Αθήνα 1998, σ. 580

100. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Κείμενο 19, «Συμπεριφορά προς τους παραδιδόμενους συμμορίτας» τόμος 15, σ.419-20

101. Όσες εκτελέσεις πραγματοποιήθηκαν μετά το στρατιωτικό τέλος του εμφυλίου, έγιναν βάσει του μεταξικού νόμου 375/36 «περί κατασκοπείας». Για τη συμβολή του ΟΗΕ στη διακοπή των θανατικών εκτελέσεων στην Ελλάδα και τη σχετική συζήτηση βλ. H. Howard, "The Greek question in the Fourth General Assembly of the United Nations", Department of State, Publication 3785, International Organization and Conference Series III. 47, *Department of State Bulletin*, 27 February and 6 March 1950

102. Ν.2058/18 Απριλίου 1952 «Περί μέτρων ειρηνεύσεως», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ. 95

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΠΕΟΠΕΦ (Πανελλήνια Ένωση Οικογενειών Πολιτικών Εξόριστων – Φυλακισμένων). Το έργο της ΠΕΟΠΕΦ, που συγκροτούνταν από γυναίκες συγγενείς, μητέρες και αδελφές πολιτικών κρατουμένων, ήταν πραγματικά εντυπωσιακό. Μέσα σε μια ατμόσφαιρα τρόμου, αψηφώντας τους κινδύνους και τις απειλές η ΠΕΟΠΕΦ έστειλε εκατοντάδες υπομνήματα, εκκλήσεις και καταγγελίες σε διεθνείς οργανισμούς, σε ξένες πρεσβείες και σε πολιτικά κόμματα ζητώντας την κατάργηση της θανατικής ποινής, την χορήγηση γενικής αμνηστίας, την κατάργηση των στρατοπέδων της Γυάρου και της Μακρονήσου, την βελτίωση των συνθηκών ζωής των κρατουμένων. Για τη δράση της αυτή η ΠΕΟΠΕΦ πέρασε από δίκη το 1952 και διέτρεξε τον κίνδυνο να τεθεί εκτός νόμου γιατί παρέκκλινε των επιδιώξεών της. Τελικά κατάφερε να συνεχίσει τη δράση της έως το 1954 [103].

Δεν έχει διαπιστωθεί στην περίπτωση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας συγκροτημένη δράση της ΠΕΟΠΕΦ. Σε μια μόνο δίκη αναφέρεται η παρουσία μαυροφορεμένων γυναικών που είχαν συγκεντρωθεί έξω από το Δικαστικό Μέγαρο της Λαμίας διαμαρτυρόμενες για τις επιβαλλόμενες θανατικές καταδίκες. Ο τοπικός τύπος έσπευσε να στηλιτεύσει «τις ασχήμιες που θύμιζαν την εποχή της εαμοκρατίας» και χαρακτήρισε τις συγκεντρωμένες «θρηνούσαι μαινάδες». [104]

Και στο εξωτερικό σχηματίστηκαν οργανώσεις αλληλεγγύης για τους πολιτικούς κρατούμενους οι οποίες ανέλαβαν σημαντική δράση για την αναστολή των εκτελέσεων. Η πιο δραστήρια από τις οργανώσεις αυτές ήταν «Ένωση για τη Δημοκρατία στην Ελλάδα» (League for Democracy in Greece) που είχε έδρα στο Λονδίνο και δραστηριοποιούνταν από τις 25 Οκτωβρίου 1945. Ένας από τους στόχους της ήταν η παροχή γενικής αμνηστίας σε όλους τους Έλληνες που βρίσκονταν στην φυλακή για πολιτικούς λόγους[105]. Άλλες τέτοιες οργανώσεις ήταν η Ελβετική Επιτροπή Βοήθειας προς τη Δημοκρατική Ελλάδα με έδρα τη Γενεύη, η Σουηδική Επιτροπή Βοήθειας προς τη Δημοκρατική Ελλάδα με έδρα τη Στοκχόλμη[106] και η Γαλλική Επιτροπή Βοήθειας με έδρα το Παρίσι[107]. Οι οργανώσεις αυτές ανέλαβαν σημαντικό έργο σε ζητήμα-

103. Σημαντικές πληροφορίες για την δράση της ΠΕΟΠΕΦ δίνει η Μαρία Καρρά η οποία υπήρξε μέλος του διοικητικού της συμβουλίου στο βιβλίο της: Μ. Καρρά, *Εμείς οι απ'έξω. ΠΕΟΠΕΦ: 1948-1954. Μια μικρή εποποιία*, Αθήνα: εκδ. Κωσταράκη, 1995

104. *Λαμιακός Τύπος*, 17 Οκτωβρίου 1947

105. Diana Pym and Marion Sarafis, "The League for Democracy in Greece and its archives", *Journal of the Hellenic Diaspora*, 1 (2), 1984, σ. 73-84. Τα πλούσια αρχεία της League βρίσκονται στα Modern Greek Archives στο King's College στο Λονδίνο. Σχετικά με τη δράση της League και τις αντιδράσεις του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών βλέπε και *FO 371 / 67018- 67022*

106. Οι οργανώσεις αυτές παρατίθενται στο Βόγλης, *ο.π.*, σ. 265

107. Ν. Μπάλτα, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946-9) μέσα από το γαλλικό τύπο*, Αθήνα: Οδυσσέας 1993, σ. 181-184

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τα που αφορούσαν τους πολιτικούς κρατούμενους. Πίεζαν τις κυβερνήσεις τους να αναλάβουν δράση σχετικά με τους πολιτικούς κρατούμενους και την κατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα ενώ διεξήγαγαν ενημερωτικές εκστρατείες για την πληροφόρηση της διεθνούς κοινής γνώμης.

Οι κατηγορούμενοι

Τα συγκεντρωθέντα στοιχεία βασίζονται στο βιβλίο αποφάσεων του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας, στην τοπική εφημερίδα «Λαμιακός Τύπος» και στα ληξιαρχικά τεκμήρια του Ληξιαρχείου Λαμίας που αφορούν άτομα των οποίων οι θανατικές καταδίκες εκτελέστηκαν από το Στρατοδικείο Λαμίας. Δεν υπάρχουν πλήρη στοιχεία για τη δράση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας. Το βιβλίο αποφάσεων του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας αρχίζει τις καταγραφές στις 14 Ιουλίου 1947 με αριθμό απόφασης 130. Οι αποφάσεις του Στρατοδικείου έως την ημερομηνία αυτή είναι δυνατό να εντοπιστούν μόνο μέσω του τοπικού τύπου, ο οποίος δημοσίευε κυρίως τις θανατικές καταδίκες και τις εκτελέσεις που πραγματοποιούνταν.

Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι παραπέμφθηκαν να δικαστούν συνολικά 3.294 άτομα από τα οποία καταδικάστηκαν 1.695 με συνολικές ποινές φυλάκισης 11.330 χρόνια.

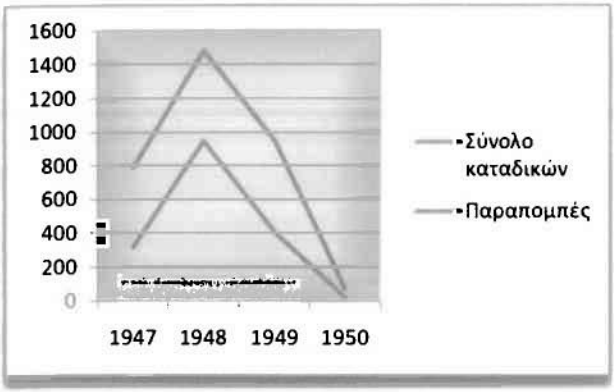
Παραπομπές και καταδίκες στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ανά έτος

Έτος	*1947**	*1948*	*1949*	*1950*	*Σύνολο*
Παραπομπές	790	1483	950	71	3294
Καταδίκες	322	945	396	21	1684
Αναλογία	40,75%	63,72%	41,68%	29,57%	51,12%

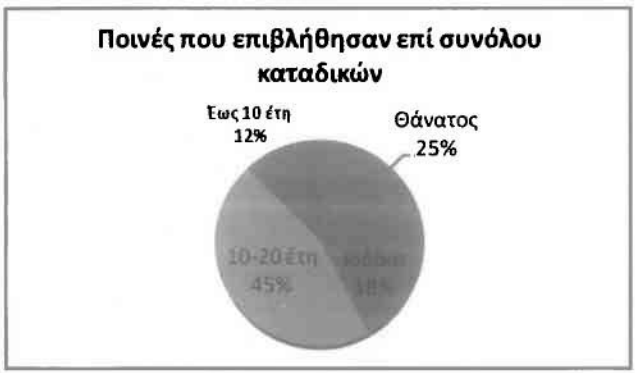
*Από 20 Ιουλίου και μετά οπότε υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία

Από τον παραπάνω πίνακα συνάγεται ότι κατά μέσο όρο ένας στους δύο (51,12%) από όσους παραπέμπονταν για να δικαστούν στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας καταδικάζονταν σε διάφορες ποινές. Το ποσοστό αυτό διαφοροποιούνταν ανά έτος με τη μεγαλύτερη τιμή του να εμφανίζεται το 1948 οπότε καταδικάζονταν οι δύο στους τρεις από όσους παραπέμπονταν (63,72%).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Από τα 1694 άτομα που τελικά καταδικάστηκαν επιβλήθηκε η ποινή του θανάτου σε 416, ισόβια κάθειρξη σε 300, από 10-20 έτη κάθειρξη σε 767 και έως 10 έτη σε 211. Αυτό σημαίνει ότι από όσους καταδικάζονταν περίπου οι μισοί (45%) καταδικάζονταν σε ποινές φυλάκισης από 10-20 έτη, ένας στους 4 καταδικάζονταν στη θανατική ποινή (25%), ενώ το υπολοιπο ποσοστό διαμοιράζονταν ανάμεσα στην ισόβια κάθειρξη (18%) και στην ποινή έως 10 έτη (12%).

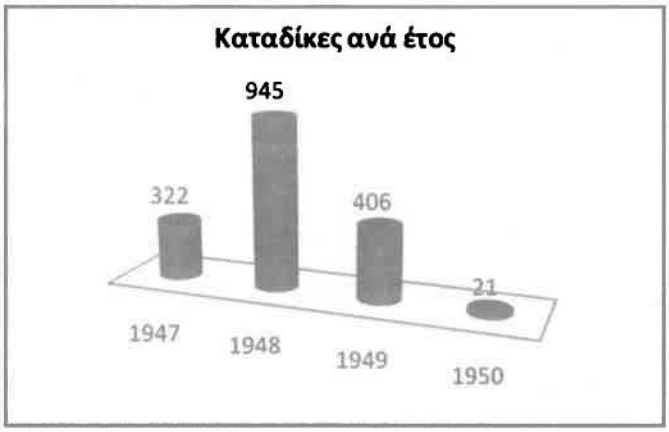

Περισσότερα συμπεράσματα μπορούμε να συνάγουμε αν μελετήσουμε τις καταδίκες στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ανά έτος.

Καταδίκες από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ανά έτος

	1947	1948	1949	1950	Σύνολο
Θανατική καταδίκη	32	267	112	5	416
Ισόβια κάθειρξη	44	191	63	2	300
10-20 έτη	189	404	154	10	767
Έως 10 έτη	57	83	67	4	211
Σύνολο	322	945	406	21	1694

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Παρατηρούμε ότι κατά τη διάρκεια του 1948 οι καταδίκες είναι υπερδιπλάσιες σε αριθμό από αυτές των ετών 1947 και 1949. Πιο συγκεκριμένα 945 καταδίκες το 1948 ή ποσοστό 56% επί των συνολικών καταδικών, 322 καταδίκες ή ποσοστό 19% για το 1947, 406 καταδίκες ή ποσοστό 24% για το 1949 και μόλις 21 καταδίκες ή ποσοστό 1% για το 1950.

Αναλύοντας ποιοτικά τα διαθέσιμα στοιχεία διαπιστώνουμε ότι κατά τη διάρκεια του 1948 επιβλήθηκαν αυστηρότερες ποινές από ότι στα άλλα έτη. Το 64% των θανατικών καταδικών και το ίδιο ποσοστό των ισοβίων δεσμών επιβλήθηκαν το 1948. Η μεγαλύτερη αυστηρότητα του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας κατά τη διάρκεια του 1948 διαφαίνεται και στον αριθμό των θανατικών ποινών που εκτελέστηκαν.

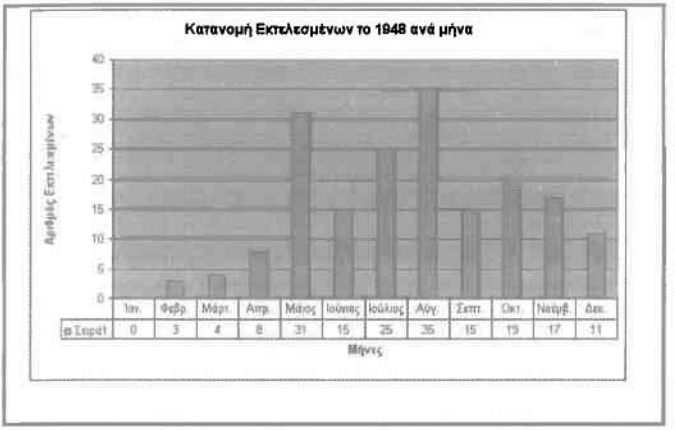
Πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια του 1948 πραγματοποιήθηκαν 183 εκτελέσεις, που αντιστοιχεί στο 88% των συνολικών εκτελέσεων, το 1947 έγιναν 19 εκτελέσεις, το 1949 7 εκτελέσεις ενώ το 1950 δεν εκτελέστηκε καμία θανατική ποινή.

Ενδιαφέροντα στοιχεία συνάγουμε αν εξετάσουμε το ποσοστό των θανατικών ποινών που εκτελέστηκαν ανά έτος. Παρατηρούμε ότι το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1948 εκτελέστηκε το 68,5% των θανατικών ποινών δηλαδή 2 στους 3 που καταδικάζονταν σε θάνατο εκτελούνταν. Τα αντίστοιχα ποσοστά για το 1947 είναι 28% και για το 1949 6%.

Αναλύοντας περαιτέρω τα στοιχεία που διαθέτουμε για τις εκτελέσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του 1948 παρατηρούμε ότι οι περισσότερες εκτελέσεις πραγματοποιήθηκαν από το Μάιο έως το Νοέμβριο 1948. Πιο λεπτομερή στοιχεία παρέχονται στον ακόλουθο πίνακα.

Σε τοπικό επίπεδο η κλιμάκωση των εκτελέσεων αλλά και γενικότερα η μεγαλύτερη αυστηρότητα των ποινών κατά τη διάρκεια του 1948 συνδέεται με τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που πραγματοποιούσε ο κυβερνητικός στρατός στην περιοχή της Στερεάς Ελλάδας αλλά και με τη γενικότερη κατασταλτική πολιτική του κράτους όπως καθορίζονταν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τη διεθνή συγκυρία[108]. Οι εκτελέσεις των Έκτακτων Στρατοδικείων ανά την επικράτεια ανεστάλησαν τον Οκτώβριο 1949 μετά το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

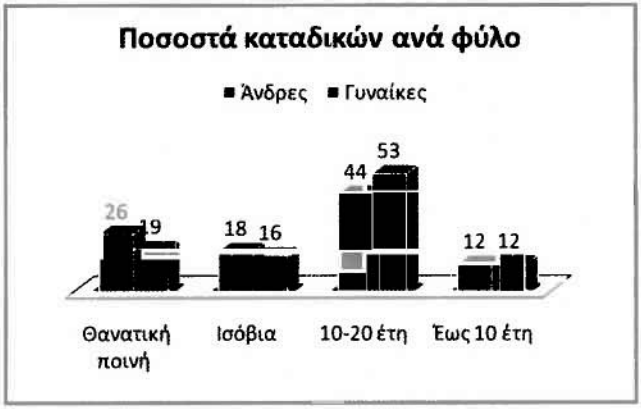
Εξετάζοντας τα διαθέσιμα στοιχεία που αφορούν τις παραπομπές και τις καταδίκες του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας έχουμε τη δυνατότητα να εξετάσουμε την έμφυλη διάσταση των αποφάσεων του Στρατοδικείου. Οι γυναίκες αντιπροσώπευαν το 17,1 % των ατόμων που παραπέμφθηκαν και το 14,3% όσων καταδικάστηκαν. Η μικρότερη αντιπροσώπευση των γυναικών εικάζουμε ότι οφείλεται στο χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής τους στο ΔΣΕ, καθώς η συμμετοχή σε αντάρτικη ομάδα αποτελούσε τον κύριο λόγο παραπομπής στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας. Τα ποσοστά αυτά συμφωνούν με την αναλογία ανδρών – γυναικών στις καταδίκες από τα Έκτακτα Στρατοδικεία σε πανελλήνιο επίπε-

108. Για τις παρεμβάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ στο θέμα των εκτελέσεων βλέπε A. Nachmani, *International Intervention in the Greek Civil War. The United Nations Special Committee on the Balkans 1947-1952*, Νέα Υόρκη 1990, σ.95-98 Τον Μάιο 1948 έγινε παρέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δο, όπου επίσης παρατηρείται συντριπτική υπεροχή των ανδρών.

Από τη μελέτη των παραπομπών και καταδικών του Στρατοδικείου Λαμίας ανά φύλο δεν προκύπτει η ένδειξη μεγαλύτερης επιεικείας στις γυναίκες, παρά μόνο ελαφρές διαφοροποιήσεις. Όπως εξάλλου σημειώνεται επανειλλημένα σε βρετανικά αρχεία οι γυναίκες θεωρούνταν πιο φανατικές και «αιμοδιψείς» από τους άντρες.[109] Το 43% των γυναικών που παραπέμφθηκαν καταδικάστηκε σε κάποια ποινή ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στους άνδρες ήταν 52,8%. Πιο συγκεκριμένα στοιχεία παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα. Ένα ελαφρά μεγαλύτερο ποσοστό ανδρών καταδικάστηκε σε θάνατο ενώ οι γυναίκες υπερέχουν σε καταδίκες από 10-20 έτη.

Το Έκτακτο Στρατοδικείου Λαμίας σε σχέση με τα άλλα Στρατοδικεία της Επικράτειας

Με βάση συγκεντρωτικά στοιχεία από 29 Έκτακτα Στρατοδικεία ανά την επικράτεια[110] μπορούμε να συνάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με τον δράση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας για την περίοδο λειτουργίας από 14 Ιουλίου 1947 έως τις 23 Ιουνίου 1950 οπότε έχουμε διαθέσιμα στοιχεία βάσει του βιβλίου των αποφάσεων. Ειδικότερα σχετικά με τον όγκο των υποθέσεων που διεκπεραιώθηκαν το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας, κατατάσσεται ανάμεσα στα πρώτα πέντε στρατοδικεία ανά την επικράτεια όσο αφορά τον απόλυτο αριθμό των παραπομπών και είναι τρίτο σε σειρά με βάση τον απόλυτο αριθμό των καταδικών[111]. Έρχεται ακόμα τέταρτο από πλευράς θανατικών καταδικών και

109. «The execution of women is a different matter since there is no doubt that women are among the most fanatical and blood thirsty of the bandits", *FO 371/ 67078*, R 12660 : British Embassy Athens to FO, 11 September 1947

110. Ν.Μιχιώτης, *Τα Έκτακτα Στρατοδικεία της περιόδου 1946-1960*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή 2007, Πίνακ. σ. 235-9

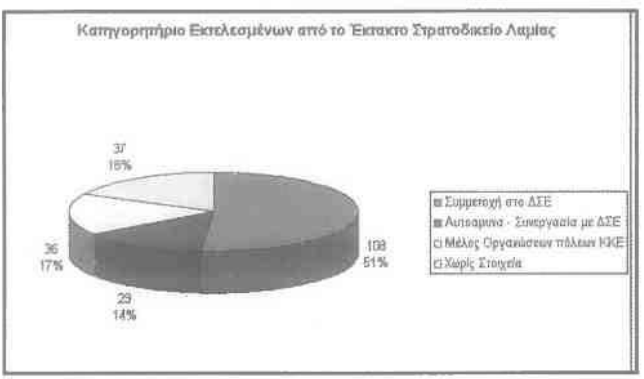
111. Με βάση τον αριθμό των παραπομπών η σειρά των στρατοδικείων είναι η εξής: Αθήνας, Λάρισας Α και Β, Θεσσαλονίκης, Καστοριάς Α και Β.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τρίτο όσο αφορά την ποινή των ισοβίων δεσμών. Τέλος, αν εξετάσουμε το ποσοστό των θανατικών ποινών που επιβλήθησαν σε σχέση με το σύνολο των καταδικών, το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας συμφωνεί με τον πανελλήνιο μέσο όρο.

Το κατηγορητήριο

Καθώς διαθέτουμε πλήρη στοιχεία μόνο για όσους εκτελέστηκαν βάσει των αποφάσεων του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας, οι παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα που ακολουθούν βασίζονται στα στοιχεία των 210 ατόμων που εκτελέστηκαν. Τον κύριο λόγο θανατικής καταδίκης και εκτέλεσης αποτελούσε, σύμφωνα με το Γ Ψήφισμα, «η συμμετοχή εις αναρχικήν ομάδαν και η ένοπλος προσβολή των αρχών». Το 51% όσων εκτελέστηκαν από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ήταν αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού. Δεύτερη κατηγορία ήταν όσοι συνεργάστηκαν με το ΔΣΕ. Το 14% (29 άτομα) καταδικάστηκε με την κατηγορία του αυτοαμυνίτη ενώ 36 άτομα 17% καταδικάστηκαν και εκτελέστηκαν ως μέλη οργανώσεων πόλεων. Επιβλήθηκαν επιπρόσθετα θανατικές ποινές σε αξιωματικούς και στρατιώτες του κυβερνητικού στρατού για εγκατάλειψη θέσης και λιποταξία, χωρίς να έχει διαπιστωθεί από τη μέχρι τώρα έρευνα αν εκτελέστηκαν ή όχι οι ποινές τους.

Όσοι παραπέμφθηκαν στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ως αντάρτες του ΔΣΕ είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού κατά τα έτη 1947 – 1949. Το κατηγορητήριο στηρίζονταν στο άρθρο 2 του Γ Ψηφίσματος. Ενδεικτικά αναφέρουμε : «οι [ονόματα] κατηγορούμενοι ως υπαίτιοι του ότι ενώ οι συμμορίται υπό κοινού συμφέροντος κινούμενοι συναπεφάσισαν την εκτέλεσιν των επόμενων αξιόποινων πράξεων και ένεκα ταύτης συνομολογήσαντες προς αλλήλους αμοιβαία συνδρομήν εν περιφερεία Ευρυτανίας και αλλαχού κατά τον β δεκαπενθήμερο μηνός Ιουλίου 1946 και εφεξής κατήρτισαν ομάδα επί σκοπώ όπως εκτελέσεως αδικήματα κατά της ζωής, σωματικής ακεραιότητας και προσωπικής ελευθερίας, ληστείας, εμπρησμούς και διαταράξεις της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κοινής ειρήνης και ελευθέρωσης φυλακισμένων, ούτοι προσεχώρησαν μετέπειτα συμφωνίας ήτοι τα άνω ομάδας ων συμμετέσχον ως απλοί συναίτιοι ενταχθέντες εις τας συμμορίας ως ένοπλοι μαχηταί αυτοαμυνίται κ.λ.π ήτοι επί παραβάσει των άρθρων 2 του Γ Ψηφίσματος»[112]. Άξιο προσοχής είναι ότι το κατηγορητήριο ήταν ταυτόσημο σε όλες τις περιπτώσεις και ότι οι απαρχή όλων των αξιόποινων πράξεων ορίζονταν το β δεκαπενθήμερο του μηνός Ιουλίου, που σημαίνει ότι πρέπει να δεχθούμε ότι όλοι οι αντάρτες της περιφέρειας του Στρατοδικείου στρατολογήθηκαν εκείνη την περίοδο(!). Οι κατηγορούμενοι δεν κατηγορούνται για πράξεις οι οποίες συνέβησαν σε ένα συγκεκριμένο τόπο και χρόνο αλλά για ένα σύνολο αδικημάτων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η ίδια αξιόποινη πράξη να αποδίδεται σε περισσότερους από έναν κατηγορούμενους.

Η αντιμετώπιση για όσους αντάρτες είχαν στρατολογηθεί με τη βία ήταν διαφορετική. Σε μία τουλάχιστον περίπτωση στα μέσα Μαΐου 1948 απολύθηκαν αρκετές γυναίκες που είχαν συλληφθεί κατά τις τελευταίες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις «ως βιαίως στρατολογηθείσες και ως έχουσες μέλη οικογενείας μαχόμενα κατά των συμμοριτών»[113]. Στις 25 Φεβρουαρίου αθωώθηκε «συμμορίτης ως βιαίως στρατολογηθείς και αυθορμήτως παρουσιασθείς». Μετά την ανακατάληψη του Καρπενησίου και τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού τον Ιανουάριο 1949 συνελήφθησαν πολλές αντάρτισσες «Τα περισσότερα πιασμένα κορίτσια δήλωναν ότι ήταν επιστρατευμένα. Για όσα οι δικοί τους κατάφεραν να βγάλουν χαρτί από το χωριό τους ότι ήταν επιστρατευμένα, απολύονταν ύστερα από λίγο διάστημα. Κρατούνταν όμως για τα περαιτέρω όσα οι τοπικές αρχές είχαν στο μάτι τις οικογένειές τους και τα ίδια. Και ήταν αρκετά αυτά τα κορίτσια»[114]. Περισσότερες πιθανότητες απόλυσης είχαν οι «παρουσιασθέντες αυθορμήτως» για αυτό το λόγο είχε μεγάλη σημασία η έκθεση που θα έκανε το τμήμα του κυβερνητικού στρατού που διενέργησε τη σύλληψη.

Παράλληλα με τους αντάρτες ο κυβερνητικός στρατός συνελάμβανε ένα πλήθος ανθρώπων που διαβιούσαν στα χωριά της ορεινής Στερεάς Ελλάδας, τους οποίους χαρακτήριζε «αυτοαμυνίτες, συνεργάτες του εχθρού και ληστοστρόφους των συμμοριτών». Πράγματι ο ΔΣΕ είχε δημιουργήσει ένα ανεπτυγμένο δίκτυο στις ορεινές περιοχές το οποίο αποτελούσε τις διοικητικές, πληροφοριοδοτικές και εφοδιαστικές υπηρεσίες των αντάρτικων δυνάμεων. Αυτοί αποτελούσαν, κατά τον κυβερνητικό στρατό, τους «συμμορίτες της αυτοάμυνας» και συνιστούσαν τόσο μεγάλο κίνδυνο όσο και οι ένοπλοι αντάρτες. Για να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που αποτελούσε ένας αγροτικός πληθυσμός ο οποίος ήταν πηγή υποστήριξης του ΔΣΕ η κυβέρνηση και ο στρατός έλαβαν μια σειρά από μέτρα που σκό-

112. Ενδεικτικά: *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ. αποφ.376, 25 Αυγούστου 1948

113. *Λαμιακός Τύπος*, 19 Μαΐου 1948

114. Μ. Καραγιώργη, *Περιμένοντας την ειρήνη*, Αθήνα: Προσκήνιο, 2005, σ. 109

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πευαν σύμφωνα με το στρατηγό Θ. Τσακαλώτο, διοικητή του Α Σώματος Στρατού, «στο στραγγάλισμα της κομμουνιστικής αυτοάμυνας στην ύπαιθρο και την πλήρη εξάρθρωση του δικτύου πληροφοριών»[115]

Η σημασία της εξόντωσης του δικτύου του ΔΣΕ στα ορεινά χωριά διαφαίνεται και από τις επανειλημμένες εκκλήσεις της στρατιωτικής ηγεσίας προς τις μονάδες του κυβερνητικού στρατού. Ο μέραρχος Ι. Πετζόπουλος σε ομιλία τους προς τους εκπροσώπους του Τύπου δήλωνε πως «η μεραρχία στην επιθυμία της να θέσει τέρμα στην αναρχία, να αποκαταστήσει την τάξη και την ασφάλεια της περιοχής είναι αποφασισμένη να πατάξει αμειλίκτως τους αυτοαμυνίτες των χωρίων»[116]. Με εξαιρετικά επείγον και απόρρητο έγγραφο της 15ης Μαΐου 1947 προς όλα τα Σώματα Στρατού με θέμα την παρακολούθηση και εξόντωση των αυτοαμυνιτών επισημαίνονταν «ότι αν δεν πραγματοποιηθεί η πλήρης εξάρθρωσις των οργανώσεων αυτοαμύνης των χωρίων δι' εξοντώσεως ή συλλήψεως όλων των μελών αυτής το επίπονον έργον των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων αποβαίνει εις μάτην»[117].

Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών αναγκάστηκαν από το στρατό να εκκενώσουν τα χωριά τους και να καταφύγουν στις κοντινότερες κωμοπόλεις ή στη Λαμία, τα επονομαζόμενα κέντρα ασφαλείας. Εκεί διέμεναν σε παραγκουπόλεις στις παρυφές των οικισμών σε άθλιες συνθήκες. Σύμφωνα με ανταπόκριση αθηναϊκής εφημερίδας 35.000 πρόσφυγες από τα ανταρτοκρατούμενα χωριά είχαν συγκεντρωθεί στη Λαμία των 20 χιλιάδων και στεγάζονταν νοτιοδυτικά της πόλης κατά τον οικτρότερο τρόπο[118]. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Πρόνοιας σε ολόκληρη την Κεντρική Ελλάδα ο αριθμός των εκπατρισμένων αυξήθηκε από 9.100 τον Ιανουάριο 1947 σε 184.758 το Μάρτιο 1948.[119] Όσοι εξακολουθούσαν να διαμένουν στα χωριά τους χαρακτηρίζονταν «ληστοστρόφοι και τροφοδότες των συμμοριτών» και παραπέμπονταν στο Στρατοδικείο.

Το Στρατοδικείο ανέλαβε να σταθεροποιήσει τη νίκη του κυβερνητικού στρατού στη Στερεά Ελλάδα «εκκαθαρίζον τους αυτοαμυνίτας και εξολοθρεύον τους αιμοβόρους εγκληματίας και προδότες της πατρίδας»[120]. Από το Σεπτέμβριο 1947 και κυρίως από τους καλοκαιρινούς μήνες του 1948 δεκάδες άνθρωποι καταδικάστηκαν βάσει αυτού του κατηγορητηρίου[121]. Σύμφωνα με το στρατηγό Θ. Τσακαλώτο για να λήξει

115. *Λαμιακός Τύπος*, 4 Μαΐου 1948

116. *Λαμιακός Τύπος*, 13 Απριλίου 1948

117. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Κείμενο 89, 1η Στρατιά προς Α και Β ΣΣ: «Συμπεριφορά προς τους κατοίκους της υπαίθρου», τόμος 3ος, Αθήνα 1998, σ. 553

118. *Βήμα*, 20 Ιουνίου 1947

119. Α. Λάιου, «Μετακινήσεις πληθυσμού στην ελληνική ύπαιθρο» στο Lars Baerentzen – Ole Smith – Γιάννη Ιατρίδης (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, Αθήνα 1992, σ. 88-89

120. *Λαμιακός Τύπος*, 25 Αυγούστου 1948

121. Ενδεικτικά: *Λαμιακός Τύπος*, 24 Ιανουαρίου 1948, 14 Φεβρουαρίου 1948, 27 Ιουνίου 1948(15 άτομα), 3 Ιουλίου 1948 (24 άτομα), 17 Ιουλίου 1948 (64 άτομα)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ο πόλεμος έπρεπε να ληφθούν σκληρά μέτρα, «να γίνει τέλεια εκκαθάριση των μετόπισθεν, να δημιουργηθούν εθελοντικά τάγματα κινητά προς καταδίωξη και αντίποινα ένα προς δέκα»[122].

Οι περισσότεροι που παραπέμφθηκαν με την κατηγορία του αυτοαμυνίτη καταδικάστηκαν στην ποινή των ισόβιων δεσμών. Αν ωστόσο συνέτρεχαν επιβαρυντικές περιπτώσεις για παράδειγμα αν οι κατηγορούμενοι ήταν υπεύθυνοι αυτοάμυνας στην περιοχή τους επιβάλλονταν η ποινή του θανάτου[123]. Αλλά και ασήμαντα αδικήματα όπως του Λαμιώτη από το Σλα Μαχαλά που τραγουδούσε μεθυσμένος αντάρτικα τραγούδια[124] ή του νεαρού βοσκού από τα χωριά της Σπερχειάδας που έδωσε το ψωμί που είχε μαζί του στους αντάρτες, επέφεραν βαρύτατες ποινές που είχαν ως σκοπό να εκφοβίσουν και να τρομοκρατήσουν. Τα θύματα δεν ήταν πάντα κομμουνιστές, φυλακισμένοι, αντάρτες ή συμπαθούντες. Ήταν συχνά απλοί πολίτες που υφίσταντο τις συνέπειες της κρατικής βίας.

Στους χαρακτηριζόμενους ως αυτοαμυνίτες πρέπει να συμπεριληφθούν και τα μέλη των οικογενειών των ανταρτών ή των στελεχών του ΔΣΕ που είχαν παραμείνει στα χωριά και στις πόλεις. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις της οικογένειας Μ. Από την Ευρυτανία. Ο Α.Μ., συνταξιούχος δάσκαλος, καταδικάστηκε σε θάνατο ως υπεύθυνος αυτοάμυνας ενώ σημειώνονταν ότι είχε γιο στέλεχος της Αχτιδικής Επιτροπής Ευρυτανίας. Ο Σ.Μ, από την ίδια οικογένεια, ιερέας, του οποίου η κόρη ήταν στέλεχος του ΔΣΕ και ο γαμπρός του πολιτικός υπεύθυνος του ΔΣΕ στην Ευρυτανία καταδικάστηκε επίσης σε θάνατο και εκτελέστηκε[125]. Η κόρη του καπετάνιου Νάκου Μπελή πέρασε από στρατοδικείο και καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης[126]. Οι φυλακές Λαμίας αλλά και στρατόπεδα εξορίας ήταν γεμάτα από γυναίκες κυρίως συγγενείς ανταρτών του ΔΣΕ ανεξαρτήτου ηλικίας οι οποίες κρατούνταν για προληπτικούς λόγους και απολύθηκαν μετά το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Καθ' όλη τη διάρκεια των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας απασχολήθηκε με υποθέσεις στρατιωτών και αξιω-

122. *Λαμιακός Τύπος*, 6 Φεβρουαρίου 1949

123. *Λαμιακός Τύπος*, 14 Ιουλίου 1948

124. Η ιστορία της καταδίκης του κυκλοφόρησε στη Λαμία ως ανέκδοτο. Ο Κόγιας από το Σλα, συνοικία της Λαμίας που κατοικούν γύφτοι, καταδικάστηκε σε 10 χρόνια φυλάκιση γιατί όντας μεθυσμένος τη νύχτα τραγουδούσε το τραγούδι της εργατιάς. Όταν λοιπόν του ανακοίνωσαν την ποινή, έκπληκτος απευθύνθηκε στον πρόεδρο του Στρατοδικείου, τον περίφημο Γιαννόπουλο (κοινώς Κινίνο) και τον ρώτησε: Κε πρόεδρε 10 χρόνια για ένα τραγουδάκι δεν είναι πολλά; Και η απάντηση: Γιατί δεν τραγουδούσες κάποιο άλλο τραγούδι; Έλα ντε ...η μαγκούφα η εργατιά μου 'ρθε εκείνη τη στιγμή. Ο διάλογος αυτός κυκλοφόρησε σε όλη την πόλη και την περιοχή της Φθιώτιδας. Γ. Λευκαδίτης, *Αναδρομές. Ένας επονίτης θυμάται*, Λαμία 1998, σ. 161

125. *Λαμιακός Τύπος*, 20 Ιουνίου 1948

126. *Λαμιακός Τύπος*, 24 Ιανουαρίου 1948

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ματικών του κυβερνητικού στρατού οι οποίοι παραδόθηκαν στο ΔΣΕ ή εγκατέλειψαν τη θέση τους κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων. Το φαινόμενο ήταν ιδιαίτερα έντονο στις πρώτες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού στη Ρούμελη στα ορεινά της Λαμίας το Νοέμβριο 1946[127]. Σε μια μάλιστα περίπτωση καταδικάστηκε ένας ταγματάρχης και δύο ανθυπολοχαγοί γιατί κατά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Δυτική Φθιώτιδα δεν έλαβαν όλα τα απαιτούμενα μέτρα με αποτέλεσμα το τμήματα τα οποία διοικούσαν να προσβληθούν από τους αντάρτες και να πέσουν σε ενέδρα με βαρύτατες απώλειες[128]. Οι ποινές ήταν ιδιαίτερα αυστηρές και περιλάμβαναν στρατιωτική καθαίρεση, στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων εφ' όρου ζωής, 20ετή κάθειρξη ή ακόμα και θάνατο όταν συνέτρεχαν επιβαρυντικοί λόγοι, χωρίς ωστόσο από τα παρόντα στοιχεία να έχει διαπιστωθεί η εκτέλεση της επιβληθείσας θανατικής καταδίκης.

Το φαινόμενο έλαβε τέτοιες διαστάσεις ώστε στις 30 Ιανουαρίου 1948 ο αντιστράτηγος της 1ης Στρατιάς Βεντήρης κατήγγειλε ότι «είναι επόμενον κατά τον διεξαγώμενον αγώνα εκ παραλλήλου προς τας εξαιρετους πράξεις να σημειούνται και παραλείψεις και λιποψυχίαι επιδρώσαι επί του ηθικού και της γενικωτέρας εκβάσεως του αγώνος και υποκείμεναι εις άμεσον κολασμόν» και ζήτησε με απόρρητο έγγραφό του προς τον Υπουργό Στρατιωτικών με θέμα τα Έκτακτα Στρατοδικεία «εις τον στρατόν τουλάχιστον άπαντα τα στρατιωτικά αδικήματα να υπάγωνται εις τα έκτακτα στρατοδικεία διότι τα τακτικά εξατμίζουν τα φαινόμενα και η δια τούτων θεραπεία είναι άτονος»[129]. Πράγματι με το ΜΔ Ψήφισμα της 15/20 Μαρτίου 1948 «Περί καθορισμού των εφαρμοστέων διατάξεων του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικος κατά την διάρκεια του ισχύος του Γ Ψηφίσματος» όλα τα εγκλήματα που διαπράττονταν από στρατιωτικούς και προβλέπονταν από το Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα επέσυραν τις εν καιρώ πολέμου επιβαλλόμενες ποινές, παρόλο που τυπικά δεν ίσχυε αυτό το νομικό καθεστώς[130]. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία πραγματοποιήθηκαν 1.281 δίκες στρατιωτών και στρατιωτικών σε όλα τα Έκτακτα Στρατοδικεία ανά την επικράτεια για παραβάσεις της στρατιωτικής νομοθεσίας[131].

Σπάνια περίπτωση καταδίκης «εθνικόφρονων πολιτών» στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας αποτέλεσε η καταδίκη σε θάνατο δύο ανδρών των

127. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Κείμενο 139, «Πόρισμα ενεργηθείσης ενόρκου προανακρίσεως, 6 Δεκεμβρίου 1946», Τόμος 2, Αθήνα 1998, σ. 545

128. *Λαμιακός Τύπος*, 9 Απριλίου 1947 και 21 Αυγούστου 1947

129. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Κείμενο 38, 1η Στρατιά προς Υπουργείο Στρατιωτικών, «Έκτακτα Στρατοδικεία», Τόμος 7ος, Αθήνα 1998, σ.260

130. Οικονομόπουλος, *ο.π.*, σ. 108-9 Εισηγητική Έκθεση για το ΜΔ Ψήφισμα.

131. Λεπτομερή στοιχεία για τις δίκες των στρατιωτών και στρατιωτικών στο Ν.Μιχιώτης, *Τα Έκτακτα Στρατοδικεία της περιόδου 1946-1960*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή 2007, σ. 228-234 και πίνακες σ. 240-241

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΜΑΥ του Χ.Α, 17 ετών και του Ζ. Σ., 18 ετών, για ληστεία και απόπειρα φόνου[132]. Η ποινή τους όμως δεν εκτελέστηκε. Ενδιαφέρουσα περίπτωση αποτελεί και η παραπομπή στο Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας του Κ. Βουρλάκη γνωστού αρχηγού παρακρατικής συμμορίας που δρούσε στην περιοχή της Φθιώτιδας από το 1945. Ο Βουρλάκης κατηγορήθηκε ως ηθικός αυτουργός στη δολοφονία του «εθνικόφρονος» κτηνοτρόφου Γ.Κ, οι γιοι του οποίου υπηρετούσαν στην Εθνοφρουρά. Στον αθηναικό και τοπικό τύπο πληθώρα δημοσιευμάτων υπεραμύνθηκε της «προσφοράς» του Βουρλάκη στον αγώνα του έθνους ενάντια των κομμουνιστών και ζητούσε την αποφυλάκισή του[133].

Κατά τη διάρκεια του 1948 το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας επικέντρωσε τη δράση του στις οργανώσεις των πόλεων Λαμίας και Άμφισσας καθώς εκεί σύμφωνα με την εισήγηση του Βασιλικού Επιτρόπου, βρισκόταν «η καρδιά που τροφοδοτεί με αίμα το συμμοριτισμό των βουνών και αν εκλείψει αυτή θα εκλείψει και ο συμμοριτισμός»[134]. Το Φεβρουάριο 1948 δικάστηκαν τα φερόμενα ως μέλη της ΕΠΟΝ Λαμίας. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο προέβαιναν σε στρατολόγηση μελών και κατασκοπεία υπέρ του ΔΣΕ. Καταδικαστήκαν σε ισόβια κάθειρξη χωρίς να επιβληθεί κάποια θανατική καταδίκη. Δεν συνέβη το ίδιο δύο μήνες αργότερα, τον Απρίλιο, οπότε πραγματοποιήθηκε η μαζικότερη δίκη του Εκτάκτου Στρατοδικείου Λαμίας, η υπόθεση Γ. Η εξάρθρωση της παράνομης Επιτροπής Πόλης του ΚΚΕ Λαμίας ολοκληρώθηκε με τις εκτελέσεις πέντε μελών της κομμουνιστικής οργάνωσης στα τέλη Σεπτεμβρίου 1948.

Τα σημαίνοντα στελέχη του κομμουνιστικού κόμματος στην περιοχή της Λαμίας τα οποία είχαν συλληφθεί το καλοκαίρι του 1946, δικάστηκαν μετά από μακρά περίοδο κράτησης. Ο Γ. Γ., προπολεμικός κομμουνιστής και ένας από τους πρωτεργάτες της οργάνωσης της Εθνικής Άντίστασης στη Στερεά δικάστηκε στα τέλη Νοεμβρίου 1948 ως ηθικός αυτουργός και καθοδηγητής της κομμουνιστικής οργάνωσης στη Στερεά Ελλάδα και εκτελέστηκε στις 9 Δεκεμβρίου 1948. Το ίδιο και ο Κ. Γ., στέλεχος της Επιτροπής Πόλης Λαμίας, που εκτελέστηκε στις 16 Σεπτεμβρίου 1949, ενώ τα στελέχη της Επαρχιακής Επιτροπής του ΕΑΜ, ο δημοσιογράφος της εαμικής εφημερίδας *Ρούμελη* Γ. Μ[135]. και ο δικηγόρος Κ. Ν., ο οποίος επανειλημμένα είχε υπερασπιστεί αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης στο

132. *Εθνικός Κήρυξ*, 4 Απριλίου 1948

133. *Εθνικός Κήρυξ*, 17 Ιουνίου 1948

134. Από το λόγο του Βασιλικού Επιτρόπου στη δίκη των κομμουνιστών Αμφισσας. *Λαμιακός Τύπος*, 22 Σεπτεμβρίου 1948.

135. Ο Γ.Μ. είχε ξαναδικαστεί από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας και είχε καταδικαστεί σε 5 έτη ειρκτή γιατί ως αρχισυντάκτης της εαμικής εφημερίδας «Ρούμελη» είχε δημοσιεύσει άρθρο στις 25 Ιουνίου 1946 που κατά την κρίση της δικαιοσύνης έθετε ως στόχο τη διατάραξη της τάξεως. *Λαμιακός Τύπος*, 22 και 23 Ιουλίου 1948

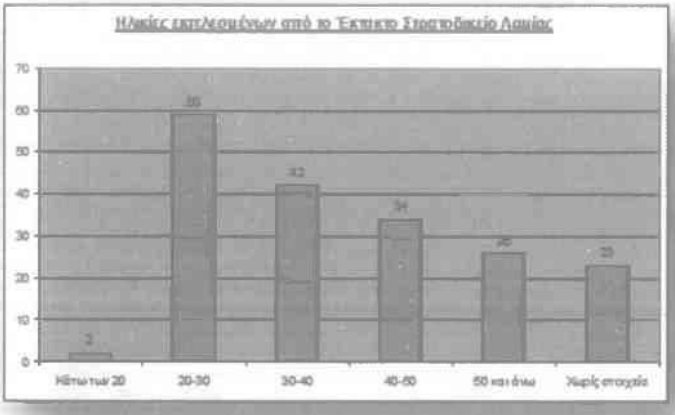
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Κακουργιοδικείο Λαμίας, αν και καταδικάστηκαν σε θάνατο στις αρχές του 1949 τελικά δεν εκτελέστηκαν (είχαν καταδικαστεί με 3-2).

Στα μέσα Αυγούστου 1948 εκδικάστηκε η υπόθεση 13 μελών της επονομαζόμενης οργάνωσης αυτοάμυνας Αμφισσας οι οποίοι σύμφωνα με το κατηγορητήριο «είχαν καταρτίσει ομάδας με αντικειμενικόν σκοπόν την κατάληψιν της Αμφίσσης, την εισαγωγή των κατασχεθέντων όπλων και πολυβόλων, την ένταξη των οπαδών του ΚΚΕ σε συμμορίες, την επίθεση κατά αστυνομικών σταθμών και οργάνων της τάξεως και δολοφονιών οργάνων της δημόσιας διοίκησης και πολιτών». Τρεις δικηγόροι, γνωστά μέλη του εαμικού κινήματος, οι οποίοι μετά την Απελευθέρωση είχαν υπερασπιστεί στο κακουργιοδικείο Αμφισσας δεκάδες κατηγορούμενους αντιστασιακούς[136], εκτελέστηκαν στις 16 Σεπτεμβρίου 1948.

Κοινωνικά χαρακτηριστικά των εκτελεσμένων από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας

Εξετάζοντας συνολικά τις ληξιαρχικές πράξεις θανάτου των εκτελεσμένων από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι εκτελεσμένοι ανήκαν στην ηλικιακή βαθμίδα 20-30, ήταν δηλαδή άτομα νεαρής ηλικίας τα οποία καταδικάστηκαν ως αντάρτες του ΔΣΕ. Αξιοσημείωτο είναι και το ποσοστό των ατόμων άνω των 50 ετών τα οποία στη μεγάλη τους πλειοψηφία καταδικάστηκαν ως αυτοαμυνίτες και συνεργάτες των ανταρτών. Ο νεότερος από τους εκτελεσμένους άνδρες ήταν ένας ανήλικος δεκαεφτάχρονος από τη Στυλίδα που εκτελέστηκε στις 16 Ιουνίου 1948 και ο γηραιότερος, 69 ετών, ένας συνταξιούχος δάσκαλος από τη Μαυρομάτα Ευρυτανίας που εκτελέστηκε στις 5 Ιουλίου 1948.

136. Γ. Κουτρούκης, «*Εν Ψυχρώ*». *Κατοχή – Βάρκιζα- Εμφύλιος*, Αθήνα: Καπόπουλος, 1996, σ.67

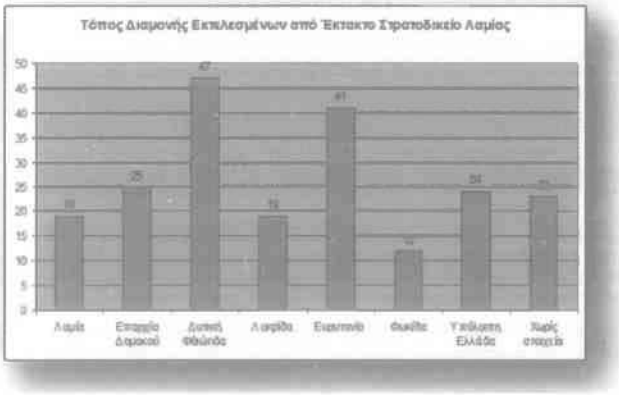
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Από τις εκτελεσμένες γυναίκες η νεότερη ήταν 18 ετών, από το Ψηλό Χωριό Ευρυτανίας που κατηγορήθηκε ότι «ως διδασκάλισσα των συμμοριτών δίδασκε τα παιδιά το κομμουνιστικό σύστημα»[137] και η μεγαλύτερη η μητέρα της, 60 ετών που δικάστηκε ως υπεύθυνη γυναικών στην αυτοάμυνα του χωριού της. Εκτελέστηκαν με λίγες ημέρες διαφορά στις 29 Ιουλίου και 7 Αυγούστου 1948 αντίστοιχα.

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των εκτελεσμένων υπερείχαν ελαφρά οι άγαμοι. Στον κατάλογο των εκτελέσεων περιλαμβάνονται άτομα των ίδιων οικογενειών, όπως τρία ζευγάρια συζύγων, τρία ζεύγη αδελφών, μια μητέρα με τις δύο κόρες της και ένας πατέρας με το γιο του[138].

Όσο αφορά στον τόπο διαμονής των εκτελεσμένων το 40% διέμενε στη Δυτική Φθιώτιδα (χωριά της Σπερχειάδας και της Υπάτης) και στο νομό Ευρυτανίας γεγονός που αποδίδεται στο ότι στις περιοχές αυτές διεξήχθησαν στρατιωτικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού και αποτέλεσαν βασικά κέντρα στρατολόγησης των ανταρτών του ΔΣΕ. Μόλις το 9% διέμενε στην πόλη της Λαμίας ενώ ένα μικρό ποσοστό δήλωνε ως τόπο διαμονής περιοχές εκτός της δικαιοδοσίας του Στρατοδικείου Λαμίας.

Η σχετικά μικρή αντιπροσώπευση της Ανατολικής Φθιώτιδας (επαρχία Λοκρίδας) και του Νομού Φωκίδας οφείλεται στην προσαγωγή των συλληφθέντων στα όμορα στρατοδικεία Θηβών και Μεσολογγίου αντίστοιχα. Τα χωριά που αναφέρονται με μεγαλύτερη συχνότητα ως τόπος διαμονής των εκτελεσμένων είναι το Δίλοφο 5, το Κυριακοχώρι 4 και ο Πύργος Υπάτης 6, στη Δυτική Φθιώτιδα, η Κάτω Αγόριανη 6 και η Μαντασιά 7 στην περιοχή του Δομοκού και το Στένωμα Ευρυτανίας, όλα ορεινά. Η πλειονότητα των χωριών αυτών συμμετείχε σύσσωμα στην εαμική αντίσταση και στο ΚΚΕ.

137. *Λαμιακός Τύπος*, 14 Ιουλίου 1948

138. Κάποιες οικογένειες πλήρωσαν βαρύ τίμημα στα χρόνια του Εμφυλίου. Η

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι άνδρες που εκτελέστηκαν από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας ασχολούνταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία με τη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή. Με δεδομένο ότι πριν από τον πόλεμο το 61% του ενεργού πληθυσμού απασχολούνταν με την πρωτογενή παραγωγή και ιδίως με τη γεωργία, το 21% με την παροχή υπηρεσιών και κυρίως με το εμπόριο και το 18% με τη βιομηχανία[139] και λαμβάνοντας υπόψη ότι οι αγροτικές ορεινές περιοχές υπήρξαν ο κύριο τόπος στρατολόγησης και δράσης του ΔΣΕ μπορούμε να εξηγήσουμε την κοινωνικο-επαγγελματική συγκρότηση του καταλόγου των εκτελεσθέντων.

Υπερτερούσαν οι γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι σε ποσοστό 56,4% και έπονταν οι υπάλληλοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες με ποσοστό 27% ενώ οι εργάτες αποτελούσαν το 11% του συνολικού αριθμού. Κάνοντας μια περαιτέρω κατηγοριοποίηση διαπιστώνουμε ότι οι ασχολούμενοι με τη γεωργία καταδικάζονταν ως συμμετέχοντες στο ΔΣΕ ενώ οι καταδικασθέντες ως μέλη των οργανώσεων πόλεων ασχολούνταν με επαγγέλματα του τριτογενούς τομέα. Οι γυναίκες ασχολούνταν με τα οικιακά και μόνο τρεις φέρονται να ασκούν κάποιο επάγγελμα (μια δασκάλα, μια υφάντρια και μία ράφτρα).

Η διαδικασία ενώπιον του Εκτάκτου Στρατοδικείου

Οι καταδικαστικές αποφάσεις και κυρίως οι εκτελέσεις συνδέονταν με τη γενικότερη θεώρηση του ρόλου του Στρατοδικείου ως μέσου τιμωρίας. Το Στρατοδικείο όπως και η σωματική βία, ο αποκεφαλισμός, η διαπόμπευση, η εξορία και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αποτελούσαν μέρος των κατασταλτικών πρακτικών του κράτους. Το κράτος – τιμωρός χρησιμοποιούσε την ποινή ως στοιχείο παραδειγματισμού και η εκτέλεση, ως τελεσίδικη και μη αναστρέψιμη δήλωνε την αήττητη εξουσία του. Το παρακάτω απόσπασμα από κύριο άρθρο τοπικής εφημερίδας της Λαμίας με αφορμή την εκτέλεση καταδικασμένων από Κακουργιοδικεία θεωρούμε ότι συνοψίζει με εύγλωττο τρόπο την κρατική κατασταλτική πολιτική. «Προς κομμουνιστάς: Από σας θα σωθούν μόνο όσοι παραδοθούν αυθορμήτως. Όσοι δεν παραδοθούν ή θα φράξουν με τα κουφάρια τους χαντάκια και θα λιπαίνουν τα αγριόχορτα ή θα σαπίσουν στις φυλακές ή θα δεχθούν από μισή δωδεκάδα σφαίρες εκτελεστικού αποσπάσματος από εκείνες που δέχθηκαν προχθές κατάστηθα οι 17 της ΟΠΛΑ. Και σημειώστε ότι για τους Μπουρδή, Μονέδαν και Αυγέρην μίλησε το σύμπαν. Για σας

60χρονη Α. Γ. από τη Λαμία, καταδικασμένη σε ισόβια δεσμά στην υπόθεση Γ. είχε κόρη 20 ετών εκτελεσμένη, ο άνδρας της τυφλώθηκε στην φυλακή, το άλλο κορίτσι και ο γιος της καταδικασμένοι και αυτοί σε ισόβια και ο γαμπρός της ήταν μελλοθάνατος. Βλ. Ολυμπία Παπαδούκα, *Γυναικείες Φυλακές Αβέρωφ*, Αθήνα: Δεκέμβρης 1981, σ. 151 και περίπτωση της Κ. Ν. και Π., *στο ίδιο*, σ. 156, της Σ. Λ. σ. 165, της Α. Κ. σ.161

139. Κ. Βεργόπουλος, «Η ελληνική οικονομία από το 1926-1935», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, σ. 327-342

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σήμερον δεν έχει να μιλήσει κανείς άλλος από το ανακοινωθέν της Δικαιοσύνης «χθες την πρωίαν παρά το τάδε νεκροταφείον εκτελέστηκαν οι...»[140].

Τυπικά η διαδικασία ενώπιον των Στρατοδικείων διέπονταν από τα άρθρα 144-150 της Στρατιωτικής Ποινικής Νομοθεσίας που διατηρηθηκαν σε ισχύ με αλλεπάλληλες διατάξεις[141]. Ο βαθμός ωστόσο που οι διαδικαστικές εγγυήσεις γινόταν σεβαστές εξαρτιόταν από το κλίμα που επικρατούσε κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας και τις στρατιωτικοπολιτικές συγκυρίες.

Οι δίκες ήταν μαζικές, ιδιαίτερα στο αποκορύφωμα της εμφύλιας σύγκρουσης την άνοιξη και καλοκαίρι του 1948. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δικάσιμος της 3ης Αυγούστου 1948 στην οποί εκδικάστηκαν οι υποθέσεις 59 κατηγορουμένων. Όπως βεβαίωνε ο Ηλίας Ηλιού, συνήγορος πολλών διωκόμενων οι κατηγορούμενοι διώκονταν συλλογικά για πολυάριθμα εγκλήματα χωρίς να λαμβάνεται η παραμικρή πρόνοια για την εξατομίκευση της πράξης. Ως αποτέλεσμα ο κατηγορούμενος δικάζονταν για έναν εντυπωσιακό αριθμό εγκλημάτων και τα ίδια εγκλήματα αποδίδονταν ταυτόχρονα σε περισσότερες ομάδες κατηγορουμένων[142]. Συχνά οι δίκες αφορούσαν το σύνολο των κατοίκων ορισμένων χωριών οι οποίοι κατηγορούνταν για συνεργασία και παροχή βοήθειας προς το ΔΣΕ. Όπως για παράδειγμα η δίκη του χωριού Μεξιάτες στις 26 Ιουνίου 1948, του Πύργου Υπάτης στις 7 Οκτωβρίου 1948[143], του Κλαυσίου στις 16 Αυγούστου 1948[144]. Ορισμένοι κατηγορούμενοι κάθε ομάδας χαρακτηρίζονταν κυρίως ένοχοι κατά κανόνα με βάση πολιτικά κριτήρια και καταδικάζονταν σε θάνατο όπως επιβεβαιώθηκε σε πολλές δίκες του Στρατοδικείου Λαμίας (όπως στην υπόθεση Γ.).

Οι δικαστικές διαδικασίες ήταν συνοπτικές καθώς σύμφωνα με το άρθρο 14 του Γ Ψηφίσματος στις αποφάσεις των Εκτάκτων Στρατοδικείων «ουδέν τακτικό ή ένδικο μέσο συγχωρείται»[145] Οι αποφάσεις των Εκτάκτων Στρατοδικείων ήταν επομένως τελεσίδικες και μη εφέσιμες και δεν παρέχονταν αρχικά η δυνατότητα κίνησης της διαδικασίας απονομής χάριτος. Σύμφωνα με το άρθρο 12 του Γ Ψηφίσματος οι θανατικές αποφάσεις εκτελούνταν μετά την πάροδο τριών ημερών από την αναγγελία της απόφασης, ενώ ύστερα από τον Ιανουάριο 1949 εκτελούνταν μετά την πάροδο πέντε ημερών[146]. Ωστόσο από τον Δεκέμβριο του 1948 εφαρ-

140. *Λαμιακός Τύπος*, 12 Ιουνίου 1947

141. Νόμος ΦΙΒ της 19 Μαΐου/24 Οκτωβρίου 1860. Οικονομόπουλος, *ο.π.*, σ.10-40 όπου αναλυτικά στοιχεία για τη διαδικασία ενώπιον των Στρατοδικείων.

142. Ν. Αλιβιζάτος, ο.π., σ.516

143. *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ.αποφ 440, 7.10.1948

144. *Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας*, αρ.αποφ. 371, 16.9.1948

145. Γ Ψήφισμα της 18 Ιουνίου 1946 «Περί Εκτάκτων Μέτρων αφορώντων την δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ. 16

146. ΑΝ. 885/11 Ιανουαρίου 1949 «Περί αναθεωρήσεως αποφάσεων Έκτακτων Στρατοδικείων», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ. 32

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μόστηκε ένα είδος αυτοδέσμευτης επιείκειας. Πρόκειται για τον εθιμικό κανόνα του τρία – δύο, σύμφωνα με τον οποίο, αν η θανατική ποινή είχε απαγγελθεί ομόφωνα και από τους πέντε στρατοδίκες ή με πλειοψηφία τέσσερις κατά ενός τότε εκτελούνταν στις πιο σύντομες προθεσμίες. Αν η απόφαση λαμβάνονταν με πλειοψηφία τρία – δύο, τότε ο φάκελος του καταδίκου διαβιβάζονταν στο συμβούλιο χαρίτων το οποίο αποφάσιζε αμετακλήτως ύστερα από την πάροδο μηνών ή και χρόνων[147]. Είναι εύκολα κατανοητή η σημασία του άγραφου αυτού κανόνα σε μια εποχή που οι θανατικές καταδίκες απαγγέλονταν καθημερινά.

Οι περισσότερες θανατικές καταδίκες του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας εκτελέστηκαν στις πιο σύντομες ημερομηνίες, δηλαδή ενέπιπταν στην κατηγορία της τριήμερης εκτέλεσης, γεγονός ενδεικτικό της αυστηρότητας και του αμείλικτου χαρακτήρα τους. Χαρακτηριστικό της επιδεικνυόμενης σκληρότητας είναι ότι στην περίπτωση της επιβολής της θανατικής καταδίκης στα τρία μέλη μιας οικογένειας, εκτελέστηκαν πρώτα οι δύο κόρες, 19 και 18 χρονών αντίστοιχα στις 29 Ιουλίου 1948 και ύστερα από εννέα ημέρες η μητέρα τους. Η ημερομηνία εκτέλεσης των θανατοποινιτών χρησιμοποιήθηκε ενδεχομένως ως μέσο πίεσης για την απόσπαση πληροφοριών ή για την αποκήρυξη των «επιλήψιμων ιδεών».

Η διαδικασία ενώπιον του στρατοδικείου ήταν δημόσια επενδυμένη με το στοιχείο του παραλόγου και της υπερβολής και απέβλεπε στον εκφοβισμό και την τρομοκρατία της κοινής γνώμης[148]. Ο Γ. Β., παρών σε πολλές δίκες καταθέτει: «Το Στρατοδικείο ήταν μπείτε ζωντανοί βγείτε πεθαμένοι. Ήταν να μην περάσεις από την πόρτα του. Εκεί ήταν το βαρύ κλάμα. Κάθε μέρα πέρναγαν Στρατοδικείο. Κάθε Τετάρτη και Παρασκευή γινόντουσαν εκτελέσεις. Σε έπιανε

147. Η διαδικασία απονομής χάριτος διέπονταν από το Ν. 3861/ 11 Φεβρουαρίου]20 Μαρτίου 1929 «Περί απονομής χάριτος εις καταδίκους και εκτελέσεως θανατικής ποινής». Σύμφωνα με τη διαδικασία απονομής χάριτος στην περίπτωση των θανατικών ποινών το Συμβούλιο Χαρίτων είχε μόνο γνωμοδοτικό ρόλο (Άρθρο 6). Σε διάστημα 2 μηνών από την υποβολή της αίτησης χάριτος προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης, ο Υπουργός Δικαιοσύνης ήταν υποχρεωμένος να υποβάλει τη δικογραφία και τη γνωμοδότηση στον Βασιλιά για τη μετατροπή ή μη της ποινής (Άρθρο 8). Ύστερα από τον Οκτώβριο 1949 και σύμφωνα με το Άρθρο 18 του Ψηφίσματος ΟΓ της 9/14 Οκτωβρίου 1949 «Περί μέτρων Εθνικής Αναμορφώσεως», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ. 262, δεν μπορούσε να εκτελεστεί η ποινή του θανάτου αν δεν τηρούνταν πρώτα η διαδικασία του νόμου για την απονομή χάριτος. (Ωστόσο η ποινή του θανάτου για στρατιωτικούς μπορούσε να εκτελεστεί και πριν της τήρησης της διαδικασίας της απονομής χάριτος). Το μέτρο αυτό επεκτάθηκε και σε όσες υποθέσεις είχαν απορριφθεί από το Συμβούλιο Χαρίτων έως το Μάιο του 1951, στις οποίες δύνονταν η δυνατότητα επανεξέτασης για μία ακόμα φορά υπό το πνεύμα μεγαλύτερης επιείκιας. Ν. 1829/26]28 Μαίου 1951 «Περί κυρώσεως, ερμηνείας, τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΑΝ1504/50 «περί αναθεωρήσεως αποφάσεων στρατοδικείων, παροχής ευεργετημάτων εις προσερχομένους συμμορίτας, τροποποιήσεως του Ν.3861 και τινώ άλλων διατάξεων», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ. 151

148. Προφορική μαρτυρία Γ. Β., *ο.π.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρίγος. Μέχρι που ζήτησα να φύγω. Υπήρχε ατμόσφαιρα φόβου. Ακόμα και γω που ήμουν φαντάρος φοβόμουν». Η κοινωνία της Λαμίας δεν μπορούσε να μείνει αμέτοχη. Το δικαστικό κτίριο το οποίο ακόμα και σήμερα εξακολουθεί να χρησιμοποιείται βρισκόταν στο κέντρο της πόλης, ενώ ο θάλαμος των μελλοθανάτων, το επονομαζόμενο «Νταχάο», ήταν στο προαύλιο ενός Δημοτικού Σχολείου και απείχε λίγα μόνο μέτρα από τα γειτονικά σπίτια[149]. «Κάτω από τη σκάλα του σχολείου υπήρχε ένα υπόγειο που είχαν σκάψει και βαθύνει, είχαν οχυρώσει με μια βαριά σιδερένια πόρτα με σιδερένιες αμπάρες και κλειδαριές. Εκεί μέσα έφερναν και κλείδωναν τους καταδικασμένους σε θάνατο. Απέναντι από το Σχολείο ήταν οι φυλακές»[150] Οι φωνές διαμαρτυρίας των φυλακισμένων και τα τραγούδια αυτών που έπαιρναν για εκτέλεση αλλά και ο απόηχος από τις βολές του εκτελεστικού αποσπάσματος έφθαναν μέχρι τις ακριανές συνοικίες. Καθημερινά σχεδόν οι τοπικές εφημερίδες δημοσίευαν σε ξεχωριστή στήλη τα νέα από το Στρατοδικείο που αφορούσαν τις καταδίκες και τις επικείμενες εκτελέσεις. Σε υποθέσεις μεγάλου τοπικού ενδιαφέροντος οι αναγνώστες διάβαζαν εκτενείς ανταποκρίσεις με τις αγορεύσεις του Βασιλικού Επιτρόπου, των δικηγόρων υπεράσπισης και τις απολογίες των κατηγορουμένων. Στον τοπικό τύπο δημοσιεύονταν επιπρόσθετα κρίσεις και απόψεις για το έργο και τις αποφάσεις του Στρατοδικείου[151]. Συχνά τονίζονταν το εξαιρετικό έργο των δικαστών ενώ σε δίκες μεγάλης δημοσιότητας δίνονταν συγχαρητήρια για τους πατριωτικούς λόγους ή για τις εκδοθείσες αποφάσεις[152].

Παρά το κλίμα του φόβου και της ανασφάλειας οι συνεδριάσεις του Στρατοδικείου συγκέντρωναν πλήθος κόσμου «Πολλοί συμπολίται μας προσέρχοντο από των πρώτων ωρών ίνα καταλάβουν θέσεις και χρειάζεται δύναμις χωροφυλακής ίνα ετήρει εντός της αιθούσης και έξω εις τους διαδρόμους την ησυχίαν και τάξιν», διαβάζουμε στο *Λαμιακό Τύπο* με αφορμή τη δικάσιμο της 17 Απριλίου 1948. Το ενδιαφέρον συγκεντρώνονταν σε υποθέσεις στις οποίες οι υπόδικοι κατάγονταν από τη πόλη της Λαμίας ή σε υποθέσεις γνωστών στελεχών του κομμουνιστικού κόμματος. Στρατοδίκες και Βασιλικός Επίτροπος, πράκτορες της Ασφάλειας και κατηγορούμενοι, δικηγόροι και μάρτυρες αποτελούσαν τους πρωταγωνιστές του ίδιου επαναλαμβανόμενου δράματος που με την πάροδο του χρόνου επεφύλασσε ολοένα και λιγότερες εκπλήξεις για τους θεατές του. Στην Ελλάδα εξάλλου, όπως και οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες στη δεκαετία του 1940, οι άνθρωποι ήταν εξοικειωμένοι με τον αιφνίδιο θάνατο.

149. Οι φυλακές ήταν στην Όθωνος και το στρατόπεδο των κρατούμενων γυναικών και το «Νταχάου» στο σημερινό 10ο Δημοτικό Σχολείο σήμερα στο κέντρο της Λαμίας.

150. Μ. Καραγιώργη, *Περιμένοντας την ειρήνη*..., Αθήνα: Προσκήνιο 2005, σ. 91

151. *Λαμιακός Τύπος*, 24 Αυγούστου 1947

152. Για παράδειγμα: Συγχαρητήρια από τον Πρόεδρο του Συλλόγου Σφαγιασθέντων προς τον Εισαγγελέα Βασιλικό Επίτροπο για τον πατριωτικό του λόγο. *Λαμιακός Τύπος*, 7 Μαίου 1947 και 21 Ιουνίου 1947

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οι τελευταίες στιγμές πριν από την εκτέλεση, ο ήχος από τα φορτηγά που έφταναν στην φυλακή για να παραλάβουν τους μελλοθάνατους, οι πόρτες που ανοιγόκλειναν, οι τελευταίοι χαιρετισμοί «Γεια σας αδέλφια» από τους κρατούμενους που έμεναν πίσω στις φυλακές και από τους μελλοθάνατους χαράχτηκαν ανεξίτηλα στη μνήμη των πολιτικών κρατουμένων. «Εκείνες τις στιγμές ήμασταν πολύ στεναχωρημένοι και δεν μιλούσαμε καθόλου. Επικρατούσε νεκρική σιγή στο θάλαμο μας όπως και στους άλλους»[153]. Η Μαρία Καραγιώργη, κρατούμενη στο στρατόπεδο των φυλακών Λαμίας, στέλεχος του ΚΚΕ και γυναίκα του διοικητή του ΚΓΑΝΕ Κώστα Καραγιώργη, περιγράφει στις αναμνήσεις της τις τελευταίες στιγμές των κρατουμένων και τη διαδρομή τους από τις φυλακές στον τόπο εκτέλεσής τους.

«Ένα βράδυ πριν προλάβω καλά καλά να μάθω τα γύρω μου και να προσαρμοστώ στην πραγματικότητα, μέσα στην ησυχία της νύχτας, αρχίζει μια αναστάτωση στο θάλαμο, ψίθυροι ταραγμένοι, μισοσηκωμένα κορμιά – ανεξήγητα πράγματα για μένα. Μια λέξη μόνο ψιθυριζόταν: εκτέλεση. Άλλο να το λες από μακριά και άλλο να το ζεις. Αμέσως ακούγονται τα γκραγκ – γκραγκ από τις βαριές σιδεριές του «Νταχάου» να ανοίγουν.

Ανοίγουν το «Νταχάου» παίρνουν και άντρες...ψιθυρίζουν οι παλαιότερες που είχαν ζήσει τέτοιες καταστάσεις.

Και στο δρόμο κάτω από το Σχολείο, ακούγεται η μηχανή του αυτοκινήτου που περίμενε να τους παραλάβει, να δουλεύει στο ρελαντί. Εκείνος ο ήχος! Εκείνο το συνεχές μπ –μπ-μπ να περιμένει να πάει στο θάνατο τόσο νιάτα. Ήταν και γυναίκες που πήγαιναν για εκτέλεση μέσα στα φορτηγά. Τραγουδούσαν το παντοτινό τραγούδι των μελλοθανάτων «στη στεριά δε ζει το ψάρι, ουδ' ανθός στην αμμουδιά...»(...)Μέσα από το τραγούδι ακούγεται μια γυναικεία φωνή.

Γεια σας συναγωνιστές, γεια σας σύντροφοι. Το αίμα το δικό μας να είναι το τελευταίο που χύνεται. Όλοι οι μελλοθάνατοι αυτό εύχονταν στους υπόλοιπους.

Κι η φωνή συνέχιζε:

Γεια σου (έλεγε ονόματα), γεια σου Γεωργία...

Το τραγούδι και οι χαιρετισμοί συνεχίζονταν, ώσπου το βαρύ αυτοκίνητο μαρσάρισε, ξεκίνησε – φαινόταν από τον ήχο, βαρύ τζέιμς. Ακούγονταν για λίγο να απομακρύνεται κι ύστερα ησυχία. Ο θάλαμος παγωμένος. Τσικ δεν ακούγονταν. Σε λίγο άρχισαν οι ψίθυροι. Πολλές γνώρισαν την γυναικεία φωνή. Ήταν η Κούλα Ντάνου. Την ήξεραν. Λεβεντοκοπέλα λέγαν όλες. Γενναία και παλικάρι. Η Γεωργία που ονομάτισε ήταν φίλη της. (...)περιμένοντας στο προαύλιο των γυναικείων φυλακών, αποχαιρετούσε τους φυλακισμένους και τραγουδούσε κάποιους αυτοσχέδιους στίχους:

Γεια σας χαρά σας αδελφοί,
Που μένετε εδώ πέρα.
Μη λησμονείτε οι δρόμοι μας
Θα ανταμωθούν μια μέρα.»[154]

Η Κούλα Ντάνου ήταν από τις πρώτες γυναίκες που κατατάχτηκαν στα ένοπλα σώματα του ΕΛΑΣ. Υπηρέτησε στο Τάγμα Θανάτου της 36ης Μεραρχίας και αργότερα στο Γενικό Στρατηγείο. Σύμφωνα με τη

153. Λευκαδίτης, *ο.π.*, σ. 168

154. Μ. Καραγιώργη, *ο.π.*, σ. 92-93. Για την εκτέλεση της Κούλας Ντάνου βλ. Γ. Λευκαδίτης, *ο.π.*, σ. 168

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μαρτυρία της αδελφής της Γιαννούλας «Στο Μαυρολιθάρι την τραυματίσανε σε μια μάχη. Κλείστηκε σε μια σπηλιά. Την πιάσανε και τη φέρανε στη Λαμία. Το Δεκέμβρη 1948 πέρασε Στρατοδικείο. Καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε το Φεβρουάριο 1949. η δίκη ήτανε μια παρωδία. Δεν είχαμε μάρτυρες υπεράσπισης. Οι εφημερίδες γράφανε «κρατείται η καπετάνισσα Ντάνου!». Είχαμε μόνο τρεις μάρτυρες κατηγορίας. Ήτανε είπανε πραγματική κομμουνίστρια για αυτό βγήκε στο κλαρί. Ζήτησα να τη φιλήσω για τελευταία φορά. Δε το επέτρεψε ο Κινίνος. Ήτανε πολύ άτυχη η Κούλα, γιατί μετά από αυτή σταμάτησαν οι εκτελέσεις. Βιάστηκαν οι στρατοκράτες να τη στείλουν στο θάνατο. Προσβεβλημένοι από την άρνησή της να υπογράψει δήλωση. Απορρίπτοντας μετά βδελυγμίας την δελεαστική πρόταση του ίδιου του στρατηγού. Και βάδισε στο θάνατο τραγουδώντας το αγαπημένο της τραγούδι»[155].

Περιμένοντας το ξημέρωμα και τη στιγμή που θα τους έπαιρναν για εκτέλεση οι μελλοθάνατοι έγραφαν τα τελευταία τους γράμματα προς τους οικείους τους και ενδεχόμενα ένα αποχαιρετιστήριο μήνυμα προς τους συντρόφους τους που έμεναν πίσω. Από τις λίγες σωζόμενες τελευταίες επιστολές μπορούμε να εξετάσουμε το νόημα που προσέδιδαν οι πολιτικοί κρατούμενοι στο θάνατό τους. Η δασκάλα Βαγγελίτσα Κουσιάντζα ήταν η πρώτη γυναίκα που εκτελέστηκε και μία από τους πρώτους εκτελεσμένους με απόφαση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας στις 9 Μαΐου 1947. Είχε σημαντική δράση στην Άντίσταση στην περιοχή της Καρδίτσας και μετά την απελευθέρωση ήταν στέλεχος της κομματικής οργάνωσης της Επιτροπής Πόλης του ΚΚΕ στην Καρδίτσα. Είχε βασανιστεί από παρακρατικούς και μαζί με άλλα στελέχη είχε βγει στα τέλη του 1947 στο βουνό για να καθοδηγεί από εκεί τις οργανώσεις. Συνελήφθηκε μαζί με άλλα στελέχη στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού στα Άγραφα την άνοιξη του 1947, παραπέμφθηκε σε δίκη και καταδικάστηκε σε θάνατο. Το τελευταίο της γράμμα γραμμένο στο θάλαμο μελλοθανάτων στις φυλακές της Λαμίας λίγες ώρες πριν την εκτέλεση απευθύνονταν προς μια φίλη και συνάδελφό της:

«Θάλαμος μελλοθανάτων 8/5/47 Λαμία

Αγαπημένη μου Σωτηρία

Σ' αφήνω γεια μια για πάντα. Είμεθα μια μεγάλη παρέα. Με τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις βρεθήκαμε στη Νιάλα στ' Άγραφα. Η απότομη πρωτοφανής χιονοθύελλα μας εδυσκόλεψε. Εγώ επί 24 ώρες έμεινα αναίσθητος και αν έζησα μέχρις εδώ τη ζωή μου τη χρεωστώ στο Βασ. Φυτσιλή από τη Σέκλιζα ο οποίος για χατήρι μου κατεδικάσθη σε ισόβια δεσμά χωρίς όμως και για να ζήσω.

Ύστερα από πολλά ενώ καθήμεθα μέσα σε σκηνές μας παρέλαβε ο στρατός. Από το ψύχος είχα πρηστεί. Μας πήγαν στα Άγραφα. Ενόλω είμεθα 30 και γω 31. Μας κράτησαν τρεις ημέρας για ενέσεις. Από κει στο Μοναστηράκι. Το τι δοκιμάσαμε εκεί δε λέγεται. Μας χτύπησαν και μου κόψαν τα μαλλιά μου ολίγα πάντως. Στο Καρπενήσι εκεί ήταν τα πολλά. Με πήγαν σε μπουντρούμι σκοτεινό και χωροφύλακες μαυροσκούφηδες μου χτύπησαν απάνθρωπα με σιδεριές και με κρανιές. Μου σπάσαν δυο πλευρά και ακόμα το σώμα μου είναι κατάμαυρο. Μας φέρανε εδώ. Τελική απομόνωση. Τους εξευτελισμούς και τις ηθικές καταπιέσεις όπου δοκιμάσαμε δε λέγονται. Στην 1η Μαΐου μας κοινοποίη-

155. Παρατίθεται στο Γ. Μωραίτης, *Οι αναμνήσεις ενός αντάρτη*, τ.Β, Αθήνα: Καστανιώτης, 1999 σ. 196

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σαν την απόφαση ότι στις 3 περνάμε από στρατοδικείο. Γράμμα δεν μπορούσαμε να στείλουμε διότι δεν έκανε όπως μας είπαν. Ήλθε ο πατέρας μου. Παρακολούθησε δύο ημέρας και μετά πήγε στην Αθήνα. Δέν με άφησαν διόλου να μιλήσω. Τώρα από προχθές 5 Μαΐου βγήκε απόφαση με θανατική ποινή. Μας σκηνοθέτησαν πολλά ιδία εμένα τόσα που δε λέγονται. Εν τέλει μας χαρακτήρισαν ως στρατολόγους ηθικούς αυτουργούς. Τι να γίνει Σωτηρία μου αφού έτσι είναι ο κόσμος.

Δεν έχω μπροστά μου παρά λίγα λεπτά ελπίζοντας ίσως από Αθήνα ο πατέρας μου να φανεί. Έπειτα πλέον φεύγω μια για πάντα χρυσή μου. Εσύ να εργαστείς στο σχολείο και να δώσεις στη νεολαία να πιστέψει τι είναι εκείνο που εμείς πεθαίνουμε υπερήφανοι για την Ελλάδα και πηγαίνουμε ψηλά με τη συνείδησή μας καθαρή. Ως ενθύμιο δωρίζω το καρρέ στη Βασιλικούλα σου αφού άλλο δεν έχω. Στη μάνα μου να κάνεις κουράγιο και να της δώσεις σε παρακαλώ τα υπόλοιπα πράγματα για ανάμνηση.

Δεν θέλω να με κλάψετε ούτε να πενθείτε. Η θυσία μας που γίνεται θα γίνει φάρος που θα φωτίσει όλο τον κόσμο για μια καλύτερη ζωή. Σε όλο τον δικό μας κόσμο σκόρπα τους ενθουσιώδεις χαιρετισμούς μας. Όπου πάμε και βρεθούμε θα συνεχίσουμε τη δουλειά μας ώστε ερχόμενοι κάποτε και σεις να απολαύσουμε όλοι μαζί τα αγαθά εκείνα που εδώ καθόλου δε βρέθηκαν.

Σας αποχαιρετώ παντοτινά
Γεια σας – γεια σας
Βαγγελίτσα
Υ.Γ Έρχονται να μας πάρουν για το σφαγείο. Θάρρος και υπομονή
Μη μας ξεχάστε
Εύχομαι οι κόποι μας να αποβούν σε όφελος όλου του λαού
Καλή καρδιά. Αντίο- Αντίο για πάντα»[156].

Στο πρώτο μέρος του γράμματος η Κουσιάντζα καταγράφει συνοπτικά την πορεία της μέχρι την θανατική καταδίκη περιγράφοντας τα βασανιστήρια και τους εξευτελισμούς που υπέστη: ξυλοδαρμός, κόψιμο των μαλλιών, απομόνωση, στέρηση της αλληλογραφίας. Θεωρεί ότι οι περισσότερες κατηγορίες είναι σκηνοθετημένες αλλά στο τέλος δέχεται σχεδόν μοιρολατρικά την καταδίκη σε θάνατο: «τι να γίνει έτσι είναι ο κόσμος». Καμία κατηγορία, κανένας χαρακτηρισμός για αυτούς που την καταδίκασαν, καμία έκπληξη για την ετυμηγορία, σαν να ήταν προετοιμασμένη και να περίμενε αυτή την κατάληξη.

Στη συνέχεια του γράμματος κυριαρχεί η έγνοια για τους ανθρώπους που αφήνει πίσω της. Να είναι περήφανοι, να μην την θρηνήσουν και να την θυμούνται. Η έγνοια αυτή προς τα αγαπημένα πρόσωπα παίρνει τη μορφή της ενθάρρυνσης, από τη μια να αντέξουν τον πόνο της απώλειας και από την άλλη να συνεχίσουν το έργο που δεν πρόλαβαν να τελειώσουν οι καταδικασμένοι αγωνιστές. Ακόμα και στις τελευταίες στιγμές μέσα στις συμβουλές που δίνει υπάρχουν πολιτικά μηνύματα: «να δώσεις στη νεολαία να πιστέψει τι είναι εκείνο για το οποίο εμείς πεθαίνουμε υπερήφανοι για την Ελλάδα». Από την άλλη μεριά οι ζωντανοί δεν πρέπει να ξεχάσουν το καθήκον τους απέναντι σε όσους έδωσαν τη ζωή τους για κάποιο ανώτερο ιδανικό. Πρέπει να τους θυμούνται και να τους μνημονεύουν ως ανθρώπους που αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν για μια καλύ-

156. Φυτσιλής, *ο.π.* σ. 56-7

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τερη ζωή. Η έννοια του θανάτου που έχει νόημα είναι διάχυτη και στα αποχαιρετιστήρια σημειώματα που συχνά άφηναν οι μελλοθάνατοι προς τους συγκρατούμενούς τους. Ο καταδικασμένος για την ίδια υπόθεση φοιτητής της Νομικής Βασίλης Τσιρώνης έγραφε στους συντρόφους του:

ΛΑΜΙΑ (θάλαμος μελλοθανάτων): Στους φίλους της Καρδίτσας – Θεσσαλίας.

Σας αφήνω γεια. Αυτός είναι δρόμος της τιμής και του καθήκοντος. Φεύγω περήφανος και ικανοποιημένος γιατί πιστεύω ότι θα συμπληρώσετε ότι εγώ αφήνω μισό.

Ψηλά τη σημαία του ΚΚΕ

Ζήτω η Ανεξαρτησία!

Ζήτω η Δημοκρατία!

Σας φιλώ όλους 9/5/47. Βασίλης Τσιρώνης»[157]

Η έννοια της θυσίας για την εκπλήρωση ενός ανώτερου ιδανικού προσέδιδε νόημα και σημασία σε έναν θάνατο που διαφορετικά θα φαινόταν παράλογος και αναιτιολόγητος. Προσφέροντας κάποιος τη ζωή του για το κόμμα και για τα ανώτερα ιδανικά της ανεξαρτησίας και της δημοκρατίας, αποκτούσε πρόσβαση στη «συλλογική αθανασία» και δικαίωνε το θάνατό του. Ο θάνατος γινόταν κατά αυτό τον τρόπο ένα κατανοητό και δικαιολογημένο ενδεχόμενο[158]. Ο τιμημένος θάνατος ήταν η μοναδική επιλογή για τους αγωνιστές οι οποίοι κατά αυτό τον τρόπο εκπλήρωναν το αγωνιστικό τους καθήκον αφήνοντας βαριά παρακαταθήκη σε όσους ζούσαν να συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν τον αγώνα. Κατά αυτό τον τρόπο οι καταδικασμένοι έβρισκαν το θάρρος να στηθούν αλύγιστοι μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα και να φωνάξουν συνθήματα υπέρ του κομμουνιστικού κόμματος. Εκλαμβάνοντας το θάνατο με την έννοια της θυσίας ως ένα θάνατο δικαιολογημένο μπορούσαν να υπερνικήσουν αισθήματα αδυναμίας και φόβου που πιθανόν αισθάνονταν και να θέσουν τον εαυτό τους πέρα από το θάνατο. Όσο όμως αποφασισμένοι και αν ήταν να μη λυγίσουν μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα ο φόβος της αντίδρασης τη στιγμή της εκτέλεσης ήταν υπαρκτός. «Ας ήταν μόνο όταν φτάσει και η δική μου ώρα να μπορέσω να φύγω κι εγώ με την ίδια ήρεμη αποδοχή που δείξανε όσοι φύγανε από κοντά μας» γράφει μια μελλοθάνατη στις φυλακές Αβέρωφ[159]. Και μια άλλη: «Η αγωνία μου ήταν αν θα τα βγάλω πέρα. Να μη ρεζιλευτώ. Να μη με πιάσει σπασμός. Να μην αρχίσω να κλαίω. Να μην καταλάβουν αυτοί ότι φοβάμαι»[160]. Η Κουσιάντζα τοποθετεί μετά την εκτέλεση τον εαυτό της και τους άλλους μελλοθανάτους σε έναν φανταστικό ιδανικό κόσμο όπου θα έχουν επιτευχθεί τα ιδανικά «που καθόλου δεν βρέθηκαν» στον πραγματικό κόσμο. Ουσιαστικά πρόκειται για άρνηση του θανάτου.

157. Τ. Ψημμένος, *Αντάρτες στ' Αγραφα. Αναμνήσεις ενός Αντάρτη 1946-1950*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή 1998, γ' έκδοση, σ. 112

158. Βόγλης, *ο.π.*, σ. 236-237

159. Μ. Γεωργοπούλου – Ιωαννίδου, *Πικρή Εποχή*, Καβάλα 1981, σ. 53. Παρατίθεται στο Βερβενιώτη, *ο.π.*, σ.143

160. Προφορική μαρτυρία Σάσας Τσακίρη στην Τασούλα Βερβενιώτη. Παρατίθεται στο Βερβενιώτη, *ο.π.*, σ.143

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Από μαρτυρίες κρατουμένων τα παραδοσιακά δημοτικά τραγούδια και οι χοροί ήταν συχνό φαινόμενο πριν από τις εκτελέσεις. Αποτελούσαν μέρος μιας τελετουργίας η οποία σχετίζονταν με το θέμα του θανάτου και συνδέονται με την ευρύτερη λαϊκή παράδοση[161]. Και σε αυτή την περίπτωση διαπλέκεται η έννοια της θυσίας με την έννοια του θανάτου. Στην περίπτωση της Κουσιάντζα και των συγκατηγορούμενών της, όταν ως μελλοθάνατοι έφτασαν στον τόπο της εκτέλεσης, έστησαν χορό μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα τραγουδώντας το «Έχετε γεια βρυσούλες» και ένα αυτοσχέδιο τραγούδι:

«Είναι σκληρός ο θάνατος για αυτούς που μένουν πίσω.
Μα δω δεν είναι θάνατος, θάνατος απ' αρρώστια.
Είναι της δόξας τα παιδιά δαφνοστεφανωμένα.
Θάνατο εμείς δε βρίσκουμε και λησμονιά η γενιά μας...
Για μιαν ιδέα ευγενικιά δίνουμε τη ζωή μας».

Οι εκτελέσεις πραγματοποιούνταν σύμφωνα με το άρθρο 143 του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και τελούσαν υπό την επίβλεψη του Βασιλικού Επιτρόπου, ο οποίος παρουσία του Γραμματέα του συνέτασσε έκθεση εκτέλεσης. Σε αντίθεση όμως με τις εκτελέσεις των κρατουμένων του Κοινού Ποινικού Δικαίου δεν υπήρχε υποχρέωση δημοσιοποίησης της απόφασης στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Ο Βασιλικός Επίτροπος με έγγραφό τους προς το Ληξιαρχείο Λαμίας γνωστοποιούσε την εκτέλεση και συντάσσονταν η ληξιαρχική πράξη θανάτου. Οι εκτελέσεις γινόντουσαν τις πρώτες πρωινές ώρες, την αυγή πριν φέξει ακόμα, στον εξωτερικό τοίχο του νεκροταφείου Λαμίας[162], την Ξηριώτισσα, χωρίς ωστόσο να υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος χώρος ταφής των εκτελεσμένων. Σε μία περίπτωση μαρτυρείται ότι οι εκτελεσμένοι τάφηκαν χωρίς φέρετρο σε ομαδικό τάφο[163] ενώ σε μια άλλη ότι τα πτώματα παραχώθηκαν έξω από τον περίβολο του νεκροταφείου για να μην ταράξουν «την ησυχίαν των εν τω νεκοταφείω αναπαυομένων αγαθών ψυχών»[164].

Οι εκτελέσεις ήταν ομαδικές. Κατά μέσο όρο εκτελούνταν επτά μελλοθάνατοι. Η μαζικότερη εκτέλεση που πραγματοποιήθηκε στην Ξηριώτισσα ήταν αυτή της 5ης Μαΐου 1948, τρίτης ημέρας του Πάσχα και αφορούσε τους καταδικασμένους σε θάνατο από τη δίκη της κομματικής οργάνωσης Λαμίας (υπόθεση Γ.). Μαζικές ήταν και οι εκτελέσεις που πραγματοποιήθηκαν από τα μέσα Ιουλίου έως τα τέλη Αυγούστου 1948 και αφορούσαν κρατούμενους που καταδικάστηκαν για συμμετοχή σε ένοπλη ομάδα.

161. Βόγλης, *ο.π.*, σ.233

162. Ερείπια του τοίχου εξακολουθούν να υπάρχουν και ακόμα και σήμερα μπορεί κάποιος να δει ηλικιωμενους να αφήνουν λουλούδια.

163. Β. Φυτσιλής, *ο.π.*, σ. 67

164. Γ. Ματζώρος, *Ο καπετάν Διαμαντής, Ο Σταυραετός της Ρούμελης*, Αθήνα 1994, σ. 263

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Τα μέτρα επείκιας

Μετά το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων του εμφυλίου οι φυλακές της χώρας εξακολουθούσαν να είναι ασφυκτικά γεμάτες. Οι αρχές παραδέχθηκαν ότι είχαν δημιουργηθεί οξύτατα προβλήματα φύλαξης και διατροφής[165] και προκειμένου να αντιμετωπιστούν ήταν απαραίτητο να επιστρατευτούν διατάξεις για την αποσυμφόρηση των φυλακών. Θεσπίστηκαν λοιπόν στις αρχές της δεκαετίας του 1950 μια σειρά από χαριστικά μέτρα, ελάττωση ποινών, δικαιώματα προσφυγής και ευεργετήματα σε άτομα που καταζητούνταν ή παρουσιάζονταν εθελοντικά. Η ισχύς του Γ Ψηφίσματος ανεστάλη με βασιλικό διάταγμα στις 16 Ιανουαρίου 1950[166] και οι εκκρεμείς υποθέσεις διαβιβάστηκαν σε κοινά ποινικά δικαστήρια[167]. Με τον ΑΝ 1504 της 30 Σεπτεμβρίου/9ης Οκτωβρίου 1950 «Περί αναθεωρήσεως των αποφάσεων των Στρατοδικείων» δίνονταν η δυνατότητα στους καταδικασμένους από Έκτακτα Στρατοδικεία της περιόδου 1946-1950 να υποβάλουν αίτηση επανεξέτασης της υπόθεσής τους, «καθώς δεν ήταν απίθανο μεταξύ των εκδοθεισών κατά την διάρκεια των αγώνος καταδικαστικών αποφάσεων να παρεισέφρυαν και ωρισμέναι αδικίαι αι οποίαι σήμερον μετά την αποκατάστασιν του κράτους του νόμου, είναι ανάγκη να επανορθωθούν»[168]. Σύμφωνα με πίνακα κρατουμένων που εξέδωσε η κυβέρνηση στις 12 Οκτωβρίου 1951 το σύνολο των καταδικασμένων για πράξεις σχετικά με τον εμφύλιο πόλεμο ανέρχονταν σε 3.103 άτομα με βάση αποφάσεις των κακουργιοδικείων και σε 10.990 με βάσει αποφάσεων των εκτάκτων στρατοδικείων[169]. Από αυτούς οι 1.958 ήταν καταδικασμένοι σε θάνατο. Ολες οι θανατικές ποινές που είχαν επιβληθεί έως τις 31 Οκτωβρίου 1951 μετατράπηκαν σε ισόβια με το Ν.2058/1952 «Περί μέτρων ειρηνεύσεως»[170]

165. Εισηγητική έκθεση ΑΝ 1623/Ιαν 1951 και Εισηγητική Έκθεση ΑΝ 2058/Απρ. 1952

166. ΒΔ της 16/17 Ιανουαρίου 1950 «Περί αναστολής της ισχύος του Γ Ψηφίσματος της 18ης Ιουνίου 1946», *Εφημερίδα της Κυβερνησης*, φ.19 Εξαίρεση έγινε σε ορισμένα άρθρα με βάση τον ΑΝ 1396 της 16/17 Ιανουαρίου 1950 «Περί διατηρήσεως εν ισχύι διατάξεων τινών μετά την αναστολήν της ισχύος του Γ Ψηφίσματος», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ.19

167. ΑΝ. 1402 της 1/2 Φεβρουαρίου 1950 «Περί των εκκρεμών υποθέσεων εν περιπτώσει αναστολής του Ψηφίσματος Γ», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ.33

168. Εισηγητική έκθεση του Υπουργού Δικαιοσύνης προς την Βουλή των Ελλήνων με αφορμή την κατάθεση του ΑΝ 1504/50 «Περί αναθεωρήσεως αποφάσεων Στρατοδικείων». Οικονομόπουλος, *ο.π.*, σ.54 και ΑΝ 1504 της 30 Σεπτεμβρίου - 9 Οκτωβρίου 1950 «Περί αναθεωρήσεως αποφάσεων Στρατοδικείων, παροχής ευεργετημάτων εις τους προσερχόμενους συμμορίτας, τροποποιήσεως του Ν. 3861 και άλλων τινών διατάξεων», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ.

169. *Κώδιξ Νόμων 1952*, σ. 240, Παρατίθεται στο Κούνδουρος, *ο.π.*,σ. 133

170. Νόμος 2058 της 18 Απριλίου 1952 «Περί μέτρων ειρηνεύσεως», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ. 95

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πολλές εκατοντάδες δίκες αναθεωρήθηκαν και επανεξετάστηκαν[171]. Μέσα σε δύο χρόνια, έως το 1954, ο αριθμός των κρατούμενων στις φυλακές για αδικήματα σχετικά με τον εμφύλιο μειώθηκε σε 4.000[172]. Μετά το 1955 ακολούθησαν και άλλες απολύσεις.

Το γεγονός αυτό καταδεικνύει πόσο επικίνδυνο είναι να απονέμεται βιαστικά δικαιοσύνη χωρίς να παρέχονται οι απαραίτητες δικονομικές ή άλλες εγγυήσεις. Η σκληρότητα στην εφαρμογή της ήδη σκληρής νομοθεσίας έγινε παραδεκτή στην εισηγητική έκθεση του Νόμου 2058/52 «περί μέτρων ειρηνεύσεως». Σύμφωνα με την Ερμηνευτική Εγκύκλιο του Υπουργού Δικαιοσύνης Δ. Παπασπύρου, η οποία περιλαμβάνεται στην Εισηγητική Έκθεση προς την Βουλή, η κυβέρνηση αναγνώριζε ότι κατά τη διάρκεια του πολέμου είχαν ληφθεί σκληρά μέτρα τα οποία επέβαλαν οι περιστάσεις τα οποία έπληττων και πρόσωπα που είτε δεν είχαν καμία συμμετοχή στον εμφύλιο ή είχαν επουσιώδη ανάμειξη ή η συμμετοχή τους οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στις ειδικές συνθήκες στις οποίες βρίσκονταν. Στην τελευταία αυτή κατηγορία ανήκαν οι κάτοικοι της υπαίθρου και ιδιαίτερα των ορεινών περιοχών οι οποίοι πολλές φορές κατά τη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου βρέθηκαν υπό την εξουσία του ΚΚΕ και των οργανώσεών του «ώστε η εις αυτάς υποταγήν των και η προς αυτάς ενίσχυσίς των, εκδηλούμενη πολλάκις δια τεμαχίου άρτου, να μην είναι αποτέλεσμα της ελευθέρας θελήσεώς των». Στα πρόσωπα αυτά επιβλήθηκαν σε πολλές περιπτώσεις αυστηρότατες ποινές οι οποίες δικαιολογούνταν σε εκείνες τις συνθήκες αλλά δεν δικαιολογούνταν ύστερα από το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Μια άλλη κατηγορία ευεργετηθέντων αφορούσε, κατά τον Υπουργό Δικαιοσύνης, αυτούς οι οποίοι εξαιτίας του νεαρού της ηλικίας τους και των γεγονότων τα οποία διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής «παρασύρθηκαν» από τη δίνη των γεγονότων[173]. Η έκθεση έκανε λόγο για ανάγκη αποκατάστασης του αισθήματος δικαιοσύνης παραδεχόμενη άμεσα κατά αυτό τον τρόπο τις αδικίες στη νομοθεσία και τη σκληρότητα στην εφαρμογή του νόμου.

Οι ψυχώσεις των μαζικών δικών και των συνοπτικών εκτελέσεων χάραξαν βαθιά την πολιτική ζωή της χώρας. Ο νομικός καταναγκαστικός μηχανισμός με κύριους άξονες το Γ Ψήφισμα και τον ΑΝ 509/1947, έγινε μέσο στα χέρια αυτών που ήλεγχαν την κρατική εξουσία. Με τη θέσπιση ενός νομικού πλαισίου στην ένοπλη αναμέτρηση κορυφώθηκε η προσπάθεια της πολιτικής ηγεσίας, των δικαστικών αρχών, του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας για την ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής

171. Σύμφωνα με στοιχεία που παρατίθενται στον Κούνδουρο αναθεωρήθηκαν ολικά σχεδόν 14.000 σε σύνολο 16.000 αποφάσεων. Κούνδουρος, *ο.π.*, σ.143-44

172. Κούνδουρος, *ο.π.*, σ. 133

173. Ερμηνευτική Εγκύκλιος του Υπουργού Δικαιοσύνης Δ. Παπασπύρου, η οποία περιλαμβάνεται στην Εισηγητική Έκθεση προς την Βουλή για το Ν. 2058 της 18 Απριλίου 1952 «Περί μετρων ειρηνεύσεως», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, φ. 95

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

με τον πολιτικό αποκλεισμό της Αριστεράς και των οπαδών της. Ο πολιτικός αυτός αποκλεισμός σήμαινε όχι μόνο τη στέρηση σε ατομική βάση των ατόμων από τα πολιτικά τους δικαιώματα εξαιτίας των θεωρούμενων πολιτικών τους φρονημάτων αλλά και την απαγόρευση κάθε συλλογικής δράσης των πολιτικών οργανώσεων με βάση τις ιδέες που προπαγάνδιζαν. Οι ιδέες που το κράτος επεδίωκε να καταστείλει χαρακτηρίζονταν αντεθνικές με αποτέλεσμα η κοινωνία των πολιτών να διαχωρίζεται σε εθνικόφρονες και μη εθνικόφρονες[174]. Πρόθεση του νομοθέτη δεν ήταν να καταστείλει την εγκληματική πράξη αυτή καθ΄ αυτή αλλά την εγκληματική βούληση, δηλαδή το ψυχολογικό στοιχείο του εγκλήματος[175].

Εξετάζοντας συνολικά το ζήτημα της απονομής δικαιοσύνης από την Απελευθέρωση έως το στρατιωτικό τέλος του εμφυλίου πολέμου, αναπόφευκτα τίθεται το ερώτημα σχετικά με τη θεμελιώδη σχέση ιδεολογίας και δικαιοσύνης. Η ψήφιση νομοθετημάτων που ουσιαστικά τιμωρούσαν τη συμμετοχή στην Εαμική Αντίσταση και η ποινικοποίηση της πολιτικής δράσης υπέρ της Αριστεράς που οδήγησαν σε μαζικές διώξεις, η σύνθεση του δικαστικού σώματος και του σώματος των ενόρκων και οι χαλκευμένες καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας που οδήγησαν σε αποφάσεις σκοπιμότητας, η ευκολία με την οποία απονέμονταν η θανατική ποινή στους οπαδούς της Αριστεράς σε συνδυασμό με την απροθυμία δίωξης και την ατιμωρησία των δωσίλογων μας επιτρέπουν να κάνουμε λόγο για την εφαρμογή πολιτικής δικαιοσύνης σε βάρος της Αριστεράς. Δρώντας υπό το πρίσμα της πολιτικής σκοπιμότητας, τα Κακουργιοδικεία και τα Έκτακτα Στρατοδικεία του Εμφυλίου λειτουργώντας σε κλίμα πόλωσης και τρομοκρατίας έθεσαν το πλαίσιο για μια αιματηρή δικαστική καταστολή η οποία σημάδεψε την πολιτική ζωή της χώρας.

174. Αλιβιζάτος, *ο.π.*, σ. 505

175. Αλιβιζάτος, ο.π., σ. 493-523 και Γ. Κατηφόρης, *Η νομοθεσία των βαρβάρων*, Αθήνα 1975 σ. 31-107 όπου ανάλυση των εν λόγω νομοθετημάτων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στη Λαμία όπου ολοκλήρωσε και τις εγκύκλιες σπουδές της. Φοίτησε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και στο Karl-Frazens Universitat Graz. Έλαβε μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (Master of Arts) από το University of Essex της Μ. Βρετανίας με ειδίκευση στην συγκριτική και προφορική ιστορία. Είναι διορισμένη εκπαιδευτικός στη Μέση Εκπαίδευση και παράλληλα εκπονεί τη διδακτορική της διατριβή στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου με θέμα «Ο εμφύλιος πόλεμος από την οπτική μιας επαρχιακής πόλης: Λαμία 1946-1949».

Έχει συμμετέχει με ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια για τη δεκαετία 1940-1950. Είναι ιδρυτικό μέλος του Δικτύου για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων, επιστημονικός συνεργάτης του Μουσείου Εθνικής Αντίστασης 1941-1945 Θερίσου Κρήτης και μέλος του Διοικητικού συμβουλίου της Εταιρείας Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (ΕΔΙΑ).

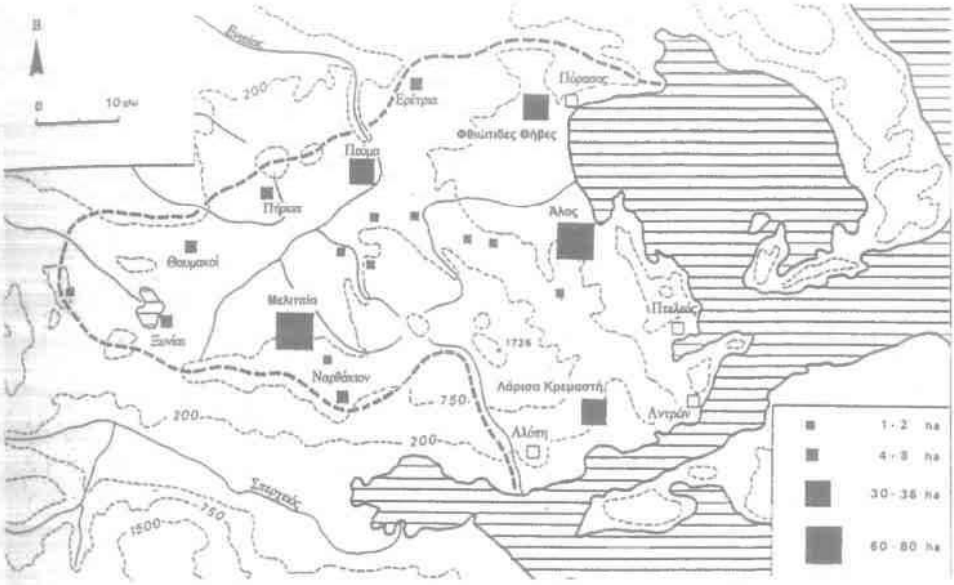
Έχει δημοσιεύσει άρθρα για την περίοδο 1940-1950 σε συλλογικούς τόμους και επιστημονικά περιοδικά ενώ διατέλεσε επιστημονικός συνεργάτης των εβδομαδιαίων εφημερίδων Πολεμικός Τύπος και Εμφύλιος Τύπος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Σταυρογιάννης Λάμπρος
αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
«Ιερά και λατρείες στην αρχαία Μελιταία*»

Εικόνα 1 Χάρτης της Αχαΐας Φθιώτιδας.

Η θέση της αρχαίας Μελιταίας, μιας από τις σπουδαιότερες πόλεις της Αχαϊας Φθιώτιδας (**εικ.1**), προσδιορίζεται στα ανατολικά του σύγχρονου ομώνυμου δημοτικού διαμερίσματος της επαρχίας Δομοκού. Στις αρχαίες πηγές η πόλη αναφέρεται και ως Μελιτεία ή Μελίτη. Η ακμή της πόλης κλιμακώνεται από τον 5ο αι. π.Χ. μέχρι και τουλάχιστον την Ρωμαϊκή εποχή. Ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. η πόλη συνδεόταν φιλικά με τις Φερές[1], ενώ κατά τον 3ο αι. π.Χ. συνδέθηκε στενά με την Αιτωλική Συμπολιτεία. Σχεδόν συστηματικά ο ένας από τους δύο ιερομνήμονες που εκπροσωπούσαν την Αχαΐα Φθιώτιδα στη Δελφική Αμφικτιονία από τον 4ο εως και τον 2ο αι. π.Χ. προερχόταν από τη Μελιταία[2]. Η πόλη ήταν

---

* Ευχαριστώ θερμά την κ. Κ. Λιάμπη, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την πολύτιμη συζήτηση και βοήθεια πάνω στην συγκεκριμένη ανακοίνωση. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την προϊσταμένη της ΙΔ' Ε.Π.Κ.Α. Λαμίας κ. Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου για την άδεια μελέτης και δημοσίευσης της επιγραφής από την θέση «Αγ. Γεώργιος» καθώς και την συνάδελφο αρχαιολόγο κ. Ε. Φρούσσου για την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθειά της.

1. T. Müller-K. Müller, *FrHistGr 1*, Paris 1841, Έφορος απόσπ. 154, σ. 275.

2 Fr. Stahlin, *Das Hellenische Thessalien*, Amsterdam 1967, σ. 164.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ισχυρά οχυρωμένη με τείχος πάχους 3.80μ. περίπου. Χωριζόταν με εσωτερικό τείχος σε άνω και κάτω πόλη και στο ανώτερο σημείο δέσποζε η ακρόπολη. Όταν το 217 π.Χ. ο Φίλιππος ο Ε΄ επιχείρησε να την καταλάβει απέτυχε εξαιτίας του μεγάλου ύψους των τειχών[3] της από τα οποία σήμερα σώζονται μόνο μερικά τμήματα σε χαμηλό ύψος. Η Μελιταία είχε στην επικράτειά της μια μεγάλη περιοχή, που κάλυπτε σε έκταση 462 τ.χμ.[4]. Επίσης είναι από τις λίγες αρχαίες πόλεις, της οποίας τα σύνορά[5], βάση των επιγραφών[6], είναι γνωστά με μεγάλη ακρίβεια.

Εικόνα 2 Το Ασκληπιείο.

Το 1971 πραγματοποιήθηκε στο χώρο της ακρόπολης της Μελιταίας ανασκαφική έρευνα[7], κατά την οποία ήρθε στο φως στωικό οικοδόμημα αποτελούμενο από εννέα επιμέρους διαμερίσματα, καθώς και δυο σχεδόν τετράγωνα δωμάτια (**εικ. 2**). Από τον χαρακτήρα των κινητών ευρημάτων της ανασκαφής κυρίως δε από ενεπίγραφο βάθρο με αφιέρωση στον Ασκληπιό, το οικοδόμημα ταυτίστηκε με Ασκληπιείο. Η ταύτιση

3. Πολύβιος, Ε 97,5 κε.

4. M.H. McAllister-T.S. MacKay, Οι πόλεις στην κλασσική εποχή, *ΘεσσΗμερ 18* (1990), σ. 30.

5. Fr. Stahlin, Die Grenzen von Meliteia, Pereia, Peumata und Chalai, *AM 39* (1914), σ. 83-103, πιν.7.

6. *IG* IX2 205 (Μελιταία-Πήρεια), *Syll*3 546A (Μελιταία-Ξυνίαι), *FD III 4* 351 (Μελιταία-Χαλαί-Πεύμα), *AE* 1927/28, σ. 119 (Μελιταία-Λαμία).

7. Αλ. Ιωαννίδου, Δοκιμαστική ανασκαφή εις Μελιταίαν Φθιώτιδος, *AAA 5* (1972), σσ. 47-57.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αυτή συνάδει και με την αρχιτεκτονική του στωικού κτιρίου, το οποίο θυμίζει τα εγκοιμητήρια των Ασκληπιείων της Επιδαύρου και της Κω, όπου οι ασθενείς «κατεκλίνοντο» και θεραπεύονταν. Στην ίδια κατεύθυνση δείχνει επίσης η διατήρηση φυσικού «χάσματος» σε βράχο εντός του ενός από τους τετράγωνους χώρους, δείγμα χθόνιας λατρείας, όπως είναι αυτή του Ασκληπιού. Επιπλέον, η επιλογή της τοποθεσίας κοντά σε πηγές νερού, στοιχείο απαραίτητο στη λατρεία του Ασκληπιού, ενισχύει περαιτέρω την άποψη για ταύτιση του χώρου με Ασκληπιείο. Ο ναός κατασκευάσθηκε πιθανόν στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. και λειτούργησε μέχρι και τη Ρωμαϊκή περίοδο. Αν και στις αρχαίες πηγές δε μαρτυρείται λατρεία του Ασκληπιού στη περιοχή, η Μελιταία βρίσκεται στον ευρύτερο Θεσσαλικό χώρο, σημείο γένεσης και διάδοσης της λατρείας του στην υπόλοιπη Ελλάδα. Παράλληλα σε μικρή απόσταση από την πόλη της Μελιταίας υπήρχε αποδεδειγμένη λατρεία του θεού, όπως επιβεβαιώνεται από την αποκάλυψη Ασκληπιείου στη Φάρσαλο[8] και από τις αναθηματικές επιγραφές στον Ασκληπιό από τη Δημητριάδα[9] και τις Φερές[10].

Εικόνα 3 Ο ναός της Αρτέμιδος – Εννοδίας στο οικόπεδο Καλαμάρα.

Το 1992 αποκαλύφθηκε στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Αθ. Καλαμάρα, εντός του σύγχρονου χωριού της Μελιταίας και νοτίως του σημερινού ναού του Αγ. Νικολάου μικρών διαστάσεων οικοδόμημα (**εικ.3**), το οποίο ταυτίστηκε με αρχαίο ναό. Ο ναός ανήκει στον τύπο του απλού οίκου με

8. Α. Αρβανιτόπουλος, *ΠΑΕ*, 1910, σ. 181.
9. *IG* IX2 1124, 1126.
10. *IG* IX2 422.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πρόναο και σηκό[11]. Ως προς την κάτοψή του θυμίζει παρόμοια μικρά ιερά από όλη την Ελλάδα, αλλά και τους «θησαυρούς» των Δελφών. Ο ναός ιδρύθηκε πάνω σε παλαιότερο ναό, ο οποίος πρέπει να ανεγέρθη γύρω στο β' μισό του 5ου αι. π.Χ., ενώ ο δεύτερος ναός πιθανόν να ιδρύθηκε στα τέλη του 4ου αι. ή στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. και λειτούργησε έως και μετά τα μέσα του 1ου αι. π.Χ., οπότε και τοποθετείται η καταστροφή του από φωτιά. Σε εξωτερική πλευρά του ναού αποκαλύφθηκε υπαίθριος χτιστός βωμός, ο οποίος προϋπήρχε του νεώτερου ναού και ενσωματώθηκε σε αυτόν.

Στα ευρήματα της ανασκαφής, περιλαμβάνεται μεγάλος αριθμός αγνύθων, πηνίων και γυναικείων ειδωλίων. Περιλαμβάνονται επίσης σιδερένια μαχαίρια θυμιατήρια, ένα ακέφαλο άγαλμα όρθιας γυναικείας μορφής που κρατάει δάδα **(εικ.4)**, και μια μαρμάρινη γυναικεία κεφαλή με περίτεχνη κόμμωση **(εικ.5)**. Χάρη στα ευρήματα αυτά, το οικοδόμημα ταυτίστηκε με ναό αφιερωμένο στη λατρεία της θεάς Αρτέμιδος. Επιπλέον, στο σηκό του ναού βρέθηκε μια μαρμάρινη ενεπίγραφη βάση αγάλματος αφιερωμένου στη θεά Εννοδία, προστάτιδα των δρόμων αλλά και των παρθένων. Από τις αρχαίες πηγές παραδίδεται η λατρεία της Αρτέμιδος Ασπαλίδος[12] στη Μελιταία. Η λατρεία αυτή συνδέεται με το μύθο της Ασπαλίδος, της παρθένας που αυτοκτόνησε προκειμένου να μη βιασθεί από τον τύραννο της πόλη, Τάρταρο. Οι παρθένες της πόλης σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος κρεμούσαν σε ένα δέντρο μια παρθένα κατσίκα, που αφιέρωναν στην Αρτέμιδα προστάτιδα των παρθένων και τον επίτοκων γυναικών, της βλάστησης και των άγριων θηρίων. Κατά την Ελληνιστική περίοδο στη Θεσσαλία, επήλθε θεοκρασία της θεάς Αρτέμιδος με την Εννοδία και στο εξής αυτή συναντάται στις επιγραφές ως Αρτεμις

Εικόνα 5 Μαρμάρινη γυναικεία κεφαλή με περίτεχνη κόμμωση.

Εικόνα 4 Ακέφαλο αγαλματίδιο από το ιερό.

11. Φ. Δακορώνια, Αρτεμις-Ασπαλίς στο *Καλλίστευμα. Μελέτες προς τιμήν της Ολγας Τζάχου-Αλεξανδρή*, Αθήνα 2001, σσ. 403-410.

12. Αντωνίνος Λιβεράλις, *Μεταμορφώσεων Συναγωγή*, 13.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εννοδία. Η συγκεκριμένη λατρεία είναι πολύ πιθανόν να μεταφέρθηκε από τις Φερές, χώρος, όπου γεννήθηκε και διαδόθηκε η λατρεία της Εννοδίας στην υπόλοιπη Ελλάδα[13], με τις οποίες η Μελιταία διατηρούσε στενές σχέσεις[14]. Ο ναός που ανασκάφθηκε στο οικόπεδο Αθ. Καλαμάρα ήταν αφιερωμένος στην Αρτέμιδα Εννοδία, η οποία στη Μελιταία είχε την προσωνυμία Ασπαλίς ως προστάτης των παρθένων κοριτσιών. Η α' φάση του ιερού αυτού μαζί με μια ενεπίγραφη μαρμάρινη πεσσόμορφη στήλη[15] με ταινιωτή επίστεψη αφιερωμένη στην Εννοδία, που προέρχεται από τη Λάρισα και χρονολογείται στο γ' τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. αποτελούν τα πρωιμότερα παραδείγματα λατρείας της Εννοδίας εκτός των Φερών. Επιπλέον η ανέγερση του ναού στο συγκεκριμένο χώρο κοντά στο αρχαίο τείχος και η αναφορά της επιγραφής στην Εννοδία υποδεικνύουν την πιθανή ύπαρξη μιας πύλης στο τείχος της πόλης και ενός οδικού άξονα στην οποία αυτός οδηγούσε.

Πέρα όμως από το ναό στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Αθ. Καλαμάρα υπάρχουν και άλλες μαρτυρίες για λατρεία της Αρτέμιδος στην περιοχή. Απέναντι από τον Ι.Ν. του Αγ. Νικολάου σε κοντινή απόσταση από τον ναό της Εννοδίας αποτοιχίστηκε από παλαιότερη οικία πλάκα[16], η οποία πιθανόν αποτελεί τμήμα αναθηματικής στήλης που έσωζε σε δυο στίχους την επιγραφή *[Πο]λεμαιν[έτος] Ἀρτέμι[δι]* και χρονολογείται στον 3ο με 2ο αι. π.Χ. Η λατρεία της Αρτέμιδος φαίνεται ότι ήταν αρκετά κοινή όχι μόνο στη Μελιταία αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Αχαΐας Φθιώτιδας, όπως διαπιστώνεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα, όπως για παράδειγμα τα νομίσματα της Εκκάρας[17], τα οποία στον οπισθότυπο εικονίζουν την Αρτέμιδα ή ένα αναθηματικό ανάγλυφο από τον Αχινό[18] αλλά και από τα

Εικόνα 6 Χάλκινο νόμισμα της Μελιταίας του 4ου αι. π.Χ. (CNG 76, 12.9.2007, lot 382).

13. Π. Χρυσοστόμου, *Η Θεσσαλική Θεά Εν(ν)οδία ή Φεραία Θέα*, Αθήνα 1992, σσ. 97-103.

14. *FrHistGr I*, ό.π.

15. Κ. Ρακατσάνης - Α. Τζιαφάλιας, *Λατρείες και ιερά στην αρχαία Θεσσαλία. Α' Πελασγιώτις*, Ιωάννινα 1997, σ. 46

16. ΑΔ 27 (1972) σ. 329. Βλ. επίσης Fl. Cantarelli et Alii, *Acaia Ftiotide I. Indagini Geostoriche, Storiografiche, Topografiche e Archeologiche*, Rubbettino 2008, σσ. 422-423.

17. K. Liampi, "Ekkarra, eine Stadt der Achaia Phthiotis: ihre Lage nach den numismatischen Zeugnissen" in U. Peter (ed.), *Stephanos Nomismatikos*. Edith Schonert – Geiss zun 65. Geburtstag (Griechisches Münzwerk; Berlin 1998), σσ. 417-439

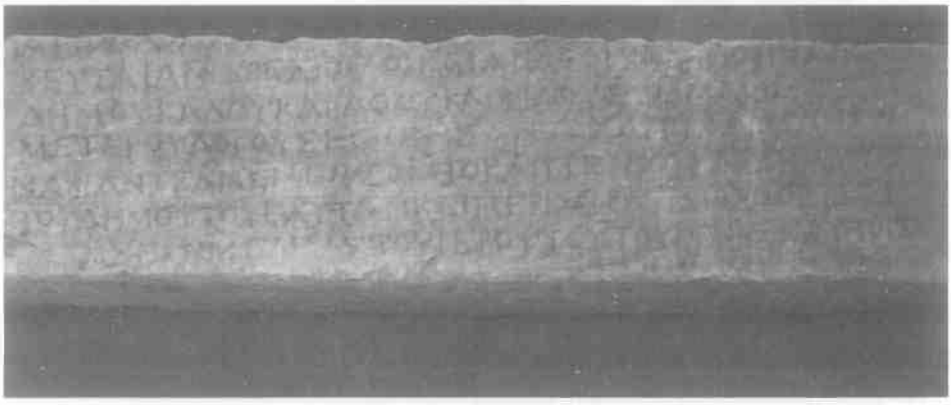
18. F. Dakoronia - L. Gounaropoulou, Artemiskult auf einem neuen Weihrelief aus Achinos bei Lamia, *AM 107* (1992), σσ. 217-227.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

επίθετα που έχει η Θεά στην περιοχή, όπως Άρτεμις Παναχαΐα[19] στην Άλο.

Ωστόσο η κυριότερη λατρεία της πόλης ήταν του Διός, όπως συμπεραίνεται από τις επιγραφές και τα νομίσματα που εξέδωσε η Μελιταία. Σχεδόν σε όλες τις χάλκινες κοπές[20] **(εικ. 6)**, όπως σε κάποιες αργυρές[21], που κυκλοφόρησε η πόλη μέσα στον 4ο αι. π.Χ. εικονίζεται ως εμπροσθότυπος κεφαλή Διός. Επίσης, η καταγωγή του ίδιου του ιδρυτή της πόλης, του Μελιτέως[22], ανάγεται στο Δία και στη νύμφη Οθρυίδα. Αλλά και από το μηνολόγιο της πόλης αντλούμε πληροφορίες για λατρεία σχετιζόμενη με το Δία. Ο μήνας Άφριος, ανοιξιάτικος μήνας, που συναντάται συχνά σε απελευθερωτικές επιγραφές από την περιοχή, ήταν αφιερωμένος στο Δία. Μάλιστα σε αρκετές θεσσαλικές πόλεις, όπως π.χ. στις Φερές, ο θεός, με τη προσωνυμία Δίας Άφριος, λατρευόταν ως προστάτης των δέντρων, των αμπελιών και γενικότερα της βλάστησης[23].

Το 2003 παραδόθηκε στην ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών

Εικόνα 7 Η επιγραφή από τη θέση του «Αγ. Γεωργίου».

Αρχαιοτήτων μια επιγραφή **(εικ. 7)** από τη θέση του Αγ. Γεωργίου, η οποία βρίσκεται νοτίως του σύγχρονου χωριού. Η επιγραφή είναι χαραγμένη στη μακρά πλευρική όψη μιας ορθογώνιας ασβεστολιθικής πλάκας[24]

19. *FD III 4* 355, στιχ. 49.

20. Ed. Rogers, *The copper coinage of Thessaly*, London 1932, σ. 129-131.

21. E. Babelon, *Traite des monnaies Grecques et Romaines*, Paris 1907, τομ. 24 , σσ. 259-260, πιν. CCLXXXVII, εικ. 7 και Fr. Prokesch - Osten, Griechische münzen (Inedita aus der Sammlung des Freiherrn von Prokesch-Osten. Europaische). *AZ 9 (September 1849)*, στ. 91, αρ. 15, πιν. IX.

22. Αντωνίνος Λιβεράλις ό.π.

23. Χρυσοστόμου, *ό.π*, σ. 232-233. Βλ. επίσης Ν. Παπαχατζής, Ζευς Άφριος, *Κέρνος*, 1972, σ. 119.

24. Διαστάσεις μεγιστ. σωζ. μήκος : 0.73μ., πλατ.: 0.30m, μεγιστ. σωζ. ύψος:0.13μ. Ύψος γραμμάτων από 0.01μ. έως 0.015μ. Διάστιχο 0.01μ. Στο δεξί άκρο της επιγραφής πιθανόν υπάρχει η αρχή άλλης επιγραφής.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και είναι ελλιπής τόσο στην αρχή, όσο και στο τέλος της. Η επιγραφή που δημοσιεύεται εδώ έχει ως εξής:

Vacat

Α[– πρεσ]
βευταὶ ἄνδρες καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ φίλοι παρὰ
δήμου καλοῦ κἀγαθοῦ καὶ φίλου συμμάχου τε ἡ
μετέρου, λόγους ἐποιήσαντο, χάριτα φιλίαν συμ
μαχίαν τε ἀνενεώσαντο καὶ περὶ χώρας δημοσίας
τοῦ δήμου τοῦ ἑαυτῶν καὶ περὶ χώρας Διός Ὀθρυίου
[καὶ] τῆς επιμελείας τοῦ ἱεροῦ τούτου, ὅπως ἑαυτοῖς
[_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _]ΑΣ καθῶς

Vacat

Στη συγκεκριμένη επιγραφή γίνεται λόγος για ιερό του Διός, στον οποίο, μάλιστα αποδίδεται η προσωνυμία Οθρύιος. Στην αρχαία γραμματεία δεν γίνεται πουθενά αναφορά σε λατρεία του Διός με αυτή την προσωνυμία. Είναι, ωστόσο, γνωστή η προσφιλής συνήθεια των αρχαίων να λατρεύουν τον Δία στις κορυφές των βουνών ως κυρίαρχο των καιρικών φαινομένων με την προσωνυμία του βουνού[25]. Έτσι συναντούμε το Δία Παρνήσσιο[26] και Υμήττιο[27] στην Αθήνα, το Δία Λύκαιο[28] στην Αρκαδία, το Δία Ακραίο στη Δημητριάδα[29] και πολλά άλλα ανάλογα προσωνύμια. Η περιοχή που θα πρέπει να αναζητηθεί το ιερό του Διός Οθρυίου είναι στο όρος που υψώνεται νοτίως του χωριού, απ' όπου προέρχεται και η επιγραφή. Πράγματι, στο υψίπεδο που απλώνεται στη κορυφή του όρους εντοπίσθηκε στις αρχές του 20ου αι. από τον Γερμανό αρχαιολόγο Fr. Stahlin ένα ιερό. Στηριζόμενος στο μύθο της Ασπαλίδος και σε ορισμένες απελευθερωτικές επιγραφές από την συγκεκριμένη θέση, θεώρησε ότι το ιερό ήταν αφιερωμένο στην Αρτέμιδα. Ωστόσο, η άποψη για την ύπαρξη ιερού του Διός στην παραπάνω τοποθεσία ενισχύεται και από το γεγονός ότι η συγκεκριμένη επιγραφή αποτελεί τμήμα απόφασης της ρωμαϊκής Συγκλήτου σχετική με συνοριακή διαφορά και διευθέτηση δημόσιων εκτάσεων μεταξύ δυο πόλεων. Οι πόλεις αυτές δε μπορεί να είναι άλλες από τη Μελιταία και το Ναρθάκιο, το σημερινό Διμογάρδι, επειδή αυτές ήταν που έριζαν για το προαναφερόμενο υψίπεδο, για το

25. A. Cook, *Zeus I*, New York 1964, σσ. 117-148.
26. Α. Καλογεροπούλου, Όρος Διός Παρνησσίου, *HOROS 2* (1984), σσ. 111-118.
27. Παυσανίας, *Αττικά*, 1.32,2.
28. W. Burket, *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία αρχαϊκή και κλασσική εποχή Ελ. μτφ. : Ν. Μπεζαντάκος-Α. Αβαγιανού*,, Αθήνα 1993, σσ. 274,541.
29 *IG* IX^2 1105, 1128.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

οποίο, μάλιστα, είχαν καταφύγει αρκετές φορές σε διαιτησία[30]. Από τον τύπο των γραμμάτων η επιγραφή χρονολογείται στο α' μισό του 2ου αι. π.Χ.[31]

Σε μια άλλη επιγραφή[32] από την περιοχή, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως βάση της αγίας τράπεζας της μονής της Αγ. Τριάδας και η οποία αναφέρεται σε μια απόφαση της Αιτωλικής Συμπολιτείας για συνοριακή διαφορά μεταξύ της Μελιταίας και της γειτονικής Πήρειας, της ευρισκόμενης πλησίον του σημερινού Πετρωτού, γίνεται λόγος για μια γιορτή, τα Σωτήρια, προς τιμή του Διός Σωτήρος. Ο Νικόλαος Γιαννόπουλος[33] στις αρχές του περασμένου αιώνα υποστήριξε ότι η μονή της Αγίας Τριάδας, που βρίσκεται απέναντι από την ακρόπολη της Μελιταίας, σε ένα φυσικό πλάτωμα πάνω από το χωριό, είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια αρχαίου ναού, όπως μπορεί κανείς να διακρίνει και από το άνδηρο στην ανατολική πλευρά της μονής (**εικ. 8**). Ο ναός αυτός, σύμφωνα με τον Γιαννόπουλο, ήταν αφιερωμένος στο Δία Σωτήρα, προστάτη της πόλης και των θεσμών της, για τον οποίο τελούταν γιορτή με θυσίες και γυμνικούς αγώνες στη Μελιταία. Ο Δίας με αυτή την ιδιότητα λατρευόταν σε αρκετές πόλεις, όπως στη Φάρσαλο[34], στην Αθήνα[35] και στην Κασσώπη[36] και μάλιστα εκτός από το ναό υπήρχε και βωμός του Διός Σωτή-

Εικόνα 8 Ο ναός της Αγ. Τριάδας, όπου διακρίνεται το αρχαίο άνδηρο.

30. S.L. Ager, *Interstate Arbitrations in the Greek World, 337-90 B.C.*, Berkeley 1996, σσ. 103, 220, 420, 425.

31. Για πιο διεξοδική ανάλυση και ερμηνεία της επιγραφής βλ. Λ. Σταυρογιάννης, Λατρεία του Διός Οθρυίου στη Μελιταία, *Αχαιοφθιωτικά Δ', Πρακτικά του Δ' Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών*, Αλμυρός 2008, υπό έκδοση.

32. *IG* IX^2 205

33. Ν. Γιαννόπουλος, Έκθεσις αρχαιολογικής εκδρομής υποβληθείσα εις τον κ. Πρόεδρο της εν Αλμυρό Φιλαρχαίου Εταιρείας «Όθρυος» για τη Γούρα και την περιοχή της, *Δελτίο της Φιλαρχαίου Εταιρείας Αλμυρού Όθρυς*, τεύχ.10, Αλμυρός 2006, σ. 40-41.

34. *IG* IX2 237, 238, 247.

35. J. Mikalson, *Religion in Hellenistic Athens*, 1998, σσ. 37, 110-111. Βλ. επίσης *IG* II2 1669.

36. Θ. Κοντογιάννη, *Κασσώπη. Συνοπτικός Οδηγός του αρχαιολογικού χώρου*, Ιωάννινα 2006, σ. 40.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρος στην Αγορά των πόλεων.

Παράλληλα από τις αργυρές δραχμές που κυκλοφόρησε η πόλη[37] αντλούμε πληροφορίες για λατρεία του Ποσειδώνα. Στην οπίσθια όψη των νομισμάτων αυτών **(εικ. 9)**, εικονίζεται μέσα σε αβαθές έγκοιλο τετράγωνο ταύρος που βοσκά και πάνω η επιγραφή **ΜΕΛΙΤΕ[...]**. Ο ταύρος στην αρχαία ελληνική θρησκεία ήταν το ιερό ζώο του Ποσειδώνος[38] και συχνά προσφερόταν σε θυσίες μαζί με άλογα προς τιμή του θεού, ενώ τον ίδιο το θεό τον αποκαλούσαν Ταύρειο. Στη Θεσσαλία ο Ποσειδώνας είχε συνδεθεί με το γλυκό νερό, τα ποτάμια, τις πηγές και τις κρήνες[39]. Η πόλη της Μελιταίας πλούσια σε πηγές και χτισμένη μεταξύ δύο ποταμών είναι πολύ πιθανόν να υιοθέτησε μια τέτοια λατρεία. Εξάλλου στα νομίσματα αρκετών πόλεων της Θεσσαλίας ο Ποσειδώνας απεικονίζεται με μορφή ταύρου, όπως σ' αυτά του Άτραγος, της Κραννώνας, του Κιερίου και των Φερών[40].

Εικόνα 9 Αργυρή δραχμή της Μελιταίας του 4ου αι. π.Χ.

Εικόνα 10 Το βάθρο από τη θέση «Μαρμαρα».

Ένα βάθρο με επίγραμμα του β' μισού του 3ου αι. π.Χ., το οποίο βρέθηκε το 1970 στη θέση «Μάρμαρα», στα ανατολικά του χωριού, ήταν αφιερωμένο στην Ινώ-Λευκοθέα[41] **(εικ. 10)**. Σύμφωνα με την επιγραφή ο Λύσανδρος, ο γιός του Σώφρονος, αφιέρωσε στη θεά ένα άγαλμα, το οποίο φιλοτέχνησαν οι γιοί του Ηφαιστίωνα, Ξένων και Αριστομίδης, όταν ιερέας της θεάς ήταν ο Λυκοίτας. Στη Θεσσαλία η Ινώ-Λευκοθέα είχε συνδεθεί με

37. Babelon, *ό.π.*, σσ. 259-260, πιν. CCLXXXVII, εικ. 7.

38. Burket, *ό.π.*, σσ. 296-297.

39 Χρυσοστόμου, *ό.π.*, σσ. 247-249.

40 B.V. Head, *Historia Numorum*, London 1963, σσ. 292-294, 306. Βλ. επίσης Rogers, *ό.π.*, σσ. 62-67, 69-70, 166-167.

41. *ΑΔ* 25 (1970) Β1 Χρονικά, σ.241. Βλ. επίσης W. Peek, Ein weihgedicht des Theodoridas, *Philologus 117* (1973), σσ. 66-69.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τον Διόνυσο ως τροφός του και λατρευόταν ως κουροτρόφος θεά, που σχετιζόταν με τη γέννηση, την ανατροφή και την ενηλικίωση των παιδιών[42].

Η Λευκοθέα, η οποία ανήκε στο λατρευτικό κύκλο του Ποσειδώνα και λατρευόταν επίσης ως θεότητα της θάλασσας σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, στη Θεσσαλία, εκτός από την ιδιότητά της ως κουροτρόφου, είχε συνδεθεί και αυτή με τις πηγές και τα ποτάμια και συνάμα έφερε τα χαρακτηριστικά της Δήμητρας, ως προστάτιδα της γεωργίας και της οικιακής ζωής. Στην Κόρινθο, όπως αναφέρει ο Παυσανίας[43], η Λευκοθέα λατρευόταν στο ίδιο ιερό με τον Ποσειδώνα και το άγαλμά της ήταν δίπλα στο δικό του. Λατρεία της Λευκοθέας έχει βεβαιωθεί επίσης στις γειτονικές Φθιώτιδες Θήβες[44], στη Λάρισα[45], στον Άτραγα[46] και τις Φερές[47]. Και σε αυτές τις πόλεις η λατρεία της Λευκοθέας συνυπήρχε με τη λατρεία του Ποσειδώνα ή του Διονύσου.

Στην προαναφερθείσα επιγραφή από τη μονή της Αγ. Τριάδας, μεταξύ των σημείων που αναφέρονται ως όρια ανάμεσα στη χώρα της Μελιταίας και της Πήρειας αναφέρεται η λέξη «*Ἑρμαῖον*». Ο Stahlin[48] αναζητώντας τη συγκεκριμένη θέση, το τοποθετεί νοτιοανατολικά του χωριού Βουζίου. Όμως ο Stahlin σφάλλει αναγνωρίζοντας σε αυτή τη λέξη το όνομα ενός λόφου ή βουνού. Η δρ. Fl. Cantarelli[49], καθηγήτρια της Αρχαίας Ιστορίας σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Μιλάνου, αναζήτησε την περιοχή, εντόπισε και ταύτισε με ιερό αφιερωμένο στον Ερμή τα ερείπια ενός μνημειώδους οικοδομήματος, τα οποία σώζονται στη κορυφή του απόκρημνου λόφου Πυργάκι. Στη θέση είναι πολύ πιθανό να υπήρχε ένα ιερό αφιερωμένο στον Ερμή, αφού ο θεός, παράλληλα με τον χθόνιο χαρακτήρα του, με τον οποίο λατρευόταν ευρέως στη Θεσσαλία, ήταν επίσης θεός των ορίων και των συνόρων. Επιπλέον, λατρευόταν και ως προστάτης των οδών, των εμπόρων και των ταξιδευτών με το όνομα Όδιος και Εννόδιος[50]. Επειδή σε κοντινή απόσταση διερχόταν και ο κύριος οδικός άξονας, που ένωνε τη Μελιταία με την Πήρεια και τους

42. Fr. Graf, *Nordionische Kulte*, Zurich 1985, σ. 406. Βλ. επίσης Π. Λεκάτσας, *Διόνυσος*, Αθήνα 1971, σ. 179.

43. Παυσανίας, *Κορινθιακά II*, 2,1.

44. Α. Αρβανιτόπουλος, Θεσσαλικαί επιγραφαί, *ΠΑΕ* 1908, σ. 175.

45. Θ. Αξενίδης. *Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία*, Αθήνα 1947, σσ. 177-178.

46. Θ. Τζιαφάλιας, Ανέκδοτες Θεσσαλικές επιγραφές, *ΘεσσΗμερ 7* (1984), σ. 200, αρ. 33.

47. *IG* IX2 422.

48. Stahlin 1967, *ό.π.*, σ. 164.

49. Fl. Cantarelli, Le ultime indagini del Gruppo italiano e presentazione del sistema difensivo dell' antica Meliteia, *ΑΕΘΣΕ 2* (2003-2005), Βόλος 2006, υπό έκδοση. Βλ. επίσης Fl. Cantarelli, Le indagini storiche e topografiche del gruppo italiano nella nomarchia della Ftiotide, *Το Έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της (1990-1998)*, Βόλος 2000, σσ. 63-64.

50. Χρυσοστόμου, *ό.π.*, σ. 258, υποσ. 1053.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Θαυμακούς[51], έχει διατυπωθεί η άποψη ότι στη συγκεκριμένη θέση ενδεχομένως λατρευόταν ο Εννόδιος Ερμής. Ιερά αυτού του είδους ήταν συνηθισμένα στην αρχαία Ελλάδα και αναγείρονταν πάνω σε κεντρικούς οδικούς άξονες ή σταυροδρόμια εντός και εκτός των πόλεων. Ωστόσο, λόγω της θέσης του ιερού στη κορυφή του απόκρημνου υψώματος, από την οποία κανείς απένιζε από μακριά την αρχαία οδό, και της αναφοράς που υπάρχει στην επιγραφή περί ορίων, είναι πιθανότερο ότι το ιερό ήταν κατ' αρχήν αφιερωμένο στον Ερμή ως προστάτη των ορίων.

Σε μια άλλη επιγραφή[52], που βρέθηκε στους Δελφούς και η οποία περιέχει απόφαση σχετική με μια συνοριακή διαφορά μεταξύ της Μελιταίας και των Χαλών κατά του Πεύματος, ανάμεσα στις θέσεις που απαριθμούνται ως σύνορα μεταξύ των πόλεων αυτών, αναφέρεται και το σημείο «*Γραίας Αυλής*». Ανατρέχοντας στον Ησύχειο, τον λεξικογράφο του 5ου αι. μ.Χ. διαπιστώνουμε ότι στο συγκεκριμένο λήμμα ο χαρακτηρισμός αυτός αποδίδεται στη θεά Δήμητρα. Προφανώς, στην επιγραφή γίνεται λόγος για κάποιο αγροτικό ιερό αφιερωμένο στη Θεά της γεωργίας και των δημητριακών. Η Θεσσαλία ήταν στην αρχαιότητα η σπουδαιότερη σιτοπαραγωγή περιοχή της Ελλάδας με εξαγωγές στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις[53]. Η Μελιταία, έχοντας στην επικράτειά της την εύφορη κοιλάδα του Ενιπέα, που απλώνεται στα βόρεια της πόλης, ήταν σίγουρα μια από τις σιτοπαραγωγές πόλεις της Θεσσαλίας. Με αυτά τα δεδομένα ήταν πολύ φυσικό να αναπτυχτεί στην πόλη η λατρεία της Δήμητρας. Ο Stahlin αναζητώντας τις επιμέρους θέσεις τοποθέτησε αυτό το ιερό βορειοανατολικά της πόλης, στους δυτικούς πρόποδες του όρους της Γούρας[54]. Η λατρεία της Δήμητρας στη περιοχή επιβεβαιώνεται και από την εύρεση ενός αγάλματος **(εικ. 11)** στη

Εικόνα 11 Το άγαλμα της Κόρης-Περσεφόνης από τη θέση της Ζηροκαμάρας.

51. Fl. Cantarelli, Tessaglia Meridionale. Ricerche storico-topografiche. Il primo ciclo delle indagini (1989-1991): I sistemi viari, *Bollettino di Archeologia XVI-XVIII (1992)*, Roma 1995, σ. 323.

52. FD *III 4* 351.

53. H.D. Westlake, Η Θεσσαλία κατά τον 4ο αι. π.Χ. Ελ. μτφ. : Ε. Σωτηρίου, *Θεσσημερ 33* (1998), σσ. 6-7.

54. Stahlin 1914, *ό.π.*, σ. 102.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θέση «Ξηροκαμάρα» το 1982[55], το οποίο αναπαριστά κόρη, που φοράει χιτώνα και ιμάτιο. Το άγαλμα αν και ελλιπώς σωζόμενο, μπορεί να ταυτιστεί με Κόρη-Περσεφόνη συγκρινόμενο με αντίστοιχα αγάλματα του 5ου αι. π.Χ.[56] Εξάλλου στην Πρόερνα, πολύ κοντά στην Μελιταία, βρίσκεται μεγάλο ιερό αφιερωμένο στη Δήμητρα Προερνία[57].

Στην παραπάνω επιγραφή από τους Δελφούς αναφέρεται και ένα ιερό του Βορέα ανάμεσα στις θέσεις που απαριθμούνται ως σύνορα μεταξύ των προαναφερόμενων πόλεων. Γενικότερα στη Θεσσαλία δε μαρτυρείται προσωποποιημένη λατρεία των ανέμων και ειδικότερα του Βορέα. Υπάρχουν όμως περιοχές, όπως η Αθήνα όπου προσεύχονταν στον Βορέα που κατέστρεψε τον περσικό στόλο ή στον Σελινούντα όπου γινόταν θυσία γαϊδάρου προκειμένου να εξευμενίσουν τον καταστρεπτικό βοριά. Τέλος στην Κέα γινόντουσαν θυσίες πριν ξημερώσει κατά την ανατολή του Σειρίου το καλοκαίρι προκειμένου να εμφανιστούν οι δροσεροί βόρειοι άνεμοι, οι επονομαζόμενοι και Ετησίες[58]. Το συγκεκριμένο ιερό, βάσει τον υπολοίπων θέσεων, τοποθετείται από τον Stahlin[59] επάνω στα χαμηλά βουνά που σχηματίζονται βορειοανατολικά της πόλης της Μελιταίας, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο για μια τέτοια λατρεία, κοντά στο πιθανό ιερό της Δήμητρας και που στο οποίο κατά πάσα πιθανότητα γινόντουσαν τελετές προκειμένου να εξευμενίσουν τους παγωμένους βόρειους ανέμους που πνέουν το χειμώνα στο οροπέδιο του Δομοκού. Ακόμα ένα ιερό του Βορέα αναφέρεται και σε μια άλλη επιγραφή[60] από τους Δελφούς, όπου αναγράφεται απόφαση των Αιτωλών σχετική με τα σύνορα μεταξύ Μελιταίας και Ξυνίων. Ανάμεσα στα σημεία που αναφέρονται ως σύνορα και έχουν μερικώς αποκατασταθεί από τον H. Pomtow γίνεται λόγος για ιερό του Βορέα. Όμως η συμπλήρωση φαίνεται να μην είναι ορθή καθώς δεν είναι δυνατόν να υφίσταται ένα ιερό τέτοιας λατρείας στα δυτικά σύνορα της πόλης[61]. Άρα η θεότητα η οποία λατρευόταν στο συγκεκριμένο ιερό θα πρέπει να αναζητηθεί εκ νέου. Ο De la Coste-Messeliere[62] πρότεινε, με επιφύλαξη, το όνομα του Απόλλωνα. Όμως κανένα στοιχείο δεν συνηγορεί στην άποψη αυτή. Η

55. Βρέθηκε από τον Ι. Παπά κατά την άροση του αγρού του και παραδόθηκε στη ΙΔ' Ε.Π.Κ.Α.

56. Ε. Ραυτοπούλου, Αναθηματικό άγαλμα από την Μελιταία : Απήχηση ενός θείκού τύπου, στο *Φίλια Έπη εις Γ. Μυλωνα*, Αθήνα 1989, τόμ. Γ, σσ. 222-228.

57. Δάφφα Νικονάνου, *ό.π.*

58. Burket, *ό.π.*, σ. 371.

59. Stahlin 1914, *ό.π.*, σ. 102.

60. *Syll*^{3} 546^A , στιχ. 11.

61. G. Daux – P. de la Coste-Messeliere, De Malide en Thessalie, *BCH 48* (1924), σ. 351, υποσ. 5.

62. Ager, *ό.π.*, σ. 152.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Cantarelli[63] προτείνει το όνομα του Ασκληπιού σαν πιο πιθανό και μάλιστα προσδιορίζει το ιερό κοντά στην Ι.Μ. Αντίνιτσας, όπου βρέθηκε ένα αγαλματίδιο που απεικονίζει την Υγεία[64].

Το 1910 δημοσιεύτηκε[65] μια επιγραφή του 4ου αι π.Χ., που βρέθηκε εντοιχισμένη στην εκκλησία του Αγ. Παντελεήμονα, δυτικά της Γούρας. Στην επιγραφή γίνεται αναφορά σε μια ανώνυμη θεότητα στην οποία μια πόλη αφιέρωνε ένα ναό. Η περιοχή ανήκε στην επικράτεια της Μελιταίας, σύμφωνα με τον Stahlin[66], όποτε η πόλη που θα πρέπει να εννοηθεί δεν είναι άλλη από αυτήν. Όσον αφορά τη θεότητα στην οποία η πόλη αφιέρωνε το ναό υπάρχουν ερωτηματικά. Αν και δεν έχουν εντοπιστεί μέχρι στιγμής κάποια αρχιτεκτονικά κατάλοιπα στην συγκεκριμένη θέση, που να ταυτίζονται με ναό, εν τούτοις πιθανόν να υπήρχε εκεί ένα αγροτικό ιερό στο οποίο λατρευόταν κάποια θεότητα που σχετίζεται με τη φύση, τα δάση, τα νερά και τα ποτάμια. Θεότητες που συγκεντρώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά ήταν η Αρτεμις, η Δήμητρα και η Λευκοθέα, για τις οποίες έχουμε σαφείς αναφορές και από άλλες επιγραφές.

Στη Μελιταία φαίνεται ότι κατά τη Ρωμαϊκή εποχή εκτός των υπολοίπων λατρειών είχαμε και την προσωπολατρία του Αυτοκράτορα. Ένα μαρμάρινο βάθρο με αφιερωματική επιγραφή στον Καρακάλα και τη μητέρα του Ιουλία Δόμνα[67], που βρέθηκε στο μοναστήρι της Αγ. Τριάδας, γνωστοποιεί τη θεοποίηση του προσώπου του αυτοκράτορα. Παρόμοια συνήθεια έχουμε στη Λάρισα[68] και τη Δημητριάδα[69]. Από την ίδια επιγραφή μας γίνεται γνωστό ότι η πόλη έφερε και την ονομασία Σεβαστή, επίθετο το οποίο είχε παραχωρήσει ο Αύγουστος σε ορισμένες πόλεις που έχαιραν της εύνοιάς του. Τέτοιες, εκτός από τη Μελιταία ήταν η Υπάτη[70], η Λαμία και η Λάρισα.

Συνοψίζοντας γίνεται φανερό ότι η Μελιταία, πόλη της περίοικης Αχαϊας Φθιώτιδας, ακολούθησε σε γενικές γραμμές τις λατρείες που είχαν καθιερωθεί και στην υπόλοιπη Θεσσαλία. Διαπιστώνεται επίσης ότι οι εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας άσκησαν καταλυτική επίδραση και στην πόλη της Μελιταίας. Εκτός από το Ασκληπιείο και το ιερό της Αρτέμιδος-Εννοδίας, των οποίων η ύπαρξη έχει επιβεβαιωθεί

63. Cantarelli et Alii, *ό.π.*, σ. 203-206,393.

64. Daux – De la Coste-Messeliere, *ό.π.*, σ. 348.

65. A.M. Woodward, Greek Inscriptions from Thessaly, *Annals of Archaeology and Anthropology 3* (1910), σ. 159-160.

66. Stahlin 1967, *ό.π.*, σ. 294.

67. Daux – De la Coste-Messeliere, *ό.π.*, σ. 367-368

68. Ρακατσάνης - Τζιαφάλιας, *ό.π.*, σ. 58.

69. *IG* IX2 1136, 1138

70. N.V. Sekunda, The Kylloi and Eubiotoi of Hypata during the Imperial Period, *ZPE 118* (1997), σ. 208

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ανασκαφικά, για τις υπόλοιπες λατρείες έχουμε μόνο ισχυρές ενδείξεις. Δεν μένει παρά η αρχαιολογική σκαπάνη να επιβεβαιώσει τις ενδείξεις αυτές.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Σπουδές

1. Πτυχιούχος του τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Γλώσσες

1. Αγγλικά επιπέδου LOWER.

Υπολογιστές

1. Κάτοχος ECDL

Επαγγελματική εμπειρία

1. Συμμετοχή σε ανασκαφές του πανεπιστημίου στην Κω κατά το έτος 1999
2. Συμμετοχή σε ανασκαφές της Εφορείας Σπηλαιολογία και Παλαιοανθρωπολογίας στην Φολέγανδρο και στο Σχιστό Αττικής κατά το έτος 2000.
3. Ωρομίσθιος αρχαιολόγος στην Κ' Ε.Π.Κ.Α. Μυτιλήνης κατά τα έτη 2004 και 2005.
4. Ωρομίσθιος αρχαιολόγος στην ΙΔ' Ε.Π.Κ.Α. Λαμίας από το 2006.

Συγγραφική εμπειρία

1. Πτυχιακή εργασία του πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα «Σκύφοι με ανάγλυφη διακόσμηση από τις Φερές και την Δωδώνη».
2. Πτυχιακή εργασία του πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα « Γυάλινα χυτά αγγεία της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου από τον 5ο μέχρι και τον 1ο αι. π.Χ.».
3. Αρθρογράφος στην εφημερίδα Δρυάδα από το 1995 μέχρι το 2000 στις στήλες «Δρυάδος περιηγήσεις» και «Η φύση μέσα από την ελληνική μυθολογία»
4. Συμμετοχή στο Ε' Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας με θέμα «Ιερά και λατρείες στην αρχαία Μελιταία» (υπό έκδοση).
5. Συμμετοχή στο Δ' Συνέδριο Αλμυριωτικών Σπουδών «Αχαιοφθιωτικά Δ'» με θέμα « Λατρεία Διός Οθρυίου στη Μελιταία» (υπό έκδοση).
6. Συμμετοχή στο Δ' Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας με θέμα «Νέα δεδομένα για την ρωμαϊκή συνοικία των Φαλάρων» (υπό έκδοση) σε συνεργασία με την αρχαιολόγο κ. Καράντζαλη Ε.

Διεύθυνση: Ανδρου 14 ΤΚ 35100, Λαμία
Τηλ.: 2231032833 , κιν. 6973573225, e-mail: labros26@hotmail.com
Επάγγελμα: Αρχαιολόγος, Ημερ. γέννησης: 10/7/1976
Οικογενειακή κατάσταση: Αγαμος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Μακρής Ιωάννης
Συνταξιούχος δάσκαλος
τέως σχολικός σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης

ΘΕΜΑ
«Η φθαρτή περιουσία ενός τσιφλικά των μέσων του 19ου αιώνα στη Λαμία. Η περίπτωση του Δημητρίου Κεμπρέκου»

Η περίπτωση του ιδιοκτήτη του τσιφλικιού της Μπεκής *(σημερινή ονομασία Σταυρός-Λαμίας)*, του Δημητρίου Κεμπρέκου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, επειδή, μετά το θάνατό του, έγινε απογραφή της περιουσίας του.

Πεθαίνοντας ο Κεμπρέκος στις 19 Νοεμβρίου 1855, ούτε δική του οικογένεια είχε δημιουργήσει ούτε διαθήκη είχε αφήσει. Μετά το θάνατο του εμφανιζόταν αρχικά ως μοναδική κληρονόμος η ψυχοκόρη του Ελισάβετ Πούλιου-Αγγελή -μετέπειτα σύζυγος Αχιλλέα Τηλεμαχίδη- κόρη της υπηρέτριας του Κεμπρέκου Αθανάσως Πούλιου Αγγελή, που έμενε μόνιμα στο σπίτι του.

Σύντομα διεκδικούν κληρονομιά 14 συγγενείς του. Οι άλλοι διεκδικητές της κληρονομιάς στράφηκαν εναντίον της ψυχοκόρης του Κεμπρέκου. Έτσι η περιουσία του Κεμπρέκου κηρύχτηκε «*σχολάζουσα*» από τον εισαγγελέα Λαμίας και για το λόγο αυτόν ορίστηκαν προσωρινοί κηδεμόνες, κλειδώθηκαν δωμάτια, συρτάρια, (χρηματο)κιβώτια και αποθήκες. Στη συνέχεια διατάχθηκε «*απογραφή*» της φθαρτής (κινητής) και ακίνητης περιουσίας του από συμβολαιογράφο, με την παρουσία διορισμένων μαρτύρων και εκτιμητών.

Έχουμε, λοιπόν, μια λεπτομερή και αξιόπιστη καταγραφή της κινητής (φθαρτής) και ακίνητης περιουσίας ενός τσιφλικά, του Δημητρίου Κεμπρέκου, ο οποίος με πολλή μεθοδικότητα και τάξη διατηρούσε ένα πλούσιο προσωπικό αρχείο, που μάς δίνει πολύ χρήσιμες πληροφορίες για την εποχή του. Για κάθε στοιχείο μάλιστα της περιουσίας του υπάρχει και η οικονομική αποτίμηση, βάσει της εκτίμησης των ορισθέντων εκτιμητών. Έτσι μάς δίνεται η δυνατότητα να γνωρίσουμε τα προσωπικά αντικείμενα και την οικοσκευή ενός τσιφλικά των μέσων του 19ου αιώνα, αλλά και την αξία αυτής.

Στην εισήγησή μας μάς ενδιαφέρει -και συμπεριλαμβάνεται- μόνον η φθαρτή περιουσία.

Για την ιστορία αναφέρουμε ότι η απογραφή άρχισε στις 23 Νοεμβρίου 1855 και έληξε στις 14 Φεβρουαρίου του 1857, **με την απογραφή να έχει πραγματοποιηθεί κατά το μεγαλύτερο μέρος της, χωρίς όμως να**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

έχει ολοκληρωθεί. Η διακοπή της απογραφής ζητήθηκε από τους αναγνωρισμένους από τα δικαστήρια οκτώ νόμμους κληρονόμους του Κεμπρέκου.

Στη διασωθείσα έκθεση απογραφής[1] -εκτάσεως 140 χειρόγραφων σελίδων- περιλαμβάνονται:

Στοιχεία οικονομικά, ήτοι:

α. Νομίσματα διαφόρων κρατών που βρέθηκαν στο (χρηματο)κιβώτιό του (25 διαφορετικά είδη) με την ισοτιμία τους σε δραχμές.

Βρέθηκαν νομίσματα (κυρίως τάλληρα, αλλά και λίρες, φλωριά, ντούπιες, σφάντσικες κτλ.) γαλλικά, γερμανικά, ελληνικά, ρωσικά, Αμερικής, τουρκικά, αυστριακά, ελβετικά, ιαπωνικά, Πάρμας, Μπαρμπαριάς κτλ.

Αναλυτικά τα νομίσματα με τις ισοτιμίες τους σε δραχμές είναι:

σφάντσικα	0,95 δραχμές
τάλληρο γαλλικό	5,08 δραχμές
τάλληρο γερμανικό	5,78 δραχμές
τάλληρα ελληνικά	5 δραχμές
τάλλαρο ρωσικό	4,50 δραχμές
τάλλαρο Αμερικής	2,40 δραχμές
σελίνι αγγλικόν	1,30 δραχμές
μονόφραγκον	1,11 δραχμές
τάλληρο αυστριακό	5,80 δραχμές
τάλληρο αγγλικό	6 δραχμές
σολδίον	0,05 δραχμές
τάλληρο δίστηλο Αμερικής	45 δραχμές
τάλληρο δίστηλο γαλλικό παλαιό	5,58 δραχμές
τάλληρο δίστηλο ελβετικό	5,78 δραχμές
τάλληρο δίστηλο της Πάρμας	5,58 δραχμές
τάλληρο δίστηλο της Μπαρμπαριάς	5,78 δραχμές
ντούπια Ιαπωνίας	92 δραχμές
φλωρί αυστριακό	13,07 δραχμές
φλωρί βενέτικο	13,24 δραχμές
φλωρί γαλλικό	22,32 δραχμές
φλωρί τουρκικό	26 δραχμές
φλωρί ελληνικό	20 δραχμές
λίρα στερλίνα	28,12 δραχμές
λίρα τουρκική	26 δραχμές
αργυρούν νόμισμα Μ. Αλεξάνδρου	5 δραχμές
καθαρός άργυρος ακατέργαστος	300 δραχμές η οκά

Η συνολική αξία των νομισμάτων που βρέθηκαν στο (χρηματο)κιβώτιο του Κεμπρέκου ανήρχετο στο ποσό των 9.830,60 δραχμών. Για να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γίνει απολύτως κατανοητή η αγοραστική αξία των χρημάτων αυτών, αναφέρουμε ότι με το ποσόν αυτό θα μπορούσε κάποιος να αγοράσει 1.000 περίπου στρέμματα χωράφια στη Μπεκή! (Σύγκριση με συμβόλαιο αγοράς κτημάτων συμβολαιογράφου Θ. Δυοβουνιώτη με αριθμό 81/6.5.1857. Η απογραφή έληξε το Φεβρουάριο του 1857).

β. Λογαριασμοί εξόφλησης της αγοράς του τσιφλικιού, συναλλαγματικές[2], έγγραφα συστάσεως εμπορικών εταιριών[3], αγοραπωλησίες[4], τραπεζικά γραμμάτια κτλ.

γ. «Κατάστιχα της κάσας» (βιβλία ταμείου) κατά έτη, εισοδημάτων και γεννημάτων, «μαγαζολόγια» κτλ. (Αναφέρονται μόνον ότι υπήρχαν κατά την απογραφή)

2. Επιστολές που λάβαινε και αντίγραφα επιστολών που έστελνε.

Βρέθηκαν 349 επιστολές προερχόμενες από 44 αποστολείς, με τους οποίους είχε οικονομικές -κυρίως- δοσοληψίες.

Αλληλογραφούν μαζί του οι:

Α. Σέκερης,	Μ. Τοσίτσας,
Αυγερινός Αβέρωφ,	Βασίλειος Περραιβός,
Αναστάσιος Κρίτσας,	Ανδρέας Φαρδής,
Π. Λοιδωρίκης,	Δρόσος Μανσόλας,
Δ. Τριγκέτας,	Ι. Κοντολέων,
Ιάκωβος Θεοφιλάς,	Γ. Δ. Σταματάρας,
Ι. Αγαλλίδης,	Π. Λαζαρής,
Ζήσης Σκουμπουρδής,	Νικ. Σκουμπρουρδής,
Δ. Σκουμπουρδής,	Κυριάκος Βιτάλης,
Στέφανος Παλαιώβ,	Ελένη Καβανώζη,
Αθαν. Βοργίλος,	Ελένη Ι. Κεμπρέκου,
Στέφανος Κεμπρέκος,	Καλή Κρίτσα,
Γεώργιος Δημητρίου,	Πούλιος Σωτηριάδης,

Ιωάννης Βότσης και άλλοι.

Αναφέρονται και έγγραφα του Δημάρχου Λαμίας, του Εισαγγελέα, έγγραφα «αφορώντα εις την κηδεμονίαν του ιατρού Χρήστου» και ενοικιαστήρια.

Σημειωτέον ότι ο Κεμπρέκος ενοικίαζε -εκτός από χωράφια στη Μπεκή- νερόμυλους και μαγαζιά στη Λαμία.

3. Ιπποσκευή: Μεγάλης αξίας ήταν η ιπποσκευή. Την παραθέτουμε, καθώς και την αξία της σύμφωνα με την εκτίμηση των πραγματογνωμόνων, γιατί πιστεύουμε ότι έχει και λαογραφική αξία.

1 άμαξα με 4 τροχούς	90 δρχ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μια χασά(;) ίππου τσόχινη με χρυσά τσαβάρια(;)250 δρχ.
Μιαν άλλη χασά ίππου τσόχινη χρυσοκεντημένη350 δρχ.
Περιδέραιον ίππου (ρίχτην) μεταξωτόν με 14 φούντες
και 5 τουκάδια ασημοχρυσωμένα 60 δρχ.
3 ζεύγη κουμπούρια της σέλας 5 δρχ.
1 χαρμπί, 2 κουμπουρλούκια 10 δρχ.
5 ζεύγη ζεγκιά ευρωπαϊκά 15 δρχ.
1 ζεύγος κουμπουρλούκια από βελούδο 25 δρχ.
1 ζεύγος κουμπουρλούκια πέτσινα 10 δρχ.
12 καπίστρια, 15 κεφαλαριές, 17 οψίδια
δι' ιππασίαν 56 δρχ.
Μίαν σέλαν αγγλικήν 100 δρχ.
Δύο σέλας τουρκικάς 40 δρχ.
5 φωτιές – διάφορα εργαλεία ίππων 50 δρχ.
2 χαλινούς ίππου 10 δρχ.
2 ζεύγη ευρωπαϊκά ζεγκιά 5 δρχ.
2 ζεύγη ζεγκιά τουρκικά 10 δρχ.
2 κεφαλαριές ίππου 3 δρχ.
2 μπελάνια ίππου 8 δρχ.
4 κουσκούνια 2 δρχ.
9 λουριά ίππου 12 δρχ.
1 κεφαλαριά ίππου με 2 λουριά ευρωπαϊκά 10 δρχ.
16 λουριά άσπρα δια τον ίππον 6 δρχ.
3 κολάνια 10 δρχ.
7 κτένια ίππου 5 δρχ.
βούρτσα δια τον ίππον 2 δρχ.
3 μακάτια κόκκινα με μίαν φούνταν 150 δρχ.

Μόνο η αξία της ιπποσκευής (όχι των ίππων) εκτιμήθηκε στις 1.200 δρχ. περίπου, ποσό πολύ σημαντικό για την εποχή εκείνη[5].

Απογράφηκαν και δύο **ίπποι**: Λευκός αξίας 500 δρχ. στη Λαμία και μαύρος 10 ετών αξίας 120 δρχ. στη Μπεκή και άλλα ζώα που αναφέρονται στο κεφ. 16.

4. Βιβλιοθήκη: Στοιχεία Γεωγραφίας του Γαζή, 1 δρχ.
4 τόμοι «Ερμής ο Κερδώος», 15 δρχ.
11 τόμοι της Καινής Διαθήκης του Φραμακίδη 50 δρχ.
2 βιβλία εισαγωγή Γεωγραφίας 2 δρχ.
12 βιβλία διάφορα 3 δρχ.
2 γεωγραφικούς χάρτες (Ελλάδος και Ευρώπης) 30 δρχ.
εικόνα του Υψηλάντη 4 δρχ.
εικόνα μεγάλη 200 δρχ.
εικόνα μικρή 30 δρχ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αποδείξεις πληρωμής συνδρομής σε εφημερίδες.

5. Διάφορα είδη[6]:

κυάλι μεγάλο (60),
κυάλι μικρό (20),
4 ψαλίδια (4),
15 κώδωνες ζώων(20),
2 σίδηρα δια κώδωνες ζώων(5),
κώδων (5),
κιβώτιον δι' εργαλεία χρυσοχόων(20),
2 σίδηρα,
8 σίδηρα γκεμίων(50),
2 στατήρες(30),
ρωσικόν αριθμόμετρον(1),
θερμόμετρον(12),
τόπι μεταξωτόν δια κουνουπιέραν(20),
κουνουπιέρα(25),
5 πήχεις κροσσοί ;;;,
κεμέριον(20),
ούρτσια από τελατήνι(60),
σκιάδιον(2), σκιάδιον(2),
3 μαχαίρια δια το μαγειρείον(3),
χατζάρα(4),
μαχαίρι δια το λιάνισμα κρέατος(2),
σούβλα,
κιούπι μεγάλο(6),
12 κιούπια μικρά(15)
γκιούμι(;) χάλκινο(12),
9 κοφφίνια μικρά(9),
10 οκάδες καρφιά(15),
2 σφυριά,
3 πανέρια(2),
3 σκαφίδια(5),
100 ως έγγιστα τσιγκονέρια(20),
φυσερό,
παλούκι σιδηρούν με άλυσσον
15 μποτίλας(6),
δια τον ίππον(6),
10 κιλά κριθής(30),
5 κασαγιά,
30 σανίδια κυπαρισσένια(80),
10 βαρέλια οίνου μεγάλα και μικρά(50),
3 δαμιτσάνες(10),
10 οκάδας μαλλιά (10),
2 κάδες(5),
100 οκάδας σίδηρα δια την μεγάλην
κάρον μικρόν(5),
θύραν εις Μπεκή(1.500),
16 μυλόπετρες(16) [7],
κάδην με σιδηρά στεφάνια(10),
500 πάτερα χονδρά πλησίον του πλυσταριού(1.500),
41 κλειδιά από το σπίτι στη Λαμία και από το υποστατικό στη Μπεκή,

6. Είδη ρουχισμού:

παστεμάλι του λουτρού(5),
αμτερί αλαντσένιο (20),
4 λινά τραπεζομάνδηλα(54),
ζωνάρι πάνινο(5),
25 προσώψια(50),
τραπεζομάνδιλα βαμβακερά,
ένα τόπι τσήτι(12),
6 γελέκια(24),
8 γιλέκια μεταξωτά(40),
4 γιλέκα μάλλινα(10),
γιλέκο τσόχινο,
5 γελέκια καλοκαιρινά(10),
ρόμπα της κάμαρης μεταξωτή(30),
3 βελάδες τσόχινες(180),
ρόμπα της κάμαρης καλοκαιρινή(8),
14 παντελώνια λινά(42),
ρόμπαν της κάμαρης λαχουρένιαν(100)
ρόμπα της κάμαρης λινή(20),
3 παντελώνια από κασμήρι(36),
παντελώνι τσόχινο(12),
εσώβρακον φανελένιον,
ταμπάρον(;) τσόχινο(100),
ζεύγος γάντια(3,80),
3 μανδύλια μεταξωτά(12),

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

5 κελεμπεριά(;) της πόλεως(20),
ζεύγος σουρτούκων τσόχινων(80),
10 πήχεις πανί δια στρώμα(15),
σουρτούκον από κασμήρι(25),
2 παλτά τσόχινα(100),
2 ζεύγη τιράντες(2),
12 υποκάμισα(15),
27 πετσέτες(50),
γούνα τσόχινη – μουτσουνόγουνα(150),
11 ζευγάρια τσιράπια(6),
10 πήχεις σταμπόπανι(25),
λαιμοδέτην(2),
κασκέτο (5)
ζακέτα τσόχινη(15),
γούνα τσόχινη(200),

7. Είδη υποδήσεως:
ζεύγος υποδημάτων κεντητά (20),
ζεύγος σίδηρα δια υποδήματα(1),
ζεύγος παπούτσια λινά(10),
ζεύγος παντόφλες(2),

8. Σκεπάσματα, στρωσίδια
3 μεντέρια μάλλινα με 12 προσκέφαλα τσόχινα(55),
14 προσκέφαλα λινά(20),
2 στρώματα λινά(10),
πάπλωμα μεσότριβον(12),
10 προσκέφαλα μάλλινα(50)
2 προσκέφαλα με πτερά γεμάτα(20)
7 μακάτια λινά(25),
κιλίμι(5),
χράμια,

9. Ξυριστικά είδη:
δουαλέτα πολυτελής περιέχουσα ξυράφια, βούρτσες κτλ.(450),
ζεύγος ξυράφια με θήκην από δέρμα (6),
4 ζεύγη ξυράφια μετά δύο ακονίων(32),
δουαλέταν μικράν με παρακολουθήματα(5),
καθρεπτάκι(0,5), βούρτσες

10. Έπιπλα:
κομός(25),
σιζαδές μεγάλος(100)
2 κρεβάτια σιδηρά διπλά(100),
2 κασέλες παλιές(4),
κασέλα κάρινη(5),
καναπές κάρινος(20)
2 δουλάπια κεντητά(40),
τράπεζα με κάλυμμα κηρωτούς(;)(6),
μεντέρι,
σιζαδές μικρός(25),
6 κάσες(10),
3 κασέλες,
6 καθέκλας κάρινας(2),
καναπές,
4 δουλάπια,
δουλάπι του καφέ,

11. Σκεύη:
2 ταψιά(15)
4 τετζερέδες(24)
καζάνι(30),
6 σαμτάνια(;)(14)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

10 πιατέλες(2)
15 βάζα του γλυκού γυάλινα(15)
10 μποτίλιες(10),
σερβίτσιο του καφέ(25),
σιδηρούς μύλος καφέ(20),
τάσια του καπνού,
ιμβρικολέγενον πήλινον(3),
κινητήν βρύσιν μπρούτζινην(10)
2 φαντιέρες(3),
5 τσότρας(10),
10 σουπιέρες(20)
53 πιάτα(12
20 ποτήρια(10),
σαμοβάρι τσαγιού(20),
σεφέρ τάσι(12),
φούρνος ασβέστου,
2 κανάτια πήλινα(3)
τακίμι του τσαγιού(10)
11 κουτάλια του γλυκού(6)
βάζα πήλινα,
μίαν δουζίναν φιλντισένια μαχαιροπήρουνα(30),

12. Είδη γραφείου:
κοκκάλινος χαρτοκόπτης (1),
σφραγίδες (10),
κάδρον του Βασιλέως Όθωνος(2),
χαρτοκόπτες ,
διαβήτης (1),
2 καλαμάρια(2),
σφραγίδες,
τεμάχια ισπανικού κηρού,...

13. Όπλα:
ζεύγος πιστόλια γαλλικά(δουαλέτα)(110), πυριτοθήκη χάλκινη(1,5),
6 οκάδες πυρίτιδα(15), (κοίτα και στο 16)
2 πυριτοθήκας δερματίνους(3),
3 τουφέκια (2 ελληνικά – 1 ευρωπαϊκό)(200),

14. Εργαλεία:
ψαλίδι δια δένδρα και 2 αρνάρια(3),
σατράτσι και ξυλοφάγι για ίππους(5),
τανάλιες,
σφυριά του μύλου,
καρπολόγια,
δρεμόνια,
υνιά,
σμιλάρια,
τσεκούρια(10),
ψαλίδι δένδρων(3),
2 αρίδες (2),
6 κλαδευτήρια(8),
σκεπάρνια,
πριώνι (3),
δικέλια
αρνάρια,
αξάλες,
σκεπαρνιές,
κοσιές,
κασμάς(5),

15. Είδη καπνίσματος:
μίαν καπνοσακούλαν της πόλεως(1),
12 τάσια του καπνού(15),

16. Διάφορα εργαλεία, σκεύη, προϊόντα και ζώα στο υποστατικό της Μπεκής:

Ο Κεμπρέκος διέμενε σε σπίτι στη Λαμία, όπου βρέθηκαν όλα τα ανω-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τέρω περιγραφόμενα έπιπλα, σκεύη κτλ.

Στη Μπεκή υπήρχε το Μπούρτζι που αναφέρεται στα συμβόλαια ως «Κούλια» ή «υψηλή περιοχή με πύργους προς επιδρομικήν φύλαξιν».

Το Μπούρτζι είχε τη μορφή Κάστρου ή Καστρόσπιτου που ανήκε στον τσιφλικά.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του:

Λιθόκτιστο οχύρωμα σχήματος ορθογωνίου παραλληλογράμμου διαστάσεων 45 Χ 65 μ. περίπου.

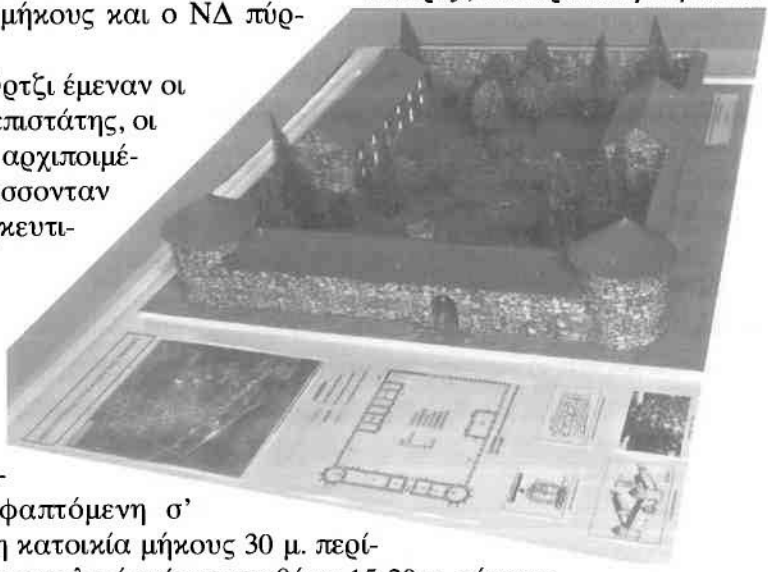
Τείχη πάχους 1 μ. περίπου και ύψους 5,5 έως 6 μ. που περιέκλειαν έκταση 2,5 έως 3 στρεμμάτων περίπου.

Δύο πυργίσκοι 6-7 μ. διαμέτρου και ύψος 7 έως 8 μ., με πολεμίστρες, εσωτερική σκάλα και ξύλινα διαζώματα.

Κεντρική πύλη, μια τεράστια καστρόπορτα, η Αυλαή, πλάτους 3,5-4 μ. και ύψους 4,5-5μ.

Δεξιά της πύλης 2 δωμάτια και στη συνέχεια ο ΝΑ πύργος. Δυτικά ένα δωμάτιο, συνεχόμενος στάβλος 20 περίπου μέτρων μήκους και ο ΝΔ πύργος.

Μπούρτζι, αναπαράσταση σε μακέτα.

Στο Μπούρτζι έμεναν οι υπηρέτες, ο επιστάτης, οι ποιμένες και αρχιποιμένες και φυλάσσονταν στους αποθηκευτικούς του χώρους τα γεννήματα, γεωργικά εργαλεία, ζώα κτλ.

Στο δυτικό τείχος εφαπτόμενη σ' αυτόν δίπατη κατοικία μήκους 30 μ. περίπου και στο ανατολικό τείχος αποθήκη 15-20 μ. μήκους.

Εδώ βρέθηκαν και απογράφτηκαν τα ζώα (βόες, πρόβατα, γίδια, το μαύρο άλογο και μερικά είδη της ιπποσκευής (ο λευκός ίππος στη Λαμία) και μέσα στο Μπούρτζι (αποθήκες, σπίτια κτλ.) τα αναγραφόμενα στη συνέχεια είδη:

Προϊόντα:

Στην **ανατολική αποθήκη** βρέθηκαν:

σίτος 564 και ½ κοιλά[8], προς 8,80 δρχ το κοιλόν, ήτοι 17.341 κιλά προς 0,286 δρχ το κιλό, συνολικής αξίας **4.967,60 δρχ.**

Στη **δυτική αποθήκη** βρέθηκαν:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σίτος 3.074 και ½ κοιλά σίτου προς 11 δρχ. το κοιλόν, ήτοι 94.448,64 κιλά προς 0,358 δρχ. το κιλό, συνολικής αξίας **33.819,50 δρχ.**

αραβόσιτος 740 κοιλά προς 3,60 δρχ. το κοιλόν, ήτοι 22.732,8 κιλά προς 0,12 δρχ. το κιλό, συνολικής αξίας[9] **2.664 δρχ.**

και **σησάμι**(4).

Παρατήρηση των εκτιμητών: «Ο σίτος εν τη ανατολική αποθήκη ευρέθη όλος βεβλαμμένος *(σ.σ. γι' αυτό και η αξία του κατά κιλό υπολειπόταν αυτής του σίτου της δυτικής αποθήκης)* και είναι ανάγκη να εκποιηθεί το ταχύτερον. Αλλά και ο εν τη δυτική αποθήκη υπόκειται εις φθοράν και επομένως πρέπει να εκποιηθεί προς αποφυγήν πάσης βλάβης».

Στην **ίδια αποθήκη** βρέθηκαν:

μηχανή δια το καθάρισμα του σίτου(100),

μπλούχος δια την καλλιέργειαν γαιών με όλα τα απαρτίζοντα(80),

5 πτυάρια ξύλινα και 7 καρπολόγια(8),

μία μεγάλη και διπλή θύρα εκ σανίδων κατασκευασμένη δια την μεγάλην θύραν της περιοχής της οικίας του χωρίου(εννοεί την κατοικία του τσιφλικά μέσα στο Μπούρτζι)(100),

2 βεδούρια (2),

6 καρδάρια (6)

Στον **αχυρώνα** βρέθηκαν **«9 αροτήρες βόες»**[10] (4 ζευγάρια κι ένας εφεδρικός), ο μαύρος **ίππος** και ένα **αμάξι** με 4 τροχούς (20).

Οι βόες περιγράφονται ως εξής:

1 μελισσός ετών 8 μονόφθαλμος (120),

1 μελισσός ετών 8 (150),

1 μουρτζούνης ετών 8 (150),

1 ξανθός ετών 6 (150),

1 μαυρομάτης ετών 10 (50),

1 γαϊτανός ετών 14 (40),

1 τριγωνος ετών 14 (40),

1 γαϊτανός ετών 14 (50),

1 μελισσός ετών 20 (30).

Στο «συνεχόμενον **μαγειρείον**» βρέθηκαν:

2 βαρέλια του ύδατος (6),

2 ταψιά, 3 τεντζερέδες μικρούς, 1 μεγάλον, 1 κινητόν δουλάπι, 1 τσεκούρι, 1 ταβάν και 1 καζάνι με το καπάκι του (90 όλα μαζί),

2 σουφράδες, 2 σκαφίδια, 1 κάδδη[11], 2 κόσκινα, 2 καζούδια;,

1 μεγάλο δρεμώνι, και 1 μικρόν (16 όλα μαζί),

Στο «συνεχόμενον με το μαγειρείον **δωμάτιον**» βρέθηκαν:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2 αμπάρια κινητά ξύλινα (20),
«Εντός της **οικίας** του χωρίου εύρομεν»:
3 κάδδας μεγάλας και 4 μικράς (50),
2 τουμπέκια του γάλακτος (10),
2 στατήρας (40),
1 κιούπι των 20 οκάδων και 4 άλλα μικρά (7),
5 μποτίλιες μεγάλες και 4 μικρές, 1 σουπιέρα, 34 πιάτα τραπέζης και 2 πανέρια (23),
3 μεγάλας αρίδας, 1 στενοσκέπαρνον, 1 κώδωνα του ίππου, 3 βαρέλια μικρά του οίνου και
3 μικράς αρίδας (15),
1 όπλον νταλιάνι με 4 φόλας αργυράς και 5 παφύλια αργυρά (40),
1 τρομπόνι (20),
1 σκεπάρνι, 2 σμιλάρια και 1 πριώνι (3),
4 πτυάρια σιδηρά, 1 τζαπί(τσαπί), 4 δικέλια, 1 βαργιάν, 2 σκεπαρνιές, 4 κρικέλας μεγάλας του ζυγού,
2 κοσσιαίς του χόρτου και 2 δρέπανα (20),
1 σερβίτσιον τσαΐου, 1 σαμτάνι, 20 ποτήρια ύδατος, 6 του ρακιού, 1 πιπερολόγον με 2 μποτίλιας,
6 φελτσάνια του καφέ με τα πιάτα των, 1 κλειδωνιά, 1 κουτάλαν της μανέστρας, 1 στραγκιστήρι,
2 βαντιέρας και 1 καφφέμπρικον του γάλακτος (20),
1 δουλάπι κινητόν (20),
3 τραπέζια (15),
1 καναπέν μεγάλον (20),
12 προσκέφαλα μεγάλα και μικρά γεμάτα με μαλλιά (30),
1 βούρτσι πέτσινον (12),
1 τένταν μάλλινον (5),
6 καθέκλας (6),
10 πάτερα μεγάλα και 25 μικρά (32),
5 άροτρα με τους ζυγούς των, 5 υνία και 4 αξάλας (50).

Ποίμνιον από 355 πρόβατα και 9 «αιγίδια» (γίδια), όλα με την κατά κεφαλήν αξία τους.
Κριάρια: 43 (6 κισέμια, 12 μιλιάρια, 25 πρόβατα βαρβάτα) Αξία καθενός 8 δρχ.
Προβατίνες: 211 (180 με αρνιά και 31 ετοιμόγεννες) Αξία καθεμιάς 7 δρχ.
Ζυγούρια: 101 Αξία καθενός 4 δρχ.
Γίδια: 9 (5 αίγες, 1 τραγί, 2 βετούλια) Αξία καθενός 3 δρχ
Αναφέρονται και δύο **αρχιποιμένες:** Νικόλαος Ζιώγας και Ιωάννης Γαλάνης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Σε ερώτηση οι αρχιποιμένες απάντησαν -και ο επιστάτης επιβεβαίωσε- ότι· Αρχικά το κοπάδι είχε 389 ζώα. Από τα 25 που έλειπαν μερικά ψόφησαν, μερικά *«εσφάγησαν και διενεμήθησαν εις τους χωρικούς, όταν εγένετο το μνημόσυνον του Δημ. Κεμπρέκου και τινα εχρησίμευσαν προς τροφήν των υπηρετών και λοιπών»*.

17. Κιβώτιο τιμαλφών, που περιείχε κοσμήματα μεγάλης αξίας και βρισκόταν προς φύλαξιν στα χέρια του Αυγερινού Αβέρωφ στη Χαλκίδα για άγνωστο σε μας λόγο.

Το περιεχόμενο του κιβωτίου ήταν φαίνεται γνωστό στη υψηλή λαμιώτικη κοινωνία ή πιθανολογείτο ότι περιείχε κοσμήματα αξίας ανάλογης της οικονομικής επιφάνειας του κατόχου του. Την αξία του περιεχομένου του κιβωτίου τη συνάγουμε από τις πράξεις αγοραπωλησιών των μεριδίων των κληρονόμων.

Το χορό των αγοραπωλησιών άνοιξε η κυρία δημάρχου, η Φωτεινή Κυριακού-Τασσίκα. Αγόρασε τα 4/8 του κιβωτίου αντί 2.600 δρχ[12]. Επομένως η αξία των περιεχομένων «τιμαλφών» του κιβωτίου υπολογίζεται σε 5.200 δρχ., όσο στοίχιζε η αγορά 500 περίπου στρεμμάτων γης στη Μπεκή.

Αλλα 2/8 κατείχε ο Αχιλλέας Τηλεμαχίδης και τα υπόλοιπα 2/8 ο Αθανάσιος Σαϊτόπουλος. Δεν ανακαλύψαμε, αν και αυτοί πούλησαν τα μερίδιά τους στην Τασσίκα -το πιθανότερο- ή τελικά μοίρασαν μεταξύ τους τα τιμαλφή οι τρεις συγκάτοχοι του κιβωτίου.

19. Αναφέρονται και **ετήσια ενοίκια**[13]:

Από χειμερινό λιβάδι Μπεκής	3.000 δραχ
Από δύο νερόμυλους στη Λαμία	1.600 δραχ.
Από ένα καφενείο στις Εφτά Βρύσες	300 δραχ.
Από ένα παπουτσάδικο	210 δραχ.

Αυτή ήταν η «φθαρτή» περιουσία του τσιφλικά της Μπεκής Δημητρίου Κεμπρέκου, ο οποίος αγόρασε το τσιφλίκι του από τον Τούρκο τσιφλικά Ιζέτ μπέη το 1833 αντί του ποσού των 96.000 γροσίων. Διαχειρίστηκε το τσιφλίκι μέχρι το Νοέμβριο του 1855 που πέθανε.

Η απογραφή διεκόπη -για το λόγο που προαναφέραμε- αφού κατεγράφη το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του. Θεωρώ ότι μας δίνει πολύ σημαντικά, λαογραφικά κυρίως, στοιχεία.

Αξίζει να επισημανθεί ο πλούτος, τον οποίο συγκέντρωνε ένας τσιφλικάς, μέσα στη γενική φτώχεια των δύστυχων κολίγων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Υποσημειώσεις:

1. Γ.Α.Κ., Αρχεία Νομού Φθιώτιδας, η υπ' αριθμ. 7365/1857 συμβαιολογραφική πράξη του συμβολαιογράφου Αλεξ. Χατζίσκου.

2. Γ.Α.Κ. – Αρχεία Ν.Φθ/δος, ό.π. 575/1838, Συναλλαγματική 150 βασιλικών φλωρίων «προς Ζωϊτσαν σύζυγον Ιωαν. Γκόγκα, Κραϊόβα, 15-4-1838»

3. Γ.Α.Κ. – Αρχεία Ν.Φθ/δος, Συμβ/φος Αλεξ. Χατζίσκος, 7365/1857, έγγραφο του 1833 περί εμπορικής εταιρείας μεταξύ Βιτάλη-Παλαιώβ-Κεμπρέκου-Κρίτσα.

4. Γ.Α.Κ. – Αρχεία Ν.Φθ/δος, Συμβ/φος Βασ. Περραιβός, 665/1839, «... ότι μένωσιν χρεώσται εις τον Δημ. Κεμπρέκον, έμπορον, και συντροφίαν αυτού δρχ. 1972 από πώλησιν 17 ημιόνων...»

5. Για να μπορεί να αντιληφθεί κανείς την αξία της δραχμής εκείνης της εποχής, παραθέτουμε τα εξής συγκριτικά στοιχεία : Με 800 δρχ. Μπορούσε να αγοράσει κάποιος 50 περίπου στρέμματα καλλιεργήσιμης γης στο Σταυρό. Με 500 δρχ. μπορούσε να αγοράσει 1400 κιλά σιτάρι ή 80 περίπου πρόβατα

6. Μέσα σε παρένθεση η αξία τους σε δραχμές. Κάποιων ειδών πιθανολογώ ή δε γνωρίζω παντελώς τη χρήση και τα κατατάσσω προφανώς σε λάθος κατηγορίες.

7. Είχε και νερόμυλο δικό του στη Λαμία.

8. 1 κοιλό= 24 οκάδες =30,72 κιλά. Αφαιρέθηκαν συνολικά 241 κοιλά ή 7.400 κιλά για σπόρο που είχαν σπείρει διάφοροι καλλιεργητές, για τροφή του επιστάτη και των υπηρετών και για πληρωμή των καταμετρητών και των εργατών «δια σύναξιν, κοπάνισμα, μεταφοράν κτλ.».

9. Η ποσότητα των γεννημάτων είναι πολύ μεγάλη. 134 τον. σιτάρι και καλαμπόκι αξίας 41.000 δρχ.!

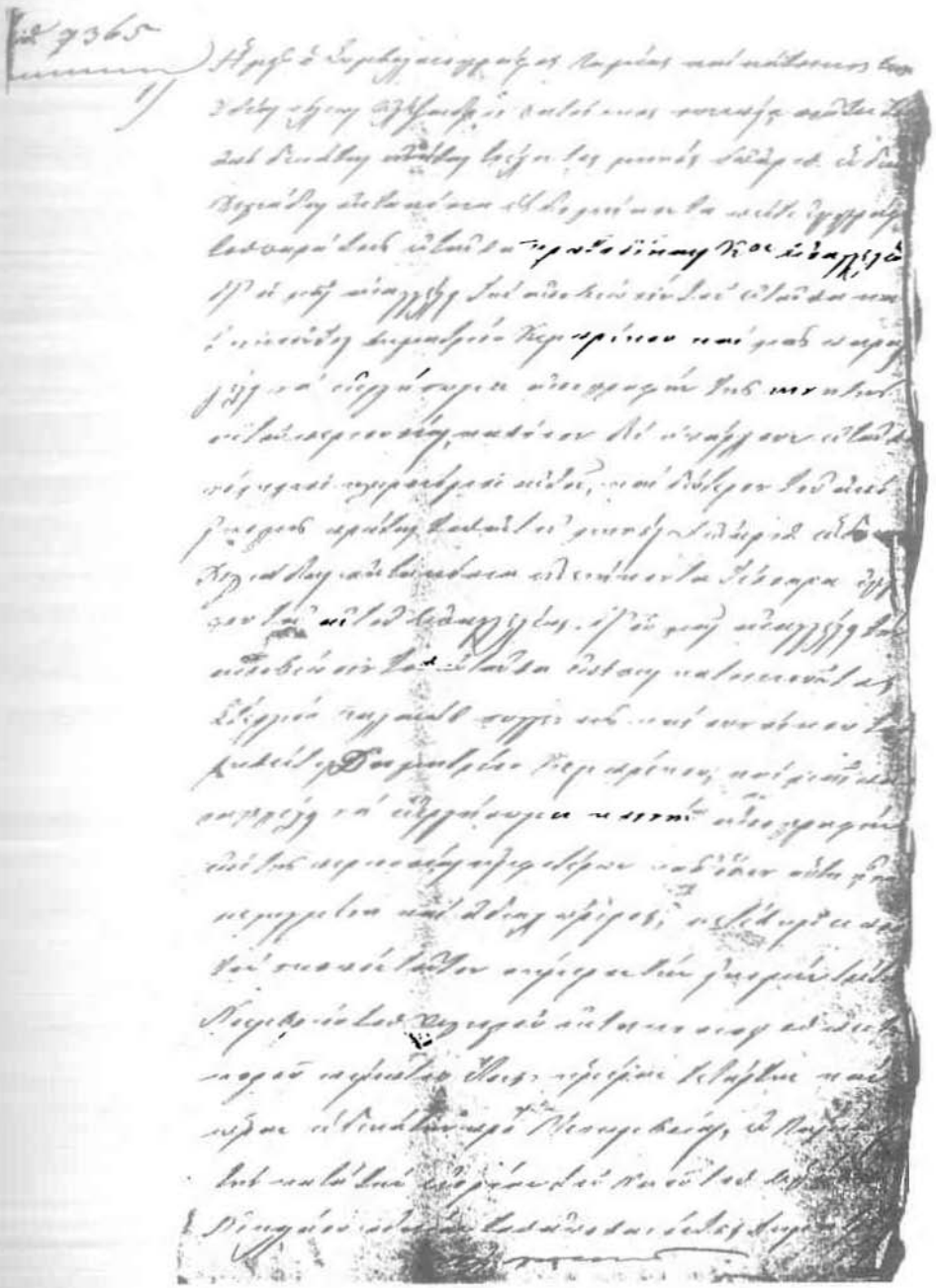
10. Ο Κεμπρέκος είχε 4 κολίγους που τους νοίκιαζε χωράφια «μισακά», δηλαδή 50% έπαιρνε ο τσιφλικάς, αφού τους παραχωρούσε ένα ζευγάρι βόδια για καλλιέργεια και το σπόρο. Νοίκιαζε και « τριτάρικα», δηλαδή ο τσιφλικάς έπαιρνε το ένα τρίτο, αλλά ο κολίγας καλλιεργούσε με δικά του ζώα.

11. Διατηρείται η γραφή του πρωτοτύπου σε όλα τα αναγραφόμενα είδη. Το ερωτηματικό δίπλα στα αναγραφόμενα είδη δηλώνει αβεβαιότητα ως προς την ορθότητα, λόγω δυσαναγνωσίας.

12. Γ.Α.Κ. – Αρχεία Ν.Φθ/δος, Αλεξ. Χατζίσκος 7862 και 7866/1857.

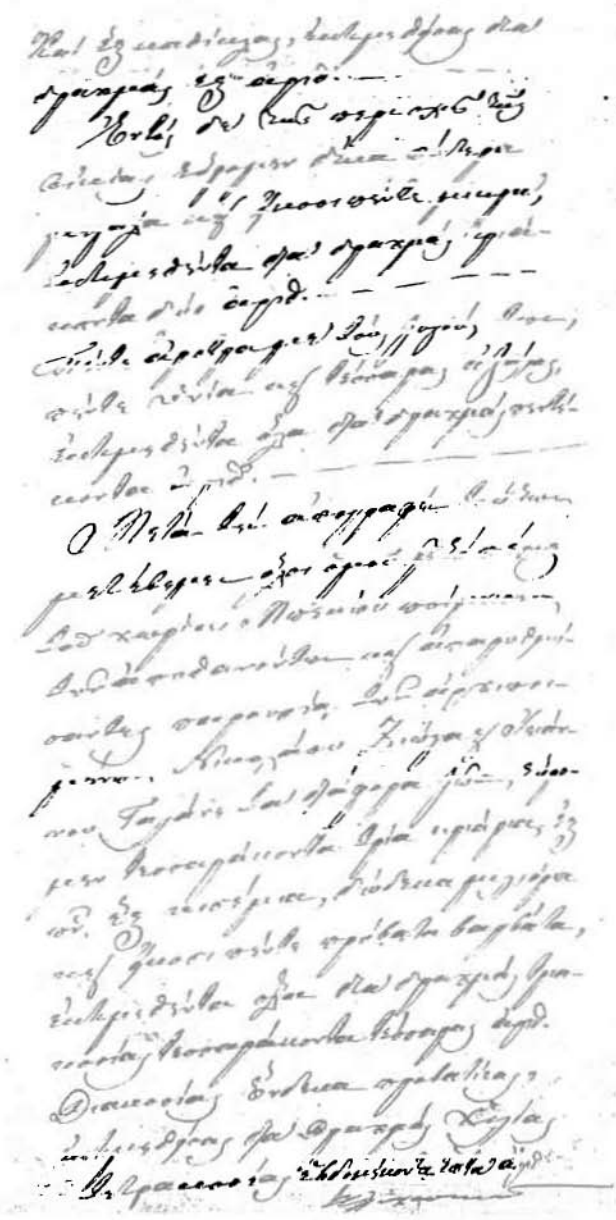
13. Γ.Α.Κ. – Αρχεία Ν.Φθ/δος, Αλεξ.Χατζίσκος 6614 και 6822/1856, Κ.Οικονομίδης, 2440/1840, ό.π. 1628/1840, ό.π. 1866/1840

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αριθ. 7365 συμβολαιογραφική πράξη Αλεξ. Χατζίσκου. *«Ημείς ο συμβολαιογράφος Λαμίας και κάτοικος της ιδίας πόλης Αλέξανδρος Χατσίσκος... δι ης μας αναγγέλλη την αποβίωσιν του ενταύθα κατοικούντος Δημητρίου Κεμπρέκου και μας παραγγέλλει να ενεργήσωμεν απογραφήν της κινητής αυτού περιουσίας...»*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

και απόσπασμα της 91ης σελίδας: «...*Μετά την απογραφήν τούτων μετέβημεν όλοι ομού εις το πέριξ του χωρίου Μπεκίου ποίμνιον των αποθανόντων και απαριθμήσαντες παρουσία των αρχιποιμένων Νικολάου Ζιώγα και Ιωάννου Γαλάνη τα διάφορα ζώα, εύρομεν τεσσαράκοντα τρία κριάρια, εξ ων εξ κεσέμια, δώδεκα μιλιάρια και είκοσι πέντε πρόβατα βαρβάτα, εκτιμηθέντα όλα δια δραχμάς τριακοσίας τεσσαρόκοντα τέσσαρας αριθ. 344. Διακοσίας ένδεκα προβατίνας, εκτιμηθείσας δια δραχμάς χιλίας τετρακοσίας εβδομήκοντα επτά αριθ. 1.477...*»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ιωάννης Ευαγ. Μακρής γεννήθηκε στο Σταυρό Φθιώτιδας το 1939. Αποφοίτησε από την Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας το 1959, πήρε πτυχίο διετούς μετεκπαίδευσης με άριστα από το Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης το 1975 και διετούς μετεκπαίδευσης επίσης με άριστα από το Πανεπιστήμιο της Φραγκφούρτης Δυτικής Γερμανίας το 1979.

Υπηρέτησε ως δάσκαλος σε σχολεία της Ευρυτανίας, Βοιωτίας, Φθιώτιδας και Δυτικής Γερμανίας και επί εννέα χρόνια ως Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ι^{ης} Περιφέρειας Φθιώτιδας.

Είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, γραμματέας και μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής των πέντε Συνεδρίων Φθιωτικής Ιστορίας,πρόεδρος και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Πολιτιστικού Συλλόγου Σταυρού και μέλος του Συλλόγου Φθιωτών Συγγραφέων και Λογοτεχνών Φθιώτιδας.

Συνέγραψε το βιβλίο «ΣΤΑΥΡΟΣ (ΜΠΕΚΗ) ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ – Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ», είναι υπεύθυνος σύνταξης του περιοδικού «Σταυρο-δρόμι» και των πρακτικών των τεσσάρων τόμων των συνεδρίων Φθιωτικής Ιστορίας και εκδότης-διευθυντής της εφημερίδας «Η φωνή του Σταυρού».

Εισηγήθηκε και ανέλαβε την υλοποίηση της ιδέας της διεξαγωγής των Συνεδρίων Φθιωτικής Ιστορίας και της έκδοσης του περιοδικού «Σταυρο-δρόμι». Συμμετείχε επίσης και ως εισηγητής στο 1^{ο} και 4^{ο} Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Κουτσουλέλος Δημήτριος
Επίτιμος Επόπτης Δημοτικής Εκπαιδεύσεως

ΘΕΜΑ
«Στη μεθοριακή Φθιώτιδα. Εικόνες ζωής (1832 -1881). Μνήμες και στοχασμοί»

ΕΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΟΘΡΗ

Ο αέρας δρόσισε. Ο ήλιος βυθίζεται μεσ' τον πυρπολούμενο ουρανό.
Το ζώο δεν φοβάται τα νταβάνια, ούτε τα ζουζούνια.
Στις πλαγιές της Όθρης, η σκιά είναι μακρύτερη. Μείνε,
μείνε μαζί μου, καλέ μου ξένε, που σ' έστειλαν οι Θεοί.

* * *

Ενώ θα πίνεις ένα αχνιστό γάλα, τα μάτια σου θα θαυμάζουν
απ' το κατώφλι της φτωχικής μου καλύβας,
τη γόνιμη Θεσσαλία και τα δοξασμένα βουνά,
απ' τις κορφές του Ολύμπου, έως τον χιονισμένο Τυμφρηστό.

* * *

Για δες τη θάλασσα, την Εύβοια και το μουντό Καλλίδρομο,
κοκκινωπό στο ηλιοβασίλεμα, και την Οίτη, απ' όπου ο Ηρακλής
έφτιασε τη μοναδική του πυρά, και το μεγαλειώδες θυσιαστήρι του.

* * *

Και κατ' εκεί, μέσ' απ' τη λαμπερή καταχνιά, τον Παρνασσό,
όπου το βράδυ, κατάκοπος από μιαν αιώνια πτήση,
επικάθεται ο Πήγασος, και απ' όπου φεύγει την αυγή.

(Γάλλος ποιητής Jose Mariade Heredia
Μετάφραση Γ. Α. Πλατή)

Α΄

Χρήσιμη είναι μια αναδρομή στα περασμένα. Χρονολογίες, πρόσωπα και γεγονότα αναβιώνουν σε παλλόμενες παραστάσεις και περιμένουν, σαν τα ξερά κλωνάρια του βασιλικού, κάποιος να τ' αγγίξει, για να δώσουν το παλιό μύρο τους. Παρέχει τη δυνατότητα για την απαραίτητη σύγκριση με το παρόν, την εκτίμηση του πολύτιμου αγαθού της ελευθερίας και την αισιόδοξη ενατένιση του μέλλοντος.

Συμπληρώνονται εφέτος 175 χρόνια απ' τη δημιουργία του πρώτου ελεύθερου Ελληνικού Κράτους και 126 απ' την απελευθέρωση της Θεσσαλίας.

Η παρούσα εισήγηση, στηριζόμενη σε ιστορικές γραπτές πηγές και σε, απόλυτα, εξακριβωμένη προφορική τοπική παράδοση, επιχειρεί να περι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γράψει μερικές απ' τις πολλές εικόνες της ζωής και της δράσεως της περιοχής, με προσδιοριστικό άξονα τα πρώτα ελληνοτουρκικά σύνορα (1832 – 1881).

Β΄

Εγκάρδιος είναι ο χαιρετισμός μας στην ιστορική Φθιώτιδα. Η Λαμία, πρωτεύουσα και καρδιά της Ρούμελης, χτισμένη επάνω σε μαγευτικούς λόφους, ανάμεσα στ' αγέρωχα βουνά της Όθρης και της Οίτης, με το θρυλικό κάστρο της ψηλά, κορώνα και στολίδι, με το γόνιμο κάμπο μπροστά της, που διασχίζει το δοξασμένο ποτάμι, ο Σπερχειός, με την προστασία του Αχιλλέα, του Λεωνίδα, του Νικηφόρου Ουρανού και του Διάκου, πλημμυρισμένη από φως, γαλήνη και φωτεινούς στοχασμούς, πόσα έχει να μας διηγηθεί απ' τα περασμένα: τα δίσεχτα χρόνια, τους οργισμένους καιρούς και τις λαμπρές δόξες!

Απολησμονημένη, μέσα στα βάθη των αιώνων, με τους αρχαίους ανθρώπους, με τα βαθύρριζα και πολύκλαδα δέντρα και τα πυκνά συνταρακτικά ιστορικά γεγονότα, πλημμυρισμένη από στεναγμούς και αγωνίες και καταπληγωμένη από βάρβαρους λαούς, που πάτησαν την ιερή γη της, με την προνομιούχο θέση της, μετερίζι αγώνων και θυσιών της Ελληνικής Φυλής, στάθηκε, στη διαδρομή των αιώνων, το χρυσό κλειδί της Κεντρικής και Βόρειας Ελλάδας, με τη σπουδαία στρατηγική σημασία των στενών των Θερμοπυλών.

Μέσα στα επανωτά κύματα των, κατά καιρούς, κατακτητών: Περσών, Ρωμαίων, Σλαύων, Καταλάνων, Τούρκων και Γερμανών, αγωνίζεται να κρατήσει αμόλυντη την ελληνική ψυχή της. Η ηρωική καρτερία, η αδιάκοπη αντίσταση, το εσωτερικό αναφτέρωμα και η συνεκτική δύναμη του πληθυσμού, αιώνες ολόκληρους, δείχνουν το μεγαλείο και την ανωτερότητα της ελληνικής ψυχής. Η ζωή της είναι γεμάτη από αδιάκοπους, σκληρούς και αιματηρούς αγώνες, που φέρνουν στην επιφάνεια συγκλονιστικούς μάρτυρες και ήρωες.

Οι Θερμοπύλες (480 π.Χ.), ο Σπερχειός (995 μ.Χ.), η Αλαμάνα (1821) και ο Γοργοπόταμος (1942) μας ιστορούν τρόπαια θριάμβου και κεφάλαια ανθρωπιάς. Το δίδαγμά τους μας μεταμορφώνει και νιώθουμε πιο έντονη την παρουσία μας σ' αυτόν τον κόσμο. Μια αποθέωση και μια αθάνατη μνήμη. Ο λόγος, που γίνεται πράξη.

Πόσο αίμα και πόση δόξα, πόση θλίψη και πόσος ιδρώτας, πόσες καταιγίδες και πόσοι χαλασμοί, πόσοι μόχθοι και πόσες ιαχές θριάμβων! Ένας ακατάπαυστος αγώνας, που κρατεί σε συναγερμό έναν γενναίο και περήφανο λαό, για να διαφυλάξει αμόλυντα τα πατρογονικά χώματά του.

Γ΄

Με τη χάραξη της μεθοριακής γραμμής Αμβρακικού – Παγασητικού, που περνούσε απ' τις κορυφογραμμές της Όθρης, η Λαμία έζησε όλα τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

συνταρακτικά γεγονότα της εποχής. Για 49 ολόκληρα χρόνια, υπήρξε το κέντρο διπλωματικών και κοινωνικών εξελίξεων και βοήθησε σημαντικά στην πραγματοποίηση των εθνικών στόχων. Λειτουργούσε εδώ Τουρκικό Προξενείο.

Βρισκόμαστε στο έτος 1832. Ο πρώτος Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας είχε φθάσει στο Ναύπλιο, στις 12 Ιανουαρίου 1828, αναλαμβάνοντας το δύσκολο έργο της ανοικοδομήσεως της καταστραμμένης χώρας. Στις 14 Απριλίου 1828, διόρισε το Δημήτριο Υψηλάντη Αρχιστράτηγο της Ανατολικής Ελλάδας.

Η Φθιώτιδα, όπως όλες οι περιοχές, που είχαν απελευθερωθεί, αναδυόταν μέσ' από μια θάλασσα αιμάτων και στεναγμών, πόνων και δακρύων, θλίψεων και δοκιμασιών μιας μακρόχρονης και πικρής δουλείας. Μόλις έχουν περάσει έντεκα χρόνια απ' την υπέρτατη θυσία του λιονταρόψυχου Ρουμελιώτη ήρωα, νέου Διγενή και ημίθεου, Αθανασίου Διάκου, στο δαφνοσπαρμένο τόπο της Αλαμάνας, σύμβολο του χρέους και της θυσίας, άριστο δίδαγμα για τις ελληνικές γενιές, στη διαδρομή των αιώνων. Η ψυχή των Φθιωτών είναι ακόμη ματωμένη. Δεν έχει απομείνει τίποτα όρθιο, εκτός απ' τις στήλες του καπνού, επάνω απ' τα ολοκαυτώματα και τ' αποκαιδια. Έμειναν κλεισμένοι, μέσα στο γκρεμισμένο και άπαρτο κάστρο της καρδιάς τους. Επάνω απ' τα ιερά χαλάσματα, άρχισαν να ξαναφυτεύουν τα καμένα δάση της ελιάς και της δάφνης και να σηκώνουν, κάτω απ' τον αρχαίο ουρανό μας, πέτρα με πέτρα, τα γκρεμισμένα καλύβια τους. Έπρεπε τα ερείπια ν' ανοικοδομηθούν και τα πένθη να καλυφθούν με τις δάφνες της νίκης. Έπρεπε όλοι οι Έλληνες να βεβαιώσουν, με το μόχθο τους, όλη την ιερότητα του ανθρώπου, που φρουρεί τη θεοδοσμένη ελευθερία του.

Οι Φθιώτες και, ιδιαίτερα, οι κάτοικοι των μεθοριακών χωριών, γεωργοί και κτηνοτρόφοι, πονεμένοι και κατατρεγμένοι, τίμιοι και γενναίοι, σεμνοί αγωνιστές της ζωής και γνήσιοι άνθρωποι, δέθηκαν με τη φτωχή γη τους, βλέποντας επάνω τον απέραντο ουρανό και αντικρίζοντας, πέρα μακριά, τις κορυφές του πανύψηλου Βελουχιού και της αγέρωχης Οίτης και κάτω τον όμορφο κάμπο του Σπερχειού. Σαλαγώντας κοπάδια στα βουνά ή παρακινώντας βόδια στην άγονη γη, γέμισαν τους αέρηδες σφυρίγματα και τραγούδια σ' όλες τις εθνικές εξορμήσεις τους. Πανηγυριώτες λαμπροστολισμένοι και λεροφορεμένοι αγωνιστές στα βάσανα και στις δοκιμασίες της ζωής, αντάριασαν τον τόπο, με κλέφτικα τραγούδια και τσάμικους χορούς, με κατάρες δίκαιες και πικρά μοιρολόγια. Οι πρόγονοι μας, ιδανικοί και περήφανοι, εκράτησαν σταθερά τη δάδα της τραγικής πορείας τους, μέσα στο χρόνο. Η ψυχή τους, πλημμυρισμένη απ' το θείο κρασί της πίστεως και αδιάφορη στις δοκιμασίες, έμεινε αδούλωτη και ολοφώτεινη.

Υποχρεωμένοι να ζουν στα σύνορα, κοντά στους φρουρούς της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πατρίδας μας, σε περίοδο των δεινών της ληστοκρατίας, πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες, σε πολλά επίκαιρα σημεία της μεθοριακής γραμμής και πονούσαν για τους σκλαβωμένους αδελφούς τους του Δομοκού, της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Μακεδονίας, που καταδικάστηκαν, σύμφωνα με τη συνθήκη, να συνεχίσουν τη ζωή της δουλείας, έτοιμοι για νέες εθνικές εξορμήσεις.

Δ΄

Ύστερ' από πολλές περιπλοκές, διασκέψεις και σκληρές φάσεις πέντε χρόνων για την οριστική χάραξη των ελληνικών συνόρων, εξ' αιτίας της αρνήσεως των Τούρκων να δεχθούν την ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους και χάρη στη δραστήρια παρέμβαση του Άγγλου πρεσβευτή Κάννιγκ, συγκροτήθηκε επιτροπή, αποτελούμενη από αξιωματικούς των Μεγάλων Δυνάμεων: Ρωσίας Σκαλόν, Αγγλίας Μπαίκερ, Γαλλίας Μπαρτολεμί και εκπροσώπους της Ελλάδας Γιαννάκη Στάικο και Τουρκίας Χουσεΐν.

Στις 27 Ιουνίου (π.ημ.) 1832, οι συμμαχικές Δυνάμεις υπέγραψαν στην Κωνσταντινούπολη το οριστικό πρωτόκολλο της οροθετικής γραμμής, που όριζε:

«Το άκρον σημείον της διαχωρίσεως των δύο επικρατειών θέλει προσδιορισθεί εις τας εκβολάς του, παρά το χωρίον Γρανίτζα, ρέοντος ποταμίου. Το όριον θέλει ανατρέχει, μετά του ποταμίου τούτου, μέχρι των πηγών αυτού και ακολουθήσει, έπειτα, την σειράν του όρους Όθρυος, αφιεμένης εις την Ελλάδα της διόδου του Χλωμού, χωρίς να υπερβαίνη την ράχην της σειράς ταύτης. Εκείθεν, θέλει ακολουθήσει προς δυσμάς την ράχην της αυτής σειράς, καθ' όλην αυτής την έκτασιν, ιδίως έως το Βαριμπόπα, δια να φθάση ούτως εις την κορυφήν του Τυμφρηστού (Βελούχι), εξ ου διακλαδούνται αι τρεις μεγάλαι σειραί των ορέων του τόπου τούτου.

Εκ της κορυφής ταύτης, η γραμμή θέλει εκτείνεται, όσον ένεστι, συμφώνως με τας φυσικάς του τόπου εξοχάς, αναμέσον της κοιλάδος του Αχελώου, έως του κόλπου της Άρτης και λήξει μεταξύ Κοπραίνης και Μενιδίου, εις τρόπον ώστε, εν πάση περιπτώσει, η γέφυρα της Τατάρνας και η δίοδος του πύργου του Μακρυνόρους θέλουσι περιλαμβάνεσθαι εντός των ορίων της Ελλάδος, η δε γέφυρα του Κόρακος (Κοράκου) και αι αλυκαί Κοπραίνης θέλουσι μείνει εις την Οθωμανικήν Πύλην».

Η επαρχία Φθιώτιδας εκινδύνεψε να μείνει έξω απ' τα σύνορα του νέου Κράτους. Σημαντική ήταν η συμβολή του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, της Γερουσίας και του Γ. Αινιάν. Η Τουρκία, εισπράττοντας σαράντα εκατομμύρια γρόσια, παραχώρησε τη Λαμία, που απελευθερώθηκε στις 28 Μαρτίου 1833.

Στη νέα οροθετική γραμμή εγκαταστάθηκαν οι παρακάτω τριάντα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ένας Σταθμοί, απ' τους οποίους οι είκοσι ήταν στα όρια της επαρχίας Φθιώτιδας, οι επτά της επαρχίας Ευρυτανίας και οι υπόλοιποι τέσσερις της επαρχίας Βάλτου και Ξηρομέρου (4 Σταθμοί, 18 Στρατώνες και 9 Καλύβες):

1. Σταθμός Στομίου
2. » Σούρπης
3. » Κλινοβού
4. » Αγίου Ιωάννου
5. Στρατώνας Δριστύλων
6. » Σιάββα βρύση
7. » μέσα στη Μονή Αντίνιτσας
8. » Λερβέν Φούρκας
9. » χωριού Φούρκας
10. » Δερβέν Καρυάς
11. » Κουρνόβου
12. » Μοχλούκας
13. » Δραμπάλας
14. » Γιαννιτζούς
15. » Φτελιάς ή Ροβολιαρίου
16. » και Λοιμοκαθαρτήριο Μολόχας
17. » Ιτάμου (κοντά στο χωριό Μούχα)
18. » Καρίτσας
19. » Κομποτάκη
20. » και Λοιμοκαθαρτήριο Αννινου
21. » και Υγειονομικός Σταθμός Μενιδίου
22. » Ακτίου (Πούντας)
23. Καλύβα Λάπατα
24. » Ζαχαράκη βρύση
25. » Τριών συνόρων
26. » Τζουρνάτα
27. » Πλατανιά (κοντά στο χωριό Χαρίγκοβο)
28. » Ρούσουλη (ανάλογα με τις ανάγκες)
29. » Μπομπόκα (ανάλογα με τις ανάγκες)
30. » Λούτζα (ανάλογα με τις ανάγκες)
31. » Αρκουδοπούρνι (ανάλογα με τις ανάγκες)

Σε κάθε φυλάκιο της κορυφογραμμής ήταν 15 – 20 άντρες. Κάθε μήνα, γινόταν αντικατάσταση. Έδρα του Τάγματος ήταν η Υπάτη. Μερικοί Αξιωματικοί και στρατιώτες, που υπηρέτησαν τότε στην περιοχή αυτή, παντρεύτηκαν και έμειναν μόνιμα εκεί. Με τα ονόματά τους, διατηρήθηκαν, μέχρι σήμερα, συγκεκριμένες τοποθεσίες. Συμπλοκές γίνονταν, πολλές φορές, με τα Τουρκικά φυλάκια, στις περιπόλους και στις ενέδρες. Οι κάτοικοι των χωριών, συχνά, πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους, ως οδηγοί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νυχτερινών εφόδων των στρατιωτών, γνωρίζοντας καλά τα μονοπάτια, κατά τους αιφνιδιασμούς της Τουρκικής μεθορίου.

Το έτος 1833, το νέο Κράτος διαιρέθηκε σε δέκα Νομούς. Ένας απ' αυτούς ήταν ο Νομός Λοκρίδας και Σαλώνων, με έδρα τα Σάλωνα (Άμφισσα), στον οποίο υπάγονταν οι επαρχίες Ζητουνίου (Λαμίας) και Πατρατζικιού (Υπάτης). Ύστερ' από τρία χρόνια, το 1836, καταργήθηκαν οι Νομοί και συστήθηκαν 30 Διοικήσεις, μία απ' τις οποίες ήταν η Διοίκηση Φθιώτιδας, με τας επαρχίες Φθιώτιδας και Λοκρίδας, με έδρα τη Λαμία, που τότε ανέκτησε, επίσημα, το αρχαίο όνομά της. Πρώτος Διοικητής του ανεξάρτητου Διαμερίσματος ήταν ο Ιωάννης Ρίζος Νερουλός και πρώτος Νομάρχης ο Ιωάννης Αμβροσιάδης.

Στις 20 Νοεμβρίου 1833, το Κράτος διαιρέθηκε σε δέκα Επισκοπές, μία απ' τις οποίες ήταν η Επισκοπή Φθιώτιδας, με έδρα τη Λαμία, που είχε καταργηθεί, πριν απ' την Επανάσταση, με Επίσκοπο τον Δανιήλ, που αναγκάστηκε να φύγει, τον Απρίλιο του 1821. Σ' αυτήν υπαγόταν η Μητρόπολη Νέων Πατρών, ενώ η Λοκρίδα διατήρησε την Επισκοπή της. Πρώτος Επίσκοπος τοποθετήθηκε ο, μέχρι τότε, Μητροπολίτης Ευρίπου (Χαλκίδας) Ιάκωβος Μητρόπουλος, που διακόνησε μέχρι το θάνατό του, στις 30 Μαρτίου 1851. Ως Μητρόπολη εχρησιμοποιείτο ο Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου.

Το έτος 1837, δημοσιεύτηκε ο γενικός πίνακας των Δήμων του Κράτους. Η Διοίκηση Φθιώτιδος διαιρέθηκε σε 15 Δήμους: Λαμίας, Φαλάρων, Κρεμαστής Λαρίσσης, Πτελεάτιδος, Πυράσσου, Οιταίων, Ρουδοωτίων, Δρυόπου, Υπάτης, Ομιλαίων, Τυμφρηστού, Μακρακώμης, Σπερχειάδος, Παραχελωΐτιδος και Καλλιέων.

Πρώτος Δήμαρχος Λαμιέων διορίστηκε ο Νικόλαος Χρυσοβέργης, καταγόμενος από τη Ναύπακτο.

Ε΄

Η παιδεία, ως ευπαθής κοινωνική λειτουργία, ακολουθούσε τη γενική δυσάρεστη κατάσταση. Πρέπει να εξαρθεί το γεγονός, ότι, αργά και αθόρυβα, με το ζωοποιό πνεύμα της, είχε προσφέρει πολλά, τόσο, κατά τους χαλεπούς χρόνους της δουλείας, όσο και κατά το διάστημα της ιστορικής εποποιίας: έκανε βίωμα στην ελληνική ψυχή *«τι έχασε, τι έχει, τι της πρέπει»*, εχαλύβδωσε την εθνική συνείδηση, ανύψωσε τις ελληνικές καρδιές και προετοίμασε την απολύτρωση του Γένους. Μόνο η Ελληνική Ιδέα ενέπνεε πάντοτε και ζωογονούσε. Απ' αυτή αντλούσε δύναμη και φως ο μάρτυρας Παπάς και ταπεινός Δάσκαλος, για να σφυρηλατήσουν τις θελήσεις των Ελλήνων και να ετοιμάσουν τις Μορφές των Ηρώων του Εικοσιένα. Σ' αυτή πρέπει να τονισθούν ύμνοι και δοξαστικά.

Οπως διαπιστώνουμε από έρευνες στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και, ιδιαίτερα, από αξιόλογες μελέτες του φλογερού και ακάματου Που-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μελιώτη Γιάννη Βλαχογιάννη (1867 – 1945), αξιέπαινες και δημιουργικές είναι οι εκπαιδευτικές προσπάθειες στη Ρούμελη, όπως και σ' όλες τις περιοχές της μαχόμενης Πατρίδας, για την ίδρυση και τη λειτουργία Σχολείων όλων των βαθμίδων. Ζωηρό εκδηλωνόταν το ενδιαφέρον των Ρουμελιωτών για την παιδεία και πολύπλευρη ήταν η μεριμνά τους για την εύρυθμη και απρόσκοπτη λειτουργία των Σχολείων.

Δεν είναι μόνο αγωνιστική περίοδος του Έθνους στα πεδία των μαχών, αλλά, συγχρόνως, και περίοδος δημιουργικού εκπαιδευτικού έργου. Μελετώντας διάφορα ιστορικά έγγραφα, επισημαίνουμε τον οργανικό σύνδεσμο του Απελευθερωτικού Αγώνα και του φλογερού αιτήματος των Ελλήνων για την πνευματική ανύψωση του αγωνιζόμενου Έθνους. Ο πόθος για την ελευθερία ταυτίζεται με την υπέρτατη δύναμη της παιδείας και τη συμβολή της στην ανάσταση της Πατρίδας.

Ύψιστη είναι η προσφορά των μεγάλων Διδασκάλων του Γένους, που εποδηγέτησαν επάξια το σκλαβωμένο Λαό μας, για την απόκτηση της πολυπόθητης ελευθερίας του. Οι μαχητές των πολεμικών πεδίων και των πνευματικών αγώνων έχουν εκπληρώσει στο ακέραιο την ίδια ιστορική αποστολή. Την ιερή φάλαγγα των πρωταγωνιστών της μεγάλης Εποποιίας απαρτίζουν οι ακαταπόνητοι πολεμιστές των βουνών, οι ατρόμητοι πυρπολητές των θαλασσών και οι τίμιοι εργάτες των ψυχών και των πνευμάτων.

Θλιβερές και αποκαρδιωτικές είναι οι εικόνες της παιδείας, κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Ύστερ' απ' την απελευθέρωσή μας, σε κρισιμότατη εποχή, που υπήρχε φοβερή έλλειψη κρατικής οργανώσεως και υλικών μέσων, ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας εφρόντισε, με ζωηρό ενδιαφέρον, για τη βελτίωση της παιδείας. Ανάμεσα στ' άλλα, άρχισε να ιδρύει Σχολεία και ένα Διδασκαλείο στην Αίγινα ετοίμαζε τους νέους Δασκάλους.

Στην ακριτική Φθιώτιδα, όπως σ' όλο τον ελεύθερο ελληνικό χώρο, εμφανίστηκαν, δειλά – δειλά, οι πρώτοι Δάσκαλοι. Οι γνώσεις τους ήταν πενιχρές. Οι περισσότεροι είχαν τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο της εποχής και λίγοι το Σχολαρχείο. Έπαιρναν, αργότερα, μια ανάλογη μόρφωση από ένα ανώτερο Διδασκαλείο, ονομαζόμενο «Διδασκαλοδικαστήριον», που το κατήργησε η επανάσταση του 1863. Χωρισμένοι σε τάξεις, σύμφωνα με τις γνώσεις τους, διακρίνονταν σε νομαρχιακούς και επαρχιακούς ή Δασκάλους Δήμων α' και β' τάξεως. Πενιχρή ήταν η μισθοδοσία τους, χωρίς μονιμότητα. Είχαν δωρεάν κατοικία και έπαιρναν την επικαρπία μερικών χωραφιών. Ελάχιστες ήταν οι Δασκάλες της εποχής αυτής.

Ζούσαν, μέσα σε φοβερή ταπείνωση, πρωτοφανή αθλιότητα και απαράδεκτο εξευτελισμό. Αθλια ήταν η κατάσταση των σχολικών διδακτηρίων. Νάρθηκες εκκλησιών, καλύβες, βουστάσια, χοιροστάσια και αχυ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρώνες, χωρίς υλικά μέσα, χρησιμοποιούνταν ως Σχολεία.

«Τρώγλαι και σταύλοι, εις τους οποίους δεν ηξεύρω, εάν ο κ. Υπουργός θα ενεπιστεύετο τον ίππον του», έλεγε παλιότερα στη Βουλή κάποιος Βουλευτής.

Το «Ψαλτήρι» και το «Χτωήχι» ήταν τα μοναδικά αναγνωστικά βιβλία. Και ένας γύρος από παιδιά κάθε ηλικίας, καθισμένα οκλαδόν ή στα γόνατα, έτοιμα ν' αρχίσουν το Αλφαβητάρι τους, ήταν οι μαθητές του Σχολείου αυτού.

Ο βασιλιάς Όθωνας, αργότερα, οργάνωσε το Αλληλοδιδακτικό Σχολείο, κατά το ευρωπαϊκό σύστημα και εισήγαγε την αλληλοδιδακτική μέθοδο, που, πολλά χρόνια, εκυριάρχησε στην όλη σχολική εργασία. Αποπνικτική ήταν η σχολική ατμόσφαιρα, άχρηστες οι παρεχόμενες γνώσεις για τη ζωή των παιδιών, χωρίς την ελεύθερη και ουσιαστική εργατικότητά τους. Η νηστεία, η διαρκής γονυκλισία, οι συνεχείς αποβολές, το άγριο ξυλοκόπημα, οι αντιπαιδαγωγικές ύβρεις και οι στερήσεις αποτελούσαν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Αλληλοδιδακτικού Σχολείου.

Αποκαρδιωτικός είναι ο απολογισμός, όπως περιγράφεται, με τα ζοφερότερα χρώματα, στις επίσημες εκθέσεις των εκτάκτων Επιθεωρητών και διαπιστώνεται από πολλές διαταγές του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας προς τους Νομάρχες και τους Δασκάλους.

Σ' όλο το ελεύθερο Ελληνικό Κράτος, η Μέση Εκπαίδευση οργανώθηκε σε δύο κύκλους: Το Ελληνικό Σχολείο ή Σχολαρχείο, με τρεις τάξεις και το Γυμνάσιο με τέσσερις τάξεις. Είχαμε, δηλαδή, 11ετή φοίτηση: 4 χρόνια στο Δημοτικό, 3 χρόνια στο Ελληνικό και 4 χρόνια στο Γυμνάσιο. Η οργάνωση αυτή όλων των βαθμίδων, με λίγες αλλαγές, συνεχίστηκε, μέχρι το έτος 1929.

Στην ακριτική Φθιώτιδα, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, ιδρύθηκαν, συνολικά, 6 Ελληνικά Σχολεία, ενώ σ' ολόκληρη τη χώρα λειτουργούσαν, περίπου, 200. Αρχικά ιδρύθηκαν της Λαμίας και της Υπάτης (1835), της Αταλάντης (1846), της Σπερχειάδας και της Στυλίδας (1875) και του Μώλου (1879), που λειτούργησαν, όπως ήταν φυσικό, με πολλά και ποικίλα προβλήματα στα σχολικά διδακτήρια, στο διδακτικό προσωπικό και στους μαθητές.

Πρωταρχικός σκοπός των Ελληνικών Σχολείων ήταν να προετοιμασουν τους μαθητές για τα Γυμνάσια, προσαρμόζοντας ανάλογα τα προγράμματά τους, προσφέροντας, παράλληλα, κατάλληλη μόρφωση σ' όσα παιδιά δεν θα συνέχιζαν τη φοίτησή τους.

Σχετική έρευνα απέδειξε, ότι τα κορίτσια δεν φοιτούσαν σ' αυτά τα Σχολεία.

Το Α΄ Ελληνικό Σχολείο (Σχολαρχείο) της Λαμίας ελειτούργησε 94 ολόκληρα χρόνια (1835 – 1929), με πρώτο Σχολάρχη το δραστήριο Ζαχα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρία Παναγιωτίδη και Ελληνοδιδάσκαλο τον Κοσμά Θεσπρωτό. Σ' αυτό υπηρέτησε, αργότερα, για 25 μόνο μέρες, ως Σχολάρχης, ο Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, καταγόμενος απ' την Τρίγλια της Μικράς Ασίας, γνωστός φιλόλογος και ιστορικός συγγραφέας.

Στην αρχή, στεγάστηκε στο Τουρκικό τέμενος (τζαμί), το Κουρσούμ – Τζαμί, μολυβδοσκέπαστο, σκοτεινό, μικρό και άθλιο, κοντά στην πλατεία «Ελευθερίας». Για το διάστημα της επισκευής του, τα μαθήματα γίνονταν στο ύπαιθρο. Το έτος 1860, ύστερ' από 25 χρόνια, μεταστεγάστηκε στο ιδιόκτητο σπίτι του γιατρού Φραγκίσκου Βερέττα και, στη συνέχεια, το 1899, μέχρι της καταργήσεώς του, το 1929, στο Μουστάκειο οίκημα, που δώρισε στο Δημόσιο ο ευεργέτης της πόλεως Κων/νος Ν. Νικολάου ή Μουστάκας.

Δέκα πέντε χρόνια, ύστερ' απ' την ίδρυση του Α΄ Ελληνικού Σχολείου (1850), λειτούργησε το Γυμνάσιο Λαμίας, το μοναδικό ανώτερο Σχολείο της Ρούμελης. Πρώτοι Γυμνασιάρχες, που υπηρέτησαν σ' αυτό και προέρχονταν απ' τον παροικιακό Ελληνισμό της Ευρώπης, ήταν: ο Νικόλαος Αργυριάδης και ο Σεραφείμ Ιππομάχης. Αργότερα, ανάμεσα σε πολλούς άλλους, εδίδαξαν: ο Αλβανολόγος Αναστάσιος, Ιωάννου Πυκαίος, ο Ελάσσων Σολωμικός ποιητής Αντώνιος Φατσέας και ο Ιωάννης Γ. Βορτσέλας (1841 – 1913), πρώτος Φθιώτης ιστορικός και συγγραφέας του περισπούδαστου έργου *«ΦΘΙΩΤΙΣ, η προς νότον της Όθρυος, ήτοι: απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων, από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς»* (Αθήνα, 1907, σελ. 518).

Στην αρχή, στεγάστηκε σε δύο μισθωμένα από το Δήμο δωμάτια. Στη συνέχεια και, για πολλά χρόνια, με την οικονομική πάντοτε ενίσχυση του Δήμου, μεταστεγάσθηκε στο οίκημα του γιατρού Φραγκίσκου Βερέττα, όπου στεγαζόταν και το Α΄ Ελληνικό Σχολείο.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι από το Γυμνάσιο Λαμίας απεφοίτησαν: ο Κων/νος Κόντος (1834 – 1909), διαπρεπής ελληνιστής, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την Αμφισσα και ο Κων/νος Σάθας (1842 – 1914), πρωτοπόρος της νεοελληνικής ιστορικής έρευνας, από το Γαλαξίδι.

Ύστερ' απ' την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό Κράτος (1881), αρχίζει νέα περίοδος λειτουργίας του Γυμνασίου Λαμίας, υπό άλλο χαρακτήρα.

Το Α΄ Ελληνικό Σχολείο και το Γυμνάσιο Λαμίας διαδραμάτισαν έναν ιδιαίτερο ρόλο, μέσα στον τόπο και στο χρόνο της ιδρύσεως και λειτουργίας τους. Έχουν λαμπρή ιστορία και έξοχη παράδοση. Εδίδαξαν σ' αυτά αξιόλογοι παιδαγωγοί και εφοίτησαν χιλιάδες παιδιά της Φθιώτιδας και των Τουρκοκρατούμενων, τότε, Περιφερειών (Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ηπείρου). Απ' αυτά, ξεκίνησαν εκατοντάδες δρομείς της μαθήσεως, πολλοί απ' τους οποίους αναδείχθηκαν άξια στελέχη της παι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δείας και διακρίθηκαν σ' όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Αξιόλογες και πολύτιμες είναι οι σχετικές μελέτες, συμβολή στην ιστορία των Σχολείων της Φθιώτιδας, του Δημ. Θ. Νάτσιου (περ. «ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τόμος 4ος – Λαμία, 1983) και του Κων/νου Δ. Γαλλή (περ. «ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τόμος 9ος – Λαμία, 1988).

Οι μελέτες αυτές αποτελούν την αρχή για τη συγγραφή της ιστορίας των Σχολείων από ερευνητές ιστορικούς, με πληρότητα, ώστε να γίνει δυνατή η ολοκλήρωσή της.

ΣΤ΄

Ξεφυλλίζοντας τον τύπο της Λαμίας, πολύτιμη πηγή για την περίοδο αυτή, πληροφορούμαστε για τη ζωή και την πρόοδο της πόλεως. Ο πληθυσμός της ανερχόταν σε 4.000 κατοίκους. Η ανοικοδόμηση προχωρούσε με βραδύ ρυθμό. Δεν υπήρχαν σχέδιο, υπόνομοι, πεζοδρόμια και ομαλοί δρόμοι, που τα ονόματά τους ήταν τουρκικά και αντικαταστάθηκαν με ελληνικά, μόλις το έτος 1858. Το εμπόριο είχε καταστραφεί και η γεωργική παραγωγή βρισκόταν στα κατώτερα όρια. Στην κοιλάδα του Σπερχειού μεγάλες εκτάσεις καλύπτονταν από βάλτους. Η ζωή των χωριών ήταν απελπιστική. Λιθόχτιστα σπίτια δεν υπήρχαν. Αθλιες καλύβες από κλαδιά δέντρων ή από χώμα αποτελούσαν τις κατοικίες τους.

Οι Τούρκοι, υποχωρώντας, άρχισαν να πωλούν, σε χαμηλές τιμές, τις ιδιοκτησίες τους. Τότε, αγοράστηκαν μεγάλες εκτάσεις (τσιφλίκια) από μεγαλοκτηματίες, που εκμεταλλεύτηκαν το μόχθο των αγροτών της περιοχής. Χρειάστηκαν σκληροί και συνεχείς αγώνες, για πολλά χρόνια, για να γίνουν οι απαλλοτριώσεις.

Η συγκοινωνία, με την περιφέρεια, γινόταν με ζώα και μόνο τον Αύγουστο του 1960 μια άμαξα μετέφερε τους επιβάτες απ' τη Λαμία στη Στυλίδα, μολονότι δεν είχε περατωθεί ο αμαξιτός δρόμος.

Κατά τα έτη 1840 – 1841, επισκέφτηκε τη Λαμία ο Γάλλος αρχαιολόγος I. Buchon. Στις εντυπώσεις του γράφει, ότι συνάντησε πολλά αξιόλογα πρόσωπα, όπως τον Συνταγματάρχη Περραιβό, τον ιατρό Γεωργιάδη, τον Εισαγγελέα Stanoff και το Δρόσο Μανσόλα, που διετέλεσε μέλος του Αρείου Πάγου και Σύμβουλος Επικρατείας, ασχολούμενο με την καλλιέργεια των κτημάτων του στην Αγία Μαρίνα.

Αργότερα, ο Γερμανός πρίγκιπας De Pukler Musckan, που επισκέφτηκε, επίσης, τη Λαμία, το έτος 1856, γράφει σχετικά:

«Διήλθομεν μίαν γέφυραν, παρά την οποίαν ευρίσκεται το Χάνι Ελλάδα (εννοεί τη γέφυρα της Αλαμάνας και το χάνι της) και διεσχίσαμεν μίαν πεδιάδα, χωρίς δένδρα και ακαλλιέργητον. Η διαδρομή ήτο ανιαρά, μολονότι η Οίτη και ο Τυμφρηστός παρουσιάζουν μίαν ωραίαν εικόνα. Εξ αντιθέτου, τα γυμνά και ερημικά υψώματα του Ζητουνίου και αυτή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αύτη η εξαθλιωμένη πόλις φαίνονται θλιβερά, ενώ μερικοί ερειπωμένοι μιναρέδες και μουντά κυπαρίσσια τους δίδουν έναν ακόμη μελαγχολικόν τόνο...».

Πρώτη εφημερίδα εκδόθηκε, στις 21 Απριλίου 1856, με τίτλο: «Ο ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ», που ήταν εβδομαδιαία και διατηρήθηκε για είκοσι χρόνια. Το 1860, εκυκλοφόρησαν οι εφημερίδες: «ΠΕΛΑΣΓΟΣ ΚΑΙ ΦΘΙΩΤΙΣ» και «ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΜΕΘΟΡΙΩΝ», που διατηρήθηκε μόνο για ένα χρόνο. Το 1862, ακολούθησε η έκδοση της εφημερίδας «ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ», που διατηρήθηκε για 24 χρόνια. Το 1867, εκδόθηκε η εφημερίδα «ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΛΛΑΣ», που διατηρήθηκε για οκτώ χρόνια. Αργότερα, το έτος 1875, εκυκλοφόρησε η εφημερίδα «ΔΙΑΚΟΣ», που διακόπηκε, ύστερ' απ' την έκδοση τριών φύλλων. Στις 9 Φεβρουαρίου 1877, εκδόθηκε η εφημερίδα «ΕΥΝΟΜΙΑ», που διατηρήθηκε, για οκτώ χρόνια, με μικρές διακοπές.

Παραθέτω τρεις πληροφορίες της πρώτης εφημερίδας:

1. «Η ένδοξος και εθνική αυτή ημέρα της αναγεννήσεως του Ελληνικού Έθνους εωρτάσθη και εν Λαμία λαμπρώς. Οι, εκ του φρουρίου Ακρολαμίας κανονιοβολισμοί, ανήγγειλον εις τον λαόν το σεβαστόν και αιδέσιμον της ημέρας αυτής. Η δοξολογία εψάλη παρά του σεβαστού Αρχιερέως και του λοιπού κλήρου εις τον συνήθη Ιερόν Ναόν του Αγίου Νικολάου, παρόντων απάντων των πολιτικών, σχεδόν, των πολιτών και των κατοίκων Λαμίας».

(Εφημ. «ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ» φ. 25 Μαρτίου 1858)

2. «Την 21ην Απριλίου 1821 εξωγρήθη ο υπέρ της ελευθερίας της Πατρίδος, πολεμών εν Θερμοπύλαις, αοίδιμος Αθανάσιος Διάκος. Την 22αν ανεσκολοπίσθη ζων εν Λαμία και την 23ην παρέδωκε, μετ' ανηκούστους βασάνους, το πνεύμα. Λέγουσι δε, ότι επαζή εις των Χριστιανών, των λάθρα ενταφιασάντων το λείψανον του Ήρωος, αφ' ου, επί πολλάς ημέρας, έμεινεν εκτεθειμένον εις την διάκρισιν των σαρκοφάγων ορνέων. δεν είναι άρα δίκαιον να φροντίση η Δημοτική Αρχή προς ανακάλυψιν τόσω πολυτίμου, δια τας επερχομένας γενεάς, λειψάνου, μετά ταύτα δε να οικοδομήση ανάλογον μνημείον, εν ω να αποθέση τα εξηγιασθέντα οστά του μεγαλομάρτυρος τούτου της ελευθερίας:

«Τι δήτ' ερεί τις, ήντις ου φανή
στρατού τ' άθροισις, πολεμίων τ' αγωνία;
τότερα μαχούμεθ' ή φιλοψυχήσομεν
τον κατθανόνθ' ορώντες ου τιμώμενον;
και μην έμοιγε, ζώντι μεν, καθ' ημέραν,
κ' ει σμικρ' έχοιμι, πάντ' αν αρκούνταις εχοί·

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τύμβον δε βουλοίμην αν αξιούμενον
τον εμόν οράσθαι· δια μακρού γαρ η χάρις»,

(Εφημ. «ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ» φ. 2 Απριλίου 1860)

3. «Ο κύριος Ρήγας Φερραίος, ο μόνος επιζών γόνος εκ της οικογενείας εκείνου του μεγάλου ανδρός Πρωτομάρτυρος της Ελληνικής Παλιγγενεσίας Ρήγα Φερραίου, παραμεληθείς από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν και μη δυνάμενος, πλέον, να ζήση εις Λαμίαν, ένθα μόνον ως γραμματεύς της Αστυνομίας Λαμίας ευτελή μισθόν απολαμβάνει, απήλθεν εις Κωνσταντινούπολιν, όπως εύρη πόρον ζωής, μεταξύ ανδρών, οίτινες εκτιμώσι την μνήμην εκείνου του πρωτουργού της Ελληνικής Επαναστάσεως Ρήγα Φερραίου. Οι εν Λαμία συγγενείς και φίλοι του, λυπούμενοι δια την στέρησίν του εσυνώδευσαν, με τας εγκαρδίους ευχάς των, ελπίζοντες, ότι, ταχέως, θέλει παρέλθει η καχεκτική αυτή της Ελλάδος κατάστασις και θέλει επέλθει εποχή, καθ' ην να τιμώνται δεόντως οι αγωνισταί και οι συγγενείς αυτών και τότε, βεβαίως, θέλει εύρη και ο Ρήγας Φερραίος εν Ελλάδι την οικείαν θέσιν του.»

(Εφημ. «ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ» φ. 9 Ιουλίου 1860)

Επίσης, παραθέτω πληροφορία της τέταρτης εφημερίδας:

«Απεβίωσεν άρτι εν Λαμία και εις ηλικίαν 94 ετών ο λεπτουργός Φίλιος Αλεξίου, ον, οι, κατά το 1821 εν Λαμία, κρατούντες Οθωμανοί βία και ραβδισμοίς ηγγάρευσαν, ίνα λεπτύνη και προπαρασκευάση τον πάλον, δι' ου ο ήρως Αθανάσιος Διάκος ανεσκωλοπίσθη. Ο δυστυχής γέρων, επί ήμισυ και πλέον, έκτοτε, αιώνα ζήσας, ούκ επαύετο ευχόμενος τω πανοικτίρμονι Θεώ, ίνα συγχωρήση αυτώ το ακούσιον εκείνο αμάρτημα»

(Εφημ. «ΦΩΝΗ ΛΑΟΥ» φ. 10 Απριλίου 1882)

Ζ΄

Ο Συνταγματάρχης Ευάγγελος Κοντογιάννης, οι Αντισυνταγματάρχες Παπακώστας Τζαμάλας και Ιωάννης Βελέντζας, ο Ταγματάρχης Ευάγγελος Βαλατσός και ο Λοχαγός Δημήτριος Ταρκατζίκης έλαβον μέρος στο αντιοθωνικό κίνημα των Φθιωτών, με σκοπό να υπαγορεύσουν στο Βασιλιά και στην Κυβέρνηση τη θέλησή τους για την πιστή εφαρμογή του Συντάγματος και την εξυγίανση της πολιτικής ζωής της χώρας. Κυριότερος παράγοντας και οδηγητής του κινήματος ήταν ο Δημήτριος Αινιάν, γεννημένος στο χωριό Μαυρίλλο, το έτος 1800 και εγκαταστημένος, με την οικογένειά του, από το 1832, στην Υπάτη. Ήταν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γνωστός στο πανελλήνιο για την προσωπική και οικογενειακή του προσφορά στον Αγώνα του Εικοσιένα. Ένας απ' τους πιο αγαπητούς πολιτικούς της περιοχής, που είχε θέσει, με συνέπεια, ως σκοπό της ζωής του τη διάθεση όλων των δυνάμεών του για την ανύψωση του επιπέδου του λαού και, ιδιαίτερα, των αγροτών «*Ήταν*» - γράφει ο Αν. Γούδας – «*ο άμισθος γενικός συνήγορος των αδικουμένων*». Διακρινόταν για το πλούσιο συγγραφικό έργο του, πιστεύοντας στη μεγάλη δύναμη της παιδείας για μια πνευματική, εθνική και κοινωνική αναγέννηση».

Το επαναστατικό αυτό αντιμοναρχικό κίνημα, που φιλοδοξούσε να είναι ανανεωτικό, διαβλήθηκε ως καταλυτικό, με αποτέλεσμα να κλονισθεί η εμπιστοσύνη των οπαδών του και να παρουσιασθούν τα πρώτα κρούσματα της αποσκιρτήσεως. Αλλά και άλλα σοβαρά οργανωτικά λάθη των επαναστατών οδήγησαν στην αποτυχία, με δυσμενείς συνέπειες και δυσάρεστα αποτελέσματα στις εθνικές προσπάθειες για αναδιοργάνωση.

Οι Τουρκικές αρχές της Θεσσαλίας, που έβλεπαν στα επαναστατικά αυτά κινήματα και εθνικό χαρακτήρα, έλαβαν αυστηρά μέτρα για το ενδεχόμενο δημιουργίας απελευθερωτικών κινημάτων στις παραμεθόριες περιοχές. Ενέτειναν την επαγρύπνηση και ενίσχυσαν τα μέτρα ασφαλείας, διορίζοντας μυστικούς κατασκόπους για παρακολούθηση των κατοίκων.

Ο Δημήτριος Αινιάν αναγκάστηκε να εκπατρισθεί στην Κωνσταντινούπολη. Τα Κυβερνητικά στρατεύματα, κατά την απουσία του, έκαψαν στην Υπάτη το σπίτι του και την πλούσια βιβλιοθήκη του, καταστρέφοντας την περιουσία του. Αργότερα, όταν αμνηστεύτηκε, αποσύρθηκε στη Λαμία και ύστερ' απ' την έξωση του Όθωνα εκλέχτηκε πληρεξούσιος Φθιώτιδας. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του, ασχολήθηκε με την προσφιλή του συγγραφή βιβλίων και διατριβών για τη μόρφωση του λαού και, ιδιαίτερα, των αγροτών. Πέθανε, το 1881, στη Στυλίδα, όπου, για λόγους υγείας, είχε μετοικήσει.

Η΄

Κατά το μακρό διάστημα της συνεχίσεως της δουλείας της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Μακεδονίας, έγιναν πολλές απελευθερωτικές προσπάθειες απ' το μικρό Ελληνικό Κράτος για την απελευθέρωση των υπόδουλων αδελφών.

Πρώτο επαναστατικό κίνημα σημειώθηκε στις αρχές του έτους 1854 και διήρκεσε τέσσερις μήνες. Οι στρατιωτικοί ηγέτες του Εικοσιένα: Κίτσος Τζαβέλας, Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, Ευάγγελος Κοντογιάννης, Θεόδωρος Ζιάκας, Παπακώστας Τζαμάλας, Νικόλαος Φιλάρετος, με τη δραστήρια και φλογερή συμμετοχή του Σπύρου Καραϊσκάκη, Ανθυπολοχαγού και γιου του Στρατάρχη της Ρούμελης Γεωργίου Καραϊ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σκάκη και των γενναίων οπλαρχηγών της Θεσσαλίας: Καταραχιά, Ζητουνιάτη, Φαρμάκη, Βελέντζα, Καραούλη και άλλων, εξόρμησαν, με τα επαναστατικά τμήματά τους, για την απόκτηση της ελευθερίας. Στις 16 Φεβρουαρίου 1854, ο οπλαρχηγός Γεώργιος Καταραχιάς εισέβαλε απ' το παραμεθόριο χωριό Ασβέστη – γενέτειρα του ομιλούντος – στο Τουρκικό έδαφος, έδιωξε απ' το χωριό Καΐτσα (Μακρυρράχη) την Αλβανική φρουρά και κατέβηκε στο Θεσσαλικό κάμπο. Άλλοι οπλαρχηγοί κατέλαβαν χωριά του Δομοκού και έφθασαν στις Θεσσαλικές περιοχές, όπου ύψωσαν την επαναστατική σημαία και προκάλεσαν ρίγη συγκινήσεως και ενθουσιασμού στον υπόδουλο λαό. Ο απελευθερωτικός αυτός αγώνας, δυστυχώς, δεν δικαιώθηκε και η δουλεία συνεχίστηκε.

Δεύτερο επαναστατικό κίνημα πραγματοποιήθηκε, κατά τα έτη 1866 – 1869. Με την ευκαιρία της Κρητικής Επαναστάσεως, το 1866, οι υπόδουλοι Θεσσαλοί, Ηπειρώτες και Μακεδόνες άρπαξαν και πάλι τα όπλα στα χέρια τους για την πολυπόθητη ελευθερία τους. Ο Ζήσης Σωτηρίου, ένας λαμπρός πατριώτης, με τριάντα ένοπλους συμπολεμιστές του, επιχειρεί να εισβάλλει στις «Κούλιες» των συνόρων, για να βοηθήσει τον απελευθερωτικό αγώνα της περιοχής Δομοκού, χωρίς να επιτύχει, δυστυχώς, η προσπάθειά του. Προέκυψε, μάλιστα, διπλωματικό ζήτημα για την Ελληνική Κυβέρνηση, με την κατηγορία, ότι βοηθεί και ενθαρρύνει τους επαναστάτες. Απ' το Δομοκό ως τον Αλμυρό, οι Τούρκοι εβασάνισαν φρικτά τους υπόδουλους, που, με τους οπλαρχηγούς τους, εξεγείρονταν. Πολλοί αναγκάστηκαν να μετακινηθούν προς το ελεύθερο έδαφος της Λαμίας. Κατά τον Φεβρουάριο του 1867, επαναστάτες, απ' τα παραμεθόρια χωριά, πέρασαν τα σύνορα, για να βοηθήσουν τους υπόδουλους της περιοχής Γούρας. Και αυτός, δυστυχώς, ο απελευθερωτικός αγώνας απέτυχε και η δουλεία συνεχίστηκε.

Τρίτο – και τελευταίο – επαναστατικό κίνημα έγινε, κατά τα έτη 1876 – 1878. Τα ανταρτικά σώματα της ελεύθερης και της υπόδουλης πατρίδας, κινήθηκαν, με καλύτερη αυτή τη φορά, προετοιμασία, αρτιότερη οργάνωση και προσεκτικότερο συντονισμό ενεργειών, ώστε ν' αποφευχθούν οι αποτυχίες του παρελθόντος. Τότε, ο Γεώργιος Λάιος, επιλοχίας του Ελληνικού Στρατού, απ' το χωριό Παλαιοξάρι – Δωρίδας, λιποτάκτησε, με άλλους 200 γενναίους ομοιοβάθμους του και στρατιώτες, απ' τους Στρατώνες της Λαμίας, και μπήκε, με πολλούς εθελοντές, στο Τουρκοκρατούμενο Θεσσαλικό έδαφος να πολεμήσει τους βάρβαρους κατακτητές και να προετοιμάσει την απελευθέρωσή του. Στο χωριό Μοσχολούρι – Σοφάδων, συναντήθηκε, στις 20 Μαρτίου 1878, με τον αρχηγό της Επαναστάσεως Κωνσταντίνο Ισχόμαχο και αποφασίστηκε, για την επόμενη μέρα, η εξόρμηση εναντίον των τυράννων. Με τον ένδοξο θάνατό του στη μεγάλη μάχη της Ματαράγκας – Καρδίτσας, στη στρατηγική κορυφή του λοφίσκου Πετρομαγούλας του χωριού Πύργου – Κιερίου,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στις 21 Μαρτίου 1878, επισφράγισε την ηρωική ζωή του και έγινε σύμβολο για τη συνέχιση των απελευθερωτικών αγώνων, που, ύστερ' από πολλές θυσίες, δικαιώνονται και χαράζει η ελευθερία. Ο ευγενικός Ρουμελιώτης νέος, ο φλογερός αγωνιστής και ο ήρωας της Πατρίδας, λαμπρό μετέωρο στα χαράματα απελευθερώσεως της Θεσσαλίας, έδωσε, με το θάνατο του, στο πεδίο της τιμής και του χρέους, το ζωντανότερο δείγμα της αγωνιστικής διαθέσεως της Φυλής μας, συνεχίζοντας την παράδοση του Γένους.

Σ' όλους αυτούς τους ηρωικούς αγώνες, η συμβολή των κατοίκων των παραμεθορίων χωριών ήταν πολύπλευρη, ολόψυχη και σημαντική.

Θ΄

Ύστερ' απ' τη δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια (1776 – 1831), στο Ναύπλιο, πρώτη πρωτεύουσα του νέου Ελληνικού Κράτους, στις 27-9-1831, και την εγκατάσταση στην Ελλάδα του Όθωνα (1815 – 1867), στις 18-1-1833, άρχισαν οι αντεκδικήσεις, οι ληστείες και οι δολοφονίες. Επικράτησε ένα κλίμα διχόνοιας και αναταραχής. Οι τίμιοι αγωνιστές του Εικοσιένα, απροστάτευτοι, άστεγοι και πικραμένοι, παραμερίστηκαν απ' τους μισθοφόρους Βαυαρούς και οι επιτήδειοι κατέλαβαν τα κτήματα των Τούρκων, που απεχώρησαν. Πολλοί απ' αυτούς, κατατρεγμένοι, αναγκάστηκαν ν' ανέβουν και πάλι στα βουνά, διαμαρτυρόμενοι για τη σκληρή και άδικη μεταχείριση. Οι στερήσεις, η φτώχεια και η ανασφάλεια αποτελούν τις αρχικές αιτίες της ληστοκρατίας, που ακολούθησε, με διαρπαγές της περιουσίας, διώξεις και εγκλήματα, σε βάρος του πληθυσμού.

«Το πρόβλημα της ληστείας στη Στερεά, - γράφει ο Γιάννης Κολιόπουλος -, *ήταν στενά συνδεδεμένο με ορισμένους σταθερούς, σχεδόν, παράγοντες: την κλεφταρματολική παράδοση, τα αλυτρωτικά κινήματα, τις τεταμένες σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, το σύστημα καταδιώξεως των ληστών στις γειτονικές Τουρκικές επαρχίες, τα μέτρα και τη νομοθεσία για την καταστολή της ληστείας, το ρόλο και τις επιδιώξεις της τάξης των καπετάνιων, την ενδημική πολιτική ανωμαλία και τις περιοδικές εξεγέρσεις, τη δομή και τη λειτουργία της πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, την οργάνωση της νομαδικής κτηνοτροφίας και τη σύγκρουσή της με τον αγροτικό κόσμο, την ακτημοσύνη ή την ανεπάρκεια της οικογενειακής γεωργικής ιδιοκτησίας και τη διασπορά του ορεινού πληθυσμού, για ν' αναφέρουμε τους κυριότερους.»* («*ΛΗΣΤΕΣ. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ*», Αθήνα, 1988, σελ. 193).

Και ο Σπύρος Μπρέκης συμπληρώνει:

«Οπωσδήποτε δεν είναι εύκολος ο ακριβής προσδιορισμός των γενεσιουργών αιτίων, που οδήγησαν στην εμφάνιση της ληστείας, της μεταπελευθερωτικής αυτής εθνικής και κοινωνικής μάστιγας, γιατί πρόκειται

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

για ένα φαινόμενο πολύπλοκο, αλλά και πολυσήμαντο» (ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΛΗΣΤΕΙΑΣ ΣΤΗ ΜΕΘΟΡΙΑΚΗ ΦΘΙΩΤΙΔΑ 1832 – 1881», σελ. 166).

Με την πάροδο του χρόνου, διάφοροι φυγόδικοι, εγκληματίες και ληστρικές συμμορίες – ακόμη και άτακτοι Τούρκοι – μπαινόβγαιναν στα σύνορα, λεηλατώντας τις περιουσίες των κατοίκων των παραμεθορίων χωριών και φονεύοντας ευπόρους για εξαγορά με λύτρα ή φτωχούς, για λόγους αντεκδικήσεως. Η ζωοκλοπή βρίσκεται στην ακμή της. Οι «αλογοσύρτες», κλέφτες δηλαδή μουλαριών και αλόγων, έχουν τέλεια οργάνωση στη συνωμοσία και στην εκτέλεση του έργου τους. Αγανακτισμένος και πικραμένος ο Ιωάννης Καποδίστριας, γράφει στο Μουστοξύδη, τον Ιούνιο του 1831: *«Εις την καρδίαν αυτών των ανθρώπων ο έρως της ληστείας είναι επικρατέστερος από την, προς τας οικογενείας των, φιλοστοργίαν και από την αγάπην προς την Πατρίδα των»*. Έτσι, ήταν αδύνατο να προληφθεί η τροπή προς τη ληστεία. Είχε δημιουργηθεί μια φοβερή και επικίνδυνη κατάσταση, που έφερνε το λαό σε απόγνωση, ύστερ' απ' τα δεινά της σκλαβιάς και τις μεγάλες θυσίες της Επαναστάσεως.

Μια χαρακτηριστική εικόνα μας δίνει ο Επίσκοπος Φθιώτιδος και Λοκρίδος Ιάκωβος Μητρόπουλος, που, στις αρχές του έτους 1836, γράφει προς την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος:

«Η, έως ήδη, λεγομένη ληστεία, αυτήν δεν πρέπει, πλέον, να την υποθέσωμεν ληστείαν, αλλ' επίθεσιν εχθρικήν. Οι λησταί, εις πάσαν την επαρχίαν Φθιώτιδα δεν είναι, πλέον, κρυπτοί, αλλ' αναφανδόν περιφέρονται από χωρίου εις χωρίον, τρώγουσι και πίνουσι, χωρίς να καταδιώκονται από τινα. Καίουσι, πληγώνουσι, φονεύουσι, καρατομούσιν. Αιχμαλωνίζουσι, ατιμάζουσι, βιάζουσι και, εν γένει, το παν αναστατώνουσιν. Αύτη άπασα η επαρχία έμεινεν εις την διάκρισιν αυτών. Το περισσότερον μέρος των χωρίων αυτής, οι κάτοικοι, άλλοι μεν δια προφύλαξιν των εις Λαμίαν και Υπάτην και άλλοι, πάλιν, καταφεύγουσιν εις την Οθωμανικήν Επικράτειαν.

Κατά χρέος λοιπόν – συνεχίζει ο Επίσκοπος – καθυποβάλλων υπ' όψιν της Σεβαστής Ιεράς Συνόδου τους διηνεκείς φόβους τούτους, την μεγίστην, εν γένει, ανάγκην απάσης της Επαρχίας ταύτης και το μέλλον κακόν αποτέλεσμα, παρακαλώ, ενθέρμως, αυτήν να ευαρεστηθή να θέση υπ' όψιν, όθεν ανήκει, το μέλαν χρώμα της Επαρχίας αυτής, δια να ληφθούν μέτρα σωτήρια, όσον τάχος, διότι κινδυνεύει, εξ ολοκλήρου, να ερημωθή η επαρχία αυτή.»

Για την καταδίωξη της ληστοκρατίας, που άρχισε να παίρνει τεράστιες διαστάσεις, οργανώθηκε, το 1843, η Εθνοφυλακή ή Δημοφυλακή, που ήταν στη διάθεση του Δημάρχου και βοηθούσε στο έργο του τακτικού Στρατού. Η Βαρυμπόπη (Μακρακώμη) ήταν έδρα του 2ου Τάγματος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ευζώνων, που είχε στη δικαιοδοσία του τη Δυτική Φθιώτιδα και την Ευρυτανία. Αργότερα, το 1877, μεταφέρθηκε στο Καρπενήσι. Τα στρατιωτικά αποσπάσματα και οι *«παγανιές»*, εθνοφυλάκων και χωρικών αδυνατούσαν ν' αποκαταστήσουν την ασφάλεια, γιατί οι ληστές χρησιμοποιούσαν ενέδρες ή περνούσαν στο Τουρκικό έδαφος, αποφεύγοντας την καταδίωξη. Οι κάτοικοι των χωριών αναγκάζονταν, πολλές φορές, να εξυπηρετούν, κατά τρόπο όμοιο, και τις δύο πλευρές, δίνοντας στους χωροφύλακες ψωμί και στους ληστές χαμπέρι, για ν' αποφύγουν τη σκληρότητα, τις λεηλασίες και τις αντεκδικήσεις τους.

Ο φλογερός αγωνιστής, γραμματικός και λόγιος Στρατιωτικός του Ιερού Αγώνα Νικόλαος Κασομούλης (1790 – 1872), γεννημένος στην Κοζάνη και θαμμένος στη Στυλίδα, στο *«Ημερολόγιο»* του, προσωπικό και υπηρεσιακό, από 25 Φεβρουαρίου 1836 μέχρι 30 Οκτωβρίου 1837, χρονική περίοδο, που υπηρετούσε στο Σώμα της Εθνοφυλακής, υπό τον Συνταγματάρχη Βάσο Μαυροβουνιώτη, ως επιτελικός Αξιωματικός, για την καταδίωξη της ληστείας στη μεθοριακή Φθιώτιδα και στις όμορες περιοχές, αναφερόμενος στο μεθοριακό χωριό Ασβέστη, ανάμεσα στ' άλλα, γράφει:

«12 Μαρτίου 1836 – Ημέρα Πέμπτη. Την αυτήν, απεφασίσθη διακόσιοι του στρατεύματος να διορισθούν δια νυκτός να προκαταλάβουν την ράχην Φτελιά (λειβάδια Λαντζιώτικα ή Δήμου Λιούλια ταμπόρια), ώστε, εάν οι ληστaί μεταβούν από Νεχώρι εκείθεν, να ενεδρεύσουν να τους κτυπήσουν. ει δε και σταθούν εις πόλεμον και ακούσουν δουφέκι, να δώσουν βοήθειαν. Ο Συνταγματάρχης, με τους λοιπούς 200, να διαμείνη εν Ασβέστι ενεδρεύων και ως βοηθός. Ο Μαμούρης να ξεκινήση δια Παλαιοβράχα, Μαυρίλον και Κάψη και κάτωθεν.

Την αυτήν, ο υπομοίραρχος Βασίλης από Γιανσιού μας απάντησεν, ότι οι ληστaί ωχυρώθησαν εις Καροπούλες και να στείλωμεν ένα λόχον εκείθεν και ότι εις τους δύο στρατώνες μόνον 23 χωροφύλακες ευρίσκονται. Ο Συνταγματάρχης διώρισε να ετοιμάσουν δύο ημερών ψωμί να φέρουν μαζί των όλοι και διώρισε:

τον Ζορμπάν με	*75*
τον Κρεκούκην με	*50*
του Δυοβουνιώτου με	*25*
του Γκέκα με	*50*
	200

οίτινες εξεκίνησαν το ίδιον εσπέρας. Την αυτήν, δύο ληστaί, περιφερόμενοι εις την Ποταμίαν, διαβαίνοντας ο Μαμούρης δια το χωρίον Αγά, τους συνέλαβεν. ήταν από τα Πουγκάκια χωρίου».

Ο Μανσόλας, ο Πατσιαούρας, ο Γουλοκώστας, ο Καρανίκας, ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αρκουμάνης, ο Καραθανάσης, ο Γεωργαλής, ο Παρούσης, ο Ζάχος, ο Μπαλαβούς, ο Κουρέλης, ο Καραχάλιος, ο Χολέβας, ο Κουκουβίνος, ο Κυριάκος, ο Χοσιάδας είναι μερικοί απ' τους πολλούς λήσταρχους, που έδρασαν στη Φθιώτιδα, με κακό, βέβαια, το τέλος τους. Άλλοι σκοτώθηκαν στα επαναστατικά ή εκτελεστικά αποσπάσματα και άλλοι πέθαναν στις φυλακές. Σ' όλα τα μεθοριακά χωριά υπάρχουν θύματα των ληστών.

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1894, ο λήσταρχος Παπακυριτσόπουλος, με τη συμμορία του, εφόνευσε, κοντά στη Λαμία, τον εισαγγελέα Λεωνίδα Ροζάκη και τραυμάτισε θανάσιμα το δικαστή Γ. Αγγελή, που είχαν συλλάβει σε ενέδρα, ενώ γύριζαν από υπηρεσιακή περιοδεία στο Νομό Φθιώτιδας, ζητώντας λύτρα και αμνηστία.

Ο Ιωάννης Κωλέττης(1774 – 1847), κατά τα τρία χρόνια, που κυβέρνησε τη χώρα (1844 – 1847), εφαρμόζοντας ελαστική πολιτική και παρέχοντας την ευκαιρία στους ληστές να προσαρμοσθούν και να συσσωματωθούν με τις υγιείς κοινωνικές τάξεις, επέτυχε μια σημαντική ύφεση της ληστείας. Ύστερ' απ' το θάνατό του, όμως, διογκώθηκε και πάλι και έγιναν τραγικά εγκλήματα, που κλόνισαν την έννοια του Κράτους και είχαν δυσάρεστη διεθνή απήχηση. Κατά την περίοδο του Όθωνα, υπογράφτηκε η σύμβαση της 8/20 Απριλίου 1856 Ελλάδας και Τουρκίας, που επέτρεπε στα στρατιωτικά αποσπάσματα να καταδιώκουν τις ληστρικές συμμορίες και μέσα στα όρια των δύο Κρατών, μέχρι ορισμένη απόσταση. Η ληστεία παρουσίασε, αργότερα, νέα έξαρση, λόγω πολιτικής αστάθειας, κρατικής αδυναμίας, εθνικών καταστροφών και εμφυλίων συρράξεων. Υποχώρησε αισθητά, μετά το 1920 και ξεριζώθηκε οριστικά το 1928, με την τελευταία Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Ι

Η πρώτη οροθετική γραμμή διατηρήθηκε μέχρι τις 24 Ιουνίου 1881, σαράντα εννιά, δηλαδή, ολόκληρα χρόνια, όταν απελευθερώθηκε η Θεσσαλία και χαράχτηκε νέα στο δρόμο Τυρνάβου – Ελασσόνας, σύμφωνα με τη διάσκεψη της Κωνσταντινουπόλεως. Ο Ελληνικός Στρατός μπήκε στο Δομοκό στις 8 Αυγούστου 1881 και στην Καρδίτσα και στο Βόλο, στις 2 Νοεμβρίου 1881. Μια νέα Ελλάδα δημιουργήθηκε, μέσα στο σύγχρονο κόσμο, για να συνεχίσει την υπέρλαμπρη ιστορία της στο μεταίχμιο των τριών ηπείρων, φύλακας των μεγάλων αξιών του ανθρώπου και της ζωής, για την οποία και μόνη, θα έλεγε κανείς, ότι προφήτεψε ο μεγάλος Ησαΐας:

«Τέθηκά σε εις φως Εθνών, του είναι σε εις σωτηρίαν, έως εσχάτου της γης.»

Η εθνική συμφορά του 1897, βαθύς πόνος και πικρή περιπέτεια, ήταν η φωτεινή κάθαρση του ελληνικού δράματος, για ν' ακολουθήσουν ο ιερός Μακεδονικός Αγώνας (1904 – 1908), οι απελευθερωτικοί πόλεμοι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

(1912 – 1913), η μεγάλη Εποποιία του 1940 και όλοι οι λαμπροί αγώνες για την ολοκληρωτική απολύτρωση των υπόδουλων αδελφών μας της Κύπρου και της Βορείου Ηπείρου. Όλοι εκφράζουν την τιτάνια θέληση του λαού μας να ζει ελεύθερος, για να δημιουργεί μεγάλα και υπέροχα έργα πολιτισμού. Μαρτυρούν, ότι, όταν οι λαοί εξορμούν για κατακτήσεις, πρέπει να έχουν την ψυχική ακμή να υποστούν θυσίες ανάλογες προς την πραγματοποίηση του μεγάλου οράματος.

Όταν έρχεται η ευλογημένη ώρα και ξαναλάμπει στις ψυχές μας το ακήρατο ελληνικό φως, η ευγνωμοσύνη μας υψώνεται ως τον ουρανό για το ύψιστο αγαθό της ελευθερίας, που μας χάρισαν οι πατέρες μας, με εξαγορά πόνου, δακρύων και αίματος.

ΙΑ΄

Αφιερώνω την παρούσα εισήγησή μου στα περασμένα, ανάβοντας ένα κερί στη μνήμη των προγόνων μας, που αγωνίστηκαν, εμόχθησαν και δοκιμάστηκαν σκληρά, κοντά στους φρουρούς των συνόρων μας, κατά την πρώτη μεταπελευθερωτική περίοδο.

Τώρα, ο ευλογημένος τόπος της παλιάς οροθετικής γραμμής χρυσίζει πάμφωτος, μέσα στην όμορφη φύση, σε μια ονειρευτή γαλήνη και έξαρση, ακτινοβολία και ανάταση. Όλα βυθίστηκαν στο θρύλο του παρελθόντος. Παντού πλανιέται η εικόνα της φθοράς. Λίγοι απόηχοι απ' τα γύρω βουνά και τα πετούμενα του ουρανού διακόπτουν τη σιωπή και την ειρήνη του χώρου. Οι ελάχιστοι κάτοικοι των χωριών είναι οι τελευταίοι μάρτυρες μιας ζωντανής παρουσίας του παρελθόντος και οι πιστοί θεματοφύλακες της μνήμης προσώπων και γεγονότων.

Ο αναθρώσκων καπνός μας συγκλονίζει. Ο χρόνος όργωσε το πρόσωπο του τόπου και ο κόσμος άλλαξε. Πατώντας τον, ξαναβρίσκουμε, σαν το γίγαντα Ανταίο, νέα δύναμη για τη ζωή. *«Η μνήμη, όπου και να την αγγίξεις, πονεί»*, γράφει ο Γ. Σεφέρης.

Μακάριοι και ευτυχισμένοι είναι οι πονεμένοι Φθιώτες, που, με την απλοϊκή ζωή τους, εκπληρώνουν, με πίστη και καρτερία, την επιταγή της μοίρας τους, στη διαδρομή του χρόνου.

Ιερή και δοξασμένη Φθιωτική γη. Συ μας κάνεις ν' ακούμε καλά τη φωνή της Ιστορίας μας, που ζωντανή φθάνει απ' τα βάθη της. Συ μας δίνεις τη δύναμη, όπου αν βρισκόμαστε, να μη σβήσει η φλόγα της ψυχής μας. Συ δημιουργείς μέσα μας τις δυνατότητες των μεγαλυτέρων θυσιών και των ωραιοτέρων θριάμβων. Γεννημένοι και γαλουχημένοι με το ρουμελιώτικο πνεύμα, σκύβουμε, με αγάπη, σεβασμό και ευγνωμοσύνη, και φιλούμε το ιερό χώμα στου, σπαρμένο με τα κόκαλα και ποτισμένο, με το αίμα των προγόνων μας. Αυτό μας γέννησε και μας ανάθρεψε, με πολλή στέρηση και υψηλό ήθος. Πολλοί από μας, το αφήσαμε, πριν από πολλά χρόνια, παίρνοντας και κρατώντας, σαν φυλαχτό, το στοργικό φιλί του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ευλογημένη η ώρα του πνευματικού αναλογισμού και της εσωτερικής καταδύσεως. Μαζί με την αναδρομή πλούσιας μνήμης «*αδερφής τρανής, παρηγορήτρας ιδέας*», κατά τον ποιητή μας, και την τιμητική σπονδή, οφείλουμε όλοι μας να προβληματιζόμαστε, συνεχώς, και ν' αναζητούμε τη σωτηρία μας σε μια βαθύτερη αυτογνωσία, πέρ' απ' τον πάταγο της καθημερινής ζωής και τις πολύβοες πολιτείες, προφυλάσσοντας τον εαυτό μας απ' τον αφόρητο μόχθο και την αυξανόμενη φθορά.

Η αγρύπνια, η ευπρέπεια, ο σεβασμός, η ευγνωμοσύνη, η γενναιότητα είναι βασικά στοιχεία της εσωτερικής ζωής μας και ύψιστες ανθρώπινες αρετές, που βοηθούν στην εξαγωγή διδαγμάτων απ' την Ιστορία μας και στη βελτίωση του εθνικού βίου μας, σύμφωνα με τη ρήση του Αττικού ρήτορα Ισοκράτη:

«Αν τα παρελήλυθόταν μνημονεύης, άμεινον περί των μελλόντων βουλήσει».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Αέλης Γεώργιος
ιστοριοδίφης - συγγραφέας

ΘΕΜΑ
«Καταγραφή των αρπαγέντων αγαθών υπό των αγωνιστών του 1821 στα ελεύθερα χωριά της επαρχία Ζητουνίου»

Κύριε Πρόεδρε,

Και από τη θέση αυτή ευχαριστώ το Διοικητικό Συμβούλιο του Πνευ-ματικού Κέντρου Σταυρού, τους συνεργαζόμενους με αυτό φορείς και όλους τους επώνυμους και ανώνυμους συντελεστές της προσπάθειας αυτής. Η τιμητική πρόσκληση συμμετοχής μου, ως εισηγητή, στο 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας αποτελεί για μένα ιδιαίτερη χαρά και τιμή, γιατί το Συνέδριό σας αποτελεί τη μοναδική πηγή ανάδειξης της πλούσιας ιστορικής κληρονομιάς που μας κληροδότησαν οι πρόγονοί μας.

Παράλληλα καλώ και προτρέπω τα μέλη του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού να συνεχίσουν αταλάντευτα τη διοργάνωση του θεσμού των Συνεδρίων, που εδώ και χρόνια άρχισαν. Να μην αποθαρρυνθούν. Να μην αποκάμουν και να μη καμφθούν στις όποιες δυσκολίες και καταστάσεις θα αντιμετωπίσουν, γνωρίζοντες ότι υπάρχουν άνθρωποι που εμφορούνται από ιδανικά και άφθαρτες πνευματικές αξίες. Άνθρωποι που δεν αποβλέπουν και δεν επιδιώκουν την πνευματική κατεδάφιση κάθε πνευματικής προσπάθειας που γίνεται σ' αυτό τον τόπο.

Εισαγωγικό σημείωμα.

Το θέμα που έχω την τιμή να εισηγούμαι προκαλεί δυσαρέσκεια, θλίψη και πολλά ερωτηματικά. Ο τρόπος συμπεριφοράς μιας μερίδας των αγωνιστών του θρυλικού 1821, αποτελεί μελανή παρένθεση της περιόδου εκείνης.

Είναι αλήθεια, ότι τον κώδικα αυτό τον είχα εντοπίσει προ λίγων χρόνων, αλλά, τότε, απλώς κατέγραψα την πηγή σε κάποια κατάστιχα και δεν ασχολήθηκα ιδιαίτερα με αυτόν. Με τη λήξη των εργασιών του 3ου Συνδρίου και την προκήρυξη του 4ου, έκρινα σκόπιμο να τον φέρω στο φως της δημοσιότητας, ώστε ο ιστορικός του μέλλοντος να τον αξιοποιήσει και να καταγράψει και την αρνητική πλευρά της περιόδου εκείνης.

Ειλικρινά ομολογώ, ότι όταν άρχισα να επιμελούμαι με σχολαστικότητα το κείμενο, απογοητεύτικα. Πικράθηκα σε τέτοιο βαθμό, που για

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κάποιο χρονικό διάστημα αποφάσισα να επιλέξω άλλο θέμα.

Η συναισθηματική φόρτιση την οποία αρχικά ένιωσα, με την πάροδο του χρόνου και κάποιους εσωτερικούς προβληματισμούς και αμφιταλαντεύσεις ξεπεράστηκε. Τα όσα στη συνέχεια καταχωρίζονται αποτελούν μια γραπτή ιστορική πραγματικότητα, με τις όποιες δυσάρεστες πληγές και συνέπειες άφησε στους κατοίκους των αναφερόμενων χωριών.

Προσωπικά, αδυνατώ να κατανοήσω τα κίνητρα που ώθησαν μια μερίδα αγωνιστών στην αρπαγή των όσων στη συνέχεια καταχωρίζονται. Επίσης, μέχρι την ώρα τούτη δε συνάντησα κάποια γραπτή πηγή που να καταγράφει κάτι σχετικό για τα αίτια της έκνομης συμπεριφοράς των.

Συνολικά υπάρχουν τρία έγγραφα που έχουν άμεση σχέση με την απογραφή και την κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή της Δημογεροντίας του Ζητουνίου την περίοδο εκείνη, και αυτά είναι:

Α΄. Ο κώδικας της απογραφής των αρπαγέντων ειδών από τους κατοίκους των χωριών, κατά αλφαβητική σειρά.

Γαρδικάκι (Οίτη)
Δαμάστα
Δέλφινος (Δέλφινο)
Δρακοσπηλιά (Θερμοπύλια)
Δυο Βουνά (Πάνω και Κάτω)
Κουμαρίτζη (Κουμαρίτσι)
Λευθεροχώριον (Ελευθεροχώρι)
Ομιαλλώς (Παλιός οικισμός στην περιοχή Μπράλλου)
Πάβλανη (Παύλιανη)
Προκοβενίκος (Σκαμνός)
Σκληθράκι (Διαλυμένος οικισμός).

Β΄. Η έγγραφη διαμαρτυρία μερικών κατοίκων από τα παραπάνω χωριά, για την πλημελή άσκηση των καθηκόντων της προσωρινής Δημογεροντίας. Φέρει ημερομηνία, Δαμάστα 28 Μαρτίου 1829.

Γ΄. Η απόφαση του Έκτακτου Επιτρόπου της Ανατολικής Ελλάδας, με την οποία επικυρώνεται ο διορισμός της Επαρχιακής Δημογεντίας του Ζητουνίου και προσδιορίζονται οι αρμοδιότητες ενός εκάστου Δημογέροντα. Φέρει ημερομηνία 22 Οκτωβρίου 1829 και έδρα το Γαρδικάκι (Οίτη) Ζητουνίου.

Οι διαστάσεις του κώδικα είναι 20Χ20 και αποτελείται από 10 χειρόγραφες σελίδες. Βρίσκεται σχεδόν σε καλή κατάσταση, αλλά είναι κακογραμμένος με πολλά ορθογραφικά και συντακτικά λάθη. Στο εξώφυλλο, που είναι ανεξάρτητο από το όλο τμήμα του κώδικα διαβάζουμε:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1828 (Οκτώβριος)-1829 (8βριος)
Καταγραφῆ
τών ἐλευθέρων χωρίων τῆς ἐπαρχίας Ζητουνι
(της γενομένης εἰς αὐτά ἁρπαγῆς των).
Χειρ.(όγραφο) ἐκ σ.(ελίδων) 10.

Η πρώτη σελίδα αρχίζει ως ακολούθως.

1828: όκτομ:(βριος) έως έτος: 1829 όκτόμβριος, καταγραφή τόν ελευθέρων χορίων τῆς ἐπαρχίας ζητουνίου, δια ὥσα τους έφαγαν και ἁρπαξαν τα στρατεύματα του καθενός χορίου ονομαστικώς γράφωμεν.

Ἐν πρώτοις χορίων[1] λευθεροχώρι

>> του Καπετάν κωμνά Τράκα[2] αγοριανίτη[3]
έστυλεν τον άξιωματικόν του θανάσην
χινόπουρον[4] με τον ταιφάν[5] του και κά-
θισαν ήμέρας: 4 τέσαρες έφαγον όκάδες
γρόσια ἄλευρον 155: προς 40:155:..
>> έτι έστυλεν τον πεντικόνταρχόν[6]
του βασιλόν[7] να φιλάξη καραοΰ-

1.Τα κείμενα καταχωρίζονται αντιγραφικά με το πολυτονικό σύστημα και οποιαδήποτε λάθη και αν έχουν.

2. Γεννήθηκε το 1786 στην Αγόριανη Παρανασσίδας. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία και κήρυξε την Επανάσταση στα Βλαχοχώρια. Έλαβε μέρος στην πολιορκία της Άμφισσας. Στις 17/ 4/1821 κτύ-πησε τους Τούρκος στη Δερβέν Φούρκα (Καλαμάκι) και στις 18 με τον Κοντογιάννη και Ρούκη την Υπάτη. Έλαβε μέρος με τον Ανδρούτσο στο Χάνι της Γραβιάς. Συμμετείχε στις μάχες Βασιλικών, Φοντάνας, Μονή Ιερουσαλήμ, Κεφαλόβρυσου Καρπενησίου, Αμπλιανης κ. ά. Μετά την πτώση του Μεσολογγίου προσκύνησε τον Κιουταχή, αλλά αργότερα αποχώρησε, ενώθηκε με τον Κίτσο Τζαβέλα και στράφηκαν κατά των Τούρκων στη Λομποτίνα. Το Νοέμβριο με το Δυοβουνιώτη τους Τούρκους στην Τοπόλια και τους Αρβανίτες στην Κακιά Σκάλα. Στις 12/ 9/ 1829 έλαβε μέρος στη μάχη της Πέτρας. Το 1831 συμμετείχε στο στρατοδικείο που δίκασε το Γεώρ. Μαυρομιχάλη για τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια. Τιμήθηκε με το βαθμό του Ταγματάρχη. Απεβίωσε στις 4/2/1840.

3. Από την Αγόριανη Παρανασσίδας και σήμερα Πολύδροσο.

4. Γεώργιος. Γεννήθηκε στο Μύρισι Ευρυτανίας το 1800. Ακολούθησε τους οπλαρχηγούς Κώστα Βελή, Κώστα Μπότσαρη, Γεώργιο Καραϊσκάκη, Γιάννη Φαρμάκη και άλλους ως μπουλουκτσής. Έλαβε μέρος σε πολλές μάχες και μεταξύ αυτών : Μεγάλου χωριού, Υπάτης, Καλλιακούδας, Καρβασαρά, β΄ πολιορκία Μεσολογγίου, Αράχωβας και την εκστρατεία των Αθηνών.

5. Τουρκικά. tayfa = Ομάδα, συντροφιά, μπουλούκι άτακτων στρατιωτών.

6. Πεντηκόνταρχος. Ο 5ος κατά σειρά αξιωματικός του κάθε ελληνικού πλοίου.

7.Δεν έχω βιογραφικά στοιχεία του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λι ἔφαγε ἄλευρον . 50: προς 40:.50:..
>> ἐτι ὁ ἀξιωματικώς του χινόπουρως πήρεν και μαζύ του ἄλευρον95: προς 40: 95:
>> ἐτι ὁ είδιος χινόπουρως και ὁ καλαμπώκας[8] εἰς τον προκοβονίκον[9] τους τάγισαν ἄλευρον 121:προς 40:.121:..
>> ἐτι οἱ είδιοι τους ἐπείραν και ζωρικώς ἄλευρον 130: προς 40:.130:..

551 551:..

>> τού Καπετάν ἀναγνώστη δραχμανάκη[10] πεντηκοντάρχου μαστράφης[11] ἄλευρον. 220:.. 220:..
>> του Καπετάν σπύρω[12] εἴκοσι πεντάρχου[13] του Καπετάν γιάνη στράτου[14] τους ἔφαγε ἄλευρον

	ὀκάδες	*γρόσια*
	21:..	*21:..*
>> οἱ είδιοι τους ἐφαγαν κότες: 9 προς	*2:20*	*22:20*
>> τους είδίους καντζίκη: 1 ένα		*8:*
>> οἱ είδιοι τους πείραν πιστώλα μίαν		*25:*
>> οἱ είδιοι τους πείραν καντζικιές έν		*8:*
		84: 20

>> ἐτι τους είδίους τυρί δερμάτια : 2 ὀκάδες[15] 15 προς 50 18:30

8. Δεν γνωρίζω την καταγωγή και δραστηριότητά του στον αγώνα του 1821. Με το επώνυμο αυ-τό υπάρχουν οικογένειες στη Δάφνη Φθιώτιδας.

9. Σκαμνός. Φθιώτιδας.

10. Δεν βρήκα στοιχεία του.

11. Δεν υπάρχουν στοιχεία του.

12. Ομοίως.

13. Επικεφαλής εικοσιπέντε ανδρών.

14. Γεννήθηκε γύρω στο 1796 στο Βάλτο. Οταν άρχισε η Επανάσταση ακολούθουσε το Γώγο Μπακόλα, αλλά αργότερα αποχώρησε γιατί αυτός συνεργάστηκε με τους Τούρκους και ακολούθησε τον Καραϊσκάκη. Στις 12/ 9/1825 τον έστειλε ο Καραϊσκάκη σε βοήθεια του πολιορκημένου Μεσολογγίου. Μετά την πτώση του πήγε στο Μοριά και με το Φωτομάρα ανέλαβαν τη φρούρηση του Ιτς-Καλέ. Με την έλευση του Καποδίστρια επέστρεψε στη Ρούμελη. Το Σεπτέμβριο του 1828, μαζί με τον Κίτσο Τζαβέλα έλαβε μέρος στη μάχη της Οξυάς. Στη συνέχεια ακολούθησε τον Υψηλάντη και μετεί-χε στη μάχη της Πέτρας. Έλαβε μέρος ως εκπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης στον καθορισμό των πρώτων συνόρων του νεοσύσταου ελληνικού κράτους. Έγινε διοικητής των στρατευμάτων της ελεύθερης Ελλάδας. Το 1863 εκλέχτηκε πληρεξούσιος για την Εθνοσυνέλευση και αργότερα Βουλευτής.

15. Τουρκική λέξη. okka=παλιότερη μονάδα μέτρησης που αντιστοιχούσε σε 1282 γραμμάρια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ἐτι τους εἰδίους ἐλιές δερμάτι ὁκάδες 10
προς 25 6:70
οἱ εἰδιοι τους ἐπείραν κρασί ὁκάδες 10:
οἱ εἰδιοι τους επείραν φέση : 1 7:.
ἐτι οι εἰδιοι τους επείραν ἑνα γορουνι
ἀλατισμένω ὁκάδες 30 πρός 60 45:
.....171:20

ἐτι οἱ εἰδιοι τούς ἐπείραν τζαρούχια φα-
σκιά : 1 6:.
ἐτι οἱ εἰδιοι ἐπείραν ἀλάτι ὁκάδ. 80 προς 10 20:.
ἐτι οἱ εἰδιοι ἐπείραν : 2 δακτιλίδια ἀσημένια
ἑνα ζευγάρη σκουλαρίκια και ἑνα ζευγάρη
.....[16] 45:.
ὁ ἑκατόνταρχος του γιάνη στράτου ὀνομαζό-
μενος λευθεριοτάκης εις χορίον πάβλανη[17]
ἐσκότοσεν ἑνα βόδι καματερόν ἀπο τα πλέ-
ον καλιώτερον η τιμή του
.....[17a] 300: 542:20

>> του Καπετάν γιάνη στράτου δύω στρατιώ-
τε εις χορίον πάβλανη εις του γιάνη λουκό-
πουλω το καλίβη εκάθησαν ἡμέρας 42 του
ἐφαγαν ἀλεύρι ὁκάδες 40 πρός 40 40:
οἱ εἰδιοι του ἐφαγαν μίαν προβατίνα* 20:
οἱ εἰδιοι του ἐφαγαν ἀρνία : 2 12:
οἱ εἰδιοι του ἐφαγαν κότες : 7 προς 100 17:20. 89:20
.....1403:..

του τζαβάλλα[18] ὁ εἰκοσι πένταρχος κον-
σταντής κοτρότζως[19] ἐφαγεν τρεις ἡμέρας
ψωμί και πείρεν και μαζί του ἄλευρον ὁκά-
δες 70 προς 40 παράδες[20] 70:
>> ἐτι τούς εἰδίους κώτας 2 προς 5: 75.
1478
γρόσια
γρόσια ἀκολούθως εἰς ὄπισθεν σούμα 1478
~~1478~~

16. Μία λέξη δυσανάγνωστη.
17. Παύλιανη Φθιώτιδας.
17a. Δύο δυσανάγνωστες λέξεις.
*. Μανάρι, αρνί θρεφτό στο σπίτι.
18. Υπάρχουν πολλοί αγωνιστές αλλά δεν μπορούμε να τον προσδιορίσουμε γιατί δεν αναγράφει το μικρό του όνομα.
19. Δεν συνάντησα προσωπικά στοιχεία. Με το επώνυμο αυτό υπάρχουν οικογένειες στο Μαυρολιθάρι Φωκίδας
20. Νομισματική μονάδα της τουρκικής λίρας που αντιστοιχεούσε στο 1/40 του γροσιού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

>> του πεντηκοντάρχου Καπετάν γιάνη φαρμάκη[21] ζημίαν λευθεροχωρίον

εις λευθεροχώρι εΐχαν σιτάρια σπαρμένα
απείραν τις ολλώτες οκάδες 780: και επειδή
ήτον όλον γιούρτια τα χωράφια επρεπεν να
δίξη το ένα δέκα ήμεΐς όμως το βάζομεν
5:/39 μετασεβασμόν πρός το ένα πέντε γί-
νεται σούμα σιτάρι οκάδες 3900 προς 30
την οκά φέρει σούμα[22] γρόσια 2929:

>> οί είδιοι έφαγαν τα σταφιλιά των όλα και
εκτιμείθησαν με το ακατέβατον εις κρασί
φορ.(τώματα)[23] 20 προς οκάδες: 120 το φόρ-
τομα σούμα οκάδες 2400 προς 12 την οκά
φέρει..... ..... 720: 3645:
5123:

>> τα ώσα σπορικά ήτον μέσα είς το χωριόν
καργιές μερικές μηλιές κορωμηλιές κλιμα-
ταργιές και σχεδόν ώλα αυτά τα έκοψαν
και τα χάλασαν αυτά έμεΐς δέν ήμπορώμεν
να τα έκτιμήσωμεν, τα άφίνομεν είς τήν άπό-
φασιν του έκλαμπροτάτου έκτάκτου επατρό-
που να τά στοχασθεί και να τα άποφασίση
εις το δίκαιον άπάνου.....

>> χωρίον κουμαρίτζη τα ώσα έχει δοσμένα.

>> του χρήστου πάλι άγιάνη[24] στρατιώται του
23 έφαγαν ήμέρας 33 : άλευρον οκάδες 713
γρόσια 713.

>> έτι τους είδίους φασόλια οκάδες 155 προς 30 116:10
έτι τους είδίους τούς πείγαμεν εις πάβλανη
άλευρον όκ. 132 132:

>> έτι τους ειδίους έπείραν μαζύ τους ζαιρέν[25]
άλευρον οκάδες 70 70:
1031:10 000:00

21. Καταγόταν από τον Αποκόρο Τριχωνίδας. Έλαβε μέρος σε πολλές μάχες και διακρίθηκε στην εκστρατεία του Καραϊσκάκη 1826-1827.

22. Λατ. λέξη (summa) άθροισμα, ολικό ποσό.

23. Τα εντός παρενθέσεως κείμενα είναι δικά μου.

24. Δεν συνάντησα προσωπικά στοιχεία.

25. Τουρ. λέξη (Zahire)= προμήθεια, τρόφιμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

>> του λεπωτάκη [;] γαβαλιώτη[26] νικολάκης
έπείρεν γίδες 2: γρ. 40 προς 55:
>> έτι του εικοσιπεντάρχου βετούλι 1 15:00 00:
>> του Καπετάν γεώργη γγέκα[27] όταν ήτον
με τόν φαρμάκη[28] άλευρον οκάδες 40 40:00
>> του είδίου γίδες : 2 προς 20 γρόσια 40 40: 00
>> έτι του ειδίου άποσιμώπουλον άλευρον
οκάδες 30 30:00:
>> έτι του ειδίου τυρί οκάδες 5 προς 50 6:10 00:
>> έτι του ειδίου αλεύρι οκάδες 8 154:10 0000:00
.....1240:20
>> έτι του είδίου αλεύρι οκάδες 30 αποσιμώ-
πουλον 30:.
γρόσια
άκολούθως σούμα λευθεροχώριον γρόσια 5.123:
>> έκ του χωρίου κομαριτζιού ώπισθεν σούμα
ονομαστικώς γρόσια 1240:20:
>> του δημίτρη τζαρατζάλη πεντηκοντάρχου
του ρούκη[29] άλευρον οκάδες 39: γρ. 39:
>> του στάβρου σιαμούτα[30] του έκατοντάρχου
του Καπετάν νιώτη[31] βετούλια[32] : 2 πρός γρό-
σια : 15 30:..
>> του Καπετάν γιάνη χρα[33] πεντηκόνταρχου

26. Για να αναφέρει Γαβαλιώτης θα πρέπει να καταγόταν από την κωμόπολη Γαβαλού της επαρχίας Μεσολογγίου του νομού Αιτωλοακαρνανίας.

27. Γκέκας. Καταγόταν από το Παλιοχώρι Δωρίδας. Αρχικά ακολούθησε το Σκαλτσοδήμο και Τριαντάφυλλο Αποκορίτη και στη συνέχεια και άλλους. Συμμετείχε σε πολλές μάχες μέχρις ότου η Ελλάδα απέκτησε την ανεξαρτησία της.

28. Με το επώνυμο Φαρμάκης υπάρχουν πολλοί αγωνιστές. Επειδή δε γράφει το μικρό όνομα δεν μπορούμε να τον προσδιορίσουμε.

29. Ιωάννης. Γεννήθηκε στην Αρτοτίνα και όταν άρχισε η Επανάσταση χτύπησε τη Λειβαδιά μαζί με το Διάκο. Στις 18/4/1821 με το Μήτσο Κοντογιάννη και τον Κομνά Τράκα χτύπησαν την Υπάτη. Μετά τη μάχη της Γραβιάς ακολούθησε τον Ανδρούτσο. Λίγο αργότερα πήγε με τον Γκούρα, κτυπώντας τον Καραϊσκάκη. Διακρίθηκε στη μάχη των Βασιλικών κ. ά. Με τον Γκούρα κατέβηκε το 1824 στο Μοριά κι έλαβε μέρος στον εμφύλιο πόλεμο. Όταν έπεσε το Μεσολόγγι προσκύνησε τον Κιουταχή, αλλά πολύ γρήγορα ξαναγύρισε με τους Έλληνες πολεμώντας τους Τούρκους. Ακολούθησε τον Καραϊσκάκη και πολλές φορές ήρθε σε προστριβή μαζί του. Πέθανε το Μάρτιο του 1860.

30. Με το επώνυμο αυτό υπάρχουν αρκετοί Λειβαδίτες αγωνιστές.

31. Δε συνάντησα προσωπικά στοιχεία.

32. Λατινικά (Vitulus) που σημαίνει κατσίκι ενός έτους.

33. Γεννήθηκε το 1802 στην Αμπλιανη Ευρυτανίας. Ακολούθησε τους οπλαρχηγούς Γιαννάκη Ράγκο, Χριστόδουλο Χατζηπέτρο, Γιάννη Μαμούρη κ. ά. Ήταν φίλος του Γιαννάκη Ράγκου και διακρίθηκε σε πολλές μάχες. Με το σχηματισμό των χιλιαρχιών κατατάχτηκε στη χιλιαρχία του Δυοβουνιώτη. Το 1835 προβιβάστηκε στο βαθμό του ανθυπολαχαγού της Φάλαγγας. Φονεύτηκε από ληστές το 1855 στη Δάρμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

του στρατηγού ράγγου[34] *άλευρον όκάδ. 12 12: 1321:20*

Χωρίον Ὁμιαλλώς[35]

>> *του αναστάση πεντηκοντάρχου του τζαβέλα κάθησε ήμέρας : 5 έφαγε άλευρον οκάδες 140 : προς 40* *γρόσια 140:*

>> *τούς είδίους φασούλια οκάδες 10 πρός 30* *7: 20.*
λάδι οκάδες 2 τούς είδίους προς 100 *5:*
152: 20..

>> *του Καπετάν κομνά με τον ταιφά* *γρόσια*
του σιτάρι όκάδ. 30 προς 40 *40:*
τού ειδίου άλεύρι όκαδες 30 προς 40 *30:*
είς τόν είδιον κριθάρι οκάδες 30 προς 40 *30: 90:*

>> *του αναγνώστη δραχμανάκη*[36] *πεντηκοντάρχου άλεύρι οκάδες 20 προς 40* *20:*
έτι ο είδιος κάθησε ήμέρας 5 εφαγεν άλεύρι *25:*
εις τόν είδιον φασόλια οκάδες 5 *3:30. 48:30*

>> *του Κώστα είκοσι πεντάρχου του παλούκη*[37] *όπυυ ήτον με τον φαρμάκη φασούλια οκάδες 14 προς 30* *10:20.*
εις τον είδιον σιτάρι όκαδες 18 προς 4 εις *18:*
τον είδιον καλαμπώκη οκάδες 8 προς 35 *7: 35:20.*

>> *του καραχρίστου και μπότζιου στρατιώτε του*

34. Γεννήθηκε στο Βάλτο το 1790. Όταν κηρύχτηκε η Επανάσταση πολέμησε με το Μάρκο Μπότσαρη και άλλους. Το 1822 προσκύνησε τους Τούρκους μαζί με το Βαρνακιώτη, Αντρέα Ίσκο, Γεωργάκη Βαλτινό κ. ά. Το 1823 έλαβε μέρος στην Εθνοσυνέλευση του Άστρους ως πληρεξούσιος. Το 1824 με εντολή του Μαυροκορδάτου και τη συντροφιά του Στουρνάρα επαχείρησε να ξεπαστρέψει τον Καραϊσκάκη. Στις 3/6/1825 με την παρέα του μπήκε στο Μεσολόγγι. Στις 9/7/1825 έκανε τον άρρωστο και μαζί με τον Τσόγκα έφυγαν, αφήνοντας τα παλληκάρια τους. Εκείνοι όταν το έμαθαν είπαν: Στο διάολο να πάει. Πέφτοντας το Μεσολόγγι προσκύνησε τον Κιουταχή και παρέμεινε μαζί του μέχρι το 1828, οπότε γύρισε με τους Έλληνες ακολουθώντας τον Υψηλάντη. Επί Καποδίστρια διορίστηκε γενικός διοικητής του στρατού της Ανατολικής Ελλάδας και μετά τη δολοφονία του αποτραβήχτηκε στο Αιτωλικό. Πέθανε το 1865.

35. Διαλυμένος οικισμός μεταξύ Μπράλλου, Οίτης και Αποστολιάς.

36. Καταγόταν από τη Λαμία έλαβε μέρος σε διάφορες μάχες της Ρούμελης. Πέθανε στη Λαμία το 1835.

37. Δε μπόρεσα να βρω στοιχεία του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κομνά επείραν σκεπαρνιές:3 του γούμενου 12
οι ειδίοι έπείραν τζικούρη : 1 4:
τούς είδίους πέταλα : 4 άλογου κάρφια 100 : 6:20 22:
>> του πεντακοσιάρχου φαρμάκη όσα τους
έξημίωσαν και διαλαμβάνει ***εν αναφορά του.***
του είγουμένου Ιακόβου το καλαμπώκι
όπου τό έφαγαν κοβά 20 προς 25 όκ. 500 250:
του χριστου τό καλαμπώκι κοβά 22
προς 25 550 275:
του μακαρέζη το καλαμπώκι κοβά 23
πρός 25 575 287:20 1000.
φασόλια τον τριών κοβά 10 προς 25 250 187:20 1349:10
7793:30
>> ακολούθως είς όπισθεν σούμα γρόσια
7793:30

>> χωρίον Γαρδικάκι[38] τα όσα του επείραν

>> του κομνά αγοριανίτου είκοσι πένταρχος
νικολός μακρής με στρατιώτες δέκα ήμέ- γρόσια
ρας 10 αλεύρι όκαδες 50 50:
τους ειδίους φασούλια όκάδες 10: προς 30 7:20
57:20

του λάμπρου τζαβέλα[39] ένας δοδέκαρ-
χος με στρατιώτες: 12 κάθισε μέρες 20 γρόσια
άλευρον οκάδες 120 120:
εις το κινημά του επείρεν μαζί του άλευ-
ρον όκάδες 20 20:
τους ειδίους πρόβατα : 1 20: 160:

του στράτου πέντι στρατιώτε όνομαζόμε-
νος γεοργούλας έπείρεν άπο θεωδόση ά-
λευρον όκαδες 30 00: 70:
έτι του ειδίου πέντι στρατιώτε επείραν
γίδες 2 προς 20 40:
>> του κομνά άγοριανίτη άπέρασεν δύο βο-
λές ό βασίλος και πείραν άλευρι όκάδες 12 12:
>> του άναγνώστη δραχμανάκη πεντικοντάρ-

38. Οίτη Φθιώτιδας.

39. (1745- 1792). Αρχηγός της φάρας των Τζαβελαίων. Κατά την επίθεση του Αλή πασά κατά του Σουλίου το 1792 επέδειξε σθεναρή αντίσταση, καίτοι ο γιός του Φώτος κρατούταν όμηρος στα Γιάννενα. Στη μάχη εκείνη τραυματίστηκε θανάσιμα. Μέρος είχε λάβει η γυναίκα του Μόσχω και η κόρη τους Σόφω.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

χου ἀλεύρι ὀκάδες 30 *30:*
ἔτι τους εἰδίους ο γιάνης Υιός του αλεύρι
κάδες 7 *7:* *37:*
>> του παππακώστα ἐκατοντάρχου ἀλεύρι
ὀκαδες 10: την ὀκά *10:*
του γαβριήλ ὁπού ἰταν με τον ρούκη ἀπείραν
δια τήν πάβλανη πείραν ἀλεύρι ὀκάδες *5:* *5:*
του θύμιου μοραϊτη ἀπέρασαν καί ἐπείραν
ἀλεύρι ὀκάδες 20 *20:* *20:*
του στάβρω ἐκατοντάρχου του Καπετάν
νώτη ἀλεύρι ὀκάδες *10:* *10:*
381:20

του πεντηκοντάρχου Φαρμάκη.

>> του νικόλα δοδεκάρχου ἀλεύρι ὀκάδες 15 *15:*
τούς εἰδίους τρείς ὀκάδες παστό[40] *12:20*
τού ειδίου πεντηκοντάρχου γίρισαν ὁποί-
σω ἀπο το πλιάτζικον πείραν αλευρι ὀκά-
δες 10 *10:*
του εἰδίου οἱ στρατιώτε μας επείραν ἐλιές
ὀκαδες 6 *6:..*
τούς ειδίους τζαρούχια[41] *φασκιά*[42] *6:*
.....
49:20..
ἔτι του εἰδίου οἱ στρατιώτε : 7 μας πεῖραν
ἀλεύρι ὀκάδες 15 *15:..*
οἱ εἴδιοι ἐπεῖραν φασόλια ὀκάδες 5
προς 30 *3:30..*
τους εἰδιούς λάδι ὀκάδες λάδι 1. *2:20*
του ειδιού οἱ στρατιώτε σιτον δρώμον διά
τα ζώα τους τα ἀφισαν καί τους πείραν *5:*
οἱ στρατιώτε του ειδίου εις τον μίλον ἐπεῖ-
ραν από τον μανίκα ἄλευρον ὀκάδες 8 *8:*
.....
83:30
οι εἰδιου ἐφαγαν τα σταφιλιά μας τα μησά
τόν ἀμπελιόν μας και ἐκτιμήθησαν εἰς χρεός. .....
φορτόματα: 30: τριάντα πρός ὀκάδες 120 τό

40. Αλίπαστο και αλατισμένο κρέας, κυρίως χοιρινό.
41. Υπόδημα που κατασκευάζοταν από το δέρμα του γουρουνιού, τα λεγόμενα και γουρνοτσάρουχα.
42. Λατ. λέξη (Fascia) λουρίδα υφάσματος για σπαργάνωμα βρεφών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φόρτομα σούμα οκάδες 3600 προς 12
παρ.(άδες) 1080:...
τον είδίον τα άλογα τα απόλυσαν και
μας χάλασαν τα καλαμπώκια και τα εκτι-
μίσαμεν εις το κατοτερον κοβάδες 10 προς
25 οκάδες σούμα οκάδες 250: προς παρ. 20
την όκάν 125: 1288:30
1670:10.
γρόσια
ακολούθως ώπισθενσούμα 7793,30.
>> ακολούθως εις σούμα χορίον γαρδίκι γρόσια
1670:30

>> του παππακώστα[43] έκατοντάρχου δια
σταφιλιά μας του έπεσαν κρασί φ.(ορτώ-
ματα) 10 οκάδες 1200 γρόσια
360:..
του είδίου δια τά άλογά του όπου μας χά-
λασαν τα καλαμπώκια κοβά[44] 32 οκάδες
87:20 43:30
του ειδίου διά τά φασούλια όπου μας έφα-
γαν οι στρατιώτε του κοβά 2: 50 οκάδες
προς 30. 37:20 666:10

>> έτι του ειδίου ό είκοσιπένταρχος έβαλε φω-
τιαν και έκαψε το σητάρι του γιάνη ροπό-
πουλο [;] κοβάδες 12 προς όκαδες 25 σούμα
οκάδες 300 πρός παρ. 30 την όκά 225:..

>> του στάβρω έκατοντάρχου του Καπετάν
νιώτη[45] δια τα σταφιλιά μας του έπεσεν
κρασί είς αναλογία του φορτόματα: 10:
οκάδες 1200: προς 12 την όκά σούμα 360:..
του ειδίου δια τά άλογά του όπου μας
χάλασαν τα καλαπώκια κοβά 32 όκάδ.
87:20 43:30
του είδιού δια τα φασούλια όπου μάς έφα-
γαν εί στρατιώτε του κοβάδες 2 όκ. 50: 37:20 441:10

43. Δεν έχω στοιχεία για τη δραστηριότητά του και την καταγωγή του.
44. Ειδικό δοχείο καταμέτρησης του σιταριού, καλαμποκιού και άλλων γεωργικών προϊόντων. Η χωρητικότητα του κυμαίνονταν.
45. Δε βρήκα κάποια βιογραφικά στοιχεία του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

του άλέξη ἑκατοντάρχου του κομνά δια τα σταφίλια του ἐπεσεν κρασί φ.(ορτώματα) 10: όκάδ. 1200 *360:00*
του εἰδιου διά τά ἀλογά του όπου μας χάλασαν τα καλαμπώκια κοβά 23 όκάδες 87:20 *43:30*
του ειδίου δια τα φασούλια όπου μας ἐφαγαν οἱ στρατιώτε του *37:20* *441:10* *3019:*

Χορίον δρακοσπηλιά[46]

>> του χρηστου τερβέναγα όπού ήτον διορισμένως από σάλλωνα διά τούς κλέφτες μας έφαγε αλεύρι όκάδες 70: γρόσια *70:.*
>> ὁ χιλίαρχος καρατάσιος[47] μας θέρισε τα κριθαριά μας κιλά 30 προς όκάδες 19 570 προς 20 *285:*
>> του πεντακοσιάρχου μαμούρη[48] εις το μοναστήρι δαδί[49] μας ἐφαγε γίδα 1: *20:*
>> του παππακώστα[50] ἑκατοντάρχου εις ταμπέλια της σοβάλας[51] μᾶς ἐφαγε τραγή 2: *25:*
>> τοῦ νικόλα[52] εικοσιπεντάρχου του γιάνη στράτου εις τα καλίβια λευθεροχωρίου μας ἐφαγε γίδα 1 : *20:.* *420:..*

>> ἀκολούθως είς όπισθεν σούμα *γρόσια 11432:30*

>> Τοῦ Καπετάν Κομνά ὁ πεντήκονταρχος χινόπουρος ἐπείρεν από νικολώ σημόπουλο

46. Θερμοπύλες.
47. Δε βρήκα προσωπικά στοιχεία του.
48. Γιάννης. Γεννήθηκε το 1797 στον Πανουργιά Φωκίδας. Ακολούθησε το Γιάννη Γκούρα και στη συνέχεια τον Πανουργιά. Στη διάρκεια της Επανάστασης έλαβε μέρος στις μάχες Χάνι της Γραβιάς, Βασιλικών και άλλες. Στη συνέχεια με τον Ανδρούτσο μπήκαν στην Ακρόπολη των Αθηνών, όπου ο Ανδρούτσος τον ονόμασε υποφρούραχο. Τον τελευταίο χρόνο του αγώνα πολέμησε στη Βοιωτία και το 1828 εντάχτηκε στις Χιλιαρχίες. Ο Μαμούρης συγκαταλέγεται μεταξύ των τριών που δολοφόνησαν τον Ανδρούτσο.
49. Αμφίκλεια της Λοκρίδας.
50. Δε συνάντησα κάποια προσωπικά στοιχεία.
51. Η τοποθεσία του οικισμού παραμένει άγνωστη.
52. Καταγόταν από το Δίστομο Βοιωτίας και διακρίθηκε σε αρκετές μάχες της Ρούμελης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κομαριτζιώτη τού έπείρεν εἰς χωρίον Προκοβονίκω ἄλευρον οκάδες 40 προς 40 γρόσια 40:

ο είδίος έπείρεν ἀπό τόν είδίον τζαρούχια φασκιά 1 6: 46:

Χωρίον δέλφινος

>> του γιάνη στράτο εἰκοσιπένταρχος στάβρος κάθονταν σταδίω βουνά του έπεῖρεν ἄλευρον οκάδες 50 προς 20 50: 11528:30

Χωρίον πάβλλανη

>> του εκατόνταρχου μαρκάκη του τζαβέλα γρόσια κρασί 1828 οκάδες 420 προς 20 γρόσια 220:
του ειδίου άλεύρι όκ(άδες) 185 185:
τοῦ ειδίου φασούλια 67 προς 30 67:
του ειδίου τραγή 1 25: 487

>> του Τόλια έκατοντάρχου του τζαβέλα κρασί οκάδες 62 προς 20 82:.
του ειδίου άλεύρη οκάδες 108 μεταβατικόν 108:
του ειδίου φασούλια οκάδες 40 : 20 40:20
εις τον είδιον τραγή 1 : γίδα 1 45: 274.
του πεντηκοντάρχου βασιλάκη του τζαβέλα κρασί οκάδες 50 προς 20 475:
εις τόν είδιον άλεύρι οκάδες 1347 : 20 με αποδικτικόν 1347:20.
εις τον είδιον φασούλια 612 προς 40 612:
εις τόν είδιον τυρί 15 προς 3 45: 2479:20

>> του Καπετάν Ιωάννη στράτου : 5 εκατόνταρχοι ο κώπελος γερόλιμος παλιογιάνης λεπέρι [;] ο τάκης παλιοκώστας και τους πέντε εκατοντάρχους κρασί 622 805: 20
εις τους ειδίους ἄλευρον οκάδες 7728 έφαγαν εις ημέρας 37 7728:.
εις τους ειδίους άλευρον 248 το πηραν τζοριές [;] 248:.
εις τους ειδίους κριθάρι 286 δια τά άλογά τους προς 35 253:20
εις τους ειδίους φασόλια 3450 δια μέρες 37 3457:
εις τους ειδίους κότες 150 προς 100 335:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

του πεντηκοντάρχου ένα γορούνη το μίρασαν
όκάδες 32 προς 32 48:. 12914:20
έλιές τουλούμι 150 προς 35 132:
εις τους ειδίους φασόλια όκάδες 40 από το-
πώλιαν[53] προς γρ. 3 120:.
εις τους ειδίους άσπρο τυρί οκάδες 80
προς γρόσια 2 : 20 200:.
εις τους ειδίους γάλα όκαδες 10 από
σκλίθρων[54] προς 20 5:.
εις τους ειδίους γίδια 38 προς 20
γρόσια το καθένα 760:
εις τους ειδίους λάδι όκάδες 200 προς
γρ. 2 την οκά 400:. 14956:30
οι ίδιοι επείραν του παναγιώτη παπα-
μανόλη τα σκοτιά[55] άρπαγή 300:.
οι είδιοι επείραν του παππαγιάννη νίνου
χαλκώματα όκάδες 7 προς 56:
τα παλικάρια του λεπτιρωτάκη (;) 1 γινή
και το ....[56] καί φλοκάτα 1 70:.
άκολούθως όπισθεν σούμα γρόσια 11528:30
άκολούθως σούμα το χωρίον πάβλλανη γρό- 18197:30
σια είς τον πεντακοσίαρχον Μπατραδάκην (;)
άρχήθεν κρέας όκάδες 40 γρόσια 20:
είς τον είδιον με αποδεκτικόν του άλευρον
όκάδες 1298 1298:
είς τόν είδιον οι σταριώτης του μόσχος
σητάρι 65 65:
εις τόν είδιον ο ζορμπάς κριθάρι 27 23:65
εις τόν είδιον μας έκαμον οί στρατιώτε του
αρπαγήν άλευρον 100: 1506:25

εις τον είδιον φασόλια όκάδες 827 προς 40 827:
εις τον είδιον ο ζορμπάς αρπαγή γίδια 17
προς 20 340:
1 βελέτζα του άναγνωστη άγγελογεόργου
ό ζορμπας 30:
1 φλοκάταν τοΰ είδίου ό ζορμπας 18:

53. Απροσδιόριστος οικισμός. Για να γράφεται στην απογραφή θα πρέπει να βρισκόταν στην περιοχή εκείνη και μάλλον στο νομό Φωκίδας.
54. Διαλυμένος οικισμός. Κατά τον Πουκεβίλ υπαγόταν στο Δήμου Δρυοπίας.
55. Ρούχα.
56. Μία λέξη δυσανάγνωστη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1 τετραβάγγελον ό είδιος 10:
12731:25
1 μπεσλίκι ό σείζης[57] του μπαραϊκτάρι[58] 10:20
8 οκάδες τηρί ό ίδιος πρός περ.(ίπου) 100 20:
1 βελέτζαν ο είδιος τοῦ θανάση παπαγιανάκη 20:
1 όκάν χαλκοματένιαν ό εἴδιος του αγγελογέοργου 15:
1 ζονάρι ό είδιος 7: 2804:05
1 κωτή μπολίματα ό ίδιος του ἀγγελο γεόργου 2806:05 21003:35

.....

***Ἰουνίου** 24:1829 εἰς τόν εἰκοσιπένταρχον του Γαβριήλ αντόνιον άλεύρι οκάδες 72*
πρός περ.(ίπου) 35 γρόσια 63:
λιανομειστράφη είς τά όσπίτια βούτερον καί τυριά καί κότες 60:
ααὐτούσιος ό είδιος εἰκοσιπένταρχος τυρή οκάδες 15 20:
εις το μανδρή ήμερης 5 μέ στρατιότες 10 μερίδες και τυρή 40:
183:
ἀκολούθως ὄπισθεν σούμα γρόσια 11528:30
ακολούθως σούμα το χωρίον παβλλανη 18197:30
Τοῦ πεντηκοντάρχου Ἰωάννου φαρμάκη
***Ἰουλι : 2 :** πεντηκόνταρχος Κώνστας με στρατιότας 10: ήμέρες 5 αλεύρι οκάδες 27 23:25*
λιανομεστράφη γεροψώματα 40:
φκιαστικά τα σαμάρια τον ἐθνικόν ζώον 30:
1000 αλογουσάμαρα καί 48 πέταλα και κάρβουνα και μεστορικά 20:
110 φωρτόματα σταφίλια προς 70 οκάδες το ἕνα στένον οκάδες 700 προς παρ. 8 την όκάν φέρνον 1540:00
1653:25
ό Ἰωάννης φροντιστής[59] μέ 6 στρατιώτας ήμέρας 8 ἀλεύρι οκάδες 26 15:24 15:24
κρέας για 8 ημέρας προς 6 οκάδες ο καθένας οκάδες το στένον 48 φ.(ιορίνια) 12 14:16 14:16

57. Σεϊζης. Τουρ. Λέξη (Seyis). Ιππικόμος.
58. Τουρ. λέξη. (Bayraktar). Σημαιοφόρος.
59. Δε βρήκα βιογραφικά στοιχεία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

λιανομουστράφης πήτες κ. λοιπά δι ημέρας 8 48:00
η στρατιότε του κώνστα πεντηκοντάρχου επήραν του θανάση παπαγιανάκη και 1 πουκάμισον 1 βρακί 1 γυλέκο 1 τζιπούνη 55:00
1786:25

1 βετούλη του γιάννη νίκου οί ἴδιοι όπό πήραν τα πουκάμισα 15:
5: πήχεις πανή οι ἴδιοι του θανάση παπά γιανόπουλου 7:20
25 πήχεις πανή τού μαστρογιάννη 37:20
ό ἴδιος Ἰωάννης Φαρμάκης άλεύρι οκάδες 10 φ. 00,24 12:24
10 ζηγές σακιά επήγαμε τις τροφές τον και τα κρέατα φ. 7 70:1929:09
23116:04
ακολουθως ό ὄπισθεν σούμα γρόσια 23116:04
ακολούθως καί τοῦ χωρίου παυλιανη ό ὄπισθεν σούμα 23116:..

19 Ἰουλίου *του πεντηκοντάρχου δημητριου Τζεριτζάλα 14 στρατιότες ημέρες και 2 οκάδες αλεύρι 15:200 προς περ. 35 13:25*
λανομαστρέφη εις πίτες τυρί και λοιπά 28:00
20 ..... ό ἴδιος με στρατιότες 6 άλευρι οκάδες 6 αραποσιτένιον φ. 24 3:36
λιανοστράφη διά μέρες 2 12: 5721:
3 αυγούστου *του εκατοντάρχου σταύρου σιαμοῦντα (;) άλεύρι οκάδες 060 δόσεμα εἰς τα κουνέλια του προς 35 γρ. 52:20*
εις αλεύρον 33 ό ἴδιος επήρε καί ζητήσαμε απόδεκτικόν και δεν μᾶς ἔδωσε..... 28:35
11 αυγούστου *ἐστάθην μέ το σώμα του εἰς τά σφοντίλια έως τες 28 ήμέρας και τα φασούλια από τα χοράφια μας φάγαν και επῆραν καί μεταξή του πολλά ὅμως.....*
1000 οκάδες παρ. 30 750:00
20 κυλλά[60] καλαμπόκι και περισότερον ἔφαγον δια οκάδες 400: γ.(ρόσια). 250:00
σταφύλια άπό τά άμπέλια οκάδες 6000 πρός παρ. 8 120: 2281:25
25453:36

60. Λέξη γαλ. Kilo (grame) = Βάρος χιλίων γραμμαρίων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

του εκατοντάρχου άλέξι μελιγγιότη[61]

σταφίλια οκάδες 4000 πρός 8 γρ. 800:
φασούλια οκάδες 550 προς 30 την όκά 412:20
10 κυλά καλαμπώκη δια οκάδες 200
προς παρ. 25 125: 1337:20
τοῦ πεντηκοντάρχου του ρέγγου σούλια
σταφύλια οκάδες 6000 προς 8 γρ. 1200:
5 κιλά καλαμπόκι διά οκάδες 100
πρός 25 225:
1487:20-1487:20-12827:20
39847:20

Χωρίον Σκληθράκι[62]

τοῦ χιλ.(ιάρχου) γιαννάκη στράτου ό πε-
ντικόνταρχος Ιωάνης πίτας[63] *καί εικοσιπέ-*
νταρχος νικόλαος κάβρες[64] *με στ(ρατιώτες)*
36 αλεύρι ημέρας 32 δια στ.(ρατιώτες) 36 έ-
φαγαν καί πείραν 1152 γρ.(όσια)
γρ.(όσια) 1152:00
τηρί οκάδες 30: φ 60 75:..
βουτιρον οκάδες 1192 προς γρ.(όσια) 104:..
κώτες 18 : προς γρ. 2 : 20 45:..
φασούλια οκάδες 190 προς παρ.(άδες) 190:
1566:.
κρασί οκάδες 40 προς 20 20:.
κριθάρι διά τά άλογα του οκάδες 42
προς παρ.(άδες) 36:30 1622:.
Ιουνίου 10* *τοῦ ἑκατόνταρχου παππα-*
κώστα αλεύρι οκάδες 6 φ. 35 52:40
τηρί οκάδες 10 φ 60 15:00 64:70
άκολούθος ή σούμα ως αντίκρη του
χωρίου Σκληθράκι 1690:20
τοῦ πεντηκοντάρχου γιώργου μιά δόσα-
με αλεύρη οκάδες 195 φ. παρ. 40 195:
τυρί οκάδες 3 :φ. 60 45:.. 240:00
ό μαρκάκης τοῦ χιλ. Τζαβέλα μανάρι κε-

61. Δε συνάντησα βιογραφικά στοιχεία.
62. Προεπαναστατικός οικισμός. Σήμερα έχει διαλυθεί.
63. Δε βρήκα βιογραφικά στοιχεία.
64. Κάβρας Νικόλαος. Καταγόταν από το Λιδωρίκι και είχε λάβει μέρος στις μάχες Αλαμάνας, Βασιλικών, Γραβιάς και μερικές άλλες.
* . Πιθανόν η ημερομηνία να είναι λαθεμένη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σέμι[65] 1 32:00
του χιλ.(ιάρχου) Ιωάννη στράτου, ή στρατιόται όπού καθόταν εις Τοπόλια[66] ήρθαν τον φευρουάριον 8 : στρατιώτε και μάς επεîραν γίδες 10 φ. 20 200:00
ο πεντηκοσίαρχος Ἰωάννης φαρμάκης μάς έπεîρεν γίδες 4 ξιγούρι[67] 1 56:
ο εκατόνταρχος του ράγγου Ιωάννης σούλιος[68] μάς επεîρε προβατίνες 3 γρ. 60 180:
μάς επῆρε ὁ πλατῆς πρόβατα 6 και τούς επεîρε ο Ιωάννης εκατόνταρχος σταύρος του...
.....[69] αρχηγού νότη γίδες 3 60:00
2458:10

ὁ εκατόνταρχος ἀλέξις μελιγγιότης μάς ἐπῆρε μιαν φωράδαν δια να πάγει ἑως 20 καστέλη[70] και μας το εβάσταξε και δεν μας την ἐδωσε. 200:00
2658:10

Χωρίον Διοβουνά

τοῦ χιλιάρχου Ἰωάννη στράτου οί στρατιώτε του 46 ἐπῆγαν εἰς δύω βουνά ἐκάθησαν ἡμέρας 32 : ἐπῆραν άλεύρι ὀκάδες 1104 1104:00
φασούλια ὀκάδες 135 περ(ίπου) 4 135: 00
γίδες 7 οί εἴδιοι 140:..
κότης 13 οί εἴδιοι 32:40
κρασί ὀκάδες 50 25:
1436:40
κριθάρι ὀκάδες 50 φ. 35 43:30 1480:20

τοῦ ἑκατοντάρχου ντραουμανάκη

απέτισε και τοῦ επῆρε πεδοκόρη γρ. 23:00
τούς εκράτησε άποδουλιαν πούχαν λάβον 50:
ἐξ ὁ ἴδιος τούς επεîρε μετριτά 59:
ἐξ ὁ ἴδιος τούς ἐπεîρε μετριτά 240:00 372:
ὁ λέλης από μαυρολιθάρι μάς επεîρε γήδες 5 100:00
1952:10

65. Τουρ. λέξη Kosem= κριάρι που οδηγεί τα κοπόδια των προβάτων, μπροστάρης.
66. Ἀγνωστη η περιοχή.
67. Δίχρονο αρνί..
68. Δε βρήκα βιογραφικά του στοιχεία.
69. Μία λέξη δυσανάγνωστη.
70. Λέξη ιταλική Castello και λατινικά Castellum, υποκοριστικό του Castrum = μικρό κάστρο, οχυρωμένος πύργος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Χωρίον προκοβενίκος[71].

Τοῦ πεντακοσιάρχου φαρμάκη τρίγυσε τα αμπέλια τοῦ χωριού προκοβονίκου και τα ἐκτήμισαν μετάσεβαμόν εις κρασί φορτόματα : 5 οκάδες 600 περίπου 12 παράδες[72] την οκά 180:00

..... 456638:06

>> ακολούθως σούμα[73] *γρόσια*

Χωρίον Δαμάστα

οί χιλίαρχοι του γεωργάκη διοβονιώτη[74] όπού ἔρριξε το στρατόπεδο του εις δαμάσταν ἐτάϊσαν τά γεννήματά των με τα ζῶα του δια κιλά 100 οκάδες 2200 προς 30 γρ. 1650:.

κριθάρι ἐτάϊσαν μεταξώα του διά κιλά 40 720 πρός 20 360:.

2010:..

τοῦ Πεντικοσίαρχου Κωμνά Τράκα.....

.....ό πεντικόνταρχος κωμνάς ανιψιός τοῦ Τράκα καί ό πεντικόνταρχος θανάσης Χρ. Νόσουρος ἐπεῖραν μιά φουστανελα τοῦ ἀναγνώστη .....ματζούκα .....γρ. 130:.

βρακί του 1 13:.

(δυσανάγνωστη μία λέξη) 6:

άλεύρι .....οκάδες 40: 189:

Οί στρατιώται τοῦ χιλιάρχου διοβουνιώτη ἐπεῖραν χαλκόματα τοῦ ἀναγνώστη ματζούκα κομάτια 13 οκάδες 13 πρός γρ. 7 7:91

ἀλάτι οκάδες 150 πρός περίπου 10 37:94.. 128:40.

71. Σκαμνός Φθιώτιδας.

72. Λέξη τουρκ. Para=τουρκικό νόμισμα ίσο με το 1/40 του γροσιού.

73. Λατιν. Λέξη. Summa =Άθροισμα, ολικό ποσό.

74. Ήταν γιος του αρματωλού Γιάννη Δυοβουνιώτη. Γεννήθηκε στην Άμφισσα το 1798. Το 1812 ακολούθησε τον πατέρα του και πολύ γρήγορα έγινε πρωτοπαλλίκαρό του. Στα 1820 ο πατέρας του τον έστειλε στον Αλή πασά, αλλά το 1821 έφυγε και έπεσε στα χέρια του Χουρσίτ πασά, όπου έγινε ανταλλαγή με τον Αλβανό τοπάρχη, μπέη Φρασσάρη. Το 1822 διορίστηκε χιλίαρχος και αργότερα στρατηγός. Μετά την πτώση του Μεσολογγίου προσκύνησε τον Τούρκο, αλλά όταν αποφασίστηκε η εκστρατεία του Καραϊσκάκη ξαναπήρε τ'άρματα και πολέμησε τον κατακτητή. Μετά την αποκατάσταση των πραγμάτων έγινε υποστράτηγος του τακτικού στρατού και γερουσιαστής. Απεβίωσε το 1880.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ή ίδιοι στρατιώτε έπείραν βαμπάκια τοῦ
κωστα διαμαντή όκ. 40 *75:.*
χαλκόματα όκάδες 10 φ 7 *70:.*
διώ στρέματα χωράφια είχαν σπαρμένα όπού
είχε ά γίνη κοιλά 9 προς όκάδες 40 διά όκάδες
προς παρ.(άδες) 40 *180:90 235: 2562*

Εκ χωρίου σκλιθράκι καί χεῖρας θανάσαινας

Ό εἰκοσιπένταρχος ανδρέας τοῦ ἑκατόνταρχου
παλιοκώστα τής ἐπεῖραν μπόλιες[75] *: 4 περ. 10* *40:*
Μια μαντίλα προς γρ.(όσια) *4:*
πανεί εὐταξάδες 15 προς 60 *22:20*
κιαρί λίτρα 2 *6:*
νάμα λίτρα 1 *4:*
μετάξη τζικλιά : 3 δραμ(μια) 70 : πος 6 παράδες
το δράμι *10: 87:.*
47236:35

εις ανταμωσίν του και ζήτησεν να βάλει αφορισμόν
δια τα ἄνωθεν πραγματά της και δεν την δέχθησαν
άλά τήν κινίγησαν με τα ξίλα.
ήτε σαράντα επτά χιλιάδες γρόσια και διακόσια
τριάντα έξ και παράδες εἴκοσι ἕξ.
(Δυσανάγνωστη η τοποθεσία) τή 22 όκτωβρίου 1829
η Δημογεροντία Ζητουνίου
Ζαχαράκης Ιωάννη
Α. Παπαλεξίου[76]
(Τ. Σ.)

ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΖΗΤΟΥΝΙΟΥ

Όπως φαίνεται την περίοδο εκείνη η προσωρινή Δημογεροντία του Ζητουνίου βρισκόταν σε αδράνεια, και το γεγονός αυτό εξηνάγκασε μερικούς από τους κατοίκους των παραπάνω χωριών να τους απευθύνουν την παρακάτω διαμαρτυρία.

Πρός τήν Προσ.(ωρινήν) Δημογεροντία τοῦ Ζητουνίου

1245

Το κοινόν της επαρχίας μας θεωρῶν τήν ἀνάγκην τήν ὁποίαν, ἔχει, τό νά παρευρίσκεται ή Ἐπαρχιακή Δημογεροντία ἐπιτοπίως. Σᾶς παρακαλεῖ

75. Τσεμπέρι, μαντίλι κεφαλιού.
76. Τα μέλη αυτά της δημογεροντίας είναι εκείνα που διορίστηκαν ως μόνιμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

διά τής παρούσης του καί σᾶς προτρέπει νά σπεύ-σετε ἐνταῦθα· ὅσον οὔπω τάχιστα, διά νά ἀναλάβητε, καί ἐπιτοπί-ως τά ὁποῖα ἐπιφορτήθητε χρέη.

Τά Γειτονικά συστήματα (μία λέξη δυσανάγνωστη) τούτου τοῦ εἴδους ἐκπληροῦν τά χρέη ταῦτα κατά τήν ἐπιθυμίαν τῶν κατοίκων ἡμεῖς λοιπόν Κύριοι! Πῶς νά φανῶμεν κατώτεροι τούτων, καί νά ἔχωμεν τό κεντρικόν τοῦτο σύστημα μακράν τής πατρίδος μας; τά ἐξωτερικά πράγματα μᾶς δίδουν χρηστάς ελπίδας, ὅθεν μήν ἀμφι-βάλλετε ὅτι δέν θέλει λάβητε τήν ἀπαιτουμένην ἡσυχίαν, διά νά ἐνεργήτε τά χρέη σας.

Ἐπί τούτου στέλλεται καί ὁ συμπολίτης μας Ροΐζος Γεωργίου, ὁ ὁποῖος θέλει σᾶς πληροφορήση, καί προφορικῶς τήν ἀνάγκην τής πατρίδος μας.

Ἐν τούτῳ μένομεν

Τήν 28 Μαρτίου 1829 Οἱ Συμπολῖται μας
ἐκ τῆς Δαμάστας

>> αναγνόστης αγγελογιοργος ἀπό Πάβλαν
>> ἀθανάσιος τζίκας Κομποτάδες
>> θανάσης παρδάλης σκληθράκι
>> ρίζος αθανασίου δύω βουνά
>> αντόνιος ἀπό δρακοσπηλιά
>> Παναγής Γιάννης Γαρδίκι
>> Ἰλίας από Κομαριτζίκη
>> Διαμαντής από Δαμάστα

*

Κλείνουμε με την απόφαση επικύρωσης της μόνιμης Δημογεροντίας του Ζητουνίου.

Αρ. 492

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
Ο ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α΄. Δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13996 οδηγιῶν τής Κυβερνήσεως ἐπικυροῦται ἡ ἐπαρχιακή Δημογεροντία τοῦ Ζητουνίου, οἱ κύριοι

Ἀθανάσιος Τζίγκας
Ἀναγνώστης Παπαλεξόπουλος
Ζαχαράκης Ἰωάννης

Β΄. Ὁ Κ* Α. Τζίγκας ἐπιφορτίζεται τήν τοπικήν Ἀρχήν ταύτης τής Ἐπαρχίας κατά τάς ὑπ' ἀρίθ. 493 οδηγίας τής Ἔκτ.(ακτης) Ἐπιτροπείας.

Γ΄. Ὁ Κ. Α. Παπαλεξόπουλος ἐπιφορτίζεται τάς γαίας τό δίκαιον

* Κύριος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ταύτης τῆς Ἐπαρχίας κατά τάς περί Δικαστηρίων διατάξεις τῆς Κυβερνήσεως καί Γραμματεύς διορίζεται ὁ Κ. Διονύσιος Δημητριά-δης, ὅστις θέλει ἐκπληροῖ καί τά τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας χρέη.

Δ΄. Ὁ Κ. Ξ. Ἰωάννου ἐπιφορτίζεται τά Ἀστυνομικά χρέη κατά τάς ὑπ' ἀρίθ. 494 ὁδηγίας τῆς ἐπί τῆς Ἐκτ.(άκτου) Ἐπιτροπείας, ὅστις θέλει ἐκπληρεῖ καί τά τοῦ Γραμματέως χρέη.

Ε΄. Ἡ Ἐπαρχιακῆ Δημογεροντία θέλει ἐνεργῆση τό παρόν διά-ταγμα.

Τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1829. Ἐν Γαρδικίῳ Ζητουνίου

(Τ.Σ) Ὁ Ἐκτ.(ακτος) Ἐπίτροπος
Κ. Μεταξᾶς

Ὁ Γραμματεύς
Δ. Δημητριάδης[78]

Σήμερον τήν 23 Ἰουλίου 18.... ..... τοῦ ἐκδοθέντος καί δημοσιευθέντος τοῦ Διοικητοῦ ὑπ' ἀρ. ..... προγράμματος τοῦ .....τής..... ἐπιτροπης συνῆλθεν εἰς τήν διά τοῦ προγράμματος Ναόν περί ἔναρξις τής εἰρημένης .....κατά τήν ἔννοιαν τοῦ Ἄρθ. 18 τοῦ Νόμου ἐξελέξατο ἡ επιτροπή ὡς Γραμματέαν αὐτης τόν Κύριον Ν. Μποτοίδην ἀνακοινοῦσα εἰς αὐτόν τό διάστημα τοῦ νά προσυπογράφῃ εἰς ὅλα τά πρα-κτικά τής ἐπιτροπης ..... διαξήχθη κλήρος..... .... τοῦ τρίτου μέλους τής ἐπιτροπης.....

Ἐγένετο ἐν τῷ κειμένῳ Ναῷ
ἡ ἐπιτροπή
Γ. Δρόσου ὡς ἀγράμματος.....
Δῆμος ὡς ἀγράμματος.....
Ἰωάννης.....
.....
.....
.ὡς ἀγράμματος.....

Ο Γραμματεύς
Ν. Μποτοίδης

Ἔναρξις ψηφοφορίας τήν 23 Ἰουλίου 1844
Περί της ἐνάρξεως ττης ψηφοφορίας, ἡ ἐπιτροπή παραλαβοῦσα τήν

78. **Πηγή:** Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών. Φάκελος 1829.
99-1α-δ.
αακ αδ .
αακ . ε'.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κάλπην ἐσφραγισμένην καί διάφορα ..... καί εἰς τήν ὀπήν αὐτῆς ..... καί ἤρξατο ἡ φηφοφορία.

Ἀὔξων
ἀριθμός Ὄνομα καί Ἐπώνυμον Ἀριθμός τοῦ καταλόγου

Αὔξων ἀριθμός	Ὄνομα καί Ἐπώνυμον	Ἀριθμός τοῦ καταλόγου
1.	Γεώργιος Φώτης	129
2.	Δημήτριος Ροζής	776
3.	Νικόλαος Γ. Στουραίτης	223
4.	Θεοφάνης Πανούρης	176
5.	Γεωργάκης Φωρτόσης	866
6.	Μητρος Μπηλιούλης	932
7.	Ἀργύρης Ἰωάννου Λιάκου	1003
8.	Λουκᾶς Φύνος	1342
9.	Μητρος Τσιρώνης	947
10.	Ἰωάννης Σπυρίδου	973
11.	Νικόλαος .....Μουστρακᾶς	388
12.	Βασίλειος Τσοβάρας	1340
13.	Ἀναγνώστης Τζάθας	955
14.	Δῆμος Θεόδωρος	961
15.	Γεώργιος Ἰωάννου	1011
16.	Ἰωάννης Νάκου	1002
17.	Κότζος Γιότης	864
18.	Σπυρίδος Ἰάννης	972
19.	Λουκάς Κουνέλας	865
20.	Ἰωάννης Πασσᾶς	429
21.	Χρήστος Ἀντωνιάδου	193
22.	Μητρος Ἀναστασίου	892
23.	Παναγιώτης Ἰωάννου Νουτσίλας	929
24.	Γιαννάκης Ξηρογιάννης	860
25.	Ἀναστάσης Φώνος	1341
26.	Κωνσταντης Ἠλία	998
27.	Λάμπρος Νάκου	51
28.	Μητρος Κότζος	903
29.	Νικολός Μανούσκος	507
30.	Ἀγγελής Γ. Στουραίτης	225
31.	Γιάννης Π. Εὐταξία	246
32.	Ἰωάννης Ἀϋβαλιώτης	321

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

33.	Παναγιώτης Μπαρμπάτζης	1004
34.	Γεωργάκης Ἀγγελης	859
35.	Γεώργης Παναγιώτου	884
36.	Ἰωάννης Τσαβαρίνης	920
37.	Ἀθανάσιος Μαστροκώστας	916
38.	Ἰωάννης Μάζης	70
39.	Θανάσης Τσρίκος	700
40.	Δημήτριος Ἀσημακόπουλος	292
41.	Νεροῦτζος Λεωναρδίδης	309
42.	Εὐθύμιος Ζωιννιάτης	66
43.	Ἰωάννης Βαγένας	882
44.	Δημήτριος Λάζαρος	873
45.	Παῦλος Τζαμάλας	889
46.	Κωνσταντής Ἰωάννου Τσουτζώρης	879
47.	Λουκᾶς Παναγιώτου	887
48.	Γεώργιος Λουκᾶ Τάντζαρης	874
49.	Ἰωάννης Ἀναστασίου	1079
50.	Δημήτριος Χριστοδούλου	1073
51.	Δημήτριος Τριανταφύλλου	1082
52.	Κωνσταντῆς Ἀναστασίου	1080
53.	Βασίλειος παπᾶ Ἠλία	1075
54.	Σωτηρχος Ἀργύρης	894
55.	Παναγιώτης Οἰκονόμου	896
56.	Κολιός Τσάβας	893
57.	Λουκᾶς Νταλιάνης	898
58.	Γεώργης Ἀνέστη	908
59.	Φίλιππας Τριανταφύλλου	1083
60.	Γεώργης Δήμου	1085
61.	Κωνσταντης Γεωργίου	1086
62.	Κῶστας Σουλιώνης	1223
63.	Μητρος Παπᾶ Κῶστα	1147
64.	Λουκᾶς Ἀγγελῆς	911
65.	Ἰωάννης Κουβάλης	919
66.	Ἰωάννης Μαστροκῶστα	915
67.	Ἀργύρης Οἰκονόμου	917
68.	Λάμπρος Τζιτζούρας	922
69.	Ἀναγνώστης Κιούσσης	921
70.	Γεώργιος Ζουτουνιάτης	65
71.	Γιάννης Πλιακοστάμος	197
72.	Κολιός Σόλτος	914
73.	Παῦλος Μπενέκος	930

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

74.	Ἰωάννης Ἀναστασίου	891
75.	Μητρος Παππᾶς	997
76.	Μιχάλης Ζαρογιάννης	975
77.	Χρηστόδουλος Γεωργίου	165
78.	Γεώργιος Βούλγαρης	583
79.	Γεώργιος Μακαρούνας	373
80.	Γιαννακός Κόκκινος	1316
81.	Νικόλαος Σβέρκος	117
82.	Θανάσης Καπάκας	1158
83.	Λουκᾶς Βλαχόπουλος	366
84.	Βάγιας Σανιδᾶς	523
85	Γιότης Βάγιας Σανιδάς	525
86.	Ἀργύρης Γεωργίου	960
87.	Γιαννάκης Μπενέκος	931
88.	Λουκᾶς Γιαννάκη	952
89.	Λουκᾶς Μάλεση	938
90.	Θεοδώσης Κουκούτζης	966
91.	Παῦλος Σπυρίδος	956
92.	Ἀναστάσης Μπένος	954
93.	Ἀργύρης Δημήτρης	964
94.	Κολιός θεόδωρος	962
95.	Ἀναστάσης Κόπας	384
96.	Νικολός Δήμου	1084
97.	Γερογιάννης Σανιδᾶς	522
98.	Δημήτρης Ν. Μανοῦσκος	508
99.	Ἰωάννης Ν. Μανοῦσκος	509
100.	Νικολός Ἀτσίγκανος	1236
101.	Ἀθανάσης Κ. Καρατζόλης	532
102.	Ἀναστάσης Δουκατζίκος	624
103.	Χρῆστος Ν. Μανοῦσκος	510
104.	Δημήτρης Χουτζούμης	562
105.	Γεώργιος Ρήγας	401
106.	Γεωργάκης Τσοῦρος	980
107.	Δήμος Λένας	977
108.	Θανάσης Τότζικας	979
109.	Γιαννακός Δημητρίου	1009
110.	Στέργιος Κούτσης	981
111.	Ἀναγνώστης Παπαδημήτρη	1007
112.	Γεώργιος Νίκας	971
113.	Γεώργιος Κουτός	1010

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

114.	Κολιός Λάζαρης	987
115.	Γεώργης Παναγιώτου Θανασούλη	1018
116.	Μητρος Στάμου	989
117.	Χρηστόδουλος Σιούκης	1324
118.	Θεοδωρης Γ. Βλαχόπουλος	1220
119	Ἀναστάσης Μπίνιος	5
120.	Λουκᾶς Γεωργίου Παπούλια	491
121.	Νικόλαος Γ. Κρίκος	23
122.	Ἀναστάσης Ἀσημακόπουλος	293
123.	Ἀλέξης Καλιόρης	398
124.	Σπυρος Παπαθανασόπουλος	415
125.	Δημῆτρης	338
126.	Φίλιππος Ἀ. Ροζῆς	775
127.	Νικολός Κυπραίος	616
128.	Ἰωάννης Κόντος	368
129.	Πέτρος Παπᾶ Νικολάου	765
130.	Χαράλαμπος Γεωργούτσης	284
131.	Νικολός Κωστανῆς	1074
132.	Νικόλαος Εὐθυμίου	234
133.	Γεώργιος Καμπόλης	829
134.	Μῆτρος	836
135.	Σωτῆρης Βλάμινας	638
136.	Γεώργιος Θεοφάνης	1088
137.	Γιάννης Θανάσης	804
138.	Σπυρίδων Γκόγας	1212
139.	Γιάννης Πατερόπουλος	817
140.	Νικολός Σαλαπατιάρης	721
141.	Νικολός Σίμου	141
142.	Δημῆτριος Καλάσας	511
143.	Ιωάννης Φούφουλας	436
144.	Ἰωάννης Φουκαρᾶς	364
145.	Ἀναγνώστης Ροζῆς	773
146.	Ἀλέξης Παρδάλης	736
147.	Γεώργιος Γουρούνας	214
148	Γιάννης Κουκογιάννης	251
149.	Θεοδωρῆς Γιάννης	814
150.	Ἀποστόλης Ζαχαριᾶς	843
151.	Μῆτρος Γερονικολοῦ	852
152.	Γιαννάκης Δῆμου Κοφοῦ	856
153.	Γιάννης Κοτρατζίδης	581
154.	Γεωργάκης Κεράστας	619

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

		355 1036 438 424
155.	Λάμπρος Τζήρας	1036
156.	Λουκᾶς Εὐταξίας	438
157.	Θεοδωρῆς Μπακάλης	424
158.	Μανώλης Δημακόπουλος	418
159.	Ἀναστάσης Ντόκος	517
160.	Ἀγγελης Μοχλάς	592
161.	Νικολός Σπανός	640
162.	Γιάννης Γεωργίου Κυριακάκης	684
163.	Πανάγος Κόκκινος	1215
164.	Γιαννακός Γιαλύρντος	709
165.	Κότζος Φίλης Μακρῆς	778
166.	Δημῆτρης Σάκλας	719
167.	Γεώργιος Σκάμπας	392
168.	Γιαννούτζος Ἀθανασίου	212
169.	Γιάννης Γερονικολοῦ	853
170.	Παναγιώτης Αϋφαντης	844
171.	Γιάννης νιούσης	808
172.	Ἀργύρης Λάλου	625
173.	Μῆτρος Θεοδωρῆ Καρακούτας	1322
174.	Κωνσταντῆς Λουκᾶ Παπᾶς	784
175.	Λουκᾶς Τσολάκος	796
176.	Ηλίας Διαβολάκος	580
177.	Γιαννάκης μούγιας	601
178.	Θανάσης Παππᾶ	1087
179.	Νικολός Μπόκος	1071
180.	Λουκᾶς Ἰωάννου	1076
181.	Λάμπρος Ἀναστασίου	1078
182.	Λάμπρος Ἰωάννου	1077
183.	Κωνσταντῆς Τζμῆς ἤ Παρδάλης	788
184.	Γεώργιος Καπαρός	432
185.	Μητρος Κλημάρης	518
186.	Γεωργάκης Καρβούνης	650
187.	Νικολός Ντρίζος	16
188.	Ἀναγνώστης Δ. Μπαρδαμπούλιας	46
189.	Κωνσταντης Ἀνδρέου	147

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

190.	Μητρος Βλάχος	443
191.	Θεοχάρης Βλαχόπουλος	367
192.	Νικολός Φίλιππας	1121
193.	Κωνσταντῆς Μπαλττζόκης	660
194.	Ἰωάννης Κοντόψυχος	506
195.	Σταμέλος Δ. Γούναρης	252
196.	Κωνσταντῆς Καραμαλίνας	571
197.	Γεώργος Σπάρος	1047
198.	Παναγιώτης Κουτσαλίγκος	1049
199.	Δῆμος Μπαρδαμπούλιας	45
200.	Νικόλαος Δ. Μαγιάκου	566
201.	Γιάννης Στάμου	217
202.	Στάθης Θ. Κρίκος	1246
203.	Δημῆτρης Περαχωρίτης	777
204.	Ζαχαρίας μουχαντώνης	1059
205.	Γεώργης Νικολοῦ	1045
206.	Ἀθανάσιος Μποζάς	1051
207.	Δῆμος Παναγιώτου	1060
208.		
209.		

208.	Γεώργιος Δήμου	1062
209.	Θανάσης Σκορδᾶς	289
210.	Χρηστόδουλος Ἰωάννου	166
211.	Θανάσης Μπακαρόζος	148
212.	Ἀντώνης Σπουραίτης	224
213.	Στεφανῆς Θ. Πελεκάνου	164
214.	Γεώργης Ἰωάννου Ντελίκος	1056
215.	Δημητράκης Γ. Καλομίρης	1042
216.	Κωνσταντῆς Παναγιώτου	1061
217.	Κότζος Ἀθανασίου	1057
218.	Ἀναστάσιος Τζιβέριος	4
219.	Ἰωάννης Γεωργίου Κλίγκας	1259
220.	Μητρος Γεωργίου Λάπα	35
221.	Ιωάννης Ἀνδριόπουλος	413
222.	Κωνσταντῆς Κότζαλης	431
223.	Κωνσταντῆς Καρρίτζας	1195
224.	Χρῆστος Κ. Καφρίτζας	1197
225.	Δημήτριος Κυρίτζης	1200
226.	Κωνσταντῆς Σταυλιώτης	1177
227	Ἀθανάσιος Κουρουπλῆς	785

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

228.	Ζήσης Μιχαήλ	1218
229.	Λουκᾶς Ἰωάννου Κουνέλης	288
230.	Νικόλαος Τόλιας	286
231.	Νικόλαος Κοντουλουκᾶς	109
232.	Λουκᾶς Γεωργίου	1052
233.	Λουκᾶς Ἀναγνώστης	1070
234.	Σταμάτης Γεωργίου	1048
235	Λουκᾶς Παναγιώτου	1058
236.	Γεωργαντάς Ἀ. Μαρδαμπούλιας	1213
237.	Χρηστόδουλος Π. Κρίκου	32
238.	Γεωργάκης Μπαλτζόκης	638
239.	Δημήτριος Τουρούπος	349
240.	Κωνσταντῆς Γιαννούλας Κοτζοθανάση	557
241.	Γιάννης Τριάδας	1335
242.	Χρῆστος Σγιάννης	1190
243.	Ἀντώνης Δημόκας	546
244.	Παναγιώτης Στεργιαννός	1161
245.	Γεώργης Νταλιάνης	1187
246.	Δῆμος Γκόλφης	983
247.	Λουκᾶς Μαγκούφης	497
248.	Χαραλάμπης Χρήστο	644
249	Βασίλειος Ντομορενέος	604
250.	Ἀναστάσιος Κουτζοδημήτρης	603
251.	Μητρος Κατζόλης	578
252.	Στάθης Κουτζός Μυλωνᾶς	114
253.	Γιαννάκης Παιδόπουλος	666
254.	Μητρος Γ. Ντάκος	1043
255.	Θανάσης Σταυλιότης	1174
256	Γεωργάκης Τσολάκος	753
257	Γεώργιος ..... Τσάρκας	382
258	Κωνσταντῆς Δ. Κεφαλοκῶστας	760
259	Μητρος Μιχαήλ Ντελιμήτρου	195
		372
260.	Νικολός Κολοκύθας	372
261.	Ἀναστάσιος Φυλακτοῦ	322
262.	Γεώργιος Θεοδώρου Πελεκάνος	168
263	Μῆτρος Γιαννακοῦ Μπακάλη	206
264.	Παναγιώτης Δημητρίου Χρυσαΐτης	145
265.	Ζήσης Φούσκα	316

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

266.	Σπυρος Οἰκονόμου	663
267.	Γιάννης Γυναικάδελφος Τσλαπατάρα	1262
268.	Ἠλίας Τόλια	235
269.	Νικόλαος Σταΐκης	652
270.	Γεωργάκης Βασιλικᾶς	484
271.	Ἀναστάσης Γιάτζος	227
272.	Γιάννης Κουφός Σαμαρτζῆς	547
273.	Νικολός Ταμπάκης Θηβαῖος	464
274.	Ἀποστόλης Γουργιώτης	488
275.	Γεώργης Δημητρίου	67
276.	Χρῆστος Γεωργίου Βλαχόπουλος	1221
277.	Γιαννάκης Κότζου Μυλωνᾶς	550
278.	Μητρος Καστρομουστάκης	180
279.	Σίλβεστρος Νικολάου	34
280.	Ἰωάννης Κωτάγιας	545
281.	Μητρος Κ. Λίοντος	107
282.	Νικολός Β. Μέγας	420
283.	Παναγιώτης Λιναρδούτζος	472
284.	Σταμέλος Σίμου	555
285.	Γεωργάκης Σανιδάς	519
286.	Ἰωάννης Δεμερτζῆς	702
287.	Χρῆστος Τραγάλας	213
288.	Πέτρος Νκολάου Σπανός	157
289.	Δημήτριος Κ. Θεοχαρόπουλος	87
290.	Μῆτρος Ζαχαρόπουλος	101
291.	Σπῦρος Ἠλίου Μαγκλάρας	38
292.	Θανάσης Καστοῦρας	275
293.	Ἀνδρέας Ἰωάννου Στιβαχτόπουλος	379
294.	Γεώργιος Ἰωάννου Μαγιᾶκος	386
295.	Ἀναστάσης Τραγάδας	779
296.	Χρῆστος Ρίζου	762
297.	Στάθης Εὐταξία	533
298.	Λουκᾶς Τσούλκας	447
299.	Γεώργιος Κωσάρας	641
300.	Παναγιώτης Μαργόνης	121
301.	Νικολός Ρίζος	1209
302.	Ἰωάννης Δημητρίου Στογιάννης	320
303.	Ἀθανάσιος Γ. Πάσσου	694
304.	Λουκᾶς ..... Παπουτζῆς	184
305.	Εὐάγγελος Δαλαμάγκας	1339
306.	Μητρος Πεντεσκούφης	648

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

307.	Δημήτριος Ἀϊβαλιώτης	387
308.	Βασίλειος Μπούμπης	697
309.	Νικόλαος Κωνσταντίνου Δημητρίου	685
310.	Λουκᾶς Κόλια Πάνου Ευταξία	417
311.	Ἀνδριτσάκος Μέργος	480
312.	Ἐλευθέριος Βάγκος	515
313		
313.		
313.	Νικολός Μαγκούφης	495

Ἀφοῦ παρῆλθεν ἡ προσδιορισμένη ὥρα τῆς ψηφοφορίας, ... ἡ ἐπιτροπή τῶν ἐργασιῶν της, σφραγίσασα τήν οπήντῆς κάλπης ἐνώπιον τοῦ Δημάρχου, καί πολλῶν ἄλλων ..... ἐπιθέσαντες εἰς ταύτην τῆς .....σφραγίδας τήν κατά τήν ὥραν ἔνδεκα καί τέταρτον ..... ἡ κάλπη ἐνεπιστεύθη ὑπό τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τόν Ταγματάρχην Κύριον Θανασούλαν καί τόν μοίραρχον Κ. Μόστραν, δώσαντες εἰς τήν ἐπιτροπήν καί λόγον τῆς στρατιωτικῆς της τιμῆς, περί τῆς εξασφαλίσεως αὐτῆς καί τῆς παραδόσεως εἰς τήν ἐπιτροπήν ἀνέπα-φον καί .....ἐσφραγίσθη ἐπί τῆς οπῆς ἥτις δέν ..... μέ τήν σφραγίδαν του Κ. (Κουζουπέταλου μέλους τῆς ἐπιτροπῆς, τρεεῖα μέρη καί ἐσφραγίσθη .... καί τοῦ Κ. Γ. Θ. Φόρτου.

Ἐγένετο ἐν Λειβαδείᾳ τήν 23 Ἰουλίου 1844 κατά τό ἄρθρ. Στ' τοῦ περί ἐκλογῆς Νόμου παρα-κλήθησαν διά νά ὑπογράψωσι ὅσοι ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς θελώσωσι.

Ἡ Ἐπιτροπή *Ὁ Γραμματεύς διά τούς ἀγράμματους*

.....

Γ. Δρόσον καί ἀποστόλην .....

Ν. Μποτοίδης

.....

..... *ἀγράμματος*

διά χειρός .....

ἀνδρέας.....

.....*πάρεδρος*

Σήμερον τήν εἰκοστήν τετάρτην τοῦ μηνός Ἰουλίου δευτέραν ἡμέραν τῆς ψηφοφορίας ἡ ἐπι-τροπή τῆς Δημαρχίας συνελθοῦσα εἰς τήν προσδιορισμένους διά τῆς ψηφοφορίας Νόμους αὐτῆς παρουσιασθέντες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εἰς τούς ἄνω δύο αξιωματικούς, παραβεν τήν κάλπην ἐσφραγισμένην καί .... καθόλα της τά μέρη καί κατά τήν ὁποίαν ἡ παροῦσα πρᾶξις συνελθούσαν ἐν τῇ .προκειμένη ὥρα ἐπί παρουσία καί του Δημάρχου ..... ὑπογράψαμεν παρά τής ἐπιτροπῆς εἰς τήν ὅσην ἐθέλησαν .....

Η Ἐπιτροπή

διά τούς ἀγραμμάτους Γ. Δρόσον καί α. Παππᾶν

Ν. Μποτρίδης

Ἰωάννης ..... *Ὁ Γραμματεύς*

ανδρέας .....

Διά τόν Δήμον Λάμπρον

ἀγράμματος Λάμπρος Κρίκος.

Ὁ Δήμαρχος Λεβαδέων

καί ἐν ἀπουσία αὐτοῦ

Ὁ Δημ.[αρχιακός] Λάμπρος Κρίκος

314.	Ἀλεξανδρῆς Ξηρομερίτης	605
315.	Βασίλειο Χορμβοβίτης	621
316.	Γεώργιος Διοβουνιώτης	308
317.	Γκόλφης Μῆχαινας	399
318.	Γεώργιος Ἀναγνωστου Ροζῆς	774
319.	Θεοδωρῆς Καβρῆς	361
320.	Γεώργιος Κορρίδος	25
321.	Ἰωάννης Κίτζας	798
322.	Τάσσος Λουκᾶς Κουτζοῦ	369
323.	Στάθης Ἀστρης	226
324.	Ἀθανάσιος Τριανταφύλλου	163
325.	Πανάγος Φαναρτζῆς	120
326.	Κῶστας Νάκος	312
327.	Νικόλαος Καλογερόπουλος	271
328.	Τόλιας Νικολάου	3
329.	Ἀργύρης Ἰωάννου Ζαχαρῆς	687
330.	Πέτρος Λάμπρου Νάκου	1332
331.	Κῶστας γεωργίου	1269
332.	Ιωάννης Σαμαρτζῆς Φίλη	757
333.	Γεωργάκης Γιαννακόπουλος	1185
334.	Δῆμος Τυροκόμος	1181
335.	Τριαντάφυλλος Μπετζαξῆς	123
336.	Γιάννης Γρηποσλης	655
337.	Θανάσης Σιλβέστρου	194
338.	Θανάσης Διαμαντόπουλος	561

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

339.	Λουκάς Χρῆστου Κατζοπίτης	258
340.	Παναγιώτης Λαγός	142
341.	Τόλιας Καφφατζίνας	489
342.	Πέτρος Παυλίστρας	131
343.	Λεονάρδος Παυλίστρας	210
344.	Σάββας Τζιμούλης	265
345.	Ἀθανάσιος Ἀναστασίου	204
346.	Χρυσοβέργης Νικολάου Κουλαλούμης	220
347.	Νικολός Ταλαντινός Σιραβός	1285
348.	Νάσος Ἀσπροποταμίτης	1265
349	Πανάγος Σκαρλέπας	1226
350.	Σωτῆρης Ἀναστασίου Τάτσης	362
351.	Νεροῦτσος Ἀναστασίου Καζατζῆς	314
252.	Ταξιάρχης Παπουτζῆς	672
353.	Γεώργιος ..... Παπουτζῆς	183
354.	Κωνσταντῖνος Π. Ἰατροῦ	29
355.	Νικόλαος Μπούρας Ταμπάκης	190
356.	Νικόλαος Καφφρατζίνας	490
357.	Γιάννης Κούπρισλης	1273
358.	Ἀναστάσης Χρήστου	1261
359.	Λουκᾶς Μιχαῆλ	315
360.	Σπυρος Ἀναστασίου	211
361.	Ἰωάννης Καρούλας	355
362.	Γιάννης Ἠλία Κορδόνη	253
363.	Νικολός Θηβαῖος	78
364.	Θεοφάνης Ταλαντινός	661
365.	Κωνσταντῆς Νικολάου	1201
366.	Σταῦρος Ἀποστόλου	1310
367.	Ἀργύρης Γεωργίου	21
368.	Ἀναστάσης Καστάνης	1308
369.	Ἰωάννης Βουλγαράκης	1305
370.	Δημήτριος Παναγιωτόπουλος	1306
371.	Ἀνδρέας Ἰωάννου	1290
372.	Χρηστόδουλος Γαμβρός Πανα-	1219
373.	γιώτου	1294
374.	Δημήτριος Πατζίκας	1299
375.	Κωνσταντῖνος Σεβαστός	1293
376.	Ἰωάννης Ἀθανασίου	1303
377.	Σωτῆρης Παπαβασιλείου	1301
378.	Στάθης Καρμοῦτσος	1297

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

379.	Βασίλειος Νικολόπουλος	1203
380.	Λουκάς Παναγιώτου	1295
381.	Δημῆτριος Πρέσας	1300
382.	Ἀντώνιος Δῆμου	1291
383.	Ζῆσης Ἀναστασίου	1296
384.	Χαράμπος Κωνσταντίνου	1292
385.	Μιχάλης Ὀρφανός	330
386.	Χαράλαμπος Καραμίτζος	99
387.	Ἀντώνης Δ. Βλαχογεώργου	200
388.	Κωνσταντῆς Θεοδώρου	159
389.	Γιαννάκης Μπανιᾶς	1242
390.	Θεοδωρῆς Πλιακοστάμος	199
391.	Παναγιώτης Ἀθανασίου	198
392.	Ἀναστάσης Πλιακοστάμος	6
393.	Παναγιώτης Ἀθανασίου	186
394.	Θανάσης Λαμπράκος	540
395.	Νικόλαος Βλάχου Χρόνης	414
396.	Παναγιώτης Παπαθανασόπουλος	250
397.	Γιάννης Καβράκης	203
398.	Γιαννούτζος Τζόρτζης	481
399.	Ἀνδρέας Διαμαντῆς	75
400.	Παναγιώτης Ἀλιφέρης	795
401.	Γεώργιος Ἀναστασίου	207
402.	Γεώργιος Τζατζαράγκος	146
403.	Ἠλίας κΟύκης	14
404.	Ἰωάννης Κακαϊδόνης	477
405.	Ἀντώνιος Καρτζᾶς	127
406.	Θανάσης Γεωργίου	262
407.	Ἀσημάκης Λαγῖνος	144
408.	Τόλιας Μ. Καλαντζῆς	261
409.	Ἀναστάσης Σταρέλης	682
410.	Ἰωάννης Ροζῆς	498
411.	Κωνσταντῆς Τζατζαρόνης	143
412.	Ἀναστάσης Βασιλείου	705
413.	Νικόλαος Στουρνάρας	263
414.	Βασίλης Καρβούνης	346
415.	Γεώργιος Ἰωάν. Κ. Μπακαμίσος	245
416.	Πέτρος Εὐταξία	1181
417.	Γεώργης Ἀύγερόπουλος	230
418.	Θεοφάνης Ζάχαρης	771
419.	Νικόλαος Βούλγαρης	86

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

379. 420.	Θεοχάρης Κ. Θεοχαρόπουλος	85
420.	Νικόλαος Κ. Θεοχαρόπουλος	85
421.	Λεωνάρδος Χατζῆς Καρίλας	232
422.	Νικόλαος Κολοβός	698
423.	Λουκᾶς Σίδερη	696
424.	Νικόλαος Διαμαντής	189
425.	Ἀθανάσιος Ἀντωνάδος	1309
426.	Λουκᾶς Ἀργυρός	30
427.	Ἰωάννης Ἀ. Ξάνθος	242
428.	Παναγῆς Ἀνδρέου	589
429.	Κωνσταντῆς Σινάνης	52
430.	Ἰωάννης Κεφαλοκῶστας	758

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στην Καστανιά Υπάτης το 1930. Περπατώντας τη βασική εκπαίδευση συνέχισε στο Γυμνάσιο Λαμίας, από το οποίο αποφοίτησε το 1950.

Μετά την εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων προσλήφθηκε, ως υπάλληλος στις αστικές συγκοινωνίες Αθηνών και Πειραιώς απ' όπου και συνταξιοδοτήθηκε το 1990.

Νεότατος αναμίχθηκε έντονα στα πολιτιστικά δρώμενα της Ρούμελης και από τη θέση του Γενικού Γραμματέα της Ομοσπονδίας Ρουμελιωτών Ελλάδος, του Συλλόγου Φθιωτών, Προέδρου του Συλλόγου Καστανιωτών, της Ενώσεως Ρουμελιωτών Χαϊδαρίου και άλλων κοινωνικών φορέων, ανέπτυξε αξιόλογη κοινωνική, φιλανθρωπική και πολιτιστική δραστηριότητα.

Είναι μέλος του Πνευματικού Κέντρου Ρουμελιωτών, της Εταιρείας Στερεολλαδικών Μελετών, του Ομίλου Φθιωτών Λογοτεχνών και Συγγραφέων, της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Εταιρείας και άλλων πολιτιστικών και κοινωνικών φορέων.

Έχει δημοσιεύσει πάνω από 350 άρθρα, μελέτες και ερευνητικές εργασίες σε περιοδικά κι εφημερίδες της Ρούμελης («Στερεά Ελλάδα», «Φθιωτικά Χρονικά», «Χρονικά Λοκρίδας», «Φθιωτιδοφωκίδα», «Νέα της Ρούμελης», «Λαμιακός τύπος», «Εθνικός Αγών» κλπ). Έχει κυκλοφορήσει έξι βιβλία και είναι ιδιοκτήτης - εκδότης των περιοδικών «ΙΧΝΗΛΑΤΗΣ» και «ΕΝΔΗΜΟΣ».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δημήτριος Θ. Νάτσιος
Φιλόλογος

ΘΕΜΑ
«Τα 150 χρόνια του Φθιωτικού Τύπου»

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
(ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ)

Σε όλους είναι γνωστό το γεγονός ότι η αρχή της έντυπης πνευματικής παραγωγής στον Ελλαδικό χώρο συμπίπτει με την έναρξη της Ελληνικής Επαναστάσεως του 1821, κυρίως, όμως, είναι μετεπαναστατικό φαινόμενο, διότι τότε δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την έκδοση εφημερίδων, περιοδικών, βιβλίων, ημερολογίων κ.λπ., κατάλληλες δε προϋποθέσεις ήταν η πολιτική ελευθερία, η ανύψωση του βιοτικού και πνευματικού βίου των Ελλήνων, η εγκατάσταση τεχνικών μέσων κ.λπ. Άλλωστε, σύμφωνα με τη γνώμη της Αικατερίνης Κουμαριανού, *«ο Τύπος δεν είναι αυθύπαρκτο φαινόμενο, αλλά συνάρτηση και έκφραση πνευματικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής του νεωτέρου Ελληνισμού»*. Το πνευματικό αυτό φαινόμενο, δηλ. την ίδρυση τυπογραφείων και την έκδοση εφημερίδων και περιοδικών, το συναντάμε στην πρωτεύουσα της Ρούμελης στα αμέσως μετεπαναστατικά χρόνια. Έτσι απ' το 1852, που εκδόθηκε η πρώτη εφημερίδα (βιβλία είχαν εκδοθεί νωρίτερα, το 1837) και μέχρι σήμερα έχουμε σεβαστή πνευματική παραγωγή, την οποία ονομάζουμε *«Φθιωτικό Τύπο»* και η οποία θα απασχολήσει εδώ.

Επειδή όμως το αντικείμενό μας απ' τη φύση του παρουσιάζει ευρύτητα, επιβάλλεται κάποια οριοθέτηση και διαίρεση σε περιόδους, όπου, χωρίς να διασπάται η εσωτερική ενότητα εξυπηρετούνται πρακτικοί σκοποί και πετυχαίνονται ουσιαστικοί στόχοι. Έτσι με βάση το **χρόνο** στον οποίο εκδόθηκαν οι εφημερίδες και τα περιοδικά, το περιεχόμενο, που έχουν, τους **στόχους**, που επιδιώκουν, τους **σκοπούς**, που εξυπηρετούν, τους **ανθρώπους**, που τις δημιουργούν, τη **μορφή**, που παρουσιάζουν, τα **τεχνικά μέσα**, που διαθέτουν, τα **προβλήματα** και τις **δυσκολίες**, που αντιμετωπίζουν, διαιρούμε τον Φθιωτικό Τύπο σε πέντε περιόδους: α) 1852 – 1881, β) 1881 – 1925, γ) 1925 – 1941, δ) 1941 – 1960 και ε) 1960 – σήμερα.

Πρώτη περίοδος *(1852 – 1881)*. Κατά την περίοδο αυτή η Λαμία ως μετεπαναστατική και ακριτική πόλη, που ήταν, είχε πολλές ιδιαιτερότητες και αντιμετώπιζε δισεπίλυτα προβλήματα, όπως πολεοδομικά, πληθυσμακά, γαιοκτησιακά, οικονομικά, ακόμη και οικολογικά κ.λπ. Και είχε τέτοια προβλήματα, αφού η ίδια ως πόλη αριθμούσε λίγες οικογένειες το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1833 – με την αποχώρηση των Τούρκων – και ήταν ένα μεγάλο χωριό εντός τους οποίου υψώνονταν τουρκικά τεμένη και το σεράι του Χαλήλ – Μπέη. Ακόμη, περιβαλλόταν από έλη, η γη της αρχικά παρέμεινε ακαλλιέργητη εξ αιτίας του πολέμου και μετά τσιφλικοποιήθηκε. Για τον ίδιο λόγο, δηλ. τον πόλεμο η κτηνοτροφία είχε μειωθεί αισθητά, πιστωτικά δε ιδρύματα ιδρύθηκαν με αισθητή καθυστέρηση. Το μετεπαναστατικό φαινόμενο της ληστείας, το οποίο αδέξια χειρίζονταν οι κατά καιρούς ελληνικές κυβερνήσεις και επιδέξια οι Τούρκοι της όμορης Θεσσαλίας, όχι μόνο βρισκόταν σε έξαρση, αλλά και μάστιζε την ακριτική εκείνη περιοχή, οι δε άνδρες της Οροφυλακής ενοχλούσαν ποικιλοτρόπως τους κατοίκους της υπαίθρου, ενώ την ίδια περίοδο η Λαμία ήταν δίαυλος προώθησης της αλυτρωτικής πολιτικής της Ελλάδος.

Στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή είχαν εγκατασταθεί αρκετοί αγωνιστές του '21, οι οποίοι δεν θέλησαν ή δεν μπόρεσαν να επιστρέψουν στην ιδιαίτερη πατρίδα τους μετά τη λήξη του πολέμου, αυτοί λοιπόν, αλλά και άλλοι, δημιούργησαν μια αντιοθωνική και αντιβαυαρική εστία στη Λαμία, η οποία δημιουργούσε προβλήματα στις κυβερνήσεις και τα ανάκτορα των Αθηνών με αποκορύφωμα την εξέγερση εναντίον του Όθωνα στη Φθιώτιδα (Απρίλιος 1848) και την κατάργηση του κράτους στη Λαμία (Οκτώβριος 1862). Στον τομέα της εκπαίδευσης ιδρύθηκαν σχολεία των δύο πρώτων βαθμίδων στα οποία δίδαξαν εκπαιδευτικοί προερχόμενοι, κυρίως, απ' τον υπόδουλο και παροικιακό Ελληνισμό (Νικ. Αργυριάδης, Σεραφείμ Ιππομάχης, Αναστάσιος Πυκαίος, Ζαχαρίας Παναγιωτίδης κ.λπ.).

Την ίδια εποχή κατά εκατοντάδες κατέρχονται στη Λαμία και τη Φθιώτιδα ομογενείς μας από διάφορες περιοχές «άνθρωποι του χρήματος», που γίνονται αγοραστές της γης και τσιφλικάδες της περιοχής, όπως: λόγιοι, γιατροί, δικηγόροι, εκπαιδευτικοί, μαθητές, κολλήγοι και εγκαθίστανται μόνιμα, αφού αποκτήσουν το δικαίωμα της ελληνικής ιθαγένειας. Ανάμεσα, λοιπόν, στους ομογενείς μας αυτούς είναι και εκείνοι, που ίδρυσαν τυπογραφεία και εξέδωσαν εφημερίδες κατά την πρώτη περίοδο του Λαμιώτικου Τύπου.

Έτσι ο Τρικαλινός δικηγόρος και λόγιος *Ευθύμιος Οικονομίδης* (1817 – 1888), προερχόμενος απ' τον παροικιακό Ελληνισμό ίδρυσε στη Λαμία τυπογραφείο και εξέδωσε την εφημερίδα *«Φάρος της Όθρυος»* (1856 – 1881), ο Αλβανολόγος Ηπειρώτης *Αναστάσιος Ι. Πυκαίος* (1827 - ;) απ' τη Λέκλη της Ηπείρου, καθηγητής της Γαλλικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο της Λαμίας εξέδωσε την βραχύβια εφημερίδα *«Φθιώτις»* (1860) και το βραχύβιο περιοδικό «Πελασγός» (1860), ο *Αλέξανδρος Στεφάνου Δούκας* (; - 1875) απ' την Πρεμετή ίδρυσε στη Λαμία τυπογραφείο και εξέδωσε τις εφημερίδες *«Φωνή των Μεθορίων»* (1860 – 1861) και *«Ανατολική Ελλάς»* (1867 – 1874). Ακόμη ίδρυσαν Τυπογραφεία και εξέδωσαν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εφημερίδες και άλλοι οι οποίοι, μάλλον, δεν ήταν ομογενείς μας. Έτσι οι αδελφοί *Σταυρος και Γεώργιος Π. Μαρινόπουλος* εξέδωσαν τις εφημερίδες *«Ο Διάκος»* (1875) και *«Ευνομία»* (1877 – 1884). Ενωρίτερα ο *Θ. Α. Κατσανάκης* ίδρυσε τυπογραφείο και εξέδιδε την εφημερίδα *«Φωνή του Λαού»* (απ' το 1862 μέχρι το 1902).

Απ' τις εφημερίδες αυτές της πρώτης περιόδου οι περισσότερες είχαν δικά τους τυπογραφεία. Τυπώνονταν σε μικρό σχήμα, ήταν τετρασέλιδες, δίστηλες και πυκνοτυπωμένες. Προσέφεραν, κυρίως, επίκαιρη πληροφόρηση, χωρίς να παραλείπουν να νουθετούν, να απειλούν, να μέμφονται και να στηλιτεύουν παρεκτρεπόμενους ιδιώτες και αρχές. Είχαν μόνιμες στήλες, όπως: «Διάφορα», «Θεσσαλικά», «Επίκαιρα», «Διατριβαί» κ.λπ., κ.λπ. Είχαν μόνιμους συνδρομητές στους οποίους στέλνονταν ταχυδρομικώς τόσο στο εξωτερικό, όσο και το εσωτερικό και τους αγοραστές. Στο εξωτερικό εισέπρατταν τις συνδρομές τα κατά τόπους ελληνικά προξενεία. Τόσο οι συνδρομητές, όσο και οι δαπάνες για τις διαφημίσεις ήταν προπληρωτέες. Υποστήριζαν τη Μεγάλη Ιδέα (κυρίαρχη ελληνική ιδεολογία του περασμένου αιώνα), προωθούσαν την αλυτρωτική πολιτική και επιδίωκαν την εθνική ενοποίηση. Υποδαύλιζαν το φατριασμό, αλλά ουδεμία έθετε πολιτειακό ζήτημα. Αντιμετώπιζαν τα συνήθη προβλήματα (έλλειψη χάρτου και τυπογραφικής μελάνης, αλλά και τυπογράφων). Από δημοσιεύματά τους εθίγοντο πολίτες των μικρών κοινωνιών τους οι οποίοι αντιδρούσαν βάναυσα (στη Λαμία είχαν σπάσει το χέρι του συντάκτη και εκδότη του «Φάρου της Όθρυος» Ευθυμίου Οικονομίδη και επί μίαν διετίαν διεκόπη η έκδοση της εφημερίδος, επειδή δεν μπορούσε να γράψει!!). Σε όλες σχεδόν είναι στερεότυπη η είδηση! «Καθ' άπασαν την διελθούσαν ήδη εβδομάδα η εν τω νομώ μας δημοσία ασφάλεια διετηρήθη απρόσβλητος». Ήταν η εποχή της ληστοκρατίας. Τέλος οι σελίδες τους είναι μια ακένωτη πηγή τοπικών ιστορικών ειδήσεων, διότι ο Τύπος καταγράφει άμεσα τα γεγονότα μιας περιοχής και μιας κοινωνίας. Αρχεία τους σώζονται στην Αθήνα («Μπενάκειος», Εθνική Βιβλιοθήκη) και στη Λαμία (Ιστορικό Αρχείο Λαμίας).

Δεύτερη περίοδος (1881 – 1925). Κατά την περίοδο αυτή συνέβησαν στη χώρα μας καθοριστικά για την εξέλιξη αυτής γεγονότα, τα οποία επηρέασαν την πνευματική, κοινωνική και οικονομική ζωή της Λαμίας, περί της οποίας ο λόγος. Μνημονεύονται εδώ τα σπουδαιότερα: Η προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα (1881) και η ταυτόχρονη μετατόπιση των ελληνικών συνόρων είναι, αναμφιβόλως, καθοριστικά για την περιοχή εκείνη γεγονότα, αφού η Φθιώτιδα παύει να είναι πλέον παραμεθόρια περιοχή και η Λαμία ακριτική πόλη. Ακόμη οι Βαλκανικοί πόλεμοι, ο Εθνικός Διχασμός (1916 – 1918), ο Πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος, η Μικρασιατική καταστροφή, η πάταξη και ο εκφυλισμός της ληστείας επηρέασαν την ελληνική επαρχία. Έτσι, ενώ στην εποχή του Τρικούπη ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Λαμώτικος Τύπος τηρεί «χαμηλούς τόνους», στη διάρκεια του Εθνικού Διχασμού γίνεται «παραταξιακός». Η εφημερίδα *«Σημαία»* είναι «Κωνσταντινική», ενώ το *«Βήμα»* είναι «Βενιζελική». Και οι δυό τους υποδαύλιζαν τα πάθη, καλλιεργούσαν τον φανατισμό και οδήγησαν την πόλη στα γνωστά «Λαμακά» (1918) με θύματα, αφού «Κωνσταντινικοί» στρατιώτες «στήθηκαν» στα έξι μέτρα!

Την περίοδο αυτή, εκτός από εκείνες, που είχαν ιδρυθεί προ του 1881 και συνέχισαν να εκδίδονται, ιδρύθηκαν και οι εξής: *«Φθιώτις»* (1882 – 1893) του Βασ. Κουτσογιαννόπουλου, *«Θερμοπύλαι»* (1891 – 1933), *«Φωνή της Φθιώτιδος»* (1893 – 1911) του Δημητρίου Γ. Μπλάγκα, *«Φθιώτις»* (1895 – 1902) του ίδιου ιδιοκτήτη και εκδότη, *«Αστήρ»* (1900 – 1910) του Κ. Β. Γκλαβόπουλου, *«Η Φθία»* (1905 – 1909) του Σταύρου Παλαμιώτη, *«Ελευθερία»* (1911) *«Σημαία»* (1911 – 1916) του Κ. Μαυροειδή, *«Θρίαμβος»* (1911 – 1912) του Χρ. Ε. Γελούμενου, *«Βήμα»* (1916 – 1917) των Βενιζελικών, *«Λαμιακή»* (1925) του Ευστ. Ι. Χατζηπέτρου και τα περιοδικά *«Ο Διάκος»* (1906 – 1909) του Επιστκόπου Φθιώτιδος Θεοφ. Ιωάννου και *«Χρυσαλλίς»* (1923) του Γ. Αμπλιανίτη και Χρ. Κοντογεώργου.

Οι περισσότερες είχαν δικά τους τυπογραφεία, ήταν μικρού σχήματος, τετρασέλιδες, δίστηλες ή τετράστηλες, εβδομαδιαίες, δεκαπενθήμερες, μηνιαίες. Είχαν όμως και συνεχείς διακοπές και άτακτες εκδόσεις. Συνήθεις υπότιτλοι τους ήταν: «Πολιτική», «Πολιτική – Φιλολογική», «Δικαστική», «Μετοχική» κ.λπ. Εκτός απ' τους πολιτικούς σκοπούς, που επιδίωκαν και εξυπηρετούσαν, δεν είχε μειωθεί καθόλου το ενδιαφέρον τους για την τοπική ζωή και τα προβλήματα των ανθρώπων της πόλης και της περιοχής. Και αυτές νουθετούν, απειλούν, αποκαλύπτουν, μέμφονται, στηλιτεύουν παρανομίες, παραλείψεις, λάθη κ.λπ. Γενικά στις σελίδες τους καταχωρίζονται γεγονότα του τόπου και του χρόνου εκείνου: Ζωοκλοπές, φόνοι, απαγωγές, λαθρεμπόριο καπνού, ακριδοπληξία, εμπρησμοί, χιονοπτώσεις, χαλαζοπτώσεις, βροχοπτώσεις, πλημμύρες, καταστροφές, χοροί, διασκεδάσεις, συγκεντρώσεις, συλλαλητήρια, συμπλοκές, συγχαρητήρια, συλλυπητήρια, γιορτές, θεατρικές παραστάσεις, αρραβώνες, γάμοι, θάνατοι, νεκρολογίες, θέματα εκπαίδευσης και εκκλησίας, διαφημίσεις, πλειστηριασμοί, πτωχεύσεις, ίδρυση πιστωτικών ιδρυμάτων και πλείστα άλλα γεγονότα έχουν καταχωρισθεί στις λαμώτικες εφημερίδες της περιόδου αυτής. Όλες σχεδόν οι εφημερίδες βρίσκονται στο «Ιστορικό Αρχείο Λαμίας», αλλά δεν είναι πλήρη τα «σώματα».

Τρίτη περίοδος (1925 – 1941): Η τρίτη περίοδος του Λαμώτικου Τύπου συμπίπτει με την περίοδο του Μεσοπολέμου και η Λαμώτικη τυπογραφία παρουσιάζει ιδιαίτερη άνθηση. Έτσι ιδρύονται και λειτουργούν αρκετά τυπογραφεία, εκδίδονται εφημερίδες αξιώσεων, τυπώνονται περιοδικά και βιβλία. Ακόμη εφημερίδες άλλων περιοχών τυπώνο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νται στη Λαμία (η «Αυγή» του Καρπενησίου (1929) και η «Φωνή της Ευρυτανίας» (1936), επίσης του Καρπενησίου). Τέλος η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, που παρουσίασε η πόλη στην περίοδο του Μεσοπολέμου, η άνοδος του πνευματικού επιπέδου, αλλά και η ύπαρξη έντονων κοινωνικών, οικονομικών, ιδεολογικών, και πολιτικών αντιθέσεων, που παρατηρήθηκε στη χώρα μας την ίδια περίοδο, συνέβαλε στην έκδοση πολλών πολιτικών εφημερίδων στη Λαμία. Υπερασπίζουν τα συμφέροντα των πολιτών, «βγαίνουν» σε μεγάλο σχήμα, τυπώνονται σε διχρωμία, καταχωρίζουν πολλές διαφημίσεις και γενικά είναι βελτιωμένες αισθητικά.

Τώρα συνεχίζεται η λειτουργία του τυπογραφείου *«Θερμοπύλαι»* στο οποίο τυπώνεται η ομώνυμη εφημερίδα, στο ίδιο τυπώνεται και η *«Λαμιακή»* του Ευστ. Ι. Χατζηπέτρου, ενώ η *«Πρόοδος της Λαμίας»* που ιδρύθηκε το 1926, είχε δικό της τυπογραφείο και ήταν ιδιοκτησία του Β.Α. Καρτσακλή. Το 1926 άρχισε η κυκλοφορία της εφημερίδας *«Μεταρρύθμισις»* του Κώστα Νταμάτη, η οποία τυπωνόταν στη Αθήνα και το 1927 ιδρύθηκε μια απ' τις σπουδαιότερες και μακροβιότερες εφημερίδες της Λαμίας, η οποία δεν είναι άλλη από την *«Επαρχία»* (1927 – 1973) του Θεμιστοκλή Παπαευθυμίου (1894 – 1963). Είχε δικό της τυπογραφείο και ήταν το τελειότερο από όσα είχαν ιδρυθεί και λειτουργήσει έως τότε στη Λαμία. Μετά διετία ιδρύθηκε η *«Λαϊκή Φωνή»* (1929 – 1941) των Αφών Παπαδέλου, η οποία ήταν και εκείνη αξιόλογη εφημερίδα. Την ίδια εποχή κυκλοφόρησαν μερικά βραχύβια φύλλα: Η *«Ακρολαμία»* του Δημ. Παπακωνσταντίνου, ο *«Κρόταλος»* του Δημ. Ντάλλα, η *«Ελευθερία»* του Σωτήρη Παπαδόπουλου, το *«Ελεύθερον Βήμα»* του Γιάννη Τσιριμώκου, η *«Σπίθα»* (1930 – 1935), όργανο του Κ.Κ.Ε. της περιοχής Λαμίας, η *«Αγροτική»* (1932) του Κων. Ζιώγα, που ήταν όργανο του Α.Κ.Ε. (Αγροτικού Κόμματος Ελλάδος), *«Ο Νέος Σατανάς»* του Γιάννη Ντούβλη, *«Φθιώτις»* (1930) του Θ. Λάζου, *«Ο Διάκος»* (1930) του Κ. Πέρβαλη. Επίσης εξεδόθησαν οι εφημερίδες *«Έλεγχος»* (1932 – 1936) των Γιάννη Γ. Ντούβλη και Δευκαλίωνα Κόμμη, *«Νέος Τύπος»* του Ευθυμίου Π. Βασιλειάδη, η οποία είχε δικά της τυπογραφεία στην οδό Διάκου, *«Θάρρος»* του δικηγόρου Γιάννη Ε. Κοντομήτρου (δολοφονήθηκε στην Κατοχή από αντιστασιακούς, ενώ ήταν Δήμαρχος Λαμιέων), *«Δημοκρατία»* (1934 – 1935) του Αποστόλου Κουνούπη, *«Το Φως»* (1934 – 1936) του Δημ. Κ. Κωστούλη, οι δύο αυτές τυπώνονταν στα τυπογραφεία του «Νέου Τύπου» του Βασιλειάδη, *«Η Λαμία»* (1934) προεκλογικό όργανο του υποψηφίου και κατόπιν δημάρχου Σπύρου Π. Πετροπούλου. Το 1935 ιδρύθηκε η εφημερίδα *«Λαμιακός Τύπος»* του Μιλτιάδη Αλεξανδρή, η οποία συνεχίζει την έκδοσή της (έπειτα από μικρή διακοπή στην Κατοχή), *«Νέος Αγών»* (1936) του Αποστόλου Κουνούπη, *«Αλήθεια»* (1936 – 1937) του Κων. Δημ. Καραγκούνη. Την ίδια εποχή εξεδόθησαν οι σατιρικές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

εφημερίδες: *«Το Σπαρματσέτο»* (1926 – 1940), *«Σατανάς»* (1931), *«Μασκαράς»* (1931), *«Νέος Σατανάς»* (1932), *«Ηφαίστειον»* (1934), *«Σκασμός και Περίδρομος»* (1930). Ακόμη εξεδόθησαν τα βραχύβια περιοδικά: *«Μαθητικός Κόσμος»* (1932 – 1933), *«Τέχνη»* (1934) και *«Εργασία και Ζωή»* (1932 – 1933), που εξέδιδε το Διδασκαλείο Λαμίας με τις οδηγίες του Μιχαήλ Παπαμαύρου.

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου συναντάμε στη Λαμία την πρώτη συντεχνιακή οργάνωση των τυπογράφων, οι οποίοι γνώριζαν να διεκδικούν τα δικαιώματά του και να υπερασπίζουν τα συμφέροντά τους. Αρκεί να αναφέρουμε ότι το 1934 είχαν κηρύξει απεργία διαρκείας και εξέδιδαν την εφημερίδα *«Ο Τυπογράφος»*, ζητώντας αύξηση του ημερομισθίου και βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Σημειώνω και κάτι για την ιστορία του Τύπου της Λαμίας: Κατά τα τελευταία χρόνια οι εργάτες των τυπογραφείων βγήκαν απ' τα υπόγεια... Οι περισσότερες απ' τις παραπάνω εφημερίδες βρίσκονται στο «Ιστορικό Αρχείο Λαμίας» («Γ.Α.Κ. – Αρχεία Νομού Φθιώτιδος») έχουν δεθεί σε τόμους και είναι στην διάθεση των ερευνητών – αναγνωστών, πλείστοι δε τις συμβουλεύονται.

Τέταρτη περίοδος (1941 – 1960): Στα δύσκολα και ταραγμένα χρόνια της Κατοχής, του Εμφυλίου και της μετεμφυλιοπολεμικής περιόδου ο Λαμιώτικος Τύπος δεν «υπέστειλε τη σημαία», αλλά εξηκολούθησε να κυκλοφορεί ως έντυπος, ως πολυγραφημένος, ως νόμιμος, ως παράνομος. Στη διάρκεια της Κατοχής παρουσιάζει ιδιαίτερη έξαρση ο αντιστασιακός Τύπος, ενώ στη διάρκεια του Εμφυλίου ο παραταξιακός. Μετά το 1950 και συγκεκριμένα στην πενταετία 1955 – 1960 παρατηρείται μια άνθηση του περιοδικού Λαμιώτικου Τύπου με την έκδοση και κυκλοφορία του περιοδικού *«Φθιώτις»* της Νομαρχίας Φθιώτιδας, όταν νομάρχης ήταν ο Αριστομένης Κακούρης, η οποία έκδοση όχι μόνο τιμάει την ελληνική Επαρχία, αλλά έθεσε και τα θεμέλια μιας αξιόλογης εκδοτικής δραστηριότητας, η οποία, όπως θα δούμε παρακάτω, συνεχίζεται μέχρι των ημερών μας.

Στη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου συνέχισε να εκδίδεται *«Η Επαρχία»* αλλά μόλις άρχισε η Κατοχή ανέστειλε την έκδοσή της. Στη διάρκεια της Κατοχής ο Λαμιώτικος Τύπος είναι πολυγραφημένος και παράνομος και κυκλοφορεί κρυφά από αριστερές αντιστασιακές οργανώσεις. Τότε κυκλοφόρησαν οι εφημερίδες: *«Πάλη»* (1943), *«Ελεύθερη Ρούμελη»* (1943), *«Αλληλεγγύη»* (1943), *«Εμπρός»* (1943), *«Η Μάννα»* (1943), *«Ρουμελιώτισσα»* (1943 – 44), *«Φωνή του Φερραίου»* (1943 – 44), *«Οδηγητής»* του Κ.Κ.Ε. (1943 – 45), *«Αθανάσιος Διάκος»* ίσως και άλλες. Μετά την απελευθέρωση επανεξεδόθη ο *«Λαμιακός Τύπος»* (1945), ο οποίος συνεχίζει την έκδοσή του έως τώρα χωρίς καμμία διακοπή. Ακόμη μεταφέρθηκαν απ' το βουνό και εγκαταστάθηκαν στη Λαμία τα τυπο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γραφεία της εαμικής εφημερίδας *«Ρούμελη»* του Γιώργου Θανασέκου, αλλά έπειτα από δύο καταστρεπτικές επιδρομές αντιφρονούντων στις τυπογραφικές της εγκαταστάσεις σταμάτησε να εκδίδεται (Αύγουστος 1946).

Την ίδια περίοδο ιδρύθηκαν και κυκλοφόρησαν οι εφημερίδες: *«Πρωτοπόρα Νειάτα»* της Ε.Π.Ο.Ν. (1945), *«Ο Κτηνοτρόφος»* (1945), *«Αλήθεια»* (1944), *«Εθνική Φλόγα»* (1945), *«Αγροτική Αλήθεια»* (1946), *«Λαμιακή Φωνή»* (1946 – 47) – πολυγραφημένη, την οποία εξέδιδε ο αντιστασιακός Μήτσος Κάιλας, έχοντας τον πολύγραφο κάτω απ' την επιφάνεια της γης -... η *«Ακρολαμία»* (1946) του Τάσου Αυλωνίτη, *«Εθνικός Αγών»* (1946) του Στάθη Σκούρα, της οποίας η έκδοση συνεχίζεται, *«Χαραυγή»* του Ανδρέα Παπαδαντωνάκη, *«Νέος Τύπος»* (1947), *«Μαθητική Φλόγα»* (1947 – 49), *«Εθνοφρουρός»* (1948), *«Ρούμελη»* (1947 – 48) η οποία δεν είχε σχέση με την εαμική, η *«Πρόοδος»* (1951) του Στυλ. Χατζηστυλιανού, της οποίας συνεχίζεται η έκδοση απ' την θυγατέρα του Ελένη Χατζηστυλιανού – Παπαευθυμίου, *«Νέα Φθιώτιδος»* (1951), *«Αθλητικά Νέα»* (1954), *«Αγροτικός Κόσμος»* (1954 – 58). Ακόμη επανεξεδόθη η *«Επαρχία»* (1957) του Θεμ. Παπαευθυμίου. Τέλος την ίδια περίοδο εξεδόθησαν τα περιοδικά: *«Μαθητικοί Ορίζοντες»* (1943), *«Μαθητικά Νειάτα»* (1945), *«Φθιώτις»* (1955 – 59), («διμηνιαία Επιθεώρησις της Ρούμελης»), *«Μαθητικοί Παλμοί»* (1956 – 57), *«Νεανικοί Παλμοί»* (1958). Απ' τα ανωτέρω έντυπα, τα περισσότερα υπήρξαν βραχύβια, όλα δε σώζονται (με μερικές ελλείψεις) στο «Ιστορικό Αρχείο Λαμίας». Ο Τύπος της περιόδου αυτής αναφέρεται σε τοπικά θέματα και είναι ακένωτη πηγή ιστορικών ειδήσεων, ιδιαίτερα η εφημερίδα «Λαμιακός Τύπος», αφού στις στήλες της έχουν δημοσιευθεί όλες οι αποφάσεις του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας και τα ονόματα των εκτελεσθέντων (1946 – 49).

Πέμπτη περίοδος (1960 – σήμερα): Είναι η περίοδος, κατά την οποία παρατηρούνται ραγδαίες, καθοριστικές και εντυπωσιακές εξελίξεις στην τεχνολογία, ενώ επικρατούν διαφορετικές πνευματικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες από εκείνες των προηγούμενων ετών. Παρατηρούνται αλλαγές στην τεχνολογία, αφού ο Λαμιώτικος Τύπος, όπως και ο υπόλοιπος ελληνικός επαρχιακός, περνάει από τρεις φάσεις – στον τεχνικό τομέα – σε σύντομο χρονικό διάστημα: **Στοιχεία "κάσσας" λινοτυπία, φωτοσύνθεση.** Έτσι τώρα γνωρίζει την τετραχρωμία, τις πολλές σελίδες και τη γρήγορη εκτύπωση, γίνεται δε πλουσιότερος με νέες σελίδες και στήλες, που δημιουργεί, όπως: λογοτεχνικές, ιατρικές, στήλες με χρήσιμες πληροφορίες κ.λπ. Καταχωρίζουν αξιόλογα και πολλές φορές μαχητικά άρθρα με τα οποία ελέγχουν, επαινούν, καταλογίζουν λάθη και παραλείψεις στους διοικούντες, παρέχουν άμεση και επίκαιρη πληροφόρηση και γενικά καταγράφουν τα πιο πολλά γεγονότα του τόπου και του χρόνου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Έχουν έντονο πολιτικό χαρακτήρα, όσες εφημερίδες είναι πολιτικές. Ακόμη η εσωτερική μετανάστευση και η μετακίνηση του αγροτικού πληθυσμού προς τα μεγάλα και επαρχιακά αστικά κέντρα συνετέλεσαν στην δημιουργία μιας νέας κατηγορίας τύπου, τον οποίο μπορούμε να ονομάσουμε **συλλογικό**, ο οποίος παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια. Οι σημερινές λαμιώτικες εφημερίδες στο σύνολό τους είναι μικρού σχήματος. Άλλες είναι ημερήσιες και άλλες εβδομαδιαίες, παρατηρείται δε πλημμυρίδα εντύπων. Οι συλλογικές είναι πολλές με άτακτη έκδοση, οι οποίες ενώ έχουν έδρα τη Λαμία, τυπώνονται αλλού. Όλες τις εφημερίδες της τελευταίας περιόδου ανάλογα με τους εκδότες τους, τους σκοπούς τους, τους στόχους και το περιεχόμενό τους μπορούμε να τις κατατάξουμε σε πέντε κατηγορίες. Στις **πολιτικές**, τις **συλλογικές**, τις **θρησκευτικές**, τις **μαθητικές** και τις **αθλητικές**. Ακόμη στην τελευταία περίοδο συναντάμε αξιόλογα και μακρόβια περιοδικά.

Την περίοδο αυτή συνεχίζουν να εκδίδονται οι εφημερίδες: *«Λαμιακός Τύπος»* (από το 1982 εκδίδεται απ' τους Αφούς Ρίζου), *«Η Πρόοδος»*, *«Εθνικός Αγών»* και *«Π Επαρχία»*, αξιόλογες εφημερίδες με ιστορία πολλών δεκαετιών, οι οποίες ήταν και είναι *«Σχολή»*, στην οποία «φοίτησαν» και «φοιτούν» εκκολαπτόμενοι δημοσιογράφοι, λογοτέχνες και συγγραφείς. Ιδρύθηκαν όμως και νέες εφημερίδες και αναφέρουμε εδώ τις περισσότερες: *«Διδασκαλική Φωνή»* (1957), *«Νέον Βήμα»* (1960 – 1963), *«Αγροτική Φωνή»* (1960 – 1988), με διακοπές, *«Λαμιακή Φωνή»* (1963 – 1966), *«Το Φως»* (1963 – συνεχίζεται), *«Η Φωνή των Καθηγητών»* (1965 – 1977), *«Αγροτικός Κόσμος»* (1966 – 67), *«Η Νίκη»* (1966), *«Η Φθία»* (1968 – 1970), *«Φθιωτικός Συναγερμός»* (1974), *«Κυνηγετικά Νέα Φθιώτιδος»*, *«Φάρος της Όρθρυος»* (1977 – συνεχίζεται), *«Φωνή της Αγναντης»* (1978 – 1983), *«Παιδικά Χαμόγελα»* (1978 – 1981), *«Δημοκρατικό Βήμα»* (1984 – 1989), *«Φθιωτική αλλαγή»* (1979 – 1985), *«Δίβρη»* (1980 – συνεχίζεται), *«Επίκαιρος»* (1985 – 89), *«Η Ζιώψη»* (1981 – συνεχίζεται), *«Φθιωτική Ενημέρωση»* (1992 – 1994), *«Κουμαρτσιώτικα Παλιά και Νέα»* (1992 – συνεχίζεται), *«Λιτοσελίτικα Νέα»* (1989 – συνεχίζεται), *«Πρωινά Νέα»* (1989 – συνεχίζεται), *«Αδέσμευτη Επικαιρότητα»* (1995 – 1996), *«Καθημερινή Φθιώτιδα»* (1994 – συνεχίζεται), *«Δρυάς»* (1994 – συνεχίζεται), *«Σύγχρονη Σκέψη»*, *«Φθιωτικός Τύπος»* (1998 – 1999) και άλλες.

Ακόμη εξεδόθησαν τα περιοδικά: *«Στερεολλαδική Εστία»* (1960 – 62), *«Αγροτική Πρόοδος»* (1964 – 73), *«Έφήβος»* (1965), *«Φθιωτικά»* (1970 – 73), *«Δημιουργία»* (1973 – 74), *«Παιδεία και Λόγος»* (1977 – 78), *«Φθιωτική Σκέψη»* (1978 – 79), *«Πνευματική Ρούμελη»* (1980 – 1985), *«Φθιωτικά Χρονικά»* (1980 – συνεχίζεται), *«Φθιωτική Δημιουργία»* (1978), *«Λυκειακά Χρονικά»* (1986 – 1988), *«Προμηθέας»* (1980 – 81), *«Έκφραση»* (1989 – συνεχίζεται), *«Φθιωτικός Λόγος»* (1991 – συνεχίζεται). Τέλος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

οι αθλητικές: «*Αθλητικά Νέα Φθιώτιδος*» (1963 – 1965), «*Ουραγός*» (1986 – 1989), «*Φθιωτικά σπορ*» (1997), «*Σέντρα*» (1997 – συνεχίζεται).

Οι εφημερίδες και τα περιοδικά της τελευταίας περιόδου βρίσκονται στα «Γ.Α.Κ. – Αρχεία Νομού Φθιώτιδος» (πρώην Ιστορικό Αρχείο Λαμίας) και μάλιστα πλήρεις οι σειρές τους, ταξινομημένες και βιβλιοδετημένες. Ο ηλεκτρονικός Τύπος είναι ένα άλλο θέμα, με το οποίο, ίσως, ασχοληθούμε αργότερα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

(ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ)*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

α'

(κατά χρονολογική σειρά)

(1852 – 1999)

	Τίτλος	**Έτος**	**Τόπος**
1.	«Εφημερίς του Λαού»	(1852)	Λαμία
2.	«Φάρος της Όθρυος»	(1856 – 1881)	Λαμία
3.	«Φθιώτις»	(1860)	Λαμία
4.	«Μικρά Φθιώτις, Εφημερίς της Λαμίας»	(1860)	Λαμία
5.	«Φωνή των Μεθορίων»	(1860 – 1861)	Λαμία
6.	«Φωνή του Λαού»	(1862 – 1902)	Λαμία
7.	«Ανατολική Ελλάς»	(1867 – 1874)	Λαμία
8.	«Ο Διάκος»	(1875)	Λαμία
9.	«Ευνομία»	(1877 – 1884)	Λαμία
10.	«Φθιώτις»	(1882 – 1893)	Λαμία
11.	«Θερμοπύλαι»	(1891 – 1933)	Λαμία
12.	«Φωνή της Φθιώτιδος»	(1894 – 1911)	Λαμία
13.	«Φθιώτις»	(1895 – 1902)	Λαμία
14.	«Αστήρ»	(1900 – 1909)	Λαμία
15.	«Η Φθία» (1905 – 1909)	Λαμία	
16.	«Λαμιακή»	(1909 – 1910)	Λαμία
17.	«Αστήρ»	(1910)	Λαμία
18.	«Θρίαμβος»	(1911 – 1912)	Λαμία
19.	«Λοκρίς»	(1911)	Αταλάντη
20.	«Λοκρίς» (στη συνέχεια: «Ρούμελη»)	(1923)	Αθήνα

* Ο κατάλογος συντάχθηκε από τους φιλολόγους: ***Ιωάννα Θ. Αλαμπάνου*** και ***Δημ. Θ. Νάτσιον*** το 1999 – 2000 για λογαριασμό των ***«Γ.Α.Κ. – Αρχείων Νομού Φθιώτιδος»*** και του ***«Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών»***.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

21.	«Σημαία»	(1911 – 1916)	Λαμία
22.	«Το Ζιζάνιο»	(1912)	Λαμία
23.	«Βήμα»	(1916)	Λαμία
24.	«Λαμιακή»	(1925)	Λαμία
25.	«Μεταρρύθμισις»	(1925)	Λαμία
26.	«Η Πρόοδος της Λαμίας»	(1926 - ;)	Λαμία
27.	«Το Σπαρματσέτο»	(1926 – 1940)	Λαμία
28.	«Αγροτικός Αστήρ»	(1927)	Δομοκός
29.	«Η Επαρχία»	(1927 – 1973)	Λαμία
30.	«Φωνή της Αταλάντης»	(1928)	Αταλάντη
31.	«Η Λαϊκή Φωνή της Φθιωτιδοφωκίδος»	(1929 – 1941)	Λαμία
32.	«Κρόταλος»	(1930 – 1931)	Λαμία
33.	«Ακρολαμία»	(1930)	Λαμία
34.	«Ελεύθερον Βήμα»	(1930)	Λαμία
35.	«Σκασμός και Περίδρομος»	(1930)	Λαμία
36.	«Σπίθα»	(1930 – 1935)	Λαμία
37.	«Σατανάς»	(1931)	Λαμία
38.	«Μασκαράς»	(1931)	Λαμία
39.	«Ο Διάκος»	(1932 - ;)	Λαμία
40.	«Έλεγχος»	(1932 – 1936)	Λαμία
41.	«Φθιώτις»	(1932)	Λαμία
42.	«Η Αγροτική»	(1932)	Λαμία
43.	«Νέος Σατανάς»	(1932)	Λαμία
44.	«Νέος Τύπος»	(1933 – 1938)	Λαμία
45.	«Η Λαμία»	(1934)	Λαμία
46.	«Ο τυπογράφος»	(1934)	Λαμία
47.	«Το Φως»	(1934 – 1936)	Λαμία
48.	«Δημοκρατία»	(1934)	Λαμία
49.	«Θάρρος»	(1934 – 1937)	Λαμία
50.	«Λαμιακός Τύπος»	(1935 – Συνεχ.)	Λαμία
51.	«Ηφαίστειον»	(1935)	Λαμία
52.	«Αλήθεια»	(1936 – 1937)	Λαμία
53.	«Νέος Αγών»	(1936)	Λαμία
54.	«Ελευθερία»	(1938)	Λαμία
55.	«Αθανάσιος Διάκος»	(1943)	Λαμία
56.	«Αλληλεγγύη»	(1943)	Λαμία
57.	«Πάλη»	(1943)	Λαμία
58.	«Ελεύθερη Ρούμελη»	(1943)	Λαμία
59.	«Εμπρός»	(1943)	Λαμία
60.	«Οδηγητής»	(; - 1945)	Λαμία
61.	«Αλήθεια»	(1944)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

62.	«Ρούμελη»	(1944 – 1946)	Λαμία
63.	«Εθνική Φλόγα»	(1945 - ;)	Λαμία
64.	«Ο Κτηνοτρόφος»	(1945)	Λαμία
65.	«Ρουμελιώτικα Νέα»	(1945 – 1965)	Λαμία
66.	«Ακρολαμία»	(1946)	Λαμία
67.	«Εθνικός Αγών»	(1946 – Συνεχίζεται)	Λαμία
68.	«Χαραυγή»	(1946)	Λαμία
69.	«Λαμιακή Φωνή»	(1946 – 1947)	Λαμία
70.	«Αγροτική Αλήθεια»	(1946)	Λαμία
71.	«Νέος Τύπος»	(1947)	Λαμία
72.	«Η Ρούμελη»	(1947 – 1948)	Λαμία
73.	«Εθνοφρουρός»	(1948)	Λαμία
74.	«Λοκρική Ηχώ»	(1949)	Αταλάντη
75.	«Η Πρόοδος»	(1951 – Συνεχίζεται)	Λαμία
76.	«Αγροτικός Κόσμος»	(1954 – 1958)	Λαμία
77.	«Το Χωριό»	(1957 – 1960)	Αγ. Γεώργιος Φθιώτιδος
78.	«Διδασκαλική Φωνή»	(1957 – 1999)	Λαμία
79.	«Φθιωτική Εστία»	(1958 – 1961)	Αθήνα
80.	«Φθιωτιδοφωκίς»	(1960 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
81.	«Αγροτική Φωνή»	(1960 – 1988)	Λαμία
82.	«Νέον Βήμα»	(1960 – 1963)	Λαμία
83.	«Η Στυλίς»	(1961 – 1962)	Στυλίδα
83Α.	«Νέα του Δομοκού»	(1961 – 1990;)	Αθήνα
84.	«Αθλητικά Νέα Φθιώτιδος»	(1963 – 1965)	Λαμία
85.	«Το Φως»	(1963 – Συνεχίζεται)	Λαμία
86.	«Λαμιακή Φωνή»	(1963 – 1966)	Λαμία
87.	«Η Νίκη»	(1966)	Λαμία
88.	«Αγροτικός Κόσμος»	(1966 – 1967)	Λαμία
89.	«Δελτίον Πληροφοριών Νομού Φθιώτιδας»	(1967 – 1968)	Λαμία
90.	«Η Φθία»	(1968 – 1970)	Λαμία
91.	«Ο Σπερχειός»	(1969 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
92.	«Κυνηγετικά Νέα Φθιώτιδας»	(1974 - ;)	Λαμία
93.	«Συναγερμός»	(1974)	Λαμία
94.	«Κωσταλεξιώτικα Νέα»	(1974 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
95.	«Στερεοελλαδίτικα Νέα»	(1975 – 1977)	Αθήνα
96.	«Στερεά Ελλάς»	(1975)	Αθήνα
97.	«Στυλιδιώτικα Νέα»	(1975 – 1981)	Στυλίδα
98.	«Πηγές»	(1976 – 1979)	Αθήνα
99.	«Φάρος της Όθρυος»	(1977 – Συνεχίζεται)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

100.	«Αχιλλέας»	(1977 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
101.	«Φωνή της Αγναντης»	(1978 – 1983)	Λαμία
102.	«Παλαιοχώρι Δωριέων»	(1979 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
103.	«Η Ζιώψη»	(1979 – Συνεχίζεται)	Λαμία
104.	«Φθιωτική Αλλαγή»	(1979 – 1985)	Λαμία
105.	«Γεωργικά Νέα της Φθιώτιδας»	(1980 – 1981)	Λαμία
106.	«Η Δίβρη»	(1980 – Συνεχίζεται)	Λαμία
107.	«Φωνή του Τυμφρηστού»	(1980 – 1984)	Λαμία
108.	«Διλοφιώτικα Νέα»	(1981)	Αθήνα
109.	«Ο Ίναχος»	(1981 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
110.	«Χριστιανική Πορεία»	(1982 – 1992)	Λαμία
111.	«Θαυμακός»	(1982 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
112.	«Διλοφιώτικα κ' Αγιοσωστιανά Νέα»	(1982 – 1987)	Αθήνα
113.	«Αμφίκλεια»	(1982 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
114.	«Τα Νέα της Παύλιανης»	(1983 – 1985)	Λαμία
115.	«Σύγχρονη Σκέψη»	(1983 – 1996)	Λαμία
116.	«Ανθήλη»	(1983 – 1985)	Αθήνα
117.	«Η Αρχαία Σπέρχεια»	(1983 – 1985)	Αθήνα
118.	«Μεσοκαψιώτικα Νέα»	(1983 – 1984)	Λαμία
119.	«Η Φωνή του Λιτοσέλου»	(1983 – Συνεχίζεται)	Λαμία
120.	«Ροβολιαρίτικα Νέα»	(1983 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
121.	«Λυχνό»	(1983)	Αθήνα
122.	«Πελασγία»	(1983 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
123.	«Δημοτικά Νέα»	(1983 – 1984)	Δομοκός
124.	«Δημοκρατικό Βήμα»	(1984)	Λαμία
125.	«Δομοκίτικα Νέα»	(1984 - ;)	Δομοκός
126.	«Αϊγιωργίτικα Νέα»	(1985 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
127.	«Λοκρική Πορεία»	(1985)	Λαμία
128.	«Η Παληοβράχα»	(1985 – 1993)	Αθήνα
129.	«Χριστιανικό Μήνυμα»	(1985 – 1989)	Λαμία
130.	«Επίκαιρος»	(1985 – 1989)	Λαμία
131.	«Μωλιώτικα Νέα»	(1985 – 1996)	Αθήνα
132.	«Ο Ρωμηός»	(1986)	Λαμία
133.	«Δημοκρ. Ανεξ. Διδασκαλ. Αγώνας» (Δ.Α.Δ.Α.)	(1986)	Λαμία
134.	«Φθιωτικά Νέα»	(1987 – 1991)	Αθήνα
135.	«Ο Γουλινάς»	(1987 – 1988)	Αθήνα
136.	«Πτελεωτικός Αντίλαλος»	(1987 – 1994)	Λαμία
137.	«Τα Νέα του Φραντζή»	(1987 – 1995)	Λαμία
138.	«Παυλιανίτικα Νέα»	(1988 – 1998)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

139.	«Εργατικό Βήμα»	(1988 – 1989)	Λαμία
140.	«Υγρός Στίβος Λαμίας»	(1988 – 1989)	Λαμία
141.	«Κουμαρτσιώτικα παλιά και νέα»	(1988 – Συνεχίζεται)	Λαμία
142.	«Η Φωνή της Μενδενίτσας»	(1988 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
143.	«Συνδικαλιστική Δράση ΔΑΚΕ Δ/Ν Φθιώτιδας»	(1988 – 1994)	Λαμία
144.	«Βελεσιώτες»	(1989 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
145.	«Ιδεολογικές Καταβολές»	(1989 – 1990)	Λαμία
146.	«Ο Παλμός της Τρίτης Ηλικίας»	(1989)	Λαμία
147.	«Πρωινά Νέα»	(1989 – Συνεχίζεται)	Λαμία
148.	«Φθιωτικό Βήμα»	(1989 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
149.	«Κυνήγι και Περιβάλλον»	(1990 – Συνεχίζεται)	Λαμία
150.	«Αδέσμευτη Γνώμη»	(1990)	Λαμία
151.	«Εώα Λοκρίς»	(1990 - ;)	Καμένα Βούρλα
152.	«Τα Κανάλια»	(1990 – Συνεχίζεται)	Λαμία
153.	«Το Βελούχι»	(1990 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
154.	«Μεγαλοκαψιώτικα Νέα»	(1990 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
155.	«Η Φωνή των Σκαμνιωτών»	(1991 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
156.	«Καΐτσα»	(1991 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
157.	«Μπράλλος»	(1991 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
158.	«Πύργος»	(1991 - ;)	Αθήνα
159.	«Στυλίδα Σήμερα»	(1991 – Συνεχίζεται)	Στυλίδα
160.	«Η Φωνή της Μακρακώμης»	(1992 – 1999)	Μακρακώμη
161.	«Μελιταία»	(1992 – 1993)	Αθήνα
162.	«Φιλελεύθερη Φθιώτιδα»	(1992 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
163.	«Φθιωτική Ενημέρωση»	(1992 – 1994)	Λαμία
164.	«Λευκαδιώτικα Νέα»	(1992 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
165.	«Φθιωτικά και Διλοφιώτικα Νέα»	(1992 – 1993)	Αθήνα
166.	«Νέα των απανταχού Ρεγκινιωτών»	(1992 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
167.	«Προοπτική»	(1992 – 1993)	Καμένα Βούρλα
168.	«Ενημερ. Φυλλάδιο Συλλ. Πολυτέκνων Φθ/δας»	(1992 – 1993)	Λαμία
169.	«Φθιωτική Θεσσαλία»	(1993 - ;)	Ν. Μοναστήρι Φθ/δας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

170.	«Η Φωνή μας»	(1993 – 1994)	Λαμία
171.	«Δρυάς»	(1994 – Συνεχίζεται)	Λαμία
172.	«Λαμιακή Πολιτεία»	(1994 – 1995)	Λαμία
173.	«Φθιωτική Αγορά»	(1994)	Λαμία
174.	«Καθημερινή Φθιώτιδα»	(1994 – Συνεχίζεται)	Λαμία
175.	«Ενοριακή Ηχώ»	(1994 – 1995)	Λαμία
176.	«Ο Φυσιολάτρης»	(1994 – 1998)	Μώλος Λοκρίδος
177.	«Φωνή της Πτελέας»	(1994 – Συνεχίζεται)	Λαμία
178.	«Αγιωργίτικη Ηχώ»	(1995 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
179.	«Ο Έμπορος»	(1995 – Συνεχίζεται)	Λαμία
180.	«Περιβαλλοντική Γένεση»	(1995 - ;)	Λαμία
181.	«Το Δίκαστρο»	(1995 – Συνεχίζεται)	Λαμία
182.	«Αδέσμευτη Επικαιρότητα»	(1995 – 1996)	Λαμία
183.	«Ορθοδοξία – Ορθοπραξία»	(1996 – Συνεχίζεται)	Λαμία
184.	«Γοργοπόταμος»	(1996)	Λαμία
185.	«Αγοριανίτικο Βήμα»	(1996 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
186.	«Η Αγωνία της Αγναντης»	(1996 – Συνεχίζεται)	Λαμία
187.	«Το Αρχάνι»	(1996 – Συνεχίζεται)	Αρχάνι Φθιώτιδας
188.	«Υπάτη»	(1997 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
189.	«Σέντρα»	(1997 – Συνεχίζεται)	Λαμία
190.	«Η Σφήκα»	(1997 – Συνεχίζεται)	Λαμία
191.	«Φθιωτική Γνώμη»	(1997 - ;)	Αθήνα
192.	«Φθιωτικά Σπορ»	(1997)	Λαμία
193.	«Αγροτικοί Ορίζοντες»	(1997 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
194.	«Η Βίτωλη»	(1998 – Συνεχίζεται)	Βίτωλη Φθιώτιδας
195.	«Δαφνούς»	(1998 – Συνεχίζεται)	Αγ. Κων/νος Λοκρίδας
196.	«Φθιωτικός Τύπος»	(1998 – 1999)	Λαμία
197.	«Γαρδικιώτικα Νέα»	(1998 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
198.	«Ασβεστιώτικοι Παλμοί»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
199.	«Ελλάδα»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
200.	«Φθιωτική Εκκλησιαστική		

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Φωνή»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
201. «Planet»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
202. «Οίτη, οι ρίζες μας»	(1999 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
203. «Νέα Σισάχθεια»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία

2. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

β'

(κατά αλφαβητική σειρά)

Τίτλος	**Ετος**	**Τόπος**
	Α'	
«Αγιωργίτικη Ηχώ»	(1995 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Αγοριανίτικο Βήμα»	(1996 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Αγροτική Αλήθεια»	(1946)	Λαμία
«Αγροτική Φωνή»	(1960 – 1988)	Λαμία
«Αγροτικοί Ορίζοντες»	(1997 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Αγροτικός Αστήρ»	(1927)	Δομοκός
«Αγροτικός Κόσμος»	(1954 – 1958)	Λαμία
«Αγροτικός Κόσμος»	(1966 – 1967)	Λαμία
«Αδέσμευτη Γνώμη»	(1990)	Κ. Τιθορέα
Φθιώτιδας		
«Αδέσμευτη Επικαιρότητα»	(1995 – 1996)	Λαμία
«Αθανάσιος Διάκος»	(1943)	Λαμία
«Αθλητικά Νέα Φθιώτιδος»	(1963 – 1965)	Λαμία
«Αϊγιωργίτικα Νέα»	(1985 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Ακρολαμία»	(1930)	Λαμία
«Ακρολαμία»	(1946)	Λαμία
«Αλήθεια»	(1936 – 1937)	Λαμία
«Αλήθεια»	(1944)	Λαμία
«Αλληλεγγύη»	(1943)	Λαμία
«Αμφίκλεια»	(1982 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Ανατολική Ελλάς»	(1867 – 1874)	Λαμία
«Ανθήλη»	(1983 – 1985)	Αθήνα
«Ασβεστιώτικοι Παλμοί»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Αστήρ»	(1900 – 1909)	Λαμία
«Αστήρ»	(1910)	Λαμία
«Αχιλλέας»	(1977 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
	Β'	
«Βελεσιώτες»	(1989 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Βήμα»	(1916)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

	Γ'	
«Γαρδικιώτικα Νέα»	(1998 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Γεωργικά Νέα της Φθιώτιδας»	(1980 – 1981)	Λαμία
«Γοργοπόταμος»	(1996)	Λαμία
	Δ'	
«Δαφνούς»	(1998 - ;)	Αγ. Κων/νος Λοκρίδας
«Δελτίον Πληροφοριών Νομού Φθιώτιδας»	(1967 – 1968)	Λαμία
«Δημοκρατία»	(1934)	Λαμία
«Δημοκρ. Ανεξάρ. Διδασκ. Αγώνας» (Δ.Α.Δ.Α.)	(1986)	Λαμία
«Δημοκρατικό Βήμα»	(1984)	Λαμία
«Δημοτικά Νέα»	(1983 – 1984)	Δομοκός
«Διδασκαλική Φωνή»	(1957 – 1999)	Λαμία
«Διλοφιώτικα κ' Αγιοσωστιανά Νέα»	(1982 – 1987)	Αθήνα
«Διλοφιώτικα Νέα»	(1981)	Αθήνα
«Δομοκίτικα Νέα»	(1984)	Δομοκός
«Δρυάς»	(1994 – Συνεχίζεται)	Λαμία
	Ε'	
«Εθνική Φλόγα»	(1945 - ;)	Λαμία
«Εθνικός Αγών»	(1946 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Εθνοφρουρός»	(1948)	Λαμία
«Ελλάδα»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Έλεγχος»	(1932 – 1936)	Λαμία
«Ελευθερία»	(1938)	Λαμία
«Ελεύθερον Βήμα»	(1930)	Λαμία
«Ελεύθερη Ρούμελη»	(1943)	Λαμία
«Εμπρός»	(1943)	Λαμία
«ΕΝΑ News»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Ενημερ. Φυλλάδιο Συλλ. Πολυτέκνων Φθ/δας»	(1992 – 1993)	Λαμία
«Ενοριακή Ηχώ»	(1994 – 1995;)	Λαμία
«Επίκαιρος»	(1985 – 1989)	Λαμία
«Εργατικό Βήμα»	(1988 – 1989)	Λαμία
«Ευνομία»	(1877 – 1884)	Λαμία

* Ήταν Αθηναϊκή εφημερίδα αλλά ένα φύλλο της τυπώθηκε στη Λαμία το 1852, (Γκίνης – Μέξας).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Εφημερίς του Λαού»	(1852)	Λαμία
«Εώα Λοκρίς»	(1990 - ;)	Καμένα Βούρλα

Η'

«Η Αγροτική»	(1932)	Λαμία
«Η Αγωνία της Άγναντης»	(1996 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Η Αρχαία Σπέρχεια»	(1983 – 1985)	Αθήνα
«Η Βίτωλη»	(1998 – Συνεχίζεται)	Βίτωλη Φθιώτιδας
«Η Δίβρη»	(1980 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Η Επαρχία»	(1927 – 1973)	Λαμία
«Η Ζιώψη»	(1979 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Η Λαμία»	(1934)	Λαμία
«Η Λαϊκή Φωνή της Φθιωτιδοφωκίδος»	(1929 – 1941)	Λαμία
«Η Νίκη»	(1966)	Λαμία
«Η Παληοβράχα»	(1985 – 1993)	Αθήνα
«Η Πρόοδος της Λαμίας»	(1926 - ;)	Λαμία
«Η Πρόοδος»	(1951 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Η Ρούμελη»	(1947 – 1948)	Λαμία
«Η Στυλίς»	(1961 – 1962)	Στυλίδα
«Η Σφήκα»	(1997)	Λαμία
«Ηφαίστειον»	(1935)	Λαμία
«Η Φθία»	(1905 – 1909)	Λαμία
«Η Φθία»	(1968 – 1970)	Λαμία
«Η Φωνή του Λιτοσέλου»	(1983 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Η Φωνή της Μακρακώμης»	(1992 – 1999)	Μακρακώμη
«Η Φωνή της Μενδενίτσας»	(1988 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Η Φωνή των Σκαμνιωτών»	(1991 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Η Φωνή μας»	(1993 – 1994)	Λαμία

Θ'

«Θάρρος»	(1934 – 1937)	Λαμία
«Θαυμακός»	(1982 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Θερμοπύλαι»	(1891 – 1912)	Λαμία
«Θρίαμβος»	(1911 – 1912)	Λαμία

Ι'

«Ιδεολογικές Καταβολές»	(1989 – 1990)	Λαμία

Κ'

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Καθημερινή Φθιώτιδα»	(1994 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Καΐτσα»	(1991 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Κουμαρτσιώτικα παλιά και νέα»	(1988 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Κρόταλος»	(1930 – 1931)	Λαμία
«Κυνήγι και Περιβάλλον»	(1990 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Κυνηγετικά Νέα Φθιώτιδας»	(1974 - ;)	Λαμία
«Κωσταλεξιώτικα Νέα»	(1974 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
	Λ'	
«Λαμιακή»	(1909 – 1910)	Λαμία
«Λαμιακή»	(1925 – 1925)	Λαμία
«Λαμιακή Πολιτεία»	(1994 – 1995)	Λαμία
«Λαμιακή Φωνή»	(1946 – 1947)	Λαμία
«Λαμιακή Φωνή»	(1963 – 1966)	Λαμία
«Λαμιακός Τύπος»	(1935 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Λευκαδιώτικα Νέα»	(1992 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Λοκρίς»	(1911)	Αταλάντη
«Λοκρίς» (στη συνέχεια: «Ρούμελη»)	(1923)	Αθήνα
«Λοκρική Ηχώ»	(1949)	Αταλάντη
«Λοκρική Πορεία»	(1985)	Καμένα Βούρλα
«Λυχνό»	(1983)	Αθήνα
	Μ'	
«Μασκαράς»	(1931)	Λαμία
«Μελιταία»	(1992 – 1993)	Αθήνα
«Μεσοκαψιώτικα Νέα»	(1983 – 1984)	Λαμία
«Μεταρρύθμισις»	(1925 – 1926)	Λαμία
«Μικρά Φθιώτις, Εφημερίς της Λαμίας»	(1860)	Λαμία
«Μπράλλος»	(1991 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Μωλιώτικα Νέα»	(1985 – 1996)	Αθήνα
	Ν'	
«Νέα του Δομοκού»	(1961 – 1990;)	Αθήνα
«Νέος Αγών»	(1936)	Λαμία
«Νέον Βήμα»	(1960 – 1963)	Λαμία
«Νέος Σατανάς»	(1932)	Λαμία
«Νέος Τύπος»	(1933 – 1938)	Λαμία
«Νέος Τύπος»	(1947)	Λαμία
«Νέα των απανταχού		

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ρεγκινιωτών»	(1992 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Νέα Σισάχθεια»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία

Ο'

«Ο Γουλινάς»	(1987 – 1988)	Αθήνα
«Οδηγητής»	(; - 1945)	Λαμία
«Ο Διάκος»	(1875)	Λαμία
«Ο Διάκος»	(1932)	Λαμία
«Ο Έμπορος»	(1995 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Ο Ίναχος»	(1981 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Οίτη, οι ρίζες μας»	(1999 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Ο Κτηνοτρόφος»	(1945)	Λαμία
«Ο Παλμός της Τρίτης Ηλικίας»	(1989)	Λαμία
«Ο Τυπογράφος»	(1934)	Λαμία
«Ορθοδοξία – Ορθοπραξία»	(1996 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Ο Ρωμηός»	(1986)	Λαμία
«Ο Σπερχειός»	(1969 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Ο Φυσιολάτρης»	(1994 – 1998)	Μώλος
Λοκρίδας		

Π'

«Παλαιοχώρι Δωριέων»	(1979 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Πάλη»	(1943)	Λαμία
«Παυλιανίτικα Νέα»	(1988 – 1998)	Λαμία
«Πελασγία»	(1983 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Περιβαλλοντική Γένεση»	(1995 - ;)	Αθήνα
«Πηγές»	(1976 – 1979)	Αθήνα
«Planet»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Προοπτική»	(1992 – 1993)	Καμένα Βούρλα
«Πρωινά Νέα»	(1989 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Πτελεωτικός Αντίλαλος»	(1987 – 1994)	Λαμία
«Πύργος»	(1991 - ;)	Αθήνα

Ρ'

«Ροβολιαρίτικα Νέα»	(1983 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Ρούμελη»	(1919 – 1927)	Στυλίδα
«Ρούμελη	(1944 – 1946)	Λαμία
«Ρούμελη»	(1948)	Λαμία
«Ρουμελιώτικα Νέα»	(1945 – 1965)	Αθήνα

Σ'

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Σατανάς»	(1932)	Λαμία
«Σεισάχθεια»	(1998)	Λαμία
«Σέντρα»	(1997 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Σημαία»	(1911 – 1916)	Λαμία
«Σκασμός και Περίδρομος»	(1930)	Λαμία
«Σπίθα»	(1930 – 1935)	Λαμία
«Στερεά Ελλάς»	(1975)	Αθήνα
«Στερεοελλαδίτικα Νέα»	(1975 – 1977)	Αθήνα
«Στυλιδιώτικα Νέα»	(1975 – 1981)	Στυλίδα
«Στυλίδα Σήμερα»	(1991 – Συνεχίζεται)	Στυλίδα
«Σύγχρονη Σκέψη»	(1983 – 1996)	Λαμία
«Συνδικαλιστική Δράση ΔΑΚΕ Δ/Ν Φθιώτιδας»	(1988 – 1994)	Λαμία
	Τ'	
«Το Αρχάνι»	(1996 – Συνεχίζεται)	Αρχάνι Φθιώτιδας
«Το Βελούχι»	(1990 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Το Δίκαστρο»	(1995 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Το Ζιζάνιο»	(1912)	Λαμία
«Τα Κανάλια»	(1990 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Τα Μεγαλοκαψιώτικα Νέα»	(1990 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Τα Νέα της Παύλιανης»	(1983 – 1985)	Λαμία
«Τα Νέα του Φραντζή»	(1987 – 1995)	Λαμία
«Το Σπαρματσέτο»	(1926 – 1940)	Λαμία
«Το Φως»	(1934 – 1936)	Λαμία
«Το Φως»	(1963 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Το Χωριό»	(1957 – 1960)	Άγιος Γεώργιος Φθ/δας
	Υ'	
«Υγρός Στίβος Λαμίας»	(1988 – 1989)	Λαμία
«Υπάτη»	(1997 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
	Φ'	
«Φάρος της Όθρυος»	(1856 – 1881)	Λαμία
«Φάρος της Όθρυος»	(1977 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Φθιωτιδοφωκίς»	(1960 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Φθιωτικά Νέα»	(1987 – 1991)	Αθήνα
«Φθιωτικά Σπορ»	(1997)	Λαμία
«Φθιωτική Αγορά»	(1994)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Φθιωτική Αλλαγή»	(1979 – 1985)	Λαμία
«Φθιωτική Γνώμη»	(1997 - ;)	Αθήνα
«Φθιωτική Εκκλησιαστική Φωνή»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Φθιωτική Ενημέρωση»	(1992 – 1994)	Λαμία
«Φθιωτική Εστία»	(1958 – 1961)	Αθήνα
«Φθιωτική Θεσσαλία»	(1993 - ;)	Νέο Μοναστήρι Δομοκού
«Φθιωτικό Βήμα»	(1989 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Φθιωτικός Συναγερμός»	(1974)	Λαμία
«Φθιωτικός Τύπος»	(1998 – 1999)	Λαμία
«Φθιωτικά και Διλοφιώτικα Νέα»	(1992 – 1993)	Αθήνα
«Φθιώτις»	(1860)	Λαμία
«Φθιώτις»	(1882 – 1893)	Λαμία
«Φθιώτις»	(1895 – 1902)	Λαμία
«Φθιώτις»	(1932)	Λαμία
«Φιλελεύθερη Φθιώτιδα»	(1992 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Φωνή της Αγναντης»	(1978 – 1983)	Αγναντη Λοκρίδας
«Φωνή της Αταλάντης»	(1928)	Αταλάντη
«Φωνή της Πτελέας»	(1994 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Φωνή της Φθιώτιδας»	(1894 – 1911)	Λαμία
«Φωνή του Λαού»	(1862 – 1902)	Λαμία
«Φωνή των Μεθορίων»	(1860 – 1861)	Λαμία
«Φωνή του Τυμφρηστού»	(1980 – 1984)	Λαμία
	Χ'	
«Χαραυγή»	(1946)	Λαμία
«Χριστιανικό Μήνυμα»	(1985 – 1989)	Λαμία
«Χριστιανική Πορεία»	(1982 – 1992)	Λαμία

3. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

α'

(κατά χρονολογική σειρά)

(1860 – 1999)

Τίτλος	Έτος	Τόπος
1. «Πελασγός»	(1860)	Λαμία
2. «Ο Διάκος»	(1906 – 1909)	Λαμία
3. «Χρυσαλλίς»	(1923)	Λαμία
4. «Φθιώτις»	(1955 – 1959)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

5. «Στερεοελλαδική Εστία»	(1960 – 1962)	Λαμία
6. «Αγροτική Πρόοδος»	(1964 – 1973)	Λαμία
7. «Κοσμάς ο Αιτωλός»	(1966 – 1967)	Λαμία
8. «Ροταριανός Όμιλος Λαμίας»	(1973 – 1974)	Λαμία
9. «Γαρδικιώτικα Χρονικά»	(1974 – 1991)	Αθήνα
10. «Φθιωτικά»	(1970 – 1973)	Λαμία
11. «Νεχωρίτικα Νέα»	(1970 – 1999)	Αθήνα
12. «Φθιωτικά Γράμματα»	(1976 – 1986)	Αθήνα
13. «Παιδεία και Λόγος»	(1977 – 1978)	Λαμία
14. «Φθιωτική Σκέψη»	(1978 – 1979)	Λαμία
15. «Η Φωνή της Καστανιάς»	(1979 – Συνεχ.)	Αθήνα
16. «Υπάτη»	(1979 – Συνεχ.)	Αθήνα
17. «Προμηθέας»	(1980 – 1981)	Λαμία
18. «Πνευματική Ρούμελη»	(1980 – 1985)	Λαμία
19. «Φθιωτικά Χρονικά»	(1980 – Συνεχ.)	Λαμία
20. «Χρονικά της Επαρχίας Δομοκού»	(1980 – Συνεχ.)	Αθήνα
21. «Γεωργικά Νέα της Φθιώτιδας»	(1981)	Λαμία
22. «Οι Ρίζες μας»	(1982 – 1985)	Αθήνα
23. «Η Λαδικού»	(1983 – 1992)	Αθήνα
24. «Θεοδρόμος»	(1984 – 1986)	Λαμία
25. «Λαμία, το οδοιπορικό μιας πόλης»	(1984 – 1985)	Λαμία
26. «Βράχα»	(1985 – 1987)	Λαμία
27. «Ενημερωτικό Δελτίο»Τ.Ε.	(1985 – 1994)	Λαμία
28. «Φθιωτική Δημιουργία»	(1985)	Λαμία
29. «Σύγχρονη Αγορά»	(1985)	Λαμία
30. «Λαϊκή Αναγέννηση»	(1986 – 1990)	Λαμία
31. «Τα Νέα της Θάλασσας»	(1988)	Λαμία
32. «Τα Νέα της Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων Φθιώτιδος – Ευρυτανίας» (ΕΠΣΦ-Ε)	(1988 – 1989)	Λαμία
33. «Έκφραση»	(1989 – Συνεχ.)	Λαμία
34. «Ενημερωτικόν Δελτίον Επιμελητηρίου Φθιώτιδας και Ευρυτανίας»	(1989 – Συνεχ.)	Λαμία
35. «Ρουμελιώτικα»	(1989 – 1997)	Αθήνα
36. «Δ.Ε.Υ.Α.Λ.» (Δημοτική Επιχείρησις Υδρεύσεως – Αποχετεύσεως Λαμίας)	(1990)	Λαμία
37. «Φθιώτις»	(1990)	Λαμία
38. «Φθιωτικός Λόγος»	(1991 – 1999 Συνεχ.)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

39. «Πανόραμα»	(1992)	Λαμία
40. «Το Λυχνάρι»	(1992 – 1998)	Λαμία
41. «Τα Νέα της Αμαλώτας»	(1995 – Συνεχ.)	Λαμία
42. «Λοκρικά Χρονικά»	(1995 – Συνεχ.)	Αταλάντη
43. «Άνωθεν της πόλεως» (αρχικά) «Άνωθεν» (αργότερα)	(1996 – Συνεχ.)	Λαμία
44. «Ιχνηλάτης»	(1996 – Συνεχ.)	Αθήνα
45. «Τα Νέα του Καλλιδρόμου»	(1996 – 1998)	Αθήνα
46. «37,2»	(1996 – Συνεχ.)	Λαμία
47. «Τεχνόραμα»	(1997 – Συνεχ.)	Λαμία
48. «Εν Λαμία»	(1998 – 1999)	Λαμία
49. «Άπέναντι»	(1998 – Συνεχ.)	Λαμία
50. «Επικοινωνώ "Ε" μαζί σας»	(1998 – Συνεχ.)	Λαμία
51. «Σταυροδρόμι»	(1999 – Συνεχ.)	Λαμία

4. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
β'
(Κατά αλφαβητική σειρά)

Τίτλος	**Έτος**	**Τόπος**
	Α'	
«Άγροτική Πρόοδος»	(1964 – 1973)	Λαμία
«Άνωθεν της πόλεως» (αρχικά) «Άνωθεν» (αργότερα)	(1996 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Απέναντι»	(1998 – Συνεχίζεται)	Λαμία
	Β'	
«Βράχα»	(1985 – 1987)	Λαμία
	Γ'	
«Γαρδικιώτικα Χρονικά»	(1974 – 1991)	Αθήνα
«Γεωργικά Νέα της Φθιώτιδας»	(1981)	Λαμία
	Δ'	
«Δ.Ε.Υ.Α.Λ.» (Δημοτική Επιχείρησις Υδρεύσεως – Αποχετεύσεως Λαμίας)	(1990)	Λαμία
	Ε'	
«Έκφραση»	(1989 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Ενημερωτικό Δελτίο»Τ.Ε.	(1985 – 1994)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Ενημερωτικόν Δελτίον Επιμελητηρίου Φθιώτιδας και Ευρυτανίας»		
(1989 – Συνεχίζεται)	Λαμία	
«Εν Λαμία»	(1998 – 1999)	Λαμία
«Επικοινωνώ "Ε" μαζί σας»	(1998 – Συνεχίζεται)	Λαμία
	Η'	
«Η Λαδικού»	(1983 – 1992)	Αθήνα
«Η Φωνή της Καστανιάς»	(1979 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
	Θ'	
«Θεοδρόμος»	(1984 – 1986)	Λαμία
	Ι'	
«Ιχνηλάτης»	(1996 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
	Κ'	
«Κοσμάς ο Αιτωλός»	(1966 – 1967)	Λαμία
	Λ'	
«Λαϊκή Αναγέννηση»	(1986 – 1988)	Λαμία
«Λαμία, το οδοιπορικό μιας πόλης»	(1984 – 1985)	Λαμία
«Λοκρικά Χρονικά»	(1995 – ;)	Αταλάντη
	Ν'	
«Νεχωρίτικα Νέα»	(1970 – 1999)	Αθήνα
	Ο'	
«Ο Διάκος»	(1906 – 1909)	Λαμία
«Οι Ρίζες μας»	(1982 – 1985)	Αθήνα
	Π'	
«Παιδεία και Λόγος»	(1977 – 1978)	Λαμία
«Πανόραμα»	(1992)	Λαμία
«Πελασγός»	(1860)	Λαμία
«Πνευματική Ρούμελη»	(1980 – 1985)	Λαμία
«Προμηθέας»	(1980 – 1981)	Λαμία
	Ρ'	
«Ροταριανός Όμιλος Λαμίας»	(1973 – 1974)	Λαμία
«Ρουμελιώτικα»	(1989 – 1997)	Αθήνα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

	Σ'	
«Σταυροδρόμι»	(1999 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Στερεοελλαδική Εστία»	(1960 – 1962)	Λαμία
«Σύγχρονη Αγορά»	(1985)	Λαμία
	Τ'	
«Τα Νέα της Αμαλώτας»	(1995 – Συνεχίζεται)	Λαμία
«Τα Νέα της Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων Φθιώτιδος – Ευρυτανίας» (ΕΠΣΦ-Ε)	(1988 – 1989)	Λαμία
«Τα Νέα της Θάλασσας»	(1988)	Λαμία
«Τα Νέα του Καλλιδρόμου»	(1996 – 1998)	Αθήνα
«Τεχνόραμα»	(1997 – Συνεχ.)	Λαμία
«Το Λυχνάρι»	(1992 – 1998)	Λαμία
«37,2»	(1996 – Συνεχ.)	Λαμία
	Υ'	
«Υπάτη»	(1979 – Συνεχ.)	Αθήνα
	Φ'	
«Φθιωτικά»	(1970 – 1973)	Λαμία
«Φθιωτικά Γράμματα, Λαμιακές Σελίδες»	(1976 – 1986)	Αθήνα
«Φθιωτικά Χρονικά»	(1980 – Συνεχ.)	Λαμία
«Φθιωτική Δημιουργία»	(1985)	Λαμία
«Φθιωτική Σκέψη»	(1978 – 1979)	Λαμία
«Φθιωτικός Λόγος»	(1991 – 1999)	Λαμία
«Φθιώτις»	(1955 – 1959)	Λαμία
«Φθιώτις»	(1990)	Λαμία
	Χ'	
«Χρονικά της Επαρχίας Δομοκού»	(1980 – Συνεχίζεται)	Αθήνα
«Χρυσαλλίς»	(1923)	Λαμία

5. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

α'

(κατά χρονολογική σειρά)

(1942 – 1999)

Τίτλος	**Έτος**	**Τόπος**
1. «Φλόγα»	(1942 – 1943)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2. «Μαθητική Φωνή»	(1944 – 1945)	Λαμία
3. «Μαθητικό Πνεύμα»	(1945)	Αταλάντη
4. «Πρωτοπόρα Νιάτα»	(1945)	Λαμία
5. «Μαθητική Φλόγα»	(1947 – 1949)	Λαμία
6. «Η Κατασκήνωσίς μας»	(1969)	Καμένα Βούρλα
7. «Ηχώ του Θρανίου»	(1970)	Λαμία
8. «Η Μαθητική μας Συντροφιά»	(1978)	Λαμία
9. «Μαθητικοί Προβληματισμοί»	(1978)	Λαμία
10. «Παιδικά Χαμόγελα»	(1978 – 1981)	Λαμία
11. «Μαθητικό Περισκόπιο»	(1979)	Λαμία
12. «Παιδικά Σαλπίσματα»	(1979 – 1981)	Μακρακώμη Φθ/δας
13. «Τελευταία Προσπάθεια»	(1981)	Λαμία
14. «Παιδική Δημιουργία»	(1981 – 1982)	Παναγίτσα Λοκρίδας
15. «Μηνύματα»	(1983 – 1984)	Αγ. Γεώργιος Φθιώτιδας
16. «Πρότυπη»	(1983 – 1984)	Λαμία
17. «Τιτιβίσματα»	(1983)	Λαμία
18. «Παιδική Ηχώ»	(1983 – 1984)	Λαμία
19. «Φτερουγίσματα»	(1983 – 1984)	Λαμία
20. «Πυξίδα»	(1984)	Λιβανάτες Λοκρίδος
21. «Μαθητική Πρωτοπορία»	(1984 – 1985)	Λαμία
22. «Προσπάθεια»	(1984 – 1985)	Λαμία
23. «Ανησυχίες»	(1984 – 1985)	Μακρακώμη Φθιώτιδας
24. «Μαθητική Ηχώ»	(1985)	Κ. Τιθορέα
25. «Μαθητικά Φτερουγίσματα»	(1985)	Λαμία
26. «Μαθητική Πρωτοπορία»	(1985 – 1986)	Λαμία
27. «Μαθητικός Τύπος»	(1985 – 1986)	Λαμία
28. «Συνεργασία»	(1985 – 1986)	Λαμία
29. «Μαθητικοί Παλμοί»	(1985 – 1987)	Λαμία
30. «Η Εφημεριδούλα μας»	(1986)	Λαμία
31. «Μαθητικοί Παλμοί»	(1986)	Λαμία
32. «Μαθητικά Μηνύματα»	(1986 – 1988)	Λαμία
33. «Λεύκωμα αναμνήσεων των μαθητών της ΣΤ' τάξης του 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας»	(1986)	Λαμία
34. «Το Γαϊτανάκι»	(1986)	Καμένα Βούρλα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2. «Μαθητική Φωνή»	(1944 – 1945)	Λαμία
3. «Μαθητικό Πνεύμα»	(1945)	Αταλάντη
4. «Πρωτοπόρα Νιάτα»	(1945)	Λαμία
5. «Μαθητική Φλόγα»	(1947 – 1949)	Λαμία
6. «Η Κατασκήνωσίς μας»	(1969)	Καμένα Βούρλα
7. «Ηχώ του Θρανίου»	(1970)	Λαμία
8. «Η Μαθητική μας Συντροφιά»	(1978)	Λαμία
9. «Μαθητικοί Προβληματισμοί»	(1978)	Λαμία
10. «Παιδικά Χαμόγελα»	(1978 – 1981)	Λαμία
11. «Μαθητικό Περισκόπιο»	(1979)	Λαμία
12. «Παιδικά Σαλπίσματα»	(1979 – 1981)	Μακρακώμη Φθ/δας
13. «Τελευταία Προσπάθεια»	(1981)	Λαμία
14. «Παιδική Δημιουργία»	(1981 – 1982)	Παναγίτσα Λοκρίδας
15. «Μηνύματα»	(1983 – 1984)	Αγ. Γεώργιος Φθιώτιδας
16. «Πρότυπη»	(1983 – 1984)	Λαμία
17. «Τιτιβίσματα»	(1983)	Λαμία
18. «Παιδική Ηχώ»	(1983 – 1984)	Λαμία
19. «Φτερουγίσματα»	(1983 – 1984)	Λαμία
20. «Πυξίδα»	(1984)	Λιβανάτες Λοκρίδος
21. «Μαθητική Πρωτοπορία»	(1984 – 1985)	Λαμία
22. «Προσπάθεια»	(1984 – 1985)	Λαμία
23. «Ανησυχίες»	(1984 – 1985)	Μακρακώμη Φθιώτιδας
24. «Μαθητική Ηχώ»	(1985)	Κ. Τιθορέα
25. «Μαθητικά Φτερουγίσματα»	(1985)	Λαμία
26. «Μαθητική Πρωτοπορία»	(1985 – 1986)	Λαμία
27. «Μαθητικός Τύπος»	(1985 – 1986)	Λαμία
28. «Συνεργασία»	(1985 – 1986)	Λαμία
29. «Μαθητικοί Παλμοί»	(1985 – 1987)	Λαμία
30. «Η Εφημεριδούλα μας»	(1986)	Λαμία
31. «Μαθητικοί Παλμοί»	(1986)	Λαμία
32. «Μαθητικά Μηνύματα»	(1986 – 1988)	Λαμία
33. «Λεύκωμα αναμνήσεων των μαθητών της ΣΤ' τάξης του 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας»	(1986)	Λαμία
34. «Το Γαϊτανάκι»	(1986)	Καμένα Βούρλα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

35. «Πνευματικά Μωλιώτικα Σκιρτήματα»	(1987 – 1988)	Μώλος Φθ/δας
36. «Μαθητικός Τύπος»	(1988)	Λαμία
37. «Οι Δικές σου Γραμμές»	(1988)	Λαμία
38. «Στοχασμοί»	(1989)	Λαμία
39. «Μαθητική Φωνή»	(1993)	Λαμία
40. «Μαθητική Σκέψη και Έκφραση»	(1993 – 1994)	Μώλος Φθ/δας
41. «Ηλιαχτίδα»	(1994 – 1997)	Λαμία
42. «Iguana News»	(1995 – 1997)	Λαμία
43. «Πεταρίσματα»	(1999)	Λαμία
44. «Εμείς... κ' Εσείς»	(χ.χ)	Λαμία
45. «Εφηβεία κ' Γνώση»	(1986 – 1987)	Καμένα Βούρλα
46. «Μαθητική Ενημέρωση»	(χ.χ)	Λαμία
47. «Μαθητικός Πυρσός»	(χ.χ)	Λαμία
48. «Μικρός Δημοκός»	(χ.χ)	Δομοκός
49. «Η Ώρα των Εφήβων»	(1999)	Μοσχοχώρι

6. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

β'

(κατά αλφαβητική σειρά)

Τίτλος	**Έτος**	**Τόπος**
	Α'	
«Ανησυχίες»	(1984 – 1985)	Μακρακώμη Φθ/δος
	Ε'	
«Εμείς... κ' Εσείς»	(χ.χ)	Λαμία
«Εφηβεία κ' Γνώση»	(1986 – 1987)	Καμένα Βούρλα
	Η'	
«Η Εφημεριδούλα μας»	(1986)	Λαμία
«Η Κατασκήνωσίς μας»	(1969)	Καμένα Βούρλα
«Η Ώρα των Εφήβων»	(1999)	Μοσχοχώρι
«Ηλιαχτίδα»	(1994 – 1997)	Λαμία
«Η Μαθητική μας Συντροφιά»	(1978)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Ηχώ του Θρανίου»	(1970)	Λαμία
	Ι'	
«Iguana News»	(1995 – 1997)	Λαμία
	Λ'	
«Λεύκωμα αναμνήσεων των μαθητών της ΣΤ' τάξης του 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας»	(1986)	Λαμία
	Μ'	
«Μαθητικά Μηνύματα»	(1986 – 1988)	Λαμία
«Μαθητικά Φτερουγίσματα»	(1985)	Λαμία
«Μαθητική Ενημέρωση»	(χ.χ)	Λαμία
«Μαθητική Ηχώ»	(1985)	Κ. Τιθορέα
«Μαθητική Πρωτοπορία»	(1984 – 1985)	Λαμία
«Μαθητική Πρωτοπορία»	(1985 – 1986)	Λαμία
«Μαθητική Σκέψη κ' Έκφραση»	(1993 – 1994)	Μώλος Φθ/δας
«Μαθητική Φλόγα»	(1947 – 1949)	Λαμία
«Μαθητική Φωνή»	(1944 – 1945)	Λαμία
«Μαθητική Φωνή»	(1993)	Λαμία
«Μαθητικό Περισκόπιο»	(1979)	Λαμία
«Μαθητικοί Παλμοί»		(1985 – 1987) Λαμία
«Μαθητικοί Παλμοί»		(1986) Λαμία
«Μαθητικό Πνεύμα»	(1945)	Αταλάντη
«Μαθητικοί Προβληματισμοί»	(1978)	Λαμία
«Μαθητικοί Προβληματισμοί»	(1978)	Λαμία
«Μαθητικός Πυρσός»	(χ.χ)	Λαμία
«Μαθητικός Τύπος»	(1985 – 1986)	Λαμία
«Μαθητικός Τύπος»	(1988)	Λαμία
«Μηνύματα»	(1983 – 1984)	Άγ. Γεώργιος Φθ/δας
«Μικρός Δημοκός»	(χ.χ)	Δομοκός Φθ/δας
	Ο'	
«Οι Δικές σου Γραμμές»	(1988)	Λαμία
	Π'	

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Παιδική Δημιουργία»	(1981 – 1982)	Παναγίτσα Λοκρίδας
«Παιδική Ηχώ»	(1983 – 1984)	Λαμία
«Παιδική Σαλπίσματα» Φθ/δας	(1979 – 1981)	Μακρακώμη
«Παιδικά Χαμόγελα»	(1978 – 1981)	Λαμία
«Πεταρίσματα»	(1999)	Λαμία
«Πνευματικά Μωλιώτικα Σκιρτήματα»	(1987 – 1988)	Μώλος Φθ/δας
«Προσπάθεια»	(1984 – 1985)	Λαμία
«Πρότυπη»	(1983 – 1984)	Λαμία
«Πρωτοπόρα Νιάτα»	(1945)	Λαμία
«Πυξίδα»	(1984)	Λιβανάτες Λοκρίδας
	Σ'	
«Στοχασμοί»	(1989)	Λαμία
«Συνεργασία»	(1985 – 1986)	Λαμία
	Τ'	
«Τελευταία Προσπάθεια»	(1981)	Λαμία
«Τιτιβίσματα»	(1983)	Λαμία
«Το Γαϊτανάκι»	(1986)	Καμένα Βούρλα
	Φ'	
«Φλόγα»	(1942 – 1943)	Λαμία
«Φτερουγίσματα»	(1983 – 1984)	Λαμία

7. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

α'

(κατά χρονολογική σειρά)

(1932 – 1999)

Τίτλος	Έτος	Τόπος
1. «Εργασία και Ζωή»	(1932 – 1933)	Λαμία
2. «Μαθητικός Κόσμος»	(1932 – 1933)	Λαμία
3. «Τέχνη»	(1934)	Λαμία
4. «Μαθητικοί Ορίζοντες»	(1943)	Λαμία
5. «Μαθητικά Νειάτα»	(1945)	Λαμία
6. «Ανατολή»	(1952)	Λαμία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

7. «Ο Φάρος του Χωριού»	(1956 – 1957)	Ι. Μονή Αγάθωνος (Υπάτης Φθ/δος)
8. «Μαθητικοί Παλμοί»	(1958)	Λαμία
9. «Νεανικοί Παλμοί»	(1958)	Λαμία
10. «Έφηβος»	(1964 – 1965)	Λαμία
11. «Δημιουργία»	(1973 – 1974)	Λαμία
12. «Μαθητικοί Παλμοί»	(1985 – 1994)	Λαμία
13. «Μαθητική Ηχώ»	(1986 – 1998)	Κ. Τιθορέα Φθ/δας
14. «Λυκειακά Χρονικά»	(1986 – 1988)	Λαμία
15. «Λόγος»	(1994 – 1996)	Λαμία
16. «Σκαλάκι»	(1991 – Συνεχίζεται)	Στυλίδα Φθ/δας

8. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

β'

(κατά αλφαβητική σειρά)

Τίτλος	**Έτος**	**Τόπος**
«Ανατολή»	(1952)	Λαμία
«Δημιουργία»	(1973 – 1974)	Λαμία
«Εργασία και Ζωή»	(1932 – 1933)	Λαμία
«Έφηβος»	(1964 – 1965)	Λαμία
«Λόγος»	(1994 – 1996)	Λαμία
«Λυκειακά Χρονικά»	(1986 – 1988)	Λαμία
«Μαθητικά Νειάτα»	(1945)	Λαμία
«Μαθητική Ηχώ»	(1986 – 1998)	Κ. Τιθορέα Φθ/δας
«Μαθητικοί Ορίζοντες»	(1943)	Λαμία
«Μαθητικοί Παλμοί»	(1958)	Λαμία
«Μαθητικοί Παλμοί»	(1985 – 1994)	Λαμία
«Μαθητικός Κόσμος»	(1932 – 1933)	Λαμία
«Νεανικοί Παλμοί»	(1958)	Λαμία
«Ο Φάρος του Χωριού»	(1956 – 1957)	Ι. Μονή Αγάθωνος (Υπάτης Φθ/δος)
«Σκαλάκι»	(1991 – Συνεχίζεται)	Στυλίδα Φθ/δας
«Τέχνη»	(1934)	Λαμία[*]

[*] Είναι η πρώτη καταγραφή του Φθιωτικού Τύπου και τα κενά είναι αναπόφευκτα, πάντως είναι λίγα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Είναι συνταξιούχος φιλόλογος, αφού υπηρέτησε, επί σειρά ετών, στη Μέση Εκπαίδευση και σε Κρατικές Αρχειακές Υπηρεσίες. Ασχολείται συστηματικά με την Τοπική Ιστορία και ταλαιπωρεί τους τυπογράφους... Έχει συγγράψει και εκδώσει πάνω από 40 βιβλία και έχει δημοσιεύσει μερικές εκατοντάδες άρθρα και μελέτες. Απ' το 1980 εκδίδει ανελλιπώς στη Λαμία το ετήσιο περιοδικό «Φιωτικά Χρονικά».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Καραγιάννης Αθανάσιος
Δρ. Επιστημών της Αγωγής
Παιδικής Λογοτεχνίας

ΘΕΜΑ
«Μαθητικός Φθιωτικός τύπος (1923-2008). Γνωρίσματα-θεματολογία-Ιδεολογία-Αισθητική»[1]

Ως μαθητικός τύπος ορίζεται το σύνολο των χειρόγραφων, πολυγραφημένων (με πολύγραφο οινοπνεύματος ή ζελατίνας), φωτοτυπημένων[2], γραφομηχανημένων[3], τυπωμένων (με στοιχεία «κάσσας», με λινοτυπία ή με φωτοσύνθεση), παραγόμενων ηλεκτρονικά (με Η/Υ και εκτυπωτή) εντύπων (εφημερίδων και περιοδικών), τα οποία παράγονται από μαθητές και μαθήτριες στα πλαίσια σχολικών δραστηριοτήτων, με την παρότρυνση και επίβλεψη κυρίως εκπαιδευτικών. Ως μαθητικός τύπος, όμως, ορίζεται και το σύνολο των εντύπων, τα οποία παράγονται από μαθητές και μαθήτριες στα πλαίσια δραστηριοτήτων πολιτικών νεολαιών, εκπαιδευτικών συλλόγων ή θρησκευτικών οργανώσεων κ.ο.κ. Το περιεχόμενο αυτών των μαθητικών εντύπων σχετίζεται με θέματα της σχολικής ή κοινωνικής πραγματικότητας και ασφαλώς με θέματα της σχολικής διδακτέας ύλης των μαθητών και οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικοί θέτουν διάφορους στόχους κατά την έκδοσή τους[4] . Η ειδολογική κατά-

1. Εισήγηση στο *4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας*, το οποίο πραγματοποιήθηκε, με διοργανωτές το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, το Δήμο Λαμιέων και την Τοπική Ένωση Δήμων & Κοινοτήτων Ν. Φθιώτιδας, στο Συνεδριακό Κέντρο του Κάστρου Λαμίας, το Σάββατο, 10 Νοεμ. 2007. Αναμένεται, με πολύ ενδιαφέρον, η έκδοση των Πρακτικών του Συνεδρίου.

2. Για την παραγωγή σχολικών εφημερίδων και περιοδικών ο αναγνώστης είναι δυνατό να βρει πρακτικές πληροφορίες και σχετικές με αυτές τις δραστηριότητες παιδαγωγικές απόψεις, στο μοναδικό και αξεπέραστο βιβλίο του Σχολικού Συμβούλου Π.Ε. – Λογοτέχνη, Δρ. Γιάννη Δ. Μπάρτζη, Η *Σχολική Εφημερίδα*, Μάρτης 1979, σ. 91 (με πρόλογο του Χάρη Σακελλαρίου), το οποίο κατά τη γνώμη μου πρέπει να επανεκδοθεί, ασφαλώς βελτιωμένο και συμπληρωμένο με νέα στοιχεία και πληροφορίες για τις νέες τεχνικές μεθόδους έκδοσης εντύπων. Χρήσιμες και χρηστικές πληροφορίες παρέχει και η θαυμάσια μελέτη του Γιάννη Παπαδάτου, *«Μαθητικά έντυπα, απόπειρες δημιουργίας τους»*, στον τόμο: Το Παιδικό Έντυπο, *Πρακτικά Συμποσίου* (16-17 Ιαν. 1993), Δήμος Θεσσαλονίκης – Τμήμα Παιδικών Βιβλιοθηκών, χ.χ., σ. 149-160.

3 . Έχουμε την πληροφορία ότι κατά την τελευταία περίοδο της Κατοχής, με την οργανωμένη καθοδήγηση της ΕΠΟΝ Θεσσαλίας, από τις 197 εφημερίδες, που εκδίδονταν παράνομα, ορισμένες ήταν γραφομηχανημένες: στη Λάρισα 15, στη Μαγνησία 14, στην Καρδίτσα 12, στα Τρίκαλα 14, βλ. Πέτρου Ανταίου, *Συμβολή στην ιστορία της ΕΠΟΝ*, τόμος Β΄, Καστανιώτης, Αθήνα 1977, σ. 390.

4. Ο Αντώνης Δελώνης τους ορίζει και τους αναλύει ως εξής: «Η Ψυχαγωγία, Η αγωγή του παιδιού, Η κοινωνικοποίηση του, Καλλιέργεια της Γλώσσας, Αισθητική Καλλιέργεια, Η γνωριμία με τον Πολιτισμό», βλ. Αντώνη Δελώνη, *«Ορισμός, μορφή, περιεχόμενο και στόχοι ενός περιοδικού για παιδιά.»*, στον τόμο: Το Παιδικό Έντυπο, ό.π., σ. 35-38.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ταξη των κειμένων παρουσιάζει μια ποικιλία (ποιήματα, χρονογραφήματα, παραμύθια και μικρές ιστορίες, ανέκδοτα, παιγνίδια, ρεπορτάζ κ.ο.κ.) τα οποία συνήθως έχουν περισσότερο δημοσιογραφικό ή «λογοτεχνικό» χαρακτήρα. Πολλά κείμενα παρουσιάζουν ανορθογραφίες, υποδηλώνοντας εμμέσως τη γνησιότητά τους και άλλα είναι διορθωμένα ορθογραφικά και συντακτικά από τους υπεύθυνους έκδοσης εκπαιδευτικούς, για διδακτικούς και παιδαγωγικούς λόγους. Τον μαθητικό τύπο, ο οποίος παράγεται αποκλειστικά μέσα στα σχολεία, θα μπορούσαμε να τον αποκαλέσουμε και «σχολικό τύπο», σε αντιδιαστολή από εκείνον που παράγεται, βέβαια πάλι από μαθητές, αλλά εκδίδεται από εξωσχολικούς φορείς. Θεωρώ σκόπιμο να τονίσω στο σημείο αυτό ότι τα έντυπα για παιδιά και έφηβους είναι μια άλλη κατηγορία εντύπων, τα οποία απευθύνονται σε παιδιά, έφηβους – μαθητές, αλλά τα κείμενά τους γράφονται από λογοτέχνες ή εκπαιδευτικούς και εκδίδονται κύρια από εκδοτικούς οίκους[5] ή από τον Ο.Ε.Δ.Β. του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Με αυτό το είδος δε θα ασχοληθώ στην παρούσα εισήγηση. Όλες οι παραπάνω υπο-ομάδες υπάγονται σε μια ευρύτερη ομάδα, η οποία αποκαλείται «νεανικός Τύπος»[6].

Παιδαγωγική διάσταση και ιστορική έρευνα:

Στο κάθε σχολικό έντυπο καταγράφονται – όχι βέβαια με συστηματικό τρόπο – η σχολική ζωή, οι απόψεις των μαθητών, έμμεσα των εκπαιδευτικών, οι κοινωνικές αντιλήψεις της κάθε εποχής και περιοχής, όπως τις αντιλαμβάνονται οι μαθητές κ.λπ. Συγχρόνως, δημιουργείται ένα κατάλληλο κλίμα για τη δραστηριοποίηση του μαθητή που θα θελήσει να συμβάλλει σε αυτή την προσπάθεια της τάξης ή του σχολείου του, για την πολλαπλής ωφελιμότητας συνεργασία της ομάδας των μαθητών (Συντακτική Επιτροπή, Επιτροπή Έκδοσης, Συντάκτες κειμένων, Υπεύθυνοι αισθητικής παρουσίασης). Ο εκπαιδευτικός, ο οποίος παίρνει την πρωτοβουλία, καθοδηγεί και συνεργάζεται με τους μαθητές του για μια τέτοιου είδους δημιουργία, ασφαλώς έχει κατά νου την παιδαγωγική και κοι-

5. Αναφέρω εντελώς ενδεικτικά ορισμένες μελέτες για περιοδικά για παιδιά, που εκδίδονταν στο τέλος του 19ου και μέχρι το πρώτο ήμισυ του 20ού αι.: «Η Διάπλασις των Παίδων», βλ. Βίκυς Πάτσιου, *«Η Διάπλασις των Παίδων1879-1922»* , (διδ. διατριβή), Καστανιώτης, Αθήνα 21995, σ. 231, Κ. Δ. Μαλαφάντη, Οι *"Αθηναϊκαί Επιστολαί"* τη "Διάπλασιν των Παίδων" 1896-1947 (διδ. διατριβή), Εκδόσεις «Αστέρος», Αθήνα 1995, σ. 383, «Παιδικός Κόσμος», βλ. Σοφίας Χατζηδημητρίου – Παράσχου, Το περιοδικό *Παιδικός Κόσμος* (1930-1952). Συμβολή στην Ιστορία του Νεοελληνικού Περιοδικού Τύπου (διδ. διατριβή), εκδ. «Βογιατζή», Αθήνα 2007, σ. 487 κ.ά.

6. Κατά τη γνώμη μου, λανθασμένα αποκαλείται τοιουτοτρόπως. Ο πιο ορθός όρος είναι: *«Παιδικός και Εφηβικός Τύπος»* ή *«Τύπος για παιδιά και έφηβους»*. Η «νεότητα» είναι κατάσταση και δεν είναι, με βάση την επιστήμη της Εξελικτικής Ψυχολογίας, ηλικιακή περίοδος του αναπτυσσόμενου ανθρώπου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νωνική διάσταση του εγχειρήματος. Ο «φωτισμένος» εκπαιδευτικός, ο εκπαιδευτικός-παιδαγωγός έχει συνειδητοποιήσει την αναγκαιότητα παρόμοιων πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων των μαθητών του, που απομακρύνονται από τα μαθησιακά και εκπαιδευτικά ενγένει στερεότυπα του παραδοσιακού σχολείου. Βέβαια, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι πρωτοπόροι παιδαγωγοί – Έλληνες και ξένοι (Δημ. Γληνός, Αλ. Δελμούζος, Ρόζα Ιμβριώτη, Μίλτος Κουντουράς, Μιχ. Παπαμαύρος, Κώστας Σωτηρίου, Z.Z. Ρουσό, Πεσταλότσι, Ντεκρολί, Μ. Μοντεσόρι, Ζ. Πιαζέ, Μακάρενκο, Κρούπσκαγια, Νιλ κ.ά.)[7] – είχαν προτείνει από τις αρχές του 20ού αι. ως παιδαγωγικές αρχές και αξίες: την αυτενέργεια και τη δημιουργικότητα, τη συνεργατική και παιδοκεντρική διδασκαλία, τη δημιουργία αυτόνομων προσωπικοτήτων, το φυσικό τρόπο μάθησης και της αβίαστης κοινωνικοποίησης, την τεχνική της εργασίας και τη χαρά γι' αυτή, την καλλιέργεια του αισθήματος του ωραίου και του καλλιτεχνικού γούστου, τη διαμόρφωση της ελεύθερης συνείδησης, την απόκτηση της δημοκρατικής ανθρωπιστικής παιδείας, με «το σχολείο εργασίας» («το σχολείο για τη ζωή με τη ζωή») κ.λπ. Ο προοδευτικός εκπαιδευτικός προσπαθεί να εμπνεύσει στους μαθητές του διάφορα κοινωνικά μηνύματα. Άρα, συνυπολογίζει και την ιδεολογία στα μαθητικά έντυπα[8] , αλλά δίνει σημασία και στον παιδαγωγικό ρόλο τους. Η ιστορία του μαθητικού εντύπου έχει ερευνηθεί και μελετηθεί αρκετά, τις περασμένες δεκαετίες από μελετητές, όπως: ο Αποστόλης Ανδρέου[9], ο Δημ. Χάνος[10] , ο Γεώργιος Καψάλης[11] , ο Αντ. Δελώνης[12] κ.ά. Επίσης, έχουν γίνει αξιόλογες ερευνητικές εργασίες, ακόμη και διδακτορικές διατριβές, για να καταγραφούν και να βγουν στο φως από την ιστορική λήθη τα περισσότερα μαθητικά έντυπα, που είχαν εκδοθεί τον 19ο και 20ό αι.[13] . Ο Γιάννης

7. Βλ. Θανάση Ν. Καραγιάννη, *Παιδαγωγικά Πορτρέτα*, Ντουντούμης, Αθήνα 1992, σ. 271.

8. Το θέμα της ιδεολογίας στα μαθητικά έντυπα έχει μελετηθεί, από ιστορική, κοινωνιολογική και παιδαγωγική άποψη, από τον Χάρη Σακελλαρίου (1923-2007), βλ. *«Τα ελληνικά παιδικά περιοδικά και η ιδεολογία τους»*, στον τόμο: Το Παιδικό Έντυπο, ό.π., σ. 43-52.

9. Αποστόλη Ανδρέου, *«Το μαθητικό έντυπο – Ιστορική προσέγγιση της μαθητικής εκδοτικής εμπειρίας»*, στον τόμο: Το Παιδικό Έντυπο, ό.π., σ. 129-145 και στην *«Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας»*, Βιβλιογονία, Αθήνα 1993, σ. 112-126, Αποστόλη Ανδρέου – Χρ. Τζήκα, *«Το μαθητικό έντυπο»*, περ. *«Διαβάζω»*, τεύχ. 268, 24.7.1991, σ. 48-75.

10. Δημήτρη Χάνου, *Το παιδικό λαϊκό φυλλάδιο – περιοδικό – βιβλίο*, Αθήνα, Αίολος, 1991.

11. Γεωργίου Καψάλη, *«Μαθητική εφημερίδα: Μια έρευνα στα Δημ. Σχολεία των Ιωαννίνων»*, Εισήγηση στο Α΄ Συνέδριο Παιδικής Λογοτεχνίας του Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών (1-3/11/1991).

12. Αντώνη Δελώνη, *«Το ελληνικό παιδικό έντυπο (1970-1980)»*, περ. *«Διαβάζω»*, αρ. 40, Μάρτης 1981, σ. 38-45 και του ίδιου, *«Μαθητικές εφημερίδες»*, περ. *«Διαδρομές»*, τεύχ. 7, Φθινόπωρο 1987, σ. 228-232.

13 . Μάρθας Καρπόζηλου, *Ελληνικός Μαθητικός Τύπος* (1830-1914), Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, σσ. 207, Κώστα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μπάρτζης παρουσιάζει σε σχετική μελέτη του, αναλυτικά και συστηματικά, μια σειρά από παιδαγωγικά οφέλη στους μαθητές, όπως αυτά θα προκύψουν από τις ελεύθερες σχολικές δημιουργικές δραστηριότητές τους (όπως γ.π. είναι: οι περιοδικές μαθητικές εκδόσεις, τα ημερολόγια ζωής, οι αυτοτελείς εκδόσεις και οι σχολικές εφημερίδες)[14] :

«α. Εξοικείωση με το φυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

β. Καλλιέργεια παρατηρητικότητας, τόνωση της φυσικής περιέργειας και ερευνητικής διάθεσης των μαθητών.

γ. Καλλιέργεια εκφραστικής ικανότητας – εμπλουτισμός του λεξιλόγιου των μαθητών.

δ. Ενίσχυση της ατομικότητας και ενθάρρυνση των μαθητών που μειονεκτούν σε διάφορους τομείς της σχολικής δραστηριότητας.

ε. Έμπρακτη δημοκρατική ζωή.

στ. Καλλιέργεια υπευθυνότητας.

ζ. Ομαδική ζωή.

η. Γνωριμία με μεγάλα ονόματα της σύγχρονης τέχνης.»

Μαθητικός φθιωτικός Τύπος:

Σε πολλά σχολεία της Ελλάδας ο μαθητικός τύπος είναι μια πραγματικότητα από την εποχή του Μεσοπόλεμου και είναι υποσύνολο του γενικότερα αποκαλούμενου, όπως προανέφερα, «νεανικού τύπου», ο οποίος αποτέλεσε αντικείμενο επιστημονικής έρευνας, για τη χρονική περίοδο από το 1880 και μετέπειτα. Τις πρώτες απόπειρες συγκέντρωσης και καταλογογράφησης του ευρύτερα φθιωτικού τύπου (1852-1999), με υποσύνολο το μαθητικό φθιωτικό τύπο, επιχείρησε ο πρωτοπόρος στον τομέα αυτό κ. Δημ. Θ. Νάτσιος[15] , φιλόλογος – ιστοριοδίφης, διευθυντής των

Γ. Τσικνάκη, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος* (1915-1936). Καταγραφή, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1986, σσ. 803, Οντέτ Βαρών, *Ελληνικός Νεανικός Τυπος* (1914-1945), Καταγραφή, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, τόμος πρώτος και τόμος δεύτερος, σσ. 827, Αγγελικής Πανοπούλου – Κώστα Τσικνάκη, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος* (1936-1941) Καταγραφή, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1992, σσ. 263, Ερευνητική Ομάδα (Εποπτεία: Χ.Λ. Καράογλου), *«Περιοδικά Λόγου & Τέχνης (1901-1940)»*, τόμος πρώτος. Αθηναϊκά Περιοδικά (1901-1925), University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 543.

14. Βλ. Γιάννη Δ. Μπάρτζη, *Η Σχολική Εφημερίδα*, ό.π., σ. 41-51. Ευφυώς ο Γιάννης Μπάρτζης χαρακτηρίζει το παιδικό έντυπο: *«πρωτότυπο όσο κι ευχάριστο εργαλείο μάθησης και αγωγής»*.

15. Βλ. Δημ. Θ. Νάτσιος, *Κατάλογος εφημερίδων και περιοδικών της Λαμίας 1852-1979*, Λαμία 1979, σ. 32, του ίδιου, *«Ο Λαμιώτικος Τύπος (1856-1999)»*, *«Φθιωτικά Χρονικά»*, τόμος 21ος, Λαμία 2000, σ. 52-58 και του ίδιου *(σε συνεργασία με την* Ιωάννα Θ. Αλαμπάνου*)*: *«Φθιωτικός τύπος (1852-1999)»*, «Φθιωτικά Χρονικά», τόμος 22ος, Λαμία 2001, σ. 5-26.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Γενικών Αρχείων του Κράτους – Αρχείων Νομού Φθιώτιδας»[16] .

Εδώ επιχειρώ μια σύντομη αναφορά σε ορισμένα γνωρίσματα και ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα αυτών των εντύπων, της θεματολογίας και της ιδεολογίας τους, σημειώνοντας παράλληλα κάποια από τα εκπαιδευτικά και κοινωνικά γνωρίσματα της εποχής που εκδόθηκαν. Η έρευνα σε ιδιωτικά, σχολικά κ.ά. δημόσια αρχεία ελπίζω ότι θα συνεχιστεί και θα ολοκληρωθεί είτε από μένα είτε από κάποιον άλλον εκπαιδευτικό – δάσκαλο ή φιλόλογο καθηγητή ή μεταπτυχιακό φοιτητή, ο οποίος θα εντρυφήσει περισσότερο σε αυτή την ενδιαφέρουσα και σημαντική περιοχή της Ιστορίας της Εκπαίδευσης και του μαθητικού τύπου της Λαμίας και της Φθιώτιδας. Η έρευνα αυτή είχε ως αποτέλεσμα να συγκεντρωθεί ένα αρκετά σημαντικό, από ποσοτική άποψη, υλικό, το οποίο παρουσιάζει αυξητική τάση[17] .

Το περ. "Μαθητικός Κόσμος" - 1933, Λαμία

Το συγκεκριμένο δείγμα της έρευνας (1923-2008) είναι το εξής:

1. εφημερίδες Δημ. Σχολείων.....26
2. εφημερίδες Γυμνασίων.....20
3. εφημερίδες Λυκείων.....7
4. εφημερίδες Διδασκαλείου και Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας...5
5. διάφορες εφημερίδες.....8

Σύνολο εφημερίδων.....66

16. Από τις αρχές του έτους 2008 ανέλαβε Διευθύντρια η Ταξινόμος κ. Σοφία Βακιρτζηδέλη, από τη Θεσσαλονίκη, ενώ ο κ. Δημ. Θ. Νάτσιος συνταξιοδοτήθηκε μετά από πολύχρονη ευδόκιμη υπηρεσία στην εκπαίδευση, αλλά και στην ιστοριοδιφία, στην ερευνητική συγγραφική δραστηριότητα κ.ο.κ. Ένας ακαταπόνητος πνευματικός άνθρωπος, στον οποίο η Λαμία, η Φθιώτιδα και η Θεσσαλία χρωστά τα μέγιστα και οι τοπικές αρχές οφείλουν να τον τιμήσουν εν ζωή. Το έργο του δε, πρέπει να μελετηθεί και να γίνει ευρύτερα γνωστό στα σχολεία και στα πανεπιστήμια, αλλά και στο φθιωτικό κοινό για ν' αποτελέσει πρότυπο για τα παιδιά και τους εφήβους, ιδιαίτερα, αλλά και για τους εκπαιδευτικούς.

17. Είναι πολύ δύσκολη η εύρεση παλιών φύλλων και τευχών του μαθητικού φθιωτικού τύπου, διότι δυστυχώς στη χώρα μας δε λειτουργούν οργανωμένα αρχεία περιοδικού τύπου, όπου θα όφειλε το κάθε σχολείο να υποβάλλει αντίτυπα των εντύπων που εκδίδει, συγχρόνως με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1. περιοδικά Δημ. Σχολείων.....2
2. περιοδικά Γυμνασίων.....4
3. περιοδικά Λυκείων.....5
4. περιοδικά Διδασκαλείου και Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας.....2
5. διάφορα περιοδικά.....7
6. ετήσια έκδοση.....2

Σύνολο περιοδικών.....22

(Τα μαθητικά έντυπα [18] χωρίζω σε πέντε κατηγορίες):

Α. Μαθητικός Τύπος των Δημοτικών Σχολείων

1. Εφημερίδες

την κυκλοφορία τους. Η «ερωτική» ενασχόληση με την αρχειακή έρευνα και το πάθος του χαλκέντερου ερευνητή, καθώς και η εργατικότητα και συνέπεια εδώ και πολλά χρόνια του κ. Δημ. Θ. Νάτσιου δεν είναι, μάλλον, ικανή να φέρει το θεμιτό επιστημονικά αποτέλεσμα. Αυτό δε σημαίνει ότι ο ενλόγω άοκνος ιστοριοδίφης, ερευνητής και μελετητής της Φθιωτικής Ιστορίας δεν έχει προσφέρει σημαντικά στο χώρο. Αντιθέτως, έχει κάνει άθλους και έχει πετύχει να συγκεντρώσει (και να βιβλιοδετήσει) ένα τεράστιο αριθμό εφημερίδων και περιοδικών, της Φθιώτιδας, της Στερεάς Ελλάδας, της Θεσσαλίας, να καταγράψει το υλικό, να δημοσιεύσει πλήθος από σχετικές εργασίες, να ελέγξει και να μελετήσει εντέλει το χώρο, αφήνοντας στη νεότερη γενιά ερευνητών και μελετητών μια πλούσια παρακαταθήκη. Εδώ, θα πρέπει να σημειωθεί η αναγκαιότητα εύρεσης και αξιοποίησης ενός πολύ μεγαλύτερου χώρου, που θα λειτουργεί αποκλειστικά για τα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας», με μόνιμη σχέση εργασίας εκπαιδευτικών, βιβλιοθηκονόμων και ταξινόμων, των οποίων το έργο θα συνδεθεί με όλα τα σχολεία του Νομού Φθιώτιδας, τα ΑΕΙ, τα ΤΕΙ, με άλλους οργανισμούς, φορείς, αλλά και με το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Στο χώρο θα υπάρχει αναγνωστήριο και, φυσικά, ηλεκτρονική οργάνωση (Η/Υ, FAX, internet κ.ο.κ.) Η οργάνωση αυτή, βέβαια, προϋποθέτει κρατικούς πόρους, από μια πολιτεία η οποία υποτίθεται ότι ενδιαφέρεται για την ουσιαστική μόρφωση και επιμόρφωση της νεολαίας και των ενήλικων, αλλά και για την επιστημονική έρευνα. Η κάθε πολιτεία, εννοώ την πολιτική εξουσία και τη δημόσια διοικητική οργάνωση, είναι ασφαλώς «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση» των πολιτών της, το αποτέλεσμα δηλαδή της ιδεολογίας, της βούλησης και της προσωπικής μας κοινωνικής πρακτικής, και στον τομέα των επιστημών, της εκπαίδευσης και της ενγένει μόρφωσης. Και η βελτίωση της σε όλους τους τομείς εξαρτάται, κατά τη γνώμη μου, από την προσωπική βελτίωση του καθένα μας και του συλλογικού αγώνα μας για την ποιοτική βελτίωση όλης της κοινωνίας.

18. Τα περισσότερα από τα αναφερόμενα στο κείμενο μου έντυπα βρίσκονται στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας», στην οδό Αινιάνων, Λαμία. Εκεί, βέβαια, θα τοποθετηθούν και όσα νέα μαθητικά έντυπα (πρωτότυπα ή φωτοτυπημένα) είχαν την καλοσύνη να μου στείλουν οι Διευθυντές των Δημοτικών Σχολείων, των Γυμνασίων και των Λυκείων του νομού Φθιώτιδας, (αλλά και διάφοροι δάσκαλοι), στους οποίους απευθύνθηκα με επιστολή μου τον Ιανουάριο του 2008. Έστειλα 106 επιστολές και έλαβα 10 απαντήσεις. Ευχαριστώ θερμά όσους μου απάντησαν. Εδώ, θέλω να παρακαλέσω θερμά όσους διαθέτουν μαθητικά έντυπα στο προσωπικό τους αρχείο ή μπορούν να μου δώσουν πρόσθετες πληροφορίες για τα έντυπα που παρουσιάζω στην παρούσα εργασία, να επικοινωνήσουν μαζί μου. Θα του χρωστώ κι εγώ και η Ιστορία μεγάλη ευγνωμοσύνη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1.1. *«Εφημερίδα των μαθητών»*, Δημ. Σχολείο Νεοχωρίου Τυμφρηστού, 1937-1939, περίπου 10 φύλλα[19] . Λανθάνει.

1.2. *«Μαθητική φωνή»*, Λαμία, 1944-1945[20]

1.3. *«Μαθητικό πνεύμα»*, Αταλάντη, 1945

1.4. *«Παιδικά χαμόγελα»*, 9ο Δημ. Σχολείο Λαμίας, 1978-1981 – 19 φύλλα[21] [;]

1.5. *«Παιδικά σαλπίσματα»*, Σχολικού Συνεταιρισμού Μαθητών Ε΄ και Στ΄ Δημ. Σχολείου Μακρακώμης, 1979-1981 – 14 φύλλα[22] [;] , 1995 – 3 φύλλα[23]

19 . Ήταν εφημερίδα τοίχου, μεγάλου μεγέθους, μονοσέλιδη και χειρόγραφη. Υπεύθυνος ύλης και «έκδοσης» ήταν ο δάσκαλος του σχολείου και μετέπειτα αγωνιστής της Εθνικής Αντίστασης, εκδότης και συγγραφέας Χαρίλαος Μηχιώτης (Χ.Μ.) (γεν. 1914), ο οποίος μού έδωσε (Οκτ. 2007) αυτές τις πληροφορίες. Οι μαθητές έγραφαν, κάθε φορά, δύο αντίτυπα. Το άλλο έστελνε στον επιθεωρητή του. Όλα τα φύλλα τα φύλασσε στην ιδιωτική βιβλιοθήκη του, στο χωριό του, Νεοχώρι Τυμφρηστού, αλλά δυστυχώς κάηκαν κατά τη διάρκεια του Εμφύλιου πολέμου, όταν πυρπολήθηκε το πατρικό του σπίτι και μαζί και τα 1.100 περίπου βιβλία (παιδαγωγικά, λογοτεχνικά κ.ά.), τα οποία είχε συγκεντρώσει με θυσίες, από το 1930, οπότε φοιτούσε (1930-1933) στο τριτάξιο Διδασκαλείο Λαμίας (με Διευθυντές τους αξιόλογους Παιδαγωγούς Μιχ. Παπαμαύρο, 1891-1963 και Έλλη Λαμπρίδη, 1898-1970). Κατά τη χρονική περίοδο 1936-1941 υπηρέτησε ως δάσκαλος στο χωριό του. Ο Χαρίλαος Μηχιώτης κάνει αναφορά γι' αυτή τη μαθητική εφημερίδα στο Θησαυρό Γνώσεων, πολύτομη εγκυκλοπαιδεια που εξέδιδε ο δικός του εκδοτικός οίκος «Κασταλία». Ο ίδιος, βέβαια, διετέλεσε υπεύθυνος έκδοσης της ομώνυμης εφ. «Εφημερίς των Μαθητών», η οποία εκδιδόταν στην Αθήνα το 1934 (το 1ο φύλλο κυκλοφόρησε σε 14.000 αντίτυπα) μετά από πρότασή του στους Παιδαγωγούς Μιχάλη Παπαμαύρο και Δημήτρη Γληνό (1882-1943), συνεργάτες τότε του εκδ. οίκου Δημ. Δημητράκου (1875-1966), και στη συνέχεια στον ίδιο τον εκδότη (ο κ. Χ.Μ. ήταν υπεύθυνος της εφημερίδας μόνο για τα 4 ή 5 πρώτα φύλλα της. Στη συνέχεια Διευθυντής ανέλαβε ο Δημ. Ψαθάς, ο οποίος είχε αντιδράσει για το γεγονός ότι ο κ. Χαρίλαος Μηχιώτης ήταν δάσκαλος και όχι δημοσιογράφος – μέλος της «Ενώσεως Συντακτών», με αποτέλεσμα να τον εξοβελίσει από τη θέση του υπεύθυνου και ν' αναλάβει ο ίδιος αυτή τη θέση.) (Σημειωτέον ότι το περ. «Εθνική Νεολαία. Εθνικιστική Επιθεώρησις», Αθήνα 1934-1937, τεύχ. 19, 1 Δεκ. 1934, σ. 244-245) (Βλ. σχετικά: Κώστα Γ. Τσικνάκη, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος, 1915-1936* Καταγραφή, ό.π., σ. 662-664) είχε κατηγορήσει την εφημερίδα αυτή (η οποία λανθάνει), ως αντεθνική και επικίνδυνη για την αγωγή των παιδιών. Έτσι δικαιολογείται ότι ο Χαρ. Μηχιώτης έδωσε τον ίδιο τίτλο με την εφημερίδα του «Δημητράκου» στη μαθητική εφημερίδα του σχολείου του χωριού του.

20. Τα υπογραμμισμένα μού είναι γνωστά από διάφορες βιβλιογραφικές πηγές (ορισμένα είναι λανθάνοντα) και δεν τα γνωρίζω από αυτοψία.

21. Υπεύθυνος της έκδοσης ήταν ο εκπαιδευτικός – λογοτέχνης κ. Δημήτρης Κολοκύθας (ψευδ. Τάκης Ορεινός). Ήταν μια καλαίσθητη εφημερίδα, πολύ επιμελημένη εκδοτικά. Εκδιδόταν στο τυπογραφείο του κ. Σάκη Ευστ. Σκούρα, στη Λαμία.

22. Μηνιαία σχολική έκδοση, η οποία «εκδιδόταν» με πολύγραφο οινοπνεύματος και με υπεύθυνο το δραστήριο δάσκαλο και μετέπειτα Δ/ντή του σχολείου κ. Κώστα Βασιλείου. Στο φύλλο της εφημερίδας, αριθ. 10 (Σεπτ. 1980) διαβάζουμε: «Υπεύθυνοι δάσκαλοι: Κώστας Βασιλείου – Θανάσης Καραγιάννης». Υπηρέτησα, με απόσπαση, για ένα μήνα στο σχολείο και με μεσολάβησή μου ο αείμνηστος ζωγράφος – αγιογράφος – λογοτέχνης Αλέκος Κάιλας (1929-1992) προσέφερε στην εφημερίδα σχέδιά του για την καλύτερη αισθητική της.

23. Υπεύθυνη της ύλης και της έκδοσης της εφημερίδας ήταν η κ. Δήμητρα Ανδριτσοπούλου, πληροφορία από τον τότε Δ/ντή του σχολείου κ. Κώστα Βασιλείου. Την περίοδο αυτή η εφημερίδα ήταν σε μεγαλύτερο σχήμα (Α3), χειρόγραφη – φωτοτυπημένη και με διαφορετική αισθητική και περιεχόμενο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1.6. *«Παιδική δημιουργία»*, Δημ. Σχολείο Παναγίτσας Λοκρίδας, 1981-1982 – 2 φύλλα[24]

1.7. *«Παιδική φλόγα»*, Σχολ. Συνεταιρισμός Δημ. Σχολείου Αμφίκλειας, 1982-1983 – 4 φύλλα[25]

1.8. *«Παιδική ηχώ»*, Ε΄2 τάξη 3ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1983-1984 – 14 φύλλα [26]

ΣΤ΄2 τάξη 3ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1984 – 4 φύλλα

1.9. *«Φτερουγίσματα»*, Μαθητική Κοινότητα ΣΤ΄1 τάξης 14ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1984 – 3 φύλλα[27] [;]

1.10. *«Μηνύματα»*, 3/θ Δημ. Σχολείο Αγ. Γεωργίου,1983-1985 - 14 φύλλα [;], 1991 - 1 φύλλο [28][;]

1.11. *«Πυξίδα»*, Ε΄ τάξη Δημ. Σχολείου Λιβανατών Λοκρίδας, 1984 – 2 φύλλα [;][29]

1.12. *«Μαθητικός τύπος»*, ΣΤ΄ τάξη 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1985-1986 – 2 φύλλα [;][30]

1.13. *«Η εφημεριδούλα μας»*, 3ο Δημ. Σχολείο Λαμίας, 1986 – 1 φύλλο [;][31]

1.14. *«Πνευματικά μωλιώτικα σκιρτήματα»*, Δημ. Σχολείο Μώλου, 1987-1988 – 3 φύλλα [;][32]

---

24. Ήμουνα υπεύθυνος της εφημερίδας, Δ/ντής, τότε, του μονοθέσιου Δημοτικού Σχολείου Παναγίτσας Λοκρίδας (με 9 μαθητές), όπου υπηρέτησα για μία σχολ. χρονιά (1981-1982). Η εφημερίδα ήταν χειρόγραφη – φωτοτυπημένη και τα κείμενα γράφονταν με το μονοτονικό σύστημα γραφής, το οποίο δεν είχε καθιερωθεί, ακόμη, από την πολιτεία.

25. Ήμουνα ο υπεύθυνος δάσκαλος έκδοσης της εφημερίδας και του Σχολικού Συνεταιρισμού του σχολείου. Η εφημερίδα τυπωνόταν σε τυπογραφείο λινοτυπίας στην Αθήνα.

26. Γραφομηχανημενη – φωτοτυπημένη, πυκνογραμμένη πολυσέλιδη σχολική εφημερίδα.

27. Χειρόγραφη – φωτοτυπημένη δισέλιδη (1ο φύλλο) και τετρασέλιδη (3ο φύλλο) σχολική εφημερίδα.

28. Χειρόγραφη – φωτοτυπημένη τετρασέλιδη σχολική εφημερίδα, η οποία διακρίνεται για την καλαίσθητη εικονογράφηση της (των Γεωργίου και Γιάννη Καρφή, Κώστα Τοιώνη κ.ά.) Την επιμέλεια ύλης είχε ο δάσκαλος κ. Δημ. Τόλιας (για τα φύλλα υπ' αριθμ. 5, 9, 14 του 1984) και την τεχνική επιμέλεια ο δάσκαλος κ. Δημ. Ευθυμίου (για το φύλλο υπ' αριθμ. 5 του 1984) και την επιμέλεια ύλης του φύλλου υπ' αριθμ. 1 του 1991 είχε ο δάσκαλος κ. Γεώργιος Κωνσταντινόπουλος. Για τα άλλα φύλλα, προς το παρόν δε γνωρίζω.

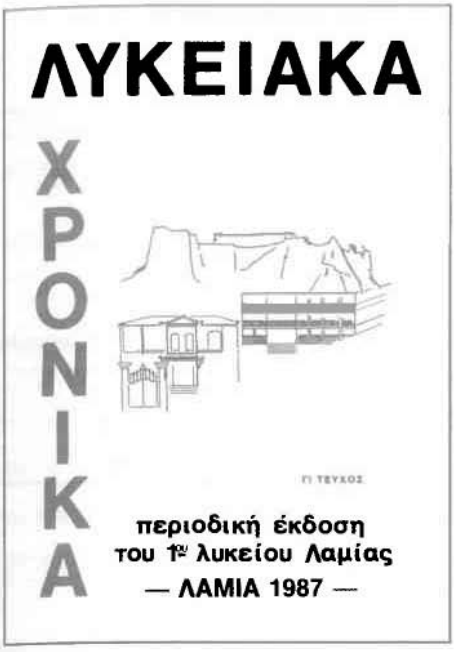
29. Γραφομηχανημενη – φωτοτυπημένη τετρασέλιδη μηνιάτικη σχολική εφημερίδα, με το εξής μότο, στην πρώτη σελίδα: «Χαρά στο νιο που νιάζεται στο γέρο που γελάει». Υπεύθυνος έκδοσης ήταν ο δάσκαλος κ. Νίκος Κουμαντάνος. Δε γνωρίζω, ακόμη, πόσα φύλλα εκδόθηκαν.

30. Γραφομηχανημενη – φωτοτυπημένη σχολική εφημερίδα, άλλοτε τετρασέλιδη (φύλλο 1ο, 1985) και άλλοτε δισέλιδη (φύλλο 2ο, 1986). Η πρωτοβουλία για την έκδοση ανήκει στο Διοικ. Συμβούλιο του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου. Δε γνωρίζω, ακόμη, αν εκδόθηκαν άλλα φύλλα και ποιος ήταν ο υπεύθυνος έκδοσης, δάσκαλος ή γονιός.

31. Χειρόγραφη – φωτοτυπημένη τετρασέλιδη σχολική εφημερίδα, στο μοναδικό φύλλο που έχω δει δεν υπάρχει η ταυτότητά της. Στην τελευταία σελίδα αναγράφεται με μπλε στυλό: «3ου Δημοτικού Σχολείου Λαμίας», πληροφορία που προφανώς αληθεύει.

32. Τυπωμένη, τετρασέλιδη, σε σχήμα Α3, με φωτογραφικό υλικό, ωραίο κασέ και πλούσια ύλη. Την επιμέλεια σύνταξης είχε ο δάσκαλος και αργότερα Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε. Κώστας Ζήσης (1947 - 2008).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Το περ. "Λυκειακά Χρονικά"-1986, Λαμία

Το περ. "Σκαλάκι"-1994, Στυλίδα

1.15. *«Φτερουγίσματα»*, Εφημερίδα του Σχολικού Συνεταιρισμού του Δημοτικού Σχολείου Κάτω Τιθορέας, Τάξεις: Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄, 1985-1999[33]

1.16. *«Μαθητική φωνή»*, Δ΄1 τάξη 3ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1993 – 2 φύλλα [;][34]

1.17. *«Τιτιβίσματα»*, ΣΤ΄ τάξη 1ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1993 – 1 φύλλο[35]

1.18. *«Παιδικά χαμόγελα»*, 9ο Δημ. Σχολείο Λαμίας, 1994-1995 – άγνωστος αριθμός φύλλων[36]

33. Ιδρυτής της εφημερίδας ήταν ο τότε δάσκαλος του σχολείου κ. Βασ. Στασινός και υπεύθυνες για την έκδοση της εφημερίδας, κατά καιρούς, οι εκπαιδευτικοί: κ. Κολοβού Στέλα, κ. Κιούση Ιωάννα, κ. Διμπαμπή Γεωργία (Διευθύντρια), κ. Άγγελος Χαϊδεμένος (Διευθυντής) κ.ά. Η εφημερίδα ήταν πολυσέλιδη, άλλοτε χειρόγραφη και άλλοτε γραφομηχανημένη – φωτοτυπημένη. Αρκετά φύλλα της, φωτοτυπημένα, βρίσκονται στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

34. Χειρόγραφη – φωτοτυπημένη δισέλιδη σχολική εφημερίδα με φωτογραφίες, εικόνες και σκίτσα. Διευθυντής του σχολείου ήταν ο κ. Βάιος Ζαμπεθάνης και υπεύθυνη της εφημερίδας η δασκάλα κ. Ει. Νούτσικου (;)

35. Υπεύθυνος δάσκαλος για την έκδοση της εφημ. ήταν ο κ. Νικ. Δραχτίδης, όπως και για την έκδοση της εφημ. «Πεταρίσματα» του 13ου Δημ. Σχολείου Λαμίας (1999, 2003).

36. Έχω δει δύο φύλλα (Μάρτιος και Ιούνιος 1995). Υπεύθυνος ύλης και έκδοσης ήταν ο αείμνηστος δάσκαλος Θωμάς Αντωνής (+), όπως με πληροφόρησε ο πρώην Διευθυντής Δημ. Σχολείου κ. Τάσος Καραναστάσης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1.19. *«Ο κόσμος από το θρανίο»*, Ε΄ τάξη [το φύλλο υπ' αριθμ. 5: ΣΤ΄τάξη] Δημ. Σχολείου Αμφίκλειας, 2004-2006 – 6 φύλλα [37]

1.20. *«Ηλιαχτίδα»*, ΣΤ΄ τάξη 7ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1994-1997 – 18 φύλλα [;][38]

1.21. *«Τα τριτάκια του σχολείου μας»*, Γ΄ τάξη 16ου Δημ. Σχολείου Λαμίας (Πρώην Ακαδημίας), 1996-1997 – 2 φύλλα

1.22. *«Πεταρίσματα»*, Γ΄- Δ΄- Ε΄- ΣΤ΄ τάξεις 13ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 1998-1999, και Ε΄- ΣΤ΄τάξεις του ίδιου σχολείου, 2003 – 3 φύλλα [;]

1.23. *«Μαθητική φωνή»*, Στ΄1 τάξη 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 2000 – 1 φύλλο [;]

1.24. *«Η Εφημερίδα μας»*, Στ΄ τάξη 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 2002-2003 – 1 φύλλο[39]

Ε΄ τάξη 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 2003-2004 – 1 φύλλο[40]

1.25. *«Παιδικός Τύπος»*, ΣΤ΄ 1 τάξη 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 2007 – 2 τεύχη[41]

1.26. *«Η Φωνή της Ε΄»*, 6ο Δημ. Σχολείο Λαμίας, 2008 – 1 φύλλο[42]

2. Περιοδικά

2.1. *«Μαθητικοί παλμοί»*, 9ο Δημ. Σχολείο Λαμίας, 1958 – 3 τεύχη[43]

37. Τα φύλλα της εφημερίδας μας έστειλε ο δάσκαλος κ. Ανδρέας Ζιάκος, ο οποίος γράφει στο υπ' αριθμ. 1 φύλλο τα εξής: «Οι μαθητές της Ε΄ τάξης του Δ.Σ. Αμφίκλειας αποφάσισαν να δημιουργήσουν μια εφημερίδα με διάφορες θεματικές ενότητες. Τα θέματα που θα ασχοληθούν οι μαθητές θα έχουν σχέση με το περιβάλλον στο οποίο ζούνε ώστε να καταγράψουν τις σκέψεις τους, τους προβληματισμούς τους, ακόμη και προτάσεις για την ανάδειξη του φυσικού κάλλους της Αμφίκλειας. Η εφημερίδα θα γράφεται ηλεκτρονικά, μέσω Η/Υ, ώστε να γίνει και μια εξοικείωση των μαθητών με τα ηλεκτρονικά μέσα. Για το σκοπό αυτό θα είναι στη διάθεση των μαθητών ο υπολογιστής του σχολείου και οι υπολογιστές της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αμφίκλειας.» Δ/ντής του σχολείου ήταν ο κ. Γιώργος Δρίβας. Η εφημερίδα πήρε μέρος στον 13ο Πανελλήνιο Διαγωνισμό Μαθητικών Εντύπων της εφημ. «ΤΑ ΝΕΑ» (2006) και έλαβε «Έπαινο Συμμετοχής».

38. Η εφημερίδα πρωτοκυκλοφόρησε (Αριθμ. φύλλου 1, Φεβρ. 1994) ως οκτασέλιδη (σε σχήμα Α4) γραφομηχανημένη – φωτοτυπημένη . Από το δεύτερο φύλλο και ύστερα παράγονταν ηλεκτρονικά (με Η/Υ) και αναπαράγονταν με φωτοτυπίες. Υπεύθυνος της εφημερίδας ήταν ο Δ/ντής του σχολείου κ. Κων. Ι. Παπαμίχος.

39. Ήταν χειρόγραφη – φωτοτυπημένη και υπεύθυνος ύλης και έκδοσης ήταν ο δραστήριος δάσκαλος – μελετητής της Φθιωτικής Ιστορίας της Εκπαίδευσης και Μουσικής – κ. Γιώργος Σταυρόπουλος, όπως με πληροφόρησε ο ίδιος.

40. Ό.π.

41. Το 2ο τεύχος, το οποίο βρίσκεται πλέον στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας» μου έστειλε ο Δ/ντής του 19ου Δημ. Σχολείου Λαμίας κ. Ευστάθιος Ευσταθίου, ο οποίος με πληροφόρησε ότι αυτά τα δύο τεύχη βγήκαν με πρωτοβουλία 5-6 μαθητών της ΣΤ΄1, χωρίς τη συμμετοχή της δασκάλας της τάξης.

42. Το 2ο φύλλο της εφημερίδας, το οποίο βρίσκεται πλέον στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας» μου έστειλε ο Δ/ντής του σχολείου κ. Θαν. Κλειτσάκης. Υπεύθυνη έκδοσης ήταν η κ. Αλεξάνδρα Γεωργαντά, ΠΕ 06.

43 . Το υπ' αριθμ. 1 τεύχος βρίσκεται στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2.2. *«Σχολική Πένα»*, ΣΤ΄ τάξη 19ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, 2007-2008 – 3 τεύχη[44]

Β΄. Μαθητικός Τύπος
των Γυμνασίων

1. Εφημερίδες

1.1 *«Μαθητική φλόγα»*, «Εκδίδεται υπό της μαθητιώσης νεολαίας Μέσης Εκπαιδεύσεως Λαμίας», Λαμία, 1947-1949, 19 τεύχη [;][45]

1.2. *«Ηχώ του θρανίου»*, «Μηνιαίον Όργανον των Σχολείων Μ. Εκπ)σεως Νομού Φθιώτιδος», Λαμία, 1970 – 2 φύλλα[46]

1.3. *«Η Πρότυπη»*, Πρότυπο Γυμνάσιο Λαμίας, 1983-1986 – περισσότερα από 8 τεύχη

1.4. *«Μαθητικοί παλμοί»*, 3ο Γυμνάσιο (Μουστάκειο) Λαμίας, 1983-1993 – [άγνωστος αριθμός φύλλων] Β΄4 τάξη 6ου Γυμνασίου Λαμίας, 1986 – 1 φύλλο [;] Α΄1 τάξη 6ου Γυμνασίου Λαμίας, χ.χ. – 1 φύλλο [;]

1.5. *«Προσπάθεια»*, Γ΄2 τάξη 4ου Γυμνασίου Λαμίας, 1984-1985 – 2 φύλλα [;]

1.6. *«Εφηβεία και Γνώση»*, Γυμνάσιο Καμ. Βούρλων, 1984-1987 – 9 φύλλα [;]

1.7. *«Εμείς... κι εσείς»*, Γ΄3 τάξη του 2ου Γυμνασίου Λαμίας, 1984 – 2 φύλλα [;]

1.8. *«Μαθητική πρωτοπορία»*, Γ΄3 τάξη 6ου Γυμνασίου Λαμίας, 1985 – 2 φύλλα [;] Β΄5 τάξη 6ου Γυμνασίου Λαμίας, 1986 – 1 φύλλο [;]

1.9. *«Μαθητικά φτερουγίσματα»*, Α΄ Γυμνάσιο Λαμίας, 1985 – 1 φύλλο [;]

1.10. *«Το Γαϊτανάκι»*, Καμένα Βούρλα, 1986

1.11. *«Οι δικές σου γραμμές»*, Πειραματικό Γυμνάσιο Λαμίας, 1988 – 1 φύλλο [;]

1.12. *«Στοχασμοί»*, 5ο Γυμνάσιο Λαμίας, 1989 – 1 φύλλο [;]

1.13. *«Μαθητική σκέψη κι έκφραση»*, Μώλος, 1993-1994

1.14. *«Iguana news»*, Λαμία, 1995-1997

1.15. *«Πεταρίσματα»*, Λαμία, 1999

1.16. *«Η ώρα των εφήβων»*, Μοσχοχώρι, 1999

1.17. *«Μικρός Δημοκός»*, Γ΄2 τάξη Γυμνασίου Δομοκού, χ.χ. – 1 φύλλο [;]

44. Τα τεύχη μας έστειλε – και βρίσκονται πλέον στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας» – ο Δ/ντής του σχολείου κ. Ευστάθιος Ευσταθίου. Υπεύθυνος δάσκαλος για την έκδοση του περιοδικού ήταν ο κ. Αχιλλέας Τσιαρτσιανίδης.

45. Στ. Δημούλης, *«Μαθητική Φλόγα, 1947-1949»*, *«Φθιωτικά Χρονικά»*, Λαμία 1985, σ. 79-81. Ορισμένα φύλλα βρίσκονται στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

46 . Τα φύλλα βρίσκονται στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1.18. *«Μαθητικός πυρσός»*, Γ΄1 τάξη 2ου Γυμνασίου Λαμίας, χ.χ. – 1 φύλλο [;]

1.19. *«Πρώτη σελίδα»*, Α΄2 τάξη 1ου Γυμνασίου Λαμίας, χ.χ. – 1 φύλλο [;]

1.20. *«Μαθητική ενημέρωση»*, Α΄2 τάξη 3ου Γυμνασίου Λαμίας, χ.χ. – 1 φύλλο [;]

2. Περιοδικά

2.1 *«Χρυσαλλίς»*, (1923)

2.2. *«Μαθητικοί παλμοί»*, 3ο Γυμνάσιο Λαμίας, 1984-1989 – Άγνωστος αριθμός τευχών

2.3. *«Μαθητική ηχώ»*, Γυμνάσιο – Λύκειο Κ. Τιθορέας, 1985-2007 – 28 τεύχη[47]

2.4. *«Προσπάθειες»*, Γυμνάσιο Στυλίδας, χ.χ. – 1 τεύχος

3. Ετήσια έκδοση

3.1. *«Σκαλάκι»*, Γ΄ τάξη Γυμνασίου Στυλίδας, 1991-2006 – 14 τεύχη[48]

Γ΄. Μαθητικός Τύπος
των Λυκείων

1. Εφημερίδες

1.1. *«Μαθητικοί προβληματισμοί»*, Γ΄1 τάξη (πρακτικό) (Γ΄2 τάξη) Α΄ Λυκείου Αρρένων Λαμίας, 1978 – 5 φύλλα [;]

47. Το 1ο τεύχος εκδόθηκε από τη Γ΄ τάξη του Γυμνασίου Κ. Τιθορέας. Τα υπόλοιπα τεύχη από το Γυμνάσιο – Λύκειο Κ. Τιθορέας. Το περιοδικό ίδρυσε και διεύθυνε επί σειρά ετών ο φιλόλογος – συγγραφέας και γυμνασιάρχης του Γυμνασίου Κ. Τιθορέας κ. Θαν. Βελέντζας. Είχε προηγηθεί η έκδοση ενός και μοναδικού φύλλου της εφημ. «Η εφημεριδούλα μας» από τους μαθητές της Β΄τάξης του ίδιου Γυμνασίου, με τη βοήθεια της φιλολόγου κ. Σωτηρίας Αδάμ. Η περιοδικότητα του περιοδικού ποικίλει και εκδίδεται σε συνάρτηση με τους οικονομικούς πόρους που εξοικονομεί κατά καιρούς. Από τη σχολική χρονιά 2004-2005 το περιοδικό παράγεται ηλεκτρονικά από τους ίδιους τους μαθητές στο χώρο του σχολείου τους. Μετά τη συνταξιοδότηση του κ. Θαν. Βελέντζα, από τη σχολ. χρονιά 2006-2007 το περιοδικό συνεχίζει να εκδίδεται ηλεκτρονικά με τη συμβολή και τη στήριξη της νέας διευθύντριας του σχολείου κ. Ιόλης Δημητριάδου. Το 2006 έλαβε το πρώτο βραβείο από το ΥΠΕΠΘ, σε συνεργασία με το Ίδρυμα Προαγωγής Δημοσιογραφίας Μπότση. Το περιοδικό κυκλοφορεί, πλέον, και μπορεί να διαβαστεί στο blog mathetecho.blogspot.com.

48. Όλα τα τεύχη βρίσκονται στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας», είναι τυπωμένα, πολυσέλιδα, σε σχ. 28Χ20. Περιλαμβάνουν ενδιαφέροντα Αφιερώματα, όπως γ.π. «Αφιέρωμα στη Στυλίδα» (1991), «Αφιέρωμα στη μόλυνση του Μαλιακού Κόλπου» (1992), «Αφιέρωμα στην Τρίτη Ηλικία» (1993), «Πάνου Ι. Φαλάρα. Ανέκδοτα Ποιήματα 1965-1971» (1995), «Ο Στυλιδιώτης στιχο-ποιητάρης ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΤΣΑΚΝΗΣ» (2003-2004) κ.ά. Σύμβουλος Καθηγητής είναι ο κ. Δημήτριος Κ. Καραθεοδώρου και για την επιλογή κειμένων είναι υπεύθυνη Συντακτική Επιτροπή, αποτελούμενη από μαθητές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1.2. *«Μαθητικό περισκόπιο»*, Γ΄1 τάξη Επαγγελματικού Λυκείου Λαμίας, 1980 – 1 φύλλο [;]

1.3. *«Ανησυχίες»*, Β΄ Λύκειο Μακρακώμης, 1984-1985 – 2 φύλλα [;]

1.4. *«Μαθητικά μηνύματα»*, Α΄τάξη (και Β΄τάξη) Γενικού Λυκείου Αταλάντης, 1986-1988 – 5 φύλλα [;]

1.5. *«Μαθητικός τύπος»*, 1ο Γενικό Λύκειο Λαμίας, 1988-1989 – 1 φύλλο [;]

1.6. *«Αλς – Αλός»* «Εφημερίδα μαθητικού προβληματισμού», Λύκειο Στυλίδας, 1994 [;] – 1 φύλλο

1.7. *«Η Γραφίδα του Λυκείου Μακρακώμης»*, 2007 – 1 φύλλο

2. Περιοδικά

2.1. *«Μαθητικός κόσμος»*, «Εκδιδόμενον υπό των μαθητών του Γυμνασίου Λαμίας», Λαμία, 1933 – 6 τεύχη[49]

2.2. *«Η Ανατολή»*[50], Εκκλησιαστική Σχολή Λαμίας, 1952 – 2 τεύχη. (σ.σ. Επανεκδόθηκε πρόσφατα και τώρα σημειώνει: "Χρόνος 7ος, αριθ. φύλλου 27 Χειμώνας 2009". Αθήνα)

2.3. *«Έφηβος»*, «[...] περιοδικό ποικίλης ύλης» Μαθητές της Εκκλησιαστικής Σχολής Λαμίας, Λαμία, 1965 – 2 φύλλα

2.4. *«Δημιουργία»*, «περιοδικόν των Σχολείων Μ.Ε. νομών Φθιώτιδος και Ευρυτανίας», 1973-1974 – 4 τεύχη

3. Ετήσια έκδοση

3.1. *«Τελευταία προσπάθεια»*, Γ΄ τάξη 3ου Λυκείου Λαμίας, 1981 – 1 τεύχος

Δ΄. Τύπος του Διδασκαλείου
και της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας
(και των πρότυπων σχολείων της)

1. Εφημερίδες

49. Ο κ. Δημ. Θ. Νάτσιος μας πληροφορεί ότι: «Πρωτοκυκλοφόρησε (εξεδόθη) στις 10 Φεβρουαρίου 1933 "Εκ των καλλιτεχνικών καταστημάτων ΝΕΟΣ ΤΥΠΟΣ, Ευθ. Π. Βασιλειάδου, οδός Διάκου - Λαμία" Ήταν 14σέλιδο και είχε διαστάσεις 21Χ16. [...] Από τα διασωθέντα τεύχη το 1ο και το 6ο, γνωρίζουμε ότι κυκλοφόρησε μέχρι την 1 Ιουνίου 1933.», βλ. περ. *«Φθιωτική Σκέψη»*, τεύχ. 1, 1978, σ. 22. Αναφορά του ίδιου γίνεται και στο: *Δημ. Θ. Νάτσιου*, Κατάλογος εφημερίδων και περιοδικών της Λαμίας 1852-1979, ό.π., σ. 25, όπου σημειώνει: «Σώζεται στο προσωπικό μου αρχείο το υπ' αρ. 1 και 6 τεύχος». Αναλυτική παρουσίαση του περιοδικού πραγματοποιεί ο Κώστας Γ. Τσικνάκης, ο οποίος μεταξύ άλλων γράφει: «[...] Συντακτική επιτροπή: Κ.Α. Παπαχρήστου, Α.Δ. Δρυμωνίτης, Γ. Β. Ωνάσης, Γ.Γ. Καλτσούλας [...] (σ.σ.: μεταξύ των συνεργατών ήταν οι) Κούλα Κάιλα, Κωστάκης Κοκκαλάκης, Ν.Γ. Κορκόβελος, Χ.Δ. Ραχιώτης, Χαρ. Σιλλέλας (κ.ά.)», βλ. Κώστα Γ. Τσικνάκη, *Ελληνικός νεανικός τύπος* (1915-1936), ό.π., σ. 583-584.

50. Βλ. Δημ. Θ. Νάτσιος, *«Το λαμιώτικο περιοδικό "Η Ανατολή", του 1952 »*, περ. *«Φθιωτική Σκέψη»*, τεύχ. 4, Ιούνιος 1978.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

1.1. «Η μαθητική μας συντροφιά», Ε΄ τάξη Β΄ 6/θέσιου Πρότυπου Δημ. Σχολείου Π.Α. Λαμίας, 1978 – 2 φύλλα [;]

1.2. *«Τιτιβίσματα»*, Δ΄ τάξη Β΄ 6/θέσιου Πρότυπου Δημ. Σχολείου Π.Α. Λαμίας, 1983 – 1 φύλλο [;]

1.3. *«Η εφημεριδούλα μας»*, Ε΄ τάξη 2ου 6/θ Πρότυπου Δημ. Σχολείου Π.Α. Λαμίας, χ.χ. – 1 φύλλο [;]

1.4. *«Συνεργασία»*, Δημοτ. Σχολεία της Παιδ. Ακαδημίας Λαμίας, 1985-1986 – 4 φύλλα

1.5. *«Τα Δευτεράκια»* Β΄ τάξη του 2ου Πειραματικού Δημ. Σχολείου Π.Α. Λαμίας, 1991-1992 – 1 φύλλο

2. Περιοδικά

2.1. *«Εργασία και ζωή»*, «[...] παιδαγωγικό περιοδικό του Διδασκαλείου Λαμίας», Λαμία, 1932 (Μάρτ. – Δεκ.) – 6 (10) φύλλα[51]

2.2. *«Κοσμάς ο Αιτωλός»*, «[...] περιοδικόν σπουδαστών Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας», Λαμία, 1966-1967 – 5 τεύχη [;]

Ε΄. Διάφορα
μαθητικά έντυπα

1. Εφημερίδες

1.1. *«Φλόγα»*, «Όργανο του Συμβουλίου των Σπουδαστών των Ανω-

51. Όλα τα φύλλα του περιοδικού του ημερολογιακού έτους 1932 βρίσκονται στο προσωπικό μου αρχείο από τις 10.3.1982, οπότε και τα βρήκε πεταμένα, μεταξύ άλλων, έξω από ένα κάδο σκουπιδιών σε δρόμο της Λαμίας ο πατέρας μου, κ. Νίκος Καραγιάννης (γεν. 1922), ο οποίος εργαζόταν στην υπηρεσία καθαριότητας του Δήμου Λαμιέων. Το περιοδικό έχει σχ. 23Χ15 εκατ., με μονόχρωμο (διαφορετικό χρώμα κάθε φύλλο) εξώφυλλο, με 24 σελίδες κάθε φύλλο, με τυπογραφική εργασία παραγόμενη «Εκ των Τυπογραφικών Καταστημάτων Αδελφών Γ. Παπαδέλου», στη Λαμία. Το περιεχόμενο του περιοδικού έγραφαν οι Παιδαγωγοί Μιχ. Παπαμαύρος (Διευθυντής του Διδασκαλείου Λαμίας) και Έλλη Λαμπρίδη (Υποδιευθύντρια του ίδιου Διδασκαλείου), οι καθηγητές του Διδασκαλείου: Γ. Ματθαίου και Τηλέμ. Καινούργιος (Φιλόλογοι), Σερ. Παπαδημητρίου (Τεχνικών), Π. Γαβρεσέας, οι δημοδιδάσκαλοι του Προτύπου Δημ. Σχολείου: Δέσποινα Γουργιώτου, Στέλλα Ντέκου, Γ. Πολυμερόπουλος, ο επιθεωρητής Δημ. Σχολείων: Βασ. Γ. Παπαγεωργίου, οι δόκιμοι (δημοδιδάσκαλοι) Ηλίας Ξηροτύρης, Στέλιος Ξηρομερίτης, Ευθ. Καλέμος, οι μαθητές του Τριτάξιου: Χαρίλαος Μηχιώτης, Κ. Τσοκανής, Ιωάν. Βράχας, Περ. Μπαρτσώκας, Κων. Τζαβάρας, ο μαθητής του Πεντατάξιου: Ν. Βάρσος οι δάσκαλοι: Γ. Μάργαρης, Γεώργ. Ευθυμίου, η απόφοιτος του Διδασκαλείου: Μαρία Δροσογιάννη κ.ά. Περισσότερα για τον Μιχ. Παπαμαύρο, το Διδασκαλείο Λαμίας και το περ. «Εργασία και Ζωή» βλ. τα εξής βιβλία και δημοσιεύματα: Χάρη Σακελλαρίου, *Μιχ. Παπαμαύρος. Η ζωή. Οι διώξεις. Το έργο του, Gutenberg*, Αθήνα 1985, Γιώργου Σταυρόπουλου, «Ιστορία του Διδασκαλείου Λαμίας 1914-1934», «Φθιωτικά Χρονικά» (Αφιέρωμα στα Εκατοπενηντάχρονα της Λαμίας 1833-1983), τόμος 4ος, Λαμία 1983, σ. 130-148, *του ίδιου*, «Οι παιδαγωγικές αρχές του Μ. Παπαμαύρου και οι προσπάθειες για εφαρμογή τους στο Διδασκαλείο Λαμίας (1928-1933)», «Φθιωτικά Χρονικά», (Αφιέρωμα στη Λαμία), τόμος 22ος, Λαμία 1991, σ. 39-60.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τέρων Ιδρυμάτων της Ε.Π.Ο.Ν.», Λαμία. 1943 – 1 τεύχος [;][52]

1.2. *«Νέα Ζωή»*, «Όργανο της Τμηματικής Επιτροπής ΕΠΟΝ Μαρμάρων», 10.9.1943[53]

1.3. *«Εμπρός»*, «Όργανο του Συμβουλίου Πόλης Λαμίας της Ε.Π.Ο.Ν.», Λαμία, 4 Οκτωβρίου 1943 – Αριθ. φύλλου 6[54] . Τα υπόλοιπα φύλλα λανθάνουν.

1.4. *«Πρωτοπόρα νειάτα»*, «Όργανο του Σ.[υμβουλίου] Π.[εριοχής] ΕΠΟΝ Στερεάς» (τεύχ. 1),

«Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Ανατολικής Στερεάς της ΕΠΟΝ» (τεύχ.2),

«Όργανο του Σ.[υμβουλίου] Π.[εριοχής] ΕΠΟΝ Αν. Στερεάς», 1945 – 3 τεύχη [;][55]

1.5. *(Δεν υπάρχει έντυπο στην κατάταξη 1.5)*[56]

1.6. *«Οι Νέοι»*, «Ε.Λ.Α.Σ. – Ε.Π.Ο.Ν.», «Όργανο του Ε.Σ.Ε.Π.Ο.Ν. Δυτικής Φθιώτιδος», 12.8.43, Χρόνος Α΄ – Αριθ. φύλλου 1[57]

1.7. *«Η Φωνή της Νειότης»*, «Όργανο της Βάσεως Νέας Γιαννιτσούς», Εν Γιαννιτσού τη 5 Νοέμ(β)ρη 1943, Χρόνος Αος – Αριθμός φύλ(λ)ου 1[58]

1.8. *«Νεανική φλόγα»*, «Όργανο του Ε.[παρχιακού] Σ.[υμβουλίου] Δομοκού – Λαμίας – Ανατολ.[ικής] Φθιώτιδας της Ε.Π.Ο.Ν.», 23 Φλε-

52. Πρόκειται για το φύλλο αρ. 12 (δυσανάγνωστη φωτοτυπία).

53. Υπάρχει στο Ε.Ε.Λ.Ι.Α. και ηλεκτρονικά στο Επιμορφωτικό Κέντρο (Βιβλιοθήκη – Αρχείο) «Χαρίλαος Φλωράκης», στο Χαλάνδρι Αττικής. Το φύλλο είναι τετρασέλιδο, χειρόγραφο και η αναπαραγωγή του έγινε με χειροκίνητο πολύγραφο οινοπνεύματος. Φωτοτυπημένο υπάρχει στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας». Στο πρώτο φύλλο διαβάζουμε: «Μέσα από τις γιγαντομαχίες του ελληνικού λαού για τη λευτεριά του, μέσα από τα πολύμορφα όπλα του μαχόμενου ελληνικού λαού, ξεπηγάζει και το όπλο του τύπου. Πρέπει ολόκληρος ο πρωτοπόρος Ρουμελιώτικος λαός να γνωρίση και την αξία του τύπου σαν το πιο τρομερό όπλο » ενάντια σε κάθε κατεργάρη, που θέλει να παρουσιασθή σαν εκμεταλευτής της λαϊκής θέλησης [...]»

54. Υπάρχει στο Ε.Ε.Λ.Ι.Α. και ηλεκτρονικά στο Επιμορφωτικό Κέντρο (Βιβλιοθήκη – Αρχείο) «Χαρίλαος Φλωράκης», στο Χαλάνδρι Αττικής. Το φύλλο είναι δισέλιδο και γραφομηχανημένο. Φωτοτυπημένο υπάρχει στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας.

55. Ο κ. Δημ. Θ. Νάτσιος μας πληροφορεί ότι: «Δισέλιδο φύλλο, που τυπωνόταν στα τυπογραφεία της εφημερίδος "Ρούμελη" στη Λαμία. Σώζεται ένα φύλλο σε ιδιωτικό αρχείο στη Λαμία: "Λαμία 23 Φλεβάρη 1945, αρ. 3, τιμή φύλλου δρχ. 30"», το οποίο ο ίδιος είδε, όπως σημειώνει. Βλ. Δημ. Θ. Νάτσιου, *Κατάλογος εφημερίδων και περιοδικών της Λαμίας 1852-1979*, ό.π., σ. 16.

56. Δεν υπάρχει σημείωση με αριθ. 56.

57. Υπάρχει στο Ε.Ε.Λ.Ι.Α. και ηλεκτρονικά στο Επιμορφωτικό Κέντρο (Βιβλιοθήκη – Αρχείο) «Χαρίλαος Φλωράκης», στο Χαλάνδρι Αττικής. Το φύλλο είναι τετρασέλιδο και γραφομηχανημένο. Φωτοτυπημένο υπάρχει στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

58. Υπάρχει στο Ε.Ε.Λ.Ι.Α. και ηλεκτρονικά στο Επιμορφωτικό Κέντρο (Βιβλιοθήκη – Αρχείο) «Χαρίλαος Φλωράκης», στο Χαλάνδρι Αττικής. Το φύλλο είναι τετρασέλιδο και χειρόγραφο. Φωτοτυπημένο υπάρχει στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

βάρη 1944, Χρόνος Β΄ – Αριθ. φύλλου 5[59]

2. Περιοδικά

2.1. *«Η Τέχνη»*, «Δεκαήμερο λογοτεχνικό περιοδικό των νέων», Λαμία, 1934 – 1 τεύχος[60]

2.2. *«Μαθητικοί Ορίζοντες»*, «Μηνιαίο μαθητικό περιοδικό», Λαμία, 1943 – 2 τεύχη[61]

2.3. *«Μαθητικά Νειάτα»*, Λογοτεχνικό Όργανο της ΠΕΛ (Παμμαθητικής Ένωσης Λαμίας), Λαμία, 1945 – 1 τεύχος [62]

59. Υπάρχει στο Ε.Ε.Λ.Ι.Α. και ηλεκτρονικά στο Επιμορφωτικό Κέντρο (Βιβλιοθήκη – Αρχείο) «Χαρίλαος Φλωράκης», στο Χαλάνδρι Αττικής. Το φύλλο είναι δισέλιδο και γραφομηχανημένο. Φωτοτυπημένο υπάρχει στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας». Ως μότο η εφημερίδα έχει ένα δίστιχο του Κ. Παλαμά: «Για μάτωμα, για πάλεμα, για την καινούργια γέννα / π' όλο την περιμένουμε κι' όλο κινάει για ν' άρθη.» Με την ευκαιρία της πρώτης επετείου από την ίδρυση της ΕΠΟΝ, το κύριο άρθρο της εφημερίδας έχει ως τίτλο: «Νέοι και νέες της περιφέρειας η 23 του Φλεβάρη ξημερώνει. Κανένας να μη μείνη αμέτοχος απ' το γιορτασμό, εμπρός όλοι να γίνουμε μια γιγάντια στρατιά μάχης. 23 του Φλεβάρη 1943 – 23 του Φλεβάρη 1944».

60. Ο κ. Κώστας Γ. Τσικνάκης μας παρέχει ελάχιστες πληροφορίες για το περιοδικό: «Τυπογραφεία εφημερίδος "Νέος Τύπος". Δεν είναι γνωστά τα ονόματα των υπευθύνων. [...] σχήμα 8ο. [...] Στόχος του περιοδικού η πνευματική καλλιέργεια των νέων της Λαμίας. περιεχ. Νεανικές λογοτεχνικές συνεργασίες.» Αναφορά γίνεται και στο: περ. «Φθιωτική Σκέψη», ό.π., σ. 23. Ακόμη, περιέχεται στον κατάλογο των λογοτεχνικών περιοδικών της επαρχίας, τον οποίο έχει συντάξει ο κ. Λάμπρος Βαρελάς. Βλ. Λάμπρο Βαρελά, *«Το λογοτεχνικό περιοδικό της επαρχίας στον Μεσοπόλεμο (1919-1940). Προβληματισμοί και πραγματικότητα»*, στα πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου, με θέμα: Ο Περιοδικός Τύπος στον Μεσοπόλεμο (26 και 27 Μαρτίου 1999), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2001, σ. 59-85.

61. Ο κ. Δημ. Θ. Νάτσιος έχει δημοσιεύσει το κείμενο: «Ένα λαμώτικο περιοδικό της Κατοχής (1943)» («Φθιωτικά Χρονικά», τόμος 1ος, Λαμία 1980, σ. 130-131), στο οποίο αναφέρει αναλυτικά το πώς «ανακάλυψε» και διέσωσε από την πολτοποίηση το ενλόγω περιοδικό. Μεταξύ άλλων, μας πληροφορεί τα εξής: «[...] Είχε διαστάσεις 17Χ24 και ήταν ένα και μισό τυπογραφικό, ήτοι σελίδες είκοσι τέσσερις (24)! Φιλοξενεί συνεργασίες μαθητών και καθηγητών με αιχμές κατά των κατακτητών και παρήγορα λόγια για καινούργια Άνοιξη!!»

62. Αποτελεί τη συνέχεια του περ. «Μαθητικοί Ορίζοντες», όπως δηλώνεται στη 2η σελ. Διευθυνόταν από 4μελή Συντακτική Επιτροπή, η οποία αποτελούταν από μαθητές 4 Γυμνασίων (Αρρένων, Θηλέων, Πρακτικού και Ιεροδιδασκαλείου Λαμίας), που πάλεψαν στην Κατοχή για τη λευτεριά της πατρίδας μας. Υπάρχουν, μεταξύ άλλων, κείμενα των: Χάρη Σακελλαρίου, «Στη μέση του δρόμου» (διήγημα), «Στην καθαρεύουσα» (ποίημα), Ζήση Πρωτοπαπά, «Μαθητές που πέσαν», Ν. Χαλιάσου, «Δάσκαλος και μαθητής», Τ.Τ. (Τάσος Τσουράκης), «Στην "υψηλήν ιδέα"» (ποίημα) κ.ά. Τα γραφεία του ήταν στο πρώην Γυμνασιαρχείο Αρρένων και τυπωνόταν στα τυπογραφεία Μιλτιάδου Α. Αλεξανδρή, στην οδό Διάκου 16. Ο Ζήσης Πρωτοπαπάς χαρακτήρισε τον Χάρη Σακελλαρίου ως «ιθύνοντα νου» του περιοδικού και με πληροφόρησε ακόμη τα εξής: ότι σε συνεργασία η δυο τους έγραψαν τα ανώνυμα κείμενα του περιοδικού, και ότι η «Παμμαθητική Ένωση Λαμίας» (Π.Ε.Λ.) αποτελούνταν από Επονίτες, ήταν παράρτημα της ΕΠΟΝ, και είχαν αυτό το όνομα για να δρουν κάπως πιο ελεύθερα. Μου χάρισε το 1ο φύλλο του περιοδικού, το οποίο βρίσκεται και στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας» (ο ίδιος το είχε χαρίσει εκεί παλιότερα) και μου παρείχε τις παραπάνω πολύτιμες πληροφορίες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

2.4. «Οι νέοι», «Όργανο του Ε.[παρχιακού] Σ.[υμβουλίου] Ε.Π.Ο.Ν. Δυτικής Φθιώτιδας» (Δίλοφο, Κομποτάδα), 1943 – 1 τεύχος [;]

2.5. «Νέοι οδηγητές», «Όργανο του Ε.[παρχιακού] Σ.[υμβουλίου] Ε.Π.Ο.Ν.Λοκρίδας», 1943 – 1 τεύχος [;]

2.6. «Η φωνή του Φερραίου», «Όργανο του Συμβουλίου Νομών Φθιωτιδοφωκίδας – Ευρυτανίας», 1943-1944 – 7 τεύχη [;]

2.7. «Νεανικοί παλμοί», «περιοδικόν της ενωμένης σπουδαζούσης και μαθητιώσης νεολαίας Λαμίας», Λαμία, 1958 – 2 τεύχη[63]

3. Παιδικών εξοχών

3.1. «Η Κατασκήνωσίς μας», «Δεκαπενθήμερος Εφημερίς εκδιδομένη υπό της Μαθητικής Κατασκηνώσεως Υπουργείου Παιδείας "Αγ. Ιωάννου" Β΄ Εκπ. Περιφ. Φθιώτιδος», Λαμία, 1969[64]

3.2. «Το Γαϊτανάκι» (εφημερίδα τοίχου), Α΄ Παιδική Εξοχή Καμένων Βούρλων, 1986 – 1 φύλλο[65]

Τα αναφερόμενα στην παρούσα εργασία έντυπα είναι λιγότερα από εκείνα της υφιστάμενης ιστορικής πραγματικότητας, αφού εδώ έχουν συμπεριληφθεί κυρίως όσα από αυτοψία έχουν μελετηθεί και τα οποία βρίσκονται, όπως προαναφέρθηκε, στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας» και όσα βρέθηκαν στη συνέχεια από τον ομιλούντα. Τα υπόλοιπα είναι λανθάνοντα και τα γνωρίζουμε μόνο από διάφορες βιβλιογραφικές πηγές ή αναφέρονται σε δημοσιευμένα κείμενα στον περιοδικό τύπο ή σε βιβλία (έρευνες και μελέτες, σε επίπεδο διδακτορικής διατριβής ή εισηγήσεων σε συνέδρια).

Γνωρίσματα:

Ο Φθιωτικός μαθητικός τύπος:

α. Αποτελείται από βραχύβια έντυπα[66] .

β. Αλλα από αυτά τα έντυπα είναι χειρόγραφα, άλλα πολυγραφημένα (με πολύγραφο οινοπνεύματος ή μελάνης), άλλα τυπωμένα με διάφορες

63. Ο κ. Δημ. Θ. Νάτσιος μας πληροφορεί ότι: «Τυπωνόταν στα τυπογραφεία της εφημερίδος "Η Πρόοδος" Λαμία. Είχε 40 σελίδες και διαστάσεις 25Χ15. Συνεργάτες ήταν μαθητές και σπουδαστές της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας. Κυκλοφόρησαν μόνο δύο τεύχη (Ιανουάριος και Φεβρουάριος 1958) και έπειτα σταμάτησε οριστικά η έκδοση του», βλ. Δημ. Θ. Νάτσιος, *«Λαμιώτικα μαθητικά περιοδικά (1933-1965)»*, περ. «Φθιωτική Σκέψη», ό.π., σ. 22.

64. Σώζεται το υπ' αριθμ. 2 φύλλο της στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

65. Σώζεται στα «Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Νομού Φθιώτιδας».

66. Τα μακροβιότερα είναι τα: «Φτερουγίσματα» Σχολικού Συνεταιρισμού Δημ. Σχολείου Κάτω Τιθορέας (1985-1999), «Παιδικά Χαμόγελα» 9ου Δημ. Σχολείου Λαμίας (1978-1981, 1995), «Παιδική ηχώ», 3ου Δημ. Σχολείου Λαμίας (1985-1986), «Ηλιαχτίδα» 7ου Δημ. Σχολεί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μορφές τεχνικού χαρακτήρα.

γ. Τα μεγέθη των εντύπων ποικίλουν.

δ. Η αισθητική τους παρουσιάζει, επίσης, ποικιλία.

ε. Τα στοιχεία και η σελιδοποίησή τους, επίσης.

στ. Τα έντυπα είναι δισέλιδα, τετρασέλιδα και σπάνια πολυσέλιδα.

ζ. Η έκδοσή τους συνδέεται με κάποιον ή κάποιους δραστήριους εκπαιδευτικούς, ενδεχομένως – σε ορισμένες περιπτώσεις εκδίδονται – με τη βοήθεια του Διευθυντή του σχολείου.

η. Τα περισσότερα έχουν Συντακτική Επιτροπή αποτελούμενη από μαθητές, σε ελάχιστα όμως αναφέρεται ονομαστικά ο υπεύθυνος έκδοσης εκπαιδευτικός.

θ. Συνήθως, τα έντυπα είναι ασπρόμαυρα και σπανίως δίχρωμα. Ορισμένα, κυρίως περιοδικά, είναι έγχρωμα.

ι. Είναι εμφανής ο παιδικός αυθορμητισμός και συνήθως τα κείμενα υπογράφονται από το μαθητή ή τη μαθήτρια που τα συντάσσει.

ια. Απευθύνονται στους συμμαθητές τους, ανταλλάσσοντας έτσι με τους συνομήλικούς τους πληροφορίες και προβληματισμούς.

Θεματολογία – Ιδεολογία:

Στον Μεσοπόλεμο

Από τα τέσσερα μαθητικά έντυπα αυτής της περιόδου[67], θα αναφερθούμε στα δύο: (α). το περ. «Εργασία και Ζωή» (1932), το οποίο εκδιδόταν για τους μαθητές του Τριτάξιου και Πεντατάξιου Διδασκαλείου Λαμίας. Ο πρωτοπόρος και διαπρεπής Παιδαγωγός Μιχ. Παπαμαύρος, ο οποίος διεύθυνε την έκδοση, είχε δώσει από το πρώτο φύλλο του περιοδικού τούς κατευθυντήριους στόχους του και τους θεματικούς άξονές του: «Από τη μια επιθυμούμε να θέσωμε στην κρίση των συναδέλφων

ου Λαμίας (1994-1997), «Παιδικά σαλπίσματα» Δημ. Σχολείου Μακρακώμης (1980-1981, 1995), «Μηνύματα» Αγ. Γεωργίου Φθιώτιδας (1984-1985, 1991), «Μαθητική Φλόγα» (1947-1949), «Μαθητική ηχώ» Γυνασίου – Λυκείου Κ. Τιθορέας (1985-2008 και συνεχίζεται). Το βραχύβιο της έκδοσης τους οφείλεται σε διάφορους λόγους. Οι κυριότεροι, κατά τη γνώμη μου, είναι οι εξής: α. Η απόσπαση ή η μετάθεση του εκπαιδευτικού, ο οποίος συνήθως είχε την έμπνευση και έπαιρνε την πρωτοβουλία της έκδοσης, β. Η οικονομική δυσχέρεια της τάξης ή του σχολείου, με αποτέλεσμα να διακόπτεται η έκδοση για οικονομκούς λόγους, γ. Η διαπίστωση από εκπαιδευτικούς και μαθητές της δυσκολίας της έκδοσης (εύρεση και επιλογή της ύλης, κόπωση, χρόνος, διορθώσεις, τυπογραφεία ή πολύγραφοι, χειρόγραφα εγχειρήματα και στη συνέχεια παραγωγή με φωτοτυπίες κ.ο.κ.) με αποτέλεσμα τη διακοπή της προσπάθειας, δ. Η δυσχέρεια της ομαδικής και συνεργατικής δουλειάς, που παρουσιάζεται σε τέτοιου είδους προσπάθειες.

67. Τα άλλα τρία είναι: «Μαθητικός κόσμος. Εκδιδόμενον υπό των μαθητών του Γυμνασίου Λαμίας» (1933),«Η Τέχνη. Δεκαήμερο λογοτεχνικό περιοδικό των νέων» (1934) και «Εφημερίδα των μαθητών» (1937-1939), Δημ. Σχολείο Νεοχωρίου Τυμφρηστού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μας της Μέσης και Δημοτικής μας Παιδείας τη ζωή του σχολείου μας και τον τρόπο που εργαζόμαστε στα διάφορα μαθήματα. Από την άλλη επιθυμούμε να δώσωμε στους συναδέλφους μας και στους ικανούς μαθητές των σχολείων μας ένα σοβαρό όργανο επικοινωνίας και συζήτησης απάνω στα σπουδαιότερα προβλήματα της σχολικής πράξης, τόσο από την άποψη της διδακτικής εργασίας όσο και από την άποψη της σχολικής ζωής. [...]»[68] Τα θέματα, λοιπόν, που διαπραγματεύονται οι συντάκτες των κειμένων του περιοδικού έχουν επιστημονικό χαρακτήρα και σχετίζονται με την Παιδαγωγική, τη Διδακτική (της Λογοτεχνίας, των Καλλιτεχνικών μαθημάτων, της Έκθεσης, των Μαθηματικών), τη Σχολική ζωή, τη Φιλοσοφία της Παιδείας, την Υγιεινή, την Ιστορία της Αγωγής, την Ψυχολογία του παιδιού, την ανάπτυξη της γεωργικής συνείδησης κ.λπ. Η ποικιλία της θεματολογίας και η σοβαρή επιστημονική και πρακτική κατεύθυνση του περιοδικού το καθιστούν προσφιλές στο αναγνωστικό εκπαιδευτικό, κυρίως, κοινό, όχι μόνο της Λαμίας και της Φθιώτιδας, αλλά και άλλων περιοχών της χώρας. Αποτέλεσε ένα εκδοτικό και εκπαιδευτικό γεγονός για την επαρχία στον Μεσοπόλεμο, με όλες τις κοινωνικές, εκπαιδευτικές και ιδεολογικές παραμέτρους της εποχής, με αποτέλεσμα οι συντηρητικές και αντιδραστικές φωνές του κοινωνικού κατεστημένου της Λαμίας να δημιουργήσουν αναταραχές στην πόλη και στη ζωή του Διδασκαλείου, ζητώντας «επί πίνακι» το κεφάλι του Παπαμαύρου[69]. Αποτέλεσμα «η οριστική απόλυσή του από την υπηρεσία» [70].

(β). Το περιεχόμενο του λαμώτικου περιοδικού «Μαθητικός Κόσμος» αποτελούνταν από πεζογραφικά και ποιητικά κείμενα, πνευματικές ασκήσεις κ.ά., των οποίων συντάκτες ήταν, ασφαλώς, μαθητές, Τα κείμενα αυτά, εκτός από λογοτεχνικά, είχαν λαογραφική και ηθογραφική διάσταση.

Στην Κατοχή και στον Εμφύλιο

Στα μαθητικά έντυπα αυτής της περιόδου (έχουμε ήδη επισημάνει 12, αλλά οπωσδήποτε είναι πολύ περισσότερα[71] η θεματολογία είχε κυρίως πατριωτικούς, αλλά και ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Κατά την περίοδο της Κατοχής τα κείμενα είχαν αντιστασιακό χαρακτήρα, αιχμές κατά του κατακτητή και μηνύματα αισιοδοξίας για μια λεύτερη πατρίδα. Εκείνα, βέβαια, που εκδίδονταν από την ΕΠΟΝ, και κατά τον Εμφύλιο πόλεμο, είχαν πιο σαφή και προσανατολισμένο ιδεολογικά χαρακτήρα. Αρκετά από αυτά τα κείμενα είχαν πολιτικό και ταξικό περιεχόμενο και

68. Βλ. περ. «Εργασία και Ζωή», Φύλλο Αριθμ. 1, Μάρτιος 1932, σ. 1.
69. Βλ. Χάρη Σακελλαρίου, *Μιχ. Παπαμαύρος*, ό.π., 46-86.
70. Βλ. Χάρη Σακελλαρίου, *Μιχ. Παπαμαύρος*, ό.π., 86-106.
71. Απαιτείται ιδιαίτερη έρευνα και μελέτη για το Φθιωτικό Μαθητικό Τύπο της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θεματολογία η οποία, κατά τα άλλα άπτονταν των λογοτεχνικών ενδιαφερόντων και των ψυχαγωγικών και κοινωνικών αναγκών των παιδιών της εποχής εκείνης.

Ύλη με αμιγές δημοσιογραφικό και λογοτεχνικό περιεχόμενο διέθετε η σχολική εφημερίδα: «Μαθητική Φλόγα» (1947-1949) του μοναδικού τότε Γυμνασίου Αρρένων Λαμίας.

Το περ. «Μαθητικά Νειάτα» (1945), «Λογοτεχνικό Όργανο της Παμμαθητικής Ένωσης Λαμίας» ήταν ένα αξιόλογο έντυπο με πολύ ενδιαφέρουσες εργασίες των Χάρη Σακελλαρίου και κ. Ζήση Πρωτοπαπά, μετέπειτα λογοτεχνών και συγγραφέων. Στο περιοδικό γίνονται αναφορές σε θέματα, προτάσεις και πρωτοβουλίες πρωτοποριακές για την αμέσως μεταπολεμική περίοδο, όπου ακόμη η χώρα μας και η πόλη της Λαμίας είχε πολλές ανοιγμένες και αιμορροούσες κοινωνικές και οικονομικές πληγές. Στο περιοδικό γίνεται λόγος για: το γλωσσικό ζήτημα με κείμενα και ποίηση υπέρ της λαϊκής δημοτικής γλώσσας και κατά της καθαρεύουσας, για την οργάνωση σχολικών βιβλιοθηκών, για τα οξύτατα προβλήματα του επισιτισμού και της στέγασης των μαθητών, για τη φτώχεια και την αναγκαιότητα απόκτησης βιβλίων από τους άπορους μαθητές κ.λπ. Η εφ. «Νεανική Φλόγα» (1943-1944;) αναφέρει ιστορικά στοιχεία για την ίδρυση του ΕΑΜ Ν (των Νέων) (στα μέσα του1942) και της ΕΝΑΡ (Ένωσης Νέων Αγωνιστών Ρούμελης). Στις 31 Δεκ. 1942 οι Νέοι εκλέγουν τη Διοικούσα Επιτροπή της ΕΝΑΡ.

Στη μεταπολεμική περίοδο 1950-1966

Φτωχή η συγκομιδή μας, αυτής της περιόδου, έχει να μας παρουσιάσει κατ' αρχάς το «Εβδομαδιαίον μαθητικόν περιοδικόν» της Εκκλησιαστικής Σχολής Λαμίας «Η Ανατολή» (Αριθ. 1, 17 Μαΐου 1952 και Αριθ. 2, 28 Μαΐου 1952), κυρίως με δημοσιογραφική, λογοτεχνική ύλη, αλλά και με ειδήσεις, σπαζοκεφαλιές και σταυρόλεξα. Η Συντακτική Επιτροπή (Σ.Ε.) του περιοδικού, αποτελούμενη από φερέλπιδες νέους, διακηρύσσει τα μεγαλεπήβολα σχέδιά της για το περιεχόμενο της έκδοσης, σε προλογικό σημείωμά της με τίτλο: «Τι επιδιώκομε». Ως ιδεολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ύλης του περιοδικού σκοποθετούν τη χριστιανική πίστη και την αγάπη προς την πατρίδα (με έμφαση στην προσφορά των προγόνων μας, αλλά και στην τοπική ιστορία). Επίσης, τη λογοτεχνική έκφραση των μαθητών, αλλά και την κάλυψη θεμάτων της σχολικής και κοινωνικής καθημερινότητάς τους.

Παραθέτω αυτούσια μερικά αποσπάσματα από το εισαγωγικό κατατοπιστικό και διευκρινιστικό σημείωμα της Σ.Ε.: «Στα πρωτόλειά μας θα κυριαρχή ο τόνος της μαθητικής ατμόσφαιρας με τις ιδιαίτερες εκείνες αποχρώσεις και τα ενδιαφέροντα που εμπνέει η ζωή του θρανίου», «[...] θα φυσάη Ελληνικός αέρας και θα σφύζη Ρουμελιώτικο αίμα για να δίνη ζωή με καθαρώτατη Ελληνική νοοτροπία. Το κάθε τι θα προσπαθήσωμε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

να είναι βαπτισμένο μέσα στη κολυμβήθρα του Χριστιανικού πνεύματος για να παρουσιάζεται αγνό και χαριτωμένο.» «Όλους (τους συνεργάτες) τους θέλει, μονάχα όμως με το δυνατό και εξυγιαντικό βίωμα που δημιουργεί ο αιώνιος Γολγοθάς κατά πρώτον και κύριον λόγον και ύστερα η θύμηση του αθάνατου Παρθενώνα. Το βίωμα της γνησιας αγάπης του Ναζωραίου και την ψυχική ισορροπία των προγόνων μας.» Είναι έκδηλο και παρουσιάζεται ανάγλυφα η κυρίαρχη ιδεολογία στην Εκκλησιαστική Σχολή Λαμίας και στην κοινωνία, που ενστερνίζονται οι μαθητές της.

Το περιοδικό περιέχει και ποιήματα, όπως γ.π. «Το χωριό μου», όπου αποτυπώνονται τα σημάδια του Εμφύλιου πολέμου, και στο οποίο ο νεαρός στιχοπλόκος χαρακτηρίζει τους «ηττημένους» ως «βέβηλους», εκφράζοντας και το κλίμα της εποχής που διαμόρφωσαν οι «νικητές» εθνικόφρονες, στις ψυχές ενός μεγάλου μέρους της νεολαίας. Στην ίδια ιδεολογική ατμόσφαιρα κινείται και το διήγημα «Η καμπάνα ενός ερειπωμένου χωριού», όπου «Οι κάτοικοι σύρθηκαν στα βουνά από τους αναρχικούς [...]» Στο περιοδικό δοκίμασαν τις δυνάμεις τους και άλλοι μαθητές με φιλοσοφικά άρθρα («Ει αναγκαίον είη αδικείν ή αδικείσθαι, ελοίμην αν αδικείσθαι, μάλλον ή αδικείν» Σωκράτης), με κοινωνικού περιεχομένου κείμενα («Περί εργασίας»), με κείμενα μαθητικού προβληματισμού («Καθώς θα περνούν τα χρόνια», «Το σχολείο και ημείς») ή με χρονογραφήματα λυρικής διάθεσης («Ανοιξιάτικη αυγή», «Ηλιοβασίλεμα») κ.ά.

Ένα άλλο «Μηνιαίον μαθητικόν περιοδικόν» της ίδιας περιόδου είναι οι «Μαθητικοί Παλμοί» («Δημοσιογραφικόν Όργανον των μαθητών του 9ου Δημ. Σχολείου Λαμίας Β΄ Περιφερείας Φθιώτιδος») (Αριθ. φύλλου 1, Μην Μάρτιος 1958). Η ύλη του περιοδικού απαρτίζεται από σύντομα κείμενα, τα οποία αποτυπώνουν γλαφυρά τη ζωή στο συγκεκριμένο σχολείο, αλλά και τη ζωή της πόλης της Λαμίας. Μικρές πινελιές ιστορικού, γεωγραφικού, κοινωνικού, λαογραφικού, σχολικού περιεχομένου συνθέτουν το δημοσιογραφικό τοπίο του εντύπου. Οι μικροί μαθητές, κάτω από την καθοδήγηση των δασκάλων τους και ασφαλώς με τις κάθε είδους πληροφορίες, οδηγίες, συμβουλές και την υποστήριξη του εκδότη και διευθυντή της εφημ. «Εθνικός Αγών», δημοσιογράφου Ευστ. Σκούρα, δημιουργούν και δημοσιεύουν κείμενα – μικρές σχολικές εκθέσεις (με εμφανή την παρέμβαση γονιών ή δασκάλων, για τελειότερο αισθητικό – γλωσσικό και εκφραστικό – αποτέλεσμα), πιθανόν σταχυολογημένες από τα μαθήματά τους (Πατριδογνωσία, Γεωγραφία, Ιστορία, Ζωολογία κ.ο.κ.) Αρκετά κείμενα είναι «λογοτεχνικά» αξιόλογα, γεμάτα με λυρική διάθεση, αφηγηματική δεινότητα, με γλαφυρή περιγραφή των γεγονότων. Πρόκειται για αξιόλογο μαθητικό έντυπο, προσεγμένο από ιδεολογική άποψη, φαινομενικά «άχρωμο», τουλάχιστο χωρίς επιθετικό τόνο και εκφράσεις που προκαλούν, αφού ήδη υπάρχει μια κάποια απόσταση από τον Εμφύλιο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Κατά σημεία, ιδεολογικά, θυμίζει το παλιότερο περιοδικό – πρότυπο για ορισμένους «Η Διάπλασις των Παίδων». Ενδεικτικά αντιγράφω: «Τους δε καλούς μας διδασκάλους να σεβώμεθα και να αγαπώμεν διότι μοχθούν να μας μορφώσουν στο χαρακτήρα και στο πνεύμα. (σ.σ.: Ως εδώ όλα καλά.) Επίσης να τους αγαπώμεν διότι μας διδάσκουν να θυσιαζώμεθα υπέρ πίστεως και πατρίδος. (σ.σ.: Να και τα «ελληνοχριστιανικά ιδεώδη», σε ήπια μορφή)». Και μια στροφή ποιήματος, που είναι ιδεολογικά προσανατολισμένη: «Πρέπει αντάξιοι να φανούμε / σε τούτο χώμα που πατούμε. / Πέντε λόγια είν' αρκετά / Λεωνίδας – Θερ/πύλαι, Αριστείδης και Αθήναι / Κύπρος κι Αγιά Σοφιά.» Οπωσδήποτε, αν είχαμε στη διάθεσή μας και τα άλλα δύο τεύχη του περιοδικού, τα οποία κυκλοφόρησαν[72] , θα είχαμε καλύτερη και πληρέστερη εικόνα για τη θεματολογία και την ιδεολογία του.

Στη δικτατορία 1967-1974

Έχουμε υπόψη μας μόνο δύο μαθητικά έντυπα αυτής της περιόδου και δε γνωρίζουμε, μέχρις στιγμής, αν εκδίδονταν άλλα μαθητικά έντυπα στη Φθιώτιδα, από ποιο σχολείο, πότε ακριβώς κ.λπ. Θ' αναφερθούμε, αρχικά, στη μαθητική εφημερίδα, «Ηχώ του θρανίου», έχοντας, μέχρις στιγμής υπόψη μας τα δύο φύλλα που διασώθηκαν και στη συνέχεια στην εφημ. «Η Κατασκήνωσίς μας». Με πρωτοβουλία του τότε νομάρχη Φθιώτιδας, Φωκίωνος Μπίτσιου, εκδόθηκε η εφημερίδα (Αριθ. φύλλου 1, Απρίλιος 1970 και Αριθ. φύλλου 2, Μάιος 1970), αλλά δε γνωρίζουμε πόσα φύλλα κυκλοφόρησαν. Σε εισαγωγικό κείμενο του 1ου φύλλου, μεταξύ άλλων, διαβάζουμε τα εξής: «Με όλως ιδιαιτέραν ικανοποίησιν οι καθηγηταί της Φθιώτιδος επληροφορήθησαν την απόφασιν του Νομάρχου κ. Φωκίωνος Μπίτσιου να συμβάλη αποφασιστικώς εις την έκδοσιν εφημερίδος μαθητών.» Μεταξύ των στόχων της Συντακτική Επιτροπής ήταν η εφημερίδα «να εξελιχθή εις εν αξιολογώτερον έντυπον σε σχήμα περιοδικού». Τα περιεχόμενα της εφημερίδας βρίθουν από ιδεαλιστικές και εθνικιστικές κορώνες περί «ελληνοχριστιανικών και εθνικών ιδεωδών»[73] και «Εθνικής Ανατάσεως», και άλλα περί «χάους» της πολιτικής ζωής του τόπου, επί κυβερνήσεων πριν από την «Εθνοσωτήριον Επανάστασιν της 21 Απριλίου 1967», περί «αποσυνθέσεως της γενεάς, εφ' ης μετ' ολίγον θα εστηρίζετο η αυριανή Ελλάς» κ.ο.κ. Είναι πασιφανές ότι η εφημερίδα απέβλεπε στην ιδεολογική προπαγάνδα των εφήβων μαθητών στα «ιδανικά» που έχει κάθε φασιστική δικτατορία. Στην εφημερίδα

72. Βλ. Δημ. Θ. Νάτσιος, *«Λαμιώτικα Μαθητικά Περιοδικά (1933-1965)»*, περ. «Φθιωτική Σκέψη», τεύχ. 1/1978

73. Άλλωστε το κεντρικό σύνθημα της δικτατορίας των συνταγματαρχών ήταν, όπως είναι γνωστό: «Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δημοσιεύονταν και κείμενα μαθητών από διάφορα Γυμνάσια της Λαμίας και του νομού Φθιώτιδας, με διάφορα λογοτεχνικά (ποιήματα, ευθυμογραφήματα κ.ά.) και εγκυκλοπαιδικού ενδιαφέροντος θέματα. Ορισμένοι καθηγητές δημοσίευαν κείμενα με θέματα που αφορούν τα εξωσχολικά βιβλία, τα έργα τέχνης, επίκαιρα επιστημονικά επιτεύγματα κ.λπ.

Η εφημ. «Η Κατασκήνωσίς μας» (Αριθ. φύλλου 2, Αύγουστος 1969) ήταν δεκαπενθήμερη, όπως αναγράφεται στον υπότιτλο, αν και στο στο 2ο φύλλο διαβάζουμε Αύγουστος 1969, σαν να επρόκειτο για μηνιαία έκδοση. Συνολικά κυκλοφόρησαν 4-5 φύλλα κατά τις κατασκηνωτικές περιόδους 1969 και 1970[74].

Η ύλη και η έκδοση ήταν αρκετά προσεγμένη, με αξιόλογα λογοτεχνικά και δημοσιογραφικά κείμενα, κατάλληλα για παιδιά, εκπαιδευτικών – Κοινοταρχών της Κατασκήνωσης και με θέματα κυρίως από την κατασκηνωτική ζωή, αν εξαιρέσουμε τα «επιβεβλημένα» λιβανίσματα και τις εθνικο-θρησκευτικές κορώνες του αρχηγού, «κατά την εορτήν επί τη λήξει της Α΄ Κατασ)κής Περιόδου», όπου παρευρίσκονταν ο Νομάρχης Ισ. Σιδηρόπουλος, ο Επιθεωρητής Βασίλειος Παπαστεφάνου κ.ά. εκπρόσωποι «της (δήθεν) Εθνοσωτηρίου Επαναστάσεως της 21ης Απριλίου 1967» [...]

Στην περίοδο 1974-2008

Κατά την περίοδο αυτή η παραγωγή μαθητικού τύπου στη Φθιώτιδα ήταν αρκετά μεγάλη, αν και δεν έχουμε ακόμη βρει, αν όχι όλα, τουλάχιστον τα περισσότερα έντυπα. Μετά την μεταπολίτευση πνέει στη χώρα μας ένας δημοκρατικός άνεμος, έστω ο άνεμος αυτής της ελλιπούς, ταξικής, άδικης και εκμεταλλευτικής για τους πολλούς αστικής δημοκρατίας μας. Κατά την πρώτη δεκαετία πολλοί προοδευτικοί εκπαιδευτικοί μ' ενθουσιασμό και εργατικότητα αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και στον τομέα του μαθητικού τύπου. Παράλληλα, πραγματοποιούνται έρευνες, μελέτες, συνέδρια και σχετικές εκδόσεις. Με την πάροδο του χρόνου παρατηρείται μια φθίνουσα εκδοτική πορεία [75].

74. Την πληροφορία μου έδωσε ο συνταξ. δάσκαλος και λογοτέχνης κ. Δημ. Κολοκύθας, ο οποίος ήταν Επιμελητής Συντάξεως, ενώ Διευθυντής – Υπεύθυνος ήταν ο συνταξ. δάσκαλος και Αρχηγός της ενλόγω Κατασκήνωσης κ. Θεόδωρος Ηλ. Αργυρόπουλος. Τη Συντακτική Επιτροπή απάρτιζαν οι δάσκαλοι, επίσης: κ. Κων. Παπαδημητρίου, Διαχειριστής, κ. Δημ. Κουβέλης, Βοηθός Διαχειριστού, κ. Ηλίας Ζαγγανάς, Αποθηκάριος, κ. Θεόδ. Ζαρκάδας, Κοινοτάρχης, κ. Ιωάν. Μυλωνάς, Κοινοτάρχης και κ. Ευθ. Ζελιαναίος, Κοινοτάρχης.

75. Για τη θεματολογία και ιδεολογία των εντύπων αυτής της περιόδου θα αναφερθώ αργότερα (ή κάποιος άλλος ερευνητής), όταν συγκεντρωθούν περισσότερα έντυπα, αφού, όπως προανέφερα, δεν έχουμε ακόμη επαρκή στοιχεία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Συμπεράσματα:

Η παραγωγή και κυκλοφορία μαθητικού τύπου στη Λαμία και στη Φθιώτιδα συνεχίστηκε μεταπολεμικά, μέχρι τη δεκαετία του 1990, οπότε άρχισε σταδιακά μια φθίνουσα πορεία. Τη δεκαετία του 1980, είχαμε μια άνθηση του είδους (με 33 μαθητικά έντυπα), τη δεκαετία του 1990 με 12 έντυπα, την τρέχουσα οκταετία της δεκαετίας του 2000 με 2 έντυπα, ενώ το έτος 2007 έχω υπόψη μου την έκδοση μόνο 4 εντύπων: της εφημερίδας «Η γραφίδα του Λυκείου Μακρακώμης, τη συνέχιση του περιοδικού του Γυμνασίου – Λυκείου Κ. Τιθορέας «Μαθητική Ηχώ», της εφημερίδας «Παιδικός Τύπος» του 2ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, του περ. «Σχολική Πένα» του 19ου Δημ. Σχολείου Λαμίας και το έτος 2008 3 εντύπων: της εφημερίδας «Η Φωνή της Ε΄» του 6ου Δημ. Σχολείου Λαμίας, η συνέχιση του περ. «Μαθητική Ηχώ» των Μαθητικών Κοινοτήτων Γυμνασίου – Λυκείου Κάτω Τιθορέας και η συνέχιση της έκδοσης του περ. «Σχολική Πένα» του 19ου Δημ. Σχολείου Λαμίας. Βέβαια, τα στοιχεία που παρέχω είναι ενδεικτικά και ελλιπή, αφού η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη. Οι αιτίες της φθίνουσας πορείας είναι διάφορες. Ενδεικτικά αναφέρω τις εξής:

α. Η παλιότερη παιδαγωγική αντίληψη των εκπαιδευτικών – όσον αφορά την έκδοση μαθητικού τύπου – έχει τα τελευταία 15-20 χρόνια αμβλυνθεί.

β. Η πρόσθετη απασχόληση αρκετών εκπαιδευτικών για την κάλυψη των επιβαρυμένων βιοποριστικών αναγκών τους ή η ένταξη ορισμένων από αυτούς στο κλίμα μιας νεωτεριστικής μικροαστικής ιδεολογίας, όπου η υπερκατανάλωση αγαθών οδηγεί στη δεύτερη «επαγγελματική» απασχόληση (για την κάλυψη δανείων και πιστωτικών καρτών), τους στερεί αναμφίβολα τη διάθεση και το χρόνο για τέτοιου είδους δραστηριότητες.

γ. Η επιβάρυνση της διδακτέας ύλης και των υπηρεσιακών απαιτήσεων των εκπαιδευτικών από μέρους της πολιτείας, χωρίς αυτό να σημαίνει κατ' ανάγκη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης, δημιουργούν δυσμενείς συνθήκες για τέτοιου είδους πρωτοβουλίες και δραστηριότητες.

δ. Η γενικότερη πολιτική και κοινωνική απαξίωση του εκπαιδευτικού, του σχολείου και του πολιτισμού, αποθαρρύνουν την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, που θα επιθυμούσαν να δραστηριοποιηθούν σε πρόσθετες από το καθαυτό διδακτικό έργο τους σχολικές δραστηριότητες, οι οποίες δε θα αξιολογηθούν θετικά (ή θα περάσουν απαρατήρητες, αν δεν απαξιωθούν κιόλας) από τους Διευθυντές των σχολείων, από τους Σχολικούς Συμβούλους, από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, τη Διεύθυνση Σπουδών του Υπουργείου Παιδείας κ.ο.κ.

ε. Η μη επιβράβευση – ηθικά και οικονομικά – των δραστήριων εκπαιδευτικών από την πολιτεία, η έλλειψη δηλαδή ενός δίκαιου και αξιοκρα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τικού αξιολογικού συστήματος, το οποίο θα λειτουργούσε ούτως ή άλλως ως κίνητρο και θα απέδινε περισσότερους καρπούς, απ' αυτούς που μόνο η αυτοσυνείδηση, η εργατικότητα, ο «πατριωτισμός» ορισμένων πρωτοπόρων εκπαιδευτικών σε όλες τις εποχές αποδίνει. Πιο συγκεκριμένα, η εκπαιδευτική, η παιδαγωγική, η επιστημονική, η κοινωνική συνείδηση (και η κοινωνική ηθική) είναι οι αξίες που εμπνέουν και οι κινητήριες δυνάμεις που ωθούν κάθε εκπαιδευτικό στη δημιουργία του εκπαιδευτικού και πνευματικού προϊόντος, που παράγει όχι μόνο στην αίθουσα διδασκαλίας, αλλά και στο στενότερο ή ευρύτερο κοινωνικό χώρο, σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο (εκπαιδευτικό, πολιτιστικό, κοινωνικό, πολιτικό), που δε δικαιώνονται θεσμοθετημένα σε εκπαιδευτικό και κοινωνικό επίπεδο.

στ. Ο έντυπος Τύπος, ιδίως ο σχολικός, με οποιαδήποτε μέθοδο και αν παράγονταν και ο οποίος δημιουργούνταν σε ερασιτεχνική βάση, ήταν μια δραστηριότητα, η οποία προϋπέθετε πολύ χρόνο, αρκετό κόπο, πολύπλοκες παιδαγωγικές ενέργειες από μέρους των εκπαιδευτικών για να επιτευχθεί: η συνεργασία των μαθητών, ο συντονισμός της έκδοσης από τεχνική άποψη για το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, η εύρεση των απαιτούμενων υλικών, οι πρωτοβουλίες: για τη συνεργασία με τους γονείς των μαθητών, για την εύρεση των απαραίτητων για την έκδοση χρημάτων κ.ο.κ. Όλα αυτά αποτρέπουν τους περισσότερους εκπαιδευτικούς σε τέτοιου είδους πρωτοβουλίες.[76]

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΟΜΙΛΟΥ ΜΑΘΗΤΩΝ

ΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Το περιοδικό "Χρυσαλλίς" - Λαμία, 1923

76. **Μια διευκρίνιση**: Η εισήγηση μου αυτή στο Δ΄ Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας (Νοέμ. 2007), εξελίχθηκε και εμπλουτίστηκε και με αρκετά νέα ερευνητικά στοιχεία στη συνέχεια και παρουσιάζεται εδώ, με την παρούσα μορφή. Φιλοδοξώ να υπάρξει και περαιτέρω εξέλιξη, αν και κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό προς το παρόν, λόγω πολλών τρεχουσών μου υποχρεώσεων και λόγω των σύγχρονων επιστημονικών μου ενδιαφερόντων, που προσανατολίζονται σε άλλα αντικείμενα (Θεατρική Αγωγή – Ιστορία του Ελληνικού Παιδικού Θεάτρου – Κριτική Παιδικού Θεάτρου).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Θανάσης Ν. Καραγιάννης είναι διδάκτωρ Επιστημών τής Αγωγής/Παιδικής Λογοτεχνίας τού πανεπιστημίου Ιωαννίνων, πρώην Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε., Μελετητής/Ερευνητής/Κριτικός Θεάτρου για παιδιά (19ος-20ός αι.)

Από το 2008 επιμελείται μία σελίδα, σε τακτική βάση (κάθε Παρασκευή), στην εφ. *«Ριζοσπάστης»*, με κριτική θεατρικών παραστάσεων για παιδιά. Επίσης, από το 2009 επιμελείται και παρουσιάζει τηλεοπτική εκπομπή, σε τακτική βάση (κάθε Τετάρτη, ώρα 19.30′), στον *«902»*, με τίτλο: *«Θέατρο για παιδιά»*.

Είναι συγγραφέας 20 βιβλίων για τη διδασκαλία τής ελληνικής γλώσσας, τη βιβλιογραφία, μελέτη και κριτική τής Παιδικής Λογοτεχνίας, την Ιστορία τής Εκπαίδευσης κ.ά.

Περισσότερα εργο-βιογραφικά του στοιχεία στο:
http: theatrodysseia.blogspot.com και για επικοινωνία
στο e-mail: thkaragia@gmail.com

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 5ης Συνεδρίασης

Χρίστος Γαλάνης: Τελειώσαμε για απόψε, θα περάσουμε στις ερωτήσεις και συζήτηση. Πριν από αυτό όμως, θα απευθύνει προς το Συνέδριό μας έναν χαιρετισμό ο κ. Τσώνος Μιχάλης, προϊστάμενος Διεύθυνσης Πρωτοβάθμις Εκπαίδευσης Φθιώτιδας, επειδή δεν παρευρέθηκε στους επίσημη έναρξη, λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων.

Μιχάλης Τσώνος: Κύριε Πρόεδρε, εκλεκτοί προσκεκλημένοι, κυρίες και κύριοι σύνεδροι. Θέλω να συγχαρώ τους φορείς της οργάνωσης του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, και από τα βάθη της καρδιάς μου να τους ευχαριστήσω για την πρόσκληση. Η ανά διετία περίπου επαναλαμβανόμενη πρωτοβουλία τους, αποκτά χαρακτηριστικά θεσμού για την περιοχή και τους τιμά ιδιαίτερα. Εμείς οι Φθιώτες, με την μακραίωνη, αδιάλειπτη και πάντα ενεργό συμμετοχή μας στο ιστορικό γίγνεσθαι, οφείλουμε να γνωρίσουμε και να κάνουμε κτήμα μας την ιστορία μας. Μόνο με τον τρόπο αυτόν θα μπορέσουμε να διακρίνουμε μέσα στην ιστορική πορεία, την δική μας ταυτότητα στο παρόν, την δική μας οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική θέση. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να κάνουμε ελεύθερα τις επιλογές μας, για να σχεδιάσουμε και να οικοδομήσουμε το μέλλον μας. Ευχαριστώ πολύ.

Χρίστος Γαλάνης: Συνεχίζουμε με ερωτήσεις επί των εισηγήσεων της 6ης συνεδρίας και απαντήσεις από τους ενδιαφερομένους.Ο κ. Κυριακόπουλος έχει τον λόγο.

Κωνσταντίνος Κυριακόπουλος: Για τον κ. Μακρή, ήταν πάρα πολύ ωραία η ανακοίνωσή του. Ήθελα εδώ να τονίσω ένα γεγονός, το οποίο ακόμα και οι νομικοί το αγνοούν. Μου έδωσε προηγουμένως το βιβλίο το οποίο έχει εκδώσει για τον Σταυρό, και αναφέρεται στο κτήμα του Μπεκί

Όταν προέκυψε ένα θέμα καθορισμού των ορίων, υπέβαλαν αυτοί ένα οθωμανικό τάπιον, της Εγείρας, δηλαδή 1780. Σύμφωνα λοιπόν με το νομικό καθεστώς το οποίο ίσχυε στην οθωμανική αυτοκρατορία, όλα τα επί της γης υπάρχοντα ανήκαν στον Σουλτάνο, σαν αντιπρόσωπο του Θεού στη γη. Όταν λοιπόν ένας σουλτάνος πέθαινε, ή όταν πέθαινε ο ιδιοκτήτης, έπρεπε να προκύψει ένα νέο ταπί, του καινούργιου σουλτάνου. Από αυτό το γεγονός προκύπτει ότι οι ιδιοκτήτες δεν είχαν άλλο, άρα, δεν είχε επιβεβαιωθεί η επικυριαρχία στη Μπεκή, διότι το 1780 ήταν άλλος σουλτάνος, το 1792 ήταν ο Σελίμ και το 1809 ήταν ο Μαχμούτ. Επομένως, πρέπει τουλάχιστον στο θέμα αυτών των τσιφλικιών, να βεβαιώνουν τα δικαστήρια εάν και κατά πόσον υπάρχουν όλα τα ταπιά

Χαρακτηριστικά μπορεί να βρει κανείς στο κτητορικό της μονής της Αγ. Λαύρας, όπου υπάρχουν αυτά τα ταπιά. Ευχαριστώ πολύ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Χρίστος Γαλάνης: Ο κ. Μπράνης έχει τον λόγο.

Δημήτρης Μπράνης: Ερώτημα προς την κα Λάζου, διπλό ερώτημα. Από την έρευνα που έκανε, τι διαπίστωσε; Η πολιτική δικαιοσύνη της δεκαετίας του 1940, έκανε απονομή δικαίου, ή δίκαζε αδίκως; Και δεύτερον, θεωρείτε ότι τα ψηφίσματα, βάσει των οποίων δίκαζε, ήταν άδικα, ή έφταιγαν οι ψευδομάρτυρες;

Και ένα ερώτημα προς τον κ. Λέλη. Αν ξέρει να μας πει αν οι ίδιοι αγωνιστές, αυτοί οι άρπαγες, ή άλλοι αγωνιστές, έκαναν τέτοιες πράξεις πλιάτσικου και σε άλλα μέρη της Ελλάδος. Γιατί τις έκαναν; Πείναγαν, δεν είχαν να φάνε; Γιατί κάνανε πλιάτσικο;

Και αν ξέρει, θέλω να μου πει, πότε συντάχτηκε αυτός ο κώδικας που είδαμε στην οθόνη και από ποιους; Ευχαριστώ.

Χρίστος Γαλάνης: Ο κ. Πανταζής, για να τελειώσουμε με τις ερωτήσεις και τοποθετήσεις και στη συνέχεια να δοθούν οι απαντήσεις.

Παναγιώτης Πανταζής: Θα μιλήσω γι' αυτά τα οποία είπε η κα Λάζου. Βέβαια θα μιλήσω κι εγώ ελεύθερα, όπως μίλησε και αυτή ελεύθερα.

Το ΚΚΕ επεδίωκε την βίαιη μεταβολή του ισχύοντος πολιτεύματος, με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου και κατ' επέκταση του σταλινισμου, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη στην Σοβιετική Ένωση υπήρχε ο σταλινισμός και όλη η ηγεσία του ΚΚΕ ήταν διορισμένη από την Γ' Διεθνή. Τούτο, σύμφωνα με τον νόμο, αποτελεί το κακούργημα της εσχάτης προδοσίας, και τιμωρείται με θάνατο. Ο νόμος είναι το άρ. 123, παρ. 2, του ποινικού νόμου.

Επίσης, το ΚΚΕ επεδίωκε την απόσπαση της Μακεδονίας, για την ίδρυση ανεξαρτήτου μακεδονικού κράτους, το οποίο θα εντάσσονταν στην Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία, η οποία θα ετίθετο υπό την διοίκηση της Σοβιετικής Ένωσης. Αργότερα βέβαια, αυτό το κράτος επρόκειτο να ενσωματωθεί στην Γιουγκοσλαβία.

Προηγήθηκε η αναγνώριση της ελληνικής μακεδονικής μειονότητας. Ακόμα, αναγνώρισε και θρακική μειονότητα και αγωνιζόταν με φανατισμό για την παραχώρηση της Θράκης στην Βουλγαρία. Αυτά είναι αναμφισβήτητα ιστορικά δεδομένα. Τα ανωτέρω συνιστούν το κακούργημα της προδοσίας, σύμφωνα με το νόμο τιμωρείται με θάνατο. Ο νόμος είναι άρ. 123, παρ. 4 του ποινικού νόμου και άρ. 138 παρ. 1 του ποινικού κώδικα.

Η επίθεση των ανταρτών κατά του Λιτοχώρου, έγινε στις 30/5/1946. Το Γ' ψήφισμα, με βάση το οποίο συγκροτήθηκαν τα έκτακτα τοπικά στρατοδικεία, ψηφίστηκε στις 18/6/1946, ήτοι μετά την επίθεση εναντίον του Λιτοχώρου. Εκλογές έγιναν στις 31/5/1946, όλοι οι νόμοι συνεπώς ψηφίστηκαν μετά την επίθεση κατά του Λιτοχώρου.

Οι νόμοι ψηφίστηκαν από την νόμιμη κυβέρνηση, η οποία προέκυψε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

από τις εκλογές του 1946, στις οποίες δεν συμμετείχε το ΚΚΕ.

Συμφωνία ή ένωση με άλλους, για διάπραξη των προηγουμένων κακουργημάτων, συνιστούν κατά τον νόμο το έγκλημα της συμμορίας και ο νόμος είναι άρ. 57 ποινικού νόμου και άρ., 187 παρ. 1 του ποινικού κώδικα.

Αρα, ο λεγόμενος Δημοκρατικός Στρατός, τον οποίο μας ανέφερε η κα Λάζου, δεν ήταν στρατός, αλλά συμμορία, σύμφωνα με τον νόμο, ο νόμος το λέει. Εξ άλλου, δεν ήταν και δημοκρατικός. Γιατί δεν επεδίωκε...

Παρεμβάσεις εκτός μικροφώνου

Χρίστος Γαλάνης: Συγνώμη, ...

Παναγιώτης Πανταζής: ... Σ' αυτά που είπε η κα Λάζου. Αν έχω το δικαίωμα να μιλήσω, έχει καλώς, ειδ' άλλως, κατεβαίνω.

Παρεμβάσεις εκτός μικροφώνου

Ομιλητής: Μιλώ ως κομμουνιστής και αφήνω τον κύριο να πει ελεύθερα τις ιδέες του, για να αποδείξουμε στην πράξη ... Αν ο κύριος προκαλεί ...

Χρίστος Γαλάνης: Συγνώμη λίγο, συγνώμη λίγο, κυρία μου. Ο κ. Πανταζής έθεσε ορισμένα ερωτήματα. Νομίζω ...

Παναγιώτης Πανταζής: Εγώ περιμένω την απόφαση. Αν το Προεδρείο πει ότι δεν πρέπει να μιλήσω, θα κατέβω κάτω.

Χρίστος Γαλάνης: Κύριε Πανταζή, να θέσετε συγκεκριμένες ερωτήσεις, μία, δύο ...μία ερώτηση και να τελειώσετε.

Παναγιώτης Πανταζής: Από τον λεγόμενο Δημοκρατικό Στρατό, ο Εύηνος είχε τις ακόλουθες απώλειες. Αξιωματικοί ...

Παρεμβάσεις εκτός μικροφώνου

Χρίστος Γαλάνης: Μην κάνετε διάλογο, ένα λεπτό, να τελειώσει το ερώτημά του.

Παρεμβάσεις εκτός μικροφώνου

Χρίστος Γαλάνης: Συγνώμη κύριέ μου...

Αλλαγή κασέτας από Κ12Β σε Κ13Α – Μικρό κενό

Ταυτόχρονες συγκεχυμένες συζητήσεις

Αυτό κύριε Πανταζή.... Ό,τι θέλετε μπορείτε να το συζητήσετε κατ' ιδίαν και επί προσωπικού. Εδώ... Συγγνώμη, κύριέ μου μη μιλάτε. Το συνέδριο συνεχίζεται και ο στόχος της οργανωτικής επιτροπής και του συνεδρίου είναι να ακούγονται ελεύθερα όλες οι απόψεις, ως εισηγήσεις, και βέβαια να γίνεται και διάλογος μέσα στο κλίμα του συνεδρίου. Συγγνώμην! Ο κύριος ήταν εισηγητής χτες...

Αυτά είναι γνωστά. Συγγνώμην. Δεν αναλύουμε το θέμα έτσι. Πρέπει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

να είναι απάντηση ως εισήγηση σε άλλο συνέδριο, εφόσον υπάρχουν τέτοιες θέσεις και η κάθε πλευρά μπορεί στο συνέδριο να φέρει τις εισηγήσεις της και να τις παρουσιάσει και ο ιστορικός του μέλλοντος θα βρει την αλήθεια. Νομίζω ότι οι ερωτήσεις που ετέθησαν από τους δύο ομιλητές θα μπορέσουν να απαντηθούν χωρίς να γίνει άλλος διάλογος. Μην απαντάτε κυρία μου. Δεν διέκοψα την κα Λάζου. Η κα Λάζου θα απαντήσει στην ώρα της και όταν ομιλούσε δεν τη διακόψαμε, απλά έληξε ο χρόνος της. Ήταν περισσότερα αυτά που είχε γραμμένα. Θα είναι γραμμένα στα πρακτικά όλα όσα έχει. Λοιπόν, θα αλλάξουμε το κλίμα πριν τις απαντήσεις με την κα Καμηλάκη που είναι ερωτούσα. Θέλει να κάνει κάποια ερώτηση.

κ. Πολυμέρου - Καμηλάκη: Δυστυχώς, λυπάμαι για το κλίμα που δημιουργήθηκε, και νομίζω ότι χρειάζεται να σεβόμαστε όλοι τους δημοκρατικούς θεσμούς και το διάλογο. Αυτό φαίνεται ότι ακόμα δεν έχει καταφέρει να το εμπεδώσει η ελληνική κοινωνία και δεν μπορεί να συζητήσει ακόμα για θέματα που έχουν σχέση με τον εμφύλιο. Αυτό βλέπω και λυπάμαι. Δεν είναι όμως αυτή η ερώτηση που ήθελα να κάνω. Στον κ. Μακρή ήθελα να πω ότι πραγματικά τα στοιχεία που μπορεί να εκμαιεύσει κανείς από αυτό το πολύ σημαντικό έγγραφο που φέρνει στην δημοσιότητα είναι πολύ σημαντικά. Επειδή αναφέρθηκε σε πολλούς όρους, είναι πολύ εύκολο να βρει ερμηνείες ο' αυτούς τους όρους. Μόνο για ένα όρο που αναφέρατε, για παράδειγμα, τον πλούχο, είναι το άροτρο. Ο πλούχος, τα πλούχια, σε όλο το βόρειο χώρο είναι γνωστά και χρησιμοποιούνται για το σιδερένιο άροτρο, σε πολλές περιοχές μάλιστα το λένε Γερμανό, γιατί είναι γερμανικής πατέντας, είναι ο Γερμανός, είναι αυτά πού παρήγοντο στο εργοστάσιο του Σταματόπουλου και μετά Γκλαβάνη στο Βόλο, είναι γερμανικής πατέντας και επειδή στα γερμανικά ό όρος είναι der pfluck, το άροτρο, δεν μπορούσε αυτό να μεταφερθεί στα ελληνικά, der pfluck, είναι και λίγο δύσκολο, το λέγαν ο πλούχος και πλούχια. Και έτσι αναφέρεται σε πολλές περιοχές ως ονομασία του αρότρου, η εξέλιξη δηλαδή του γνωστού μας σιδερένιου αρότρου.

Οσον αφορά τον κ. Λέλη, πράγματι τα στοιχεία αυτά είναι ενδιαφέροντα αλλά θα ήθελα να ρωτήσω, πότε έχει, πραγματικά, νομίζω ότι και κάποιος άλλος ρώτησε, πότε έχει συνταχθεί αυτό το κείμενο και εάν αυτή η διαμαρτυρία, αν είναι πράγματι διαμαρτυρία, είναι μία καταγραφή της συμμετοχής των χωριών αυτών στον αγώνα, γιατί φαντάζομαι ότι και οι ντόπιοι θα πρέπει να έδωσαν κάποια πράγματα, υλικά αγαθά σ' αυτούς που πολεμούσαν. Ξέρουμε ότι τα μοναστήρια για παράδειγμα διέθεταν όλη τους την περιουσία όσον αφορά τα τρόφιμα για τη συμμετοχή στον αγώνα. Αυτές οι αναφορές είναι πράγματι διαμαρτυρίες για πλιάτσικο; Είναι πραγματικά πλιάτσικο ή ζητούν αποζημίωση από το κράτος όπως έγινε και με τους αγωνιστές που ζήτησαν αξιώματα, ζήτησαν θέσεις στο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δημόσιο με διάφορες επιστολές. Γιατί είναι θέματα σοβαρά τα οποία δεν πρέπει να φέρνουμε στην επιφάνεια μόνο και μόνο για να φέρουμε το έγγραφο. Πρέπει να προσέχουμε λίγο· είναι πλιάτσικο; Ρωτώ. Μπορεί να είναι πλιάτσικο, αλλά μπορεί να είναι η συμμετοχή των χωριών αυτών στον αγώνα και να ζητούν αποζημίωση, υπό τύπον αποζημίωσης.

Ηλίας Σπυρόπουλος: Κι εγώ ήθελα να εκφράσω τη λύπη μου για το επεισόδιο που δημιουργήθηκε και θέλω να πω, ας αφήσουμε την ιστορία να κρίνει. Η ιστορία ξέρει να κρίνει και ξέρει να αξιολογήσει τα γεγονότα, πώς έγιναν και πότε έγιναν. Κι εγώ στον κ. Λέλη θέλω να ρωτήσω κάτι. Οι αγωνιστές αυτοί που κάναν το πλιάτσικο, κι εγώ δέχομαι ότι έγινε πλιάτσικο, πηγαίναν επί τούτου να κάνουν πλιάτσικο στο χωριό ή πηγαίναν να πάρουν απαραίτητα εφόδια τροφοδοσίας που χρειάζονταν για τον αγώνα και... το παράκαναν κατά κάποιον τρόπο. Ευχαριστώ, δεν θέλω τίποτε άλλο.

Γεώργιος Λέλης: Η απογραφή αυτή έγινε από τον Οκτώβριο του 1828 μέχρι τον Οκτώβριο του 1829. Πρώτον. Δεύτερον, μάλλον υπήρχε κάποια διαμαρτυρία από τους κατοίκους των χωριών αυτών και πιστεύω προσωπικά το εξής: Μετά την τελευταία μάχη που έγινε στο Υψηλάντι της Βοιωτίας, υπογράφηκε ανακωχή μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων (την έχω αυτή). Τα σύνορα τότε του νέου κράτους, ας το πούμε έτσι, ήταν Γοργοπόταμος, Δυο Βουνά, Καστριώτισσα και πήγαινε από κει και πέρα. Πιθανόν, οι αγωνιστές που φύγαν από κει πέρα να φτάσανε προς τα δω. Και κάποια ερώτηση που έγινε προηγουμένως. Έχω ερευνήσει και τα αρχεία. Αυτά είναι από το Υπουργείο Εξωτερικών. Δεν βρήκα αίτηση ενός κατοίκου. Βρίσκω μόνο διαμαρτυρία κατοίκων, διότι δεν υπήρχε μόνιμη δημογεροντία και η δημογεροντία τότε δεν έβγαινε προς τα έξω. Και λέει:

Παρακαλούμε, πώς να φανούμε κατώτεροι τούτων και να έχουμε το κεντρικόν τούτο σύστημα μακράν της πατρίδος μας. Κάποια αίτηση δεν βρήκα στα αρχεία των αγωνιστών του 1821 και στην Εθνική Βιβλιοθήκη και στα Γενικά Αρχεία του Κράτους που έχω περάσει και δυο και τρεις φορές, δεν βρίσκω. Όμως βρίσκουμε αγωνιστές του ΄21 που μετά έγιναν ληστοσυμμορίτες. Και να αποστρατεύτηκαν, έγιναν ληστοσυμμορίτες. Αλλά κατά τη διάρκεια του αγώνα το μόνο που βρίσκω, βρίσκω αυτή την περίπτωση. Και η απογραφή αυτή έγινε και υπογράφεται από τη δημογεροντία του Ζητουνίου, Ζαχαράκης Ιωάννης και Παπαλεξίου, 22 Οκτωβρίου 1829, δεν αναφέρει όμως τόπο που έγινε. Την ίδια ημέρα ο Μεταξάς τότε της Ανατολικής Ελλάδος διόρισε και τη μόνιμη δημογεροντία της επαρχίας Ζητουνίου.

Χρίστος Γαλάνης: Ευχαριστούμε τον κ. Λέλη. Ο κ. Μακρής ως μέλος της οργανωτικής επιτροπής έχει το λόγο και στη συνέχεια θα συνεχίζουμε με τις απαντήσεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ιωάννης Μακρής: Ύστερα από μια σύντομη, διαβούλευση μεταξύ μελών της οργανωτικής επιτροπής που βρισκόμαστε εδώ, γιατί δεν βρίσκονται όλα τα μέλη εδώ, ήθελα να πω ότι το συνέδριο είναι ανοιχτό σε όλες τις απόψεις, μέσω εισηγήσεων και μέσω τοποθετήσεων ή ερωτήσεων κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του συνεδρίου. Εκείνο που παρακαλούμε μόνο είναι, οι ερωτώντες να μην κάνουν μια δεύτερη εισήγηση. Γιατί τότε τα πράγματα εκτρέπονται. Παρακαλώ όποιον έχει αντίρρηση, αντίθετη γνώμη, αντίθετη άποψη για το θέμα που ανέπτυξε οποιοσδήποτε εισηγητής μπορεί να δηλώσει εισήγηση επί του ίδιου ή παραμφερούς θέματος στο επόμενο συνέδριο. Στη συνέχεια αφού πήρα το λόγο να πω δύο λόγια για κάτι ειπώθηκε για την εισήγησή μου. Ευχαριστώ την κα Πολυμέρου-Καμηλάκη και για την πληροφορία αυτή και για άλλες πληροφορίες που πιθανόν θα μας δώσει. Ένας ερευνητής ο οποίος κατοικεί μόνιμα στη Λαμία συναντά μεγάλες δυσκολίες, όταν πρέπει να ψάχνει στην Αθήνα, όπως έψαξα κι εγώ στην Αθήνα να βρω κάποια στοιχεία. Κι αυτό το ταπίον ή χοτζέτιον, στην Αθήνα το βρήκα. Δεν είναι εύκολο να κατεβαίνεις, να διανυκτερεύεις στην Αθήνα και να ψάχνεις, και να μη σου δίνουν και την άδεια για φωτοτυπίες και πολλά άλλα ακόμη. Αυτό δεν είναι δικαιολογία, είναι μια πραγματικότητα. Την πληροφορία επίσης, ευχαριστώ, που έδωσε ο κ. Κυριακόπουλος, δεν την είχα υπόψη μου σχετικά με την αλλαγή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, όταν άλλαζε ο Σουλτάνος. Γεγονός είναι ότι εγώ βρήκα αυτό το ταπίον, είναι από το 1780 -δε θυμάμαι ακριβώς- ήταν ισχυρό όταν έγιναν οι μεταβιβάσεις των τσιφλικιών. Το αποδέχτηκε και η Ελληνική πολιτεία γιατί ο Κεμπρέκος κατέφυγε στη μικτή επιτροπή. Μια πρόταση: Τα Γενικά Αρχεία του Κράτους πρέπει να διευκολύνουν τους ερευνητές της επαρχίας π.χ. με το να χορηγήσουν τα έγγραφα των αρχείων τους στα κατά τόπου αρχεία σε μικροφιλμ. Ευχαριστώ πολύ.

Πέτρος Κουνούκλας: Απευθύνω το ερώτημά μου προς τον κ. Νάτσιο. Κύριε Νάτσιε, θα ήθελα να σας ρωτήσω, αν γνωρίζετε μέσα σ' αυτά τα 150 χρόνια Φθιωτικού τύπου τί συνέβαινε στην επαρχία Λοκρίδος. Εκδίδονταν εφημερίδες εκεί και πότε; Ευχαριστώ.

Χρίστος Γαλάνης: Συγγνώμη λίγο. Μην απαντάτε κύριε Νάτσιο.

Ο κ. Κυριακόπουλος, μια μικρή παρέμβαση που θέλει και στη συνέχεια η κα Λάζου να απαντήσει στις ερωτήσεις που της ετέθησαν, εν συντομία, και μετά ο κ. Νάτσιος.

Κωνσταντίνος Κυριακόπουλος: Το έγγραφο αυτό το οποίο έχει συνταχτεί τον Οκτώβριο του 1829 ήταν ένα από τα λίγα έγγραφα τα οποία είχαν συντάξει και είχαν υποβάλει στον Καποδίστρια οι κάτοικοι των περιοχών περί το Ζητούνιο και στην περιοχή των Σαλώνων όπου τα στρατεύματα υπό τον Υψηλάντη, όταν εστασίασαν τον Ιούνιο του 1829 δεν είχαν τροφές και κατέφευγαν στους κατοίκους. Δεν είναι το μόνο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

έγγραφο αυτό, υπάρχουν και άλλα έγγραφα τέτοια και ήταν σύνηθες φαινόμενο στην Επανάσταση, επειδή δεν ετρέφοντο, το κράτος δεν είχε να τους πληρώσει και οι άτακτοι, γιατί ήσαν άτακτα τα στρατεύματα, πήγαιναν στα χωριά. Και στη μεν Πελοπόννησο ήταν συνηθισμένο φαινόμενο, αλλά στη Ρούμελη η οποία ήταν φτωχιά, δεν είχαν τίποτα, ήταν φυσικό οι κάτοικοι να φεύγουν ως επί το πλείστον. Είχαν τα πράγματά τους στις αποκλείστρες ή στα βουνά στα οποία κατέφευγαν. Επομένως, δεν είναι το μόνο έγγραφο, υπάρχουν κι άλλα έγγραφα, διότι ήταν του Ιωάννου Στράτου και κάποιου άλλου, οι οποίοι ήταν υπό τον Υψηλάντη. Ευχαριστώ πολύ.

Χρίστος Γαλάνης: Ευχαριστούμε. Η κα Λάζου έχει το λόγο.

Βασιλική Λάζου: Χαίρομαι που κι εγώ επιτέλους παίρνω το λόγο εδώ πέρα. Να σας πω, στον πρώτο κύριο που έκανε την πρώτη ερώτηση, σχετικά με το πρόσχημα διώξεων ή απονομή δικαίου. Δεν είχα το χρόνο να το στηρίξω περισσότερο με στοιχεία, θα το δείτε στη γραπτή μορφή της ανακοίνωσης. Θεωρώ, και αυτή είναι η επιστημονική μου άποψη και όχι η πολιτική μου άποψη ότι ήταν πρόσχημα διώξεων η όλη νομοθεσία μετά την απελευθέρωση και τα χρόνια που ακολούθησαν μέχρι και την μεταπολίτευση. Ήταν πρόσχημα διώξεων κι αυτό αποδεικνύεται και από δύο επιπλέον στοιχεία. Κατ' αρχήν οι Βρετανοί, που όλοι ξέρουμε τι ρόλο έπαιζαν εκείνη την εποχή στα ελληνικά πράγματα, ότι χρηματοδοτούσαν την ελληνική κυβέρνηση και τον ελληνικό στρατό, οι ίδιοι λοιπόν οι Βρετανοί που κάθε άλλο παρά φίλοι των Κομμουνιστών και του ΚΚ ήταν τότε, πιέζουν την ελληνική κυβέρνηση να σταματήσει τις δικαστικές διώξεις.

Έχουμε πάρα πολλά έγγραφα από το βρετανικό υπουργείο Εξωτερικών, τα οποία αναφέρονται στο ζήτημα και ζητούν από το Βρετανό πρέσβη να κάνει παραστάσεις στην ελληνική κυβέρνηση για να σταματήσουν οι διώξεις μόνο των αριστερών. Γιατί ήταν σκανδαλώδης η μονομέρεια που επιδεικνύονταν εναντίον των αριστερών. Και η Βρετανική κυβέρνηση φτάνει το Μάιο του 1948 να κάνει επίσημο διπλωματικό διάβημα για τις εκτελέσεις. Αυτό είναι ένα στοιχείο και το άλλο στοιχείο είναι ότι μετά το στρατιωτικό τέλος του εμφυλίου, το 1951 και το 52 και το 50 υπάρχει κάποια νομοθεσία, ψηφίζονται νόμοι που επιτρέπουν την αναθεώρηση των αποφάσεων των στρατοδικείων ακριβώς γιατί το ίδιο το κράτος θεωρεί ότι υπήρχαν αδικίες στις αποφάσεις των στρατοδικείων. Και πραγματικά, όσοι είχαν γλιτώσει μέχρι τότε τις εκτελέσεις αποφυλακίζονται σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό. Υπάρχουν αριθμητικά στοιχεία γι' αυτές τις αποφυλακίσεις.

Στον άλλο τον κ. Πανταζή ο οποίος έκανε την τοποθέτηση πριν. Κάθε τοποθέτηση είναι σεβαστή, μόνο που εγώ δεν εκφράζω την προσωπική μου γνώμη αυτή τη στιγμή. Ό,τι λέω στηρίζεται σε αρχεία, στηρίζεται σε στοιχεία. Δεν είναι απλά μία άποψη. Εγώ δεν μπορώ να γίνω απολογή-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τρια για το Κομμουνιστικό Κόμμα, και ούτε είμαι. Απαντάω σε ερωτήσεις που αποκλειστικά έχουν να κάνουν με την εισήγησή μου. Δεν μπορώ να απαντήσω για τη θέση του Κομμουνιστικού Κόμματος για το Μακεδονικό, γιατί αφορά το 1924. Ούτε για τα μέτρα του Μεταξά εναντίον των Κομμουνιστών γιατί πάλι δεν αποτελούν θέμα της εισήγησής μου. Η εισήγησή μου είναι ακριβώς οι δικαστικές διώξεις μόνο των αριστερών πολιτών, ή γενικά η απονομή της δικαιοσύνης μετά την απελευθέρωση.

Αν έχετε κάτι να πείτε το οποίο στηρίζεται επιστημονικά κάπου και μπορείτε να φέρετε τεκμήρια γι' αυτό, ευχαρίστως να συζητήσουμε και να σας απαντήσω. Δεν μπορώ όμως να απαντάω γενικά για το Κομμουνιστικό Κόμμα, γιατί αυτή τη στιγμή ούτε εκπρόσωπος κανενός κόμματος είμαι ούτε θέλω να γίνω. Απαντάω αποκλειστικά και μιλάω ως επιστήμων, στηριζόμενη σε στοιχεία. Δε μιλάω γενικά και αόριστα. Και θα το δείτε στη γραπτή μορφή της ανακοίνωσης: Υπάρχουν πλήρη στοιχεία. Αν δεν σας πείθουν αυτό είναι άλλο θέμα. Φέρτε στοιχεία, που να πείθουν. Επιστημονικά μπορούμε να κάνουμε οποιαδήποτε συζήτηση. Τώρα γενική συζήτηση, πολιτική ή προπαγάνδας, δεν προτίθεμαι να κάνω. Γιατί δεν είναι αυτός ο σκοπός του συνεδρίου. Και μια διαμαρτυρία προς το προεδρείο το οποίο δεν προστάτευσε τη συζήτηση, δεν είναι τρόπος αυτός να γίνονται ερωτήσεις και διαμαρτυρίες από το κοινό και δεν είναι ένδειξη σεβασμού απέναντι στους ομιλητές, τους διοργανωτές του συνεδρίου και σε όλους. Λυπάμαι γι' αυτό, εσείς έχετε την ευθύνη κι όχι αυτοί που μίλησαν από κάτω. Λυπάμαι.

Χρίστος Γαλάνης: Ευχαριστώ πολύ την κα Λάζου για τις παρατηρήσεις. Έχω να πω το εξής: Ότι εγώ δεν παρότρυνα αυτούς που μίλησαν από κάτω κατ' αυτόν τον τρόπο. Ούτε είχα τη δυνατότητα να διακόψω τα μικρόφωνα. Αλλωστε, οι διαμαρτυρίες ήταν έντονες και εκτός μικροφώνου. Η κα Καμηλάκη νομίζω έθεσε το θέμα πολύ σωστότερα, ότι δεν είμαστε ακόμη σε επίπεδο να συζητήσουμε θέματα του εμφυλίου, ήρεμα, όμορφα και δημοκρατικά. Νομίζω ότι η θέση η δικιά μου είναι, όπως και ο κ. Μακρής είπε, ότι στο επόμενο συνέδριο μπορεί όποιος θέλει να καταθέσει απόψεις από οποιαδήποτε περίοδο και για οποιαδήποτε ιστορική κατάσταση έζησε η χώρα μας. Το συνέδριο είναι ανοιχτό για όλα. Και για διάλογο, όταν θα προκύπτει, με τις ερωτήσεις-απαντήσεις.

Ο κ. Νάτσιος μια απάντηση στον κ. Κουνούκλα. Και τελειώνουμε

Δημήτρης Νάτσιος: Από όσα γνωρίζω, η πρώτη εφημερίδα η οποία αναφέρεται στη Λοκρίδα, είναι η ομώνυμη εφημερίδα «ΛΟΚΡΙΣ», στα 1921, την οποίαν εξέδιδε ο Γεώργιος Αθανασέκος, ο σύζυγος της Βάσως Αθανασέκου. Η οποία στα 1929 μετονομάστηκε σε «ΡΟΥΜΕΛΗ» και γνώρισε πέντε περιόδους. Αυτή είναι η πρώτη εφημερίδα, το 1921. Μετά, το 1928 υπάρχει κι άλλη εφημερίδα με τον ίδιο περίπου τίτλο, δηλαδή ΛΟΚΡΙΣ κι αυτή. Δηλαδή το '21 και το '28. Δεν ξέρω αν είναι ικανοποι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ητική η απάντηση. Επαναλαμβάνω, απ' όσα γνωρίζω.

Πέτρος Κουνούκλας: Η περίοδος έκδοσης δηλαδή, ξεκινά από το 1921 μέχρι;

Δημήτρης Νάτσιος: Ως «ΛΟΚΡΙΣ» μέχρι το 28. Μετά μετονομάζεται σε ΡΟΥΜΕΛΗ.

Πέτρος Κουνούκλας: Μέχρι ποια χρονολογική περίοδο;

Δημήτρης Νάτσιος: Μετά διακόπτει την έκδοσή της, μάλλον 1936, επί Μεταξά. Και μετά εμφανίζεται ως ΡΟΥΜΕΛΗ. Η Ρούμελη βγαίνει, κάπου λέει, αλλά τυπωνόταν στο Μικρό Χωριό Ευρυτανίας. Μετά, το 1944 έχουμε κάτω και στην Έκθεση, τυπώνεται στη Λαμία. Είναι αυτή η ίδια εφημερίδα, ΛΟΚΡΙΣ, ΡΟΥΜΕΛΗ. Μετά γνωρίζει πάλι δυο περιόδους, έως το 77 που σταμάτησε οριστικά. Την εξέδιδε μετά από τη μεταπολίτευση, πάλι η Βάσω Αθανασέκου, ως ΡΟΥΜΕΛΗ. Έχει γνωρίσει 5 εκδόσεις, αρχικά ως ΛΟΚΡΙΣ και μετά ως ΡΟΥΜΕΛΗ.

Ομιλητής: Ίσως βοηθήσω τον κ. Νάτσιο προς αυτή την κατεύθυνση, αν θέλει, μπορώ να αναφέρω δύο τίτλους εφημερίδων οι οποίες δεν αναφέρθηκαν. Στο βιβλίο του δικηγόρου Αναγνωστόπουλου Νικολάου «ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΤΥΠΟΣ», του 1960, αναγράφεται η εφημερίδα ΦΛΟΓΑ και υπάρχει και η εφημερίδα ΛΟΚΡΙΔΑ με 10 φύλλα, από το 1943 μέχρι το 1944.

Δημήτρης Νάτσιος: Αυτές ήταν οι κατοχικές εφημερίδες. Μιλάμε για τις πρώτες εφημερίδες. Για τη ΛΟΚΡΙΔΑ του Αθανασέκου. Ουδείς αμφισβητεί τη ΦΛΟΓΑ και τη ΛΟΚΡΙΔΑ. Αλλά εκδίδονται στη διάρκεια της κατοχής που δεν έχουμε πολλά στοιχεία για την περίοδο εκείνη.

Χρίστος Γαλάνης: Ευχαριστούμε πολύ όλους τους εισηγητές για τις επιστημονικά τεκμηριωμένες εισηγήσεις τους και όλους τους συνέδρους για την υπομονή τους να παρακολουθήσουν μέχρι τέλους μια επίπονη συνεδρίαση. Ήθελα να πω και κάτι άλλο. Αμέσως μετά από δω θα ανοίξει η Έκθεση του Φθιωτικού Τύπου στην Πινακοθήκη της Λαμίας «Αλέξανδρος Κοντόπουλος». Όλοι μαζί μπορούμε να πάμε εκεί τώρα, που θα γίνουν και τα εγκαίνιά της, να δούμε όλο αυτό το υλικό της Έκθεσης, που οργάνωσε και έφτιαξε ο κ. Νάτσιος με τους συνεργάτες του. Μια σπουδαία δουλειά. Αύριο το πρωί, κατά το πρόγραμμα, θα συνεχιστούν οι εργασίες του Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας. Ευχαριστώ πολύ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

7η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Νάτσιος Δημήτριος - Μακρής Ιωάννης

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Τσιάκα-Γιαννοπούλου Καλίτσα
«Οι Αινιάνες»

Θεοδώρου Αφροδίτη
«Αγανίκη Αινιάνος- Μαζαράκη,
η πρώτη γυναίκα ποιήτρια της Φθιώτιδας»

Γιαννακοπούλου Κατερίνα
«Διάλεκτοι, η Ελληνική γλώσσα και η πορεία της στο χρόνο»

Ευαγγελοπούλου-Τσελή Αναστασία
«Η μάχη του Δομοκού, 1897. Η τελευταία νικηφόρος μάχη
της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τη γνώμη των Τούρκων»

Καμηλάκης Παναγιώτης
«Παλιά επαγγέλματα της Φθιώτιδας»

Χάδου Μαρία
«Σεισμοί και τσουνάμι στο Μαλιακό κόλπο. Ιστορική επισκόπηση»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 6ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Τσιάκα-Γιαννοπούλου Καλίτσα
Επίτιμη Διευθύντρια Πανεπιστημίου Αθηνών,
Φιλόλογος – Ιστορικός – Ποιήτρια

ΘΕΜΑ
«Οι Αινιάνες»

Ξακουστή οικογένεια από το Μαυρίλλο Τυμφρηστού Φθιώτιδας, πολλά μέλη της οποίας διεκρίθησαν κατά το 1821 και μετά. Ονομάζοντο Αναγνωστόπουλοι, έλαβαν δε το επώνυμο ΑΙΝΙΑΝΕΣ από το όνομα αρχαίου λαού, που κατοικούσε την Φθιώτιδα.

Παπαζαχαρίας Αινιάν: Γενάρχης των Αινιάνων. Γεννήθηκε κατά τα έτη 1755-1760 και πέθανε το 1857. Μεγάλωσε μέσα στην ηρωική περίοδο του αρμοτολισμού που δρούσαν στα Αγραφα οι Κατσαντωναίοι, Κοντογιανναίοι, ο Δίπλας και ο γέρος Τσιάκας Αθανάσιος.

Το τραγούδι των αρματολών «...όσο χιονίζουν τα βουνά Τούρκους μη προσκυνάμε...», γέμισε την ψυχή του μικρού Ζαχαρία. Φοίτησε στην Ανώτερη Σχολή Καρπενησίου στη Σχολή Βραγγιανών των Αγράφων και έγινε Ιερεύς ιδρύοντας σχολείο στο Μαυρίλλο. Όλη η γύρω περιοχή μάθαινε γράμματα εκεί. Έτσι έγινε φωτοδότης περιφερείας. Το 1780 παντρεύτηκε και απέκτησε μια κόρη και 4 αγόρια, την Δέσπω, Γεώργιο, Χριστόδουλο, Κωνσταντίνο και Δημήτριο, η αυτοβιογραφία του οποίου ρίχνει φως σε πολλά σκοτεινά σημεία των Αινιάνων. Μιμούμενος στον Κοσμά τον Αιτωλό, δεν περιορίστηκε στο χωριό του. Αφού έγινε γνωστός για την ευρυμάθειά του οι Φαναριώτες τον προσκάλεσαν ως οικοδιδάσκαλο. Το 1817 μετανάστευσε με τους γιους του Γεώργιο, Χριστόδουλο και Δημήτριο στην Πόλη. Διορίστηκε Διευθυντής στη Σχολή του Γένους στο Προάστειο των Θεραπειών του Βοσπόρου. Μαθητές του υπήρξαν οι επιφανέστεροι Φαναριώτες. Μυήθηκε μεταξύ των πρώτων στην Φιλική Εταιρία. Στην Πόλη το σπίτι του έγινε κέντρο που σύχναζαν όλοι οι λόγιοι και επιφανείς Φαναριώτες. Ο Ξάνθος, Σκουφάς, Περραιβός, Παπαφλέσσας, Αναγνωσταράς και άλλοι συζητούσαν για την Επανάσταση και την επαναστατική προετοιμασία του Έθνους. Ο Ζαχαρίας δεν δίδασκε μόνο ξηρά γράμματα αλλά προσπαθούσε να εμπνέει στους διδασκομένους και τα άριστα των αισθημάτων. Ο Α. Γούδας γράφει δεν απευθυνόταν μόνο στο μυαλό αλλά και στην καρδιά και την ψυχή των ακροατών του. Το σπίτι του έγινε εντευκτήριο πατριωτικής ατμόσφαιρας. Ο Δημήτριος γράφει στην αυτοβιογραφία του «το τέλος των τοιούτων γευμάτων, συνοδεύοντο από άσματα πατριωτικά του Ρήγα Φεραίου». Με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τον θάνατο του Σκουφά εμπνέεται εθνεγερτήριο επιτύμβιο στο οποίο ο Σκουφάς καλεί απ' τον τάφο το Έθνος να εξεγερθεί. «... Ελλάς σώζου φοίνικος δ' άπτου και ου κυπαρίσσου. Εγείρου ως τάχιον... σώζεστε φίλοι...» Με την έκρηξη της Επανάστασης του 1821 υπέστη καταδρομές και φυλακίσεις η οικογένεια των Αινιάνων λόγω της ανάμιξής των με την Φιλική Εταιρία. Έτσι συνελήφθησαν ο Παπαζαχαρίας με το γιο του Χριστόδουλο και φυλακίστηκαν. Διεσώθησαν με σοβαρό ποσό χρηματικό και πήγαν στη Βιθυνία το 1827. Επέστρεψε στη γενέτειρά του και πέθανε το 1857 περίπου.

Δέσπω Αινιάν. Γεννήθηκε στο Μαυρίλλο γύρω στο 1785, γλύτωσε τον πατέρα της και τον αδελφό της Χριστόδουλο από τη φυλακή πληρώνοντας 20.000 γρόσια. Όταν γύρισε από την Κωνσταντινούπολη παντρεύτηκε τον Δημήτριο Δεδούση.

Γεώργιος Αινιάν 1788 – 1843. Αγωνιστής της Επανάστασης του 1821 πολιτικός, πρωτότοκος γιος του Παπαζαχαρία. Σπούδασε στην ακμάζουσα Σχολή Κουρού Τσεσμέ. Δίδαξε στην Προύσσα και έγινε οικοδιδάσκαλος των τέκνων του Κ. Μουρούζη. Μυήθηκε στην Φιλική Εταιρία και γυρνώντας στην Υπάτη με την υποστήριξη του Κ. Μουρούζη, εργάστηκε ως ελεγκτής του δημογέροντος Υπάτης και εργάστηκε για τον Αγώνα. Ήρθε όμως σε ρήξη με τον Καραοσμάνογλου Δερέμπεη για φορολογικό θέμα χαράτσι και φυλακίστηκε. Τον συνέλαβαν όμως κοντά στα ξημερώματα πηγαίνοντας για φυσική ανάγκη, είδε τους φύλακες να κοιμούνται. Εξήλθε από τη φυλακή απαρατήρητος και κρύφτηκε σε ένα παρακείμενο χείμαρρο όλη την ημέρα. Τη νύχτα πήγε σε καλύβα χωρικού, απέσπασε την συμπάθεια και τον στέλνει ένοπλο συνοδεία με τον αρματωλό Μήτσο Κατογιάννη. Μη θέλοντας να ενοχοποιήσει τον Κοντογιάννη για την άφιξή του μεταμορφώθηκε σε προβατέμπορο και πήγε στην Ακαρνανία. Εν τω μεταξύ κηρύχτηκε η Επανάσταση στη Στερεά και συνέχισε τον Αγώνα του. Το 1821 συνέπραξε με τον Θ. Νέγρη στην Αμφισσα για τον Αγώνα και εκλέχτηκε μέλος του Αρείου Πάγου. Το 1822 οργάνωσε ταχυδρομική υπηρεσία με εντολή του Αρείου Πάγου. Το 1823 εκπροσώπησε την Ανατολική Στερεά στο Αστρος στην Εθνοσυνέλευση. Διορίστηκε Υπουργός της Αστυνομίας. Έσπευσε παραιτηθείς από Υπουργός στο Μεσολόγγι προς υπεράσπισή του με τον Χρήστο Περραιβό. Το 1823 διορίστηκε Γενικός Έφορος των Στρατευμάτων της Στερεάς και διέσωσε τη Μονή Βαρνακόβης. Το 1825 φυλακίστηκε διότι κηρύχτηκε υπέρ της εκλογής του Δουκός Νεμούδ ως Βασιλέως. Διετέλεσε Γερουσιαστής αντιπρόσωπος Γαλαξιδίου και προσπάθησε να συμβιβάσει τους Μαυρομιχάλας με τον Καποδίστρια. Διετέλεσε Νομάρχης Αρκαδίας και Ευβοίας. Σύμβουλος Επικρατείας και Γερουσιαστής. Αντιτάχτηκε στις εκλογικές επεμβάσεις του Οθωνος και έτσι περιέπεσε σε δυσμένεια. Απέθανε πένης χωρίς να φτάνουν τα βιβλία του και τα έπιπλά του προς κάλυψη των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

χρεών του.

Ο **Χριστόδουλος Αινιάν 1794 – 1852**. Ακολούθησε τον πατέρα του στην Πόλη. Εργάστηκε ως οικοδιδάσκαλος. Από τον Παπαφλέσσα μυήθηκε στην Φιλική Εταιρία. Με την έναρξη της Επανάστασης φυλακίστηκε με τον πατέρα του. Όμως διέφυγε στο Κίο της Βιθυνίας και επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου διετέλεσε μέλος του Πανελληνίου και κατόπιν διορίστηκε Δικαστής επί Καποδίστρια, αλλά λόγω βαρηκοΐας παραιτήθηκε. Άνοιξε τυπογραφείο στη Λαμία με οικονομική ενίσχυση των αδελφών του και οι εκδόσεις του ήταν εκλαϊκευτικά βιβλία για τη νεολαία. Δίδαξε ακόμα τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο.

Δημήτριος Αινιάν γεννήθηκε στο Μαυρίλλο το 1800. Λόγιος αγωνιστής του 1821. Εχρημάτισε υπουργός επί Επαναστάσεως και μέλος του Αρείου Πάγου. Γενικός Έφορος των στρατευμάτων της Στερεάς Ελλάδος. Μέλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και κατέλαβε διοικητικές και δικαστικές θέσεις επί Καποδίστρια. Διέφυγε τη σύλληψη το 1821 και κατέφυγε στην Οδησσό και αγωνίστηκε στην Ελλάδα ως απλός στρατιώτης. Διετέλεσε επίσης υπάλληλος του εκτελεστικού και γραμματεύς Εθνοσυνέλευσης. Το 1826 ακολούθησε με ενθουσιασμό τον Γ. Καραϊσκάκη και τραυματίστηκε στη μάχη της Δομβραίνης. Ήρθε σε ρήξη με τον Όθωνα και ηγήθηκε των Βελέντζα και Παπακώστα της ανταρσίας 1848 και έγινε τότε αρπαγή της περιουσίας του. Επιδόθηκε στην δημοσιογραφία και συγγραφή βιβλίων. Το 1864 εκλέχθηκε πληρεξούσιος στη Β΄ Εθνοσυνέλευση. Άνοιξε τυπογραφείο στη Λαμία με την έκδοση του περιοδικού ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ και «Γεωργική Εφημερίδα». Συνέγραψε Γραμματική της ομιλουμένης και βιογραφία του Γ. Καραϊσκάκη που θεωρείται η αυθεντικότερη. Πέθανε στην Υπάτη το 1881.

Οι Αινιάνες λοιπόν ανήκουν στις πολιτικές και πνευματικές προσωπικότητες του τόπου μας. Η θεία πρόνοια μεριμνά ως φαίνεται να γεννώνται στην ανθρωπότητα άντρες έκτακτοι εκπλήσσοντες τον κόσμο για την αφοσίωσή τους στα ιδεώδη της πατρίδας και τον αδάμαστο χαρακτήρα τους. Απεστάλησαν «άνωθεν» ως πρόβατα εν μέσω λύκων με αμοιβή μόνο την βασιλεία των ουρανών. Ποιος θα πίστευε ότι μικρά ομάδα λογίων και εμπόρων θα κλόνιζε εκ βάθρων την κολοσσιαία κατά πάντα αυτοκρατορία έναντι μυρίων προσκομμάτων; Μόνο με την βοήθεια της θείας πρόνοιας μπορούσαν να στέκονται όρθιοι ενώ, γέρνανε στη γη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Θεοδώρου Αφροδίτη
Φιλόλογος

ΘΕΜΑ
«Αγανίκη Αινιάνος- Μαζαράκη,
η πρώτη γυναίκα ποιήτρια της Φθιώτιδας»

Η ιστορία των ανθρώπων και των λαών δεν αφορά μόνον πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα και προσωπικότητες που επηρέασαν την τύχη και τη ζωή στους ίδιους τομείς, αλλά, ευτυχώς, εξαπλώνεται και στο χώρο της πολιτιστικής δημιουργίας, στο χώρο των γραμμάτων και των τεχνών. Μ' αυτή την αντίληψη επιλέξαμε να παρουσιάσουμε σήμερα στο συνέδριο της Φθιωτικής ιστορίας μια σημαντική προσωπικότητα της λογοτεχνίας του τόπου μας που, παρά την παρουσία της σε ευάριθμη σχετική βιβλιογραφία, θα είναι η πρώτη φορά που γίνεται λόγος σε συνέδριο. Πρόκειται για την Αγανίκη Αινιάνος-Μαζαράκη.

Η Αγανίκη Αινιάνος – Μαζαράκη ξεχωρίζει στην ιστορία του Πολιτισμού της Φθιώτιδας όχι απλά διότι είναι η πρώτη γυναίκα ποιήτρια, αλλά κυρίως για το διακεκριμένο και εκτεταμένο έργο της. Το έργο της αυτό, που εκτείνεται κυρίως στην ποίηση, αλλ' όχι λιγότερο στην πεζογραφία και στη μετάφραση, είναι σχεδόν άγνωστο στους πολλούς. Για να το προσεγγίσουμε, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε το οικογενειακό περιβάλλον, στο οποίο έζησε, τα ιστορικά γεγονότα και τα λογοτεχνικά ρεύματα.

Η Αγανίκη γεννήθηκε το 1838 στην Υπάτη, κατ' ευτυχία, στη λαμπρή ιστορική οικογένεια των Αινιάνων, οικογένεια αγωνιστών, πολιτικών και λογίων και βρέθηκε σε περιβάλλον, όπου της παρείχετο η δυνατότητα να καλλιεργήσει το πνεύμα της, να αναπτύξει το πηγαίο ταλέντο της στο γράψιμο και να διοχετεύσει όλη την ευαισθησία της στην ποίηση.

Τα πρώτα δέκα χρόνια της ζωής της τα πέρασε χαρούμενα και ξένοιαστα, αλλά, σύντομα, απανωτά χτυπήματα της μοίρας έβαλαν σε πολλές δοκιμασίες την οικογένεια και, κατά συνέπεια, και τη μικρή Αγανίκη. Λίγους μήνες πριν το 1848 έχασε τη μητέρα της και στις αρχές του ιδίου έτους και τον πατέρα της. Οι διαδοχικές αυτές, σκληρότατες απώλειες, θρυμμάτισαν την καρδιά του τρυφερού δεκάχρονου κοριτσιού που η ζωή του πλέον συνεχίστηκε στον περίφημο Πύργο των Αινιάνων στην Υπάτη, μέσα στην οικογένεια του θείου της Δημητρίου Αινιάν, ο οποίος ανέλαβε την κηδεμονία της και την περιέβαλε με άμετρη στοργή και φροντίδα.

Όμως, τον ίδιο εκείνο δίσεκτο, για τους Αινιάνες, χρόνο, το 1848,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ξέσπασε στη Φθιώτιδα το γνωστό ως Επανάσταση του 1848 αντικυβερνητικό κίνημα με προεξάρχοντα το Δημήτριο Αινιάνα. Η Υπάτη και ο Πύργος των Αινιάνων έγιναν το στρατηγείο των επαναστατών. Τα Οθωνικά στρατεύματα στράφηκαν κατά της οικογένειας, η οποία μαζί με την Αγανίκη ζήτησε καταφύγιο στα βουνά και στις σπηλιές της Οίτης. Όταν τα κυβερνητικά στρατεύματα έφθασαν στην Υπάτη και δε βρήκαν το Δημήτριο Αινιάνα, κατέκαυσαν τον Πύργο και μαζί την ιστορική βιβλιοθήκη του πατέρα της Αγανίκης που αριθμούσε τριάντα πέντε χιλιάδες βιβλία και χειρόγραφα. Το θέαμα που αντίκρυσε στην επιστροφή της οικογένειας στην Υπάτη, τη συγκλόνισε και τη γέμισε πόνο.

Το ιστορικό πλαίσιο και τις συνθήκες της ζωής ενός ατόμου και μάλιστα ενός δημιουργού, είναι απαραίτητο να τα γνωρίζουμε, διότι επιδρούν στη σκέψη και στα συναισθήματά του, διαμορφώνουν το χαρακτήρα του και ερμηνεύουν τη συμπεριφορά και το έργο του.

Όλα αυτά τα γεγονότα που έζησε τότε η μικρή Αγανίκη, χαράχτηκαν με σκληρό κονδύλι στην ψυχούλα της. Η αίσθηση της απώλειας και της ορφάνιας τη συντρόφευε πάντα και αποτυπώθηκε στους στίχους της.

Η ζωή της οικογένειας συνεχίστηκε στην Αθήνα. Η Αγανίκη, που είχε γαλουχηθεί και ανατραφεί μέσα σε περιβάλλον αγωνιστών, πολιτικών και λογίων, σπούδασε στο Αρσάκειο με λαμπρές επιδόσεις, με ιδιαίτερη κλίση στη γαλλική γλώσσα και στις καλές τέχνες.

Όταν τελείωσε τις σπουδές της, μόλις δεκαεφτάχρονη, παντρεύτηκε το Γενικό Αρχίατρο Ιωάννη Μαζαράκη από την Κύθνο. Ένας γάμος ευτυχισμένος από τον οποίο απέκτησαν οκτώ αγόρια και μια κόρη. Σ' αυτών την ανατροφή και τη διαπαιδαγώγηση αφοσιώθηκε η Αγανίκη, χωρίς να παραλείπει τις κοινωνικές της υποχρεώσεις, τις μελέτες της και το γράψιμο.

Αλλά και πάλι ήρθε αντιμέτωπη με τη Μοίρα και τις σκληρές δοκιμασίες. Από τα εννιά παιδιά της έχασε τα τέσσερα. Τα πλήγματα αυτά κλόνισαν σοβαρά την υγεία της και από τότε υπέφερε από την καρδιά της, ώσπου αυτή την πρόδωσε το1892 στα 54 χρόνια της.

Σ' όλη της τη ζωή δεν έπαυσε να γράφει. Όλα τα γεγονότα που έζησε, που τη συγκινούσαν, που τη γέμιζαν νοσταλγία και πίκρα, τα συναισθήματα που την πλημμύριζαν για τον άνθρωπο, για την πατρίδα και τη φύση, οι θάνατοι που τη σημάδεψαν, ο πόνος της που περίσσεψε, αλλά και η οξυδέρκεια και η ευαισθησία της στα κοινωνικά ζητήματα, όλα μετουσιώνονταν σε στίχους. Γέμιζε φύλλα και χαρτιά που, δυστυχώς, πολλά κατέστρεφε, ίσως γιατί δεν την ικανοποιούσαν. Ασχολήθηκε πολύ σοβαρά και με τη μετάφραση Γάλλων ποιητών, του Ουγκώ, του Αντρέ Σενιέ, του Λαμαρτίνου κ.α. Έγραψε επίσης πεζογραφήματα, διηγήματα, ιστορικά αφηγήματα και μονογραφίες, τα οποία όμως, για κάποιους λόγους, χάθηκαν. Υπάρχουν αιτιολογίες και εκδοχές πάνω σ' αυτό το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

θέμα, αλλά δεν είναι της παρούσης και δεν αναφερόμαστε.

Δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ να εκδώσει τα ποιήματά της, όσο ζούσε. Αυτό φανερώνει ότι η δημιουργικότητά της ήταν το γνήσιο ξέσπασμα της ψυχής της. Έκρυβε τα γραπτά της στα συρτάρια χωρίς καμιά φιλοδοξία προβολής και δημοσιότητας. Ευτυχώς για την ποίηση - και για μας -, τα δημοσίευσε η οικογένειά της ένα χρόνο μετά το θάνατό της, το 1893. Ο γιος της Αλέξανδρος Μαζαράκης-Αινιάν αποδίδει την εκδοτική απουσία της στην «υπερβολικήν σεμνότητά της». «Μετριόφρων μέχρις απιθανότητος» διαβάζουμε ακόμη στο προλογικό κείμενο της συλλογής, «απαρεσκομένη λίαν εις την επίδειξιν [...] ουδέποτε εσκέφθη να εγείρη φιλολογικάς αξιώσεις».

Το σωζόμενο ποιητικό της έργο εκτείνεται σε έναν τόμο τριακοσίων τριών (303) σελίδων με τον τίτλο «Ποιήσεις» και θίγει πλείστα όσα θέματα, οικογενειακά, πατριωτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά, φυσιολατρικά, κοινωνικά. Αυτά διακρίνονται σε δέκα ενότητες, οι οποίες, ανάλογα με το περιεχόμενό τους, έχουν τους εξής τίτλους: «Πτήσεις», «Εντυπώσεις», «Φύσις», «Πατρίς», «Αναμνήσεις», «Εστία», «Αλκυόνες», «Ακτίνες και δάκρυα», «Ανθών», παρεμβάλλονται οι «Μεταφράσεις» της και στο τέλος δύο ποιήματα με τον τίτλο «Κύκνεια». Το ανυπόγραφο προλογικό κείμενο του βιβλίου αποδίδεται στο λόγιο και πολιτικό Τιμολέοντα Φιλήμονα, όπου μάλιστα γίνεται ιδιαίτερη μνεία στο πεζογραφικό έργο της Μαζαράκη εμπνευσμένο κυρίως από το εθνικό ζήτημα.

Την εποχή της Αγανίκης, το πνευματικό ρεύμα που κυριαρχεί είναι ο ρομαντισμός. Είναι ένα φαινόμενο που εκδηλώνεται ως φυγή από την πραγματικότητα, που εκφράζεται με γλώσσα καθαρεύουσα, με ρητορείες και φλυαρία, με ένα στείρο κλασικισμό γεμάτο θρήνο και απελπισία, μια ποίηση που ελάχιστοι στίχοι νίκησαν το χρόνο και διαβάζονται ακόμη σήμερα. Η Αγανίκη, καλλιεργημένη ψυχή και φωτεινό μυαλό, που έχει εντρυφήσει και στο Γαλλικό ρομαντισμό, επηρεάζεται, φυσικά, από τα ρεύματα της εποχής της, αλλά τα υπηρετεί εντελώς εκλεκτικά, υγιώς, με αληθινή και πηγαία τέχνη, Συνακολουθεί μόνον ως προς τη χρήση της γλώσσας, της καθαρεύουσας, η οποία, εξάλλου, ήταν η ομιλουμένη στους λόγιους κύκλους εκείνη την εποχή.

Για την Αγανίκη, η ποίηση είναι θεϊκή γλώσσα για τους θνητούς, μαρτυρία ευαίσθητης ψυχής στην ελπίδα της ζωής. Εκείνο που την χαρακτηρίζει σ' όλες τις λυρικές εξάρσεις της είναι η παρουσία του ήθους και του αλτρουϊσμού της:

Ω! μίαν μόνην επί γης είχα φιλοδοξίαν!
να καταπαύω δάκρυα, να σβύνω την οδύνην...
να χύνω βάλσαμον γλυκύ εις την απελπισίαν...
να φέρω πάντοτε χαράν... των πόνων την γαλήνην!».

Ο Κωστής Παλαμάς, στην Κριτική του για την έκδοση των ποιημάτων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

της Αγανίκης Αινιάνος στο φύλλο του Κορομηλά με τον τίτλο «Εφημερίς» έγραψε για την ποίησή της, τον Οκτώβριο του 1893: «...Οι στίχοι της είναι δείγματα εξαίρετα ηθικής ωραιότητος, αγνότητος βίου, ευγενείας ιδεών και ανεπτυγμένου πνεύματος... δύνανται να υποστώσιν αφόβως την σύγκρισιν μετά των εκλεκτοτέρων προϊόντων της καθαρευούσης ημών ποιήσεως».

Και η Αθηνά Ταρσούλη, πολύ αργότερα, το 1953, στο βιβλίο της «Ελληνίδες ποιήτριες» γράφει: « Πνεύμα λεπτό και πολιτισμένο μας φανερώνεται σαν μια σεμνή ιέρεια της καθαρεύουσας ποίησης του περασμένου αιώνα, αν και έγραψε ποιήματα και στη δημοτική». Πράγματι η Αγανίκη, αν και αργά μέσα στη σύντομη ζωή της, πρόλαβε να ανοιχθεί προς τη Νέα Αθηναϊκή Σχολή του Παλαμά και να έρθει πιο κοντά και στους Επτανήσιους, στο Σολωμό και στο Βαλαωρίτη.

Στα ποιήματά της, τα αφιερωμένα στα παιδιά της, είναι η μητέρα που σπαράζει από τον πόνο και προσεύχεται στις νύχτες της αγρύπνιας:

Ω Δέσποινά μου! Ω Παναγία!
Είμαι μητέρα καθώς και σύ!
Δος 'στο παιδάκι μου την υγεία
που μαύρη αρρώστεια το τυραννεί!

Και όταν ο πόνος της μάνας ξεχειλίζει μπροστά στο οριστικό και αμετάκλητο γεγονός του θανάτου, γράφει:

«Θαρθή και πάλι άνοιξη, θε νάρθη καλοκαίρι,
μα θαρθή γι' άλλους ευτυχείς
για μένα τα καλά της γης,
πλέον δεν θα μου φέρει!
Για μένα ετέλειωσε της γης η ευτυχία.
Δεν πρασινίζουν τα βουνά,
χειμώνα έχω στην καρδιά
κι είναι πικρή και κρύα»!

Ποιήματα που αναφέρονται στα προσφιλή της πρόσωπα έχει γράψει ευάριθμα η Αγανίκη: για την αγαπημένη της μητέρα που τόσο νωρίς έχασε το χάδι της, για τον πατέρα της Γεώργιο Αινιάνα κ.α. Στο ποίημα με τίτλο «Τω προσφιλεί μοι συζύγω» μιλάει και για τον εαυτό της και τη στάση της απέναντι στη ζωή, γεγονός στο οποίο στάθηκαν πολλοί από τους μελετητές του έργου της και αιτιολογούν μάλιστα το ότι δεν το δημοσίευσε, κι ούτε καν το ανακοίνωσε ποτέ. Γράφει μεταξύ άλλων:

.....

«Επόθησα τον αφανή, τον αφελή τον βίον,
Εν μέσ' ολίγων, εκλεκτών, φιλτάτων μου πλησίον,
Καθώς το ίον το δειλόν, την κεφαλήν του κλίνει
Κι' εν μέσω φύλλων δροσερών το άρωμά του χύνει!»

Σε πολλά άλλα ποιήματά της εκδηλώνει όλη την αγάπη και το θαυμα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σμό της για τη φύση, ιδιαίτερα της Οίτης, που τη γνώρισε ως μικρή φυγάς στα δάση της. Στο ποίημά της «Αποχαιρετισμός» γράφει με τρυφερότητα:

«Χαίρετε δάση και βουνά, κρύα νερά της Οίτης!
Και συ, πατρίς μου προσφιλής, ρομαντική Υπάτη,
των χρόνων μου των παιδικών χαίρε, χώρα φιλτάτη.
Η φύσις σου η γόησσα μεθύει τις αισθήσεις
Κι ανακαλεί εις την ψυχήν γλυκείας αναμνήσεις!...»

Σε άλλο ποίημά της «Εις τα Λουτρά της Υπάτης» εξυμνεί την ιαματική τους πηγή που την αποκαλεί «κολυμβήθρα του Σιλωάμ», που θεραπεύει μύρια βάσανα του σώματος, αλλ' όχι και τους πόνους της ψυχής.

«Ω! συ πηγή του Σιλωάμ! Ω κολυμβήθρα θεία!
που ιατρεύεις βάσανα του σώματος μυρία!
εάν και άλγη της ψυχής ηδύνασο να κλείσεις
και βάλσαμον παυσίλυπον εις την ζωήν να χύσης,
οπόσους τότε δυστυχείς θα έβλεπες σιμά σου
να λησμονούν τας θλίψεις των ς' τα θεία νάματά σου!»

Πολλά ποιήματά της επίσης εκφράζουν την αγάπη της στην πατρίδα, με την ευρύτατη έννοια. Έχει αφιερώσει ποίημα με τίτλο «Προ της οικίας του Ρήγα» όταν βρέθηκε μπρος στο ερειπωμένο σπίτι του βάρδου της ελευθερίας και η ψυχή της δονήθηκε από ιερή συγκίνηση. Αλλο έγραψε «Επί τη ενώσει της Θεσσαλίας» όταν προσαρτήθηκε η Θεσσαλία στα ελεύθερα ελληνικά εδάφη.

«Ψάλλετε ελευθερίας άσματα, ω αηδόνες,
κι εις τους ανθισμένους κλώνους πλέξατε τους έρωτές σας,
φεύγουν ντροπαλοί, του πένθους, της δουλείας οι αιώνες...
εις γην πάλιν ελευθέραν, κτίσατε τας φωλεάς σας».

Και σα Ρουμελιώτισσα, στέκεται με δέος μπροστά στης «Γραβιάς το Χάνι» και γράφει:

«Διαβάτα! Στάσου λίγο... το μικρό αυτό το Χάνι
το στεφάνωσε η Δόξα με αμάραντο στεφάνι
και κοντά στας Θερμοπύλας και κοντά στας Πλαταιάς
έγραψεν η ιστορία και το Χάνι της Γραβιάς!».

Από την ίδια ενότητα είναι και το ποίημά της «Επί της Ακροπόλεως», ακόμη επίκαιρο:

«Αν βάρβαροι εμόλυναν τα θεία σου τεμένη,
αν τας μετόπας άρπαγες εσύλησαν Ελγίνοι,
αλλά το μεγαλούργημα αγέρωχον θα μένει
κι εις των κλεπτών τα μέτωπα θα πίπτ' η καταισχύνη.
Ο μετά πάλην μαχητής ακρωτηριασμένος
δεν είναι πλέον σεβαστός και πλέον δοξασμένος!!!».

Ορισμένα θέματα όμως απαγορεύονταν απόλυτα από τη νοοτροπία της εποχής. Για τον έρωτα δε μιλάει πουθενά η Αγανίκη. Με την εσωτε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρική όμως ελευθερία της ψυχής της δεν ανέχεται το ψέμα και ξέρει ότι η κοινωνία της εποχής επέβαλλε στη γυναίκα το προσωπείο της υποκρισίας. Με αρκετή δόση ειρωνείας εκφράζει αγανάκτηση και σαρκασμό στο ποίημα: «Εικών του κοινωνικού βίου»:

... «Έρως, τέρψις ...Παύσε, παύσε, μη σ' ακούσει η κοινωνία.
Ως αγροίκος, ως ευήθης κοίταξε μη εκληφθής.
Κρύψε πάσαν έμπνευσίν σου εις τα βάθη της ψυχής σου.
Είναι βάναυσον την φύσιν να ζητής να μιμηθής.
Φρόνει ό,τι θέλει ο κόσμος, κι ας το κρίνεις ταπεινόν.
Φόρει πάντα προσωπείον... έσο πάντα επί σκηνής.
Κρύπτε τα αισθήματά σου, πριν ανθίσουν στην καρδιά σου.
.....Του βίου εικών ίδε αληθής!».

Εκεί όμως που είναι αληθινά ανυπέρβλητη είναι στα τραγούδια της που αγγίζουν κοινωνικά γεγονότα, αυτά που ξεπερνούν την εποχή της και μας φανερώνουν την αληθινή ποιήτρια και τη γυναίκα που, παρά την εποχή της και το περιβάλλον της, ξεχνάει τα δικά της βάσανα και σκύβει πάνω στους πόνους και τα αισθήματα των ταπεινών ανθρώπων, των φτωχών και σκληρά εργαζόμενων. Είναι η πρώτη γυναίκα ποιήτρια που μας έδωσε εργατικά τραγούδια και μάλιστα «σε εποχή που το εργατικό κίνημα βρισκόταν στα σπάργανα». Είναι η πρωτοπόρα ποιήτρια που πρόσεξε την Ελληνίδα στους εργασιακούς χώρους και ειδικά το κοινωνικό πρόβλημα στις διάφορες διαστάσεις του. Το ποίημά της «Εργασία», από τα καλύτερα αυτής της κατηγορίας, είναι εμπνευσμένο από τις πρώτες εργάτριες του Πειραιά καθώς ξεχύνονται στο σχόλασμα από τα εργοστάσια και η Αγανίκη βλέπει την Ελληνίδα εργάτρια, θαρρετή να ανοίγει το δρόμο της ζωής. Η εργασία για τη γυναίκα τότε ήταν η χαρά της ελευθερίας, το δικαίωμα που η κοινωνία της αρνιόταν, είναι η οικονομική χειραφέτηση που προαναγγέλλει και την ηθική απολύτρωση, πέρα από το γεγονός ότι ελαφρύνει και την οικογένεια από τα βάρη.

«Τι είν' τα κορίτσια, που φτωχά είν' τα φορέματά τους,
και τόσο υπερήφανα, σεμνά τα μέτωπά τους;
Γιατί χαμογελούν γλυκά, και σαν τα χελιδόνια
πετούνε και χαρούμενα πηδούν μέσα στα χιόνια;
Είν' τα κορίτσια του λαού... εργάζονται να ζήσουν
αφού ιδρώτα άγιο ημέρα όλη χύσουν,
είναι η κόρη του λαού... η κόρη η εργάτις...
δεν ζητιανεύει... δεν πεινά...για δες τα μάγουλά της
πώς κοκκινίζουν!... του φτωχού πατέρα της το βάρος
δεν είναι πλέον... και γι αυτό πετά με τόσο θάρρος.
Η εργασία της τιμής είν' ατσαλένια ασπίδα,
τα όνειρά της τα χρυσά, η μόνη της ελπίδα!!!»

Θα αναφέρουμε ακόμη ένα ποίημά της που θεωρείται από τα καλύτε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ρα της συλλογής και δείχνει ακόμη μια φορά την καθαρότητα της ψυχής της Αγανίκης και το ελεύθερο πνεύμα της που δεν ανέχεται την υποκρισία και τις συμβατικότητες. Το ποίημα είναι «Η Μοσχομάγκα των Αθηνών»:

«...ό, τι είμαι φαίνομαι, ό, τι είμαι, είμαι,
δεν μεταβάλλομαι 'γώ ποτέ
από τη φύσι εγώ δε φεύγω,
αι συγκινήσεις μου είν' απλαί...

.....

Αλλά αν φοβάστε τη συντροφιά μου,
πουλιά κλεισμένα μέσ' 'ς το κλουβί,
'γω φτερουγίζω σαν αηδονάκι,
ευθύς σας κάνω μεταβολή.
Φεύγω την άχαρη ζωή σας
που 'ν' όλα ψεύτικα και πλαστά,
που είστε πάντα σας σκλαβωμένα
μεσ' 'ς' την ολόχρυσή σας φωλιά.
Εσείς τα πλούτη, εσείς τα χάδια,
πάντοτε ζήτε ευτυχισμένα,
εμείς υγεία και εξυπνάδα,
δίκαια τάχει ο Θεός δοσμένα».

Ο Γεώργιος Βαλέτας σε μια κριτική του στο περιοδικό «Ηώς» γράφει το 1961: «Η Αγανίκη βλέπει τη ζωή, νοιώθει τη φύση, την ομορφιά, πλησιάζει τον ανθρώπινο πόνο, αγκαλιάζει τη γυναίκα της δουλειάς, του μόχθου και της φτώχειας, αγγίζει με τόλμη και ρεαλισμό θέματα κοινωνικά και εθνικά, που τα περιφρονούσε ο ανεδαφικός και ανούσιος ψευτορομαντισμός της εποχής της. Ο κόσμος της Αγανίκης Μαζαράκη - Αινιάν είναι Ρουμελιώτικος, αγνός και ζωντανός σαν τον αγέρα των βουνών που τη γέννησαν και τη μεγάλωσαν».

Βιβλιογραφία

Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλίου», Αθήνα 1975.

Γκιόλιας Μάρκος, «Οι Αινιάνες και η συμβολή τους στον Νεοελληνικό Διαφωτισμό», Φθιωτικά Χρονικά, Λαμία 1981.

Λαϊνάς Θεόκτιστος Αθαν., «Αγανίκη Αινιάνος-Μαζαράκη. 150 χρόνια από τη γέννησή της (1838-1988)», Φθιωτικά Τετράδια 6, Αθήνα 1989.

Γιαννακοπούλου-Πολίτη Κατερίνα, «Γυναικεία Φθιωτική Λογοτεχνία, (19ος-20ος αιώνας)», Φθιωτικά Χρονικά, Λαμία 1997.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ριζάκη Ειρήνη, «Οι "γράφουσες" Ελληνίδες. Σημειώσεις για τη γυναικεία λογιοσύνη του 19ου αιώνα», Εκδ. Κατάρτι, Αθήνα 2007.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών και πήρε πτυχίο Κλασικής Φιλολογίας. Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση επί 30 χρόνια, αρχικά στην Ορεστιάδα Έβρου και από το 1971 στο 1ο Λύκειο Λαμίας. Τα τελευταία έξι έτη της εκπαιδευτικής της πορείας υπηρέτησε με απόσπαση στο Ευρωπαϊκό Σχολείο του Varese της Ιταλίας ως Σύμβουλος Εκπαίδευσης.

Έχει ειδικευθεί στην Ψυχολογία των Εφήβων στην Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Ανάλυσης του Μιλάνου και έχει εργασθεί επί μακρόν πάνω ο' αυτό το πρόγραμμα.

Είναι μέλος της Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών των Βρυξελλών και συχνά κάνει διαλέξεις και στο εξωτερικό.

Έχει ευρεία γλωσσομάθεια σε επίπεδο μητρικής γλώσσας με διπλώματα στα Αγγλικά, Γαλλικά και Ιταλικά.

Συμμετείχε σε εκπαιδευτικά προγράμματα στη Σκωτία και στην Ιαπωνία, όπου παρακολούθησε τη λειτουργία των σχολείων όλων των βαθμίδων και έκανε σχετικές δημοσιεύσεις και ομιλίες.

Διετέλεσε Πρόεδρος του Συνδέσμου Φιλολόγων του Νομού Φθιώτιδας επί τρεις διετίες. Με εισήγησή της, επί προεδρίας της, εκδίδεται από το 1989 η «Έκφραση», περιοδική έκδοση του Σ.Φ.Ν.Φ.

Υπήρξε πρόεδρος της συντακτικής επιτροπής και σήμερα έχει τη γενική επιμέλεια της έκδοσης.

Είναι Έφορος του Φιλολογικού Τμήματος στο Δ.Σ. του Λυκείου των Ελληνίδων Λαμίας και ενεργό μέλος του Εξωραϊστικού – Εκπολιτιστικού Συλλόγου Γυναικών Λαμίας και του Πνευματικού Κέντρου Ρουμελιωτών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ

Γιαννακοπούλου Κατερίνα
Γλωσσολόγος - Ερευνήτρια

ΘΕΜΑ
«Διάλεκτοι, η Ελληνική γλώσσα και η πορεία της στο χρόνο-αναφορές στην περιοχή μας»

Οι γραπτές πηγές που διαθέτουμε για την ελληνική γλώσσα καλύπτουν σχεδόν –χωρίς διακοπές- μια περίοδο τριανταπέντε (35) αιώνων. Αυτή η σπάνια ιστορία των γλωσσών μακροβιότατα γίνεται ακόμα πιο σημαντική ενόψει του γεγονότος ότι αφορά μια γλώσσα, αναγνωρίσιμη στις δομές της και σε ένα μεγάλο τμήμα του λεξιλογίου της. Σε όλη τη διάρκεια της ιστορικής αλυσίδας η προβληματική της νέας ελληνικής γλώσσας είναι μια προβληματική ποικιλίας και πολυμορφίας.

Το ζήτημα της εθνικής γλώσσας που όφειλε να συνοδεύει την συγκρότηση του σύγχρονου ελληνικού κράτους στο 19ο αιώνα έχει τεθεί με όρους διγλωσσίας , και σήμερα που η διγλωσσία αυτή φαίνεται οριστικά ξεπερασμένη, η γλωσσική κοινότητα στρέφεται προς τις διαλέκτους της που παρουσιάζονται ως διατηρητέα κληρονομιά, ως πλούτος που πρέπει στο εξής να αναδειχθεί.

Αυτή η πολυμορφία διαφαίνεται από τις πρώτες γραπτές πηγές που μας έχουν σωθεί, σε συλλαβικό σύστημα, και που χρονολογούνται στον 15ο αιώνα Π.Χ. Η εμφάνιση του αλφάβητου μερικούς αιώνες αργότερα φέρνει την διαλεκτική πολυμορφία στην επιφάνεια. Η πολυμορφία αυτή είναι παρούσα ήδη στις πρώτες επιγραφικές πηγές, και αναδεικνύεται στο πρώτο λογοτεχνικό μνημείο: η γλώσσα των ομηρικών ποιημάτων είναι, όπως και το ίδιο το περιεχόμενο των αφηγήσεων, μια ραψωδία. Επιπλέον, οι διάλεκτοι συνυπάρχουν για καιρό χωρίς την παρουσία της τυποποιημένης γλώσσας αναφοράς. Η έννοια αυτή φαίνεται ότι ήταν ξένη για την γλωσσική σκέψη των αρχαίων.

Οι πρώτες αλφαβητικές πηγές παρουσιάζουν διαλεκτικά χαρακτηριστικά. Σε γενικές γραμμές όμως οι πηγές αυτές είναι λίγες σε αριθμό ως την κλασική εποχή και σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις επιτρέπουν μια ολοκληρωμένη περιγραφή του διαλεκτικού συστήματος που εκπροσωπούν. Την υποθετική αρχική ενότητα της πρωτοελληνικής, ακολουθεί μια πρώτη διάσπαση σε διαλέκτους, αρχαιότερη από τις παλιότερες γραπτές πηγές.

Αν και οι αρχαίες διάλεκτοι δεν διασώθηκαν ως οργανωμένα γλωσσικά συστήματα, ορισμένα χαρακτηριστικά μπόρεσαν να επιζήσουν στη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

διάρκεια των ιστορικών ανακατατάξεων σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή, και μάλιστα να εξαπλωθούν και να βρουν σήμερα την πλήρη έκφρασή τους. Δυο παραδείγματα είναι αρκετά: 1) Με αφετηρία τη διπλή θέση των εγκλιτικών προσωπικών αντωνυμιών στη γλώσσα της Καινής Διαθήκης, ο Janse (1993) επισημαίνει την ύπαρξη της διαφοροποίησης ανάμεσα σε ηπειρωτικές νεοελληνικές διαλέκτους, που γενικεύουν την πρόταξη, και τις νησιωτικές- μικρασιατικές, που δείχνουν προτίμηση στην επίταξη. 2) Ο Brixhe (1999) αναγνωρίζει σε πρόσφατα δημοσιευμένα μακεδονικά επιγραφικά κείμενα μια τάση για κλείσιμο των μεσαίων φωνηέντων , χαρακτηριστικό που συνεισέφερε η μακεδονική στην τοπική κοινή και που σήμερα το μοιράζεται με μια μεγάλη ζώνη που περιλαμβάνει : την Αττική, τη Βοιωτία, και τη Θεσσαλία.

Η Ελληνική γλώσσα στην Αρχαιότητα

Ανάμεσα στα Ουράλια όρη και στην Κασπία θάλασσα, στην καρδιά της Ευρασίας, διαβιούσε μια φυλή πολυπληθής, που ήδη την 6η χιλιετία είχε ανέλθει σε υψηλό επίπεδο πολιτισμού. Οι Ινδοευρωπαίοι (έτσι ονομάτισαν κατά τον περασμένο αιώνα οι εξερευνητές τον λαό που ανέσυραν από το φρέαρ της αβύσσου), είχαν εξημερώσει το σκυλί και με την αρωγή του το άλογο, το πρόβατο και το βόδι. Είχαν εφεύρει το δεκαδικό σύστημα και τον τροχό του κεραμέα, ίσως και της άμαξας. Οι βάρδοι τους για να διατηρήσουν «άφθιτον» το «κλέος» των πολεμιστών ύφαιναν μακρόπνοες ωδές. Όμως στην αρχή της 5ης χιλιετίας η φυλή αυτή άρχισε να διασπάται. Το δυτικότερο άκρο του ανύσματος προσέγγισε τις ακτές του Ατλαντικού. Από τους Ευρωπαϊκούς λαούς μόνο οι Πρωτοβούλγαροι, οι Τούρκοι, οι Ούγγροι, οι Φινλανδοί, ίσως και οι Βάσκοι δεν είναι ινδοευρωπαϊκής καταγωγής. Το ανατολικότερο άκρο του ανύσματος εκτινάχτηκε στις παρυφές των Ιμαλάϊων! Οι Arya (οι ευγενείς) συγκρότησαν στη Ινδία τον πυρήνα της αριστοκρατίας, η οποία εξελίχθηκε υπό την καθοδήγηση των Βραχμάνων στο κοινωνικό σύστημα της κάστας. Ένας κλάδος των Ινδοευρωπαίων, οι **Έλληνες (το όνομα φυσικά πολύ μεταγενέστερο)**, περιπλανήθηκε για πολλούς αιώνες στις πεδιάδες της Κεντρικής Ευρώπης και της Βόρειας Βαλκανικής. Όμως γύρω στο 2000 άρχισαν να κατέρχονται κατά κύματα προς το νότιο άκρο της χερσονήσου.

Στη χώρα που εισέβαλαν οι Έλληνες κατοικούσαν φιλόπονοι γεωργοί, ριψοκίνδυνοι πειρατές, «έμποροι με τους λογαριασμούς του λαβυρίνθου», οι Κάρες, οι Λέλεγες, οι **Πελασγοί**- με ένα όνομα: **Προ-έλληνες.** Βέβαια η κάθοδος δεν είχε πάντα το χαρακτήρα εισβολής, συνεπώς ορθότερο είναι να μιλάμε για διείσδυση. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών , η γεωγραφική σύσταση της χώρας, που δυσχέραινε τις επικοινωνίες, οι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

συνεχείς προστριβές και το ισχυρό τοπικιστικό πνεύμα συνετέλεσαν ώστε ο διαλεκτικός κατακερματισμός να διατηρηθεί ως την ελληνιστική εποχή.

Οι διάλεκτοι που μιλιόνταν στην Ήπειρο, Ακαρνανία, Αιτωλία, Λοκρίδα και Φωκίδα ονομάζονται με τον συλλογικό όρο: **Βορειοδυτική(ΒΔ)**. Ακόμη και το επιγραφικό υλικό (για λογοτεχνία ούτε λόγος), από τις περιοχές αυτές, που απέκτησαν μια παροδική σπουδαιότητα κατά την περίοδο της Αιτωλικής Συμπολιτείας, είναι περιορισμένο.

Το 1952 ο αρχιτέκτονας Michael Ventris, ο οποίος είχε υπηρετήσει ως αποκρυπτογράφος της αγγλικής αντικατασκοπείας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, άρχισε με τη συνεργασία του φιλολόγου John Chandwick να φωτίζει το μυστήριο των εγγράφων πήλινων πινακίδων, που είχαν ανακαλυφθεί στα μυκηναϊκά ανάκτορα της Κρήτης και της Ηπειρωτικής Ελλάδας(1600-1250 π.Χ). Οι αργιλώδεις αυτές πινακίδες αξίζει να σημειωθεί ότι διατηρήθηκαν εξαιτίας των εμπρησμών, που είχαν καταστρέψει τα κτίρια.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψή μας, σε αυτό το σημείο να μην κάναμε μνεία της διαλέκτου που ανήκει στον τόπο μας και δεν είναι άλλη, από την **Διάλεκτο των Αινιάνων**, που από τις επιγραφές που βρέθηκαν εκεί, διαφαίνεται η ιστορία και η πολιτική κατάσταση των Αινιάνων.

Η διάλεκτος των επιγραφών, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο **Ludwing Ross, (γνωστός και από προηγούμενες σημαντικές εργασίες του για την περιοχή μας),** η διάλεκτος αυτών των επιγραφών των **Οιταίων ή Αινιάνων**, είναι, όπως θα περίμενε κανείς, μια απλούστερη **Αιολική,** όπως απαντάται και σε πολλές επιγραφές της **Φωκίδας.**

Το ταξίδι των Ελληνικών λέξεων- Ελληνικής Γλώσσας

Με τον όρο **αρχαία ελληνική γλώσσα** εννοείται η Ελληνική γλώσσα των αρχαϊκών χρόνων και της κλασικής αρχαιότητας . Στον όρο περιλαμβάνεται συνήθως και η μετακλασική εποχή της ελληνιστικής περιόδου. Ωστόσο, οι μεταλλάξεις της γλώσσας κατά την ελληνιστική περίοδο δικαιολογούν μεθοδολογικά την διακριτή θεώρηση της αρχαίας ελληνικής με τον όρο Ελληνιστική κοινή.

Η μελέτη της ελληνικής γλώσσας μέσα από τις πηγές που επιβιώνουν στην προφορική εκφορά της γλώσσας και τα γραπτά τεκμήρια, μας επιτρέπει να διατρέξουμε την εξελικτική πορεία της γλώσσας, να εντοπίσουμε την **ινδοευρωπαϊκή καταγωγή της**, τους αρχαϊσμούς, τα προελληνικά δάνεια και να επισημάνουμε την εμφάνισή της κατά την μυκηναϊκή εποχή. Οι κύριες φάσεις της εξελικτικής πορείας που περιγράφουν την πορεία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας είναι πέντε:

***Αρχαϊκή γλώσσα των μυκηναϊκών χρόνων, έτσι όπως καταγράφε-**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ται στη συλλαβογράμματη γραφή που οι αρχαιολόγοι ονομάζουν Γραμμική Β.

***Αρχαία ελληνική γλώσσα με την αλφαβητική γραφή και τις διαλέκτους της.**

***Ελληνιστική κοινή των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων**

***Μεσαιωνική γλώσσα του βυζαντινού ελληνισμού, κομβικό σημείο μετουσίωσης της αρχαιοελληνικής κατά τον 15ο αιώνα Κ.Ε.**

Το ελληνικό αλφάβητο

Από την εποχή που εξαφανίζεται η μυκηναϊκή συλλαβική γραφή (1200 π.Χ.), η αρχαιότερη αποδεδειγμένη ελληνική γραφή, ως τα τέλη του 8ου π.Χ. αιώνα, οπότε εμφανίζονται οι πρώτες επιγραφές σε αλφάβητο, μεσολαβούν δε πέντε(5) αιώνες χωρίς σχετικά αρχαιολογικά τεκμήρια.

Το **Ελληνικό αλφάβητο** καινοτομεί ως σύστημα γραφής καθώς εισάγει την πλήρη φωνολογική αντιστοιχία των σημείων του: κάθε γράμμα αντιπροσωπεύει έναν και μόνο φθόγγο, φωνήεν ή σύμφωνο. Έτσι, με 24 γράμματα και με τους δυνατούς συνδυασμούς τους κωδικοποιούνται οι βασικοί φθόγγοι της **Γλώσσας** που παράγουν συλλαβές και σχηματίζουν λέξεις.

Για πότε ακριβώς, σε ποιο μέρος και με ποιόν τρόπο δημιουργείται το ελληνικό αλφάβητο υπάρχουν πολλές απόψεις. Η περισσότερο αποδεκτή ερμηνεία θεωρεί πως πρότυπο υπήρξε το **Φοινικικό αλφάβητο** , το οποίο πρέπει να γνώρισαν οι Έλληνες καθώς ταξίδευαν στα τέλη του 9ου π.Χ. αιώνα στην ανατολική Μεσόγειο. Μέσα στον 7ο π.Χ. αιώνα όλες οι ελληνικές πόλεις-κράτη έχουν ήδη διαμορφώσει και χρησιμοποιούν η καθεμιά το δικό της **Αλφάβητο** με κατά τόπους ιδιομορφίες.

Οι επιγραφές είναι πάντοτε με κεφαλαία, χωρίς κενά διαστήματα ανάμεσα στις λέξεις, χωρίς σημεία στίξης και χωρίς τόνους. Τα αλφάβητα χωρίζονται σε τρείς κύριες ομάδες: **1)τη Νότια(Κρήτη, Θήρα, Μήλο), 2) την Ανατολική(ακτές Μικράς Ασίας, νησιά Ανατολικού Αιγαίου, Μέγαρα, Σικυών, Κόρινθος και αποικίες τους), και 3) τη Δυτική ομάδα(Θεσσαλία, Λοκρίδα, Εύβοια, Αρκαδία, Ακαρνανία και αποικίες τους).**

Από τις αρχαϊκές επιγραφές διαπιστώνεται ο διαλεκτικός κατακερματισμός της αρχαιοελληνικής γλώσσας, ο οποίος οφείλεται στη διαμόρφωση του γεωγραφικού χώρου με τους ορεινούς όγκους και τους περίκλειστους τόπους εγκατάστασης, στη διαδοχική εμφάνιση και διασπορά των ελληνικών φύλων, στην αρχική απομόνωση και στην πολεμική αυτοτέλεια των πρώτων οικιστικών κέντρων.

Όπως προαναφέραμε, όλοι γνωρίζουμε ότι η Ελληνική Γλώσσα είναι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

η παλαιότερη από όλες τις σημερινές ευρωπαϊκές γλώσσες. Αυτό μπορεί να επιβεβαιωθεί από τους πίνακες που για χιλιάδες χρόνια ήταν θαμμένοι στην ελληνική γη και αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια του περασμένου αιώνα (ο τελευταίος πίνακας βρέθηκε στο Δισπηλιό της Καστοριάς και χρονολογήθηκε τουλάχιστον στο 5000π.Χ) .Αυτό το στοιχείο μας έκανε να συνειδητοποιήσουμε ότι στην πραγματικότητας δε γνωρίζουμε και πολλά πράγματα για την απαρχή της ελληνικής γλώσσας . Όπως χαρακτηριστικά έλεγαν και οι Αρχαίοι Έλληνες «ο χρόνος άγει εις φως την αλήθειαν»...

«Οι Έλληνες είναι από τους λαούς, που έμαθαν πολύ αργά και μετά δυσκολίας να γράφουν. Ακόμη κι εκείνοι, που ισχυρίζονται ότι χρησιμοποιούσαν την γραφή από παλιά, υπερηφανεύονται ότι την έμαθαν από τους Φοίνικες και τον Κάδμο. Αλλά ούτε από εκείνη την εποχή έχει κανείς να παρουσίαση επιγραφές, που να έχουν σωθεί σε ναούς ή άλλα δημόσια μνημεία, ώστε να αμφισβητείται ακόμη και το κατά πόσο εκείνοι, που πήραν μέρος στον Τρωικό Πόλεμο, χρησιμοποιούσαν, μολονότι πολύ αργότερα, τα γράμματα, ενώ η αληθινή και επικρατούσα άποψη είναι ότι μάλλον αγνοούσαν την σύγχρονη χρήση των γραμμάτων. Όλοι οι Έλληνες ανεξαιρέτως θεωρούν ότι δεν υπάρχει αρχαιότερο συγγραφικό έργο από τα ποιήματα του Όμηρου. Αυτός όμως φαίνεται πως έζησε πολύ αργότερα από την εποχή των Τρωικών, ενώ ταυτόχρονα λέγεται γι' αυτόν ότι δεν άφησε την ποίηση του γραπτώς, αλλά αυτή διεσώθη στα άσματα και κατεγράφη αργότερα. Αυτός είναι και ο λόγος, που υπάρχουν τόσες αντιφάσεις στο έργο του». Να λοιπόν που ευρίσκονται οι ρίζες της περί φοινικικών γραμμάτων θεωρίας, αλλά ακόμα και οι απαρχές του ομηρικού ζητήματος. Ευτυχώς στις ήμερες μας, και παρά τις λυσσαλέες αντιδράσεις, επιχειρείται μία προσπάθεια ανατροπής αυτής της θεωρίας, της εχούσης ήδη ηλικίας 2.000 ετών, με βάση τα νεώτερα αρχαιολογικά τεκμήρια.

Η νεωτέρα έρευνα έχει αρχίσει πράγματι όλο και περισσότερο να αμφισβητεί την προέλευση του αλφαβήτου από τους Φοίνικες. Ο Andre Lemaire, διευθυντής του τομέα αρχαίας ιστορίας και φιλολογίας στο Παρίσι, αναζητεί τις ρίζες του αλφαβήτου στην Αίγυπτο. Στηριζόμενος από την μία στο απόσπασμα από την Ιστορία των Φοινίκων του Φίλωνος από την Βίβλο, που διασώζει ο Ευσέβιος της Καισαρείας, όπου αναφέρεται ότι αυτός, ο οποίος ανακάλυψε τα γράμματα ήταν ο Θευθ, και από την άλλη στον Τάκιτο, θεωρεί ότι δεν ανακάλυψαν πρώτοι το αλφάβητο οι Φοίνικες[1]. Αυτοί απλώς διαμεσολάβησαν στην μεταφορά του αλφαβήτου από την Αίγυπτο μέσω των Υκξώς και την διέδωσαν έπειτα χάρις

1. Andre Lemaire, Les «Hyksos» et les debuts de l'icriture alphabitique au Proche-Orient, βλ. Πρακτικά Συνεδρίου για την Γραπτή Επικοινωνία στην Μεσόγειο, Ελληνική Βίλλα Κήρυλος, 14-15 Μαίου 1996, Ίδρυμα Θεοδώρου Ράιναχ, 2000, σ. 103-133.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στην θαλασσοκρατορία τους σε ολόκληρη την Μεσόγειο... Το να αποδώσουμε όμως την αλφαβητική γραφή στους Ύκξώς είναι, όπως παραδέχεται και ο ίδιος, σαν να εξηγούμε το obscurum per obscurium (το σκοτεινό με σκοτεινό, δηλ. τον γρίφο με γρίφο). «Όπως όλα τα γενεσιουργά προβλήματα, η ανακάλυψης του αλφαβήτου μας διαφεύγει, ενώ και η ίδια η γνώσις μας για τους Υκξώς παραμένει περιορισμένη και προβληματική. Τόσο στην Αίγυπτο, όσο και στην Παλαιστίνη ωστόσο, τα αρχαιολογικά και τα επιγραφικά δεδομένα, όχι μόνον δεν μας επιτρέπουν μια λεπτομερή ιστορική προσέγγιση, αλλά και μας δημιουργούν ακόμη πιο σοβαρά χρονολογικά προβλήματα. Ας δούμε λοιπόν αυτά τα ευρήματα, που μας επιτρέπουν να ομιλούμε για αλφαβητική γραφή στα εδάφη της Παλαιστίνης και του σημερινού Ισραήλ. Το πρώτο είναι η επιγραφή επάνω σε ένα εγχειρίδιο μάλλον αίγαιακής τεχνοτροπίας από το Lakish, το οποίο χρονολογείται βάσει των αρχαιολογικών συνευρημάτων περί το έτος 1.600 π.Χ. Ακολουθεί το ενεπίγραφο όστρακο μιας φιάλης από το Gizer, μαζί με σημάδια κεραμέων, που κατατάσσεται γενικώς στην ίδια περίοδο βάσει παλαιογραφικών στοιχείων. Αβέβαιη ωστόσο παραμένει η χρονολόγησης της ασβεστολιθικής πλάκας από το Sichern (Σίκιμα) καθώς και του ενεπίγραφου οστράκου από το Tell-Nagida, νοτιοδυτικούς του Lakish. Οι ανασκαφές στα θρυλικά ορυχεία του Σινά έδωσαν επίσης 45 πρωτοσιναϊτικές επιγραφές, οι οποίες έχρονολογήθησαν ανάμεσα στα 1850-1500 π.Χ. βάσει των αντιστοίχων Αιγυπτιακών επιγραφών, οι όποιες ήσαν ανάμεσα στα συνευρήματα. Τα αρχεία, που ευρέθησαν στο Σινά, δείχνουν ότι είχαν κάποια διοικητική σημασία στις εξερευνητικές αποστολές στα ορυχεία, διότι δεν πρόκειται για άπλα γραφήματα, αλλά για πραγματικά μνημεία λόγου. Ο Andre Lemaire βάσει όλων αυτών των προβληματισμών θεωρεί τελικά ότι η αλφαβητική γραφή εγεννήθη τον 11ο π.Χ. αι., έπειτα από την πολιτική παρακμή των Αιγυπτίων. Η γραφή των Υκξώς, τους οποίους ο συγγραφεύς προφανώς θεωρεί σημιτικής καταγωγής, υιοθετείται τότε ως «εθνική» γραφή από τους βασιλείς των Εβραίων, των Φοινίκων, και των Αραμαίων. Όμως τον 11ο αι., ούτε καν η Βίβλος ετόλμα να αναφερθή σε Εβραϊκό βασίλειο. Με αυτήν την θεωρία μοιάζει να συνδέεται και η περίφημη αλφαβητική πινακίδα του Wόrzburg, η οποία θεωρείται πρωϊμώτερή του 8ου π.Χ. αι. Για την προέλευσι της πινακίδας υπάρχουν μόνο γενικές πληροφορίες, οτι η πινακίδα προέρχεται μαζί με τρία (3) ακόμα πλήρως ταυτόσημα κομμάτια από το αιγυπτιακό Φαγιούμ. Ωρισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι με αυτήν την χάλκινη πινακίδα τεκμηριώνεται το πρώτο βήμα για το δάνειο του φοινικικού σχεδίου από το ελληνικό αλφάβητο. Πρέπει να τονίσουμε ωστόσο ότι η γνησιότητα αυτών των πινακίδων αμφισβητείται[2]. Μελετώντας τον συγκριτικό πίνακα με τα ιερογλυφικά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σύμβολα βλέπουμε από την άλλη τις ομοιότητες του φερομένου ως αλφαβήτου των Υκξώς με το Κρητικό και το Αιγυπτιακό και τελικά με το Φιλισταϊκό. Μήπως λοιπόν τελικά οι Υκξώς δεν ήσαν παρά οι πρώτοι Λαοί της Θαλάσσης, οι οποίοι κατέκτησαν την Αίγυπτο; Γνωρίζουμε οτι ορμητήριο των Υκξώς ήταν η Χαναάν, η σημερινή Συρία, στην οποία όμως είχαν εγκατασταθή οι Μινωίτες ήδη από την $2^{α}$ π.Χ. χιλιετία. Ενδεχομένως λοιπόν οι Μινωίτες αυτοί να συνέπραξαν και με άλλα εντόπια φύλα, και να συμμετείχαν στην επιχείρησι κατά της Αιγύπτου. Άρα δυνάμεθα να εικάσουμε οτι υπήρξαν μινωικές επιρροές στην εξέλιξη της γραφής στην περιοχή. Σύμφωνα με τον καθηγητή D. Diringer, το σημιτικό σύστημα γραφής επενοήθη μεν και εκαλλιεργήθη στην Παλαιστίνη και την Συρία, αλλά εδέχθη και επιδράσεις παλαιοτέρων συστημάτων του αιγυπτιακού, του σφηνοειδούς, του κρητικού και ίσως των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων. Είναι απίθανο να μην προηγήθησαν των επινοητών της σημιτικής γραφής άλλοι, όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο, που επενοήθη στην Παλαιστίνη ή στην Συρία την $2^{η}$ π.Χ. χιλιετία έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές της Αιγύπτου, της Βαβυλωνίας ή της Κρήτης. Και η σύλληψις της συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή της ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνεια από την Αίγυπτο. Ίχνη της επιδράσεως της βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ωρισμένων γραμμάτων. Η επίδρασις της κρητικής γραφής και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαρώς εξωτερική, να επέδρασαν δηλαδή μόνο στην μορφή ορισμένων γραμμάτων[3].

Θεωρούμε ότι όταν κάποτε αποκρυπτογραφηθή πλήρως η Κρητική και Φιλισταϊκή Ιερογλυφική γραφή, θα διαπιστωθή ότι η επίδρασις δεν είναι μόνον εξωτερική. Ως τότε έχουμε ακόμη αρκετό δρόμο. Δυστυχώς ο επιστημονικός νους εγκλωβισμένος στα τετριμμένα και γενικώς αποδεκτά συμπεράσματα παγιδεύεται συχνά στο παιγνίδι του φοινικίζειν, επηρεασμένος και από το περίφημο χωρίο του Ηροδότου (Ε, 57-58) περί Φοινικηίων η Καδμηίων Γραμμάτων, που τελικά όσον αφορά στον πρώτο επιθετικό προσδιορισμό (φοινικήια), ίσως και να δηλώνη απλώς τον τρόπο γραφής με πορφυρή μελανή. Πολλοί μάλιστα σπεύδουν να χαρακτηρίσουν ακόμη και τον Κάδμο ως φοινικικό ήρωα[4], αγνοώντας την βοιωτική παράδοσι, που τον θεωρούσε γιο του αυτόχθονος Θηβαίου ήρωος Ωγύγου, ο οποίος προϋπήρξε χρονολογικώς του κατακλυσμού του

2. βλ. 'Οδηγό Εκθέσεως, Ή Ιστορία της Γραφής, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2002, σ. 44-45.

3. Γ. Μπαμπανιώτης, Έκθεση. Ιστορία της Γραφής. Δύο Μικρά κείμενα του Πρυτάνεως του Πανεπιστημίου Αθηνών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2002.

4. Maria Giulia Amadasi Guzzo, La transmission de ('alphabet phinicien aux Grecs, 15 Μαίου 1996, Ίδρυμα Θεοδώρου Ράιναχ, 2000,σ. 231.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Δευκαλίωνος, βάσει των αρχαίων αντιλήψεων[5]. Αλλά ακόμη και στην εκδοχή, που θεωρείται υιός του Αγήνορος και της Τηλέφασσας η Αργιόπης, ο Φοίνιξ, ο επώνυμος ήρωας της Φοινίκης, ο Κίλιξ και η Ευρώπη, είναι αδέλφια του Κάδμου. Οι δε διδάσκαλοι του αλφαβήτου, οι Γεφυραῖοι, όπως τους αποκαλεί ο Ηρόδοτος, έρχονται μαζί με τον Κάδμο από την Φοινίκη. Όπως διαπιστώνει χαρακτηριστικά ο Ι. Σταματάκος, «ούτος (ο Κάδμος) κατά την παράδοσιν, μετέφερεν εκ Φοινίκης εις την Ελλάδα το πάλαιαν ελληνικόν αλφάβητον εκ 16 γραμμάτων, δια τούτο και φοινικήια γράμματα εκαλούντο και βραδύτερον ηυξήθησαν εις 24 δια της προσθήκης των οκτώ Ιωνικών γραμμάτων (Η, Ω, Θ, Φ, Χ, Ζ, Ξ, Ψ)[6]. Η ίδια η προσαρμογή της γλώσσης δηλαδή μοιάζει να είναι αποτέλεσμα της ανάγκης, που γεννάει η επικοινωνία μέσω των εμπορικών επαφών. Και στην περίπτωσι που παραδίδει ο Andre Lemaire, εάν εξετάσουμε με καθαρόν νου τα δεδομένα, διαπιστώνουμε ότι είναι πολύ πιο πιθανόν τα αρχεία του Σινά να είναι τελικά αποτέλεσμα της συνεργασίας των Αιγυπτίων και των Υκξώς με τους Κεφτι (Κρήτες η Φιλισταίους), που είχαν κοινά συμφέροντα στην περιοχή. Η δε δημιουργία του αλφαβήτου είναι και αυτή δημιούργημα πολυετών προσπαθειών. Είναι αδύνατον το πρωτεϊκό και απλό συνάμα αλφαβητικό σύστημα της γλώσσης να διεμορφώθη μέσα σε μερικές δεκαετίες. Η ίδια η ομηρική γλώσσα με τις λέξεις των Μυκηναϊκών κειμένων, που διατηρούνται ζωντανές στον λόγο του έπους, αποδεικνύει – θεωρούμε - όχι μόνον το ότι η γλώσσα δεν ξεχάσθηκε, αλλά και την Ελληνικότητα της Κυπρομινωϊκής, που επιβιώνει μαζί με τους ομηρισμούς στην σύγχρονη, αλλά πάντοτε αρχαία, Κυπριακή γλώσσα. Η σύγχρονη έρευνα άλλωστε παρουσιάζει την τάσι να αναζητά στην Κύπρο τον σταθμό μεταβάσεως της Φοινικικής γλώσσης στην Ελλάδα. Η Maria Giulia Amadasi Guzzo, αναφέρει ανάμεσα σε άλλους τόπους και την Κύπρο και αυτό, διότι υπήρχε στο νησί και κυρίως στο Κίτιο έντονη Φοινικική παρουσία. Δυστυχώς δεν φαίνεται να γνωρίζει την ύπαρξη του οβελού από τις Σκάλες της Παλαιπάφου, μολονότι η ίδια σε άλλο σημείο της μελέτης της αναφέρει ότι ένα Κρητικό ιδίωμα προερχόμενο από την Κρητική συλλαβική γραφή εχρησιμοποιείτο στο νησί της Αφροδίτης και την 1η χιλιετία π.Χ. Και αυτό διότι, όπως η ίδια παραδέχεται παρακάτω, κατά την διάρκεια της εποχής του χαλκού, οι Φοίνικες εχρησιμοποιούσαν ένα αλφαβητο διαφορετικό από αυτό της 1ης χιλιετίας, όπως το γνωρίζουμε. Υποστηρίζει μάλιστα ότι επρόκειτο για έναν τοπικό κώδικα επικοινωνίας στην περιοχή, εφ' όσον εκείνη την περίοδο η διεθνής γλώσσα επικοινωνίας στην Εγγύς Ανατολή ήταν η Ακκαδική (;).

5. Pierre Grimal, Λεξικόν, λ. Κάδμος, σ. 336.
6. Ί. Σταματάκου, Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης, λ. Κάδμος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Για την ιστορία να υπενθυμίσουμε οτι στην περίοδο αυτήν έχουν ήδη αρχίσει οι επαφές του Μινωικού κόσμου με την περιοχή. Αλλωστε και η παλαιότερη έρευνα θεωρούσε βάσει των αρχαίων πηγών ότι οι ίδιοι οι Φοίνικες είχαν προσαρμοσθή σε άλλα συστήματα γραφής, που προϋπήρχαν του δικού τους. Και ο ίδιος ο Evans μάλιστα είχε διατυπώσει την θεωρία ότι οι Φοίνικες παρέλαβαν από τους Κρήτες αποίκους, που είχαν αποικίσει τα εδάφη της Παλαιστίνης, την γραφή. Την ίδια εποχή, ο Ρενέ Ντύσω διετύπωσε την άποψη ότι οι Φοίνικες είχαν παραλάβει από πολύ νωρίς το αλφάβητο από τους Έλληνες, οι όποιοι το είχαν διαμορφώσει από την Κρητομυκηναϊκή γραφή. Οι διατυπώσεις τους αμφισβητούντα ως γλωσσολογικές θεωρήσεις. Τα τελευταία χρόνια όμως και χάρις στις έρευνες των καθηγητών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Αθ. Παπαδοπούλου και Λ. Κοντορλή-Παπαδοπούλου στην περιοχή της Παλαιστίνης και της Ιορδανίας, οι γλωσσολογικές θεωρίες φαίνεται να επιβεβαιώνωνται από τα κρητομυκηναϊκά αρχαιολογικά ευρήματα.

Ας εξετάσουμε όμως λεπτομερώς τα επιχειρήματα περί φοινικικής προελεύσεως του αλφαβήτου. Η παλαιότερη αλφαβητική γραφή θεωρείται αυτή, που ευρέθη χαραγμένη επάνω στην σαρκοφάγο του βασιλέως Άχιράμ, ο οποίος έζησε ανάμεσα στα 975-950 π.Χ. Σύμφωνα με τον J.-N.Coldstream, στο τέλος του 8ου π.Χ. αι., οι Φοίνικες είχαν ήδη δημιουργήσει μόνιμες εγκαταστάσεις στην Σαρδηνία. Στην γειτονική νήσο Νόρα, ανεκαλύφθη μια φοινικική επιγραφή σε λίθο, με τον χαρακτηριστικό τύπο των φοινικικών (;) γραμμάτων του 9ου π.Χ. αιώνος. Επειδή όμως η επιγραφή εθεωρήθη επαρχιακή, εχαρακτηρίσθη και ο τύπος των γραμμάτων μεταγενέστερος και ξεπερασμένος. Στην επιγραφή της Νόρα, αναφέρεται το τοπωνύμιο Tarshish, ένα μακρινό λιμάνι, από όπου ο βασιλεύς Αχιράμ επρομηθεύθη, σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη (Α΄ Βασιλειών, Χ, 22) κάποτε χρυσό, ασήμι, ελεφαντοστό, πιθήκους και παγώνια. Η Tarshish εταυτίσθη από ωρισμένους μελετητές με την Ταρτησσό, που αναφέρει σ Ηρόδοτος, καθώς και με το λιμάνι των Γαδείρων. Βάσει αυτών των στοιχείων ο J.-N.Coldstream θεωρεί ότι θα πρέπει κάποτε να αναζητήσουμε έναν πρωιμώτερο του 9ου π.Χ. αι. εμπορικό σταθμό στην περιοχή. Σε αυτήν την ιστορική-αρχαιολογική πλάνη, φαίνεται να μας οδηγή μια σειρά συγκυριών. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης περιγράφοντας το ταξείδι του Ηρακλέους στην χώρα του Γηρυόνη, αναφέρει ότι κατευθυνόμενος ο Ηρακλής προς την νήσο Ερύθεια, αφού διέπλευσε πρώτα μεγάλο μέρος των βορειοαφρικανικών ακτών, έφθασε κοντά στα Γάδειρα. Την γνώση αυτή των Ελλήνων εκαπηλεύθησαν αργότερα οι Φοίνικες, όπως τονίζει ο Στράβων: «τον ίβηρικόν πλούτον, εφ' ον Ηρακλής εστράτευσε και οι Φοίνικες ύστερον, οίπερ και κατέσχον την πλείστην αρχήν». Αργό-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τερα βάσει των αρχαίων πηγών, οι Τύριοι ίδρυσαν εκεί έναν ναό αφιερωμένο στον Ηρακλή, τον όποιον απεκάλεσαν Μέλκαρτ. Η μετάλλαξις του ονόματος του θρυλικού Έλληνας ήρωος, οφείλεται στην άγνοια της Ελληνικής γλώσσης από την πλευρά των Φοινίκων. Εάν διαβάσουμε το όνομα του Μέλκαρτ από τα δεξιά προς τα αριστερά, δηλαδή επί τα λαιά, βλέπουμε να σχηματίζεται το όνομα του Ηρακλέους. Σύμφωνα με τον αείμνηστο επιγραφολόγο Α.-Σ.Αρβανιτόπουλο, η γραφή επί τα λαιά, είναι ο αρχαιότερος τρόπος γραφής. Τον τρόπο αυτόν της γραφής, συνεχίζει ο καθηγητής, είχαν ανέκαθεν και μονίμως οι Έλληνες της Κύπρου στο επιχώριο συλλαβικό αλφάβητο, καθώς και οι Φοίνικες, που τον εκληροδότησαν στους διαδόχους και στους συγγενικούς προς αυτούς λαούς. Γι' αυτόν ίσως τον λόγο παρατηρείται και αυτή η ομοιότης στην φορά των γραμμάτων στις αρχαιότερες Ελληνικές και Φοινικικές επιγραφές. Σύμφωνα με τον Αρβανιτόπουλο, οι Έλληνες εγκατέλειψαν πολύ νωρίς αυτόν τον τρόπο γραφής, διότι παρετήρησαν οτι ήταν δυσχερής και επίπονος τόσο για τα χέρια όσο και για την όραση. Σε αυτό τους καθωδήγησε ακόμη μία φορά η ατέρμονη παρατήρησις της φύσεως. Βλέποντας τον τρόπο με τον οποίο ο αροτριών βους, μετά τον σχηματισμό της πρώτης αύλακος στο χωράφι, εκτελούσε και τις υπόλοιπες κάνοντας στροφή στο τέρμα καθεμιάς αύλακος, άρχισαν να γράφουν βουστροφηδόν. Καθώς έγραφαν κατ' αυτόν τον τρόπο οι Έλληνες, παρετήρησαν ότι η εξ αριστερών προς τα δεξιά γραφή διευκόλυνε σε μεγάλο βαθμό και την όραση και το χέρι. Γι' αυτό έμειναν σταθεροί σε αυτόν τον τρόπο γραφής από τα 550 π.Χ. Αυτόν τον τρόπο εδιδάχθησαν από τους Έλληνες και εξακολουθούν να χρησιμοποιούν μέχρι σήμερα, σύμφωνα με τον καθηγητή Αρβανιτόπουλο, όλοι οι πολιτισμένοι λαοί. Αυτήν την νέα, αλλά τόσο παλαιά μέθοδο με την οποία γράφουμε εμείς μέχρι σήμερα, οι αρχαίοι Έλληνες την ωνόμαζαν «ες ευθύ».

Ένα από τα πλέον ισχυρά επιχειρήματα των Φοινικιστών περί προϋπάρξεως της φοινικικής γραφής είναι η χρονολόγησις των παλαιοτέρων επιγραφών των Γεωμετρικών χρόνων, οι οποίες έχουν ευρεθή επί των Ελληνικών εδαφών. Σύμφωνα με τον J.-N. Coldstream, **πρέπει να φανταστούμε** ότι σε κάποιο μέρος κάποιος αγράμματος, μέχρι τότε, Έλληνας απεστήθισε τα ονόματα των φοινικικών γραμμάτων, επαναλαμβάνοντας τα με την σειρά, που τα άκουσε και έμαθε να συνδέη το κάθε όνομα με ένα από τα σύμβολα, που εξωγράφισε ο Φοίνιξ δάσκαλος του. Γρήγορα **πρέπει να κατάλαβε** την αρχή της ακροφωνίας, σύμφωνα με την οποία κάθε σύμβολο εκπροσωπεί τον πρώτο ήχο του ονόματος στο οποίο αναφέρεται: π.χ. β για το μπετ, γ για το γκίμελ, δ για το δα-λετ... Μας ενδιαφέρει, συνεχίζει σε άλλο σημείο, η συνεχής γραφή των χαραγμάτων επάνω σε αγγεία και όχι η γραφή των μνημειακών επιγραφών σε λίθο,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γιατί εξ **αρχής υποθέσαμε** την παρουσία ενός Φοίνικα δασκάλου. Οι αρχαιότερες αποδείξεις περί υπάρξεως Ελληνικού αλφαβήτου είναι Ευβοϊκού τύπου και τοποθετούνται γύρω στον 8ο π.Χ. αι., έπονται δηλαδή κατά έναν αιώνα των φοινικικών. Ανάμεσα σε αυτά τα ευρήματα περιλαμβάνονται η οινοχόη του Δίπυλου (740 π.Χ. περ.), η επιγραφή από την αρχαϊκή Ελληνική αποικία στις Πιθηκούσες (Ισχία), η οποία χρονολογείται ανάμεσα στα 740 και 730-720 π.Χ., το περίφημο κύπελλον του Νέστορος, καθώς και κάποια όστρακα από το Λευκαντί, που χρονολογούνται γύρω στα 750 π.Χ. η και ακόμη παλαιότερα, αν και αυτή η χρονολόγησις, σύμφωνα με την Maria Giulia Amadasi Guzzo, είναι υποθετική. Ανάμεσα σε αυτά τα ευρήματα περιλαμβάνεται μια παράξενη ανακάλυψις των τελευταίων χρόνων στην νε-κρόπολι της Osteria dell'Osa. Πρόκειται για μια ελληνική επιγραφή γραμμένη με το ευβοϊκό αλφάβητο, η οποία ευρέθη χαραγμένη επάνω σε ένα αγγείο μάλλον εντόπιας τεχνοτροπίας, το όποιο χρονολογείται πριν από το 750 π.Χ. Σύμφωνα με την Maria Giulia Amadasi Guzzo, το εύρημα αυτό αποδεικνύει οτι πριν από τον Ελληνικό αποικισμό στις Πιθηκούσες, γύρω στα 770 π.Χ., το ευβοϊκό αλφάβητο είχε ήδη φθάσει στην περιοχή των Cabii, χάρις στο εμπόριο με την Κομπανία, με την περιοχή οπού θα ιδρύετο η αποικία των Κυμαίων. Ένα εμπόριο που είχε αναπτυχθή απ' εύθείας ανάμεσα στους ντόπιους και τους κατοίκους της Εύβοιας. Η επιγραφή στο αγγείο έχει φορά από τα αριστερά προς τα δεξιά, γεγονός που μας επιτρέπει να υποθέσουμε την υιοθέτησι μιας αλφαβητικής γραφής το λιγώτερο στο πρώτο μισό του 8ου π.Χ. αι., εάν όχι ακόμη παλαιότερα. Και εφ' όσον πρόκειται για γραφή Ευβοϊκού τύπου, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το αλφάβητο είχε τότε υιοθετηθή από τους Ευβοείς. Μάλιστα κάποιοι μελετητές αναζητούν την προέλευσι του Ελληνικού αλφαβήτου στην Δύσι εξ αιτίας του ευρήματος από την Osteria dell'Osa. Βάσει λοιπόν αυτού του στοιχείου, η Maria Giulia Amadasi Guzzo, θεωρεί ότι οι Έλληνες έμαθαν να γράφουν στο πρώτο τέταρτο του 8ου π.Χ. αι., και ότι οι Ευβοείς ήσαν οι πρώτοι που υιοθέτησαν το φοινικικό αλφάβητο. Η παλαιότερη έρευνα, κυρίως βάσει των μελετών του P. K. Me Carter, είχε προτείνει ως χρονολογία διαδόσεως της φοινικικής γραφής το 1100 π.Χ. Η παρατήρησις αυτή ώφείλετο στις ομοιότητες, που είχαν σημειωθή ανάμεσα στο σχήμα των γραμμάτων των αρχαιοτέρων Ελληνικών επιγραφών και κάποιων άλλων, οι οποίες ευρέθησαν στην Παλαιστίνη, των λεγομένων χαναανιτικών η πρωτοχαναανιτικών, που χρονολογούνται γύρω στον $12^{ο}$ -$11^{ο}$ αι. π.Χ. Πρόκειται για την επιγραφή στο όστρακο του Izbet Sartah, και της φιάλης του Qubur el-Walaideh. Σε αυτές τις επιγραφές, η φορά των γραμμάτων δεν είναι πλέον από τα δεξιά προς τα αριστερά και το σχήμα τους δεν είναι σταθερό. Κι όμως η προσεκτική και συγκριτική μελέτη των γραμμάτων επί των επι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γραφών αποδεικνύει οτι πρόκειται για την αρχαία προευκλείδειο γραφή. Άλλωστε και οι ίδιοι οι αρχαίοι Έλληνες, αποκαλούσαν τα προευκλείδεια Ελληνικά «γράμματα αρχαία». Αναφέρεται στα Σχόλια εις την Γραμματικήν Τέχνην του Διονυσίου του Θρακός οτι αυτήν την διαίρεση είχε εκτελέσει ο Απολλώνιος ο Μεσσηνίας. Σχετικά μάλιστα με την τελειότητα αυτών των αρχαίων γραμμάτων, ελέγετο οτι είχε επιμεληθή του κάλλους τους ο ίδιος ο Πυθαγόρας, «εκ της κατά γεωμετρίαν γραμμής, ρυθμίσας αυτά γωνίας και περιφερείαις και ευθείαις». Η Maria Giulia Amadasi Guzzo, θεωρεί ότι η παλαιοτέρα Ελληνική γραφή εμφανίζεται στην Ελλάδα περί τον 8ο αι. π.Χ., γεγονός που επιβεβαιώνει, σύμφωνα με την άποψίν της, και η φιλολογική παράδοσις. Έτσι οι πρώτοι νικητές των Ολυμπιακών αγώνων εμφανίζονται στα 776 π.Χ. Οι πρώτοι νόμοι συντάσσονται από τον Ζάλευκο και τον Δράκοντα τον 7ο π.Χ. αι., και τα Ομηρικά έπη τοποθετούνται βάσει φιλολογικής αναλύσεως στον 8ο π.Χ. αι. Δυστυχώς τα δύο τουλάχιστον από τα τρία αυτά επιχειρήματα, επάνω στα όποια έχει στηριχθή η επιστήμη του φοινικίζειν είναι απλά μυθεύματα. Ας τα εξετάσουμε προσεκτικά. Οι πρώτοι νικητές των Ολυμπιακων αγώνων εμφανίζονται, σύμφωνα με την παράδοσι, στα 776 π.Χ. Τόσο αυτή η χρονολόγησις, όσο και η έξέλιξις της Ολυμπίας αυτήν την περίοδο σε πανελλήνιο ιερό, ωφείλετο σε μία συμφωνία, που συνήψε ο βασιλεύς της Ηλείας Ίφιτος με τον Σπαρτιάτη νομοθέτη Λυκούργο και τον Πισάτη βασιλέα Κλεισθένη. Με την συνθήκη αυτή, της οποίας το κείμενο εγράφη σε έναν δίσκο και εφυλάσσετο στο Ηραίο, συνεφωνήθη η εκεχειρία, η θεόσταλτη ειρήνη. Ο λόγος ήταν οι συχνές συγκρούσεις ανάμεσα στους Ηλείους και τους Πισάτες για τον έλεγχο των Ολυμπιακών αγώνων, που σαφώς απέφερε και οικονομικά οφέλη. Σύμφωνα με την παράδοση, οι αγώνες αρχίζουν το έτος 776 π.Χ. με ένα μοναδικό αγώνισμα, τον δρόμο του ενός σταδίου, στο οποίο εκέρδισε ο Ηλείος Κόροιβος. Η γνησιότητα του καταλόγου των Ολυμπιονικών, που συνέταξε το 400 π.Χ. ο Ιππίας ο Ηλείος, αμφισβητήθηκε ήδη στην αρχαιότητα. Αν σκεφθούμε το πλήθος των αγωνισμάτων, που περιγράφει ο Όμηρος στα έπη του και συγκεκριμένα στα άθλα επί Πατρόκλω, μας παραξενεύει το γεγονός οτι τον 8ο π.Χ. αι. διεξήγετο μόνον ένα αγώνισμα, αυτό του δρόμου. Επίσης, είναι ακατανόητο το οτι στον κατάλογο του Ίππίου η ιπποδρομία αρχίζει με το τέθριππο και όχι με την συνωρίδα, διότι το ευκίνητο αυτό άρμα είναι σύνηθες όχημα της αρχούσης τάξεως και μόνο αυτό το είδος υπήρχε βάσει των αρχαιοτέρων αναθημάτων, τα οποία ευρέθησαν στην Ολυμπία. Αυτές λοιπόν καθώς και άλλες ανακολουθίες, ωδήγησαν στο να αμφισβητηθή η χρονολογία ενάρξεως των Ολυμπιακων αγώνων ήδη από την αρχαιότητα. Ο ίδιος δε ο Παυσανίας επιβεβαιώνει ότι όταν ο Ίφιτος ανανέωσε τους αγώνες, ο κόσμος είχε ξεχάσει τι γινόταν παλαιότερα. Με

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

την πάροδο του χρόνου όμως άρχισαν να θυμούνται τα αγωνίσματα και κάθε φορά που εθυμούντο κάτι έκαναν και μια προσθήκη στους αγώνες. Έτσι φαίνονται να ξεκινούν οι αγώνες πρώτα με το αγώνισμα του δρόμου, στο όποιο ανεδείχθη νικητής ο Ηλείος Κόροιβος. Εάν μελετήσουμε όμως προσεκτικά τις πληροφορίες που μας παραδίδει ο Παυσανίας, διαπιστώνουμε οτι τόσο ο βασιλεύς με τον όποιο ξεκινούν οι Ολυμπιακοι αγώνες (Ιφιτος), όσο και ο πρώτος νικητής (Κόροιβος), καθώς και ο συντάκτης του καταλόγου των Ολυμπιονικων (Ιππίας) κατάγονται από την Ηλεία. Εύλογα θεωρούμε γίνεται αντιληπτή μία τοπικιστική προπαγάνδα (ως αποτέλεσμα της προαιώνιας Ελληνικής διχόνοιας), τα ίχνη της οποίας αναζητούνται τουλάχιστον στον 8ο π.Χ. αι., αλλά ταλαιπωρούν ακόμη τους Νεοέλληνες. Όσον αφορά στο δεύτερο επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο οι πρώτοι νόμοι συνετάχθησαν από τον Ζάλευκο και τον Δράκοντα τον 7ο π.Χ. αι., ούτε και αυτό φαίνεται να ευσταθή. Η αρχαιότερα καταγραφή νομοθεσίας βάσει των αρχαίων ελληνικών πηγών είχε γίνει από τον Μίνωα. Ο Όμηρος αναφέρει στην Οδύσσεια οτι ο Μίνως «εννέωρος βασίλευε Διος μεγάλου οαριστής». Σύμφωνα με μία ερμηνεία του επιθέτου «εννέωρος», ο Μίνως κάθε εννέα χρόνια πήγαινε ψηλά στο ορός του Διος (Δίκτη, Ιδαίον άντρον), από όπου και παρελάμβανε τους νόμους της πόλεως από τον ίδιο τον θεό. Έπειτα βάσει των αιρετών αντιπροσώπων του θεού στην γη, δηλαδή του Μίνωος, του Ραδαμάνθυος, και της εκτελεστικής μηχανής τους, του Τάλω, οι πολίτες υπάκουαν στους νόμους. Την γνώσι αυτή διέδωσαν οι Κρήτες, σύμφωνα με τον Διόδωρο τον Σικελιώτη μέχρι την νοτιοανατολική Αραβική χερσόνησο, οπού οι κάτοικοι της, μιλούσαν ακόμη στην εποχή του την Κρητική γλώσσα, και προς επίρρωσιν των ισχυρισμών τους έδειχναν και επιγραφές, τις όποιες έλεγαν, εχάραξε ο Ζευς, όταν έμενε ανάμεσα στους ανθρώπους.

Όσον αφορά στα ομηρικά έπη, και επειδή δεν είναι του παρόντος να αναλύσουμε το ομηρικό ζήτημα, η γενικώς αποδεκτή θεωρία οτι αυτά χρονολογούνται στον 8ο π.Χ. αι., διότι τότε εδιδάχθησαν οι Έλληνες την γραφή, φαίνεται να καταρρέη έπειτα από τις νέες αρχαιολογικές ανακαλύψεις, που ανεφέρθησαν προηγουμένως. Ειδικά το πτυκτό πινάκιο, που ανεσύρθη από τον βυθό της θαλάσσης στις Μικρασιατκές ακτές, αποδεικνύει την ύπαρξι τετραδίων υψηλής αισθητικής και ποιότητος κατά τους Μυκηναϊκούς χρόνους. Η ανακάλυψις της γραφικής ύλης υποδεικνύει λοιπόν έμμεσα και την γνώσι της γραφής επί τετραδίου ήδη από τον 14ο π.Χ. αι. Έτσι επιβεβαιώνεται και ο Χόρστ Μπλανκ, ο όποιος είπε ότι σήμερα ένα μεγάλο μέρος φιλολόγων κλίνει προς την ύπόθεσι οτι η σύνταξις των ομηρικών επών είχε ήδη καταστήσει απαραίτητη την γραπτή παγίωσι του κειμένου... οι ραψωδοί κουβαλούσαν μαζί τους το γραπτό χειρόγραφο αντίτυπο τους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Η δημιουργία του αλφαβήτου και η προέλευσις των ονομάτων ήταν προφανώς ένα πρόβλημα, που είχε απασχολήσει και τους Αρχαίους Έλληνες. Θα λέγαμε οτι οι ρίζες της γενέσεως της επιστήμης της γλωσσολογίας θα πρέπει ήδη να αναζητηθούν στην εποχή, κατά την οποία έζησε ο Πλάτων. Με το έργο του «Κρατύλος η Περί Ονομάτων Ορθότητος», ο μέγας φιλόσοφος θέτει τον προβληματισμό σχετικά με το εάν η γλώσσα είναι «φύσει» η «έθει», δηλαδή εάν είναι φυσικό δημιούργημα, οπότε η γνώσις των πραγμάτων καθίσταται αντικειμενική η δημιούργημα του ανθρωπίνου πνεύματος, οπότε μόνον υποκειμενική γνώσις είναι δυνατή. Εάν φθάσουμε στην ουσία των ονομάτων, που τα έχει πλάσει η ίδια η φύσις, τότε θα έχουμε την αντικειμενική γνώσι. Διότι, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, για να είναι ένα όνομα ορθό, πρέπει να είναι τέτοιο, που να φανερώνη την ουσία του πράγματος. Τα ονόματα είναι μία πράξις μιμήσεως με την βοήθεια της φωνής. Αλλά η μίμησις αυτή δεν πρέπει να είναι μίμησις της φωνής ή του ήχου ή του χρώματος του πράγματος, αλλά μίμησις με γράμματα και συλλαβές της ουσίας του πράγματος. Τα δε ονόματα τα χρησιμοποιούμε ως όργανα με τα οποία καθορίζουμε την φυσική υπόστασι των πραγμάτων. Το ίδιο συμβαίνει και με τα στοιχεία του αλφαβήτου: τα εκφωνούμε με ονόματα και δεν τα προφέρουμε αυτά τα ίδια σαν φθόγγους εκτός από τέσσερα δηλαδή το Ε και το Ι και το Ο και το Ω. Στα άλλα όμως φωνήεντα και τα άφωνα, γνωρίζεις ότι αφού προσθέσουμε κι άλλα γράμματα τα προφέρουμε κάνοντας τα έτσι ονόματα. Αλλά, έως ότου εκφράσωμε την δύναμιν, που φανερώνει αυτό, δηλαδή κάθε στοιχείο, είναι ανάγκη να προσθέτωμε γράμματα, ώστε να σχηματισθή το όνομα, που θα μας φανερώνη την ουσία του καθαρά. Παραδείγματος χάριν το «βήτα». Βλέπεις ότι ενώ προσετέθησαν σε αυτό τα γράμματα Η, Τ, Α, καθόλου δεν έβλαψαν ώστε να μη φανέρωση με ολόκληρο όνομα την φύσι του στοιχείου αυτού την οποίαν ήθελεν ο νομοθέτης να εκφράση. Έτσι κατωρθώθη με επιτηδειότητα να δοθούν στα γράμματα ονόματα.

Γράφοντας σήμερα εις την Ελληνικήν γλώσσα σύμφωνα με τον καθηγητή Αρβανιτόπουλο, μεταχειριζόμεθα τα εκ μακραίωνος παραδόσεως γνωστά 24 γράμματα του Ελληνικού αλφαβήτου, τα οποία οι αρχαίοι Έλληνες ωνόμαζαν ως εξής: άλφα, βήτα, γάμμα, δέλτα, ει, ζήτα, ήτα, θήτα, ιώτα, κάππα, λάμβδα, μυ, νυ, ξει, ου, πει, ρω, σίγμα, ταυ, υ, φει, χει, ψει, ω. Τέσσερα από αυτά τα γράμματα, μετωνομάσθησαν αργότερα από τους αρχαίους γραμματικούς, προκειμένου να γίνουν σαφέστερα. Το ει έγινε ε ψιλον, το ου, ο μικρόν, το υ, υ ψιλόν, και το ω, ω μέγα. Οι ονομασίες αυτές ευρίσκονται ήδη στα Σχόλια εις την Γραμματικήν Τέχνην του Διονυσίου του Θρακός και χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα από τους Νεοέλληνες αναλλοίωτες. Γράφοντας λοιπόν σήμερα εις την Ελληνικήν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Γλώσσαν, διατηρούμε ζωντανή μία γραμματική 2.406 ετών (2003 + 403/2), επειδή το 403/2 π.Χ. -όταν επώνυμος άρχοντας των Αθηναίων ήταν ο Ευκλείδης - ο ρήτωρ, πολιτικός, συγγραφεύς και στρατηγός Αρχίνος υπέβαλε πρότασι με την οποία καθωρίζοντο τα 24 γράμματα του αλφαβήτου για την συγγραφή των επισήμων κειμένων και την διδασκαλία των παιδιών. Η πρότασις έγινε τότε αποδεκτή στην Εκκλησία του Δήμου και κα θιερώθηκε ως νόμος. Όταν λοιπόν γράφουμε σήμερα με κεφαλαία γράμματα Ελληνικά, είναι σαν να χρησιμοποιούμε την κεφαλαιογράμματη γραφή του Αρχίνου, ηλικίας 2.406 ετών.

Βάσει λοιπόν της μεταρρυθμίσεως του Αρχίνου, οι Ελληνικές επιγραφές διαιρούνται σε Προευκλειδείους (δηλ. προ του 403 π.Χ.), και σε Μετευκλειδείους (δηλ. μετά το 403 π.Χ.). Η ομάδα των προευκλειδείων επιγραφών διακρίνεται σε τοπικά αλφάβητα, το Αττικονησιωτικόν ή Αττικόν, το Ιωνικόν, το Κορινθιακόν και το Χαλκιδικόν η Δυτικόν λόγω της εκτεταμένης διαδόσεως του στην Δύσι μέσω των εκεί Ελληνικών αποικιών. Ιδιαιτέρως σπουδαία θέσι για την έξέλιξι της Ελληνικής γλώσσης στην σύγχρονη γεωπολιτική κατάστασι έχει η διάδοσις του Χαλκιδικού αλφαβήτου κατά την διάρκεια των υστέρων γεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων. Σύμφωνα με τον Αρβανιτόπουλο, η γραφή του χαλκιδικού αλφαβήτου, μετεδόθη πρωϊμώτατα στους ντόπιους Ιταλικούς λαούς και δη στους Τυρρηνούς (Έτρούσκους), Λατίνους, Οϋμβρίους, Όσκους, Φαλίσκους και κυρίως στους Ρωμαίους. Έτσι ανεπτύχθη από το χαλκιδικό αλφάβητο το Λατινικό. Αυτό μετέδωσαν αργότερα οι Ρωμαίοι στους λαούς της Δυτικής Ευρώπης και έτσι και αυτοί οι άποικοι τους το μεταχειρίζονται μέχρι σήμερα. Προς επίρρωσιν των λεγομένων μας παραθέτουμε ένα απόσπασμα από ένα δοκίμιο του Πρυτάνεως του Πανεπιστημίου του Σικάγου κ. Ι. Καλαρά: Mathematic and geometric theorems and axioms, both practical and theoretic were analyzed by mathematicians. Alphanumeric systems with cryptic or mnemonic coding have been developed. Geometric schemes like the prism, the pyramid, the circle, the parallilogram and other isometric schemes like the pentagon, hexagon, octagon, are analyzed periodically. With diagrams, the periphery, the perimetry, the diameter and the dichotomy are studied.

ΟΙ ΠΕΛΑΣΓΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΗΙΔΟΣ

Οι μυθολογίες όλων των λαών της Γης, αναφέρονται σε κάποιον κατακλυσμό ως αφετηρία της ύπαρξής τους.

Η πιο διαδεδομένη μυθολογική άποψη στον δυτικό πολιτισμό, λόγω της επικρατούσας χριστιανικής θρησκείας - κοσμοαντίληψης, είναι ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κατακλυσμός του Νώε, που χρονολογικά τοποθετείται περί το 5.000 π. Χ.

Σύμφωνα όμως με την Ελληνική Μυθολογία, αναφέρεται η ύπαρξη των Πελασγών - Ελλήνων πριν από τον κατακλυσμό του Ωγύγου (9.500π.Χ.), κατά τη διάρκεια του οποίου έγιναν γεωφυσικές μεταβολές σε όλον τον πλανήτη, όπως ο καταποντισμός Αιγηίδος και Ατλαντίδος, η δημιουργία της Μεσογείου και του Βοσπόρου, η αποστράγγιση της Θεσσαλίας, της Λιβύης και της κάτω Αιγύπτου, κλπ.(Πλάτων - Τίμαιος).

Η συγκεκριμένη καταστροφή αναφέρεται στις μυθολογίες :

α) Ελλήνων, [..Όταν ο Ωγυγος ήταν βασιλιάς της Φθίας και ο Φορωνέας του Αργους.. - Φωρονικόν έπος , Αθ. Σταγειρίτης - Ωγυγία],

β)Αιγυπτίων [Μανέθων - Αιγυπτιακά], αλλά και

γ)των Ίνκας [ο κατακλυσμός της μαύρης βροχής].

Ένας καταγραμμένος μυθολογικά πολιτισμός καταστρέφεται ολοσχερώς και στα παράλια της διαμορφωμένης πλέον Μεσογείου, οι Πελασγοί, σε πρωτόγονη σχεδόν κατάσταση, προσπαθούν να ανασυντάξουν πολιτισμό βασισμένο στις μνήμες του παρελθόντος.

Ο Πελασγός (κάτοικος της γης του πελάγους) λοιπόν ή Λυκάων (λυκ - φως της αυγής, ο ηλιογέννητος) βασιλιάς , γεμάτος από το θρησκευτικό δέος που διακατείχε τον πρωτοέλληνα άνθρωπο, σε στιγμές μεγάλων γεωλογικών ανακατατάξεων, ανεβαίνει στην πλησιέστερη κορυφή, σηκώνει τα χέρια στον Όλυμπο (ιαπετ.= Ουρανό) και αποτείνεται στον Θεό (εκ του θέω = κινούμαι, τρέχω, δηλαδή στην αέναη και αεικίνητη Αρχή που ονομάζει Αλ - Ήλιε ή Ελ και μετέπειτα Δία ή Ζεύ = δημιουργώντα τη ζωή με τη διαίρεση και τη ζεύξη της ύλης) :

ΑΛ ΦΑ, ΒΗ ΤΑ ΓΑ,
ΑΜΑ ΔΕ ΕΑ, ΤΑ ΕΨ ΙΑΩΝ ΣΤΗ ΓΜΑ,
(ΙΝΑ) ΖΕΙ ΤΑ Η, ΤΑ ΘΗ, ΤΑ ΙΩΤΑ
ΚΑ(ΤΑ) ΠΑΛΛΑΝ(Μ) ΔΑ,
ΜΗ ΝΥΞ ΕΙ, Ο ΜΙΚΡΟΝ ΕΣΤΙ
ΠΥΡΟΣ ΙΓΜΑ ΤΑ ΥΠ Σ ΥΛΩΝ
ΦΕΙ ΨΥΧΗ, Ο ΜΕΓΑ (ΕΣΤΙ)
Ήλιε φώτισε, ζωογόνησε τη Γη
Συνάμα Ήλιε στέριωσε τη λάσπη στη Γη
Για να ζουν τα υπάρχοντα,τα θυσιάζοντα σε Σε, τα όντα
Κατά τους νόμους της παλλόμενης Φύσης
Να μην είναι νύχτα , γιατί είναι ασήμαντη
Στα όντα της φωτιάς και της λάσπης
Φύσηξε Ψυχή
Πού είναι το σημαντικότερο
Το μέγιστο όλων
Είναι το πρωτοελληνικό αλφάβητο (26φθογγικό) που δεν είναι μια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τυχαία παράθεση φθόγγων, αλλά η επίκληση του μεσογειακού Πελασγού βασιλιά στο Υπέρτατο Ον, στην πρωτοελλαδική διάλεκτο.

Ο μεταγενέστερος χρονικά (5.000 π.Χ.), κατακλυσμός του Νώε, ήταν περιορισμένης έκτασης, συνέβη στην ΝΑ Μεσόγειο και αναφέρεται από τις μυθολογίες όλων των λαών της περιοχής.

Για την ελληνική μυθολογία, αυτός είναι ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα,

[.. ο Δίας ζήτησε να εκπληρώσει την επιθυμία του διασωθέντος Δευκαλίωνα, που δεν ήταν άλλη από την δημιουργία κόσμου, ανθρώπων..

Του είπε λοιπόν να προχωρά και να πετά λίθους πίσω του και αυτοί θα γίνονται άνθρωποι..]

Έτσι λοιπόν εκ του λάας (ρίχνοντας τους λίθους) γέννησε τον λαό , πού από τον πρώτο του γιο τον Έλληνα, ονομάστηκαν Έλληνες (Δραβίδες - Πελασγοί - Έλληνες).

Για την επιστημονική κοινότητα, στην τελευταία μεταπαγετώνιο περίοδο (40.000π.Χ.), οι περιοχές βόρεια της Κριμαίας ήταν ακόμη παγετώνες και ταυτόχρονα οι νότιες του τροπικού του καρκίνου ήταν υπέρθερμες. Στην ημιτροπική περιοχή της Αιγηίδος (Μεσογείου - εξ ου και μεσόγειος - μέση γη), οι ευνοϊκές συνθήκες επέτρεψαν την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους σε ευφυές (homo-sapiens).

Ήταν η Δραβίδια φυλή η οποία έζησε μεγάλες γεωλογικές μεταβολές με τελευταία τον παγκόσμιο **κατακλυσμό του Ωγύγου** (9.500 π.Χ.).

Η τήξη των παγετώνων, η αύξηση του υδάτινου χώρου και η άνοδος της στάθμης των θαλασσών, σε συνδυασμό με την πύκνωση της ατμόσφαιρας και την πρόκληση βαρομετρικών χαμηλών , προκάλεσαν μετέπειτα συχνές βροχοπτώσεις μεγάλης διάρκειας σε διάφορα σημεία του πλανήτη, οι οποίες αναφέρονται σαν κατακλυσμοί.

Τα παραπάνω ήταν πιθανότατα αποτέλεσμα **βροχής μετεωριτών** (μαύρη βροχή των Ίνκας) που προκάλεσε **ηφαιστειογένεση**, απότομη αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη και βίαια μετατόπιση του μαγνητικού άξονά του, άρα και γεωλογικές ανακατατάξεις.

Η καταστροφή του όποιου πολιτισμού ήταν ολοκληρωτική και ο άνθρωπος ξεκίνησε πάλι από το στάδιο του πρωτόγονου.

Έτσι η ελληνική μυθολογία όρισε σαν απαρχή της ύπαρξης του γένους των Ελλήνων

(ως δομημένη κοινωνία) τον **κατακλυσμό του Δευκαλίωνα** που ακολούθησε (5000π.Χ.)

Τα γραπτά της μεγάλης πυραμίδας της Αιγύπτου όμως που οι αρχιερείς της έδειξαν στον Σωκράτη, επιβεβαίωναν τις λίγες αναφορές στην μεγάλη καταστροφή των Αθηναίων μετά τη νίκη τους κατά των Ατλάντιων το 9500 π.Χ. στην τότε χερσαία Μεσόγειο (Πλάτων Τίμαιος).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Με βάση τις ίδιες πληροφορίες και λεπτομερέστερα το επιβεβαιώνει αργότερα στους Αλεξανδρινούς χρόνους, ο Μανέθων στα Αιγυπτιακά του, έργο του οποίου αποσπάσματα μόνον σώζονται, γιατί κάηκε με την πυρπόληση της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας από τους θρησκευτικά φανατισμένους χριστιανούς των πρώτων ανατολικο-ρωμαϊκών χρόνων.

Ο **Ορφέας** επίσης, ο πρώτος μεγάλος δάσκαλος των Πελασγών όλης της Μεσογείου, τα ίχνη του οποίου χάνονται στις χιλιετίες της προϊστορίας, μας μεταφέρει μέσα από τους ύμνους του , αρκετό φως στο ιστορικό τούνελ του ανθρώπου και του κόσμου .

Και μαζί μ αυτόν, ο Όμηρος, ο Ησίοδος, ο Πλούταρχος, ο Πλάτων, ο Μανέθων, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, ο Απολλώνιος ο Ρόδιος, ο Στράβων, ο Σταγειρίτης κ.λ.π.

Σήμερα η επιστήμη και η ιστορική έρευνα απλά επαληθεύουν αυτά τα στοιχεία.

Η θεωρία περί Ινδοευρωπαίων έχει καταρριφθεί.

Δεν υπήρξαν Ινδοευρωπαίοι και η κοιτίδα των Ευρωπαϊκών λαών δεν ήταν η Μεσοποταμία ή ο Καύκασος.

Δεν υπάρχει καμμιά πηγή γραπτή ή προφορική που να το αποδεικνύει.

Χετταίοι, Ασσύριοι και Βαβυλώνιοι εμφανίζονται στο ιστορικό προσκήνιο με καθαρά γεωργικούς πολιτισμούς μόλις το 3000πΧ, ενώ αντίστοιχοι πολιτισμοί σήμερα στον ελλαδικό χώρο έχουν βρεθεί και χρονολογηθεί πριν και από 6.000 χρόνια

(Λήμνος, Πετράλωνα Χαλκιδικής , Καστοριά, Αττική , Ηλεία) και μάλιστα με ξύλινα ή πέτρινα πινάκια πρώιμης σφηνοειδούς γραφής.

Το θέμα Ινδοευρωπαίοι αποτελεί σκόπιμο **ιστορικό τέχνασμα** που εθελοτυφλεί μπροστά στον ιστορικά υπαρκτό Ώγυγο ή Πελασγό (και πλήθος άλλων) και προβάλει τον ιστορικά ανύπαρκτο Χαμ ή Σημ .

Απλά αυτή η εκδοχή εξυπηρετούσε την σιωνιστική κοσμοαντίληψη, όπως αυτή διαμορφώθηκε αργότερα με την σύνταξη του Πρωτοκόλλου των σοφών της Σιών , αλλά και την ευρωπαϊκή επιστήμη που ήθελε να προβάλει την υπεροχή της απέναντι στην μίζερη Ελλάδα των Νεοελλήνων, που με την απελευθέρωσή της το 1821 επανέφερε στο προσκήνιο της πολιτισμένης Ευρώπης το βαρυσήμαντο όνομα Ελλάς. (Γι αυτό άλλωστε και δεν μας αποκαλούν ακόμη **Έλληνες** αλλά **Greeks**).

Η Πελασγική φυλή , εξαπλώθηκε μέχρι τους Σιν (Κινέζους) και τους Ινδούς (εκστρατεία Διονύσου) και από τους Θουβάλιους (Ρώσους) και τους Ίβηρες (Ισπανία) μέχρι την Αιθιοπία (Αφρική).

Η Αθηνά, ο Πελασγός, ο Λυκάων, ο Αρκάς, ο Έλληνας, ο Μίνωας, ο Αίγυπτος, ο Μακεδών, ο Φοίνικας, ο Περσέας, η Ευρώπη, η Λιβύη, η Ταϋγέτη και άλλα πολλά ιστορικά πρόσωπα **χάραξαν το όνομά τους ανε-**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ξίτηλα στην παγκόσμια γεωγραφία, αποδεικνύοντας και με αυτό τον τρόπο την ιστορική τους πορεία.

Η πρωτοελλαδική γλώσσα όπως διασώθηκε και προφορικά διαδόθηκε μέχρι την απεικόνισή της σε γραφή (γραμμική Α, γραμμική Β, πυθαγόρειο Αλφάβητο) και το ελληνικό πνεύμα που οι Άργοναύτες μετέφεραν στα πέρατα της οικουμένης, γονιμοποίησε τον ανθρώπινο λόγο και πολιτισμό.

Ηταν η ομλούσα Αργώ και η μουσική του πολυταξιδεμένου Ορφέα.

Όταν το ελληνικό πνεύμα σίγησε ($3^{ος}$ - $13^{ος}$ αι. μ. Χ.), ο ανθρώπινος πολιτισμός βούλιαξε στο σκοτάδι του Μεσαίωνα.

Ξαναβγήκε μόνον όταν Άραβες λόγιοι και Λατίνοι ανέτρεξαν στα κλεμμένα ή και πουλημένα στη Δύση, ελληνικά συγγράμματα και έβγαλαν στο φως (εν μέρει) την ξεχασμένη ελληνική σκέψη, δημιουργώντας την ευρωπαϊκή Αναγέννηση και τον Διαφωτισμό.

Ζητούμενο πάντοτε δεν είναι η αναγνώριση της μοναδικότητας ή η αγόρευσή μας σε εκλεκτό λαό , αλλά η αναγνώριση της **Ευθύνης** που φέρουμε ως **Φορείς** μιας βαριάς **Κληρονομιάς** και η δημιουργία αναπροσαρμοσμένου πλέον στις κλασσικές αξίες σύγχρονου Πολιτισμού, με ότι καλό καγαθό΄΄ για την ανθρωπότητα η έννοια του όρου αυτού εμπεριέχει.

Και σωστός πολιτισμός στο αύριο, δημιουργείται όταν σήμερα εδραιώνεται σε σωστές βάσεις η ιστορία του χθες.

Η αποκλίνουσα πορεία του σύγχρονου πολιτισμού, οδήγησε στα σημερινά αδιέξοδα

(μόλυνση του περιβάλλοντος, υπερεξοπλισμοί, τρίτος κόσμος κλπ) , γι αυτό σήμερα μάλλον παρά ποτέ, επιβάλλεται η επανελληνοποίηση του πολιτισμού, με την αναγέννηση ορθολογικών αξιών και ιδανικών.

Ετσι θα αποκατασταθεί η αρμονική συνύπαρξη μεταξύ των ανθρωπίνων κοινωνιών, της φύσης, αλλά και του σύμπαντος κόσμου.

(Στα ελληνικά, **κόσμος = κόσμημα = το αρμονικά διατεταγμένο**).

Για να επιτευχθεί όμως αυτή η πολιτισμική ανέλιξη , χρειάζεται πρώτα ο επαναπροσδιορισμός της ιστορικής αλήθειας σε στέρεες και σαφείς βάσεις.

Δεν είναι μόνο γνωστό αλλά και προφανές ότι όλες οι τέχνες και οι επιστήμες γεννήθηκαν, αναπτύχθηκαν και ακόμα διευθύνονται απ' το αγνό ελληνικό λεξιλόγιο.

Η "λεξικολογική ανάλυση", που είναι η ετυμολογική και ιστορική ανάλυση μιας λέξεως, φανερώνει τον αρχαίο αλλά οικείο ελληνικό λόγο. Πολλές φορές, αυτές οι ελληνικές **Πρωτολέξεις,** αυθεντικές δηλαδή λέξεις, επιστρέφουν στην ομιλούμενη ελληνική γλώσσα ως ξένες. Είναι τα λεγόμενα αναδάνεια. Υπάρχει μια κατηγορία λέξεων, αρκετά μεγάλη,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

που δια της δικής τους ιστορίας, αποκάλυψαν την άγνωστη προιστορία. Αυτή είναι η ιστορία που δεν έχει επίσημα καταγραφεί ως τώρα και που συνήθως είναι συγκεχυμένη με τη μυθολογία. Η τελευταία δεν είναι τίποτε άλλο παρά η συμβολική και συνεπώς η πιο αγνή ιστορική αλήθεια. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι όχι μόνο οι ελληνικές λέξεις αλλά και η ελληνική μυθολογία-ιστορία έχουν εμπλουτίσει τις δυτικές γλώσσες με όρους και νοήματα, των οποίων τις περισσότερες φορές αγνοούμε την ελληνική τους προέλευση. Ονόματα όπως: Ιβηρία, Ιταλία, Αίγυπτος, Αιθιοπία, Ισπανία, Κέλτες, Λισσαβώνα, Ρώμη, Ιρλανδία έχουν ελληνική προέλευση. Λέξεις τώρα που είναι γνωστές και στον τόπο μας, όπως: "zante- ζάντες", προέρχεται από τη λέξη "άντυγες", τις ρόδες των αρχαίων ελληνικών αρμάτων . Ο αρχαίος "τόρνος" = κύκλος, "περιφέρεια", έδωσε το όνομά του, στον "τουρισμό" (tourney, tourne, tournament). Πώς η ελληνική λέξη, που ακούγεται και στον τόπο μας: "ναύκληρος", που στα λατινικά ακουγόταν "nauclerus", κατέληξε στα γαλλικά ως "nocher"; Πώς ο χαρακτηρισμός "βάρβαρος" κατέληξε "brave" στα αγγλικά και "bravo" στα ιταλικά; Και πώς ακόμα η λέξη: "ελεημοσύνη", κατέληξε "alms" στα αγγλικά;

Η ανθρωπογεωγραφία μας βοηθά να εξηγούμε πώς οι διαφορετικές εκφράσεις ήχων εξαρτώνται από τη στοματική κοιλότητα, τις φωνητικές δομές και την αναπνοή, που είναι όλα εξαρτημένα απ' το κλίμα. Ψάχνοντας βαθύτερα, θα βρούμε ότι οι πρόγονοι μας, από πολύ παλιά έδιναν εξηγήσεις πλήρεις για το φαινόμενο αυτό. Ο Πλούταρχος, ο Διογένης, ο Διόνυσος ο Αλικαρνασσεύς, ο Πλάτωνας είχαν όλοι τους γράψει περί αυτού. Εδώ θ' αναφέρω μόνο μια ενδεικτική αξιοπρόσεκτη αναφορά από τον Κρατύλο: Σωκράτης: «Τα μικρά ονόματα έχουν μεταβληθεί. Χάριν ευφωνίας προστίθενται ή αφαιρούνται μερικά γράμματα...αξιώνουν την μετατροπή για να τα κάνουν ομορφότερα...αλλάζουν στον χρόνο...»

Δεν πρέπει ν' αγνοούμε το γεγονός ότι παλιότερα, η ελληνική γλώσσα εκφράζονταν προφορικά. Οι Έλληνες, ως ναυτικός λαός «πολλαχή κατά θάλατταν πλανώμενοι, γλώτταν την ελληνικήν επέβαλον». Είναι γνωστόν ότι με τον καιρό οι ακουστικοί ήχοι έτειναν να γίνουν σύντομοι και οξείς. Η ίδια μετατροπή έλαβε χώρα και στα ελληνικά τοπωνύμια:Taormina αντί Ταυρομένιον, Yalta αντί Αιγιαλός, Durazzo αντί του Δυρράχιον, Ambourias αντί Εμπόρειον. Η Νεάπολη έγινε Napoli στην Ιταλία, Napoul στη Γαλλία και Nabel στην Τυνησία. Γι' αυτό οι ιστορικοί πολύ συχνά, αναγνωρίζουν τους ανθρώπους, που ζούσαν σ' ένα μέρος μελετώντας γλωσσολογικά τα ονόματα των περιοχών.

Ο Ινδός καθηγητής γλωσσολογίας, πρόεδρος του "Ελληνικού Κύκλου" και διευθυντής του Ινδικού Υπουργείου Παιδείας, κ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Sacramborty(ομιλεί 22 γλώσσες) ανεκοίνωσε χωρίς επιφύλαξη ότι η ελληνική γλώσσα δεν προέρχεται από τα Σανσκριτικά, αλλά εντελώς το αντίθετο. Το επίσημο περιοδικό του Ελληνοινδικού Ομίλου, ονομάζεται: "Πελασγία" και η εφημερίδα τους "Samelan" που σημαίνει "Σελήνη", από την Σεμέλη την μητέρα του Διονύσου. Ο Διόνυσος ήταν ο πρώτος που τα αρχαία χρόνια κατοίκησε την Ινδία. Από την Ελληνική Ακαδημία της Βασκονίας **, τα συμπεράσματα των επιστημονικών ερευνών, έρχονται το ένα μετά το άλλο. Πρόεδρος της επιστημονικής κοινότητας είναι ο Βάσκος ελληνιστής και καθηγητής των ανατολικών γλωσσών, Frederico Sagredo (βραβείο Ομήρου το 1989 από το Ίδρυμα Ωνάση), που με την ομάδα του έχουν συμπεράνει ότι η καλούμενη Βασκική γλώσσα έχει ελληνική προέλευση. Αξίζει δε να σημειωθεί πως συμπεριλαμβάνει, όχι μόνο ρίζες, αλλά και ολόκληρες Πρωτοελληνικές, Πελασγικές λέξεις.(πράγμα που με κάνει να νιώθω πολύ περήφανη, πιστεύω τώρα που το γνωρίζετε, το ίδιο κι εσάς).**

Ο δανεισμός από τον αστείρευτο θησαυρό της Ελληνικής γλώσσας, καθώς κι όπως επισημάναμε και τη γλώσσα του τόπου μας δεν πρόκειται ποτέ να σταματήσει καθώς νέες ιδέες, νοήματα, αντικείμενα και καταστάσεις γεννιούνται συνεχώς.

Κ.Παλαμάς (απόσπασμα απ' το "Δωδεκάλογο του Γύφτου")

Του οικοδόμου θα του δείξουμε ρυθμούς,
νόμους του σοφού σ' εμάς θα τρέξουν
όμοια κυβερνήτες με τεχνίτες,

πύργοι θα υψωθούν και πολιτείες,
και παντού ξανά θα στηλωθούν
των καλών και των ωραίων οι δικιοκρίτες.

Μόλις βγούμε απ' αυτό δα το κοιμητήρι
προς το φως και τα τετράπλατα του αέρα
σαν τα πρώτα θάβρουμε τα νιάτα,
κι έξω απ' τα στενά κιβούρια,
Καίσαρες κι Αλέξαντροι, θ' ανοίξουμε,
με του Λόγου το σπαθί, τη στράτα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Βιβλιογραφία.

1) Διδακτική Πρακτική Σ.Ε.Λ.Μ.Ε. Θεσσαλονίκης περί Ανθολογίου Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων Γ' Λυκείου, 1989, σ. 267.

2) John Noble Wilford, The New York Times, μτφρ. εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ: Πότε σ άνθρωπος έγινε άνθρωπος, φ. 3. Μαρτίου. 2002

3) Α.-Σ.Άρβανιτοπούλου, Επιγραφική, εν Αθήναις, 1937

4) Πλάτωνος, Κρατύλος

5) Γ.Κουρτέση-Φιλιππάκη, Ή Τέχνη, περ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ τ.58, Μάρτιος 1996,σ.85.

6) Α. Πουλιανός, Έργαλειοτεχνία, ΑΝΘΡΩΠΟΣ, τ.13, 1991-1997, σ. 52.

7) Winn M., The Signs of the Vinca culture: an internal analysis; their role, chronology and independence from Mesopotamia. Ph. D. Diss. University of California, Los Angeles, 1973.

8) Α.Α.Ζώη, Προϊστορική και Πρωτοϊστορική Αρχαιολογία, Γιάννενα, 1982.

9) Leroi-Gourn, Prihistoire de l'ari, 310-311 ; Kuehn, Erwachen und Aufstieg, Narr, Handbuch, 1, 324

10) Μηνάς Δ. Τσικριτσής, ΓΡΑΜΜΙΚΗ Α', Ηράκλειο 2001

11) Sarianidis V., Margiana and Protozoroastrism, Αθήναι, 1999

12) Eleni Karantzola, Adamadlos Sampson, loannis Liritzis, Some recorded signs of early writing in Greek prehistory: theoretical considerations on a temporal and spatial dimension, Διεθνές Συνέδριο Πανεπιστημίου Αιγαίου: Κάτοικοι καί Κατοίκηση στον Ελλαδικό χώρο 9000-1000 π.Χ., ΡΟΔΟΣ 7-11 Οκτωβρίου 2002, περιλήψεις συνεδρίου, σ. 30.

13) Γ. Χ. Χουρμουζιάδής, Το Δισπηλιό Καστοριάς. "Ενας λιμναίος προϊστορικός οικισμός, Θεσσαλονίκη, 1996

14) Γ. Χ. Χουρμουζιάδης, Δισπηλιό 7500 χρόνια μετά, Θεσσαλονίκη, 2002.

15) Μ.Τσικριτσή, Γραμμική Α'. Συμβολή στην κατανόηση μιας αίγαιακής γραφής, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο, 2001

16) Renfrew K., Προβλήματα της Ευρωπαϊκής Προϊστορίας, Αθήνα, 1979.

17) Winn M., The signs of the Vinca Culture: an internal analysis: their role, chronology and independence from Mesopotamia. Ph. D. Diss. University of California, Los Angeles, 1973.

18) Hie Tudor, Tezaurul de la Isaiia, στο Mica Enciclopedie "AS", \Anul XI, nr. 493, Δεκέμβριος 2001

19) Bogdan Nikolov, Αρχαίοι Πολιτισμοί του Κριβοντόλ, (ρωσσικά) 1984.

20) Απ. Λυκέσα, Προϊστορική Σφραγίδα, εφ. ΕΘΝΟΣ της ΚΥΡΙΑΚΗΣ, φ. 17. Φεβρουαρίου 2002.

21)Πρακτικά 15ης Επιστημονικής Συναντήσεως για το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία καί την Θράκη, 16 Φεβρουαρίου 2002.

22) Μ.Τσικριτσή, Γραμμική Α'. Συμβολή στην κατανόηση μιας αίγαιακής γραφής, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο, 2001

23) Marie-Joseph Steve, Le Syllabaire proto-Elamite linιaire, βλ. Πρακτικά Συνεδρίου για την Γραπτή 'Επικοινωνία στην Μεσόγειο, Ελληνική Βίλ-λα Κήρυλος, 14-15 Μαίου 1996, Ίδρυμα Θεοδώρου Ράιναχ, 2000, σ. 73-84.

24) George Thomson, Ή Ελληνική Γλώσσα. Αρχαία καί Νέα, Αθήνα, 1989, β', έκδ

25) "Εφη Πολυγιαννάκη, Όστρακο «Γράμμα» από τη Μαύρη Θάλασσα, ΑΝΘΡΩΠΟΣ, τ. 13 1991-1997, σ. 298-304.

26) Louis Godart, Ο Δίσκος της Φαιστού, σ. 31.

27) Ε. Πολυγιαννάκη, Ό Δίσκος της Φαιστού μιλάει Ελληνικά, Αθήναι, 1996, σ. 337.

28) Ν.Παπαχατζή, Παυσανίου. 'Ελλάδος Περιήγησις, Χ, 28. 2.

29) Τρυφ. Μαραγκού, Λαϊκά Παραμύθια καί Τραγούδια της Φαραωνικής Εποχής, έκδ. Θουκυδίδης, 1983.

30) W.Wright, The Empire of the Hittites, London, 1884" πρβλ. Ι.Ε.Ε., τ. Α', σ. 151.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

31) S.N.Kramer, The Sumerians, London, 1963, fig.3.

32) A.Evans, Primitive Pictographs and Script, J.H.S., 1894, σ. 284.

33) John Chadwick, ΓΡΑΜΜΙΚΗ Β'. Ή πρώτη 'Ελληνική Γραφή, Αθήναι, 1962, σ. 3.

34) Έπετηρίς Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, τ. IV, σ. 57-59.

35) John Chadwick, ΓΡΑΜΜΙΚΗ Β'. Ή πρώτη 'Ελληνική Γραφή, Αθήναι, 1962, σ. 37κ.έξ.

36) Ή Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας και Γραφής, Die Geschichte der Hellenischen Sprache und Schrift, 3-6.10. 1996, Ohlstadt, Oberbayern-Deutschland

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Αναστασία Ευαγγελοπούλου-Τσελή
Δασκάλα

ΘΕΜΑ
«Η μάχη τσυ Δομοκού, 1897. Η τελευταία νικηφόρος μάχη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τη γνώμη των Τούρκων»

Εικ. 1

Η αντιπαλότητα μεταξύ της Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Osmanlı Devleti ήταν μόνιμη κατάσταση και ξεκινούσε από τα δεινά της τουρκοκρατίας και τους συνεχείς αγώνες μεταξύ των δύο εθνών. Για τους Τούρκους αιτία ήταν ότι τις σχέσεις τους στην περίοδο πριν από το 1897 διατάρασσε κυρίως το «Κρητικό πρόβλημα» και η «Εθνική Εταιρεία» που ήταν μια στρατιωτικοπολιτική μυστική οργάνωση στα πρότυπα της «Φιλικής Εταιρείας» που δυστυχώς με την πάροδο του χρόνου άρχισε να υποκαθιστά το κράτος σε όλες του τις εκδηλώσεις, ενώ έκανε ακόμη και συναντήσεις διπλωματικής φύσεως με εκπροσώπους ξένων κρατών. Η τουρκική πλευρά δίνει μεγάλη σημασία στην «Εθνική Εταιρεία» λέγοντας ότι ήθελε να ενώσει όλες τις Ρωμαϊκές Rumların περιοχές για να αναστήσει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία Rum-Bızas Imparatorlugu, έδωσαν το όνομα μεγάλη ιδέα Buyük Ülkü ή έκανε ουτοπικές ενέργειες ütopya adına harekete geçtiç Μια τέτοια ενέργεια χωρίς την έγκριση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν η είσοδος- εισβολή στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

κατεχόμενη Μακεδονία στις 29 προς 30/3/97 σώματος 2460 ενόπλων εθελοντών- ανταρτών της Εθνικής Εταιρείας και έδωσε στην Τουρκία την επιζητούμενη αφορμή για την επιτάχυνση της κήρυξης του πολέμου. Μεσολάβησαν κάποια γεγονότα τοπικών συγκρούσεων- αψιμαχιών στα σύνορα της Θεσσαλίας και στις 6 Απριλίου 1897 ώρα 10.00΄ ο πρεσβευτής της Τουρκίας στην Αθήνα επέδιδε τη διακοίνωσή του για τη διακοπή των σχέσεων ενώ οι Τούρκοι της Ηπείρου προσέβαλαν το ατμόπλοιο «Μακεδονία» στον Αμβρακικό κόλπο (εικόνα 1). Οι Τούρκοι έκαναν και επίσημα στις Μεγάλες Δυνάμεις την κήρυξη του πολέμου.

Εικ.1: Προσβολή του ατμόπλοιου "Μακεδονία" στον Αμβρακικό κόλπο από τους Τούρκους

Σε ανάλογη διακοίνωση προέβη και η Ελλάδα.

Έτσι άρχισαν οι πολεμικές επιχειρήσεις που ανάμεσα στις δύο χώρες βασική διαφορά δεν υπήρχε και αυτή τη φορά, πάντα κατά τους Τούρκους, τα κράτη της Ευρώπης υποκίνησαν γιατί σύμφωνα με τη συνθήκη του 1878 που τους «αρπάχθηκε» η Θεσσαλία μέχρι την Αρτα και δόθηκε στην Ελλάδα. Ο νέος στόχος της Ελλάδας ήταν οι περιοχές της Ηπείρου, της Μακεδονίας και η Κρήτη. Σε αυτές τις περιοχές τα 2/3 των κατοίκων ήταν Ρωμιοί και οι Έλληνες υποκινούσαν ενάντια στους Τούρκους.

(Κατάσταση αντιπάλων δυνάμεων
Karşı püçlerın durumu)

Α) Τουρκικές Δυνάμεις.

Ο Σουλτάνος (εικόνα 2) είχε ζητήσει απ' το 1882 από τον Αυτοκράτο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εικ.2: Σουλτάνος Αμπτούλ Χαμίντ Χαν Β'.

ρα της Γερμανίας Γουλιέλμο Α' την αναδιοργάνωση του τουρκικού στρατού. Πράγματι, στάλθηκε αρχικά ο Ανχης Κάιλερ με τρεις Λγους και αργότερα ο Τχης Φον Ντερ Γκολτς, βαρόνος. Οι Γερμανοί αξκοι εντάχθηκαν στον τούρκικο στρατό και τους είχε δοθεί όχι μόνο συμβουλευτική αλλά και διοικητική δικαιοδοσία. Ο Ντερ Γκολτς έγινε πασάς- Στρατάρχης και υπαρχηγός του τουρκικού Γενικού Επιτελείου με αρχηγό το Σουλτάνο (εικόνα 3). Επίσης έγιναν και άλλες παραχωρήσεις προς τους Γερμανούς όπως η παραχώρηση του δικαιώματος της σιδηροδρομικής γραμμής προς τη Βαγδάτη.

Εικ.3: Γερμανοί αξιωματικοί αναδιοργανώνουν τον τούρκικο στρατό. Στην κεντρική φωτογραφία ο Στρατάρχης Φον Ντερ Γκολτς υπαρχηγός του τουρκικού στρατού.

Β) Ελληνικές Δυνάμεις.

Με σύμβαση που υπογράφτηκε στο Παρίσι το 1882 ήρθε αποστολή με επικεφαλής τον υπστργο Βοσσέρ και Γάλλους αξκους και ανέλαβε την αναδιοργάνωση του ελληνικού στρατού. Παρέμεινε στην Ελλάδα μέχρι το 1887 και το έργο της υπήρξε σημαντικό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Στον πίνακα 1 φαίνεται η οργάνωση του Τουρκικού και Ελληνικού Στρατού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΤΑΚΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

General asker

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ (Αμπτούλ Χαμίντ Χαν Β')	**Ανώτατος Αρχηγός Στρατιωτικών Δυνάμεων**	**ΕΛΛΑΔΑ ΒΑΣΙΛΙΑΣ (Γεώργιος Α')**
(7) Στρατιές – Ordu		
(3) Μεραρχίες Ανεξάρτητες – **tumen**		
ΟΠΛΙΤΕΣ – pivade eriler		**ΟΠΛΙΤΕΣ**
α) Τακτικού Στρατού – **intizamh ordu**		α) Ενεργού Στρατού
β) Έφεδροι - **ihtiyat eriler**		β) Εφεδρεία
γ) Εθνοφρουρά - **muhafizlar**		γ) Εθνοφρουρά
ΘΗΤΕΙΑ – Askezlik		**ΘΗΤΕΙΑ**
20ετή Μικτά	(οι Χριστιανοί	29ετή Μικτά
άρχιζε από τα 20 μέχρι τα 40	εξαγόραζαν τη θητεία με πληρωμή)	Άρχιζε απ' τα 21 μέχρι τα 50
ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ - jandarma Kuvveti		**ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ**
Γενική Διοίκηση - **Kamutafik**		
Ήταν οργανωμένη σε Συντάγματα – **alay** , Τάγματα – **tabur**		
Λόχους – boluk, ΕΦΙΠΠΟΙ – **suvari,** ΠΕΖΟΙ - **piyade**		4000 για φρούρηση φυλακών και τήρηση τάξης
ΑΞΚΟΙ - 2200	ΣΥΝΟΛΟ 44200	Χωρίς εκπαίδευση
ΟΠΛΙΤΗΣ - 42000		
ΤΑΚΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ – Genel asker		**ΤΑΚΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ**
ΑΞΚΟΙ - **Subay** 21634		ΑΞΚΟΙ 2000
ΟΠΛΙΤΕΣ - 378174		ΥΠΞΚΟΙ 4000
		ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣ. 6000
ΣΥΝΟΛΟ 399808		**ΣΥΝΟΛΟ 14000**
ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΠΕΖΙΚΟΥ – Kara Kuvvefleri		**ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΠΕΖΙΚΟΥ**
Τυφέκια Επαναληπτικά «Μάουζερ» εικόνα (4)		Τυφέκια «Γκρά» με ξιφολόγχη
» «Πιμπόντι – Μαρτίνι» εικόνα (5,6)		» «Σασσεπώ»
» «Διαφόρων Τύπων» εικόνα (6α)		» Διαφόρων «Τύπων»
Πιστόλια «Μάουζερ» εικόνα (7,8)		
ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΙΠΠΙΚΟΥ – Suvari		**ΙΠΠΙΚΟ**
Οπλισμένο με Σπάθη Τυφ. «Πιμπόντι – Μαρτίνι» εικόνα (9) Πιστόλι		Τυφέκια «Γκρά» ΥΠΞΚΟΙ «Περίστροφο»
ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ – TOPGU		**ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ**
Πυροβόλα «Κρουπ» εικόνα (10)		Πυροβόλα «Κρουπ»
ΤΑΓΜΑΤΑ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ – istihkam sinifi εικ.(11,12,13)		
ΛΟΧΟΙ ΔΙΑΒΙΒΑΣΕΩΝ – muhabere sinifi Με τα αντίστοιχα όπλα πεζικού		**ΜΗΧΑΝΙΚΟ**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Στον πίνακα 2 φαίνεται η δύναμη του Ναυτικού των δύο χωρών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ	ΣΤΟΛΟΣ – donanna	ΕΛΛΑΔΑ
148 εικόνα (14) εικόνα (15)	ΠΛΟΙΑ – GEMILER	71
	ΣΗΜΕΙΩΣΗ (1): Ο στόλος των Οθωμανών δεν έλαβε μέρος στον πόλεμο του 1897 αλλά του ανατέθηκε αποστολή βοήθειας στα Επάκτεια Πυροβολεία των Δαρδανελίων.	

Στον πίνακα 3 φαίνεται ο Στρατός εκστρατείας στη Θεσσαλία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ
Asker

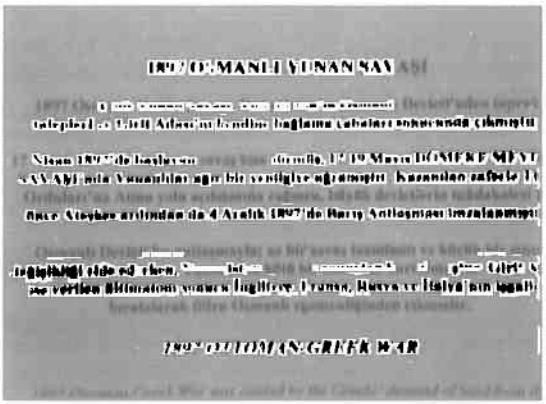
ΜΑΧΙΜΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ 1897 ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ		
ΤΟΥΡΚΙΑ		**ΕΛΛΑΔΑ**
ΕΛΑΣΣΩΝΑΣ	**ΑΡΧΗΓΕΙΑ Merkez**	**ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**
Άνδρες 60.000		42.000 Άνδρες
Πυροβόλα 156	εικόνα (	96 Πυροβόλα
Σπάθες – Ξίφοι 1420		
ΜΕΡΑΡΧΙΕΣ	7	2 ΜΕΡΑΡΧΙΕΣ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ ΠΖ	1	
ΜΕΡΑΡΧΙΑ ΙΠΠΙΚΟΥ	1	
ΜΟΥΣΙΡ ΕΤΑΜ ΠΑΣΑΣ εικόνα (18)	**ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΙ – baskumandan**	Από 17/3/97 Διάδοχος Κων/νος
ΔΥΤΕΣ ΜΕΡΑΡΧΙΩΝ – tumen komutam		
1 ΜΕΡΑΡΧΙΑ	Αντγος Χαϊρή Πασάς	1. ΜΕΡΑΡΧΙΑ Υπγός Μακρής Νικ
2 »	» Νεσκάτ »	2. » Σχης (ΠΖ) Μαυρομιχάλης Γ. μέχρι 5/5
3 »	» Μεμδούχ »	2.ΜΕΡΑΡΧΙΑ Ανχης (ΜΧ) Ψαροδήμος Κ.
4 »	Υπγος Χαϊδέρ »	1. ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ Σχης (ΠΖ) Δημόπουλος Ιωαν.
5 »	Αντγος Χακή »	2. ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ Σχης (ΠΒ) Μαστραπάς Χρ.
6 »	» Χαμδή »	3. ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ Σχης (ΠΒ) Σμολένσκης Κ.
7 »	» Χιονή »	4. ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ Σχης (Γεν. Επιτελών) Αντωνιάδης Μ.
» Ιππικού	Υπγός Σουλεϊμάν »	ΕΙΔΙΚΗ ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ Σχης (ΠΖ) Κακλαμάνος Γ.
ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ ΠΕΖΙΚΟΥ	Υπγός Μεχμέτ » εικ.(19)	

***ΣΗΜΕΙΩΣΗ:** Στη δύναμη του Στρ. Εκστρατείας των Ελλήνων κατά τη μάχη του Δομοκού – Λαμίας πρέπει να συμπεριληφθούν και τα ξένα εθελοντικά σώματα α) Γαριβελδινό Σώμα υπό το Στργό Ριτσιώτη Γαριβάλδη (390 Ιταλοί, οι υπόλοιποι Γάλλοι, Άγγλοι, Δανοί) απ' αυτούς οι 250 υπό τον Σχη Μαρεό δεν έλαβαν μέρος σε καμία μάχη.*
β) Η Φιλελληνική Λεγεώνα δυνάμεως 150 αντρών με Δκτή τον Λγο Βαρατάση Περικλή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΠΡΟΕΛΑΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ, ΣΥΜΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΜΑΧΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΔΟΜΟΚΟΥ

(Türklerın yürüyuşüo Yunanlıların toplanışı)

Στις 6 Απριλίου οι Τούρκοι πέτυχαν να καταλάβουν τη διάβαση της Μελούνας (Milona) χωρίς να προχωρήσουν νότια, δεν εκμεταλλεύτηκαν τις αδυναμίες του ελληνικού στρατού. Οι Οθωμανοί άρχισαν να νικούν.

Ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμιντ «διαισθανόμενος» ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις ή Μεγάλα Κράτη όπως τους αποκαλούν οι Τούρκοι θα μπορούσαν να επέμβουν και για να μην του πάρουν την ευκαιρία (η πολιτική του ήταν να περιορίζει τις ξένες επεμβάσεις) γνωστοποίησε στον Edhem Paşa να επέμβει άμεσα ή να κατακτήσει έδαφος και έτσι κατελήφθησαν στις 12 Απριλίου το Yemşehir(Λάρισα), 16 Απριλίου τα Tırhala (Τρίκαλα) και 19 Απριλίου η Καρδίτσα. Απέτυχαν να καταλάβουν το στενό Μουζακίου και έτσι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στο χωριό Ραψίστα (Γόμφοι).

Στις 15 Απριλίου οι Οθωμανοί κινήθηκαν να καταλάβουν το Βόλο αλλά η 3η Ταξιαρχία (Σμολένσκη) τους συγκράτησε στο Βελεστίνο. Τελικά στις 26 Απριλίου οι Τούρκοι εισήλθαν στο Βόλο. Γενικά ο τούρκικος στρατός στις μάχες των «Συνόρων» επέδειξε μια βραδύτητα και διστακτικότητα και είναι ευτύχημα για την Ελλάδα ότι οι Τούρκοι δεν προέλασαν κατά τη στιγμή της αποσύνθεσης του ελληνικού στρατού γιατί θα είχε επέλθει η οριστική καταστροφή του.

Παράλληλα ο τουρκικός στρατός κινήθηκε από Λάρισα προς την κύρια τοποθεσία άμυνας των Ελλήνων στα Φάρσαλα τα κατέλαβε χωρίς αντίσταση στις 24/4 και ώρα 06.00΄και στις 11.00΄έφτασε εκεί ο ίδιος ο Ethem Paşas και όλως παραδόξως δεν καταδίωξε τις ελληνικές δυνάμεις προς το Δομοκό όπως του πρότειναν οι επιτελείς του (και άλλη τουρκική επαρχία ανεκμετάλλευτη). Μετά από αυτά υπήρχε κίνδυνος αποκοπής της οδού προς Δομοκό, Λαμία. Εδώ μια σημείωση: Το οδικό δίκτυο συνδεόταν με το εσωτερικό της χώρας με τη μοναδική αμαξητή, σκυρόστρωτη οδό Φάρσαλα- Λαμία ενώ η οδός Βόλος-Λαμία ήταν καροποίη-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τη (στη Μακεδονία η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε το καλύτερο συγκοινωνιακό δίκτυο).

Εν τω μεταξύ οι αποτυχίες και η υποχώρηση του ελληνικού στρατού προκάλεσαν στις 18/4 την αντικατάσταση της κυβέρνησης Δεληγιάννη από την κυβέρνηση Δημητρίου Ράλλη ενώ αντίθετα ο Σουλτάνος ισχυροποιήθηκε στο εσωτερικό και παγκόσμια και ήταν αδιαφιλονίκητος ηγέτης. Η Θεσσαλία παραδόθηκε στους Τούρκους.

Η απειλή τώρα και μετά την κατάληψη των Φαρσάλων ήταν μεγάλη και υποχρέωσε τον ελληνικό στρατό σε γενική σύμπτυξη στις 24 Απριλίου στην τοποθεσία του Δομοκού. Ο Ethem εκτίμησε ότι ο ελληνικός στρατός ετοιμάζει πρωτίστως αντεπίθεση, δευτερευόντως την περίπτωση άμυνας και τέλος την υποχώρηση.

Η συγκεκριμένη τοποθεσία είναι αναμφίβολα ισχυρή από τη φύση της με διακεκομμένο και ανώμαλο έδαφος, αποτελεί οροπέδιο με δύσβατα όρη για την εποχή που μιλάμε.

Οι ελληνικές δυνάμεις αφού αφίχθησαν στο οροπέδιο του Δομοκού ασχολήθηκαν με την αμυντική τους οργάνωση χωρίς να ενοχληθούν και πάλι από τους Οθωμανούς μέχρι την 4 Μαίου, φτιάχνοντας πολύ γρήγορα στοιβάδες πρόχειρα οχυρωματικά έργα επειδή αυτές τις οργανωμένες θέσεις σαν να είχαν αυτοπεποίθηση ότι πολύ γρήγορα θα έχαναν κάνοντας αμυντικό πόλεμο και πίστευαν σίγουρους νικητές τους Τούρκους.

Πράγματι το ηθικό του ελληνικού στρατού δεν ήταν σε ευχάριστο σημείο και η πτώση του είχε σαν αποτέλεσμα και τη χαλάρωση της πειθαρχίας. Αντίθετα ο τούρκικος στρατός είχε αναπτερωμένο ηθικό και απόλυτη πειθαρχία. Επίσης το βράδυ της 26 Απριλίου με δγη του Σουλτάνου ο Etehm Paşas ανέλαβε και τη διοίκηση των τουρκικών δυνάμεων της Ηπείρου και στις 28/4 μέσω Λάρισας επανήλθε στο αρχηγείο του που ήταν στον Τεκέ Φαρσάλων(είναι η περιοχή πηγαίνοντας οδικώς από Φάρσαλα προς Λάρισα αριστερά μας και μετά από 5 km περίπου στους λόφους πριν το χωριό Χαλκιάδες (παλιά ονομασία Καραδεμερτζή)).

Χαρακτηριστική εικόνα από τις συμπλοκές στην Όθρυ

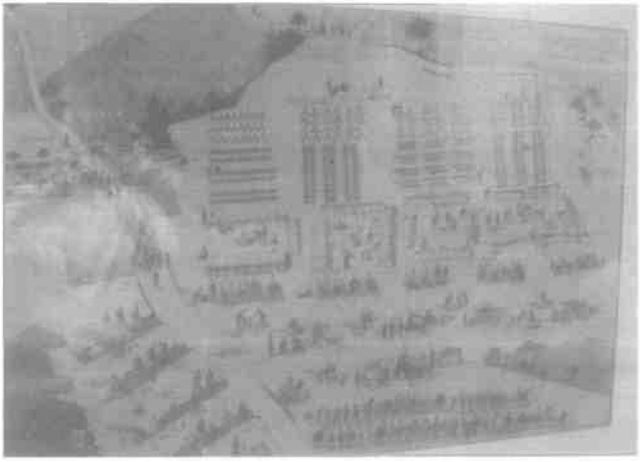
Επειδή για τον ελληνικό στρατό τίποτα δεν πήγαινε καλά, όλες οι προσπάθειες επικεντρώνονταν στη διπλωματία, ενώ οι Τούρκοι δεν το ήθελαν αυτό γιατί η πολιτική του Σουλτάνου ήταν να περιορίζει τις ξένες επεμβάσεις είτε διπλωματικές ήταν είτε στρατιωτικές. Στις 30 Απριλίου άρχισαν διαπραγμα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τεύσεις και οι πρεσβευτές των Μ. Δυνάμεων ζήτησαν απ' το Σουλτάνο την αναστολή των εχθροπραξιών. Δυστυχώς όμως για τους Έλληνες εκείνη την ημέρα στον Άραχθο ποταμό στην Ήπειρο επιτέθηκαν στους Τούρκους και τους έβλαψαν. Φυσικό ήταν να διακοπούν οι διαπραγματεύσεις. Στις 2/5 ο Σουλτάνος διατάζει άμεση επίθεση κατά του Δομοκού κα πιέζει τον Ethem με σκοπό να καταλάβει όσα περισσότερα εδάφη γίνεται πίσω από τα παλαιά σύνορα του όρους Όρθυ προτού επέμβουν οι Μ. Δυνάμεις και κυρίως η Ρωσία για τη σύναψη ανακωχής.

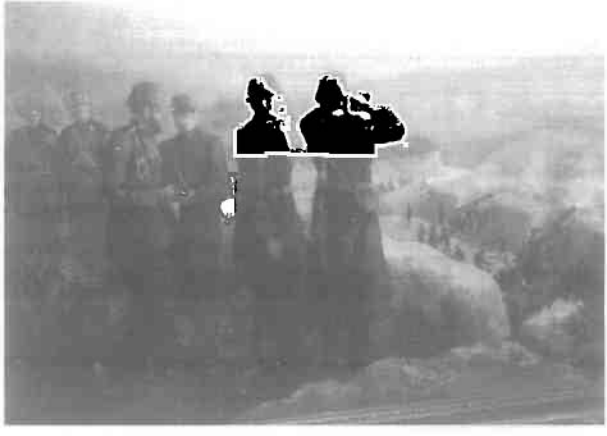

Διάταξη μάχης των τούρκικων στρατευμάτων κατά την μάχη του Δομοκού.

Στις 5 Μαΐου άρχισε η μάχη του Δομοκού. Και άλλη μια σκληρή μάχη αλλά και πάλι ήττα για τον ελληνικό στρατό. Στο σχεδιάγραμμα Νο1 φαίνονται αναλυτικά οι θέσεις άμυνας των ελληνικών δυνάμεων, οι κατευθύνσεις επίθεσης και οι θέσεις των Οθωμανών. Οι Τούρκοι πέτυχαν και πάλι μια μεγάλη νίκη. Μια δγη που είχαν οι 1η και 2η Τουρκική Μεραρχία ότι σε περίπτωση υποχώρησης των ελληνικών τμημάτων να αναλάβουν την εντατική-συνεχή (σύντονη) καταδίωξη τους πράγμα

Διάταξη μάχης των τούρκικων στρατευμάτων κατά την μάχη του Δομοκού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οθωμανοί επιτελείς με Γερμανό σύμβουλο παρακολουθούν τις μάχες στην ευρύτερη περιοχή Δομοκού.

που ευτυχώς αι πάλι δεν έκαναν.

Δε θα επεισέλθουμε σε λεπτομέρειες για τη μάχη γιατί είναι θεωρώ κουραστικό, θέμα για στρατιωτικούς αναλυτές αλλά και περιορισμένος χρόνος. Απλά θα αναφέρω ότι στο Δομοκό οι Οθωμανοί είχαν τις μεγαλύτερες απώλειες από κάθε άλλη μάχη που έδωσαν στην περιοχή των τότε συνόρων.

Σύμπτυξη στην τοποθεσία Καλαμακίου Μάχη Αγίας Αικατερίνης (Χάνι Αβδούρ Αχμάν) στις 6/5 (εικόνες 26,27)

Η μάχη στην Αγία Αικατερίνη

Στο βάθος το χάνι του Παλαμά

Μετά το τέλος της μάχης του Δομοκού ο ελληνικός στρατός αποφάσισε για σύμπτυξη στην Όρθυ (τοποθεσία Καλαμακίου).

Κατά τη σύμπτυξη του στρατεύματος επικράτησε σύγχυση, αταξία, διασπορά ψευδών ειδήσεων, διέλευση φυγάδων, πρόσφυγες, ποίμνια, αμάξια κ.λ.π. Σε αυτή την οικτρή κατάσταση βρίσκονταν οι ελληνικές δυνάμεις που είχαν υποχωρήσει στη Διάβαση Καλαμακίου και έδιναν μεμονωμένες μάχες ενώ οι Οθωμανοί σε λίγο προχωρούσαν χωρίς να συναντούν καμιά αντίσταση γιατί οι ελληνικές μονάδες σε κακή κατάσταση έφευγαν προς Λαμία (εικόνες 28,29). Άμεση καταδίωξη απ΄ τους Τούρκους και πάλι ευτυχώς δεν έγινε αν και η διαταγή του Ethem Paşa καθόριζε σαφώς: «Όλη η στρατιά θα καταδιώξει τον εχθρό προς Φούρκα».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο Ετέμ με τους επιτελείς του παρακολουθεί την προέλαση των Τούρκων

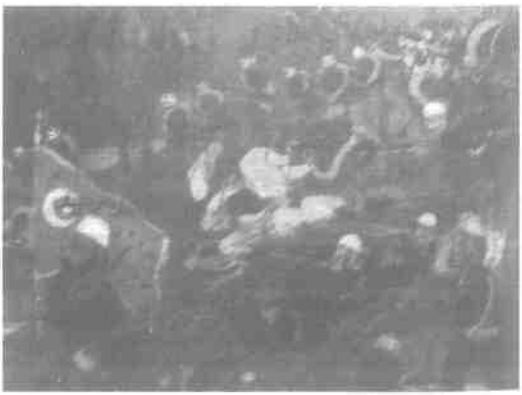
Υποχώρηση του ελληνικού στρατού στην περιοχή Αυχένας Καλαμακίου (Φούρκα Δερβένι)

Σύμπτυξη στην Ταράτσα και οι συμπλοκές στην «Παλιοκούλια» και «Καμηλόβρυση».

Στις 7 Μαΐου φτάνει στη (Φούρκα Δερβένι) Αυχένα Καλαμακίου ο στρατάρχης των Οθωμανών Ethem ο οποίος ενημερώθηκε τηλεγραφικά απ' το Σουλτάνο απ' την (Istanbul) Κων/πολη που τον προειδοποιούσε για τη συνομολόγηση ανακωχής, μετά από προσωπική παρέμβαση του Τσάρου της Ρωσίας. Διατάσει τότε ο Ethem τον υπαρχηγό του Σεϊφουλάχ Paşa (εικόνα 30) με το ιππικό να κινηθεί προς Λαμία να καταλάβουν όσα περισσότερα εδάφη πριν την ανακωχή. Συναντά κάποιες ελληνικές δυνάμεις 2 τάγματα στη θέση «Παλιοκούλια» και αρχίζουν συμπλοκές. (εικόνα 31)

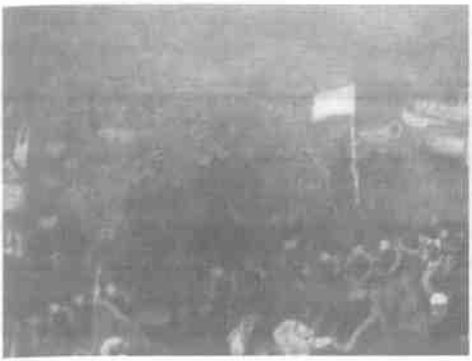
Εικ. 30 Σεϊφουλάχ Πασάς: Υπαρχηγός των τούρκικων δυνάμεων στη μάχη του Δομοκού-Λαμίας.

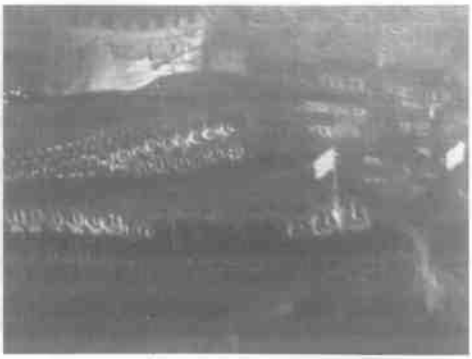
Εικ. 31 Συμπλοκές στην "Παλιοκούλια"

Εδώ θα αναφέρω ένα συμβάν το οποίο νομίζω ότι αξίζει: ο Νομάρχης Φθιωτιδοφωκίδος Κων/νος Έσλιν ζητά την άδεια και μεταβαίνει στις εμπόλεμες γραμμές. Συναντάται με το Σεϊφουλάχ Paşakαι ζητά ανακωχή. Ο Σεϊφουλάχ του απαντά ότι δεν έχει τέτοια εντολήαλλά αντίθετα η διαταγή που είχε ήταν «να καταλάβει και τη Λαμία». Όπως είναι φυσικό οι διαπραγματεύσεις σταμάτησαν. Η μάχη γενικεύτηκε και επεκτάθηκε. Οι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εικ. 32 Συμπλοκές στην "Καμηλόβρυση"

Εικ. 32: Στο βάθος φαίνεται το κάστρο της Λαμίας

Τούρκοι πέτυχαν να 'γκρεμίσουν' τα ελληνικά τμήματα από τα υψώματα της «Παλιοκούλιας» και τα ανάγκασαν να συμπτυχθούν άτακτα-ακατάστατα στην «Καμηλόβρυση». (εικόνα 32)

Τα ελληνικά τμήματα προσπάθησαν αλλά οι ανώτερες τουρκικές δυνάμεις κατόρθωσαν και πάλι να τα γκρεμίσουν και κινήθηκαν προς την «Ταράτσα». (εικόνα 33) Τα ελληνικά στρατεύματα διατάσσονται να συμπτυχθούν στις Θερμοπύλες. Γενικά η μάχη της Λαμίας απεικονίζεται στις εικόνες 34,35.

Εικ. 34: Στο βάθος ο Μαλλιακός κόλπος με τον ελληνικό στόλο.

Εικ. 35

Αναστολή εχθροπραξιών- ανακωχή

(duşmanca tavırlar Tehırı-mütareke)

Στις 7 Μαΐου αργά το απόγευμα σταμάτησαν οι εχθροπραξίες. Ο Αρχιστράτηγος του ελληνικού στρατού αφού είχε συμπτυχθεί στις Θερμοπύλες παίρνει το πολυπόθητο τηλεγράφημα από την κυβέρνηση για τη σύναψη ειρήνης και επιστρέφει στη Λαμία.

Στις 8 Μαΐου συναντώνται στην Ταράτσα Λαμίας για συνομιλίες σαν εκπρόσωποι του Οθωμανικού στρατού οι ταγματάρχες Ιζέτ μπέης και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ριζά μπεη που αργότερα προήχθη σε πασά.

Ριζά μπέης (εκπαιδευμένος στη Γερμανία) που έγινε πασάς (εικόνα 36) με τους αντιπροσώπους του ελληνικού στρατού επίλαρχο Καρπούνη και Λγο Κοντογιάννη, συνέταξαν και υπέγραψαν το ''πρωτόκολλο'' ανακωχής, το οποίο πήρε τη μορφή της ''τελικής σύμβασης ανακωχής'' ύστερα και από διπλωματικές ενέργειες με τους πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων στις 22 Μαΐου1897. Η οριστική συμφωνία υπεγράφη στην Κων/πολη στις 22 Νοεμβρίου 1897 κατόπιν αποδοχής απ' το Σουλτάνο των προτάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων. Επικυρώθηκε από το Σουλτάνο και την ελληνική Βουλή στις 6 Δεκεμβρίου 1897.

Ο Σουλτάνος παρουσιαζόταν αδιάλλακτος, παρουσίαζε πάντα εμπόδια με την ελπίδα να κερδίσει περισσότερα ανταλλάγματα. Δύο από τα άρθρα που έγιναν πολλές συζητήσεις ήταν η πολεμική αποζημίωση που θα πλήρωνε η Ελλάδα στην Τουρκία και η εκκένωση των κατεχώμενων εδαφών από τους Τούρκους. Τελικά ο τουρκικός στρατός άρχισε να εγκαταλείπει τη Θεσσαλία στις 2 Μαΐου1898 και τα τελευταία τμήματα στις 6 Ιουνίου ΄98. Το ποσό της πολεμικής αποζημίωσης ορίστηκε στο ποσό των 4.000.000L. Το ποσό πολύ μεγάλο για την εποχή. Επίσης οι Μεγ. Δυνάμεις επέβαλαν στην Ελλάδα διεθνή Οικονομικό έλεγχο Δ.Ο.Ε. Η πρώτη δόση καταβλήθηκε στις 15 Μαΐου ΄98, η δεύτερη στις 25 Μαΐου και η Τρίτη 10 Ιουνίου και 10 Ιουλίου η τελευταία.

Στις 8 Δεκ. 1898 αποκαθίστανται οι διπλωματικές σχέσεις και νέος πρέσβης της Τουρκίας στην Αθήνα ορίστηκε ο Ραφαάτ μπέης και της Ελλάδος στην Κων/πολη ο Ν. Μαυροκορδάτος.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΘΩΜΑΝΟΥΣ

Osmanlılar için mücadelenin savaşın onemi

Οι Τούρκοι λένε ότι η διακοπή των εχθροπραξιών με την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων στη Λαμία, στην πραγματικότητα, έσωσε την Ελλάδα και μάλλον δεν έχουν άδικο. Ευτυχώς που ο Οθωμανικός στρατός δεν εκμεταλλεύτηκε πλήρως τις αδυναμίες του ελληνικού στρατού. Είναι ευτύχημα για το στρατό των Ελλήνων που χάρη στη βραδύτητα και διστακτικότητα που υπέδειξαν οι τουρκικές δυνάμεις δεν επήλθε η πλήρης και οριστική καταστροφή του. Ο Ethem Paşas δικαιολόγησε τη βραδύτητα των εξελίξεων των μαχών στις δυσκολίες μεταφοράς και ανε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φοδιασμού δεν υπήρχε επαρκές οδικό δίκτυο στη Θεσσαλία.

Για τους Τούρκους ήταν η τελευταία νικηφόρα μάχη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αποδίδουν όλα όσα έγιναν στον πόλεμο του 1897 στις Μεγάλες Δυνάμεις Ρωσία, Αγγλία, Γαλλία. Θεωρούν ότι σύμφωνα με τη συνθήκη του Βερολίνου το 1878 τους ''αρπάχθηκε'' για πρώτη φορά η Θεσσαλία μέχρι την Αρτα. Η δεύτερη φορά ήταν τώρα. Επίσης ότι τα ευρωπαϊκά κράτη στηριζόμενα στον ισχυρισμό για γενοκτονία των Χριστιανών προστάτεψαν την Ελλάδα και στο Σουλτάνο πρότειναν τους όρους της συμφωνίας. Ισχυρίζονται ότι είχαν καλύτερο στρατό, οργανωμένο, εκπαιδευμένο, εξοπλισμένο με την επίβλεψη όπως προείπαμε και είδαμε φωτογραφικό υλικό των Γερμανών την οποία είχε ζητήσει ο ίδιος ο Σουλτάνος και είχαν αποκτήσει την ικανότητα για διεξαγωγή επιτυχούς πολέμου. Με πολεμική εμπειρία και διαδοχικές στρατεύσεις του 1880, 1885, 1895, 1896 η Τουρκία στον πόλεμο του 1897 με ταχύτητα και λίγες δαπάνες (τα απαιτούμενα ποσά βρέθηκαν από διάφορα ταμία) μπόρεσε και επιστράτευσε τις δυνάμεις της. Εφάρμοσε μια καινοτομία, έναν επιστρατευτικό νεωτερισμό που κάπως έτσι εφαρμόζουν σήμερα οι σύγχρονοι στρατοί, κάτι σαν ''πυρήνες''. Δηλαδή κλήθηκαν με ατομικές προσκλήσεις οι της πρώτης σειράς εφεδρείας, συγκεντρώθηκαν σε ιδιαίτερους χώρους και προωθήθηκαν στις στις μονάδες τους. Έτσι αποφεύχθηκε η ανάμιξή τους με τις υπόλοιπες σειρές εφεδρείας. Η προσέλευση ήταν ικανοποιητική και τα αποτελέσματα ανώτερα των προσδοκιών της. Εξάλλου το πολεμικό υλικό που διέθεταν ήταν επαρκές.

Επίσης είχαν οργανωμένο σχέδιο επιχειρήσεων για αμυντικό και για επιθετικό πόλεμο προς εξουδετέρωση του ελληνικού στρατού.

Διέθεταν επίσης πολύ καλό σιδηροδρομικό δίκτυο και στην Ανατολή (Αγκυρα, Εσκί Σεχίρ, Σκούταρι(Ισκουντάρ), Ασιατική ακτή Κων/πολης) αλλά και στη Θράκη Αλεξ/λη (Δεδέ Αγάτς), Μακεδονία Θεσ/νίκη (Σαλονίκ) Βέροια, Αμύνταιο (Σόροβιτς), Μοναστήρι (Βίτολα).

Αντίστοιχα και το οδικό τους δίκτυο ήταν οργανωμένο από Θεσ/νίκη-Ελασσόνα, Βέροια-Ελασσόνα, Αμύνταιο-Ελασσόνα.

Έτσι μπόρεσαν να μεταφέρουν το στρατό τους και τα υλικά σε λίγο χρονικό διάστημα.

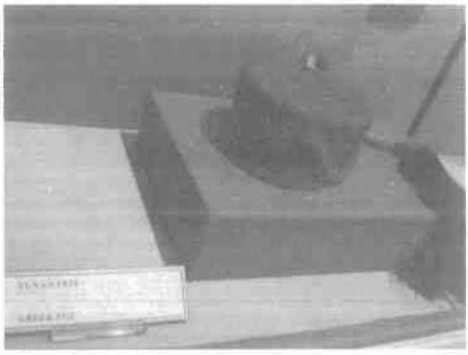
Μετά τη σφοδρή μάχη Δομοκού-Λαμίας οι Τούρκοι στο τέλος κέρδισαν μια ακόμα ''λαμπερή (ışık zafer)'' νίκη . Ο ελληνικός στρατός διαμελίστηκε. Η ελληνική διοίκηση χρησιμοποιώντας το σκοτάδι της νύχτας με δυσκολία γλίτωσε. Αλλά δυστυχώς η έλευση του οθωμανικού στρατού στην ελληνική πρωτεύουσα, την Αθήνα, θα εμποδιζόταν από μια άλλη αντίδραση απρόσμενη. Τα Μεγάλα Κράτη. Ο τούρκικος στρατός που κρατούσε στα χέρια του ανακατωμένα εδάφη τα άφησε με απαίτηση-ανακωχή που υπογράφτηκε. Στις εικόνες που ακολουθούν φαίνονται διά-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φορα λάφυρα.

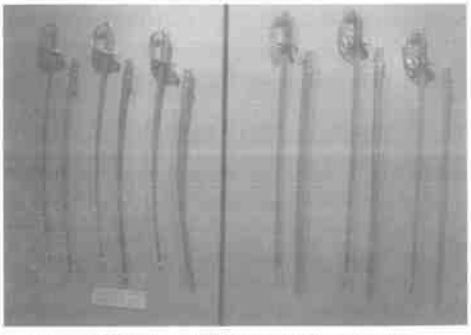
Εικ. 37: Σημαία που υφαρπάχθηκε από τα χέρια Ελλήνων

Εικ. 38: Ελληνικό φέσι

Εικ. 39: Ελληνικά πολεμικά όπλα

Εικ. 40 Ξίφη Ελλήνων αξιωματικών-Λάφυρα πολέμου

Ο τουρκοελληνικός πόλεμος του 1897 κερδήθηκε χάρη στην οξυδέρκεια και διορατικότητα του Σουλτάνου Αμπτούλ Χαμίντ Χαν τουΒ΄με την παγκόσμια και εσωτερική πολιτική που εφάρμοσε, αλλά και την οργάνωση της διοίκησης του κράτους, τη μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση, ο σεβασμός αυξήθηκε και το ηθικό του λαού υψώθηκε και η θέση του ενώ ήταν επισφαλής από τη διαφαινόμενη διάλυση της μέχρι τότε πανίσχυρης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για μια δεκαετία παρέμεινε στο θρόνο και εκθρονίστηκε το 1909 στην περιοχή Ντεπό της Θεσ/νίκης και στο θρόνο τον διαδέχτηκε ο αδελφός του Μεχμέτ Ε' Ιρεσιτ μέχρι το 1918 και εδώ πρέπει να θυμηθούμε ότι οι Νεότουρκοι είχαν κάνει την εμφάνισή τους από το 1889 και ετοιμάζονταν για δυναμική δράση εναντίον του εξαντλημένου καθεστώτος του Σουλτάνου. Αυτό το κίνημα εκμεταλλεύτηκε αργότερα ο Atatürk και κατόρθωσε να επιβληθεί, να εκμεταλλευθεί τα εσωτερικά προβλήματα και τις έριδες, να πάρει το λαό με το μέρος του και να εκθρονίσει στο τέλος το 1922 το Σουλτάνο (Μεχμετ ΣΤ') αναλαμβάνοντας εκείνος την εξουσία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Όλοι οι Σουλτάνοι που διακυβέρνησαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία (στο μέσον οι τρεις τελευταίοι) και εικόνες από την εξέλιξη του τουρκικού στρατού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

1. Γεννήθηκε στη Λάρισα.
2. ΑΡΙΣΤΟΥΧΟΣ Παιδαγωγικής Ακαδημίας, Μετεκπαίδευσης Λαμίας, Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Σ.Ε.Λ.Δ.Ε.
3. Έχει πτυχίο Αγγλικών και Τουρκικών.
4. Είναι Συνεργάτης του Πανεπιστημίου Istanbul.
5. Έχει διατελέσει Υποδιευθύντρια του 21ου Δημ. Σχολείου Λαμίας.
6. Έχει παρουσιάσει Δειγματικές Διδασκαλίες.
8. Έχει Σχεδιάσει, Εφάρμοσε και Πραγματοποίησε Πρόγραμμα «Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης».
9. Έχει Παρακολουθήσει Επιμορφωτικά Προγράμματα, Συνέδρια, Σεμινάρια, Ημερίδες στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό.
10. Έχει πλούσια Κοινωνική και Πολιτιστική δράση Ελλάδα και εξωτερικό.
11. Είναι απεσπασμένη σε σχολείο του εξωτερικού (ΤΟΥΡΚΙΑ).
12. Συνεργάζεται με άρθρα και μονογραφίες με την Ελληνόφωνη Εφημερίδα ΗΧΩ της Κων/πολης.
13. Έχει δύο παιδιά, μία κόρη τη Ρωξάνη Δασκάλα και ένα γιο το Χρίστο Φοιτητή στο Πανεπιστήμιο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Παναγιώτης Ιω. Καμηλάκης
Κύριος ερευνητής του Κέντρου Έρευνας Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών

ΘΕΜΑ
«Παλιά επαγγέλματα της Φθιώτιδας»

«Επισημάνσεις για τον επαγγελματικό βίο των κατοίκων της Φθιώτιδας, 19ος – 20ος αιώνας»*

Κατ' αρχήν θα ήθελα να ευχαριστήσω το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού του Δήμου Λαμιέων για την πρόσκληση να είμαι μεταξύ των ομιλητών αυτού του 4ου Συνεδρίου, ιδιαίτερα τον κ. Γιάννη Μακρή, και να συγχαρώ τους οργανωτές και όλους τους συντελεστές του συνεδρίου για τις προσπάθειες που κατέβαλαν και καταβάλλουν για την ανάδειξη του πνευματικού και πολιτισμικού παρελθόντος και γενικότερα της ιστορίας και του λαϊκού πολιτισμού της Φθιώτιδας. Η Φθιώτιδα, λοιπόν, ως ενιαία γεωγραφική και πολιτισμική ενότητα, που βρίσκεται στο κέντρο του ηπειρωτικού κορμού της Ελλάδας, πανάρχαιο πέρασμα από τη Βόρεια προς τη Νότια Ελλάδα και αντίστροφα, παρουσιάζει, πέραν του ιστορικού, αρχαιολογικού και λοιπού γενικότερου επιστημονικού ενδιαφέροντος, και σημαντικό ενδιαφέρον λαογραφικό, εθνογραφικό και ανθρωπολογικό. Παρά ταύτα, δεν μπορεί να λεχθεί, αν και αξιόλογες -περισσότερο ή λιγότερο- σχετικές προσπάθειες έχουν γίνει από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και εξής μέχρι σήμερα, και ιδιαίτερα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, ότι η περιοχή έχει μελετηθεί ικανοποιητικά από λαογραφική άποψη.

Ιδιαίτερα ο πλούσιος σε θέματα και ανάλογα επιστημονικά ερεθίσματα υλικός βίος και πολιτισμός της περιοχής έχει ελάχιστα μελετηθεί και με εξαίρεση κυρίως τις εργασίες του Δημήτρη Λουκόπουλου, του γνωστού λαογράφου της Ρούμελης, εργασίες που αφορούν γενικότερα τη ρουμελιώτικη λαογραφία σε θέματα υλικού βίου, γεωργικού-ποιμενικού βίου, κατοικίας, σκευών, τροφών, υφαντικής και χειροτεχνίας, μόλις το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα κίνησε το ενδιαφέρον των μελετητών, κυρίως ντόπιων λογίων και τοπικών λαογράφων, συχνά στο ευρύτερο

* Η ανακοίνωση δημοσιεύεται εδώ, για τεχνικούς λόγους, από απομαγνητοφώνηση, χωρίς υπομνηματισμό. Στην πλήρη μορφή της, και με υποσημειώσεις, θα δημοσιευθεί σύντομα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πλαίσιο συγγραφών τοπικής ιστορίας και σχετικής λαογραφικής συλλογής, παρά μιας ειδικότερης συγγραφής, μονογραφίας σε θέματα υλικού βίου. Το φαινόμενο βέβαια δεν είναι μόνο τοπικό, το συναντούμε ευρύτερα στον ελληνικό χώρο. Οι λόγοι καθυστέρησης των σχετικών με τον υλικό βίο και πολιτισμό καταγραφών και προπαντός ερευνών και μελετών στη Φθιώτιδα είναι οι γνωστοί γενικά, που ισχύουν ευρύτερα και οφείλονται εν πολλοίς στην ανάπτυξη και μελέτη των θεμάτων της φιλολογικής και της εθιμικής λαογραφίας σε βάρος της λαογραφίας του υλικού βίου. Και αυτό διότι οι δύο αυτοί τομείς θεωρήθηκαν, στα πλαίσια της θεωρίας της συνέχειας από την αρχαιότητα στον λαϊκό πολιτισμό των νεοτέρων Ελλήνων, από τους παλαιότερους ιδιαίτερα λαογράφους, ότι εξυπηρετούσαν καλύτερα τις ανάγκες της ελληνικής λαογραφίας σ' αυτή τη στροφή της προς την αρχαιογνωσία και τις αρχαίες καταβολές του νεοελληνικού βίου. Βέβαια δε λείπουν και τοπικοί λόγοι αυτής της καθυστέρησης των μελετών για τον υλικό βίο, όπως η έλλειψη -κυρίως παλαιότερα- ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την τοπική παράδοση από τους επιστήμονες και τους λογίους της συγκεκριμένης περιοχής και η συνακόλουθη, μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες, πλήρης ανυπαρξία κατάλληλων τοπικών πολιτιστικών και επιστημονικών φορέων, που θα μπορούσαν να αναλάβουν πρωτοβουλίες, για τη διάσωση, μελέτη, προβολή και ανάδειξη του λαϊκού πολιτισμού της. Και ειδικότερα του παραμελημένου, όπως είπαμε, ακόμη περισσότερο υλικού βίου.

Σημαντικός λόγος καθυστέρησης των λαογραφικών σπουδών της Φθιώτιδας είναι και το μεγάλο ενδιαφέρον που παρουσιάζει η περιοχή για τη νεότερη ιστορία, ιδιαίτερα για τον μεγάλο αγώνα του 1821, που σε σημαντικό βαθμό έχει μονοπωλήσει το ενδιαφέρον των μελετητών και καλύπτει και το μεγαλύτερο μέρος της σχετικής φθιωτικής βιβλιογραφίας. Παρόλα αυτά, μεταπολεμικά οι σχετικές με τον υλικό πολιτισμό της Φθιώτιδας εργασίες, αν και λίγες σχετικά, σε σχέση με το σύνολο της λαογραφικής βιβλιογραφίας της περιοχής, που το αποτελούν κι εδώ εργασίες κυρίως για τα έθιμα, τα τραγούδια και γενικά τα πνευματικά δημιουργήματα του λαού, είναι ενδιαφέρουσες και αξιομνημόνευτες.

Αναφέρω ενδεικτικά άρθρα και μελετήματα, που έχουν δημοσιευτεί για τον ποιμενικό βίο, τα *βλαχοκόνακα* και τους *τσελιγκάδες* της Φθιώτιδας, για τα παλιά λαμιώτικα επαγγέλματα του 19ου και 20ού αιώνα, για τους Ευζώνους της Φθιώτιδας ως φορείς αρχαίας φορεσιάς, τις εργασίες, μελετήματα και άρθρα του πολυγραφότατου περί παντός του φθιωτικού Δημητρίου Νάτσιου, για τις λαϊκές αγορές, τα τσαρουχάδικα και τους τσαρουχάδες της Λαμίας τον 19ο και τον 20ό αιώνα από λαογραφική και περισσότερο από ιστορική άποψη, καθώς τον ενδιαφέρει περισσότερο η ιστορία. Τα βιβλία επίσης του Ζάχου Ξηροτύρη και κυρίως το σχετικό με τη λαϊκή τέχνη και χειροτεχνία, άρθρα διαφόρων λογίων σε φθιωτικά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

πάντα περιοδικά για τα επαγγέλματα, όπως του σαμαρά, τους νερόμυλους της Υπάτης και τα νερά και τις βρύσες, καθώς και τους μύλους άλλων περιοχών της Φθιώτιδας, τη γυναικεία φορεσιά και γενικότερα την ενδυμασία στο Νεοχώρι της Υπάτης και συνολικά στη Φθιώτιδα, για τα χαλκουργεία και τους χαλκουργούς της Λαμίας κ.ά. Ιδίως όμως πρέπει να μνημονεύσω τις συλλογικές προσπάθειες γυναικών της Λαμίας, που έχουν γίνει τα τελευταία 15-20 χρόνια, για τη μελέτη των μύλων και γενικότερα των θεμάτων που σχετίζονται με το νερό και τον πολιτισμό του. Προσπάθειες όπου πρωτοστατεί η Μαρία Πολυμεροπουλου-Τσιβελέκη, η οποία μας έδωσε και μια πολύ αναλυτική καταγραφή και παρουσίαση των πανδοχείων, των παλιών χανιών της Λαμίας και των χαντζήδων που τα λειτουργούσαν στον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα, δημοσιευμένη στα Πρακτικά του 2ου Συνεδρίου της Φθιωτικής Ιστορίας. Εκεί, στον ίδιο τόμο, δημοσιεύεται και μια δεύτερη εργασία σε θέμα υλικού και μάλιστα επαγγελματικού βίου, για τους πλανόδιους και στεγασμένους φωτογράφους της Λαμίας από το Νικόλαο Δαβανέλο. Στα πρακτικά του 1ου Συνεδρίου έχει δημοσιευτεί μια ακόμα εργασία για θέμα επαγγελματικού βίου, σχετική με τα γυναικεία επαγγέλματα στη Λαμία, 1835-1922, από τον Γεώργιο Σταυρόπουλο.

Όπως φάνηκε από αυτή τη σύντομη και μάλλον ενδεικτική βιβλιογραφική αναδρομή σε θέματα του υλικού βίου της Φθιώτιδας, η μελέτη και δημοσίευση θεμάτων ενός επιμέρους κεφαλαίου του υλικού βίου, του επαγγελματικού συγκεκριμένα βίου, μπορεί να είναι μικρή μέχρι σήμερα, πάντως μας έχει δώσει κάποιες πρώτες εργασίες, ενθαρρυντικές για το ενδιαφέρον που μπορεί να υπάρξει στη συνέχεια, ιδιαίτερα από την πλευρά των τοπικών λογίων και συγγραφέων. Διότι ο επαγγελματικός βίος αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα της παραδοσιακής, και όχι μόνο, ζωής των κατοίκων της Φθιώτιδας, άμεσα και στενά συνδεδεμένος τόσο με την καθημερινή ζωή και την επιβίωσή του, όσο και με τις επιμέρους εκδηλώσεις της κοινωνικής και πνευματικής του ζωής, τις οποίες επηρεάζει σημαντικά, συμβάλλοντας στην εξέλιξη και τη διαμόρφωσή τους.

Μελετώντας λοιπόν τα επαγγέλματα, παραδοσιακά και νεότερα, γνωρίζουμε βαθύτερα την οικονομική και κοινωνική, πολιτισμική και λοιπά ζωή και παράδοση ενός τόπου. Το θέμα βέβαια είναι αρκετά ευρύ, στην περίπτωση μάλιστα της Φθιώτιδας και με σημαντικό ενδιαφέρον, έχει έκταση χρονική και θεματική, αλλά και γεωγραφικό εύρος τέτοιο, που δεν μπορεί να παρουσιαστεί, έστω και πολύ περιληπτικά, στα στενά χρονικά πλαίσια μιας ανακοινώσεως. Γι' αυτό αναγκαστικά θα κάνουμε εδώ ορισμένες γενικότερες επισημάνσεις, μια πρώτη γενική εισαγωγή στο θέμα και σε ορισμένες από τις σημαντικότερες παραμέτρους του.

Θα στηριχτούμε για την ώρα στο διαθέσιμο αρχειακό υλικό και την υπάρχουσα βιβλιογραφία για τα επαγγέλματα της Φθιώτιδας κυρίως στις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και μέχρι τις πρώτες του 20ού, φτάνοντας μέχρι το 1940, δηλαδή μέχρι το τέλος περίπου (συμβατικά) της προβιομηχανικής περιόδου.

Μια πρώτη επισήμανση, που σχετίζεται με γεωγραφικούς παράγοντες, με τη φυσική δηλαδή διαμόρφωση του χώρου σε ορεινό και πεδινό, σε φτωχό και εν πολλοίς άγονο (κυρίως παλαιότερα, που δεν υπήρχαν τα μέσα βελτιώσεως της παραγωγής) έδαφος και σε γόνιμο και παραγωγικό αντίστοιχα, αφορά τον χαρακτήρα των επαγγελματικών ασχολιών των κατοίκων σε σχέση με τους τρεις τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή. Έτσι, στους ορεινούς και πολύ ορεινούς οικισμούς της περιοχής παρατηρούμε συχνά έντονη στροφή των κατοίκων σε επαγγέλματα του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, στη βιοτεχνία και στα επαγγέλματα των υπηρεσιών.

Συχνά η άσκηση των επαγγελμάτων αυτών δεν μπορούσε να ικανοποιηθεί μόνο σε τοπικό επίπεδο, δηλαδή να απορροφηθούν από την τοπική αγορά όλοι οι τεχνίτες και επαγγελματίες, καλύπτοντας δηλαδή μόνο τις ανάγκες των κατοίκων ενός χωριού και της γύρω περιοχής, αλλά σημαντικό μέρος του επαγγελματικού πληθυσμού, των ανδρών δηλαδή, αναγκαζόταν να αποδημήσει σε άλλους τόπους, κοντινούς ή και μακρινούς, ελληνικούς και ξένους, όχι σπάνια να μεταναστεύσει ακόμα και στην Κωνσταντινούπολη, την Αίγυπτο και αλλού και από τις αρχές του 20ού αιώνα, από ορισμένα προπαντός χωριά, και στην Αμερική για να βρει εργασία, καθώς πλεόναζε τόσο πληθυσμιακά, όσο και ως επαγγελματικό δυναμικό.

Σε ημιορεινούς και ορεινούς οικισμούς συχνά αναπτύσσεται αξιόλογος πολυεπαγγελματισμός των κατοίκων, παράλληλα προς τη σημαντική γεωργία και κτηνοτροφία που ασκείται. Τις περισσότερες φορές το επαγγελματικό δυναμικό των χωριών αυτών απορροφάται επί τόπου, αναπτύσσει δηλαδή τις δευτερογενείς και τριτογενείς επαγγελματικές του δραστηριότητες στο ίδιο το χωριό ή, συχνά, και στα γύρω χωριά. Υπάρχουν όμως ορεινά και ημιορεινά και ακόμη πεδινά, καμιά φορά, χωριά, όπου ένα μέρος του ανδρικού πληθυσμού βρίσκει διέξοδο στον επαγγελματικό νομαδισμό και την αποδημία σε άλλους τόπους. Σχετικά παραδείγματα από τον φθιωτικό χώρο θα παρουσιάσω στη συνέχεια.

Στα πεδινά και στα πιο εύφορα χωριά, όπου η γεωργία κυρίως και, στη συνέχεια, η κτηνοτροφία αποτελούν συχνά τις μοναδικές παραδοσιακές ασχολίες του συνολικού πληθυσμού, οι κάτοικοι δεν αποδημούν αλλού για λόγους επαγγελματικούς, αντίθετα έχουν μεγάλη ή και πλήρη έλλειψη επαγγελμάτων του δευτερογενή και του τριτογενή τομέα. Επιπλέον τα χωριά αυτά, μη έχοντας -όπως ανέφερα- επαγγελματική αυτάρκεια, για να ικανοποιήσουν τις ποικίλες ανάγκες των κατοίκων τους, γίνονται τόποι σημαντικής εισροής επαγγελματικού δυναμικού, που μετακινείται

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

περιοδικά από τις εστίες του κάθε χρόνο, από πολυεπαγγελματικά ή μονοεπαγγελματικά χωριά της ίδιας της Φθιώτιδας ή και της γειτονικής Ευρυτανίας ή της Φωκίδας και περισσότερο από μακρινούς τόπους της Θεσσαλίας και κυρίως της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου, των δύο σημαντικότερων εστιών παραδοσιακών τεχνών και επαγγελμάτων στον στεριανό τουλάχιστον ελληνικό χώρο.

Έτσι η Φθιώτιδα, πλούσια -σε σημαντικό ποσοστό του εδαφικού της χώρου- σε γεωργοκτηνοτροφική παραγωγή, ώστε να αποτελεί στο σύνολο της περιοχή κατ' εξοχήν γεωργικού και κτηνοτροφικού χαρακτήρα, έγινε παλαιότερα, την περίοδο που μας ενδιαφέρει εδώ (19ος-20ός αι.), σημαντικός τόπος υποδοχής ξένων τεχνιτών και ποικίλων άλλων επαγγελματιών, που καταφεύγουν σ' αυτήν για να εξασφαλίσουν τον βιοπορισμό των οικογενειών τους, τις οποίες αφήνουν στις οικογενειακές τους εστίες, στη Δυτική Μακεδονία, την Ήπειρο, την Ευρυτανία, ακόμα και στην Αλβανία. Διότι δεν ήταν μόνο Έλληνες, αλλά συχνά (και για αιώνες, και μέχρι τις αρχές του 20ού ακόμα αιώνα), και αλλοεθνείς, που έρχονταν εδώ και εργάζονταν, ιδίως Αλβανοί. Αναφέρω σχετικά ότι μεγάλο μέρος των λοφωδών εκτάσεων της Φθιώτιδας, σε περιοχές όπως η Στυλίδα, η Πελασγία, ολόκληρη η Ανατολική Φθιώτιδα και άλλες, έγινε καλλιεργήσιμο και φυτεύτηκαν ελιές και άλλα δέντρα τον 19ο αιώνα και εξής, αφού χρησιμοποιήθηκαν Γκέγκηδες σκαφτιάδες, γεωργικοί εργάτες, που προέρχονταν βέβαια από τη Βόρεια Αλβανία, οι οποίοι εργάζονταν οργανωμένοι σε μπουλούκια, σε παρέες με αρχηγό και εκχέρσωναν τα ρουμάνια της Φθιώτιδας. Ακόμα και στη Θεσσαλία και Αιτωλοακαρνανία συνέβαινε το ίδιο.

Έτσι, οι Γκέγκηδες σκαφτιάδες, οι οποίοι μεταχειρίζονταν ειδικά σκαπτικά εργαλεία (μυτερά πατόφτυαρα), τα «*μπέλια*», όπως λέγονται ή «*λισγάρια*», όπως λέγονται στη Θεσσαλία (κατά τόπους έχουν διάφορες ονομασίες), χρησιμοποιήθηκαν και σε άλλες γεωργικές περιοχές της Κεντρικής Ελλάδος, όπως για παράδειγμα στην Αιτωλοακαρνανία, όπου οι Γκέγκηδες είχαν τότε την αποκλειστικότητα στο άνοιγμα αποστραγγιστικών χαντακιών στις πεδινές περιοχές, στις πεδιάδες του Μεσολογγίου και του Αγρινίου, ώστε βαλτώδη εδάφη να γίνουν σταδιακά, με αυτή την αποστράγγιση, καλλιεργήσιμα. Μετά τη Θεσσαλία, που ιδίως στους πολυάριθμους πεδινούς οικισμούς της απορροφούσε μέχρι το 1940, αλλά και στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, μεγάλο, το μεγαλύτερο, μέρος των μετακινούμενων πλανόδιων τεχνιτών και επαγγελματιών του στεριανού ελληνικού χώρου, η Φθιώτιδα υπήρξε από τους σημαντικότερους χώρους υποδοχής τέτοιων επαγγελματικών ομάδων.

Μάλιστα, θα μπορούσε να πει κανείς ότι στη Στερεά Ελλάδα η Φθιώτιδα μαζί με την Αιτωλοακαρνανία αποτελούν τους σπουδαιότερους τόπους υποδοχής του επαγγελματικού νομαδισμού στον 19ο και στον 20ό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αιώνα. Και η μεν Φθιώτιδα γίνεται ο τόπος εργασίας και, σταδιακά, μόνιμης εγκαταστάσεως σημαντικού μέρους επαγγελματιών, που στο μεγαλύτερο ποσοστό τους κατάγονται από τη Δυτική Μακεδονία, χωρίς βέβαια να λείπουν και οι Ηπειρώτες, με την εγκατάσταση των οποίων στην πόλη της Λαμίας έχει ασχοληθεί πριν από περίπου 30 χρόνια ο Δημ. Νάτσιος (Ηπειρώτες αποκτήσαντες ελληνικήν ιθαγένεια στη Λαμία, Ηπειρωτική Εστία, Ιωάννινα 1977). Έχουμε, λοιπόν, εγκαταστάσεις και Ηπειρωτών, προπαντός χτιστών, αλλά και ραφτάδων, καλαντζήδων κ.ά., καθώς και παραχειμαζόντων κτηνοτρόφων. Αυτοί κατευθύνονται στην Αιτωλοακαρνανία, κυρίως, ιδίως όσοι (χτίστες, ραφτάδες, καλαντζήδες κ.ά.) προέρχονται από την περιοχή των ηπειρωτικών Τζουμέρκων.

Στη Φθιώτιδα εργάζονται και εγκαθίστανται χτίστες, καρβουνιάρηδες, υλοτόμοι και ξυλέμποροι, μαραγκοί, ασβεστοποιοί, ζωγράφοι, οπλοποιοί, χρυσοχόοι, υποδηματοποιοί, αρτοποιοί, ράφτες, εργολάβοι, υπηρέτες, μυλωνάδες, που νοικιάζουν μύλους σ' ολόκληρη σχεδόν τη Φθιώτιδα, μέχρι τον Μώλο και τις νότιες περιοχές της, εργάτες, υπηρέτες, κεραμοποιοί, έμποροι, και πολλοί άλλοι. Όλοι αυτοί προέρχονται κυρίως από την πολυεπαγγελματική Δυτική Μακεδονία και σε μικρότερο ποσοστό από την Ήπειρο, Ευρυτανία κ.α.

Η σταδιακή μόνιμη εγκατάσταση ενός μέρους των εποχικά μετακινούμενων Μακεδόνων τεχνιτών και επαγγελματιών έχει δύο όψεις. Αλλοτε, για λόγους αποκλειστικά επαγγελματικούς-οικονομικούς, οι εργαζόμενοι στον αγροτικό χώρο και τα αστικά κέντρα της Φθιώτιδας Μακεδόνες αποφασίζουν να εγκατασταθούν εκεί μόνιμα, ωθούμενοι σ' αυτό μερικές φορές και από γάμους, που συνάπτουν με ντόπιες γυναίκες στους τόπους εργασίας, αλλά ένας δεύτερος λόγος ήταν κυρίως η ανεπαρκής ή μάλλον ανύπαρκτη δημόσια ασφάλεια στις μακεδονικές εστίες τους για μακρές περιόδους. Μετά μάλιστα τον Ρωσσοτουρκικό πόλεμο του 1877-78, σε ολόκληρη τη Δυτική και Βορειοδυτική Μακεδονία η ληστεία κυρίως είχε καταντήσει καθημερινό ενδημικό φαινόμενο, καθώς την περιοχή λυμαίνονταν ποικίλης προελεύσεως και συνθέσεως ληστρικές συμμορίες, Τουρκαλβανών Γκέγκηδων, Ντεμπραλήδων από την Βορειοανατολική Αλβανία (περιοχή Ντίμπρας-Debar), Κονιάρων Τούρκων της περιοχής Καραγιαννίων της Κοζάνης, οι οποίοι ήταν ονομαστοί σ' ολόκληρη τη Δυτική Μακεδονία για την αγριότητά τους, αλλά και Ελλήνων ληστών, που δρούσαν προ παντός στις νοτιότερες επαρχίες της Δυτικής Μακεδονίας.

Έτσι η ληστεία προστίθεται στην τουρκική κακοδιοίκηση, τις αβάσταχτες ποικιλώνυμες φορολογίες, τις προσωπικές αγγαρείες του αγροτικού πληθυσμού της μακεδονικής υπαίθρου, ώστε η ζωή των κατοίκων να γίνεται ανυπόφορη και να κινδυνεύει ανά πάσα στιγμή όχι μόνο η ζωή τους, αλλά και η περιουσία τους. Έτσι πολλοί αποφασίζουν να αποδη-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μήσουν προς τις ελεύθερες ελληνικές περιοχές πριν το 1881, κυρίως εδώ στην παραμεθόρια τότε Φθιώτιδα, και μετά το 1881 περισσότερο προς τη γειτονική Θεσσαλία. Συγχρόνως, πολλοί από αυτούς, που από παράδοση ασκούσαν ήδη περιοδικά τα επαγγέλματά τους σε αυτές τις περιοχές και πριν εγκατασταθούν δηλαδή μόνιμα, εγκαθίστανται επίσης οριστικά στους τόπους εργασίας.

Στο Ιστορικό Αρχείο του υπουργείου Εξωτερικών, στην Αθήνα, έχουμε ανεύρει ένα αρκετά ικανοποιητικό αριθμό καταλόγων, όπου, αν και δεν είναι κατά κάποιο τρόπο εξαντλητικοί, είναι πάντως πολύ ενδεικτικοί του αριθμού των Μακεδόνων, που ήταν εγκατεστημένοι μόνιμα στη Θεσσαλία και στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα, κυρίως στη Φθιώτιδα και τη Φωκίδα, στις αρχές του 20ού αιώνα, μέχρι το 1910, εγκατεστημένοι από παλαιότερα μέχρι τότε. Στους καταλόγους αυτούς εκτός από το όνομα αναφέρεται ο τόπος γεννήσεως κάθε επαγγελματία στη Μακεδονία ή και στη Βόρειο Ήπειρο μερικών απ' αυτούς (οι Βορειοηπειρώτες αυτοί καταγράφονται, στη Φθιώτιδα κ.α. ως Μακεδόνες, επειδή τότε, προ του 1912, περιοχές της Β. Ηπείρου, όπως της Κορυτσάς, υπάγονταν στη Μακεδονία), το επάγγελμα, αν η παραμονή του στον τόπο εγκαταστάσεως, δηλαδή εδώ στη Φθιώτιδα, ήταν μόνιμη ή προσωρινή, συχνά αναφέρονται τα χρόνια, η διάρκεια δηλαδή της εγκαταστάσεως (αν ζει δηλαδή για τριάντα χρόνια, για πενήντα, ή για λιγότερα ή περισσότερα) και πάντα βέβαια αναφέρονται οι τόποι, δήμοι ή οικισμοί της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος και της Θεσσαλίας, όπου ήταν αυτοί εγκατεστημένοι. Η καταγραφή δηλαδή ήταν κατά δήμους. Από τους καταλόγους αυτούς αντλήσαμε πολύτιμα στοιχεία για τον επαγγελματικό βίο τόσο των κατοίκων των τόπων καταγωγής τους στη Μακεδονία, όσο και των τόπων εργασίας και εγκαταστάσεώς τους στην Κεντρική Ελλάδα, τα οποία έχουμε παρουσιάσει κατά καιρούς από το 1979 μέχρι σήμερα σε διάφορα συνέδρια.

Επειδή ο χρόνος δεν επαρκεί για να αναφερθούμε εδώ εκτενέστερα σ' αυτά τα στοιχεία, θα κλείσουμε την ανακοίνωσή μας με μια ενδεικτική παρουσίαση γενικών επαγγελματικών χαρακτηριστικών ορισμένων σημαντικών οικισμών της Φθιώτιδας στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, που στηρίζονται σε δεδομένα που προέρχονται από εκλογικά κατάστιχα της εποχής αυτής. Δεν θα αναφερθούμε εδώ στην πόλη της Λαμίας που, άλλωστε, αποτελεί ξεχωριστό και ιδιαίτερα σημαντικό κεφάλαιο του επαγγελματικού βίου της Φθιώτιδας και συγχρόνως το πιο εκτεταμένο. Να σημειώσουμε με την ευκαιρία ότι ο τοπικός Κώστας Γαλλής έχει το 1984 αναδημοσιεύσει τον εκλογικό κατάλογο της Λαμίας του έτους 1879 με σημειώσεις και σχόλια, που είναι πάρα πολύ χρήσιμα στη μελέτη ανθρωπογεωγραφίας και της προσωπογραφίας της περιοχής, αλλά και των επαγγελμάτων και πολλών άλλων θεμάτων, λαογραφικών,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γλωσσικών, ιστορικών κ.λπ.

Ας ξεκινήσουμε, λοιπόν, από την Αταλάντη. Η κωμόπολη της Λοκρίδας παρουσιάζει τότε αξιοσημείωτο πολυεπαγγελματικό υλικό πολιτισμό, ο οποίος αναπτύσσεται τοπικά στην κωμόπολη, χωρίς τη μετακίνηση ντόπιων επαγγελματιών ή τεχνιτών της προς άλλους τόπους εργασίας και εγκατάστασης. Όσοι κάτοικοι της Αταλάντης έμεναν τότε αλλού, εκτός δηλαδή της Αταλάντης, ήταν κυρίως στρατιώτες ή καμιά φορά φοιτητές στην Αθήνα. Ελάχιστοι είναι οι επαγγελματίες που ξενιτεύονται σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα, όπως είναι η Αθήνα ή η Λειβαδιά. Η Στυλίδα επίσης, του τότε δήμου Φαλάρων, παρουσιάζει έντονο πολυεπαγγελματισμό, οι εκπρόσωποι του οποίου, σε αντίθεση με την Αταλάντη, συχνά διοχετεύονται για εργασία σε άλλες περιοχές, μεταναστεύουν δηλαδή οι κάτοικοί της στον Βόλο, στη Χαλκίδα, στη Λαμία, στην Αθήνα, στις Βόρειες Σποράδες και αλλού, αλλά πάντα σε μικρότερο ποσοστό σε σχέση με αυτούς που μένουν μόνιμα και εργάζονται στη Στυλίδα.

Τα χωριά του τέως δήμου Φαλάρων, Σπαρτιά, Αχινός, Νεράιδα κ.λπ., είναι κυρίως γεωργοκτηνοτροφικά με μικρό αριθμό τεχνιτών ή επαγγελματιών του τριτογενή τομέα της οικονομίας. Στον τότε δήμο Υπάτης, στον οποίο υπάγονταν και πολλά χωριά, Μεξιάτες, Καρυά, Βασιλικά, Συκάς, Νεοχώρι, Καστανιά κ.ά., παρατηρείται αξιοσημείωτος και ενδιαφέρον επίσης πολυεπαγγελματισμός μόνο στην Υπάτη, το κεφαλοχώρι και ιστορικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής για πολλούς αιώνες. Στον τέως δήμο Σπερχειάδος παρατηρούμε την ύπαρξη πλήθους επαγγελμάτων στην έδρα του, στη Σπερχειάδα δηλαδή, καθώς και σε μικρότερο αριθμό σε χωριά της περιοχής, Γυφτοχώρι (σήμ. Καλλιθέα), Καμπιά, Φτέρη κ.ά.

Στον τότε δήμο Κρεμαστής Λαρίσης, με κέντρο την Πελασγία (τέως Γαρδίκι) σημαντική απασχόληση, πέραν της γεωργοκτηνοτροφίας, υπήρχε σε ορισμένα επαγγέλματα του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, όπως ο ναυτικός, ο αγωγιάτης, ενοικιαστής, δικαστικός κλητήρας, τηλεγραφητής, υπηρέτης, μυλωνάς, παπουτσής, υπάλληλος, έμπορος, ταχυδρόμος κ.ά. Στον τέως δήμο Ομιλαίων, στο Γαρδίκι, κυρίως γεωργοκτηνοτροφικό χωριό της Δυτ. Φθιώτιδας, παρουσιάζεται σχετική ποικιλία επαγγελμάτων μεταποιητικών, μεταπρατικών, όπως έμπορος, *σαράτσης* (σελοποιός) και λοιπά, στον τέως δήμο Μακρακώμης η ίδια η Μακρακώμη, κυρίως γεωργοκτηνοτροφική, έχει και κάποια παραδοσιακά επαγγέλματα του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, αλλά δε θα επεκταθώ εδώ περισσότερο σ' αυτά.

Το Μαυρίλο έχει σχετικά μεγάλη ποικιλία τεχνών και επαγγελμάτων, που ασκούνταν επιτόπου, γεγονός που δείχνει και την γνωστή μεγάλη οικονομική ακμή της κωμόπολης, του κεφαλοχωριού αυτού του Τυμφρη-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στού τον 19ο αιώνα και παλαιότερα κατά την Τουρκοκρατία. Και άλλα χωριά του ίδιου δήμου, η Μερκάδα, το Νεοχώρι, το Παλαιόκαστρο, παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τα ποικίλα επαγγέλματά τους, που συχνά ασκούνταν και σε άλλους τόπους. Ιδίως η Κωνσταντινούπολη αποτελούσε τον κύριο τόπο υποδοχής και εργασίας των κατοίκων των χωριών αυτών, που βρίσκονται στις ανατολικές πλαγιές και υπώρειες του Τυμφρηστού και είναι γνωστά ως «Πολιτοχώρια», ακριβώς λόγω των στενών επαφών και σχέσεών τους παλαιότερα με την Κωνσταντινούπολη.

Ο επαγγελματικός και γενικότερα ο υλικός βίος των κατοίκων της Φθιώτιδας, έχει σήμερα πολύπλευρο, όχι μόνο λαογραφικό, ενδιαφέρον, όπως ήδη αναφέρθηκε, καθώς μας αποκαλύπτει πτυχές της καθημερινής οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής της περιοχής. Γι' αυτό και αξίζει, νομίζουμε, να μελετηθεί περαιτέρω σε όλες τις επαμέρους παραμέτρους του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Μαρία Χ. Χάδου
Ιστορικός-Αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
«Σεισμοί και τσουνάμι στον Μαλιακό κόλπο. Ιστορική επισκόπηση των καταστρεπτικών σεισμών του 426 π.Χ. και 551 μ.Χ.»

Τα παλιρροϊκά κύματα ή διαφορετικά τσουνάμι (tsunamis) που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, είναι περισσότερα από 150. Στην θάλασσα του Μαλιακού κόλπου, ιστορικοί σεισμοί συνοδεύτηκαν από κύματα τσουνάμι[1]. Στον Μαλιακό κόλπο δύο μεγάλα τσουνάμι επακολούθησαν των δύο καταστρεπτικών σεισμών του 426 π.Χ. και του 551 μ.Χ..

Αρχαιο-σεισμολογία – παλαιοσεισμολογία

Δεδομένης της σημαντικής ολοκαινικής τεκτονικής δραστηριότητας στην ευρύτερη περιοχή, την πληθώρα αρχαιολογικών θέσεων, την ύπαρξη πολλών από αυτών σε παράκτιες περιοχές (όπου υπάρχει σαν ορίζοντας αναφοράς η στάθμη της θάλασσας) και τις ιστορικές περιγραφές σεισμικών καταστροφών κατά την αρχαιότητα, η ευρύτερη περιοχή της Φθιώτιδας αποτελεί πρόσφορο πεδίο για γεω-αρχαιολογικές μελέτες της κατηγορίας των αρχαιο-σεισμολογικών φαινομένων.

Είναι γνωστό ότι η σεισμική δράση της Φθιώτιδας χαρακτηρίζεται από συχνούς και σοβαρούς σεισμούς. Οι πληροφορίες μας για τους σεισμούς του συγκεκριμένου χώρου πριν από τον 20^{ο} αιώνα, δηλαδή για τους ιστορικούς σεισμούς, οπότε δεν υπήρχαν όργανα καταγραφής (μακροσεισμικές πληροφορίες), προέρχονται από τις μαρτυρίες διαφόρων αρχαίων, βυζαντινών, και νεοτέρων συγγραφέων. Δηλαδή, η περίοδος των ιστορικών σεισμών λήγει στην αρχή του 19^{ου} αιώνα. Μέχρι τότε δεν υπάρχουν ενόργανες καταγραφές για τον Ελληνικό χώρο και οι υπάρχοντες κατάλογοι σεισμών βασίζονται σε περιγραφές ζημιών και

1. Στην ανοικτή θάλασσα τα κύματα αυτά δεν είναι επικίνδυνα. Όταν όμως προσβάλλουν τις ακτές προκαλούν μεγάλες ζημιές σε πλοία, λιμάνια καθώς και σε παράκτιους χώρους. Τα μεγαλύτερα θαλάσσια κύματα βαρύτητας προκαλούν σημαντικές καταστροφές και γίνονται αισθητά σε πολύ μεγάλες αποστάσεις. Αίτια γένεσης των κυμάτων τσουνάμι μπορεί να είναι (α) εγκατακρημνίσεις τεμαχών του θαλασσίου πυθμένα οι οποίες παράγονται από υποθαλάσσιους σεισμούς, (β) κατολισθήσεις μεγάλων μαζών χαλαρών υλικών στις μεγάλες ωκεάνιες τάφρους (γ) εκσφενδόνηση νερού λόγω υποθαλασσίων εκρήξεων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

γενικότερα μακροσεισμικών αποτελεσμάτων[2] των σεισμών από ιστορικούς, συγγραφείς, περιηγητές, κλπ. Οι συγγραφείς της κλασικής αρχαιότητας ασχολήθηκαν διεξοδικά με το φαινόμενο του σεισμού, και άφησαν εκτενείς περιγραφές για τα αποτελέσματά τους καθώς και τα πιθανά αίτιά τους.

Αργότερα, οι σεισμολόγοι που ασχολήθηκαν με την σύνταξη καταλόγων ιστορικών σεισμών, προσπάθησαν να εξάγουν συμπεράσματα για τις εστιακές παραμέτρους των από τις περιγραφές των καταστροφών που προκάλεσαν, δηλαδή μόνο με τις μακροσεισμικές πληροφορίες. Η κατάταξη των ιστορικών σεισμών ως προς το μέγεθος έγινε με βάση την επικεντρική τους ένταση.

Ιστορική σεισμικότητα

Η ιστορική σεισμικότητα της ευρύτερης περιοχής της Φθιώτιδας είναι μάλλον αποσπασματικά γνωστή, ειδικά πρίν το 1800. Πηγαίνοντας πίσω στο παρελθόν η ανεύρεση πληροφοριών γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη, και αυξάνει το ελάχιστο μέγεθος των σεισμών για τα οποία διασώζονται περιγραφές (Ambraseys, 1996).

Οι παλαιότεροι γνωστοί ιστορικοί σεισμοί στην περιοχή του Μαλιακού κόλπου είναι εκείνοι του 426 π.Χ. (Γαλανόπουλος, 1955, Mouyiaris, 1988). Τον χειμώνα του 426 π.Χ. υπήρξαν σεισμικές καταστροφές στην περιοχή του Ορχομενού και της λίμνης Κωπαΐδας, ενώ το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου καταστρεπτικός σεισμός έσεισε το Μαλιακό κόλπο και τη Β Εύβοια. Το μέγεθος του σεισμού ήταν μεγέθους 7,0 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ, σύμφωνα με μελέτες του Τμήματος Γεωφυσικής, Εργαστήριο Σεισμολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Από τον ισχυρό σεισμό που ήταν υποθαλάσσιος, προκλήθηκε τσουνάμι, παλιρροϊκό κύμα στον Μαλιακό κόλπο. Η μεγαλύτερη ένταση του τσουνάμι εντοπίστηκε στην περιοχή της Σκάρφειας.

Τα εντυπωσιακά αποτελέσματα αυτών των σεισμών περιγράφει ο σύγχρονός τους Θουκυδίδης, πολύ συνοπτικότερα ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, και κατόπιν ο Στράβων, που δίνει και τα περισσότερα στοιχεία βασισμένος σε χαμένο σήμερα κατάλογο σεισμών του Δημητρίου του Καλλατιανού (Bousquet & Pechoux, 1977). Αναμφίβολα, αναφέρθηκαν μεγάλες εδαφικές μεταβολές σε παράκτιες περιοχές (καταποντισμός Οροβίων-Ροβιές), καταστροφές στον αρχαίο Οπούντα και παλιρροϊκά κύματα, τσουνάμι, που έπληξαν εκτός των άλλων και την Καλλίαρο πεδιάδα-κάμπος Αταλάντης- (Ambraseys, 1962, Antonopoulos, 1978, 1995). Οι Bousquet & Pechoux (1977) και Παπαζάχος και Παπαζάχου (1997) δημο-

2. Μακροσεισμικά αποτελέσματα λέγονται οι μεταβολές που προκαλούνται από τους σεισμούς στο έδαφος, στο επιφανειακό και υπόγειο νερό, στις τεχνικές κατασκευές κλπ., καθώς και η επίδραση αυτών στους ανθρώπους και στα ζώα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

σίευσαν ισόσειστες καμπύλες[3] με βάση τις περιγραφές των αρχαίων συγγραφέων, με επικεντρική περιοχή χονδρικά αυτή του Μαλιακού κόλπου και επιμήκυνση σε διεύθυνση ΑΒΑ-ΔΝΔ, που ταυτίζεται με τη διεύθυνση του διαύλου των Ωρεών (ισόσειστες καμπύλες είχε δημοσιεύσει παλαιότερα και ο Sieberg (σε Μακρόπουλο, 1994).

Όπως προαναφέρθηκε, οι σεισμοί του 426 π.Χ. έπληξαν σφοδρά και την περιοχή της ανατολικής Λοκρίδας, έχει όμως σημασία να γνωρίζουμε εάν στα πλαίσια της σεισμικής έξαρσης της περιόδου αυτής υπήρξε δραστηριοποίηση και της ζώνης της Αταλάντης - με βάση πάντως τα πορίσματα των Pantosti et al. (2000) καθώς και άλλων επιστημόνων, κάτι τέτοιο δεν επαληθεύεται.

Σεισμός στην ίδια ευρύτερη περιοχή έγινε και το 551 μ.Χ., κοντά στον Αχινό (αρχαίος Εχίνος) και την Σκάρφεια, που προκάλεσε κατάρρευση του τείχους των Θερμοπυλών, εδαφικές διαρρήξεις και μεγάλο παλιρροϊκό κύμα (Μακρόπουλος, 1994). Ισχυρό κύμα τσουνάμι προκλήθηκε στον Μαλιακό κόλπο λόγω υποθαλάσσιου σεισμού[4] μεγέθους 7,3 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ, όπως έχει υπολογιστεί από το Τμήμα Γεωφυσικής, Εργαστήριο Σεισμολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι περιγραφές του σεισμικού αποτελέσματος του συγκεκριμένου σεισμού, βρίσκονται σε κείμενα του Προκοπίου, του Αγαθία, του Ευάγριου.

Ο σεισμός και το τσουνάμι του 426 π.Χ.
Γραπτές μαρτυρίες

Ο Θουκυδίδης (*Ιστορίαι* III, 89.2 και 89.5) περιγράφει πως σεισμοί και τσουνάμι επηρέασαν τον Πελοποννησιακό πόλεμο (431-404 π.Χ.) καθώς οι Σπαρτιάτες θεώρησαν τους σεισμούς ως κακό οιωνό για την έκβαση του πολέμου, ειδικότερα για την εισβολή τους στην Αττική. Ο Θουκυδίδης λοπόν εξιστορεί, ότι οι Λακεδαιμόνιοι με αρχηγό τον βασιλιά Αγη του Αρχιδάμου μαζί με τους συμμάχους τους έφθασαν μέχρι τον Ισθμό της Κορίνθου αλλά δεν πραγματοποίησαν την εισβολή τους στην Αττική, γιατί γίνονταν πολλοί σεισμοί. Οι Οροβιές (Ροβιές) στο ΒΔ άκρο της Εύβοιας, κατά την εξιστόρηση του Θουκυδίδη, κατακλύσθηκαν από τεράστιο κύμα τσουνάμι και όσοι κάτοικοι δεν πρόφθασαν να καταφύγουν στα υψώματα σκοτώθηκαν, ενώ τμήμα της ξηράς καταποντίστηκε.

3. Ισόσειστες καμπύλες είναι οι καμπύλες που χωρίζουν τόπους της ίδιας έντασης και χρησιμοποιούνται για την παράσταση της γεωγραφικής κατανομής των μακροσεισμικών εντάσεων.

4 Ο υποθαλάσσιος σεισμός που ξεπερνάει τα 6,5 R με βάθος μικρότερο των 50χλμ.,δημιουργεί μικρά κυμματάκια που κινούνται κυκλικά και μετά μεγαλώνουν και εξαπλώνονται πολλές φορές με ταχύτητα πάνω από 800χλμ/ώρα. Το μήκος του φτάνει τα 100 με 200χλμ. ενώ το ύψος του αρχίζει από μισό μέτρο και κοντά στις ακτές φτάνει και τα 40 μέτρα.

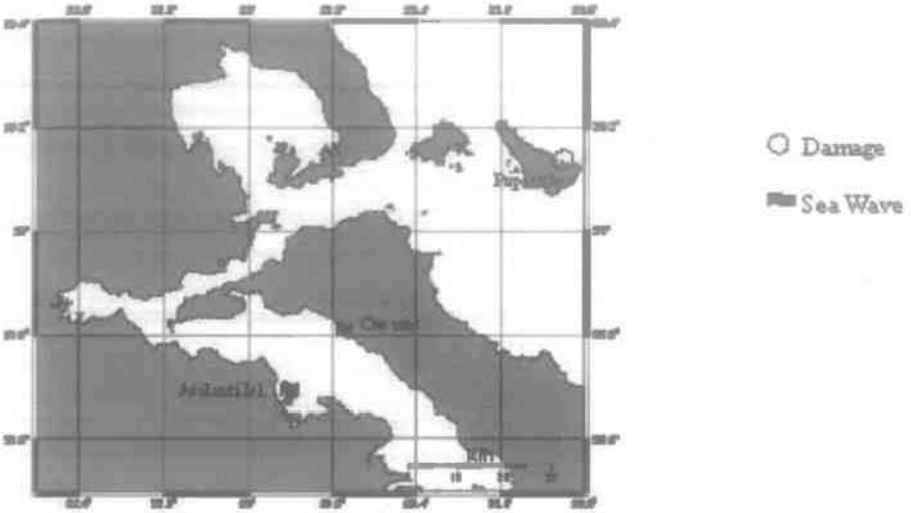
Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Παράλληλα, το νησί που βρισκόταν κοντά στην Αταλάντη, στην παραλία των Οπουντίων Λοκρών, πλημμύρισε, και δυο πλοία που ήταν ανελκυσμένα στην ξηρά, παρασύρθηκαν απο το κύμα. Συνάμα, το τσουνάμι παρέσυρε μέρος του Αθηναϊκού φρουρίου. Στο μεταξύ, στην Πεπάρηθο (Σκόπελο) παρατηρήθηκε το ίδιο φαινόμενο. Ωστόσο, το νερό της θάλασσας δεν κατέκλυσε την ξηρά, αλλά ο σεισμός κατέρριψε μέρος του τείχους, το πρυτανείο και λίγα σπίτια. Τα νησιά Λιχάδες και το ακρωτήριο Κηναίο (στα ΒΔ της Εύβοιας), κατά μεγάλο μέρος βυθίστηκαν. Είναι αξιοσημείωτο, ότι τα θερμά νερά της Αιδηψού και των Θερμοπυλών στέρεψαν για τρεις ημέρες και στην Αιδηψό δημιουργήθηκαν νέες πηγές. Στους Ωρεούς γκρεμίστηκε το τείχος προς την θάλασσα καθώς και 700 σπίτια.

«Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους Πελοποννῆσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι μέχρι μὲν τοῦ Ἰσθμοῦ ἦλθον ὡς ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐσβαλοῦντες, Ἄγιδος τοῦ Ἀρχιδάμου ἡγουμένου Λακεδαιμονίων βασιλέως, σεισμῶν δὲ γενομένων πολλῶν ἀπετράποντο πάλιν καὶ οὐκ ἐγένετο ἐσβολή. Καὶ περὶ τούτους τοὺς χρόνους, τῶν σεισμῶν κατεχόντων, τῆς Εὐβοίας ἐν Ὀροβίαις ἡ θάλασσα ἐπανελθοῦσα ἀπὸ τῆς τότε οὔσης γῆς καὶ κυματωθεῖσα ἐπῆλθε τῆς πόλεως μέρος τι, καὶ τὸ μὲν κατέκλυσε, τὸ δ' ὑπενόστησε, καὶ θάλασσα νῦν ἐστὶ πρότερον οὖσα γῆ·καὶ ἀνθρώπους διέφθειρεν ὅσοι μὴ ἐδύναντο φθῆναι πρὸς τὰ μετέωρα ἀναδραμόντες. Καὶ περὶ Ἀταλάντην τὴν ἐπὶ Λοκροις τοις Ὀπουντίοις νῆσον παραπλησια γίγνεται ἐπίκλυσις, καὶ τοῦ τε φρουρίου τῶν Ἀθηναίων παρεῖλε καὶ δύο νεῶν ἀνειλκυσμένων τὴν ἑτέραν κατέαξεν. Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν Πεπαρήθῳ κύματος ἐπαναχώρησίς τις, οὐ μέντοι ἐπέκλυσέ γε·καὶ σεισμὸς τοῦ τείχους τι κατέβαλε καὶ τὸ πρυτανεῖον καὶ ἄλλας οἰκίας ολίγας. Αἴτιον δ' ἔγωγε νομίζω τοῦ τοιούτου, ἡ ἰσχυρότατος ὁ σεισμὸς ἐγένετο, κατὰ τοῦτο ἀποστέλλειν τε τὴν θάλασσαν καὶ ἐξαπίνης πάλιν ἐπισπωμένην βιαιότερον τὴν ἐπίκλυσιν ποιεῖν ἄνευ δὲ σεισμοῦ οὐκ ἄν μοι δοκεῖ τὸ τοιοῦτο ξυμβῆναι γενέσθαι».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ορθολογική εξήγηση του Θουκυδίδη (Εικ.1) η οποία αποδίδει το τσουνάμι στο σεισμό και όχι σε άλλη αιτία, όπως η οργή του *σεισίχθονος ἠ ἐνοσίχθονος Ποσειδώνος* καθώς σύμφωνα με την αρχαία ελληνική μυθολογική παράδοση, οι σεισμοί οφείλονται στην «μήνιν» του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Εικ.1 Το μακροσεισμικό πεδίο[5] *σύμφωνα με την περιγραφή του Θουκυδίδη όπου σημειώνονται οι καταστροφές και το παλιρροϊκό κύμα* (Papaioannou I., et al.,2004)

Ο Στράβων *(Γεωγραφικά Ι, 3.20)* περιγράφει με περισσότερες λεπτομέρειες (Εικ.2) από τον Θουκυδίδη τις συνέπειες του φοβερού σεισμού καθώς το τσουνάμι που προκλήθηκε, σάρωσε και τις δύο πλευρές του Μαλιακού κόλπου, την Λοκρίδα καθώς και την Β Εύβοια. Αναφέρει λοιπόν ότι οι Λιχάδες και το ακρωτήριο Κηναίο βυθίστηκαν. Πιο συγκεκριμένα, άλλαξε η πορεία των ποταμών Σπερχειού και Βοάγριου, ενώ οι θερμές πηγές της Αιδηψού και των Θερμοπυλών στέρεψαν για τρεις ημέρες.[6] Συνάμα, σοβαρές ζημιές έγιναν στην περιοχή της Αταλάντης. Παράλληλα, καταστράφηκαν πόλεις. Συγκεκριμένα, σοβαρές ζημιές σε κτήρια παρουσιάστηκαν στον Εχίνο (Αχινός) τα Φάλαρα (Στυλίδα), στην Ηράκλεια, το Θρόνιο, την Σκάρφεια, την Λαμία και την Λάρισα. Ταυτόχρονα, επλήγησαν οι πόλεις Αλόπη, ο Κύνος, Οπούν, ενώ λιγότερες ζημιές υπέστη η Ελάτεια. Στους Ωρεούς (Β Εύβοια) κατέρρευσαν 700 οικίες και το παραθαλάσσιο τείχος. Η Σκάρφεια καταστράφηκε εκ θεμελίων, χίλιοι επτακόσιοι άνθρωποι σκοτώθηκαν, ενώ στο Θρόνιον περίπου εννιακόσιοι. Το τείχος της Ελάτειας ράγισε και στην Αταλάντη δημιουργήθηκε ρήγμα. Μια τριήρης τινάχτηκε από τα νεώρια και έπεσε πέρα από το τείχος.

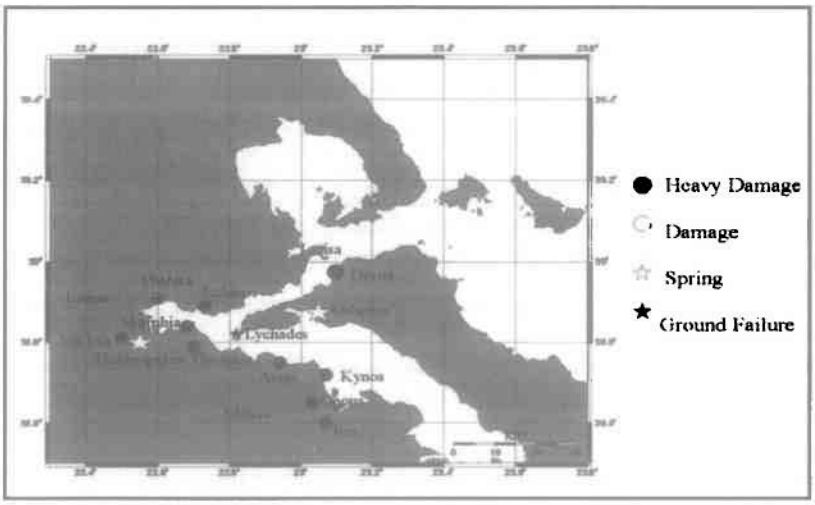
5. Μακροσεισμικό πεδίο είναι η κατανομή των εντάσεων του σεισμού γύρω από το επίκεντρο.

6. Το σημαντικότερο έμμεσο αποτέλεσμα των σεισμών στο εδαφικό νερό είναι η μεταβολή της παροχής πηγών. Σε πολλές περιπτώσεις επέρχεται πλήρης στείρευση πηγών και σε άλλες η δημιουργία νέων πηγών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Δημῆτριος δ' ὁ Καλλατιανός τούς καθ' ὅλη τήν 'Ελλάδα γενομένους ποτέ σεισμούς διηγούμενος τῶν τε Λιχάδων νήσων καί τοῦ Κηναίου τά πολλά κατά δυναί φησι τά τε θερμά τά ἐν Αἰδηψῷ καί Θερμοπύλες ἐπί τρεις 'ημέρας ἐπισχεθέντα πάλιν ρυῆναι, τά δ' ἐν Αἰδηψῷ καί καθ' ἑτέρας ἀναρραγῆναι πηγάς. Ωρεών δέ τό πρός θαλάττη τείχος καί τῶν οἰκιῶν περί ἑπτακοσίας συμπεσεῖν, Εχίνου τε καί Φαλάρων δέ καί 'Ηρακλείας τῆς Τραχίνος, τῶν μεν πολύ μέρος πεσεῖν, Φαλάρων δε καί ἐξ ἐδάφους ἀνατραπῆναι το κτίσμα παραπλήσια δέ συμβῆναι καί Λαμιεῦσι καί Λαρισσαίοις ...φησί..καί Σκάρφειαν δ' ἐκ θεμελίων ἀναρριφῆναι, καί καταδῦναι σώματα χιλίων καί ἑπτακοσίων οὐκ ἐλάττω, Θρονίους δ' ὑπέρ ἡμισυ τούτων....».

«..κύμα τε ἐξαρθέν τριχῆ, τό μέν προς Τάρφην ἐνεχθῆναι καί Θρόνιον, τό δέ προς Θερμοπύλας, ἀλλο δέ εἰς το πεδίον Φωκικοῦ τοῦ Δαφνοῦντος, πηγάς τε ποταμῶν ξηραθῆνας πρός 'ημέρας τινάς. Τον δε Σπερχειόν ἀλλάξαι το ρεῖθρον καί ποιῆσαι πλωτάς τας ὁδούς, τόν δέ Βοάγριον κατ'ἄλλης ἐνεχθῆναι φάραγγος, καί Ἀλόπης δέ καί Κύνου καί Οποῦντος πολλά καταβλαβῆναι μέρη, Οιον δέ τό ὑπερκείμενον φρούριον παν ἀνατραπῆναι, Ἐλατείας δέ τοῦ τείχους καταρραγῆναι μέρος, περί δέ Ἄλπωνον θεσμοφορίων ὄντων πέντε καί εἰκοσι παρθένους ἀναδραμούσας εἰς πύργον τῶν ἐλλιμενίων κατά θέαν, πεσόντος τοῦ πύργου, πεσεῖν καί αυτάς εἰς τήν θάλατταν. Λέγουσι δέ καί τῆς Αταλάντης τῆς προς Εὐβοια τά μέσα, ρῆγματος γενομένου, διάπλουν δέξασθαι μεταξύ, καί τῶν πεδίων ἐνια καί μέχρι εἰκοσι σταδίων ἐπικλυσθῆναι, καί τριήρη τινά ἐκ τῶν νεωρίων ἐξαρθεῖσαν ὑπερπεσεῖν τείχους».

Εικ.2. Το μακροσεισμικό πεδίο σύμφωνα με την περιγραφή του Στράβωνα όπου σημειώνονται οι σοβαρές ζημιές οι πηγές καθῶς και οι ισοπέδωση των πόλεων (Papaioannou ., et al., 2004)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης αναφέρει εν συντομία τα αποτελέσματα αυτού του σεισμού, τονίζοντας τον κατακλυσμό της ξηράς από το παλιρροϊκό κύμα και την καταστροφή των πόλεων, καθώς και το ρήγμα που δημιουργήθηκε στην Αταλάντη. Ο Διόδωρος δίνει έμφαση στην περιγραφή της αποκοπής του ισθμού της χερσονήσου στην Αταλάντη

«...τηλικούτους δε τούς σεισμούς συνέβη γενέσθαι κατά πολλά μέρη τής 'Ελλάδος, 'ώστε καί πόλεις τινάς ἐπιθαλαττίους ἐπικλύσασαν τήν θάλαττην διαφθεῖραι, καί κατά τήν Λοκρίδα χερσονήσου καθεστώσης ρήξαι μέν τόν Ἰσθμόν, ποιῆσαι δέ νῆσον τήν ὀνομαζομένην Αταλάντην...»

Κατά τον Fossey (1990), η αποδιδόμενη στο σεισμό αυτό αποκοπή της νήσου Αταλάντης από τον Διόδωρο, βρίσκεται σε αναντιστοιχία με γραφόμενα από τον Θουκυδίδη -που πρέπει να θεωρείται ακριβέστερος- και ενδέχεται να είναι λάθος του πρώτου (Buck & Stewart, 2000).

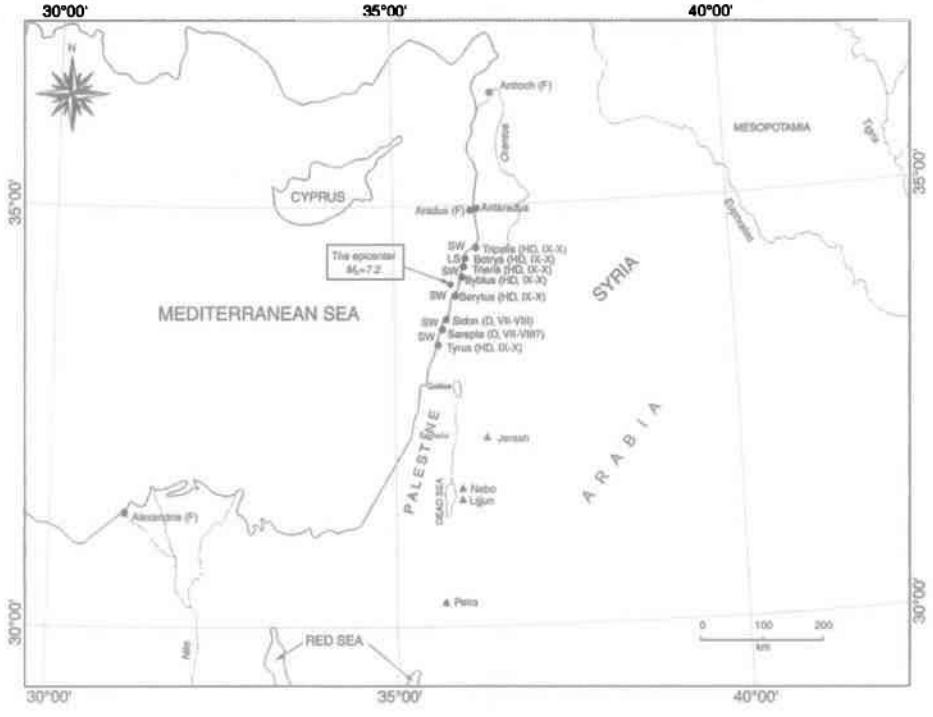
Η μελέτη και η ερμηνεία των περιγραφών των αρχαίων συγγραφέων από σύγχρονους μελετητές, οδηγεί στο συμπέρασμα οτι η αιτία του σεισμού και του τσουνάμι του 426 π.Χ. ήταν η τεκτονική κατάρρευση μεταξύ του στενού της Ευβοίας και της απέναντι πλευράς του Μαλιακού κόλπου. Υποστηρίζεται επίσης, ότι η κύρια αιτία για τις μεταβολές στο επίπεδο του νερού στον κόλπο, οφείλεται στη μετακίνηση πλακών κατά μήκος ενός ρήγματος στον Ευβοϊκό κόλπο, παρά σε μια σειρά πιθανών τοπικών υποθαλάσσιων γεωλισθήσεων (Antonopoulos 1992). Ωστόσο, οι Papaioannou et al. (2004), είναι της άποψης ότι πιθανότατα τα ρήγματα της περιοχής των Θερμοπυλών ήταν αυτά που έδωσαν το σεισμό του 426 π.Χ. και όχι το ρήγμα της Αταλάντης (Ambraseys και White, 1997).

Ο σεισμός και το τσουνάμι του 551 μ.Χ.

Συνεχίζοντας, το 551 μ.Χ. μεγάλη σεισμική δραστηριότητα αναφέρεται όχι μόνο στον Μαλιακό κόλπο, αλλά και στη Μέση Ανατολή (Εικ.3) και την Μικρά Ασία συνοδευόμενη από παλιρροϊκά κύματα. Η ανάλυση των Βυζαντινών γραπτών πηγών σχετικά με τους ιστορικούς σεισμούς που έλαβαν χώρα στη Συρία και τον Λίβανο, αποκαλύπτει ότι ένας πολύ μεγάλος σεισμός μεγέθους 7,3 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ, έγινε στις 9 Ιουλίου του 551 μ.Χ. στα παράλια του Λιβάνου, και έγινε αισθητός στην Ανατολική Μεσόγειο με καταστρεπτικές συνέπειες. Η αιτία του σεισμού οφείλεται σε συνδυασμό υποθαλάσσειου σεισμού ο οποίος προκάλεσε τσουνάμι κατά μήκος της ακτής του Λιβάνου, τοπικές γεωλισθήσεις και σοβαρές καταστροφές σε έμψυχο και άψυχο υλικό. Το επίκεντρο του εν λόγω σεισμού τοποθετείται κοντά στη Βηρυττό (Darawcheh et al.,2000).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πλήρης περιγραφή των αποτελεσμάτων του σεισμού του 551 μ.Χ. δίνονται από τον Plassard, (1968), τους Guidoboni et al., (1994) κ.α. Οι μαρτυρίες περιγράφουν την ολοκληρωτική καταστροφή της Βηρυττού (έδρα της Ρωμαϊκής Νομικής Σχολής), την ισοπέδωση των κτηρίων της, και τον τραυματισμό φοιτητών και κατοίκων. Αρχικά, αποσύρθηκε η θάλασσα για περίπου 1500-3000m από την ακτή, με αποτέλεσμα να καταστραφούν αγκυροβολημένα πλοία και ν'αποκαλυφθούν άλλα βυθισμένα. Έπειτα, αφού επανήλθε το νερό της θάλασσας στα αρχικά του επίπεδα, σηκώθηκε μεγάλο κύμα τσουνάμι που κατέστρεψε τα πάντα. Όλες οι μεγάλες παράλιες πόλεις μεταξύ της Τρίπολης και της Τύρου, υπέφεραν από τις βαριές καταστροφές που προκάλεσαν ο σεισμός και το τσουνάμι. Ειδικότερα, η Τρίπολη «πνίγηκε» καθώς κατακλύστηκε από τη θάλασσα. Αξίζει να σημειωθεί ότι αρχαιολογικές ανασκαφές στη Βηρυττό, αποκάλυψαν σημαντικά στοιχεία για τα αποτελέσματα της εν λόγω καταστροφής καθώς και της πυρκαγιάς που υπέστη η πόλη.

Εικ. 3. Χάρτης που δείχνει την ένταση του σεισμού της 9ης Ιουλίου του 551 μ.Χ. στη Μ Ανατολή; D – καταστροφές; LS – γεωλισθήσεις, και SW –παλιρροϊκά κύματα. Τα τρίγωνα παριστάνουν πιθανές καταστροφές σε αρχαιολογικές περιοχές (Darawcheh et al., 2000)

Η αναφορά στο σεισμό του 551 μ.Χ. που έγινε στη Συρία και τον Λίβα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

νο, είναι αναγκαία και σχετική με το σεισμό που έγινε στον Μαλιακό κόλπο, καθώς πιθανότα έγινε την ίδια ημερομηνία. Η θεωρία αυτή είναι πιθανή καθώς οι περιγραφές των ιστορικών και μελετητών, συμπίμπτουν όπως και η σοβαρότητα των καταστροφών που προκλήθηκαν και στις δυο περιοχές. Ακόμη, πρέπει να ληφθεί υπόψη και η κίνηση της μικρασιατικής-αιγαιακής πλάκας σε σχέση με την Ευρασία, (Εικ.4) όπως και η γενική κίνηση της μικρασιατικής και αραβικής πλάκας -πάλι σε σχέση με την Ευρασία (Armijo et al. 1999), καθώς και οι ρηξιγενείς ζώνες της «κεντρικής Ελλάδας» .

Εικ. 4. Γεωδυναμικό πλαίσιο του ελληνικού χώρου και της περιοχής μελέτης. Με λεπτά βέλη σημειώνονται τα ανύσματα ταχύτητας κίνησης της μικρασιατικής-αιγαιακής πλάκας σε σχέση με την Ευρασία, με μαύρα χονδρά βέλη η γενική κίνηση της μικρασιατικής και αραβικής πλάκας - πάλι σε σχέση με την Ευρασία

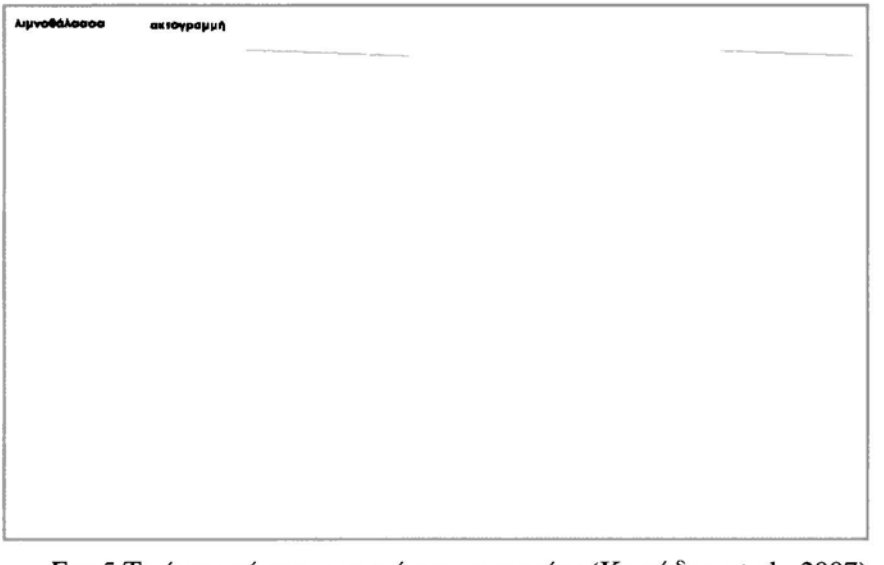
(Armijo et al. 1999)

Ως πιθανή ερμηνεία προτάθηκαν περίοδοι αύξησης της ταχύτητας σύγκλισης των πλακών της Αφρικής και του Αιγαίου, που είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορεί να απορροφηθεί η συμπίεση στο τόξο, αλλά να επηρεάσει και τον χώρο πίσω από αυτό (Lemeille, 1977).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ για τον σεισμό και το τσουνάμι του 551 μ.Χ. που έλαβε χώρα στην Μέση Ανατολή, υπάρχουν πολλές γραπτές πηγές και σύγχρονες μελέτες, εντούτοις, δεν συμβαίνει το ίδιο και με το σεισμό και το τσουνάμι που έλαβε χώρα στον Μαλιακό κόλπο. Γι αυτόν τον λόγο, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη συμπλήρωσης του σεισμικού αρχείου με γεωλογικές ή αρχαιολογικές μεθόδους από εγκεκριμένους επιστήμονες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αναφορικά με τον σεισμό του 551 μ.Χ. που έπληξε τις πόλεις του Μαλιακού κόλπου, ο σεισμός έγινε πιθανότατα στις 9 Ιουλίου του 551 μ.Χ., κοντά στον αρχαίο Εχίνο (Αχινός). Προκάλεσε κατάρρευση του τείχους των Θερμοπυλών, εδαφικές διαρρήξεις και μεγάλο παλιρροϊκό κύμα (Μακρόπουλος, 1994). Η μεγαλύτερη ένταση του τσουνάμι εντοπίστηκε στην περιοχή του αρχαίου Εχίνου (Αχινός). Τα παλιρροϊκά κύματα που προκλήθηκαν από τον εν λόγω σεισμό, έπληξαν τις ακτές του Μαλιακού κόλπου και ισοπέδωσαν πολλές πόλεις. Συνάμα, ο σεισμός κατέστρεψε πολλές πόλεις από τον Μαλιακό κόλπο ως την Κόρινθο και τη Πάτρα. Συγκεκριμένα, ισχυρό κύμα τσουνάμι δημιουργήθηκε στον Μαλιακό κόλπο λόγω υποθαλάσσιου σεισμού[7] μεγέθους 7,3 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ, σύμφωνα με μελέτες του Τμήματος Γεωφυσικής, Εργαστήριο Σεισμολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σύμφωνα με τους Soloviev, et. al (2000), στην κορυφή του Μαλιακού κόλπου ξαφνικά η θάλασσα όρμηξε προς την ξηρά, έφτασε στο εσωτερικό της ενδοχώρας καταστρέφοντας και ισοπεδώνοντας κτήρια στον Εχίνο (Αχινός) και τη Σκάρφεια. Σύμφωνα με άλλες πηγές, το τσουνάμι ξεκίνησε με την απότομη πτώση στη στάθμη του νερού. Όταν το νερό αποσύρθηκε από την ξηρά, σπάνια ψάρια και είδη θαλάσσιας ζωής έμειναν στην ακτή. Ακόμη, το χαμηλό επίπεδο του νερού διήρκησε για τόσο χρόνο που ήταν αρκετός, ώστε οι κάτοικοι να φθάσουν στα νησιά που βρίσκονταν στην κορυφή του κόλπου (Λιχάδες νήσοι).

Εικ.5 Τρόπος γένεσης κυμάτων τσουνάμι (Καρύδης et al., 2007)

7. Αυτοί είναι δονήσεις μικρής περιόδου που οφείλονται στη διάδοση επιμήκων κυμάτων μέσα στο θαλάσσιο νερό. Τα κύματα αυτά οφείλονται κυρίως σε υποθαλάσσιους σεισμούς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Αξίζει να σημειωθεί, ότι η απότομη πτώση της στάθμης του νερού ήταν ένα φυσικό επακόλουθο, καθώς η θάλασσα αποσύρεται πάντα πριν την έλευση του τσουνάμι. Ειδικότερα, σε αβαθή νερά οι ταχύτητες των κυμάτων γίνονται πολύ μικρότερες και γι' αυτό τα πλάτη αυξάνονται για να διατηρηθεί η κινητική ενέργεια σταθερή (Εικ. 5). Για το λόγο αυτό στο ανοικτό πέλαγος τα πλάτη των κυμάτων είναι μικρότερα του 1m ενώ αναφέρθηκαν περιπτώσεις κατά τις οποίες τέτοια κύματα στις ακτές απόκτησαν ύψη αρκετών δεκάδων μέτρων (Καρύδης et al., 2007).

Γραπτές μαρτυρίες

Ο Προκόπιος από την Καισάρεια, στο έργο του *Περί Πολέμων*, (VIII.xxv.16.19-20) αναφέρει ότι ένα ισχυρό παλιρροϊκό κύμα που δημιουργήθηκε από σεισμό, κατέστρεψε όχι μόνο τις πόλεις που βρίσκονται στον Μαλιακό κόλπο, αλλά και πόλεις της Βοιωτίας της Αχαΐας, καθώς και πόλεις στον Κρισαίο κόλπο. Επιπροσθέτως, ο σεισμός κατέστρεψε την Χαιρώνεια, την Κορώνεια, την Πάτρα, την Ναύπακτο και τους Δελφούς. Συγκεκριμένα, ο Προκόπιος τονίζει την άμεση ισοπέδωση του αρχαίου Εχίνου (Αχινός) και της Σκάρφειας, καθώς ένα πολύ δυνατό τσουνάμι κατέκλυσε αυτές τις πόλεις. Αξίζει να τονιστεί, ότι το νερό της θάλασσας εισχώρησε μέχρι τα βουνά και κατέστρεψε πολλά χωριά. Μετά την απόσυρση των υδάτων έμειναν στην ξηρά πολλά ψάρια με ασυνήθιστη όψη. Η αναφορά γίνεται για την Φθιωτική ακτή, όμως οι ίδιες καταστροφές θα πρέπει να συντελέστηκαν και στην Ευβοϊκή ακτή.

«Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ σεισμοὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπιπεσόντες ἐξαίσιοι τήν τε Βοιωτίαν καὶ Ἀχαϊαν καὶ τὰ περὶ κόλπον τὸν Κρισαῖον κατέσεισαν. καὶ χωρία μὲν ἀνάριθμα, πόλεις δὲ ὀκτὼ ἐς ἔδαφος καθεῖλον, ἐν ταῖς Χαιρώνειά τε καὶ Κορώνεια ἦν καὶ Πάτραι καὶ Ναύπακτος ὅλη, ... ἐν δέ γε τῷ πορθμῷ ὅπερ μεταξὺ Θεσσαλίας τε καὶ Βοιωτίας ξυμβαίνει εἶναι, γέγονέ τις ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τῆς θαλάσσης ἐπιρροὴ ἀμφί τε πόλιν τὴν Ἐχιναίων καλουμένην καὶ τὴν ἐν Βοιωτοῖς Σκάρφειαν. πόρρω τε τῆς ἠπείρου ἀναβᾶσα καὶ κατακλύσασα τὰ ἐκείνη χωρία ἐς ἔδαφος καθεῖλεν εὐθύς. χρόνος τε τῇ θαλάσσῃ πολὺς ἐπιχωριαζούσῃ τῇ ἠπείρῳ ἐτρίβη, ...»

Το ίδιο περιστατικό αναφέρει και ο Ευάγριος Σχολαστικός (δικηγόρος) από τη Συρία. Στην *Εκκλησιαστική Ιστορία* του (IV, 23) εξετάζει τα γεγονότα της περιόδου 431-593 μ.Χ. και καταγράφει το σεισμό που έγινε το 551 μ.Χ., δίνοντας έμφαση στον σεισμό που έγινε στην Ελλάδα, ο οποίος έπληξε την Βοιωτία, την, Αχαΐα, τις πόλεις στον Κρισαίο κόλπο καθώς και την καταστροφή πολλών χωριών και πόλεων. Παράλληλα, σχηματί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

στηκαν ρήγματα,[8] πολλά από τα οποία έκλεισαν αμέσως, ενώ άλλα παρέμειναν ανοικτά, δυσκολεύοντας έτσι την επικοινωνία και τη μεταφορά των ανθρώπων.

«Ἀναγράφει δὲ μάλα λογίως ὁ αὐτὸς ὑπὸ τοῖς Ἰουστινιανοῦ χρόνοις Γότθων τῶν ἀπὸ της Μαιώτιδος ἐκδρομὰς κατὰ τῆς Ῥωμαίων γῆς, σεισμούς τε ἐξαισίους ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα γενέσθαι, τήν τε Βοιωτίαν καὶ Ἀχαΐαν καὶ τὰ περὶ κόλπον τὸν Κρισαῖον κατασεισθῆναι, καὶ χωρία ἀνάριθμα καὶ πόλεις ἐς ἔδαφος ἐνεχθῆναι, καὶ χάη τῆς γῆς πολλαχόσε γενέσθαι, καὶ ἐνιαχῆ μὲν αὖθις ἐς ταὐτὸν συνελθεῖν, εἶναι δὲ οὐ μεμενήκασι».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιγραφή του Αγαθία του Σχολαστικού από τη Μύρινα (ποιητής, ιστοριογράφος καὶ δικηγόρος -σχολαστικός). Οι *Ιστορίες* του Αγαθία *(Ιστοριών Τόμοι Ε)*, συνεχίζουν το έργο του Προκοπίου για τα τελευταία χρόνια της πολυκύμαντης βασιλείας του Ιουστινιανού, καλύπτοντας την περίοδο 552-559 μ.Χ. της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η μαρτυρία του Αγαθία, θεωρείται ως βασική ιστορική πηγή για τον μεγάλο καταστρεπτικό σεισμό που έγινε στις 9 Ιουλίου του 551 μ.Χ. και το παλιρροϊκό κύμα, τσουνάμι που ακολούθησε, το οποίο σκότωσε τουλάχιστον τριάντα χιλιάδες ανθρώπους και κατέστρεψε πόλεις της Ανατολικής Αυτοκρατορίας. Στο έργο του *Ιστορίες* ο Αγαθίας περιγράφει τα σεισμικά φαινόμενα στη Βηρυττό, την Αλεξάνδρεια, και γενικότερα στην Βυζαντινή Ανατολική Αυτοκρατορία. Αναφέρεται συγκεκριμένα στον σεισμό και το παλιρροϊκό κύμα που έπληξε την Ανατολική Μεσόγειο. Αφού περιγράφει την καταστροφή της Βηρυτού, επισημαίνει ότι η Αλεξάνδρεια επλήγη λιγότερο.

«Ὑπό δέ τόν αὐτόν χρόνον θέρους ὥρα ἐσεισε μέγα ἐν τε Βυζαντίω καί πολλαχοῦ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, ὡς καί πόλεις συχνάς νησιωτικάς τε καί ἠπειρώτιδας ἁθρόον ἀνατραπῆναι καί ἀρδην τούς οἰκήτορας διαφθεῖραι..»

«Βηρυτός γοῦν η καλλίστη, τό Φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, τότε δή ἀπηγλαΐσθη ἅπασα καί κατέρριπτο τά κλεινά ἐκεῖνα καί περιλάλητα τῆς οἰκοδομίας δαιδάλματα, ὡς ὀτιουν σχεδόν που λειφθηναι η μόνα τῆς κατασκευῆς τά ἐδάφη,.....»

8 Οι μεταβολές αυτές δημιουργούνται κατά τη γένεση μεγάλων σεισμών και οφείλονται σε έξαρση ή καθίζηση τεμαχών σημαντικών διαστάσεων. Στις παράκτιες περιοχές, οι εξάρσεις αυτές παρατηρούνται εύκολα λόγω της μόνιμης μετάθεσης των ακτών πάνω από τη στάθμη της θάλασσας και της ύπαρξης μιας λευκής γραμμής που σχηματίζουν στην ακτή τα λείψανα οστράκων και φυκιών, τα οποία ζούσαν πριν από την έξαρση κάτω από τη θάλασσα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Τότε δέ και ἐν τῆ μεγάλη Ἀλεξανδρεία τῆ προς τω Νείλω ιδρυμένη ποταμω καί ταῦτα ούκ εἰωθός σείεσθαι το χώριον, ξυναίσθησίς τις τοῦ κλόνου ελαχίστη μέν καί άφαυροτάτη καί οὐ πάμπαν ἀρίδηλος, γέγονε δε όμως,....»

Επίσης στην συνέχεια καταγράφει ότι ο ίδιος σεισμός έγινε αισθητός και στην Ελλάδα. Με άλλα λόγια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι, το τσουνάμι που έπληξε τα παράλια του Μαλιακού κόλπου έλαβε χώρα την ίδια ημερομηνία με αυτή της Βηρυτού, της Συρίας του Λιβάνου κ.α. και ήταν φυσικό επακόλουθο υποθαλάσσειου σεισμού (McCail, 1967). Ακόμη, ο Stein (1949), υποστηρίζει ότι ο Αγαθίας κατέγραψε τις καταστροφές του σεισμού γιατί επιθυμούσε να κάνει χρήση της προσωπικής του μαρτυρίας.

Οι πληροφορίες των αρχαίων πηγών περί σεισμών δεν είναι λίγες. Περιορίζονται όμως εύλογα από το θέμα που εξιστορεί ο κάθε συγγραφέας και αναφέρονται κατά κανόνα σε σεισμούς που συνέβησαν κατά τη διάρκεια των εξιστορούμενων γεγονότων ή επηρέασαν τις εξελίξεις της κάθε εποχής. Ετσι μεγάλοι σεισμοί που βεβαιώνονται ή πιθανολογούνται ανασκαφικά σε κάποιες περιοχές του ελλαδικού χώρου δεν αναφέρονται στις πηγές ενώ για άλλους σώζονται αρκετά λεπτομερείς περιγραφές του φαινομένου και των συνεπειών του. Αλλοτε πάλι αναφέρονται σεισμοί σε κάποιες περιοχές, χωρίς άλλη πληροφορία.

Συμπερασματικά, οι σεισμοί και τα θαλάσσια κύματα παίζουν ιστορικό ρόλο στην Ανατολική Μεσόγειο και ειδικότερα στον Μαλιακό κόλπο. Δεν είναι σπάνια ή μεμονωμένα συμβάντα. Έτσι, η ακμή και παρακμή των πόλεων αλλά και ολόκληρων πολιτισμών εξαρτάται από αυτά τα φυσικά φαινόμενα. Ίσως με τέτοια φαινόμενα μπορεί να εξηγηθεί, μαζί με την κατάρρευση των εμπορικών δικτύων της αρχαιότητας, η απόσυρση των κατοίκων στα ενδότερα και η δημιουργία ενός μοναδικού πολιτισμικού φαινομένου που επιβιώνει μέχρι σήμερα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Παραπομπές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Διόδωρος *Βιβλίο XII, 58.*

Στράβων. *Γεωγραφικά I, 3.20*

Θουκυδίδης. *Ιστορίες III, 89.2και 89.5*

Ευάγριος. *Εκκλησιαστική ιστορία IV, 23*
Αγαθίας Σχολαστικός. *Ιστοριών Τόμοι Ε΄*
Προκόπιος, *Περί Πολέμων, VIII xxv.16.19-20*

Αγγελίδης, Χ. και Κουμαντάκης, Ι. (1992). *Συμβολή στη γνώση της σεισμικής επικινδυνότητας της περιοχής Αταλάντης Ν. Φθιώτιδας*, 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αντισεισμικής μηχανικής, 15 .

Ambraseys, N.N. (1996). *Material for the investigation of the seismicity of Central Greece, i*n Stiros, W., & Jones, R.E. (eds), "Archaeoseismicity", Fitch Lab. Occas.Paper 7, British school at Athens, 23-36.

Ambraseys, N. N., and D. White (1997).*The seismicity of the eastern Mediterranean region 550–1 B.C.: a reappraisal*, J. Earthquake Eng. 1, 603–632.

Ambraseys, N.N. and Jackson, J.A.(1998). *Faulting associated with historical and recent earthquakes in theEastern Mediterranean region*. Geophys. J. Int., 133, 390-406.

Αντωνόπουλος, Ι. (1978). *Συμβολή στη γνώση των Tsunamis της ανατολικής Μεσογείου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Ann. Geol. de Pays Hellen., XXIX (2), 740-757.

Antonopoulos, J. (1980b). *Data from investigation on seismic sea-waves events in the Eastern Mediterranean from 500 to 1000 A.D.*, Annali di Geofisica 33, 163-178.

Antonopoulos, J. (1992). *The tsunami of 426 BC in the Maliakos Gulf, Eastern Greece*, Natural Hazards, 5, 83-93.

Armijo, R., Meyer, B., Hubert, A. and Barka, A. (1999). *Westward propagation of the North Anatolian fault into the Aegean: timing and kinematics*, Geology, 27 (3), 267-270.

Βορτσέλας Ι. (1907) *«Φθιώτις», η πρός Νότον της Όθρυος, ήτοι απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφιών ειδήσεωναπό των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ΄ημάς*, Κασταλία, Αθήνα.

Bequignon, Y. (1937). *La vallee du Spercheios des origins au IVe siecle, etudes d' archeologie et de topographie*, Paris.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Bidez, J.– Parmentier, L. (1898). *The ecclesiastical history of Evagrius with the scholia*, London 1898.

Bousquet, B. et Pechoux, P.Y. (1977). *La seismicite du bassin Egeen pendant l' Antiquite, Bull.* Soc. Geol. France, (7) XIX (3), 679-684.

Bousquet, B. et Pechoux, P.Y. (1980). *Geomorphologie, archaeologie, histoire dans le bassin oriental de la Mediterranee : principes, methodes, resultats preliminaires, Mediterranee*, 1, 33-45.

Buck, V. and Stewart, I. (2000). *A critical reappraisal of the classical texts and archaeological evidence for earthquakes in the Atalanti region, central mainland Greece*, Geological Soc. of London, Sp. Publ. no. 171, 33-44.

Γάκη-Παπαναστασίου, Κ., Μαρουκιάν Χ., Παπαναστασίου, Δ. και Παλυβός, Ν., (1999). *Αρχαιο-γεωλογία και μορφοτεκτονική στην περιοχή Λιβανατών-Κύνου-Αρκίτσας κατά το Ολόκαινο*, Πρακτ. 5ου Πανελλ. Συν. της Ελλ. Γεωγρ. Ετ., 101-111.

Γαλανόπουλος, Α. (1955). *Σεισμική γεωγραφία της Ελλάδος*, Ann. Geol. de Pays Helleniques, VI, 83-121.

Darawcheh, R., M. R. Sbeinati, C. Margottini, and S. Paolini (2000). *The 9 July 551 AD Beirut Earthquake, Eastern Mediterranean Region, J. Earthq. Eng.* **4**, 403-414.

K W. L. (1871),,Historici Graeci Minores, vol. II, Leipzig, *132 -453*.

Fossey, J.M. (1990). *The ancient topography of Opountian Lokris*, J.C. Gieben,Amsterdam, 183-185.

Guidoboni, E., Comastri, A. and Traina, G. (1994). *Catalogue of ancient earthquakes in the Mediterranean area up to the 10th century*, SGA Storia Geofisica Ambiente, Bologna, 504._

Καρύδης Π.Γ.,Ταφλαμπάς Ι.Μ (2007). *Παραδόσεις Τεχνικής Σεισμολογίας*. Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Εργαστήριο Αντισεισμικής Τεχνολογίας, Αθήνα.

Κουσκουνά-Τσιμπιδάρου, Β. (1991). *Παράγοντες που τροποποιούν την εξασθένηση των εντάσεων στην κεντρική Ελλάδα και συμβολή στην αποτύπωση της σεισμικής επικινδυνότητας*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Λάγιος, Ε., Δελήμπασης, Ν., Δρακόπουλος, Ι. και Κουσκουνά, Β. (1987). *Βαρυτομετρικές και σεισμολογικές μελέτες της ευρύτερης περιοχής του ρήγματος της Αταλάντης*, Δελτ. Ελλ. Γεωλ. Εταιρ., XIX, 285-308.

Lemeille, F. (1977). *Etudes neotectoniques en Grece centrale nord-orientale (Eubee centrale, Attique, Beotie, Locride)*, These de 3eme cycle, Univ. Paris XI – Centre d'Orsay, 173.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Μακρόπουλος, Κ. (1994). Μελέτη *σεισμικότητας και σεισμικής επικινδυνότητας στην περιοχή της πόλεως της Αταλάντης*, Αθήνα, 60.

McCail: R. C. (1967). *The Earthquake of A.D. 551 and the Birthdate of Agathias,* Greek, Roman, and Byzantine Studies (8/3), 241.

Mouyiaris, N. (1988). *Destructive historical Earthquakes in N. Evoikos and Maliakos gulfs-their significance to the evolution of the area,* in "Engineering geology of ancient works, monuments and historical sites", Marinos - Koukis eds, Balkema, Rotterdam, 1249-1256.

Παλυβός Ν. (2001). *Γεωμορφολογική Μελέτη της ευρύτερης περιοχής Αταλάντης Φθιώτιδος*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Παπαζάχος, Δ., Παπαζάχου (1997). *Οι σεισμοί της Ελλάδας*, Εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

I. Papaioannou, G.A. Papadopoulos, S. Pavlides. (2004). *The Earthquake of 426BC in N. Evoikos Gulf Revisited: Amalgamation of two Different Strong Earthquake Events?"* Proceedings of the 10th International Congress, Thessaloniki (April 2004), *Bulletin of the Geological Society of Greece*, Vol. 36, 1477–1481.

Papanastassiou, D., Maroukian, H., Gaki-Papanastassiou, Lemeille, F. and Palyvos, N., (2000). *Archaeoseismological and geomorphological studies in the coastal area of Lokris (central Greece),* XXVII Gen. Assembly of the Eur. Seism. Comiss., Lisbon University, Lisbon, 10-15 September 2000, Book of Abstracts and Papers.

Plassard, J. (1968). *Crise seismique au Liban du IV° au VI° siècle*. Mél. Univ. St.-Joseph 44 (2), 10–20.

Sieberg, A. *Erbebengeographie*, Handbush der Geophysik, Berlin, 4.

Soloviev, S.L., O.N. Solovieva, C.N. Go, K.S. Kim, and N.A. Shchetnikov. (2000).*Tsunamis in the Mediterranean Sea 2000 B.C. - 2000 A.D.* Advances in Natural and Technological Hazards Research (13). Kluwer Academic Publishers, London, 22-32.

Stein E. (1949). *Histoire du Bas-Empire. Descle e de Brouwer,* Paris.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στην Αθήνα. Καταγωγή από τον Αχινό την Υπάτη.

1981-1986: Απολυτήριο 38ου Γενικού Λυκείου Γ΄ δέσμης. Αθήνα.

1989-1993: Πτυχίο Θεωρητικών Επιστημών διπλής κατεύθυνσης στην Κλασική Αρχαιολογία και στην Ιστορία της Τέχνης. Πανεπιστήμιο του St. Andrews, Σκοτία.

1993-1994: Μεταπτυχιακό. Ειδίκευση στη μελέτη της Ύστερης Ρωμαϊκής και Βυζαντινής περιόδου. Ιστορία, Αρχαιολογία, Ιστορία της Τέχνης και Λογοτεχνία. Πανεπιστήμιο του St. Andrews, Σκοτία.

1991-1994: 1) Βοηθός καθηγητή στο τμήμα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου του St. Andrews. 2) Υπεύθυνη βιβλιοθήκης slides.Καταγραφή και ταξινόμηση των slides. 3) Βοηθός βιβλιοθηκαρίου στην εγγραφή, κωδικοποίηση και ταξινόμηση των βιβλίων του τμήματος Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του πανεπιστημίου. Πρόεδρος των φοιτητών των τμημάτων Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης. Υπεύθυνη βιβλιοθήκης slides. Καταγραφή και ταξινόμηση παλαιών και νέων slides. Τμήμα Μεσαιωνικής και Βυζαντινής Ιστορίας του Πανεπιστημίου St. Andrews, Σκοτία.

Παρακολούθηση Σεμιναρίων: Αρχαιολογίας, Ιστορίας της Τέχνης, Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, Βυζαντινής Κωδικολογίας και Παλαιογραφίας , Ιστορικής Γεωγραφίας, ανάγνωσης και χρήσης χαρτών. Μαθήματα Εραλδικής, μελέτη Βυζαντινών χειρογράφων από το Μοναστήρι του Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο. Λονδίνο, Οξφόρδη, Αρχαιολογική Εταιρεία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Ανασκαφές: Κύθνος. Μέλος της ομάδας του Δρ. Αλεξ. Μαζαράκη-Αινιάν.

Κόρινθος. Μέλος της ομάδας του Δρ. Timothy Gregory.

Σαντορίνη, Ακρωτήρι. Μέλος της ομάδας του Δρ. Χρήστου Ντούμα.

Γαλλία, Thiron-Gardais. Μέλος της ομάδας της Δρ. Edwina Prooudfoot.

Συνέδρια: Προσωπικές ομιλίες σε πανεπιστήμια και συνέδρια: St. Andrews, Edinburgh, Leeds, Nottingham, Oxford, London. Λαμία, Αλμυρός ,Ελευσίνα, Σίφνος, Ιωάννινα, Θεσσαλονίκη,κ.ά.

Δημοσιεύσεις σε ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά.

Εργασιακή εμπειρία: Καθηγήτρια Κλασικών Σπουδών, Πολιτισμού και Ιστορίας, Ιστορίας της Τέχνης και της Αρχιτεκτονικής, Νέων Ελληνικών, Λογοτεχνία και Μετάφραση, στην ιδιωτική εκπαίδευση.

Διδασκαλία μαθημάτων του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ). Εισαγωγή στον Ελληνικό και Ευρωπαϊκό Πολιτισμό.

Καθηγήτρια ενηλίκων. Επιμορφωτικές διαλέξεις Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας, Ιστορίας της Τέχνης και Μυθολογίας, σε πολιτιστικά κέντρα.

Επιμελήτρια εκδόσεων και ερευνήτρια σε εκδοτικούς οίκους με ιστορικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον.

Ανταποκρίτρια, ιστορικός -ερευνήτρια των εκδόσεων TIME-LIFE BOOKS στην Αθήνα, για την έκδοση ιστορικών-αρχαιολογικών τόμων.

Συνεργάτης των εκδόσεων EXPLORER .Συνεργάτης του περιοδικού ODYSSEY.

Ενεργό Μέλος Συλλόγων στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 5ης Συνεδρίασης

Νάτσιος Δημήτριος: Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής καλωσορίζουμε την παρουσία του περιφερειακού διευθυντή Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος, του κ. Βάιου Ζαμπεθάνη και θέλουμε να τον ευχαριστήσουμε εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής δημόσια για την ηθική και υλική σημαντική υποστήριξή του στη διοργάνωση αυτού του συνεδρίου και τον καλούμε να κάνει ένα χαιρετισμό.

Βάιος Ζαμπεθάνης: Εκλεκτό προεδρείο, εκλεκτοί σύνεδροι. Ο λόγος μου είναι παρενθετικός, άρα θα είναι πάρα πολύ σύντομος. Θέλω να εκφράσω αρχικά τη συγγνώμη μου που υπηρεσιακές υποχρεώσεις δεν μου επέτρεψαν να είμαι εδώ από την πρώτη μέρα. Σήμερα που κατάφερα να εξασφαλίσω χρόνο, ήρθα. Θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας δύο σκέψεις. Είναι σημαντικό το ότι γίνεται το 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας και να ξέρετε ότι όλα όσα ειπωθούν, όλα όσα ανακοινωθούν θα είναι πάρα πολύ σημαντικά, τόσο για να συγκροτήσουμε την εικόνα για τον τόπο που ζούμε, όσο και για να βρουν οι μελλούμενες γενεές αυτό που πρέπει για τους προγόνους.

Το δεύτερο. Νομίζω πως ένας τόπος έχει ανάγκη και από πνευματικά τέκνα και νομίζω πως το 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας είναι πνευματικό τέκνο αυτού του τόπου. Συγχαρητήρια θερμά στους εμπνευστές, σ' αυτούς οι οποίοι το ξεκίνησαν αλλά και σ' αυτούς οι οποίοι με πάθος και με πόθο το συνεχίζουν. Συγχαρητήρια, καλή επιτυχία.

Εκπρόσωπος Οργανωτικής Επιτροπής: Εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής θα θέλαμε να χαιρετίσουμε την παρουσία, και σ' αυτή τη συνεδρίαση, του συντονιστή σχολικών συμβούλων, του κ. Τζωρτζόπουλου. Δεν είμαι βέβαιος αν τον τίτλο τον λέω σωστά, του Δημοτικού Συμβούλου κ. Σαγιά, του πρώην δημάρχου Στυλίδας του κ. Θάνου Μπλούνα και ιδιαίτερα της διευθύντριας του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, κας Πολυμέρου-Καμηλάκη και σας δηλώνουμε κα Πολυμέρου ότι προσδοκούμε πολλά από μελλοντική συνεργασία μας. Το Κέντρο Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών συμμετέχει και με την εισήγηση που θα ακολουθήσει από τον κ. Καμηλάκη, σ' αυτό το συνέδριο για πρώτη φορά. Ευχαριστούμε και πάλι τους κ.κ. Σταφύλη και Μιχαλίτση, τους συνεργάτες, τους άξιους και ακούραστους συνεργάτες του κ. περιφερειακού διευθυντή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, του κ. Ζαμπεθάνη, οι οποίοι παρακολουθούν ανελλιπώς το συνέδριο και χειρίζονται αυτά τα μηχανήματα των προβολών όλα, τα οποία επίσης ευγενώς παρεχώρησε η περιφερειακή εκπαίδευση. Πιθανόν να παραλεί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ψαμε και κανένα, δεν είμαστε συνηθισμένοι... Α, όχι. Παρευρίσκεται και όχι μόνον σήμερα, ο διευθυντής του Νοσοκομείου Λαμίας, ο κ. Μπριάνης. Ευχαριστώ.

Νάτσιος Δημήτριος: Ευχαριστούμε τους κυρίους εισηγητές, φτάσαμε στο τέλος της 7ης συνεδρίασης. Αν υπάρχουν ερωτήσεις και απορίες από τους κυρίους συνέδρους για τις εισηγήσεις που προηγήθηκαν, να απαντηθούν από τους κ, εισηγητές .

Δημήτρης Μπράνης: Αξιότιμε κ. Πρόεδρε. Θα ήθελα δύο λεπτά. Παρεμβαίνων είμαι. Δικαιούμαι φαντάζομαι δύο τρία λεπτά. Κατ' αρχάς θα ήθελα κι εγώ να ευχαριστήσω το Δ.Σ. του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού που με προσκάλεσε, να παρευρευθώ σ' αυτό το Συνέδριο. Για πρώτη φορά παρευρίσκομαι. Δεν είχα προσκληθεί άλλη φορά και το ευχαριστώ ιδιαιτέρως.

Πριν πω δυο τρεις σκέψεις μου και δυο τρία γνωμικά για την ιστορία, από μερικούς σοφούς της ανθρωπότητας, θα ήθελα να πω το εξής για μερικούς συναδέλφους φιλολόγους, που προχτές μίλησαν και αμφισβήτησαν ορισμένα δημοσιογραφικά γκάλοπ εν σχέσει με το τί ξέρουν οι μαθητές σήμερα, ιστορικά, πόσο ξέρουν την ιστορία του έθνους μας. Η Καθημερινή η χτεσινή, στο χθεσινό της φύλλο γράφει, το εξής πρωτοσέλιδο τίτλο: Οι μαθητές δεν γνωρίζουν ελληνικά. Αυτό φαντάζομαι με δικαιώνει πλήρως. Ορισμένες σκέψεις τώρα προσωπικές και έπειτα, δυο τρία γνωμικά ιστορικά από σοφούς της ανθρωπότητας.

Η ιστορία είναι η μνήμη της ανθρωπότητας. Η μελέτη της ιστορίας είναι θέλγητρο. Η ιστορία δεν παραχαράσσεται ούτε παραποιείται. Απάντηση στο βιβλίο της Ιστορίας της Έκτης τάξης του Δημοτικού Σχολείου.

Ιδού τώρα μερικά γνωμικά για την ιστορία από σοφούς της ανθρωπότητας. Ο ιστορικός Πολύβιος λέει: «Η μελέτη της Ιστορίας μπορεί πολύ να συντελέσει στη διόρθωση του βίου των ανθρώπων, γιατί απ' αυτή οριζόμαστε πολλά και σοφά βιοτικά διδάγματα». Ο Τάκιτος γράφει: «Η ιστορία γνωρίζει ένα νόμο, το νόμο να κυνηγάει το ψέμα και να παρουσιάζει την αλήθεια». Ο Κικέρων γράφει: «Η ιστορία είναι ο μάρτυρας των εποχών, η λαμπάδα της αλήθειας, η ζωή της μνήμης, ο δάσκαλος της ζωής, ο αγγελιαφόρος της αρχαιότητας». Ο Γκαίτε ο Γερμανός ιστορικοφιλόσοφος: «Η ιστορία της επιστήμης είναι επιστήμη. Η ιστορία των ατόμων είναι ατομική ιστορία». «Η ιστορία διδάσκει τα πάντα, ακόμη και το μέλλον», λέει ο Λαμαρτίνος.

Κλείνω την παρέμβασή μου με το γνωμικό του τραγικού ποιητού Ευριπίδη: «Όλβιος όστις της ιστορίας έσχε μάθησιν». Το επαναλαμβάνω: «Ολβιος όστις της ιστορίας έσχε μάθησιν». Ευχαριστώ πολύ και καλή αντάμωση στο 5ο Συνέδριο. Ευχαριστώ.

Νάτσιος Δημήτριος: Ο κ. Παπαναγιώτου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου: Ο κ. Μπράνης, υπαινισσόμενος ότι είπα προχθές για το πόσο τα ελληνόπουλα ξέρουν ιστορία, οι μαθητές, σήμερα μας παρέθεσε δημοσίευμα της Καθημερινής, ότι τα ελληνόπουλα δεν ξέρουν την ελληνική γλώσσα. Εγώ τι να σας πω; Όταν έφυγα από τη Μέση Εκπαίδευση, αλλά και από την Ακαδημία, το βάρος όλο το έριχνα στη γλώσσα. Και πιστεύω πως και σήμερα οι συνάδελφοι δεν υστερούν έναντι ημών στο να κάνουν τη δουλειά τους. Είχαμε και τότε καλούς καθηγητές, πολύ καλούς, μέτριους, πάντα, σ' όλες τις εποχές αυτό συμβαίνει. Αλίμονο λοιπόν αν δεχτούμε ότι τα σημερινά ελληνόπουλα μένουν αγράμματα. Εγώ βλέπω επιδόσεις και στις εισιτήριες εξετάσεις των ανωτάτων σχολών, πολύ καλές, καλύτερες από τις δικές μας. Και απορώ σε τι αποβλέπει. Γιατί εδώ πλέον κάποια άλλη σκέψη κυριαρχεί.Σε τι αποβλέπει αυτή η υποβόσκουσα εκστρατεία εναντίον της εκπαίδευσης των Ελληνοπαίδων, ποιους έχουν στόχο και γιατί. Θέλω να συγχαρώ επίσης την κα Χάδου που μας μίλησε για τους σεισμούς και να κάνουμε όλοι μια παρατήρηση. Γιατί τσουνάμι; Δεν υπάρχει άραγε ελληνική λέξη; Δε βλέπω το λόγο.Ευχαριστώ πολύ.

Νάτσιος Δημήτριος: Ο κ. Γαλλής.

Κώστας Γαλλής: Μισό λεπτό, μισό λεπτό και συγγνώμην αν είμαι εκτός θέματος. Στην Πλάκα, στην Αθήνα, υπάρχει ένα εκκλησάκι, Άγιος Δημήτριος. Στην είσοδο, δίπλα από την είσοδο, υπάρχει μια εντοιχισμένη πλάκα η οποία λέει: Εδώ εμόνασε ο Αθανάσιος Διάκος. Ήθελα να το θέσω ενώπιον των ιστορικών της Φθιώτιδας, να μας εξηγήσουν πότε εμόνασε ο Διάκος στην Πλάκα, στην Αθήνα, σ' αυτό το εκκλησάκι. Εγώ δεν το έχω υπόψη μου.

Αναστάσιος Καραναστάσης: Μια μικρή ολιγόλεπτη παρέμβαση. λίγες σκορπιες σκέψεις για την τοπική ιστορία και για τα πρακτικά.

Ιστορική διαδρομή 3000 και πλέον χρόνων δεν μπορεί να περιοριστεί στα χρονικά όρια ενός τριήμερου συνεδρίου. Κάθε θέμα του προγράμματος θα μπορούσε από μόνο του να είναι θεματολογία συνεδρίου. Το ερώτημα όμως που γεννάται είναι το εξής: Ποια θα είναι η αξιοποίηση του υλικού που καταγράφηκε αυτές τις 3 ημέρες και των προηγουμένων συνεδρίων. Το παρακολουθήσαμε 300-400 άτομα που περάσαμε αυτές τις τρεις ημέρες από την αίθουσα αυτή. Οι υπόλοιποι κάτοικοι του νομού, δεν θα πρέπει και αυτοί να ενημερωθούν; Επομένως, τα πρακτικά και αυτού του συνεδρίου, και των άλλων φυσικά, πρέπει να γίνουν κτήμα όσο το δυνατόν περισσοτέρων κατοίκων της περιοχής μας και, εγώ θα έλεγα και των μαθητών περισσότερο. Οι σχολικές βιβλιοθήκες, οι δημοτικές βιβλιοθήκες πρέπει να γίνουν αποδέκτες αυτών των πρακτικών. Κύριε περιφερειακέ διευθυντά, μπορούμε μέσω της υπηρεσίας σας να γνωστοποιήσετε στα σχολεία, ότι τα πρακτικά μας και των τριών συνεδρίων διατίθενται από το Πνευματικό Κέντρο ώστε να γίνουν κτήμα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

όλων των σχολικών βιβλιοθηκών και πηγή άντλησης υλικού τοπικής ιστορίας.

Βάιος Ζαμπεθάνης: Θα φτάσει ένα αντίτυπο σε κάθε σχολική μονάδα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σε κάθε Γυμνάσιο και Λύκειο και αναλαμβάνει η Περιφέρεια να τα στείλει αυτά σε όλες τις σχολικές μονάδες.

Αναστάσιος Καραναστάσης: Και η πρότασή σας, που κάνατε στην παρουσίαση των πρακτικών του 3ου συνεδρίου, την περασμένη Κυριακή, για ανάρτηση στην ιστοσελίδα της Περιφέρειας, είναι κάτι το οποίο θα γίνει και τη εβδομάδα αυτή μετά το πέρας των εργασιών, που θα έχουμε την ευκαιρία, να βρούμε τον τρόπο τεχνικά να το πραγματοποιήσουμε.

Λίγες σκόρπιες σκέψεις για την τοπική ιστορία στα σχολεία θα πω. Είναι γεγονός ότι η τοπική ιστορία τα τελευταία χρόνια αρχίζει να αποκτά ένα σαφές πλαίσιο και περιεχόμενο και τείνει να μορφοποιηθεί σε μια αυτόνομη γνωστική οντότητα, όμως ακόμη δεν έχει πάρει τη θέση που της πρέπει στο σχολείο. Ειδικά στην περιοχή μας στην οποία έχουν διαδραματιστεί πάρα πολλά ιστορικά γεγονότα από το απώτερο παρελθόν μέχρι σήμερα, η τοπική ιστορία έχει πλούσιο υλικό να διδάξει στους μαθητές μας. Η τοπική ιστορία πρέπει να έχει ιδιαίτερη θέση στο πρόγραμμα του σχολείου, διότι πέρα από τις γνωστικές ωφέλειες ο μαθητής, γνωρίζοντάς την, όχι μόνο μαθαίνει να σέβεται και να αγαπά τον τόπο του, αλλά συγχρόνως διαμορφώνει μια ολοκληρωμένη προσωπική, κοινωνική και εθνική ταυτότητα, και συγχρόνως συνδέει τη σχολική ζωή με τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Η τοπική ιστορία προσανατολίζει το μαθητή προς το περιβάλλον εντός του οποίου πρόκειται να ζήσει και του δημιουργεί τον ιδιαίτερο σύνδεσμο με την πατρική του γη. Τα ιστορικά γεγονότα της περιοχής πρέπει να διδάσκονται στους μαθητές των σχολείων που συνδέονται με την περιοχή διότι είναι σπουδαίο πράγμα να γνωρίζουν οι μαθητές ότι και στο δικό τους τόπο συνέβησαν γεγονότα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της εθνικής μας ιστορίας. Ένα στοιχείο το οποίο εγώ θα πρότεινα είναι να επανέλθει το πρόγραμμα που είχε επεξεργασθεί και δημιουργήσει στο παρελθόν, η ΙΔ΄ Εφορία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στα πλαίσια του προγράμματος Μελίνα και είχε τίτλο ***«Στον Καιρό των Μυκηναίων στη Φθιώτιδα»***, ένα πρόγραμμα για μαθητές Δημοτικών Σχολείων..

Επίσης, μια σπουδαία πρωτοβουλία την οποία είχε κάνει η ΙΔ΄ Εφορία Προϊστορικών και κλασικων Αρχαιοτήτων σε συνεργασία με την Σύμβουλο Προσχολικής Αγωγής με το πρόγραμμα ***« Ο Λόφος με τα Κρυμμένα Μυστικά»*** όπου τα νήπια επισκέπτονταν το χώρο εδώ στο Κάστρο και με ένα παιδαγωγικό τρόπο μυούνταν στα μυστικά της αρχαιολογίας.

Η Φθιωτική ιστορία στη διαχρονική της διαδρομή, πρέπει να αποτελέσει ένα κίνητρο για τη συγγραφή, την έκδοση και τη διανομή στους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

μαθητές ενός βιβλίου-βοηθήματος με θέματα τοπικής ιστορίας, σε επίπεδο νομού, το οποίο θα βοηθήσει πολύ στην καλύτερη διδασκαλία. Επίσης παράλληλα κι ένα δεύτερο βιβλίο με πιο προσεγμένο υλικό, με παιδαγωγικές αρχές για τους διδάσκοντες. Η προσπάθεια αυτή πρέπει να είναι συλλογική, να τεθεί υπό την αιγίδα της Αυτοδιοικήσεως, τοπικής και νομαρχιακής, σε συνεργασία με τους φορείς της εκπαίδευσης, αφού ληφθούν υπόψη η σωρευμένη πείρα και οι υποδείξεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Σε άλλες περιοχές έχει γίνει αυτή η προσπάθεια. Πιστεύω ότι είναι καιρός κι εμείς, εδώ στη Φθιώτιδα, να κατευθυνθούμε προς αυτή την κατεύθυνση. Ευχαριστώ.

κ. Πολυμέρου -Καμηλάκη: Θα συνεχίσω αυτό που ο κ. Καραναστάσης είπε, απλώς δυο σκέψεις... Καταρχήν θα ήθελα να επισημάνω το γεγονός ότι σ' αυτό το συνέδριο, το οποίο είναι πολύ σημαντικό, δεν μετέχουν οι δρώντες εκπαιδευτικοί, δάσκαλοι και καθηγητές. Υπάρχει η ηγεσία, είναι πολύ έντονη η παρουσία όλων των ανωτέρων εκπαιδευτικών, οι σύμβουλοι, οι επιθεωρητές κ.λπ., αλλά δεν υπάρχουν οι καθηγητές. Και η παρουσία επίσης των συνέδρων, των συνταξιούχων εκπαιδευτικών, εξαιρετικές ανακοινώσεις από συνταξιούχους εκπαιδευτικούς τους οποίους οι δρώντες σήμερα .....

Μικρό κενό-αλλαγή κασέτας

..... που είναι πολύτιμα για τη διαχρονική ιστορία της Φθιώτιδας. Νομίζω ότι θα είναι καλό να συμπληρωθεί ο τίτλος, ώστε να συμπεριλαμβάνονται και όλα αυτά που θεωρούμε ότι συνδέονται με την ιστορία και το σύγχρονο πολιτισμό. Αυτές τις μέρες στην Αθήνα γίνεται ένα συνέδριο για την τοπική ιστορία, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, με τον καθηγητή Λεοντσίνη, ο οποίος ασχολείται με την τοπική ιστορία.

Πολύ σωστά λοιπόν, ο κ. Καραναστάσης είπε ότι πρέπει να γίνει μία προσπάθεια ώστε τα σχολεία της κάθε περιοχής, όχι μόνο της Φθιώτιδας, αυτό ισχύει για όλο τον ελληνικό χώρο, να εντάξουν πιο σοβαρά και ενδεχομένως εδώ οι υπεύθυνοι από το Υπουργείο θα πρέπει να το προωθήσουν αυτό, ώστε η τοπική ιστορία να αποτελέσει ένα κανονικό μάθημα για κάθε περιοχή, έτσι ώστε όλο αυτό το υλικό όχι μόνο να μην πηγαίνει χαμένο, αλλά να αξιοποιείται. Το θέμα δεν είναι να μην πηγαίνει χαμένο αλλά να αξιοποιείται για τις επόμενες γενιές, οι οποίες πρέπει να δείξουν το ενδιαφέρον και δεν θα το δείξουν έτσι τυχαία, πρέπει να τους το δώσουμε. Και να τους το δώσουμε με προγράμματα, με εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία θα είναι ενσωματωμένη στο πρόγραμμα και όχι στις παρυφές του προγράμματος, όπως συνήθως ξέρουμε, γιατί μέσα στο μάθημα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης συνήθως κάποιοι καθηγητές που έχουν ενδιαφέρον, βάζουν και το θέμα της τοπικής ιστορίας.

Πρέπει να γίνει πιο σοβαρό το θέμα της τοπικής ιστορίας στην εκπαί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

δευση. Δε θα περάσει διά μαγείας, είναι υποχρέωση δική μας να το δώσουμε στην εκπαίδευση. Παρακολουθώ το θέμα και νομίζω ότι θα πρέπει κάποια στιγμή να γίνει θέμα συζητήσεως από το Υπουργείο Παιδείας.

Βάιος Ζαμπεθάνης: Ένα λεπτό, ακούγομαι από δω. Θέλω να διευκρινίσω ότι πρέπει να καταγράψουμε.. Συγγνώμην, δεν μου αρέσει να παίζω πινγκ πονγκ αλλά θέλω να δώσω μια διευκρίνιση. Η πρώτη διευκρίνιση: Η τοπική ιστορία διδάσκεται μέσα από το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και μέσα από το διαθεματικό πλαίσιο ενιαίου προγράμματος σπουδών. Διδάσκεται. Είναι αλήθεια ότι πιθανόν να χρειάζεται μεγαλύτερη συστηματοποίηση. Εμείς, ως περιφερειακή διεύθυνση περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, έχουμε στην ιστοσελίδα μας θέματα τοπικής ιστορίας όχι μόνο στην ελληνική γλώσσα, αλλά και στην αγγλική. Και ήταν το πρώτο που κάναμε.

Είναι αλήθεια ότι δεν μπορούμε να τα κάνουμε όλα. Προσπαθούμε και δεσμευόμαστε κάθε φορά να κάνουμε το καλύτερο. Θα ήθελα, σκέψεις όπως: τα ελληνόπουλα είναι ανιστόρητα, ή τα ελληνόπουλα δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, είναι καλό να μη λέγονται όταν αυτό που λέγεται δεν είναι στηριγμένο σε κάποια έρευνα, η οποία έρευνα να μην κρατάει μόνο τα στοιχεία της γαργαλιστικής δημοσιογραφίας, όσο της τεκμηριωμένης επιστημονικής έρευνας η οποία διεξάγεται με πρωτόκολλο. Αυτό ήθελα να πω για να αρθεί έτσι κάθε παρεξήγηση, με σεβασμό σε όλους, γιατί οι συνάδελφοι αυτοί ήταν και δάσκαλοί μου, που αναφέρθηκαν σ' αυτά, θέλω να μην πετροβολούμε τα ελληνόπουλα. Καλό είναι να τους χαϊδεύουμε το κεφαλάκι και να τα βοηθούμε να μαθαίνουν περισσότερα. Ευχαριστώ.

Δημήτρης Τζωρτζόπουλος: Κατ' αρχάς θα ήθελα μια διευκρίνιση κυρίες και κύριοι. Δεν είναι ζήτημα αξιωματικής πόρευσης ή προπόρευσης σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους και εισηγητές, αλλά επειδή τέθηκαν θέματα από ορισμένους συνέδρους και της εκπαίδευσης, και μια και πήρα το λόγο, θα μου επιτρέπατε με δύο προτάσεις, εγώ είμαι πολύ μινιμαλιστής στο λόγο, να αποτιμήσω και το συνέδριο. Και σε σχέση με την αποτίμηση του συνεδρίου, ήδη απαντώνται και μια σειρά διαφορετικές απόψεις ή εκτιμήσεις, που κατά τη δική μου άποψη είναι απόλυτες και ήδη ο κ. περιφερειακός έχει απαντήσει σ' αυτά. Πρώτον, ως προς την αποτίμηση του συνεδρίου, θα μπορούσα με δύο προτάσεις να καταθέσω: πρώτον, κατορθώθηκε, επιτεύχθηκε να αναδειχθεί μια μέθοδος σκέψης ως προς την τοπική ιστορία. Σε σχέση μ' αυτό τίποτα δεν γίνεται απόλυτα σωστό ή απόλυτα αρνητικό. Είναι μια κυλιόμενη πορεία του πνεύματος και ως τέτοια, όσοι ζουν όλα αυτά τα χρόνια μέσα στον παλμό των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

συνεδρίων, καταλαβαίνουν ότι κάθε επόμενο συνέδριο είναι και καλύτερο. Άρα δεν μπορεί κανείς, πρώτον να απολυτοποιεί όλα τα θετικά, δηλαδή ότι όλα είναι ιδανικά, διότι τότε δεν θα είναι τίποτα θετικό, αλλά ούτε αρνητικό.

Και τώρα έρχομαι στο συγκεκριμένο με την έννοια αρνητικά ότι δεν διδάσκεται η τοπική ιστορία. Ενημερώνω πρώτον, ήδη έχει ενημερώσει ο κ. Περιφερειακός ως καθ' ύλην αρμόδιος και τώρα έρχομαι κι εγώ ως περαιτέρω καθ' ύλην αρμόδιος αλλά και άλλοι συνάδελφοι καθηγητές θα το ξέρουν. Με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα, μιλάω για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αλλά απ' ότι νομίζω και στην πρωτοβάθμια. Στην Γ΄ Γυμνασίου υπάρχουν 10 ώρες που διατίθενται, στο πλαίσιο των εξήντα περίπου ωρών της διδασκαλίας της ιστορίας, της γενικής ιστορίας εννοείται, για την τοπική ιστορία. Το ζητούμενο είναι, κι εδώ συμφωνώ μαζί σας, ότι κάθε βήμα πρέπει να είναι πιο σταθερό, πιο ουσιώδες, πιο βαθύνοο. Για να είναι πιο βαθύνοο, εδώ βοηθάει το συνέδριο.

Η πρώτη αποτίμηση λοιπόν που είπα είναι η ανάλυση μεθόδου σκέψης. Δεύτερον η συστηματοποίηση θεμάτων. Εδώ, θα συμφωνούσα και με εσάς αλλά το είπα και στην εισήγησή μου την Παρασκευή, αλλά πιστεύω ότι η τοπική ιστορία πρέπει να γίνεται διαπραγματεύσιμη ως τοπική ιστορία. Και η τοπική ιστορία δεν είναι ένα χάος υποκειμενικών απόψεων, αλλά είναι μια άπειρη δυνατότητα υπαρκτών δυνάμεων εν τη επαρχία που ζούμε, αλλά και άλλων δυνάμεων στο χώρο της Ελλάδας, ή από το χώρο της Ελλάδας, δηλαδή τον ευρύτερο κόσμο της ιστορίας και της πραγματικότητας της ελλαδικής, να έρχονται εδώ και να καταθέτουμε όλοι τις απόψεις μας.

Πώς κατά τη γνώμη μου οφείλουν να κατατίθενται οι απόψεις, χωρίς να σημαίνει ότι υποβάλλω σε κανένα ή κάτι υπαγορεύεται, δηλαδή πώς είναι οι όροι. Καταθέτω εμπειρία και διαπίστωση από τις παρακολουθήσεις. Εξάλλου αυτό το ανέφερα και ως ζήτημα στην εισήγησή μου. Η κάθε πραγμάτευση οποιουδήποτε μεγάλου ή μικρού ιστορικού γεγονότος δεν είναι μόνο αφηγηματογραφία. Το συνέδριο και το κάθε τέτοιο συνέδριο οφείλει να ανασυλλέγει, μέσα από την αφηγηματογραφία, κριτική αποτίμηση του ενός ή του άλλου θέματος. Και αυτό θα περάσει μέσα στα σχολεία. Και αυτό δύναται να γίνεται αντικείμενο πραγμάτευσης από τους μαθητές.

Βέβαια, για να επιστρέψω πάλι στην εκπαίδευση και να κλείσω εδώ, η τοπική ιστορία στα σχολεία δεν μπορεί να διδαχθεί όπως διδάσκεται η γενική ή εθνική ιστορία, κεφάλαιο κατά κεφάλαιο, αλλά να διδαχθεί ως μια δυνατότητα να βγαίνει ο μαθητής έξω από την αντίληψη της σκονισμένης αίθουσας. Δηλαδή, είτε μέσα από προγράμματα περιβαλλοντολογικά και λοιπά, είτε μέσα από επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, σε μουσεία κ.λπ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Και εδώ γίνεται ως εξής η διαδικασία, και κλείνω με αυτό. Εννοείται ο κάθε καθηγητής οργανώνει και διοργανώνει τη μετακίνηση για ένα θέμα, ας πούμε εδώ στο μουσείο που βρίσκεται δίπλα. Συνεννοείται με τον υπεύθυνο και γίνεται μια εισήγηση. Ακούει ο μαθητής, παίρνει τα στοιχεία και πάει και τα πραγματεύεται μετά, εν χρόνω, μέσα στο σχολείο. Μέσα από αυτή τη διαδικασία λοιπόν, απελευθερώνεται και η λογική του σχολείου και δεν είναι γραφειοκρατική και οι μαθητές δεν μπορούν μετά να χαρακτηριστούν αγράμματοι. Σας ευχαριστώ.

Νάτσιος Δημήτριος: Να είναι σύντομος ο κ. Παπαναγιώτου. Με συγχωρείτε. Ο κ. Παπαναγιώτου. Επειδή έχει σχέση το αντικείμενο με τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας.

Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου: Ακριβώς γι' αυτό. Μακάρι, αυτό που λέγεται να γίνει πράξη. Θέλω να δηλώσω, ότι αν αυτοί που θα πρωτοστατήσουν, χρειαστούν τη βοήθειά μου, ως έμπειρος εν τη φθιωτική ιστορία, είμαι στη διάθεσή τους..

Δεύτερον, θα ήθελα να συγχαρώ την Εφορία Αρχαιοτήτων, γιατί η παρουσία των εισηγητριών έδειξε ότι η Εφορία έχει γίνει ένα φυτώριο ελπιδοφόρο. Και να συγχαρώ, κάτι που δεν το έκανα και συγγνώμην, έπρεπε να το είχα κάνει, το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, το Δ.Σ., όλους τους παράγοντες για τις πρωτοβουλίες όχι μόνο του Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, αλλά και για άλλες πρωτοβουλίες. Και να ευχηθώ περαιτέρω συνέχιση και ευόδωση του έργου τους.

Νάτσιος Δημήτριος: Ο κ. Γαλάνης.

Χρίστος Γαλάνης: Από την πλευρά μου, με τα έντεκα χρόνια πορεία που έχω στο Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, θέλω να ευχαριστήσω τους εισηγητές, τους συνέδρους και όλους όσοι βοήθησαν στην υλοποίηση αυτού του συνεδρίου. Ένα κεφάλαιο που είναι πολύ σημαντικό είναι ο εθελοντισμός προσφοράς για τον πολιτισμό στον τόπο μας. Όλα όσα γίνονται, γίνονται εθελοντικά. Το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού είναι διορισμένο συμβούλιο νομικού προσώπου από το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου, όλοι τους είναι εθελοντές και είμαστε. Μόνος διοικητικός υπάλληλος είναι ο γραμματέας του και ο Ταμίας. Αυτά για την ιστορία γιατί κι αυτό είναι ιστορία, ο εθελοντισμός.

Ένα άλλο που ήθελα να επισημάνω, εν συντομία, είναι ότι πλέον οι σύνεδροι που παρακολούθησαν και το 4ο συνέδριο, αλλά και τα προηγούμενα, οι εισηγητές όλοι κι εμείς μαζί έχουμε γίνει μια οικογένεια που αγαπάμε αυτό το θεσμό και πρέπει να τον στηρίξουμε διαχρονικά, με όποια δύναμη ο καθένας διαθέτει. Για να μπορέσει να συνεχιστεί και να τον αφήσουμε στους απογόνους μας. Ευχαριστώ πολύ.

Νάτσιος Δημήτριος: Ο κ. Μακρής.

Ιωάννης Μακρής: Θα είμαι πολύ σύντομος, γιατί ξέρω ότι όταν τελειώνουν οι εργασίες ενός συνεδρίου όλοι κοιτάζουμε τα ρολόγια μας. Είναι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

όμως μερικά πράγματα που πρέπει να λέγονται. Δεν θα επαναλάβω ότι μπόρεσα να συγκρατήσω απ' αυτά που είπαν και ο κ. Γαλάνης και ο κ. Καραναστάσης.

Ήθελα να πω, το εξής για την πρόταση που έκανε η κα Καμηλάκη, για συμπλήρωση του τίτλου του συνεδρίου ώστε να συμπεριλαμβάνει όλα τα θέμα που συνδέονται με την ιστορία και τον πολιτισμό. Στην προκήρυξη του Συνεδρίου γράφουμε μέσα σε παρένθεση «Ιστορία, Πολιτισμό, Λαογραφία κ.λπ.». Συγχαρητήρια σε όλους τους εισηγητές. Το συνέδριο αδιαμφισβητήτως έχει καταστεί θεσμός. Θα φροντίσουμε, μιλάω εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής, να είναι ανοιχτό, δημοκρατικό, ώστε να εκφράζονται όλες οι απόψεις, διατυπωνόμενες όμως με επιστημονικό τρόπο και κόσμιο ύφος. Παρόλο ότι η οργανωτική επιτροπή κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες, έκανε και λάθη και παραλείψεις, αλλά γενικά, η διοργάνωση του 4ου συνεδρίου ήταν επιτυχής, πιστεύουμε.

Διδασκόμαστε από τα λάθη μας, αλλά τα συνέδριά μας εξελίσσονται με μια δυναμική που μας υπερβαίνει. Κάποιοι αρχαιολόγοι από τους παρόντες, έκπληκτοι όταν άκουσαν πόσο λίγοι (4-5) εργαζόμαστε για τη διοργάνωση του συνεδρίου μας είπαν: Μα, τόσο λίγοι; Εμείς όταν κάνουμε συνέδρια εργαζόμαστε περί τα 30 άτομα. Θα φροντίσουμε στο μέλλον να διευρύνουμε την οργανωτική επιτροπή, εφόσον όμως υπάρχουν εθελοντές για να συμμετάσχουν.

Και τώρα θα κάνω μια ατομική πρόταση και τελειώνω. Αυτό που είπα πριν ότι η δυναμική, η εξέλιξη των συνεδρίων, μας υπερβαίνει, μας ανησυχεί, μας προβληματίζει και για να υπάρχει συνέχεια, κάνουμε σκέψεις. Μία από τις τελευταίες σκέψεις είναι και η εξής: Να υπάρχει από δω και πέρα συνδιοργάνωση του Συνεδρίου, πέρα από το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού που είχε την ιδέα και, θα έλεγα, έχει -ταιριάζει ο όρος;- τεχνογνωσία στην οργάνωση. (Και πνευματικά δικαιώματα, συμπληρώνει κάποιος).

Να συμμετέχει η ΤΕΔΚ, που συμμετέχει, αλλά λυπάμαι που θα το πω, συμμετέχει απούσα, θα έλεγα. Συμμετέχει δίνοντας μόνο μια μικρή οικονομική ενίσχυση. Κι από κει και πέρα τίποτα. Ούτε στον οργανωτικό τομέα, ούτε σε συμμετοχή. Υπήρχαν εισηγήσεις που ενδιέφεραν δήμους και τοπικά διαμερίσματα και δεν είχαμε καμιά συμμετοχή συνέδρων. Αλλά και η Νομαρχία να συμμετάσχει. Η φθιωτική ιστορία ανήκει σ' όλο το φθιωτικό λαό και δεν αποτελεί αποκλειστικό προνομιακό κανενός φορέα ή ατόμου,

Βέβαια, η ΤΕΔΚ και η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση πρέπει να συμμετέχει χρηματοδοτώντας αλλά και συμμετέχοντας στην οργανωτική επιτροπή με τέσσερα πέντε άτομα, όπως θα συμμετέχει και το πνευματικό κέντρο. Το πνευματικό κέντρο δεν μπορεί να συμμετέχει οικονομικά. Δεν έχει πόρους. Αν το χρηματοδοτήσουν, πολύ ευχαρίστως και μόνο του να

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

συνεχίσει να οργανώνει τα συνέδρια. Πρέπει να ενστερνιστούν όλοι αυτοί οι φορείς την ιδέα αυτή που ανέφερα πριν και καλούμε κάθε έναν από μας ο οποίος μπορεί να ενώσει τη φωνή του μ' αυτή την πρόταση να το κάνει, είτε δημοσιοποιώντας τις απόψεις του είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο.

Σας ευχαριστούμε άλλη μια φορά, και τους συνέδρους ιδιαίτερα οι οποίοι με τόση υπομονή, εκτός των εισηγητών, παρακολούθησαν τις εργασίες του συνεδρίου. Ευχαριστώ.

Ομιλητής: Όσον αφορά το θέμα της κας Ευαγγελοπούλου, για τη μάχη του Δομοκού. Ανέφερε στην αρχή ότι ήταν δύο έθνη, το ελληνικό και το τουρκικό. Δεν ήταν τουρκικό, ήταν οθωμανική αυτοκρατορία, δεν αποτελούσε έθνος. Δεύτερον, όσον αφορά τους στρατούς, ήταν οθωμανικός ο στρατός και όχι τουρκικός. Είναι πολύ σοβαρό το θέμα πιστεύω. Δεν ήταν τουρκικός στρατός. Τουρκικός στρατός μετά το 23 μπορεί να υπήρξε. Το 1923 πάντα ή στην καλύτερη περίπτωση το 1928 με το κίνημα των Νεότουρκων, που ήταν κάτι επαναστάτες της Τουρκίας.

Αναστασία Ευαγγελοπούλου: Μάλλον δεν προσέξατε την εισήγηση και στους πίνακες, είπα Οσμανλίν τερτορλού, δηλαδή οθωμανική αυτοκρατορία, και μετά: τουρκικός στρατός, αλλά πάνω ήταν γραμμένο στα τουρκικά, οθωμανικός στρατός. Δεν υπήρχε κράτος. Το κράτος το είπα στο τέλος, 29 Οκτωβρίου του 1923 έγινε το τουρκικό έθνος. Πριν υπήρχε η οθωμανική αυτοκρατορία. Και μίλησα για τον Σουλτάνο.

. Πιστεύω ότι το «τουρκικός» είναι αυτό που μπορώ να δώσω να καταλάβουν σήμερα οι άνθρωποι τι σημαίνει. Γιατί σήμερα έχουμε απέναντι μας το έθνος της Τουρκίας.

Ομιλητής: Δεν είμαι ιστορικός, είμαι ένας part time σύνεδρος και θέλω πάρα πολύ σύντομα να καταθέσω μια δυσάρεστη και μια ευχάριστη διαπίστωση. Να ξεκινήσω από την ευχάριστη. Η ευχάριστη έχει να κάνει ότι το συνέδριο έχει επισημανθεί ήδη, κάθε χρόνο, μάλλον κάθε φορά γίνεται και καλύτερο. Και βέβαια αξίζουν τα συγχαρητήρια στους διοργανωτές. Η δυσάρεστη είναι ότι ακούστηκε η λέξη «είναι οικογενειακό». Εδώ βλέπει κανείς κάποιους συνταξιούχους, κυρίως εκπαιδευτικούς, τους εισηγητές και τους φίλους τους. Και μάλιστα πολλοί εισηγητές κάνουν την εισήγησή τους και φεύγουν. Το θέμα είναι πώς θα πάψει να είναι οικογενειακό. Ακούστηκε από τον κ. Μακρή η πολύ καλή ιδέα να συμμετέχουν και οι Δήμοι. Εγώ θα πρόσθετα και οι σύλλογοι των εκπαιδευτικών, δασκάλων και καθηγητών, να είναι συνδιοργανωτές. Έτσι ώστε να αποκτήσει μεγαλύτερη βάση, να αυξηθεί το ακροατήριο.

Οσον αφορά την πρόσβαση στις πληροφορίες ακούστηκε η πολύ καλή πρόταση τα πρακτικά να πάνε στα σχολεία, και ότι υπάρχει και το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

διαδίκτυο, η ιστοσελίδα, όπου μπορεί κανείς να ανατρέξει. Το θέμα είναι πόσοι θα πάρουν τα πρακτικά, πόσοι θα ξέρουν τα θέματα, και ίσως σ' αυτό να βοηθούσε μία σύνοψη των περιλήψεων που έχουν κατατεθεί από τους εισηγητές, η οποία θα βγει και στον τύπο και θα παραπέμπει και στην ιστοσελίδα και στα πρακτικά, εκείνον ο οποίος ενδιαφέρεται να μάθει περισσότερα για το σεισμογενές της περιοχής μας, για το τσουνάμι που ανέφερε η κα Χάδου, πότε έγινε και να δώσει και κάποιες εξηγήσεις, όπως στα παιδιά του Αχινού, που βρίσκανε βοτσαλάκια στο κάστρο και λέγανε «πώς βρέθηκαν εδώ τα βότσαλα τα θαλασσινά πάνω στο κάστρο;» Και η απάντηση βέβαια θα μπορέσει να δοθεί και στα παιδιά του σχολείου. Ευχαριστώ.

Νάτσιος Δημήτριος: Εγώ τελείωσα. Έχει το λόγο η κα Κουνούκλα για τα συμπεράσματα. Ευχαριστώ που με ακούσατε.

Στέλλα Κουνούκλα: Επειδή βλέπω και εγώ ότι η ώρα έχει παρέλθει, και όλοι σαφώς είμαστε καταπονημένοι, ευχάριστα βέβαια καταπονημένοι από όσα ακούσαμε, πολύ σύντομα και περιεκτικά έτσι θα κάνουμε μια αναδρομή, μια περίληψη όλων όσα ακούστηκαν αυτές τις τρεις μέρες.

Τρεις μέρες, λοιπόν, τώρα ταξιδέψαμε στο χώρο και το χρόνο της φθιωτικής γης, ξεκινώντας από το διαχρονικό σύμβολο όχι μόνο της Φθιώτιδας αλλά και της παγκόσμιας κοινότητας, το Λεωνίδα και τις Θερμοπύλες, μέσα από την ιστορία και την ποίηση. Συνεχίσαμε μέσα από τα βουβά μεν αλλά αναδύοντα ζωή αρχαιολογικά ευρήματα στην Προέρνα, την Αγία Τριάδα, το Σπερχειό, τη Λαμία, τον Αχινό, με το άγαλμα του Αρποκράτη. Εντοπίσαμε και τους Πελασγούς, τα βυζαντινά μνημεία της Φθιώτιδας και αναβιώσαμε τις νικηφόρες και μη μάχες στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Από το Δομοκό και την Αγία Μαρίνα ως το Μόδι, τον Ορχομενό και το Τουρκοχώρι.

Περάσαμε μέσα από τα ανάμεικτα συναισθήματα, γιατί έτσι είναι, επειδή είναι ακόμη νωρίς για κάτι άλλο, της μετακατοχικής εποχής. Εντοπίσαμε μέσα από την οπτική γωνία του εισηγητή απόψεις από τη λαογραφία, την κοινωνική ιστορία της Φθιώτιδος, φέραμε στο φως παλιά επαγγέλματα, σημεία της δομής της κοινωνίας μας, όπως ήταν οι φόροι που ακούστηκαν, στα διαπύλεια τέλη, ευτυχώς που δεν ήταν ο κ. Δήμαρχος να το ακούσει τότε αυτό (γέλια).

Ήρθαμε πρόσωπο με πρόσωπο με μια άλλη πλευρά της κοινωνίας μας, αυτή των οίκων ανοχής και συναντήσαμε τους θρύλους και την πραγματικότητα στο Κωσταλέξι. Ζωντανέψαμε τον ομηρικό Αχιλλέα, μέσα από την φθιωτική ιστορική παράδοση, τη σχέση του με το Σπερχειό ποταμό, τη σύνδεση μεταξύ της ΦΘιώτιδας και του μύθου του Αχιλλέα της κυρίας Κανταρέλλι. Παρακολουθήσαμε τη διαχρονική ολιστική θεώρηση της στρατηγικής και πολιτιστικής ιστορίας του Φθιωτικού χώρου από την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Ταξιδέψαμε και γνωρίσαμε τους περί τον Τυμφρηστό και Ζημιανή οικούντες στη Φθιώτιδα, γνωρίσαμε το βιομηχανικό πολιτισμό της Λάρυμνας, μια άλλη οπτική γωνία της περιοχής, που ίσως κανένας μας να μην την είχε σκεφτεί μέχρι τώρα, και είδαμε τη μάχη και την καταστροφή της το 86 π.Χ.

Γνωρίσαμε επίσης τις κρυφές γωνιές τόπων και μνημείων και οικισμών, ξεκινώντας από το δημοτικό σχολείο Μοσχοκαρυάς, συνεχίζοντας στη Λυγαριά, τους Μπαρουτόμυλους του Μαυρίλου, την αποξηραμένη λίμνη της Ξυνιάδας, το ιερό της αρχαίας Μελιταίας και τις θυσίες στην Ομβριακή, κατά τη διάρκεια της ελληνογερμανικής κατοχής, φτάσαμε στο Σταυρό, την πατρίδα μας, τη δικιά μας τουλάχιστον, με τη φθαρτή περιουσία του Δημητρίου Κεμπρέκου και γνωρίσαμε την αρπαγή στα χωριά του Ζητουνίου, Ελευθεροχώρι, Γαρδικάκι, Δυο Βουνά, Δέλφινο και Κουμαρίτσι.

Βιώσαμε συναισθήματα νίκης, ήττας, πόνου, χαράς, οικογενειακής και κοινωνικής ευμάρειας μέσα από το πρίσμα της λογοτεχνίας και της ποίησης. Γνωρίσαμε την Αγανίκη Αινιάνος και πολλούς άλλους ακόμα Έλληνες λογοτέχνες που αντικατόπτρισαν το ιστορικό γίγνεσθαι της Φθιώτιδας, μέσα από την ποίηση.

Περνώντας στο θρησκευτικό πολιτισμό ζήσαμε το ιστορικό της αρχιτεκτονικής, της κατασκευής των περισσοτέρων ναών της Εριβόλου Φθίας, είδαμε τη μονή της Ρεντίνας, την παλαιοχριστιανική βασιλική της Τιθορέας, τον Άγιο Ιωάννη τον πρόδρομο της Νεράιδας Στυλίδας, τις επισκοπές Ζητουνίου και Θαυμακού και ακούσαμε λεπτομέρειες για το χρονικό της ανεγέρσεως του ανδριάντα του θρύλου της Ρούμελης, Αθανασίου Διάκου.

Μάθαμε ακόμη για τις γεωλογικές μεταβολές και το τσουνάμι στο Μαλιακό Κόλπο. Αφήνω στο τέλος την εισήγηση για την τοπική ιστορία.

Κυρίες και κύριοι, η τοπική ιστορία είναι αυτογνωσία. Είναι ατομική και συλλογική συνείδηση, είναι πολύτιμο εκπαιδευτικό εργαλείο, προϊόν διδασκαλίας, όπως εύστοχα τόνισε προηγουμένως ο κ. σχολικός σύμβουλος, ο κ. Τζωρτζόπουλος. Η τοπική ιστορία βγαίνει από παντού. Ακόμα ακόμα κι από τον τύπο. Τον οποίο άφησα και τελευταίο, για να τονίσω την αξία της παράλληλης εκδήλωσης με το Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, το μαθητικό και φθιωτικό τύπο, πολύτιμο ιστορικό και κυρίως ιδεολογικό εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών και των ερευνητών.

Μ' αυτή τη σύντομη αναδρομή στις εργασίες του συνεδρίου, ελπίζω να μην έχω αφήσει κάτι. Αν έχω παραλείψει κάτι ζητώ συγγνώμη, ήταν τόσα πολλά τα θέματα και ενδιαφέροντα τα όσα ακούσαμε. Περισσότερες λεπτομέρειες μπορεί να τρέξει ο καθένας μας ξεφυλλίζοντας τα πρακτικά του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας που, ελπίζουμε αυτή τη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

φορά να βγουν λίγο πιο γρήγορα από την προηγούμενη.

Ευχαριστούμε πάρα πολύ όσους παραβρέθηκαν και στήριξαν το συνέδριο μας. Πρώτα και κύρια τις κυρίες και τους κυρίους συνέδρους που, άκοπα, τρεις μέρες, ομολογουμένως ήταν δίπλα μας και μας στήριξαν, ανεξαρτήτως ηλικίας. Τους εισηγητές. Τους φίλους και συμπαραστάτες της οργανωτικής επιτροπής. Την επιστημονική επιτροπή, απαρτιζόμενη από τον περιφερειακό διευθυντή κ. Ζαμπεθάνη και τον Σχολικό Σύμβουλο κ. Τζωρτζόπουλο, υποβοηθούμενους και από τους ακούραστους συνεργάτες μας, κ. Καραναστάση και κ. Μακρή. Τον βουλευτή Φθιώτιδας κ. Χρήστο Σταϊκούρα, τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Ντίνο Τσαμαδιά, τον περιφερειακό διευθυντή εκπαίδευσης και ως περιφερειακό διευθυντή εκπαίδευσης για την ηθική και υλική υποστήριξη, τα είπε προηγουμένως και ο κ. πρόεδρος εδώ της τελευταίας συνεδρίασης, το δήμαρχο Λαμέων κ. Γεώργιο Κοτρωνιά, πρόεδρο του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, ο οποίος είναι πάντα δίπλα μας, τους αντιδημάρχους και τους δημοτικούς συμβούλους που παρακολούθησαν τις εργασίες του συνεδρίου, καθώς και τις δημοτικές υπηρεσίες που βοήθησαν όσο μπορούσαν στο έργο μας, τους εκπροσώπους του σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Φθιώτιδος κ.κ. Νικολάου και του Νομάρχη Φθιώτιδος. Το Κέντρο Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών που παρίσταται διά της διευθύντριάς του κας Πολυμέρου-Καμηλάκη, την αρχαιολογική υπηρεσία, τους αρχαιολόγους, φύλακες και το λοιπό προσωπικό καθώς και τη διευθύντρια κα Παπακωνσταντίνου, η οποία και στο παρελθόν αλλά και σ' αυτό το συνέδριο μας συμπαραστάθηκαν ποικιλοτρόπως.

Τέλος ευχαριστούμε την κα Ψαρογιάννη, αρχαιολόγο της ΙΔ΄ Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, που θα μας ξεναγήσει σε λίγο στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Κάστρου. Ευχαριστούμε τους κ. Κατσούνη Δημήτριο και Δαβανέλο Νικόλαο, που εθελοντικά καλύπτουν φωτογραφικά την εκδήλωση, τρεις μέρες τώρα... Καλημέρα δάσκαλε! Καθώς και τον κ. Χρήστο Γαλάνη και Μπάμπη Τσέλο, αγαπητούς, μέλη του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, που είχαν την καλλιτεχνική επιμέλεια των αφισσών και του λοιπού υλικού προβολής του συνεδρίου. Ευχαριστούμε τέλος και τα ΜΜΕ που κάλυψαν και καλύπτουν επαρκώς και το Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας αλλά και όλες τις δράσεις του Πνευματικού Κέντρου.

Μια μικρή παράκληση. Όσοι από τους κυρίους εισηγητές δεν έχουν αφήσει τις εισηγήσεις τους στην οργανωτική επιτροπή, σε εύλογο χρόνο να μας τις στείλουν.

Κλείνοντας θα ήθελα να αναφέρω το εξής. Ο κ. δήμαρχος δεν μπορεί για λόγους ανωτέρους της θελήσεώς του να παρευρεθεί για να κλείσει το συνέδριο. Για το λόγο αυτό, παρακαλώ τον κ. Σαγιά, Αντιπρόεδρο του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, να έλθει να μεταφέρει τις τελικές σκέψεις του Δημάρχου, τον οποίο και ευχαριστούμε για την όλη του βοήθεια στο συνέδριο.

Γιώργος Σαγιάς: Κυρίες και κύριοι, σας μεταφέρω τα συγχαρητήρια του Δημάρχου Λαμέων κ. Γιώργου Κοτρωνιά, ο οποίος για υπηρεσιακούς λόγους δεν μπορεί σήμερα να είναι μαζί μας, ενώ παρακολούθησε τις άλλες συνεδρίες. Επιθυμούμε να ευχαριστήσουμε την επιστημονική και οργανωτική επιτροπή, αλλά και την ομάδα εθελοντών, η οποία στήριξε την υλοποίηση του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας.

Τρεις σκέψεις κι έναν επίλογο.....

Μικρό κενό –αλλαγή κασέτας

..... Και πρωτότυπες εισηγήσεις είναι αυτές που κερδίζουν την καταξίωση από τον ιστορικό του μέλλοντος. Τρίτον, κάθε συνέδριο είναι κατάκτηση και εφαλτήριο για τα επόμενα. Μ' αυτές τις σκέψεις σας καλούμε στο 5ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, το οποίο θα πραγματοποιηθεί το Νοέμβριο του 2009, υποσχόμενοι ότι ως Δήμος Λαμέων θα καταβάλουμε τη μέγιστη δυνατή προσπάθεια, ώστε το δημιούργημά του, το δημιούργημα του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, νομικού προσώπου του Δήμου Λαμέων, να κάνει ένα βήμα περαιτέρω, για να μπορέσουμε να δώσουμε μια μεγαλύτερη διάσταση στο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, κάνοντας συγχρόνως την αυτοκριτική μας και ξεκινώντας την οργάνωσή του από την επόμενη εβδομάδα. Μ' αυτές τις λίγες σκέψεις σας ευχαριστούμε και σας ευχόμαστε καλή αντάμωση στο επόμενο συνέδριο.

Στέλλα Κουνούκλα - Παλιαλέξη: Σας ευχαριστούμε πολύ, κύριε Αντιπρόεδρε. Ακολουθεί η ξενάγηση στο Αρχαιολογικό Μουσείο, για όσους κυρίους και κυρίες το επιθυμούν. Ευχαριστούμε θερμά. .

ΛΗΞΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 3
Χαιρετισμοί - προσφωνήσεις - κήρυξη εργασιών συνεδρίου 4

1η συνεδρίαση
Σταυρόπουλος Βασίλειος *«Η Ιστορία του Δημ. Σχολείου Μοσχοκαρυάς μέσα από το διασωθέν αρχειακό - φωτογραφικό υλικό και τις αφηγήσεις της ζωής»* 13
Καλλιώρας Γεώργιος *«Περί ορίων Λαμιέων και Υπαταίων ο λόγος και άλλα ιστορικά στοιχεία του γεωγραφικού Διαμερίσματος Λυγαριάς»* 19
Σπυρόπουλος Ηλίας *«Οι μπαρουτόμυλοι του Μαυρίλου»* 37
Δελημπούρας Χρήστος *«Η αποξηραμένη λίμνη της Ξυνιάδας. Ωφέλειες - Βλάβες»* 49
Αποστολόπουλος Θεόδωρος *«Οι θυσίες της Ομβριακής κατά την Ιταλογερμανική κατοχή»* 55
Ζήση Ιωάννα *«Η Λαμία στις περιγραφές ξένων περιηγητών. Έντουαρτ Σάρτον»* 63
Καραγεώργιος Νικόλαος *«Οι Έλληνες είναι αυτόχθονες, άμεσοι απόγονοι των Πελασγών* 75

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 87

2η Συνεδρίαση
Τζωρτζόπουλος Δημήτριος *«Η τοπική Ιστορία ως αντικείμενο διδασκαλίας»* 95
Γαλλής Κώστας *«Το χρονικό της ανεγέρσεως του ανδριάντος του Αθανασίου Διάκου και των άλλων μνημείων του»* 99
Κονάνου Παναγιώτα *«Μάχες που έλαβαν μέρος στη Φθιώτιδα και επηρέασαν την υπόλοιπη Ελλάδα»* 117
Μπάτσος Νικόλαος *«Η έκβαση της μάχης του Ορχομενού (86 π.Χ.) και η καταστροφή της Λάρυμνας»* 125
Σελέκος Πέτρος *«Στοιχεία βιομηχανικού πολιτισμού στη Λάρυμνα Λοκρίδας»* 141
Καρφής Λεωνίδας *«Οι περί τον Τυμφρηστόν οικούντες και η Ζημιανή (Δίκαστρο) στην Τουρκοκρατία»* 155
Κυριακόπουλος Κων/νος *«Η εκστρατεία του Δ. Υψηλάντη στην Ανατ. Ελλάδα (1822) και η εναντίον του Οδ. Ανδρούτσου δολοπλοκία του Αρείου Πάγου»* 167
Πανουργιάς Πανουργιάς *«Η μάχη στην Αγία Μαρίνα (Απρίλιος 1822)»* ...205
Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 215

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

3η Συνεδρίαση
Ευθυμίου Τάκης *«Φθιωτική ιστορική παράδοση και Ομηρικός Αχιλλέας»* 219
Κανέλλος Βασίλειος *«Αχιλλέας και Σπερχειός ποταμός»* 229
Ζήσης Ιωάννης *«Η διαχρονική ολιστική θεώρηση της στρατηγικής και πολιτικής ιστορίας του Φθιωτικού χώρου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα»* 235
Ψαρογιάννη Κων/να - Τιλελή Φιλίτσα *«Πρώτη παρουσίαση αγροικίας υστερορρωμαϊκών χρόνων στη θέση "Αγία Τριάδα" του Δ.Δ. Θερμοπυλών Δήμου Λαμιέων»* 241
Βελέντζας Αθανάσιος *«Επισήμανση λαθών σε ονόματα και σε γεωγραφικά στοιχεία παλιών οικισμών Ν. και ΝΑ Φθιώτιδας»* 251
Δαβανέλλος Νικόλαος *«Οίκοι ανοχής στη Λαμία»* 267
Πολυμεροπούλου - Τζιβελέκη Μαρία *«Διαπύλια τέλη - Η περίπτωση της Λαμίας»* 281
Πανταζής Παναγιώτης *«Κωσταλέξι: Θρύλος και πραγματικότητα»* 297

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 329

4η Συνεδρίαση
Τζωρτζοπούλου - Καρανάσιου Πολυτίμη *«Η λογοτεχνία κάτοπτρο του ιστορικού γίγνεσθαι της Φθιώτιδας»* 345
Παπαναγιώτου Τριαντάφυλλος *«Προέλαση του Καραϊσκάκη στην Ανατ. Ρούμελη (1826 - 1827) με επίκεντρο τη μάχη Τουρκοχωρίου - Μοδίου»* 355
Παρασκευιώτης Γεώργιος *«Το ιστορικό παράδειγμα της μάχης των Θερμοπυλών στη λατινική λογοτεχνία»* 367
Cantarelli Floriana *«Η σύνδεση μεταξύ της Φθιώτιδας και του μύθου του Αχιλλέα»* 383
Νεόφυτος Ραφαηλίδης *«Ο αρχιτέκτων Αθανάσιος Δεμίρης, το έργο του στη Φθιώτιδα και η αρχιτεκτονική του ιερού ναού αγίου Δημητρίου Λαμίας.»* 397

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 413

5η Συνεδρίαση
Σπανός Βασίλειος *«Δύο έγγραφα για τις επισκοπές Ζητουνίου και Θαυμακού (1603, 1623/24)»* 421
Σπανός Κων/νος *«Οι αφιερωτές της Ρωμαϊκής Καρέας της πρώτης γραφής (1640) στην πρόθεση της Μονής Ρεντίνας»* 435
Γιαλούρη Άννα-Αναστασιάδου Αρχοντούλα *«Επιγραφές από την Παλαιοχριστιανική Βασιλική της Τιθορέας»* 453
Πάλλης Γεώργιος *«Η έρευνα και η μελέτη των Βυζαντινών μνημείων της Φθιώτιδας. Οι απαρχές και οι πρώτες συμβολές (1884 -1929)»* 467
Γεωργίου Ευαγγελία *«Θεοί και ήρωες στην κοιλάδα του Σπερχειού»* 481
Παπασταθοπούλου Αριστέα *«Αλαβάστρινη πυξίδα από το αρχαίο νεκροταφείο Λαμίας»* 483
Φρούσσου Ελένη *««Αγαλμάτιο Αρποκράτη από τον Αχινό: ένανσμα συνειρμών για ύπαρξη ιερού με συλλατρευόμενες θεότητες στον αρχαίο Εχίνο»* 491

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 527

6η Συνεδρίαση
Λάζου Βασιλική *«Η απονομή της δικαιοσύνης στην πόλη της Λαμίας την περίοδο του εμφυλίου πολέμου. Η περίπτωση του Έκτακτου Στρατοδικείου Λαμίας. Απονομή δικαιοσύνης ή πρόσχημα διώξεων;»* 532
Σταυρογιάννης Λάμπρος *«Ιερά και λατρείες στην αρχαία Μελιταία»* 585
Μακρής Ιωάννης *«Η φθαρτή περιουσία ενός τσιφλικά των μέσων του 19ου αιώνα στη Λαμία. Η περίπτωση του Δημητρίου Κεμπρέκου»* 599
Κουτσολέλος Δημήτριος *«Στη μεθοριακή Φθιώτιδα. Εικόνες ζωής (1832 - 1881). Μνήμες και στοχασμοί»* 615
Λέλης Γεώργιος *«Καταγραφή των αρπαγέντων αγαθών υπό των αγωνιστών του 1821 στα ελεύθερα χωριά της επαρχίας Ζητουνίου»* 635
Νάτσιος Δημήτριος *«Τα 150 χρόνια του Φθιωτικού Τύπου»* 671
Καραγιάννης Αθανάσιος *«Φθιωτικός μαθητικός τύπος (1932-2006). Γνωρίσματα - θεματολογία - Ιδεολογία - Αισθητική»* 703

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 729

7η Συνεδρίαση
Τσιάκα - Γιαννοπούλου Καλίτσα *«Οι Αινιάνες»* 741
Θεοδώρου Αφροδίτη *«Αγανίκη Αινιάνος- Μαζαράκη, η πρώτη γυναίκα ποιήτρια της Φθιώτιδας»* 745
Γιαννακοπούλου Κατερίνα *«Διάλεκτοι, Η Ελληνική γλώσσα και πορεία της στο χρόνο - αναφορές στην περιοχή μας»* 753
Ευαγγελοπούλου - Τσελή Αναστασία *«Η μάχη του Δομοκού, 1897. Η τελευταία νικηφόρος μάχη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τη γνώμη των Τούρκων»* 777
Καμηλάκης Παναγιώτης *«Παλιά επαγγέλματα της Φθιώτιδας»* 793
Χάδου Μαρία *«Σεισμοί και τσουνάμι στο Μαλιακό κόλπο. Ιστορική επισκόπηση»* 803

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 821

Το 5ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας θα πραγματοποιηθεί στις 16, 17 & 18 Απριλίου 2010

* Στις επόμενες σελίδες παρατίθενται ελληνικού ενδιαφέροντος έγχρωμες φωτογραφίες από τον πόλεμο του 1897, τις οποίες εξασφάλισε από τα τουρκικά αρχεία η κ. Ευαγγελοπούλου-Τσελή για την εισήγησή της, οι οποίες είναι δύσκολο να αποκτηθούν ξανά στο μέλλον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

«Δέκα ελληνικού ενδιαφέροντος έγχρωμες φωτογραφίες από τον πόλεμο του 1897, τις οποίες εξασφάλισε από τα τουρκικά αρχεία η κ. Ευαγγελοπούλου-Τσελή για την εισήγησή της, οι οποίες είναι δύσκολο να αποκτηθούν ξανά στο μέλλον. »

Προσβολή του ατμόπλοιου "Μακεδονία" στον Αμβρακικό κόλπο από τους Τούρκους

Συμπλοκές Ελλήνων και Τούρκων στην Όθρυ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Οθωμανοί επιτελείς με Γερμανό σύμβουλο παρακολουθούν τις μάχες στην ευρύτερη περιοχή Δομοκού.

Η μάχη στην Αγία Αικατερίνη

Στο βάθος το χάνι του Παλαμά

Υποχώρηση του ελληνικού στρατού στην περιοχή Αυχένας Καλαμακίου (Φούρκα Δερβένι)

Συμπλοκές στην "Παλιοκούλια"

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38

Συμπλοκές στην "Καμηλόβρυση"

Στο βάθος ο Μαλλιακός κόλπος με τον ελληνικό στόλο.

Στο βάθος φαίνεται το κάστρο της Λαμίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:41:22 EEST - 216.73.217.38